Байырлал-биле, эштер!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 101 (12191) 1983 чылдың май 1, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

МАЙ БИР

Хоорайлар болгаш суурлар часкы аян-шинчи кирген. Өөрүшкүлүг болгаш байырлыг Май Бир — тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү бистиң черивисте бөгүн чедип келген.

Май Бирге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында күш-ажыл болгаш тайбың, бистиң Төрээн чуртувустуң улуг күчү-күжүнүң, Совет Эвилелиниң улустарының найыралының, пролетаржы, социалистиг интернационализм дугайында партияның чалбыыштыг сөзү чаа күш-биле дыңналып турар. Май Бирниң, бөгүнгү хүнүнүң будуузунде башкы Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл болганын демдеглээнивисте ханы утка бары бир онзагай. Пролетар революциязының баштыңчызының чагыгларынга совет улустуң шынчы чоруун апрель 16-да эртикен коммунистиг субботниктиң түңнелдери база катап бадытпаан.

Ленинчи субботникке республикага ниитизи-биле 147.435 кижи кириишкен. Олар 266.800 рубльдиг үлетпүр бараанарын кылып үндүрген, ол эртикен чылдаазындан 11.200 рубль хөй болган. Тываның ажылчы чоннары беш чылдың фондузунче 205.552 рубльди киирген. Кызылдың, Барыын-Хемчик, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарның ажылчыннары болгаш албан-хаайчылары Төрээн чурттуң чаагай чоруунга эң көскү үлүүн киирген.

Үлетпурнүң дыка хөй будуруглелериниң коллективтери субботник хүнүнде бедик будурукчулуг ажылдаан. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу», «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттар, Кызылдың дааранылга фабриказы, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйның, Тываның электри четкилериниң, Кызылда эът комбинадының, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың тараа продуктулар баазазының коллективтери шалыпчы ажылдаан.

Улуг эгелээшкинниң чаңчылдарының оруу-биле чоруп ора, күш-ажылчы коллективтер улуг үүле-херектерни будурүп, шалыпчы күш-ажылдың үлегер-чижээн; бедик сагылга-чурумну көргүзүп турарын эртикен субботник хереченилеп турар. Сайзырагай социалистиг ниитилелде будурулгениң, ниитиниң болгаш иүрүнениң амыдыралынга күш-ажылчы коллективтериң ролю бедип, будурулгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга ажылчыннарның, интеллигенцияның идепкейлиг киржиринiң аргалары калбарып турар.

Республиканың хөй-хөй совхозтары, будурулгелери бо чылдың бирги кварталында эки түңнелдерни чедип алган. Күрүнеге эът садарының квартал планы апрель бирге чедир республикага 113,7 хуу, сүттүү — 113,6 хуу күүсеттинген. Мал ажылының продукциязының шынар көргүзүлери элээн эжижээн, сүттүң 90 хуузун бирги болгаш ийиги сорттуг кылдыр күрүнеге саткан, дужааган малдың 80 хуузу бедик база ортуман деңгилделиг болган.

Мал ажылының продуктуларын будурер, күрүнеге садар, малдың баш санын болгаш чаш төлүн менди намгалаар талазы-биле районнарның болгаш совхозтарның социалистиг чарыжынга эки түңнелдерни Кызыл, Чөөн-Хемчик районнар, «Барлык» болгаш «Коммунизминиң херели» совхозтарның коллективтери чедип алган.

Бо чылдың чүгле январь-март айларында безин үлетпүр продукциязын пландан ажыр 2534 муң рубльге будурген, 2008 рубльдиин сайгарган болгаш күш-ажылдың будурукчүлүүнүң талазы-биле план 105,7 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 18 муң тонна хөмүр-дашты каскан, 3262 тонна сорттуг даг-дүгүн, 2,2 муң кубометр дилиг материалдарын, 39 тонна мал сармаан, 72 тонна далганны будурген, 18,1 муң кубометр тудуг ыяжын сөөртикен.

Беш чыл планын күүседир дээш, намналга болгаш хумагалыг чорук дээш бүгү улустуң шимчээшкинниг идепкейлиг киржиринче, коллектив бүрүзүнге чогаадыкчы байдалды, бот-боттарынга дузалажыр чорукту, бедик харыысаяганы тургузарынче, организаичы чорукту болгаш корум-чурумну, медерелдиг коммунистиг сагылга-чурумну быжыглаарынче партия кыйгырып турар. Ол бүгү чүүлдер кедизинде барып чугула сорулгаларны шиитпирлээринге, эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдарынга, эртем болгаш техниканы база мурнаачы дуржулганы будурулгеге дарый ажыглаарынга чугула херек.

Амгы үеде күш-ажылчы коллективтерни болгаш будурулгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында Хоойлунуң төлевилелин чуртта чугаалажып көрүп турар. Ындыг Хоойлунуң чугулазының база ажыктыының дугайын ажылчыннар, албан-хаайчылар онзалап демдеглеп турар. Будурулгени эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны налбаа-биле киришти-рер дугайында лениичи идеяларны хөгмүтпушаан, бо Хоойлу улуг политиктиг, социал-экономиктиг болгаш нижизидиичи ужур-дузалыг болур. Ол чорук, совет ниитилелдиң хамаатты бүрүзүнүң күш-ажылчы эрге-ажыктарын долузу-биле ажыглаарынга, чогаадыкчы салым-чаяанын ажыдарынга долу магадылал болуп турар.

Шалыпчы ажылдаары—бистиң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгевис. Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыглары тодаргай чугула сорулгаларны күүседириниче күш-ажылчы коллективтериң кичээнгейин моөнүп турар.

Социалистиг Төрээн чуртувусна чоргаарланып турар бис. Бистиң бүгү чедиишкиннеривис Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазы-биле сырый тудуш, оөң ажыл-чорудулгазының эчис сорулгазы—совет чоннуң чаагай амыдыралы болгаш аас-кежии.

ЛЕНИННИҢ ТУГУНУҢ АДАА-БИЛЕ, КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ—КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНЧЕ, БУРУНГААР!

СЭКП Төп Комитединде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылыга турасказаткан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги 1983 чылдың апрель 16-да болган. Субботникке 156 миллион ажыг кижи киржип, үлетпүрде, көдээ ажыл-агыйда, тудугда, транспортта болгаш улуг ажыл-агыйның өске-даа адырларында боттарының ажылдаар черлеринге, а ол ышкаш хоорайларның, улуг, биче суурларның чаагайжыдылгазынга халас ажылдаапнар. 182 миллион рубльди ажылдаан. XI беш чылдың фондузунче шилчиткен.

Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги совет улустуң бедик медерелдиинин болгаш патриотчузунуң чырыткылаачак коргузуу болган. 1983 чылда күрүненiң планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин боттандырып, тайбыңнып, күш-ажылдың байырлалы—Май 1-ни күш-ажылчы коргүзүглерлиг уткаан.

Райоппуң кооператорлары үүрмектеп садар бараан саарылгазының эртикен айларның планныг опаалдаларын 102,6, хөй-пинти чемненилгезиниң — 104 хуу күүседип, кызымак ажылдаан.

Харылзаа белдириниң коллективин база эки коргүзүглерлиг ажылдап, планныг опаалдаларын 102,5 хуу күүседип. Оң бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының ийиги кварталының планын Радио хүнүнде күүседирип ол хүлээгеп.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

МАЙ 1-ГЕ РАПОРТТАР

ПЛАНДАН АЖЫР— 17 ТОННАНЫ

Кызыл районда «Тинлелге» совхозтуң ажылыпчылери бирги кварталда күрүнеге 230 тонна сүт дужаар тургаш, 17 тоннапы пландап ажыр сатпкан.

Дуржулгалыг саанчы Бочунай Куулар үш айлар иштинде 15227 килограмм сүт саар хүлээлгезин 1938% кг кылдыр күүседип, саанчылар ортузунда чарышка тиилээн. Марита Ондардлапныг опаалдаазын 123,6 хуу күүседип, база-да чарыштың мурнуку одуруун эдээн.

Май 1-ниң байырлалын коллектив күш-ажылчы эки коргүзүглер-биле уткаан.

Э. ТЕЖІП.

МУРНААН КОЛЛЕКТИВТЕР

Моңгун-Тайга райпозунуң, харылзаа белдириниң коллективтери он бирги беш чылдың өзек үшкү чылының эртикен айларында алган социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин боттандырып, тайбыңнып, күш-ажылдың байырлалы—Май 1-ни күш-ажылчы коргүзүглерлиг уткаан.

УЧАСТОКТУҢ ЧЕДИИШКИНИ

«Тыва септелге-тудуг» трестиң Туранда септелге-тудуг участогу Май 1-ге уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип келген болгаш апрельдиң планныг опаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседткен.

Туранпың септелге-тудуг участогу бирги кварталдың планын 103,8 хуу, чурттелге шолуң ажыглалга киирерин 2,5 катап, орулга алырып 2 катап ажыр күүседткен, будурулгелер аразында чарышка тиилекчи болуп, трестиң шилчиир Кызыл тутун алган.

Тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводу бараанныг продукция сайгарарының планын 100,3 хуу күүседткен. Ында күш-ажылдың будурукчүлүү эртикен чылга деңнээрге 7,1 хуу бедээн.

Бо чылдың чаа объектилерни болур телерадиокомитетке складты, 16 квартиралыг чурттелге бажыңының туһуун — хоорайның септелге-тудуг участогу, «Тувкоммунэнергонуң» складын, курорт Үш-Белдир чоогунда самолёт хонар шолду — Каа-Хемниң септелге-тудуг участогу чыл төнчүзүнге чедир доозуп, ажыглалга киирер сорулгалыг.

Л. ШАТАЛОВА.

Эвилелдиң чоргааралы —найысылал Москва

АЧЫЛЫГ ХҮН ХЕРЕЛИ-ДИР

Майның Бири—чырыын, чылыын өргүн келир
Ачылыг хүн саарылган херели-дир.
Майның Бири — чемнiң тыртыл, частың четчир
Айырганнаан үмүттериниң өнүери-дир.
Аңдарган чер хөрүзүнүче чаштырып каан
Алдын чемнiг үрезиннер өзүмү-дүр.
Амыдырал моңгежилге чечектери—
Ажы-төлүүн хүлүмзүрүү—өөрүшкү-дүр.
Аас дээрлиг, арыг сутлуг, тайбың ниитиг
Ада-чурттуң хаастакчызы — чурукчу-дур.
Майның Бири—эгин деңнеп, дедиг баскан
Аңы-дүүна улустарның ырызы-дыр.
Майның Бири—хөгжүлдеңи чүктеп алган
Ажылчының, тараачының ооргазы-дыр.
Аймыл-халаң, дайын-чааны болдурбас дээш
Актыларының туттумчупкан холдары-дыр.
Утпуй келир Улуг чаагай Тиилелгевис.
Уттундурбас, оңуп читпес алдары-дыр.
Аас-кежиктиг келир ойнуң хүлээжикпен
Амгы бистиң сыныы биливес соруувус-тур.
Майның Бири—Ажыл, Тайбың байырлалы —
Алдар-аттың, арын-нүүрүнүң күчүзү-дүр!
Майның Бири—диптер сана сеткил катпан
Аймак хөй чон демиселi—Эвилел-дир!

Олет СУВАКПИТ.

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналдар комитединде

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналдар комитединиң хуралы академик Н. Н. Блохининиң даргалаашкыны-биле апрель 21-де болган. 1980—1982 чылдарда делегейниң Ленинчи шаңналдарын тыпсыр дугайында киргеи санаалдарны комитет чугаалажып көрген болгаш ол айтырыгның талазы-биле доктаал хүлээп алган.

1980—1982 чылдарда делегейниң Ленинчи шаңналдарын тыпсыр дугайында «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналдар комитединиң ДОКТААЛЫ

Тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш демиселге шылгаракгай ачы-хавыяазы дээш «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналдарын тыпсыры болза:

Микис Теодоракиске—композитор, хөй-пинти ажылдакчызы (Грекия);

Либер Серепьиге—политиктиг болгаш хөй-пинти ажылдакчызы (Уругвай);

Махмуд Дервишке—шүдүкчү, хөй-пинти ажылдакчызы (Палестина);

Джон Морганга—пастор, хөй-пинти ажылдакчызы (Канада).

Комитеттиң даргазы Н. Н. Блохин (ССРЭ);

Комитеттиң кежигүннери: Г. В. Александров (ССРЭ), Аруна Асаф Али (Индия), Эрве Базен (Франция), Мирьям Вире-Туоминен (Финляндия), Ренато Гуттузо (Италия), Анна Зегерс (ГДР), Сойзо Марнелью (Куба), Джейме Олдридж (Великобритания), Янпис Рипос (Греция), Нгуен Тхи Бинь (ВСР), Н. В. Томский (ССРЭ), Юзеф Циранкевич (ПУР), А. Б. Чаковский (ССРЭ).

(СЭТА).

Тувинская республ. научная БИБЛИОТЕКА им А. С. Пушкина

Найырал

ССР Эвилелиниң составында Тываның эки тура-биле каттышканынаан бээр бо чылын үжен тос чыл болур. Төөгү талазы-биле бо кыска үениң дургузунда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының болгаш Совет чазактың хүн бүрү доктаамал ада сагыш салыышкынының база хөй националдыг бүгү совет улустарының аку-дүнма деткимче, дузаламчызының ачызында тыва улус бодунуң амыдыралында үнделин чаартылгаларны боттандырган. Тыва АССР ам сайзыраңгай кодээ ажыл-агыйлыг, доктаамал хөгжүп турар үлетпүрлүг, национал культуралыг республика болуу берген.

Тываның экономиказын, культуразын хөгжүдеринге үлетпүр бүдүрүлгелер, тудуг, транспорт, садыг организацияларының ажыл-ишчилери боттарының төлептиг үлүүн киирип турар. Оларның аразында бистиң «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң хөй националдыг найыралыг коллективи база бар. Найысылалдың ани-шинчи книр хаастап турар сөөлгү үеде ажылалза киргеи хөй каът чуртталга бажыңнарыйын, школаларның, ясли-садтарның, эмнелгелеринң, Советтер бажыңының, республиканың хөгжүм-шин театры болгаш өске-даа улуг-улуг объектилерниң иштики ажылдарын кылырынга коллективтиң бызанчылары, штукатурлары, шеверлекчилери болгаш өске-даа ишчилери идепкейлиг киришкен. Тургузукчу күш-ажылының түннелинге олар чоргаарланып, чедиишкиннерни улам көвүдеир дээш орустар, украиннер, белорустар, тывалар, хакастар болгаш өске-даа национ болгаш биче улустарның төлээлери бир эп-сеткилдиг, тура-соруктуг ажылдап турарлар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражырыбыле республиканың ажылчы кижизидилгениң хевирлери болгаш аргалары янзыбүрү болуу берген. Коллектив кежигүннериниң найыралыы ол быжыглаан, ажыл-ишче сорук киирген, эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп ылеткелинде айтыышкыннарга дүүштүр ажылчы чоннарның, ылангыя аныяктарның интернационалчы кижизидилгезин улам жижидер хемчеглерин партия, профэвилел, комсомол организациялары ап турар.

Бистиң эргелелде үш түс хире кижи ажылдап турар, оларның алдаы хуузу тыва национал кадрлар. Кижилерни ажылга таарыштыр тургузарынче, кижизидилгезинче партия организациязы доктаамал кичээнгейни салып, чамдык күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткууру-биле бедиткен социалистиг үлүүлгелерни алгаш, участоктар, бригадалар, тудугжулар аразында социалистиг чарышты калбарткан күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүг ажылдап турарлар. Бо чылдың бирги кварталында 373 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, 396 мун рубль чедирип, даалгазын 105,9 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиктиринин даалгазын 19 хуу ажыр боттандырган. Ынчангаш республиканың тудуг организацияларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл туғу база акша-биле шаннаткан.

Найысылалдың тудуг организацияларының аразында күш-ажылчы маргылдаага база шыңгаравш, СЭКП Кызыл хооркомунуң, улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң, ВЛКСМ хооркомунуң шилчинир Кызыл тугун чаалап алган.

Эргелелдиң бызанчылар бригадаларының аразында чарышка эрткен кварталда М. В. Горбачевскийниң, штукатуржулардан Е. О. Сарыглардың шеверлекчилерден В. Б. Борбак-оолдуң бригадалары тиилекчи болуп үнгеи. Олар чүтле планныг онаалдаларны ажыр боттандырган эвес, кылган ажылдарының шынары эки, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэн кижилер чок болган. М. В. Сафронованың, Р. Ф. Григоровичниң, Н. Б. Донгактың, П. Х. Войтюктуң, Е. С. Бизяеванын удурткан бригадалары база бердинген онаалдаларны ажыр боттандырган.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатка чарышка үстүнде адаан бригадалар шылгаран, бердинген онаалдаларны ажыр боттандырган. Ынчангаш эрелел апрельде тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсеткеш, бүлырналды чедиишкиннерлиг уткаан. Олар Улуг-Хем кыдыында 40 өг-бүле чурттаар бажыңның шеверлел ажылдарын доозар, трестиң 500 орындуг общежитиезинин чартының иштики ажылдарын кылыр дээн хүлээлгезин күүседип шыдаан.

Партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нитти организациялары тудугжуларның хостуг үезин ажыктыг

И. СЕРМАВКИН,
№ 48 тудуг эргелелинде партия организациязының секретары.

Куш-ажыл

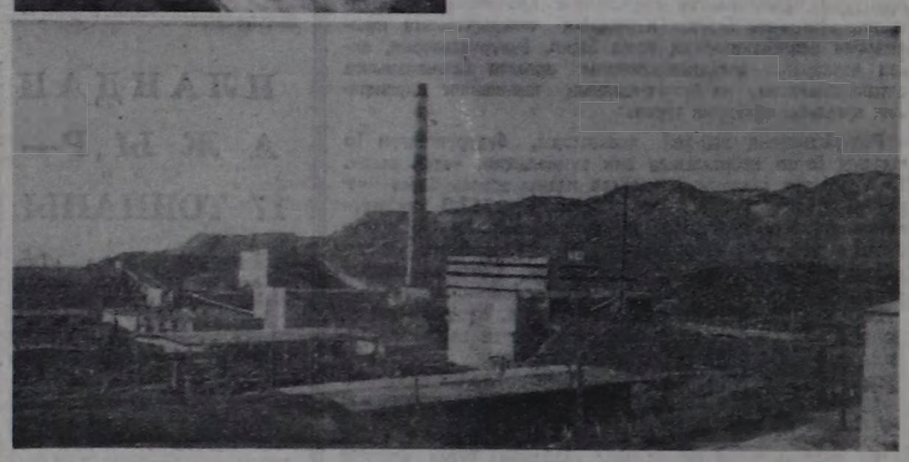

ЭЭЛЧЕГНИҢ ЁЗУЛУГ ЭЭЛЕРИ

Магалыг Май база катап моорлап келген. Улустуң улуг байырлалын күш-ажылчы чаа чедиишкиннерлиг уткуп алыр дээш, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың үүрмектеп-сорттаар комплекизиниң № 1 ээлчегниң ажылчыннары кызымак, чүткүлдүг ажылдаавнар. Ээлчегниң ёзулуг ээлерн апарган ажылчыннарның күш-ажылчы намдары, оларны аңаа ужураштыра берген оруктары аңгы-аңгы. Чамдыктары ортумак школаларны дооскаш аңаа келгеннер. Өскелери Ак-Довуракты профтехучулугезин дооскан соонда ажылдап эгелээннер. Үшкүлери кодээ суурлардан четкилеп келгилээш. Ак-Довуракка амыдырал-чуртталгазын тыпканнар.

Дарья Хертек комбинатка он чыл мурнунда келген. Ынчап оон арга-дружылгазы-даа, ажылчын чанчылы-даа чок турган. Чүгле даг-дүгүнүң болбаазырадыкчызы болур изиг күзелдиг келген. Аныяк кижиниң күзели боттанган. Ам Дарья Тас-ооловна фабрикада эң эки регулировщиктериңг бирээзи (үстүнде чурукта). Херек апарган таварылгада ол дериглелер машинызин база солуп шыдаар. Мурнакчы ажылчын Май мурнунуң социалистиг чарыжынга киришкеш, эки көргүзүглерни чедип алган.

Күш-ажылдың болгаш частың байырлалы—Май 1-ни № 1 ээлчегниң дежурный электрослесары К. Д. Салчак (ортузунда) төлептин-биле үткуп алган. Кара-оол Докшанович ол ээлчегге келгеш, чүгле кызымак болгаш төлептиг чоруун көргүскен. «Алдын ходдуг кижи. Оон кылган ажылы үргүлүү бедик шынарлыг болуп келген» деп, оон дугайында ээлчегниң улуг мастери Н. К. Теплых чоргаарал-биле чугаалап турар.

Дериглелер машинизи З. С. Монгуш (адаанда) сес чыл ажылдаан. Бүдүрүлгениң шалыпчызы болбушаан, ол дагдыкчы хүлээлгезин бичe сеткилдиг, кижилерни хүндүлеп билир чаны-биле эки күүседип турар. Дуржулгалыг ажылчын хөй-нитгинин ажылынга идепкейлиг киржип чоруур. Машинист З. С. Монгуш байырлал бүрүүн эки көргүзүглер, күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп алыр чаңчылдыг. Ол бо удаада база ынчалган. Май байырлалын ол омак-хөглүг демдеглеп турар.

Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң № 1 ээлчээнде бүдүрүлгениң мурнакчылары хөй. Оларның шалыпкын болгаш бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылының ачызында ээлчег шалыпчыларың одуруунда чоруп орар. Коллектив бирги кварталда 151 мун тонна даг-дүгүн болбаазырадып, планын 105 хуу күүсеткеш, ону Май 1-те барваалгатканнар.

А. БАРМАШОВ,
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

БИСТЕ! — ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫЛАР БИС

ишчилериниң ортузунга социалистиг чарышты калбарткан, аңаа бистиң тудугжуларывыс идепкейлиг киржип, юбилейлиг чылды чедиишкиннерлиг дооскан. Планныг онаалдаларны болгаш социалистиг үлүүлгелерни күүседиринге эң бедик бүдүрүлге көргүзүглерин штукатурлар бригадазының бригадири Екатерина Сергеевна Бизяева чедип алгаш, республикага «1982 чылда профессия талазы-биле терминин» деп атка төлептиг болган. Юбилейге белеткел үезинде патриотчу, интернационалчы кижизидилгениң хевирлери болгаш аргалары янзыбүрү болуу берген. Коллектив кежигүннериниң найыралыы ол быжыглаан, ажыл-ишче сорук киирген, эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп ылеткелинде айтыышкыннарга дүүштүр ажылчы чоннарның, ылангыя аныяктарның интернационалчы кижизидилгезин улам жижидер хемчеглерин партия, профэвилел, комсомол организациялары ап турар.

Бистиң эргелелде үш түс хире кижи ажылдап турар, оларның алдаы хуузу тыва национал кадрлар. Кижилерни ажылга таарыштыр тургузарынче, кижизидилгезинче партия организациязы доктаамал кичээнгейни салып, чамдык ажылчы чедиишкиннерлиг уткууру-биле бедиткен социалистиг үлүүлгелерни алгаш, участоктар, бригадалар, тудугжулар аразында социалистиг чарышты калбарткан күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүг ажылдап турарлар. Бо чылдың бирги кварталында 373 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, 396 мун рубль чедирип, даалгазын 105,9 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиктиринин даалгазын 19 хуу ажыр боттандырган. Ынчангаш республиканың тудуг организацияларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл туғу база акша-биле шаннаткан.

Найысылалдың тудуг организацияларының аразында күш-ажылчы маргылдаага база шыңгаравш, СЭКП Кызыл хооркомунуң, улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң, ВЛКСМ хооркомунуң шилчинир Кызыл тугун чаалап алган.

Эргелелдиң бызанчылар бригадаларының аразында чарышка эрткен кварталда М. В. Горбачевскийниң, штукатуржулардан Е. О. Сарыглардың шеверлекчилерден В. Б. Борбак-оолдуң бригадалары тиилекчи болуп үнгеи. Олар чүтле планныг онаалдаларны ажыр боттандырган эвес, кылган ажылдарының шынары эки, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэн кижилер чок болган. М. В. Сафронованың, Р. Ф. Григоровичниң, Н. Б. Донгактың, П. Х. Войтюктуң, Е. С. Бизяеванын удурткан бригадалары база бердинген онаалдаларны ажыр боттандырган.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатка чарышка үстүнде адаан бригадалар шылгаран, бердинген онаалдаларны ажыр боттандырган. Ынчангаш эрелел апрельде тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсеткеш, бүлырналды чедиишкиннерлиг уткаан. Олар Улуг-Хем кыдыында 40 өг-бүле чурттаар бажыңның шеверлел ажылдарын доозар, трестиң 500 орындуг общежитиезинин чартының иштики ажылдарын кылыр дээн хүлээлгезин күүседип шыдаан.

Партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нитти организациялары тудугжуларның хостуг үезин ажыктыг

И. СЕРМАВКИН,
№ 48 тудуг эргелелинде партия организациязының секретары.

Аас-кежиг

ЧОРГААРЛАНЫР МЕН

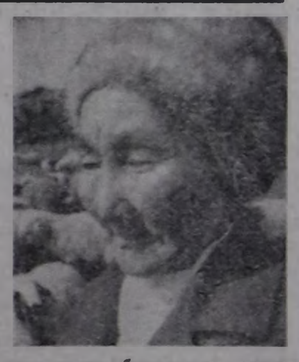

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунга оом ээзи Өктек-оол Сүүр-оолович Күүжер-биле мал маллаа-ла он чыл ажып чор бис. Ажылагыйның өзүлде, хөгжүдезинге үлүг-хуувус киирер» дээш бо аразында багай дыртпейн. кызып ажылдап келдивис. Ылангыя он бирги беш чылдың эрткен чылларында шору көргүзүглердиг болдувус. 1982 чылда төрүүр 100· хойга онаштыр 100 хураганны, а нитгизи-биле 570 хураганны совхозувуска хүлээлип берген бис. Бо чылын төрээн 510 хойдан 525 хураганны алдывыс. Бирги кварталдың түннелдерин барымдаалап. бистерге акша шаннылдарын-даа тывысты. Кыш хүр болду. Бо час харын аактыг болуп хүр. ынчалза-даа малга каража таварыштырбадывыс.

Кижи чоргаарланып хаммае магалыг үеде чурттап чор бис. Ажыл-иш-даа бүлүнгүр. амыдырал-чуртталга-даа эки-дир. Алды уругнуң иези мен. Петр. Дадар-оол. Олег чодаачы мергежидиг, Байлакмаавыс сес классты доозкаш. бисге дузалакчы кадарчы болу берген. Оюмда биле Дертен-оол школа-интернатта күүгненин долу х а н д ы рылгазында өөренип турар. Оолдарывыстың уруглары база өзүп орар. Аас-кежиктиг чуртталгалыг болганывыс дээш партиябыска, чазаавыска, чонувуска өөруп четтиргенивисти чугаалап орар бис.

Чернин черинде чурттап олурар-даа болзувусса, аалывыста электри чырыын кирип каан, телевизорну көрүп, радиоприёмникти дыннап олур бис. Чурттаары магалыг-дыр. Ол дээш улам эки ажылдаары күзенчиг-дир.

Шупту боттарывыс чангыс черге чыглып келгенивисте ийи өрээл удуг бажыңны долдур олуруптар бис. Эки өөренинер. эрес-кежээ, тоштуготомаанныг, сагылга-чурумнуг, дыннангыр болуптар деп, уругларывыска ачазы-биле ийлээн чагып орар бис. Ажыт-телге чагытлорывыс хилиг барбайн турарынга база өөрүүр бис.

Он бирги беш чылдың арткан чылдарында улам бедик көргүзүглерлиг болуп дээш бүгү күш-биле ажылдаар бис. Чонның хөрээ дээш. Төрээн чурттуң хөрээ дээш берднигеи бөзу-биле ажылдаарын кежикчолувус кылыр билир бис.

Бүгү ажылчы чоннарның бо магалыг чаагай биймралын таварыштыр бүгүдеге. ажыт-телге тайбыңы. аас-кежиин болгаш кадыкшылыг күзээрдир бис.

К. А. КУУЛАР.
хоймуу.

БЕДИК КӨРГҮЗҮҮГЛЕРЛИГ

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективи СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ажыл-хөрээнге удурткага болдурбушаан, бо чылын бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылын чедиишкинниг деэлеп болгаш Совет Тываның 40 чыл болур оюн төлептиг уткуур төлээ-биле Ырбаннын болгаш Чербинин ыяш ажылгай пунктулары шалыпчы ёзу-биле ажылдарының эгелекчилери болганнар.

Ол коллективтер хүлээп алганы социалистиг хүлээлгезин эки боттандырып турарын бирги кварталдың түннелдери көргүскен. Соцчарышка бирги черни Чербинин, ийиги изин Ырбаннын коллективтери эдээннер.

Ыяш белеткекчилериниң аразындан А. Н. Карамышевке удурткан бригада бирги черде болган. Ол бригада Ырбанда ажылдап турар. Олар бирги кварталдың планын 168 хуу күүсеткен. Чербинин ыяш ажыл-агый пунктузунда А. Н. Гердешовка удурткан бригада хүлээлгезин 135 хуу күүсеткеш, бирги черни үстүнде бригадаларын болгаш өске-даа ишчилерни идепкейлиг киржип, юбилейлиг чылды чедиишкиннерлиг дооскан. Планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге эң бедик бүдүрүлге көргүзүглерин штукатурлар бригадазының бригадири Екатерина Сергеевна Бизяева чедип алгаш, республикага «1982 чылда профессия талазы-биле терминин» деп атка төлептиг болган. Юбилейге белеткел үезинде патриотчу, интернационалчы кижизидилгениң хевирлери болгаш аргалары янзыбүрү болуу берген. Коллектив кежигүннериниң найыралыы ол быжыглаан, ажыл-ишче сорук киирген, эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп ылеткелинде айтыышкыннарга дүүштүр ажылчы чоннарның, ылангыя аныяктарның интернационалчы кижизидилгезин улам жижидер хемчеглерин партия, профэвилел, комсомол организациялары ап турар.

Бистиң эргелелде үш түс хире кижи ажылдап турар, оларның алдаы хуузу тыва национал кадрлар. Кижилерни ажылга таарыштыр тургузарынче, кижизидилгезинче партия организациязы доктаамал кичээнгейни салып, чамдык ажылчы чедиишкиннерлиг уткууру-биле бедиткен социалистиг үлүүлгелерни алгаш, участоктар, бригадалар, тудугжулар аразында социалистиг чарышты калбарткан күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүг ажылдап турарлар. Бо чылдың бирги кварталында 373 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, 396 мун рубль чедирип, даалгазын 105,9 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиктиринин даалгазын 19 хуу ажыр боттандырган. Ынчангаш республиканың тудуг организацияларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл туғу база акша-биле шаннаткан.

Найысылалдың тудуг организацияларының аразында күш-ажылчы маргылдаага база шыңгаравш, СЭКП Кызыл хооркомунуң, улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң, ВЛКСМ хооркомунуң шилчинир Кызыл тугун чаалап алган.

Эргелелдиң бызанчылар бригадаларының аразында чарышка эрткен кварталда М. В. Горбачевскийниң, штукатуржулардан Е. О. Сарыглардың шеверлекчилерден В. Б. Борбак-оолдуң бригадалары тиилекчи болуп үнгеи. Олар чүтле планныг онаалдаларны ажыр боттандырган эвес, кылган ажылдарының шынары эки, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэн кижилер чок болган. М. В. Сафронованың, Р. Ф. Григоровичниң, Н. Б. Донгактың, П. Х. Войтюктуң, Е. С. Бизяеванын удурткан бригадалары база бердинген онаалдаларны ажыр боттандырган.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатка чарышка үстүнде адаан бригадалар шылгаран, бердинген онаалдаларны ажыр боттандырган. Ынчангаш эрелел апрельде тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсеткеш, бүлырналды чедиишкиннерлиг уткаан. Олар Улуг-Хем кыдыында 40 өг-бүле чурттаар бажыңның шеверлел ажылдарын доозар, трестиң 500 орындуг общежитиезинин чартының иштики ажылдарын кылыр дээн хүлээлгезин күүседип шыдаан.

Партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нитти организациялары тудугжуларның хостуг үезин ажыктыг

И. СЕРМАВКИН,
№ 48 тудуг эргелелинде партия организациязының секретары.

ПЛАНЫН АЖЫР КҮҮСЕДИР

Он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылын «Хемчик» анныыр-тывыш ажыл-агыйы бедик көдүрлүүшкүн-биле эгелээн.

Бо чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр база бүдүрүлгениң ажыктының, ажылдың шынарын бедидер, сагылга-чурумну быжыглаар, Аъш-чем программазын боттандырар, планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир дээш чарышты калбарткан бис.

Коллектив кежигүннери бирги кварталда 36 мун рубльдин продукциязын дужаарын 39,9 мун рубльге күүсеткен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедээн. Продукция бүдүрери чылдан чылче көвүдээн. Оон шынарын экижиткен. СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын коллектив кежигүннери танышкаш, ону бүрүнү-биле деткээн. Администрация, профэвилел комитединиң күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэн чоруктарга удур боттуг хемчеглерни ап келген. Ажыл шагы үзер, оргалаар кижилер чок болган.

Онаашкан ажылын эки күүседип турар мурнакчы бригадалар бистe бар. Социалистиг чарышка бедик көргүзүглерин чедип алганнар эвээш эвес. Ындыгларга ыяш белеткекчилериниң Чамыян Сарыг-оолга удурткан бригадазы хамааржыр. Олар ай санында планныг онаалдаларын 120—130 хуу күүседип, бир деминг, бедик тура-соруктуг ажылдап келгеннер. Ол бригада бирги кварталда 12 663 рубльдин тудуг материалдарын белеткээн, Май 1-ниң байырлалын төлептиг уткаан.

Бригада кежигүннери продукцияның шынарын экижидеринче кичээнгейни утландырган. Оларның белеткээн ыяжын № 463 КМК, № 3 КМК болгаш «Тыва», «Сүт-Хөл» совхозтар күзелдин-биле ап турарлар. Ол ышкаш Дамир Хайруллиниг удурткан ажылдар бригадазы «Хөндергей» совхозтуң девискээри Дыттыг-Чарыктэ 500 хой кирер кажаанны, оон сегизин септеп, малчыныңг чурттаар бажыңнга печканы салып, чугайлап, сонга-хаалгазын, шалазын будуп, чунар-бажыңның печказын салгаш, изиг, соок суг турар кылдыр дерип кылып дооскаш, эки шынарлыг дужааганнар.

Ол ышкаш балыкчылар бригадазын Николай Николаевич Баскаков удуртуп чорудар. Ол бригада Чөшүгүл-Тайга районнуң Хиндиктиг-Хөлден 8 тонна балыкты тудар. Ону Чөөн-Хемчик районнуң садыгларынга бээр. Олар сыын мыйызын дужаар, этти райпога садар. Чайын 4 тонна катты чыгташ, варенье кылдыр хайындырар, а күзүн 2,6 тонна мөөгүнү белеткээш, дузаар.

«Хемчик» анныыр-тывыш ажыл-агыйында бо бригадалар аразында сырый харылзаалыг ажылдап турар.

Күш-ажылды шын, бүдүрүкчүлүг организастап, оон түннелдиин, ажыктыг чоруун чедип ап турар болгаш кижи бүрүзү хүн бүрү ажыл-биле хандыртынган болганда оларда чай-хос чок. Чурум үреэр, прогулдаар кижилер шуут читкен.

Социалистиг чарышты дээштиг организастап, оон түннелдиин чедип алырынче кичээнгейни утландырган. Оюу ай, квартал санында түннел, тнилекчилерни илередип келген.

А. ДОҢГАК.
Чөөн-Хемчик район.

ЧАСКЫ ХОВУНУҢ АЯЛГАЛАРЫ

Майның Бирин Каа-Хемниң «Совет Тыва» совхозунуң ажыл-ишчилери, ылангыя чер ажылдыглары күш-ажылчы ээлчегге уткаан. Малчыннарда, механизаторлар-даа боттарының туруштарында.

Он бирги беш чылдың өзек чылында ажыл-агый - нитгизи-биле 3343 гектарга янзы-бүрү культураларны, оон иштинде 2060 гектар тараалларны тарыыр. Мал чеми культуралар 1370 гектар, оон иштинде куруғаз 470 гектар шөлдү бээзэр. Чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандыраргга боттарының шыдаар-ла улуг-хуузун киирер чарышка бедик көргүзүглерин чедип алганнар эвээш эвес. Ындыгларга ыяш белеткекчиларинин Чамыян Сарыг-оолга удурткан бригадазы хамааржыр. Олар ай санында планныг онаалдаларын 120—130 хуу күүседип, бир деминг, бедик тура-соруктуг ажылдап келгеннер. Ол бригада бирги кварталда 12 663 рубльдин тудуг материалдарын белеткээн, Май 1-ниң байырлалын төлептиг уткаан.

Бригада кежигүннери продукцияның шынарын экижидеринче кичээнгейни утландырган. Оларның белеткээн ыяжын № 463 КМК, № 3 КМК болгаш «Тыва», «Сүт-Хөл» совхозтар күзелдин-биле ап турарлар. Ол ышкаш Дамир Хайруллиниг удурткан ажылдар бригадазы «Хөндергей» совхозтуң девискээри Дыттыг-Чарыктэ 500 хой кирер кажаанны, оон сегизин септеп, малчыныңг чурттаар бажыңнга печканы салып, чугайлап, сонга-хаалгазын, шалазын будуп, чунар-бажыңның печказын салгаш, изиг, соок суг турар кылдыр дерип кылып дооскаш, эки шынарлыг дужааганнар.

Ол ышкаш балыкчылар бригадазын Николай Николаевич Баскаков удуртуп чорудар. Ол бригада Чөшүгүл-Тайга районнуң Хиндиктиг-Хөлден 8 тонна балыкты тудар. Ону Чөөн-Хемчик районнуң садыгларынга бээр. Олар сыын мыйызын дужаар, этти райпога садар. Чайын 4 тонна катты чыгташ, варенье кылдыр хайындырар, а күзүн 2,6 тонна мөөгүнү белеткээш, дузаар.

«Хемчик» анныыр-тывыш ажыл-агыйында бо бригадалар аразында сырый харылзаалыг ажылдап турар.

Күш-ажылды шын, бүдүрүкчүлүг организастап, оон түннелдиин, ажыктыг чоруун чедип ап турар болгаш кижи бүрүзү хүн бүрү ажыл-биле хандыртынган болганда оларда чай-хос чок. Чурум үреэр, прогулдаар кижилер шуут читкен.

Социалистиг чарышты дээштиг организастап, оон түннелдиин чедип алырынче кичээнгейни утландырган. Оюу ай, квартал санында түннел, тнилекчилерни илередип келген.

А. ДОҢГАК.
Чөөн-Хемчик район.

БЕДИК КӨРГҮЗҮҮГЛЕРЛИГ

Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективи СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ажыл-хөрээнге удурткага болдурбушаан, бо чылын бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылын чедиишкинниг деэлеп болгаш Совет Тываның 40 чыл болур оюн төлептиг уткуур төлээ-биле Ырбаннын болгаш Чербинин ыяш ажылгай пунктулары шалыпчы ёзу-биле ажылдарының эгелекчилери болганнар.

Ол коллективтер хүлээп алганы социалистиг хүлээлгезин эки боттандырып турарын бирги кварталдың түннелдери көргүскен. Соцчарышка бирги черни Чербинин, ийиги изин Ырбаннын коллективтери эдээннер.

Ыяш белеткекчилериниң аразындан А. Н. Карамышевке удурткан бригада бирги черде болган. Ол бригада Ырбанда ажылдап турар. Олар бирги кварталдың планын 168 хуу күүсеткен. Чербинин ыяш ажыл-агый пунктузунда А. Н. Гердешовка удурткан бригада хүлээлгезин 135 хуу күүсеткеш, бирги черни үстүнде бригадаларын болгаш өске-даа ишчилерни идепкейлиг киржип, юбилейлиг чылды чедиишкиннерлиг дооскан. Планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге эң бедик бүдүрүлге көргүзүглерин штукатурлар бригадазының бригадири Екатерина Сергеевна Бизяева чедип алгаш, республикага «1982 чылда профессия талазы-биле терминин» деп атка төлептиг болган. Юбилейге белеткел үезинде патриотчу, интернационалчы кижизидилгениң хевирлери болгаш аргалары янзыбүрү болуу берген. Коллектив кежигүннериниң найыралыы ол быжыглаан, ажыл-ишче сорук киирген, эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп ылеткелинде айтыышкыннарга дүүштүр ажылчы чоннарның, ылангыя аныяктарның интернационалчы кижизидилгезин улам жижидер хемчеглерин партия, профэвилел, комсомол организациялары ап турар.

Бистиң эргелелде үш түс хире кижи ажылдап турар, оларның алдаы хуузу тыва национал кадрлар. Кижилерни ажылга таарыштыр тургузарынче, кижизидилгезинче партия организациязы доктаамал кичээнгейни салып, чамдык ажылчы чедиишкиннерлиг уткууру-биле бедиткен социалистиг үлүүлгелерни алгаш, участоктар, бригадалар, тудугжулар аразында социалистиг чарышты калбарткан күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүг ажылдап турарлар. Бо чылдың бирги кварталында 373 мун рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, 396 мун рубль чедирип, даалгазын 105,9 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиктиринин даалгазын 19 хуу ажыр боттандырган. Ынчангаш республиканың тудуг организацияларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл туғу база акша-биле шаннаткан.

Найысылалдың тудуг организацияларының аразында күш-ажылчы маргылдаага база шыңгаравш, СЭКП Кызыл хооркомунуң, улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң, ВЛКСМ хооркомунуң шилчинир Кызыл тугун чаалап алган.

Эргелелдиң бызанчылар бригадаларының аразында чарышка эрткен кварталда М. В. Горбачевскийниң, штукатуржулардан Е. О. Сарыглардың шеверлекчилерден В. Б. Борбак-оолдуң бригадалары тиилекчи болуп үнгеи. Олар чүтле планныг онаалдаларны ажыр боттандырган эвес, кылган ажылдарының шынары эки, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэн кижилер чок болган. М. В. Сафронованың, Р. Ф. Григоровичниң, Н. Б. Донгактың, П. Х. Войтюктуң, Е. С. Бизяеванын удурткан бригадалары база бердинген онаалдаларны ажыр боттандырган.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатка чарышка үстүнде адаан бригадалар шылгаран, бердинген онаалдаларны ажыр боттандырган. Ынчангаш эрелел апрельде тудуг-монтаж ажылдарының планын күүсеткеш, бүлырналды чедиишкиннерлиг уткаан. Олар Улуг-Хем кыдыында 40 өг-бүле чурттаар бажыңның шеверлел ажылдарын доозар, трестиң 500 орындуг общежитиезинин чартының иштики ажылдарын кылыр дээн хүлээлгезин күүседип шыдаан.

Партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нитти организациялары тудугжуларның хостуг үезин ажыктыг

И. СЕРМАВКИН,
№ 48 тудуг эргелелинде партия организациязының секретары.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

№ 81 тудуг эргелелиндеи хоочун бригадир Николай Петрович Кулдовтуң бригадазы апрельде 23 мун рубльдин тудуг-монтаж . ажылдарын кылыр планын хуусаа бетинде бүрүн күүсеткен.

Мурнакчы бригада Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур ийи чыл планын күүседир бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар.

Май 1-ниң байырлалынга төлептиг ужураажыры дээш чарышка бригада көдүрлүүшкүнүнүг киржип турары ол. Бирги кварталдың планын 135 хуу күүсеткеш, эргелелде бригадалар аразында социалистиг чарышка олар база бирги черни алган. Бригадир боду «Тыва тудуг» трестиң системазында ам 18 чыл ажыг ажылдап турар. Ол хой-нитти ажылынга идепкейлиг, Н. П. Кунцов профэвилел организациязының тудуг комитединиң даргазының оралакчызы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүселип турар. Бригададан мурнакчы ажычылар Борис Кудря, Иван Гудков, Александр Резяпков, Василий Чодунай болгаш оон-даа өскелер улуг-нормазын ажыр күүседип, турар.

А. ЮРТАЕВА.

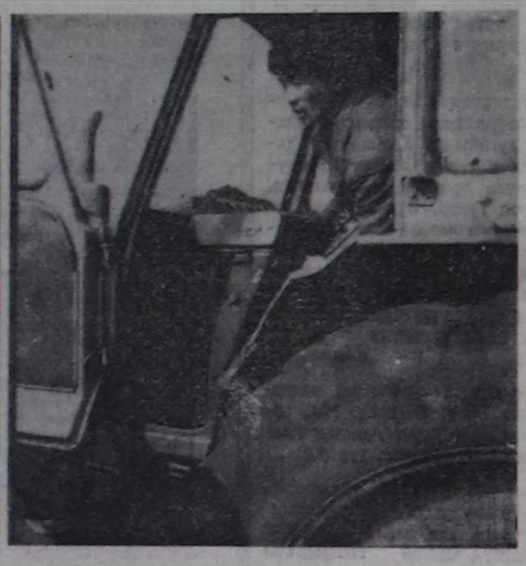

Май, Час, Тайбың

ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮГ-БИЛЕ

Май 1 — аас-кежиитиң, тайбыңның, күш-амылдың байырлалы. Ону әртемчейниң әәр-өнер чоннары шагның бо чаагай үезинде эпсеткил каттыштырылгазының байырлалы ыдыктыг демдеглеп золтгирип келген. Ам ол бистиң делегем болгаш үлүг чуртувуста, чаңгыс, чараш Тывавыста, амыр-ишчи болгаш чаартынчы кижилерлиг Өөвүр черде мүзеичиг аалчы болуп, катаптаттынмас каас-чаражы, көрүштүг болгаш сүрлүү-биле моорлап келди.

Аңаа. Май 1-ге. утмуштур калбарган социалистиг чарышка киришип, бистиң Хандагайтыда чоннуң амыдырал хандырылга будуруглегзи амылдың шынарлыг болуруп, оон будуруқчүлүг чөрүүн чедип алыр сорулгалыг амылдап турцувус. Бир-тээ ынчаар шиитпирлеп алган болганывыста, баштай-ла СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң материалдарын амыл-херээвиске удуртулга болдуруп, күш-ажылдың сагыга-чурумун эжиидер, амыл шагындан азалдаар, арагалаар болгаш прогуя ыяыр кижилер-биле демисселяи күштелдирип келдивис. Чаңгырып ынчаар, моон мурнунда бистиң коллектививис төлеп чок кижилер турган чүве. Ындыг амылчыларның чамдык кончуг бергелерин амылдан үндуруп, өскелерин чагып, сургап тургаш, кижизидип алган бис. Чурум үреичилери-биле демисселивис, олар-биле көрүтиан кижизидиге амылывыс үре-түңнелдиг боляан. Шынап-ла, багын чугаалаарга бачыты арлыр деп чугаалажыоы ышнаш, коллектив республиканың будуруглелериниң аразында эки түңнелдерни көргүсинен. Үлүг байырлал-даа хүнү болза, четпестер биске турганын чугаалап ыаары артык эвес боор деп бодааш ону демдеглеп турар чыпвагаанын ол.

Бирги кварталда түңнелдер эки болгаң деп үстүнде чугааладым. Чонга ачы-дуза чедиреринің планын 100 хуу күүсеттивис. Чыл эгезинден бээр күш-амылдың будуруқчүлүүн 1.9 хуу өскен. Частың чаагай байырлалы — Май 1-ге коллектив кежигүннериниң күш-амылчы белээ ындыг болган. Аңаа бистер шүптүвүс чоргаарланган бис.

Үстүнде адаанын хуулариың артында амылчын кижи бүрүзүнүң кызыыан, шудургу күш-а ж ы л ы «чаштының» чыдарын биливингир. Бир эвес азаранып, баш таарар болгаш өскеда цехтерде ажылдап турар кижилер Май 1 байырлалынга утмуштур калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, төрээн коллективиниң ады ээш төлептиг ажылдаваан болза, ындыг чедимишкиннер кайын келир деп. Ыдаңгыя азаранырга цеги эки амылыг. Цех бирги кварталда продукция будуреринің планыч 109.2 хуу күүсеткен. Олар апрель айза 5900 рубльдиң продукциязын будуреринің планын бөш хонуң бурунгаар күүседипнеп. Ында Александра Монгуш, Светлана Ондар, Маота Донгак ышнаш мурнакчылап хей. Олар ай, квартал планнарын доктаамал күүседип, коллективтиң чоргаарланыыр кижилеом апаргайнап.

Хандагайтыда чоннуң амыдырал хандырылга будурулгезинин коллективинин мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Бөгүнгү чедимишкиннериниң быыглавышаан, республиканда өскө будуруглелерниң аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип тургаш, Совет Тываның 40 чыл болуп өөн телептиг утмуп алыр бис.

З. ХОМУШКУ,

даараныкчы, коллективте профэвилеп комитединиң даргазы.

Май Бирниң байырлалының хүннери шынап-даа мегаланчыг! Чер-делегей чечектелип, сеткил-соруу хайнығып, өртемчей өөрүп-хоглеп, өрү-куду хамык-ла түүл хөлзең үвер. Бойдус оттуп, бодзарта-ла, херлин-көстүп, сергеп, каас-шиниң кеттинип каапкаш, каттырып, хөөреп, ырлап, танцылап, бистер-биле кады байырлап—ура—а! —деп байырлаан дег.

Ак-көк аяе Дээрниве-даа,
Алдын чырык Хүнүвүе-даа,
Аварадыг Черниве-даа,
Аас-кежиин биске сөңнээн.
Оңгаар-дескээр харанып көр, эш — кайнаар-даа коөрге, амыдырал хайның үнгеп: агыы хемнер хайның шуураан, арта-эзимнерде айлаң күштар амыр-дыш чок ырлажып, хоглежип ушнаа, уйгудыжын уткан, ун-чадырып тутқан; аърга-эзимнерде хову-шөлдерде айыраң-чараш чечек, бүрү, от-сигеи үнүп келгилээш, салгын-сырынга сеглецейнип турар. Чоннуң байлаа — мал-сүрүүвүстү көрбеспе, даглар-белдер, хову-шынаа саны одар долдур оглун-төлүн эдерткен, оттап, шуушкан. Хову шөлдерже часкы ажыл-иш хайның, ырышоор куттулган, хөөмей, сыгыт сырынналган, машина-техника дидимгээн...

Часкы майның чаагайын чайынаидыр хүнээн— Хүнүң буянныг алдын хередерди чер-делегейниң кырын шыва куттулуп, бүгү чүвеш күспактап, эргелеңип келген. Май ай мындыг магалыг! Чылдың дөрт эргилдезиниң бир онзагай үези — часты амыдыралдың, хөгжүлденің болгаш үнүүң эгези дижириивс аңаа эвес.

Ынчангаш чылдың бо хайнымшкынның үезин

ТАЙБЫҢ,
КҮШ-АЖЫЛ,
МАЙ

деп адап, Майның Бирин бедик кодургүшкүн-биле байырлап турар бис.

Чырык өртемчейде ак сеткилдиг ажыл-ишчи кижи бүрүзү Май Бирни чаңгыс күчүлүг күзел-бодзал-биле ТАЙБЫҢ деэн бодал-биле байырлап турар. Бо үеде тайбың — аң эргим.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Май 1-ге Кыйгырыгларының доман, одуруг, сөс бүрүзү — Тайбың! Ынчангаш ол Кыйгырыглар тайбың деэш кижи бүрүзүн сорук киирип турар. Дыңнадардаан, кайы-хире сүрлүг, күштүг-дүр!

— Тайбың, демократия болгаш социализм деэш, империализмге удур демисселге делегейниң ажылчы чоннарының аң-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1 делгерезин!

— Чер-делегейге — бижиг тайбың! — дижип, чыскаалган чоп базымнарын деңнештир уралап, чамбы-ликтии ажылчы чоңу-биле аң-сеткилин каттыштырып чор.

Тайбының бүгү-делегей чөвүлели майны ядролуг чаадайының айыыл-халавынга удур демисселдиң айы болдурар деп кыйгырыг үндүргеп. Бүгү-ле хөй национал акыдуңма совет улустар-биле кады Совет Тываның ажылчы чоннары бодунуң Коммунистиг партиязының, Совет күрүнезиниң хажык чокка боттандырып турары Тайбының ленинчи программазы ышкаш, Тайбының бүгү-делегей чөвүлелиниң ол кыйгырымн база-ла ишш-биле деткип турар.

Далай, диптер ажыр, кежиир
Дангыраавыс чидиг, бижиг.
Дайын чепсээн
хорүп-хуфаал!
Тайбың тугун бедик
тудаал!

Атом-бомба хураттынзыны—
Аймыл-халаа чайлаң
туралп!
Амытан чоп тайбың чаагай
Амыр-шөлээн чурттаң
чорааң!

деп, Май Бирде чыскаалганнарның чаңнык ышкаш күчүлүг үнү ол Кыйгырыгга каттыжып тур.

Тайбының ленинчи программазын хажык чокка боттандырып турар, Тайбының ышчы түк тудукчузу — Совет Эвилели, оон Коммунистиг партиязы. Совет чазаа чер-делегейге тайбының бижыглаар, [illegible] чаа-дайының хө[illegible] чайлардыр деэш, чаа-чаа эгелекчи саналдарын КНО-га болгаш өске-даа күзээр бис, Саманта».

Май Бирниң байырлалынга ажыл-ишчи рапорттар болгаш байырлал мурнунуң социалистиг чарыжының түңнелдери республиканың социал-экономика болгаш эртем-культура талазы-биле херии базымнарын коргүзүп, бадыткаан. Партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыдырапга боттандырышаа, ССРЭ-ниң составында Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чылын төлептиг утмуур деэш, Тываның ишчилериниң эрес-шудургу ажылдап турарын бо байырлал бадыткап тур. Республиканың юбилейинге утмуштур ажыл-иш кайдаа-даа хайныккан, чарыш оду киискээн, күш-ажылчы базымнар дыңзыг, сорукпур.

Бо 1983 чылдың баштайгы кварталында республика үлетүүр продукциязын сайгарар, күш-ажылдың будуруқчүлүүн тулуута бедидер талазы-биле, чоннуң амыдырал-хандырылгазының планнарын ажыр күүсетиен. Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге салдар талазы-биле планнаг онаалга хевирлер аайы-биле түс-түс чедиишкиннер боттанган.

Тываның В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинады, Хову-Аксының «Тыва көбальто» комбинат, «Шагонпартяжстрой» трест деэш ышкаш бүгү-эвилел ужур-дузалыг будуруглелер. Кызылдың үлетүүр барааннарының саны, № 48 тудуг эргелели, наймыслалдың чаагайжылыга комбинады, «Көа-Хем» разрез болгаш өске-даа коллективтер Май мурнуңуп социалистиг чарыжының тиилекчилери болгулаан.

Каас-шиниң кылдыр дериттинген колониаларга бөгүн чыскаалырлар Май 1-ниң байырлалынга сорук киргеп, хүнүзөректеп хүлүмзүрээннер, ырлап-шоорлааннар, оларның катыы-хогулуг үнү кайда-даа дыңналган, аас-кежиин аал болган, тургузукчу совет кижи бүрүзүнүң бажы бедик, базымы херии, хөрөө делгем, ыры өткүт. Ишчилериниң ишчилери, тергиинерииң тергиинчери болуп чоруурларының чамдыктарының аттары бо: Кызыл районда «Кок-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазының саалчызы, республика чемпиону, СЭКП райкомунуң кежигүнү, көдээ Совет депутады Н. Чадамба. № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадазының бригадири Е. Сарыглар, Бии-Хемге Сельхозтехника салбырында чолаачы А. Сараскин, Ак-Довурак хоорайда сыралгы башкы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. Тамдын-оол, Тандада «Революцияның чалбыжыы» совхозтуң хойжуу И. Сафонов... Өскө-даа оон-оон мурнакчыларны маңаа адаары өөрүнүүр. Боттарының даанган ижинге ээ-харысалгалыг чорууп көргүзүп чоруур мындыг мурнакчыларга республиканың бүтү ишчилери денжиксээр, оларны дээксээр, үлегерин эдериксээр.

Коммунистиг партиянын, Совет чазактың ишгики болгаш даштыкы политиказын Совет Тываның ажыл-ишчилери ижин-биле, деткип, Тайбының ленинчи программазын ажыл-ижинге боттандырбышаан, тайбын дээш бүгү-ниитиниң демисселинге үлүг киирштирип, үлүг кадыг турар.

Тайбың кампалалының республика комитединиң болгаш Тайбыцның совет фондузунуң республика комиссиязы Тайбың программазын пропагандалдар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. Ылаңгыя тайбының совет фондузунга аңша-көрүшкүнүн эки тура-биле чыр ажылды күштелдирген. Эрткен чылын Тываның чурттакчы чону ол фондуже 80 муң ажыг рубльди шилчиткен. Бо патриотчу болгаш интернационалчы хөрекке Эрзин, Чөөн-Хөмчөк, Бии-Хем, Тожу, Өөвүр районнарның чурттакчы чону, Кызылдың электри четкилери, «Тудуг кезектери» комбинат, «Чыраа-Бажы», «Искра», «Алдан-Маадыр», «Саян» совхозтарның ишчилери ыдекпейлиг киржип турар.

Совет Эвилелиниң хөй националдыг аңы-дүңма улустарының улуг ог-бүленизинде чурттап, ажылдап турар Совет Тываның ишчилери коммунистиг тургузуушкынга тиилелгелерин хүн бүрүде чедип ап, чаартылгаларга, сайзыралга чедиишкиннерниве дээш улуг орус улуска, хөй националдыг совет улуска өөрүп четтиргенин илергейлеп турар.

Л. ЧАДАМБА,

Тайбың кампалалының республика комитединиң харыы-салгалыг секретары, чогаалчы.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Калинин хоорайның Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг торгу фабриказының коллективи шыпаалыг, чаарт торгу пестү аргывышаан, торгунуң чаа-чаа хевирлерин бүдүреринә шингээдип ап турар. «Кайгамчык чараш», «Полюшка», «Калинка» деп торгу пестер садыын алыкчыларның улуг сонуургалын болдурган.

Күчүлүг 600 чаа станоктарны фабрикага шингээдип ажыглаан чорук күш-ажылдың будуруқчүлүүн улам бедиткен, продукциязының шынарын эжиктеткен.

Пос-таавы аргыкчызы В. Г. Николаева (чурукта) чаа станоктарга ажылдаарының аргазын ап баштай шингээдип алганнарының бирээзи.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СССР-же чорудар продукциязы будуруп турар Чехословакиянның заводтары болгаш фабрикалары ажы-дүңма чурттун чагыгларын хуусаа бетинде шынарлыг күүседир дээш шимчээшкинге калбазабиле киржип турар. Ындыг коллективтериниң бирээзи — Мартин хоорайда улуг машина тудуунун заводу. «БелАЗ» автомобильдериниң Мартин хоорайга будурген күчүлүг дизель моторларын, мыят үлетүүрүнге хереглээр кылдыр чогаатказп дугуйлуг тракторларны болгаш оске-даа техниканы Совет Эвилелиниде калбаа-биле ажыглап турар.

ЧУРУКТА: дугуйлуг трактормуу Петер Кураппың эптеп туразы.

ЧТК — СЭТА-ның фотозуу.

ЧОН ДЭЭШ

1972 чылдың декабрьда Болгарияның Коммунистиг партизының Төп Комитединиң пленумунга чоннуң амыдырал демисселин бедидер талазы-биле узун хуусаалыг программаны. Декабрь программазы деп адаан программаны хүлээп алгандан бээр эрткен чылдың декабрьда он чыл болган. Ол программаны БКП-ниң X съездиниңе партияның чаа Программазын хүлээп алган соон дарый бадылаан. Партияның чаа Программазында коммунистерниң кол сорулгазын кижи дугайында, оон чаагай чорууның дугайында сагыш човаашкын кылдыр тодараткап. 10 чыл дээрге улуг эвес хуусаа. Ындыг-даа болза ол үениң дургузунда кылдынган түүлдер эвээш эвес.

Бүгү чоннуң кызымак күш-ажылының. Совет Эвилелиниде болгаш өске-даа акыдуңма социалистиг күрүнелер-биле бүгү таланың кады ажылдажылгазының ачызында чуртта улуг бүдүрүлге күүлери тургустунган болгаш продукция бүдүрүп үндүрери хөй катап өскен. 1981 чылда БКП-ниң XII съездиниге демдеглээнин ёзугаар алырга, сөөлгү он чылдарның дургузунда херек кырында «Ийи чаа Болгария тургустунган». Эрткен он чылдарның дургузунда БУР-нуң национал орулгазы 1,9 катап өскен. Үлетүүр продукциязын бүдүрүп үндүрери шин катап көвүдээн. Кооперастаттынган, бедии-биле механизастаттынган көдээ ажыл-агый чыл санында-ла тараанның дүжүүн болгаш мал ажылының продуктулуун көвүдедип келген.

Экономиктиг озуулукчу чоннуң амыдыралының деңнелин бедиткен. Чоннуң боттут оруглагары барык-ла 50 хуу немешкен. Хереглеп деңнелинде болгаш тургузуунда элээн өскерилгелер болгулап турар. 1970 чыл-биле деңнээрге, эттің болгаш эт продуктуларын, сүттү болгаш сүт продуктуларын, чигирии болгаш көвдитер кылыгларын чоя арбыны-биле ажылаап турар ап-арган. Рынокту үлетүүр бараанары-биле, ылаңгыя үр эдилелдиг бараанар-биле хандырып турары орайчок экижээн. Эрткен чылын 100 ог-бүлеге хамаарыштыр 87 телевизорлар, 91 радиоприемниктер, 84 холодильниктер, 77 хеп чуур машиналар оңаажып турган.

Чурттагга шолунуң айтырыы база чедиишкиниг шиитпирлеттинип турар. Он чылдарның дургузунда 650 муң чаа чурттагга бажыңнарын чоягга дамчыдып берген. Ийи миллион ажыг хамаатылар чаагайжыды туттунган чаа бажыңнарже кожуп киргеннер.

Ийи делегей — ийи аңгы амыдырал

КҮЧҮЛҮГ КӨРГҮЗҮГ

Майның 1-де бөмбүрөктиң кырын аймаң-кыыл туктар болгаш транспарентылар шыпкан, хоорайларның кудумчуларында массалыг чыскаалдар долган, өткүт ырлар болгаш хөгжүм-музыка чаңгылаңган.

Совет Эвилезинде болгаш социализмниң өске-даа чурттарында частың болгаш күш-ажылдың бо байырлалы түгле делегейниң бүгү ажылчы кижилериниң дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү эвес, харын база күш-ажылдың капиталды ашкап тиилелгезиниң, боттарының эгиннеринден мөлүгделдиң кинчи-бегии моңгези-биле дүжүр -онтаан үзустарының күчүлүг бурунгаар балымының коргүзүү боон турар. Социалистиг чурттарга Майның Бири—ыыдыңнаан ажылдарны түңнээриниң, мурнунда чоруп турарларны ,ылаңгыядың, мактарымың хүнү, бистиң социал-экономиктиг чедиишкиннеривисти байырларының үезин, салдынган сорулгаларны кайчаар күүсетсе экижиниң дугайын бодаарының үези боон турар. Май 1-ниң хүнүнде бистер хосталган күш-ажылдың болган бәулуг демократияның идеалдарынга боттарывыстың шынчывысты, берднигенивисти бадыткап коргүзүп турар бис. Ындыг шынчы чоруктуң тодаргай херечизи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл болганынга тураскаадып, чаңчыл бәулуг апрель 16-да эрттирген коммунистиг субботник болган. Бистиң чурттувуска күш-ажылдың ол байырлалынга 157 миллион ажыг кижи киришкен.

Ийнги интернационалдың конгрезиниң 1890 чылда доктаатканы Май 1-ниң хүнү бәулуг интернационалчы байырлал болу берген. Ол байырлал шагдан бээр боон келген-даа болза, чыл келген тудум-на чаа болган чалыы боон демдеглеттинип турар. Майның Бири бо чылын бүгү бөмбүрөктиң кижилерин быжыг тайбың дугайында, амгы америк администрациязга баштаткан империалистиг агрессорларны кыңчыктырбазының дугайында боттарынга бодалдарбиле сырый каттыштырып турар. Америк администрация делегейге тергиинээшкин дугайында боттанмас, хоозун чүткүүшкүн-биле кижи төрелгетенни кажан-даа туруп корбээн айыыл-халапче кинр тыртар деп, кижи төрелгетенниң сайзыралын узуткаар деп ,кыжаның турар. СЭКП ТК-ның 1983 чылдың Майның 1-ге Кыйгырыгларында чугаалап турары болза: «Делегейниң улустары! Империализмниң, милитаризмниң болгаш реваншизмниң агрессчи дүмбелиишкиннериниг шиитпирлиг ойтур шавышкынны берицер!».

Социализм чурттарында Май 1 хамыктың мурнунда байырлал—частың тайбынның, күш-ажылдың байырлазы, бүгү чоннуң өөрүшкүдүт, сорук киришкиниг хүнү болуп турда, капиталистиг делегейде ажылчы чоннарга ол хүн ёзулуг хосталга дугайында олардың күзелиибиле, капиталдың молчүлгезиниге удур чидиг демисселбиле, ядролуг халапты болдурбас дээш шимчээшкин-биле сырый холбаалыг болуп турар.

АКШ-тың, Англияның, Франциянның, Барыын Германияның, Японияның, Италияның болгаш оске-даа хөй чурттарның кан эзилдиргичилери болгаш дагжылары, пос - таавычылары болгаш автомобиль тудукчуларыдаа Май 1-ниң чыскаалчыларының колонналарынга ажыл, хлеб, тараа болгаш чер кырынга тайбың дээш, үлетүүр ээлери хореңгитенгеринең талазымдан кара тураамында молчүлгезиниге удур демисселче кыйгырыгларын тудуп алган чоруп турарлар.

Май 1-ниң эң баштайгы чыскаалы болган Чикагода, а ол ышнаш оске-даа он-он америк хоорайларда, оон ишгиниде Нью-Йоркта, Детройтта, Вашингтонда, Филадельфияда, Лос-Анджелесте, чыскаалчыларның кол-кол кыйгырыгларының бирээзи — «Сырый каттыжыкар, ажылды негенер!» боон турар. Ындыг кыйгырыгларны бижээн чернер делегейниң илергейлеп турар.

АКШ-ТА БАЖЫҢ ЧОК КИЖИЛЕР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чаңгыбиле эрткен кижилерни-даа херекке албас, чаасказанзыраан, ындыг хереэжеп кижилерни Нью-Йоркту кандыргдаа районунга көрүп болур. Олар эрги чемоданнарын холдарында кодуруп алган азы эргижирээн эң-не янзыбүрү эт-сеэни сукпан самдар сумкалар салган тергеижиктер сөөрткеп, хоорайның кудумчуларында элеңейнип чоруп тургулаар. Америк байлар оларны чогум-на ынчангаш, «ажыл-агый сумкаларлыг хереэжеппер» деп шоодуп турар. Капиталистиг делегейниң эң-не бай дээш ол чуртта ядыы-түрегни чорук дыкала тодаргайы-биле костур. «Амыдыралдың америк хевиринин» төлегезинде ядыы-түрегни байдалда чурттан ажылдан үндүрткенинден чурттаар чер чок артып, аваа-ла кудумчуже тояан үнер түрар кижилерге бажың-бадтат чок хөй америк хереэлеңнер каттыжып турар.

Статистиканың саналгашкыны ёзугаар алырга, Нью-Йоркта чурттап турар бажың чок хереэжеңнер 6 муң ажыл турар. Ындыг байдалда чурттап турар ортумак улуг назылыг болгаш шуут чөпээн кижилер чурттаар чер, ог-бүле-даа, материалдыг дузаламчы-даа чокка, улуччал ёзубиле чурттап турар. Ындыг хереэжеп кижилер эң-не янзы-бүрү чылдагаанындан: ог-бүленин будалганындан, азыракчы ашаанын өлгенинден, ажылдан үндүрткенинден чурттаар чер чок артып, аваа-ла кудумчуже тояан үнер лективтер Май мурнуңуп социалистиг чарыжының тиилекчилери болгулаан.

Каас-шиниң кылдыр дериттинген колониаларга бөгүн чыскаалырлар Май 1-ниң байырлалынга сорук киргеп, хүнүзөректеп хүлүмзүрээннер, ырлап-шоорлааннар, оларның катыы-хогулуг үнү кайда-даа дыңналган, аас-кежиин аал болган, тургузукчу совет кижи бүрүзүнүң ажы бедик, базымы херии, хөрөө делгем, ыры өткүт. Ишчилериниң ишчилери, тергиинерииң тергиинчери болуп чоруурларының чамдыктарының аттары бо: Кызыл районда «Кок-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазының саалчызы, республика чемпиону, СЭКП райкомунуң кежигүнү, көдээ Совет депутады Н. Чадамба. № 48 тудуг эргелелиниде шеверлекчилер бригадазының бригадири Е. Сарыглар, Бии-Хемге Сельхозтехника салбырында чолаачы А. Сараскин, Ак-Довурак хоорайда сыралгы башкы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. Тамдын-оол, Тандада «Революцияның чалбыжыы» совхозтуң хойжуу И. Сафонов... Өскө-даа оон-оон мурнакчыларны маңаа адаары өөрүнүүр. Боттарының даанган ижинге ээ-харысалгалыг чорууп көргүзүп чоруур мындыг мурнакчыларга республиканың бүтү ишчилери денжиксээр, оларны дээксээр, үлегерин эдериксээр.

Коммунистиг партиянын, Совет чазактың ишгики болгаш даштыкы политиказын Совет Тываның ажыл-ишчи-

ЧУРУКТА: митингиниң үезеги.
болгаш чыскаалдың киржиик- СЭТА-ның фотохрониказы.

...Дашпыкиндан соолу медээлер...

⊙ БОНН. «СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андропоптуң «Шпигель» журналга харымдары — ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказының чайгылыя чогуунун бүзүреллиг херечизи-дир» деп. Тайбынның немец эвилели партиязың директорадының кежигүнү Лоренц Кюрр СЭТА-ның корреспондентизиниге Май 1-ниң бүгүүзүнде медеглээн. Европада ядролуг боо-чепсектерин кыскаргаар талазы-биле Женевада чугаалажышкыннарга ССРЭ-ниң туружунуң чогумчалыын совет удур-тукчу база бүзүреллиг кылдыр бадыткаап деп ол, онзалап демдеглээн.

⊙ КАРАКАС. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге холбаштыр Венесуэланың Коммунистиг партиязының ТК-зы медеглел парлаан. Бүгү делегейге тайбың дээш улам-на шиитпирлиг демисселиринче, Төп Американың революстуг күштерибиле эп-сеткил каттыштырылгазын бижыглаарынче, даштыкы монополиялардың күчүлеринден боттарының үндезини эрге-ажыктарын камгалаарынче чуруттун ажылчы чоннарын Компартия ыыгырган.

Венесуэланың коммунистери Майның революстуг байырлалын холбаштыр совет улуска, социалистиг оске-даа чурттарның ажылчы чоннарынга чүректиң хамызындан ыыр байырны чедирип турар деп, документтиде айтыкан.

⊙ ДАККА. АКШ-тың дайын белетеелерин Бангладештиң «Экота» солуну шыңгыы буруу шаап турар. Рейганның администрациязы ССРЭ-ниң тайбың инициативаларын хүлээвейн, делегейниң улустарының күзелин барымдаламайн, ядролуг чепсектиң чаа-чаа хевирлерин эндере бүдүрүп турарын бүгү делегейге тайбың хереэзе, улустарның аймыл чок чорууна кедергей аймылдыг болуп турарын солун демдеглээн.

(СЭТА).

ШЫН

Ынчалза-даа 1989 ч. май 1

Майывысты алгап-йөрээл

КЫЗЫЛ БӨГҮН

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЕМПИОНАТ

Совет Эвилелиниң шимдираа талазы-биле юбилейлиг, 50-ги, чемпионадым доозулган. Киржикчилерниң составының, деңселиниң чидениш, салымышкыннарының чогаадыкчы утказының талазы-биле бо наргылдаа шылырааччы аныырадың шылгарыглай болуушкуну болган.

Делегей чемпиону аттыг соонда шыдыраага эң улуг ужур-дузалыг ат Совет Эвилелиниң чемпиону ат болуп турар. Ынчангаш делегейниң үш дакыр чемпиону А. Карпов чаа тиилелгени чедип ап ымаанар ирги бе деп айтырыгны хой-хой кижилер сонуурган турганы ол. Бодуруг ханы утказыг оюну-биле А. Карпов ол айтырыгга үзе харымны берген. Делегейниң болгаш чуртуң чемпиону А. Карповтуң салымнышпаннары яжы-бүрү талазарлыг, эң ураң артазарлыг болган.

Чуртуң чемпионадынга мөңгүн медальны Одессадан гроссмейстер В. Тукмаков алган, а Москва областан гроссмейстер Л. Полугаевский биле Ереванданы гроссмейстер Р. Ваганян үшкү—дөртүү черлерни үлешкен. Москвадан гроссмейстер Ю. Балашов бешки черни эзилеп, (СЭТА).

ААС-КЕЖИКТИГ ЧАЯЫЫ НАЗЫН.

ЛЕНИН-БИЛЕ МАЙ БИРДЕ

МАЙНЫҢ БИР чаазы чедип келгенде, Шушенскоениң бажыңнарының артызына хар хевээр чыткан. А хемни дургаар куу-куу дөштар салдан бадып, бот-боттарынга үскүлешкеш, даңмыттелип бустутулаан.

1889 чылдың Май бири-даа келген. Хаанныг чазактың революсчуларны шолуп турганы Сибирьниң эң бо булуңунга-даа бол, бо хүнүү канчап демдеглеп эрттирбес боор!

Шушенскоеге шупту улустуң борт даараакчызы деп адап турганы, шолуттүрген кижи ол артен Владимир Ильичиге келген. Ол дээрге шляпа болгаш кышкы борт кылыр польша фабрикага ажылдап турган, Сибирьже шолуттүрген ажылчын болган. Оон ужурундан ону ынчаар адап алганнар.

Демги ажылчын ол хүн ааас-шинчи кылдыр веттиннипкен: чаа хөректээш, костюм кеткеш, ак моюндуруун даштынче салып алган болган. Ынчаарга оон арын-шырайы база-ла байырлалдыг, хөглүг.

— Чоруур ой чедип келди! — деп, ол кижи даштын ажык аксынга чораан-ла кыйгырган.

Үр эвес дөгертингеннер. Каш минута болган-ла, Владимир Ильич, Надежда Константиновна болгаш оларның аалчызы борт даараакчызы кудумчуда кылаштажып чоруп органнар. А оларның мурнунда Владимир Ильичиниң Женька дээр ыды маңнап чораан. Ол дээрге эки, хөглүг ыт турган. Владимир Ильич ону яжы-бүрү ыт артемперинге соредип каан: ол чүвени ызырып алгаш ап чоруурун билир, аңнап чораан уеде кандыг янзы чоруурун билир, дөштуг сугдан-даа, теннинг харагандан-даа корганас.

Ам ол ыт часкы хүнге, арга аштының салгын аайы-биле кээп турган чаагай чыдынга амыраң, улустуң мурнунда ойнап маңнап чораан. Ынчангаш оон чаптанчыг маңын көргеш улус доозаазы каттыржып чораан.

Шак ынчалдыр каттыржып, чугаалашпышаан, база бир шолуттүргенинге — Путилов заводунуң аныяк ажылчыныың чурттап турган бажыдынга чедип келгеннер.

Аалчыларынга путиловчу коңчуг өөрүп, оларны олуртуруп сагыш човап турган. Ынчалза-даа ол дээрге ындыгамыр эвес болган: ол бичии өөлдө чүгле чангыс сандай бар. Оон путиловчу ол бажыныың ээзи кижиден узун сандай дилеп эккелген: бир өвес оон кырынга дизе олуруптар болза, шупту үзүнга четтир.

Ынчалза-даа ол хүн бажыңга олурар хөөн чок: хүн херели соңга караан өттүр чарып, кудумчуларда чылыг салгын хап, хемде дөштар даңмыттелип турган.

— Ховуже үнээлиер! — деп, Владимир Ильич чугаалаан — Аңаа барып байырлаар бис.

Ховуже үнерде, Шупк хемниң эрин-биле чоруур. Женька хемче дидимп-биле халый бергеш, салдаан ыяшты сүрүп аштып чоруп каан. А Шушенскоениң ыттары ону көргеш, ээре бергеннер. Ол ыттар боттары дөштуг сугдан коргканнар.

Арыг иштинден кончуг каас ак, кара чүглүг ала-саскан ужуп келгеш, Женькаже бир караа-биле сонуургалдыг сыгырарты өөргеш, бодунуң саскан дылы-биле бир-ле чүвени шулуураш, ужуп чоруй барган.

Оон шупту ол эрик кыдыындан тей кырынче үнүп келгеннер. Тей кыры мырыңай курган калган болган. Хүн чүгле энир чылгы куу сигенни кургадыкан эвес, харын черниң бодун дыка эки чылыдып каан. Ынчаарга үргүлүү хүн дээп турар тейниң бир ийинде, ногаан-ногаан, инелер ышкаш, сүүр баштыг, чинге-чинге чаш коктер шагда-ла үнүп келген чыткылаан.

Ук тей ол улустуң шупту-зунга коңчуг таварымчалыг болган. Кижи бүрүзү-ле олурарынга эптиг, эки черни бодунга шилип ап турган.

Владимир Ильич ол дораан-на:

— Че, ам чүү боор ийик, ырлажылыңаргам, че! — дээн.

Ынчангаш баштай-ла эгелеп үнген.

— Деңге базаал, дидим эштер...

Өскелери улаштыра-ла бергеп.

Революсчу ырларны Ленин кезээде-ле улуг сонуургалбиле ырлап чораан.

Ынчаарга бир эвес ырлап турар ойде, оон бодунга кымбир кижи дем чок багай ырлап турар кылдыр сагындыра берзе, ынчан ол хаваан дүүп, ыыланмайн, будуң тепсеп-ле эгелээр болгаш, ырлаза чогууру-биле ырлавайн, багай ырлаан кижиже ажыпыксап көөр турган.

Ынчалза-даа бо удаада Ленин амыраң, сеткили ханган: улус шупту, оон боду ышкаш, ынчаар сонуургалды-биле ырлажып орган. Билдингир революсчу ырларның соонда «Майның хүнү хөглеп келди, магалыг ыр, чараш дыңнал» деп ырның эдлчзо келгеп.

А олар ырның кожумаан ырлап доозуп тура көөрге: Шушенское талазындан ийи ол тейже чүгүржүп кел чорааннар. Ол дээрге борт даараакчызының оолдары болган. Олар ырактан-на:

— Шу-ла! Шу-ла! — деп алгыржып кел чорааннар.

Оларның-биле кады Женька база хөмдел чап-чаа үнген хевээр мырынай көк моон апарган маңнап кел чораан. Женька эчигей соок сугдуг боду халывышаан кээп, суун чаштады силгиленнитерге, оон оозу кымга-даа анчыы аажок болган. ынчангаш Женька бүрүүзүнүп, өскээр барып олуруп алган.

— «Шупту деңге: шу-ла! Шу-ла!» деп ырны ырлап көрүнер! — деп, оолдар дилээн.

Оларның дилээнин ёзугаар база бир удаа ырлап бергеннер:

...Дерзин-калчаа полицейлер
Дериткиже орлалдажып,
Кинчиге бистн суп,
Кипданче октаар деп тур.
Маңгыстарже дүшүрер бис.
Майывысты бөйырлаар бис.
Шупту деңге:
Шу-ла! Шу-ла!

Шак бо «Шупту деңге: шу-ла! Шу-ла!» дээри оолдарга чүүден-даа артык таланчыг таваржыр болган. Ырның ол кожумаа хой улус ырлаварга кончуг эптиг боон турган. Кижи хой болган тудум-па, ыр улам эки боон тур.

Ырны баштай орустап, оон соонда поляктап, оон база катап орустап ырлашканнар.

Бүгү ырларны ырлашканының соонда, борт даараакчызы карманындан улуг аржыылын үштүп эккелгеп:

— Цирктиг кезек эгелээр-дир! — деп чарлаан.

Ол кижи аржыылын черге чадып алгаш, оон кырынга бажы-биле турупкан. Ону «лаа тургузары» деп адап турган.

Оолдар ол көргүзүгүү бир дугаар көрүп турар эвес-даа болза, өөрээнинден кускуннап алгыржы бергеннер.

А Женька дээрге долгандыр халып дүжүп, зорин турган.

Путиловчу баштай өскелерн ышкаш каттыржып олурган, а оон соонда хеп-хенертен Ленинден:

— Владимир Ильич, а бис Майның бир чаазын хостуг Россияга кажан байырлаар апаар бис?—деп, шын-на сеткилинден айтырган.

— Удаваг! — деп, Владимир Ильич бүүдүлдин-биле харыылаап, ырадыр көрбүшаан боданы берген.

А ыраакта Саяннның бедик-бедик даглары көстүп тургулаан. Чүгле мындыг кааң хүн ол дагларны Шушенскоеден көрүп болур. Ол даглар дээрден арай-ла каранғызымаар — ак-кок ышкаш кылдыр чиргилчиннелдир көстүп тургулаан.

Май Бирниң уткулгазын Ленинниң бажыңынга кээп доосканнар.

Аңаа база катап ниити ыр өгелей бергеннер, ыры аажок күштүг чаңгыланган: ырлаар улус ковудей берген. Ырлаваарга Надежда Константиновнаның аазы биле Шушенскоениң Паша дээр бир кызы база каттыжа бергенер. Мөчээп эштерин сактып, оларның тураскаалы кылдыр Владимир Ильичиниң ынак ырын ырлашканнар.

Кар-бекке хилиңчектеткен...

Ол дакпын көдээ бажыңчыгашка революсчу ырлар дыка үр чаңгыланган.

А аалчылар бажыңнарынчо тарап чангылай бергенде, Владимир Ильич удуп чадып каан. Сагыжы дакпыжаан, боду бажыныңың иштинге бир булуңдан бир булунга чедир кылаштап, Май Бирниң байырлалы хостуг Россияга кайы хире кайгамчык болурун Надежда Константиновна-биле эртенге чедир чугаалашкан.

«САЯННЫҢ» САЛГАЛДАРЫ

Ленинградтың эстрада уран чүүлүнүң чогаадыкчы мастерсказы. Тыва АССР-ниң уран чүүлүнүң хөгжүдезинге улуг үлүг-хуузун киирип, ажыктыг дузаны чедирип турары өөрүнчүг.

Совет Тывадан уран чүүлге хандыкшылдыг аныяк оолдар, кыстарны чыгаш, Ленинградтың чогаадыкчы мастерсказынга өөредири соолгу чылдарда чаңчыл апар чыдар. Оон баштайгы доозукчузу— ырының болган танцының «Саян» ансамбли. Ук ансамбль солун программалыг оюн-концертнери-биле чүгле бистин республикада сурагжаан эвес; оон барбаан черлери ховар. Бо хүнеерге чедир ол хоочун ансамбль солун концерт программазы-биле ажыл-ишчи кижилериң ажыктыг дыштанырынга уран талантызын бараалгадып, олут орбайн, ыңай-бөөр хаңгла турар. «Саян» ансамбльдин салгалдары база көстүп келгилээн.

Хоочун «Саянның» салгакчылары «Аян» биле «Челээш», оларның кежигүннери база-ла Ленинградтың эстрада уран чүүлүнүң чогаадыкчы мастерсказынга «дарганнадып», уран чүүлдүң аныяк-даа, хоочун-даа мастерлеринге башкыладыр ааас-кежиктиг болганнар. Тываның оолдар, кыстарын эстрада уран чүүлүнге өөредип, билиин, күжүн харам чокка өргүп турар ат-сургалыг башкыларга танцы тургузукчулары Ш. Лаура биле А. Ким, КАССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Штокбант болган өскелер-даа хамаарлыр.

Хөй национадлыг совет улустуң быжыг найыралын илереткен «Челээш» деп аттыг танцы ансамбли бо чылын доозун келгеш республикада чедишкинниг ойнап чоруп турар. Оон удуртукчузу Х. Аминов. Бо-даа, өскө-даа ансамбльдер Совет Тываның 40 чыл ооңга тураскаатказын программаны чоорту тургузуп ап, аңаа кызымаккай белетгенип турарлар.

К. ТҮЛҮШ.

ЧУРУКТА: «Челээшчилер».

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү

8.00 —«Үе». 8.35 —Киножурнал. «Совет Эвилелиниде». 8.55 —Конкурс-концерт.

КЫЗЫЛДАН

9.55 —Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның биринге тураскаатказын Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы. В. И. Ленин аттыг мөлдең дамчыдылга.

МОСКВАДАН

11.40—«Москва Майда». Совет ырлар концерти. 12.30 — Совет черге ужуражышкынчнар. 12.45 —Чаа мультфильмнер. 13.15 —ССРЭ-ниң улустарының ырылары болгаш танцылары. 13.45 — Москва, Кызыл Шол. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның 1-ге тураскаатказын дамчыдылга. Ол төнген соонда (15.30) — пионерлерниң байырлал концерти. 16.00 —Хоккейге делегей чемпионады. Түңнел оюн болгуунун командаларының маргылдаалары. 17.20 — Уругларга фильм. 17.45—18.00 — Чапсар. 18.00 —Документалдыг чаа телефильм. 18.30 —Майның бирии байырлыг концерти. 21.00 —Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның бирии байырлал турарының дугайында репортаж. 22.00 — 23.15 — Фигуразут чыгыылашкын мастерлериниң кортузуу.

ИЯИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

13.45—Москва. Кызыл Шол. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның бирииге тураскаатказын дамчыдылга. Ол төнген соонда — пионерлерниң байырлал концерти. 16.00 — «Билдингир-даа б о л з а, бүзүренчиг эвес». 17.20 —Концерт. 17.50—А. Корнейчук—«Память сердца». Фильм-шин. 20.00 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!». Мультконцерт. 20.15 — Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнери. 21.00 —Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Майның бирии байырлал турарының дугайында репортаж. 22.00—23.35 —«Богатая невеста». Уран-чечен фильм.

«ЭКРАН» системаның ажылы Тываның ырак-узак районнарынга чурттакчыларынга бирги программа-биле хүнүнүне 14 шак 15 минутта, воскресеньеде—13 шак 40 минутала эгелээр.

Редакторнуң орлавакчызы К. К. САТ.

УКИНО

МАЙ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Клякса на сказке» 11.00, «Вокзал для двоих» (2 сериялыг) 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ледяная внучка» 9.30, 15.00, «Таинственный старик» 11.10, 13.00, «Женатый холостяк» 16.40, 18.30 (узатказ), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «До свидания, Медео» 13.00, 18.00, 20.00 (узатказ), «Экипаж» 15.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чертёнок» 14.00, «Мефистофоль» 15.50, 19.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мужское воспитание» 14.00, «Москва слезам не верит» (2 сериялыг) 15.30, 18.10 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Шлягер этого года» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

ААС-КЕЖИИН КҮЗЕЛ ТУР БИС

Бомбүрзекте бүгү чурттар бүрүзүнде
Бодүүн чоннар дөгерези Майның Бирде
Байырлалдың сүрлүг, хөглүг чыснаалынче
Базыынары херии, дыңзыг шуужуп турлар.
Дайынзыран, дерзиилериң үүлгедиин
Удурланган киилең-биле бууддадып,
Тайбың эптиг магаданчыг буян-кежиин
Ура, йөрээл ыры-биле алгап турлар.
— Совет чурту—чолуувустуң өөрүшкүзү,
Совет улус — чергаараанар күчүвүс — деп,
Диңмиттелген кыйгылырлыг, даңгыраптыг,
Дидим сорук үүлеттинген байырлап тур.
Азия төвү Тывавыста Майның Бирии
Ажыл-ишчи хей-аът кирген уткуп тур бис,
Өртемчейде өргүн көвей өңнүктерге
Өөрүшкү, Ааас-кежиин күзел тур бис!

В. САГААН-ООЛ.

ЧУРУКЧУНУҢ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

Сес чокка-ла... Г. МАКАРОВТУҢ чураан чуруктары.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргеленнииң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00128

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 102 (12192) 1983 чылдың май 2, понедельник | 1925 чылда үдезилеттингеи | Өртээ 3 коп.

Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-ни бүгү делегейниң бурунгаар дешилгелиг кижи төрелгетени, Совет Эвилелинге, ооң иштинде ийи дакпыр орденниг Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республикага политиктиг, бедик көдүрлүүшкүннүң байдалынга демдеглеп эрттирген.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ, ИДЕГЕЛДИҢ БОЛГАШ ЧАСТЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Москвада Кызыл шөлге Май Бирниң чыскаалы

Чер-даа кайгамчык чаагай, ооң кырынга чурттаары кижиге онза эки...

Чечектелген, частың чаартылгалары-биле шыптынган чер, даймын үргедээшкиннериниң болгаш өртүнүң чери эвес, а тайбыңның болгаш күш-ажылдың чери. Бистиң делегейивистиң салым-чолу—бистериниң боттарывыстың холдарывыста. Бөгүн, делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнде, ол онза тодаы-биле билдинип турар.

Күш-ажыл, Тайбың, Май! Күүдээшкинге болгаш дарлалга удур демиселдиң демдээ, аксы-дүнмалышкы чоруктуң болгаш хосталганың тиилелгези дээш демиселдиң демдээ болуу берген бо сөстерни пролетариат чаңгыс кылдыр каттыштырышкан.

«Капиталдың делегейи биле күш-ажылдың делегейи деп ийи делегей бот-бодунга удур демисежип турар»—деп, В. И. Ленин 1904 чылда «Майның бирии» деп үтүүлгага бижээн. Ол үтүүлгаиы РСДРП-ниң ийиги съездиниң соонда Россияның социал-демократтыг ажылчыи партиязының ТК-зының болгаш ооң төп органының мурнундан парлап үндүргеи.

Делегейниң бештиң бир кезээнде күш-ажылдың тайбыңы тиилээн. Күш-ажылдың кижизи делегейде бирги социалистиг чурттуң ээзи болуу берген, а күш-ажыл болза кижиниң кол эртинемииң хемчээкчизи болуу берген.

«Күш-ажылга алдар болгаш мактал!»— иитти хереже кижи бүрүзүнүң кииргеи үлүгүн үнелеп тура, бистер бөгүн ынча дижип турар бис.

Бистерге күш-ажыл болза, чер кырынга амыдыралды үзүткааринга эвес, а чечектелиишкинге херектиг. Ынчангаш тургузукчу совет улус аас-кежиниң магадылалын быжыг тайбыида деп көрүп турар. Совет эрге-чагырганың баштайгы хүннеринде чарлаттышган тайбың дугайында Декреттеи эгелээш сезеи чылдардагы, СЭКП-ниң XXVI съездизиниге хүлээп алдынган тайбыңның программазынга чедир —делегейниң кырынга арыг дээр дээш демиселге коммунистер партиязының эртип келген оруу мындыг.

Хөглүг апарган часкы черниң кыры-биле ол дээр аккок бөмбүрзек кылдыр чаптыла берген. Бо эртеи Кызыл шөл эртеиги херел-биле будуттуиган кайгамчык улуг чечек кылдыр қоступ келди.

Май 1-и делегейниң бүгү ажылчы чоннарынга хамааржыр болза-даа, ооң түрээ 1918 чылда Кремльдиң чаны-биле баштайгы совет демонстрация болуп эрткеи тураскаадыг хүнден бээр мында. Москвада 65 чыл бурунгаар аиаа В. И. Ленин байыр чедириип турган.

ГУМ-нуң бажыңын каастап турар байырлал каасталгазының ортузунда — К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленииниң портреттери. Марксизминиң салым-чолу онзагай. Костүп корбээн тиилелгелерни үе аиаа тавырыштырып турар. Бөгүн кижи төрелгеген социализм дугайынга өөредилгелиг-даа, боттуг социалистиг иитилелдиг-даа. Ол иитилел империализмбиле тулчуушкуннарга тиилеп үнүп, бүзүрелдии-биле бурунгаарлап олурар.

Шөлдүң кырында ору көдүрүнген улуг лозуң «Коммунизминиң тиилелгезинче, бурунгаар!» деп кыйгырып турар. Ажылчы чоннарның туктар туткан колонналары, чидиг-кызыл постерде бижиттинген, чырыткылыг келир үеиии алыс сорулгаларынче орукту айтып турар лозуңнарның ада-биле эртип турлар: «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдралга боттандырып тур бисс», «Аъш-чем программазын боттандырары — бүгү чоннуң херээ!», «Бүгү күштерни СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин күүседириичe!».

«Бүгү, күштерии тайбың дээш демиселче!» деп лозуңче ажылчыннның шыңгаиналгыг холу айтып турар. Ол болза төөгү музейииниң кырында пано-дур. СЭКП ТК-ның Май 1-ге кыйгырыгларының аразында империализмниң, милитаризмниң болгаш реваншизмниң агрессчи чимеиишкиннериигe шиитпирлиг ойтур харыны бээрииче кыйгырып турар кыйгырыг-дыр. Чүгле деминг күжеиишкиннериниң ачызында ядролуг дайынның айыылын чайладып, чавырлышкынны камгалап база хаиыладып болур.

Ядролуг чепсектиг дажыглаарындан ойталаары, бирги ядролуг согуушкунуң доктриназындан ойталаары тайбының херээнге бараан бооп болур. Ооң үрээнде Варшава Кереэзиниң чурттарының саналдары, совет тайбың инициативалар бүгү чурттарның калбак деткимчезин ап турар, ол саналдар болгаш инициативалар тайбың кожаалдаржыткан лозуңнар, плакаттар иайысыладың кудумчуларында базым санай. Чагылар баштарында тургускулаан радиолардан хөглүг ырлар куттулган, олар үзүктели бээр аразында 1983 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыглары чаңгыланы бээр.

— Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге делегейниң ажылчы чоннарының бузудбае эвилелиниң байырлалы — Май 1 дүүн аалдап келген. Бо байырлал биске чылдың келир. Ынчалза-даа ол келген санында-ла онзагай. өскелерден ылгалдыг, кайгамчык талалыг, чаагай чанчылдарлыг. Бо чылын бүгү совет кижилер, ооң иштинде бистиң республиканың ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдралга боттандырар дээш, республиканың бүгү чурттакчылары Совет Тываның 40 чылын төлептиг үткүүр дээш бедик көдүрлүүшкүннүүр ажылдап турар үеде ук баймрлал аалдап келген.

Кызылдың кудумчулары каас-шинник кылдыр шиметтинген. лозуң-плакаттар, кызыл туктар часкы салгынга киискээп. Хоорайның байырлал комиссиязының дынпаткаиын ёзугаар ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатқан байырлыг чыскаал дүүн, 10 шакта эгелээр турган. Аиаа белеткеигеи кызылчылар тос шактала пайысылалдың кудумчуларынга үнүп келгилээн. Транспарантылар, портреттер-биле шимеп дерээн машиналар аай-дедир маңнашкан. өөрүшкү-маңнайлыг кижилер шуушкан.

Кызылдың В. И. Ленин аттыг төп шөлүү онзагай кылдыр дериттинген. В. И. Ленииниң, партия ТК-ның Политбюро кежигүннериниң улгаттыр чураан портреттерин СЭКП обкомунуң бажыңында аскан. Тургузукчу совет кижини бүгү тала-биле көргүскеи плакаттар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүделиииің бажыңында астынган. Фонтан дээрже аттыккан.

Партияны, Төрээн чуртту, тургузукчу мээдырлыг совет кижини, Майның байырлалын хелбээ догуннаарының улуг аргаларын ажыдып турар хогжүлдеии чавырыздырмышкының үнүпче кииреп изиг күзелди илергейлеп тураларр.

Тараа баштары, кадыыр болгаш маска, үнүп олурар хүннүң хереиинде чер —хоочуп Кремльдиң ханаларында богүнүүр демдээ. Төп ортузунда, Сенат суургазында — Совет Эвилелиниң сүлдези. Ооң ийи талаларында эвилелдешкеи республикаларның сүлделери. Шөлдүң кырында дээрже орапчок бедип үне берген ССРЭ-ниң күрүне тугун он беш тук долганыпкан.

Байырлалдың эгелээрииге чедир каш-ла минута арткан.

Индирлерде: партияның, күш-ажылдың хоочуинары, Октябрь революциязының болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, партия, совет болгаш хөй-иитти организацияларының төлөэлекчилери. Баштайгы беш чыдарның шалычыларыбиле кожа амты үеиии будуүлге мурнакчылары, Чалаткаиларның аразында —сураглыг эртемденнер. культураның ажыдакчылары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтары.

Хөй санныг даштыкы аалчылар база иында: социалистиг ада-чурттуң пайысыладынга болуур Май 1-ниң байырлалыцда бүгү диптериің чүс ажыг чурттарының профзвилел болгаш ажылчы шимчээшкиннииииң, профэвилелдериниң бүгү-делегей Федерациязының, өске-даа делөгей организацияларының делегациялары, улустар аразынга тайбың болгаш пайырал дээш демиселчилер чедип келгеннер.

Мавзолей баарынга байырлалдың колоииалары одуруглай чыскаалгылаикан. Ол дээрге күш-ажылчы Москва болдуңуң ажылчын авангардын — ооң чоргаараалы, алдары, күжү болуур кезээи чорутканы ол.

Москвачылар, пайысылалдың аалчылары Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларын «Ура!» деп кыйгылар-биле, дыцмиттиг, үр соксавас адыш часкаашкыннары-биле байыр чедирип уткаан. Эштер Ю. В. Андропов, Г. А. Алиев, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков олар Мавзолейниң Төп индиринге үнүп келген.

Индирде — сураглыг совет шериг начальниктери.

Эртенгиниң 10 шак. Кремль суургазының чаңгызын соопдарый хөгжүмүнүң үнү байырлалдың эгелээнии чарлаан дег диимиттелген.

«Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1 делгерезии!» деп кыйгы шөлге чаңгыланган. Диимиттиг «Ура!» аиаа харыы кылдыр чаңгыланган.

Мавзолейже көргүген стендде — «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп кыйгы. «Коммунистиг партияның манифестизииде» бир дугаар көзүлгеи ол лозуиг шөлдүң байырлыг шимелдезиикде хөй катап илереттингеи.

Пролетаржы, социалистиг интернационализмниң принциптеринге шынчы СЭКП аксы-дүнмаиың байырын коммунистиг болгаш ажылчын партияларга, социалистиг чурттарның улустарынга, тайбының болгаш социал дешилгенниң эрге-ажыктары дээш тулчуп турар бүгү кижилерге чедирип турар.

Чоп болгаш партия чаңгыс эптиг. Совет тургузугиуң күжү чогум-на ында. СЭКП ТК-ның Чингиие секретары Ю. В. Андроповтуң «...партияның мурнунда тургускаи эчис сорулгалары совет кижилериің күзел-чүткүлдерин болгаш негелделерии ылаигыг илередии турар» деп сөстери кызыл хаажылалдыг бижиттингеи.

Партияның сагыш салышкынынга ажылчы чоннар шалычы күш-ажыл-биле харылап турар. Лозуңнарның, бижимелдерниң, чечектериің аразында москвачыларның — Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниииің киржикчилериииң рапорттары. В. И. Ленииниң төрүттүнген хүнүидеи бээр 113 чыл болганын 6,7 миллион москвачылар шалычы күш-ажыл-биле демдеглээн. Беш чылдың фондузунче 24,7 миллион рубльди шилчиткеи.

Шөлде — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң чуруктары. Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязының алдары дээш кыйгылар диики-чаңгыыг «Ура»-биле каттышкан.

Мавзолейиин индирииче пионерлер маднашкан. Олар СЭКП-ниң болгаш Совет ча-

(Уланчызы 3-кү арыида).

МАЙ 1-НИ ТЫВАГА БАЙЫРЛААНЫ

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Частың, Тайбының болгаш Күш-ажылдың байырлалы, делегейниң бурунгаар дешилгелиг кижилериниң эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалы, ажылчы чоннарның бузудбае эвилелиниң байырлалы — Май 1 дүүн аалдап келген. Бо байырлал биске чылдың келир. Ынчалза-даа ол келген санында-ла онзагай. өскелерден ылгалдыг, кайгамчык талалыг, чаагай чанчылдарлыг. Бо чылын бүгү совет кижилер, ооң иштинде бистиң республиканың ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдралга боттандырар дээш, республиканың бүгү чурттакчылары Совет Тываның 40 чылын төлептиг үткүүр дээш бедик көдүрлүүшкүннүүр ажылдап турар үеде ук байырлал аалдап келген.

Кызылдың кудумчулары каас-шинник кылдыр шиметтинген. лозуң-плакаттар, кызыл туктар часкы салгынга киискээп. Хоорайның байырлал комиссиязының дынпаткаиын ёзугаар ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатқан байырлыг чыскаал дүүн, 10 шакта эгелээр турган. Аиаа белеткеигеи кызылчылар тос шактала пайысылалдың кудумчуларынга үнүп келгилээн. Транспарантылар, портреттер-биле шимеп дерээн машиналар аай-дедир маңнашкан. өөрүшкү-маңнайлыг кижилер шуушкан.

Кызылдың В. И. Ленин аттыг төп шөлүү онзагай кылдыр дериттинген. В. И. Ленииниң, партия ТК-ның Политбюро кежигүннериниң улгаттыр чураан портреттерин СЭКП обкомунуң бажыңында аскан. Тургузукчу совет кижини бүгү тала-биле көргүскеи плакаттар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүделиииің бажыңында астынган. Фонтан дээрже аттыккан.

Партияны, Төрээн чуртту, тургузукчу мээдырлыг совет кижини, Майның байырлалын аалдаржыткан лозуңнар, плакаттар иайысыладың кудумчуларында базым санай. Чагылар баштарында тургускулаан радиолардан хөглүг ырлар куттулган, олар үзүктели бээр аразында 1983 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыглары чаңгыланы бээр.

— Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге делегейниң ажылчы чоннарының бузудбае эвилелиниң байырлалы — Май 1 делгерезии!

— Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга акыдүнманың байыры!

— Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың будүрүкчүлүүл, ажыктыын, шынарыы, ажылдаар чер бүрүзүнге бедидиңер!

Эртенгиниң 10 шак. Хөгжүмзыканың таалаичыг аилгазы улам дыңзыы, ооң өткүт үнү чүгле хоорайда эвес, иайысылал чоогуиуң суурларынга безин чедип турар ышкаш сагындырган. Колоннаилар шимчеп үнүпкеи. Бистиң келир үевис, амгы чаштар — школачылар, оларның башкылары чыскаалды баштаан. Шарлар, лозуңнар тутқан өөреникчилер республиканың партия, совет органнарының удуртукчуларының тургулаан индирииің базарыбиле омак-хөглүг эрткеннер.

Кызылдың педагогика институдунуң, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының, техникумнарының коллективтериниң колонналарының мурнуку одуруунда эки өөредилгелиг, бижыг сагылга-чуруумнуг студентилер, сургууулдар чоруп органнар. Олар Ленин кудумчузунда тургустуиган индирже чоокшулап олурда СЭКП ТК-ның «Ооллар болгаш кыстар! Ленииниң херээ дээш медерелдиг демиселчилер болуңар!» деп кыйгырыы радиога чаңгыланган. Олар аиаа бир үн-бээле «Ура-а!» дижип харыылаавнар.

Республиканың тудугларында, көдээ ажыл-агыйында тергиин эки ажылдап, боттарының эвээш эвес салышкынын бөш чылче кииреп турар мурнакчы ажылчыиарының аразында профессионал-техниктиг учуилщелериниң доозукчулары эвээш эвес. Кызылга дүүн болган байырлыг чыскаалга келир үеиің дашчылары, каиакчылары, көдээ ажыл-агый машиналарының башкарыкчылары ажылдың атка төлептиг болурун дангыраглавышаан, соруккур базып эрткеннер.

Май мурнуның социалистиг чарыжының тиилекчилери болган коллективтериің колонназы бо. Кызыл туктар, лозуңнар, транспарантылар тутканнарының аразында ол байырлалды төлептиг үткаанвар — автосептелге заводунуң харганы, коммунистиг күш-ажылдың шалычызы А. Гнусков, Кызылдың үлетүүр бараанларының садыының № 5 «Детский мир» магазиниинің садыгжызы, аныктар дагдыныкчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалычызы И. Декабрь, № 48 тудуг эргелелиинде шеверлекчилер бонгадазының бригадири М. Сафронова, оон бригадазы, республика типографиязының мурнакчы ажылчыны, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Доржу, Кызылдың сүт комбинадының аппаратчиги, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады О. Блохина, «Тудуг кезеткери» комбинатта хептекчилер бригадазының удуртукчузу Д. Сегбе, № 3 АТБ-де бригадир, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазының оралакчызы В. Жбавов, Кызылдың авиабудуругелиивде вертолёт командири В. Белекпеи болгаш оон-даа өске он-он мурнакчылар эртикеннер.

Делегейниң улустарының эпсеткил каттыштырылгазының хүнүиге утказутур калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган коллективтериің аразынга эът комбинадының, Кызылдың автобаазазының, ном садының республика конторазының коллективтери база чораанвар.

СЭКП ТК-ның «Үлетүүрүүн ажылдакчылары! Чоигга херектиг барааннарны будүрериии көвүделии, ассортиментизии калбартып, шынарын бедидиңер!» деп кыйгырыынга республиканың «Тудуг материалдары» будүрүлге каттыжыышкынының, Одаар чүүл, Аъшчем, Чурт үлетүрүүн эргелелдериниң, «Каз-Хем» разрезтиң болгаш өске-даа будүрүлгелериің коллективтери демнеп «Ура!»-биле харылаавнар.

Байырлыг чыскаалга киришкеи колоннилар үзүк-соксаал чок эртип-ле турган... Күүлүг «Уралар» димиревишаан. Кызыл туктар, транспарантылар төнчү чок ышкаш сагындырар. СЭКП-ниң, Совет Чазакты алдаржыткан, оон иштики болгаш даштыкы политиказыи деткээн кыйгылар үр-ле димиреп келген.

Май 1-ни уткаан кызылчыларның байырлыг чыскаалы пайысылалдың иитилериниң бижыг тура-соруун, салган сорулгазын чедиишкиниг күүседириге шиитпириниң, тайбың иштче чүткүлдүүн бадыткаан.

Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы.

Байыр чедириишкиннери

Май 1-ниң будүүзүнде СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүделиниң адресиге байыр чедириишкиннер СЭКП Бурят обкомундан, Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Министрлер Чөвүделиинден, СЭКП Калмык обкомундан, Калмык АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Министрлер Чөвүделиинден, СЭКП Якут обкомундан, Якут АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Министрлер Чөвүделиинден, партияның Алтай, Краснояриск крайкомнарындан болгаи крайүүкомнарындан, СЭКП Дағ-Алтай, Иркутск, Чита, Хакас обкомнарындан болгаи облүүкомнарындан, ССРЭ-ниң Күрүмениң аймыл чок чорук комитединиң кызыгаар шериглериниң Шериг чөвүделиниң болгаи кол политиктиг эргелелиинден, Сибирьиниң Кызыл туктуг шериг округунуң Шериг чөвүделиинден болгаи Политиктиг эргелелиинден, Забайкальеиің Кызыл туктуг кызыгаар округунуң Шериг чөвүделиинден болгаи политкилдизиинден, МАР-ның Убса-Нур, Баян-Ульгий, Завхан болгаи Кобдо аймак комитетериидеи болгаи улус депутаттарының аймак хурадларының күүседкчи эргелелериидеи келген.

Май 1-ниң байырлалы болгаи Тиилелге хүиу-биле Тываның ажылчы чоннарынга байыр чедирбишаан. СЭКП ТК-ның май болгаи пленумунуң (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, беш чылдың плаииын болгаи социалистиг хүзүлелериің күүседириге болгаидарлыг байырлал — Совет Тываның 40 чылынга чедиишкиннериниң ужуразының ында күүзүи.

Туваучилищ заведующий кабинетом

МАЙ 1-НИ ТЫВАГА БАЙЫРЛААНЫ

АК-ДОВУРАК

Хоорайның чурттакчыларының болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын коллективтериниң Май 1-ге тураскаткан байырлыг митингизи өртенгинниң 10 шакта ажыттынган. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң партком секретары С. К. Күжүгет Ак-Довуракның ажыл-ишчилериниң бирги кварталда күш-ажыл чедишкиннерин таныштыргаш, чылганнарга байыр чедирген.

Байырлыг митинг соонда хоорайның ажылчы чоннарының чыскаалы өгелээн. Колонналарны каас-чараш шиметтинген мотоциклистер ажыткан. Оларны хоорайның өң эки спортчулары солупкан. Школалар болгаш профтехучилищелериниң колонналары чараш, көрүштүг болган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың, тудуг эргелелиниң колонналарының кырынга кызыл туктар, янзы-бүрү өнүг шарлар, кыйгырыглар иештүп чораан. Ону чыылган чон улуг сонуургал-биле көргеш. Байырлал чыскаалы транеспорт, садыг, эмнелге, геология коллективтериниң колонналарыбиле доозулган.

Май 1-де хоорай стадионунга спортчу маргылдаалар болгулаан.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Районнуң ажылчы чону делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Майның Бирин бедик кодурлүүшкүнүнүг уткаан.

Байырлал бүдүүзүнде районнуң ажыл-агыйларынга, албан черлерине, организацияларга тайбыңның күш-ажылдың байырлалынга тураскаткан байырлыг хуралдар эртилээн.

Май 1. Район төвү Кызыл-Мажалык суур байырлал аянының кирген, кудумчуларда кызыл туктар кинскээн, лозун, плакаттарны аскылаан.

Кызыл туктарлыг, лозун, плакаттарлыг, өң-баазын чечектеринг, шарларлыг колонналар Кызыл-Мажалык суурнуң төп шөлүнге чыглып келген. Район төвүнүң ажылчы чоннарының байырлал чыскаалы эгелээринге мурнунда болган митингиге СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Б. С. Нурсат чыылганнарга делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү-биле байыр чедирип, районнуң ажыл ишчилериниң байырлалды канчаар үткүп турарын чугаалаан.

Митинг соонда, ажылчы чоннуң чыскаалы эгелээн. Чыскаалды спортчулар колонназы ажыткан. Оларның соонда дарый Кызыл-Мажалык школаларының башкыларының, өөреникчилериниң каас-шиник деритгинген колонназы эрткен. Дараазында Май мурнунуң социалистиг чарыжының мурнакчылары—районнуң септелге-тудуг участогунуң, Сельхозтехника каттыжышкынының, районнуң аймыралдыг хандырылга будүрүлге эргелелиниң болгаш өске-даа коллективтериниң колоннаалары удаа-дараа эрткилээн.

Байырлал хүнүнде районнуң чурттакчылыг черлеринге спортчу маргылдаалар болган.

ХОВУ-АКСЫ

Ажылчын суурга холдарында кызыл туктар, кыйгырыглар, шарлар туткулаан кижилер эртежик-ле көстүп келгилээн. Ыры, хөгжүм куттуруп турган. Кижилериниң хөглүгөмга аажок. Хову-Аксының чурттакчыларының Май 1-нин байырлыг митингизинге киржирп-биле чыглып келгеннери ол. Митингини Хову-Аксы суур Советиниң күүскомунуң даргазы А. И. Иванов ажыдып, эрткен дөрт айларда ажылчын коллективтериниң чедишкиннерин чугаалаан, суурнуң ажыл-ишчилеринге алдарлыг Май 1 таварыштыр байыр чедирген.

Чыскаалды школа коллективтери ажытkан. Ооң соонда ырый «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыларары үнгеннер. Колонналар аайы-биле кызыл туктар холбеңейнип, партия болгаш чазактың удуртукчуларының портрет чуруктары, кыйгырыглар, өнүг шарлар костүп чораан. Суурнуң чурттакчылары чаңгыс эптиин, күштүүн, быжыг ынмралдыын көргускеннер.

Частың болгаш күш-ажылдың байырлалының киржикчилери спорттуу оюннарны узуг сонуургал-биле көргеннер.

ЧАДААНА

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга бөтидырар, он бирги беш чылдың өзек чылының планныг даалгаларын бүрүн күүседир дээш бедик кодурлүүшкүнүнүт ажылдан турарлар. Ооң ачызында бирги кварталда мал продуктуларын бүдүрелиниң база күрүнеге садарының планнары чедишкинниг күүсеттинген.

Ажыл-агыйлар сүт садарының планын 114,6 хуу, эттиин 107,1 хуу бөттандырган. Эң-не хөй сүттүг СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг. «Большевик» совхозтар дужаагаан. Эът садарының квартал планын «Хөндергей». СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтар эки күүсеткен.

Будүрүлге организацияларынаан районнуң үлетүр комбинадының. Чадаананың хөмүр-даш разрезинин болган ыяш ажыл-агыйының коллективтери планныг онаизаларын ажыр күүседип. чедишкинниг ажылдааннар.

Оларның ажыл-ишчилериниң чедишкиннерин СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ийги секретары Т. Ш. Сарыглар районнуң ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалының митингизинге демделгээн. Ол бирги беш чылды, ооң үшкү чылында көдээ ишчилерниң мурнунда улуг сорулгалар салдынган хевирин ол айыткан. Амгы үениң ан чүгүлә сорулгаларының бирээзи — тарыганы кыска хүүсаада шынарлыг чорудары. Ынчангаш олче бүгү күштү, арга-курлавырларны моөнзөр.

Байырлыг чыскаалдың каас-шиник колонналарын школачылар, үстүнде адаанмыс мурнакчы коллективтериниң төлээлери баштааннар.

Хову-шөлдерниң, фермаларның ажыл-ишчилери Май 1-нин байырлалын шалыпчы күш-ажыл-биле демделгээнер.

Чыскаал соонда түреш, волейбол, чиик атлетиканга болгаш спортчуга өске-даа хевирлеринге өнүг-бүрү маргылдаалар болгулаан.

БАЙ-ХААК

Байырлалдарны күш-ажылчы белектер-биле уткууруышта эки чаңчыл апарган. Тайбыңның, частың болгаш күш-ажылдың байырлалын тандыкылар эки уткаан. «Коммунизминиң херели» совхоз бирги кварталда социалистиг чарыштың түүнели-биле төп зонага тиилекчи болган. Район бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садар планын күүседип алган.

Улуг байырлалдың бүдүүзүнде Май 1-ге тураскаткан хурал Бай-Хаак суурга болган. Анда районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы В. П. Иванов илеткел кылган. Байырлалдың концерти база болган.

Май бирииң эртенинде Бай-Хаак суурнуң чурттакчылары колонналар аайы-биле чыскаалынкан. Таңды райкүүскомунуң даргазы Т. С. Түлүш байырлыг митингини ажыткан. СЭКП райкомунуң бирги секретары В. Д. Куркутов байыр-хаакчыларга байыр чедирип, чедишкиннерни күзээн. Ажылчы чоннарның чыскаалын уругларның спорт школазының база Бай-Хаак ортумак школазының өөреникчилери, ол ышкаш ыяш ажыл-агыйы, тудуг-септелге участогу, райпо дээш өске-даа мурнакчы коллективтер баштап чораан.

Ооң соонда бичии оолдарның футбол, волейбол, шыдыраа маргылдаалары эрткен.

Районнуң ажыл-агыйлары хову-шөлдерге часкы ажылдарны база чоруткан.

ТООРА-ХЕМ

Май 1-нин бо чылгы байырлалын чурумалдыг Тожунуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга бөтидырар, он бирги беш чылдың өзек чылының планныг даалгаларын бүрүн күүседир дээш бедик кодурлүүшкүнүнүт ажылдан турарлар. Ооң ачызында бирги кварталда мал продуктуларын будүрелиниң база күрүнеге садарының планнары чедишкиннг күүсеттинген.

Ажыл-агыйлар сүт садарының планын 114,6 хуу, эттиин 107.1 хуу бөттандырган. Эң-не хөй сүттүг СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг. «Большевик» совхозтар дужаагаан. Эът садарының квартал планын «Хөндергей». СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтар эки күүсеткен.

Будүрүлге организацияларынаан районнуң үлетүр комбинадының. Чадаананың хөмүр-даш разрезинин болган ыяш ажыл-агыйының коллективтери планныг онаизаларын ажыр күүседип. чедишкиннг ажылдааннар.

Оларның ажыл-ишчилериниң чедишкиннерин СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ийги секретары Т. Ш. Сарыглар районнуң ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалының митингизинге демделгээн. Ол бирги беш чылды, ооң үшкү чылында көдээ ишчилерниң мурнунда улуг сорулгалар салдынган хевирин ол айыткан. Амгы үениң ан чүгүлә сорулгаларының бирээзи — тарыганы кыска хүүсаада шынарлыг чорудары. Ынчангаш олче бүгү күштү, арга-курлавырларны моөнзөр.

Байырлыг чыскаалдың каас-шиник колонналарын школачылар, үстүнде адаанмыс мурнакчы коллективтериниң төлээлери баштааннар.

Хову-шөлдерниң, фермаларның ажыл-ишчилери Май 1-нин байырлалын шалыпчы күш-ажыл-биле демделгээнер.

Чыскаал соонда түреш, волейбол, чиик атлетиканга болгаш спортчуга өске-даа хевирлеринге өнүг-бүрү маргылдаалар болгулаан.

БАЙ-ХААК

Байырлалдарны күш-ажылчы белектер-биле уткууруышта эки чаңчыл апарган. Тайбыңның, частың болгаш күш-ажылдың байырлалын тандыкылар эки уткаан. «Коммунизминиң херели» совхоз бирги кварталда социалистиг чарыштың түүнели-биле төп зонага тиилекчи болган. Район бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садар планын күүседип алган.

Улуг байырлалдың бүдүүзүнде Май 1-ге тураскаткан хурал Бай-Хаак суурга болган. Анда районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы В. П. Иванов илеткел кылган. Байырлалдың концерти база болган.

Май бирииң эртенинде Бай-Хаак суурнуң чурттакчылары колонналар аайы-биле чыскаалынкан. Таңды райкүүскомунуң даргазы Т. С. Түлүш байырлыг митингини ажыткан. СЭКП райкомунуң бирги секретары В. Д. Куркутов

САРЫГ-СЕП

Эртенгинии 10 шакта СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бажыңының чанында Май 1-ге тураскаатkаи ажылчы чоннарның митингизи болган. Улус депутаттарының район Советиниң күүскомунуң даргазы Ш. Х. Серээдар анда байыр чедирип, чүве чугаалаан, районнуң ажыл-ишчилери байырлалды күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткаан, часы хову ажылдарынче белеткелдиг киргенин демделгээн.

Суурнуң ажылчы чоннарының чыскаалын школачыларның колоннаазы ажыткан. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының портреттери, транспарантылар, лозуннар, туктар олар холдарында туткан, омак-хөглүг, ыры-шоорлуг, уралдап эрткен. Ооң соонда күш-ажылчы коллективтерниң колоннаалары чораан.

Сарыг-Сеп суурнуң стадионунга хүреш, волейбол, футбол маргылдаалары болган.

ТУРАН

Байырлал бүдүүзүнде-ле районнуң көдээ суурлары, сүүбараан фермалары, малчын бригаадалар төптери кызыл туктар болгаш лозуннар-биле шиметтинген.

Эртенгинии 9 шакта-ла арыг-сидиг байырлал шинчилиг кеттинипкен туранчылар Комсомольская болгаш Кочетов кудумчуларының белдиринге шууту бир деминг, каткы-хөглүг, ыр-шоорлуг чыглып келгеннер. Оларның холдарында кызыл-кызыл туктар, «Май 1 делгерезин!», «Тайбың делгерезин!» дээш ооң-даа өске ынзы-бүрү кыйгырыглардыг лозуннар эртенги сернин салгынга эстеп чораан. Ажы-төлдүң арынарында аас-кежик, өөрүшкү чайнаан, оларның холдарында чүүн-бүрүн өнүглиг шарлар аас кеж дээрже ужугун

КАА-ХЕМ СУУР

Эртенгинии 10 шак. Район төвү Каа-Хем суурнуң чурттакчылары Культура бажыңының чанынга чыглып келген. Кижи бүрүзүнүң арын-шырайында хүлүмзүрүг чайнаан, каас-шиник кеттинген. Олар частың, күш-ажылдың, тайбыңның байырлалы Май Бирииң чыскаалынга үнүп келгеннер.

Баштай-ла митинг өгелээн. Анда Улус депутаттарының Кызыл райкүүскомунуң даргазы М. П. Бессмертных чыылганнарга байырлал тавarыштыр байыр чедирип, районда ажыл-ишчиң байдалын чугаалап, сорулгаларга доктааган. Митингиге районнуң бүгү ажыл-ишчилериниң мурнундан «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Н. С. Чадамба, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары В. Ч. Ёмзук, районнуң тускай эртемниглериниң мурнундан Көк-Тей ортумак школазының башкызы Л. П. Саркова, ол-ла школаның 10-гу классының өөреникчизи Нелля Марашко олар Май Бирииң байырлалын таварыштыр байыр чедирип, күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерни күзээнинер.

Митинг соонда чыскаал эгелээн. Бүгү 11 колоина каас-шиник дериттинген. Организацияларның бажыңга спортсменнер чораан. Дараазында Көк-Тей ортумак школазының башкылары болгаш өөреникчилери, май мурнунуң социалистиг чарыжының шалыпчылары—Кызылдың күш фабриказының коллективи болгаш өске-даа организацияларның колоннаалары каас-чараш шиметтинген хөглүг, омак, өөрүшкү-мактайлыг марштап эрткилээн.

Чыскаал соонда спортчу маргылдаалар — 32 мөгеинин хүрежи болгаш өске-даа ынзы-бүрү хевирлерге болгулаан.

Май 1-нин байырлалы районнуң совхозтар. төптеринге база эрткилээн.

ТЭЭЛИ

Эртенгинии 10 шак четпээнде-ле СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң бажыңының чанынга Тээли суурнуң ажылчы чоннары чыглып эгелээн. Оларның арынарында өөрүшкүнүң хүлүмзүрүг долган, каткы-хөглүг, К Маркетың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленининиң, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының портреттерин, транспарантыларны, лозуннарны, туктарны олар холдарында туткан.

Делегейниң улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатkаи ажылчы чоннарың митингизи аңаа болган. СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Даваын-оол чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Митинг доозулган соонда ажылчы чоннарның чыскаалы болган. Оны Эвилелдекиең республикаларның туктарын туткан мотоциклистериң колоннаазы баштап алгаш келген, оон соонда школачылар, май мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери болгаш өске-даа коллективтер эрткен.

Май 1-ге тураскаатkаи тыва хүреш, аът чарыжы болгаш өске-даа маргылдаалар болган.

МУГУР-АКСЫ

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-ге тураскаатkаи байырлыг хуралдар районнуң суурларынга бурунгу хүн болгулаан. Дүүн Мугур-Аксынга ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы 10 шакта болган. Чыскаал мурнунда байырлыг митинг болган. СЭКП Монгүш-Тайга райкомунуң бирги секретары О. Н-С. Шагдыр-оол ону ажытkан.

Колонналарны районнуң мурнакчы будүрүлгелери — карылзаа белдиринип, районнуң болгаш амыдырал хандырылга комбинадының коллективтери баштаан.

Кызыл туктар, лозуңнар, транспарантылар туткан ажыл-ишчилериниң чыскаалы доозулган соонда спортчу маргылдаалар өгелээн. Оюнтоглаа орайга чедир үргүлчүлээн.

ЭРЗИН

Май 1-нин будүүзүнде-ле Эрзин суур болгаш совхозтар төптери кызыл туктар, лозуңнар-биле шиметтинген. Байырлал будүүзүнде районнуң Культура бажыңына хөй-нилги организацияларының болгаш ажылчы чоннар коллективтериниң төлээлекчилериниң байырлыг хуралы болган. Анда Эрзин райкүүскомунуң даргазының оралакчызы Х. С. Кара-оол илеткел кылган. Районнуң ажылагыйларының чедишкиннерин ол демделгээн. Ооң соонда улуг концерт болган.

Май 1-де Эрзин суурнуң ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы болган. Байырлыг митингини Эрзин райкүүскомунуң даргазы Н. В. Чындыгыр ажытkан. Ооң киржикчилериниге партия райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш улуг байырлалды таварыштыр СЭКП райкомунуң база райкүүскомунуң өмүнээзинден байыр чедирип чүве чугаалаан. Индирииң баары-биле өөреникчилериниң болгаш ажылчы чоннарның колоннаалары эрткилээн. Ооң соонда меге хүрежи болгаш спортчу маргылдаалар болгулаан.

Районнуң совхозтарының төптеринге база байырлыг митингилер болган.

САМАГАЛДАЙ

Район төвүнүң будүрүлге, албан организацияларынаан болгаш өөредилге черлериниң бажыңнары, кудумчулары, төп шөлү байырлал будүүзүнде кызыл-айыраң кылдыр шиметтинипкен. Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының Хүнүнге тураскаатkаи Самагалдайның чурттакчыларының байырлал хуралы Май 1-нин будүүзүнде болган. Улус депутаттарының Тес-Хем район Советиниң күүскомунуң даргазының оралакчызы С. Ш. Ооржак байырлыг хуралга илеткел кылган. Май 1-ге тураскаатkаи байырлыг хуралдар совхозтар төптеринге база болгулаан. Бот-тывынгыр артистериниң концерттерин ол хуралдарның киржикчилеринге сонуургадып көргускен.

Байырлалга тураскаатkаи район төвүнүң ажылчы чоннарының хөй кижи киржикчилиг митингизи дүүн болган. Частың, тайбыңның, күш-ажылдың байырлалыбиле холбаштыр СЭКП райкомунуң бирги секретары С. С. Куулар митингиниң киржикчилеринге, оларның нүүрүнде районнуң бүгү ажылчы чоннарынга байыр чедирип чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Ю. В. Андроповтуң Пленумга болган ооң дараазында чугааларынга тодаргайлаан сорулгаларны чедишкиниг боттандырар дээш социалистиг чарыштың калбартышаан, Тес-Хемниң көдээ ажыл-ишчилери бо чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт садар планын 128 хуу, эът садарын —115 хуу күүсеткенин, совхозтар аразынга чарыштың баштайгы кварталда бирги черии «О. Шынаа» совхозтуң, фермалар аразынга — «Чодураанының» Хараал-Тей фермазының, будүрүлгелер аразынга — Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунуң коллективтерин тиилекчи болганын демделгээн.

ШАГААН-АРЫГ

Тайбыңның, күш-ажылдың, эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалы — Май 1-нин Улуг-Хем районнуң ажылишчилери күш-ажылчы чедишкиннери-биле уткааннар.

Байырлал будүүзүнде Шагаан-Арыг хоорайга ажылчы чоннуң төлээлекчилериниң байырлыг хуралы болган. Анда илеткелди улус депутаттарының Улуг-Хем район Советиниң күүскомунуң даргазы А. И. Стрельников кылган.

Май бир. Эртенгинии 10 шакта хоорайның будүрүлгелериниден, школаларындан чыскаалганнар ооп-моон байырлал шөлүнче шуужуп эгелээн. Индирде—СЭКП райкомунуң бюрозунуң, райкүүскомнуң кежигүннери, районнуң мурнакчы коллективтериниң төлээлекчилери. Чыскаалганнарның 15 колонналарынга 5 муң хире кижи киришкен. Оларның мурнунда мотоциклистер колоннаазы болгаш Шагаан-Арыг хоорайның школаларының өөреникчилери, оларның соонда мурнакчы коллективтериниң бирээзи—районнуң үлетүр комбинады, АТБ-нин болгаш районнуң шилиндек спортчулары, будүрүлге черлериниң коллективтери эрткилээн. Колонналар кызыл-чайт тук, лозуң, плакаттар болгаш янзы-бүрү өнүглиг шарлар, чечектер-биле шиметтинген чораан.

Ол хүн Шагаан-Арыг хоорайга «Улуг-Хем» солуунуң шаңналы дээш тыва хүрешке маргылдаалар болган. Ол ышкаш футбол, волейбол болгаш баскетболга район маргылдаалары эрткен. Хоорайга болгаш районнуң өске-даа суурларынга агитквартираларның солуң оюн-тоглаазы, концерттер болгулаан.

ХАНДАГАЙТЫ

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1-ге уткуштур Өвүр районнуң чурттакчылыг черлери каас, шиник шиметтинген. Байырлалга тураскаатkаи уткуулга хуралдары районнуң суурларынга апрель 30-де болуп эрткен. Суурларның бот-тывынгыр артистери чыылганнарга концерттерни көргускен.

Байырлалга тураскаатkаи спортчу маргылдаалар район төвүнге апрель 30-де эгелээн. Ылангыя шыдыраа, волейбол, баскетбол болгаш футбол маргылдааларының түңнелин бөгүн, май 2-де үндүрер. Бо часны спортчу маргылдааларга чон массалыг киришкен.

Хандагайты суурга Май 1-де ажылчы чоннуң байырлыг чыскаалы эртенгинии 10 шакта эгелээн. Чыскаалганнарның кырында кызыл туктар, транспарантылар хөлбеңнээн. Оларның мурнунда Хандагайты ортумак школазының өөреникчилери. Оларның соон дарый чылдың башгайгы кварталында болгаш апрельде эки ажылдаан аммыдырал-хандырылга будүрүлге эргелелиниң база № 6 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның коллективтери эрткен.

Чыскаалганнарның шуужуур-ле шөйлүп, кижи бүрүзүнүң арынарында хүлүмзүрүг чайнап, ыры, танцы, ура чангыланып турган.

Чыскаал соонда мөге хүрешкен, чиик атлетиканга маргылдаалар болган.

Найысылалдың ажылчы чоннарының чыскаалы.

Кызыл районнуң төвү—Каа-Хем суурнуң ажыл-ишчилери Май 1-нин чыскаалында.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ, ИДЕГЕЛДИҢ БОЛГАШ ЧАСТЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

зактың удуртукчуларынга чечектерни барып тудускан.

Байырлыг марштың үделегени-биле шолге пайысылалдың районнарының толээлекчилери кирип келген. Мурнунда — Маадыр—хоорай Москваның туту. Сергo Орджоникидзе аттыг станок тудуумуң заводунуң колонказының кырында «Партияның даалгазын күүседир бис! «Дон-1500» комбайнны будурерийге херектиг дериг-херекселдерни хуусаадан эрте бээр бис!» деп бижиктиг лозуңг кииксээн. Май Бир будуүүрүвде завод ол комбайнның шимчедикчизин кылып үндүрериге херектиг автоматтыг алды шугумну Харьковтуң «Кадыр болгаш Масна» заводунга бээри-биле ажылдап эрелээн. ЗИЛ-ге болгаш ГАЗ-ка, УАЗ-ка болгаш Ярославльдың мотор заводунга херектиг техниканы будурүлгеде кылып үндүрүп турар.

Ажылдың ажыктыын бедидери — коллективтиң салган бир кол соруглазы шыдыг. Ону чедип алырынга күш-ажылдың болгаш будурүлгенин бызыг сагылга-чурумну улуг салдарын чедирип турар. Станок тудукчулары-биле ужурежышкынынга эш Ю. В. Андропов: «Корум-чурумпу тургузарынга кандыг-даа капитал салышкыны херек чок, а ажыы тергиин улуге— деп чугаалаан. Завод коллективи Москваның еске будурүлгелери-биле кады сагыл-

га-чурумну бедидер талазы-биле эгелээшкинин үндүрген.

— Нинти ажыл-херек дээш эң бедик харысалга станок тудукчузу бүрүзүнүң кол шынары — деп эдикти. Октябрь Революциязы болгаш Күш-ажылчы Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи В. С. Богословский чугаалаар. Бөгүн ол байырлал колонказының мурнуку одуруунда. — Ол шынар чаңгыс аай парлдиле ажылга эң тода костүр. Будуүрүлгевистиң бригадаларының барык чартык кезии ол дештилгелиг аргаже шилчээн. Чижээ, бистиң бригадавыс даалгазын хүн бүрүде 120—130 хүү күүседип турар. Күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлу телевидениң чугаалажып турар үеле станок тудукчулары изиг соңуургалын илереткеи. Бедик түнелдерни чедип алырынга чүгле коллективтиг эвес, а харын кижи бүрүзүнүң харысалгазын бедидери чугула деп чүвени телевидениң чугаалажып тура, биске демдеглеп турду. Ол харысалгаш бис медереп билип турар бис: заводка үлегерлиг деп атты тыпсырынга ажылчын бүрүзү бодунуң төлептиг үлүүн киирер деп шиитпирээн.

СЭКП ТК-ның Май 1-ге Кыйгырыгларындан «Совет Эвиделиниң ажылчы чоннары! 1983 чылдың планнарын XI беш чылдың онаалдаалын бүгү көргүзүүлер талазы-биле долдуур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыштың түгүл бедин тудунар!» деп сөстери шолге чаңгыланган.

«СЭКП ТК-ның Ноябрь пленумунуң шиитпирлерин — күүседиилиңер!» деп ыяка кыйгырыгның адаанда транспарантыларда Москваның Лихачев аттыг автозаводунуң коллективиниң рапорттарының одуруглаары. 1983 чылдың дөрт айларында пландан ажыр түс-түс чүүк машиналарын будуүрүп үндүрген. Хуусаадан эрте Май 1-ге чедир көдээ ажыл-агыйга дөрт миллион рубльдиң продукциязын берген.

«Күш-ажыл материалдыг болгаш энергетиктиг курлавырларның камналгазын хандырарынга эртем болгаш техниканың чедишкиннерин калбаа-биле ажыглаар талазы-биле Москваның чамдык будуүрүлге коллективтериниң инициативазының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын партияның XXVI съездизининг соолунде күлээп алганы ЗИЛ-дин амыдыралында чугула үеэдә болган. Күш-ажыл материалдыг болгаш энергетиктиг курлавырларны камналгалыг ажыглаар талазы-биле беш чыл дургузунда социалистиг дүүлелгелерин элчилер хамыкты мурнай боттандырып эгелээннер. Олар 320 миллион рубльдиң экономиктиг камналгазын чедип алырын шиитпирлээннер.

— Бедик көргүзүг бистиң бригадаларывыстың, эелгелеривистиң, участоктарывыстың, ажылчың бүрүзүнүң ажылының түңнелдеринден

тургустунуп турар. Күш-ажылдың коллективтиг хевирлери-биле заводта 54 муң ажылчынар хаара туттунган. Бригадаларның бот-орулгачарылгалыг ажыл-чорудулгазы хүн бүрүде чүс муң ажыг рубльдиң камналгазын берип турар — деп, ол заводтуң ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. М. Ефремов чугаалап турар. Улуг-даа, биче-даа чүүлге камналга болгаш хумагалал, организастыг чорук болгаш медереддиг сагылга-чурум — СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң элчилериниң ажылынчы харымызы болган.

«Париж коммуназы» деп ядык фабриказының ажылчыннарының колонказында — ССРЭ-ниң Күрүве шаңналының лауреады бригадир Л. Н. Одинокова. Беш чылдың баштайгы үш чартык чылдарының даалгазын Май 1-ниң байырлалынга чедир ол күүседиккен.

— Совет кижилерге керектиг бедик шынарлыг хөй баранналарны будуүрери — бистиң эң чугула хүлээлгевис болуп турар. Партияның дайынчы бо даалгазын чедишкининиг күүседиринге бистиң фабрикавыс бүгү ажылчыннары бүрүн шиитпирлиг — деп, мурнакчы бригадир медеглээн.

Коммунизминиң тургузукчузу — маадырлыг совет улуска, ооң өндүр-чаагай бүгү тиилелгелериниң организакчызы болгаш сорук кииринизи ленинчи Коммунистиг партияга алдар болдурган йөрээлдер дыңналып турган.

Күш-ажыл кижизиниң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салышкынындан артык чугула сорулга бистиң партиявыста чок. Колониаларда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнериниң портреттери, күш-ажылчы тиилелгелер дугайында рапорттар.

Бажың тудуунуң бирги комбинадында В. Г. Борисов удуртқан комплектиг бригада Май 1-ге алдар болдурган социалистиг дүүлелгелерни чедишкиниг күүсеткен.

— Пролетарждың интернационализмге бистиң шынчывыс күш-ажылчы чедишкиннеривисте илергейлеттиниң турар. Кайгамчык улуг тудуг шолдеринге чаа-чаа тиилелгелерни чедип албыйаан, тайбыкны бижыглап турар бис. Бистиң тайбың күш-ажылывысты, аас-кежиивисти, айыл чок чоруувусту алдарлыг Совет Чепсектиг Күштериниң күүзү. Варшава Кеңеежиниң чурттарының камгалал эмелиниң күүзү бүтүрелдиг камгалап турарын эки билир бис — деп, В. Г. Борисов чугаалаан.

«Мөңгеде дириг революстут өөредиг — марксизм-ленинизм делегерезин! деп йөрээлдер шолге чаңгыландыр дыңналып турган.

Москваның вагон септээр заводунуң ажылчыннары 1917 чылдың Октябрьның хүннеринде революстуг маадырлыг чорууп көргүзүп, революцияның дайзынналрынга шиитпирлиг ойтур шавышкынынарны таварыштырган. Кремльдиң ханаларының чанынга юпкерлер-биле сегиржип алышкынының үезинде маадырлыы-биле олген большевик ажылчың, революцияның маадыры Василий Ермолаевич Войтовичиниң адын ол заводтуң эдилеп турары мичаатаан тавариыла эвес.

Ажылчыннарның хилээнин баутаар В. И. Ленин 1918 чылдың июль 19-та вагон септекчи л е р и н г е кээп чорааш. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, организастыг чорукту бедидер, чуртка хөй вагонпарны септеп бээр дугайында улуг баштыңчының айтыышкының заводтуң ажылчыннары алдарлыы-биле бүүсеткен болгаш күүседип-даа турар.

Күш-ажылчы Москваның чаа-чаа хөй колонказы шолче чыскаалыш үнүп тургаи. Дайынчы болгаш күш-ажылчы шаңналдарны хөрээн долдуур чайынналдыр кавастаан «Компрессорчу» ажылчын гвардиязы Кызыл шолду тавартыр улуг өөртүкүлүг болгаш чоргаараалдыг эрткен. «Катюша» деп алдаржаан гвардейжи минометтарны чогум-на компрессорчулар» ажылчыннары Ада-чурттуң Улуг дайынының чаинык дег кадыг-хошкуң чылдарында будуүрүп турган. Тайбың үеде коллективтиг алдары— ол дээрге, кайгамчык бедик шынарлыг соодукчу дериишкиннери-дир. «Компрессор» заводтуң коллективи СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеерин аимдырапга боттандырбышаан, бо чылын үүлетүүрге болгаш кодээ ажыл-агыйга 5.400 соодукчу установкаларны бээр.

«Агроүлетүүр комплекизинниң ажылдакчылары! Аъшчем-биле болгаш көдээ ажылагыйның чиг-эди-биле чурттуг идегелиг хандырарын чедип алыңар!» Кызыл туктарын киисиктеп, кызыл-тастың чазгай тараалыг сынтарын хөлбеңнеткен Тимирязев академиязының төлээлекчилери Кызыл шолге коступ келген.

Студентилериниң, башкыларының, эртемденнериниң тудуп алган чорааи стендилери тимирязевчилериниң чедишкиннерин тодаргай хереченер турган. 1983 чылда ол академия 3,5 аимак специалистерни, көдээ ажыл-агый будуүрүлгезиниң удуртукчуларын, эртем ажылдакчыларын, башкыларны белетээр.

Тайбың, Күш-ажыл, Май — бо сестер мурнакчы хөй коллективтериниң эң шалыпчыларының тутқан транспарантыларынга көстүп турган. СССР-ниң 50 чылы аттыг автоматтыг шугумнар заводу —үлегерлиг будуүрүлгениң бедик адын пайысылга мурнай чедип алган. Ол коллективтиң колонказының сөөн дарый Барга шак заводунуң болгаш еске-даа будуүрүлгелериниң төлээлекчилери эртиен.

Б. А. Коротков — партияның XXVI съездизининг делегады, «Дивавто» заводтуң мурнакчы ажылчыны. РСДРП-ниң дүмей съездизининг 80 чылынга ол будуүрүлгениң партия организациязының 80 чылын база демдеглээр. Пролетарский районуң тугун завод коллективи тудуп алган. Май 1-ниң чыскаалынга киришкен.

Пролетарский, Первомайский, Ленинский деп аттарны пайысылалдың мурнакчы районнарынга тывыскан. Ажылчын ажыңың революстуг болган күш-ажылчы тиилелгелериниң алдарлыг үезүүнде, чурттуң алдар-сураглыг кижилериниң дугайында тураскаалдыг ол районнар мыкчыы-биле кадагалап турар.

Москваның энергетика институдунуң төлээлекчилери Кызыл шолге база костүп келген. Институт бодунуң төөгүзүнде чүс муң аимактарны дээш эртем-биле чепсеглээн. Чүс муң доозучу блунун дипломун Май 1-ниң будуүрүлгезинде камгалаан. Институт ооң-биле чергелештир, улуг эртем төөн болуп турар. Ооң эртемденнери энергетиканың теориязынга болган төөгүзүнге улуг салышкынны киирип турар ССРЭ-ниң энергетика программазын СЭКП ТК-ның Политбюрозу чоокта чаа чугаалажып көргөн.

Бистиң Төрээн чуртувуска, Совет Эвиделиниң улустарының тендиш дивес интернационалчы чаңгыс эвиинге болган ажыгүнүмә пайырлыңга алдар болдурган йөрээлдер дыңналып турган. Май 1-ниң Хүнү Кызыл шолду, Москваны, бүгү чуртту чырыдып турган.

Хүн кезээде чырып турзуң!

СЭТА-ның корреспондентнери Л. ЕРМАКОВТУҢ, А. БЕЛИКОВТУҢ, Ю. БУРЯКТЫҢ, В. ВОЛНОВТУҢ, С. МУТОВКИННИҢ, А. СУЛЬДИННИҢ Кызыл шолдеи реортажы.

Хамааты камгалалалы

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

Сөөлгү чылдарда бистиң республикада хамааты камгалалыңың талазы-биле херек билиглиг чурттакчы чон ортузунга тарадыры улам күштелген. Хоорай болгаш республика курстарынга өөредилге идепкейжээн. Хөй-хөй үлетпүр, будуүрүлге болгаш организация черлериниң удуртукчулары ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны чаа программа ёзугаар үш чылда санаттынган өөредилгеде киириштирип турар. Кызылдың дваранылга фабриказы, республиканың Күрбанкызының конторазы, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу, Чурттелга-коммунал ажылагый министерствону программаның бирги чылының материалдарын доозарынче чооктушулаан. Дыңнакчылар кичээлдерге сонуургалдыг киржип, массалыг үзүткашкынының чепсектерин өөренип, ол билиглериниң үндезинин чедип алырынче кижи бүрүзүнүң чүткүүлүг улгадып турар аппаргаан.

Чаңгыс чижек. Кызылдың сүт заводунуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары киичээлдеп орлар. «Тыныш органнарын язы-бүрү аарыгладан камгалаарының аргалары» деп темага кичээлди М. Б. Шома эрттирип тур.

Противогаэтарны, респираторларны, холга тудуп чоруур чепсек-херекселдерни тыныш органнарын болгаш кешти камгалаарынга канчаар ажыглаарының дугайын ол тодаргай, билдингир кылдыр тайылбырлады. Кичээлдиң практиктиг кезээнге хамааты камгалалының тускай херекселдерин ажыглаарының аргаларын херек кырында көргүзүп, дыңнакчыларга өөреткен. Төнчүзүнде кичээлдин удуртукчузу түңнелди үндүрду: тайылбырлаан материалды дыңнакчылар шын билиг алган бе, ол билиглерни практикага ажыглап шыдаарлар бе деп айтырыгларже кичээлгейин углап-дырган. Кичээлдерни чедимчелиг эрттирериниг чугула херек чүүлдер бо будуүрүлгениң кызыл-булуңунда бар.

Чамдык удуртукчу ажылдакчылар хамааты камгалалының курстарынга тускай белеткелди эрткен. Хамааты камгалалының алыс ужуруң болгаш ажык-дузазын ханы билип алырыңга бо курстар дузалаай. Удуртукчуларың хөй кезии сөөлүнде курстарже боттарының специалистерин чорутқан. Олар ооң соонда боттарының коллективтеринге кичээлдерни бедик деңнелге эрттирип турар апарганнар.

Бо өөредилге чылында чугула белеткелди программа ёзугаар удуртур ажылдакчыларның составы эрткен, чижээлээрге. Тураның аңнылыг-тывыш ажыл-агыйының начальниги И. М. Крючков, Тожу база Таңдының ыяш ажыл-агыйының коллективтериниң начальниктери Н. Т. Лупьянчук биле В. И. Лоп, Сарыг-Сеңгиң сепителге-тудуг участогунуң, Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң начальниктери В. А. Коноплов, П. С. Орловский болгаш оон-даа өскелер. Боттарының коллективтеринге хамааты камгалалыны организастарынга эвээш эвес күштү үндүрүп турарлар.

Кызыл районуң «Сукпак» совхозка эрткен көрүлде мичээллерге киришкен райкүүскомнар даргалары, районнарның хамаазы камгалалының начальниктери, республиканың совхозтарының удуртукчулары оон хөй ажыктыг болгаш өөредилгиг түүлдерни биилп алганнар.

Республиканың чума аарынга удур стандиязынга штабтар аайы-биле командалар кылдыр тургустуган өөредилгези чедимчелиг эрткен. Ажыл-херекчи бүрүн харысалга-биле көөр болза, кайы хире хөйүү чедип ап болурун бо өөредилге көргүскен. Белүктериниг шын, тода хөделиишкиниери, табель ёзугаар херек эт-херекселдер-биле оларның хандыртынганы, улустуң баш бурунгаар чогумчалыг белеткели — бо бүгү мында хамааты камгалалының дүрүмнерин билген турары эргежок чугула дээрэни ханы билип турарынче углаганын көргүзүп турар.

Ол билиглерни совет кижи бүрүзүү бөгүн билген турары негеттинип турар. Шак мындыг билиглер чурттакчы бүрүзүнге четкен турарын чедип алырда, бирги чергениң ролю ажыл черлеринге докгаамал өөредилгени эрттирериниден хамааржыр.

В. МАМЫШЕВ,

республиканың хамааты камгалалының курстарының удуртукчузу.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ ЛОЗУҢУ-БИЛЕ

Социалистиг чурттарның акы-дүүма улустары, капиталистиг делегейниң ажылчын аңгызы, күш-ажылдың кижилери, хөгжүп орар күрүнелерниң ажылчы чоннары Май 1-ниң байырлалын тайбың дээш демиселдиң лозуңуңун адаа-биле бо чылын демдеглээн.

ХЕЛЬСИНКИ. Тайбың, демократия болгаш социал дешилге дээш империализмге удур демиселге делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының Хүнү — Май 1-ни хозбаштыр Тайбының Бүгү-делегей чөвүлели (ТБЧ) делегейниң ажылчы чоннарынга, профессионалдар авиалеттерниге, хөй-ниитиниң дешилгелиг организацияларынга кыйгырыг үндүрген.

НАТО-нуң ракета-ядролуг планнарын боттандырарының халапгыг айылы Европа диптиң кырынга дирегленип келген, а Рейганның администрациязы агрессиянын чаа-чаа үүгедиглерни Чоокну Чөөн чүнке, Төп Америкага болгаш делегейниң оскедаа районнарынга улам күштелдиргени амгы үеде тайбың дээш, ядролуг халапты болдурбас, боо-чепсекти өндере будуүрерин сокеадыр, чепсегленишкинин дужуурер дээш демиселге чаагай сеткилдиг бүгү кижилериниң чаңгыс эвин бижыглавры кажангызындан-даа артык эргежок чугула деп кыйгырыгда айытқан.

СТОКГОЛЬМ. Швецияның коммунистериниң ажылчын партиязының баштаар черинниң күүсекомунуң кыйгырыын ёзугаар ол чурттуң ажылчын дүгыын, күш-ажылчы тараачыннары болгаш балыкчылары делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының Хүнү — Май 1-ни быжыг тайбың, боттарының үндезин эргелерин камгалаар дээш демиселдиң лозуңуның адаа-биле демдеглээннер.

Швецияның пайысылалы Стокгольмга болгаш оскедаа хөй хоорайларынга, улуг суурларынга ажылчы чоннарның хөй муң кижи киржикчилиг митингилери болгаш чыскаалдары болган. Барының Европаның чурттарынга америк чаа ракета-ядролуг чепсекти эккеп пептередир дээн америк империалистерниң болгаш НАТО-нуң педергей аймылдыг планнарының күүселдезин болдурбазын, боо-чепсекти, халыктың мурнунда ядролуг чепсекти әдере будуүрерин дөп-дораан сокеадырын митингилерниң болгаш чыскаалдарның киржикчилери шыңгыы негеевнер.

ТОКИО. 1983 чылдың Май 1-ниң күүлүүг чыскаалдары Японияның 1200 хоорайларынга болгаш суурларынга болган. Ол чыскаалдарга хөй миллион ажылчы чоннар киржиен болгаш «Бүгү делегейге тайбың делгерезин!», «Консерваторларның чаза сөөлээр болзун!», «Япон конституциязының тайбың чүүлдерин күш чок кылырын болдурбас бис!», «Америк-япон шериг авиелеин дөп-дораан узуткаар!», «Ажылды, амыдырал байдалдарын магадылаарын негеп тур бис!» деп бижээн лозуңнарны тудуп алган, хоорайларның база суурларның кудумчуларынга-биле эрткеннер.

БОНН. Германияның Федеративтиг Республиказының коммунистери болгаш бүгү күш-ажыл кижилери делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының Хүнү —Май 1-ни «Тайбын дээш, күш-ажыл эргеи дээш!», «Ракеталар орнуга ажыл херек!», «Күш-ажыл кижилериниң эрге-ажыттары дээш демиселди улам-на идепкейжидер!» деп лозуңнарның адаа-биле демдеглеп эрттирген.

Ракета-ядролуг боо-чепсекти өндере будуүрүп, удур тур-жуушкунну улам күштелдирип, Барыын Европа чурттарынга америк чаа ракета-ядролуг чепсекти пептередир дээш Рейганның администрациязынга делегейниң амгы кедергей дүшүүрлүг байдалы дээш харысалга онаажып турар деп, Герман Коммунистиг партиявың Даргазы Г. Мистиң Май 1-ге холбаштыр медеглелиндө айытқан. Дайын кыпсыкчыларының талазыдан тайбынче халдаашкыннарны ойтур шаварынга, ядролуг халапты болдурбазынга бүгү аргаларның барын тайбын дээш Барыын Германияда калбарган күүзүг шимчээшкин бадытқан турар деп, ГКП-ниң Даргазының медеглелиниго онаалап демдеглээн.

НАТО-нуң ракета-ядролуг планнарынга удур демиселге ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, социал-демократтар болгаш коммунистер, ХДС-тиң бодуүн кежигүннери улам-на сырый каттыжар ужурлуг. 1983 чыл болза тайбың дээш, ажылдаар эрге дээш идепкейлиг демиселдиң чылы болур умурлуг деп, Г. Мис медеглээн.

АДДИС-АБЕБА. Эфиопияның ажылчы чоннары Май 1-ни политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг кодурлуушкынуң байдалынга уткаан. Марксизм-ленинизминиң принципгерин барымдаалаан партиязы — ажылчы чоннарының авангарды болуур партия тургузарының тодаргай хуусаавын айытқан Эфиопияның ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле Комиссиязының 11 съездизининг шиитпирлерин амыдырапга боттандырар, империализминиң болгаш оон чалчаларының халдаашкыннарындан төрээн чуртун камгалаар, америк-израиль сүлчээнин үзер, тайбыкны хандырар дээш демиселдиң лозуңнарның адаа-биле Май 1-ни демдеглээн.

(СЭТА).

ЧУРУКТАРДА: Италия. Неаполда күш-ажыл биржазында ажыл маңаан киижилерниң узун эзлчээ... Ыядыт узун эзлчеглерни, ажыл маңаан эмгежок кижилерни Италиядың еске-даа хоорайларынга хүнү бүрүде көрүп болур. Албаның тускай медээлерни ёзугаар алырга, ол чуртта амгы үеде 2 миллион ажыл чоктар бар.

ГФР-ниң Рюссельсгейм хоорайда «Опель» фирманың автозаводунуң ажылчыннары АКШ-тың Детройт хоорайында ажыл чоктарга дузаалаар акша чыылдазынга киржип турарлы.

АП—СЭТА-ның фотозу.

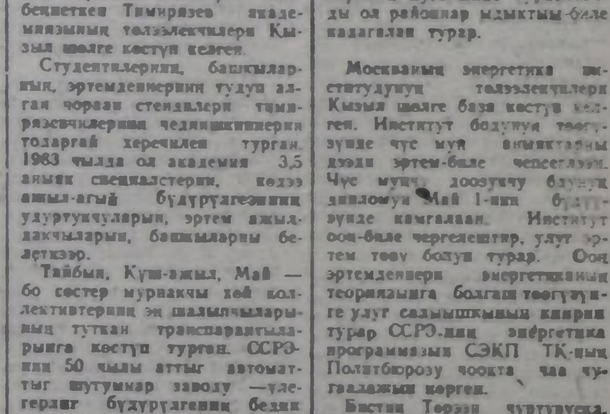

Чуртта дерлии шериг хуштазының шаажылаалдарындан көрткан хамаатылар бодуүн төрээн черлеринден даштыкы чурттарже дешп чөрүп турар. Сальвадорлуң 80 муң ажыг чурттакчылары төрээн черлерин каггаш, даштыкы чурттарда десеннер лагерьларында хилинчектеңип турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУРЛАГ, ХОНАШ БҮРҮЗҮНГЕ

Кооператорларда

Бин-Хем райпозунуң автолавкалары кежээнин-не рейстерден ээп кээп турарлар. Олар «Кызыл тараачын», «Хадын» болгаш «Саян» совхозтарның малчыннарын кезип, ниитизи-биле 100 ажыг авлга чедил турар.

Автомагазиннерниң садыгжыларының ол хүнде ажылы рейстен ээп кээри-биле доовулбас. Олар малчыннарның тараажыларын чагыларын ылавылап көрүп, алыр баранналарының даазызын тургузуп, оларны четчелеп алыр. Чаңгыс сес-биле чугаалаарга, хүнде кылган ажылын түмеливишаан, даартагы хүнге хынналдыг белеткенири автолавка ажылдакчыларының чанчылы.

Баранналарның ассортиментизин элбекшидери, чагыларны бүрүн хандырары дугуй кырында магазин ажылдакчыларының кол соруглазы ол. Ону бүрүн күүседип чоруур болза, чон мурнунга арын кыспас.

Райпозуң эргезинде 7 автомагазин бар. Оларның 4-үү райоң төвүнден, иймзи Кызылдан «саттанын» турар. Бир машина Ээрбек көдээ Советиниң депутаттарының лилээн ёзугаар ол суурнуң бодундан үнүп турар.

Автомагазинниң садыгжыларының чагыглар дептерги-биле райпозуң удуртукчулары, еске-даа харысалгалыг ажылдакчылар доктаамал таныжып турар. Малчыннарның, тараажыларның болгаш көдээниң еске-даа ниитчилериниң киирген чагыг бүрүзүн долуу-биле хандырар дээш бүгү чүүлдерни кылып турар. Көдээниң чурттакчыларының культурлуг деңнели бедээнии ол чагыглардан безин көрүп болтур. Аар өртектиг, эки шынарлыг идик-хепти, радиоаппаратураларны, чайырлыг савааларны, номнарны, хевис кылыгларын чагытпайн турар өг-бүле барык чок.

Райпозуң автомагазиннери 1982 чылда болгаш бо чылдың бирги кварталында чүгле малчыннарга чүгле хевис аймаан безин 8 муң рубльге сатқан. Ону дамчыштыр 12 холодильниктиг, 5 автомашинаны, янзы-бүрү маркалыг мотошиклдерни олар садып алганнар. Амгы үеде оң малчын өг-бүлениң бирээзинде-ле автомобиль, беш өг-бүлениң бирээзинде — мотошикл, а холодильник, телевизор, база даараныр машина, хевистер, амгы үениң мебели өг-бүле бүрүзүнде бар.

Бараанны шилип ап турар үеде үүрмек чүүл деп чүве чок дээрэни автомагазин башкарыкчылары билир. Көпсек өртектиг инени, удазыны, өөк аймаан база олар ап чоруурлар. Чер черинде ишчилерге база чугула баранналар дээрэни олар билирлер. Оон аңгыда бичии урулгарга хөректээштер, тонпар, ажылдап азы сезон аайы-биле кедер хептер автомагазин бүрүзүнде бар.

Часкы хову ажылдары эгелээрэ билек дугуй кырында садыгжыларның графиги чаартынар, кыдыы үезинден шуут өскерлир. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982) Пленумунуң негеллелерин ёзугаар ишчилерни ажылдап чардыктырбас үеде садыг-биле хандырар дээш бар аргаларны ажыглап турар.

Көдээниң ишчилерин бараан аймаа-биле четче хандырар дээш план-графигни үспейн ажылдап турар мурнакчы ажылдыглар бисте хөй. Оларга «Хадын» совхозтуң ишчилерим хандырып турар А. Булгаковту, Сесерлигаа эргип кезинир Ю. Нагорныхты, Сутлуг-Хемниң доктаамал ажалчызы И. Чеботаревту, Ээрбекте чуртап турар К. Ондарыны болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур. Бо эштерниң адрезинге өөрүн четтиргенинин сөстерин малчыннар, тараажызар чугаалап турар.

Графикти үспейн ажылдааның бир кол магадылалы— автомашинаны үрелишкин чок эдилээри. Үстүнде адаанын мурнакчылар ону ылап боттандырып турар. Үрелишкин азы хандыг-бир чылдагаалдан бир хүн тура хүлэээрге-ле, он-оң малчыннарның, тараажыларының чагыглары ей-шаанда күүсеттинмээни ол.

Чамдык бергедээшкиннериниң уржуудан көдээниң ишчилерин үзүк чок хандырар сорулга, күүсеттинмейн баар чоруктар бар. Чижээ, автомагазиннер кылдыр ажыглап турар машиналарывыс эрги, чаа **мишиналар** келбейн турар. оон уламыдан чамдык ойде сентелгезинин хуусаазы узааш туруптар. Ону солуптар еске техника белеп тывылбас.

Үлетүүрүң-даа, аъш-чемниң-даа ховар баранналары-биле малчыннарның шуптузук хандырып шыдавайн турарывысты миннир апаар бис.

А. АХМАДУЛЛИН,
Бин-Хемниң райпо баштаар черинин даргазы.

АЧЫ-ДУЗАЗЫН ТАЙЫЛБЫРЛАП

Тос-Хем районнуң курстрахованию инспекциязының ажылдакчылары страхованиниң ачы-дузазын чон ортузунга малбаа-биле тайылбырлап турар. Эртиен бирги кварталда албан организация, будуүрүлге черлеринге страхованиниң ачы-дузазының дугайында алды лекция номчуттунган. Районнуң радиодамчыдыларынга ийи бесседаны чорутнан.

Коллективтиң бирги кварталда страхованиниң бүгү хевирлеринге мөрдүнген планның онаалдаларны эки иорогузуглеринг күүсетнен. Инспекциянын агентилериниң ажылы иосну, ажыыл-агыйларга, малчын ноданнарга, сүт-бараан фермаларынга олар дептаамал иээп турарлар. Коллективтерде страхованиие булуңнарын иосну кылдыр дорит аскан. Ол— пропаганда ажылының база бир хевири.

Коллективиие бирги кварталдың түңнелдерин умаурган, мурнакчыларны илереткен. Агент З. Оюн социалистиг чарыштың типовчизи болгон. В. Бегзи, Л. Тыртый-оол, З. Бичиишин олар чарыштың ийиги, үшүү, дөртүү черлерин эзлээн.

М. ТИРЧИН.

БАШТАЙГЫ ШЕРИГ ПАРАДЫ

Советтер чуртунга шериг парады эрттиреринин чаагай чанчылы 65 чыл бурунгаар—1918 чылдың Май 1-де эгелээн. В. И. Ленининиң инициативазы-биле ынчаарда Москвага, Ходын шөлүнге, ол парадтарның бир дугаары болуп эрткен.

Ол тоогүлүг болуушкунуңуң дутайында хой эвес документилер бар. Оларның бирээзи—парад дугайында пайысылдың солуннарынга парлаттынган журналистиң отчёду. Улуг Октябрьның соонда чуртка бир-ле дугаар демдеглеп эрттирип турар ынчаардагы байырлалдыг Май 1-ниң кайгамчыктыг эки байдалын чуруттундур бодаптар арганы ол материал берип турар.

«Кыдыгларындан эгелээш, Кремльге чедир бүгү Москва кызыл-чайт кыздыр каастанынган, туктар, эмблемалар-лыг плакаттар болгаш ховуннар, чалгыш чыдар далай-ла. Ыланғыя Кызыл шөлонза каас»—деп солуннар бижип турган.

Ынчаарга байырлалдың шала эрте эгелээн ам билдинип турар. Апрельдиң 30-ден май 1-же дүне 00 шак турда, «Кремльдиң кырынга ракета чырый берген болгаш «Интернационал» чангыланы берген—ол болза баштайгы революсчу латыш отрядтың Май 1-ниң байырлалын уткуп турганы ол чүве боолтур... Хөгжүм оркестрин мурнаткаш, адыттылар шөлге чыскаалынган. Оркестр чангыланыл-ла үнген— Май 1-ниң байырлалы эгелээв».

Ол дугайын Кремльдиң курсантызы чораан — ам артиллериянның маршалы К. П. Казаков сактып чугаалап турар.

11 шакта Кремльдиң кырынче ракета аттыгып үне берген, гарнизонның кезектери дайынчы туктарын, ланчыларын туткаш чыскаалынган. Владимир Ильич англарны эргип көрген болгаш шериг ужудукчулар-биле болгаш техниктер-биле чугаалашкан, ооң соонда шерииглерге чедө берген.

Ходын шөлүнге (ам ол черде найысылалдың төп аэровокзалы туруп турар) шеригнер эрте кээп эгелээн. Аттыг шеригнер уаун чыдаларының бажында кызыл тукчугаштардыг кээп турган. Пулемёт кезектери автомобильдерлиг, артиллерия кезектери үгер-бооларын аттарда соортуп алган. «Ажылчыннарны камгалаар» деп плакаттыг кунактыг машина база парадка киришкен.

Парад 18 шак 30-де эгелээн. Команда бердинген соонда, оркестр уткулга марыжын ойнай берген, Ильич шериг кезектерин эргип эгелээн. Кезек бүрүзү-биле, шериг школалары-биле тус-тузунда мендилежип, шеригнерге Май 1-ниң байырын чедирип чораан.

Ооң соонда ол тураскаалдыг хүнде ёзулал марыжы болган. Анаа 30 муң хире кызыл шеригнер, курсаптылар болгаш командирлер киришкен. Парадтың киржикчилерин боттарының арыг-силиң-биле улусту магадаткан. Революстуг сагылга-чурум дугайында, социалистиг Ада-чурттуң камгалаар дугайында плакаттарны, лозуңнарны олар холдарында тудуп алган эртип турганнар.

Аъттыг шериг кезектериниң хөйү эскерингир турган. Чурттуң камгаланыр күүзүн быжыглаар талазы-биле улуг ажылдарның чоруттунганын ол хөречилеп турган, түге аъттыг шеригниң кезектерин тургузары эң берге болган.

Ёзулал марыжы матростар өтпаны-биле доозулган.

«Парад бөдүүн эрткен болза-даа, чаа шеригнер экп болгаш чурумнуг кезээ бардыр дээр дугайында күштүг идегелдп арттырган»— деп, солуннар бижингилээн.

Ооң соонда агаар байырлалы эгелээн. Самолёттар эскадрильязы агаарже көдүрүп үне берген. Дээди пилотажтың хевирлерин ужудукчулар көргүзүп турганнар.

Шериг парады болгаш агаар байырлалы карацгылаже чедир үргүлчүлээн. Ол болза совет күрүнениң аныяк Кызыл Армиязының күчүзүнүң сүрлүг көргүзүү болган.

Хамааты дайыны эгелей бээрге, бирги парадка киржип турган шериг кезектерин фронтуже аткарган. Анаа олар Октябрьның чаалаш алышкынарын камгалап, туруштуг, эрес, маадырлыг чоруктарны көргүскеннер.

Оон бээр ам алдан беш чыл эрткен. Ол үениң дүргүзүнде 110 парад эрткен. Мындыг-даа болза бирги парад төөгүлүг болуп арткан. Кызыл Армияның тургуступлганының дутайын, социалистиг чаалап алышкынарны камгалаарынга ооң белеңинин дутайын ол парад бүгү делегейге дыцнаткан. Ол шыкаш 1941 чылдың ноябрь 7-ниң парадын бистер үштаа бис, ооң киржикчилери Кызыл шөлден дайынче чоруп турганнар, дөртен беш чылдың парадын база, бирги парадтың киржикчилериниң оолдары болгаш оолдарының оолдары аштырган фашистиг Германияның туктарын В. И. Ленининиң мавзолейинин доразынче октагылапканнар.

О. МОСКОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

МАЙ 2-ДЕН 8-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.20—«Зарядкаже, чыскаал!». 8.35—Концерт. 9.25—«Эртем болгаш шимчээшкиннин айыыл чогу». 9.45 — Үрер хөгжүм ойнаар. Кызыгаар шеригнериниң үрер хөгжүмүнүң күүседедзи. 10.10 — «Будильник» 10.40—«Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!». 11.40—Мудьт-фильм. 12.25—«Эртенги почтар деп музыкалыг дамчыдыкта. 12.55 — Документалдыг телефильм. 13.10—«Кодээниң шагы». 14.10 — «Музыка киоскузу». 14.40 — Ойнаарактарның Күрүненин Төп академиктиг театрының чаа фильм-шимээ. 15.45—«Демселдиң болгаш күш-ажылдың шүлүглели». 16.10 — «Кино аян-чоруукчуларының клубу». 17.10 —«Шире круг». 18.40—18.15—Чапсар. 18.55 — Майның бирини даштыкы аалчылары. 19.10— Концерт. 19.25—«Экранда — кинокомедия». «Бриллиант хол». 21.00—«Ye». 21.45—Хоккейге делегей чемпионады. 23.30—01.00—Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА— «Торпедо» (Москва).

ИЯИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20—Мультфильмнер. 14.40 — «Черниң тыртышкыны». Космонавтыларның уран чүүл ажылдакчылары-биле ужуражымышкыны. 16.45— «Часы». Уран-чечен телефильмиин 1-ги, 2-ги сериялары—19.00 — «Балдыңнигр-даа болза, бүзүренчиг эвес». 20.00 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!». 20.15 — Бистиң корреспондентилериивис чугаалары. 20.45 — Улустуң аялгалары. 21.00—«Ye». «Сентиментальный роман». Уран-чечен фильм.

МАЙ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильм—«Пингвинчигеш». 9.05 — «Сентиментальный роман». Уран-чечен фильм. 10.40—«Дириг амытаннар амыдыралы». 11.40 — Телемедээлер. 11.45—14.15—Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 —Долгандыр турар бойдус түүлдерин камгалаар дугайында документалдыг фильмнер. 15.10 — Аныяктарга музыкалыг дамчыдылга. 17.15 —Бистиң корреспондентилериивистиң чугаалары. 17.45—Бистиң садывыс. 18.15 — «Күш-ажылы дээш — ат-алдар». 18.45—19.00 — Чапсар. 19.00— Хоккейге делегей чемпионады. 21.00 — «Ye». 21.35 — Казах ССР-ниң ажылдакчы артизи Р. Рымбаева мүнаар. Алма-Атадан дамчыдылга. 22.25—Документалдыг телефильм. 22.45— Богун делегейде. 23.00—00.50 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Минск) — «Динамо» (Киев).

ИЯИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Франнуз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.35—Физика. 10-гу класс. Физика болгаш эртем-техниктиг депшилге. 13.05 — Эстетиктиг кижизидилге дугайында. 13.35 — Эртем-иештерелдиг фильм. 13.45 — Ленин— журналист болгаш редактор. 14.25 —Эртем болгаш амыдырал. 14.55 — А. П. Чехов. «Үш утбашкы». 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Делегей байдалының дончулалы». 18.10 —Киножурнал. 18.20 — «Культура болгаш амыдырал». 19.00 — Тыва АССР-ниң профтехучилищелериниң сүрүүлдарының коруглеэнинин түнелп концерти. 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!». 20.15 —«Авам школазы». 20.45 — Улустуң аялгалары. 21.00 — «Ye». 21.35—22.50 — «Ырактан келген херээжен». Уран-чечен фильм.

МАЙ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—Концерт. 9.25 «Ырактан келген херээжен». Уран-чечен фильм. 10.35 — «Кино ани-чоруукчуларының клубу». 11.35 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

11.40 — «Орус дылды өөренип тур бис». 22-ги телекичээл. 11.55—14.15 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.15— Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнер. 15.05 — «СССР-ниң монументалдыг уран чүүлү». 15.35— «Горизонтер, харыылаңар!». 16.15— «Хуулгаазынныг дуруда». Фильм-балет. 16.45 — «Инженер дугайында сөс». Аныяктар аудиториязынга ужуражымышкыны. 17.45 —Кижи болгаш хоойлу. 18.15 — «Хөлүг нотажыгаштар». 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45—Богун делегейде. 19.00 — Неделяның спорту. 19.20—А. Литвиненко орус улустуң ырыларын күүседир. 19.40 — В. Карповтуң романындан турган «Дириите тудуп алыр» деп үш сериялыг уран-чечен телефильминиң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги серия. 21.00—«Ye». 21.35— Совет Армиязының ырының болгаш танцының А. В. Александров аттыг ийи даңзыр Кызыл туктуг академиктиг ансамблиниң концерти. 22.45—Богун делегейде. 23.00—00.50— Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Зенит».

ИЯИГИ ПРОГРАММА

12.00 — Немец дыл. 12.35—М. Сервантес. «Дон Кихот». 6-гы класс. 13.05—Төөгү. Москваның орус күрүненин пайысылалы турганы. 13.35—Астрономия. 10-гу класс. Галактикалар. 14.05 — А. М. Горький. «Америка дугайында очерктер». 14.40—«Шыдыраа школазы». Разрядчылар класы. 15.10 — Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында шин чогаалы. К. Симонов. «Орус кижилер». 15.55—Телемедээлер. 16.00— 18.30— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30— «Отчугаш». 19.00 — Киножурнал. 19.10 — «Азия төвү». 19.40— Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!». 20.15—«Чеҗээш». Улус чогаадылгазының дугайында телепрограммаларның V делегей фестивалы (ССРЭ). 20.45—Документалдыг телефильм. 21.00—«Ye». 21.35—23.50— «Примите вызов, сеньоры». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

МАЙ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Ye». 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горизонтер, харыылаңар!». 9.35—«Дириите тудуп алыр». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.55 — Документалдыг телефильм: «Океанда ортулук». 11.15 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.30 — Парлаага хүшүнге. «Правда» дугайында сөс». Документалдыг телефильм. Кириилде сөзүү — «Правда» солуннуң кол редактору академик В. Г. Афанасьевтиң. 15.35 — «Төрээн чурт дугайында ыры». 15.55—«Шыдыраа школазы. Ак терге. Дебют теориязының үндезиннери. 16.25 — Документалдыг телефильм. 16.45 — Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну РСФСР-ниң алдарлыг ёрнэн Г. Д. Киевская-биле школачыларның ужуражымышкыны. 17.30 — Богун—Парлаага хүнү. 18.15 — Миллионнарның лениниң университединиң Техниктиг чогаадылганың күш-ажылга солуургалга кижизидиргинге ролю. 18.45 — Богун делегейде. 19.05 — К. Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 165 чыл. 19.50 — «Дириите тудуп алыр» деп уран-чечен телефильминиң 2-ги сериязы. 21.00 — «Ye». 21.35— Театрга ужуражымышкынар. 23.00—23.15 — Богун делегейде.

ИЯИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35—Зоология. 7-ги класс. 13.00—Ада-иелер, силерге 13.30—Ботаника. 5-ки класс. 13.50 — «Тилекчилер». Уран-чечен фильм. 15.25 —Карл Маркс. «Аныяк ооллуң профессия шилип алырда болдыдары». 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Кызылдың уруглар-ның музыка школазының өөренекчилериниң концерти. 18.30 — «Богун — Парлаага хүнү». 18.55 — Телемедээлер. 19.05 — «Чогаадчы болгаш ye». 19.35 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлаалар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!». 20.15 —«Дем каттыштырылгазы». 20.45 — «Чурукчу Рахим Ахмедов». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Ye». 21.35—23.10— «Бодунуң-на холегеиинден дүрген». Уран-чечен фильм.

МАЙ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55— Ада-чурттуң Улуг даймының хоочуну, РСФСР-ниң алдарлыг юристи Г. Д. Киевская-биле школачыларның ужуражымышкыны. 9.40 — «Дириите тудуп алыр». Уран-чечен телефильминиң 2-ги сериязы. 10.50 — Концерт. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Документалдыг телефильм: «Далай чамында чурттап турар бис». 14.55—Орус чугаа. 15.25 — «Горизонт». 16.25 —«Поэзия». Николай Флеров. 17.00 — Мультфильмнер. 18.00 — Эртем болгаш амыдырал. 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45—Богун делегейде. 19.00 —М. Брамс. Концерт. 19.50 — «Дириите тудуп алыр» деп уран-чечен телефильминиң 3-кү сериязы. 21.00 — «Ye». 21.35— «Камера делегейин тырттырып тур». Дамчыдылганы политиктиг хайгаарачы И. Фесуненко чорудар. 22.25 —Богун делегейде. 22.40 — А. Твардовский. «Василий Тёркин». 7-ги класс. 13.35—Бистиң садывыс. 14.05 —«Дириг тураскаал...» «Дайын чылдарының публицистиказы. 15.55— Телемедээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Май 7—Радио хүнү». 18.30 — Киножурнал. 18.40 — «Азия төвү». 19.10—Чарлаалдар. 19.15 — «Улус чогаадылгазы». Телеюпчулал. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Дин» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 22.40—Концерт. 23.00 — 00.50 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва)— «Жальгирис».

МАЙ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —Күш-культуржуларга сүмелер. 9.05 — Тиилелге хүнүге уткуштур. Документалдыг фильмнер. 9.45 — «Спортлотонуң» 19-ку тиражы. 9.55— «Дириите тудуп алыр». Уран-чечен телефильминиң 3-кү сериязы. 11.05— «Улустуң аялгалары». 11.20 — АБВГД-жигеш. 12.05 — «Ада-иелер, силерге». 12.35 — «Улам хөй эки бараанар бажыңнарын ажыдып, кудараалдары» деп кинону Одессаның киностудиязы үндүргеп. Кинону Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери херээженнерге турасказтаткан. Ооң төвүүде — Марина Чернецтин салым-чолу. Ол фронтуже эки тура-биле чоруткан. Ол анаа ыяк кижизин, чоок өңнүктерин ыыткынган. Десант шеригнериниң батальонунга тулчуп тура, ол улам быжыг тура-соруктуг апарган.

«4:0 Таняның удуу-биле» деп режиссёр Радомир Василевскийниң кинозу улугларгадаа, бичиилерге-даа солуп. Амгы бешки классчыларның амыдыралының дутайында лириктиг комедияда оларның угаан-бодал хереглелдери, харыысаалгалыг болурунга кижизидилге база башкы биле өөренекчилерниң аразында бот-боттарының билчилгезининг дутайын коргүскен.

...Улуг эвес курорт хоорайның дүнеки дээрин чалбыштык чидиг чалбыраштары чайынналдырыпкан. «Лазурный» чаа туткан пансионат, ол орттеги берген. Каш-ла секундада элээн каш каътты от хөме алы берген. Өртту дораан өжүрзе-даа, аары-биле тужугаштардыг көп турган. Пулемёт кезектери автомобильдерлиг, артиллерия кезектери үгер-бооларын аътгарда соортуп алган. «Ажылчыннарны камгалаар» деп плакаттыг кунактыг машина база парадка киришкен.

Парад 18 шак 30-де эгелээн. Команда бердинген соонда, оркестр уткулга марыжын ойнай берген, Ильич шериг кезектерин эргип эгелээн. Кезек бүрүзү-биле, шериг школалары-биле тус-тузунда мендилежип, шеригнерге Май 1-ниң байырын чедирип чораан.

Ооң соонда ол тураскаалдыг хүнде ёзулал марыжы болган. Анаа 30 муң хире кызыл шеригнер, курсаптылар болгаш командирлер киришкен. Парадтың киржикчилерин боттарының арыг-силиң-биле улусту магадаткан. Революстуг сагылга-чурум дугайында, социалистиг Ада-чурттуң камгалаар дугайында плакаттарны, лозуңнарны олар холдарында тудуп алган эртип турганнар.

Аъттыг шериг кезектериниң хөйү эскерингир турган. Чурттуң камгаланыр күүзүзүн быжыглаар талазы-биле улуг ажылдарның чоруттунганын ол хөречилеп турган, түге аъттыг шеригниң кезектерин тургузары эң берге болган.

Ёзулал марыжы матростар өтпаны-биле доозулган.

«Парад бөдүүн эрткен болза-даа, чаа шеригнин экп болгаш чурумнуг кезээ бардыр дээр дугайында күштүг идегелдп арттырган»— деп, солуннар бижингилээн.

Ооң соонда агаар байырлалы эгелээн. Самолёттар эскадрильязы агаарже көдүрүп үне берген. Дээди пилотажтың хевирлерин ужудукчулар көргүзүп турганнар.

Шериг парады болгаш агаар байырлалы карацгылаже чедир үргүлчүлээн. Ол болза совет күрүнениң аныяк Кызыл Армиязының күчүзүнүң сүрлүг көргүзүү болган.

Хамааты дайыны эгелей бээрге, бирги парадка киржип турган шериг кезектерин фронтуже аткарган. Анаа олар Октябрьның чаалаш алышкынарын камгалап, туруштуг, эрес, маадырлыг чоруктарны көргүскеннер.

Оон бээр ам алдан беш чыл эрткен. Ол үениң дүргүзүнде 110 парад эрткен. Мындыг-даа болза бирги парад төөгүлүг болуп арткан. Кызыл Армиязының тургуступлганының дутайын, социалистиг чаалап алышкынарны камгалаарынга ооң белеңинин дутайын ол парад бүгү делегейге дыцнаткан. Ол шыкаш 1941 чылдың ноябрь 7-ниң парадын бистер үштаа бис, ооң киржикчилери Кызыл шөлден дайынче чоруп турганнар, дөртен беш чылдың парадын база, бирги парадтың киржикчилериниң оолдары болгаш оолдарының оолдары аштырган фашистиг Германияның туктарын В. И. Ленининиң мавзолейинин доразынче октагылапканнар.

О. МОСКОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

БАЙЫРЛААЛДЫ СОРУК КИИРГЕН

Кызыл туктар, лозуңнар
Кырывыста—кызыл чалбыыш.
Кылаш-марш, ыры, хөгжүм,
Кызыгаар чон матны, танцы.
Шынаа, шөлде чечен, сиген
Шымырарып үнүп келген.
Чырык, чылыг, сырыныг-даа—
Чысчаалырда магалыг хүн!
Коллективтер дистинчипкен
Колонналар каас-шиник:
Амыя-ишчи белектерлиг,
Айырак чараш чечектериг.
Майның Бирниң чечектери
Парад-чысчаал кырын шыпкан,
Баян-хөгжүм, марш-ырлар
Байырлалды сорук киирген.
Амылчы чон ырын дыңнаал:
— Аяс чаагай алдарлыг Май,
Аас-кежик—Амыя-үүле,
Авыралдыг мөңге Тайбың!
Атом-бомба чазыдыртпайн,
Айыыл-халап өөскүттүрбейн,
Демиселче үнүкөр— деп
Делегейге Май ай чарлаан.
Тайбың болгаш Найырал дээш
Дайын-чааның өртүн өжүр,
Майның Бирниң начыны эр—
Маадыр-Тайбың девип үнду!

Л. ЧАДАМБА.

«Ойнап берем, хөгжүмчүү».
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотоэтюду.

ЛЕНИНЧИ ӨРЭЭЛ

Бистиң Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазының ленинчи өрээли—коммунистиг кижизидилгениң төвү. Ленинчи өрээлдиң ажылын школаның хөөчүн башкызы Т. Ф. Куулар удуртуп турар. Татьяна Федоровнаның башкарылгазы-биле бо өрээлге солун болгаш өөредилге ужуруткалыг ужуражылгаларны, диспуттарны эрттирип турары чанчыл болган.

Ленинчи өрээлдиң төвүлелиг тускай план ёзугаар ажылдап турар. Ук өрээлде Ленин, Коммунистиг партия, Октябрь дугайында материалдар дыка элбек. Школаның башкылары класс шактарынга, класстан дашкаар ажылдарга оларны ажыглап турар. График ёзугаар класстарны ынаар экскурсияладып, оларга солун лекция, беседаларны кылып берип турар. Школага эң-не байырланчыг кежээлерни ленинчи өрээлге эрттирер.

Бо өрээлди бир-ле дугаарында организастап, тургузарынга киришкен өөренекчилер шагда-ла школаны доозуп үне бергеннер. Олар ам янзы-бүрү мергежилдиг кижилерни апарган. Ынчалза-даа олар школазы-биле, боттарының ленинчи өрээли-биле харылзаазын үзээн. Олар боттары школага кээр, чамдык чракузакта өөренип, ажылдап турарларның чагаалары-даа кээп турар.

Мурнуку чылдарда ленинчи өрээлге ажылдап келген өөренекчилерниң фото-чуруктарлыг альбомнары база ында бар.

Ленинчи өрээлдиң эргелекчизи, хоочун башкы Татьяна Федоровна Куулар мынча деп чугаалаар:

—Ленинчи өрээлге ажылдап келген өөренекчилерден чурум үреп, багай өөренген чангыс-даа кижи чок. Бо дээрге ленинчи өрээлдиң кижизидикчи ролюнга бедик үнелел-дир.

Школаның амгы өөренекчилери ленинчи өрээлдиң ажылын улам солуп, бедик деңнелге тургузар дээш хей чүүлдерни кылып келген. Маңаа экскурсиялар, кичээлдер доктаамал эртип турар. Оон чөвүлелинде 42 өөренекчи киржип турар. Оларның чедизи экскурсовод, оң чедизи лекторлар, артканнары библиотекарьлар болгаш чуруукчулар. Мында В. И. Ленининиң допчу намдарынга хамаарышкан материалдардан ангыда, улуг баштыңчының адын эдилээн «Тыва даг-дугуу» комбинаттың төөгүзүп, районнуң, Кызыл-Мажалык суурнуң баштайгы коммунистериниң дугайында материалдарны чыып бижээн. Маңаа келген аалчыларга экскурсоводтар Алеша Кунгаалай, Лора Абашина, Марина Бахонкина, Света Якушенко музейнин экспонаттарын таныштырып, таймылбырлап бээр. Чүгле чаңгыс бо чылын бешки школаның ленинчи өрээлинге районнуң школаларының партия организацияларының секретарьлары, директорлары, профбилел комитеттериниң даргалары, республика театрының артистери аалдап чораан.

Улуг баштыңчының төрүттүнген хүнүнде маңаа «Ленинчи чагыларга, партияга шыпчы бис» деп темалыг байырлыг кежээ. «Ленининиң овур-хевири уран чүүлде болгаш литературада» деп темалыг хана солуннар делгелгези болган. Маңаа эң-не эки өөредилгелиг, сагылга-чурумнуг октябряттарның пионерге хүлээп алган. Олар амыдыралында уттундурбас, тураскаалдыг болуушкуннарның бирээзи кылдыр ленинчи өрээлге пионерге киргенин сактып чоруурлар.

Р. ЧУДАК,
башкы.

МАЙНЫҢ КИНОЭКРАНЫ

М. Горький аттыг киностудиянга тургускан **«Кадайлыг бот кижи»** деп кинону көрүкчүлер сонуургаар. Автобус чолаачызы аныяк чараш оол бир херээжен кижиге ону көрген дораан ынакшаашаң, оон бажыңынга кээп туруп алган. Ол оол бодун аныяк херээженниң ашаа-мен деп чоруп турган. Ол шынап-ла сеткилинин ханызындан анаъ ынакшаан. А Тамара Сергейни хүлээп албайн турар. Чүве дээрге ол чарлып чоруй баргаш ашаа чедип кээр деп кордап турар. Херек кырында оон чүү-даа бүтпээн. Сергей салган сорулгазынга чүткүлдүг кижи болган. Алызында барып Тамара Сергейге ынакшыл берген.

«Дужаал: кызыгаарны өртер» деп фильм «Дужаал: от ажыппас» деп кинонуң уламчызы болур. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Ыраккы Чөөн чүкке дайынчы белеп байдалга турган бистиң шеригнеривистиң дугайын оон көөр бис. Дайзын оон халдаазын дээш, кызыгаарны бажыглап турган, а 1945 чылдың августа «Кызыгаарны эртер» деп дужаалды ам-на берген.

Дайынга айыыл чок даалга кажан-даа турбас. Япон өлүрүкчү солдаттарның бирээзи ижер суг курлавырын узуткан каан. Хинганның элезининг бүүрелчиннеринге бар чораан батальонунуң дайынчыларынга берге байдал таварышкан. Изий берген моторларны соодары чүден берге, дайынчылар сөөлгү дамдыларны чыгташ, моторну соодуп ап, оруун уламчылап чоруп органнар.

Совет дайынчыларның өрес-маадырлыг, чаагай сеткилдиг чоруунуң дугайында бо кинода төөгээн. Кинонуң сценарийин Георгий Марков биле Эдуард Шим олар бижээн.

Вокзалга душ боон таварыжы берген ийи кижиниң төөгүзүн **«Ийи кижиге вокзал»** деп кинодан көөр бис. Оларның аразында харылзаа чоруудээлиг эгелээш, чоорту чавырлы бээр. Кинонуң тургузукчу режиссёру Эльдар Рязанов, сценарийнин автору Эмиль Брагинский. Рольдарда Людмила Гурченко, Нонна Мордюкова, Олег Басилашвили дээш өскелер-даа ойнап турар. «Мосфильм» киностудиянга кинону үндүрген.

«Херээжен кижиниң өөрүшкүзү, кудараалдары» деп кинону Одессаның киностудиязы үндүрген. Кинону Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери херээженнерге турасказтаткан. Ооң төвүүде — Марина Чернецтин салым-чолу. Ол фронтуже эки тура-биле чоруткан. Ол анаа ыяк кижизин, чоок өңнүктерин ыыткынган. Десант шеригнериниң батальонунга тулчуп тура, ол улам быжыг тура-соруктуг апарган.

«4:0 Таняның удуу-биле» деп режиссёр Радомир Василевскийниң кинозу улугларгадаа, бичиилерге-даа солуп. Амгы бешки классчыларның амыдыралының дугайында лириктиг комедияда оларның угаан-бодал хереглелдери, харыысаалгалыг болурунга кижизидилге база башкы биле өөренекчилерниң аразында бот-боттарының билчилгезининг дугайын коргүскен.

...Улуг эвес курорт хоорайның дүнеки дээрин чалбыштык чидиг чалбыраштары чайынналдырыпкан. «Лазурный» чаа туткан пансионат, ол орттеги берген. Каш-ла секундада элээн каш каътты от хөме алы берген. Өртту дораан өжүрзе-даа, аары-биле тужугаштардыг көп турган. Пулемёт кезектери автомобильдерлиг, артиллерия кезектери үгер-бооларын аътгарда соортуп алган. «Ажылчыннарны камгалаар» деп плакаттыг кунактыг машина база парадка киришкен.

Парад 18 шак 30-де эгелээн. Команда бердинген соонда, оркестр уткулга марыжын ойнай берген, Ильич шериг кезектерин эргип эгелээн. Кезек бүрүзү-биле, шериг школалары-биле тус-тузунда мендилежип, шеригнерге Май 1-ниң байырын чедирип чораан.

Ооң соонда ол тураскаалдыг хүнде ёзулал марыжы болган. Анаа 30 муң хире кызыл шеригнер, курсаптылар болгаш командирлер киришкен. Парадтың киржикчилерин боттарының арыг-силиң-биле улусту магадаткан. Революстуг сагылга-чурум дугайында, социалистиг Ада-чурттуң камгалаар дугайында плакаттарны, лозуңнарны олар холдарында тудуп алган эртип турганнар.

Аъттыг шериг кезектериниң хөйү эскерингир турган. Чурттуң камгаланыр күүзүзүн быжыглаар талазы-биле улуг ажылдарның чоруттунганын ол хөречилеп турган, түге аъттыг шеригниң кезектерин тургузары эң берге болган.

Ёзулал марыжы матростар өтпаны-биле доозулган.

«Парад бөдүүн эрткен болза-даа, чаа шеригнин экп болгаш чурумнуг кезээ бардыр дээр дугайында күштүг идегелдп арттырган»— деп, солуннар бижингилээн.

Ооң соонда агаар байырлалы эгелээн. Самолёттар эскадрильязы агаарже көдүрүп үне берген. Дээди пилотажтың хевирлерин ужудукчулар көргүзүп турганнар.

Шериг парады болгаш агаар байырлалы карацгылаже чедир үргүлчүлээн. Ол болза совет күрүнениң аныяк Кызыл Армиязының күчүзүнүң сүрлүг көргүзүү болган.

Хамааты дайыны эгелей бээрге, бирги парадка киржип турган шериг кезектерин фронтуже аткарган. Анаа олар Октябрьның чаалаш алышкынарын камгалап, туруштуг, эрес, маадырлыг чоруктарны көргүскеннер.

Оон бээр ам алдан беш чыл эрткен. Ол үениң дүргүзүнде 110 парад эрткен. Мындыг-даа болза бирги парад төөгүлүг болуп арткан. Кызыл Армиязының тургуступлганының дутайын, социалистиг чаалап алышкынарны камгалаарынга ооң белеңинин дутайын ол парад бүгү делегейге дыцнаткан. Ол шыкаш 1941 чылдың ноябрь 7-ниң парадын бистер үштаа бис, ооң киржикчилери Кызыл шөлден дайынче чоруп турганнар, дөртен беш чылдың парадын база, бирги парадтың киржикчилериниң оолдары болгаш оолдарының оолдары аштырган фашистиг Германияның туктарын В. И. Ленининиң мавзолейинин доразынче октагылапканнар.

О. МОСКОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

КИНО

МАЙ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Клякса на сказке» 10.00, «Вокзал для двоих» 11.30, 14.10, 16.50, 19.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ледяная внучка» 9.30, 13.00, «Таинственный старик» 11.10, 14.50, «Женатый холостяк» 16.40, 18.30, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мультсборник» 10.00, «До свидания, Медео!» 12.00, 19.40, «Экипаж» 14.00, 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Право на выстрел» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Колыбельная для брата» 13.00, «Сыщик» 14.30, 17.20 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Пой, ковбой, пой» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

МАЙ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Приказ: огонь не открывать» 15.00, «Жепатый холостяк» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сказка на сказке» 10.40, 15.00, «Предисловие к битве» 12.20, «Вокзал для двоих» 16.40, 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мефистофель» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Красиво уйти» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шлягер этого лета» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Мать Мария» 14.00, 15.50, 17.40 шактарда.

Солунның дараазында мелеори май 4-те үнер.

Редакторвуң орлакчызы
Ө. К. САТ.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы хүндүс 16—21, чамдыктарынга 5—10 градус чылыыр.

Кызылга чуга булуттаар. Агаарның температуразы дүне 3—5 хүндүс 18—21 градус чылыг болур.

ЧАРЛААЛДАР

Тыванын күрүне филармониязы дараазында мергежилдин ажылдакчыларын чалап турар:

1. Чолаачылар.
2. Тудуг мергежилиинин ажылчыннары.
3. Филармония бажыңының ажылчыны.
4. Автомеханик.
5. Электрик.
6. Вахтёрлар.
7. Аштакчылар.

ФИЛАРМОНИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, № 58 бажың, кадрлар килдизин, телефоннар №№ 2-46-02, 2-49-40.

48 дугаар тудуг эргелеп бызаучыларны, малырларны, штукатурларны ажылдаарынче чалап тур.

Будурулгеге ажылдавышаан, бызаучы, малыр болгаш штукатур кылдыр өөренип алырын күзээннерни база чалап тур. Өөренип турар үезинде 75 рубль хемчээлиг стипендия төлеп бээр. Бот кижилерни чаагайжыттынган общежитиебиле хандырар, ог-бүлелиг кижилер эвлечет ёзугаар бажың алыр.

Эргелелдин адрези: Кызыл, Складская кудумчузу, 1 А, телефон № 2-28-33.

Редакциянын адреги: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропа

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 103 (12193) | 1983 чылдың май 4, среда | 1925 чылда үнделип эгелээнгеннин | Өртээ 3 коп.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуул!

СУГГАТТЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Интервью

Чадаапада суггарылга системаларының эргелеп ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга бот-тандырарда, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин удурулга болдуруп, районнуң ажыл-агыйларлыңга суггаттыг шөлдериң тараазын болгаш мал чеми культураларының дүжүдүн бедидер дээш бөттүг хемчегларын чорудуп турар. Бистиң корреспондентивис К. Монгуш Чадаананың суггарылга системалар эргелелиниң кол инженери О. Дамдындан ук колллективтиң 1983 чылда кылып чорудар ажылының, планныг онаалдаларының дугайында яптервью алган.

— Эргелел ажыл-агыйларда суггарылга системаларын тургускаш, оларны септеп, улам чаартып, суггаттыг шөлдериң дүжүдүн бедидер дээш ажылдап турар болгай. Бо талазы-биле чүнү чугаалап болур силер, Олег Константинович?

— Чер болгаш тараа деп состер Төрээн чурт деп ыдыктыг сөс-биле сырый харылзаалыг. Чүге дээрге чер— бистиң чемгерикчивис, азыракчывыс. Тарааны болгаш мал чемин улам хөйнү бүдүрери эки, күш-шыдалдыг чүрттаары ол деп чүве билдингир. Тараа хөй болгаш тудум бистиң чүртувустуң күчүг-шыдалы улам өзүп турар. Ону мелиорацияның дузазы-биле алыр дээрзин партия болгаш чазак тодараткаш, бо ажыыңче онзагай кичээнгейни угландырган болгаш ону амгы үениң күчүлүг техниказы-биле хандырган.

Бистиң девискээривис, ооң агаар-бойдузу, өл-шыктыг чедишпезин суггарылгага болгаш мелиорацияга кичээнгейлиг болурун негеп турар. Амгы үеде 9,5 муң гектар суггаттыг шөл бар. Ооң 4,1 муң гектарын инженерлиг суггарылга системазы-биле суггарып турар.

Бо хүннерде ажыл-агыйларда суггарылгага белеткел ажылдары чоруп турар. Чамдык совхозтар часкы суггарылганы эгелей берген. Суггатчылар звеноларын тургускан. Оларның семинарын эрттиргилээн. Ол ышкаш чаашкынналдырып суггарар машиналарга механизаторларны ооредип белеткээн. Чаашкынналдыр суггарар машиналарның септелгези доозулган.

— Чаашкынналдырып суггарар чеже машина барыл? Оларның ажыглалы кандыгыл?

— 34 агрегат бар. Бо хүннерге чедир оларның 24-үү ажылга белен. Бо агрегаттарны, «Тыва», «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда багай эвес ажыглап турар. Ам-даа оң ажыг машинаны септеп-дерилири негеттинип турар.

— Суггат ажылының талазы-биле кайы совхозтар үреттүнелиг ажылдап турарыл, Олег Константинович? База кайы совхозтар суггаттыг шөлдерден эвээш дүжүт ап турарыл, ооң чылдагаанны чүдел?

— Суггаттыг шөлдерден чылдан чылче «Алдан-Маадыр» совхоз багай эвес дүжүттү остүрүп ап турар. Ындыг болза-даа ооң-биле дөмей байдалдыг «Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг совхозтар тараа болгаш картофельдиң дүжүдүн эвээштеп ап турар. Бо совхозтарда гидротехниктер болгаш суггатчы звеноларга доктаамал эвес. Оларның ооредилге-семинарларын эрттирбейн турар.

«Октябрь 30 чылы», «Сүт-Хөл» совхозтар инженерлиг суггарылга системаларын долу күчүзү-биле ажыглавайн турар.

Бот-орулга-чарылгалыг суггатчылар бригадаларын, звеноларын тургузар болза ажылга харыысалга беднир, ооң алыр дүжүт өзер ужурлуг. Чижээ, «Тыва» совхозта мал чеми, тараа культуралары остүрер бот-орулга-чарылгалыг бригада эки ажылдап турбр. Ооң үлегери-биле «Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шемиде комсомолчу-аныяктарының бот-орулга-чарылгалыг трактор-хову бригадазын тургускан. Ооң кежигүннери 1983 чылда тараа, погаа болгаш мал чемин өстүрүп, ооң багай эвес дүжүттү алырын хүлээпип турар.

— Бо сезонда кайы ажыл-агыйларда эң хөй суггаттыг тараа, картофель болгаш сиген шөлдери барыл?

— Суггаттыг шөлдер ажыл-агый бүрүзүндө бар. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Октябрь 30 чылы», «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», Карл Маркс аттыг совхозтар безин эвээш эвес шөлдерни суггарып болур. Суггатты ой-шаанда шынарлыг чорудар болза, бо ажыл-агыйлар тараанның, картофельдиң, мал чеминиң элбек дүжүдүн алыр. Ооң-биле кады суггаттыг шөлдерге минералдыг-даа, органиктыг-даа чемнишчидилгени чогуур технология ёзугаар ажыглаары чугула. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистер, суггатчылар бирги беш чылдың үшкү, озек чылында тараа, мал чеми болгаш ногаа, картофельдиң бедик дүжүдүн өстүрер дээш шудургу ажылдаар апаар.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧЕТПЕСТЕР АМ-ДАА БАР

«Тыва көдээ тудуг» трезиниң Кызыл-Мажалыкта № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының коллективи эрткен ажыл-агый чылында 1773 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылгаш, планның 110 хуу күүсеткен. Коллектив 296 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн планнаан ажыр ажыглалга киирген болгаш чурттарга тудуунуң планын 107,5 хуу чедирген.

Эрткен юбилейлиг чылда механизастаттынган колоннаның тудугжулары «Барлык» совхозта 400 олуттуг Культура бажыңын, Кызыл-Мажалык суурда 18 өөрбүле чурттаар чаагайжыды туттунган бажыңны, «Тээли» совхозта беш автомашина киирер гаражты, чурттакчылыг көдээ суурларда амгы үениң төлевилели-биле кылдынган кайызынга-даа ийи вал иштиг чурттаар 25 бажыңны эки шынарлыг кылдыр тудуп кылгаш, ажыглалга киирген.

Практиканы алгаш көөрге, кайы бригадада күш-ажылдың сагылга-чуруму бедик болдур, ол коллектив ай, квартал планын доктаамал чедир болгаш ажыр күүседип турар боордур. Чижек кылдыр, бистиң механизастаттынган РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Шойдар-оол Кужугеттин, Кылын-оол Ооржактың, Куш-оол Чамыяның, Дажы Сааяның удурткаш комплекстиг тудугжу бригадаларының ажылын ап көрээлиннер. Ш. Күжүгеттин удурткан коллективи эрткен ажыл-агый чылының планныг даалгаларын чогуур хуусаазындан оранчок эрте ажыр күүсеткеш, немелде хүлээлгелерни алган.

А. К. Ооржактың тудугжулары бо чылдың баштайгы кварталында 50,8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, 54,7 муң рубльдиң ажылдарын кылган. Дажы Сааяның бригадазы 51,6 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр тургаш, 79,4 муң рубльдиң ажылдарын кылган. Куш-оол Чамыяның удурткан коллективи 51,1 муң рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш, 58,2 муң рубльдиң будүргең.

Үстүнде адаанывыс шыкаш ийи-чангыс бригадаларның чедишкиннээн бар-даа болза, нинитизи-биле механизастаттынган бо ажыл-агый чылын хожудаашкынныг эгелээн. Чылдың баштайгы кварталында керээ ёзугаар 480 муң рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш болзувусса, хөрек кырында 461 муң рубльдиң кылдарын кылдывыс. Оон аңгыда бодувустуң күжүвус-биле 458 муң рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш, 96,4 хуута күүсеткен бис. Бо четпестерниң тыптып келген чылдагаанны чүдел? Маңаа чангыс аай харыны бээри берге.

Бир талазында ол бистен хамаарышпас, чөптүг чылдагааннар-дыр. Маңаа, бир-ле дугаарында, бистиң материал-техниктиг хандырылгавыстың ам-даа кошкак болуп турарын айтыр апаар. Материалдар болгаш конструкциялар күрүне стандартынга дүүшпес болганындан ол ч ле кылыр ажылдарга хөй артык чаргыдалдарны болгаш үе-шактыг үндүрүп турар бис. Совхозтарда кылыр тудугларның титул дакпызы болгаш төлевилел документанизы белен эвес болурундан база хожудаашкынга таваржыр боор-дур. Оларны баш удур белеткеп алыр талазы-биле совхозтар удурткучулары хемчег албайн турар. Амгы үеде бистиң тудугжуларывыска эргежок чугула кислород, электри удазыннары чедишпес. Кызыл-Мажалыктың чүүйбу заводу бисти чедир хандырбайн турар. Чижээ, «Шекпээр» совхозта чаа школа тудуунга ай санында-ла 300—350 муң түүйбу бээр тургаш, херек кырында чүгле 50—70 муң түүйбуну берип турар. Бо дээрге үстүнде айытканы ышкаш, бистен «хамаарышпас» болгу дег, «чөптүг» деп болуп чылдагааннар-дыр. Оларны чайладыр төлээде, бодувустуң хамаарылгалыг организацияларывыс-биле харылзаавысты улам быжыглап, хожудаашкындан үштунар дээш бир демниг кады ажылдаар ужурлуг бис.

Мырынай чаа бистиң механизастаттынган колоннавыска күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлунуң төлевилелин чугаалашкан хурал болган. Анаа күш-ажылчы коллективтерни бижыглаар, ону ёзулуг кижизидилгенин школазы кылдыр тургузар талазы-биле ажылдар бисте ам-даа чедир тургустунмаан дээр дугайында бодалды чангыс эвес кижи илереткен. Чижек кылдыр үстүнде мурнакчы деп адаанывыс бригадаларны безин ап көрээлиннер. Чылдың баштайгы кварталында Кылын-оол Ооржактың бригадазындан 8, Дажы Сааяның бригадазындан 17, Куш-оол Чамыяның бригадазындан 27 кижи-хүн үстүнген. Айда 22 ажыл-хүнү бар болганда К. Чамыяның бригадазының бир ажылчыны ай ажыг үеде шуут ажыллавван болуп турар-дыр. Бо дугайын ажылчыннар-даа, бригадиолер-даа дүвүрел-биле чугаалап, моон соңгаар күш-ажылдың сагылга-чурумун үреэр, чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер кижилер-биле демниглеп улам күштелдиреринн шиитпирлээннер.

В. ООРЖАК,
№ 741 КМК-ның кол инженери.

Анатолий Александрович Пастухов 15 чыл бурумгаар хүлээп алганы ЗИЛ-555-и-биле муң-муң километрни эрткен. Самосвал машиналыг болгаш ол колдуунда тудуг материалдары сөөртүп келген. Машина-техниканы эки билир, амаа каммыг чолаачы чаңгыс ол-ла машиназынга 15 чыл дургузумда 884 муң километрни эрткен. Садыг министерствозунуң автобазазының чолаачызы А. Пастухов 1983 чылдың бирги кварталда база эки көргүзүглериг ажылдаан. Квартал планын ол 120 хуу күүсеткеш, 160 ажыг литр бензинни камнап алган.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы А. Пастухов.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Австрияның, Кипрниң, Сан-Марионуң, Финляндияның, Швецияның болгаш Югославияның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының кыйгырыынга

Ю. В. Андроповтуң харыызы

Австрияның, Кипрниң, Сан-Марионуң, Финляндияның, Швецияның болгаш Югославияның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнары мадрид ужуражыышкынының дугайында кыйгырыгны СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Ю. В. Андроповка, а ол ышкаш ужуражыышкынның еске-даа киржикчилери күрүнелериниң удуртукчуларынга чорутканын совет парлалга дыңнаткан болгай.

Нейтралдыг болгаш каяа-даа каттышпаан алды күрүнелерниң удуртукчуларынга Ю. В. Андроповтуң харыызында оларның кады кылган кыйгырымын совет удуртулганың кичээнгейлиг көргенин дыңнадып турар.

Ында илереттинген содалдар болгаш угаавыралдар бистерге чоок дээрзин, Европада аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хураалдың киржикчилери күрүнелериниң төлөөлекчилериниң мадрид ужуражыышкынында херектиг байдалдарынга хамаарыштыр сагыш човаа турарын биилингир дээрзин харыында онзалап демдеглээн. Мадрид ужуражыышкынының дүргеи болгаш чедишкинниг доостурунга нейтралдыг болгаш каяа-даа каттышпаан чурттарның бүгү талазы-биле дузалажыр деп турар чүткүлүн бистер чогууру-биле үнелеп турар бис.

Хельсинки Түңнел актының айтып турарын ёзугаар Европага айыыл чок чорукту быжыглазарының болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдериниң херээжите бурунгаар көскү базым болу бээр боттуг дугуржулгалар мадрид ужуражыышкынына чедип алдынган турзун дээш Совет Эвилели ол ужуражыышкынның эгезинден тура-ла шудургу күжениишкиннерни үндүрүп келген. Бо кол чүүлге бистерниң турушкарывыс ааланажың турар дээрзин билип турар бис.

Нейтралдыг болгаш каяа-даа каттышпаан чурттарның 1983 чылдың март 15-те киргеш ужуражыышкынының түңнел документизиннң чаарты кылган төлевилелин Совет Эвилели ужуражыышкын документизин бүрүнү-биле чөпшээрежип хүлээп алырының талазы-биле ажылды чоокку үеде доозарының үндезинин кылдыр көрүп турар.

Амгы үеде күрүнелериниң политиктиг чүткүлү шиитпирлиг ужур-дузалыг болуп турар дээрзин Ю. В. Андропов онзалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң мындыг чүткүл бар. Мадрид ужуражыышкынының чедишкинниг болуру дээш, бистиң чүртувус ол ужуражыышкынның бүгү-ле киржикчилери күрүнелер-биле ажыл-херекчи болгаш бөттүг кады ажылдажылга белен.

МОСКВАДА ЧЕДИП КЕЛГЕН

ГСЧП ТК-ның Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерго баштаткан Герман Демократтыг Республиканың партия-күрүне делегацинзы СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы И. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы хелтерер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазының бирги орлакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, еске-даа албан кижилерни Э. Хонеккерни, делегация кежигүннерин аэродромга чыдыы-биле уткуп алганнар.

(СЭТА).

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң адынга «Сүт-Хөл» совхозтуң парткому болгаш дирекциязындан, Сүт-Хөл болгаш Ишкин кодээ Соведтериниң күүскомларындан телеграмма келген. Ажылчы чоннарның Сүт-Хөл районну тургузар дугайында дилээн хандырган СЭКП ТК-га болгаш Совет чазакка бүгү ажылчы чоннарның чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин чугаалаан.

Сүт-Хөл районну тургускаш, ны Совет Тыванның бүгү талалыг социал-экономиктиг хогжүлдезиниң дугаймында партияның болгаш чазактың ол ужуражыышкынының шиитпирлерин удуртулгазында ажылдарның чоруп турарын ында илереткен.

Сүт-Хөл районну тургускаш, ны Совет Тыванның бүгү талалыг социал-экономиктиг хогжүлдезиниң дугаймында партияның болгаш чазактың ол ужуражыышкынының шиитпирлерин удуртулгазында ажылдарның чоруп турарын ында илереткен.

Сүт-Хөл районну тургускаш, ны Совет Тыванның бүгү талалыг социал-экономиктиг хогжүлдезиниң дугаймында партияның болгаш чазактың ол ужуражыышкынының шиитпирлерин удуртулгазында ажылдарның чоруп турарын ында илереткен.

МАЛЧЫННАРГА ДУЗА

Успа-Хөл шыналының Көк-Хаакта кыштаан, 1560 баш иртчагештерин кадарып турар малчыннар Түвет-оол Түлүш, Александра Бадраа, Чечекмаа Куулар оларның кодан девискээрни арылган, кажаа көрженни хоорган. Ол шефке совхозтуң контора ажылдакчылары, автогараж, мал эмнелгезиниң коллективтери «идепкейлиг киришкен. Шефчилер Сергей Кара-оол, Эртине Кенден, Альберт Куулар, Дамба-Доо Эрес-оол, Седен Херел-оол, Анай-оол Куулар, Линда Куулар болгаш өскелер-даа эки ажылдааннар. Шефчилерни чедиреринге чолаачы Дагба Севээнниң үзүт-хуузу база мактадыг. Шефчилериң дузаны көргүскени дээш өөрүп четтиргенин малчыннар илергейлээннер.

Ында малчыннар социалистиг хүлээлгезин күүседири дээш кызымак ажылдап турарлар. Оң бирги беш чылдың өзек чылы 1983 чылда күрүнеге садар иртчигештериң дириг дөңзизин 45—55 кг чедирбишаан, бир баштан-на 2,3 кг дүктү кыргын алыр, боттарының күжү-биле 45 тонна сигемни кезип белеткээр, мал кажаазының үүрмек септелгезин кылып доозар, малчыннар Т. Түвет-оол, А. Бадраа, Ч. Куулар олар ыңдыг хүлээлгелерни алган. Малчыннар сөзүнге ээ бооп шыдаар дээрзинге бүүрелдиг.

Н. ДАМДЫН.
«Торгалыг» совхоз.

ДЕМНИГ ИШТИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

«Бүдүрүлгелерни, албан чергелерни болгаш организациялары эргелеп башкарарынга күш-ажылчы коллективтериниң ролюн бедидер дугайында» ССРЭ-ниң хоойлузунуң төлевилелин республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери, албан организациялары, күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-ишчилери калбаа-биле тапыжып, ында айыттынган чүүлдерге хамаарыштыр боттарының санал-оналын чугаалап турар. Хоойлунуң төлевилели-биле тапыжылганы «Тыва септелге тудуг» трезиниң Эрзин районда септелге-тудуг участогунуң коллективи база тапыжып, боттарының санал-оналдарын берип, төлевилелди үзин-биле деткип турар. Ылаңгыя ажылчын кижи бүрүзү ажылдап турары бүдүрүлгезиниң ёзулуг ээзи болуп, бот-харыысалганы күштелдиргеш, эң-не хөй продукцияны бүдүреринче бүгү күштү салып, бар арга-курлавырларны долу ажыглаар талазы-биле бот-идепкейлиг болур чорукту олар онза чугулага алырын саналдарынга илереткеннер.

Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга кижи бүрүзүнүң киржилгезин чедип албышаан, он бирги беш чылдың өзек чылының социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүседир дээш коллектив чангыс кижи дег, тура-соруктуг ажылдап турар.

Ону сан-чурагайларның дузазы-биле чугаалап көрээлиңер. Септелге ажылдарының планы 108,7 хуу күүсеттинген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база бедөөп. Тус-тус тудугжу бригадалар планныг опаалдаларның күүселдези-биле кызыгаарлапмайн, тудут материалдарын чөп ажытлаап, оларның кампалгазын болдурганнар. Кампалга-хуммагалал айтырыгларын кичээнгейге алганындан бо чылдың эрткен айларында 8,2 кубометр дилиг материалдары, 2 тонна цемент, 500 кезек туйбу камнаттынган.

Бирги кварталдың күш-ажылчы түңнелинде Бады-Моңге Тодуктуң бригадазы шалыпчыларның одуруун баштай берген. Олар 21 муң рубльдиң тудут ажылдарын кылыр планын 27 муң рубль түңге боттандырып, хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Ынчангаш олар Сергей Даваапың бригадазының тудугжулары-биле чарышка тиилекчи боон үнген. Амгы үеде бригадавың тудугжулары ийи квартиралыг чурттарга бажыңын ажытларга киирер дээш, ында тудут ажылдарын шылыпкып чоруда берген. Айыттынган хуусаа төнерип бидек база бир бажың ажытларга киирип, ээлериңе эжиин ажыдып бээр. Ол дээрге буянныг үүлеп бүдүрүп турар кижилериниң ажыл-иженин түңнели-дир. Бады-Моңге Тодуктуң удуртканы тудугжу бригада социалистиг хүлээлгезин ай санында күүседи келгеп. Ол чүнүң чылдагаапындан болуп турарыл? Тос кижи составтыг тудугжу бригаданың кежигүннери бот-боттарынга дузалажып, кылган ажылды хуусаадан эрте эки шынарлыг доозар соруглыг ажылдап турарында. Тудугжу бүрүзүнүң мергежилиг бедик, херек апарган таварылгага бирээзин өскеш солуп аптар аргалыг. Арга-дуржулга бар болганда тудут ажылдарын шалыпкыны-биле кыла каастар.

Мурнакчы бригаданың тудугжуларында ажылдап эрте чанар, озалдап кээр таварылгалар болбайн турар. Хүнде кылдынган ажылдарны чугаалажып, ооң түңнелин үндүргеш, дараазында хүнде чүнү кылырын ыяк дугуржуп алыр. Кымның чүнү кылыры аңаа тодараттынар. Ылаңгыя тудут материалдарын хумагалыг чарыгдаарын база аңаа чугаалажыр. Мындыг чижектиг организацияктың хемчегларын чорудуп, ооң дээштинин чедип ап, ак сеткил-биле ажылдап келгеннер.

Ажыл-ишчи коллектив бүрүзүндө шалыпчы ажылдыг кижилер бар. Ындыгларга оларның эш-оорум чоргаарлаптыр. Мурнакчыларга Бады-Моңге Тодук, район Совединиң депутады Андрей Бады, Валерий Дагба болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

Эрзиниң септелге-тудут үзастогунуң тудугжулары ырак-узак черден чедип алыр материалдарны камнаг чарыгдаан келген. Тудутта эргежок чугула материалдар-биле оларны «Тыва септелге тудуг» трест хандырып турар.

Чыл дургузунда кылыр ужурлуг ажылдарның хемчээлин социалистиг хүлээлгенің негелделеринде тодарадып айыткан. Ооң күүселдезин хандырары үк коллективтиң кол соруглазы болур.

Бо чылын олар план ёзугаар 4 чурттаага бажыңын болгаш оске-даа объектилерни ажыглалга киирген, ооң-биле чергелештир септелге, чаагайжыдылга ажылдарын база кылып чорудаллар. Капитал септелгени безин 520 дөрбелчин метр хемчээлге кылырлар.

Совет Тыванның 40 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш септелге-тудут участогунуң коллективи хей-аътыг ажылдап турар.

М. ОНДАР.

ЧЕР—БИСТИҢ БАЖЫҢЫВЫС

Профэвилелдериниң даштыкы делегацияларының киржилгези-биле Москваның ажылчы чоннарының Май 1-ге тураскаатказан митингизи

Тургузуушкун болгаш тайбың. Москвага болуп эрткен Май 1-ниң байырлалынга келген 117 чурттуң профэвилелдерин, Профэвилелдериниң бүгү делегей федерациязын, делегейниң өске-даа профэвилел организацияларын төлөөлеп турар кижилерниң ажыл-чорудулгазының болгаш амыдыралының алыс утказын үстүнде адаттынган состер энпе эки илергейлеп турарлар. Ол делегациялар пайысылаадың ажылчы чоннары-биле кады делегейниң ажылчы чоннарының эң-не сеткил каттыштырылгазының хүүнге тураскаатказан митингиге база киришкеннер. Ук митинг Эвилелдер бажыңының колонналыг залында болган.

ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев чыылгашнарга байыр чедирбишаан, бистиң амгы үевисте — делегей ареназында ангы демиселги дүшүүрулг болуп турар үеде, кажан ийи угланыышкын каржы демисежин турда, делегей харызазаларын ийи тала удурланыштыр корүп турда, пролетаржы интернационалчы эң-сеткил каттыштырылгазы тергинин херектиг дээрзин демдеглээн.

Тайбыңга дөрт айыыл АКШ-тың башкарыкчы белүктериниң эжеделчи политиказыпдан, оске улустарның салымчолун херекке албас чоруупдан үнүп турар.

АКШ-тың болгаш НАТО чурттарының авантюрисчи политиказының ёзулуг чылдагаапы болза, капитализминиң экономиктиг хаңы кризизи-биле холбашкан иштики айтырыгларын боттарының чоннудан чажырып турарында болуп турар.

Тайбың, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары, бүгүнинтиниң аймыл чок чоруу, шынныг болгаш кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылга, улустарның боттарының социал болгаш паппонал депшилге, салым-хуузун тускайлап тодарадып, шиитпирлээр талазы-биле эргелерин үревези — бистиң тодаргай болгаш ажык-даа эчис сорулгавыс ол-дур — деп, оратор түңнелиниде чугаалаан.

Дараазында митингиге сос ап, чүве чугаалааннар болза: Профэвилелдериниң Бүгүделегей Федерациязының секретары Я. Немоудри, Москваның бирги шак заводунуң ажылчыны. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. П. Евстигнеев, Африканың профэвилел чаңгыс эвиниң организациязының чиигине секретарының тускай дузалакчызы Э. Кафрани, Венесуэланың ажылчы чоннарының чаңгыс аай төвүнүң хүндүлүг даргазы, Латин Американың ажылчы чоннарының профэвилелдериниң чаңгыс эвиниң доктаамал конгрезиниң төлөөлекчизи А. Вильегас Крус, ССРЭ-ниң МЭАзының Медицина генетиказының институдунуң директору, «Эмчилер ядролуг дайынны чайладыры дээш» совет комитединиң даргазының орлакчызы П. П. Бочкова, ПЭМХЧ-ниң даргазы Л. В. Петрова, Франциянның күш-ажылчы Бүгү-ниити конфедерациязының күүседикчи комитединиң кежигүнү Ж. Бинар, Болгарияның профэвилелдериниң Төп төвүлелиниң бюро кежигүнү, БҮР-нүң башкызар эвилелиниң даргазы А. Спанчева.

Бүгү чурттарның профэвилелдериниң болгаш ажылчы чоннарының чаңгыс эвии болгаш найыралын тайбыңпы камгаларының болгаш ядролуг дайынны баш удур болдурбазының эрге-ажыктарынга дүүштүр улам бижыглаарының эргежок чугулавын ораторлар чугаалап турганнар.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының Сүт-Хөл район Совединге соңгулдалар чорудар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1983 чылдың апрель 25-те «Тыва АССР-де Сүт-Хөл районнуң тургустунганын бадылаар дугайында» Чарлыынга үндезиннээш база «Тыва АССР-ниң улус депутаттарының черчер Советтериниң соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 13 болгаш 55 чүүлдерин ёзугаар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының Сүт-Хөл район Совединге соңгулдаларының 1983 чылдың июль 3-те воскресеньеде чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай,
1983 чылдың май 3.

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының Чөөп-Хемчик район Совединге соңгулдалар чорудар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Сүт-Хөл районун Чөөп-Хемчик районунуң девискээрининг чамдык кезиинге тургусканы-биле холбаштыр база «Тыва АССР-ниң улус депутаттарының черчер Советтериниң соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 13-кү чүүлүн ёзугаар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының Чөөп-Хемчик район Совединге соңгулдаларны 1983 чылдың июль 3-те воскресеньеде чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай,
1983 чылдың май 3.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗАР ДЭЭШ

«СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлериниң дүүштүр партия өредилгезин улам ыцай сайзыраңгайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалының негелделерин удуртулга болдургаш, Өвүр районунуң партия организациязы партия, комсомол болгаш экономика өредилгезиниң шынарын, дээштиин база ажыктыын бедидер талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып чорудуп турар.

Партияның идеологтут, политика-кижизидилгелиг ажыл-ияның кол кезээ—марксизм-ленинизмниң өредии-биле коммунистерни, бүтүү ажылчы чоннуң чеңсегээрэ болур дээрзин медереп билбишаан, партия организациялары ажылчы чонга марксизм-ленинчи теорияның үндезин кол кезектерин—К. Марктың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң чогаалдарын, партия төөгүзүнүң, СЭКП-ниң XXVI съездиниң документилерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын болгаш партия, чазактыг удуртукчуларының ажылдарын ханызы-биле өредиринче кол кичээнгейни салып турар.

Амгы үеде районда партия чыдыдышкынының 28 школазында шиитпи-биле 467 кижи өренип турар, коммунистерниң 85,4 хуузу политөредилгеде хаара туттуунган. Комсомол чыдыдышкынының 14 школазында 333 комсомолчулар болгаш аныяктар, экономиктиг билиглериниң 26 школазында 532 дыннакчы өренип турарлар.

Партия, комсомол чыдыдышкынының болгаш экономиктиг билиглериниң школаларының 152 пропагандистериниң 80 хуузу СЭКП кежигүнү болгаш 75 хуузу дээш эртеминиг, а партийжи өредилгениң пропагандистериниң чүгле коммунистер ажылдап турар болгаш олар шупту дээш эртеминиг. Оларның аразында партия, совет ажылдакчылары, удуртукчулар болгаш улус ажыл-агыйының янзыбүрү адырларының тускай эртемнилери бар. Партия райкому пропагандистерни өредириниче, оларны районуң ажыл-амыдыралында болуп турар болуушкуннар-биле таныштырарынче кичээнгейни салып, өредилгө чылының эгезинден бээр пропагандистиң хүннерин, семинарларны арттыргылаан.

СЭКП обкомунуң Политиктиг чыдыдышкыны бажыңында чорудуп турары курстарында хөй пропагандистер өренип турар болгаш СЭКП Тыва обкомунуң марксизм-ленинизм университединиң бистиң райондан 9 пропагандист бот-өредилге-биле доозуп турар.

Пропагандист кадрларның шынар составы экижээни-биле кады партия, комсомол болгаш экономика өредилгезиниң дээштии, үре-түңнелдии бедээн.

СЭКП райкому, совхозтарның партия комитеттери, партия, комсомол чыдыдышкынының болгаш экономиктиг билиглериниң школаларында кичээнгейни эртип турарын доктаамал контрольга алган. СЭКП райкомунуң партия чыдыдышкынының кабинединде болгаш парткомнарда комсомол, экономиктиг өредилгениң булуңнарын дерип кылган. Ында пропагандистерге методиктиг сүмелер, херек литературалар, көргүзүг материалдарыла ажыда школалар айны-биле кичээнгейни салып турар.

Амгы үеде районда партия чыдыдышкынының 28 школазында шиитпи-биле 467 кижи өренип турар, коммунистерниң 85,4 хуузу политөредилгеде хаара туттуунган. Комсомол чыдыдышкынының 14 школазында 333 комсомолчулар болгаш аныяктар, экономиктиг билиглериниң 26 школазында 532 дыннакчы өренип турарлар.

Партия, комсомол чыдыдышкынының болгаш экономиктиг билиглериниң школаларының 152 пропагандистериниң 80 хуузу СЭКП кежигүнү болгаш 75 хуузу дээш эртеминиг, а партийжи өредилгениң пропагандистериниң чүгле коммунистер ажылдап турар болгаш олар шупту дээш эртеминиг. Оларның аразында партия, совет ажылдакчылары, удуртукчулар болгаш улус ажыл-агыйының янзыбүрү адырларының тускай эртемнилери бар. Партия райкому пропагандистерни өредириниче, оларны районуң ажыл-амыдыралында болуп турар болуушкуннар-биле таныштырарынче кичээнгейни салып, өредилгө чылының эгезинден бээр пропагандистиң хүннерин, семинарларны арттыргылаан.

СЭКП обкомунуң Политиктиг чыдыдышкыны бажыңында чорудуп турары курстарында хөй пропагандистер өренип турар болгаш СЭКП Тыва обкомунуң марксизм-ленинизм университединиң бистиң райондан 9 пропагандист бот-өредилге-биле доозуп турар.

Пропагандист кадрларның шынар составы экижээни-биле кады партия, комсомол болгаш экономика өредилгезиниң дээштии, үре-түңнелдии бедээн.

СЭКП райкому, совхозтарның партия комитеттери, партия, комсомол чыдыдышкынының болгаш экономиктиг билиглериниң школаларында кичээнгейни эртип турарын доктаамал контрольга алган. СЭКП райкомунуң партия чыдыдышкынының кабинединде болгаш парткомнарда комсомол, экономиктиг өредилгениң булуңнарын дерип кылган. Ында пропагандистерге методиктиг сүмелер, херек литературалар, көргүзүг материалдарыла ажыда школалар айны-биле кичээнгейни салып турар.

Амгы үеде районда партия чыдыдышкынының 28 школазында шиитпи-биле 467 кижи өренип турар, коммунистерниң 85,4 хуузу политөредилгеде хаара туттуунган. Комсомол чыдыдышкынының 14 школазында 333 комсомолчулар болгаш аныяктар, экономиктиг билиглериниң 26 школазында 532 дыннакчы өренип турарлар.

Партия, комсомол чыдыдышкынының болгаш экономиктиг билиглериниң школаларының 152 пропагандистериниң 80 хуузу СЭКП кежигүнү болгаш 75 хуузу дээш эртеминиг, а партийжи өредилгениң пропагандистериниң чүгле коммунистер ажылдап турар болгаш олар шупту дээш эртеминиг. Оларның аразында партия, совет ажылдакчылары, удуртукчулар болгаш улус ажыл-агыйының янзыбүрү адырларының тускай эртемнилери бар. Партия райкому пропагандистерни өредириниче, оларны районуң ажыл-амыдыралында болуп турар болуушкуннар-биле таныштырарынче кичээнгейни салып, өредилгө чылының эгезинден бээр пропагандистиң хүннерин, семинарларны арттыргылаан.

СЭКП обкомунуң Политиктиг чыдыдышкыны бажыңында чорудуп турары курстарында хөй пропагандистер өренип турар болгаш СЭКП Тыва обкомунуң марксизм-ленинизм университединиң бистиң райондан 9 пропагандист бот-өредилге-биле доозуп турар.

Пропагандист кадрларның шынар составы экижээни-биле кады партия, комсомол болгаш экономика өредилгезиниң дээштии, үре-түңнелдии бедээн.

СЭКП райкому, совхозтарның партия комитеттери, партия, комсомол чыдыдышкынының болгаш экономиктиг билиглериниң школаларында кичээнгейни эртип турарын доктаамал контрольга алган. СЭКП райкомунуң партия чыдыдышкынының кабинединде болгаш парткомнарда комсомол, экономиктиг өредилгениң булуңнарын дерип кылган. Ында пропагандистерге методиктиг сүмелер, херек литературалар, көргүзүг материалдарыла ажыда школалар айны-биле кичээнгейни салып турар.

Партийжи болгаш экономиктиг өредилге

дарынга дүүштүр партия, комсомол болгаш экономиктиг өредилгени «Коммунизмче орук» совхозтуң парткомунуң удуртуп, организастап турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Партия райкомунуң · пропаганда болгаш агитация килдизиниң хуралдарынга районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелиинде, административтиг органнарда, райпода, КМК 6-да, харылзаа белдиринде, тудугсептелге участогунда партия, комсомол, экономиктиг өредилгениң школаларының ажылының дугайында айтырыгларны бо өредилге чылында чугаалажып келген.

«Кызыл туң» совхозтуң партия комитеди (секретары Б. Монгуш) партия, комсомол, экономиктиг өредилгени эки организастап удуртуп турар. Кичээлдер доктаамал бедик деңнелге эртип турар. Партпропагандистерниң дуржулгазын пенттеридип, район иштинде 4 пропагандистиң дуржулгазын пенттеридип, 8 ажык кичээлди органнастап эрттирген.

Чамдык кылдыныл турар ажылдар-биле чергелештир партия, комсомол, экономиктиг өредилгениң организастап турарында четпестер бар. «Коммунизмче орук» совхозтуң Кужур-Чыраа, «Ак-Чыраа» совхозтуң Сарыг-Хөл сүт-бараан фермаларында коммунистиг күш-ажыл ' школаларының, «Коммунизмче орук» совхозтуң чолаачылар болгаш механизаторлар ортузунда экономиктиг билиглериниң школаларынга кичээлдер доктаамал эртпейн, үзүктели бээр фактылар турган. «Торгалыг» болгаш «Коммунизмче орук» совхозтарда методиктиг чөвүлелдериниң ажылы кошкак, ында партия комитеттери методиктиг чөвүлелдериниң ролюн кодүрериниче кичээнгей салыры чугула.

Амгы үеде партия райкому, парткомнар, партия эге организациялары өредилге чылын организастыг доозарынче угланган хемчеглерни боттандырып турар. Районда ажылдап турар партия, комсомол, экономиктиг өредилгениң школаларының хөй кезии ийи чылда көрдүрген өредилге планнарын болгаш программаларын доозар. Ынчангаш партия райкому, парткомнар, партия эге организациялары бар четпестерни чарый чайладып, өредилге чылын организастыг доозарының хемчеглерин албышаан, 1983-1984 өредилге чылының четчелээшкинин чорудуп турар.

Э. МОНГУШ,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Аъш-чем программазы— боттанылышкында

НЕМЕЛДЕ ПРОДУКЦИЯ

Барыын-Хемчик районда будүрүлге, албан организациялерлери чуртка Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш дузалал ажыл-агыйны хогжүдер талазы-биле элээн ажылдарны кылып турар. Ак-Довурак хоорайда инек, хой, өшкү, хаван, дагааны өстүрүп турар албан организациялары хөй. Ында АТБ 400 ажыг хойну, профтехучилище 200 ажыг өшкүнү, «Тыва даг-дүгү» комбинат хаванны, дагааны гудуп турар. Хоорайда ногаа өстүрер чер база бар.

Комбинаттың дузалал ажыдагый черинниң директору Эдуард Иванович Жуковскийбиле хаван комплекизинге ужуражы бергеш, ол дугайын совуургап айтырдым.

— Хаван азыраарын бистиң амгы бамдалывыска Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга бир хол оорга кылдыр корүп турар бис. Амдыгыында 60 талазы-биле ажыдывыс чүүзер чоруп турар. Ынчангаш 60 ажыдың ажыктыын корүп эгелеп өргеш бис. Моон соңгаар чүгле эр хаванныарны эткө дужаан тургаш, торуурлерин аттырып ап, оларның саның бир муң башка чедирер бис. Бис ам «Кек-Тей» совхозтан 500 дагаа солдарын садып аладывыс. Ону комплекстиң оор өргээлиже тудуп, 60-ла ажылчыннарга азырадыр бис — деп, чугаалады.

Эрткен чылын июнь айның эгезинде комбинат Элуг-Хем районда «ТИКА 20 чылы» совхозтан 27 баш кыс, алды эр хаванны садып алган. Оларны чаа туттунган хаван комплекизинде тургускан. Очур-оол Монгуш биле Дадар-оол Хуушаан олар хаванныарны азырап турар. Оларның саны бо чылдың эгезинде 150 баш четкен. Амгы үеде ийиги солдаашкыны эгелээн. Ам 230 баш чедип турар. Комплекстиң эргелекчизи М. Ч. Маршевтиң удуртулгазы-биле 10 кижи ажылдап турар. Хаванныарга хоорайның столоваяларындан чем артыын чыып эккеп берип турар. Комбикорм-биле хандырылга база үзүктелишкин чок. Ниити ажыалдазы эки. Олар немелде денгиин ап, ажок өзүп турар. Бо чылдың март айдан эгелеп, хоорайның садыг шугумунче баштайгы хаван ээдин киирип эгелээн.

«Бай-Тал» совхозтан 100 сарлык садып алган, оларны база өстүрери көрдүнген. Ынчангаш комбинаттың дузалал ажыл-агыйы моон соңгаарлаа озер. Ону улам бижыглаар бис.

Ол комплекс тургустуганындан бээр чыл-даа четпээн хирезинде баштайгы продукциязын берип эгелээн. Ол ажыктыг болуп турар. Республиканың ажыл-агыйларында хаван ээдиниң бот-үпезин элээн аар-даа болза, хаван ээди СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга улуг курлавыр болуп турар. Хаванны 8—10 ай болгаш сайгарып болур. Ынчангаш ажыл-агыйларга-даа, организациялерга-даа хаван азыраары чугула.

Комплекстиң ажылында дарый шиитпирлээр ужуражуг айтырыглар хөй. Ооң өрээлдерин, ылаңгыя төрүүр хаванныар турар клеткаларны, хаван оолдары чыдар черлерин тускай чавызады аскан электролампочкалар-биле чыдыдары негеттинип турар. Ол черниң бүгү ажылдарын холбиле кылып турар. Ону механизастаарын амдыгаштан шиитпирлээри чугула. Хаванның баш санының өскени-биле оларны ажыарынга уламна хөй күш үнери чугаажок. Ында ажылдап турар кижилериниң чаш төл алганы, немелде денгизин дээш төлевирии ам-даа тургустаамы. Ону дарый өренип, чогумчалыг шиитпирлээри комбинаттың күш-ажыл болгаш ажыл төлевириниң килдизинден негеттинип турар. Хөй эвес ажылчыннарлыг, улуг эвес комплекс комбинат ажылчыннарынга. болгаш хөй-ниитиниң чемненилге черлериниң эвээш эвес немелде эътти берип турар.

Ол ышкаш комбинаттың чыыыг күжү-оиле ногаа өстүрер чери ам он ийи чыл ажыг үеде ажылдап келген. Эрткен чылын аңаа капитал септелге кылган. Ооң одалга системазын, ногаа тарыыр хоруунуң бүрүнү-биле солаанының соонда, ол катап ажылдап эгелээн. Чоокта чаа чыып алдынган дүжүттүң элбек, шынарлыг болганы чаа хоруунуң экизин бадыткаан.

Бо чылдың ооштайгы айларындан бээр ногаа өстүрер чер бир тонна кок согунаны столоваяларга, үруглар садтарынга берген. Март айдан эгелеп огурецтиң баштайгы дүжүдүн база алгаш, ол черлерге дужаагаан. Моон соңгаар оон-даа хөй дүжүттү бээри чугаажок.

Ногаа өстүрер черни алгыдары-биле ооң амгы ажылдап турар күүсүнден ийи катап улуг тудугну шагда эгелээн. Ону шилдээр 3600 дөрбелчин метр шил ам-даа тывылбаан. Аңаа төгер 2000 тонна хоруун сөөртүр транспорт база чок. Бо айтырыгларны кажан шиитпирлээри билдинмес. Ук ажылды дүргедедип, ногаа өстүрер черни улгаттырар болза, ногааны комбинат өске черлерге садып база болур. Ынчангаш дээштиг хемчегдерни ап, деминг ажылдаары чугула.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

Кооператорларда

ЭВИЛЕҢ, БИЧЕ СЕТКИЛДИГ

Манзырыкчы Шожунович Монгуш Чөөн-Хемчик районунуң Чыраа-Бажында салбырында автомагазинниң чолаачы-садыгжызында 10 ажыг чылдар дургузунда ажылдап турар. Чолаачылавышаан, садыглаары ындыг-ла амыр эвес-ле болгай. Ону үүле чүткүлдүг, кызымак кижи чедип алыр. Чыраа-Бажы салбырының малчыннарын чугула хереглелдиң барааннары-биле ол үзүктел чокка доктаамал хандырып турар, бараан саарыгазының ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Райпонуң автомагазиннериниң садыгжыларының арасында социалистиг чарышка ол үргүлүү тинилекчи болуп, ортектиг белектер-биле шаңналып келген.

Садыг алыкчыларга эвилеөөлдек, бичe сеткилдиг садыгжыны малчыннар хүндүлээр, чоргаарланыр. Кандыг бараан хереглээн болдур, малчыннар аңаа чагыг кылырга, демдеглеп кыдыраажынга бижий шаап алгаш, ону күүседир дээш сагыжы амыравас кижи. Шаңгыя кыштың соогунда, чыккылама соокка даштыгаа садыглаары дыкала берге. Ооң садыглап келгенинiң үезинде оре-самчыдал кылган чаңгыс-даа ындыг таварылга болбаан.

Малчыннар садыгжызының кажан келирин эңдевестер. Манзырыкчы Шожунович Монгуш аалдарга баргаш, чаа алган барааннарын шупту-зун тайылбырлаш, оларның мурнунга делген салыр. Ол үүле садыглаары-биле кызыгаарлаттынмайн, бистин чуртувуста болгаш делегейде болуушкуннарны малчыннарга кысказы-биле база чугаалап берип чоруур. Ырак-узак черлерде малчыннарның сонуургаар айтырыглары хөй болур.

Чолаачы-садыгжы Манзырыкчы Шожунович Монгуш Совет Тываның 40 чыл ооң төлептиг уткуур дээш уламна күжениишкиннинг ажылдап турар.

О. КАРА-САЛ.
Чөөн-Хемчик район.

ТУДУГЖУЛАРГА БЕЛЕК

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Михаил Данилович Шиповаленконуң бригадазы ниитинниң чуртталга бажыңының бир кезиниң тудуун доозуп, ажыглалга киирген. «Тыва тудуг» трестиң тудугжуларының ол өөрүнүүр белек болган.

Чазагайжыды туттунган 5 кат чаа чуртталга бажыңының баштайгы чартында трестиң специалистериниң, тудугжуларының 46 өг-бүлези квартираны алган, ам миаар көжүп киреринге өөрүшкү-маңнайлыг белеткелип турар. Бажыңның бирги каъдында общежитиениң администрациязының болгаш дузалал өрээлдер бар.

Бистиң корр.

МУРНАКЧЫ ДААРАНЫКЧЫЛАР

Эрзинде районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелиинiң коллективи бирги квартала 14,9 муң рубльдиң ачыдузазын чогга чедирер турган, ону 101 хуу боттандырган.

Бүдүрүлгеге социалистиг чарышка национал хептер даараар цех мурнап, планнан ажыр 140 рубльге чагыларны кылып күүсеткен.

Ында даараныкчылар Севил Дажимба, Арамаа Максыр, аныяктарның загдыныкчызы, коммунист Мария Суван-оол, Оют Ооржак болгаш оон-даа өскелер чонуң чагыларын өй-шаанда болгаш эки шынарлыг күүседир дээш сагыш салып турарлар.

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелиинiң коллективи үени мурнап, Совет Тыванын 40 чыл оюнга төлептиг ужуражыр соруглары салганнар.

В. КАРА-САЛ.

КАМНЫГ БОЛУР

Ажыл-агыйның кайы-даа участогунга камналга чугула айтырыг. Совет кижилериниң амыдырал-чуртталгазы ынчалыг деңнелге турганы бедик, бүгү-ле чүве бистиң чаагай амыдыралывысче угланган. Ынчангаш бисти долгандыр турар бүгү-ле үүлдерге камныг болуру чугула. Ындыг турбуже, кывар-чаар, тудуг материалдарыга, электри энергиязының чарыгдалынга кам чок чоруктар бар. Суурнуң чурттакчыларында хуулуңда машиналарлыг оң-бүдеер хөй. Оларның чамдыктары бензинни совхозтуң чолаачыларындан дилеп алгылаар болгай. Күрүнениң ончуүүн халас алырга канчап-даа таварышпас болгу дег. Ынчангаш черде канадаа камналга айтырыны шыгыы көөрү чугула.

О. КАРА-САЛ.
Чөөн-Хемчик район.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИ КЫЛДЫР КӨӨР

Ынчан Анна Чимит-ооловна бодунуң өөренип-даа, ажылдап-даа турар уругларының дугайын бодап орган. Кыстарым улуг кижилер апаргылаан, эки-ле чүве-дир деп аштинде чугаалангаш. Оон бодалы амгы хүнерже шилчий берген. Уругларын улгаткан. А боду Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп будүрүлге лабораториязынга ажылдаанындан бээр элээн каш чылдар эрте берген. Улуг лаборант хүзээлгезин ол ак сеткилдиг күүседип турар.

Лабораторияга бүгү-ле анализтерни хынап көөрү — ындыг-ла белен эвес ажылдарның бирээзи. Ынчалза-даа Анна Чимит-ооловна ону шалыкшы кылып чакчыга берген.

Ол хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип чоруур. Лабораторин коллективиниге эң эки ханы солуп конкурузу чарлаашкын, тинилекчилерни шаңнаар акшаны профбюролдың каттышкан комитединден ап алгаш, белектер садарынга киржип, ону ийиги чергенин айтырыы кылдыр көрбейн турар. Ол боду 9 чыл улаштыр төп будүрүлге лабораториязының профбюролдың комитединиң даргазынга үзүктел чок ажылдаан. Ынчангаш оон сүме айтырып, дуза дилеп келир кижилер эвээш эвес. Оларның тургузуп келир айтырыглары аңгы-аңгы. Бир кижи материалдыг дуза дилеп кээр, өскезинге комбинаттың профилактиктиг санаториймнге лыштанып путёвка херек болур, чамдыктары чуртталга байдалын ажиждер талазы-биле негелде турбаан. Оон ынай будүрүлгеге хамаарышкан айтырыглар база шиитпирлээр дээш ажылда хөй апаар. Ылаңгыя будүрүлгеге болгаш амыдырал-чуртталгага хамаарышкан айтырыгларны болур-чогуурубиле шиитпирлеп бээрин ол бодунуң хүзээлгезин кылдыр санап чоруур.

А. РОМАНЮК.

Кызылда улуг панельдерден бажың тудар комбинаттың тудуу кидин түлүк чоруп турар. Ооң чамдык цехтеринiң ханаларын тудуп дооскан болгаш амгы үеде административтиг бажыңның таваан казып доозуп турар. Комбинаттың тудуунда чер ажылдарының тудуг эргелелиниң аныяк коммунист Сергей Сарыгларга удуртқан комплекстиг бригадазы эки ажылдап, бо чылдың баштайгы кварталының түңнелдерии-биле социалистиг чарыштың мурнуку олуруунда чоруп турар. Комбинаттың тудугларының чер ажылдарынга 14-ку механизация эргелелиниң механизаторлары улуг үлүүн киирип турар. Эргелелдиң хоочуннарының бирээзи экскаваторчу А. Т. Эльмояров комбинаттың административтиг бажыңының таваан казып доозуп турар.

ЧУРУКТА: А. Т. Эльмояровтуң ажылдап турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

«МЕҢЭЭ ХАМААН ЭВЕС»

Чадаана хоорайның автовокзалынга турган бис. Кылы. Барыын-Хемчик, Өвүр чедер. Чөөн-Хемчик районунуң ырак-чоок суурларынче баар дээн пассажирлер аңаа эңдерик турду.

Хүндүскүүнүң 3 шак үези. Чамдык суурлар баар дээн автобустар турар черлеринге чедип кээп, пассажирлерни олуртуп эгеледи. Ынчап турувуста, бир-ле автобус чанындан херээжен кижиниң үнү дыңналды:

— Оорну тудунар! Меңээ чугалажып көрүнер! Хамык акшамны холдан ушта соп аппарды!— дивишаан, ол херээжен бир-ле аныяк оолдуң соонче маңнап бар чыдыр. Уягады берген кижиге ол ооп кайын четтирер, уламна ырап бар чор.

Ону көрген улус дораан-ла ацаа турган шагдааже —милицияның бичe лейтенантызынче көрүп, дузалажырын диледи. Ол дүште-даа чок.

—Бо хоорайның эвес. Барыын-Хемчиктиң шагдаазыдыр мен — дээш, өскээр кылаштап чоруй баргаш.

Вокзалга турган кижилер кайын аңаа турар, оларның эразынган ийи кашпагай эр ол оорну дыка үр сывыртап турганы, тудуп алганнар. Оон ушта соп алган акшазын база эзэзинге эгилип бергенер. А демги шагдаа аңаа кандыг-даа хамаарылга чок чүве дег, бир машинага олурукшаш, Барыын-Хемчиг үнчо чөрүпкен.

Боттарының хамааты хүлээлгезин күүседип оолдарга демги херээжен өөрүп четкиргенин чүрээнинг ханызындан илереткен.

Ийиги таварылга. Сут-Хөлүң суурнуң харылзаа салбырынга база-ла хайыныг болган. Ол-бо черлер-биле чугаалажырын күзээп, акша-төгерик шилчиткен, посылка алыр дээн болгаш өске-даа ажыл-херектиг кижилер хөйле турган бис.

Хепертен эжик далаш ажыттынган соонда, девидээп, корткан херээжен кижи кире халыш келгеш:

—Даштың үш эзирик ооп менче шорлуп, эттээринге чедип турзар, оларны хай деп көрүнер—деп диледи.

Аңаа турган улут лейтенант эргелиг шагдааже баштай көрүп келдивис. Ол дүш-даа чок турар боорга:

—Канчаарыл?—деп айтырдывыс.

—Бодуңар билиңер. Мен бо черде эвес. Чадаанада ажылдап турар кижи мен. Сут-Хөлүң участок шагдаазы бар-ла ыйнаан, аңаа барып билдиртиңер—дээш, херекке бээп албаан.

Бо ийи таварылга мээң сагыжымдан үнместээн. СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч) Пленуму күш-ажылдың сагылгачурумун болгаш ниитиниң корум-чурумун бижыглаарын күштелдирер талазы-биле бистин мурнувуска улуг соруглагы салган.

Ооп ангыда корум-чурумну бижыглаарынга администрациязының органнарының хөй-ниитиниң калбак киржилгезин челип алырын айыткан. Хамаатылар кем-херек үүлгедикчилерин тудар деп турар, а милициянын чамдык ажылдакчылары «мээң херээм эвес» дижип турар. Кижи бээри бүзүүлээр арга чок.

С. ТАСПАЙ.

ЭДИЛЕЛИН ЭКИЖИТПЭЭН

«Кара-Хөл» совхозтуң автопарыгының ажылының дугайында айтырыгны көдээ Советтиң эдилеглиг сессиязынга чугаалашкан.

Малчыннарның коданнарында мал чемнери чедиртиннеген. Чоонуң хереглелиин кандырар аъш-чем болгаш үлетпүр барааннары үзүктелбейн турар. Кывар-чаар материалдарның чарыгдалы камналгалыг. Машиналарның эдилели багай эвес.

Районнуң совхозтарының автопарктарының аразында социалистиг чарышка караголчулер бирги черни эвлээн. шилчип чоруур вымпелли алганнар.

Депутаттар автопарктың ажыл-чорудулгазында бар турар четпестерни шүгүмчүлээнiнер. Чамдык чолаачылар машинаны ажыктыг ажыглаар айтырыгны кичээнгейге албайн турардар, ырак-даа, чоок-даа черге машиназын чедир чүдүрбес. Эзирип алган машина башкара бээр чолаачылар база бар. Чижээ, Күжүгет Бавуужап, машиназын эзирик башкарып чораан, ийи катап авдарган. А чолаачы Чадыр-оол аңаа бүзүреп берип каан автомашинаны бодунуң туразы-биле каш-даа катап оске кижилерге ачыладып мундурган.

Күш-ажылдың сагылгачурумун хажыдар болгаш ортумак өөредилге черлерин-че база чиигедедиг кирип болур.

Сес, он класс дооскан, санхөө ажылынга дуржулгалыг кижилерни өөрениринче чалап тур бис. Кичээлдер бо чылдың сентябрь 1 болгаш 15, октябрь 1 база 15 хүнеерде эгелээр. 8-10 ай дургузунда өөренир. Кирерде шылгалда дужаавас. Айтырыг тургузаар черн: 662800 Минусинск хоорай, Ленин кудумчузу 109.

А. ТИХАНОВСКАЯ,
Минусинскиниң бухгалтер школазының директору.

БУХГАЛТЕРЛЭЭР КҮЗЕЛДИГ БОЛЗУҢЗА...

Учёттуг болгаш статистиканың шынарын экижидер, учет документациязарын чурумчудар, улус ажыл-агыйының бүгү звеноларынга отчёттуг бедик деңнелге тургузар, ажыл-агыйны шын планнаар болгаш тодаргай аналиатээр талазы-биле тодаргай сорулганы СЭКП-ниң XXVI съездиги салган.

Ону чедимчелиг шиитпирлээриниге кол-ла салымшкынны киирип турар бухгалтер мергежилдиг кижилерни хөй-биле белеткээри чугула. Бистин чуртувуста бухгалтерлер белеткээр школалар оноону-биле ажылдап турар. Оларның бирээзинге Минусинскиниң бухгалтер школазы хамаарыштырып болур.

Ук школаның тургустунганындан бээр 30 чыл эрткен. Бо үениң дургузунда Тыва АССР-ге, Хакас автономнуг обласка болгаш өске-даа черлерге чүс-чүс специалистерни белеткеп берген. Олар улус ажыл-агыйының янзыбүрү адырларында чедимшкинниг ажылдап турарлар. Чижээ. Тывадан: «Мөгеп-Бүрен» совхозта К. И. Успун, Кызылдың эвоветснабта М. К. Ондар, найысылалга даараныкга фабриказының бухгалтери Р. С. Хомушку, «Бардык» совхозта Г. М. Хертек, С. Б. Саая болгаш өскелерде ак сеткилдиг ажылдап, эш-өөрүнге мактадып чоруур.

Бодунуң шилип алган мергежилиниге бердинген чорукка школага өөренип эгелээнiнiң баштайгы хүнiнерiндеп кижизидип эгелээр бис. Бухгалтер кижиниң мергежилиниң келгем. ынчангаш ол хөй чүүлдү билир ужурлуг дээрзин кижи бүрүзү эки билир. Экономиканы, будүрүгенiн организастаары болгаш планнаары, экономиктиг анализтер, сан-хөө, чээли, статистика, совет эрге болгаш өскелерде чүүлдерни ол билир ужурлуг. Бухгалтер кижи экономистеп-даа, юристеп-даа, ревизорлап-даа шыкаар, ол кодээ ажыл-агыйның үнделиниң эки билир, будүрүгенiң ажыл-чорудулгазын анализтеп билир, ол ышкаш ооң санаашкыннарын дүргеп болгаш шын кылып шыдаар кылдыр өөренип алыр.

Бухгалтер кижиниң ажылын кыдыындан көөрге, солуп-даа эвес, харын чалгаарранчыг ышкаш. Хөй-ле санчүү бижээн саазыннар каап алган, хүнүүп-не санаттыныл-ла, санаттыныл-да олурар. А херек кырында алыр болза, ындыг эвес. Кижини бодамчалыг ажылга, камналга дээш демиселге чаңчыктырар, кижилер ажыл ол. Хаяы билиг, бодунга болгаш өскелерге негелделиг чорук, күүседикчи сагылга-чурум — бухгалтер кижиден негеттинер кол-кол талалар ол. Учёт-отчёттуг келир үедеги специалистерниге ындыг талааларны мөөңнээр дээш школаның башкылар коллективи ажылдап турар. Оларның аразында сан-хөө кадрларын белеткээр дээш дыка хөй чылдарда ажылдап келген дуржулгалыг башкылар база бар.

Бистиң школавысты чедиишкиннинг доозуп үзегиннер чүүлдүг дээш болгаш тускай шиитпирни сессияга хүлээп алган.

Х. САМДАНЧАП.

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢ БОЛГАШ АМЫДЫРАЛ ДЭЭШ

Академик Н. БЛОХИН,
«Улустар аразынга тайбынны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналдарының Комитединиң даргазы

«Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» Ленинчи шаңналдарының чаа лауреаттары

Тайбың — эң чугула үүл ол. Бистиң күрүневис тургустунуп эгелеп турда-ла ооң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын В. И. Ленин ынчаар тодаргайлаан.

Тайбың иштин-даа, дайынның кадыг-дошкун-даа чылдарында Совет күрүне Тайбың дутайында ленинчи декреттиг чайгылыш чок боттандырып, делегейге наймаалдым, кады ажылдажылганын политиказын чорудуп турар.

«Амгы болгаш келир үеним салгакчыларынга быжыг тайбынны тургузуп бээр дээш Совет Эвилели бодундан хамаарыжыр бүгү-ле үүлдерни кылыр» деп, эш Ю. В. Андропов демдеглээн.

АКШ-тың администрациязының боо-чепсектя эндере бүдүрер-талазы-биле чорудуп турар сарыыл чок милитаристчи программазынга делегейниң улустары массалыг митингилер эрттирип, удурланып турар. Ye монавас дээрзин миллион-миллион кижилер тергиин эки билип турар. Ядролуг ыкыргып хыдыышкынның чепсек-херекселдерни шапкыны-биле көвүдетпишаан, Пентагон болгаш НАТО кижи төрелгетениң төөгүзүнге туруп көрбээн үредекчи чепсектя делегейге тургузуп турар.

Чеп бөмбүрээниң эң тергиин оолдары болгаш кыстары улустарының келир үедеги тайбыны дээш демиселдиң авангардында чоруп ораалар. Оларның салыышкынын «Улустар аразынга тайбынны быжыглаары дээш» делегейниң Ленинчи шаңналы-биле үнелеп турар. Ол хүндүлүг шаңналды ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумуу үжен чыл мурнуунда — империализмниң «соок дайынны» өөскүдүп эгелээн, социалистиг чурттарга хамаарыштыр АКШ атомнуг күткүүшүнүң ажыглаарын ораалдажып турган чылдарында бадылаан.

Ол үеден бээр күрүне, политиктиг болгаш хөй-нийтичи сураглыг дыка хөй ажылдакылар, национал-хозталгалыг шимчээшкиннериниң төлөэлекчилери, көскү эртемденнер, чогаалчылар, он-он чурттарның шажын ажылдакчылары ук шаңналдың лауреаттары апарганнар. Оларның аразында Фредерик Жолио-Кюри болгаш Поль Робсон, Луи Арагон болгаш Пабло Неруда, Джон Бернал болгаш Бертольт Брехт дээш мыкаш сураглыг кижилер бар.

Делегейниң Ленинчи шаңналдарының совет болгаш даштыкы хөй-нийтиниң сураглыг төлээлеринден тургустунган комитединиң шиитпирин ёзугаар 1980—1982 чылдарда композитор, хөй-нийтичи ажылдакчы Микис Теодоракис (Грешия), политиктиг болгаш хөй-нийтичи ажылдакчы Либер Сереньи (Уругвай), шүлүкчү, хөй-нийтичи ажылдакчы Махмуд Дервиш (Палестина) болгаш пастор, хөй-нийтичи ажылдакчы Джон Морган (Канада) оларга үк шаңналды тывыскан.

Сураглыг грек композитор **Микис Теодоракис — тайбың** талалакчыларының грек шимчээшкиниңиң сураглыг ажылдакчызы, тайбың, демократия бөлгаш депшилге дээш чайгылыш чок, туруштуг демиселчи. Ооң бүгү амыдырал-чуртталгазы улустар аразынга тайбынның, найыралдың идеалдары дээш могаг чок бараан. болуушкуннүү үлегер-чижээ болур.

М. Теодоракис 1925 чылда төрүттүнген. Афины болгаш Париж консерваторияларынга хөгжүм талазы-биле эртем чедип алган. Он чеди харлыг тургаш-ла, Грецияны ажелеп алган фашистиг Германияның чагырыкчы күштеринге удур демиселге киржип эгелээн. Дайын соолуундеги чылдарда ол Грецияның аныяктар шимчээшкиниңиң баштыңчызы, «Ламбракистиң демократтыг аныяктары» организацияның төп төвүлелиниң даргазы апарган. Грек парламентиниң депутадынга Барыын үзелдиг чаңгыс аай демократтыг партиядан (ЭДА) сонгуттурган.

1967 чылда, шериг хунта күрүне эргилдезин кылган соонда, М. Теодоракис кара-бажыңнаткан, ооң соонда концлагерьге хоругдаткан, а 1970 чылда чурттан үндүр шөлүткен.

1974 чылда шериг хунтаны дүжүр октаан соонда, ол Грецияже ээп кээп, чурттуг демократчылдар дээш депшилгелиг күштериниң демиселинге киржип турган.

Бодунуң хөгжүм болгаш хөй-нийти ажылдары-биле М. Теодоракис Грецияга болгаш ооң даштында чурттарга сураагаан. Ол парламент депутады. Грецияның дайынга удур шимчээшкиниңиң идепкейлиг киржикчизи болбушаан, НАТО-дан Грецияның үнери дээш, Балканнарны ядро чок зона болдурар дээш, дөштыкы шериг базаларын бодунуң чуртунуң девискээриниден үндүрер дээш, Чер ортузу далайны тайбынның болгаш кады ажылдажылганың далайы болдурар дээш, чавырлыышкыныңы болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының политиказы дээш турүжүп келген. Тайбың дээш ооң демисели делегейге үнелелди алган. 1977 чылдан бээр Делегейниң Тайбың Чөвүлелиниң президиум кежигүнү.

Уругвай улустуң эрге-ажыы, тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш чайгылыш чок демиселчиге Уругвайның политиктиг болгаш хөй-нийти ажылдакчызы **Либер Сереньи** хамаарыжыр. Ол 1916 чылда Монтевидеога күш-ажылчы кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Шериг училищезин дооскан соонда командылакчы албан-хүлээлге ээлеп чораан. 1963 чылда генерал атты алган болгаш шериг округунуң командылакчызы апарган. 1969 чылда ээлчет ёзугаар депшиттиреринден ойталаай болгаш бодунуң күзелин ёзугаар курлавырже үнген. Ооң ол чоруу эрге-чагырга тутканнарның чоңга удур каржы политиказынга удурланыышкын болган.

1971 чылда Л. Сереньи Уругвайның каттышкан депшилгелиг күштерин — калбак фронтуну баштай берген, чөөп үзелдиг күштерден президентиге кандидат апарган. Ажылчы чоннарның эргелелии камгалаар херекке, Уругвайга хамаарышпас чорук, империализмге удур политика дээш идеикейлиг туржуп келген.

1973 чылда реакциялыг күштериниң күрүне эргилдезин кылган соонда А. Сереньи хөй удаа бажыңнаткан. 1978 чылда шериг трибуналы ону он дөрт чылда кара-бажыңга олурар кылдыр шииткен. Амгы үеде ол Монтевидеонуң төп кара-бажыңында. Хоругдалдың бергелери ооң туружүп сып шыдаваан. Реакцияга удур Уругвайның патриоттарының демиселин Л. Сереньиниң үлегеринден көрүп болур.

Л. Сереньиниң хостылгазы дээш тайбынга ынакшылдыг хөй-нийти дыка хөй үе дургузунда демисежип келген. 1981 чылда Делегейниң Тайбың Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар анаа Ф. Жолио-Кюри атты «Тайбынның алдын медалын» тывыскан. Делегейниң Тайбың Чөвүлелиниң кыйгырыын ёзугаар 1981 чылдың декабрь 6—13 хүннерде Л. Сереньиниң 65 харлааны-биле холбаштыр ооң хостылгазы дээш делегей неделязы чарлаттынган.

Чаа лауреаттарның чамдыктарының аттары бо. Оларның хар-назыны, мергежили ангыаңгы. Ынчалза-даа тайбынче түткүл оларны каттыштырып турар.

(СЭТА).

ПРИНЦИПИАЛДЫГ ТУРУШ

СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары Ю. В. Андроповтуң «Шпигель» журналга (ГФР) харыыларын делегейниң массалыг информация чепсектери чырыдып, калбаа-биле тайылбырлавышаан, Совет Эвилелиниң тайбынга ынак ленинчи даштыкы политиказының чаа тодаргай илергелээшкиниң, ядролуг халапты болдурбас, ССРЭ-ниң болгаш ооң эвилелчилериниң айыыл чок чоруун камгалаар дээш демиселге совет удуртулганың принципиалдыг бижыг туружу кылдыр демдеглеп турар.

«Совет саналдар — дең эргенің болгаш күштериң дең, дензигүүр байдалының магадылалы-дыр», «Тайбың дутайында айтырыг — улустарының амы-тыының дугайында айтырыг-дыр» деп эгелериниң адаабиле СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары Ю. В. Андроповтуң харыыларын **Болгарияның солунары** парлаан.

Ракетага удур калбак хемчээлдиг болгаш бедик дээштиг камгалалдың планың Вашингтонның ажылдап кыйганы база чарлааны — америк милитаристериниң ондактыг, кедергей айыылдыг хөделиишкиниериниң тодаргай чижээ-дир деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн. Ядролуг баштайгы согуушкунну кылып, харыы согуушкундаң бодун камгалавышаан, кеземчете таварышпайн артар дээш кордаашкын ол планның кедергей айыылдыг үүлү болуп турар дугайында Ю. В. Андропов чигээн-биле шын айыткан-дыр деп, солун демдеглээн. Ындыг кордаашкынга алзып, баш дээскинген болганда, ядролуг ракетаны салып үндүрер киопкага салаа салыры ырак эвес болур ийик. Америк чаа шериг, планының кол айыылдыы ында болуп турар. Ындыг айыылдыг план ядролуг халапче дедегейни кинр идерииге чедирип магат чок. Ынчангаш Вашингтон «камгалал» дутайында чулчуруушаан, стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлавр херекти божанадып турар.

Космоска дайын чорударының боо-чепсектерин АКШтың чогаадып, бүдүрүп турары америк дайын белеткелдерииің тудуш кезээ болу бергеин ядеп-дир деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн. Космосту америк империалистериниң шериг соруулгаларынга, дайын чорудулгазынга ажыглаарын кажан-даа, канчап-даа болдуруп болбас. Космос кезээде тайбың болур ужурлуг. Ынчангаш космоска кандыг-даа чепсектя тургуспас дугайында делегей керээзинге ат салырын Совет Эвилелиниң санаддаанын Ю. В. Андропов медеглээн деп, солун демдеглээн.

Ю. В. Андроповтуң «Шпигель» журналга харыыларының делгерентей допчулалын **«Нью-Йорк таймс»** солун парлаан. Боо-чепсектя кызыгаарлаар айтырыгларның талаэмбиле чугаалажмышкынларны харыысалга чок чорудуп турары дээш Вашингтонну Москва шыңгыы буруу шапкан-дыр деп, ол солуннуң Бонида корреспондентизи бижээн. Ортуман ыракшылдың ракеталарын АКШ бир эвес Европага экеп иелтередир болза, аиаа чүүүн-биле харылаарын Москва тып алыр дээрзин Ю. В. Андропов Вашингтонга сагындырган. СЭКП-ниң удуртукчуэу мынча деп база медеглээн: АКШ бир эвес бодунуң ортуман ыракшылдың ракеталарын Аляскага апарын тургузуптар болза, совет талдан ону эскербейн барып шыдавас.

Барыын Германияның **«Берлинер моргенпост»** солунунуң демдеглээнин болза: «ГФР-ниң девискээрии ССРЭ-ге болгаш ооң эвилелчилеринге удур ядролуг согуушкун кылыр техниин болдуруптар болза, ол чорук Барыын Германияның бодунга кедергей аар уржуктарлыг болур ийик. Байдалдың ынчаар болу бээрииге Совет Эвилели шиитпирлиг удурланыышкын турарь».

Ю. В. Андроповтуң харыларының хамаарыштыр улуг чүүлдү **«Вашингтон пост»** солунга парлаан. «Женевага ак сеткилдиг дугуржулгаиы чедип алмырига кандыг-даа сонуургалды илергейлевейн турары дээш Рейганның администрациязын совет удуртукчу Ю. В. Андропов шыңгыы буруудаткан. Ракетага удур камгалалдың системазын тургузар дугайында Рейганның идеязын совет удуртукчу база шүүмчүзээн» деп, ол чүүлде демдеглээн.

Боо-чепсектиң эндере бүдүрүүшкүнү чок черлерге ону аиаа эгелевезиниче Ю. В. Андроповтуң кыйгырыы онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Ынчаарга космоска дайын чорударының боо-чепсектерии Катышкан Шилтаарның чогаалчын турары тайбың дээрээнге, улустарның аны-тыынга кедергей айыылдыг дээрзин совет удуртукчу айткан деп, «Таймс оф Индиа» солун бижээн.

Совет чамдык дипломаттарны Франциядан үндүрген француз эрге-чагыргаларының хөделиишкиниерии ол чурттуң **«Юманите»** солуну бүрүү шаап турар. Франциияның Совет Эвилели-биле чаагай харылзааларын күзээс күштер ол хөделиишкиниерии кылган. Ынчаарга ол күштер үүлде Франциияга эвес, харын-даа оортан дашкаар девискээрлерде бар болуп турар деп, солун айткан. Совет дипломаттарга хамаарыштыр ол хөделиишкиниер Франциияның национал эрге-ажыктарынга дүүшпейн турар. Ю. В. Андроповтуң харыларын Франциияның **«Либерасьон»** солуну тайылбырлавышаан, мындыг түнелди кылган: «Шиитпирлерии хүлээп алырда, хамаарышпас чорукту Перяк чидирген болгаш Вашингтонтуң айтышкымнарынга чагыртырынга чөпшээрежиккен-дир».

СЭКП ТК-ның Чиигиие секретары Ю. В. Андроповтуң «Шпигель» журналга харыыларының делегей парлалгаларының, радио болгаш телеаденаенің база политиктиг ажылдакчыларының кичээнгейлиинии төөүнде турүп турар.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Шеффилдиң төп кезээ.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Испания — чавырлыышкын дээш»

МАДРИД. (СЭТА). 1983 чылдың төнчүзүнде Барыын Европаның аразын каш чурттарынга ортумак ыракшылдың чаа америк ракеталарын тургузар дээнинге шыңгыы дүвүрээнии Испанияның даштыкы херектер министри Фернандо Моран илереткен. «Першинг-2» дээр болгаш чалгыныыг-даа 572 ракеталарны тургузар чорук Европада күштериниң дең чоруун үрээр — деп, ол министр чугаалаан. «Испания чавырлыышкын дээш туржуп турар деп ол немаэн.

Шеффилд — тайбыңның хоорайы

Шынныг чугаа

ЛИССАБОН. (СЭТА). Мында «Каминьо» дээр ном үндүрер черииң парлааны, сураглыг португал журналист М. Урбану Родригештиң «Польша болгаш Афганистан, империалистиг бүзээлээшкин болгаш будаашкыны» деп ному мындыг сөстербиле эгелээн: «Афганистанда болгаш Польшада байдалдар Португалияда реакциянын идеологтуг халдаашкынының кол угланыышкыннары болуп артпышаан. Кабулда болгаш Варшавада херек кырында чүү болуп турарын португал «сойгалакчылар» сонуургавайн турар. Шынны тодарадыр дээн вүзел эвес, кандыг-даа аргабиле хөй-нийтиин метеллээр, будаар дээн чүүүл оларның болуп турар. Радионуң болгаш телевидениенің Афганистан дугайында дүнүүн-не чулчуруп турар хөй-хөй тайылбырлакчылары ол чурттуң кайдазын-даа бибестер, делегей чуруундан ону тыппас-даа боору чадавас».

Номнуң автору ол чурттарда байдалдарны шыны-биле чугаалап, барыын чүктүү масслыг информация чепсектерии Польшада болгаш Афганистанда болуушкуннарга хамаарыштыр нүгүлдеп, мегелеп турарлар дээрзин тодаргай айтып турар. Буржуаз пропаганданың ажыглап турары «фактылар, лозуннар болгаш идеялар» АКШ-тың болгаш Барыын Европаның мегеллээшкин лабораторияларынга белеткеттинген — деп, М. Урбану Родригеш бижип турар. Оларның кол сорулгазы — херек кырында байдалды хажыдары болгаш коммунизмге удур хөөн-бодаларны иелтередири болуп турар. Мурнунда Польшадан болгаш Афганистандан кээп, «Диарму» солунга парлаттынып турган репортажтар болгаш чүүлдер ол номнуң үндезини болган. Оон бодунуң-на көрүп, билип турганы болуушкуннарны автор үе-чада аайыбиле тодаргай бижип, көргүзүп турар. «Афган революциянын таварыжын турар бергелерии чедир үнелевейн барып болбас, хожуланган чурттуу эге тургузуп, ону социалистиг пинтилел тургузуушкунунуң орүү-биле башкарары — ол дээрге, кайгамчык улуг сорулга. Ынчаарга иштики болгаш даштыкы дайынмарның халдаашкынныга ол революциянын удурлап шыдааны оон камгалакчыларының чүректеринге сорукту болгаш идегелии немештирип турар, ол болза херек кырында барымдаа-дыр».

Польша биле Афганистанда кара чангыс домейлешкек чүве болза, херек кырында байдалды бүрүү-биле хажыдары турары, коммунизмге удур Барыын чүкте калчаалыг пропагандаиын оларның кайызынгада-даа удур хөделии турарын «Варшавада болгаш ооң-даа польша хоорайларда шериг байдалының кандыг-даа багай уржуктарын эскербээн мен... Польшаны шериг диктатурызында бастырган чурт кыл... көргүзер деп турар ора... жымышкынарда кандыг... үндезини чок. Иштики бо... даштыкы дайынмардан... лизим камгалаиын болур... гаан камгалаиыр хүлээп... даа. Шериг байдалы муи... кижилерии олумүидеи чайы... кан» деп, автор бижээн.

Польшада болгаш Афганистанда байдалдарның дугайында шынны, ол чурттарның таварыжын турары бергелерии ёзугаар бүрүүлүг кижилери кымнарыл дээрзин муи-муи португалдарның билип алырынга М. Урбану Родригештиң ному дузалап турар.

ЧУРУКТАРДА: «Улустар аразынга тайбынны быжыглаары дээш» Ленинчи шаңналдарның чаа лауреаттары Микис Теодоракис (Греция), Либер Сереньи (Уругвай), Махмуд Дервиш (Палестина), Джон Морган (Канада).

Херээженнер чөвүлелдеринде

АКТИВТЕРГЕ ДАЯНЫП

«Чаа орук» совхозта он бир кежигүннерлиг херээженнер чөвүлели бар. Ук чөвүлел суурнуң херээженнерии совхоз бүдүрүлгезинге, культурамассалыг ажылдарга хаара тудуп, аиаа идепкейлиг киништирбишаан, хөй-нийти актив-биле кады корум-чурумну быжыглаарынга боттуг хемчегларни чорудуп келген. Чөвүлелде дөрт сектор ажыл-ижии агитквартадлар төптерии дамчыштыр кылып турар. Ындыг төп суурда — 13.

Херээженнер чөвүлели совхоз директизязының, парткомнуң болгаш көдээ Совет күүскомунуң удуртулгазы-биле ажылын чорудуп, быжыг харылзаалыг болуп турар. Агитквартадлар төптерииге чорудар ажил планын ай, квартал санында тургузуп, ооң күүселдезин хуралга илеткеп келгеп. Планда кирип турар айтырыглар хөй талалыг. Бүгү айтырыгларны шиитпирлээр кол чер — агитквартира төптери, ооң активтери болур. Ынчангаш кандыг-даа хемчегларни шиитпирлээрде, ону оюп эртпес апарган.

Сөөлгү үелерде агитквартадлар девискээрииге күш-ажылдыи сагылга-чурумуи быжыг тудар хемчегларни улам күштелдирген. Назы четпээн аныяктар болгаш өөреникчилер ортузунга бо талазы-биле тайылбыр ажылдарын чоруткан. Школа биле ада-иелериин харылзаазын улам быжыктырар сорулга-биле хуралдарны эрттирген. Школаның башкылары агитквартадлар төптериинге кижизидилге темазынга лекция, бесеелээлиг чорудуп, кошкак өөредилгелиг уругларның ада-иези-биле бот-тускайлаң чугааны кылып турар. Чижээлээрге, башкылар Санмаа Куулар, Зоя Биликти, Света Сарааган, Оюу Лойгу, Галина Далаа оларны адап болур. Онаашкан ажылы-биле чергелештир уруг-дарыының өөредилгезинче болгаш кижизидилгезинче доктаамал сагыш салып келген иелерни маиаа демдеглекседим. Екатерина Өлзей, Анай Дүпчүр, Саар Хорлуу, Ажыкмаа Ендан, Долзат Дукар олар ышкаш өске-даа үлегерлиг иелерни маиаа улаичылап бижип болур. Агитквартиралар төптеринге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, партия болгаш чазактың докгаал. шиитпирлерии өөренип турар. Политөөредилгеии айда ийи удаа эрттирерии чанчыл болу берген. Партия организациялары чурттап турар черинии аайы-биле чон ортузунга политика-кижизидилгелиг ажылды чорудуп, совет чанчылдарны, ажыы-чаанны нептередир, чурттакчы чонның ниити культуразын бедидер хемчегларни ап турар. Бо херекке коммунистер, комсомолчулар, депутаттар болгаш интеллигенция активтии киржилгелиг.

ССРЭ-нүн Аъш-чем программазы көдээ ажыл-агый будуруулгезин моон соңгаар улам хөгжүдериниң айтырыгларын үндезинии-биле чаарты тургускан болгаш ооң-биле тудуш холбаалыг дузалал ажылагыйны сайзыралыры бүгү улустуң херээ деп көргеп. Дузалал ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле суурда херээженнер чөвүлели чон ортузунга чамдык ажылдарны кылган. Чижээ, 59 өреге инекти, 62 өреге хаванны тудуп, 92 өгбүле ногаалларны өстүрүп турар апарган.

Бедик культурлуг, үлегерлиг корум-чурумнуг чурттакчылыг чер дээш районнуң суурлар аразынга социалистиг чарыш калбарган. ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле киргеиинден бээр 40 чыл болур ооиче бүгү ажыл-иш угланган. Социалистиг чарыштың шегелделерии ёзугаар ажылдар кылдыныр турар.

Совхозтуң кол экономиказы — мал ажыл-агыйы. Ында херээженнерден 147 кижи киржип турар. Оларның аразында мурнакчылар чылдан чылче немежип орар. Хойжулар Хандымаа Хорлуу, Анай Севилбаа, Балы-Хөө Дандав, саанчы Санчы-Маадыр Салчак олар бо хүннерде мурнакчыларның одуруунда киргеп. Олар совхоз директизязындан Москва чедер халас путёвка-биле шаңнадып, сураглыг черлерии көргеш келген.

Ниитининг малын кыштап менди ажырар херекке херээженнер чөвүлелиинии киирип турар үлүү биче эвес. Бо чылын 26 сакмаичы малчыннарга боттуг дузалыг чедирип, чаш хураганнарны менди норуктургаш, хүлээткеп. Агитквартал чурттакчылары малчыннарже график барымдаалап, үнүүшкүннерии организастап, кажаалар көрженнерии хооруп, шыдзар-ла ажылдарын кылчып турар. Чижээ № 7, 10, 12 агитквартираларыиың чурттакчылары хойжулар Кертий-оол Казахтың, Чамыян Шакмандуунуң, Эрес Дүпчениин, Ынаалай Хорлуунуң кажаалаарының көрженин хооржуп, шалыпкын дузалашкан.

«Үлегерлиг бажың дээш», «Үлегерлиг агитквартира дээш» социалистиг чарыш чылдың эвилледеттинер. Аиаа суурда агитквартадларның чурттакчылары идепкейлиг киржия келген. Чижээ, «Аян» агитквартира (даргазы М. А. Чамзы) төвүүнүң бажын ээзии Н. Д. Карий хөй уруглуг не. Ол совхозта ажыл-агыйны черииин кудук ажылчыны. Бо төптее сес ажтив бар. Оларның чон ортузунга организастап турар ажылы дээштиг. Агитквартира төвүүнүң турар бажыны арыгсилиг. «Хүн кезээде хүннеп турзун», «В. И. Ленииниин ажыл-амыдыралы» деп стендилер болгаш «Аян» булуңнуу дерээни көрүштүг. Ажыл планы, чурттакчыларыны, өөренникчилериниң данзызын бижээш аскаң. Бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүглериие эрткен юбилейлиг чылда экп киришкеш, бо агитквартадлың чурттакчылавы бирги черии ап шаңнаткан.

Часкы үеде чаагайжыдылга ажылы чугула черии ээлээр. Аиаа суурнуң херээженнерии бүрүи киржип келген. Чаа эрткен коммунистиг субботникке мүн дөс ыяшты олурткан, ийи кезек черге аллеяны кылган. Июнь айда 200 дөс ыяшбүрү чечектя тарыыр. Оя ышкаш Кызыл партизан кудумчузун бүрүи херимээн. Чайгы үеде ногаалларны өреге бүрүзү олурткан турарының хемчегларни алыр.

Н. ЧОКСУМ,
суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы.
Эрзин район.

ИНДИЯНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНГА

ДЕЛИ. «Бистиң чуртувустун хамаарышпас чоруу дээш демиселге индий ажылчы чоннар шиитпирлиг салыышкынны киирген. Чаа Индияны чедиишкиниит тудуп тургузары база олардан хамаарыжыр»—деп Май 1-ни таварыштыр Индияның ажылчы чоннарынга кыйгырыынга Индияның премьер-министри И. Ганди онзалап демдеглээн. Индияның экономиктиг хөгжүлдеэнниң оруу-биле чедиишкиниг бурунгаарлаашкынынга ажылчы чоннар бүгү күжениишкинии үндүрер дээрзинге бодунуң бүзүрелии илергейлевишаан, национал байлакты ковүдедиринге болгаш чуртка социал чаартылгаларны дүргедиринге күш-ажылдың кижилерии кол рольду ойнаар деп ол демдеглээн.

(СЭТА).

БОО-ЧЕПСЕКТИ ДҮЖҮРЕРИ, ЧАВЫРЛЫЫШКЫН ДЭЭШ

ВЕНА. Австрияның социалистиг партиязы (АСП) боо-чепсектя эндере бүдүрерии контрольдаар, чепсеглениишкинии дүжүрери болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш боттандырып турар хемчегларни деткиир талазыбиле шиитпирлиг туржуп турар дээрээн АСП-ниң башгаар черииин май чыскаалын таварыштыр парлап үндүрген кыйгырыында чүүлээп турар. Чавырылдырыышкын политиказында шилиир чүве чок—чавырылдырар ол-ла.

ПРЕМЬЕР-МИНИСТРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АФИНЫ. Грецня ядролуг чепсектя бодунуң чуртунуң девискээриинден чайладыр дээш демисежип турар деп Грецияның премьер-министри Андреас Папандреу медеглээн. Чартык ортулукка ядролуг чепсек чок зона тургузар дээш демиселче балкан чурттарын ол кыйгырган. Чоокку хүннерде ол сорулгаиы чедип алыры-биле хөделип эгелээринче угланган чаага бижикти ук девискээринии чурттарының удуртукчуларынга чоокку хүннерде чорудуп бээр деп турарын А. Папандреу дыннаткан. Премьер-министрнің сөөү-биле алырга, ядролуг чорудулгаиын айыылының сөөлгү үеде чидиленип турары-биле ол демиселди чорудары чугула апарган.

(СЭТА).

Янзы-бүрү медээлер

САДАЛ ЧОККА

Тээлиниң № 1 сес чыл школазының 1983-84 өөредилге чылында одаар ыяжын белеткээри-биле «Тээли» совхозтуң Найырал салбырының ажылыпчылери, школа башкылары болгаш ажыл-ачылары Ак-Хеминиң Дүвүреңниг-Каъткa шефтеп ажылдаан.

Ук шефко балды, хирээ-биле чепсегленген чүс он кижи «МТЗ-50» маркалыг алды тракторлуг, беш автомашиналардыг болгаш 2 моторлуг хирээллиг кызымак ажылдаанының түңнелинде 210 кубометр ыяшты хирооледп, чаргаш, ооң хөй кезиин школаның девискээринде соөртүп чедирген.

Ыяш ужурарынга Бапыпоол Ховалыг, ону үндүр соөртүрүнге Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, хоочун трактурист Бухгалтер Ногай болгаш ооң дузалакчылары Далар-оол Сериноол, Василий Салчак олар хүлээлгезин саадал чокка күүседип турганнар.

Ада-иелер Чедер-оол Ондар, Даңзы Салчак, Сесен Салчак, Анай-Уруг Сарыглар олар кызымак ажылдааннар.

Ыяшты машина, трактурларга үндүрериңге Ковчук-оол Хомушку, Виктор Ламажык, Борис Кандан, Олег Барба оларның звенолары шалыпкын ажылдааннар. Чолаачылар Кан-оол Салчак, Юрий Хертек чер аразы узак-даа бол, ол хүн ийи-ийи рейстн кылып мактатканнар.

Улуг дузаны чедиргени дээш школа мурнундан директор М. И. Сагды шефчилерге өөрүп четтиргенин илереткен.

С. САЛЧАК.

ҮЛҮҮ ХӨЙ

Амгы үениң тудугларынга кран чокта ажылдаары берге. Кран башкарыкчызының ажылындан тудугнуң шынары болгаш планныг онаалдаларны күүседири дорт хамаарылгалыг.

1968 чылда Михаил Монгуш крановщиктиң мергежилии Кызылга чедип алган. Ооң бээр бо хүннерге чедир М. Монгуш Чадаапада Культура бажыңының. № 1 школаның тудугларын болгаш оске-даа объектилерни ажыглалга киргеринге эвээш эвес үлүүн киргген.

Чадаапада 463 дугаарлыг КМК-ның мурнакчы крановщиги Михаил Монгуш чаа туттунуп турар 600 кижи өөренир профессионал-техниктиг училищениң тудуунда кызымак ажылдап, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип, эш-өөрүнге, аныяктарга үлегерин коргуун турар. Коммунист М. К. Монгуш Совет Тываның 40 чыл ооңга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, оң бирги беш чылдың өзек чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир деп сорулганы салган.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

КҮШ-КУЛЬТУРАГА КАЛБАК КИРЖИЛГЕ

Чыраа-Бажы ортумак школазы районда спортчу коллективтериниң бирээзи. Ында спорт залы доктаамал ажылдап, школада күш-культура чөвүлели школачыларның күш-дамыр кижизидилгезинче кичээнгей салып келген.

Башкылар М. Айыр-Сапаа, М. Өлзей-оол болгаш оон-даа өскелер өөреникчилерниң хостуг шактарын ажыктыг, солун эрттиреп организастап келген. Волейболга, баскетболга, стол теннизинге болгаш шыдыраага секцияллар бар. Спорттуң ол хевирлеринге колапсыз бирги черн дээш ергылдааларны план бүүрер чорудуп турарлар.

О. КАРА-САЛ.

«ДЕВИСКЭЭРИМДЕ ӨСКЕ КИЖИ»

Мерген хемниң унунда «Ленинчи оруқ» совхозтуң саар инектериниң, бызааларының, молдургаларының чайлаглары бар. Кыжып мал чеми бергедеп көөрге, шивилерниң, хадыңнарның будуун шуптузун-на бажына ийи-үш будук арттыргаш, кайы-хамаан чокка сывыра шаап алгаш барган!

Сарыг-Сеңтиң артыы талазында ховуда суттарылга бугазын каскан. Хемни цементилеп үзе бооцканындан, балык эртер чер чок. Чылдыңна маңаа хой балык чыглып, өрү эртип чадаашқ, өлүп турар. Хемниң үстүү агымында балык шуут-ла көзүлбестээн.

Машина оруу үндүрер дээш күчүлүг техника-биле ол-бо талазынчо үстүрүп каапкан ыяштарны, участокта кескеш, арттырып каапкан ыяш баштарын коорге, хараадапчыдаа.

Бо организацияның Когел деп хемде база участогу бар. Ында байдал база-да ындыг. Оштан бажында участокта тудугга хереглээр ыяш тонген. Ынчалза-даа ооң орнун дуглаары-биле ыяш тарып олурткан. Элээн улуг участокту күчүлүг техника ыяш-даштын ара-аразы-биле кара девис кылдыр чарып каапкан. Өөрүлдезинче чогуур кичээнгейни салбаанындан ыяш оспээп.

Ыяш баштарындан, орук хажыызынче ужур иткилеп каапкан чудуктардан оттулар ыяш түге белеткеп болбас деп, Дерзиг яңзы-бүрү ан-мең биле байлак камгалалдыг черлерниң бирээзи. Бо хемниң адакы агымында Кав-Хем районнуң башкыларының болгаш өөреникчилериниң чылдың-на туризм талазы-биле район следу эрттирер чери. Кижи бодаарга камгалалдыг черниң ыяш-дажын кеспээ дег. Кезип каап, албайн, будуун алыр дээш, ол-бо үзе шапкылап каапкан ыяштарны көргеш, өөреникчилерниң хараадап, хомудап салган айтырыынга чамдыкта харылаар чүве тыпшайн баар сеп. Ыяш ажыл-агыйы бараанның продукция будуреринден ангыда, бойдус камгалалынга, опу остүрүп сайзырадырынга сопуургалдыг болуру шын.

Копту, Шак, Оштап, Мерген, Дерзиг, Улуг, Бичe-Ажыктар кат-чимис-биле каичаар-даа ажок байлак. Тывада үнүп турар каттар шуптузу мында бар. Чаа-ла быжып кел чыдар, чедир быжпаан катты чыш эгелээр. Сес ай эгезинде Коптуга, Мергенге кандыгдаа марканың машиналарының хостуг маңнажын көөп гурары кымпы-даа дүвүретпейн турар. Моторлуг чадаг-тергеден КаМАЗ, БелАЗ деп күчүлүг аар чүк машиналарын маңаа хөйү-биле көрүп болур. Ийи-үш кочал кат дээш күрүнениң 30-40 литр кывар-чаар материалдарын чарыгдап, мал чеми белеткээр алдын үе-шактыг бодунуң хуу хереэнге ажыглапканың херекке албас, бурүзүпмас кижилер амдаа хөй. Пятницада, суббота хүннеринде Кек-Тей паромунга сыңмарлашкап машилар манап, кижи 3—4 шак туруп келир. Ажыл шагында амы-хуузунда хереэп кылып, күрүнеге когарал чедирип турар кижилерге шыңгыы хемчег хүлээдир үе келбээп деп бе?

Аңнаар болгаш балыктаарының дугайында чазактың үндүреп шинтпирин үреэр таварылгалар база бар. Райоппуң анчылар эки тура пинтилелиниң ажылында, даргазы Белкинде четпестер хой. Бо пинтилелдиң багай ажылын ажыглап алгаш чамдык чазый-хоптак кижилер Мерген, Кара-Хем, Дерзиг баштарында хуузунда аңнаар казанактар тутқулап алган, кыш, чай чок ында чүрттеп тургулаар. Хыналда, хайгаралдың чогун ажыглап, хуузунда хереглээри-биле балыктап, кат-тоорук чыып, аппап, турар. Эки тура аңнаыр пинтилелиниң түдуп каап бажыңнарын безин мээңни дижир апарган. Мерген уттунда аңнаыр пинтилелиниң бир бажыңы бар, ону шуут-ла Пятияревтин дээр апарган. Ол казанакты долгандыр аяңпардан сараат сигеннерни белеткеп ап, казанакка аъш-чемнин кылып алган, ыт чыдар үгээнден эгелээш, ъът чемгерер серизинге чедир кылып алган. Хуузунда чүвезилер кара туразында ажылап турар.

База бир чижек. Күрүнениң камгалалдыг черлериниң бирээзи Шаң хем. Ооң бажы. сыпнары аң-меңниң түрлэв. диин. киштиң ораны. Бо хемниң бажыңга үе-дүптен бээрле хоочун анчылар аңнап, диңнеп чурттап чораан. Ында база казанак түдуп каан болган. Ону Сарыг-Сеп чурттут Муравьев дээрзи эжелеп алган турган. Ол ирип, буступ каарга, төргүл-төредерин, дуңмазының оолдарын, бодунуң ажы-төлүн эвиледдеп турган, чаа бажыңны түдуп алган. Тос ай эгезинде-ле аңменнин. диин-киштиң бар-чогун ажыглаан көрген, чинир аъш-чемнин чедирген дижип, чылдың-на улус ону кочулап чугаалажып турар. Бодунуң девискээриниң кызыгаарын айтыс. ынаар өске анчыларның чеде бербезин шыңгыы сагындырып-даа турар. Ол харын ыят чогу-биле бир-ле анчыларның район следунга безин мээн девискээримче оске кижи кирип турар деп хорадап, хомудап санал берген таварылга база бар.

Республикаңын-даа, районнуң-даа эки тура аңнаыр пинтилелдери түге черле чамдык кижилерге туралаап черинге бажыңнар тударын чепшээреп турарыл?

Эрткен күзүн бистер: районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы К. Ч. Доңгак, курированция начальнигни К. С. Очур-оол Кара-Ос сының ашкаш Бичe-Коптуг биле Ак-Хеминиң белдиринге чедип келдивис. Диин колдуунда-ла чок болганындан тайга мырыңай-ла шыпшың: боо-даа даажы, ыт-даа ээрери дыңналбас. Хенертен Шаң иштинде ыттар үзүктел чок ээрери, боо даажы удаа-дараа дыңналып келди. Күрүнениң камгалалдыг черинде кымнар кирип келгенин көөр бодаап, Шаңны тавартыр чаныптывыс.

Эртеринде Шаң иштинге кирип кээривиске, егерь Петров дээрзи бодунуң танызы, дуңмазы ийи-ийи алды ыттарлыг диңнээп турлар. Бодунуң эрге-дужаалын шын эвес ажыглап турар Петровтуң егерь болурунуң кандыг эргеан барыл?

Шаң—Петровтуң, Кара-Хем — Муравьевтуң, Мерген—Пятияревтин, Улуг-Ажык—ыяш ажыл-агыйының штаттыг анчыларының девискээри апарган. Кайнаар диңнезе эки чоор? деп, анчылар ботгарының аразында шугуудап, чугаалашкап турарын чылдың-на дылнап турар бис. Аңаа топтуг харынны кым бээрил?

И. ДОСТАЙ.

Кав-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар инспектору.

РЕДАКЦИЯДАН: Төрээн черивистиң, булуңувустуң артаыяжын, кат-чимизин, ан-меңниң камгалаарының чугулазын көдүргеи И. Достайның бо материалынга хамаарышкан санал-онаалыларны биече бижиңер, эргим номчукчулар.

«Шынның» шаңналы дээш

КАРАК ЧИВЕШ АРАЗЫНДА

Май Бирде—делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнде «Шын» солуунуң шаңналы дээш тыва хүреш Кызылда Культураның болгаш дыштанылганың И. Гастелло аттыг парыгының «Хүреш» стадионунга болуп эрткен.

Аңаа эң шилиидек үжеп ийи мөге хүрешкен. Мөгелерниң солуп хүрежин, чарап арганарын, аваангыр-кашпагайын көөрү-биле келген чүс-чүс көрүкчүлер стадионнуң олуттарын эзлепкен. Оларның хамык кичээнгейи—довурак чок, чадың каан хевис вич, ёзулуг мөге салыкчызы чедип келди, мени хүрештиреринге чөпшээреп көрүңер. Бо маргылдага аъбан-биле келген кижи мен—деп, Роберт Хомушку дилээп.

Судыя чөпшээрептерге, ол дыка дүрген кеттиниипкен, хүрежир мөгелериңг аразынче кире берген.

Мөгелериниң хүрежирин көрүп ора, дараазында түүлдерни эскерип болур. Типлелге кымга-даа белсии-биле колбес, түгле баш удур, кашкаш айлар иштинде, чылчылы-биле эки белеткеңип келген, ёзулуг спортчу кижи

ышкаш шыкта черни сиртиледир теисеп, ээнр дег түрүбиле девип үнген мөгелерде. Амдыызында кымнын-даа шүглүрүн баш удур даап бодаары берге. Түге дээрге, мөгенинг маймы кадырык, база ол ышкаш, бо мөгелериниң аразында улуг ат-чарааг мөгелер барык чок деп болур, оларның хөй кезии—аныяктар. Ам оларның үези келген. Спортка черле ындыг, хоочунарының спортчу чаагай адын чалыы салгал хүзээп алыр ужурлуг.

Боттарының баштайгы онагларын мөгелер Виктор Хертек, Александр Ойдуп, Сергей Дандаа, Роберт Хомушку, Александр Чандак болгаш оскелер-даа октап алды. Шаңгыя Виктор Хертек Олег Дукарны, Александр Чандак Юрий Амбасты чиигиг-биле октаапнар. Кызылда педагогика институдунуң студентизи Анатолий Доңгак, Сергей Дандаа, Иван Тежик олар аваангыр-кашпагай хүрежип, аргаларыны ыяк болгаш быжырымчалыг ажыглап, солуп база көрүштүг кылдыр хүрешкевнер.

«Шынның» шаңналы дээш хүрешке Роберт Хомушку аажок хүрежиксээн. Ынчалза-даа ол эртпейн баар часкан. «Хүрежир күзелдиг мөгелериниң саны ажып тур, сен маңа, хүрежириң кай бааp, баштай мөге салып өөренип ал, мөгелериниң хүрежириниң аянын көр»—деп, маргылдаанын кол судыязы, хоорайның спорт комитединиң даргазы М. Д. Бичe-оол аңаа чугаалаан.

Ам канчаар, шыва тонну, мөге салыкчызының кедер оскеда хевин ол шалыпкыны-биле кедиишкеп. Оон үр болбаанда мөге салыры аянныг Демир-оол Кежиктиг чедип келген.

— Маадыр-оол Доңгаону чаалап алыр. Эки белеткел, тренер башкының өөредиишкининиңден чедиишкининиң хөй кезии хамааржыр. Чеже-даа күштүг-шыырагы, арга-хорганы биларн дузалавайн барып болур. Түге дээрге, киржикчи бүрүзү эки белетколдиг, хүрештиң аргаларын ыяк билир болгай.

Ындыгларның бирээзи Роберт Хомушку. Ол Тыванның хоочун мөгелериниң бирээзи Киров Хомушкунуң оглу. Роберттиң кол аргазы—карак чивеш аразында удурланыкчызының буттарының аразынче кире халый бергеш, буттан ийи хол-биле ыяк кыдыр туттуна каапгары. Бутту ооң холдарындан кайыдаа удурланыкчы үштүп ап чадап каан. Буттан алгаш, күш четпейн барып база болур болгай. Арга, оп маңаа дуза катпас болза, талаар. Артык, шын эвес шимчээшкин кылбазын, хөй күштү херек чок черге үндүрбезин болдап тургаш, Роберт Хомушку сегирип алган будун хол база хөрек күжүн ажыглап, хостуг холу-биле удурланыкчызын куду базып тургаш, опагларын октагылаан.

Чидиг демиседдиң түңнелинде бирги черни Роберт Хомушку («Урожай» пинтилели) алган. Анатолий Доңгак (Кызылда педагогика институду) үжүүр былаашкан, үшкү болгаш дөртку черлерни Сергей Дандаа (Кызылда № 2 АТБ) болгаш Александр Ойдуп (Кызылда педагогика институду) олар үлешкен.

Шүүлген, үжүүрлешкен база үшкү-дөртку черлерни эзлээн мөгелерге «Шын солуниң шаңналдарын ол солуниң редакторунуң оралакчызы А. С. Дембирель тывыскан.

А. ОКСҮР.

БОЙДУС БАЙЛААН ХУМАГАЛААР

Черивистиң ёзулуг эзлери болур дизивиссе, ооң ан-меңнп, кат-чимизин, арга-арыңын камгалаар, хумагалаар ужурлуг бис. Ындыг турбуже, бойдус байлаанга хора чедирер, төтчеглээр чоруктар бар. Ол дугайын бижип көрейн.

Бистин «Хемчик» аңныыртывыш ажыл-агыйының девискээри улут, аңаа Чөөн-Хемчик, Бармын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарның аңныг, балыктыг, кат-тооруктуг девискээрлери кирип турар. Район бүрүзүнде охотоведтер ажылдап турар. А бистин коллективтинтиң 18 аңчызы Хан-Дээр тайга чында тус-тус участоктарлыг. Бистер ол черлерниң аңнарын естүрер, балык-байлаңын камгалаар сорулгалыг бис.

Бойдустуң байлаан камгалаар, аңаа хумагалыг болур дугайында бееседаларны кол охотовед Г. И. Данилов чон ортузунга доктаамал чорудуп турар. Ынаыг-даа болза, кайдаа ажылдавас, маңгыстаалчак аммыдаллыг ий-чаңгыс кижилер кандыг-даа чөпшээрели чок. 64—58 ТВГ дугаарлыг ГАЗ-69 маркалыг машиналыг 5 кижиниң туттувус. Оларны Виктор Андреевич Богусов биле Михаил Арчымаев баштап чораан. Ол кижилериниң балыын-даа, четкилерин-даа хавыргаш, күрүнеге чедирген коргалы дээш штрафтааш салган. База-ла ол черге балыктап турган Фохиин адакшыларның четкилерин хавыргаш, штрафтаан.

Сөөлгу үеде бөрүлер көвүдеп, ында-мында көскүлеп апарган. Аңаа удур демиселди күштелдирер талазы-биле бистиң районнуң охотоведи И. В. Ятин элээп хемчеглерни ап чоруткан. Бөрү агламаар бригадаларны организастаан. «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйында Г. И. Данилов баштаан 5 кижи составтыг бир бригада бар. Карл Маркс аттыг совхозта тургускан бригада бөрү агламаашкының идепкейлиг чорудуп турган, 7-ни узуткап чок кылганнар. Районнуң эки тура-даа, штаттыгдаа аңчылары эрткен чылын 78 бөрүнү узуткаан.

Вертолет-биле бөрү аңнаарының ажыктыын барымдаалап көргеш, ол ажылды организастыг чорутканының түңнелинде 3 бөрүнү өлүргеп.

Бойдустуң байлаан аныяк салгалывыс ажыглаар кылдыр эрттыыл бээри — бистиң сорулгавыс.

А. ДОҢГАК.
Чөөн-Хемчик район.

Шүлүктер

сыын

Чемгир, салам тооруктарлыг
Селбер пөштe будуктар дег
мыйыстарамг,
Өөр аңнар баштыңы сыын
Өзенинде көзүлбейн-дир.
Канчап барган?

Эзим, каскак одаларда,
Элик-хүлбүс ону чоктап
огуржу-дур.
Аңнар турлаа — Ак-Каът безин,
Аалдар артпаан эрги чурт дег
эзлэнреди.

Туруглаарда чуңма, телер
Дуранпаан дег, дилегзинип
кайгап турлар.
Аккыр харлыг бизеңиерде
Аргарлар-даа — бараан хараан
доскуулдар-ла.

Сыынны чоктап куюмналган,
Сыгыргалар сырыналдыр
ырлажы-дыр.
«Үнүп келем, кайда сен?!»—деп,
Үгулер-даа дүнелерде
кыйгыра-дыр.

Сес, оң адыр мыйыстарлыг
Чедишкелек сыыннар бар бол,
кандаай чүве,
Сүрлуг аның боду чокта —
Сумбер-Ууда тейлер ышкаш
костур чүзүл...

«Сывырган боор, дезим сүргей
Шыргай-Мыйыс өске сында
эдип тур!»— деп,
Каан дээрнин бединп эргээн,
Кажык ышкаш кара эзир
чугааланды.

Аңнар чыглып, эжин кый деп,
Амыргалай, үнмер алчып медээ
берди.
Шыргай-Мыйыс эвес ирги?
Сырыннаалган өткүт үн-даа
дынналы-дыр...

В. СЕРЕН-ООЛ.

БЕЛЭЭН ҮЛЭЭН

— Торгу тону чайыннаалган
Тоолга киргеи Диңчигеш,
Дозуур кара нарантыгбай,
Тоорун сайлап эккелдиң бе?
— Тойлу шил-дег дамды
чуктар,
Тоорун, мөөгү, чочагайлар,
Шуру кызыл киш-кулаа нат
Шуптуңарга четчир көвей.
Катны хөглүг бичиилерге
Хамык белээн диңк-даа
үлээн.
Өөрүшкүден чыыраан
чаштар
Өрү шурап, амыраан тур.

С. АРТЫНА.

ШЕТ КЕСПЕС, АҢ ӨЛҮРБЕС БОЛЗА...

Арга-арыгны камгалаар. ону хумагалаар болза, ол хөй байлакты бээр. Бо дугайын Горький областың Затонда дуржулга-шенелде ыяш ажыл-агыйының коллективи көргүскен. Ажыл-агый эрткен чылын хереглекчилерге 3,5 тонна эътти, бир тонна арычигирин берген.

Анчылар организацияларының аңнаашкынын план ёзугаар чорудуп, хереглекчилер кооперациязынга кат, мөөгү, эм үнүштер белеткээрин Горький область чаңгыс черде мөөнээп. Ону арга даамалы чагырып турар. Шевелделер чорудары-биле Заволжье аргазын шилип алган. Ол черниң бойдузун шинчилеп, ооренип көөрү-биле чүрттүн 15 эртемшинчилел институттарын, төлевилел организацияларын хаара туткан. Оларның дузазы-биле 58 муң гектар черниң дириг амытаннарын болгаш үнүш-бойдузун чоп ажыглаар, камнап-хумагалаар талазы-биле тодаргай программаны ажылдап кыпган. Арга-арыгны эртемге үндезилеп ажыглаан чорук тудугга хереглээр ыяш белеткелин 16 муң кубометр чедиргеп. Аңнаыг черлерни камгалап келгенинден сыннарның, карақуштарның баш саны үш катап, ак койгуннар ийи катап оскеп. Ооң мурнунда аңаа чок турган дуруяалар болгаш оске-даа куштар коступ келгеп. Ол ажыл-агый Россияга бир дутаарында ары фермазын тургускан. Ам 100 муң одурек болгаш оске-даа аварал куштарның фермазын тургузарын планнап турар.

— Бистер 11 гектарга клюква тарып алган бис. Ам оон дүжүдүн ап эгелединис. Ындыг-даа болза, моогулерниң болгаш каттарның байлак дүжүдүн алыр айтырыг ам-даа чедир шинтпирлеттинмейн турар. Бистиң бо ажылывыстың ажык-дузазын билбес, алыксак-чиксек кижилер аравыста чок деп болбас— деп, ол ыяш ажыл-агыйының директору Г. Шурыгин чугаалап турар.

Бистиң чуртувуста арга-ыяшка когарал чедирген, өрт үндүрген болгаш өске-даа төтчеглекчи чоруктарны кылган кижилерни штрафтап, харын-даа хоойлу ёзугаар хемчег алыры-биле шилчидип турар. Чижээ, чоону 50 см ыяш кескен болза, 157 рубльге торгаар. Дыт, шинн, пөш шедин чаңгысты кескеп болза, 25 рубльге штрафтаар. А олар он сан чеде бээр болза, 250 рубльдң төледир апаар. Ыпчаңгаш шет кезерин ыяш ажыл-агый чери шуут чөпшээревейн турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң чамдык малчыннары шеттерни кайы-хамаан чокка кезе бээр таварылгалар бар. Чүге кезо бердиңер дээрге «Совхоз малын чүнүң-биле кажаалаар мен» дээр. Бо дээрге чалгаа кижи ышкажыл. Эрескежээ малчыннар кажаа хереглевес ышкажыгай. Ооң ынай чамдык кижилер төтчеглекчилерни көрээ-даа, мээн херээм эвес дээш чажырар чүүлдер бар. Совет кижиниң ажыы-чаңынга коңгүс таварышпас чүве-дир ол.

Кат-чимисти, чыжырганаңы камгалап, хумагалаар ужурлуг бис. Ооң ыцай ону үреглеп, төтчеглээри дээш торгаалы улгатканын айытса артык эвес. Бир килограмм чыжырганаңы оорлап каптап алганы дээш—15, ооң будуун сыкканы дээш—5 рубльге торгаар. Өске каттарга база ындыг. Кижи бүрүзү арга-арыгны, кат-чимисти, черлик дириг амытаннарны камгалап, хумагалап чоруур болза, ону чогум-па толептиг болгаш быжыг сагылга-чурумнуг кижи дээр мен.

М. ЧАШ-ООЛ,
Чадаапа ыяш ажыл-агыйының Чыраа-Бажы участогунуң лесниги.

телевидение

МАЙ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—Концерт. 9.25 «Ырактан келген хереэжен». Уран-чечен фильм. 10.35 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 11.35 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

11.40 — «Орус дылды өөренип тур бис». 22-ги телекичээл. 11.55—14.15 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.15— Телемедээлер. 14.30 — Документалдыг телефильмнер. 15.05 — «ССРЭ-нин монументалдыг уран чүүлү». 15.35— «Горнистер, харыылазыар!». 16.15— «Хуулгаазының дуруяа». Фильм-балет. 16.45 — «Инженер дугайында сос». Аныяктар аудиторнязынга ужураашкын. 17.45 —Кижи болгаш хоойлу. 18.15 — «Хөглүг потажыгаштар». 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45—Боңгүн делегейде. 19.00 — Неделяның спорту. 19.20—А. Литвиненко орус улустуң ырыларын күүседир. 19.40 — В. Карповтуң романындан тургускан «Дириге тудуп алыр» деп үш сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги серия. 21.00— «Ye». 21.35— Совет Армиянын ырының болгаш таңчыпын А. В. Александров аттыг ийи лакпыр Кызыл туктуг академиктиг ансамблиниң концерти. 22.45—Боңгүн делегейде. 23.00—00.50— Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Зенит».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

12.00 — Немец дыл. 12.35— М. Сервантес. «Дон Кихот». 6-гы класс. 13.05—Тоогу. Москваның орус күрүвепиң пайысылалы турганы. 13.35—Астрономия. 10-гу класс. Галактикалар. 14.05 — А. М. Горький. «Америка дугайында очерктер». 14.40—«Шыдыраа школазы». Разрядчылар класы. 15.10 — Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында шин чогаалы. К. Симонов. «Орус кижилер». 15.55—Телемедээлер. 16.00— 18.30— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30— «Отчугаш». 19.00 — Киножурнал. 19.10 — «Азия товуу». 19.40— Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар. чаштар!». 20.15—«Челээш». Улус чогаадылгазының дугайында телепрограммаларның V делегей фестивалы (ССРЭ). 20.45—Документалдыг телефильм. 21.00— «Ye». 21.35—23.50— «Примите вызов. сеньоры». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

«Арыг агаар тыныг аар дээш» деп Г. МАКАРОВТУҢ чураан чуруу.

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДИГ БИЙИР-БИЛЕ

КИНО

МАЙ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Приказ: огонь не открывать» 15.00, «Женатый холостяк» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «12 месяцев» 9.30, «Предисловие к битве» 11.10, 13.10, «В мире интересного» 15.00, «Вокзал для двоих» 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Красно уйтю» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Пропавшие среди живых» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

Редакторлуң оралакчызы К. К. САТ.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, биче хар чаар. Соңгубарының үүктеп хаттың дүргени секундада 9—14 метр, дүне хат 15—20 метр чедир күштелир.

Дүне 0—5 градус чылыыр, чамдык черлерге 2—7 градуо соор, хүндүс 2—7 градус чылыыр.

Кызылга бүргеп, аязыр, чагбас. Соңгу-барының үүктеп хаттың дүргени секундада дүне 15—20 метр, чамдыкта 25 метр чедир күштелир; хүндүс хат 9—14 метр, үе-үеде 15—20 метр чедир дыңзыыр.

Дүне 0—2 градус, хүндүс 5—7 градус чылыыр.

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, совет тургузуг киллдистериниң 2-37-13, чагаа киллдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, партийжи амыдыралдың киллдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш киллдизиниң 2-41-27, информация киллдизиниң 2-20-60, культура киллдизиниң 2-23-54, кодзо ажыл-агый бажың № 3 Телефоннары: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң оралакчыларының 2-35-24, телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00742

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 104 (12194) 1983 чылдың май 5, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

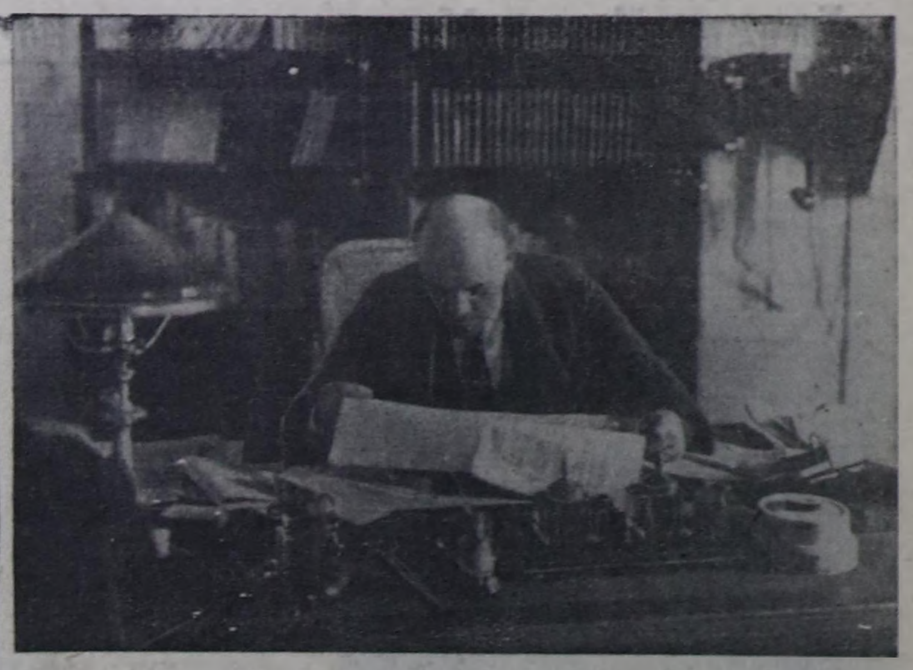

ҮЗЕЛ-БОДАЛДАРНЫҢ БҮРҮН ЧАҢГЫС ЭВИ

Совет удуртукчуларының Герман Демократтыг Республиканың партия-күрүне делегациязы-биле чугаалажышкыннары май 3-те Кремльге болуп эртекен.

Чугаалажышкыннарга киришкеннер болза совет таладап — СЭКП ТК-ның Чигизие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Ю. В. Андропов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Германияның Национал-демократтыг партиязының даргазы Г. Хоман, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Германияның Демократтыг тараачын партиязының даргазы Э. Мекклебург, ГДР-ниң Национал фронтузунуң национал чөвүлелиниң президентизи Л. Кольдиц, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишер, Христиан-демократтыг эвилелдиң даргазының оралакчызы Г. Теплиц, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГСЧП ТК-ның делегей харылзааларының кылдызының эргелекчизи Г. Зибер, ГСЧП ТК-ның кежигүнү, ГДР-ниң ССРЭ-де элчизи Э. Винкельман.

Совет Эвилелинде болгаш ГДР-де коммунистиг болгаш социалистиг тургузуушкуннарның чоруп турарының дугайында, амгы үеде оларның партияларының болгаш улустарының ону шиитпирлээрине күжениишкинилери мөөнеттинген чугула айтырыглар дугайында информацияларны чугаалажышкыннарның киржикчилери чылыг эш хуузувун байдалынга солушкан.

ССРЭ биле ГДР-ниң аразында харылзаалар вайырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында 1975 чылдың октябрь 7-деги Керээге дүүштүр чедиишкиниг болгаш шапкы хөгжүүрү уламчылап турарыч талалар эң-не сеткил хамышкыл-биле демдеглээнивер. Ийи күрүнелерниң улустарының ажыл-дүмалышкы найыралының шимчеликчи күжү СЭКП биле ГСЧП-ниң дайынчы эвилели болуп турар. Ол эвилел марксизм-ленининизмниң тендиш дивес үндезинииге база социалистиг интернационализмге даянып турар болгаш амгы үениң бүгү-ле эң чугула айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарының долу дүгжүүшкүнүнде илереттинип турар.

Ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга бот-боттарының аразында кады ажылдажылганы моон-даа соңгаар чайгылыш чөкка хаңнадырынга быжыт шиитпирлиниг ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң партия болгаш күрүне ажылдакчылары илергейлээн. Ылангыя экономиктиг политика талазы-биле улам сырый дугуржулганыың хемчеглерин алырын чугула деп көргеп, экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзааларыны калбартырының кол угланыышкынарын тодараткан.

Делегейниң амгы байдалында социалистиг дем каттыжылганының чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкының быжыглаары, ажы-дүмалышкы күрүнелерниң эвилелиниң идеелдиг айыл чок чоруун хандырары онза чугула болуп турарын демдеглээнивер.

Чугаалажышкынын ниң киржикчилери делегей айтырыгларын чугаалажып тура, АКШ-тың милитаристиг болуктериниң агрессив политиказының тургусканы дайын кыжаныышкының чайладырдан артык соңгаарлаттынып болбас сорулга амгы үеде чок деп ннити үзел-бодалды илергейлээнивер. ССРЭ биле ГДР делегейниң политиктиг байдалын экижидерин моон-даа соңгаар кыымакчайы-биле чедип алыр, боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту соңсадыр дээш шиитпирлиг демисежир.

Ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг чепсекти барының Европа чурттарынга деривискээринге тургузарын бо чылдың төнчүзүнде эгелээр деп АКШ-тың болгаш НАТО-нуң планнары-биле холбаштыр овза сагышсырап турарын ийи тала илергейлээн. Европага ядролуг чепсек талазы-биле АКШ-биле чугаалажышкынарда дең эргенин болгаш таладарының бир деңге айыыл чок чоруунуң принцивинге үндезилээн Совет Эвилелиниң туружун бүрүн деткип турарын ГДР-ниң делегациязы мегеглээн.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң Прага чөвүлел хуралынга хүлээп алдынган Политиктиг декларациязында айыттынган саналдар болза политиктиг болгаш шериг талазы-биле месилдежишкинниң империалистиг утпаныышкынынга боттуг альтернатива болуп турар дээрзинге ийи тала чаңгыс эптиг болуп турар. Бот-боттарынга удур шериг күжүн ажыглавазының болгаш Варшава Керээзиниң чурттары биле Соңгу Атлантика эвилелиниң күрүнелериниң аразынга тайбың харылзааларны тударының дугайында керээ чарар дугайты саналче олар база катап кичээнгейни утпалдырганнар.

Империализмниң, гегемонизмниң болгаш делегей резкивизиниң күштеринге удур ссттарының хамаарышпас чоруу болгаш тускай догуиналышны дээш демисежир турар улустар-биле чаңгыс эң-сеткилдиин ССРЭ биле ГДР бадыткаанар.

СЭКП биле ГСЧП делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинин быжыглаар дээш моон-даа соңгаар чайгылыш чөкка туржур.

Төрүттүнгениңден бээр 165 чыл оюн болгаш мөчээнинден бээр 100 чылын бо чылын демдеглээр Карл Маркстың өөредин төөгүүнүң хөгжүлдезинин бүгү чорудулгазында эң-не ханы салдарны чедирип турарын ССРЭ биле ГДР-ниң партия болгаш күрүне ажылдакчылары демдеглээнивер. Кижи төрелгетен Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленининиң өөредилэри-биле, оларның өлүм ток идеяларының тиилелгелериниң адаа-биле чурттап турар болгаш моон-даа соңгаар чурттаар.

Чугаалашкан бүгү айтырыглар талазы-биле бодалдарының бүрүн чаңгыс эптиг чугаалажышкынар бадыткаан.

СЭТА.

ЛЕНИН «ПРАВДАНЫ» НОМЧУП ОР

Ленин «Правданы» номчуп ор —
Аккыр хамада өрги чурук чүве,
Аңай-чажымда көргеним ол чурукту,
Идеең, мында бо дет, сактып ор мен.
Ленин «Правданы» номчуп ор —
Изиг чырык караанны шонуп.
Бажыңыминың соңгазындан саарлып,
Баштыкчының столунга дегдя.
Ленин «Правданы» номчуп ор —
Оттуг каанныг суутуларны көрүп ор,
Оскан-чижеп карактары чайнап,
Идегелиди, бүзүредип соглеп тур.
Ленин «Правданы» номчуп ор —
Кур черниң тараазы шиилээп,
Ишчи салгал эдлүүвэн дамчыдып,
Хуулгазының керектер немежин тур,
Ленин «Правданы» номчуп ор —
Космонавтылар талыгырже ылыйткан,
Хонтан, кыжаныгдан күштүг шин
Изиг чүтүлүү, күзелди чүглеп тур.
Ленин «Правданы» номчуп ор —
Өөрүшкүнүң башкымга клеткээйн,
Өрү хүнү өшпес чуртумнуң —
Ие-чуртумнуң магалыын!

Петрусь БРОВКА.

СОВЕТ ПАРЛАЛГА

Бөгүн-Парлаага хүнү. СЭКП Төп Комитединиң органы—«Правда» солуннуң баштайгы номери 1912 чылда парлаттынып үнген. Совет улус оон бээр-ле чылдың-на хөй санныг журналистер, полиграфистер, аныяктың болгаш кадзэ корреспондентилер-биле кады, миллион-миллион номчуучулар-биле кады бо хүнүң калбаа-биле демдеглеп турар.

Чаңчыл болган байырлалды демдеглеп тура, бистер совет парлаганың Ленининиң, Коммунистиг партияның херээ дээш шыңчы, чайгылыш чөк демиселинге чоргаарлаавыр бис. Делегейге тайбыкыны быжыглаар, коммунистиг идеалдарны турушкуг намгалаар, партийни принципиалдыг болуру, ажылда четпестерни шугүмүлеп илередири, журналчы, дуржулганы болгаш эртемниң чедиишкиннерин нептередири парлаага органнарының, оларның ажылданчыларының ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны ол боөп турар. Бистиң солуннарывыс СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын, оон съездилериниң шиитпирлерин амыдыралга боттандыраныышкынга ууг-куш бөөп келген болгаш бөөп-даа турар.

В. И. Ленин парлаганың күжү — массада деп үнелеп көрүп чораан. Ол 1904 чылда-ла «Вперед» солуннуң үнүп эгелээнин-биле холбаштыр мынча деп бижээн: Парлаага «органынга чүгле литературлар чедиишкинниг ажылдаар дээр болза, шын эвес. Харын-даа удуртукчу болгаш домтаамал бижип турар беш чүс болгаш беш муң литературлар эвес ажылданчылар омаажыр болза, ынчан орган солун болгаш амыдырачы болуур». Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда хөй санныг ажылчыннар, муң-муң бижикчилер боттарының үзел-бодалдарын солуннарга хөстүү-биле илередир арганы улам малбаа-биле алган. Улуг Ленининиң үстүнде бодалдары ынчаар боттанган: ижижи бүрүзүн сонуургадып, өөртүп база дүвүредип чоруур бүгү-ле айтырыгларны парлаганы дамчыштыр илередип чугаалаары чедип алдынган.

Солуннар партиянъң улус массалары-биле быжыг харылзаазының чепсээ болбушаан, ажылчын болгаш кадзэ корреспондентилерниң идепкейинге быжыы-биле даянып турар. Ол бүгүнүң түңнелиинде бистиң чуртувуста чаңгыс-даа солун оларның киржилгези чөкка парлаттынмайн турарын айтып хереп.

Ол дугайын бистиң республиканың солуннарының чижээнден безин көрүп болур. Сөөлгү үш он чылдарда чүгле «Шын» солунга 5 муң ажыг автор домтаамал бижип келген. Бо чылын солун-биле 850 ижижи домтаамал харылзааны тудуп, боттарының ямзы-бүрүү темаларга чугаалаарын бижип турар. Бо чылдың эгезинден бээр 70 ажыг чаа автор немешкен.. Оларның социал составы база байлан: олардан ажылчыннарны болгаш интеллигентилерни, партия, совет болгаш хөй-ниитти ажылданчыларын, аныяктарны болгаш школачыларны-даа көрүп болур. Бистиң ол бүгү авторларывыс ажыл-ижинге болгаш өөредилгезинге-даа хууда үнегер-чижекти көргүзүп турар идепкейлиг ижижилер. Чогум-на олар улус ажыл-агыйының янзы-бүрүү адырларында, тус-тус күш-ажылчы коллективтерде, удуртур органнарның ажылында-даа четпестерни илередип, оларны чайладырының оруктарын сүмелеп турарлар. Янзы-бүрүү темаларга эртиен чылын «Шын» солунга келген 6260 чагаанның хөй кезии оон арыннарынга парлаттынып үнгени масса-лар-биле харылзаанның калбаан көргүзүп турар-дыр.

Бо хүннерде Совет Эвилелиниң составында Тываның эки тура-биле каттыжып киргенинден бээр 40 чылынга белеткеп ажылдары калбарган. Оон-биле холбаштыр республика солуннарынга кээр чагаалаарның саны көөдеп турар апарган. Оларның авторлары Совет эрге-чагырганың чыдарында бистиң республиканың экономика болгаш культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннериниң дугайын бижип, совет улустарның бызыг, интернационалчы майыравының, оларның сырый кады ажылдажылгазының чагага үре-түңнелдерин айтып турарлар. Олар күш-ажылчы коллективтериң бүдүүлгелерни, албан черлерин, организациязларны эргелеп башкарарынга ролюн бедидер дугайында ССРЭ Хөөйлузунуң төлевилелиин бүгү улустуң чугаалажып көрүп турарының дугайында үүлдер болгаш тус-тус авторларның чагаалары база хөй-биле парлаттынып үнүп турар.

Солуннуң арнынга бижикчилериң кадүргени чугула айтырыглары парлаттынып турар болгаш калбак детникчени ап турар. Таңды районда «Революциянның чаабыллыы» совхозтуң хөйнузу, Ленин орденниг Тыва АССР-ниң алдарлыг маачыны И. Сафоновтуң «Кала-даа, каманда быжыг чурум дээш» деп үүлдүнүң талазы-биле хөй санныг чагаалар кээп турар. Ол-ла темага хамаарыштыр М. Тирчининиң «Өг-бүле болгаш келир үениң инжизи» деп үүлдери парлаттынган болгаш оларга холбаштыр чагаалар хөй кээп турар. Бөгүн солуннуң эң идепкейлиг авторларын адаары артык эвес. Олар дээрге Ак-Довуракта ажылчымнар А. Романюк болгаш Б. Багыт-оол, Бай-Тайгада гидротехник А. Канчыыр, Кызыл хоорайда инженер Г. Тутынина, инспектор М. Солунам, партия ажылданчызы Е. Ашы, автотовед А. Санчат, Тожуда А. Нугуурап, Моңгүн-Тайгада М. Салчак, Х. Чүлдүм болгаш өскелер-даа бар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, он бирги бөш чылдың планныг даалгаларын күүседир дээш бүгү улустуң демисе-линче ажылчы чоннарны мөөнгээр бедик хүлээзге солуннар редакциязының, журналистериниң болгаш хөй санныг бижикчилериң мурнунда садыынган. Олар боттарының чидиг сестери-биле ажылда четпестерни илередир, ниити чедиишкинге төлептиг үлүүн кирер.

ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чигизие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Ю. В. Андропов Ленин орденни болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының «Алдын Сылдыс» медалын ГСЧП ТК-ның Чигизие секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерге май 3-те Кремльге тывыскан.

Шаңналды тыпсырынга эштер Г. А. Алиев, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков, алдынныг өске-даа кижилери киришкен. ГДР-ниң талазындан партия-күрүне делегациязының кежигүннери олурушкан.

Шаңнал тыпсырының ёзулалынга эш Ю. В. Андропов чүве чугаалаан.

Эш Ю. В. АНДРОПОВТУҢ чугаазы

Хүндүлүг эштер!

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу менээ өөрүнүүр хүлээлгени — Ленин орденни болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының Алдын Сылдызын ГСЧП ТК-ның Чигизие секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы эш Эрих Хонеккерге тыпсырын менээ даандырган.

Бистиң эргим өөнүүвус, быжыг туруштуг интернационалчы фашизмге удур демиселге идепкейлиг киржилгези, Герман Демократтыг Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң улустарының аразынга ажы-дүмаа найыралды быжыглаарынга шылгарангай ачы-хавыяалары хээш, тайбының херээнге болгаш социализмниң туруштарын быжыглаарынга улуг салымыкыны дээш бо дээдиг совет шаңналга төлептиг болган.

Эш Хонеккер он ажыг чылдың дургузунда Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң Чигизие секретары болуп турар. Ол үе республиканың экономиказының, эртемниң болгаш культуразының бүгү талалыг улам ыңайгы кодургулүүшкүү-биле, ажылчы чоннарның чаагай чоруунуң өзүлдези-биле, Герман Демократтыг Республиканың делегейге танылдырыышкынын ажыглаарынга, ССРЭ биле ГДР-ниң аразында найыралдың, ынак харылзаалар тудуп, ССРЭ-ниң Коммунистиг партиязының биле Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының аразында интернационалчы кады ажылдажылганы быжыглаар талазы-биле Силерниң мотаг-шылаг чок ажыл-чорудулганарга эгээртиннес энергияны болган чаагай чедиишкиннерни сагыш-сеткилдиң ханызындан күзеп тур бис.

Эш Э. Хонеккер харыы сес чугаалаан.

Эш Э. ХОНЕККЕРНИҢ чугаазы

Эргим эш Юрий Владимирович Андропов!

Эргим совет өөнүктер!

Мекээ бедик алдарны көргүскени — Ленин орденни болган «Алдын Сылдыс» медальды кады бербишаак, Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывысканы дээш СЭКП Төп Комитединге, оон Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга сагышсеткилдиң ханызындан өөрүн четтиргенимни илергейлээрин чөпшээрээп көрүкер. Бо дээрге коммунист кижиниң амыдыралында өөрүнүүр үе-дир. Бо үе өөрүшкүнүң сагыш-сеткилин хайныктырып, Ленининиң партиязы-биле, Улуг Октябрьның Төрээн чурту-биле ажы-дүмаа чаңгыс эптиг улуг күжүн көргүзүп турар-дыр.

Бо шаңналды менээ тывысканы Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының болгаш Герман Демократтыг Республиканың күш-ажылчы чонунуң ачы-хавыяаларын бедин-биле үнелээнин кылдыр хары үгда саналып турар мен. Карл Маркстың, Фридрих Энгельстиң болгаш Владимир Ильич Ленининиң өлүм ток идеяларын олар боттарының ажыл-херектери-биле амыдыралга немеш черге чедиишкининг боттандырарынче чүткүп турар. Социализм болгаш тайбың дээш бистиң дем каттыштырган демиселивистиң херээнге илепкейлиг салыышкының хүн бүрүде киирериниче олар база чүткүп турар.

Советтериниң чурту-биле, оон кижилери-биле, чаа, социалистиг делегейниң тургузукчулары-биле уттундурбас хөй ужуражышкынарны бо шакта сактып тур мен. Баштайгы ужуражышкынар 1930—1931 чылдарда болган. Делегейниң Москвага ленинчи школазынга ол үеде кээп өөренир болган Магнитогорскиде металлургия комбинадының тудуунга киржир аас-кежик нынчаарда аныяк коммунист мээң үлүүмге таварышкан. Совет улустуң ынчаардагы күш-ажылчы тиилелгелери болгаш сорук киришкинни бистерге кайгамчык улуг салдарны чедиргей.

ССРЭ бодунуң туруп келгенинин алды он чылдарының дургузунда төөгүлүг чаартылгаларның кайгамчык улуг оруун эрткен. Революциянның херээнинң тиилеттирбес болган тинделгелиг күжү, тургузукчу күш-ажылга болгаш фашистиг агрессорларга удур Аза-чурттуң Улуг дайынынга Төрээн чуртун камгалаар талазы-биле совет улустуң маадырлыг чоруу ол оруунга бүзүредилгө кылдыр илергейлеттинип келген. Магадаашкынны болдурган чедиишкиннерни Ленининиң чурту амгы үеде чедиишкининг деңгээлинге ийи тала чаңгыс эптиг болуп турар. Бистиң партия-күрүне делегациязывыстың амгы аян-чоруу ажыглавазының болгаш Варшава Керээзиниң чурттары биле Соңгу Атлантика эвилелиниң күрүнелериниң аразынга тайбың харылзааларны тударының дугайында керээ чарар дугайты саналче олар база катап кичээнгейни утпалдырганнар.

Империализмниң, гегемонизмниң болгаш делегей резкивизиниң күштеринге удур ссттарының хамаарышпас чоруу болгаш тускай догуиналышны дээш демисежир турар улустар-биле чаңгыс эң-сеткилдиин ССРЭ биле ГДР бадыткаанар.

Хүндүлүг эштер!

Шаңналды тывысканывар дээш, эргим эш Юрий Владимирович Андропов, Силерниң бедин-биле үнелээнинер дээш чүрекпин хамыдыраан база катап өөрүп четтирдим. ГСЧП-ниң болгаш СЭКП-ниң аразында дайынчы эвилелди, ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразында ажы-дүмаа эвилелди, бистиң интернационалчы кады ажылдажылгавысты улам ыңай быжыглаарынга менден хамаарыжыр бүгү-ле чүүлдерни моон соңгаар-даа кылырымны Силерге бүзүредип тур мен.

• • •

ССРЭ-ниң Дээди шаңналын тывысканы-биле холбаштыр Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары эш Э. Хонеккерге чүрекпин хамыдыраан изиг байырны чедирген болгаш ГДР-ниң улам ыңайгы чечектелиишкинге, СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң, Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың улустарының ажы-дүмаа найыралын быжыглаарының, бүгү делегейге тайбының эрге-ажыктарынга оон хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээнивер.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ ПАРЛАЛГАЗЫНЫҢ КОЛ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чигизие секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер баштадыр ГДР-ниң партия-күрүне делегациязының Совет Эвилелинге албан хуузунда найыралчы аян-чоруу. ГДР-ниң делегациязы-биле совет удуртунчуларның чугаалажышкынынары. Кремльге дүштеки шайпалга үезинде СЭКП ТК-ның Чигизие секретары Ю. В. Андроповтуң болгаш Э. Хонеккерниң чугаалары делегей парлаганың кол кичээнгейинде турар.

Эштер Ю. В. Андропов биле Э. Хонеккер оларның чугааларын ГДР-ниң төп солуннары бүрүн парлаан. ГСЧП ТК-ның органы «Нойес дойчланд» солуун ол чугааларга «Тайбыңче болгаш дүшкүүрлуг чоруктуң чавырыядырарынче чүткүлдерниң долу чаңгыс эзи» деп эгени берген. ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразында харылзаалар бурунгаар депшилгелиг шугум-биле бүгү талалыг хөгжүп турарын совет удуртунчу онзалап демдеглээн деп, ол солун бижээн. Америк «першингтерни» болгаш чалгынныг ракеталарны Барыын Европага сайгара тургузарын планнап турары харыы хемчеглерни алырынче ССРЭ-ни, ГДР-ни, Варшава Керээзиниң киржикчилерин еске-даа чурттарны албадаптар деп. ол айытнан. Ынчалзажок ССРЭ дына куду деңнелге дең күштүг турары дээш туржуп келген болгаш туржуп-даа турар.

«Совет Эвилели делегейде болуушкынналарның хөгжүдези дүшкүүрлүг чоруктуң чавырыядырарының талазынче эзлээн дээш бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылыр», «Богүнгү хүнүүң эң чугула негелдези — дайынны болдурбазы болур» деп, Венгриянын солуннарының эгелериниде айытнан.

СЭКП ТК-ның Чигизие секретары Ю. В. Андропов Европа дипке ядролуг чепсекти кызырарының дугайында тодаргай саналды база дагын кедүрген деп. Францияның «Юманите» солуну демдеглээн. Чаа совет саналдың бодалдарын АКШ-тың «Вашингтон пост», Англияның «Дейли телеграф», Индияның «Индиан экспресс» болгаш өске-даа солуннар база илередип бижээн.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ ЖУРНАЛИСТИКАЗЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Делегей журналистикаазының талазы-биле В. В. Воровский аттыг шаңналдарны эки чогаалдары дээш дараазындаа авторларга тывыскан:

«Чили: демиселдиң 60 чылы», «Гватемала: балыглардан өскөк чечек» деп телеграммалары болгаш Латин Американың улустарының национал хосталыышкын, тайбың болгаш социал деңнилге дээш, америк империализмге удур идепкейлиг демиселин тодаргай көргүскен болгаш ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказын пропагандалаан болгаш АКШ-тың база НАТО чурттарының милитаристиг, агрессив политиказын сойгалап илереткен еске-даа материалдары дээш ССРЭ-ниң Күртелерадиозуның политиктиг тайылбырлакчызы Л. А. Новиковка;

«Кижи дайынга удур демисежип турар» деп ному дээш, СЭКП-ниң, Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын, улустар аразынга тайбыңны болгаш пайыраалыг ылалгага пропагандалаан болсовет болгаш даштыкы паргаш америк империализмниң улам кедерээн агрессив чоруун сойгалап илереткен еске-даа материалдары дээш ПМАның баштаар черинің даргазы П. А. Наумовка;

Неделя санында үнер «Новое время» журналга болгаш массалыг информацияның еске-даа чепсектеринге парлаттынган чүүлдери, тайылбырлары дээш, ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказын пропагандалаан болгаш АКШтың база НАТО чурттарының милитаристиг, агрессив политиказын сойгалап илереткен еске-даа материалдары дээш делегей байдалының талазы-биле журналист В. И. Кузнечовка:

«Граница» солунга болгаш Кубаның массалыг информация чепсектеринге парлаттынган болгаш америк империализмниң агрессив политиказын сойгалап илереткен, национал-хосталгалыг шимчээшкинни, тайбың, социализм болгаш коммунизм дээш демиселди деткээн чүүлдерни, тайылбырлары дээш «Граница» солуннуң делегей кидизининиң эргелекчизи Хуан Марреро Гонсалеске (Куба);

Чүрттүң телевидениезинге, радиозунга болгаш парлаганынга чыыртkан тайбыкыны, хаустар аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы чамгалаг чүүлдери дээш Мексиканың публицисизи Луис Суареске;

Делегей болуушкуннарын чогуур үезинде чыыртkаны дээш — «Известия», «Правда» солуннарның, СЭТА-ның ПУР-да корреспондентилерин А. И. Друзинкога, О. П. Лосотога, А. П. Шаповаловка.

(СЭТА).

Бөгүн—Карл Маркстың төруттүнген хүнүнден бээр 165 чылы

АҢГЫ ДЕМИСЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА МАРКСИСЧИ ЭРТЕМ

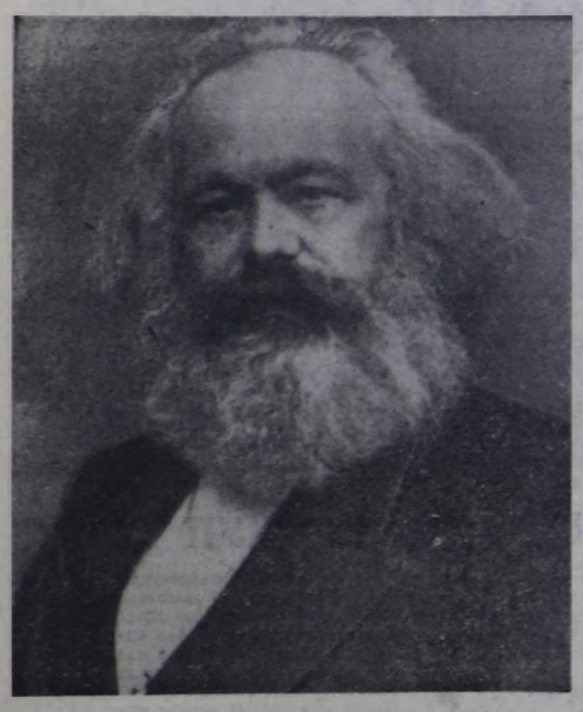

Аңгы демиселинин талазыбызле марксисчи өөредиг төөгүнү үй-балай болуушкун кылдыр көөр, ында кижи бүрүзү бодунуң туралаанын билир дээр чорукту бүрүн узуктаан. Аңгы демисели дээрге удурламышкак аңгылардан тургустунган бүтү-ле инитилелдерде турар төөгүлүг хообайы болуурун К. Маркс болгаш Ф. Энгельс олар киргускен.

Ол хообайну ёзугаар удурламышкак аңгыларга чардынган бүгү инитилелдериниң хөгжүлдези материалдыг чаагай кежикти бүдүрериге аңгыларның бот-боттарынга хамаарылгазының өскерлиишкиннериле, материалдыг чаагай кежикти бүдүрериге болгаш хуваармыга боттарының ролю болгаш туружу дээш, инитилелди үндезинин-биле эде тургузар дээш аңгыларның демисели-биле тодаратпышнар. Хөгжүлениң хообайзун, азы инитилел-экономиктиг формацияларны солуурун хүлээп көөру дээрге-ле капитализмниң бүурап дүжериниң чайлаш чогун хүлээп көөру болур. Боттарының аңгы талазы-биле туружун ёзугаар буржуаз төөгүнүң төлөөлекчилери болган социологтар аңгы демиселиге ындыг үзел-биле чөпшээреишпейн турар. Аңгы демисели дугайынга марксисчи өөредиге олар ажыглыышнар биле капиталистерниң эрге-ажыктарын бир вай кылдыр удурламышдырын турар. Оларның чамдызы харын-даа эрткен үе дутайын бижип тура, марксизмни мактаарынга белеп турза-да, ынгы үеде аңгылар болгаш аңгы демиселиниң дугайында марксисчи, өөредиг, оларнызы-биле алырга, эргижирээн дижип турар. Бот-боттарынга удурланышкак аңгылар орнунга «амыдыралдың ажыктаң талазы-биле бүдүн чоруу» спциккен күрүнелиг чаңгыс аай нацин апарган дижип, ындыг инитилелге капиталистер биле пролетариаттың аразында чөрүлдөөлерин ажып эртип, ол аңгылар каттыжып, чаңгыс аай тудуш организм болуу берген дитилеп турарлар.

Капиталистиг инитилелди буржуазиянга болгаш пролетариатка, байларга база ядныларга аңгылаары «ядарыңгай чоруктуң түс чылы» — XIX түс чылда шын туруп болуур дээр чулчуруушкуннарны буржуаз шинчилекчилериниң ажыдарында киргеп. Аңгы үе-чадада «элбекшилдиң түс чылында» ындыг аңгылаашкын шагда-ла чиде бергеш болгаш инитилел аңгы чок тургузугже шилчип бар чыдар дижип турарлар.

Оларның бирээзинге Колумб университединиң профессору Адольф Вагнер хамаарыжыр. «Өнүү чок эрге-чагырга» деп бодунуң комунга аңгы үеде АКШ-та эртем-техниктиг революция-биле чергелештир «социал революция» боттанып, оон түнелиинде сан-хөөнүн тергиинеринииң тергиидели үзүткаттынган болгаш оон орнун «экономиктиг демократия» солаай деп, номчукчуларга бүүредирин ол оралдашкан. Оонуу-биле алырга, миллионерлериң болгаш миллиардерлериң тергиидели түгле кызыгаарлаттынган эвес, харын «демократтыг күштер-биле солуттунган. Ынчангаш АКШ-та тургустунган системаны «улусчу капитализм», «күрүнеден дашкаар социализм», харындаа «коллективизм» деп адап болуур дигилеп ол номда бижээн. Ындыг бодаалы америк экономист К. Боулдинг база илерелип, АКШ-та «капиталистиг коммунизм» өзүп, ону ССРЭ-ниң «социалистиг коммунизмин» тургузарының белеткелеп турар.

Хүүда капиталдың функциязы-капиталдан аңгыланырын Маркс болгаш Энгельс акционерлиг инитилелдерни аналиэтеп тура бижээн. Ол тенденция бүгүрүлгениң капиталистиг аргазын хевээр арттырбышаан, бүдүрүлгени инитилештиреринииң чорудулгазы болур болгаш капиталистиг харылзааларның алыс утказын өскертпес деп, марксизм өөредип турар. Ол улуг акционерлер капиталистиг аңгының монополистиг ямбылыг кезээн, сан-хөө тергиидекчилерин тергүзүп турар. Аңгы үениң монополистиг буржуазиязының бүдүрүлгени эргелеп башкарарындан бүрүн чайлап, ону бодунуң төлөөлекчилери болур менеджерлерге берипкени монополистиг буржуазияның маңгыстаачак чорууп түдеп-даа артык тодаргай көргускен.

Буржуаз эртемденнериң бадыткалы-биле алырга, менеджерлериң, технократтының туружунуң күштелгени хүү өнүүнүң бүурап, чидип бар чыдарын көргүзүп турар, чүге дээш менеджерлер боттарының ажылының талазы-биле бүдүрүлге командирлери болганда ажык-кончаа-биле эвес, а шалын-биле чурттап турар хелезиленекчи ажылдакчылар-дыр дижир. Оларның бадыткалы-биле алырга, бодунуң ужур-дузазын чидиргекен өнүүнүң системазының орнунга билиг, мергежилге даңнаан система тургустунуп турары ол.

Хүү өнүүге үндезилээн системаны эртемге, билигге, мергежилге аваа-ла бир үй-балай деңнеп турары каракка илдецдир. Бир эвес чүвени боттуубиле алгаш көөр болза, эртем болган билиг, азы эртем бүдүрүлгезинии кол пунктулары эвээш кезээниң холунда турардыр. Шынап-ла, эртем бүдүрүчүү күш болуп хүүлүп турар. Ынчаарга ол күш ажылчыныарже дамчып турар бе, ол оон бүдүрүкчү иезүү апарган бе, оны ол ажыглап турар бе? Чок. Аңгы шак ындыг байдалдарда Карл Маркстың: «Эртем болза күш-ажылга хамаарышпас, ында удур болгаш оон тергиидекчизи болуп турар күш болур...» (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс. Соч., т. 47, арын 555) деп сураглыг сөстери амгы байдалдарда ыракты эрткен үеден-даа артык улуг хемчээлге ажыглаттынар апаар.

Аңгы үениң эртем-техниктиг революциязы дээрге капитализмниң чурттап эртken техниктиг революциязы чаңгыс ол эвес. Бодунуң үезинде бус болгаш машинаның чүс чылы электрижидилгенниң түс чылыбиле солуттунган. Шак оон капитализмниң түүн-даа эскерилбейн арткан. Буржуазия эртемниң болгаш техниканың кандыг-даа чедишкиниерин немелде үнеин эндере бүдүреринге, азы чүгле бодунуң чаагай чоруунга ажыглап турарын ол факт база катап бадыткаан.

Эртем-техниктиг революция капитализмнин алыс утка-шынарын өскертпес. Капитализм үезинде ол революция адаанажылга хообайзуурга, эң хөй оруга сүреринии, немелде үне нормазын бедидеринге үндезилээш хөгжүп турар. Ол революция монополияларның кадыг-дошкун деминселиниң боттут чүүлү болуп турар. Капитализм үезинде эртем-техниктиг дешилгенниң «үре-түнелдерин» хуваары «капитал-биле» чоруттувар, ынчаагаш эң-не улуг монополистиг капитал эртем-техниканың чедишкиниерин нептереткенинден эң хөй ажык-кончааны ап турар.

Капиталистиг инитилел-экономиктиг формацияның алыс бүдүүжүнден тыптып келир хоочураан үүлдерин: кризистерни, бүдүрүлгениң ден-дески эвес хөгжүлдезин, экономиканың быжыг эвезин, массалыг ажыл чок чорукту, амыдыралдың үвезинин улгадымышкының эртем-техниктиг революция чайлатпайн турар. Чижээ, амгы үеде АКШ-та 10 миллион кижи доктаамал аштап, он-он миллион кижилер чедииместер дээр бөлүкте хамааржып турарлар. А чурттакчы чонның 1 хире хуузу болуп турар буржуазия чурттун бүгү национал байлаан бодунуң холунда тудуп турар.

Капитализмниң идеологтары чурттакчы чонның кол массалары-биле кавс-коя амыдыралда шымны берген монополистиг буржуазияның аразында коскү ылгалдарны чажырарын оралдажып, аңгы талазы-биле удурланышкак чоруктарны «чок кылыр», «кады ажылдажылга» болгаш буржуаз инитилелге аңгыларның «чидип турары» дээр теорияларны идип үндүрүп турарлар. Ынчалза-даа ол мөге концепцияларны амыдырал сойгалап, амгы демиселиниң марксисчилеиичи теориязының критиктеринииң барымдаа чогун тодаргай көргүзүп турар.

А. ЕРМОЛАЕВ,

төөгү эртемнериниң доктору.

(ПМА).

«1848 ЧЫЛДЫҢ МУРНУНДА БОЛГАШ СООНДА» ДЕП САКТЫЫШКЫННАР НОМУНДАН

1847 чылдың ноябрьның төнчүзүнде Коммунистер эвилелиниң ийиги конгреси болуу берген, анда Карл Маркс база олуржуп турган. Оон хуралдарынга чүгле делегаттар олуржуп турган, оларның санынга мен кирбейн турган мен. Ындыг-даа болза, чүүл дугайында чугаа чоруп турганын бистер билип турган бис, ынчангаш сан-өөлдерниң канчаар тостуруп улуг сояуургал-биле маңнап турдувус. Маркс биле Энгельстиң чугаалап, тайылбырлап берген принциптерин конгресстиң бир үнбиле чүүлдүгүнүн көргенин, манифести ажылдап кылырын оларга даасканын бистер удаваанда билип алдывыс. Оон соонда, кажан 1848 чылдың эгезинде «Коммунистиг манифестин» бижимели Брюссельден чедип келгенде, ол будун ус-чаданын документизин парлап үндүрериге бодумнуң бичии-даа бол үлүүмүн киргеп мен — бижимелди типографияга аппарып, баштайгы хевилелдиң саазынын чазыларын эскерип номчуур кылдыр Карл Шапперге чедирип берип турдум.

Ынчаарда мен Маркс биле Энгельсти бир-ле дугаар көргеп мен. Ол ийи кижини көрүп, магадаанымны кажан-даа утпас мен.

Маркс ынчаарда дыка аныяк, 28—30 хире харлыг, кижи чораан: ортумак дурт-сынныг, калбак хөрөктиг, тырың будуштуг, каштагай, чазык арынныг, сырый кап-кара баштыг, өткүт көрүштүг. Ол чидиг тоодугларга ынак, дайзыннар оон оозундан ажок коргарлар. Маркс чонуун баштынчызы кылдыр төрүттүнген. Оон чугаазы допчу, харылзаалыг, чайгылыш дивес логикалыг; ол кажан-даа артык сөстер чугаалавас чораан; оон чугаа бүрүү — бодал, чугаа бүрүү бадыткалдарның эргежок чүгүлә кезээ...

«Коммунистиг манифест» 1848 чылдың февральда парлаттынып үнген. Бистер ону Парижке февраль революциязының эгелээнинин дугайында медээ-биле дениге алган бис. Ол медээнин болдурганы сагыш-сеткилдин улуг көдүрүүшкүнүн мээң ылавылап дамчыдар аргам чок. Бистер өөрүп магадаан болгаш соруқ киришкинниг байдалга алзыпкан турдувус. Кижи төрелгетенин хоставарынга чүүлүбиле-даа дузалаар деп чаңгыс-ла сеткилге алыскан турдувус...

Ф. ЛЕССНЕР.

Бодун үелевес чорук — ол дээрге, чүректи кезээде балыглап, шап турар, оон хаяын соруп чап турар, кижиниң көөр хөөн чок чоруктун хораның ынаар кудуп турар чылаң-дыр.

* * *

Эртем—ийи-чаңгыс кижилерниң эвес, бүгү-инитининг херээ, эртем ажылдакчылары боттарының биилиң кижи төрелгетенге бараалгадыр ужурлуг.

* * *

«Кара» аргалар иеген турар соруга билдингир өөдөмөк соруга-дыр.

* * *

Кандыг-даа каналага алзында барып үеним каналарын негээр.

* * *

Ындыры дээрге, барык-ла килең-дир, чүгле дедир баштандырып каан.

* * *

Эртемде каалама деген орук чок, чүгле оон шаптараазының көпалары-биле могагшылаг чок чүткүп бар чоруур кижи оон чайынаанчак бединге чедип шыдаар.

К. МАРКС.

Бөгүн—Совет парлалга хүну

В. И. ЛЕНИН ПАРЛАЛГА ДУГАЙЫНДА

В. И. Ленин парлалга талазы-биле оңза байлак ажылдарны — чүүлдерни, чагааларны, аябай бижиктерни болган еске-даа документилерни арттырып каан. Ол солуунун ужур-дузазын коллективтиг пропагандист, агитатор болган организатор деп тодаратқан. Дайынчы пролетарлыг партияны тургузарының мурнунда, ол ышкаш үк төөгүлүг сорулганы шиитирлээрде, В. И. Ленин революсчу марксисчи парлалганы тургузарының идеязын идип үндүрген.

Эртиен чүс чылдың төнчүзүнде В. И. Ленин заразымда мынаар бүзүрелге келген, чүл дээрге Россияның революсчуларынга доктаамал парлалга органы херек, үк органнаар революсчу демиселдиң бүгү хевирлерин каттыштырарынга чидиг бээр политиктиг солуун болуур ужурлуг. Удаваанда ол идея баштайгы инити-орус революсчу солуун болур «Искраны» үндүреринге болгаш тараазырынга чедирген.

«...Күзеп турарывыс организацияны тургузарының баштайгы пунктузу, баштайгы практиктиг базым, адак соонда, үк организацияны хажык чок хөгжүдеринии, хамыладырының болгаш калбартырының кол шугуму болза инити-орус политиктиг солуунну тургузары болур ужурлуг» — деп, Ленин 1901 чылдың майда бижээн.

Партийни парлалганың ажыл-чорудулгазы-биле В. И. Ленин чүгле партияның эвес, харын бүгү революсчу шимчээшкинниң хөгжүлдезин дорт холбап чораан. «Солуунун ролю чүгле идеяларны нептереп-дирип-биле, чүгле политиктиг эвилелчилерниң политиктиг кежиндилгези болгаш кирижилгези-биле кыыгаарланмас. Солуун чүгле коллективтиг пропагандист болгаш коллективтиг агитатор эвес, харын база коллективтиг организатор болур ужурлуг» — деп, ол бижээн.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда В. И. Ленин партияның төп парлалга органнарын — «Искраны», «Вперёдту», «Пролетарийни», «Социал-демократты» боду баштап, редакторлап, «Новая жизнь» болган «Рабочий газета» деп сонуумнарны удуртуп, бүгү большевиктиг парлалгалар-биле идепкейлиг кады ажылдап, оларга бодунуң чүүлдерни бижип турган. Ол Коммунистиг партияның төп органы, ол кол болган эң улуг салдарлыг совет солуун — «Правданы» үндезилеп тургускан.

1917 чылда социалистиг революция тиилээн соонда, В. И. Ленин пролетарлыг күрүмеин баштай бөрүп, парлалгага кичээнгейин бичии-даа компактайн, оны эрге-чагырганың, удуртулганың, кижизидилгениң идейлиг болган организастыг чепсээ кылдыр санап, билдилиг-биле ажыглап чораан. Ленинниң бодунуң чугаалаанын ёзугаар алырга, парлалга-биле оон бүгү амыдыралы болгаш ажылы холбашкан.

Идейлиг, шынгыы болуру болгаш политиктиг шүүмүүлүг тодаргай болуру, оппортунизмниң илерээшкиннеринге, партияның идея талазы-биле удурламышкыларынга эптеш чок болуру партияның парлалга органнарының ажыл-чорудулгазының эң чүгүлә болган ажыл негелдеп болуур ужурлуг деп, В. И. Ленин санап чораан. «...Ажылчыннар боттарының солуунун буржуаз «эртемденнеринең» күзелин ёзугаар марксизмни оон арыннарынга тажмазар дээш эвес, харын марксизмни камгалаар дээш тургусканнар» — деп, ол бижээн.

Парлалганың күжү партияның идеяларында, ол үк идеяларның дамчыдыкчызы болган медээзинин боол турар. Парлалганың партийни болуру дээрге Ленинниң чугаазын ёзугаар алырга, хамыктың мурнунда партияның политиказын оон хажык чок эдереңде, үк политиканы бүгү талазы-биле хавдыр провагандалаарында, партияның лозунгларын болган директиваларын амыдырал боттандырарынче улус массаларны мобилизастарында болур ужурлуг. Партияның политиказын хүн бүрү удуртуруга болдуруп, чонуун хөй массаларын үк политикага хандыкшыдып турган, парлалга органы чүгле ынчан ёзулуг дайынчы, ёзулуг революсчу хүлээлгезин күүседип шыдаар деп, В. И. Ленин чугаалап келген.

Революсчу марксисчи солуунун принциптерлиг, дайынчы шаап халдакчы чорууң оон эргежок чүгүлә шынары деп, В. И. Ленин демдеглээш, «мергеледиг» ажылчыннарга хамыктың мурнунда парлалга органының принциптерлиг чоруу эргим» деп бижээн.

Инитилел амыдыралының чүгүлә болуушкуннарын политика талазы-биле чидиг, дайынчы ёзу-биле чыпылар, социалистиг идеологияның удурламыкчыларының чаңгыс-даа чүүлүн харын чокка артырып болбас чижектиг социалистиг парлалганың шак ындыг шынарларын революцияның башты-чызы база бедик-биле үнелеп чораан. Социалистиг солуун идея талазы-биле удурланыкчыларын-биле маргылаанны чорудар, ол чорударда бир түү адам чалгараачыг, камгаланыкчы ёзу-биле эвес, а чогуур айтырыгларны салып, тода болгаш халдакчы ёзу-биле чорудар ужурлуг деп, Ленин айтып чораан.

Амыдыралдың болгаш революсчу демиселдиң иегелелеишге чогуур өйүде шалыпкын харылаазының эргежок чүгүлазын демдеглевишаан, В. И. Ленинниң бижээни болза: «...Хождап, чыдып каап турар солуун дээрге өлүг солуундур. Солуун болза хамыктың мурнунга чоруур ужурлуг... Чалгаараачыг болгаш хожудангай чорук солуун херээнге канчап-даа таарышпас».

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда төрүттүнген совет парлалганы Ленин парлалганың көңгүс чаа хевири деп санаан. Ленинниң бодалын ёзугаар алырга, социалистиг парлалга инитилел амыдыралының бүгү адырларында четпес чүүлдер-биле хайыра чок тодаргай демисежир ужурлуг. Массаларны чаа, боттуг чижектерге болгаш үлегерлерге кижизидер деп сорулганы Ленин журналистиканың мурнунга салган. Солуунарны массаларның экономиктиг эде кижизидилгезиниң чепсээ кылдыр, күш-ажылды чаа ёзу-биле канчаар чорударын тайылбырлаарынга чепсээ кылдыр хуулдуравын ол шынгыы негеп чораан. «Бистиң солуунарывыстың шынарының дугайында» деп алдарлыг чүүлүнге ол «политиктиг чулчуруушкуннарны» шынгыы шүүмүүлевишаан, «чаа амыдыралдың ёзулуг тургузуушкунунуң фактыларын» чыырын, ыяк хынаарын болгаш өөренирни публицистерге айытқан.

Ук айтырыгның дугайын В. И. Ленин катап, катап сагындырып чораан. «Айның дүржүлгазын, азы-бүрү оонак, үүрмек чүүлдерни, практиканы, ажыл-ишчи дүржүлгаңы улам-на улам тодаргай өөренип көөр, ёзулуг амыдыралче хамылап кирер., кедергей ядны-түрелги чорук турзажок, каяа кандыг кижи канчал (кандыг аргаларны ажыглап тургаш) бичии-даа бол чедишкиниерни чедип алганын сайгарып көөр; чазыларны болгаш билдинмээн чүүлдерни илередиринден кортпас; түс черинин эки ажылдакчызын бүгү хемчеглеп-биле йөрээп, мактаар, оон үлегерни эдереринче бүгүдеин кыйгырар херек. Ындыг ажыл хөй болган тудум, диниг практикаже улам хамылаанывыс тудум, ...бистиң партиягывыс, бистиң бүгү тургузуушкунувус улам экижирр» — деп, Ленин негеп чораан.

Кажан редакцияларга чагаалар, корреспонденциялар, черчеден айтырыглар доктаамал кээп, периодиктиг үндүрүлгелер биле күш-ажылчы массаларның аразында эң-не сырый харылзаа тургустуна бээр болза, чүгле ынчан солуннар инитилел-политиктиг амыдыралдың иштинге туруп, чүгле ынчан ону шын чыыдып шыдаар. Ындыг харылзааны тургузар дээш В. И. Ленин бүгү журналистерге, партия организацияларының удуртукчуларынга дараазында мынаар кыйгырыгны үндүрген: «Бистиң солуннарывыска материалдар бижиир калбак арганы ажылчыннарга бээр херек, ынчангаш олар боттарының амыдыралының, сонуургалдарының болгаш ажылының дугайынга, бүгү-ле чүүлдериниң дугайында хөй-хөй материалдарны бижип турзуннар...»

Партияның идей-политиктиг чүгүлә чепсээ болбушаан, партийни парлалга оон-биле чергелештир хөй-инитининг санаал-оналының индири, бүгү ажылчы чоннарның эргежыктарының болгаш күзелбодавдарының индири боол турар. Партияның болгаш чоннуң сорулгаларының чаңгыс аайы шак оон илереп турар.

М. ВИКТОРОВ.
(ПМА).

Саннар, фактылар

Парлалга хүүн В. И. Ленининиң үндезилеп тургусканы «Правда» солуунуң 1912 чылдың апрель 22-де (май 5-те) Петербургка баштайгы номеринин парлаттынып үнгенинге турасчаадың доктаатқан. Баштайгы үеде ол байырлалды 1914 чылдың май 5-те Ажылчын парлалга хүүн кылдыр эрттирип турган. Ынчаарга 1922 чылдан эгелээш, Парлалга хүүн РКП(б)-ниң Төп Комитединин партияның XI съездизининг бадылаанны шиитпирин ёзугаар чылдың-на демдеглеп турар апарган. Совет парлалга партийжи болгаш улусчу ленинчи принциптерге шынчы болбушаан, делегейде эң-не хөй номчуур улузувустуң амыдыралынга эң-не калбак рольду ойнап турар апарган. Партия массалыг информацияның болгаш пропаганданың чепсектерин сайзырадыр болгаш хөгжүдер дугайында доктаамал сагыш салып турар.

Чуртта хары угда тиражы 176 млн. хире 8 муң ажыг солуун үнүп турар. Анаа төп 31 солуун, республикаларның 158 болгаш өлээн каш чүс чер-черниң — крайларның, областарның, хоорайларның, районнарның солуннары үнүп турар. Улуг-улуг 3 муң ажыг бүдүрүлге чердери боттарының хөй тиражтыг солуннарыг. Колхозтарның 821 солуну база парлаттынып турар. Профэвилелдери, комсомол, азы-бүрү организациялар болгаш экономиканың адырлары-даа парлалга органнарыг. Чуртта комсомолдуң 132, пионерниң — 28, үлеттүр болгаш тудугнуң — 7, транспорттуң — 44, көдээ ажыл-агыйның — 6, культура, литература болгаш ураң чүүл айтырыгларының талазы-биле — 17, башкыларның — 16, күш-культура болгаш спорт айтырыгларының талазы-биле — 15 солуун бар.

Совет Эвилелинде журналдарны болгаш журнал хевирлиг сеткүүлдерни хөй хевирбиле парлап үндүрүп турар. Оларның чылда тиражы үш чартык миллиард ажыг экземплир-биле. 5 муң ажыг ат-биле парлап үндүрүп турар. Чүгле 1982 чылда инити тиражы 2 млрд хире экземплир 80 муң ажыг аттыг номнарны болгаш брошюраларны парлаан.

Уран-чечен болгаш уруглар литературазын парлап үндүргенин 1980 чыл-биле деңнээрге, барык 100 млн. экземплярга немешкен болгаш инитизи-биле 900 млн. экземплир четпеен.

Массалыг информация системазында 100 муң журналистер ажылдап турар болгаш оларга 6 млн. ажыг ёзу-бүрү профессиялыг кижилери — штаттан дашкаар корреспондентилер ажылдап турар. Совет парлалга кажан-даа Коммунистиг партияның шынчы, дайынчы дузалакчызы боол келген болгаш боол-даа турар. Журналистер СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге келир үеге ажылдаарының программазын кылдыр үлээп алганнар.

ЧУРУКТА: «Союзпечатьтың» Кызыл хоорайда киоскиларының чанында сонуннар болгаш журналдарны, өске-даа солуун үндүрүлгелерни садып алыр дээн кижилер эртениие дыка хөй болуур, бир ындыг үени бө чурукта көргүскен.

Республиканың санитар-эпидемиология станциязында радиолегия чон ортузунга арыг-шевер билигаврын пропагандаларының талазы-биле амыйды чорудуп турар. Будүүрүүге чериниинде болгаш магазиннерде оларның хонуу дамчып эртken арыг-шеворни сагыырының дугайында тәйылбырлап турар хуудустарны бө-ла көөр бис.

Радиолегияда үш кижи чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, ай санында 15 чедир хема парлалгазын ылып, хамаарыжкан черлериниге чедирип турар.

ЧУРУКТА: радиолегия кежигүннери Лариса Чимит, Наталья Анфилова болгаш Александр Ансёнов өлөр эзелчеглиг номерни үндүрери-биле ажылдап турда, бистиң фотокорреспондентивис Ю. Косарьков бө чурукту тыргыргаан.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Бөгүн—Карл Маркстың төруттүнген хүнүнден бээр 165 чылы

АҢГЫ ДЕМИСЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА МАРКСИСЧИ ЭРТЕМ

Аңгы демиселинин талазыбызле марксисчи өөредиг төөгүнү үй-балай болуушкун кылдыр көөр, ында кижи бүрүзү бодунуң туралаанын билир дээр чорукту бүрүн узуктаан. Аңгы демисели дээрге удурламышкак аңгылардан тургустунган бүгү-ле инитилелдерде турар төөгүлүг хообайы болуурун К. Маркс болгаш Ф. Энгельс олар киргускен.

Ол хообайну ёзугаар удурламышкак аңгыларга чардынган бүгү инитилелдериниң хөгжүлдези материалдыг чаагай кежикти бүдүрериге аңгыларның бот-боттарынга хамаарылгазының өскерлиишкиннериле, материалдыг чаагай кежикти бүдүрериге болгаш хуваармыга боттарының ролю болгаш туружу дээш, инитилелди үндезинин-биле эде тургузар дээш аңгыларның демиселин-биле тодаратпышнар. Хөгжүлениң хообайзун, азы инитилел-экономиктиг формацияларны солуурун хүлээп көөру дээрге-ле капитализмниң бүурап дүжериниң чайлаш чогун хүлээп көөру болур. Боттарының аңгы талазы-биле туружун ёзугаар буржуаз төөгүнүң төлөөлекчилери болган социологтар аңгы демиселиге ындыг үзел-биле чөпшээреишпейн турар. Аңгы демисели дугайынга марксисчи өөредиге олар ажыглыышнар биле капиталистерниң эрге-ажыктарын бир вай кылдыр удурламышдырын турар. Оларның чамдызы харын-даа эрткен үе дутайын бижип тура, марксизмни мактаарынга белеп турза-да, ынгы үеде аңгылар болгаш аңгы демиселиниң дугайында марксисчи, өөредиг, оларнызы-биле алырга, эргижирээн дижип турар. Бот-боттарынга удурланышкак аңгылар орнунга «амыдыралдың ажыктаң талазы-биле бүдүн чоруу» спциккен күрүнелиг чаңгыс аай нацин апарган дижип, ындыг инитилелге капиталистер биле пролетариаттың аразында чөрүлдөөлерин ажып эртип, ол аңгылар каттыжып, чаңгыс аай тудуш организм болуу берген дитилеп турарлар.

Капиталистиг инитилелди буржуазиянга болгаш пролетариатка, байларга база ядныларга аңгылаары «ядарыңгай чоруктуң түс чылы» — XIX түс чылда шын туруп болуур дээр чулчуруушкуннарны буржуаз шинчилекчилериниң ажыдарында киргеп. Аңгы үе-чадада «элбекшилдиң түс чылында» ындыг аңгылаашкын шагда-ла чиде бергеш болгаш инитилел аңгы чок тургузугже шилчип бар чыдар дижип турарлар.

Оларның бирээзинге Колумб университединиң профессору Адольф Вагнер хамаарыжыр. «Өнүү чок эрге-чагырга» деп бодунуң комунга аңгы үеде АКШ-та эртем-техниктиг революция-биле чергелештир «социал революция» боттанып, оон түнелиинде сан-хөөнүн тергиинеринииң тергиидели үзүткаттынган болгаш оон орнун «экономиктиг демократия» солаай деп, номчукчуларга бүүредирин ол оралдашкан. Оонуу-биле алырга, миллионерлериң болгаш миллиардерлериң тергиидели түгле кызыгаарлаттынган эвес, харын «демократтыг күштер-биле солуттунган. Ынчангаш АКШ-та тургустунган системаны «улусчу капитализм», «күрүнеден дашкаар социализм», харындаа «коллективизм» деп адап болуур дигилеп ол номда бижээн. Ындыг бодаалы америк экономист К. Боулдинг база илерелип, АКШ-та «капиталистиг коммунизм» өзүп, ону ССРЭ-ниң «социалистиг коммунизмин» тургузарының белеткелеп турар.

Хүүда капиталдың функциязы-капиталдан аңгыланырын Маркс болгаш Энгельс акционерлиг инитилелдерни аналиэтеп тура бижээн. Ол тенденция бүгүрүлгениң капиталистиг аргазын хевээр арттырбышаан, бүдүрүлгени инитилештиреринииң чорудулгазы болур болгаш капиталистиг харылзааларның алыс утказын өскертпес деп, марксизм өөредип турар. Ол улуг акционерлер капиталистиг аңгының монополистиг ямбылыг кезээн, сан-хөө тергиидекчилерин тергүзүп турар. Аңгы үениң монополистиг буржуазиязының бүдүрүлгени эргелеп башкарарындан бүрүн чайлап, ону бодунуң төлөөлекчилери болур менеджерлерге берипкени монополистиг буржуазияның маңгыстаачак чорууң түдеп-даа артык тодаргай көргускен.

Буржуаз эртемденнериң бадыткалы-биле алырга, менеджерлериң, технократтының туружунуң күштелгени хүү өнүүнүң бүурап, чидип бар чыдарын көргүзүп турар, чүге дээш менеджерлер боттарының ажылының талазы-биле бүдүрүлге командирлери болганда ажык-кончаа-биле эвес, а шалын-биле чурттап турар хелезиленекчи ажылдакчылар-дыр дижир. Оларның бадыткалы-биле алырга, бодунуң ужур-дузазын чидиргекен өнүүнүң системазының орнунга билиг, мергежилге даңнаан система тургустунуп турары ол.

Хүү өнүүге үндезилээн системаны эртемге, билигге, мергежилге аваа-ла бир үй-балай деңнеп турары каракка илдецдир. Бир эвес чүвени боттуубиле алгаш көөр болза, эртем болган билиг, азы эртем бүдүрүлгезинии кол пунктулары эвээш кезээниң холунда турардыр. Шынап-ла, эртем бүдүрүчүү күш болуп хүүлүп турар. Ынчаарга ол күш ажылчыныарже дамчып турар бе, ол оон бүдүрүкчү иезүү апарган бе, оны ол ажыглап турар бе? Чок. Аңгы шак ындыг байдалдарда Карл Маркстың: «Эртем болза күш-ажылга хамаарышпас, ында удур болгаш оон тергиидекчизи болуп турар күш болур...» (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс. Соч., т. 47, арын 555) деп сураглыг сөстери амгы байдалдарда ыракты эрткен үеден-даа артык улуг хемчээлге ажыглаттынар апаар.

Аңгы үениң эртем-техниктиг революциязы дээрге капитализмниң чурттап эртken техниктиг революциязы чаңгыс ол эвес. Бодунуң үезинде бус болгаш машинаның чүс чылы электрижидилгенниң түс чылыбиле солуттунган. Шак оон капитализмниң түүн-даа эскерилбейн арткан. Буржуазия эртемниң болгаш техниканың кандыг-даа чедишкиниерин немелде үнеин эндере бүдүреринге, азы чүгле бодунуң чаагай чоруунга ажыглап турарын ол факт база катап бадыткаан.

Эртем-техниктиг революция капитализмнин алыс утка-шынарын эскертпес. Капитализм үезинде ол революция адаанажылга хообайзуурга, эң хөй оруга сүреринии, немелде үне нормазын бедидеринге үндезилээш хөгжүп турар. Ол революция монополияларның кадыг-дошкун деминселиниң боттут чүүлү болуп турар. Капитализм үезинде эртем-техниктиг дешилгенниң «үре-түнелдерин» хуваары «капитал-биле» чоруттувар, ынчаагаш эң-не улуг монополистиг капитал эртем-техниканың чедишкиниерин нептереткенинден эң хөй ажык-кончааны ап турар.

Капиталистиг инитилел-экономиктиг формацияның алыс бүдүүжүнден тыптып келир хоочураан үүлдерин: кризистерни, бүдүрүлгениң ден-дески эвес хөгжүлдезин, экономиканың быжыг эвезин, массалыг ажыл чок чорукту, амыдыралдың үвезинин улгадымышкының эртем-техниктиг революция чайлатпайн турар. Чижээ, амгы үеде АКШ-та 10 миллион кижи доктаамал аштап, он-он миллион кижилер чедииместер дээр бөлүкте хамааржып турарлар. А чурттакчы чонның 1 хире хуузу болуп турар буржуазия чурттун бүгү национал байлаан бодунуң холунда тудуп турар.

Капитализмниң идеологтары чурттакчы чонның кол массалары-биле кавс-коя амыдыралда шымны берген монополистиг буржуазияның аразында коскү ылгалдарны чажырарын оралдажып, аңгы талазы-биле удурланышкак чоруктарны «чок кылыр», «кады ажылдажылга» болгаш буржуаз инитилелге аңгыларның «чидип турары» дээр теорияларны идип үндүрүп турарлар. Ынчалза-даа ол мөге концепцияларны амыдырал сойгалап, амгы демиселиниң марксисчилеиичи теориязының критиктеринииң барымдаа чогун тодаргай көргүзүп турар.

А. ЕРМОЛАЕВ,

төөгү эртемнериниң доктору.

(ПМА).

«1848 ЧЫЛДЫҢ МУРНУНДА БОЛГАШ СООНДА» ДЕП САКТЫЫШКЫННАР НОМУНДАН

1847 чылдың ноябрьның төнчүзүнде Коммунистер эвилелиниң ийиги конгреси болуу берген, анда Карл Маркс база олуржуп турган. Оон хуралдарынга чүгле делегаттар олуржуп турган, оларның санынга мен кирбейн турган мен. Ындыг-даа болза, чүүл дугайында чугаа чоруп турганын бистер билип турган бис, ынчангаш сан-өөлдерниң канчаар тостуруп улуг сояуургал-биле маңнап турдувус. Маркс биле Энгельстиң чугаалап, тайылбырлап берген принциптерин конгресстиң бир үнбиле чүүлдүгүнүн көргенин, манифести ажылдап кылырын оларга даасканын бистер удаваанда билип алдывыс. Оон соонда, кажан 1848 чылдың эгезинде «Коммунистиг манифестин» бижимели Брюссельден чедип келгенде, ол будун ус-чаданын документизин парлап үндүрериге бодумнуң бичии-даа бол үлүүмүн киргеп мен — бижимелди типографияга аппарып, баштайгы хевилелдиң саазынын чазыларын эскерип номчуур кылдыр Карл Шапперге чедирип берип турдум.

Ынчаарда мен Маркс биле Энгельсти бир-ле дугаар көргеп мен. Ол ийи кижини көрүп, магадаанымны кажан-даа утпас мен.

Маркс ынчаарда дыка аныяк, 28—30 хире харлыг, кижи чораан: ортумак дурт-сынныг, калбак хөрөктиг, тырың будуштуг, каштагай, чазык арынныг, сырый кап-кара баштыг, өткүт көрүштүг. Ол чидиг тоодугларга ынак, дайзыннар оон оозундан ажок коргарлар. Маркс чонуун баштынчызы кылдыр төрүттүнген. Оон чугаазы допчу, харылзаалыг, чайгылыш дивес логикалыг; ол кажан-даа артык сөстер чугаалавас чораан; оон чугаа бүрүү — бодал, чугаа бүрүү бадыткалдарның эргежок чүгүлә кезээ...

«Коммунистиг манифест» 1848 чылдың февральда парлаттынып үнгеп. Бистер ону Парижке февраль революциязының эгелээнинин дугайында медээ-биле дениге алган бис. Ол медээнин болдурганы сагыш-сеткилдин улуг көдүрүүшкүнүн мээң ылавылап дамчыдар аргам чок. Бистер өөрүп магадаан болгаш соруқ киришкинниг байдалга алзыпкан турдувус. Кижи төрелгетенин хоставарынга чүүлүбиле-даа дузалаар деп чаңгыс-ла сеткилге алыскан турдувус...

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

ГСЧП-ның ТК-ның Чингине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерге баштаткан партия-күрүне делегациязының алдары дәэш дүштеки шайлалганы СЭКП Төв Комитедиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуның болгаш ССРЭ-ниң чазаа май 3-те Кремльдиң Улуг орлузунга эрттирген.

Совет таладан дүштеки шайлалгага эштер Ю. В. Андропов, Г. А. Алиев, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, албанның еске-дээ кижилери киришкен.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Ю. В. Андропов дүштеки шайлалгага чүве чугаалаан.

Эш Ю. В. АНДРОПОВТУҢ чугаазы

Эргим-эш Хонеккер!
Эргим эштер!

Чүүүн-даа мурнунда эргим валчылар — Герман Демократтыг Республиканың партия-күрүне делегациязынга совет удурутулганың болгаш бүтү совет улустуң мурнундаа чүректиң ханызындан баймр чедирерин мензэ чөпшээреп көрүмер.

Чап-чаа болган чугаалажымышкыннарга бис бот-боттарывыстың ажыл-херектеривистиң дугайында тодаргай информацияны солуштувус. ГСЧП-ның, эш Хонеккерге баштаткан ооң Төп Комитединиң удурутулгазы-биле ГДР-ниң ажылчы чоннары партияның X съездизиниң шиитпирлерин күүседиргиге көскү чеднишкиннерни чедип алганы совет коммунистерни, бүтү совет кижилерни өөртүп турар. Салдыгаи планнарын моон соңгаар-даа амыдыралга бүзүрелдин-биле боттандырарын бистиң эргим өөнүктеривиске чүректиң ханызындан күзеп тур бис. Герман Демократтыг Республиканың бүтү акы-дүмма улузунга аас-кежиктиң болгаш чечекteлиишкиннин чаагай күзээшкиннерни дамчыдып көрүнер, эштер.

Ийи чүрттүң аразында харылзааларның айтырыы бистиң беседаларывыстың төвүнге турган. Ук харылзаалар моон мурнунда чылларда-даа болган ам-даа бүрүнгаар хөгжүп оозар. Ол СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң партиялар аразында харылзаларынга, күрүне органнарының, хөй-иишти организациялараның болгаш күш-ажылдың коллективтериниң кады ажылдажылгазынга, культураның үнелиг үүлдерин болгаш өжүрүшкиннерин аразында харылзаалардың еске-дээ хевирлериниң солчулгазынга хамаарлыр.

ССРЭ болгаш ГДР дыка хөй чылдар дургузунда бот-боттарывыстың аразында садыг талазы-биле эң улуг партнёрлар болуп келген. Ам бистиң экономиктиг харылзааларывыска ол черни бүзүрүлге талазы-биле шуут кады ажылдажылга эвлен турар.

Бистиң үевисте эртем-техниктиг депшилгениң өзөк участоктарынга бүрүнгаар хөгжүлде онза ужур-дузалыг болуп турар. Совет Эвилели, ГДР болгаш социалистиг дем каттыжыганын еске-дээ чүрттары чогаадыкчы улуг күүү-күштүг, эртем ажылакчыларының мерген-билдиг кадрларлыг, специалистерлиг, ажылчыннарлыг. Шак ол үнелеп четпес каттыштырып ажыглаанывыстан, бистиң улустарывыстың шиитпирлеп турары экономиктиг болгаш социал хөй талалыг айтырыгларны улам дүрген болгаш чеднишкиниг шиитпирлеп шыдаар ийик бис.

Эштер! Бөгүн, Карл Маркстың төрүттүнгенден бээр 165 чыл болганының бүдүүзүнде, бистер коммунистер: «Төөгү Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң өөредилиң ёзугаар чоруп келгеи болгаш чоруп чоруур» деп чоргаарал-биле чугаалап турар бис. Коммунистиг болгаш ажылчын партиялариың практиказы-биле, социализм тургузуушкунуның болгаш ол дээш демисселдиң интернационалчы дүржүлгазы-биле доктаамал байыттынган марксизм-ленинизм бөгүн-даа ажыл-херекке кара чангыс шын болгаш бүзүрелдиг удурутулга болуп турар.

Идея талазы-биле бистиң удурлаашкыларывыс Маркстың чылын боттарывыны-биле көрүп турарлар. АКШ-тың президентизи Рейган коммунизмге удур «крестиияг походчео» кыйгырып, ону бууразыры баш бурунгаар-ла көрүп турар. Вашингтон чүтле сөс-биле кызыгаарланмайн келген. ССРЭ болгаш социализмниң еске-даа чүрттарын шериг талазы-биле ажарын чедип алырының планнарын шинда ажыл-биле белеткеп турар. Каттышкан Штаттар боттарының эргеажыктарын барымдаалап, еске күрүнелериниң херектеринче мият чогуу-биле холгаарлап турар, ажыы-биле чугаалажарга, олар делегейге тергиндели чедип алырынче чүткүп турарлар. Бактың ёзулуг дөзу шинда-дыр, ол дээрге кижилерниң амы-тынынга кыжаныг-дыр.

Ийи анги биитилел системазының төөгү талазы-биле чарыжы социализмниң болгаш капитализмниң туруп турарынга үндезилеттинген дүрүм ёзугаар болуушкун дээрзин удурутулга болдуруп турар бис. Ынчалза-даа төөгү талазы-биле бот-боттарынга удур демисел тайбын кады ажылдажылганы чок кылырынче, харын-даа ол ядролуг дайынның талазынче шилий бээрниге бистер шиитпирлин-биле удур бис.

Бүтү кижи төрелгетеиге ядролуг айтыыл кыжанып турар шак мынаыг үеде, тайбыны камгалаарының дугайында сагыш салыышкынны бирги черге тургузары политиктиг шиитпирлерни хүлээп ап турар кижи бүрүзүнүң хүлээлгези. Америк удурткучуларның политика талазы-биле болуп туттунар, харысалгалыг, сарыылдыг болуп үезя келбээ бе?

Ол дээрге бөгүнгүнүң эң чиңг айтырыы — ракета-ядролуг чепсегленнишкиннин чаа бөлүктерни бүдүрбези, дайынны болдурбазы болуп турар.

Социализмниң чүрттары ук айтырыгларны эң бедик харысалга-биле көрүп турар. Бистиң саналдарывыс шынаа чамдык документилерде, ол ышкаш Варшава Керээзиниң киржикчилери чүрттарның Политиктиг консультативтиг комитединиң Прага Декларациязында илереттинген. Ында дайынны чоруузарының материалдыг херекселдерин чок кылырыга-даа, дайынны болдурбазынга политиктиг шаптыктаашкыннарны тургузарын-даа көрүп турар. Европа улустарының-даа, ол ышкаш делегейниң бүтү улустарының айыыл чок чоруунун дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын шинда барымдаалап көрген. Социалистиг чүрттарның тайбын чаа инициативаларынга харыыны бээрииден НАТО чүрттары амдаа ойтаван турар.

Талаларның дең болгаш чангыс аай айыыл чок чоруунуң принцивиниге үндезилеттинген ёске кандыг-даа инициативаларны чугаалажыр көөрүнге белеңнаастыр бис чангыс эвес удаа чугаалап келдивис. Ук принципти үрээр дээр чангыс-даа орилдажыышкын эки чүвеге черле чедирбес. Бис черле боттарывысты мегелеттирбес бис.

Эң харыысалгалыг үе келген: хендирик бичин-ле шиитчедир болза, дүргек чугалуп ыяй болур. Америк «першингилерин» болгаш чалгыының ракеталарыны Барыын Европага тургузары шак мындыг байдалдыг рольду ойнаи болур. Угаан-сарыылдыг чоруткун бүгү-зе бадыткалдарынга удурланыштыр, байдал ынчап баар чүве болза, ылчырбеленчек реакция чайлаш чок. ССРЭ, ГДР, Варшава Керээзиниң киржикчилери ёске-даа чүрттар харыы хемчегларни алыр апаар.

Шак мындыг перспективага америк удурутулга чөпшээрежин турар дээрзинге бүзүревес бис. Ынчаарга америк удурутулганың херек кырында кылып турар үүлдерин канчаар үнелеп көөрүл? Совет Эвилелиниң чепсээн чангыс талалыг дүжүрениче, Каттышкан Штаттарның Европага шериг талазы-биле күштүг болуруиче угланган «тик» болгаш «ийиниң аразының» вариантылары ийи талага чогумчалыг, шын шиитпирниң үндезиниң болбас дээрзин Вашингтонда билип-ле турар болгай.

НАТО-ның чамдык ёске-даа чүрттарының чазактарының туружу база зайын тывылбайн турар. Чижээ, ГФР-ниң күрүне ажылдакчылары моон соңгаар немец черден дайын кажан-даа өөскүвес үжүрлүг дээрзи-биле чөпшээреишкиннин чангыс эвес удаа илередип турганнар. Ынчаарга америк ракеталарны Барыын Германиянын черинге тургузарының планнарын деткип турарын ооң-биле канчап черле тааржыр деп болурул? Ол дээрге, баштайгы согуушкунуң чепсээ болгай.

Совет Эвилели бөгүн НАТО чүрттарында бар бооп турар чангыс-даа ракеталар, чангыс-даа самолеттар хөйну Европага тургуспазынга белеңнинин дугайын медеглээн. Бис ынча дээрииекче Совет Эвилелиниң ракеталарында ядролуг октар хөй болур деп биске чугаалап туравлар. Ынчаарга үүл дээрге, Англияның болгаш Франциянын чогуур чепсегленнишкиннерни барымдаалап турган, чедирикчилериң болгаш частыр октарның-даа талазы-биле ядролуг чепсектерни Европага дениээрииниң дугайын дугуржуп алырынга белеп бис.

Өске сөс-биле чугаалаарга, бистер болза, тала бүрүзүнүң дугурушкан үезинде ССРЭ-ниң ракеталары-даа болгаш оларда частыр октар-даа НАТО-ның талазындан хөй эвес болуруи күзеп турар бис. Англия болгаш француз-даа ракеталарда частыр октарның саны эвээжеттинер болза, бистерниң орутмак ыракшылдың ракеталарывыстың частыр октары база ол хире эвээжээн турар ийик. Европада тургускулаан ол чергеиин ужар үүл чепсектерииин талазы-биле шак-ла мындыг туруш база күштүг болур ийик. Ооң-биле ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектериинга чедирикчилериинин, товаргайларга, ракеталар болгаш самолеттарның-даа талазы-биле, ол ышкаш оларда частыр үүлдериин санының-даа талазы-биле ССРЭ биле НАТО-ның аразында чижек дең чорук тургустунар ужуруг, мындыг дең чорук амгы үеде турарындан дыка куду деииелде болур ийик.

Бистиң ол саналывысты боттандырар болза, Совет Эвилелиниң Европа кезээзиге орутмак ыракшылдың ракеталары болгаш оларда частыр октарда биске СС-20 ракеталарның чок бооп турганы 1976 чылдаавыңга чедир турганындан дыка эвээш болуруи онзалап айтыр болдай-дыр мен.

Бистиң ол саналывыска харыы кылдыр «хоржок» деп чугаалаар кижи болза, Европаның болгаш бүгү делегейниң-даа улустарының мурнуига эң-не аар харыысалганы чүктээр апаар, чүге дээрге, дутуржулганы чедип алырынга чидиртинген хүн бүрүзү-ле, неделя бүрүзү-ле, ядролуг айтыылды улгаттырып турар.

Бүтү улустар болгаш чазактар ол айтыылдың кайы хире улуун болган билир болгаш делегейниң камгалап алыр, болуушкуннарның угланышкынының база катаи чавырлыышкынның талазынче эргилдирер дээш бүгү үүлдерни кылыр ужурлуг.

Бистер боттарывыстың талавыстан бистен-ле хамаарыр бүгү үүлдерни кылып турар бис. Бо талазы-биле немец эштер-биле бистиң правыста бодалдар болгаш күзелдер-даа бүрүнгаар-биле дүжүп турарын онзалап демдеглексеп каап тур мен.

Дашкаиы эш Хонеккерниң, ГДР-ниң партия-күрүне делегациязының кежигүниериниң кадыкшылы дээш күдүрерии сүмелеп тур мен!

Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың улустарының бүзүлбас пайыралы дээш!

Социализмниң херээниң чаа-чаа чедишкиннери дээш!

Европага болгаш бүтү делегейге тайбын дээш!

Э. Хонеккер харыы сөс ап чүве чугаалаан.

Эш Э. ХОНЕККЕРНИҢ чугаазы

Эргим эш Андропов!
Эргим эш Тихонов!
Эргим совет эштер болгаш өөнүктер!

Герман Демократтыг Республиканың партия-күрүне делегациязының өөрүнээзиидеи Совет Эвилелиниге кээрииче чалааны дээш база бистерии акы-дүмианы ёзузу-биле хүлээп алганы дээш сагыш-сеткилдиг бүгү ханызындан өөрүп четтириишкиннин идередиирии меизэ чөпшээреп көрүнер. Ооң-биле кады, эргим эш Андропов, Германиянын Социалистиг чангыс аай партиязының болгаш бистиң улузувустуң адынга эң-найыралчы сөстер дээш. Силерге өөрүп четтирип тур мен. Бо аян-чорук болгаш бөгүн эгелээн чугаалажышкыннар бистериин чарылбас эвилелиивистиң, бистиң үреттүнелдиг кады ажылдажылгавыстың хөгжүлдезиниге чаа үе-чада болуруига быжыы-биле бүзүрээр бис.

ССРЭ-ниң болгаш ооң алдарлыг Чепсектир Күштериниң Ада-чүрттүң Улуг дайынынга гитлержи фашизмни ашкаи бүгү делегейге төөгүлүг тиилелгезиин чедип алган хүнден бээр 38 чылы ам каш-ла хонгаш болур. Ол тиилелге улустарга хосталганы бергеи. Оларны ол араатанзыг үүлгелиишкиннерден, өлүм-чидимден чайлаткан. Ооң-биле бистиң улустуң чырыткылыг келир үеиин оруунче кииргеш, социализмни тургузарының аргазын бергеи төөгүлүг ханы чаартылгалар эгелээн. Герман Демократтыг Республиканың халыг аалдарының ажылдажылгазының ол хире чүгүлээ чүүлдер туруп турда, делегей болуушкуннары кедиивиде социализмниң салдарындан чүүү-биле хамаарыжып турар. Ооң-биле холбаштыр акы-дүмма ядро бүрүзүүнүн болгаи бистиң дем каттыжышкынывыстың шуптузуиун чедишкиниери, оларның чангыс эвээ болгаи сырый каттыжышкыны улам улуг ужур-дузалыг бооп үтүрар. ГСЧП болгаш ГДР чогум-на ону чайгылыш чок удуртулга болдуруп турар.

Бистиң республикада амыдралды бистиң X съездивистиң шиитпирлерии күүседирии дээш идевкейлиг күш-ажылбиле, сайзырангай социалистиг иитилелдиң моон-даа соңгаар тургузары-биле тайылбырлап болдуруи чугаалаар ергааны бис. Чижээ, эрткен чылын бистер экономика талазы-биле боттуг өзүлдеии база катаи чедип алыр ергааны болдувус. ынчангаш ол 1983 чылда-даа үргүлүүлеп турар. Капиталистиг кризистиг болуушкуннарның уржуктары бистерге база салдар чедирбейн барбас болгайбаап. Бистиң партиявыстың хамыктың мурнунда артем-техниктиг депшилгеге болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериигe үнде эмдээш, бүдүрүлгени интенсификастаарынче угланган 80 чылдарда экономиктиг стратегиязының ачызы-биле боттарывыстың мурнувуста тургустунган сорулгаларын шиитпирлээр ергааның бооп турар бис. Бистер экономиктиг болгаш социал политиканың чангыс аай болуруиче угланышкынны үргүлчүлеп, бүгү күштү ажылчы чоннарның амыдыралының чедип алдыган материалдыг болгаш культурлуг деннелии камгалап, ону чоорту бедидериивче угландырып турар бис.

Манаа, Москвага, 1975 чылдың октябрь 7-де ат салган Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында кереэ амыдралда чедишкиниигe боттарның турарын сеткил ханышкын-биле демдеглеп болур бис. Ол киитилел амыдралының бүгү адырларынга — экономиканың, эртемиин болгаш культуракын-даа адырларынга ышкаш, политикага-даа, бистиң камгалал талазы-биле иинти соруглазарывыстың күүсединиишкиннерииге, капитализм-биле болгаш НАТО-биле демисселдиң шугумунга бодуиуп хүлээлгезин күүседир ергалыг бооп турар.

Эргим эштер болгаш өөнүктер!

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии күүседиргиге совет улустуң кайы хире кайгамчыктыг чедишкиннерии чедип ап турарын база катаи көөр ергааны бо аян-чоруктуң биске бергеиниге өөрүп турар бис. ССРЭ-ге сайзырангай социалистиг иитилелдиң тургузарының үезинде бистерииң кужениишкиннерии демнештерии шуптузуска оиза үнелиг байлак дуржулга мөөиеттингеи. Экономикага, эртемге өөредилгеге болгаш чырыдыышкыига-даа, а ол ышкаш камгалал күүү-шидалды быжыглаарының талазы-биле совет ажылчы чоннарның шылгарангай чедишкиннерии ГДР-ниң хамаатылары хаиы хүндүткел-биле магадап көрүп турарлар. Ол чедишкиннерии улустуң чаагай чоруузига, социалистиг бүгү дең каттыжыгазының эрге-ажыктарыига бараан бооп турар.

Социализмниң делегей кырыига туруштарын быжыглаарыиың херээиге Совет Эвилели иеззоде улуг салыышкынны киирип келген. Бөгүи херек база-ла шак мындыг бооп турар. Амгы үеде, кажан делегей политиказының дүн айтырында кижи төрелгетеиниң ажыдыралында ол хире чугула чүүлдер туруп турда, делегей болуушкуннары кедиивиде социализмниң салдарындан чүүү-биле хамааржып турар. Ооң-биле холбаштыр акы-дүмма ядро бүрүзүүнүн болгаи бистиң дем каттыжышкынывыстың шуптузуиун чедишкиниери, оларның чангыс эвээ болгаи сырый каттыжышкыны улам улуг ужур-дузалыг бооп үтүрар. ГСЧП болгаш ГДР чогум-на ону чайгылыш чок удуртулга болдуруп турар.

Бистиң республикада амыдралды бистиң X съездивистиң шиитпирлерии күүседирии дээш идевкейлиг күш-ажылбиле, сайзырангай социалистиг иитилелдиң моон-даа соңгаар тургузары-биле тайылбырлап болдуруи чугаалаар ергааны бис. Чижээ, эрткен чылын бистер экономика талазы-биле боттуг өзүлдеии база катаи чедип алыр ергааны болдувус. ынчангаш ол 1983 чылда-даа үргүлүүлеп турар. Капиталистиг кризистиг болуушкуннарның уржуктары бистерге база салдар чедирбейн барбас болгайбаап. Бистиң партиявыстың хамыктың мурнунда ажыктарыига чүгле удур туруш эвес, чавырлыышкыиыны удамчылаары, боо-чеиселди эдерге бүдүрериин болдурбазы, денеижилгеиiң болгаш чангыс аай айыыл чок чоруктуң принциптеринге дүүштүр боо-чеиселди кызыгаарлары болгаш эвээжедиги болур. Тайбыиың хандырары бөгүи чугула соруга дең бистиң саналдарывыс чангыс аай болуп турар.

Коммунизмге удур «крестиияг поход» чарлаан океан ындыиың чамдык ажылакчылары ядролуг согугиу бир дугаар таварыштырарын боттарының планнарынга киирип, ядролуг дайынга тиилелге чедии ан болур деп угаан-сарыыл чогу-биле санап турарлар. Олар айыылдыг оюнну кылып турарлар. Совет Эвилелиидеи болгаш социалистиг дем каттыжыгга чүрттәрындан шериг күүүи улгаттырар дээш церспетива-даа чок, харын-даа айыылдыг чүткүү-биле олар делегейге дүшкүүлүг чоруиу болдурбаи турарлар. Чавырлыышкыиның оруунга дыка хей күжениишкиннерии үндуруп турган, иланган Хельсинкиге болган чугаалажымышкыннар үезиниге чедип алган эки чүүлдерии олар ырлаар бергеи. Тайбыиың чедип алырын ышкаш-ла күзеп чоруур. Ынчангаш СССР-ниң тайбын дээш ленинчи, чайгылыш чок угланышкыны, делегей байдалын чавырлыдырар дээш оон моогаг чок инициативазы улустарга, тайбыга ынак күштерге эрес-дидим чоруккa идыг болбушаан, кады ажылдажылгаже сорук киирип турар. Кижи төрелгетеиниң амыдралының дүнеи-ле ядролуг дайынны чайлаткыры дээш, быжыг тайбыига хамаарылгалыг бүгү айтыырларны шиитпирлээр дээш демисселдиң мурнуку одуруунда бистиң социалистиг кады ажылдажылгавыстың кол күжүү — ССРЭ турүүп турар. ССРЭ-ниң ол төөгүлүг ажылхорээ бүгү делегейге удур үнелеп ап турар.

Ядролуг чепсектиг бир дугаарында ажыглаваас дең хүлээлгели чангыс талалыг болдуруга алгаш, болуушкун политиказының ханы утказын илередип турар базымны Совет Эвилели кылган. Тайбыиың хандырар дээш моон соңгаары демисселге ол чангыс талалыг базым өгөртиимес үжүр-дузалыг болуп турар. Ядролуг ёске-даа күрүнелер иидыг шиитпирии хүлээп алыры дең улустар бүрүи эрге-биле чүткүүдүг иеген турар.

ГСЧП-ниң X съездизиниң шиитпирлериие дүүштүр ГДР болуушкуи политиказының дээди принципии тайбыиы хандырар дээш кады күжениишкиннерге ажыл-херекчи дөрт киржиге чүгүлә деп санап турар. Варшава Керээзиниң киржикчилери чүрттарының Политиктиг консультативтиг комитединиң Прагага болган чөвүлел ядролуг чапчаа болгаш Политиктиг-декларациязынга салдынган сорулгаларны боттандырары бистиң кланның мурнуку одуруунда киргеи. Империализмниң боочепсекти эидере бүдүрер дээш угланышкыннарынга болгаш ооң бүгү озалдыг үүлдериие бо сорулгалар ёзулуг-ла удур туружу турар.

Шериг күштерии бот-боттарынга удур ажыглаваас болгаш тайбын харылзааларны тудар кылдыр саналарыттынган керээии Варшава Керээзии биле НАТО чарын алыр болза, эки талаже өскерилге дыка-ла көскү аиаар ийик. Өске тала мында хамаарыштыр чогумчалыг харыы бербээн, мынчаза-даа ол айтырыгга хамаарыштыг ооң эң-харыысалгазы хевээр арткан болдур ийин.

АКШ-биле чугаалажымышкынар үезиниге Совет Эвилелиниң Жиневага туружун бүрүү-биле деткип турар бис. Бодувуз «ийиниң аразында шиитпир» дээр база-ла «тик шиитпир» ышнаи хөөнүп, мерге шиитпирии АКШ удурлуп, ону боо-чеиселди дужурении күүдеи чангыс талаже, ССРЭ-де болган ооң эвилелдиилериже угландырган, Вашингтон болуунуи шаптыктаашкынынг политиказын база катаи киргүскеи кымга-даа бнлдиктир. Совет Эвилелиниң болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери ёске-даа чүрттарывыс эрге-ажыктарынга дүүштүр ядро чок зонага түрүмүү бүрүнгаар-ла көрүп турар бис. Бо сорулгага дүүштүр ядро чок зонаны түрүмүү дээш бистер турүүп турар-даа бис.

Эргим эштер!

Социализмниң, ажылчыннарның болгаш тараачыларның боттарының күрүнезии быжыглаар дээш оларның кришажылчы херектеривиниң тайбыга чүткүүдү көстүп турар дээрзии Герман Демократтыг Республиканың хамаатылары эки билирлер. Карл Маркстың чылының үнүлээн болгаш херээлеи алган инициативалар база ону бадыткаар. Эртемниг коммунизмниң үнделелгезиниң, сураглыг бодалны болгаш революсиүнүң төрүттүнгеи хүнүиден бээр 165 чылы болгаш моөөнниден бээр 100 чылы чоиуу ГСЧП-ниң X съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш күш-ажылга чогаадыкчы чоруукe хей-аът киирген.

Амыдыралче, төлептиг кижиже, дарлал болгаш дайын чок амыдыралже оруткy Карл Маркстың, Фридрих Энгельстиң болгаш Владимир Ильич Ленииниң амыдыралы идеяларын ажыктан. Ол орук-биле күүдүлүг Совет Эвилели-биле кады ворүп одуруварывыс бистиң чоиуувуска тиилелгеге бүзүрелдиг болдуруп, сайзырангай социалистиг иитилелди ГДР-ге чедишкиниг тургузуп туруп, бедик көргүзүүлерлиг болдуруиче хей-аът киирип турар. Бөгүи эш Ю. В. Андроповтуң ядыи ундургеи чаа тайбың инициативазын чүгүлээиииң чон сонуургаан.

— СЭКП Төп Комитедиң болгаш ооң Чингине секретары, бистиң эргим өөнүүвүс болгаш эжиивас Юрий Владимирович Андропов дээш:

— ГСЧП-ниң болгаш СЭКП-ниң быжыг тайбычы кады ажылдажылгазы, ГДР биле ССРЭ-ниң аразында бүзүлбас акы-дүмма эвилел дээш;

— социализмниң быжыглаар база тайбыиың хандырар дээш демисселге чаа-чаа демиит чедишкиннер дээш;

— эргим совет кижилер, силерниң казыкшылынар дээш— бо дашкаиы кедурерии чөпшээреп көрүнер!

• • •

Эштер Ю. В. Андропов болгаш Э. Хонеккериің чугааларын улуг киитээиген-биле дыиыаан болгаш үргүлүүлелиг ядыи часканшкыиыиары-биле утказаи.

Дүштеки шайлалга чылыг, найыралчы байдалга эрткеи.

(СЭТА).

Карл Маркстың болгаш Фридрих Энгельстиң Москвада музейи бар.

ЧУРУКТА: музейде чуруктарның бирээзи. Чурукчу А. Ржезниковтуң «I Интернационалдың Гаага конгрезинге К. Маркстың 1872 чылда чугаазы» деп чуруу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Херээженнер чөвүлелдеринде

ЧӨӨВҮЛЕЛДЕРНИҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

«Эң эки ажылдыг херээженнер чөвүлели», «Эң эки ажылдыг агитквартира», «Эң культурлуг, үлегерлиг малчын өгбүле» дээш социалистиг чарыштыг Тес-Хем районның херээженнер чөвүлелдериниң аразында организастаан.

Ооң бирги үе-чадазын ССРЭ-ниң 60 чыл болган оюнга алдар болдуруп түнээш, бирги черни О. Шынаанын херээженнер чөвүлелинге (даргазы А. Эртине) тывыскан болгаш районның херээженнер чөвүлелдериниң аразынга шилчир Кызыл тук-биле шаннаан. Бо чөвүлел чоннуң амыдыралының культуразын бедидер, херээженнерни совхоз бүдүрүлгезиниге хаара тудар талазы-биле ажылгы эки организастап келген. Төрээн чурттуң юбилейиниге тураскаатткан бот-тывынгыр уран чүүл көрүүдезиниге чоонду агитквартиралар айыбиле массалыг киирип тургеи. «Хойлуг кижи каас», «Шагаа», «Иениң чоргаараты» деп темалыг кежээлерни, «Арагаиың кырынга чам үнер» деп диспутту эрттирип, көдээ клуб, библиотека ёске-даа хой-иишти организациялары-биле харылзааны ажыглап турар.

Бо чижектиг ажылдарны Берт-Дагның, Чыргалаидының херээженнер чөвүлелдери чорудуп, боттарының ажылын идевкейжиткен. «Эң эки ажылдыг агитквартира» деп социалистиг чарыш суурларда чугула черни эзлээн. Берт-Дэг суурда А. Ч. Эрсчүнин даргалаан № 1, Кызыл-Чыраада К. А. Бызаикай удуртқан № 4, Чыргалаидыда А. Увайай даргалаан 14 агитквартиралар социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, чурттакчыларының сонуургалларын болгаш херегделдерни эки биилп, идей-кижизидилгелиг ажылдың таарымчалыг төөтери болуп турар. Агитквартиралар айыбиле херээженнерни политөөредилгеже хаара тутқан, беседаларны, политинформацияларны график ёзугаар эрттирип турав. Ооң кол темалары СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының материалдары, партиядың болгаш чазактың ёске-даа документилери болур.

Школа-биле харылзааны Үшиилада херээженнер чөвүлели (даргазы Т. Н. Оюн) идепкейлиг тургускан. Оларның дуржулгазыи ёске-даа чөвүлелдерге ажыглап болур. Школада класстан дашкаар ажылдарга ада-иениң киржилгези улуг. Херээженнер чөвүлелиниң күжү-биле хепта бажың, даараварының, аргымарының, хылзыг хөгжүмнүң, шыдыраанының, чурук тырттарының бөлүмнерин тургускан. Бо ажылга чөвүлелдиң активчилери К.-К. Долума, Д. С. Далыйоол, Д. Хунапаа, С. Д. Домаройол олар идепкейлиг киржип келгеи. Агитквартираларның чурттакчыларының киржилгези-биле школада музейии организастаан. Ында национал ядык-хепти, эт-сөөги ёскедээ солуи чүүлдерии делгээн. Тыва кавай, торгу-биле додарлаан ой шыва тоннар, аргаан, даараан хеп аймаан аиаа база делгээн. Делгелгенин түнелиинде «Ураи» агитквартира бирги черии алган, ийигизиивде «Чодураа», ушкузуивде «Енисей» агитквартиралар болган. Идепкейлиг киришкеи «Хуиучеш», «Шолбаи» агитквартиралар хуиаулел бижиктер-биле шаи-аатқан.

Чөвүлел амдыиыг чемпер делгелгезиин база эрттирген. Аиаа чүгле херээженнер эвес, эр улустуң база киришкеии солуи болган. Сандаков Кончымыр «Картофель — ийиги хлеб» деп тема-биле чүгле картофельден 13 янзы чемиз кылгаш, делгээн. Иишкизи-биле эштеи, далгамдан, иогаалдан, каттан кылган 263 хевирлиг чемиз база тыва улустуң национал чемнерии делгээн. 156 кижи киришкеи. Делгелгенин түнелиинде эң эки, амдыиыг чем кылганнарны шиитегиг баранар-биле шаиаан.

«Эрик» күдумчузунда «Енисей» агитквартираның активчилери Культура бажыңынга сиитеген даарап кылган ыдыыларының көргүзүүи таныш-биле эгелээнии чон сонуургаан.

А. ОЙДУП-ООЛ.

херээженнер чөвүлелиниң дараазының оралакчызы.

Кызыл район.

БАЯН-КОЛДА МЫНДЫГ

«Х Улуг хурал» совхоз эрткен чылын хуу чоидан 58 баш бода малды, 118 баш хой, өшкүиү садып ап, муи ажыг килограмм картофельди үрезин кылдыр хүлээп алган. Бажын бүрүзүнүң кодан-девискээринге картофельди, иогаалларны, тоолай, дагаа, куш аймаи өреге бүрүзү азырап тутқан турзун дээш совхозтуң директизязы, көдээ Совет күүскому боттуг дузаны чедирип келген. Бо ажылга суурда херээженнер чөвүлели улууи база киирип турар.

Малдың массалыг ооллаашкынының үезинде херээженнер чөвүлели 27 кижини сакманчыладып чоруткан. Мал ажылының бачым үезинде хойжуларга үш катаи шефтээшкинии организастаан.

Баян-Кол суурнуң Культура бажыңынга темалыг кежээлерни, делгелгелерии, ужуражылгаларны херээженнер чөвүлели эрттирип турар. Чижээ, «Уран шевер холдар» деп делгелге солуи эрткей. Анда ыяштеи, уязыидан, кештеи, ломордеи, мяштардан кылган 200 ажыг ёскедээ солуи чүүлдерии делгээн.

«Х Улуг хурал» совхоз эрткен чылын хуу чоидан 58 баш бода малды, 118 баш хой, өшкүиү садып ап, муи ажыг килограмм картофельди үрезин кылдыр хүлээп алган. Бажын бүрүзүнүң кодан-девискээринге картофельди, иогаалларны, тоолай, дагаа, куш аймаи өреге бүрүзү азырап тутқан турзун дээш совхозтуң директизязы, көдээ Совет күүскому боттуг дузаны чедирип келген. Бо ажылга суурда херээженнер чөвүлели улууи база киирип турар.

Малдың массалыг ооллаашкынының үезинде херээженнер чөвүлели 27 кижини сакманчыладып чоруткан. Мал ажылының бачым үезинде хойжуларга үш катаи шефтээшкинии организастаан.

Баян-Кол суурнуң Культура бажыңынга темалыг кежээлерни, делгелгелерии, ужуражылгаларны херээженнер чөвүлели эрттирип турар. Чижээ, «Уран шевер холдар» деп делгелге солуи эрткей. Анда ыяштеи, уязыидан, кештеи, ломордеи, мяштардан кылган 200 ажыг ёскедээ солуи чүүлдерии делгээн.

ЧУГАА ДООЗУЛГАН, ЧУГАА УЛАМЧЫЛААР

БИСТИҢ амыдыралывыска хлебтиң үнезиниң дугайында тодаргай чугаалаан «Хлеб» деп чугула үүзүдү «Известия» солундан очулдуруп парлаап бис. Ону республиканың чурттакчылары сеткил ханышкын-биле помчуп, аңаа хамаарыштыр бодтарының дыка хөй үнелиг саналдарын редакцияже чоруткан. оларның хөй кезии солунга парлаттынган. Ажык чугаага киришкени дээш автор бүрүзүнге өөрүп четтиргенин редакция илередип турар.

Хлеб дугайында чугаага хамаарыштыр келген чагааларның авторларының пазыхары-даа, мергежилп-даа, кылып турар ажылы-даа аңгыангы. А оларның бодалдары, сананнары, күзелдери чангыс аай болганын демдеглевес арга чок. Хлебти кам чок тотчеглеп турар фактыларны олар чидип-биле шүгүмчүлеп, хөй-хөй кижилерниң улуг күштү үндүрүп, машинатехниканы ажыглап тургаш бүдүрген хлевин хумагалаарынче кыйыргап дыка-ла үнелиг саналдарны киргген.

Чагааларның хөй кезинде аныяктарга хамаарыштыр чөптүт чемелээшкиннер бар. Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынларының бергезин көрбээн, чангыс кезиндек хлеб дээш безин шак-шагы-биле даштыгаа соокта турбаан, кур болгаш куруккан черлерни шингээдип алыр дээш эң ховуларга күжениишкиниг ажылга киришпээн, хлебти дайзынның шуушкан огунуң адаа-биле ленинградчыларга чедирип берип турган дайынчыларның дугайында чүгле сураан дыннаан ындыг кижилер ону үнелеп билбес-тир деп, олар улуг хомудал-биле, сеткилдиң човаа-биле бижээннер.

Дыка хөй чагааларда бо тайбың үеде безин хлебтиң үнезинин делгеренгейн-биле бижип турарлар. Тарааны өстүрүп алыры чиик эвес. Бистиң республикавыска сөөлгү каан чылдарда тарааны өстүрүп алыры дыка берге-дир дээрзин хөй санныг номчукчулар эки билип турарлар. Шынап-ла, тараа дээрге тараажының ынакшылы, сагыш-сеткилиниң соруктадырыкчызы, оон дүжүдүн ажаары — хүннүң ишчилериниң эң кол, эң хүндүткелдиг ажылы.

Солунга үнген чагааларның дугайында маңаа чугаа кылбас бис. Ол дугайын номчукчулар эки билир. Бо удаала парлаттынмаан чагаалар дугайында кысказы-биле таныштыраалы.

БИИ-ХЕМ районда бижикчи М. Кызыл-оолдуң чагазындан каш одуругларны чижекке көрүптээлинер. Автор бир катап автобуска олурупкаш, Хадын суурже бар чораан. Туранның хлеб заводунуң чоогу-биле эртип бар чорда, пассажирлерниң бирээзи ук будурулгеже көргеш, хлеб дугайында эпчок сөстер чугаалаан. Автобуска олурган пассажирлер, ылангыя улуг назылыг кижилер, хлебти багай быжырган кижилерниң ажылын иинти хлебке шаанаап хөрээ чок дээрзин чугаалаан деп автор бижээш, «кижи бүрүзү хлебтиң бодун хамаан чок, оон ат-алларын ол кырганнар дег камнап чоруур болза, бистин аравыска хлеб үнелевес кижилер чок болур ужурлуг» деп түннээн. Дыкала шын бодал.

Хлебке артынчы черле турар. Ону база чөп ажыглаар херек. Бай-Тайганың «Мурнакчы» совхозтан К. Арбай-оол ажылагыйның хову турлаанда столованың ажылынга доктаагаан. Чем артынчызын, ылангыя хлебти аңаа октавазы-биле бригада төвүнде хаваннар тудуп турар деп бижээн. База үнелиг чүүл-дүр. Ону каяа-даа непчедип болур-ла болгай. Чөөн-Хемчикте чурттап турар Т. Сандю тарааның үнезинге хамаарыштыр бижээн чагаазында аңазының дугайында чугаалап тура, «төгүлгей тараа көөп болза, ол сеткилп дыка-ла хомудаар кижи» дээн. Хоочуп салгалдың кижилериниң тарааны ёзулуг үнелеп билирии бо каш сөстер безин эң ханы бадыткап турар.

«Чамдык кижилер хлебке, тараага чүге кам чок, ону кайы хамаан чок төтчеглеп, ажылап турарыл?» Барык чагаа санында айтырыг бо. Ол бүгүдэн алгаш көөрге, бистиң ишчилеривис хлебти тергиин эки үнелеп билир-дир. Ону номчукчуларның иинти мындыг саналы-даа бадыткаар: «Хлебти хумагалаар кылдыр аданиелеривис, улуг назылыг өскедаа кижилер бисти чажывыстан тура өөрдип келген. Ол байлакты хүндүлээр кылдыр боттарывыстың ажы-төлүвүстү бистер чанчыктырар ужурлуг бис. Ону боттандырарының кол аргаларының бирээзи — булкаларга, прияктерге кайы хире күш үнерин билип алыры-биле аныяк салгалды бичиизиндеп эгелеп күш-ажылга чанчыктырар херек».

Хлеб дугайында чугаа чүгле чагаалар-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Ол дугайында хөй-ниити черлерииге, коллективтерге база чугаалажып, хлебти төтчеглекчи ёзу-биле көөр чоруктарны эң-не шинтпирлии-биле буруу шаап турар.

Республиканың Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң тускайжыттынган АТБ-зиниң чолаачызы, Ада-чурттуң Улуг дайынының кыржикчизи М. А. Секачев бажынар богу сөөртүр машинада ажылдап турар. Ол бир эртен бок төгери-биле тускайлап дерээн черже книр октаттына берген хлеб кескиндилерин камныг ужулгаш, машинаның хажыызында шарып каан саваже кнпр каап тура, мынча дээн:

— Бо ажылга үр апардым. Эки-даа, багай-даа чүүлдерге чанчыга бердим. Назы база улуг, көрген чүвем хөй. Ынчалза-даа бок араазынче хлеб октаар чоруккa тааржып шыдавас-тыр мен. Польшага партизаннар казанаанга хлебти граммнан үлежип турганывысты кажан-даа утпас мен. Ындыг амыдырал көрбээниидеп чүве ийикпе, азы чүнү-даа тоомчага албазындан ийикпе, хлебти үнелеп билбес кижилерге кылыым-даа хайыр, олар дээш арным кызып, эгенир-даа мен.

Хлебке хумагадыг болур кылдыр кижизидерииге ажыглаар тускай сүме, рецепт чогушын. Кижи бүрүзүнүң ажычаңы ангы, ол-бо чүүлге хамаарылгазы база ылгалдыг болгай. Ынчалза-даа аңаа хумагалыг болур кылдыр янзыбүрү аргаларны ажыглап тургаш, чанчыктырар херек. Хлебти үнелээринге, хлебти камнаарынга, хлебти хүндүлээринге чанчыктырар херек. Ону боттарывыс, кижи бүрүзү холга алыр ужурлуг бис. Кыдыыңдан хайтараакчы болурга ажык чок, харын-даа хоралыг.

ХЛЕБКЕ камналгалыг, хумагалыг болур дугайында эгелээн чугааны бөгүн моон-биле дооэуп тур бис. Аңаа идепкейлиг киришкени дээш солуннуң хөй санныг номчукчуларынга өөрүп четтиргенивисти база катап илереттивис. Чогум хлеб, тараа дугайында чугаа ам-даа уламчылаар. Часкы хову ажылдарының, чайгы суттарылганың, күсүү дүжүт ажаалдазының дугайында солунга хөй санныг материалдар ам-даа үнгүлээр СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар дээш шудургу ажылдап турарларның дугайында чугаа солун арнындан дүшпес. Ол база хлеб дугайында, оон үнелеп четтинмес шынарының дугайында, ону будүрүп турар ишчилериң дугайында чугаа-дыр. Ол ам-даа уламчылаар...

«ЫРЛЫГ БУЛАКТА» ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаалчызы К. К. Кудажының чаа чогаал бүрүзү номчукчуларның сонуургалын хайныктырып турар. Чогаалчының масса номчукчуларның сонуургалын чаалап алганының үнезини чүнүн-даа мурнунда бижээн чогаалдарының ангы шаг-биле быжыг доңнашканында. Ындыг чогаалдарның санынга К. К. Кудажының «Ырлыг булак» деп романы база хамааржыр.

Романда болуушкуннар ангы үеде Ырлыг булакта, Агылыгда, Кулузунда бооп турар. Автор ажыл-ишчилерниң овур-хевирлерии чуруушаан, оларның ажыл-херек дээш үргүлчү кыптыгып, хайныгып чоруур төлептиг аажы-чанының мозу-шынарының дугайын онзалап чугаалап турар. Ырлыг Булак — күш-ажылчы кижилерниң чурту. Ында совет амыдырал хөгжээн, ында күш-ажылчы чонның ыры чаңгыланган.

«Ырлыг Булактың» эгезинден сөөлүнге чедир докгаамал көстүр болгаш романның идейлиг утказынга ан-не чугула рольду ойнаар кол маадыр Эрес Оюновнч Херел. Ол ажыл-ишчизи-биле биске эргим болгаш чоок. Эрес Херел хөй-ниитиниң хөрээнден дашкаар чурттаи шыдавас кижи дээрзин оон амыдыралы бадыткап турар. Херел үргүлчү чөп аразында чоруур. Улусбиле ажылдап билирии Эрес Оюновнч удуртукчу кижиниң бир кол шынары деп чөптүт санап турар. Хередии чүгле ажыл-херек-биле эвес, чогаалчы эң ылангыя маадырының өг-бүлезиниде байдалын делгереигей болгаш амыдыралчы көргүскен.

«Ырлыг Булак» деп романның база-бир сюжет шугуму — Лапчар Ирбижейнин өг-бүлезиниң кежигүннери. Лапчар Ирбижей — хоочун хөлүү. Күжүм, арга-дүржугайдың чонның эрге-ажыынга бараалгадып чоруур. Ирбижейнин сонуургалын совхозта хөй ажылынын амгы болгаш кезии ыр үезиниң дугайында айтырыг хаара тутkан.

Оон-биле чергелештир романда четпестер база бар. Чижээ, дөртку эгеде. Бир катап часкаар кижии Баян-Сагаан эдээнин ак ийлериие далбай тыртып бээр дээш, Эрес Оюновнч ийи трактордуг халдып келген. Лапчар Ирбижеевич казайн-биле той кажаазында чаш хүрээп ыпып дүвүрээп турган. Трактористерии келгенин малчыннар билбээн. Эрес Оюновнч Баян-Сагаан эдээн малчын-биле чугаалашпайн далбыйдап каан. Кандыг-даа малчын кажап кандыг черии далбыйларын планнап, трактористерге айтып берип турар. Эрес Оюновнч, Лапчар Ирбижеевич чоп менгилежип ужурашпаанын? Аалга келген кижи огнуй - эзлеии-биле ужурашыр болгай. Оон ынай, чаарби тоску эгеде чаа совхозту тургузар дээш баштайгы хурал. Кандыг-даа хуралга кандыг-бир кижини улуртур ажылдарже хевирлип тура, оон фамилиязын, адын, адазының адын алап чугаалап таныштырар болгай. Хуралдың киржикчилерии боттарының баштайгы директорунуң бот-намдарын сонуургавааны база эдеп. Чаа совхозтуң баштайгы директорунуң фамилиязы, ады, адазының ады чүге билдинмезин?...

Чогаалчы К. Кудажы иинтизи-биле «Ырлыг Булак» деп романы-биле номчукчуларның угаан-бодалын хайныктырган, чугула айтырыгларны, теманы партийжи туруш-биле чырыткан.

С. ОЮН.

Ном болгаш номчукчу

«Ырлыг Булак» деп романның автору Тыванын кайыдаа тараалап булуунарындан көрүп болур бир мозулеш барымдаалының ханы ужур-утказын ажыткан.

«Ырлыг Булак» нарын тургузуглуг чогаал. Ол дөртен бир ангы-ангы эгелерге хуваттынган. Чогаалдың тургузуунуң нарыны оон темазының болгаш идеяларының делгеминден хамаарышкан.

«Ырлыг Булактың» эгезинден сөөлүнге чедир докгаамал көстүр болгаш романның идейлиг утказынга ан-не чугула рольду ойнаар кол маадыр Эрес Оюновнч Херел. Ол ажыл-ишчизи-биле биске эргим болгаш чоок. Эрес Херел хөй-ниитиниң хөрээнден дашкаар чурттаи шыдавас кижи дээрзин оон амыдыралы бадыткап турар. Херел үргүлчү чөп аразында чоруур. Улусбиле ажылдап билирии Эрес Оюновнч удуртукчу кижиниң бир кол шынары деп чөптүт санап турар. Хередии чүгле ажыл-херек-биле эвес, чогаалчы эң ылангыя маадырының өг-бүлезиниде байдалын делгереигей болгаш амыдыралчы көргүскен.

«Ырлыг Булак» деп романның база-бир сюжет шугуму — Лапчар Ирбижейнин өг-бүлезиниң кежигүннери. Лапчар Ирбижей — хоочун хөлүү. Күжүм, арга-дүржугайдың чонның эрге-ажыынга бараалгадып чоруур. Ирбижейнин сонуургалын совхозта хөй ажылынын амгы болгаш кезии ыр үезиниң дугайында айтырыг хаара тутkан.

Оон-биле чергелештир романда четпестер база бар. Чижээ, дөртку эгеде. Бир катап часкаар кижии Баян-Сагаан эдээнин ак ийлериие далбай тыртып бээр дээш, Эрес Оюновнч ийи трактордуг халдып келген. Лапчар Ирбижеевич казайн-биле той кажаазында чаш хүрээп ыпып дүвүрээп турган. Трактористерии келгенин малчыннар билбээн. Эрес Оюновнч Баян-Сагаан эдээн малчын-биле чугаалашпайн далбыйдап каан. Кандыг-даа малчын кажап кандыг черии далбыйларын планнап, трактористерге айтып берип турар. Эрес Оюновнч, Лапчар Ирбижеевич чоп менгилежип ужурашпаанын? Аалга келген кижи огнуй - эзлеии-биле ужурашыр болгай. Оон ынай, чаарби тоску эгеде чаа совхозту тургузар дээш баштайгы хурал. Кандыг-даа хуралга кандыг-бир кижини улуртур ажылдарже хевирлип тура, оон фамилиязын, адын, адазының адын алап чугаалап таныштырар болгай. Хуралдың киржикчилерии боттарының баштайгы директорунуң бот-намдарын сонуургавааны база эдеп. Чаа совхозтуң баштайгы директорунуң фамилиязы, ады, адазының ады чүге билдинмезин?...

Чогаалчы К. Кудажы иинтизи-биле «Ырлыг Булак» деп романы-биле номчукчуларның угаан-бодалын хайныктырган, чугула айтырыгларны, теманы партийжи туруш-биле чырыткан.

С. ОЮН.

Өг-бүле болгаш келир үениң кижизи

БОДАЛДАРЫМ МЫНДЫГ

Мен база бо чугаага киржикседим. М. Тирчин чугула айтырыгны көдүрүп турардыр.

Аныяк кижи тускай мергежилдиг турар дээр дугайында Валерий шын чугаалап турар. Кудалы капчаар эрттирер дугайында Владиславтың бодалының алыс утказы черде чөп.

Ынчаарга бистиң бо черге куда эрттирерде, он ажыг шаар мал өлүрер, ынча хире хааржак арага садар чүве бо. Мен бодаарымга, өйүн эрттирип турар. «Бай мен», «Шыдаар мен» дээр хөөп — феодализмниң артышкыны — мында колдап турар хире. Өглеиин турар уруг-дарыга белек-селек бээрде, база-ла ындыг янзылыг — оол биле кыстың төрелдери бүдүү удурланышкак талалар болу берген маргыжып турар.

Бо болза бистиң мораль талазы-биле негелделеривиске дүүшпес, эргиниң «чижир» «кагжыр» дээр адаанаарак хөөннер колдап турар, бичик-ле чидиглеиир болза, кончуг багай түңнелге чедирип болур маргылдаа-дыр. Оон биске хөрээ чок.

Бир-тээ, оол биле кыс боттодун эки билчиш, сеткилиниц ханызындан ынакшыжып, амыдыралдың улуг оруун ийилээ базып эртерии шиитпирлээн болганда, ол ийи аныяк кижиниң ада-иелери арасында чүвениң ужуруи чугаалажып, уруг-дарыының өгленчии, амыдыралдың эгезин тудуп тургускаиы төрелдериие, чонунга демдеглеп каары-биле куда доюн канчаар эрттирерии дугуруушкаш, боттарының шыдаар хирези-биле оны кылып эрттирери чугула деп бодаар мен. Артыктажып, маргылдаа үндүрүксээп хөрээ чүү боор. Аныяк кижилерниң найырлыга багай чүве-дир.

Чурттагаы чаа эгелеп чоруур аныяк кижилерге оларның ажылдап турар коллективтериниң салдары болгаш ада-иелериниң үлегери улуг рольдуг деп билип чоруур мен. Энир чылын бистиң черге Дыртык Монгуш биле Аржый-оол Монгуш оларның урбу биле оглу өгленчии алганнар. Олар ам ада-иезиниң үлегери-биле Улаатайда төрүүр хөй кадарын турардар. Ынчаарга хоорайларда, суурларда чаа өгленген аныяктарның өг-бүлезиниде байдалды бүдүрүлгеде, тудугда, албан, организация черлериидо комсомол болгаш хөй-ниити организациялары оларның эштерии дамчыштыр сонуургаар болза эки деп бодаар мен — ол аныяк кижилерге арга-сүме, деткимче, дүза хереглеттиниң турары чадавас.

Даржай КПМ-ООЛ.

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ

ГТО комплекстерии аныдыралга боттандырар талазы-биле Котовск районнуң спортчуларының эгелекчи саналыы ёзугаар тургустунган районнуң ийи чыл планы Молдав суурга күш-культураны улам сайзырадыр арганы берген. Спорт ажылынче чогуур кичээнгей салдынмайн турар ындыг ажыл-агый аи республикада чок. ССРЭ-ниң улустарының чайгы спартакиадазының түңнел маргылдаларынга белеткел спортту улам массалыг болдурган.

Кодээ черниң спортка хапдыкшылдыгларының ажыглалында бо хүнперде алдан ажыг стадион, чүс хире спорт залдары, он-он бассейн саналтынып турар. Котовскиниң күш-культуржуларының үлегер-чижээ-биле ГТО хоорайжыгаштарын, чайгы бассейиперии, кара алар черлерии ажыл-агыйларда тургускан. ГТО-ның көрек демдектерии эрткен чылын беш чүс ажыг чер ажылдыглар алган.

«Күш-культураны болгаш спортту — өг-бүле бүрүзүнге», «Өг-бүлевис-биле — маргылдаага» деп кыйгырыглыг спортчу маргылдаалар чонның чурттап турар черииң айны-биле доктаамал эртип турар. Ол — ада-иелериниң болгаш уругларның спортка сонуургалын бедидериии, өг-бүлелерии аңаа хаара тударының чугула хевири.

В. НОВОСАДЮК, СЭТА-ның корр.

Кышилёв.

«АГААР СТАНЦИЯЗЫНЫҢ ДЫҢНАТКАНЫН ЁЗУГААР...»

Кижи бүрүзүнге чаңчыл апарган бо сөстер агаарның байдалын радио болгаш телевиденне дамчыштыр чоңга танышгырып турар. Ол дамчыдылгага ажыглаар сан-түннерни ССРЭ-ниң Гидрометеорология төвү деп тускай албан чери берип турар. А олче чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан медээлер кээп турар. Украинада — Гидрометеорологияның болгаш бойдус болуушкуннарын контрольдаарының республика эргелели бар.

Агаар-бойдустуң байдалдарын сөөлгү чылдардан бээр аңаа Черниң метеорологтуг спутниктериң база радиолокаторларны дамчыштыр ап турар. Суггур чаъс, диимирээшкин, шуурган дээн ышкаш болуушкуннарны баш удур билип ап, аңаа удур хемчеглер алырынга ол чорук улуг иидиглиг.

Метеорологтар көдээ ажыл-агыйга база улуг дузаны чедирип турар. Агаар-бойдустуң байдалының дугайында ылап билип алган көдээ ажыл-агыйның специалистери тарылга чорудар, мал чеми белеткээр үелерни тодарадып алырлар. Чаштырылга дугайында медээлерии, даглыг черлерде харның хемчээлии, суггуың деңнелии база ооң дузазы-биле билип алырлар.

Гидрометеорологтар долгандыр турар бойдустуң кайы хире бокталып турарын база доктаамал хайгаарап турар. Эртем-шинчилел институдунуң Киевте амгы үениң чаа дериг-херекселдери-биле дериттингеи төвүнде бойдустуң бокталыышкынын контрольдаар автоматчыттынган системаны тургускап. Агаарда сералыг газты, утлерод окнзии, а ол ышкаш температураны, өл-шыкты, хаттың дүргенин болгаш угланыышкынын тодарадырынга ол дузалап турар.

ЧУРУКТА: спутниктерден медээ хүлээп алыр оператор Людмила Алексеевна Пархоменконуң агаар-бойдустуң байдалын картага дүжүрүп олурары.

В. ФОМИННИҢ болгаш А. МАЛАХОВСКИЯНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Янзы-бүрү медээлер

ӨРТКЕ УДУР БЕЛЕТКЕЛ

Улуг-Хем районнуң ыяш ажыл-агыйының амылдаичылары часны үеде арга-арыгларга өртту болдурбазының талазы-биле профилактика ажылын баш удур чорударының хемчеглериниң дугайында айтырыгны хуралга чугаалашканнар.

Аңаа Ак-Туругнуң, Арыг-Узүүнүң, Хайыраканның болгаш өске-даа участоктарның телээлери киришкеннер, арга-арыгга өрт болган таварыгларда ону узуткаарының арбаларын кол инженер В. В. Петухов тайылбырлап, көргүскен.

К. КОМБУ.

МЕРГЕЖИЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

«Тыва даг-дугу» комбинаттың арыглал фабриказында бөдүүн руда болбаазырадыр цехке «Мергежил талазы-биле тергиин» деп конкурсту савалакчылар аразында организастап эрттирген. Савалакчы бүрүзү мергежилин теория кырынга шиңгээдип алганын болгаш бодунуң хууда шалыпкын, дүргенин аңаа көргүзер.

Конкурстуң киржикчилериниң сүрээлеп турары плден. Ындыг болуру билдингир. Чүге дээрге адын камгалаарын оларга идегээп.

Эң эки көргүзүүнү ыпчан бешки звеноның ажылчыны Сергек Салчак көргүскен.

А. РОМАНЮК.

Аныяк үннер

МӨҢГЕ ОТКА

Москвага барганымда
Болган чок-ла Мөңге отка
Боодал чечек салып каар мен;
Бодалдарым дойлуп келир.
Ыдык оттуң чалбыыжы хып,
Ындын кирип, мөңге чайнаан
Ыыт чок дашка мөгейгештиң
Ылым-чылым тургулаар мен.
Тайбың дээштиң төккен ханын
Кызыл тук бооп хууда берген.
Кыпкан оттуң аайы-биле
Таваар эстеп хөлбеңнеп тур.
Адын-шолаң билдиннес бол,
Алдар-херээң өлүмү чок
Совет чурттуң ынак оглу
Солдат сени йөрээп чор бис.

Х. АРТЫК.

ШЫНЧЫ ШАГЫМ

Үе-шагны сөөртүп хемчээр
Мээң шагым — шынчы шагым.
Үе-биле чүрээм деңнээр
Мегелевес шынчы шагым.
Эртежиниң оттур өйүн
Эрттирбейн эде каапгар —
Ажылымче далаштырар
Алыс шынчы мээң шагым.
Хураа-суглаа болур дээнде
Хууда боду медээлей бээр,
Кино-концерт болур дээнде,
Кыйгыра бээр мээң шагым.

В. ДИРЧИН.

Суд залындан

МАҢГЫСТАЛЧАК АМЫДЫРАЛЫ ДЭЭШ

Тыва АССР-ниң Конституциязының 54 чүүлүнде «Бодунуң шилип алганы мергежилиие ажыктыг ажыл-чоруудулганың талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүп сагыры—Тыва АССР-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгеап болгаш алдарының херээ. Иинтилеелге ажыктыг күш-ажылдан ойталаары социалистиг иинтилелдиң принциптериие таарышпас» деп бижээн Ындыг турбуже, чамдык пйи-чангыс хамаатылар ол хүлээлгезин үттүп, ажыл кылбайн, арагаже сундугуп, маңгысталчак амырал-биле чурттап чоруурлар. Ындыгларның бирээзиниге С. А. Ооржак хамааржыр.

Сослукай Аимай-ооловна Ооржак Чөөн-Хемчик районнуң Ишкинге 1943 чылда төрүттүнген. 8 класс дооскан, мергежилп — токарист. Бир оол, бир кыстыг. Урутларын кат-незиии азыралында каапкан.

Оор, хулиган херек дээш Ооржак оон мурнунда база үш удаа шиитпирип чорваан.

Улуг-Хем районда № 18 КМК-га ол 1980 чылда ажылдаап. Аңаа база үр болбаан. Оон соонда доктаамал чурттаар чери-даа чок, районнар аразынга чеп кезип, тояап чоруп тургаш, кадайы Ч. Ондар-биле каны Кызыл хоорайга келгеннер. Ажыл чок, шил сава чыып дужаап, оон өртээ-биле арага садып ижип чоруп турганнар. Кызыл хооркүүскомнуң иштики херектер килдизиниң эзэриктер сергедир черинга ол доктаамал ааччызы болуу берген. Ажылга кирип алырын милиция ажылдакчылары аңаа чангыс эвес удаа сагындырып келген. Ол ону херекке албаан. Ындыг-даа болза «Тудуг кезектеги» комбинатка ону ажылдаары-биле кирип каан. Ажылдаарындаап, алкоголизмден эмнедириидеп ол ойталаан. Оон соонда Улуг-Хем районче катап чооупкаш, чо-даа болбаанда. Кызылга база катап кеступ келген...

Кызыл хоорайның улус сулу С. А. Ооржактың херээп сайгарып көргеш, алкоголизмден албадаа-биле эмнетиишаан, тыныгы чүрүмүүт күш-ажыл колониязынга бир чылда оон хоставлганын казып шииткеп.

Б. БОРИСОВ.

телевидение

МАЙ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горшистер, харыылаңар!». 9.35—«Дириите тудуп алыр». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.55 — Документалдыг телефильм: «Океанда ортулукө». 11.15 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.30 — Парлалга хүүнге. «Правда» дугайында сөс». Документалдыг теле. фильм. Кииридде созуг — «Правда» солуннуң кол редактору академик В. Г. Афанасьевтиң. 15.35 — «Тораан чурт дугайында ыры». 15.55— «Шыдыраа школазы. Ак терге. Дебют теориязының үндезиннери. 16.25 — Документалдыг телефильм. 16.45 — Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуиу РСФСР-ниң алдарлыг юризи Г. Д. Киевская-биле школачыларның ужуражыыткыны. 17.30 — Бөгүн—Парлалга хүнү. 18.15 — Миллионнарның ленинчи университели. Техниктиг чогаадылганың күш-ажылга сопуургалга кижизидерииге ролю. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — К. Маркстың төрүттүнген хүнүндеп бээр 165 чыл. 19.50 — «Дириите тудуп алыр» деп уран-чечен телефильмиин 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35— Театрга ужуражыщкывыпар. 23.00—23.15 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35— Зоология. 7-ги класс. 13.00— Ада-иелер, силерге 13.30—Ботаника. 5-ки класс. 13.50 — «Тиилекчилер». Уран-чечен фильм. 15.25 —Карл Маркс. «Аныяк ооллуң профессия шилип алырда болаалдары». 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Кызылдың уруглариың музыка школазының өреиикчилериниң концерти. 18.30 — «Бөгүн — Парлалга хүнү». 18.55 — Телемедээлер. 19.05 — «Чогаалчы болгаш үе». 19.35 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуцар, чаштар!». 20.15 —«Дем каттыштырылгазы». 20.45 — «Чурукчу Рахим Ахмедов». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35—23.10— «Бодунуң-на холегезиидеп дүргеи». Уран-чечен фильм.

Өг-бүле болгаш келир үениң кижизи

АГААР

Бөгүн республикага шохар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүктеп хаттың дүргеии секундада 5—10 метр.

Дүне 0—5 градус чылыг, чамдык черлерге 0—5 градус соок; хүндүс 15—20 градус чылыыр.

Кызылга чагбас, хат 5—10 метр. Дүне 0—2 градус, хүндүс 16—18 градус чылыг.

КИНО

МАЙ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Женатый холостяк» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (узатказ), 21.00. «Приказ огонь не открывать» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Улица младшего сына» 9.30, 11.10, 13.00, киноклуб «Всегда готов» 15.00, «Вокзал для двоих» (2 серийлыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Куда он денется» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуинарынга, дайынга мөчээнниериии өг-бүлелериниң кежигүниериие, хоорайның персоналдыг пенсионерлериие дыиадыры болза Кызылдың аъш-чем садыы Тиилелге хуиуие тураскаадым. № 13, 15, 40, 50 магазиннерге май 6, 7 хүннериида садыг организастаар.

Ол магазиннерге келириидерии чалап тур.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетүүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информацияның киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00745

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 106 (12196) | 1983 чылдың май 7, суббота | 1925 чылда үнелеп эдилеттинген | Өртээ 3 коп.

Совет Тыванының 40 чылынга уткуштур

ЭКИ ТҮҢНЕЛДЕР

Кызылдың үлетпүр будурүлгелериниң коллективтери эрткен дөрт айларның социалистиг күнзээгелерин хүүсаа бетинде күүсетпеннер. Будурүлгениң ном участоктарында ажылдап турар кижилер ортузунга нуш-ажылдың сагылга-чурумун бүзыглап, ажыл-херек дээш оларның харыысалгазын бедитпеннинг соонда ындыг эки түңнелдер чедип алдынган.

Апрель төнчүзүнге чедир үлетпүр будурүлгелери планнан ажыр 1,3 миллион рубльдиң продукциязын будурүгеннер.

Социалистиг чарышка эки түңнелдерни Кызылдың эт комбинады. «Каа-Хем» хамур-даш разрези, «Тудуг иезитером» комбинат, сүт комбинады чедип алганнар.

Тудугжу коллективтериниң арасында № 48 тудуг эргелелиниң, «Кызыл тудуг» эргелелиниң, «Кызыл тудуг» эргелелиниң шевелиичилери балгаш ашчылары бедик темпилиг, будурүүчүлүг ажылдап турарлар.

Улус ажыл-агыйының авыраларынга херек чүүнту севоргүрүнге «Тыва нефть тудуг», Красноярскстройтранс» трестиниң автобазаларының чаазачылары эвээш эвес үлүүн кииргеннер.

Н. ВАНЬКОВ.

КҮҮСЕТТИНГЕН

Таңды районнуң амыдырал хандырылга будурүлге эргелелиниң коллективи он бирги беш чылдың үшүнү өзен чылының апрельдиң планныг онаалдазын аңыр бөттандырып, кедээниң чонунга амыдырал хандырылгазының он хевирингe 9.400 рубльдиң ачы-дузазын чедиргеп.

Идик цегинин мастери А. Ежиков апрельдиң планныг онаалдазын 130 хуу күүсетпеш, будурүлгениң мурнакчыларының одуруунче киргеп. Даараныпчы мастерлер А. Крыцына, Н. Иванова, К. Очур. Кечетовта чонунуң чагыгларын комплекстиг хүлээп алыр пунктунуң эргелекчизи К. Халагаева олар база хүүда планнарын бедик кергүзүглерлиг күүсетпеп.

Бистиң корр.

КҮҮСЕТТИНГЕН

Таңды районнуң амыдырал хандырылга будурүлге эргелелиниң коллективи он бирги беш чылдың үшүнү өзен чылының апрельдиң планныг онаалдазын аңыр бөттандырып, кедээниң чонунга амыдырал хандырылгазының он хевирингe 9.400 рубльдиң ачы-дузазын чедиргеп.

Идик цегинин мастери А. Ежиков апрельдиң планныг онаалдазын 130 хуу күүсетпеш, будурүлгениң мурнакчыларының одуруунче киргеп. Даараныпчы мастерлер А. Крыцына, Н. Иванова, К. Очур. Кечетовта чонунуң чагыгларын комплекстиг хүлээп алыр пунктунуң эргелекчизи К. Халагаева олар база хүүда планнарын бедик кергүзүглерлиг күүсетпеп.

Бистиң корр.

УЛАМ ИДЕПКЕЙЛИГ

ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхоздуң Далар-оол Салчакка үдүртканы тудуг звеновзу бо чылдың бирги кварталының планнарын ажыр күүсетпеп-лээн.

Тооллайлыг дең черде чаа телевилел ёзугаар өшкү кажаалар ажыглалга киргеш, оон соонда улаштыр-ла бригазаның төвүзүнде шинтелиг чүрттелге бажыңын болгаш бир чүрттелге бажыңының ханалыг салым дооскан турарлар. Тудугжулар Мижит-оол Салчак, Кудус-оол Сая олар хүн норманың доктаамал 130—140 хуу күүседип, мурнакы одуруглә чоруп турарлар.

Бригазаның төвүзүнге база бир чаа тудугну шёнги кварталда дооскаш, ажыглалга киирерин Тооллайлыгның өшкү, сарлык мялдаан кадарчыларынга он бирги беш чылдың өзен чылында белек болур.

Д. Сэ чактың үдүртканы тудуг звеновзу ССР Эвилелиниң составында Тываның эки тура-биле маттышкынының 40 чыл оюн телеэтиг үткүүр дээш улам күжелиишкинниг ажылдап турарлар.

Х. ЧУЛЬДУМ.

АНАЙЛААШКЫН

Тываның ССРЭ-ге эки турабиле маттышкынының бээр 40 чыл оюнга телеэтиг үжүражыр дээш социалистиг чарышка Бай-Тайганың кадарчылары улам шенелиг киржип турар.

Районнуң ажыл-агыйларында өшкү оолдаашкыны түлүктүрүп, 11901 төрүүр өшкүнүң 5988-зи оолдаашкан, 5766 анайлаар камгалал алынган. «Бай-Тал», «Мурнакчы» совхоотарда төрээн өшкүлерниң чаш төлү мелдең.

Ажыл-агыйларның үдүртүүлери болгаш түскай эртемнилерни малдың чаш төлү хорап турар колаанарны кичээнгейге алгаш, харыысалгалыг ажылдакчыларның, мал эмчилериниң дежурүт-ёлаашкынының колаанында организастаан. Чаш анайлаашкын хораар чорууда болгулбас дээш темпилерни ажыл-агыйларда ап чоруун турар.

Төрүп турал өшкү колаанарны сакмаашкытер-биле хамаатыжып.

Өшкү оолдаашкызының чеэвинде хамаан колаанарга немелде күштү берген.

Б. БАРБА.

ЧАРЫШКА КИРИШПИШААН

«УТКД 25 чылы» совхоозтуң ажымчын кооперициязының коллективи 1983 чылдың бирги кварталында республиканың садыг организацияларының аразында социалистиг чарышка йёнги черии эдээн. Кооператорлар күш-ажылчы ол коргузүглерин улам бүзыглавышаан. Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскаткан социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Күш-ажылчы чаргылаанын негелдерин турускан. Оон түңнелин ай санында үнүрер. Кооператорларның ол чарыжының түңнелин Тываның ССРЭ-ниң составына эки тура-биле киргенинiң 40 чылының будүзүнде үндүрер.

Эрткен бирги кварталда мурнакчылар хөй болган. Чижөө, Ак-Тургуга коммунист Т. М. Байыр-оол эргелекчилээн үлетпүр баразаннар магазининиң ажыдакчылары эки ажылы-биле коммунистиг күш-ажылының коллектив атты чедип алган.

№ 1 автомагазинниң садыгжы-чолаачызы Т. Х. Кочбу будүрүлгеги бедик кергүзүглери-биле эрткен кварталның база бир мурнакчызы болган.

Бистиң корр.

ЧАРЫШКА КИРИШПИШААН

«УТКД 25 чылы» совхоозтуң ажымчын кооперициязының коллективи 1983 чылдың бирги кварталында республиканың садыг организацияларының аразында социалистиг чарышка йёнги черии эдээн. Кооператорлар күш-ажылчы ол коргузүглерин улам бүзыглавышаан. Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскаткан социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Күш-ажылчы чаргылаанын негелдерин турускан. Оон түңнелин ай санында үнүрер. Кооператорларның ол чарыжының түңнелин Тываның ССРЭ-ниң составына эки тура-биле киргенинiң 40 чылының будүзүнде үндүрер.

Эрткен бирги кварталда мурнакчылар хөй болган. Чижөө, Ак-Тургуга коммунист Т. М. Байыр-оол эргелекчилээн үлетпүр баразаннар магазининиң ажыдакчылары эки ажылы-биле коммунистиг күш-ажылының коллектив атты чедип алган.

№ 1 автомагазинниң садыгжы-чолаачызы Т. Х. Кочбу будүрүлгеги бедик кергүзүглери-биле эрткен кварталның база бир мурнакчызы болган.

Бистиң корр.

АЖЫЛ ШАПКЫНЧААН

Бүгү совет улус-биле бир дөмей, 741 дугаарлыг КМК-ның Тээлиде бот-оруулга чарыгалыг тудуг участогунуң ажыл-ишчилери Совет Тываның 40 чылынга уткуштур кызымак ажылдап турарлар.

Бо чылдың участоктуң планы улуг — 700 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр. 1982 чылда участок чыл планын бодунуң күжү-биле 92 хуу күүсеткен, мичээнгаш бо чылын оны катаптаазы-биле чыл эгезинден-не шалыпкын ажылдап киргеп. Бирги кварталда 150 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, 161 мун рубль кылдыр күүсеткенер.

Ийиги кварталда тудугжулар малчыннарның 85 мун рубль түңнүг комплекстиг турлаан база ийи-ийи аал чурттаар 4 бажыңны дужаар планныг.

Участокта мурнакчы бригаалар хөй. Коммунист Андрей Кара-Сааның үдүртканы комсомолчу-ажыктар бригазазы 1982 чылдың планын 110 хуу күүседип, амгы үезе база эки ажылдыг. Даваа Даржаптың, Кара-оол Салчактың бригадалары 1983 чылдың бирги кварталының планын 110—115 хуу күүсетпеннер.

Калдар-оол Салчактың бригазазы 300 баш хой киирер 1 кажаанны, 2 аал ишти чурттаар 1 бажыңны эрткен үш айза дужаган. Олар бо түңнерде «Тээлә» совхоозтуң Кызыл-Даг салбырында Борис Хертек бызаачылар звеновзу-биле кадыг улуг комплекстиг малчыннар төвүзүн тудуунда ажылдап турарлар.

Участоктуң ажыл-ишчилде чедишкиннер бар-дыр болза чамдык дужаар объектилер, бажыңнар 3—4 айлар иштинде ажыл турар таварылгалар база тургулаан. Оон ыол чылдагаанындан — материал чедишпеэнилеп бооп өтүрар. Район төп черлериниң ырак база оон сууларының арагында орулуун констругленнин багайымдаан чамдык материал сөөртпеп машиналар оны орук ара төпчайып, төтчеглеер чоруктар турган. Моон мурнунда чылдарга ажыл шагы үзер, оон оолдаар чоруктар көвей турган болза, бо чылын ол кескүүр-биле кылырылган, ажылдың будүрүүчүлүг бедээн.

В. ДОНГАК, КМК-ның бот-оруулга-чарыгалыг участогунуң мастери.

САНАЛДАРЫН КИИРГЕН

«Күш-ажылчы коллективтерин болгаш будүрүлгелерин, аймак черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның роляын бүдүргер дугайында» ССРЭ Хөөлүүзүнүң төлевилелиниң чугаалашкан хурал Барыын-Хемчик районнуң төп эмгелегээнге болуп эрткен. Анаа хөөлүүнүң төлевилелиниң танылтырын номчаан. Хөөлүүнүң төлевилелиниң сайгарын чугаалажырынга эмгелге коллективиниң идепкейлиг киржиң, оон чүүл, кезек бүрүзүн ниитибиле детпип, боттарының санаалдарын бертеннер.

Эмгелге ажылдакчылары П. Рудь, Л. Чинирёва болгаш өскелер-дээ төлевилелидин 17-ги чүүлүнде айыткан соругаларны чугулаалап демделээн. Ында коллектив кежигүннериниң идей-политиктиг, күш-ажылчы мөзү-шынар болгаш хөөлүү-дүрүм талазы-биле комплекстиг киржизидилгезинин, коллективке кадык моральпсихологтуг байдалды тургузарының, өг-бүленә быжыглаарынга болгаш үрүг-дарыгның кижизидилгезин эжиктиженнге детпинче көргүзер байдалдарны тургузарының хемчегрин айыткан. Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдарынга, ылаңгыя аозагалаашкынга удур демисеэдя күштелиишкинниг хамаарышкан төлевилелиниң чүүдүн хуралдың киржикчилери өрнүүн эрге-ажының камгалаазы дээш күш-ажылчы коллективтин, оон кежигүн бүрүзүнүң харыысалгазын бедидерин көргеп. 10 чыл иштинде үүрлеп чок ажыл стажы дээш шалээге 3 хүнүң немээрин айытқан үйыктаң Хөөлүүнүң төлевилелиниң немээрин санаалдаанар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Комбинаттың иштә чедишкиннериниң рудниктин ажыл-ишчилериниң киирген үдүг-хуузу эвээш эвес. В. Д. Кодзоптуң, Ю. С. Арзаповтуң үдүртканы № 1 болгаш 13 экскаватор экипажтары апрельдиң планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен. № 1 экипаж 92 мун тонна, № 13 экипаж 110 мун тонна даг массаазын чүдүрүп чоруткан.

Рудниктө база бир комсомолчу-ажыктарның экскаватор бригазазы чоокта чаа тургускан. А. Р. Бабурининиң үдүртканы оларның бригада бодуун ажылга ыяшкан болгаш эки сагылга-чурумнуг экипаж кылдыр коргүскен. Комсомолчулар хөөчүн эштеринден чыза калбаан, апрельдиң баштайгы үш неделязинда оларның үүлүнде—46 мун тонна даг массаазын чүдүргеп, ол дээрге айның планын күүсеткенин-дир.

Ында мурнакчыларга бүгү коллектив чоргаарланыр.

Бистиң корр.

ХАРЫЫСАЛГА ЧОК ЧОРУКТАН...

Эрзин районда «Мөрен» совхоозтуң кол экономаказы — мал ажылы. Бо орулгалыг адырда бо чылгы кыштаглаашкынның байдалы коңчуг дуурениглер. Совхоз шинтизинде 23 колзинарда 9063 баш төрүүр хойларлыг. Хой оолдаашкыны бүгү колзинарда доозулган. А кыштаглаашкын биске кайчаар эрткенил? Оны дараазында санаар тодаргай көрөчилеп турар: 1983 чылдың апрель айда № 1 хойжу бригададан 475 ажыг хой өлүп хораап. Оон иштинде 349 хураган болуп турар. № 2 бригададан 485 хой, оон иштинде 349 хураган когараан. № 3 хойжу бригададан 84 хой өлген, оон иштинде 14 хураган өлүүзээп болуп турар.

Совхозтуң чыйыстың бодалы фермаларындан 24 ишек, оон иштинде 9 чаш быладар, 17 баш чылгы мал, 1 төве болгаш 3 чаш бодаган өлүп хораап.

Иштинде-биле кыштаглаашкын үезинде (он 3 ай 15 хонукта сапаттынар) 1048 баш төөр мал өлген болуп турар. Бо санныырның иштинде өлген 708 башка бо чылгы чаш хураганнар кирип турар.

Кыштаглаашкынның эртип турганының үезинде төрүүр 100 хойга онаштыр түгле № 3 хойжу бригада амдыгында 24 хураганны камгалап алган. Тус-тус малчыннардан № 2 хойжу бригадада Шивалай Чылаа төрүүр 100 баш хойдан 100, № 3 хойжу бригадада Намдал Орус 100 хойдан 113, Учурал Марсуу 100-тен 105, Ижи Сигенков 100-тен 100, Анатолий Самыя 100-тен 97 хураганнарны тустузунда ап, социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннинг күүседип турары өөрүнчүг.

Шинчалаа-даа №№ 1, 2 бригадаларда (бригадирлери Андрей Сандак, Идам Нымыр) коргүзүглери куду. № 1 бригадада Соян Менденин колаанында 345 хой төрөөн. Төрүүр 100 баш хойга онаштыр 48—51 баш хураганнарлыг болганнар. Ол-ла бригадада Манчыы Даалыңның колаанында 437 хой төрөөн, ол хойжувус совхозка «рекордтуг» тургуп, төрүүр 100 хойга онаштыр түгле 22 хураган алган.

«Революцияның чалбыжы» совхозтуң хойжузу И. Сафоновтуң «Шын» солунга бо чылдың январь 4-те үнген «Харыысалга херек» деп ажык чугаазында харыысалга дугайында көңчүт шыныбиле чугаалаан. Шинчалаа-даа совхозтуң удүртукчуларындан эгелээш малчыннарга чедир харыысалга дугайында чүш-даа бодаавайн турарын үстүнде четпестер хереглелеп турар-дыр.

Мындыг ямыглыг бергедээшкинниңерниң үнүп келирининң дестери билдингир болгай. Ол дээрге чүүл-даа мурнунда совхоз директорунуң (директору турган Б. Сайды), партбюроюун (секретары И. Оюн), профсоюзтың организациязының (дарганы И. Нурзет) тодаглаан совхозтуң тускай эртемнигериниң эгелээш хойжу бүрүзүнге чедир негелде чогуурган дорт хамаарыжылгалыг. А совхозтуң тускай эртемнигерия ылаңгыя бригадирлер бүгүзе ёзугаар машиналарга олургулаткан малчын оглерге кире дүшкеп, шайлаап, дүртеп-не ынай болуурында. Бистиң совхозтуң мал бригадирлеро совхоз төвүзүнде «бригадирлер» чүрттап орааның кижи кайгаар. Оң даргаларның ажылдаарынга көңчүт-ла тааржымча чок. Совхоз төвүзүнден 40—50 километр ырак черлерде малчыннар бо чылдың январь 4-те үнген «Харыысалга херек» деп ажык чугаазында харыысалга дугайында көңчүт шыныбиле чугаалаан. Шинчалаа-даа совхозтуң удүртукчузу, зоотехниги, малының эмчизи шупту-ла Мөрен суурда олурарга окта шын эвес болгу дег. Сөөлгү үеде аттар мушуп, аалдар эргип, далаш чок ажыл-ишке ханы тапыжып чоруур бригадир, зоотехник, мал болгаш кижи эмчидеп болзубейн турар.

Ийи талазында, малчыннарның бот-харыысалга чогуундан дыка хамаажыр. Чажыргат чоор, ылаңгыя № 1, 2 бригадаларның малчыннары чүрттап турар черинии ажык, делгемин ажыглаашкын, хөөн колдуунда-ла дүрелеп кадарар, кыш канчаңмаанда-ла турда, өртедеп аргыжып чүдаадыр, ай-дедир чүгүртүп алыр улус-ла болгай. Оон уламындан малга ойлеп, немелде чем кылдыр бөөр үжүрдүг комплекстиг ынап-ла сагыыр үжүрдүг. Мал чемин «совхоз экөөр-ле ыйнаан» хөөр хөөн-биле кампалга чоок чемтереринден час дүш-төөдө-ле мал чеми тоңген турар чоруктар бар. Бо чылын совхозтуң девискээринде час дыка үламдыгып турар. Ол чорук малдың хораашкынында база салдарлыг. Чамдык малчыннар өлек, кыштаан ой-шаанда септевес чоруктар база бар. Малчыннар кижилерин шилип алырында болгаш бригадирлерни томуйлаарында четпестер бар. Чижээлээрге, үстүнде ады үүгүн турар Соян Менди, Манчыы Даалың олар моон мурнунда хой ажылынга ажылдап чорбаннар, оларга совхоз артында-ла төрүүр хойларны хүдөтпеени шын эвес. Оон чылдагаанындан малдың чаш төлү хорамчалыг болуп турары-дээ чадавас. Мал чемин камгалга чоокка чарыгдаанындан эрткен чылын 140 хуу кылдыр күүседип белеткээн совхозтуң мал чеми ам тоңгеп. Оон уламындан совхоз Улуг-Хем районнуң совхоотарындан ам бо түңнерде артыкшылдыг сиген прессте-рия сөөртүп эгелээн. Мындыг артык чарыгдалдыг апаарга, берге болбайн капчаар!

Шинчалаш совхозтуң амгы берге-дээшкинниерия чүгле совхозка эвес, харын ССРЭ Эрзин райкомунга, райкүүскомга, районнуң кодээ ажылагый эргелелиниге шынгыы кичээндирер болуур үжүрдүт. Харыысалга чок малчыннарга харыысалга онаар үе келген.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

ХАРЫЫСАЛГА ЧОК ЧОРУКТАН...

Эрзин районда «Мөрен» совхоозтуң кол экономаказы — мал ажылы. Бо орулгалыг адырда бо чылгы кыштаглаашкынның байдалы коңчуг дуурениглер. Совхоз шинтизинде 23 колзинарда 9063 баш төрүүр хойларлыг. Хой оолдаашкыны бүгү колзинарда доозулган. А кыштаглаашкын биске кайчаар эрткенил? Оны дараазында санаар тодаргай көрөчилеп турар: 1983 чылдың апрель айда № 1 хойжу бригададан 475 ажыг хой өлүп хораап. Оон иштинде 349 хураган болуп турар. № 2 бригададан 485 хой, оон иштинде 349 хураган когараан. № 3 хойжу бригададан 84 хой өлген, оон иштинде 14 хураган өлүүзээп болуп турар.

Совхозтуң чыйыстың бодалы фермаларындан 24 ишек, оон иштинде 9 чаш быладар, 17 баш чылгы мал, 1 төве болгаш 3 чаш бодаган өлүп хораап.

Иштинде-биле кыштаглаашкын үезинде (он 3 ай 15 хонукта сапаттынар) 1048 баш төөр мал өлген болуп турар. Бо санныырның иштинде өлген 708 башка бо чылгы чаш хураганнар кирип турар.

Кыштаглаашкынның эртип турганының үезинде төрүүр 100 хойга онаштыр түгле № 3 хойжу бригада амдыгында 24 хураганны камгалап алган. Тус-тус малчыннардан № 2 хойжу бригадада Шивалай Чылаа төрүүр 100 баш хойдан 100, № 3 хойжу бригадада Намдал Орус 100 хойдан 113, Учурал Марсуу 100-тен 105, Ижи Сигенков 100-тен 100, Анатолий Самыя 100-тен 97 хураганнарны тустузунда ап, социалистиг хүлээлгелерин чедишкиннинг күүседип турары өөрүнчүг.

Шинчалаа-даа №№ 1, 2 бригадаларда (бригадирлери Андрей Сандак, Идам Нымыр) коргүзүглери куду. № 1 бригадада Соян Менденин колаанында 345 хой төрөөн. Төрүүр 100 баш хойга онаштыр түгле 28 хураганнарны алган. А № 2 бригадада моон мурнунда чылдарда төрүү кылымак малчыннар дыртып чоруп Манчыы Күр-Баазыр биле Баллан Сайаа олар 100 баш хойга онаштыр 48—51 баш хураганнарлыг болганнар. Ол-ла бригадада Манчыы Даалыңның колаанында 437 хой төрөөн, ол хойжувус совхозка «рекордтуг» тургуп, төрүүр 100 хойга онаштыр түгле 22 хураган алган.

«Революцияның чалбыжы» совхозтуң хойжузу И. Сафоновтуң «Шын» солунга бо чылдың январь 4-те үнген «Харыысалга херек» деп ажык чугаазында харыысалга дугайында көңчүт шыныбиле чугаалаан. Шинчалаа-даа совхозтуң удүртукчузу, зоотехниги, малының эмчизи шупту-ла Мөрен суурда олурарга окта шын эвес болгу дег. Сөөлгү үеде аттар мушуп, аалдар эргип, далаш чок ажыл-ишке ханы тапыжып чоруур бригадир, зоотехник, мал болгаш кижи эмчидеп болзубейн турар.

Мындыг ямыглыг бергедээшкинниерия үнүп келирининң дестери билдингир болгай. Ол дээрге чүүл-даа мурнунда совхоз директорунуң (директору турган Б. Сайды), партбюроюун (секретары И. Оюн), профсоюзтың организациязының (дарганы И. Нурзет) тодаглаан совхозтуң тускай эртемнигериниң эгелээш хойжу бүрүзүнге чедир негелде чогуурган дорт хамаарыжылгалыг. А совхозтуң тускай эртемнигерия ылаңгыя бригадирлер бүгүзе ёзугаар машиналарга олургулаткан малчын оглерге кире дүшкеп, шайлаап, дүртеп-не ынай болуурында. Бистиң совхозтуң мал бригадирлеро совхоз төвүзүнде «бригадирлер» чүрттап орааның кижи кайгаар. Оң даргаларның ажылдаарынга көңчүт-ла тааржымча чок. Совхоз төвүзүнден 40—50 километр ырак черлерде малчыннар

ТЫВАГА РАДИО ХӨГЖҮЛДЕЗИ

Бүгүн — Радио хүнү. Орус эртемден А. С. Попованың радиоаппаратыны чедип алганындан бээр он чеди чыл чедип турар. Ол үеден ыштынде Тываның ажылчы чоннарының тозан ажыг хүүзү Төп телевизениениң бүрүн программазының дамчыдылгаларын көөр аргалыг болганнар. Ол үеэрге «Орбита» станцииниң болгаш «Экран» дээр ретрансляторларны тургускаанының ачызы-дыр. Тываның чамдык девискээрлеринде онзыг дамчыдылгаларны көрүп турар. Ам үзүлбес республиканың теледамчыдылгалары база-ла онзыг ыылдыр дамчыттырып эгелээр. Оон түңнүү аппаратуралаарын ээлеп тургускаш, электирилге-шемелде ажыылаарын шөлээр деп турар.

Телестудиия ооске-даа чаа, нарын приборлар-биле, ооску-бүрү аппаратуралар-биле немештир хандыртыныр турар. Оон ачызында дамчыдылгаларның шынары экижип, солуп бооп турар. Теледамчыдылгаларны солуп, шынарлыг болуру телеоператорлардан, оларның мергежилбилиндеш дыка хамаарыжыр. Ынчаар специалистер студияда эвээш эвес. Олар хөй санныг теледамчыдылгаларны кылып турар.

ЧУРУКТА: тыва телевидениениң хоочулары — оператор Карыма Домбуевич Моңгуш болгаш дыктар дамчыдылгазының редакциязының улуг редактору Дажиоол Евзановоич Оюдар оларның эдлеглиг дамчыдылганы кылырының дугайында чугаалажып олурарлары.

Республиканың Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрөөмитединиң инженер-техниктиг амылдакчылары боттарының профессионал байырлалы — Радио хүнүн чедишкинериг утказаннар. Ылаңгыя дамчыдылганы бететкээр болгаш чорудар амылдамчылардан үн операторларны аппаратуралардың техниктиг байдалын үлегерлиг тудуп, монтаж амылдарының шынарын улам экижидерин чедип алганнар. Чогум-на олардан дамчыдылгаларның шынары улуг хамаарылгалыг. Эфирже дамчыдар сөөлгү медээлерниң, радиожурналдарның, репортаждарның болгаш литературалыг композицияларның эки белеткеттинип ылдынары оларның марын амылдарындан хамаарыжыр.

Радио дамчыдылгазында үр чылдарда амылдаан, бедиң мергежилдиг специалистер эвээш эвес. Радиодамчыдылгазының болгаш үн бижиринниң цегининң начальниги О. Д. Зайцев, үн оператору В. Г. Сушенко олар ында 20 ажыг чыл иштинде амылдап келгеннер. Оларның дагдыныкчы боор, өөредиг инжилери ам боттары тускай амылдап, бедиң мергежилдиг специалистер апарганнар. Оларның аразында С. М. Какай-оол, А. Ч. Сандан, Б-У. М. Куулар болгаш өскелер-даа дамчыдылгаларны кылып, монтаждап турар. Олар улуг инженерлер С. Елизареевич, Т. Скуманның удуртулгазы-биле техниктиг өөредилгени эртикен болгаш чүгле студиига эвес, харын база республиканың бүдүрүлгелеринге, совхозтарынга-даа бижиттинген дамчыдылгаларны арыглап, эптеп, музыка-биле каастап турарлар.

ЧУРУКТА: үн оператору С. М. Какай-оолдуң эдлеглиг дамчыдылганы белеткеп турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БҮГҮ АДЫРЛАРГА АДЫР

Бистиң техниктиг дешпилгелиг үевисте ыырлыкчы чоокта чаа барык төөлдә-дүште мынаш сагындырып турган чүүлдер алыдыралда болтаныш турар. Миллион-миллион кижилер эртемденнериниң болгаш инженерлериниң чегаалыктыг, тывынгыр чоруунун ачызында космос дамчыштыр теледамчыдылгаларны көрүп, бистиң калбакделгем чуртувустун, бүгү диптер-чурттарының амыдылының дугайында эң чаа медээлерни дыңнап турарлар.

Амгы беш чылда болгаш 1990 чылга чедир үеде партияның ажыддап кылганы ССРЭ-ниң Экономиниг болгаш социал хөгжүдезинин программазында радионун болгаш телевиденнениң, харылзаанын өске-даа бөлбээзирангай хевирлерин улам сайзырангайжыдырып база көрген болгаш ол бистиң амыдыралывыстың бүгү алырларыныр улам-на хамыдап турар. Телевидение камераларын нарын технологтуг ажылдарны хайгаарал, башкарарынга, а башкыларга — школчуларны болгаш студентилерни өөредиринге дузалап турар. Ол болгаш өске-даа ыыдыг херекселдерниң дузазы-биле индустрияның, көдээ ажыл-агыйның, эртемнин, культураның бүгү алырларынга эргежок чугула боор-ла дээш телевидение дыыгаар чок таварымчалыг байдалдарны бижиттеш, аяган үкпүрүп көөр апаар. Кабель — демир удазын дамчыштыр көөр телевидение дыыгаар чок таварымчалыг байдалдарны тургузар. Ынчан телевизорлардың кижилер боттарының приёмниктерин ында-бүрү соруулгаларга ажыглаар аргалыг болур.

Республика найысшылаы Кызылга башкайы теледамчыдылга СЭКП-ниң XXIII съезжизиниң хүнеринде эгелээн. Ол болза түүгжуларның болган харылзаачыларның зуда холбаштыр ажылы чоннарга улуг белээ болган.

«Орбита» станциязы түүп тургусканы болган оку дамчыштыр Москвадан. Төп телевиденнениң программаларын хүлээп ап эгелээни республикага телевиденне хөгжүдезинге улуг базым болган. Ынчаар Бояровка болгаш Хову-Аксы сурларга эфирлиг дамчыдылганы көрүп эгелээн. Ооң соонда Чаа-Хөл, Сарыг-Сеп, Тоора-Хөл, Сүт-Хөл, Өөрү-Бажы, Ийи-Тал, Сүктүг, Шуурмак, Ак-Довурак чурттакчыларга Москвадан дамчыдылгазын көөр аргалыг берген. Тывага телевидениениң калбартырының дараазында кезээ башкай Шагаан-Арыгга, а ооң соонда — Кызыл-Мажалыкка чедип, барыын районнарже, радиорелелиг шугуумуг шөлээн болган. Ооң түңнелинде Улуг-Хем районнан аңгыда, телевидениениң Чөөн-Хемчиге, Барыын-Хемчиге, Бай-Тайга районнарның чурттакчылыг черлери болгаш Ак-Довуракның чурттакчылары хүлээп алыр апарганнар.

Республиканың девискээрлерин болгаш чоңун телевидение-биле хаара түүдүр сорулгабиле 1975 чылда «Экранче дээр ретрансляторларны Туран хоорайга болгаш Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» совхозка тургускулаан. Амгы үеде Тывада шинтиин-биле индыг 40 ажыг дамчыдыкчылар, тургустунган. Ол болгаш түүгжуларның республиканың чоңунун 90 ажыг хуузу Төп телевиденнениң бирги программазын көрүп турарлар. Моон соңгаарги сорулга — эвилелдиң болгаш республиканың-даа ыңаы программаларын-биле көрүүчүлериң хамырары боор турар. 1985 чылга чедир республиканың чурттакчыларының 80 хуу чедир кезээ ыңаы программаларны көрүп эгелээр.

Бо чылын Кызыл хоорайга өскүт телевиденнениң дериглелерин тургузуп ажылдадип эгелээр. Ооң соонда түс черинин дамчыдылгазын өөнүг кылдыр көрүп болур.

Тывага телевидение хөгжүдезинге боттарының бөлүкчи болгаш мергежилиң харын чокка берип, ооң ажылдап турар кижилер хөй. Оларны бөгүн аттарын өөрүнүүр. Бүдүрилге лабораториязының улуг инженери К. Ф. Газизов, электромеханик А. С. Конгар, көжер телестанциязының улуг инженерэри В. С. Чигжит, АСК-ның инженери Б. М. Люндуп, радио дамчыдылгазының инженера Т. И. Скуман болгаш өскелерниң социалистиг чарыштың мурнакчылары боор, боттарының участоктарында эки ажылдап турардар.

Харылзаанын бүгү алырларының ажылдакчылары, оларның-биле кады радиотеледамчыдылга ажылдакчыларының боттарының профессионал байырлалын дөмдеглеп тура, моон-даа соңгаар чедишкинериг ажылдаарын, республиканың телевидение болгаш радио хөгжүдезинге улам шаңкынчыдарын азаан турардар.

О. ШИРИНДУУ,
Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрөөмитединиң даргазының оралакчызы.

Бистиң республика телевидение төөвү түргустунганындан бээр он чеди чыл чедип турар. Ол үеден ыштынде Тываның ажылчы чоннарының тозан ажыг хуузу Төп телевиденнениң бүрүн программазының дамчыдылгаларын көөр аргалыг болганнар. Ол үеэрге «Орбита» станцииниң болгаш «Экран» дээр ретрансляторларны тургускаанының ачызы-дыр. Тываның чамдык девискээрлеринде онзыг дамчыдылгаларны көрүп турар. Ам үзүлбес республиканың теледамчыдылгалары база-ла онзыг ыылдыр дамчыттырып эгелээр. Оон түңнүү аппаратуралаарын ээлеп тургускаш, электирилге-шемелде ажыылаарын шөлээр деп турар.

Телестудиия ооске-даа чаа, нарын приборлар-биле, ооску-бүрү аппаратуралар-биле немештир хандыртыныр турар. Оон ачызында дамчыдылгаларның шынары экижип, солуп бооп турар. Теледамчыдылгаларны солуп, шынарлыг болуру телеоператорлардан, оларның мергежилбилиндеш дыка хамаарыжыр. Ынчаар специалистер студияда эвээш эвес. Олар хөй санныг теледамчыдылгаларны кылып турар.

ЧУРУКТА: тыва телевидениениң хоочулары — оператор Карыма Домбуевич Моңгуш болгаш дыктар дамчыдылгазының редакциязының улуг редактору Дажиоол Евзановоич Оюдар оларның эдлеглиг дамчыдылганы кылырының дугайында чугаалажып олурарлары.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

⊙ Төп радиодамчыдылгазының хонукта ортуман ажылдаар шагы 160 шак ажып турар. ССРЭ радиоприёмниктер болгаш телевизорлар кылып үндүрер талазы-биле Европада бирги болгаш делегейде үшкү черни эзлеп турар.

⊙ Совет инжилериниң бажыңнарында 75 млн. ажыг телевизорлар, 66 млн. радиоприёмниктер болгаш домир уязын дамчыдылгазының 78 млн. хире радиоточкалары бар.

⊙ Чурттуң телевидение четкизин делегейде эң калбак боор турар. Төп телевиденнеден аңгыда звилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның 121 телевидение төптери тускайлаң дамчыдылгаларны кылып турар. Чурттуң 81 телестудиялары өөнүг дамчыдылганы кылып турар.

⊙ Онгу беш чылда өөнүг телевизорларның саны 6-дан хөй катап көвүдээн болгаш бөгүн олар 6.5 млн. четкен. Он бирги беш чылдың төнчүзүнде оларның саны 23.5 млн. чедер. Төп телевиденнең дамчыдылга хемчээли 2 катап улгалыр.

⊙ Моон соңгаар чаа 117 телестанциялар ажыглалга киирер. Ретрансляторларның саны 6.500 чедер.

⊙ Хоорайлар аразының болгаш радиотелефоннуг шугумнарны барык 1.8 катап узадырын, чоннуң квартирларынга тургузар телефон санын — 1.4 катап көвүдедирин планнаан.

⊙ Беш чылдың төнчүзүнге чедир Төп телевиденнеңнең бирги программазын чурттуң девискээрлериниң 92 хуузу, ийиги программанны — 72 хуузу көөр апаар.

КИЖИЗИДИЛГЕ— КОЛ АЙТЫРЫГ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, партия Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» доктаалынга дүүштүр партия обкомунуң ап чорудуп турар хемчеглериниң күүсетпишаан, ажылчы чоңну, ылаңгыя аныяктарны совет патриотизмге болгаш социалистиг интернационализмге кижизидиринге чогуур кичээнгейлиг районнуң партия организациялары угландырып турар. Эрткен чылын болгулаан СЭКП райкомунун бюроларынга, пленумнарынга, партконнар болгаш партия эге организацияларының хуралдарында ажылчы чоңнуң интернационалчы кижизидилгезин улам ынай сайзырангайжыдырының дугайында айтырыгларны чугаалажып, тускай хемчеглерни хүлээп ап келген. Оон күүселеен дээш ажылдар бо хүнеринде уламчылап турар.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн байырлап эртиирип тургаш, районнуң партия организацияларының интернационалчы кижизидилгеге идеология ажылының янзы-бүрү хевирлерин ажыглашаан, эртип турар чаңгыс аай политхүннерин, косну агитацияны болгаш-биле ажыглаан. Ынчаар аргаларны моон соңгаар-даа сайзыралдыр, вентеренгей ажыглаарын чокчок чаа болуп өртекен СЭКП райкомунуң пленумунга демдеглээн.

Ажылчы чоңну маркесичнелиннчи үзел-бодалга, интернационалчы ёзуга кижизидеринге партия чырыдышкынының, комсомолдуң политөөредилгезиниң, экономиктиг өөредилгенин системазы чугула рольду ойнап турар. Өөредилгениң эртип турар шынары, оон теоретиктиг болгаш методиктиг деннели мурнунда чыыдардан экижип турар. Ылаңгыя «Чодураа», «Кызыл-гаар» совхозтарда, ыяш ажылгатай черинде партийкомнар болгаш экономиктиг өөредилге эки тургустунган. Оларда партия организациялары ук айтырыгларже чогуур кичээнгейни үзүлдүрүп турар.

Интернационалчы кижизидилге чамдык күш-ажылчы коллективтерде багай эвес тургустунган. Чижээлээрге, Шуурмактың ыяш ажыл-агый пунктузунда, суг ажыл-агый база КМК-1070 коллективтерде аңгы-аңгы пашиный телеэлери найыралдыг ажылдап турар. «Самагалдайның «Сельхозтехника» каттыжышкынының (начальниги М. Оюп, партия организациязының секретары Н. Тумат) коллективи ажылчыннарның интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле чамдык ажылларны чорудуп турар. Мурнунда хөжүдегей ажылдыг, сагылгачурумү комнак коллективти мурнакчы коллективнерин озуругунче киирген кижизидилге ажылын бедик деннеже тургускаанының түңнели болур. Бо интернационалчы коллективте политэкономиктиг өөредилге, бөскү агитация, дузалал ажыл-агый өске коллективтерден илгере тургустунган.

Ажылчы чоңнуң патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезинге культураның болгаш үран чүүдүлүн алдын черлерин калбак-биле хаара түткапы чугула рольду ойнап турар. Совет улустуң акыл-ухумалыкы найыралынга туржаалгалаан бөжөөлерни клубтарга, чоңнуң чурттап турар черлериниң ээлий-биле эртиргилээн. Чурттакчылыг бүгү сурларга, микрорайоннар, агитквартиралар, албан организацияның черлериниң ээлий-биле бот-тывынгыр үрэн чүүл көрүүлерин Самагалдайга, «Тес-Хем», «О-Шынаа» совхозтарга организастыг эртиргеп.

Өөреникчилерни патриотчу, интернационалчы медегелиг ажыглаан. Ынчаар аргаларны моон соңгаар-даа сайзыралдыр, школаларның башкылар коллективтери, партия, комсомол болган пионер организациялары чорудуп турар. Самагалдай школазы өөреникчилерге солуп ужуражылгаларны организастап эртиргеп. Берт-Даг ортумак школазында пайынчы болгаш күш-ажылчы аддар өрээлзи ээн дериттинген.

Школаларда интернационалчы найырал клубтары багай эвес ажыглап турар. Школачылар эвилелдешкен республикаларда школалар-биле болгаш чамдык даштыкы чурттарның школачылары-биле харылзааны түүп турар. Самагалдай ортумак школаның пионерлери МАР-ның, Болгарияның, Берт-Даг школазы Украинаның пионерлери-биле чагаалажып турар. Оон-биле черегелиштир патриотчу, интернационалчы кижизидилге талазы-биле ажыл амдаа чогуур деннелее эвес. Чамдык школаларга шериг хереесинин кичээлдери шимээр чок эртип, кабинеттери дериилеп чок болгун турар.

Районнуң чамдык школаларында өөреникчилериниң орус дыл талазы-биле билиш кууш. Бо өөредилге чылдың бирги чартынында багай өөреникчилериниң чартык кезии орус дылда багай дедектеринг болган. Ооң чылдагааны — орус дыл башкылакшынының районда четпес чоруп турарында. Кичээлдерге техниктиг херекселдерни, көргүзүг материалдарны ховар ажыглап турар.

Патриотчу, интернационалчы кижизидилгени ог-бүледен, садыктен, школадан шүүлгажылчы коллективке чедир бүгү талалыг чорудары чугула. Ылаңгыя дайынның болган күш-ажылдың хөөчүнарыбиле ужуражылгаларны, диститтарны, ноомчулга конференцияларын, Совет Тываның 40 чылынга тураскаткан кежээлерни, лекцияларны организастыг, бедик деннеже эртиирери чугула чөрүп эдээр ужуруг. ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле киргеининиң ужур-дузалын, чаартылгаларны, тодаргай чижектер кырынга көргүзүп турган тайылбырлаары — районнуң идеология активинин сорулгазы.

С. ХЕРТЕК,
СЭКП Тес-Хем райномунуң пропаганда болгаш агитация кижизиниң эргелевичизи.

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛ ТУРДА-ЛА

Мурнунда Чыргакыга, Хову-Аксыга, Дагыр-Шемиге, Хөрүм-Даргга, Чыраа-Бажыңга бичии-бичии колхозтар тургулаан. Оон соонда оларның баазазынга чамгыс «Чыраа-Бажың» совхоз тургустунган.

Бөжен чылларның үезинде бистиң Чыраа-Бажы суурга чүс ажыг олуттуг, бичии клуб, холушкак барааннар магазини, ачнелге пунктуу, 260 ажыг өөреникчи өөреннир аге школа турган. Амгы сезии чылдарның үезинде суурувусту мичаңгызы-биле хөнмаарге, өөредилгелер улуг. «Чыраа-Бажың» совхозуун төвү Чыраа-Бажы суурга 300 олуттуг Культура бажыңы, 740 ажыг өөреникчи өөреннир спорт залдыг ортумак школа, ийи эски, ийи баяр уруглар эскилери, дөрт магазин, харылза белдири бар. Ажыл-агыйның үш салбырында базалга культураның, амыдырал хандырылгазының черлери нөөлээ ишчилерниң ажыглаанында.

Көдээ ишчилериң амыдырал-чурттулгазының деннели бедик, бай. Чыраа-Бажы суурда 300 хирэ ареге телевизорну көрүп, радиону ыынаап турар. Хуузунда чиик машиналарлыг, мотоциклдерлиг ажыглаан. Ынчаар аргаларны моон соңгаар-даа сайзыралдыр, вентеренгей ажыглаарын чокчок чаа болуп өртекен СЭКП райкомунуң пленумунга демдеглээн.

Ажылчы чоңну маркесичнелиннчи үзел-бодалга, интернационалчы ёзуга кижизидеринге партия чырыдышкынының, комсомолдуң политөөредилгезиниң, экономиктиг өөредилгенин системазы чугула рольду ойнап турар. Өөредилгениң эртип турар шынары, оон теоретиктиг болгаш методиктиг деннели мурнунда чыыдардан экижип турар. Ылаңгыя «Чодураа», «Кызылгаар» совхозтарда, ыяш ажылгатай черинде партийкомнар болгаш экономиктиг өөредилге эки тургустунган. Оларда партия организациялары ук айтырыгларже чогуур кичээнгейни үзүлдүрүп турар.

Интернационалчы кижизидилге чамдык күш-ажылчы коллективтерде багай эвес тургустунган. Чижээлээрге, Шуурмактың ыяш ажыл-агый пунктузунда, суг ажыл-агый база КМК-1070 коллективтерде аңгы-аңгы пашиный телеэлери найыралдыг ажылдап турар. «Самагалдайның «Сельхозтехника» каттыжышкынының (начальниги М. Оюп, партия организациязының секретары Н. Тумат) коллективи ажылчыннарның интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле чамдык ажылларны чорудуп турар. Мурнунда хөжүдегей ажылдыг, сагылгачурумү комнак коллективти мурнакчы коллективнерин озуругунче киирген кижизидилге ажылын бедик деннеже тургускаанының түңнели болур. Бо интернационалчы коллективте политэкономиктиг өөредилге, бөскү агитация, дузалал ажыл-агый өске коллективтерден илгере тургустунган.

Ажылчы чоңнуң патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезинге культураның болгаш үран чүүдүлүн алдын черлерин калбак-биле хаара түткапы чугула рольду ойнап турар. Совет улустуң акыл-ухумалыкы найыралынга туржаалгалаан бөжөөлерни клубтарга, чоңнуң чурттап турар черлериниң ээлий-биле эртиргилээн. Чурттакчылыг бүгү сурларга, микрорайоннар, агитквартиралар, албан организацияның черлериниң ээлий-биле бот-тывынгыр үрэн чүүл көрүүлерин Самагалдайга, «Тес-Хем», «О-Шынаа» совхозтарга организастыг эртиргеп.

Өөреникчилерни патриотчу, интернационалчы медегел

АЛДАРЛЫГ БАЙЫРЛАЛ

Немец улусту фашизмдеп хостаанының 38 чылы Москвания ажытчы чоннар төлөлекчилеря май 5-те байырлалдыр демдеглээн.

Эркен чылдарда СӨКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң аразында, СССР-ниң болгаш ГДР-ниң улустарының аразында акылунна найыралчы харылзаларның туругстуттунгаш байырлалдыр хуралга чүве чугаалаашпар оналап демдеглээн. Ол харылзаларда бот-боттарын хөнүмү-биле хүндүрлиришпээнге, сорулгаларның болгаш ажыл-чорудулганың чаңгыс эптиңнге, найыралчының интернационализмниң йөнүлешкөөнге, социалистиг интернационализмниң принциптеринге ышкы чорукка удезиглеттингеп. Политиктиг болгаш экономиктиг ян-биле кады ажылдажылганы хандырарынга, амгы техниң эң чугула айтырыгларының, талазы-биле шиитүрүштарлы ажылдаш ишкынарынга ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң улустуңчуларының доктаамал тәжрааышкынарны улуг рөлдү ойнаар туган.

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

Немец-фашистиг эжелекчилерден Чехословакияны Совет Армияның хостаанының 38 чылы-биле хөлбөшүмүр совет дайынчыларга Праганың Ольшанкы чевээле туреэлдирилгеге чечектер салган. Чечектер салынышкынның баглаалыкка ЧКП ТК-ниң Чингине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак республиканың өскө-дем удурлакчылары, а ол ышнаш ССРЭ-ниң ЧССР-де элчизи А. П. Ботвин киришкен.

(СӘТА).

Улегерлиг корум-чурум дээш

КОЛЛЕКТИВ БУРУЗУНГЕ

Хей-амытаның корум-чурумун биижиттер херекте профилактика чечүүлелдеринде, эш-хуу стандарттарның киришкенин улуг. Самагалдай хевээ Созеңнеринге денежкорунде эдээн чүрүмнерде, организацияларда, бүдүрүлгелерде ол хей-амытаны организациялаары туругстуунда. Оларның аразында болгаш муруунда сорулганың эң күүгесинде туран профилактика чаңгыланган, эш-хуу стандарты бар. Чижеш, район эмнелгезинде, организация эдертенээ сыг, миш ажылдакы чүрүмнерине туругстуктан ол биилеңгилеринге ажыглаар ап.

Сут ажыг-эдээ өскүүде профилактика чечүүлээ бер кежиишпес. Оон ажыктыг Б. Базанай хөлөгүп туран. Ажылдакчыларның корум-чурумунда хемнелдиишпээр, интернет хөлөзөйлү чок эртпес. Ажыл шагы хөлө, ортелеп сылдыс ажылдаар. Ол ышкаш профилактика чечүүлээнин (сестрасы Л. С. Балгыма) ажылы кежүү. Сээрбек-оолдуң Ирина Ивановна, Ооржак Ирина Ивановна, Ооржак Ирина Ивановна, Ооржак

Шүлүк кыдыраажындан

КАЖАРААННАР

Аалак мени бүгүн чиктиг үткүп алды,
Ананда дег хөлүг шимээн үндүрбеди.
Сыгырышкан, мыжырашкан куштар безин
Шырыш өттүр сестимзиреп бакылаштыы.
Сактырымга, будун эзим делегеби
Чаңгыс мендеп айыылызына бергезиңг де:
Диңмирээшкин муриунда дег — ылым-чылым.
Дириг чүве мында чок дег бодамдырды.
Төлдеринге сагышсыраан ава ышкаш.
Догерезин аалак чидир хойлапкан-дыр...
«Кайдыг хайның уржуул бо?» дээш, хынаган
Катап-катап артым-иштим көрзүнгеп мен:
Адыр-дүүрге чүктээнимнин хайы бооп-тур.
Ам эвес, оны чүге алганым ол?
Халап биле буянны чүм ылгап шыдаар
Кажараанар мында бар деп билбес чүмүл?!

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

ХООЧУН ДИКТОР. КЫМЫЛ?

Ада-чурттуң Улуг дайынының уржуктарын чидирер дээш бүгү совет кижилерниң күжениишкинниг ажылдап турганы 1946 чылдың чазы. Ол үеде Тыва областың культура хөзүлдези баштайгы базыннарны кыла берген турган. Тываның радио черинге диктордаар күзелдиг херээженнер аразынга конкурс бир хүн чарлаттынган. Анда чүгле түскей эртемниг, класстыг кижилер эвес, аянныг номчуур, орус, тыва сөстерни шын алдаар кижилер херек.

Кызыл хоорайга кежээки школдарын 7 класын дооскан, шыырак билиглиг, суму үнүп башкылаарынга белетеннип турган Тамара Сатты база аңаа киришкин деп башкылары сүмелээн. «Диктор» деп сөстүң утказын безин орта билбес Тамара аңаа баштай чөпшээрешпээн. Ол та чүү хамаатыг кижиниң ынча дээр чүве. «Директор»-даа дээн шыкаш. Оны бөлүүткә, школа директорунуң шыңгыы көрүжү, угаалыглыг сөстери салыышка кирип кээр.

— Диктор-директорлар-даа ыыдавас боор мен. Хуваалда бүүтаар Улуг-Хемче баткамның эки боор — деп, Тамара чөртээн.

Кады өөренип турган өөрү шүлүк тугаалап, ырлап турда өткүт үнүп эжи Тамзырма эдертип алгаш чорупканнар.

Интернационалдыг кудумчуунда Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге келгеннер. Муриунда Тамара аңаа каш-даа катап чорааш, мында ац-меним, фото-туруктарны соңуургап көөр турган. А бүгү Тывага чаңгыланып турган радионуң дөзү база оон үнүп турган дээрзин ол билбээн бооп-тур.

Музейниң бир өрээлинге кире бергеннер. Тываның радио черинің даргазы Тамдакай дарга хөй-ле кыстар чыып алган хөөрешкен турган. Тамара хирип кээрге, ол эглип кээп:

— Кежээки школдан келир кижиивис бо бе? Ам шүүтү чыглып келген-дир бис, конкурсту эгелээр-дир — деп чарлаан.

Тамара эң соңгуже келген болгаш, оон ады данныын эң соонга келген. Баштай бижиткен кыстар белеткеп каан сазыында түүлерни номчуп эгелээннер. Дыка-за девидээр болган. Чамдык кыстарның үнү-даа, холчугаа сиригээр. Оон уламындан сазыында бижип каан түүлүү номчуп чадай бээр, келдирээр-даа улус-бар.

Тамдакай соңгуредиң, данзыга аны киргеннериң саны эвээжеп, конкурс эртер хире кижи чок апаарга, дүүреп эгелээн.

— Сестерни шын айтап көр даан «Хөмүр даш» деп чүүл, «хөмүр-даш» кылдыр түзүштүр номчу — дээр-даа. Оон сагындырмының соонда, киржингин улам дүүрээр. Чаңдыр-соора баары дам баар.

Тамараның ээлчээ-даа келген. «Өскелериң частырыышка кижи өөренир» деп үлегер домактың шынның мынан билген. Өөрүп ол көргеш, дүүреп болбас деп чүвени билгеп. Бир дугаарында ээн класста шүүлүк доктаадып орган кылдыр бодап алыр. Долгандыр турган өөрүнче сагыш салбас херек.

Боданып, белеткениң алыры бир аңгы, а чогум улус мурнуунче үнүп келирге, суртеңгирле болгай. Хөй-ле харак оны өөрүмнеп, шивегейлей берген ышкаш сагындырар.

— Дыынанар. Кызыл чугаалап тур — дептеш. Тамара бодумун үнүп безин танывааш. Ынаар тамы дүүнүве өске кижи-даа чугаалаан ышкаш. Тамдакай дарга чөгеннип, өскээр көрүү берген. Та аңаа өжешкен ол, тө бодүн туттунуп апканы ол. Тамара оожум, харын-даа онзагай аялга-биле, ылдык чок, сөстер катаптавайн бир арын түүлүү номчуптаан.

— Алыр-адыр. Чүгээ ышкаш. Ам моны номчуп көрем.— дээш, Тамдакай өске сазыны тутсупкан. Оны база Тамара сиат чок номчаан, харын бир-бесс бир сөзүн соора алапкан. Ол-даа ажырбас.

— Черле шүүлүдүр. Эстээр. Диктордаар кижи бар-дыр. Ол дээрге Улуг-Хем кожуунда Сат Чамбалдың уруу Тамара-дыр — деп, дарга өөрөөн.

Тамара ол кежээ дамчыдылгага эң баштай киржи берген.

«Диктор» деп сөстүң утказын мынан Тамара бир дугаарында билген. Амды телевизор хире аппарат дамчыштыр сөөлгү медээлерни, политиктиг бесседенмы, область иштинде амыдыралды чонга танылтырар — мындыг ажыл болгаш. Эртен чедир шакта, кежээ база чедир шакта дамчыдар.

Радио ажылдакчылары мынан хөй эвес — он ажыг кижи турган. Орус улуска дамчыдылганы хөй кезиинде Савинцева дээр орус уруг белеткээр. Чаъык-чаагай, ажылгыр — шору кыс. Тамара оон хөй-ле түүлүү өөренген.

Радио ажылдакчылары мынан Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинин бир өрээлинге ажылдап турган. Даргазындан эгелээш кассирниге чедир шүүтү-ла мында Дамчыдылга шагы чедип кээрге, аңаа кижи артпас, артык шимээнзааш үндүрбезин дээш ажылдап орган кижилерни өрээлден тыдырер. Ол хирезинде-ле хоочок — эртикен-дүшкен машина, эжик аксынга шимээн-даавы эфирже үне бээр.

Ыры дамчыдары база назыны. Микрофон аксынга патефонну салып алыр, оон биинээ-даа шимээн үндүрбейн, пластинкаларны солуптаар. Башкайгы үеде кижи деңгээр, холбат тутпаныыс болгаш даавы тазыре каапкаар.

Кандыг-бир байырлал үтүлүү концерт дамчыдары база берге. Ол чаңгыс өрээлге сымаг хире артыстерни чалеп алгаш, никти ырны күүседир. Оон ийи-чаңгыстың номерлери чорун турда, өскелери безин тыпмас. Шак-шагы-биле концерт доозулгаже маңан турар.

— Амгы Комсомольская кудумчуузунга 1948 чылда чаа студия ажыктанда, дыка эки апарган — дең, Тамара Чамбаловна чугаалады.— Диктор өрээли, концерт дамчыдар өрээл — шүүтү аңгы-аңгы, эжикчер, хана дамчыштыр кандыг-даа шимээн өттпес. Чаа аппараттар база көстүп келгей. Соңга өттүр операторлар-биле тускай медээ өөртээр чугаалажыр. Ол аппараттарга үн бижидер хереклелдер кылын каан. Дамчыдылганы баштай бижидип алыр. Ол бижилгилге үезинде чазыптар-даа болза ажырбас. Ол частына бергеи черни балап каапкар.

Тамара Чамбаловна Сат диикторлап 1962 чылга чедир ажылдаан. Оон студияга концерт бижидип кээп турган артыстерге «хөлөктиришкен». Чүге дээрге Тамара Чамбаловна күтле бодик мергежилдиг диктор эвес, ол ажыл шевер хаванышкы ышкаш. Артыстериң ылык-левил үезүе зайы-биле даарап кижи херек апаргаш. Ол ажылдан Т. Ч. Сат хүндүлүг дыштанылга — пенсиже үнген.

Д. ЧЫДЫМ.

Көдүртүнмес

Делегейде кандыг аңаа чок дээр! Чижээ. Микронезияның чыдык ортулуктарының чурттакчылары садыгга түскей демдектиг даштарны аксына кылдыр ижмелээп турар. Оон үнези даштың хемчеглиндеи хемээжир. Ынчангаш чыдык аксындаштарны оон чыткан черинде шиңгедири берге. Индыгда болза, оон кыска хемээжирин, оон хазының карманында чеже аңаа барын ол ынчаар чурттакчылар билир. Ынчангаш сар ол даштарга ыяш-даа дегбес, чыткан черинге чыдар. Ук ортулуктарда саарылгага аңгы үеде даг породазының 13 муң чеңгек кезээ сөңгээттинип турар.

Япон эрте-бурунгу Киото хоорайның музейлериниң бирээзи сураглыг. Унда бар чүүлдер «эң-не», «эң-не» деп кейдырыг-биле делегеттинген. Делегейде эң-не узун сосискалы, чарде эң-не дээр шил сабаны, делгей кырында "эң-не биче хемчээлдиг телевизорлу оон көрүү болур. Япончар болгаш туристер музейниң ол коллекциязын улус сонуургалыг-биле көрүп турарлар.

(СЭТА)

СҮМЕЛЕР

◆ Дустуу аъш-чем белетеалинге ажыглаарындан аңгыда, ог-буленнің херээжем эвлери ону бажын ажылынга база ажыглап турар.

Чижээ, сава чуурунга ону ажыглап болур. Шил савалаарны дустуг суг-биле чуггаш, арыг суг-биле чаймп каапкарга, сава арыг, кылаңнаш апаар.

◆ Карты бустуу берген дагаа чуургазын дустуг сугга хаймындырар.

◆ Бажыңга септелге кылып, будаан соонда, будук чыдын дустуң дузазы-биле чидирип ап болур. Канчаар кылырыа? Будаан (маслиная краска-биле) өрээлге дус урган тавактарны кезек-кезек салып каар болзунарза, будук чыды дүргеп чидер.

◆ Кештен кылган чүүлдерге төгүлген будук изин база дус-биле аштап болур. Хирикken черге ол дустуу бызай тудупкаш, пес-биле аштаап, сапиидар-биле чаай туткаш, кылагар болгуже аштаар.

◆ Саргарып, өңү бакырай берген кожегелерни чуур бетинде, дустуг сугга шыгылып болур силер. Дүмчүк аржылын база ынчаар чуп болур.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ ШӨЛ

Май 9-та — В. И. Ленинниң туржаалының сагырга чечектер салыышкыны. Кызыл гарнизонунуң шериглериниң чыскаалының болгаш ырны көрүлдези. Эгелээри — 11.00 шак.

— Кызыл партизанчарга турааскаалга болгаш маадырлыг-биле өлген дайынчыларның обелискизинге чечектер салыышкыны. Эгелээри — 10.00 шак.

ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРАНЫҢ ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫ

Май 7-де — Ногаан театрга Радио хүнүүже холбаштыр телевидение болгаш радио ажылдакчыдары-биле ужуражыышкын. Программада: өңнүг телевидение хөгжүлдезинин дугаайында беседа болгаш симфония, эстрада оркестрлериниң концерти. Эгелээри — 14.00 шак.

Май 8-те — № 14 школаның бот-тывыгчыр уран чүүл коллективиниң конперти (Ногаан театрга). Эгелээри — 15.00 шакта.

Май 9-та — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле ужуражыышкын. Бот-тывыгчыр уран чүүлдүң концерти. (Ногаан театрга). Эгелээри — 12.00 шак.

— Таңды шөлүүн ажыдыышкыны. Тиилелге хүнүүже холбаштыр аныяктар кежээзи. Эгелээри — 19 шакта.

«ЕНИСЕЙ» КБ

Май 8-те — «Орустар дайын күзээр бе» деп театржыткан кежээ. Эгелээри — 19.00 шак.

СПОРТЧУ МАРГЫЛДААЛАР

Май 8-те — «Тываның аныяктары» солуунун Тиилелге хүнүүже тураскаатказан чанчыл болган чиик атлетика эстафетазы. Ленин кудумчуузу. Эгелээри — 9 шак 30 минута.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОН

Май 7—8-те — Республикавыг ча аларынга бирги чер дүүш маргылаазы. Паркта ча эдер чер. Эгелээри — 10 шак.

Май 8—9-та — Паркчыл спорт шөлүүже «Спартак» эки тура ниитилелгинге эр болгаш херээжел кижилериниң хол бөмбүүже маргылаазы. Эгелээри — 10.00 шак.

Май 9-та — Тиилелге хүнүүже тураскаатказан спорт байырлалы: «Хүреш» стадионунга. Эгелээри — 11.00 шак.

«Шидиреэ» клубка шыдыраага хүрген маргылаа. Эгелээри — 10.00 шак.

Баскетболга олиш-турнир. Паркка. Эгелээри — 10 шакта.

Май 8-те — «Спартак»—«Динамо». Футболга маргылдаа. «Хүреш» стадион. Эгелээри — 15.00 шак.

Май 9-та — Авиамозель спортчуун маргылдаазы. Районнарның, хоорайларның болгаш спорт ниитилелдериниң командалары киржир. («Совет Тываның 5 чылы» стадионга). Эгелээри 10 шакта.

Май 9-та — Мотокросс «Хербек» мотозоом. Эгелээри — 11.00 шак.

ДЫТТАР АМ-ДАА ЧЕЧЕКТЕЛИР

Рассказ

Элбээр-кыс амыдыралында хөй чүве көрбээн: он дугаар класс дооскан, оон соонда хойжу ада-иезиниге комсомолчу бижик-биле ийиги кадарчылай берген. Ол-ла-дыр. Оон ынай чүү чоор. Ой шынап, Элбээр-кыс дыт чечектериге ынак кижи.

Оът-сигеп кидин-не ногаарып, хек үнү чайтыгайның кээрге, Хүрегечиниң хүрен дыттары ягаан өңнүг кылдыр чечектелип эгелээр. Шетперинң таражы мырынай кедергей, чаз ыллда кажан каан шивилерле.

Ол өйде кадарып чораан хоюн эдип каап, чечектелип орар аныяк шет чаныпга олуруп алгаш, өскен-төрээн Хүрегечизиниң шапкын суунун даажын дыинап, Элбээр-кыс шаага кижи бодаңын олурглаар. Оон сагыжынга чүү кирип турар ирги? Аныяк кыс кижиин бодаар чүвезин билдингир, амыдырал дугайы-ла ыйнаан. Ийе, Элбээр-кыс чаңгыс-даа аныяк оол-биле таныжып четтикпээн. Ам оон кидим-не сымыналыр назыны дүүжээ чезип келгенни боду безин эскербээн. Элбээр-кыстың үнүү мага-бодуң, сагыш-сеткилиң, чалыы чүрээн ынакшылдың алдыы, мөңгүн үдазыннарыбиле аргын кази ышкаш.

Бир эвес мынан орда, Элбээр-кысты ийиндеи өске кижи көргеп болза, оон чанында аныяк шетке домейлээр ийик: чавыс дурт-сынныг, чинге белдиг, бажыңның дүгү терең болгаш чаштары аар, арыя-шырайы хүрен, чырык, кадыг, тодуг. Чалыы кыстың мага-бодуң дээрге Хүрегечиниң дыттарының чечектелип частың орар чочагайлары-ла, чулук тыртып, мөңгүнелиишин, чоокта чагла кээргелиин дег ырбыскы көрээ доктаадыр арга чок кылдыр хөөп үнүп орган.

Бүгү херек дыттар чечектелип турда эгелээн.

Элбээр-кыс бир-ле хүн хой кадарып чораан чаныя кээрге, авазы чага-ан бергеп. Баштай аныяк кыс чүнү-даа херекке албаан. Ол кымдан-даа ялга ап көрбээн. Энлег ыйнаан. Амыдыралга чүү турбас боор.

Чагаяны чазыпкаш, Элбээр-кыстың күрээ шимирт дээн. Эң-не баштай! Ында бажының үзүн кара дүктериң аянныг кылдыр торбажыла саамы алган, кирбей кара салдыг, улуг-улуг каректолыг аныяк оолдуң чүрүү чораан. Чүге-ле ийик, Элбээр-кыс ол чүвүкүү ажыра тудупкаш, өгдеп уне халаап. Оон Хүрегечиниң эриинде чүс-пүс харлыг шивилер аразынга чезе бергеп, мыпа чорааш чагаяны номчаан. Баштайгы одурглаарда аныяк кыстың чүрээ чарыштырган аъттың дег шапкылаып, оон кулактары төрээн хемниң шаалаан даажын безин дыңнавайн турган.

Чагаа кыска-даа бол, чүректи шивегйлеп турган:

«Экии, таныязым, чаптанчыг болгаш оюнзак уруг Элбээр-кыс! Сени моон соңгаар Элбээра деп адаарын чөпшээреп көр. Мени паспорт ёзугаар Юлаар-оол дээр, мынаан-даа өөрүм мени чаптаап. Рафаэль дижир чүве.

Сээн амыр-тынзын чораан чүрээниң дүүредиишкенин дээп мени бурууда-пайн көр. Шинчимнес аргам чок болду. Туттунуп шыдаавадым. Өрүзээп көр.

Сээн чүрүүнү чоокта чаа «Тываның аныяктары» солуудан көрдүм. Бистиң төрээн бойдузувус мындыг чараш арыя-шыраймы база чаяап шыдаво турган-ыяң аа? Оны илередир сөстер тыпнас-тыр мен. Ол-даа каапаар, мындыг аза-был, ол хаак ол, мага-боттуг кижи ынча хөй хойту каапаан малдан шыдаар чүвең? Элбээр, сеп дээрге ёзугуг Бора-Шээлей-дир сен! Тоол чагыын эвес, амыр үениң Атомнут, космиктиг чүс чылдың. Электроника, кибернетика үезиниң.

Болгум дээрге, сеп ышкаш, бүгүүн оол мен. Намзар-төөгүм бо-зур, чүү дээр ийик, ошку кудурүүлээп безин золдаг.

Моон чүге бижий бердиң дээр болза, кижи чугаалажып танышжар, аът киштежип танышжар дижир болгай. Бистиң болбазывыс үевистө кижилерниң чүгле чугаалажып эвес, чагаалажып база танышжарында кандыг-даа аа ажыдыышкын чок дээш, идегел-биле бижидим.

Харыызын маңаа артым.

Ирлап чоруур Рафаэль.

Чагаанның соонда харыыны кандыг адресче бижиирин айтып каан болган. Ийи-ле сөс: «Кызыл, до востребования». Оон соонда ат, фамилиязы.

Элбээр-кыс будун өртемчейин уттуп алгаш, ол элдептиг чагаяны каш-даа катап номчаан. Каре сеткилдиг кижи ким болганга чүрүүн бере бергеп сөстер кылдыр бодаап, сеткилин чыыл-даа, элдеп-эзин «электроника», «кибернетика» дээн сөстерден аныяк чүрээ донуп-даа турган-ыяң аа? Оны илередир сөстер тыпнас-тыр мен. Ол-даа каапаар, мындыг аза-был, ол хаак ол, мага-боттуг кижи ынча хөй хойту каапаан малдан шыдаар чүвең? Элбээр, сеп дээрге ёзугуг Бора-Шээлей-дир сен! Тоол чагыын эвес, амыр үениң Атомнут, космиктиг чүс чылдың. Электроника, кибернетика үезиниң.

Кара шивилер аданнга кайы хире ур органын Элбээр-кыс үттупкан. Чем кылып алгаш, авазы кыйгырыптарга, ол сырбаш эдип. Чагаазы биле чуруун чажыра каапкан. Оларын бир-ле ижин хулаажы бээр шыкаш кылдыр сагындырган. Ынчангаш хавыра хамнын көпүт суккаш, хөрээже чыыктыг перге шыгжап алган.

Аныяк кыс аныяк оолдан бир-ле дугаар чагаа алган!

Элбээр-кыс ол үүнден эгелээш, дүгдүиген чараа-чечен деп, хагдынып калгай. Өске кижилер туржук, ада-иезин, дыңмалары-биле ховар, кедерезе-ле кыска-кыска домактар-биле үгдаалажыр апарган. Чазаканзырая дээ барган. Суур безин кирбестей берген. Өске кижилер билбес чаңгыс аргаларды ол — хөрээнде чыгжап алган чагаазын черге номчуур. Хоюн кадарын чоокаап, оозун та чеге катап номчаан уруг! Оон сакыш кым-даа үүлбес, бодү-даа. Эрыкпес-даа, чалгаарзавас-даа.

Элээп уе эрткенде, дыттар чечээ хадып каапканда, чочагайлар безин шагжая бергеннде, Элбээр-кыс диттигип карны чорудускан. Оон чүү бижээнии борта чугаалап, кыс кижиниң мдыкты чажыдып ажыткаш чоор. Ону номчукчу болуу-ла элдээртии каап болур.

Элбээр-кыстың чагаазының харыызы мырынай дораан келген. Чаңгы чүрек черле халыычак, даразында бижиирде. Элбээр-кыс ур болаңнаан.

Оон соонда чүү деп бодаар силер. Кызыл биле Хүрегечи аразынга чагаалар үзүүр-дезир кара-кайнын-да турган, ушкан кушка безин демейлээр арга чок.

(Үлаачылыг).

К. КУДАЖЫ.

КАЙЫ-ХАМААН ЧОК

Чагаанга хоорайның чамдык чурттакчыларынга, албан черлеринге боттарының богун дүшкен-на черинге төптөр «аарыг» каш чыл буруглаар тыптып келген чүве. Ону болдурбазы-биле хоорай Советиниң күүскому хемчегин алган. Ол чүл дээрге, бок төгөр черлерге түскай демдектерни азып каапы болур.

Ынчаар «хемчег алгайн», хоорай Советиниң күүскомунуң ажылдакчылары оозун үтупканнар. Ону кым-даа сагывас, бок-күүрүмүн дүшкавна черинче ам-даа такпышаан. Хоорайның үстүү талазында Чагаана хемниң кыдыын тоотап кэрээлиер. Арыг, кылаң, ырга кирген шымбай-ла хем шыкажыгай. Оон кыдыын бок, күүрүм, «алган кал-маган сеги «квастаан». Ол бок чыдылы-биле чыглып, чайгы үеде күскүн-сааскан, ыыдыраа-ежик чыглыр чер апаарган турда, хоорай Советиниң күүскому-даа, саңгырлыг байдал кыпсар ачылер-даа оны «экскербестер» чугаананың аазында чыдылы-биле чыглып болган чүү чок дээр! Демир-дес, өлген ыт, моортай сеги, кыпар-чаар материалдарның артынчылаары. Черлик ыт чыглыр чер болган.

Хоорайның тип заправка черинин чанында бок каш чыл ылаштыр чыглып келген. Оны аштап, арыглаар дугайында хемчегни база ыыдаага албаан.

Ам час дүшкеп, хоорай, сүүрларның чагагайжыдылгазы дээш кайда-даа ажыл тайыыкаан болгай. Бо талазы-биле дээштиг хемчегни Чагаана хоорай Советиниң күүскому ам-на алыр боор дээш шеглебиле бо аңгыда бижидим.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

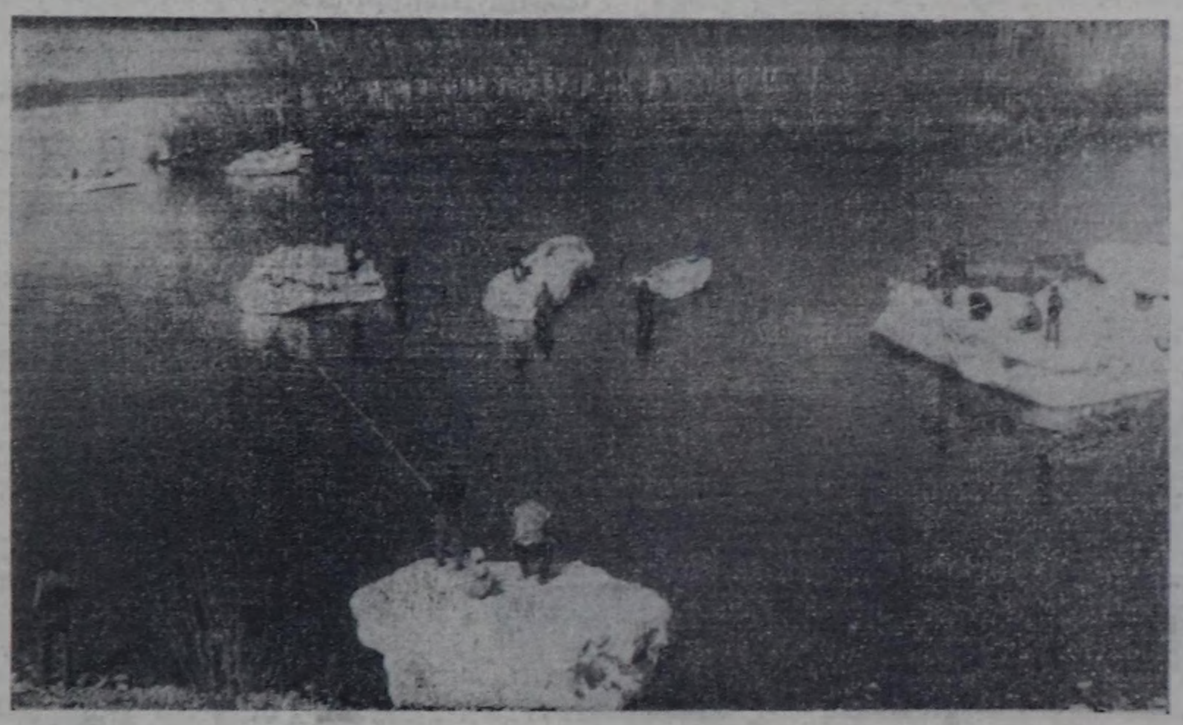

Юрий Косарьковтуң «Дош бадып турда балыктаашкыны» деп фотоэтюду.

ЧЕЛОВЕК, КОТОРЫЙ ЗАКРЫЛ ГОРОД

УДАВАС ЭКРАННАРДАН

«ХООРАЙНЫ ХААПКАН КИЖИ» деп уран-чечен өңнүг фильмни көөр силер.

Спемарийниң авторлары — А. Борин, В. Черных.

Режиссёр — Александр Гордон.

Ролдарны күүсеткеннер: Родион Нахапетов, Наталья Андрейченко, Леонид Неведомский, Виталий Соломин, Галина Яцкина.

Фильмни «Мосфильм» киностудия кылып үндүрген.

Редакторлуң орлаачызы К. К. САТ.

АГААР

Бүгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын түктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер.

Дүне 0-5 градус, хүндүе 20—25 градус, чамдык черлерге 13—18 градус чылыыр.

Кызылга өскерилге чок агаар болур. Дүне 3-4 градус, хүндүе 23—25 градус чылыыр.

КИНО

МАЙ 7-ДЕ

«ПАЙЫРАЛ»: «Приказ: перейти границу» 9. 30, 11. 20, 13. 10, 16. 50, 18. 40, 21. 00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Я — Хортица» 9. 30, 12. 30, «Приказ: огонь не открывать» 11. 00, 18. 00, «Женские радости и печали» 14. 20, 16. 10, 20. 00 шактарда.

«ВОСТОК»: «36-й скорый» 15. 00, 17. 50, 18. 40, 20. 30 шактарда.

«Каа-Хем»: «Женатый холостяк» 14. 00, 15. 50, 17. 40, 19. 30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Дива» 14. 00, 16. 00, 18. 00 шактарда.

Владимир Кыргысович Шактаажаатың адынга Кызылдың № 1 КПТУ-зунуң 1970 чылдың тывысканы ВК сериалыг № 30117 дипломуун чаткенин бериидээлээш, ону күш чок дээп санаар.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлаачыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпур киллистерниинң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистерниинң 2-37-13, чагаа киллизиниинң 2-41-27, информация киллизиниинң 2-20-60, культура киллизиниинң 2-23-54, кежээ ажыл-агый киллизиниинң 2-24-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуң келбейн барыында 2-32-75 телефоннар болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле ергелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00753

Бүү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 107 (12197) | 1983 чылдың май 8, воскресенье | 1925 чылдан үнелеттингеш | Өртээ 3 ном

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

«Чоннуң хереглел бараанналары-биле 1983—1985 чылдарда чурттанчы чонну хандырарын эки-ижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди болгаш Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Чоннуң хереглел бараанналарын бүдүрүп үнүрери көвүдээн-даа болза, оларның иштинден хөй бараннарга хереглел бүрүү-биле хандырылмайн турарын доктаалда демдеглээн. Чоннуң хереглел бараанналарын бүдүрериң көвүдедир, ассортиментизиин болгаш шынарын экижидер дугайында партия болгаш чазактың негелделериниң дүүштүр эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларын, Министрлер Чөвүлелдерин, партияның крайкомнарын болгаш обкомнарын, крайкуускомнар болгаш облкуускомнар, ССРЭ-ниң министерстволарын болгаш ведомстволарын боттарының ажылын оожум эге тургузуп, ол бараанналарны 1982 чылда бүдүрүп үнүрер талазы-биле доктаатты-гаш даалгаларның бүрүн күүседилгээн хандырбаан, бөлүүн кылыгларын садыгда чогу-биле чамдыкта эртежип азы түс черге оларны бүдүрериң организастаарының орнунга оларны оскээртен ниитизиргүүн чедип эп турар. Яңы-бүрү ажыларның хөй бүдүүлгелериң бараанналар бүдүүрериңе амга чедир киирип-киирбээн.

Садыгга бараанналарны көвүдеп турда кылыгларның ассортиментизиниң болгаш шынарының айтырыглары шиитпиргилиг ужур-дузалыг болуп турарын доктаалда айытхан. ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозуун, Чаяа болгаш аъш-чем үлетпүрүнге хереглөөр машина тудуунуң болгаш амыдырал приборларының министерствозунуң болгаш эске-даа чамдык министерстволарның бүдүүлгелериниң кылыгларын, стандарттарны болгаш техниктиг негелделерин сагыйын бүдүрүп үнүрерин, садыгга саарыгга чок чыдар эргижирээн модельдерин болгаш конструкцияларны бүдүрерин болдуруп турар. Ынчалзажок министерстволар, чер-черниң партия болгаш совет органнары ажыл-агый удуртукчуларындан шыгыры негелдерин кылбайн, ындыг маатыларны принципиалдыг ёзу-биле көрбейн турар.

Аъш-чем программазы-биле холбашкан комплекс кылдыр чоннуң хереглел бараанналарын бүдүрерин көвүдедири, ачы-дуза чедиреринге калбартыры СЭКП-ниң XXVI съездизиниң бадыланы социал программаның төп кезээ болуп турар болгаш бүгү партия, совет, профэвилел организмнарын, бүгү министерстволарның болгаш ведомстволарның соңгаарладып болбас соруглазы болган турар ужурлуг деп СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап турар.

Бирги чергениң эргежок чугула болгаш калбак хереглелдиң бараанналарын бүдүрерин көвүдедир, талазы-биле партия болгаш чазактың доктаалдарында айытхан даалгаларны күүседириин дээш ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министри эш Н. Н. Тарасовтуң, Чаяа болгаш аъш-чем үлетпүрүнге хереглөөр машина тудуунуң болгаш амыдырал приборларының министри эш И. И. Пудковтуң, химия үлетпүрүнүң министри эш В. В. Листовтуң СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзели сагындырган болгаш ол даалгаларны бүрүү-биле күүседирин олардан негээн.

Бүдүүлгелериниң иштинги курлавырларын, немей берген чиг-эттиг, материалдарны болгаш дериг-херекселдерни ажыглаарының күселиг-биле чоннуң хереглел бараанналарын 1983 чылда немей бүдүрер талазы-биле даалгаларны эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларына, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине, партия крайкомнарына болгаш обкомнарына, облкуускомнарына дээскен. Ол соруглаа-биле:

аймактарда, каттыжышкынпарда, бүдүүлгелерде бараанналарны бүдүрүп үнүрерин-биле холбашкан иерекгерия кеер;

доктаатты-гаш планнарны болгаш даалгаларны күүседирин дээш ажыл-агый удуртукчуларындан негелдерни бедидер, тускайжыттынган пехтерни, участоктарны тургузуп, түс чернин чиг-эдиниң курлавырларын ёзулуг-биле ажыглап, бажыныңга ажылдаар кижилерни калбаа-биле хаара тудуп тургаш, бүдүүлгеге бүрүүнүге бараанналарны кылып үнүрерин организастаарын чедип алыр;

үлустуң хереглел бараанналарын кылып үнүрүп турар бүдүүлгелерин бүдүүлгениң бадыладыттынган планнарын ёзугаар дериг-херекселдер, чиг-эт, материалдар, четче-лээр кылыглар-биле бирги ээлчегге хандырар;

планнан ашкан материалыг курлавырларны чонга салар, бараанналарны немештир кылып бүдүүрериңе колдадыр ажыглаар:

Москва хоорайның болгаш Свердловск областың мурнакчы бүдүүлгелериниң болгаш каттыжышкынпарының, коллективтериниң бүдүүлүшкүнүү көвүдедир, бараанналарның ассортиментизиин болгаш шынарын экижидер талазы-биле СЭКП ТК-ның чүүлдүт дээ көргеи дуржулгазын калбаа-биле ажыглаар.

Садыгга бээр бараанналарны кылып үнүрерин көвүдедириңге банк чээлизин калбаа-биле ажыглаарын улус ажыл-агыйның бүгү адырларының бүдүүлгелериңе сүмелээн. Улустуң хереглел бараанналарын бүдүүрерин калбартыр болгаш шынарын бедидер талазы-биле хемчеглерни кредиттээриниң элээн ынчалделерлиг байдалын тургузарын ССРЭ-ниң Күрбаккызынга дээскен.

ССРЭ-ниң министерствола-рынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелдериңе сүмелээн болза:

үлустуң хереглел баразаймарын, ылаңгыя эң бөдүүн кылыгларны чоннуң хереглелиниң эки хандырарынга эргежок чугула ассортиментилиг кылдыр үнүрерин дыка көвүдедирин 1984—1985 чылдарда чедип алыр:

бирги чергениң эргежок чугула болгаш массалыг хереглелдиң бараанналарын ол чыларга СЭКП ТК-ның болгаш «ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладында айытхаңның ёзугаар кылып үнүрер талазы-биле даалгаларны күүседириңе онза кичээнгейни үгландырар;

1984—1985 чылдарга ыяш болгаш тудуг материалдарынга база бүдүүлге-техниктиг хереглелдиң продукциязынга рынок фондуларын садыгның чагыгларын ёзугаар улам улгатпырарын ССРЭ-ниң Күрплаынга болгаш ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга доктаалда даасхан. ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдерине чонга садары-биле тускайлаан ыяш боттаң эске-даа материалдар фондуларын бүрүү-биле сайгарарын хандырарын сүмелээн.

1984 болгаш 1985 чылдарга планнарны тургузарынын үезинде беш чыл планы-биле болгаш партияның база чазактың чогуур доктаалдары-биле доктаатты-гаш улустуң хереглел бараанналарын кылып үнүрер талазы-биле бүдүүлгеге күүлерин улгаттырар дугайында даалгаларны күүседириңе эргежок чугула хемчээлдиг капитал салыышкынларының болгаш керээлиг ажылдарның лимиттерин тускайлаарынче онза кичээнгейни үгландырарын, а ол ышкаш химия үлетпүрүнүң министерствозуу-биле кады чиик үлетпүрүү хамаржиренин программазын ажылдап кылгаш, оон-биле бедик хереглел шыларлатыр чаа бараанналарны болгаш үлетпүрүүн аъш-чем адырларынга даалгаар савалап, хааржактаар материалдарны кылып үнүрериңе херек химиктиг волокноларны болгаш хендиролерни, пластмасстарны, будуктарны бүдүрүп үнүрериниң дыка улгаттырарын көөрүп СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң Күрпланынга дээскен.

Боттарының чагыргазында турар каттыжышкынпарга болгаш бүдүүлгелерге кылып үнүрүп турар продукциниң шынарын үнделнин-биле экижиринин дээштиг хемчеглерин алырын, хереглекчилериниң албайн турар кылыгларын салыгның негелдезин ёзугаар бүдүүлгедеп үштүрүүн, чоннуң улгаткан хереглелиңе дүүжүп турар чаа-чаа бараанналарны кылып үнүрериңе чогуур үезинде шилчириин ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериңе сүмелээн.

Балыглаттынган эталон-хевирлериңе дүүшпейн турар кылыглар дужааганы дээш бүдүүлгениң экономиктиг харыысалгазын бедидер талазы-биле болгаш бедик шынарлыг бараанналар бүдүүрүн үнүрерин хандырып турар күш-ажылчы коллективтерни планнарының талазы-биле саналдарны алды ай хуусаа иштинде ССРЭ-ниң чогуур министерстволарының болгаш ведомстволарының киржилгээн-биле ажылдап киирип каарын ССРЭ-ниң Күрплаынга, ССРЭ-ниң Стандарттар талазы-биле күүлүе комитединге, ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күүлүе комитединге дээскен.

Техника талазы-биле чаңгыс аай политиканы боттандырарын, бүдүүлүн үнүрер турар продукциниң техниктиг деңнелиин болгаш шынарын бедидерин чоннуң хереглел бараанналарының ангыланы хевирлерин кылып үнүрер талазы-биле колчерлер болуп турар министерстволарга болгаш ведомстволарга дээскен.

Хереглел бараанналары-биле чурттанчы чонну хандырар талазы-биле садыг организастаяларының харыысалгазын бедидерин ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга болгаш Цетросоюзка доктаалда саналдаан. Чеңнелейн-түрүн ылаңгыя чиик өртектиг бараанналарны арбыдаар бүдүүлүн үнүрерин организастаары дээш, садыг алыкчыларының хереглелиниң эскерли берген таварылгада кылыгларының ассортиментизин чогуур үезинде чаартырын дээш үлетпүрүнге негелделин дыңзыдар, садыгга бараанналар бээр талазы-биле керээдерниң күүселедеан дээш контрольду күштелдирер, а ол ышкаш садыгны организастаарын экижидер, садыг алыкчыларының хереглелдерин шинчилеп-өөренир болгаш тодаралырын сайгыраңгайжылдар, бараанналар курлавырларын демнежкор талазы-биле онзагай байдалдарны барымдаалаан турганын хуваарыгның талазы-биле чугула хемчеглерни боттандырар.

Аъш-чемге хамаарышпас бараанналарны комиссия дамчыыр садыг аргазы-биле немелде бараан курлавырларын киириштирин садыглаар аргазы бүрүү-биле ажыглаарының дугайында айтымнының эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериңе, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, Цетросоюзка берген. Ол соруглага магазиннер четкилерин чогууру-биле калбартыр, комиссиялыг эге-биле садыглаарыңга бараанналар дужаарыңга чонга таарымчалыг байдалдарны тургузар.

Ажыл-агый механизмин сайгыраңгайжылдарының талазы-биле саналдар белеткеп турган, садыгга эргежок чугула бараанналар бүдүүлүн үнүрериңе таарымчалыг экономиктиг байдалдарны тургузарын, үлетпүрүнүң бүгү адырларының бүдүүлгелериниң, оларны бүдүүрерин организастаарынга болгаш оларны арбыдадырыпга соңуургалын бедидерин барымдаалаан, хереглел бараанналарының бүдүүлгезин планнарыңга, эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериңе, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, облкуускомнарынга, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериңе, ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга, Цетросоюзка, ССРЭ-ниң Күрплаынга, ССРЭ-ниң Күрбаккызынга, Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле ССРЭ-ниң күүлүе комитединге, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга, ССРЭ-ниң Сан министерствозунга, ССРЭ-ниң Тудуг банкызынга дээскен.

Бараанналарның нормативтехниктиг документациязын база өртектерин ажылдан кылырының болгаш бадыладыының чүрүмнарын бөдүүлүдериниң немелде хемчеглерин алырын, бараанналар документациязын болгаш өртектерин дугуржур хуусаалдарын болгаш чеңнээрежир организацияларның санын бетиин хемчээлиңге чедир кызырарын, хөй айтырыгларны чер-черге шиитпиргээр кылдыр дамчыдарын, чаа, ылаңгыя бөдүүн кылыгларның бүдүүлгезин организастаарының талазы-биле бүдүүлгелерниң тускай эргезин калбартырын ССРЭ-ниң Стандарттар талазы-биле күүлүе комитединге болгаш ССРЭ-ниң өртектер талазы-биле күүлүе комитединге, министерстволар-биле болгаш ведомстволар-биле кады кылырын дээскен.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзели чоннуң хереглел бараанналарын кылып үнүрер бүдүүлгелер объектилериниң, ыяштың чиик болгаш химия үлетпүрүнүң бүдүүлгелериниң объектилериниң тудар планнарны үскенинче чогуур тудуг министрлериниң кичээнгейин уландырган, тускайлаан акша-хөреңгилерин долузу-биле ажыглаан турарының болгаш бараанналарны болгаш оларны белеткеп кылыр чиг-этти кылып үнүрериниң бүдүүлгеге күүлерин ажылдадып киирериниң талазы-биле 1983 чылдың болгаш беш чылдың дараазында чылдарының даалгаларының күүселедеан дээш оларның хууда харыысалгалыг болуруп сагындырган.

Чоннуң хереглел бараанналарын кылып үнүрер ужурлуг объектилериниң тудуунуң чоруп турарын болгаш ажыглалга киирип турарын чугаалажып турарны, ол объектилериңе тудуг планнарын күүседир талазы-биле харыысалгалыг тудуг организацияларының удуртукчуларындан негелдерни бедидерин чер-черде партия болгаш совет органнарга санаалдаан.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзели чоннуң хереглел бараанналарын бүдүүрерин көвүдедирин, оларның ассортиментизин экижидерин болгаш шынарын бедидерин совет кижилерниң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле партияның болгаш күүлүениң боттандырып турар хемчеглериниң системазында эң чугула хемчеглерниң бирозун болуур дээрин онзалап демдеглээн, бо соруглазы күүседир талазы-биле дээштиг хемчеглерни боттандырарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларындан болгаш Министрлер Чөвүлелдеринден, чер-черде министерстволардан болгаш ведомстволардан, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарындан негээн.

Даарта Май 9-Тиилелге хүнү

Чуруучу В. ВИКТОРОВТУҢ пиказы.

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ КҮРҮНЕЛЕРГЕ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

Хельсинкиден эгелээн нинта-европа чорудулгаанын чугула кезээ болуп турар Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилерин күрүнелерниң төлээлекчилериниң мадрид ужуражыышкынын эмин эрттир үр үргүлүдел турар.

Бүгү киржин турар күрүнелерни үзел-бодалдары амгы үеге чедир бүрүү-биле тодаттынган болгаш чедимчелиг чугаалажышкыннарының моон соңгаар херек кырында болдунар аргазы чок дээрин ужуражышкынның ажылы көргүскен.

Бо чылдың март 15-те ужуражышкында киржин турар нейтральдыг болгаш каза-даа каттыжылаан чурттарның балүү боттарының инициативазы-биле Түңнел документтиниң чаартыган төлевилелин киирип, тулуунга чедир дүрген дугуржуп ап, ужуражышкынны чедиишкинкиниг доозарынче уланган. базымны кылганнар.

чурттарның туруштарын сай-дыы документтиге Совет Эвилелиниң элээн каш чугула бодалдары кирбейн барган. Өске киржин турар күрүнелер база ол документ үзел-бодалдарынга бүрүүн-биле дүүшпейн турар деп санап турар чадавас.

Ыңдыг-даа болза Совет Эвилели, Хельсинкиден эгелээн нинта-европа чорудулгаанын уламчылаарының эрге-ажыктарын, тайбыннын, айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш Европага кады ажылдажылганы хөгжүдериниң ында черже куштеринин удурлажышкынның Түңнел документтиниң төлевилелин март 15-те киирериниң ёзугаар хүлээп алырынга белеп.

Бир эвес кым-даа бол, база катап эдиглер кылырынче дитпгер болза, ылаңгыя ийи чыл ажыг үезинде дургузуида чорудуп келген чугаалажышкынарның херек кырында түңнелдээ болуп турар, үжеп беш чурттарның туруштарын сайгарыы үлдараткан ол төлевилелиң элээрелериниң, немелделериниң, ослеринделериниң кырынга-ан база катап эдиглер кылыр дээр болза—бо төлевилелиг күрүне бүрүүн бодуңуң эдиглерин киирер эргелиг дээрэн билдингир—ол чорук Мадрипке чедип алдынган бүгү-ле тазырымчалыг түүлерин буурадыл хаантар.

Бир эвес ужуражышкынның эске киржикчилерге база шак ынчаар байыалды политика талазы-биле чөптүг үнелеп, харыысалгазын медерел биллрин илертелээр чүве болза, мадрид ужуражышкынны каш-ла хонуктарның иштинде чогуур эки түңнелдер-биле дооступ болур.

Мадрид ужуражышкынның болдунар хемчээлинге чедишкинниг доозар, тайбыңның херээнге болгаш улустарның айыыл чок чорукка ужур-дузалыг ол арганы халас эрттирип болбас—ол ужуражышкынның киржикчилерге бүгү күрүнелерге Совет Эвилели мындыг кыйгырыгны салып тур. (СЭТА).

ЧУРТТА АЯН-ЧОРУК

АЛМА-АТА (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер баштаан ГДР-ниң партия-күрүне делегациязы Казахстанның онза солун черлери-биле таныжылгазын уламчылаан.

ГДР-дең келген аалчыларны Алма-Атаның Октябрь революциязының 50 чылы аттыг хөвең комбинадының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары чылыы-биле, акылдуунга ёзу-биле уткуп-хүлээп алганнар. Коллективтиң төлөделекчилери-биле ужуражышкынга ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары Г. Миттаг чүве чугаалаан.

Э. Хонеккер, делегациянын кежигүннери бедик даглыг чердө Медео спорт комплексинин көрүп чораан.

Делегация-биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-ның бирги секретары Д. А. Кунаев, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, албанның эске-даа кижилери кады чорааннар.

Казахстанның Компартиязының Төп Комитеди, Казах ССР-ниң Дээди Соединиң Президиумуу болгаш республиканың Министрлер Чөвүзели ГДР-ниң делегациязын-га алдар кылыр эртенги шайлалга тургускан.

Д. А. Кунаев биле ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП ТК-ның секретары Г. Аксен шайлалга үезинде дашка көдүрүп, чугаа солушканнар.

Д. А. Кунаев, Казахстанның эске-даа удуртукчулары делегациянын аэродромга үдеп каапнар.

(СЭТА).

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Э. Хонеккер баштаан ГДР-ниң делегациязы Узбекистанның пайысылалында чедип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының Төп Комитединиң бирги секретары Ш. Р. Рашидов, албанның эске-даа кижилери ГДР-ниң удуртукчуларын чүректиң ханызындан байыр чедирип, хүлээп алганнар.

Узбекистанның Компартиязының Төп Комитединге Э. Хонеккер-биле болгаш делегациянын эске-даа кежигүннери-биле беседа болган.

ГДР-ниң делегациязының ССРЭ-де амгы аян-чоруу, Москвага бот-бодун бүрүн билчириниң ёзугаар болуп эртжен чугаалажышкыннар — бистиң партияларывыстың, күрүнелериистиң болгаш улустарывыстың аразында чаңгыс эптиг болгаш ажыдүмалышкы назы ажылажылганың база бир илерээшкинин-дир дээрин Ш. Р. Рашидов демдеглээн. Аалчыларга Узбекистанның ажылчы чоннарының чеңнишкиннерин ол таныштырган.

Москвага эш Ю. В. Андропов-биле, Совет күрүнениң эске-даа удуртукчулары-биле санаа-онаалдары солчуушкуннары болганын Э. Хонеккер чугаалаан. Ийи таланың харылзааларынга болгаш делегей байдалынга хамаарышкан айтырыгларының талазы-биле чугаалажылгалар үезинде санаа-онаалдарның бүрүн чаңгыс аай болганын ол демдеглээн.

Бистиң иинти байырлалывыстың хүннеринде — фашизмни тиилээнинин хүннеринде — гитлерлиг фашизмни-биле демиселге мөчээн совет дайынчыларының турасказалын ГДР-ниң ажылчы чоннары кезээ моогеде утпас дээрин онзалап демдеглеп-кеен тур мен. Совет солдаттарының арес-маадырлыг болгаш эрес-дидим чорууп олар кажан-даа утпастар.

Чүректиң ханызындан болгаш пайыралдыг байдалынга эртжен беседага К. В. Русаков киришкен. Узбекистанның Компартиязының Төп Комитединиң, Узбек ССР-ниң Дээди Соединиң Президиумуу болгаш республиканың Министрлер Чөвүзели ажылчының аалдарынга дүүшкен шайлалга тургускан.

(СЭТА).

КАПИТАННАР БОТТАРЫ БАШКАРАР

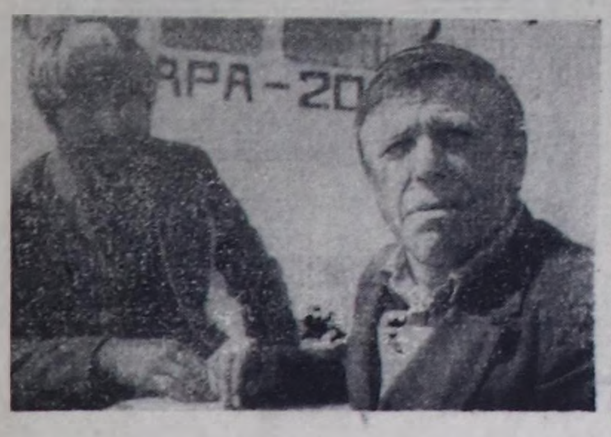

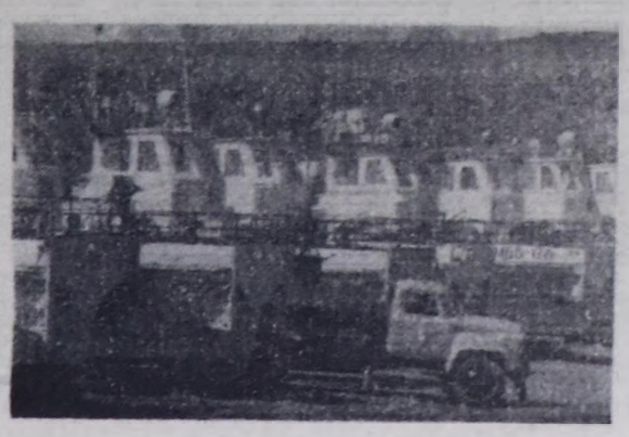

Идер-төрепчилээр хем машиналары ам каш-ла хонгаш Тожуның чурттакчыларынга чүүктерни чедирип берип эгелээрлер, дедир кээрде салдар төрепчилеп бадырарлар.

1983 чылдың эжиндиришкининге Кызыл пароходствозунда шупту чүве белен.

ЧУРУКТАРДА: Капитаннар: Н. И. Пановтун, А. В. Путинцевтин, Л. Г. Лубошниковтун идер-төрепчилээр судноларының хемче эштип кириптеринге белен турлар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ТУҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

СЭКП Тыа Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чөэрте чаа «Чөмүнүң аймырал хандырылгавым улам хогжудериниң болгаш экижидериниң дүтәймида» доктаалды хүлээп алган. Ажылчы чоннарның аймырал байдалдарын экижидер сорулгабиле чуртта чөмүнүң аймырал хандырылгавы хогжүлер дээш аваазы авес хемчегелерни мында ажылдап кылган.

Республиканың аймырал хандырылга будурүлгелериниң ажылдакчылары СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин партия ТК-ның Чингине секретары ош Ю. В. Андропов-туң айтымыкшынарын база үстүнде алыттынган доктаалды аймыралга боттандырар дээш аваазы авес чүүлдерни кылган.

Он бирги беш чылдың бештайгы ийи чылы эрткен. Тыаның аймырал хандырылга будурүлгелериниң ажылдакчылары 60 хевирниң ачы-дузазын чедирер талазы-биле ажылды балдыглиг организастаан районнарга Бии-Хемниң болгаш Каа-Хемниң айтым болур. Бо районнарда совхозтар төпторанде комплекстиг түзээл алышкын пунктуларын ажыттынган. Оларның материал-техниктиг базазы ышкаш, ыма хөбүүде чаа хевирниң дорт-керекселдерни алган. Ук пунктулар үзүг белгем бажыңнарда, телефон харылзаалыг. Оон түшелиңде эрткен чылын ук пунктулар ажо амыдаавын.

Кызыл чоннуң аймырал хандырылгазының дүтәймида ол баштай чүүлдөлгөкимде үнүр-ла бар. Чүге дээрге, волостаның ыяларынга аймырал хандырылгага хоорейларга бодаарга, элээн магалар бар. Оон ангыда, районнар айым-биле доска эвес чүүлдер бако түрүлээр. Чыл-ла, 1982 чылда Бии-Хемге бир кижиге сөөлүттүр 16 рубль 27 көпеестиң ачы-дузазы көргүстүнген болза, Бай-Тайгада — 4 рубль, Чөөл-Хемчик — 5 рубль 06 көпеек болган. Малчыннар, фермаларда каларчылар, баш-дүгү тавар болгаш чүрүм тыртымар черлерниң дузазынга четпейн, ылаң-ленем септедим шылаайын турар.

Оон чыллагааны чүзел дээш, ходузуун комплекстиг ачы-дузалыг алышкын пунктуларның материал-техниктиг базазы дыка кошкак болуп турарында, оларның дыка вөйтар, ыял чедишпес бажыңнарга А. Ленин аттыг, «Чаа оруу», «Ак-Чыраа», «Коммунизмче оруу», «Мөгөл-Бүрен», «Май 1» совхозтарда түзээл алышкын пунктулары шүүт чок. Кольге ыяшы пунктулар дээрге аймырал хандырылга албанының ыял аваа болуур, бүгүн-де чагыглар оңу дамчып эртер.

Бир эвес чүрүмчүлүг чер бүрүзүнге түзээл алышкын пунктуларын ажыдып, оларга хандырылгаларга четчелеп, таарымчалыг байдалдарны тургузуп, технологтуг дериг-керекселдер-биле четчелеп аваа-дуза чиик болур вайн. Оңу чедип алыры бистиң мурнуустан совгаарлаттынып болбас сорулга болуп артынаан. оңу чедип алыр үшүлүг-дээ бис. Аныа чүгле партия, совет болгаш ажыл-агый организарының чер-черде удуртучулууларының деткимчези херек.

Кольгинин ыяларынга аймырал ачы-дузалыг ээлүүлүг-биле чедирер талазы-биле үлегереглиг чүүл СЭКП райсомнарының секретарларының рейкусомнарның дорт-керекселдерни кирилгезин биле удуртканын хоюн хуралдарының (олгулаан Аныа бар четпестерни годдургай илередип, оларны чейлаар, ачы-дуза ге-зирилгезинин шыкарын экижидер талазы-биле хемчегелерни ажылдап кылган.

Хоорайның чурттакчыларының аныларал хандырылгалың экижидер талазы-биле тодаргай ажылды Кызыл хоорайга бедик дешелге чорудар ужурлуг бис. Чүге дээрге, тускай-жыттынган каттыжыскынарның болгаш будурүлгелериниң кол алырлары ында. Ындыг турбуже, найысылалдың аймырал хандырылга будурүлге эртелелиниң ажылы экижидейн турар, чагыглар күүселдезин кузуу-шиңерлыг кылып, оон хуусавазын үзүп турарында, хандырылганың культуразының дешелинин чавызынга домуладлар дыка хей. Оон бир көл чыллагааны — мергежилиг кадрларның четпишпезинде. Чамдык келген кадрлар бажың-балгат чогундан, уругнар албан черлери чедишпеңнерин үнүп чорүй барганнар. Оон ангыда септелге оорумар будурүлгелерге, заводтарга чүгүлә кезектерни база чедир чорутпайн турар.

Аймырал хандырылгазының хогжудериге кол-ла үлегленышкыр болуур ужурлуг чүүлдерни СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982—1985 чылдарда республиканың совхозтарынга ышну, сарыык, ыяк болгаш тева мал ажылын үлаң ыңай хогжудер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржир, бо талазы-биле дээштиг хемчегларни алыр херек.

Бөгүн тева ажылынга хамаарышкан болуп материалларны парлазыпаан. Силерниң бодалыңарны, санал-оналыңарны маңнаачыт төгүл чомчуур!

КЕЖЭЭ КИЖИ

Константин Шолбандыр 1961 чылда Кызылдың механизация училишезинниң трактористер салбырын доскан. Оон бээрде оон ажыл-ишчи амыдыралы трактор-биле дорт холбөөнкен. Чазын бооргa, чер чарып, алиптаар, чаштырыларга черии белеткээр, чайын база чер ангдаар, чамчыкта сиген белеткелиниге киржир, күзүн кок суда сапосташар, саваи соорту дээш өскелээ ажылдардан чыдып калбас.

«Ыяш фермаларже, малчын ангдаржа мал чечи соорту ажылга үргүлчү киржип келдим. Ол дээрге ын харыы-салгалыг берге ажыл чүве, чүге дээрге бистиң бо Тожугга улуг хадлап, багай оруктарлыктыг чер-биле соортуру амыр эвес-ле болдур ийин» деп, Константин чугаалап турар. Трактористиң ажылбазының ол чөрбөн ажыг чылдарда оон ак сеткилдиг күүсээлиг черлеп совхозу хей удаа үнелеп келген: «Эки кылган ажыл — дээш читпес ангдар.

Мурнуку чылдарда мышкап, Константин Шолбандыр 1982 чылда «Тоора-Хем» совхозтуң мурнакчы трактористериниң санынга киргеи. Часкы бетташ чайгы чер ангдаар планнарын 120 хуудан шазын, күскү ишкы бүрү ажылгарга база кызымак киржикеи. Эрткен чылдың социалистиг чарыжының тиилекчиин болган бо мергежилиг тракторист Москвага Үлүг ажылгарының чедилишкиннериниң делегелеминге баар ыүтөкчилбиле шаннаткаш, чоокта чаа найысталга четтеңш келген. Константин Шолбандыр «Күр болгаш курукган черлерни шинтээнга ажыгны хөрүш» деп медаль биле. Социалистиг чарыштың тиилекчизиң. «Онгу бөө чылдың шалыңчызы» деп хөрек демдектери чок болду. Өскелээ шаңналгаларны совхоз дирекциязы (В. Н. Виников) мурнакчы малчынынга берип кербээ. Харын, эртеен чылын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел биижин-биле шаңналаан. Ол Хүндүлел биижик амыдыга дээр совхозтуң ыяы районнуң бир-ле дараазының столунуң иштинде чытпышаан.

Бо чиижеп «Улуг-Хаа» совхозка социалистиг чарыштың ыяшкы организастер, оон дээштинин, кескээни, бүгүдеге биилингир болдуруп чедип алдайн турарын хереглеп турар-дыр.

Кызыл-оол Балчыйовичиниң шаңнал-мактаалга телеттинин онгу болгаш оң бирги бөө чыгда үре-түмеңнеңг ажылы чүзел артык тодаргай хереглеп турар. Чагыгыс чер чүрүмнүгүлери оңу биилир.

К. ОЮН.

Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң септелге-тудуг участогунуң мебель цехиниң продукциязын чагыкчылар, садып алыкчылар бөөлә мактай бээр. Ында Трофим Петрович Тонкихтин удуртқан бригадазы ай санында планның амыр күүсээлип келген. Продукциязының шынарынче доктаамал ынчээнгейин саваанычыл ачырында чагыкчыларның саны көвүдеп турар.

ЧУРУКТА: бригадир Т. Тонких (оң талазында) чазаның чыгстаночниң Николай Казанцев.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозуу.

Тева—онзагай мал

ШАҢНААРЫН ЧУРУМЧУДАР

Тываның ыяш чүүл малының арасындан тева — онзагай мал. Оон өске малдардан эң-не ылгалдыг чүвези — оон чүүлдө чүрүмнүг шынарлыг. Бирээде, ол ыяш-биле ышкаш: өлүмнүдээ, хараганны-дээ, ыяш будуун-дээ чиир. Иимде, ол малдыгдаа изиг-дээ өлеп суксээс, тыыт, ол изиг-ни-дээ, соонтуудаа тевээс: изиг-дээ элезинге чыдер, соонта чывар удур пормур.

Чаңгыс тева аът талазы-биле алыр болза, ийи-үш бода малды, а ууң талазы-биле машинаа шээр малды сөөүп болур. Тева өстүрээринге чарыгдай өске малдарныңдан ыяш катап эвээш. Аныы-биле чүгүлээргә, кадарчының шаңдыңнаан өске чарыгдай чок. Чылыг ыаныа-хорааа, өлеп-кыштаг-даа диивес.

Тева — бистиң умеңнг малывыс. Ону тергелеп, шаңналтап, чүвүрүп, ыңнуп — долу ажыгнаары чүгүлә. Оон-биле трактор чергээс ыяш шеминге аны ыяштаан болгаш ыяш аразы черлерге ааспайн тыртары элгиг. Тевениң суду ингектиниве-даа, сарлыктыыңнан-даа үскүр болганда, оон сөөлгө будуруомун база организастал болур.

Бистиң республикавыстың таваа эвес бүгү өскелээринге тевени өстүрүп болбур, ынчалза маңа-даа таарымчалыг. Ыяшчанган ранчуусемнарының нодаа ажыл-агый эргелеелдери, совхозтарның директсиняары болгаш тускай эртемнитнери СЭКП ОК-ниң Комсомуның Өөрүзүнүң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1982—1985 чылдарда республиканың совхозтарынга ышну, сарыык, ыяк болгаш тева мал ажылын үлаң ыңай хогжудер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржир, бо талазы-биле дээштиг хемчегларни алыр херек.

Бөгүн тева ажылынга хамаарышкан болуп материалларны парлазыпаан. Силерниң бодалыңарны, санал-оналыңарны маңнаачыт төгүл чомчуур!

Чаа терээн тева бодаганын хоптаава турда, ыяшчанган-зер хүүн хаан хемдирээн үзеваа теп, бедик кажаа-хорааңы бүү-ле күчүдүү-биле чыжыраалыр хөмө таварыыр. Ол хиреннде оны оон эвес, а өскелээ бодаган эмге бээр болза, тоовас, аңаа турар.

Ийет, шак ыңдыг берге чаның малдың төлүн өстүрүп алыры ковчуг берге. Чаа төрүттүнген бодаган аваазын үмеңнг бүгбес. Кадарлыг сакманчыг-биле калды төреен ыях хүүлүп алгаш, 40 килограмм ажыы эдээлиг чаш төлүг эрей деп кедүрээш, шак болгаш-ла эмдирер. Ховар-ла кижи тева малга сакчанчывар дээрээ ылаш. А тева малды кадарлыыскыр күзеелиг кижи ынчаар сиңер бе? Чок. Ижер-чиирин белеткээр бээр чаш хой, ешку, ынек кадарар үлүс бөөнү ковартаан үеде, дүрүүлү бөөнү сүрттеңнг тева малды малдаксаар кижилерниң ховар болуру-даа чөп.

Оон кадында бистиң республикавыста тене, чылгы малды өстүрүвенче кичээлгей ам-даа ношкак болгай. Аныгүүзүн мал чүүү тоорул азы ашташ-сүзүскээс мал тевс-ле болгай даап хевээр оон бөө сонын өстүрүнге моонзак болуп артылаан.

Бильтаттынмаан сос этпези-биле дараазында чижектерни киирикседим.

«Улуг-Хаа» совхозтуң тева кадарчызы Кызыл-оол Балчыйович Иргей ол малдың ажаан-характавидан бээр 13 ыяш чедип турар. Этезинде малнаа үжен шаа тева арткан турган. Ам ол мал Улуг-Хемниң оң-бо чараанында ховуларда оттаап чүрүүрүн үлүс эскерер. Тура-соруктуг тева кадарчызының кызымак шыкыдының түнелиңде совхозта тевенин бөө саны 200 ораанчок эшкан.

Шончан Кызыл-оол Балчыйович биезиг чайлаа болуур Бутра даанын ыяшында Ыргайтыма Туруан. Бир хүн бригадир Төлүш Кунзек оңу ажыыбиле чемелээн совхоз малдың эттиңнин түрүүн, ынаар бөлүн чедип шилээс ыяшчан барган кижи ийи? Чөл оруудунда оңу совхозтуң дирекциязы, профсоюзтар комитединиң база «Балдырган» эгелеми республика малдыңмаа чүге бөрбаан ийи?!

— Эш-оорүүн шүрүшүүга дарганарга бичии-даа мактал алырга, кижиниң түрө-соруу кедүрүлүп, ажылгыры дам баар чүве — деп, тева кадарчызы чугаалап орар. — Чоруум кааның болур деп ужуктадым аминаан чем, мизөлээ-даа дарганарга оон киржикчилериниң арвазында мээң адым бар бе дээрзин айтыырымнан эрткүүшүүн чем.

Тева кадарчызының чайлаа ырак-даа болза, Хайыракан-че-даа, Кызылче-даа халдып кээр мотоцикли-даа, машинаазы-даа бар кижи. Чүгле баш үзүр сагынырып каарын совхозтуң удуртукчулары утаан бооп-тур.

Онгу беш чылда Иргек Кызыл-оол кадарган тевезиниң беш санын 160 чедирер хүлээлгелиг турган. Херек кылырда кызымак малчынның тевезиниң саны 220 эттеңн. Совхоз мал банзы өстүрер талазы-биле чаңгыс-даа планын күүсетпейн турда, бо дээрге кайгамчык чүүл болуру бис. Кызыл-оол Балчыйовичиниң «1980 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизиң», «Онгу беш чылдың шалыңчызы» деп хөрек демдектери чок болду. Өскелээ шаңналгаларны совхоз дирекциязы (В. Н. Виников) мурнакчы малчынынга берип кербээ. Харын, эртеен чылын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел биижин-биле шаңналаан. Ол Хүндүлел биижик амыдыга дээр совхозтуң ыяы районнуң бир-ле дараазының столунуң иштинде чытпышаан.

Бо чиижеп «Улуг-Хаа» совхозка социалистиг чарыштың ыяшкы организастер, оон дээштинин, кескээни, бүгүдеге биилингир болдуруп чедип алдайн турарын хереглеп турар-дыр.

Кызыл-оол Балчыйовичиниң шаңнал-мактаалга телеттинин онгу болгаш оң бирги бөө чыгда үре-түмеңнеңг ажылы чүзел артык тодаргай хереглеп турар. Чагыгыс чер чүрүмнүгүлери оңу биилир.

К. ОЮН.

КИЖИЗИДИКЧИ УЛЕГЕР-ЧИЖЕК

— Кол сорулгавыс — бир деңнииг болдуру, күш-ажылдың будуруктуулуун бедидери, шынарны улам экижидери — деп, шеңерлекчилер бригадазының бригадири Мария Васильевна Сафронова чугаалады.

Хоорүн тудуткуу, аймыктарның дагдыныкчыны М. С. Сафронова удуртқан комсомолчу-аныяктар бригадазы бо хүннерде Кызыл хоорайның төп кудумчуларының чоогунда чуртталга бажыңның 75 квартиразын дүмбөөрүмге белеткеп турар. Эрткен бирги квартиранга оон бригадазы бедик дерүүлүгүнүң шүүлгезинге ээлчеп болуур. Шеверелел кылырының ылаңы күүсеңнери. Чаарбы ажыг шеверелекчиниң шүүлгүү дүүзе кылырының ылаңы чүс хуудан күдүлээйн келген.

—Эштеринистиң чамдыкызы Улуг-Хем кыдыңда эрткен ыал чуртталар бажыңнын ороалдеринде шеверелел ажылдары кылып турар бис Мария Васильевна-биле ажылдап турарывыс бо — деп, бригадада үш чыл четкен шеверелекчи Надежда Сайчак чугаалады. Ол хогуда ыяшан сыңныг мастерогун түдүн алган тур. Чаай тудар ташуулуг черлерге барган соонда оон колдуун шыпсыдыны ыяшчы ээлдери. Чагган чери удуктеңнек эвес, бир ыай дескеп, ыңнаан ажылы эки ынчаргыг дээрге эскертинди.

Бригадир Мария Васильевна бажыңның кушкызының ороалинде турар электри дериктиг моторуун ажылдадыптыы. Чүгай чаштырлар красканыльтуну ажылдыкаан, ажылдап-ла эгеледи. Калбак десинде хогуг чүгай бар болду. Ында кол будуктуу колуп кааа. Бажыңның улуг ороалы чүгайлаа киргеде, ол эксин, думчуун-дуй марлаан ады. Чаштырган чүгей ороалге туманчалып тур. Механизастаан дериге холбөө чаал, кылыр ужуруг ажылазы ааш катап шалыкын болдуруп тур. Хамаарыны чүгайларының чер ажыңгырыга ажылчыны чоргаарданганыңг, таваар шүүдээшкинының бар-ле чоо.

Ороалдерниң бирээзинде Чөөл-Хемчиктен келген Роза Сат ажылдап тур. Тудугжу болур курсалга азыраткан. Роза бистиинге кээп ажылдай берген деп, бригадир демдеглеэн. Хоорүн тудугжуун үлегер-биле ыяшчан шеверелекчилер, мактаалы түрөлөр бригадага эттеп хей Анна Мартышкина. Опай Иргит олар бригадага 6 чыл четкен. Мария Данчай оон-даа ыяш чыл болган. Бригадавыс ыяшчаар ыяшчы турар деп, Мария Васильевна чугаалаан, уругларже көрүшкүлүг көрдү.

Кырлагар бедик сыннар дег, узун болгаш бедик тудугнуун хемче көргүген ырыында кежээк хүн дээп келген болду. Беш шак чеде бээрге, бригаданың ажылчыннары чаңын эгеледи. Сафроновага кааа ажылдаан уругларының ажылдаары ыяшчы үлаң шалыкыны болуу бээр.

— Чи бир шак аланы будуруучулуг ажылдаттарывыс ол. Дүүн база ыяшчаны бирээзи чугаалады. Тывамыр орден-лавильы тудугжуур Мария Васильевнаның күш-ажылын төлептиг үлегери эликтаргага оң хире кижизидикчи күштуг-дур. Кижизидикчи үлегер-чижекке чалгынаагаи эңиик ажылчыннар ороалдер бүрүзүнүге шеверелел ажылын чаңгыс хейныышкынның көрүткөн турдар. Чөй чох ажыл казында катқы-хеп база ыяшадыы.

Ушкут разрядчылар Надежда Сайчак-даа, Анна Мартышкина-даа, Роза Сат-оол аныяктар ажылчыннар түрлөп.

О. ОХЕМЧИК.

ЧААГАЙ СУКСУН

— Тере сөөр че келгеп-дир, соорутпан көөр сыңер бе? — деп, Сона Чапыева сүмеледи.

Шиңээ-ла, ыяш үүле көрүл көргеп эвес мен, амырай-ла бергим.

Туркмен ССР-де Сакарачманың чаңгыс мегенниг тева өстүрүп үксаалыкшылга совхозунга чоглаавын. ол Сона Чапыева-биле кодаңга көөрөвиске, оон өөрү Наргуль Ильясова, Ялсолтан Текебердыева, Солтан Тойлиева олар тевелерни шагла-зер даап эгелей бергеп болду. Ол чер-ажыы улуг азыр-ыыыр ажытажыкпы мраваидан-на көөрүмге, чогум боттары оожум-даа болза сезинчи ажок болду. Ынчангаш оларга ыяк кезүлбейн, чонунда кижилериниң эктин ажыр харап кааа чор чер.

Шаг-шаавыла бо ажытажыкпыр дээштиг, өзүгүлээшкинге ээлчеп, ажылдап турган. Шимээн-даваа болгаш ыш-бөөскә калчаашы хайыгаан бо ажытажыкпыр дээштиг хемчегларниң ыяшчан-ла эмдирер. Оон ыяй разыдылгээнге база оон-биле чыыглаашы ажытажыкпыр.

Тева хуулээ 10—15 литр сүттү бээр. оон үскүрү бөө хуу чедип турар. Ыштаттың, саржагының үнелиг сорттары болгаш чал деп аларар суксун оон умер. Бо чем аймаа аарыг кижилерге ажыктыг чизы-буру антгминнер-биле байлак.

Сөөлгү үеде техника тевени алаан кызып турар апаргаи. Оон удамыңаан бо маллың коту үстүр четкен. Ынчангаш кижиниг хая көрүр эки чаңсыл бар. Бир хая көрүргө тева өстүрер тускай ажылгай турғыспастың аргазы чок.

Тева сүтүнден кылган аварган болгаш.

— Чок кылдыгаан чүвени катап тургузары дээ-ла берге боор чүве-дир,— деп, мал эмчизи Б. Худайназаров чугаалады — Эңгери ийи чыл болгаш, ушку чылынга тел бээр болгай. Кызыреп-даа болур. Ийистээр таварыкче шүүт чок. Болгаан өстүрөри—берге ажыл. Тева чүгле шөөлээн черге тоорүмүр.

Тевениң бо совхоз камгалап эп шыдаан. Оон саны эм 1400 чеже берген. Суксун кылыры база эңелээн. Ажылынында хире 400 шыл ыштың бүдүрүп турар. Оны чүгле эмнелгелерже чорудуп турар.

— Тева суксунден кылган аварган болгаш.

— Чок кылдыгаан чүвени катап тургузары дээ-ла берге боор чүве-дир,— деп, мал эмчизи Б. Худайназаров чугаалады — Эңгери ийи чыл болгаш, ушку чылынга тел бээр болгай. Кызыреп-даа болур. Ийистээр таварыкче шүүт чок. Болгаан өстүрөри—берге ажыл. Тева чүгле шөөлээн черге тоорүмүр.

Тевениң бо совхоз камгалап эп шыдаан. Оон саны эм 1400 чеже берген. Суксун кылыры база эңелээн. Ажылынында хире 400 шыл ыштың бүдүрүп турар. Оны чүгле эмнелгелерже чорудуп турар.

— Тева суксунден кылган аварган болгаш.

Онгу беш чылда Иргек Кызыл-оол кадарган тевезиниң беш санын 160 чедирер хүлээлгелиг турган. Херек кылырда кызымак малчынның тевезиниң саны 220 эттеңн. Совхоз мал банзы өстүрер талазы-биле чаңгыс-даа планын күүсетпейн турда, бо дээрге кайгамчык чүүл болуру бис. А кылдыгаан продукциязы сайгарары бергеп, оон маңан турар.

Тева өстүрер ажыл-агыйдарны республикавыстың областтар районнар бүрүзүнге тургузуп болур. Шиңээн ороалдер-даа, тева чыыр харагаа-даа ында хей.

А. ГРАЧЕВ.
(«Правданың» корр.)

ШЫНАРЫ

Чазаакка хоорайның магазинчеринге сагыш турар хлебтан дашпас көөрге магалыг. Чагай көстүр. А чогум оон шынары хандыгыы? Чемге хамгаарары-биле ыяш бээргө-ле шеглүп келир. Ол дашты чагай хлебтиң албай бирле чүгээн четпес болур: хуу чок. азы четпес. кургаг тос-даа болгаалар. Чаңгыс-оо-биле чугаалаарга. шынарын ингектеп эгүлдес. Чүгле ол эвес хлебтиң хөлүмүнге шоорий удаанын бөрөн чорүүр болгай.

Хлебтың ачыг-биир сорттың хазагаалаан бүдүрүп турар болгай. Ынчаар болганда. хлеб сорт азыйы-биле ылгалдыг болуу дег. Чамдыкта 16. 24 көөрөк ортезинге хлебтөөнүг өөрээ алыр болдурган бишка, шүүт ыяш-гал чок. Харын-даа оон алдынын хлеөнинге шынарды чамдыкта чүгээр ышкаш сагыштыгар. Ол үеледиг чемге ынчаныг хамаарымалыг болурга. сагчаан өөрөө таваржыр боор.

Чазаака хоорайның чурттакчылары чамдыкта ийи үш ыяш бөрөн хлебке хетпейн баар-ла болгай. Ынчаар болганда. хлеб сорт азыйы-биле ылгалдыг болуу дег. Чамдыкта 16. 24 көөрөк ортезинге хлебтөөнүг өөрээ алыр болдурган бишка, шүүт ыяш-гал чок. Харын-даа оон алдынын хлеөнинге шынарды чамдыкта чүгээр ышкаш сагыштыгар. Ол үеледиг чемге ынчаныг хамаарымалыг болурга. сагчаан өөрөө таваржыр боор.

Чазаака хоорайның чурттакчылары чамдыкта ийи үш ыяш бөрөн хлебке хетпейн баар-ла болгаалар турулдаан. Заводка ону көөрүүгөн аландыга чедип бүдүрбейн баарын оң чүве мөңээн. ынчангаш чеңнеңнейн баар. Магазинчеркө хлеб үстү бөөрөн ону төөрүүр таалыкпыт чогу-биле ыяшка, азы аэропорт чогаалышкынер-биле тейилбиваазо. Оң—ынчаргаан бе? Хоорайның хлеб заводунуң ажылынга чеңнеттеринге төгүлдер төрөөлөп турар.

Б. КУЖУГЕТ.
Чөөл-Хемчик район.

ТЕВЕДЕН КОРГАР ТУРГАН

Аал артында бешин-бешин ыжыгларлыг даңга дөмей бөөрге. Боонс бичиинде теведен корган турган Чоорту оон ооштум. төөгүүнге чаажыңга чаңчыгып. харын магазинге аңырган. Борис төрээн совхозу «Х Улуг хүлээлээ шеңээлээ төлөп кээ-ге. Бази-Кежуун ыяочун тевеңнээ Чаш-оол Кыргыс ол ажыыга төрөп чыл болгаш. өөнүүлүг чүүл турган.

— Хүлээп ал кеп. оглуум. Барыктыг болза. бөрүүге-ле ылыптээр. ыор-ыяа азбас амыдыгыл-ыыр. Бисе малдар ыт-ыаш хей ыарыг-ыршын база чок. Мен сеңээ дуулаачыл. ырга-сүүмел база берип турар чеэ—деп. Чаш-оол Салаповичиг хөлээп.

Оон бөөр ам ийи чыл ыртпеп. Комсомолчу Борис Сеңии-Хүүраа болуут тевеңге аңырган. **Н. ЛОПАТИН.**

ЧҮЪК ЧҮДҮРЕР. МУНАР...

Тевелер бозаа ыяыр хүүгүдүт сүт эмер ажытавиварга хамаарыыр. Олар ийи хевирлиг: чаңгыс мөгенниг болгаш ийи мөгенниг.

Чаңгыс мөгенниг тевениң үвүн хүрту 2,1 метр.

Тевелерге чүъ чүдүрер. сөөртүр болгаш оларны ыяшчан болгаш.

1976 чылда делегейге 18,3 мың. тева санаатуунып турган. Тева мал ажылы Африка чурттарында ноогут сайгарыкшы. СССР-де 247 мың (1965 ч.) тева бар.

ТАЙБЫНДЫ КАМГАЛАП АЛЫР!

ГДР-ниң партия-күрүне делегациязының Совет Эвилелиниң албанның маңыралдыг ала-чоруу. Кремльде болган түштеки шайлалгага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андропов биле ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккериниң ареазында солушкан чугаазы — делегейниң хей-ниитизинниң болгаш парлалгазының кол кичээнгейинде турар. Делегейниң политиктиг климазының кадыкшыдар дээш, боо-чеңсөөлүн ажыдер будүрериниң кыйчыктырбас дээш ССРЭ биле ГДР-ниң шиитпирлиин демдеглевишкен, массалыг информациялыг хаштыкты чеңсөөлүн Ю. В. Андроповтуң идип уңдүргени совет тайбың инициативаларын чугула ужур-дүзүлүн онзалап демдеглеп турарлар.

Ийи күрүнениң улустарының найыралының бижитып турарын, ангы үениң эң чугула айтыышкыларының талазы-биле үзел-бодалдарның дүгжүп турарын Москвага болган түрээлажыышкынның бадытканнаң даргазын «Нойес дойчланд» (ГДР) солун бижип турар. Бижиг тайбынче болгаш чаңырылгаларышкынче ийи чүрттүн чүткүдүлүн чаңгыс эртинчизы Ю. В. Андропов демдеглээн. Ядролуг чеңсөктерин кызыгаарлазары, чеңсөгленишкинин дужүрери, шериг күштерениң улустарының талазы-биле байырлал чүдээп ап турар дээрзин АДН информациялыг агентилели (ГДР) демдеглеп турар. Чаа совет санаалдар улустарга, тайбыгны мынак бүгү күштерге тайбын камгалаттыңган түрар-дыр дээрзин Ю. В. Андропов демдеглээн. Ядролуг чеңсөктерин кызыгаарлазары, чеңсөгленишкинин дужүрери, шериг күштерениң удурланышкынының чавыдаары дээш Совет Эвилели чайгылыг чөн турүүн турар.

Оон чаа бүзүреллиг балыткалы болза, Англияның болгаш Франциязының чогуур күштерин барымдаалап тургаш, чедирикчилер-даа, частыр октар-даа талазы-биле тулгаштырып тургаш, Европага ядролуг чеңсөктиң курлавырын деңнештирер дугайын дугуржулга ажырыкта ССРЭ-ниң беленнииң дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының ажыл-ижи чедиишкиннери чедип алырынче чугаалажыышкыннарының мунгаштаныышкынын ажыдып эртер ээвээ оралажыышкыла» малдыр көргүзүп турар.

«Ю. В. Андроповтуң саналы эки шинчилеттинген турар ужурлуг. Эң-не чугула чүве чүл дээрге, чаа совет санаал бурунгаарлаарынга белеңнии чеченилеп турар» деп аңаа холбаштыр Эн-би-си телекомпаниязы демдеглеп турар.

Си-би-эс телекомпаниязының дыннадыр турары: «Вашингтонда политиктиг бөлүктер совет инициативазы Барыын Европаже шыгаттынган совет ракеталарны болгаш чедириктерни, Чөөн Европаже шыгаттынган НАТО-ның ракеталарын болгаш оларның чедириктилерин деңнештир кызыварын көрүп турар оңза үүлевилиг базым кылдыр көргеш.

Ынчаш-даа болза деп болгаш бир дөмей айның чок чорук — Ак бажыкта киижилериң канчан-даа чөпшээрешпес чүвези-дир дээрзин Вашингтонуң башлайгы албан ёзулуун бодалы чеченилеп турар.

Чаа совет санаалар улам «годараттының ээр бооp» деп бодап турарын илерелеп «Англияның хаштыкы херектер министерствозу элээн овварымчалыг болуп турар Европага ядролуг чеңсөктә кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынларының ажыды артер ээвээ оралажыышкыла» малдыр көргүзүп турар.

«Ю. В. Андроповтуң саналы эки шинчилеттинген турар ужурлуг. Эң-не чугула чүве чүл дээрге, чаа совет сан

Тываның культура албан черлеринге ажылдаар мергежилдиг кадрларны белеткээринге Кызылдың уран чүүл училищезин тодаргай үлүүн киирип келген. Культура башкынарынга, библиотекаларга ажылдаар специалистерни училище белеткеп турар. Ында чурулга салбыры ажыттынгандан бээр элээн болу берген. Бо аразында үш салбырны дээзуп үнүп турарларның саны база өзуп орар. Шилип алган мергежилиниң чажыттарын билип ап, ажаа хамы билиглерни чедип алыр дээн уруглар, оолдарны мергежилдиг башны кадрлаар ыянда өөредип турар.

ЧУРУКТА: Кызылдың уран чүүл училищезиниң чурулга салбырының сургуулдары ынчаза үезинде.

Ю. КОСАРЬЧОВТУҢ фотозу.

ДЫТТАР АМ-ДАА ЧЕЧЕКТЕЛИР

Рассказ

Элбээр-кыс база катап частың келген. Катка-иткиан ог сыңмас апарган. Үнген-киргенин-биле чутаа-соотчут, эшеөөру әдерик.

Чагааларын Элбээр-кыс ам хойлап чорбас апарган, аңда сыңмастаан. Эрги ынчеекке чажырып ап турган. Чыл дургузунда оны безин дола берген.

Бүгү херек база катап чазын дыттар чечектелип турда болгаш.

Кызылдан чагаа келген. Чедип кээп көр, чеже чагаалажыр, ам чугаалажып көрээли деп каан болган. Кыстың түрээ чеже шыдажыр. Кызылдыва чорупкан. Кырган ада-не алаш кайган оруп калган. Ужурдан эртер эвес дишкеннер.

Орук ара Элбээр-кыс чүүү болаваан дээр: ол баштай-ла Рафаэль аңаа найысылалдың ол чарап, ол тураскаалдыг черлерин көргүзер, оон соонда болуунун ажыллап турар черинге аппаар: музей, парк, кино, театр... Танпылаары-ла арай хиреллиг, ынчалза-даа барыктыг ол, «ырдап чорүүр Рафаэль» ам аңаа сыр оске кижи эвес болгай.

Болчаг дээрге болчаг болгай. Элбээр-кыстың Рафаэль автовокзалга чечектер-биле үткүп алган. Чүгле дыттыы чок. Бүгү чүве шын — чурукта кирбей кара салдыг оолду Элбээр-кыс автобустан дүшпейн чыда-ла танып каан. Артында-ла каттырышкан. Рафаэль ийи кулаанга чедир хулумзурбуушаан келгеш, Элбээр-кыстың колунда ошкаан. Чиктиниң ол? Культурлуу ол бе?

(Төнчүү. Эгеэн №106 «Шын-даа»).

Ооң мынай Рафаэль Элбээр-кыска аас ажыдар безин чаа бербээн. Дораан-чаяан «Жигулиге» олуруп ошкан. Машинаның соо-муруундан элдепзиин ыр-шоорлуг хөгжүм төктүп турган.

— Хаш олур, маэстро! — деп, Рафаэль чолаачы оолга хөглүг чугаалаан.

«Жигулиң» шимейтпилеткен. Элбээр-кыс хоорайның кудумчуларын безин орта норуп четтикпээн. Бир-де хей каът бажың чанында машина тура дүшкен.

— У меня дама — деп, Рафаэль орустаап, ол эжиниг чугаалаан. — Сооңда болзуун. Хүн ийис дижир але, брат.

Рафаэль Элбээр-кыстың эдертии алгаш, дескивичек дег, долгай чадавы өрү үнүп-де каан. Тар болгаш ышкам боорга, кыстың сеткили дүүреп эгелээн.

Элбээр-кыс каттарының санын уттушкан. Бир-де доктаап кылынгаш, Рафаэль күрен эжикти кайыра чок ажыда тепкеш чугаалаан:

— Мооданнар!

Элбээр-кыс казанчаны артаалак чыдырда-ла, кулак үнүк хөгжүм холутпаан таанпызыг, арагазыг чыт төмөде келген. Ойлаар, дезер арга чок болган. Бажынга чеже кижи барын Элбээр-кыс өскерер чай албаан. Тар чуурлерлиг, ужалары кегженген инек пактары дег бурбаңнашкан аңмак эрлер, хоректери чанагаш кыызжактар шаарнашкан.

— Ол аразында Рафаэль арыя-нуур чок чарлаан:

— Гусары и дамы! Мээн келир тедеги кадайым Элбээр-кыс!

Арныкке ыяш суг чажыткан дег, Элбээр-кыс чыыртылы-ла берген.

— Элбээр-кыс? — деп, эдеңсиңеген үнүер дыңналгылаан.

— Элбээра — көөр деп. Рафаэль бүү-хаа өткеш. — Хойжу кижи!

Чанагаш кызыжактар чүүн кылынганнар:

— Хойжу...

Ластарында үүрү таакпылар чырыктагылаан, гитералар эгиннегилээн эрлер мевди орнуна ырлажып чорүп органнар:

Көңгүргейден чазап алгаш, Көккүлеңир орган болза.

Карыштүгден чарып алгаш, Хөрээн сүйбап орган болза.

Дыңгыздайдан чазап алгаш,

Тыккыладып орган болза.

Дыңнаштыгдан чарып алгаш,

Дылын соруп орган болза.

Хөгжүм даажыңдан, таакпызыг, арагазыг чыттан хөңнү булганып чорүй. Элбээр-кыс уне-де халаан. Хойжу кыс чадавы күзү ужуп бады барган. Элбээр-кыс оон артык кадар хайларны Хүрегечаяның дузаа ошкү дег кылдап өскен болгай.

Элбээр-кыс автовокзал кайы сеп дээш маңнаптаткан. Ол бир чыдырда, бүгү-де чүве аңаа элирик шыкаш сагындырган: кижилер-даа, бажыңнар-даа, машиналар-даа. Тарып каан ыяштар безин элирик тенгиңейчип үүгүлээннар. Күүдүмүлер база элирик чылаңнар шыкаш, шилбээлейлиг чытканнар.

Ол-ла дорааи автобуска олурупкан. Элбээр-кыс эртемчилер чанып келген.

Бо дүне улуг довак болду деп, ада-иезин чугаалаан, чаа үүрү орган чаа келгүү, чечектерни алгаш баады. Бо чылын нат-чимис-даа, чочагай-тооруп-даа болбас.

—Дыттар чечээ база чок чорду—деп, чугаалаан, Элбээр-кыс хардыгып калган.

Хөректиң үнүүрү билип чаан, ада-иезин база ыыттынайн барган.

Элбээр-кыс аъш-чем-даа чиирейн, ыыды чидо бергеп, хөөн сүүрү алгаш үнүшкеп. Бар чыда эрги ынчеези бүүү колдуктай тыртып алган.

Чаңчыккан аайы-биле Элбээр-кыс хөөн ыжык арга үжүңге ээдип чаан, хүрең дыттыг Хүрегечизиниң эриниче кире бергеп. Күү агбан чыттаан, мырынай суг кымынында көк сай кырынга сааскан үзы дег кылдыр бөлө салгаш, ынчеезиин иштинден оттуп-ыяш үштүп келген. Бичии одаг дораан кыва бергеп.

Элбээр-кыс калбак даш кырынга буттарын Васнецовтуң чуруунда Аленушка дег бөлө базып олуруп алгаш, Хүрегечиниң кара суунга болуп алган кырынга: бажыңнар, агаш-кезээ, чаңгыстап орттелип-де олурган. Оон ушкан ыйбалар Хүрегечиниң шапкын саарының кырынга тушкүлээш, ис чок кылдыр ылаап-де турган.

Чүгле мен орта болзумаа, аңмак кыска мынча деп чугаалазымза:

—Ажыгбас ийин, Элбээр. Сен ам-даа аңмак-чалыг сен. Дыттар ам-даа чечектелир...

К. КУДАЖЫ.

ЧОРУУНДАР ЧОГУЗУН

Ыры, таңцының «Саян» ансамблиниң оюн-коргузуглерин кым солуургавас дээрил. Ансамбль Тываның хөөрай, суурларынга бо-ла аалдап чедип келир. Артистерниң оюнуң чорааи-на черинге со-

алгаан. «Саян» бистиң калбак-делгем чуртувустуң областарынга, республикаларынга гастрольдап чорүп турар. Бүгүнгө Чехословакияга дээш «ике-даа чуртталга ойнап чораан. Чорууң чогузун, «Саян»!

О. ДАЛБЫЙ.

НОМЕРДЕН НОМЕРЖЕ

«Улуг-Хем» чечен чогаал альманагының чаа үзеги номер бүрүзүн солуургап номчуур-дур мен. Тоожулар, чечен чугаалар, шулуглелдер, шоодуглар номчукчуну сонуургадыр. Оон ангыда ажыл-амыдыралы өөредиглиг хоо-

чуннар, солун кижилер дугайында номчуп танышкары база черле эки-дир. Ыланғыя № 52 «Улуг-Хемде» парлаттың.

С. СЕРЕН.

Танды район.

ТУРИЗМ ТАЙБЫҢ-БИЛЕ ОРУКТАШ

ВЛКСМ ТК-ның «Спутник» дээр дээгей аныяктарының туризминиң бирозунуң даргазының оралакчызы Владимир Иванов-биле ПМА-ның корреспондентизин беседалаашкан.

«Спутникти» тургусканындан бээр бо чылын, июнь 24-те, 25 чыл болур. Мындыг таварылгада эртикен орукту түңнеп чугаалажыры чугула болгай.

—Мынча дээр болза черле-шын, ол үениң дургузунда «Спутник» аныяктар туризминиң эң улуг черлериниң бирозун болуу берген. Бодапдаа көрүнер. Европа, Азия, Африка, Сөөлгү. Төп болгаш Латин Американың 88 чурттары-биле керээлиг болгаш корреспондент харылзааны тургузуп алган бис. «Спутник» — социалистиг чурттарның туризм талазы-биле кууседе органнарының чөвүзел хуралының, демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының чанында туризминиң делегей бирозунуң болгаш аныяктар харылзаалары-ның, улустар аралының оскеда организацияларының идепкейлиг киржикчизи. Чыл санында-ла он-он мун янтыкы туристерни хүлээп ап турар бис.

Ол дээрге янтыкыда аныяктарның Совет күрүнениң амыдыралын улуу-биле сонуургап туразының барымдазы. Делегейниң анга-ан чурттарының социализм дугайында билип турары кандыг-даа болза, оон совет амыдыралга черек кырынга бөстанып турарын карак-биле көөр, бистиң аныяктарның күш-ажылының болгаш дыштанылгазының байдалы-биле чоок таныжып алыр дээш, олар ында турар.

—Даштыны аныяктар-биле «Спутниктиң» кады ажылдажылгазының принциптериниң дугайында чүнү чугаалап болуур силер?

—Янзы-бүрү организациялар, хоорайларның, университетилерниң муниципалитетлери-биле «Спутник» кадыг ажылды чорудуп турар. Ол дээрге даштыкыда чажыттавы-биле тре-туңнелиг харылзааны хөгжүдеринин быжыг чанчылларын совет аныяктарының уламчылал туразы ол. ВЛКСМ-ниң XIV съезизиниг демдегээзин болза. 140 чурттарның политика болгаш идеологиг талазы-биле ангыдангы угланышкынының панинаал база бүгү-делегейниң аныяктарының болгаш студентилериниң 1350 организацияларының-биле ленинчи комсомол харылзаалыг.

Сөөлгү чылдарда Никарагуа, Ангола, Нигерия, Гвинея-Бисау, Роста-Рика болгаш оске-даа чурттар-биле харылзаалыг «Спутникке» улам бижыктырган.

Социалистиг акы-дүшпа чурттар-биле кадыг ажылдажылгаже киүээнгейни онза улгаттырган. «Спутниктиң» даштыкы харылзазының 70 хуузу социалистиг чурттарга онаашкан.

Болгарияның, Венгрияның, Герман Демократтыг Республиканың, Моолдуң, Чехословакияның болгаш Кубаның организацияларының-биле кадыг ажылдажылга чедишкинниг хөгжүп турар. Румыния, Югославия-биле харылзааларны бижыглаар дээш эвээш эвес ажылдарны кылган. Совет аныяктарның КУДР-же чедип барып турары чанчыл болуп берген. Вьетнам Социалистиг Республикаже туристер бүүүн 1976 чылдан эгелеп чорүүп турар. Лаос болгаш Камбоджа-биле туризмни харылзаларны чогумчалыг болдурарынга совет аныяктар сонуургадыр.

—Совет Эвилелиниң болгаш оске-даа социалистиг чурттарның аныяктарының туризмни харылзааларының хевирлери кандыгыя?

—ССРЭ-ниң болгаш социалистиг чурттарның, чижээ, төрел будурулелериниң аныяктары-биле туризмни харылзаалар чедишкинниг хөгжүп турар. ЭДЧ-ниң чорүүп турары кооперативтиг болгаш артем-техниктиг харылзаалары чанза идиглиг болуп турар. Барып чедерге, харылзажырга чагаалажыышкын. Бот-боттарын билчирип шулуузаар, интернационалчы клубтарның ажылы экижимир. Ол чорук аныяктар туризминиң ажыын экижидерине салдарлыг. Даштыкы чажыттарының дуржулгазын аныяк специалистерниң шинчээнип алырынга, артем болгаш техниканың чедишкиннери-биле танышкарынга дузалыг.

Түс черниң аныяктар эвилелиниң бөлүктөри-биле ВЛКСМ-ниң, сыорый-холбаалыг хоорайларның болгаш областарының аныяктарының харылзаалары тааримчалыг болуп, уулыдазы бөлүүзүлгелиг.

Н. НОВИКОВ.

ПМА.

«Кижин болуру чажыңдан» деп бистиң кырган-аававыс болганчок-ла бичии оолдар, кыстарынга чагып, сургаан оран чүве. Шынап-да, оон сөөтери хөлзе барбаан. Кырган-аавыстың оолдарының, уругларының оолдар, кыстарында эмчилер, башкылар, агрономнар, човаачылар дээш кым-даа бар.

Бичии бистиң бичии кудумчувустуң ады—Ажылчыя. Кап-на санныг бажыннар турган чүве.

«Кудумчувус уруглары» деп бистиринде ыяларлыг, ажылынчы ада-иелериниве эптиг-де чугаалажыр. Кежээкейлер, эрестейлер-даа дилгээр. Улуг улустарның сеткил-сагыжынга боттары ышкаш ажылгыр салгал олуп орарга оөрүнүүшүг-даа тургапы ол ыйлаан.

50 чылдар үезинде бистиң суурнуң уруглуун дугайын чугаалаксадым. Оны Майя Седеновна Даргат дээр. Ол Күр-Чер суурда бир хүндүткелиг кижилерниң бирозун. 21 чыл дургузунда бодунуң билигмергежилиг бичии чаптарга барааладып келген.

Майя Седеновна чонуң ажыл-төлүн эртем-биилиге өөредиринге, хей-пиптиниң ажыл-ижиниге идепкейлиг киржип келген. Район болгаш кадзо Советтер депутадынга каш чыл улай соңгуттуруп келген. Оон башкылап чораан класстарының өөреникчилери черле быжыг биилигиг болгаш корум-чурумнуг. Кызымак күш-ажылын үнелеп, аныяк башкыны Күр-Чер ортумак школазының эге классчыларының өөредилге эргелекчизинге денгиттиккен. Майя Седоновна кажан-даа хей сес чок, четшестерни дорт чугаалаар чанчылдыг.

Башкының кичээлдерин соңун. Ямаң-бүрү коргузуг материалдарын база ажыглап турар. Кызылдың педагогика институдун бот-өөредилге-биле ам ол бо чылын доозар.

50 чылдар үезинде бистиң суурнуң уруглуун дугайын чугаалаксадым. Оны Майя Седеновна Даргат дээр. Ол Күр-Чер суурда бир хүндүткелиг кижилерниң бирозун. 21 чыл дургузунда бодунуң билигмергежилиг бичии чаптарга барааладып келген.

Майя Седеновна чонуң ажыл-төлүн эртем-биилиге өөредиринге, хей-пиптиниң ажыл-ижиниге идепкейлиг киржип келген. Район болгаш

ТӨЛЕПТИГ БОЛУП УКТАЛГАН

База бир өөреникчизи Улуг Оюн—Москваның Тимирязев аттыг академиязын ам доозар, Олег Бартан Красноярскиниң ыяш ажыл-агый институдун доозуп келир.

Байырлаалдар будуүзүмде чаагай сеткилдиг күзээшкинерни челирген биижиктер башкыга эндерик келир. Ол бүгү оон чоргаараалы, олар оңу улам эки ажылдап, чурттаарыпче сорук киирип турары чугаажок. Ылангыя күш-ажыл кичээлдерин солуп эртирип чаңчыккан. Ол чүүүрүнге, парлаарынга даамырынга ынак, саазыңнан, пластилинден ыяш-бүрү чүүлдерни чараш, перүштүг сылын билир өөреникчилерге база ыңдыг. Ынчангат оон өөреникчилериниң кылган экспонаттары район, республика делгелгелеринге бо-ла үнүп бергилээр.

М. С. Даргат бөш кыстың иези. Уругларының өөредилгезин болгаш чүрүмү эки. Эң бичеен Кызылда уран чүүл школазында өөренип турар. Ол школада профком кежигүнү, «Сыгырга» агитквартираның агитатору, ССРЭ-ниң 60 чыл ооңга турескаакка концерттеринге оон удуртуп турары «Сыгырга» агитквартираның 2-ги черин эелээш, шаңнаткан. Кызымак башкының ажыл-ижиниң черечээ-«Социалистиг чарыштың тилектизи» деп хөрек демдээ, хей сеткил дипломнар, түүлүлел биижиктер. Башкының чүүү районнуң түңнүлеэ самбиразында.

— Майя Седеновна, ажыылар дугайын чугаалаш көрүүлерем—деп оон дилеттим.

Кезек элчекчуна бергеш, ол чүүү чугаалаар боор. Оон:

— Чүүү чугаалаар боор. Ол-оорүм-биле домей ажылдап чоруур-дур мен. Черле херек черимде ажылдап чор мен деп болаар-дыр мен. Өөредилге каанын биичии солдаар —човаачылар, механизаторлар чадаглап, машина дозуп турарга доктаатаан, хей улус ортумнан «башкым» дээш олуртуп аарга безин. Ынчаннын сагыш-сеткил дүүрей бээр чораан. Оозун болаарга кижилерге эки чүвени кылган-дыр мен деп болал сагышпа кире дүжер чорду.

Кижиниң төрээн черн, өөрүн сүүрү, чоңу деп чүве коңчуг-дур ийин. Ам 3 «а» класым-биле «Мээң суурум» деп альбом белеткеп турар бис. 1-ги класска өөреникчилерниң кыдыраштарын шыгжаан. 10 классты доозуп турда, ол ыяларынге үлеп бериң келдим. Өөреникчилерге, ада-иелерге-даа, кижиниң болуунун-даа сеткилиниге ол коңчуг өөрүнүүр. Ол ыяларымны мында башкылай берген өөреникчилеримге база чамчыдын берип, сүмелээр-дер мен.

Тоотуг болгаш шынчы чорук, өөреним эртикеня-биле чаа чүүлдү ораанында холбаавыг кылдыр өөредирн, оон соонда боттуг түңнелеп үнүрерн башкының кол соруузазы болгай.

Майя Седеновна бүүлүг-ле болуунун ажылынга бердингеп коммунист башкыларның бирээзи.

Э. ТЕЖИТ.

ЧАСКЫ ЧЫМЫШ

Дилиндектей аңдарып каан
делгем хову,
Дириг мышкаш, дер-бүс
үндүр тынып чыдыр.
Чемиишчидип, сугну берип
ажаап каанда,
Черим дээрге семис мышкаш
коступ чыттым.
Ай-дедир тыртырып каан
арык, буга
Өзүмнерге судаалдар бооп
соп-ла чыттым.
Аас дээрден хүнүүн чырыы
саара бээрге,
Өрү чашкан алдын тараам
сагындырды.
Хову турлаан эзлеп
кыштаан чокпак талдар
Чимрбейлерин хүнге деңеп
шинчи кирди.
Хөөчу сааскан күжүгеннер
хөлзеидиккеш,
Чиити куду диилги соондан
кылыйтыпты.
Андазыынар бизи хүнге
кыландыржып,
Ак-көк дээрже турлаг ыжы
шөйдү берди.
Хөглүг часты ишчи холдар
эккелген дег,
Хөөмей, ыры, демир даажы
дииммиттелди.
Казыргылар оюн эреп
бөөлдемгилээш,
Катап база чиргилчинче
кире берди.
Чарган черден чүве дилээн
куштар үнү
Чаагай ишке аян тудуп
айганзыг-даа.
Удуп кыштаан делгем хову
оттуп келди,
Уран холдар хову сырын
кириптерлер.
Шагның хөглүг, байырланчыг
ишчи ойу—
Частың ырын тараажылар
ырлай берди.

Николай ООРЖАК.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ ШӨЛ

Май 9-та — В. И. Ленинниң тураскаалының баарынга чечектер салыышкыны. Кызыл гарнизонунуң шериглериниң чыскаалының болгаш ыры көрүлдезин. Эгелээри — 11.00 шак.— Кызыл партизаннарга тураскаалга болгаш маадырлыы-биле өлген дайынчыларның обелискизинге чечектер салыышкыны. Эгелээри — 10.00 шак.

ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРАНЫҢ ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫ

Май 8-те — № 14 школаның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти (Ногаан театрга). Эгелээри — 15.00 шакта.

Май 9-та — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле ужуражыышкын. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерти (Ногаан театрга). Эгелээри — 12.00 шак.

— Таңды шөлүнүң ажыдыышкыны. Тиилелге хүнүнге холбаштыр аныяктар кежээзи. Эгелээри — 19 шакта

«ЕНИСЕЙ» КБ

Май 8-те — «Орустар дайын күзээр бе» деп театржыткан кежээ. Эгелээри — 19.00 шак.

СПОРТЧУ МАРГЫЛДААЛАР

Май 8-те — «Тываның аныяктары» солуунун Тиилелге хүнүнге тураскааткан чаңчыл болган чиик атлетика эстафетазы. Ленин кудумчузу. Эгелээри — 9 шак 30 минута.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОН

Май 8-те — Республиканың ча адарынга бирги чер дээш маргылдаазы. Паркта ча адар чер. Эгелээри — 10 шак.

Май 8—9-та — Парктың спорт шөлүнге «Спартак» эки тура ниитилелиниң эр болгаш херээжен кижилериниң хол бөмбүүнге маргылдаазы. Эгелээри — 10.00 шак.

Май 9-та — Тиилелге хүнүнге тураскааткан спорт байырлалы: «Хүреш» стадионунга. Эгелээри — 14.00 шак.

«Шыдыраа» клубка шыдыраага дүрген маргылдаа. Эгелээри — 10.00 шак.

Баскетболга блиц-турнир. Паркка. Эгелээри — 10 шакта.

Май 8-те — «Спартак»—«Динамо». Футболга маргылдаа. «Хүреш» стадион. Эгелээри 15.00 шак.

Май 9-та — Авиамодель спортунуң маргылдаазы. Районнарның, хоорайларның болгаш спорт ниитилелдериниң командалары киржир. («Совет Тываның 5 чылы» стадионга). Эгелээри 10 шакта.

Май 9-та — Мотокросс. «Хербис» мотодром. Эгелээри — 11.00 шак.

УДАВАС ЭКРАННАРДАН

«ХООРАЙНЫ ХААПКАН КИЖИ» деп уран-чечен ниит фильмни көөр силер.

Сценарийниң авторлары — А. Борин, В. Черных.

Режиссёр — Александр Горячев.

Ролдарны курсантнаар. Роднон Нахапетов, Наталья Андрейченко, Леонид Невзоровский, Виталий Соломин, Галина Яцкина.

Фильмни «Мосфильм» киностудия кылып үндүрген.

КИНО

МАЙ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Приказ: перейти границу» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Я—Хортина» 9.10 12.50, «Киносборник» 10.40, «Приказ: «Огонь не открывать» 13.30, 17.10, «Женские радости и печали» 15.20, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киносборник» 10.00, «Женатый холостяк» 11.00, 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рядовой Александр Матросов» 11.00, «Вокзал для двоих» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Киносборник» 14.00, «Мефистофель» 15.00 17.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ» «Молодыми остались навсегда» 11.00, 18.00, «Дива» 16.00 шактарда.

МАЙ 9-ГА

«НАЙЫРАЛ»: «Приказ: перейти границу» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Я—Хортина» 9.10, 12.00, «Киносборник» 10.40, «Приказ: огонь не открывать» 13.30, 17.10, «Женские радости и печали» 15.20, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киносборник» 10.00, «Женатый холостяк» 11.20, 13.20, 15.40, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Отец солдата» 14.00, «Особо важное задание» 16.00, 18.00 шактарда.

ЧАЙГЫ»: «Пас венчали не в церкви» 13.00, 15.50, 15.40, 17.30 шактарда.

ТЫВА

МАЙ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Зарядканга, чыскаал! 8.55 Концерт. 9.40 — «Будильник». 10.10 — «Совет Эвилелиниг бараан боом тур мен». 11.10 — «Эртенги почта». 11.45 — «Сталинградчылар». Документалдыг телефильм. 12.40 — «Кодээниң гиагы». 13.40 — «Музыка киоскузу». 14.10 — «Тиилелчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 15.40 — Мультфильмнер. 16.05 — Хереэжеңнерниң спорттуу гимнастикага Европа чемпионадызы. 16.35 — «Кино ани-чоруучулар клуву». 17.35—«Делегей панорамазы». 18.20 — Документалдыг фильм. 18.30 — 18.45 — Чаңсар. 18.45—СССР-ниң улустуң артизи К. Шульженконуң концерти. 19.35 — «Бердиң хөөп тулчуушкун». «Хостагаа» деп киноопопеялап уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Чеве, оолдар!». Спорттуң термит-техникизиг хевирлериниг маргылдаа. 23.25 — 23.35 Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА КЫЗЫЛДАН

14.20 — «Тоолдуң аалчылары». Мультфильм — «Күзелдиң боттанганы». 15.20 — Бүгүдээ стадион. 15.50 — «Румынияда». 16.05 — «Дирэт амытаннар амыдыралы». 17.05 — «Сергей Островой. Шүүлтелери болгаш ырлары». Фильм-конверт. 18.00—«Кинопанорама». 19.30 — Бистиң корреспондентилериниң чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг үдүлер. чаштар!». 20.15 — Спортчу гимнастикага Европа чемпионадызы. Хереэжеңнер. 21.00— «Үе». 21.35 — «Олар актёр чорааннар». Уран-чечен фильм. 23.05—«Взлёт разрешается». Документалдыг телефильм. 23.00— 00.20 — Футболга ССРЭ чемпионадызы. «Динамо» (Тбилиси) — «Спартак».

Тываның эң ыраак районнарының чурттаачыларынга «Экран» системанын ажыллаар расписаниези: бирги программа-биле хүнүгү-не 14 шак 15 минутадан, суббота болгаш воскресеньеде — 14 шак 10 минутадан эгелээр.

Редакторлуг оралакчызы Б. К. САТ.

АГААР

Агаар станциязының мезээзи ёзугаар алырга, республикага шонар булуттаар, чамдык черлерге чаңстаар. Агаарның температуразы дүне 4—9, хүндүс 18—23 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Сонгу-барыын утаныышкынның хаттың күүү 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—6, хүндүс 18—20 градус чылыыр.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуузу, бажың № 3. Телефоннары: редакторлуг 2-24-63, редакторлуг оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылзалгалыг секретарының 2-23-35, секретариттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үзүтүүр киллистерниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистерниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-[illegible], чөвүзел аныяктың киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-42-65, солун кезбейн барганда 2-32-75 телефоннар болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыымның херектериниң талазы-биле эрелелиниг типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчуузу, бажың № 1).

ТС—00757

Байырлал-биле, эштер!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 108 (12198) | 1983 чылдың май 9, понедельник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

Г. Макаровтуң чуруун плакады

ЧОННУҢ УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Тиилелге... Бо сөсте чеже утка сиңниилээн дээр! Дайынның кадыг-дошкун, уттундурбас 1418 дүннери болгаш хүннери совет кижиниң сеткилиндең канаң-даа ыравас. Өөрүнчүү улуг Тиилелгениң хүнү — 1945 чылдың майның 9-у үе талазы-биле ыраан тудум, ооң үнген дозу биске улам тода көстүп, төвүлүг ужур-утказы улам тода билдинип келир. Фашистиг Германияны, ооң соонда япон милитаризмни Совет Чепсектиг Күштериң ойтур шапкаңы «бодунуң улусчу эрге-чагыргазын камгалап турар, бодунуң шыңныг хөрээн, салым-чолун- хамаарышпас чоруун болгаш келир үезин чедип ап турар чонну кыңгаа тиилеп шыдавас» деп ленинчи сөстериң шыңныын долузу-биле бадыткаан. Бөгүн бүгү совет кижилер кижи төрелгетениң төвүгузунде ол улуг Тиилелге болур хөй националдыг совет чонның 1941-45 чылдың немец-фашистиг эжелекчилерни тиилээниниң 38 чыл оюн демдеглеп турар-дыр.

Совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгезин бис Улуг октябрьның социалистиг революциязы-биле иады төрүттүнген чаа нииитилел- чаа күрүне тургузуунуң тиилелгези кылдыр- социалистиг экономиканың, марксисчи-ленинчи идеологияның, мораль-политиктиг чаңгыс аай чоруттуң, ленинчи национал политиканың, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң бүгү чонунуң дайынчы аңыдуңмалышкы чоруунуң тиилелгези кылдыр көрүп турар бис.

Бистиң тиилелгевистиң кол үнген дозу — Совет Армияның болгаш Шериг-далай Флодунуң күчү-күжүнде, ленинчи Коммунистиг партияның шын улуртулгазында, могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазында- ооң башкарыкчы арга-шинээзинде деп көрүп турар бис. Ол берге болгаш нарын байдалда ол ажылчы чонну агрессияның кара сагыштыг нүүнгө удур моөннөп шыдаан, чурттуң экономиказын дайын байдалынга таарыштыр эде тургузар талазы-биле чижеглээр чүве чок улуг ажылды кылып чоруткан, дайынның чоруп турган дошкун үезинде болгаш ону тиилелгелиг төнчүзүнге чедирер талазы-биле улуг эргилдени хандырып шыдаан. Коммунистиг партияның Төп Комитединиң шиитпирин ёзугаар бүгү шериг кезектериниң удуртур ажылданчыларынче Төп Комитеттиң кежигүннерин, обкомнар секретарьларын болгаш оон-даа өске иөсну партия ажылданчыларын чоруткан турган. Оларның дыка хөйү дайынның бир дугаар хүннеринден эгелээш гитлержи фашизмни бодунуң ижээнинче кимге сывыргаш, туюлунга чедир чыттыр шапкыже чедиө фронтунуң одунуң адаа-биле дайынчылар ортузунга улуг организайчы болгаш политиктиг ажылды кылып чоруткан.

Дайын үезинде фронтуга болгаш тыяга массалыг маадырлыг чорукту кол үндезини — Советтер чуртунуң бүгү чонунуң төнчү чок патриотчу чоруунда, коммунизмниң идеалдарынга кызыгаар чок бердингенинде, совет чонның аңыдуңма найыралында болуп келген. Тулчуушкунунуң одунуң адаанга ол патриотчуларның эң эки шынарлары долузу-биле көзүлген. Дайзын кара сагыштыг бодалы-биле дайынның баштайгы хүннеринде-ле Совет Армия аштырыышкынга таварышкаш, аңгы-аңгы нациялар аразынга аза-наашкак чорук туруп келир боор деп кордап турган. Дайзынның ол даап бодаашкыннарынга удур партияның кыйгызы-биле хостуг нациялярның чаңгыс аай ог-бүлезин бодунуң ие-төрээн чуртун камгалаары-биле чаңгыс кижи дег кедүрлүп үнгеш, оор ёзу-биле халдап келген дайзынга дуруи ёзугаар согуушкунну берген. СЭКП ТК-ның «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп доктаалында «Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында аңы-дуңмалышкы чон кожа турупкаш, Төрээн чуртун камгалаарының хөрээнге массалыг маадырлыг чоруун, тиилелгеже чүткүлдүүн көргүскен, фашистиг эжелекчилерни чылча шапкаш, делегейниң бүгү чону дарылдан хостап алган» — деп бижээн.

Дайынның берге чылдарында бодунун интернационалчы хүлээлгезинге шынчызын тыва чон база көргүскен. Тываның эң төлептиг оолдар, кыстары эки тура-биле фронтуже аът-танганнар. Олар Украинаның, Молдавияның, Румынияның, Венгрияның, Чехословакияның хоорай, суурларын хостаарынга боттарының үлүүн кииргеннер. Фронтуга дузалажыр дээш шимчээшкин Тывага ёзулуг-ла бүгү чоннуу кылдыр шилчий берген төлган. Чүгле 1942 чылдың февральдан 1943 чылдың декабрьга чедир безин Тыва Арат республиканың ажылчы чону фронтуже беш эшелон (389 вагон) белекти 10 миллион аңша түңге, ооң иштинде 52 мун эжеш лыжаны, 12 мун хөрөнтээш тоннарны, 15 мун эжеш кидис илитерии, 10 мун хире хуудас посылнаарны, элээн наш мун тонна чыжырганаңы болгаш оон-даа өске дузалажыны чорутнан. Тыва чонның 1941-1944 чылдарда фронтуга материалдыг дузазының ниити түңү 66,5 миллион рубль болган. Кызыл Армияга дуза кылдыр ог-бүле бүрүзү 4 мун хире рубльди үндүрген.

Ол дайынга Совет Армия дайзындан артык күштүүн, бедик мергежилдиин көргүскен. Москва, Сталинград, Соңгу Кавказ, Крым, Днепр, Висла чоогунга тулчуушкуннар, дайынның сөөлгү хүннеринде Берлин дээш чаныш-сыныш чок демисел Ада-чурттуң Улуг дайынының дүн-хүн бүрүзү төвүүде көстүп көрбээн массалыг маадырлыг чоруктуң чаа ёлүн амытнан. Чеди миллион ажыг солдаттар болгаш офицерлер Төрээн чуртуң бедик шаңналдарынга төлептиг болганнар. 11603 дайынчылар—чүс ажыг нациялярның төлээлекчилери Совет Эвилелиниң Маадырлары атты алганнар. Оларның аразында тыва чонуң алдарлыг оглу Х. Н. Чургуй-оол база бар. Маадырның Алдын Сылдызынга бистиң чаңгыс чеө чуструглалывыс М. А. Бухтуев, А. А. Семирацкий, В. П. Богаин, Н. П. Кабак, Н. Н. Мачаренко, Л. Н. Ефимов оглар төлептиг болганнар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери «Совет кижилерниң тайбың күш-ажылынга — бүзүреллиг камгалал!» деп ыйгырыгның адаа-биле дайынчы болгаш политиктиг белетиелге, социалистиг чарышка чаа-чаа чедимишиннерни чедип ап турар.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң

ДУЖААЛЫ

1983 чылдың Май 9 | № 115 | Москва хоорай

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Эштер Армиянын болгаш Флоттуң хоочуннары, Ада-чурттуң Улуг дайынының кыржикчилери!

Бөгүн бистиң Төрээн чуртувус, социализмниң аңы-дуңма чурттарының ажылчы чоннары, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен 1941—1945 чылдарның Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилээниниң 38 чыл оюн демдеглеп турар-дыр.

Ада-чурттуң Улуг дайыны совет улуска болгаш ооң Чепсектиг Күштеринге ээн-не аар-бөгре шыдавда болган. Анаа делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң салымчолу, делегейниң цивилизациязының, депшилгезиниң болгаш демократиязының келир үези шиитпирлеттинип турган. Армияның болгаш флоттуң дайынчылары Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында боттарының дайынчы туттарын ошпес алдар-биле шыпканнар. Олар эң бедик дайынчы-моральдыг шинараларга, тиилелгеже чөлөөлүг чок күзел-чүдүүлүг төрел кырынга бадыткап көргүскеннер. Ажылчы-анагы, колхозчу-тараачыннар болгаш улусчу интеллигенциянын ёзулуг маадырлыг чоруун көргүскен.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле ооң эрес-маадырлыг Чепсектиг Күштери бүгү делегейге төвүлүг ужур-дузалыг тиилелгени чедип алгаш, гитлержи Германияны, а оон соонда милитаристиг Японияны чылча шапкаш, социалистиг Ада-чурттуң ат-алдарын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алган, делегейниң улустарын фашистиг кулданышкындан камгалап алган.

Бистиң иниитилел болгаш күрүне тургузуувустуң артык күштүүн, совет иниитилелдиң тиилеттирбес идея-политиктиг чаңгыс эвин, марксизм-ленинчи идеологияның, совет патриотизмиин болгаш пролетарлыг, социалистиг интернационализмниң тиилелгезин делегейниң империалистиг реакциязының кол күштерин ашкан тиилелге бүзүредилги-биле көргүскен. Ол делегейниң революстуг бурунгаарлаашкынының күчүлүг дүргедекчизи боор, бүгү делегейге тайбынның күштерин улам быжыглаарынга чедирген.

Амгы үеде бистиң улуг-уувусе партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь Пленумнарының, СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары Ю. В. Андроповтуң айтышкынарын амыдыралга чединишкинниг боттандырып турар. Бо чылдың планның болгаш он бирги бүгү беш чылдың даалгазын чеднишкинниг долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш калбаа-биле чорун турар.

Совет Эвилели аңы-дуңма социалистиг чурттар-биле каны ажылдавышаан, тайбынга ынакшыллыг даштыкы политиканы быжыы-биле, чайгылыш чокка боттандырып, тайбынны болгаш улустарның айыыл-чок чоруун быжыглаары дээш, кижи төрелгетенин термоядролуг дайынның кыжанмышкынындан чайлаары дээш туруштуг демисежин турар.

Ынчалзе-даа АКШ-тың болгаш НАТО-ның агрессчи милитаристиг белүүтери делегей байдалын улам чидиглендирерин үргүлүлеп турар. Совет Эвилелиниң болгаш ооң эвилелчилериниң шериг талазы-биле ажыг чорукту чедип, аларын орадаштышпаан, олар боо-чепсекти эндере бүзүрерин күштелдирип, ядролуг дайынны өөскүдүп үндүрериниң янзы-бүрү аргаларын ажыглаарын бодап турарлар. Мындыг байдалда совет улус, Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне бедик серемчилелдиг чоруун көргүзүп, чурттуң камгаланыр аргазынче, совет Чепсектиг Күштериниң дайынчы күчү-шылалын улгаттырарынче доктаамал киҥээнгейни салып турар.

Ленинчи чагыгларга шынчы совет дайынчылар аңы-дуңма социалистиг чурттарның армиялары-биле сырый каттышышаан, социализмниң төвүлүг чаалап алышкыминарының болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң камгалалында серемчилелдиг турун турар. Олар боттарының патриоттуг болгаш интернационалчы хүлээлгезинин күүседирине кажан-даа белең.

Армияның болгаш Флоттуң хүүда составынга, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хоочуннарыга, дайынның бүгү кыржикчилеринге Улуг Тиилелгениң байырлалы-биле байыр чедирип, амыр-ишкинни айтырып тур мен.

Совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгезиниң үжен сес чыл оюн демдеглээри-биле **дужаарым болза:**

Бөгүн, түс-түе черинем-биле 22 шакта, бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы маадыр хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, маадыр-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Одессага, Севастопольга, Новороссийскиге, Керчиге, Тулага, маадыр-шивээ Брестке, а ол шыңаш Калининградка, Львовка, Донда-Ростовка, Куйбышевка, Свердловскиге, Новосибирскиге, Читага, Хабаровскиге, Владивостокка хоорайларга болгаш Североморскиге артиллериянның үжен даштаашкынынга-биле байырлалдың артиллерия салдуун кылыр.

Бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш маадырлыг-биле өлген маадырларга мөңге алдар!

Маадырлыг совет улус болгаш ооң эрес-дидим Чепсектиг Күштери делегерзин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук кирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизы делегерзин!

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МАРШАЛЫ

Д. УСТИНОВ.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Тиилелге хүнүнге тураскаадыкан эзлчеге «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүн руда болбаазырадыл кылыр цехиниң комсомолчу-аныяктар коллективтери кызымак болгаш чүткүлдүг киришкеннер. Ында дөрт эзлчег май айның үлүүне апрельдиң 25-те киргеннер. Безик сорттуг даг-дүгү бөдүүн үндүрер планын бир дугаарында-ла Надежда Васильева удурткан коллектив күүсеткен. Ол эзлчег апрель айның бүдүрүлге планындан 214 тонна даг-дүгүн хөйнү бергеннер.

Ол цехте Калин-оол Монгуш, Валентина Ипатова, Сергей Куулар удурткан эзлчеглер база эки ажылдаанар. А бедик сорттуг руда болбаазырадыр цехте Галина Лопаткинага удурткан бешки эзлчег социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Ол коллектив апрель айда 812 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүргеш, планынган 35 тоннаны хөйнү берген.

Амгы хүннерде комбинаттың күш-ажылчы коллективтериниң аразында Совет Тываның 40 чыл оюнга утказутур чарлаттынган чарыш улам калбарып турар.

Ш. ИРГИТ.

СУГГАРЫП ЭГЕЛЭЭН

Кызыл-Хаяның кезек-кезек алаактарында тараа болгаш чаңгыс чылдыг үнүштер тарыыр 110 гектар шөл бар. Сөөлгү каш чылдарда ону орта суггарбаанындан дүжүт чок болуп келген.

Амгы үеде Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырында Шопур-оол Дазааның удурткан он кижилиг суггатчы звенозу ол шөлдү суггарып эгелээн. Суггатчылар баштай ол черлерниң бугаң, сумунун аштап арыглаан, Кара-Туруг баарының суун бадырган. Мурнунда ажыглап турган 29 гектар аңгыстан өске арткан шөлдерни дендеекки суггарып эгелээн.

Дуржулгалыг тараажы Шопур-оол Сүрүнович суггарган шөлдериниң шымарын үргүлчү хынап, ажылдың темпизин шапкынчыткан.

Бо чылын ол шөлдерни 2—3 чедир суггарып тургаш, тараадан 10 центнер, чаңгыс чылдыг үнүштерден 15—20 центнер дужүттү өстүрүп алырын звено кежигүннери хүлээлгеп. Хүлээлгезин күүседиринин барымдаазы звенода бар. Ында трактурист Хураган-оол Доржу-Наваның техника-биле арык, бугаң тыртарынга дуржулгазы улуг. Суг эвээжей бээрге, ооң дезүинден удур элбедип турар.

Суггатчылардан Мартык Аранчын, Май-оол Монгуш, Куусаал Монгуш шак, хүн үслейн, кызымак ажылдап, мактатканнар.

С. СОТНАМ.

Часкы хову ажылдары

КЫСКА ХУУСААДА

Тандыда «Революциянын чалбыжыы» совхозтуң механизаторлары бо чылдың часкы хову ажылдарын кыска хуусаада бедик шымарлыг чорудар дээш социалистиг чарышты калбартыкан.

Чарыштың негелдезин ёзугаар беш хомуктуң түңнелиби-биле бирги черии эзлээн трактористерге, септевчилерге, чодаачыларга, поварларга болгаш оларның дузалаачыларынга база часкы тарылга үезинде үремнин шандан үзүк чок чүдүрүп чорукталы дээш машинистерге, ажылчыларга кызыл тукчугаштарны, акыа шаналдарын база өртектиг белектерни тывсырын совхозтуң дирекциязы, партком, профсоюзтар болгаш ВЛКСМ комитеттери шиитпирлээн.

Ажыл-агыйның хову-трактор бригадаларының болгаш малга чем белеткээр туспайлаттынган звеноның кежигүннери шык бөзырышкынында болгаш часкы чер андырылгазында хаара туттунган.

ЧУРУКТАРДА: № 4 хову-траатор бригадазының төвүүде; часкы тарылгаже киреримге мурнакчы механизатор В. Таскаев белең.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КУШ – АЖЫЛЧЫ АЛДАР

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржиичилери Павел Афанасьевич Андреев биле Виктор Алексеевич Воробьев олар ангы-аңты фронтуларга тулчуп чоруаннар. Дайынның соонду хүннеринге чедир олар дайынны чылча шаварынга киришкеннер

ЧУРУКТА: П. А. Андреев биле В. А. Воробьев ужуражып келгеш, дайынның дошкун хүнверин сактып чугаалажып турлар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЧУРУКТА: Кызылдың Н. шериг иезээнде дайынчы болган политиктиг өөредилгениң тергиинин ефрейтор Анатолий Кузнецов болуунуң машиназын белеңнинг шугумундан үндүрүп тур.

ЧЫРЫТКЫЛАНЧАК ТИИЛЕЛГЕ

Армия генералы А. Т. АЛТУНИН, ССРЭ-ниң камгалал министрлиниң орлуулакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры

1945 чылдың май 9—бистиң социалистиг Ада-чурттувыстуң маадырлыг төөгүзүнде чырыткыланчак болган үе-түндүрбес арын. Ол хүн ССРЭ-ниң маадырлыг Чепсектиг Күштериниң, тиилекчи совет улустуң алдары дээш Москва салютталган.

Тиилелге хүнү—совет улуска кызыгаар чок эргим байырлал. Бис бөгүн Төрээн чуртунуң хосталгазы болган аас-кежиин дээш эрес-лидим тулчуп, арыг ханың төө чоруаннарны, амы-тының бергеннерин сактып, оларның моңге тураскаалывга могейип турар бис. Бөгүн бис тылга маадырлыг ажылдап турганнарга өөрүп четтиришкинивисти сеглеп турар бис.

Германи фашизминиң өскүткенин ол дайын империализминиң кол күштериниң социализм-биле эң улуг мөсилдежиишкинин болгаш, ол дээрге бистиң чуртувуска оон мурнунда таварышқын көрбээн-не аар-берге, кадыг-дошкун шылгалда болган. Ол социалистиг Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайыны болу берген. Эң мындыгыя дайынның баштайгы үези биске коңчуг берге болган. Бистер, хоочуннар, оны сактып чоруур бис. Бичалза-даа бис совет улус, оон армилиг фашистерни доктаатпаан, чуртувудан үндүр сывыргаш, тиилээринге быжыг бүзүрелдиг турган бис.

Коммунистиг партиниң удуртулгазы-биле чурт чанғыс аай шериг лагери кылдыр хуулган турган Совет кижилер «Бүгү-ле чүвени фронтуга, тиилелгеге!» деп лозунг езугаар чурттап турган.

Кызыл Шериг берге камгалал тулчуушкуннарга дээр. Шичаа аңаа Совет Чепсектиң Күштер немец-фашист шериглерни чылча шапкан соонда, олар дайын зонгүже чедир өөнделевейн барган. Гитлержи командылаз халдаашкындан ойталаан, бүгү совет-герман фронтуга камгалалче киргеп. Совет шеригзер стратегтиг инициативаны холуңга долузу-биле алган.

Сталинград чоогунга болган Курск эътпээнге чылча шаптырган соонда, фашист армия долу буураашкынга келгеп. Совет девискээрден дайынны массалыы-биле үндүр чоогаарга эгелээн. 1943 чылда бистиң шеригларивис төрээн черни гитлержи эжелекчилерден хостаан.

Дайынның соолгу үе-чадазында хөй-хөй улустарны фашистиг эжелеттен Совет Армиянның хостааны Ада-чурттуң маадырлыг төөгүзүнге чаа арын болуп киргеп.

Барык дөрт чыл үргүлчүзээн кужевишкинниг немецел шаап халдаашкынныг стратегтиг Берлин операциязы-биле доозулган. Маңаа, үшкү рейхтиң тиилеттирген найысылалынга, дайынны чедир соонкаа болгаш ол кадыг-даа чугаа чокка дүжүп берген. Совет дайынчылар рейхстаг кырынга Тиилелгенип тутуп аскан.

Делегейниң ийиги дайынында тиилелге немец-фашистиг эжелекчилерге удур идепкейлиг демисежип турган бүгү улустарның демнеп демиселиниң ачызында чедип алдынган. Бичалза-даа агрессорну чылча шаварынга кол салдышкынны Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштери, Армия биле Флотта дептер эрезежиге үе-база ортумак ыракшылдың стратегтиг күүлүг ракета комплекстери, эң чаа төлкиларлыг болгаш артиллериялыг, дайынның агаарган халдаш болур амгы үеде бир болгаш турүүстүүн болур чепсентери-биле челиишкиниг демисежип шилээн агаарган халдаашкынга удур дериг-чепсентиг, белек үе-бижээ болгаш үеэ-шөлүн ырактарлыг сайлырактай самолеттерлыг, суг иштинге чоруур чаа атомнуг хемелдиг сабөлеттер эп чоруур, ракеталарлыг, дайынның хемелдеринге удур дайылдыкшыл нөрөбүлдерлиг.

Делегейниң амгы байлалы бистиң Чепсектиг Күштерив, бистен негелдиин белиделерин албатап турар. Ук факторуунуң роолу канчаар-даа аайлаж белээн.

Амгы үеде Армиядаа болгаш Флоттаа «Серемчилелдиг белиделер. Төрээн чуртуң апмыл чой чоруун иштелдиг хандырар!» деп девизтиг социалистиг чарыш калбарып турар.

Делегейниң Коммунистиг партиниң долгавыр сырый катыштыкын бистиң маадырлыг Чепсектиг Күштериве социализмниң аңы-дүмна чуртаарыл-биле кады болуунуң патылотчу болгаш интернационалчы хүзөлгезиниң моон-даа соңгаар толептиг күүселир, социализмниң чаалап алынгыкшыларының камгалалы кежиилээ серемчилелдиг турар. Олар кантыг-даа агрессорга удур өскүмнүг ой-шавыктыгланның баарынга кезээде белеэн!

ФРОНТУДАН ЧАГААЛАР

Дайын шөлүүге кижиниң эдилеп чоруан эдиг, чагаага сиирип бижээн бодалы төөгүнүң ховар барымдаазы, дидим солдаттың дириг үнү, өршээл чок киисиң, чырыткылыг күзели болуп артар.

Адамнан парлаттыган чагааларны ССРЭ-ге тыва элчип черниге секретарылап чоруан О. Д. Ешзак шыгжап чоруан болган, олар каш чыл мурнунда Тываның Дыл литература болгаш төөгүнүң эртемнинчилел институдунуң бижинел документтиг фондузунга шыгжаттыгнаан турган. Ам оларның чамдыкызын ыяскаы-биле номчуучуларга сонуургаттывыс.

⊙ ⊙

Силерге болгаш силерниң дөмчүштер Москва хоорайга тыва суртуулдарга фронтучу дайынчы байырлыкты чедирдивис.

Тываның аас-кежиктиг оолдар, кыстар—өөстер улуг акымыс кызыл гвардейжилер-биле кады ТАР-ның алдын хевээр Кызыл тугун барыын Европада бедик киискидир, эрес-маадыр, дидим-чүрекки дайынчылар диртип, мактадып тур бис. Бистер бо арагында элбэн каш катап тулчуушкуннарга кирипкивис. Ылаңгыя Ровно хоорайны хостаарынга кирипкивис. Ол дайынга эң оон дайындажкан дайынчылар, сержаптылар, офицерлер дыка хөй кижилер орден, медальнар-биле шаңнадыр деп турар. Ол дайынга бистиң Тываның эскадрону бир дугаарында демиропук станциязын эжелээп болгаш хоорайже бир дугаарында киргеннер. Оон-даа хөлер черлерге дайыннарга хамыктыг мурнумга кирижи турдувус. Бо дугаында хамык чүүлдерни илеткеп чедөрп-биле эң Ламаны томуйлаан болгаш чоруттувус.

Тыва Арат Республикадың бедик алдарын, оон Кызыл тутуп улам-на бедик киисканнып, ак-даа улуг-улуг чодиишкинмерни чедип алырыысты база катап дангыраглалдывыс.

Дайынчылар, сержаптылар, офицерлерниң давсканы-биле гвардейжи капитан Кечил-оол. 15. 02. 44.

Байыр-биле!

ТАР-ның бир дугаар эки тура шериниң отрядының дайынчызы Тодгак Таржа мен. 1944 чылдың январь айның 30-да Барның Украинаның Ровно облазының Деражно суурже бистиң полктуң шаап халдаш кирген хүнүнде балыглаткан кижи мен. ам Грузин ССР-ниң Гори хоорайында шериг госпиталында 4 ай ажыр чыдып тур мен. Балыглаткан будумга 31-де бир дугаар кезиишкин кылган. Май 15-те ийи дугаар кезиишкин кылды, ам 6 айның иштинде госпитальдан үнүп боор мен. Бичаарга мээң мурнунда бир-ле билдинмес айтырыг туруп турар. Чүл дээрге, мен балыым эттинерге бодумнуң кезээмге каттыжар мен бе аазы дүшкан-на кезекке каттыжып алыр мен бе дээр дугайы. Бичаарга мээң сонуургалым болза, бодумнуң өөрүмге каттыжары. Чүге дээрге орус дыл билбес мен. Бичаргаш бодумнуң өөрүмге кадар дугайында дузалаарыл дилээр-дир мев. Мен бодум шериг-эмнелге комиссилээшиниң мурнунга бо-да бодумнуң дугайымды билдиниир чугаалап шыдавас кижинир мен.

Бичаргаш алчам силерден база катап дилээрим болза, мээң өөрүм кайда турарыл, тулчуушкуннуң түңнелинде бистиң эскадрон канчыг түңнелдиг болганыл, чежек кижи дораавыл, чежек кижи балыглатканыл, бо дугайында мен чүүл-даа дыңнавайн мен, мынчаргаш коңгуг дыңнаксаардыр мен, ынчан алчам, бо дугаын моңаа дыңнадыры кандыг ирги деп дилээр-дир мен.

Оон ыңай бистиң командирвис капитал эш Кечил-оол сага улуг лейтенанг эш Бичыскыган, эш Оолак, эш Торжу, эш Пичи-оол сугнар кандыл? Командирлер Сат. Доржут, Бүрөек алган деп дыңнаш мен, шын ирги бе, ажам алчам? Бага отряттың эрестер эштер Бичем, Норжуя, Сынаа, Поля, Дарыя, Байлак, Амаа, Батбуужаа сугнар шуптуу дириг бар бе, ажам алчам? Бичаргаш силерниң черде барган мээң командирлериме дайынчы өөрүмге мээң байырлыны дамчыдарыңарны дилеглим. Бо-ла чүүлдериң дугайында харылаарын дилээр-дир мен, ажам алчам.

Байырлыг! Баймр-биле силерниң Т. Таржа.

ГССР г. Гори. 31. V. 44 чыл.

Ада-чурттуң Улуг дайынының хөөчүннарының Керчиге чыглыры чаңчыл апарган. Ындыг ужуражылгаларга чурттуң бүгү булуңнарындан кижилер мээп турар. Керчиги фашистиг эжелекчилерден хостаарынга кириишнеп, зенитиг үгер-бое полугунуң дайынчы-хөрээжиннериниң бир белүү чөвүт чаа Керчиге чораап барган.

ЧУРУКТА: Митрилат дагда Аңдар оборонизиниң чаңында зенитчилериниң ужуражылгазы.

СЭТА-ның фотохроникази.

Саннар, фөкіпылар

●1941 чылдың июньга чедир фашистиг Германия Европаның дыка хөй чурттарын эжелеп алнан. Бурмуазытыг Польша 35 хүн дургузунда чылча шаптырган, Дания чаңгыс хонуң иштинде думуп берген. Норвегия, Бельгия, Голландия болгаш Люксембург эштырган. Француз армия 44 хүн удурлажып, тиилеттирген. Англичаннар улуг эштырышкынга • таварышкан. Нацистер Балканнарда чамдык чурттарны эжелеп алган.

Совет Эвилеликке халдаан армиянның составынга 190 дивизия, 4 агаар флоду— шупту 5,5 миллибн солдат болгаш офицер, 47 мун хире бөө-чепсек болгаш миномет, 4,3 мун таңк болгаш шаап халдаар бөө-чепсек, 5 мун чыгыы дайынчы самолеттар санаттынып турган.

Совет Эвилелиниң армиязының саны дайын үезинде дыка өскен. Бир эвес 1941 чылда аңаа 2,9 миллион кижи турган болза, дараазында 6,7 миллион кижи четкен.

Ийиги делегей дайынының өске фронтуларында дөңнээрге 1944 чылдың чайынында совет-герман фронтуга дайзынның шериглери ортумаазыбиле 15-20 катап хөй турган. Совет Армия-биле тулчуушкуннарга болгаш сөгиржип алышкынналрга немец-фашистиг армия бодунуң күшүнүң 73 хуузун чидиргеп.

Фронтучуларның маадырлыг чоруктары партияның болгаш чонуң улуг үнелелин алган. Дайынның чылдарынга совет полктар, дивизиялар 10900 катап хөй орденнер-биле шаңнаткан. А 29 шериг кезиптеринге болгаш каттыжышкынналрга бештен хөй орденнерни тывысхан. Барыкла 7 миллион хире дайынчыларны орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаан. 11 мун аймак черниге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывысхан.

1941 чылдың июль 1-нең 1945 чылдың июль 1-ге чедир 3 миллион 788 мун дайынчылар партия кежигүнүүге кандидаттар. 2 миллион 376 мун кижи партия кежигүнүү апарганнар. Дайын үезинде армияга партия организациялары беш, флотка—барын-на үш катап өскен.

1941 чылдың төнчүзүнде ССРЭ 17, а 1945 чылдың төнчүзүнде — 46 чурт-биле дипломаттыг харылзаалларны чарган.

7 миллион хире совет дайынчылар Европаның 11 күрүнезини хостажырыңга киришкен. Соңгу-Чөөн Кыватты (Маньчжурия) биле Соңгу Кореяны хостажырыңга 1.5 миллион хире совет шеригнер киришкен.

40 ЧЫЛДАР МУРНУНДА...

Совет Тываның 40 чылынга

Совет улус ам 38-ки тапбын часты көрүп, амыр-шөлээн, аас-кежиктиг чурттап, чырыткылыг, коммунистиг чаңгыдалда бүүрелдиг түрүп турар. Ада-чурттуң ат-алдарын, туснаа хамаарышпас чоруун, хостагазын, төлдүң салымчолуң совет солдат оттуг чавдан камгалап алган. Совет Эвилелиниң Ада-чурт дайынынга тиилелгеэн бүгү делегейге оваа үнүр-дузалыг болган. Маадырлыг совет улус ол тиилелге үнүп девидин улуг ортекти төлөөп. Фашистиг дайзыннар, чечектелиг, маңдыг орган он-он муң хоорай-суурларны, колхоз-совхозтарны, үлетпүр будурулгелерни, эмнелгелерни, школаларны хүжүктеп үзүткаан. 20 сая совет кижилерни амызындан чаргаан.

Чаа-дайынның кадыг-берге дошкун өйде тыва улус чөптүг керектиг талазынга түржүп, бүгү-ле бар арналарыбиле совет улуска болчуп, дузалажып турган. Оон интернационалчы, патриотчу шыңарлары фронтуга бергеи дузалаачыда, тыва эки турачыларын дайынчы чоруктарында оваа илереен. Адактыг соолгуже найыннын шинтпирлиг тиилелгелериниң чылында совет өгбүлеге Тываның эки туро-биле киргеин пролетерлиг интернационалзымның болгаш совет социалистиг патриотизминиң чайынаанчак илереемнинин болгаш.

Ол маадырлыг өйде аныяк-өскен ава-ла олурбайн, шыдаар шаа-биле фронтуга дузалажып турган. Ол дугайын совет чогаалчы Вадим Кожевников бижээн-дээ. Бистиң өөренип турганывыс Кызылдың Каттыжкан школазының суртуулдары Элегес күрөкономунуң тараазын ажаажыр, тайгаларга лыжа дамгыыштарын нүлүр шыттар кеспир. Чагытайның балыкчыларынга дузалажыр, МЧАЭ-лерге сиген, тараа ажалы кылчыр, фронтуга дузаламчы чыгжыр дээш чүүү кылбайн турзу ажыр. Школачы кыстар Кызыл Шеригниң дайынчыларынга хол хапгары аргыш, алдоон оолдар ополчен шеригниң кичээлдерин база арттырып турлу. 1942 чылдың күзүүнүде Каттыжкан школадан болуп ролдарны Араттың революстуг шеригниге келдирткеп. Оларның арезында келир үеден ыяш турачылар Б. А. Бичеоол, Т. Ш. Лама, Ю. П. Седен-оол дээш өскелер-даа бар. «Кызыл Шеригге эң эки 50 мун аттарны берээли!» деп. кыйгырыг 1942 чылдың чазының дыңнаксаар үнген. Ада-иелериниң малдарын шинелге пунктуларынга арвеече оолдар, кыстар эптеп-ле чедиргелеп кээр. Ол кыйгырыгны араттар изин-биле деткип, эң алдынган малдарын Кызыл Шеригге бергеп-даа.

Дыңнаттыг сорун киришкинниг үениң ырлары безин ооңа, Аныяктар Кызыл Шеригниң ырларынга кедертей ыяк, совет ырыларны бо-да очулдура шаап алган болгулаар. В. Кок-оол, С. Пюрбю, С. Сарыг-оол сугнар шулуктерни чогаатказын турза, аныяктр шагда шажыленкен турар болгаш.

«Аңмыраа хостадга болза, Амыр-дыш чок демиселеде. Ада-чурттуң дайынынче Аъттаннылы, дегеримнер!— деп, В. Ш. Кок-оолдуң ырызы аныяк чүректерни көлседип, чаа-чаа керектерже кыйгырын турган. Маңаа харыы кылдыр дараазында аас-чогаалы тывылган.

«Часкым, Сара, Уржуң, Долгар, Сарыг-оолдар, Дуктуг-оолдар, Фронтуваа чоруур дээнер Бужар көвей чорбадывее».

Шынаа-ла 1942 чыл төнүп турда, назы четкен кижилерниң 90 шаа хуузу шериг өөредилгезинин түскай программазын эртикеп, фронтуже чорударый дилээн муң-муң билдиришкиннер ТАР чазаанга, шериг намызынга база ССРЭ-ниң ТАР-да элчин черниге киргеп турган.

1943 чылдың чазынында Совет чазак тыва эки турачыларны Кызыл Шеригниң хүрөзелеңнеге киирер дугайында түскай чөптүүзөрелди бергеп. Белек долуруушкун, ойта дүшпес чоргаарда араттарның чүректерни өөрүшкү-биле долдурган. 1943 чылдың май 20-де аңгы фларионна бажыңынга фронтуже танкычы эки турачылар үдээриниң митингизи болган. Кижи бажы кирирт. Көвей чонның аразында чайт кызыл туктар, транспарантылар баарында дидимнериң дидимы, эрестериң эрестерэ он бир элерлер чыскаалыкан. Оларның аттарын адаалы: биче лейтенантылар Тюлюш Нуралт, Хомушку Чүргүй-оол, сержаптылар Тюлюш Конгар, Тюлюш Шойдун, Ондар Дмртын, Ховалыг Сайын-оол, Бай-Кара Биче-оол, Оюн Пертүй-оол, Кыргыс Идам, старшиналар Тюлюш Кызыл-Тас, Донгак Уйнук-оол. Доозр-доозр карактарлыг, достан-достак чевктарлыг, күзер боттуг хыдээн чалыы эрлер чаңгыс шинтпирлиг апарган чоргаар шинчилиг көстүр турду.

ТАРН ТК-ның Чингиие секретары, генерал-лейтенант С. К. Тока Тываның арат чонунуң өмүүжээнидең чалбышыгыг сөстерни сөглеп, шиир күүзөшкининя чагыыны берген. Ында харыы сөглүг Т. Нурсат мынча дидп: «Тыва улуска коңчуг-ла аас-кежиктиг хүн-түр бо. эштер. Чүл дээрге бистер, тыва араттарның оолдары, Кызыл Шеригниң күрөзелеңнеге улуг оорушкулуг чоргаарал-биле барып киирер-дир бис». А кажан Улуг-Хемниң паром аксында байырлажып турда, Степан Сарыг-оол метедей аарак шудуктеди:

«Тиилелгеден ханыя келген, Дидим эрес ажым сеңи Улуг-Хемниң борам аксы Үткүп алыр черим болзун!» Шыныңда үдеп турган улустуң эчис күзел-чагыы кара чаңгыс ол турган.

1943 чылдың сентябрь 1-де тыва улус фронтуже ийиги 206 дээ турачыларны капитан Кечил-оолга бөштаткаш аъткаргаан. Бо ийи болушкун улустуң, медереливите дараазында одуругжер болуп арты:

«Улуг паром кеже бээрге, Улуг-Хемним чалгын калды. «Тулчуушкунну» ырлашпышаан.

Тулчуучулар чорувудаттыр. Аңы турачылар Төрээн чуртунуң, арат чонунуң идегелиниг төлептиг шынчы болуп артканнар. Тыва танкычылар Украинаның, Молдавиянын, Румыниянын, Венгриянын болгаш Чехословакияның хостаар дээш тулчуушкуннарга эрестидим киришкеннер. Фашистерниң Киишнев—Яссы плацдармын (быжыглаашкын) Кызыл Шериг буза шаап үзүткап турда, дошкун сегиржишкинниг каржазы болуп, Бай-Кара Биче-оол, Кыргыс Идам, Донгак Уйнук-оол маадырлыг өлгеннер. Тыва танкычылар дөгерээн эрестидим дайылдажкаш. СССРЭниң орден, медальдары-биле шаңнатканнар.

Немец-фашистиг эжелекчидерге үзүр демисеглиг фронтузунга шылгараан маадырлыг чоруктары дээш арат Намгайның оглу Хомушку Чүргүй-оолга Совет Эвилелиниң Маадыры бедик атты тывысхан.

Тыва аъттыг шеригже эки турачылар база оваа шылгаран үнген. Олар 6-гы гвардейжи аъттыг шериг корчузунуң 8-ки дивизиязының 31 полкузунга бакталаан. IV эскадрон болуп дайылдажып чоргаарлар. Аъттыг гвардейжилер 1943 чылдың он ийи ай төнчүзүнде Киевтен үнгеш, ай шиинде чүүй-ле дүмбей азым аразы-биле чоруур чораан. 1944 чылдың январь төнчүзүнде Сарны биле Цуманның азымнерни кежээ үнгеш. Горынь хемге келгеннер. Ол болза Украинаның Ровно облазының девискээри-дир. Маңаа 1944 чылдың январь 30-да Деражно суур, дээш сегиржишкинге тыва шериг дайынчы шылгалдыны аңдарлыы-биле туткан. Ук дайылдажышкынга улуг лейтенант К. Төнчут өлүрткеп, гвардейжи дайынчы 1. Таржа балыглаткан. Эки турачыларның оон ыңайгы орууи документтерге үнезилеп чуруп кораазя. Совинформбюроуун 1944 чылдың февраль 6-да мелөзээн апырга: «Украинаның 1-ги фронтузунуң шеригнери шимчеңнир каттыжышкыннар болгаш чаңгыс шериг кезиптеринге согушкуунуун базаа биледиг оон четкен маневрлиг түңнелгезе Украинаның хөрээн могаг док бижигзаарывысты кичээндирип, даайдырып турар.

Совлгу үеде делегей болуушкуннарының байдалын ап көөрге, империализм, бирле дугаарында америк империализм, төөгүнүң ынчаалдырның хереңже албайы, терминээр ээр, күш ажыглаар ээр болдарынлаң ойталаайн турар. АКШ-тың болган НАТО-нуң дайынчыл берлүктери, «совет шериг аймылыг» деп хоозун дембээрел-биле кагдыкшыл аргалар, дезегей арезында шериг-стратегтиг күштерниң барыкшелең байдалын бодунга ажыглаты кылдыр өскертип уламышкынче шилчээн. Оны чедип алыр соолга-биле олар муорузга турун, кырбаа хемчээлдиг эңзере чепсеңсенишкинниң чоруун турар.

Орумак ыракшылдың америк чаа ракета чепсеңнерчамдык барыын-европа чуртарынга тургузар деп турары оңаа дуурениит, а ол чепсек ССРЭ-ге хамаарышпас аргага, херек кырында стратегтиг чепсек болур апаар.

«АКШ-тың амгы армиязының эң-не айылчызы ерук-биле чоруушаа турар-дыр. Дайын болган тайбың айтыышыларны шинчаар хамыкталга оон чиик көрүп болбас. ССРЭ-ни шериг күжүкүүн талазы-биле ажаар таар бүгүде ораалажыышкынчаан түңнел чок болур. Совет Эвилелди оны кайкап даа, болдурбас, ол кажаа-даа, ажыыт-даа кыжаныкшыннының мурнунга хөлчээн артпаан.

Амгы үеде ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериң агрессорбиле демисежир эң-не чаа чепсектиг Армия биле Флотта дептер эрезежиге үе-база ортумак ыракшылдың стратегтиг күүлүг ракета комплекстери, эң чаа төлкиларлыг болгаш артиллериялыг, дайынның агаарган халдаш болур амгы үеде бир болгаш турүүстүүн болур чепсентери-биле челиишкиниг демисежип шилээн агаарган халдаашкынга удур дериг-чепсентиг, белек үе-бижээ болгаш үеэ-шөлүн ырактарлыг сайлырактай самолеттерлыг, суг иштинге чоруур чаа атомнуг хемелдиг сабөлеттер эп чоруур, ракеталарлыг, дайынның хемелдеринге удур дайылдыкшыл нөрөбүлдерлиг.

Делегейниң амгы байлалы бистиң Чепсектиг Күштериң, бистен негелдиин белиделерин албатап турар. Ук факторуунуң роолу канчаар-даа аайлаж белээн.

Амгы үеде Армиядаа болгаш Флоттаа «Серемчилелдиг белиделер. Төрээн чуртуң апмыл чой чоруун иштелдиг хандырар!» деп девизтиг социалистиг чарыш калбарып турар.

Делегейниң Коммунистиг партиниң долгавыр сырый катыштыкын бистиң маадырлыг Чепсектиг Күштериве социализмниң аңы-дүмна чуртаарыл-биле кады болуунуң патылотчу болгаш интернационалчы хүзөлгезиниң моон-даа соңгаар толептиг күүселир, социализмниң чаалап алынгыкшыларының камгалалы кежиилээ серемчилелдиг турар. Олар кантыг-даа агрессорга удур өскүмнүг ой-шавыктыгланның баарынга кезээде белеэн!

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕНИҢ КИЧЭЭНДИРИГЛЕРИ

Совет улустуң олуң чок маалдырыг чоруу-биле камгалаттынган бүгү делегей Фашизмни чылча шапкан улуг тиилелгенин хүнүң 38 удаа утуп турар. «Ол тиилелге улустарга хосталганы бергеи. Фашизмнин дерзин үүлгедиглерилеп улустарны ол тиилелге камгалаан. Ынчангаш төөгүлүг ханы чаартыг-галарның ачезин «шпеайлаттынгеп» деп. ГСЧП ТК-ның Чигине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер чоокта чаа Москвага мелеглээн.

Тайбың байлаларга чүрттээр болган чаа амыралды түргүзер аргалыг болган кижилерниң салгакчылары төөгүнүң дошкун сагындыкчыл үезинде үзүрүлүг. Лайынны төөгүрер, чаа кыжаныышкынның үүлгедээ дээш улустар улуг богадалга. чиигиргелерге таварышкыл турган. Делегейниң пайгы лайыны төөгүзе ан-не-аар болган үрегдээшкинчиг-ниг болган. Ол лайынга 50-55 миллион кижи олген. Үрегдетингеп материалыг үүлдерниң ниити ортаа 316 миллиард доллар ажыг болган. Лайын үезинде совет улус бодунуң 20 миллион оолларын болган кыстарын өскүнгеп. национал байлаанның үштүң бир кезиин чидирген.

Фашизмни чылча шапкан тиилелгенин соолгуже кижилер тайбың дээш. милитаризмнин болган агрессивтиг күштерниг улуг демиселге удамна сырый каттыжар үзүрүлүг. Империалистиг белүктер, хамыктың мурнуңа амерни империализм делегейниң пайгы лайынының соолгуже «соок лайынны» өскүткен болган социализмге база национал-хосталгалыг шимчээшкинге үзүр калгалыг халлаашкынаовы калбарткан болган ажаа калбартып турар.

Тайбыныың болган социализмнин лайынгары улуг ажыл-ижилериниң таваржып келген болган таварышкыл-даа турар. Төөгүнүң дезиө социалдыкчыл империализмге улуг дошкун үүлгедиглерни ажыктыг. Ажыл-ишчи ол харылзаалар продукция бүдүрери ковүүдевириге шыпарып утпан экижилериге, бүдүрүлге чаруы хогжудериге улуг идиглиг болуп турар. Комбинаттың продукциязының түгле эрткен чылын безин 15 хуу чаартkан.

Станок тудушкуну—ССРЭ-ниң болган ГДР-ниң хөй талатыг кады ажылдажылгазының шапкын хогжүлделиг адырларының бирөзи-дир. Продукция бүдүрер талазыбиле хөй нарын айтырыгларның

ДАЙЫНЧЫ АЛДАР МУЗЕЙИ

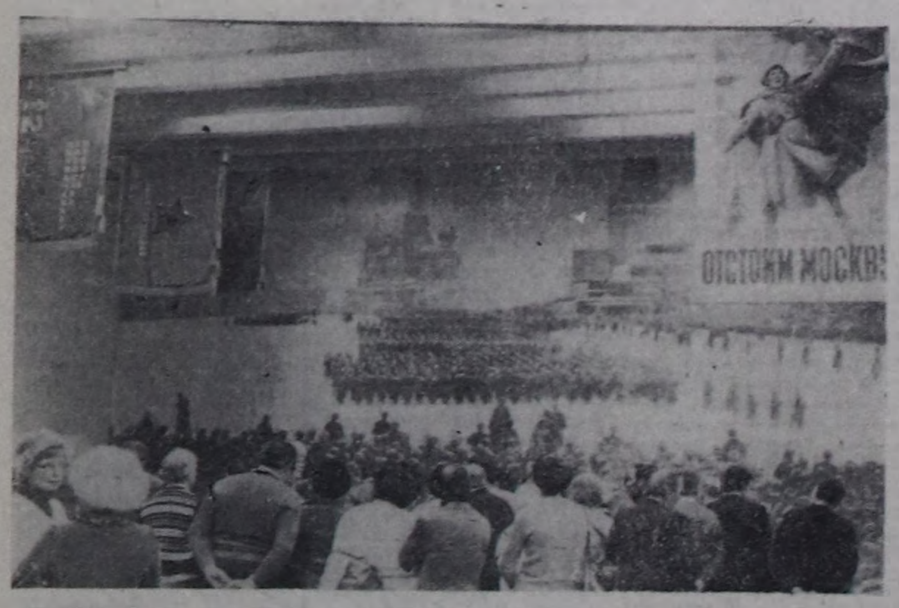

МОСКВА. Совет улус фашистиг Германияны ашкан Тиилелге хүнүн демдеглеп турар. Бо үүнверде ССРЭ-нин Чепеектиг Күштериниң Төп музейинде кижилер мурнундагыы ышкаш база-ла хөй бооп турар. Москвачылар болгаш пайысылалдың аалчылары-даа, аңгы-аңгы хар-па-ылыг болгаш профессиялыг кижилер-даа алдарлыг Чепсектиг Күштериниң тоогуу-бile танышар, музейниң делгинрлерин, хамаапы болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынпарының дугайында көргүскен чүүлдерин, бистиң хүнереривистиң дайынчы техниказын сонсуурган көөр дээш үзүк-сөкседал чокка кээп-ле турарлар.

ЧУРУКТА: Москваның 1941 чылда намгалалың көргүскен музей залында.

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ДОШКУН ЧЫЛДАРНЫ САГЫНМЫШААН

Ада-чурттуң Улуг дайынынга фашистиг Германияны чылча шапканыдан бээр 38 чыл эртип турар. Тайбың чаагай үжен сес дугаар час, аас-кежиктиг амыдырал кайда-даа чечектелип хөгжөөн. Дайзынны чылча шаварынга киржип, тиилелгени боттарының эрес-дидим чоруу-биле каанашкан бистиң фронтучуларывыска хүмдүткелдиң чылыг сөстерни сөглеп, сеткилдин ханызындан өөрүн четтириишкинни кымдаа илередиксээр. Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң залынга Тиилелге хүнүнүн бүдүүзүнде Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилерн хоочуннар-биле хоорайның өөрелиге черлериниң сургуулдары ужурашкан.

Тываның эртем-шинчилел институдунуң директору, төөгү эртемнериниң кандидады Ю. Л. Аранчын ана сөс ап, чүве чугаалаан. Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгени чедип алырынга совет улустуң фронтуга болгаш тылга эрес-маадырлыг чоруктарының дугайын ол аныяк-искелге таныштырган. Дайынны чорударының бүгү-ле эң чугула чүүлдери-биле Кызыл Шериг-ин совет тыл бүрүн хандырган. Тиилелге бо бүгүнүң ажыында чедип алдынган. Ынчангаш ол кажан-даа уттундурбас. Тыва улус база боттарының эрес-дидим оолдар, кыстарын фронтуже аткарып, чырыткылыг тиилелгенин чедип келиринге үлүг киргеп.

Тыва эки турачыларның эрткен дайынчы оруктарын, Украинада оларның хосташкынны хоорай, суурларын бо ужуражылгага база катап адап, дайын чылдарының оруктары-биле чоруп тура, чоокку чылдарда болгулаан уттундурбас ужуражылгалар-ның дугайында эртемденнин чугаалааны чыылган аныяк-искелге солуп болган.

Бо ужуражыышкынга келген фронтучулар Ада-чурттуң Улуг дайынының кызыл-дошкун чылдарын база катап сактып кээп, тиилелгени чүүнүн-биле канчаар чедип алган дээрзин сургуулларга төөгүп бергеннер. Тиилелгени чедип алыры белем эвес болган. Совет улустуң чаңгыс эптиг, интернационалчы бижиг нам-ыралының ачызында ол чедип алдынган. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус фашистиг эжелекчилерни бодунуң чуртундан үндүр сывырып, ижезинге чедиргеш, чылча шапкан. Оон дугайында боттарының сактышкыннарын ол аныяк-искелге солуп болган.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

Ужуражыышкынның хүндүлүг аалчылары — Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Н. Ефимов болгаш дайынның хоочуннары ат-сураглыг кижилер П. Г. Мартынов, В. А. Воробьев, П. А. Андреев, Ф. М. Шмаков база тыва эки турачы В. С. Белекей олар чугаалаапнар.

Сактышкын бүргүзүп-ле дайынның кадыг-дошкунун, дайынның кара сагыштын база катап илердип, эрткен чылдарның дайынчы чыл төөгүзүнден солуп ариннарны ажыг, чалыыларга тапыштырган.

Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Н. Ефимов танк шеринге тудуп турган, оон разведчиктер отрядынга киргеш, Днепрни дайылдашпышаан кешкеннернин бирээзи. Днепр дээш тулчуушкунуун мурнуку одуруунга чоруп турган развелчик он ийи өөрүлеп ынчап чүгле ийи ажыг диригартканын ол сагынган. Тиилелге чүгле Төрээн чуртунга кызыгаар чок бердинген, интернационалчы сүүгга киженнеттиктеп, бижиг тура-соруктуг, эрес-дидим дайынчыларның ачызында чедип алдынган. Оны кым-даа утпас ужурлуг. Ол бүгү салгалдарның чүректеринге шыгжаттының артар.

Дайынның хоочуннарының сактышкыннары чалыылар-ның чүректеринге шнак Төрээн чурту дээш чоргаарааны оттурүп, Октябрьның чаалап алышкыннарын дайынынан камгалаң берген боттарының улуг салгалынга өөрүн четтириишкинниң сеткил хөлээшкиннерин хайныкгырганы чугаажок. Олар чалыыларга база катап чагыг турганнар: «Эки, өөреннер, эрес-дидим болуңар, күш-ажылга боттарынарны белеткенер». Шынаарда чалыы чылдарда эрес-кажыгай болуп дадыкпан кижи, шак ынчаш ханызының бүгү чогуур деп санаадыг мен. Суй-белек, кылыг амылчынарның санын новудедир сорулга салып турар чүве болганда, чүгле Тожуга эвес, харын районнар төптеринге алгы-кештен, сөөктен, даштан, ыяштан кылыглар бүдүрер бөдүүн черлерни амыдыр болза черле ажыктыг. Ийиги санаалым: суурларда уран шевер холдуглаар амыдырал хандырыпга комбинаттарын дамчыштып кылыгланын районга чүге думаап болбазын? Бөлгү дег.

М. БИЛЕН-ООЛ.
Кызыл район.

САНАЛЫМ

«Шын» солунга М. Аранчаанның «Суй-белек бүдүреринн новудедир» деп материалын номчаашаш, бодумнуң ийи санаалымны бижикседим. Бир чугула айтырыгларның бирээзин болза, суй-белек болгаш улустуң уран чүүл кылыгларын кылып бүдүреринге шынарны кол барымаа болдыраосы чугула вел бодаар мен. Кызыл хоорайның суй-белек садаа магазиннеринде кылган (делгээн) баоаанарның шынарын шоолуг эвес бооп-дур. Чижээ: бирээзи-ле 5 рубль өртеттиг тудалыг стаканнарның шынары багай. Моон уламыдан ук суй-белектер садыг маастап чыдып турар. Р. Аранчаа, Х. Тойбу-Хаа, Б. Дупчур ышкаш сурагчыг мастер кижилернин кылган суй-белээзи дораан-на садып алгаш баардыр. Хөгжүм херекселдерн кылырынга, угулээлап даараарынга, ыяштан, даштан уран кылыгларга ёзулуг-ла мергежип, оны билир кижилерни бо ажыыле хаара тутса чогуур деп санаадыг мен. Суй-белек, кылыг амылчынарның санын новудедир сорулга салып турар чүве болганда, чүгле Тожуга эвес, харын районнар төптеринге алгы-кештен, сөөктен, даштан, ыяштан кылыглар бүдүрер бөдүүн черлерни амыдыр болза черле ажыктыг. Ийиги санаалым: суурларда уран шевер холдуглаар амыдырал хандырыпга комбинаттарын дамчыштып кылыгланын районга чүге думаап болбазын? Бөлгү дег.

М. БИЛЕН-ООЛ.
Кызыл район.

СҮМЕЛЕР

⊙ Эттиг мүзүг, чаагай амданы читпезин дээш, ону хаарарының мурнунда дузаар.

⊙ Бир эвес инек эдин кежээден өгелээш кургаг горчица-биле бүгү талазындан дүрбүп каар болза, ол чымчай бээр болгаш быжыычалы ажок апаар. Эттиг дүлеринин мурнунда соок сугга чуур херек.

⊙ Эттиг печка иштинге хаарар дээш болзунарза, оон кырынче чүгле изиг суг ийикпе. азы кара-мүн кудуп алымар. Оон башка соок сугга эът кадмый бээр.

⊙ Эът хөлүн эрттир эрттеннп, кургай бербезин дээш, печка иштинге сутлуг улуг эвес савадан салып каадар. Ол сугнуң бузу эттиг эрттеннп база кургай бээриниден камгалаар.

ТУРАСКААЛ ЧАНЫНГА БОДАЛДАР

Чазын аңаа чараш-ла. Шынаапы чаш көк үңүш бүргей бээр, ыяштарның баштайгы бүрүлери дидим эвес үңүл орар, садтарда чимис чечектерин көөрге, ак көвүк сагындырар. Ол бүгү чараш-кастыг көрүп, магадап туруксаар сен. Ынчалза-даа чүрек частын ол арыг өөрүшкүзүн четче хүлээп албас. Ол эртжен үепин оруун сактыр. ол келир үе дээш дүвүрээр. Чүге дээрге сээн бо турар чериң — качыгаллың болгаш идегелдин черн. ол кичээндиргинин болгаш сагындырытпын чери. Ол дээрге — Лидице-дир.

Бо ыдыктыг черге каш-даа катап чораан мен. Бир шагда аңаа пан Горактың амбарлыг баштыны турган. Оон ханазынын чанынга 1942 чылдың июнь 10-да нацистер Лидицениң 173 эр кижизин шаажылаан. Оларның араазында элээн оолдар база турган, оларның хары он беш безин четкелек. Бирээзи харын-даа оон-даа биче турган. Ынчалза-даа дайзынының автоматының хараалынын мурнунга олар чоргаар турганнар. Кымдаа өршээл дилевээн, ол дугайын погавидыктар боттарын херечилээн.

Аңы-дунма хөөрү, оон кырында бөдүүн ыяш крест кылып каан, а оон бажында тенвиг сывырган-демир орааи каан. Мен оон чанынга хөй катап турган мен, чурттаксак чораан, ынчалза-даа ынчаргээзин казыткан кижилерниң мөңге турацкаалын сактып турган мен.

Эрги школаның даш фундаментизин казып үндүрүп келгенде, мөңээ эң-не берге ми-нуталар ол турду. Бодалымга аңаа турган бөдүүн ийи каът бажын чуруттунду, оон бүгү-ле соңгалары ажык, ковчуг аяс хүн. Бир класстан бичии кижилериң ырлашкан үннери дынналды: «Харачыгай чазын маңаа ужуп келди... «Оон конга кымгырт дээн, уруглар, бора-хекпешчигештер дег, чүк-чүкте маннашкылай бээр... Оон халап эгелээн. Көңгүс-ле чаа ырлажып, каттыржып турган уруглар ыглашкан дескен, оларның конгулуурдуштатар ышкаш үннери чоорту ыраа, шүүт чиде бээр... Олар ам оон дедир келбес...

Лидицениң 104 бичии кижизи фашизмниң коргунчуг, бужар-бак ариын көргеп. Бир хардан өрү назылыг 91 чашты Германияже сүрүп аварган, оларның 82-зин өлүрүп каанар. Бир хар четпээн чеди чаштың салым-хуузу база ыдыг болган. Өлүмнүг халап соонда төрүттүнген дөрт чаш хар-даа четпейн өлген. Оон аңгы ийи чаш база-ла чыл чедир чурттаваан: Йозеф Гроникти адазы база суурнуң өске эр кижилери-биле бооланн каапкан, а оон Осмабрюкта концентрастыг лагерьге төрүттүнген чаш дуңмазын нацистер дораан-на өлүрүп каан.

Кижилер, силер оны сактып чор силер бе? Ол чүректе болгаш сеткилде экиривес балыгдыр.

А бо дөртен беш чылда болган. Фронт шугуму Сөңгү Моравияны эрттир база берген, Совет Армия бодунуң хосталгалыг оруун уламчылап турган. Ол эртен, май бирде, эчам мөңээ ыынча дедн: «Бараалам, көөр сен. Сен ону бүгү чурттаалакда сактып алыр ужурлуг сен».

Чазын оттуп келген черде ында-ынында октагыланпкан чыткан чүс-чүс мөчүлерни ким уттурул?

Бодунуң караа-биле көргеннер ону утпас: бурууладып турар, хепертен доктаай бергеи көрүштү, бузукдуларны, динмиттиг частыышкынналрны, буруузу чок бол, шаажылаттырганнарның узун дамзызын, камгалал чок кижилерни кээргенчиин.

Лидице мемориалында ам бо келдивис. Ол качыгдалдың демдээ апарган. Фашизм биле империализм бүгү чер-делегейде чүс-чүс, муң-муң ындыг черлерни арттырып каан. Амдаа ындыг.

Часкы розалар чечектедгеп. Найыралдың болгаш тайбынның садын тавараш, сен чаа Лидицеде келдиң. Суурнуң кудумчуларын дилалар, тооруң ыяжы куржаан, херимнер айырап-чырык, чүүүп-баазын.

Культура бажынының залынга кирип келдим. Бөмбүрзектиң бүгү-ле булуннарының уруглариның чуруктары сенээ байыр чедирдп. Оларда амыдырал болгаш тайбын дугайын чуттаалап турар. Чурук санында — дириг аваэы, дириг ачазы, дириг өөнүктери. Чүге дээрге чүгле олар турда, делегей дириг...

Иван ЦИГАНЕК,
чехослован публицист.

БАЙЫРЛАЛДА ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ ШӨЛ

В. И. Ленинниң туралаалының бапрынга чечектер салыпшкыны. Кызыл гарнизонунуң шеригленнин чыскаалының болгаш ыры көрүлдеви. Эгелээри — 11.00 шакта. Кызыл партылаңнарга туралаалга болгаш маадырлыы-биле адаан дайынчыларның обелискизинге чечектер салыпшкыны. Эгелээри — 10 шакта.

ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРАНЫҢ ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫ

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле ужужышкын. Бот-тывайгыр уран үүгамуң конперти. (Нотаан театрга). Эгелээри — 12.00 шакта.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОН

Паратың спорт шөлдерниге «Спартак» эки тура нинтилелдиң эр болгаш херээжен спортчуларының хол бөмбүүнге маргылдаазы. Эгелээри — 10.00 шакта.

Тиилелге хүнүнге туралаатқан спорт байырлалы «Хүреш» стадионта болур. Эгелээри — 15.00 шакта.

«Шыдыраа» клубка шыдыраага дүрген маргылдаа. Эгелээри — 10.00 шакта.

Баскетболга блиц-турнир. Паркка. Эгелээри — 10.00 шакта.

Авиамодель спортунуң маргылдаазы. Районнарның, төөрайларның болгаш спорт нинтилелдерниң командалары киржигр. («Совет Тываның 5 чылы стадионга). Эгелээри — 10.00 шакта.

Мотокросс. «Хербис» мотодром. Эгелээри — 11.00 шакта.

МАЙ 9-ТАН 10-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Концерт. 9.35—«Документалдыг фильм. 9.45—Школачыларның фронтучу шулукчулер-биле ужуражышкыны. 10.35—«Шаандакы болгаш чоок ыры». 11.20—«Сто первый». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 13.40—Футбол допчуулары. 14.10 — Бөгүн—Тиилелге байырлалы. ССРЭ-ниң камгалал министрлигиниң бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколовтуң чугаазы. 14.25—Кивоконцерт. 15.20 — Мультфильм. 15.30—«Утпаан сен бе, эш!..». 16.30—Спортчу гимнастиканың Европа чемпионады. Херээженнер. Швецпядан дамчыдыпга. 17.00—Тиилелге байырлалынга туралаатқан концерт. 18.15—18.30—Чаңсар. 18.30—Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының ужуражышкынының дугайында репортаж. 18.50—Фашизмге удур демиселге маадырлыы-биле өлгеннерниң чыртыкылыг туралаалынга. Сактышкын минутазы. 19.10—«Хосталышкын» деп кивозопеядан «Соолгу штурм» деп уран-чечен фильм. 20.20—Тиилелге байырлалынга туралаатқан шулуглел дамчыдылгазы. 21.00—«Үе». 21.45—«Чеве, оолдар!». Спорттуң шерат-техникпг хевирлеринге маргылдаа. 23.35—23.45—Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20—Спортчу гимнастикага Европа чемпионады. Херээженнер. 14.50—«Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 15.50—Документалдыг телефильм. 16.20—К. Симонов. «Сээң-биле ужурашпас бис». Фильм-шин. 18.15—«Парашютчулар». Документалдыг телефильм. 18.25—А. Бабаджанянның музыказы. 18.50—Фашизмге удур демиселге маадырлыы-биле өлгеннерниң чыртыкылыг туралаалынга. Сактышкын минутазы. 19.10—«Фронтудан чагаалар». 19.30—ССРЭ-ниң улустарының ырылары болгаш танцылары. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». Мультфильм. 20.15—«Делегей панорамазы». 21.00—«Үе». 21.45—«Дүвүрээнн». Уран-чечен телефильм. 23.00—РСФСР-ниң күрүнениң үрер хөгжүмү ойнаар. 23.30—00.05—Делегейниң чадаг-терге маргылдаазы. Полыпадан дамчыдылга.

МАЙ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.50—Эртенги гимнастика. 9.05—Чалыыларның чогаадылгазы. 9.25—«Дүвүрээнн». «Уран-чечен телефильм. 10.40—«Билдингир-даа болза, бузуреңгир эвес». 11.40—Телемедээлер. 11.45—14.15—Чаңсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—Документалдыг фильмнер. 15.10—ПТУ-да үүү чүвете база канчаар өөредирил. Металлист-ажылчыннарны белеткээрнинн дугайы. 15.40—Концерт. 16.00—«Авам школазы». 16.30—Бистиң корреспонденчилеривистиң чугаалары. 17.00—Фильм-концерт. 17.30—Аныяктар адрестери. 18.30—Мультфильмнер. 19.00—«Күшажылы дээш ат-алдар!». 19.30—Концерт. 20.00—Чехословакиянның телевиденнезиниң фашистиг эжелекчилерден хостаганының 38 чылынга туралаатқан программазы. 21.00—«Үе». 21.35—«Балет дугайында». 22.45—23.35—Бөгүн долегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00—Франпуз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.35—Физика. 8-ки класс. Физика болгаш будурүлгени механизастазары. 13.05—«Шыдыраа школазы». Ах черге. 13.35—Физика. 10-гу класс. Физика болгаш артем-техниктиг революция. 14.05—Эстетиктиг кижизидилге. Графика. 14.35—Тиилелгениң автографтарн. 15.20—«Эртем болган шыдыраа». 15.50 — Телемедээлер. 15.55—18.15—Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15—«Шынаам». 18.25—«Кедээ эмчи». Телефильм. 18.40—Телемедээлер. 18.50—«Чогаалчы болган үе». К. К. Кудажының «Ырлыг булаң» деп романының дугайында номчукчулар конференциязы. 19.20—«Ийи салым-хөө» деп телефильм. 19.35 —Телемедээлер. 19.50—Чарлаалдар, реклималар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15—«Кино көрүкчүзүнүң эдериилгизи». 21.00—«Үе». 21.35—«Отец или брат». Уран-чечен телефильм. 22.45—Документалдыг фильм. 23.00—23.20—Делегейниң чадаг-терге маргылдаазы Полыпадан дамчыдылга.

АГААР

Дүне биче чаъстаар. Хаттың күжү чамдык районнарга секундада 23 метр чедир күштелир.

Агаарның температуразы дүне 1—6 градус соор. Хүндүс биче чаъстаар. Агаарның температуразы дүне 1—10 градус чыыг болур.

Кызылга дүнүүң бир чартыында хат секундада 25 метр чедир күштелир. Дүне — 0—2 градус чылыр.

Хүндүс — хат секундада 15—20 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы 8—10 градус чыыг болур.

Редакторнуң орлакчызы К. К. САТ.

КИНО

МАЙ 9-ТА

НАЙЫРАЛ»: «Приказ: перейти границу» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Я—Хортица» 9.10, 12.00, «Киносборник» 10.40, «Приказ: огонь не открывать» 13.30, 17.10, «Женские радости и печали» 15.20, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Встреча на Эльбе» 10.00, «Женатый холостяк» 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Отец солдата» 14.00, «Особо важное задание» 15.00, 17.30 шактарда.

ЧАЙГЫ»: «Нас венчали не в церкви» 12.00, 13.50, 15.40, 17.30 шактарда.

МАЙ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Оеппое гнездо» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, (удл.), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Максимка» 9.30, «Подружка» 15.00, «Приказ: перейти границу» 15.10, 13.00, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вокзал для двоих» 14.30, 17.20, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Молодыми остались навсегда» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакциянын адреси

667000, Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, карыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлегүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совудениниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС — 00256

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 109 (12199) | 1983 чылдың май 11, среда | 1925 чылда үнелеп чыткан | Өртээ 3 коп

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭРЛЕР

Совет Тываның 40 чыл ооңга чедир ийи чыл планын бүрүн күүседир дугайында белиткеп социалистиг хүлээлгени алган Александр Симонович Иродовтуң монтажниктер бригадазы апрельдиң түңнели-биле «Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадаларының арасында социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Мурнакчы бригада апрельде тудуг-монтаж ажылдарының база күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүнүң планын кайзыны-даа 105 хуу күүседткен.

А. Иродовтуң бригадазында монтажниктер Борис Монгуш, Геннадий Холмогоров, сварщик Эртине Балчыр, ажылчыннар Людмила Антипина, Лилия Косарева болгаш ооң-даа оскелер улуг-нормазын ажыр күүседип, эки ажылдап турарлар.

Хоочуп тудугжу А. Иродовтуң бригадазы А. Воронининиң бригадазы-биле аразында чарыштыр. Кайзы-даа мурнакчы бригадалар удаа-дараа, дең чыгыы түңнелдерлиг болуп турар. Ынчалза-даа А. Иродовтуң бригадазы бо чылын бирги черии кымгада алыспаан.

Оларның бригадазы амгы үеде Магистральная квартализында № 5 болгаш 7 чурттазга бажыңнарының тудуунда ажылдап турар. Ол ийи бажың кайзы-даа бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг объектилер. 119 квартиралыг бажыңның артканы кезии —40 аал ишти чурттаар ийиги чартының А. С. Иродовтуң бригадазы холдан үндүрүп, удавас ажыглалга киирериниге белеткеп турар.

Сорук кирген бригаданың кежигүннери, сөзүнге ээ болурунга бүзүрелдиглер.

Н. ООРЖАК.

МУРНУУ ОДУРУГДА

«Тыва кодээ тудуг» трестиң мурнакчы КМК-ларының бирээзи № 741 көжүп чоруур мехколоннаның коллективи Совет Тываның ССРЭ-ниң составынга ооң тура-биле каттышканындан бээр 40 чыл ооңга уткуштур социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар.

741 дугаар мехколоннадан Саая Дажының, Куш-оол Чамыяның, Кылын-оол Ооржактың бригадалары эрткен 4 айларның планныг онаалдаларын чедиштиккинниг күүсеткеш, мурнакчыларның одуруун баштап турарлар.

Саая Дажының комплексетиг бригадазы 51,6 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 79,4 муң рубльге күүсеткеш, бирги квартализа чарыштың тиилекчизи болган. Куш-оол Чамыяның бригадазы планын 113,9 хуу, Кылын-оол Ооржактың 107,2 хуу күүсеткилээш, шаңналдыг черии эдээнниер.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Чадаананың үлетпүр комбинадының коллективи Совет Тываның 40 чыл ооңга уткуштур калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, бирги кварталда 160 муң рубльдиң баранның продукциязын бүдүрер планын апрель 28-те күүседипкен. Нинтизи-биле 49 муң рубльдиң продукциязын бүдүргеп. Ол дээрге, дилиг материалдары, өг болгаш бажың ишкинин херектиг черлери, тыва өг мяшкарыдыр.

Коллектив эрткен дөрт айларда баранның продукция бүдүрер планын апрель 28-те күүседипкен. Нинтизи-биле 49 муң рубльдиң продукциязын бүдүргеп. Ол дээрге, дилиг материалдары, өг болгаш бажың ишкинин херектиг черлери, тыва өг мяшкарыдыр.

Социалистиг чарышка бирги черии Александр Ондарга удурткан чазанылга цеги эдээн. Ийиги черии пилорама цехиниң ажылчыннары алган. Самбуу Ямырга удурткан бо коллектив квартал планын 121 хуу күүсеткеп.

(БИСТИҢ КОРР).

Чаланың сүт, творог, сметана, үс-саржат аймаан садыглаан аныяк кыстарны магазинниң хоочун ажылдакчызы Любовь Васильевна Смагина ажыл-ишке кызымак аныяктар деп демдегледи. Кызылдың № 20 магазинде сүт аймаа садар киллистеп садып алыкчылар чөрле үстүр эвес. Мында Люба Баттың удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы Тываның найысылалында мурнакчы коллективке санатпышаан. Лариса Никулина, Алевтина Глуцкая аныяк садыгжыларның чарыжының мурнуку одуруунда.

Аъш-чем бараанарының садының бо магазинининиң арткан киллистеринде аныяктар-биле хоочуннар бир демниг ажыллап турар. Садыг училищезинден өөредилге практиказын эртирип келген аныяктар киллис бүрүзүнге ажылдаар. Анна Леонтьевна Добрякова, Елизавета Григорьевна Грудинина болгаш ооң өскедаа дуржулгалыг садыгжылар аныяктарга арга-сүмеен харам чок бөөрлер. Совет садыгның культуразын бедидеринниң айтырыгларын база бүгү садыгжылар кады демниг шинтирлеп турарын товаровед Любовь Васильева чугаалап турар.

—Үлетпүр бүдүрүлге чөрлери-биле бир домей, Совет Тываның 40 чылынга уткуштур социалистиг чарышты калбарттып, планнар күүселдеэн дээш шудургу демисежип турар бис. Бо чылдың эрткен айларында бараанар саарылгазының планын ажыр боттандырган бис—деп, бригадир Любовь Бат чугаалады. Шынап-ла бо магазин коллективи кызыл туктарны, вымпелди-даа шаңнал кылдыр ап турган. Магазинниң хлеб-булочкалар аймаан садыглаар киллизинде ССРЭ-ниң тургустувганындан бээр 60 чылының тураскаал вымпели база бар.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 20 магазинде мурнакчы садыгжы Алла Луцкая, садыгның кассири Надежда Брежкина.

О. ОХЕМЧИКТИҢ сөзү болгаш фотозу.

БАШТАЙГЫ ХҮНДЕ

«Большевик» совхозтуң төвү Шеми суурдан үнгеш, Ак-Кара-Сугда хову турлаавига келгеш, ам дээрезинде кожуг машиналарын ында чыскаай тургускавын кордүвүс. Турлагның бетин кыдында ылгырбелиг тракторларда бир чамдык кижилер септелгенин хыналдазын чоруткан. тур. Оларның ыдында ам база катап хову ажылынче киргиптери-биле бир кезек механизаторлар боттарының тракторларында коштунган кожуг машиналарын хынап ап, эдер, тудар хире түүлерни адып кылган турлар.

Дем чаа-ла орта кады чедип келгенивис узун дурт-сынныг, дедгем эгиннерлиг, моге-шыырак, ажыл-ишчи аныяк эр Виктор Баянович Куулар бисти бригада төвүнүң кызыл-булуңунче чалады. Час узамдыкканы-биле олар часкы хову ажылдарын чаа эгелээн хире: кижилер ында доктаамал турумчаан болзажок кызыл-булуңну дембиле дерип эгелээн болдулар. Ында часкы, чайгы болгаш күскү хову ажылдарын айытkан технологтуг карта аспынган, агрегат бүрүзүнүң хүн бүрүде ажылдап кылыр шөлүүн хемчээлин илередип, ону механизатор кижи бүрүзүү билгеп турарын дээш каскы черде алып каан тур. Механизаторлуң булуңун дерип шимээн, профаилел бүдүүн чаа-на дерин эгелээн.

Бо-ла бүгүнү сонуургап корүп турувуста, комсомолчу-аныяктарның ол хову-трактор бригадазының учётчызы Валерий Ооржак бригадада шык базырыышкынының ниити байдалын биске таныштырды.

Бригаданың механизаторлары хову-шөлче бир демниг үнгеш, шык базырыышкынының эгелээнинин баштайгы хүнүнде ол ажылдың ниити хемчээлин 130 гектар чедирген. Хөрүүнүү болбаазыралып кылырда, колдуунда «КПГ-2,2» —деп, культиваторларны ажыглап турар.

— Ол ажылдың соолунде хөрүүнүүн өл-шыгын чидирбес дээш катоктар-биле болбаазыраткан черни таптай бастырган, тарылга эгелээринин мурнунда «БИГ-3» маркалыг ынелеңчек бистерлиг ылгырлер-биле оңу ылгырткаш, аңаа үрезинин черинге чогуур хаңызынче кииргчашкаш база катап каток-биле таптай бастырар бис — деп ол бригаданың бригадири Виктор Баянович учётчыктың чугаазынга улаштыы.

Бригадага шык базырыышкынының эгелээнинин баштайгы хүнүнде механизаторлар арасында калбарган социалистиг чарышка көдээ Совет депутады, аныяк коммунист Александр Куулар шылгарап, хүнде бодунуң агрегады-биле 25 гектар шелдү ылгырткан. Ооң соо-биле Андрей Сат биле Алексей Монгуш чоруп турар.

Ол хүн олар хову турлаанга чыглыш кээн ажылдап каашкан агрегат, белдир бүрүзүн үзеп-чаап, корүп ап, эдиг кылыр хире черлерге эдиглерин кылып, техниктиг хыналда, хайтараашкынны эрткеш, ооң база катап бо чугула ажылче улаштыр киришкен. Бо удаада олар ол ажылды Шеминиң Үстүү-Хову аксынга барып уламчылаан.

— Бо черден эгелеп чаштырылга ажылынче киирер бис. Чүге дизе ол чер барык тайгада чыдып турарыбиле анаа тараан суланы мал чеминге ажыглап, сенажтаар дээш ында хемчеглиг ап чорудар ужурлуг бис. Ынчангаш чогум-на харын Аъш-чем программазында мал чемнеринин чөп ажыглалынче болгаш ажаалда үезинде ооң чидирини кызырарынче онаа кичээнгей салдынган болгай—деп, совхозтуң көл агроному Юрий Эчек-Кузакович Ооржак биске удам-на тодарган таймылбырлап берди.

Бригаданың көл соруглазы бо чылын эрте чажар тарна болгаш мал чеми культураларын 220 гектар черге чаштырар. Ооң механизаторлары боттарының көл кичээнгейин мал чеми тарын өстүрериниче уливидирар. Ынчангаш бо чылын тараа культураларының гектар бүрүзүнден-не 11 центнер, а мал чеми культураларының 12 центнерден эвээш эвес дүжүдүн (мал чеми колдуунда суда) өстүргеш ажаал алырын олар хүлээгеп.

Ооң ыңай Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга ийи-үш катап септүрген ийи ылгырбелиг трактор мотору чогуур негеттеге чедир септеттиимээн-биле бригаданың чамдык механизаторлары хову турлаанда оларны септеп турар. Аныяк механизаторларның ол ажылынынге бедик дуржулгалыг эдиктилер Хеншик, Доржу болгаш трактор-хову бригадазының бригадири Виктор Куулар дуглажып турар. Ол ийи тракторлуң бирээзин шимчей бергеш, а өскелин удавас хөделдирип шимчедиринге белеткээн турлар.

Шык базырыышкынында ам дээрезинде алды агрегат бар. Удавас хову турлаанда ылгырбелиг 13 тракторлуң 12-зи бүдүн четчележип шимчеп турар апаар. А арткан бир тракторлуң мотору чок. Часкы тарылга соолунде чайгы болгаш күскү чер аңдарылгазын 1500 гектарга чорудары көрдүнген. Ол үеде олар күүдүг үш чаа «Т-150»—деп, маркалыг тракторлу немей алыр. Орта ажылдадыры-биле алды кижини ооредип белеткеп алган.

— Бир эвес ол чаа техника удавас немежин чедип келир чүве болза чайгы, күскү чер аңдарылгазының планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседип алырымыстың магадылалы бар. Чөрле ону ылап-ла күүседир ужурлуг бис—деп, Виктор Баянович бүзүрелдиг чугаалады.

Ынчангаш шемижилер Тываның ССРЭ-ниң составынга ооң тура-биле каттышканының 40 чыл болур ооңга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры-биле часкы тарылганы кыска хуусаада ооң шынарлыг доозар, бедик дүжүттү өстүрер дээш күжениишкиннииг ажылдап киришкеннер.

А. МОНГУШ.

МААДЫРЛАРНЫҢ ТУРАСКААЛЫ ӨЛҮМ ЧОК

Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алган, Европаның улустарын фашистиг халаптан хостаан совет дайынчының маадырлыг чоруун бистиң улубувус, бүгү кижи төрелгетеп Тиилелге хүнүнде алдаржыдын турар.

Москвада Билдинмес солдаттың хөөрүүнүң чанында ол хүн кижи-ле хөй болган. Төрээн черинин хосталгазы дээш хаңының соолгу дамдызынга чедир дайзын-биле тулушканнарның база Тиилелгенниң чырыктыг хүнүне чедир чурттавааннарның чырыктыг тураскаалынга мөгеер дээш партиянын, дайынның болган күш-ажылдың хоочуннары, дайынчылар, школачылар, найысылалдың алчылары мында чыглган. Дайынга мөчээннерге четтиринишкинниг илерелээ кылыр часкы чараш чечектерни Мөңге оттуң гранит плиталарынга салгызаан.

Кремльниң ханазының чанында Александровск садында Москва гарнизонунуң шеригленнинин колонналары тургулаткан. Фашистиг эжелекчилерге улуг тулчуушкуннарга алдаржаан кезиктеринин болгаш каттыжымышкынналарның дайынчы туктары чыскаалгаларының кырында киискээн. СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчылары Совет Эвилелиниң Маршаллары Н. В. Огарков, В. Г. Куликов, С. Л. Соколов, Совет Армиязының болгаш Шериг - Далай Флодуунун Политиктиг кол эргелелиниң пачалыгның армия генералы А. А. Епишев, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчылары болгаш өске-даа шериг начальниктер мөчээн дайынчыларның чыртыктыг тураскаалынга мөгейин, Билдинмес солдаттың хөөрүүге чоргаан.

Кажыдалдың аялгалы дыңналып турган. Билдинмес солдаттың хөөрүүге чечектерни салган. Кызыл кожаада мынча деп бижип каан: «Билдинмес солдатка — Совет Чергесиниң Күштериниң дайынчыларындан. 1983 чылдың май 9-у. Шериг начальниктерия маадырларның тураскаалын такпын ёзулаан.

Совет Эвилелиниң Гимнизол

ХУУСААЗЫНДА ТУДУП ДООЗАР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының кожуу чоруур механизастаттынган колонналары Совет Тываның ССРЭ-нин составынга эки тура-биле каттышканындан бээр 40 чыл оонга утказытыр социалистиг хүзөлгелерин алгылаан, сорук кирипшкинниг ажылдап турар. Каттыжышкынын нинтизи-биле эртеп зорт айларда 2520 дорбелчин метр чуртталга шолуп ажыглалга киирген болгаш ол талазы-биле планын ажыр күүсеткен.

Кызыл районда № 2 КМК-ның тудугжулары 279 дорбелчин метр, Чоон-Хемчикте № 3 КМК 407 дорбелчин метр, Ка-Хемде № 4 КМК 303 дорбелчин метр чуртталга шолуп районларның совхозтарынга зөөлүп, дужаваган. Эрзинде № 5 КМК-ның бригадалары 393 дорбелчин метрни, Тоора-Хемде бот-оруга-чарыгалыг участок совхозтар болгаш район төвүнде 685 дорбелчин метрни дүшөваганы. Өөрүнүн ажыл-агыйларынга 818 дорбелчин метр шолдуг чуртталга башкыларын № 6 КМК-ның тудугжулары ажыглалга киирген кедээнин ажыл-ишчилеринге өөрүнүүр белек болган.

Социалистиг чарышка идепкейлиг киришкишаан, бистин каттыжышкынның тудугжулары ажыглалга киирер объектилерни хүүсаазында болгаш 4-тен куду эвес демдекке, эки шынарлыг кылып доозарын хүлээлгелеринде киирген. Өзөк чылда 2—2 ажыл ишти чурттаар дыка хой чуртталга башкынарының болгаш малчынарның турлагларында 4900 баш шүүр малга, 1400 баш бода малга кажаалардың тудуун бо чылын доозуп, дужаары көрдүрген. Оон ыштинде «Сукпак» совхозта 1000 баш малга семиртилге шолуп, Кедээ ажыл-агыйның дужулга станциязында 400 баш саар инекке комплексти хүүсаазында ажыглалга киирер зээд тудугжу бригадалар ажылдап келген.

Бо чылын ажыглалга киирер объектилер — «Октябрь 30 чылы» совхозта машина-трактор мастерскаязының, «Кок-сергейде» машина-техника турар серинин, СЭКП-нин XXII съездизин аттыг совхозта туйбу заводунуң, «Улуг Октябрь» совхозта үрезин арыглаар комплекстин тудугларында бригадалар шалынчы ёзу-биле ажылдап турарлар.

«Сут-Хөл»—Ишкин аразында 14,7 километр, «Бурен» совхозтуң девискээринде 2,8 километр автоороктарның тудуун соок дүшөлекте доозаш, дужаары кедээ тудугжулардан иегеттинип турар.

Бистин «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының бүдүргелге базазының быжыглаары зээд хемчегелерни эп, бодунуң мүжү-биле элээн улуг хемчөлдиг ажылдарыны амгы үеде чорудуп турар. Анаа мынаар объектилер хамаарыжыр: шакталга 25 тонна бетонну бүдүрер Кызылда бетон заводун, автобазының дүзалал ажылагыйның хөлүүдеринге теллиланы, хаван азыраар черни, бүдүргелге техниктиг четчеленшинни эргелелиң, 420 хижиге өөредилге корпусун бо чылдың төнчүзүнге чедир доозуп дужаары көрдүрген.

В. ЗИНОВЬЕВА,
«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының план килдизининң начальнигы.

Кызыл-Мажалыкта Сельхозтехника чолаачызы Борис Бораевич Сарыглар Ак-Довурак — Абаза оруу-биле чедип чыдургузунда рейстер амыдыр чоруп келген.

Ыланган часын хову ажылының үезинде эң-не күженишкинниг апаар. Ам база бодунуң кады ажылдап турар эштери-биле Борис Бораевич дүн, хүн дивейн Барыын-Хемчик районнуң совхозтарынга дүртен чедер чүктерни чедирип турар.

Чүгле бирги кварталда бизин Кызыл-Мажалык Сельхозтехниказының чолаачылары районнуң ажыл-агыйларынга 57 мун рубльдин автомашиналарны, 39 мун рубльдин тракторларны болгаш 18 мун рубльдин янзы-бүрү кедээ ажылагый машиналарны чедирген.

ЧУРУКТА: Б. Б. Сарыглар.

В. САЛЧАК.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

УЛАМ АЯН-ШИНЧИ КИРЕР

Совет Тываның 40 чылынга бедеткен чер-черде хөлбергөн. Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдыр, ногаанчыдар улуг ажылдар кылдынып турар.

ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышкынының 40 чылынга утказытыр чурттакчылыг черлерни чаагайжыдыр болгаш ногаанчыдар талазы-биле Кызыл хөөрай, Хову-Аксы суур, Шекпээр кедээ Советтериниң ажылчы чоннарының эргелээшкини. Эрзин районнуң чер-чер Советтерининг ажылчы чону деткип, ынак хамаарыштыр үлүүлелерни алган.

Районнуң чер-чер Советтери чурттакчылыг черлерни чаагайжыдыр болгаш ногаанчыдар талазы-биле 1985 чылга чедир кылып чорудар ажылдарының үш чыл планнарын тургускан. Анаа дүүштүр район планын кылган, эң эки чаагайжыттынган, безик культурадыг суур, агитквартал ээзээ социалистиг чарышты чарлаан.

Эрзин суурнуң ажыл-агыйлар төвүүрининг социал-культура амыдыралында улуг чаартылгалар болдунган. Суурлар тапыттынмээ кылдыр чаагайжыттынган. Чижээ, районнуң төвү Эрзин суурнуң кудумчуларында түттүнүп турар ийи авал ишти чурттаар чаңгыс ай төлевилелдиң бажыннары, ажыглалга чаа киргеп университет, үш кааң школа суурну улам аян-шинчилиг болдургап.

1985 чылга чедир районга кандыг чаартылгалар болурул? Үстүнде планда кердүнгенибиле суурларга ийи авал ишти чурттаар 41, ажыл-агыйларның малчын кодаңнарынга 50 бажың түттүнүр, 85 километр оруктуң септелгени чорудар. Эрзин суурга 1,5 километр орукту асфальтылаар, 7600 дес тарымал үнүттерин тарыр, 235 өг-бүлелиг газ-биле чедер хандырар. Тываның 40 чылынга чедир малчынарының культагларын электрчидер болгаш сүт-бараан фермаларынга бичe механизацияны тургузарын доозар.

Апрель 10-дан май 10-га чедир чарлаттынган чаагайжыдылга айы доозулган. Чаагайжыдылга аймак район девискээринде чурттакчылыг черлерни аштап арыглаар талазы-биле улуг ажылдар кылдынган.

Суурларның агитквартал-дары түс-түзүнде чаагайжыдылга талазы-биле кылыр ажылдарын планнаан. Депутаттар, актив өреге бүрүүт девискээринге үнүштерин тарып, чечектерни өттүрген турлуп ээзээ хемчегелерни эп турар. Чуртталга бажыннарының дашты чаңгыс ай кылдыр тудуп турар. Шынаг-даа болза районнуң суурларының чаагайжыдылганында чедир моор, шинтирлээр айтыышкылар бар. Кедээ Советтер чогум-на олар улуг кичээнгейни углайдырып, суур, коллектив, өг-бүле бүрүүт бедик культуралыг, эң эки чаагайжыттынган суур ээзээ чарышка идепкейлиг каржирим чедип алыр хемчегелерни ап турар.

Районнуң ажыл-ишчилери төрээн Тывазының байырлалынга үткуштур чурттакчылыг черлерни улам аян-шинчилиг болдурар ээзээ улуг ажылды кылыр.

М. САМДАН.

МӨҢГЕ НАЙЫРАЛ

СОВЕТ - ЧЕХОСЛОВАК КЫЗЫГААР. (СЭТА). Закарпат болгаш Чоон-словак областарның ажылчы чоннарының ужуражыр чаңчылчаан черн — делгем шолду кылып доозунар-биле кааспаан. Чехословакияны фашист эжелекчилерден хостаанының 38 чыл оонга болгаш ССРЭ биле ЧССР-нин аразынга найырал, кадыг ажылдажыга болгаш дүүлажыга дугайында Керээниң 13 чыл болганынга тураскаатпан найырал митингизи болган.

Фашизмге удур демиселге каналган ийи улустуң найыралының дугайында, тайбынның болгаш чавырлышкынның дайынналарынга орлалдажышкынналарынга удур демиселинин дугайында дайынным болгаш күш-ажылдың хоочуннары чугаалаанар.

Төрелдешкен областарның күш-ажылчы коллективтеринин интернационалчы социалистиг чарышының түңнелерин үндүрген.

Политиктиг беседа

САГЫЛГА-ЧУРУМДАН ЭГЕЛЭЭР

Кезир үеним коруглаарын айтып, шинтирлээрде бистер кеззээде марксисти теориже, өндүр улуг ленинчи чижеткерже, совет төөгүнүн дуржулгазынче, социализм ээзээ демиселдин алдарлыг чаңчылдарынче кичээнгейни утпайдырып турар бис...

К. Маркс биле Ф. Энгельс чаа ниитилел тургузуунун теоретиктиг байдалын айтыпшаан, политиктиг эрге-чагырганы чаалап алган соонда, пролетариаттың муриунга күш-ажылды организастаар, күш-ажылдың сагылга-чуруму кол айтырыглар болуп тургустунар дээрзин демдеглеп чорааннар. Эртемнигг коммунизмнин үндезилекчилери төөгүнүн янзы-бүрү үе-чагыларында күш-ажылдың сагылга-чуруму социал-экономиктиг сиза утказынарлыг болуп дээрзин чаңгыс эвес удаа бижээннер. Алыызында барып оон харакгеры ниитилел тургузуунун ангы талазы-биле будужүүге дүүшкен бүгү будүргелге харылзаалараның системазынан будүргелгенин чепсек-херекселдеринде интүүн хевиринден хамаарыжыр апаар.

Ол үүлдерини утказын тайылбырлавышаан, В. И. Ленин мынчаар демдеглээн: «Кажан ажыл-агыйны крепостной сагылга-чурум чокка чорудуп болбазының, кажан чүгле чаңгыс докпактаарының сагылга-чурумуун үезин турган, кажан капиталистиниң тергиделин турда, аш кужу-биле тударының сагылга-чурумуун үезин турган». (Том 36, арыы 500). Бүржуазия эндерик ажык-кончаа сүргеш, хөледелгенген ажылдакчының шыңган эдинин болгаш пере энергизының замды бүрүүнсы тудуп, соруң алырып ораалдажып турар. Бодуңун база ог-бүлезининг амыдыралы дээш девискээшкин, дыртыгы хүнге бүүрел чок чорутан, хоозураш, ядараашкындан коогуушкун — миллион-миллион пролетарийлерниң амыдыралының шуут-ла эдериниин ол.

Күш-ажылдың байдалын чүгле социализм үндезини-биле өскерип. Ажылчын ангының холунче ниитилел бүдүргелгенин пиилчилгези, ниитилел бүдүргелгенин үгаасылалгыг хуваары, чурумчудары, эртемнин болгаш техниканың чедишкиннерни ажыглаары ажыл шагыны кызырар база материалдыг-чаагай байдалды экижидер арганы тургузуп турар. Ол бүгү бодуңун эзлүүнде күш-ажылга ажылчыннарның хамаарылгазын өскертир, а ол чүл дизе, сагылга-чурумнуң бодуңун утка-шынары-дыр.

Кижиниң кижи мөлүүр чорукту уруткаан соонда, В. И. Ленинниң тодарадылгазы-биле алырга, «немисселге инициативаның болгаш бот-тускайлаң чоруктун сагылга-чуруму, эш-хуузунуң сагылга-чуруму, ажылчыннарның болгаш эң ядыы тараачыннарның организастыг чоруунга бүүдүлгенин сагылга-чуруму, мырынай-ла шуут ыаа эгеге сагылга-чурум тургустунар ужурлуг». (Том 36, арыы 500).

Күш-ажылдың социалистиг ыаа сагылга-чуруму Октябрь революциязы тнилээнинин мырыай-ла баштайгы хүннеринде-ле тургустунуп эгелээн, ол колдуунда-ла улус массаларның боттарының чогаалыкчы идепкейлиин түзелээ болгаш. «Ажыл-агыйны бүгү күш-биле тургузаар», «сандарап бүзүлгаа капиталистиг үлетпүрүү аатап тургузар болгаш бүдүргелгеня организастаар талазы-биле бодувустуң ажылывысты ийи азы үш даапкыр куштелдирээл», «күш-ажылдың сагылга-чурумуун үрекгилеринге холбашгыр шингыы хемчегелерни алыр» дең, чүрттүн бүгү ажылчы чоннарынга мурнакчы ажылгынарының ыыгырыглары хуралдарның резолюцияларыга, профсоюлдеринин фабрика-завод комитеттеринин бүза эргелелдеринин шинтирлеринге демделгеттинип турган. Ол болгаш өске-даа факгыларны барымаалаваш, 1917 чылда Владимир Ильич мынчаар чугаалаан: «Өске кижилерге күш-ажылының, молучүүлерге ажылдап бээринин чүс-чүс чылларының соонда, эң-не баштай чаа техниканы болгаш культурага даңгаш, бодунга ажылдаварынга аргазы-дыр». (Том 35, арыы 196).

Ынчалзажок албадалдыг күш-ажылдың хостуг күш-ажыл-биле үндезин солулгазы эртемниг коммунизмниң үндезилекчилериниң айтып чорааны-биле алырга, массаларга партияның хаяа кижизидикчи ажылы чокка, нарын үүлдерин болгаш чөрүүлгелерин ажыл эрпээнде, күш-ажылдың сагылга-чурумуун үрекчилеринге хамаарыштыр албадалдыг хемчегер чокка болзунмас.

Медеревелдиг сагылга-чурумнуң тургустунары үр үеним хөй талалыг чорудулгазы болур. Социалистиг будүргелге харылзаалары түүлүгүнга чедир тургустунганда өзүн чамдык кижилер хууһында эрге-ажыным бодаар, өскенни күсели база ниитилелдиг күсели-биле чурттаксаар чүткүдер артып каар.

Октябрь соолундеги баштайгы чылдарда бир чижекти хөрээлп. Бир катап Улус чырыдыышкыны комиссариадынга бир хемээжен хүндүс ажыл шагының кэнг-түлүк үезинде Н. К. Крупскаяга келгеш, ында мынча дүүнүн ол сактып чугаалаан: ажыл шагының үезинде чүге ажылдавас силер дээрге, ол «Бистиң шүүтүвүстүң бажыннарывыста ажыл дээрге баш ажыг, бистер ам бүгү чүүлдериниң эзлери боттарывыс болганывыста ажылдаар-даа, ажылдавас-даа болза, бистиң туравыс-тыр. Ынчангаш бөгүн ажылдавас деп шинтирлеримээм» дээн.

Владимир Ильич чаа сагылга-чурумну «боттуң сагылга-чурумуң» деп адаан. Ол болза пролетар революциязы тнилээн чуртта төөгүге эң-не бадыткаттынып тургустунган күш-ажылды чаа ёзу-биле көөру ылаптыг, принципиалдыг байдалыг илергелеттинип турар. Бодунга болгаш бодунуң ниитилеливе ажылдап бербишаан, ажылчы чоннар будүргелгенин ээзи болуп турар, оларның күш-ажылы мөлүүлгеден хостуг, ынчангаш чогум-на ындыг байдал социалистиг сагылга-чурумнуң — ажылдатчыларның бот-контролунуң кол утказын база онзагай чүүлүн тодаргайлап турар. Ынчангаш бодунуң болгаш оон эш-өөрүүнүн күш-ажылының эчис түңнелдери ниитилелдиң чаагай чорууң бедиреринге, социалистиг ажылчынның медереливе бот сагылга-чурумун бижиглаарынга бараан болуп турар.

Ынчалзажок күш-ажыл бүгүдениң амыдыралы бирги негелде-хереглели болу бербээнде, чамдык кижилер долу күш-биле ниитилелге ажылдап бээр кылдыр өөренип албаанда, албазал база эргежок чүгула апаар. Совет эрге-чагырганың баштайгы айларында күш-ажылга будүргелгенин болгаш албадалдың методтарын дүүштүрүп, чаагайларга база прогульшыктерге хамаарыштыр шыңгыы хемчегерни ап келген. Чижээ, фабрикаларга болгаш заводтарга сагылга-чурум талазы-биле эш хуузунун судтары кялбак пептерелиг турган. Олар сагылга-чурум урекчилерин сагындырар азы доңгудар болгаш ол ыянчан кижи дээрге, шынаалаа, шынаа сыынас апаар. Ол автобустарга кеззээде кижилер долу, сыңышпас чоруур. Бир-тээ кижи хөй болганда, автобуска халас чоруурлар база көөдээр.

Чамдыкта № 15 автобустар сүржүп алган чоруур тавариылгалар бар. Автобустарның ооалдаарының бир чылдагаанын ол.

Мугур остановказынга автобус маңаар бис, ынчан мындыг тавариылгалар даваа эвес болгулаар. № 7 автобус ийи катап, № 2 автобус үш катап эрткенде, ам № 15 кестүп кээр. Моон чылдагаанын чүде ярги?

Бо эң-не улуг район болганда, маңаар № 1 автобусту ол тавартыр чоруткаа чогумчалыг деп савал бар.

А. ДҮГЕР.

АЖЫЛДААР ЧЕРГЕ ЧЕДЕРДЕ...

Кызыл хөөрайның эң-не хөй чурттакчылыг девискээри 4 дүгаар микрорайон. Ында № 15 маршруттуг автобустарның доктаар черинде кыжын, чайын кижи көвей турар. Ажыл шагы эгелээринин мурнунда, ажыл соонда ында чыыгган кижилериниң саны чүс-чүс. Ол ыяныг-даа болур ужурлуг: чурттакчы чон мында хөй, медпункпа училищезин, автоорук техникумуу, ПТУ болгаш 2 ортумак школа, эмнелге бар.

№ 15 автобустар кээп-ле турар. Ындыг-даа болза оларның келири доктаамал, чаңгыс аай эвес, а чамдыкта 30—40 минута чедир келбейн баар.

Ынчан кижи дээрге, шынаалаа, бичии шөл сыынас апаар. Ол автобустарга кеззээде кижилер долу, сыңышпас чоруур. Бир-тээ кижи хөй болганда, автобуска халас чоруурлар база көөдээр.

Чамдыкта № 15 автобустар сүржүп алган чоруур тавариылгалар бар. Автобустарның ооалдаарының бир чылдагаанын ол.

Мугур остановказынга автобус маңаар бис, ынчан мындыг тавариылгалар даваа эвес болгулаар. № 7 автобус ийи катап, № 2 автобус үш катап эрткенде, ам № 15 кестүп кээр. Моон чылдагаанын чүде ярги?

Бо эң-не улуг район болганда, маңаар № 1 автобусту ол тавартыр чоруткаа чогумчалыг деп савал бар.

А. ДҮГЕР.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИНГЕ

СЭКП Барыын-Хемчик райкому, райкүүском, кедээ ажыл-агыйның профсоюлдер райкому болгаш ВЛКСМ райкому райоллуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларының социалистиг чарыштың бирги кварталында түңнелеп чугаалажын көргеш.

Кызыкы үеде малдың продуктулуг чоруун бедидер ээзээ районнуң малчынары чамдык чедишкиннерни чедип алгаш, чаа тавартыр болгаш чоотуңга даңгыдажышкынналар үезинде туттурган немец солдаттарның херечилериин-биле алырга. Черман командлалал хөөрайны совлгу тынышка чедир камгалаар деп дужаган. Шынап-ла дайлың хөөрай кавылында сууржуган санныдан алыстыг сырбакталып, черниң сыгыг, оңгар бүрүүзүнден салдынмастап пат болган. Бистиң шеригленнивис Россоның кыдыынче немецтерни өргээл чокка тырылдыр кижер сыныртаан, хөөрайның кудумчуларынче чаза тавартып кире берген. Барыкла бажың бүрүзүнден немецтерни сы кызып үндүрер ужур таварышкан. Кудумчу даймынга бистиң шеригленнивис кайгамчык эрес-дидим чоруктарны көргүскен. «Тулчуушкуннар кавчаар эрткенин амдыызында чугаалаары берге, ынчалза-даа чамдык медээлер орус солдаттың кайгамчык маадырлыын хереченлеп турар. Улуг сержант Агафонов дөрт немецтиң өлүргеп. Ол аар балыглатса-даа, бар-ла турган күжүн чыгган, кинотеатрда онгуланган немецтерже гранатазын кижер шыпаанкан. Хөй немецтер өлүттүкеп. Сержант Стрелков ийи солдат-биле кады үш каът бажында кол камгалал тудужун эжелеп алган».

Хөй санныг маадырлыг чоруктарда тыва эки туранчыларның үлүг база кирген. Россоның кудумчуларына болуулаан сегирженшкиннер үезинде улуг лейтенант О. Оолак, бодунуң взводун башкарбыштаан, 15 фашисти боду өлүргеп. Сержант М. Чот келелгеден хинертен шурадып келген үш гитлержинни чаасканаа, серт дивейн, үзүткап каан. С. Сопсукай дайзынның октаан гранатазын сегирип алгаш, карак чивеш даар аразында дедир шыпаадаптарга, балүк немецтер кыра шантырып алган. 1944 чылдың февраль 14-те «Боевая кавалерийская» деп солунга С. Сопсукайның дараазында состери үнген: «Кызыл шеригге эки турам-биле келген мен, моон үжүн совет дайынчының адын сыктас дээш кызыл дайылдажып турар мен. Россо дээш тулчуушкун мөңээ база эки турачы 5штеригге гвардейжинниң чаагай адын эдилээр эргени берди. Бо бедик атты кадыгдошкун дайылдажышкынга чедип алдывыс, чаа-чаа тулчуушкуннарга моон-даа артык эрес-дидим киржир бис». Тывалар хөй аймак-соок улустарның төлээлери-биле кады бүгү-ле бергелерни ажып эртип, дайынчы даңгыракка шынчызын көргүскен. Россо дээш тулчуушкунга 31-ги нолктүң эскадроннары бир дең ниг согушче тотар Ахмеджанов, алтай Каташов, тыва Кечил-оол, орус Овчинников эдертин кирип турганнар. Шөөл халдан турган совет шеригнерни украин партизаннар, сураглыг разведчиктер Совет Эвилелиниң Маадырлары Д. Медведев, Н. Кузнецов өөру-биле кады деткип турган.

1944 чылдың февраль 12-де 19 тыва гвардейжи Россо хөөрай кыдынга күш талазы-биле каш катап ажыг фашистерни оруун дүй туруп, 150 шаа гитлержилерни үзүткаан, боттары дөгере маадырлы-биле өлгеннер. Ол берге минуталарда Дубно хөөрайның сонгу талазында совет шеригнер чаза тавараан, хөөрайже кирип келген, оларның аразында Ю. А. Гагариниң космосче ужукганы «Восток-I» корабльдиң башкарыкчы-конструктору Алексей Иванов база дайылдажып чораан. Украинаның Россо областың хостаар дээш тулчуушкуннарга 70 ажыг тывалар маадырлыы-биле мөчээн.

Маадырлыг чоруу дээш, 67 гвардейжи тывалар совет орден, медальдар-биле, 130 кижи ТАР-ның орден, медальдары-биле шанналып демделеттекен. ТАР решениилге «Россо аттыг» Республика орденниг эскадрон бар апарган, 8-ки гвардейжи дивизиниң командлалынның чагаазында тыва эки туранчыларны «Саян сыныарының эзиглери» деп мактап адаан.

Кызыл Шеригниң Кол политиктиг эргелелиниң начальныгы, ВКП (б) ТК секретары база Политбюро кежигүнүнге кандидат А. С. Щербаковка Украинаның 1 фронтузунуң политэргелелиниң начальныгы генерал-лейтенант С. С. Шапилов мынча деп илеткен бижээн: «Дайзын-биле тулчуушкуннарга кадыг-дошкун шылгалзаны арткен, бодунуң чонунга берген дайгыраанга шынчыыны алдарлыы-биле бадыткап шыдаан тываларның дайынчы оруунда шыдамык, турушту болгаш эрес-дидим чоруктун чижектери көвей-дир».

Төөгүге 40 чылдар дээрге бичии үе кезии-дир. Бо аразында Совет Эвилели сайзырангай сопиализмниң чурту, хосталга, аас-кежик, социал лешшидге дээш турар улустарның бакылыг даянгыжы болу берген, а оон хеймери Совет Тыва чолдуглариың аразында чечектелиг, бедиктерже чоргаар бажып орар.

Чылдар эрткен тудум совет дайынчының овур-хевири тоолда дег боол бар чыдар, чогаалдарга, уран чүүлге улам-на чаңныынчак: сиилбиттинер, оон чаагай ат-алдары салгалдарның медереливе, чүректериве кажан-даа үттүмдүрбас чурттаар. Маадыр хөөрай, ынак найысылал алдын Москвада маадыр совет чонның тураскаалы сиилбиттинин турар. Кызыл хөөрайда Ада-чурт дайынының маадыры Н. Ф. Гастеллоның ады-биле адаан парк чанында тураскаал бар. Тываның барык-да бүгү районнарында орус, тыва, хакас, украин өскедаа нацин фронтучу эзирдериниң тураскаалдарын мөңгежидип тургускан болгаш ам-даа тургузар. А тураскаалдарның тураскаалы болза тургузуучу коммунистиг үүле-иш болур.

Ю. АРАНЧЫП.

Төөгүүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар Бүгү-россия нинтилелиниң кежигүнү, Тыва салбырының даргазы.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур

40 ЧЫЛДАР МУРНУНДА...

Россо хөөрай немецтерге дыка улуг ужур-дузалыг турган. Чүл дизе «империя комиссары», эжелелде Украинаның эң кол шаажыларчызы Кохтуң ергээн маңаа турган. Украинаны үштээр дээш сөөкүп келген эңме-так чок немец фирмаларның конторалары маңаа сынмарлажып турган. Адактың соолунде эжелелге кирген областарга пропаганда чоруулар албаты черлери маңаа турустунгулаан. Тайбың чурттакчы чонну күүдеп тура, немецтер хөөрайны полициязын кавчаар-даа ажык улуг канцелярияны, магачын эзеччилериниң шаажылал черн болдурган алганнар.

Россо хөөрайны бистиң шеригленнивистиң эзлеп алганы немец эжелевчилерге шынгыы согуушкун болган. Бо операцияны салымын аттыг шеригжилер база сураглыг совет чадаг шериг шинтирлээн.

Бистиң кезектеривис Россо хөөрайны чамнага сонгу болгаш чөөн талалардан үлүг келген. Россо чоотуңга даймдажышкынналар үезинде туттурган немец солдаттар-

(Төөгүүн. Эгези № 108 «Шынга».

Курск тулчуушкунунуң 40 чылынга

ДАЙЫНЧЫЛАРНЫҢ САКТЫЫШКЫННАРЫ...

КУРСК. Курск эътпээнге совет шериглериң фашистерни тиилээн төөгүлүг тиилелгезиниң 40 чылынга белстикелерни хөөрайның хөй-нимти организацияларга надбартып турарлар. Кызыл-булуңнарда болгаш область школаларының улусчу музейлеринде амгы үеде тускай делегелгелерни кылгылаан, гитлержи шилиндеп дивизияларны чылча шапкан совет дайынчыларың туруштуг, эрес-мгавырлыг чоруктарын ол делегелгелер көргүзүп турарлар. Областың кызыл исчилери бо хүннерде Курск эътпээниң тулчуушкунунуң киржикчилери-биле, Ада-чурттуң Улуг дайынының хөөчүннары-биле учуражышкыннарны эрттирип турарлар.

ЧУРУКТА: Курск тулчуушкунунуң музейиниң эртем ажылданчызы, ол тулчуушкунниң киожикчизи Н. И. Немченко экскурсия чорудуп тур.

О. СИЗОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧССР-НИҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ Д У Ж А А Л Ы.

ПРАГА. (СЭТА). Чехословак-совет эвилел болгаш акыдүкпа ийи чурттуң улустарының дем катказы демиселге кадалган найралды ЧССР-ниң даштыкы политиказының быжыг үндезиниң, Чехословакияның айыыл чок чорууның болгаш оон улам ынайны чедиишкиниг социалистиг хөгжүлдезиниң магазылалы болуп турар Совет Армиязын Чехословакияны хостаанының болгаш чехословак улустуң национал-хостаалгалыг демиселиниң доозулганының 38 чыл оюн таварыштыр ЧССР-ниң Президентизиниң парлап үндүрген дужаамында ол дутайын чугаалаан.

Социалистиг нимтилелдиң түргүзуушкуну делегейниң варын байдалдарында болуп турарын барымдаалавайн барып болбас деп, ол документиде чугаалаан. Империализмниң, ылангыя АКШ-тың империализмниң кедергей реакциялыг, дайынзырак бөлүктери депшилеглиг болгаш тайбыгга ынак бүгү күштерге удур демиселин күштелдирип турар. Олар, боо-чепсектерин эдерер бүдүрериа удам өстүрүп, боттарының империалистиг эргежыктарын чедип алырының чепсэ кылдыр шериг күжүбиле кыжайып, социалистиг чурттардан шериг талазы-биле артык хүлеглиг болтуруп чедип алырынче чүткүл салып турар.

Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказын база делегей харилээларыкта дүшкүдүрүг чорукту ёзулуг чавырылдырарын чедип алырынче болгаш улустар аразынга кадыы ажылдажылганы калбарытырынче угланган ооң боттуг бүдүштүг тайбың санаалдарын Чехословак Социалистиг Республика бүрүн деткип турар. Европага болгаш бүгү делегейге тайбыныы, айыыл чок чорукту база кадыы ажылдажылганы бымыглаар талазыбиле Варшава Керээзинин киржикчилери күрүнелериниң Прагага хүлээп алдыкгаи Политиктиг декларациязында киргеи санаалдарыны боттандырар дээш ССРЭ болгаш акыдүкпа өске-даа чурттар демисежип турар.

Тайбың кожа-хсабээ догуунаашкын политиказың чедиишкиниг чорударының, тайбыныы камгалаарының шиитпирлиг негелделериниң бирээзи — социализмни идегелдиг камгалары болур дээрзин биляр бис деп, дужаалда онзалап демделгээн. Ынангаш харын Чехословакияның Компартизы биле ЧССР-ниң чазаа бистиң улузувустуң тайбың ажылыкын болгаш чурттуң аймыл чок чорууп хандырар дээш бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылып турар. Чехословак чепсектиг күштериниң шериг албаныглары ажылчы чон-биле чангыс эптиг болбушаан, чурттуң камгаланыр аргазын үргүлүг быжыглап турар. Империалистиг агрессияның кандыг-даа оралдажышкынынга алдарлыг Совет Армия-биле болгаш Варшава Керээзинин киржикчилери өске-даа күрүнелерниң армиялары-биле кадыы ойтур шавышкын бээрзинге олар белеп.

ОБЪЕКТИВТЕ—ВЕНГРИЯ

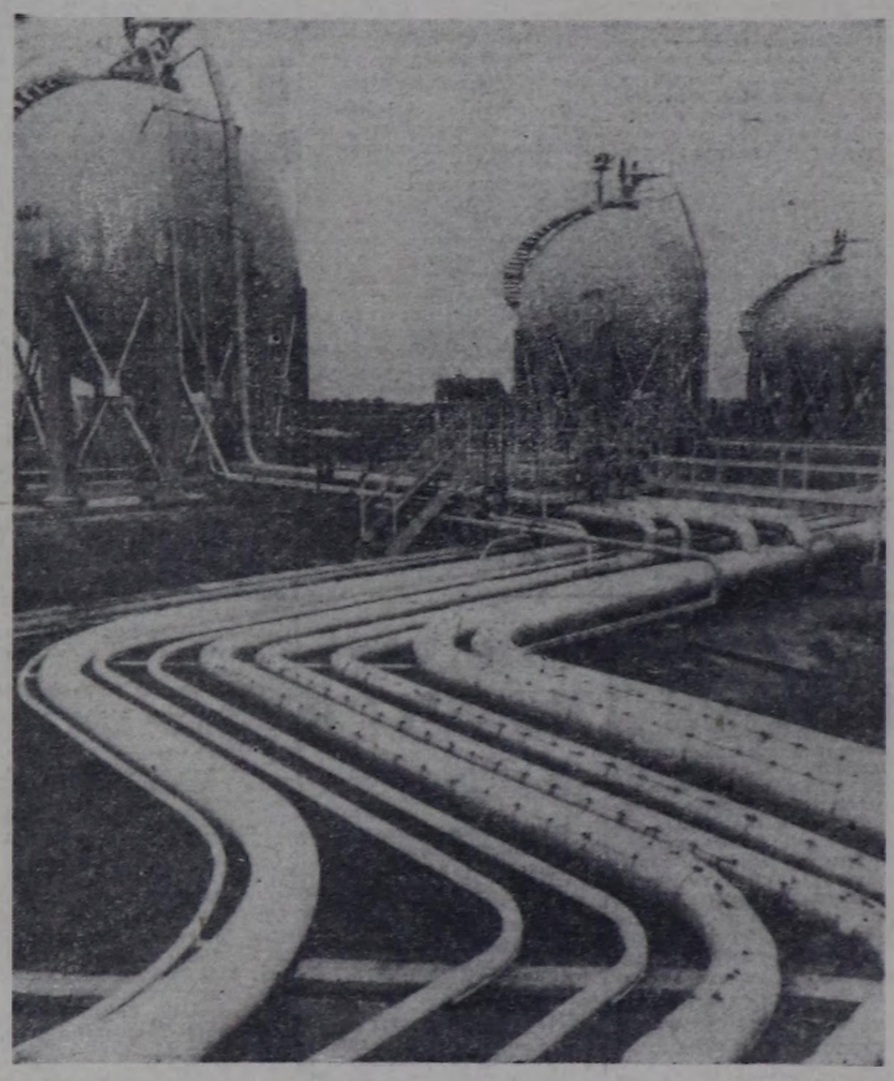

ВЕНГРИЯ. Сегед комплекзиниң нефть болгаш газ болбаазыралдыр будүрүлелериниң күүлери улгадып турар.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

С. НУЙОМАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Намибияның чоңу бодунуң шылгаттынган авангарды болур Мурнуу-Барының Африканың Улусчу организациязының (СВАПО) удуртулгазы-биле боо-чепсектиг холунга туткаш, мурнуу африка эжелекчилерге удур демиселди бүрүн тиилелгете чедир чорударынга шиитпирлиг дээрзин СВАПО-ның президентизи Сэм Нуйома француз коммунистериниң неделя сайында үнер «Революсьон» солунунга берген интервьюзунга медеглээн. Ол демисел үр болгаш берге болур дээрзин биляр бис. Ооң-биле чергелештир тиилелге бистин болур дээрзинге бүзүрелдиг бис. Расисчи эжелекчилериниң болгаш оларның барыын талакы хартаачыларының үй-балай ажылган келгенинин түнелинде Намибияның экономиказы шуут бууралп. Хосталга дээш шимчээшкинниң чуртта калбарып турарындан ортказын, мурнуу-африка эжелекчилер үүс-чүүл-биле Намибиядан деливп үнүп турарлар.

АКШ, Франция, Англия, ГФР болгаш Канада составтыг Намибия айтырыының талазы-биле «студуштурулга балгүүнүң» чорудуп турары оттаашкынның болгаш авиастаашкынның политиказын С. Нуйома ынаргы буруу шапкан. Барын талакы беш күрүнелериң эдилеп алган туружун аңартенд ёзу-чурумунга ажыы-биле дузалажып турарын деп санаардан оске арга чок дээрзин ол онзалап демделээн. Ол талазы-биле онза харысалганы АКШ-тың администрациязы чүктээр апаар. Намибияны колонизациядан адырарының кара чангыс шын аргазы болуп турар КНО-ның Аймыл чок чорук чөвүлелиниң № 435 резолюциязын дов-зоралп амыдырапга боттандырар үнүрлүг дээрзин СВАПО-ның президентизи санаалдап.

ЧОННУҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

Салех Мухаммед Зорай, АДР-ниң Национал ада-чурт фронтузунуң даргазы

1978 чылдың апрель 27-де бистиң чуртувуска М. Дауттуң тергиидекчи ёзу-чурумун дүжүр октаал болгаш эртечагырга чоңнуң холунче шилчээн. Кажы хонганда АДР-ниң чазаанның чарлааны программада чурттуң иштинге социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларны чорудары көрдүнген. Даштыкы политиказында кана-даа каттышпазының болгаш боттуг нейтралитеттиң утланмышкынын чарлаан.

Империализмниң күштери, а ол ышкаш даштыкы болгаш иштинки реакция революциянын боюн тудар дээш афган улус хожудантай чорууп ажыы эртер арга чок болгун дээш, бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Бистиң республиканыска удур Каттышкан Штаттарның, ооң чамдык эвилелчилериниң болгаш үн девискээрде реаксыг ёзу-чурумнарның чарлаттынмаан дайынын өгленээн соонда, муңмуң кем чок кижилер алдыткен, чуртка миллиард-миллиард афгани акша түңнүг котаралды чедирген.

Көрдүнген чаартылгаларны мындыг варын байдалдарда амыдыралга боттандырары бедеп эвээн чүгээжок. Индыг-даа болза афган ниитилелде боттуг бүрүнгаарлаашкын көскү. Чижээ, бодунуң хүрээленинде нацияның патриотчуг күштерин каттыштырып турар Национал ада-чурт фронтузунуң 1981 чылдың июньда тургустунганы болгаш ооң чедиишкинниг ажылын демделекеп-дир мен. Амгы үеде НАФ-та ниитилер болгаш хөрээленнер организациялары, профвилелдер болгаш кооператитер, хүү үлетпүр эдерер болгаш садыгжылар, шажыы ажылдакчылары болгаш янзы-бүрү чогаадыкчы эвилелдер, хөй санныг бичe үлустар болгаш аймактар кирип турар. Бүгү чуртта Фронтунуң 119 чер-чер чөвүлелдери тургустунган, ооң ажылында чартык миллион ажыг кижилер кирижи турар.

Национал ада-чурт фронтузу күрүненің болгаш ниитилелдиң керектерин эргелеп башкарарынга чоңну калбаабиле киришпирер талазыбиле улут ажылды чорудуп турар. Ооң чер-чер чөвүлелдери чер-сут реформазын боттандырарынга, бижик билбес чорукту узутказарының кампаниязынга, пооверотчатер организациязынга ядын-бүрү хөй-нимти хемчелер эрттирерине киржип турарлар. НАФ чурт иштинге чүс-чүс дижиргтерин, (айыыл хуралдарын) эрттирген, олардың киржикчилерин АДР-ниң чазаанның национал-демократтыг хөгжүдүп талазы-биле чорудуп турар политиказын деткээн болгаш кыягнар артындан чорудуп турар өлүрүкчүлерни база шпионнарны чок кылыр хөлүн кепсектиг демисежиргине белеңнип илергейлээн.

Мен провинцияларга үргүлчү барып, чүс-чүс кижилер-биле чугаалажып турар мен. Революция бистиң улузувустуң недерелин удам-на оттуруп турор. Дайынының пропагандазынга негелеттинген - ады өлүрүкчүлерге албадаткаш каттышкан кижилер удам-на хөйү-биле чаңыс көрп турар.

Март айның ортан үезинде контрреволюшчу отрядтарының 265 удурлашчуларының хуралы болгаш, олар боттарының муң-муң талалакчылары-биле революшчу эрге-чагырганың талазынче эки тура-биле киргеп. Ол кижилер Афганистанга удур күштерниң ыланғыя америк империализминиң, чепсэ болуп турганың, билип каапаар.

Афган улус бүгү-ле чурттар болгаш улустар-биле тайбың база найырадыг чурттаксаң турар, ынчалзаазында анаа АКШ-тың администрациязының организастаазы Афганистанның иштинге үеренгелерге холгаварлаашкын шаптыктап турар, а ол дээрге делегей эргелерин, ооң иштинде КНО-ның Уставын болгаш принциптерин хажытканы болуп турар. АДР-ге удур чепсектиг үүлгедишкинниг чорутсун дээш, АКШ Пакистанда хунчулаа алган контрреволюсчу организацияларга албан ёзулуг-биле алырга белеп, 218 миллион долларны чоруткан. Бо чылын анаа 105 миллион доллар немежир.

АКШ-тың индыг политиказынга афган улус келеңнээшкин-биле удурлашып турар. Рейганның администрациязының ажыыннарының үлегедиргенге удур - магайгылерге болгаш чыскаалдарга миллион-миллион афганнар киришкен.

(ПМА).

№ 1837—021 СЧЁТ

«Ядролуг дайынга удур, тайбың болгаш амыдырал дээш» Бүгү-делегей ассамблеязынга уткуштур

Бүгү-делегей ассамблеязының идеязын — ядролуг дайынга удур, тайбың болгаш амыдырал дээш демиселди ниитилеле детпээн чорук заводтарда болгаш фабрикаларда, кеден ажыл-агый кооперативтеринде болгаш тудугларда, эртем-шинчилел институттарында болгаш школаларда — социалистиг Чехословакияның бүгү хамаатыларында ылергейлеттинип турар. Тайбың камгалалының Чехословак комитединиң даргазы, Тайбыныың Бүгү-делегей Совединиң Президиумунуң кежигүнү академик Бедржих Швестка парлалга конференцияларының бирээзинге ол дутайында мынча деп чугаалаан: «Ажылчыныдан чаңгыс кежигүнүнге болгаш президентивге чедир — Чехословакияның хамаады бүрүзү тайбың дээш херек кырында демиселчи болуп турар».

Гитлержи эжелээшкинниң халапшыг чеди чыл дуржулгазы, фашистерге үзүткаттырган Лидице, Лежаки, Клак суурлар, тулчуушкун шолүүге амытыныдан чарылган муң-муң кижилер, гитлержи кинзанзырга болгаш лагерьлерге хөлүнчектеттиргеп муң-муң патриоттар — бистиң чуртувустуң бүгү он беш миллион чуртакчыларының тайбыныы камгалап арттырарынче чүткүл салып турарының кол барымдаазы ол-дур. Атомнуг чепсектиг хоруур дээш Стокгольм кыйгырыының адаалга 1950 чылда 500 миллион чехтер болгаш словактар мичээнгеш ат салгаанар. Боо-чепсектерни эдерер будүрерин хоруур болгаш чепсегленишкинни бүрүн хүжүрер дээш чаа Стокгольм кыйгырыының адаалга 1975 чылда Чехословакияның он ийи миллион хамаатылары мичээнгеш ат салгаанар.

«...Тайбыга чурттаарын, келир үе салгакчыларыын чазагай чоруу дээш ажылдаарын күзээр бис. «Ядролуг дайынга удур, тайбың болгаш амыдырал дээш» Бүгү-делегей ассамблеязы бистиң терээн чуртувустун найысыладыга июнь айның тоңгуунде эртеп болганынга чоргаарланып турар бис. Ол шуулганы организастаарынга болгаш эрттирериге 1 муң 500 крон акшаны кииреп бис». Бо дээрге Мурнуу Чехияда Табор хоорайда хереглекчилер кооперациязының «Единота» дээр эвилелиниң 83 кежигүнүн чагаазыдан узуулу-дур. ЧССР-ниң Национал фронтузунуң Төп комитединиң секретариадынга почтаның хүн бүрү чедирип кээп турар чүс-чүс чагаалырының бирээзи ол-дур. Күш-ажылчы коллективтер, дээдги өөредилге черлеринде болгаш техникумнарның студентилери, школачылар болгаш чүс-тус хамаатылар тайбың хереэнге боттрының тодаргай салыышкынының дутайын, ам болур Бүгү-делегей шуулганынга алдар кылдыр алган хүлээлтелериниң дутайын бижип турарлар.

Прагада Курбанкыда Тайбыныың болгаш эң-сеткил каттыштырылгазының № 1837—021 самаага счёдунга хүн бүрү чүс-чүс акша шилчидиишкинкери кирер. Ол счётту Национал фронтузунун ТК-зы ассамблеяны акшалакчыларының бирээзи — социализмни идегелдиг камгалары болур дээрзин биляр бис деп, дужаалда онзалап демделээн. Ынангаш харын Чехословакияның Компартизы биле ЧССР-ниң чазаа бистиң улузувустуң тайбың ажылыкын болгаш чурттуң аймыл чок чорууп хандырар дээш бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылып турар. Чехословак чепсектиг күштериниң шериг албаныглары ажылчы чон-биле чангыс эптиг болбушаан, чурттуң камгаланыр аргазын үргүлүг быжыглап турар. Империалистиг агрессияның кандыг-даа оралдажышкынынга алдарлыг Совет Армия-биле болгаш Варшава Керээзинин киржикчилери өске-даа күрүнелерниң армиялары-биле кадыы ойтур шавышкын бээрзинге олар белеп.

Прагада Курбанкыда Тайбыныың болгаш эң-сеткил каттыштырылгазының № 1837—021 самаага счёдунга хүн бүрү чүс-чүс акша шилчидиишкинкери кирер. Ол счётту Национал фронтузунун ТК-зы ассамблеяны акшалакчыларының бирээзи — социализмни идегелдиг камгалары болур дээрзин биляр бис деп, дужаалда онзалап демделээн. Ынангаш харын Чехословакияның Компартизы биле ЧССР-ниң чазаа бистиң улузувустуң тайбың ажылыкын болгаш чурттуң аймыл чок чорууп хандырар дээш бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылып турар. Чехословак чепсектиг күштериниң шериг албаныглары ажылчы чон-биле чангыс эптиг болбушаан, чурттуң камгаланыр аргазын үргүлүг быжыглап турар. Империалистиг агрессияның кандыг-даа оралдажышкынынга алдарлыг Совет Армия-биле болгаш Варшава Керээзинин киржикчилери өске-даа күрүнелерниң армиялары-биле кадыы ойтур шавышкын бээрзинге олар белеп.

Словакияның Малацки хоорайындан көлээ тудугжулар оң муң крон акшамы шилчитпеннер, Чехияның литфонзузунда бактаараан чогаалчылар, драматургтар, журналистер болгаш очулдурукчулар 250 муң кроину киирген. Барыын-Словак областың ажыл-шинчилерн бо чылдың эгезинден бээр Тайбыныың болгаш эң-сеткил каттыштырылгазының фондузунче 700 муң кроину шилчитккен, а Сонгу-Моравия областың чурттакчылары олче 3,7 миллион кроину шилчидирип шиитпирлээн.

Акша-хөрөнгилер чыылгазынга школатчылар база киржип турар. Часлав хоорайның школаларының бирээзинин ученниктери, школачылар Чехословакияның Компартизының фондузунга киргеп акшаларны кончаар ажылдап ап турарын чагаалырда, резолюцияларда болгаш медеглелдерде чугаалап турар — ол дээрге колдуунда-ла эвилчелерге эки тура-биле ажылдааны дээш, ам-гы ажыглаар чиг-этти тыгганы дээш, хамыр дужааганы дээш шилчидиишкиннер, шиилер болгаш концерттер дээш гоноорлар болуп турар.

Словакияның Малацки хоорайындан көлээ тудугжулар оң муң крон акшамы шилчитккенкер, Чехияның литфонзузунда бактаараан чогаалчылар, драматургтар, журналистер болгаш очулдурукчулар 250 муң кроину киирген. Барыын-Словак областың ажыл-шинчилерн бо чылдың эгезинден бээр Тайбыныың болгаш эң-сеткил каттыштырылгазының фондузунче 700 муң кроину шилчитккен, а Сонгу-Моравия областың чурттакчылары олче 3,7 миллион кроину шилчидирип шиитпирлээн.

Акша-хөрөнгилер чыылгазынга школатчылар база киржип турар. Часлав хоорайның школаларының бирээзинин шпионнарын бисче чагаа чоруткан. Чыгдынган металлолому болгаш макулатуразы дээш ийи муң кроину ап, ол акшазын олар № 1837—021 счётче шилчитккеш, боттарының районунуң бүгү школачыларын оларның үлегерин эдерерине кыйгырган. «Ядролуг дэйынга удур, тайбың болгаш амыдырал дээш» Бүгү-делегей ассамблеязынга белеткелге үлүг-хуузун киирип турар кижилерниң узун дамзымында херээжен аттар ажок хөй.

ЧССР-ниң Национал фронтузунуң Тайбың болгаш эң-сеткил каттыштырылгазының фондузунче киргеп акша-хөрөнгилер саны хүннүң көвүдеп орар. Тайбың дээш демиселчилериниң Бүгү-делегей шуулганың организастаарынга шыдаар-ла салыышкынын киирер дээп чагаа күзелин удурлашкынга болдурган чехословак хамаатылар тайбыга чурттаар деп миллион-миллион кижилериниң күзелдеринге боттарының каттыжып турарының илереп кылдыр акшаларын чорудуп-даа, боттары эккеп-даа турарлар.

Адела КРАТЕНОВА,
Славомир ГОРСКИ,
чехословак журналистер.

(Орбис — ПМА).
Прага.

А М Е Р И К ЭКОНОМИСТЕРНИҢ БОДАЛЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Рейган администрациязы шериг чыргалдарын улам көвүдедир дээр чүткүлүн боттандырыптар болза, АКШ-тың экономиказынга тергиин багай үржүктар таваржыры чугаажок. Дыка хөй америк экономистер мындыг түнелдя кылып турар.

Экономиктиг приоритеттер чөвүлелиниң шинчилел организациязының ажылдакчыларының бирээзи Р. де Гревсе бүдүрүлгенин шериг алырларынга капитал салымышкыннары, хамааты адыларымынга болдаарга, орангок эвээш ажылчыннарны хаара тутказ дээн. Албанның орангок эвээжедин кааи сан-медээлерн-биле безинг алырга, 11 миллион ажыы турар ажыл чок кижилерни АКШ-тың күш-ажыл рынокчуда берге байдалды ол чорун улам нарыылаан турар. Ооң айгыда, Пентагонга берип турар хөй түңнүг акшаларындыр шилчилекчи-специалистерниң кол кезээн база ынаар мөөнүүр аргазы берип турар. Ол чорук будүрүлгенин хамааты адырынга күш-ажылдың будүрүктүлүүнүн бедик темпизиниг дедир салдарлыг болуп турар. Чижээлээрге, 1945 болгаш 1965 чылдарда күш-ажылдың будүрүктүлүүнүн чылда ортумаа-биле 3,2 хуу болуп туткан болза, 1979—1980 чылдарда шуут ооруңкуун чок болгаш дээрзин «Джорнал оф коммерс эпд коммерциз» солуун демделеп турар.

Будүрүкчүлүг эвес шериг чыргалдарының көвүдеп турары, америк үлетпүрде ажылчыннарның шилги санын эвээжедип турар дээрзин поштресстиг бюджет бюрозунуң белеткээни «Шериг чыргалдары болгаш экономика» деп идегелдиг автору Л. Форест мынаап турар.

Чуртта аналдаль-чедиишкей турар электроника адырының инспеттериниң шенин экономиканың шериг адыры таарга тудуп турар.

Бомбүрзектиң судалы

ТАЙБЫҢНЫҢ САЛЫМ-ЧОЛУ ДЭЭШ БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА

үндүрген чаа тайбың санаалдарынга бистиң республиканыс байыр чедирип тур. Кремльге болган дуъштеки шайлалгага СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының чугаазы социалистиг дем каттыжылга чүүлдерниң чаңгыс эвин быжыглаарынга улуг салыышкын болуп турар болгаш тайбың дээш демиселде бүгү улустарга чаа күштү немеп турар. Чавырылымрышкыны быжыглаарынга болгаш бүгү делегейге тайбың дээш ГДР бодунуң талазындан бүгү күжүн салып.

Чаа совет инициативалар ядролуг кепсектиг дүжүрериниг дерек кырында чедирип болур орукту айтып турарлар, ол-ла орук Женева чугаалажымышкыларынга АКШ-тың ээртпи кииреп бергени муңгаштан база үндүрүп кээп болур дээрзин болгаи «Работническо дело» солуи демделээн.

Ю. В. Андроповтуң чугаазында индп үндүргеи чаа совет инициативалар Европа дипке ядролуг чепсегленишкин дугайында дугуржулгазы чедип алырынга тварымчалыг аргаларны тургузуп турарлар деп югослав «Политика» солуи бижээн. Ооң-биле чергелештир бир эвес американдар бүгү-деге чөрүштүр боттарының «першингилерин» болгаи чалгының ракеталары Европага сайгара туогузуп туруп бээр чүве болза, реакциянын туттуг бээри чайлаш чок болгаш ССРЭ хемчегтер алырынче албадаттыра бээр дээрзин Совет Эвилели сагындырып турар.

Америк «Кристчен сайенс монитор» солуиуп бижээни болза, Рейганның администрациязы чаа совет санаалдарга боламчалыг болуп, Совет Эвилелиниң ноойлу ёвүлгаар эрге-ажыктарын херекке ап көөр ужурлуг. Европага ядролуг чепсектя кызыгаарлаар дугайында чугаалажымышкыннарга француз болгаш англи ядролуг кепсектерни херекке албас дээр дугайында Вашингтонуң амгы позициязын Совет Эвилели хүлээвейн турарлыр. Америкалнар болгаш европейжилер Европага ядролуг чепсектя кызыгаарлаар талазы-биле боттуг депшилгеии маңаи турарлар. Совет Эвилелиниң сөөлгү саналдары чөгүмнө олче уланган.

Великобританиниың премьер-министри М. Тэтчер англи парламентинда болуп кежигүнүмерниң айтырымынга харылап турган, Европада ядролуг кепсектиг курлавырыының балансызынга француз болгаш англи чепсегленишкиннерни анар санаарынга туружанган. Ол медеглелге хамаарышыр чүве чугаалап тура, лейборист оппозициниың удургучулуг М. Футтуң демделээнин болза, ол болза амгы үеним негелделеринге дузалашып турар-дыр, харын Женевада чугаалажымышкыларын шуут-ла хамыктап кааптар.

Совет санаал бүрүзү барыын чуктүң харысалгалыг политиктиг ажылдакчыларының кичээнгейинге турар ужурлуг, иланғыя ол санаал СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Ю. В. Андропов ышкаш бедик политиктиг авторитеттиг ажылдакчының болза деп барыын герман «Вельт» солуи бижээн. «Чаа совет санаалдар чепсегленишкинге контроль дугайында дискуссияга элээп ботгуг болгаш хөөчүг чугула чаа элементтиг кижилер турар-дыр. Совет санаалдар боттарының ужур дузалашын талазы-биле Женевада чугаалажымышкыларының хемчээлинден ораалап таштыгын турарлары — ооң база бир бирүзү герман «Генерал-Ашцайгер» солуи демделээн.

Аңса информация агентилелиниң дыыласкы турары-биле алырга, Италиянын даштыкы херектер министерствозунда чаа совет санаалдарны «хөгжүмей-биле болгаш сонуургалыг» кабул кылып турар. Ынаргы болзажок Италиянын даштыкы херектер министерствозу Вашингтонда мээн үлүгүлгеи Каттышкан Штаттарның шериг талазы-биле артык хүүтүг болуруи хандырарынче угланган «айтынын ярлыкка» вариант дээр варианттыны деткип турар.

Европа дииче эмирен «першингилерниң» болгаш чалгының ракеталарны сайгара тургузарының дугайында айтырымга киржип турарлар. НАФ чурт иштинге чүс-чүс дижиргтерин, (айыыл хуралдарын) эрттирген, олардың киржикчилерн АДР-ниң чазаанның национал-демократтыг хөгжүдүп талазы-биле чорудуп турар политиказын деткээн болгаш кыягнар артындан чорудуп турар өлүрүкчүлерни база шпионнарны чок кылыр хөлүн кепсектиг демисежиргине белеңнип илергейлээн.

Мен провинцияларга үргүлчү барып, чүс-чүс кижилер-биле чугаалажып турар мен. Революция бистиң улузувустуң недерелин удам-на оттуруп турор. Дайынының пропагандазынга негелеттинген - ады өлүрүкчүлерге албадаткаш каттышкан кижилер удам-на хөйү-биле чаңыс көрп турар.

Март айның ортан үезинде контрреволюшчу отрядтарының 265 удурлашчуларының хуралы болгаш, олар боттарының муң-муң талалакчылары-биле революшчу эрге-чагырганың талазынче эки тура-биле киргеп. Ол кижилер Афганистанга удур күштерниң ыланғыя америк империализминиң, чепсэ болуп турганың, билип каапаар.

Афган улус бүгү-ле чурттар болгаш улустар-биле тайбың база найырадыг чурттаксаң турар, ынчалзаазында анаа АКШ-тың администрациязының организастаазы Афганистанның иштинге үеренгелерге холгаварлаашкын шаптыктап турар, а ол дээрге делегей эргелерин, ооң иштинде КНО-ның Уставын болгаш принциптерин хажытканы болуп турар. АДР-ге удур чепсектиг үүлгедишкинниг чорутсун дээш, АКШ Пакистанда хунчулаа алган контрреволюсчу организацияларга албан ёзулуг-биле алырга белеп, 218 миллион долларны чоруткан. Бо чылын анаа 105 миллион доллар немежир.

АКШ-тың индыг политиказынга афган улус келеңнээшкин-биле удурлашып турар. Рейганның администрациязының ажыыннарының үлегедиргенге удур - магайгылерге болгаш чыскаалдарга миллион-миллион афганнар киришкен.

(ПМА).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Улусчу чогаадылга фестивалы

11.0583 ✓

БИРГИ ЭЭЛЧЕГНИҢ ИЗИ-БИЛЕ

ССРЭ-ниң тургустулганындан бээр 60 чылынга турас-каткан ажылчы чонуң улусчу чогаадылга фестивалының бирги ээлчээ доозулган. Фестивальды организастап эрттиргени бир янзы шылгалда болган. Фестивальдың бирги ээлчээ салым-чаяанныг ажылчыннарны, албан-хамыктыгларны, студентилерни болгаш өренникилерни илередиринге улуг идиһин берген. 1982 чылда уран үүл талазы-биле катты-жыышкыннар, белгүмбер саны 279, оларның киржикчилери 2511 кижи чедир ескен. Бирги ээлчег колдуунда-ла концерт жанрлыга эрткен.

Район бүрүзүнге организаковчы комитеттерни тургузуп, ажыл планын кылган турган. Бирги ээлчегни Кызыл хоорайга, Өвүр, Монгун-Тайга, Танды, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Каа-Хем, Бии-Хем районнарга эки эрттиргенни демдеглээр херек. Эрзин, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның организаковчу комитеттери кошкак ажылдап, уран үүлдүң киржикчилериниң саны өскээнин илереттингеп.

Ниитизи-биле бирги ээлчег шуптуг районнарга болуп эткен. Бирги ээлчегниң түнелдерни үнүүрүп тура, уран үүлдүң хөгжүлдезинде бурунгаар базым барын чергелеп демдеглээри чугула. Чүл дизе, бирги ээлчег чоруп турар уеде концерттерге уран үүлдүң янзы-бүрү жанрлары хаара түттунган турган, а чамдык районнарга янгы-янгы жанрларга база көрүлделер эрткилээн. Чижээлээрге, Монгун-Тайгага агитквотиралар, шин коллективтерни, патриоттуг, комсомолчу аныяктар ырларынга көрүлделерни эрттиргеп. Бирги ээлчег Өвүр районта база багай эвес эрткен, районнуң көдээ культура бажыңнарының шугуузунда хөйүн ыры, танцы болгаш авс чогаадының бөлүктери тыптып келген. Организаковчу комитеттиң талазындан удуртулга чокчаа болза, Улуг-Хемниң совхозтарының хөйүн ырларының бөлүктери болгаш хөгжүмдүлер ансамбльдери тыптып, сайзыралды эп турар.

Оон кесну чижээнге «Ак-Туруг», «Улуг-Хая», УТКА-ның 25 чылы болгаш Жданов аттыг совхозтарны хамаарыштырып болур. Бо районда сөөлгү 3 чылда хөөмей уран үүлдү көскү черни эзлеп турар. Өөрүнүүт-үүл үүл дизе, фестивальдың бирги ээлчээзинде тыва национал хөгжүм херекселдериниң ансамбльдериниң тыптып келгени.

Бүгү-ле концерттерге уран номчулга база тускай черни эзлээн. Уран номчулга эзлээн сайзырап орар, бо чылдың апрель төнүзүнде республикага болган көрүлдеге база оны бадыткаан. 1981 чылда болган көрүлдеге деннээрге, бо көрүлдеге бистиң бот-тывыгыр артистеривистиң уран номчулгага таныкшылы болгаш мергежили оскенин көргүскен. Номчукчу бүрүзү 3-тен эвээн авс чогаалды номчуп, композиторлар, шүлүглелдер тыптып келгеп. Номчукчуларның, чүл хемчээлдиг чогаалдарже шүткүлүп үүле бурунгаар базым деп санаар апаар.

Концерттерге танды уран үүлүг база калбаа-биле киргүстүнген, янчалза-даа улусчу танцылар көвей болуп, бал танцыларның ээзээжи илереттинген. Ниитизи-биле улусчу ыры болгаш хомуска ойнакчылар бөлүктери тыптып сайзыраан. Бистиң кайгамчыктыг уран үүлүвүс — хөөмейниң бүгү-ле хевирлери-биле концерттерге киништирип, оны үлам сайзыратып, күүседикчилер назы-хар талазы-биле ажыксып келгенин бирги ээлчег баттытказы.

1982 чылда тыва национал хөгжүм херекселерин кылып болгаш аназ ойнаар чаштерниң көрүлдезин эрттиргеп соонда, аныяк таныламерниң аназ соңуургалы ойт, бодунуң оюнун тыва хөгжүм херекселери-биле үзүүр күзели улгадып турар. Янчалза-даа бо күзел тыва хөгжүм херекселерин массалыы-биле үндүрбейн турарындан хөй-ле кезиинде боттанмайн турары хомудаачыг.

Бирги ээлчег үезинде концерт жанрының деннеги эрткен чылдарга бодаарга оскеп. Оны үүл херектелеп турарыл дээрге, концерттерни литература-төгүмүүт композиция хевирлиг организастап, чаңгыс аай сценалыг угланышкынны чедип албышаан, күүседилгенниң шынарын экижидириче кол сагыыты салып турары билдингир болгай. Концерт жанры бистиң хүн бүрүде кылыр ажылывыс, эң-не нарын берге жанр болганда, тускай эртемниг удуртукчуларның чедишпезин база-ла бо бүгүге салдарлыг болуп турары чугаажок.

Фестивальдың ййиги ээлчээзинче кирип тура, бирги ээлчегниң четпестерин барымдаалашкаан, жанр талазы-биле бодамчалыг ажылдап кирери чугула. Чамдык культура ажылдакчылары ййиги ээлчегниң негелдерин чедир өөренип карбайн, түгле концерт көргүзери эм-даа уламчылавышаан. Ону болдурбайн, анга-аңгы жанрларны хөгжүдириниче кол сагыш салыры негеттинип турар. Концерт жанры улам шай хөгжөн түдүм, өске бүгү жанрлар база сайзыраар болгай.

Кол-ла киниҥгейни театр уран үүлүнүң (амдыгаашкын эгелеп белеткелче), август айда районнарга эртер танцы уран үүлүнүң көрүлдезинче утланыпкар, аназ райондан-на 20-ден эвээш эвес танцылыг-лар, оларның иштинден ыяна-ла бир эжеш бал танцы күүседикчилери база турар ужурлуг.

Республикада хөгжүвейн турар кино, цирк уран үүлүнүү, урер хөгжүм болгаш улусчу хөгжүмнер ансамбльдерини сайзыралыңче сагыш салып апаар. Ол ышкаш республикада эң ыраажылаанын болгаш бал танцы күүседикчилерини эвээжин барымдаалаашкын, чаа-чаа таланттылыг күүседикчилерни илередирип ййиги ээлчегниң сорулгаларында хандүнгенин үттүүп болбас. 1984 чылга чедир эвээш уе артканын барымдаалаашкын, Совет Тываның 40 чылынга тураскаткан ус-шеверлерниң бот-тывыгыр чүрүкчуларының болгаш чүрүк тыртырыкчыларының делгелгелерин амыгаштан организастап, Кызылга салып, көргүзер экспонаттарны шилип белеткенири база фестивальдың негелделеринде ййыттынган. Районнарда ус-шеверлерниң кылган ажылдарының делгелгелери чылдың-на болуп, аргаан, даараан, сиилбиң кылган үүлдер, идик-хеп аймаа, хереклелер кылыр шеерлериниң саны өзүп турар. Ынчалза-даа бүрүнгү Тываның чогаараалы болур демирден, алдындан, моңгүнден кылган хереклелериниң болгаш каастаалгаларның чиде бергени дуурениг. Ол ышкаш кайгамчык чараш тыва үгулээларны алгы-кешке (төрепчилерге, ыдыктерге, дус, шай хаптарыга) оюп даарап кылган үүлдер база-ла ховар болуп түзээр апаарга. Бо четпестерже кичээнгейни салыры чугула.

Бот-тывыгыр чүрүкчуларның ажылдарының делгелгелери база-ла эртип турар. Аң оларга сагындырып каар үүл: темалы хамыладың, идейлиг утка-шынарлыг, хайнышкынның совет амыралды көргүскен, көдээ ажыл-агыйның болгаш үлетпур бүдүүлгениң мурнакчыларының, хоочуннарының ййи-чангыс база болуг чүрүктарын янзы-бүрү уран-чечен композицияларга чуруп көргүзер негеттинип турар.

Фото-чүрүк делгелгелери база бо-ла болур болгай. Бо дээрге кайгамчык эргаларлыг солуун жанр-дыр. Чүрүк тыртырыкчылары карак чивеш аразында болур кижиниң катэптаттынмас сеткил-сагыжының шимчээшкинин, овур-хевирин, амыдыралдан, ажылыштан онзагай солуун үзүүлдерин көргүзер. Ынчангаш Тываның 40 чыл иөүнга тураскаадып, бистиң алдарлыг ажыл-ишчилеривисти, аныяктарывысты, ажы-төлүвүстү, солуун амыдыралывысты, чараш бойдузувусту алган йөрээл көргүзерин күзенгир.

Д. МОНГУШ,
республиканың улусчу чогаадылга болгаш культура-чымыдыкшын ажылының эртем-методиктиг төвүнүң кылдыс эргелекчизи.

● ● ●

ЙОШКАР-ОЛА. Чурукчу В. М. Казыминиң үжен чыл-дарда чураанны «Башкайгы трактористиң чедиш келгени» деп чуруунган репродукциязын. Ол чурук Йошкар-Олада эртем-чурт шинчилел музейиниң хөлөглөлдөл экспозициязы болуп турар. Анаа үеде республиканың шөлдеринде тос муң күчүлүг тракторлар ажылдап турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

● ● ●

МАЙ 11-ДЕН 15-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер. 9.25—«Отец или брат». Уран-чечен телефильм. 10.35 — «Аян-чоруукчуларның клубу». 11.45—Телемедээлер. 11.50—14.15—Чаңсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг телефильмнер. 15.40—Н. Мясковскийниң № 3 сонатазы. 15.55—«Билир болгаш кылыр бил». Аныяк техниктериниң 13-кү Бүгү-эвилел конкурузу. 16.40—Концерт. 17.00—Бүгүдеге стадион. 17.30—«Горнистер, харыылаңар!». 18.15—«Веселые ноткн». 18.30—18.45—Чаңсар. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 —«Эртем болгаш амыдырал». 19.30—«Вечный зов». Хөй серилиг уран-чечен телефильм. Ййиги кезээ. 1-ги серилиг — «Огнём крещённые». 21.10—Документалдыг телефильмнер. 11.40—Телемедээлер. 11.45—14.15—Чаңсар. 14.15—Телемедээлер 14.35—Документалдыг фильмнер. 15.25—«Дириг тураскаал». 16.15—«Хоорай огородуң». 16.25—Концерт залында школачылар. 17.15—Шыдыраа школазы. Разрядчылар класы. 17.45—Миллион-реады. ССРЭ-ниң улустуң аарыының лемнич университединиң. 18.15—«Чурук санында-ла хуң». 18.30—18.45—Чаңсар. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 —Мультфильмнер. 19.25—А. Вознесенский. Ангы-аңгы чылдарның шүлүктери. 19.55 —«Вечный зов». Уран-чечен телефильм. Ййиги кезээ. 2-ги серия—«Опаленная любовь». 21.00—«Үе». 21.35—«83-түң ырызы». 22.35—Бөгүн делегейде. 22.50—23.25—Мотоспортка чурттар аразының маргылдаазы.

ЙЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Испан дыл. 12.30 — Авам школазы. 13.00—Фридерик Шопен. 13.30—«Белый круг». Уран-чечен фильм. 14.50—Зоология. 7-ги класс. 15.15—Физика. 6-гы класс. Энергия болгаш ажыл. 15.45 —Эртем-иештерлдиг фильм. 15.55—Телемедээлер. 16.00—18.00—Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Мгновения победы». Телефильм. 18.55—Телемедээлер. 19.05—«Чогаалчы болгаш чер». 19.35 — Мультфильм. 19.40—Телемедээлер. 19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15—Бокска Европа чемпионады. 21.00—«Үе». 21.35—22.50—«Железные игры». Уран-чечен телефильм.

МАЙ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Угулаалар чүүл дугайын чугаалажыыл». 9.25—«Енисейниң юңгаларыө». Документалдыг телефильм. 9.40—«Вечный зов». Хөй серилиг уран-чечен телефильминиң ййиги кезээ. 2-ги серия—«Опаленная любовь». 10.45—«Үрер хогжум чаңгыланып тур». 11.40—Телемедээлер. 11.45—14.15 — Чаңсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 — «Брест. Годы и мгновения». Документалдыг фильм. 14.15—Орус чугаа. 15.15—Телеочерк. 15.55—Концерт. 16.30—Эртемденнер Москва чоогунуң аргодетүрүнге. 17.00 — Документалдыг фильм. 17.25—Ф. Шуберт. Скрипка-биле фортепьянога соната. 17.45—Совет Эвилелиниң Маадыры артиллерия маршалы К. Н. Казаков-биле школачыларның ужуражышкыны. 18.30 — 18.45—Чаңсар. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—Кадыда пайыралдыг ог-бүле. 19.35—«Күш-ажылчы коллективтерни болгаш бүдүүлгелерни, албан черлерни, организацияларны эргелеп-башкарарынга олариың ролюн бедидер дугайында ССРЭ Хөөйлуушуунуң төлевилелиң чугаалажыр тур бис». 19.50—Хөй серилиг уран-чечен телефильм: «Вечный зов». Ййиги кезээ. 3-кү серия—«Огонь и пепел». 21.00 —«Үе». 21.35—00.00—Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналдыг лауреаты, ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор Т. Н. Хренниковтуң автор кежээни. Чаңсарда—Бөгүн делегейде.

ЙЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Англи дыл. 12.35—Таөгу. 7-ги класс. XIII вектиң ййиги чартыынның культуразы болгаш чыдыышкынзы. 13.05—ПТУ сургуулдарыга. Астрономия. Өртемчейниң туруузуу болгаш эволюциязы. 13.35—А. С. Пушкин—«Медный всадник». 14.25—Чыдыышкын экотакыны. Европа уран үүлү. У. Хогарт. 15.25—В. Брюсовтуң лириказы. 15.55—Телемедээлер. 16.00—18.15—Чаңсар. 18.15—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Ойнаарактар фильми. 18.40—«Азия төвү». 19.10—Киножурнал. 19.20—«Спорт». 19.40—Телемедээлер. 19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—Бокска Европа чемпионады. 21.00—«Үе». 21.30—«Ийи Федор». Уран-чечен фильм. 22.55—Бокска Европа чемпионады. 23.40—Делегейниң чадаг-терге чарыгы. 00.00—00.50—Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва)—«Динамо» (Минск).

МАЙ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Куш-культуруларга сүмелер. 9.05—Концерт. 9.35—«Спортлотопуң» 20-гы тиражы. 9.45—Ада-неевер, силерге. 10.15—«Вечный зов». Хөй серилиг уран-чечен телефильминиң ййиги кезээ. 3-кү серия—«Огонь и пепел». 11.20—Кайгамчыктыг үүлдер. 11.50—Улустуң аялгалары. 12.00—Документалдыг чаа телефильм. 12.30—Орус демир шуткучуларының уран-шеверлериниң дугайында. 13.00—Чүүү вомчуурул. 13.45—«Челээш». Улус чогаадылгазының дугайында телепрограммаларның V Делегей фестивалы. 14.00—Бөгүн делегейде. 14.25—Бокска Европа чемпионадылары. 16.20—Мультфильм. 16.30—Концерт. 17.00—Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.30—«Дириг амытаннар амыдыралы». 18.30—18.45—Чаңсар. 18.45—Тайбың камгалалының совет комитединиң даргазы Ю. А. Жуковтуң беседазы. 19.30—«Сирано де Бержерак». Телешиң. 21.00—«Үе». 21.35—«Сирано де Бержерак» деп телешиниң улаштызы. 23.00—Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА—«Жальгирис». 23.45—23.55—Телемедээлер.

ЙЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20—Азербайджанның тедеступдинзиниң программазы. 16.00—«Аян-чоруукчуларның клубу». 17.00—«Эртенги почта» деп музыкалыг дамчыдыышкыга. 17.30—Документалдыг телефильм. 17.50—Классиктиг оперетта кежээни. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—Делегей байдалының домчулазы. 20.30—«Музыка киноскузу». 21.00—«Үе». 21.35—22.55—«Странные взрослые». Уран-чечен телефильм.

МАЙ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Грузин ССР-ниң улустуң артизи М. Яшвили скрипкага ойнаар. 9.10—«Будильник». 9.40—«Совет Эвилелиниң бараан боом тур мен!» 10.40—«Кадыкшы». 11.25—«Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдыышкыга. 11.55—«Кодээниң шагы». 12.55—«Музыка киноскузу». 13.25—«Путёвка в жизнь». 14.10—Кукрыынкысларның туругга уран үүлү. 15.10—Киножурнал. «Шуптузуң билип алыксаң тур мен». 15.25—Уругларга уран-чечен телефильм—«Я ваш родственник». 16.30—«Аян-чоруукчулар клубу». 17.30—«Кижи дугайында сагыш салыышкыны». «Ола черниң шинчилээр» деп болүк дамчыдыылалардан. Украинаның партия болгаш совет организациялларының ажылчы чоннарның чогаалары, саналдары болгаш хомудалдары-биле ажылнының дуржургаашкыдан. 18.30—18.45—Чаңсар. 18.45—«Делегей панорамазы». 19.30—Мультфильм. 19.50—«Москваның сыныстары» деп уран чүүл фестивальның түнел концерти. Кремльдиг Съездилер ордуузундан дамчыдыышкыга. 21.00—«Үе». 21.30—Концерттиң улаштызы. 22.30—Футбол дугайында домчулаал. 23.00—01.05—Бокска Европа чемпионады.

ЙЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20—«Тинлектелер». Фронтучу өөдүктер клуву. 65-ги ормузының хоочуларының-биле ужуражышкыны. Аяа Совет Эвилелиниң ййи дакпыр Маадыры ормузының генералы П. И. Батов киржир. 15.35—«Бильдингир-даа болза, бүзүренниг эвээс». 16.35—Черге, аарге болгаш далайга. 17.05—40 чылдарның пионерлериниң дугайында дамчыдыышкыга. 18.05—ССРЭ-ниң улустарының VII Чайгы спартакиадазы. Марафон чарыш. 18.35—«Жак-Кристоф». Хөй серилиг уран-чечен телефильминиң 1-ги серизазы. 19.30—Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—Делегейниң чадаг-терге чарыгы. 20.30—Чурукчулар дугайында чугаалар. Д. Жилинский. 21.00—«Үе». 21.30—23.00—«Бир ынакшылдың төөгүзү». А. П. Чеховтуң чечен чугааларындан тургускан уран-чечен телефильм.

Тываның ырак-узак районнарының чурттакчыларына «Экран» системаның расписаниязи: дамчыдыылалар хүнүнүң йе бирги программа-биле 14 шак 15 минута турда эгелээр.

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Шаанда бистиң ада-өгбелеривис чырык чаагай чурттаалга көрүп чораан эвес. Ыяшгыны хереңнеп чон эргезин казыттырып, дораамчыладып чораан. Улуг Октябрьның ачызында амыдырал үндезинин-биле чаартыынын, херээжен чон бүрүн эргелиг аварган. Ада-неевистиң көрбээнин көрүп, тайбың, аас-кежиктиг, хостуг күш-ажыл бүргээн уеде чурттаан чоруурувуска чоргаарланыр бис.

Уругларым адазы Дупчаа-биле чурттаан, 20 ажыг чыл чеде бердинис. Шынап-ла, аас-кежиктиг амыдыралда бүргеткен бис. Ол аас-кежик — уругларывыс. Чеди кыс, дөрт оолдуг бис. Оларны төлептиг кылдыр кижизидерни, эртем-биликте өөредиринге кызыдыл чоруур бис.

Кыстарым Галина, Лариса, Анна, Аялга, Оля олар ортумак школаны доозупкан. Олар боттарының күзелин ёзугаар улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларынга ажылдай бергелээн. Галина техника башкарарынга ынак. Оя Кадык камгалал министерствозунда чолаачылап турар. Лора мал ажылын сонуургаар. Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» совхозка малчыннаашаң, элээн болган. Анна Кызылдың садыг-кооператива училищезинге доосканы, садыгдан ажылдай бергеп. Аялга база-ла садыгжы, а Оля республика эмнелгезинге бир салбырында ажылдап турар. Дөрт уруг № 3 школада өөренип турар, а арткан ийи хеймери — ясли-садта.

Уругларым адазы Кызылдың № 1 орук-тудуг эргелекчилиде чолаачылап турар. А бодум база шында ажыл-агыйга эргелекчилеп турар мен. Чайгы уеде ажылывыс аайы-биле районнарже чоруп каар бис. Уругларывыс боттары бажымга артар.

Күрүнезинге ажыктыг ажыл кылып чоруурга, амыдыралтурттулга безин бай-шыырак боор-дур. Чаагайжыды тутпаан, дөрт өрээл бажыны дөрт чыл бурунгаар алдывыс. Амгы үениң телевилели-биле туттунган бо бажың хөй кижилиг өг-бүлеге дыка таарымчалыг-дыр.

Хөй уруглуг иелер-биле бир дөмей, күрүнезин дузаламны пособиени ай санында ап чор мен. Уругларымга ндик-хеп даарап, шүүдеп орбас, тураалаанын-на назы-хамынын азый-биле садып алыр-дыр бис. Не кижиге көрдүнге чангелелер хөй. Ол чангелелерни уругларым Галина, Лариса олар өске эш-өөрү иелер дег база ап орар. Бо бүгү дээрге Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң кижи дээш ада сагыш салыышкынының ачызыдыр. Аяа өөрүп четтирбейн, кижи чүге өөрүүр боор.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш ажылдап турар бис. Делегейге тайбынны камгалаары — эң кол сорулгаларның бирээзи. Хөй уругларның кези болгаш, бызыг тайбын дээш демиселге үнүм хазып, партиявистың болгаш чазаавыстың тайбын бүгү-ле янцыратпаларын, саналдарын дедкинир-дир мен.

Х. СУВАКБУТ,
Кызыл хоорай.

МАНАП ЧОРУУР

Тала тырта бир-ле кижи
Талыгырдан чагаа бижээн.
Доңнаштыра сеткил хөөнүн
Догаштыра ажыдып каан.
Ону номчаашаң эгечениң
Отчуташтан чүрөө
кыптып—
Чажыт ханы идегедип
Сагыжыңга шыгжап алган.
Сарыг бүрү дагжаза-даа
Чалыы назын хүнүн
сактып,
Даартагының күзелинче
Далаштырып туруп берген.
Бүргет хүнде чагаажыкты
Бүзүревейн катап
номчуур—
Чүрек дамчаан оттуг
сөстер
Шүглүндүрүп болгандырар.
Ара каапкан, ырай берген
Алме күзел катап золгеп—
Амыр-дыш чок
дилээпкинден
Адырлыбас болу берген.
Кылган ажыл чүүгү
аар бол,
Кылаштаары хөлде куу-за,
Сыны хөнүп, экти бедээн
Шырай арны айдың ай-ла.
Даңгаар эртен эжик
сөктап
Даштын кижи чедип
кээрин—
Дүрген бодаан сеткилинде
Дүвүрекеен маңан чоруур.

Алексей АРАПЧОР.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Төрээн Тывавыстың делгемнеринде» деп фотоэтюду.

Коммунистиг субботник хүнүнде үнген «Шын» солуунга кара боолаарынга хамаарышкан бодалга парлаттынган. Ону Кызылда уран үүл үчилищезиниң сургуулу Ондар Балчый-оол, Самагалдайда орук-сеңгелге участогунуң ажылчыны Салчак Седен-оол, «Нарын» совхозта дузалакчы малчын Р. Нанчыт. Элегес ортумак школазының башкызы Сергей Хертек, Тес-Хемде чыл Бай-Кара Багыт-оол, Чаа Шагаан-Арыгдан бызаачы Доржукай Кара-оол, Самагалдай школазының өөренникилери Сундуй Салбакай, Светлана биле Борис Шимиттер болгаш шупту 37 кижи болган. Харынын дүрген чорутқан.

ШЫН ТЫПКАН

Чыргаланды школазының өөренникилери Семби биле Наташа Баржайлар, Черби школазыдан Эмиля Сапчат, Виолета Кыстам, Чаатыдан алдыгы классчы Самбуу-Хөө Тайсаа, Ак-Довуракта ажылдакчы Байлак Ооржак, Ийи-Тал школазының өөренникилери Ирина Ооржак, Ирина Ондар, Ирина Монгуш, Ирина Ооржак, Ирина Ондар, Ирина Монгуш, Ирина Ооржак, Ирина Ондар, Ирина Монгуш,

Бүгү чурттарның пролетарийлери, кактыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 110 (12200) | 1983 чылдың май 12, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өрээ 3 коп

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫ

Коммунистиг тургузуушкунның амгы үезинде бистиң ниитилелривисте совет кижилерниң угаан-бодал херегжелдерин оларның бүгү делегейде болгаш чурттуң иштинде бооп турар болуушкуннарны билип алырынга хүн бүрү өзүп турар сонуургалын хандырар талазы-биле байлак нурлавырлар бар. Бистиң чуртувуста 380 миллион ажыг экземпляр сөлүннар болгаш журналдар үнүп, хүннүң-не 75 миллион ажыг телевизорларның экраннары көргүзүп турар. Хүн бүрүнүң ол хөй-хөй информациязы улам көвүдеп турар-даа болза, чон ортузунга пропаганда амылының бир онзагай хевири — лекция номчулгазы бо хүннерде-даа бодунуң үнүр-дузазын, тусчайлаң байдалын чидирбээн, харын-даа аудитория бүрүзүнге дөрт салдарын бербишаан, совет кижилериң амыдыралында быжыг турушту эзлээн.

Бодунда бар билимин бистиң үевисте коммунистиг тургузуушкунның дүрүмнерин болгаш онзагай чүүлдерин, ниитилел хогжүлдезиниң нарын болуушкуннарын ханы билип алырынга бараалгадып, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, он бирги беш чылдың планныг даалгаларын күүседиргө ниижи бүрүзү бодунуң турумун тып, сорулгазын тодарадып алырынга дузалажып турар хөй санныг лекторлар отрядынга четтиргенин чон илередип турар.

Тыва АССР-ниң «Билиг» ниитилели сөөлгү чылдарда сан талазы-биле өзүп, шынар талазы-биле быжыккан. Бистиң республикада «Билиг» ниитилелиниң 291 эге организациязында 5202 хөй-ниити лекторлар бар. Республикаңыңа «Билиг» ниитилелиниң хөй санныг лекторлары СЭКП ТК-ның «Лекция пропагандазын улам ыкай эжиндирер дугайында» доктаалын удуртулга болдургаш, чон ортузунга лекция пропагандазын чорудуп, ооң утка-шынарын улам байыдып турар. Марксисчи-ленинчи теорияны, сайзыраңгай социализмниң чаа-чаа чедишкиннерин, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, ооң тургузуучу болгаш удуртунчу ролюн, эртемниг коммунизмниң чугула айтырыгларын. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чон ортузунга тайылбырлазы лекторларның амылында нол черни эзлеп турар. Чылда ниитизи-биле 25 муң ажыг лекция номчуттунуп, аңаа муң-муң дыңнаачылар хаара түттүнүп турар. «Билиг» ниитилелиниң Кызыл хоорай, Каа-Хем, Бай-Тайга, Улуг-Хем район организацияларының база «Тиилелге», «Мурнаачы», «Чыраа-Бажы», «Совет Тыва» совхозтарда эге организациялар лекция пропагандазының амылын, ооң шынарын болгаш дээштиин эжижидип турарлар.

Коммунизмниң идеяларын, эртем-техниканың чедишкиннерин, амыдыралдың совет хевирин тайылбырлазы, совет патриотизм, интернационализм, муш-амыр хөйлүзү, мөзүшынар кижизидилгези болгаш өске-даа темаларга номчуп турар лекцияларның саны өскен.

Лектор кижиниң харыысалгалыг, белен эвес амыл-херээнге ак сетиилдиг, идепкейлиг киржип, чон мурнунга бедик утка-шынарлыг лекцияларны номчуп, дыңнаачыларның хүндүткелин чаалап алган лекторлар бистиң республикада эвээш эвес. Ындыларга Н. Кирдеев, Б. Вольфцун, Ю. Камышев (Кызыл хоорай), В. Оюн (Кызыл район), К. Куулар (Чөөн-Хемчик), А. Дорму (Бай-Тайга), И. Дестай (Каа-Хем) болгаш өскелер-даа хамаарыжыр. Эртнен чылын ССРЭ-ниң тургустуунганының 60 чылынга турасмаатткан республикага организастап чорутткан «Эртем хүнү» дыңнаачыларның улуг сонуургалын болдурган. Ол хүнге 57 эртемден идепкейлиг киржип, чон ортузунга янзы-бүрү темага 285 лекцияны номчаннар. Ол лекцияларны 11 муң ажыг кижи дыңнаан. Эртемденнер В. Дубровский, К. Мактаржык, М. Смирнова, М. Байыр-оол, М. Хадаханэ олар бедик утка-шынарлыг лекцияларны номчуп келген.

Амгы үеде лекция ажылы — үзүк-соксаал чок, чогаадыкчы ажыл болур. Лектор кижи бодунуң темазын хүн бүрүнүң амыдыралы-биле холбаары, ону аудитория бүрүзүнүң сонуургалынга таарыштыр кылып чорудары чугула. Ындыр турбуже дыңнаачыларның составын-даа, хар-назынын-даа барымдаалавас, адрес чок, залда дыңнаачыларның хөй кезии ажыл-агыйның мурнаачылары, активчилер, албан-хаамчылар олуруп турда-ла, медереллиг корум-чурум дугайында ниити кыйгырыглар салыр таварылгалар бары чамдык эвес. Бай-Тайга, Өвүр, Бии-Хем районнарда мурнаачы дуржулгачы нептередириниң, амыдыралдың совет хевириниң, социалистиг чарыш болгаш ооң кижизидиичи ролунуң дугайында темаларга лекциялар эвээш номчуттунган. Лектор кижи амыдыралдың чидиг айтырыгларын оюп эртпес, дайынчы, шүгүмчүлекчи болур ужурлуг.

Бистиң практиктиг амыдыралывыстың бурунгаар хогжүлдезинге шаптыктап турар шиитпирлеттинимээн айтырыглар, бергелер болгаш четпестер ам-даа бары билдингир. Пропагандист кижи ындыг айтырыгларны шиитпирлээриниң аргаларын айтыр ужурлуг. Лектор дыңнаачыларның угаан-бодалын байыдарындан аңгыда, оларның сагыш-сеткилин хайныктырар, хей-аът кижирер, мурнуку одуруглярже кыйгырар ужурлуг. В. И. Ленин: «Сетнил-сагыш хайныжышкыны чонга кижиниң шынны дилеп тывары намаң-даа турбаан болгаш турбас-даа» — деп чугаалаан болгай.

Ынаныг-даа лекцияның дээштиг болурунуң үндезини — ооң идейлиг утка-шынары-биле теманы номчуп турар хевирикиниң тудуш харылзаазында. Ындыг болганда пропагандистиниң, лекторларның методиктиг өзүлдезинче, лекция номчуурунуң уран аргазын бедиреринче сагыш салыры онза чүгүла. Партияның дайынчы дузалакчызы болбушаан, лекторлар амгы үениң болуушкуннарының мурнуку одуруунда, совет чонунуң он бирги беш чылда шиитпирлеп турар бүгү айтырыгларының төвүнде туруп турарлар. Бистиң чедишкиннерибисче чонну хей-аът кижирип турар лекторларның сөзү чер-черде кижи бүрүзүнге чедер ужурлуг.

Совет Тыванының 40 чылынга уткуштур

ЭКИ КҮҮСЕТКЕН

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозта дээди эртемниг зоотехник Бичелек Монгушович Шаравииниң удуртканы Чаш-Тал сүт-бараан фермазының коллективиниң ажыл-ишчилери кыштаглаашкынны багай эвес эрттирип, малдың продуктулуун бедидип, баш саның менди кыш ажырган.

Чаш-талчылар он бирги беш чылдың өзек чылында 105 тонна сүттү күрүнеге садар планныг. Саанчылар, ипек кадарчылары, бызаа ажаакчылары түс-түзүнге боттарынга бедиткен хүлээлгелерин чыл эгезинде алгаш, ону күүседир дээш кижи бүрүзү кызымак ажылдап турар.

Ферманың коллективи сүт саалдазын көвүдедири-биле саар инектиң ажаалдазын, чемгерилгезин, суттарылгазын экижиткен. Бо чылдың бирги кварталында 20 тонна сүт саап алыр планын 168 хуу кылдыр, 15 тонна сүттү күрүнеге садар тургаш, 20 тонна кылдыр ажыр боттандырган. Сүттү будүреря-даа, садарыда эткен чылдың бо үезинден хөй болган. Социалистиг хүлээлгезин күүсетпейн барган чаңгыс-даа саанчы чок, кижи бүрүзү экн ажылдазын.

Саанчылар ортузунга социалистиг чарыштың түңнелин үндүрөөре, хоочун саанчы Олчаакай Монгуш 4748 кг сүттү саап алган, кымга-даа аштырбайн биргн черни, Анай Сундуй 4171 кг сүт саап алгаш, ийнги черни, комсомолчу саанчы Надежда Көк-кыс хоочунчыдан чыда калбайн 3122 кг сүттү саап, үшкү черни алган.

Саар инектер кадарчылары хоочун малчыннар Хураңгайдай Монгуш, Мыйтын-оол Олчаймай инектериниң ажаалда-чемгерилгезин, кададың экижиткенинден сүткүрү бедип турар.

Молдургалар ажаакчылы, аныяк кадарчы Сергей Шойдаа фермага ажылдаа-ла уе болбаан, чүгле 4 чыл ажып чоруур. Ынчалза-даа мал ажылынга түткүлдүг, ажыл-ишке кызымак, тоотуг-томаанныг, ак сетиилдиг оол коллективтиң ажыл-ишчилериниң хүндүткелин чаалап ап, мурнаакчыларның одуруунче үнүп, шаңнал-мактала каш удаа четкен. Бо түңнел-биле бодунуң ажаап турары 151 баш молдургаларының баш бурузүнден-ле хонукта 450 грамм немелде денгиин ап турар.

Ферманда төрүүр 234 баш инек бар. Бо хүннерде 112 баш инек ооллаан, оларның бызаалары онча-менди. Чаш бызааларны дуржулгалыг бызаа ажаакчызы Наталья Шойдаа, комсомолчу Татьяна Шойдан олар эки ажаан, малдың хонукта немелде денгиин баш бүрүзүнден көвүдеткен. Инектериниң ооллаашкызы уламчылавышаан.

Фермада кызыл-булунуун дерилгези, каастап, шимээнин көрүштүг, ишти үргүлүг ярыг турар. Ында саанчыларның булунуң түскай дерип кээп. Саанчыларның, инек кадарчыларының, бызаа ажаакчыларының социалистиг хүлээлгелерин, хүнде, айза, кварталда саап алган сүдүн чарыштыр бижээш демдеглей коргускан эки. Бо булуунну үчёткен Анчимаа Дамчай эки дерип кылган.

Чоокта чаа фермага келип ажыткан. Ооң эргелекчиин түскай ортумак эртемниг башкы Клара Дамдын коллективтин ажыл-ишчилериниң 13 бийин чаштарын эки ажаап, көрелип, кижизидип турар.

Ынчангаш фермаңың ажылышчилери боттарының мурнуунда салдынган планныг сорулгаларын хүүсаа бетинде чедишкиннинг күүседир дээш демдиг, шалыпчы ажылдап турарлар.

С. СОТНАМ.

ТИИЛЕКЧИ БОЛГАН

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазының коллективи бо чылдың бирги кварталында 120 тонна сүт саап тургаш, 126 тоннага боттандырган. Ооң иштинде күрүнеге 92 тоннаны дужаарының квартал планын 100,1 хуу чедирген. Ынчангаш коллектив районуң сүт-бараан фермаларының аразынга калбарган социалистиг чарышка бирги черже үнген. Олар партия райкомунун, райкүүскомунун кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының каттышкан профэвилел комитединиң, ВЛКСМ райкомунун шилчип чоруур Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Эртнен чылдың бо үези-биле деннээрге, ук ферманың коллективи 2500 кг сүттү хөйнү будүргеп. Ооң-биле чергелештир сүттүң шынары экижээн. Зоотехниктиг дүрүмнерин шын сагып, рацион өзүтаар силосту, чарбаны, микро болгаш макроэлементтиктерни берип, ажаалдазын экижиткенинин түңнелинде, инек бүрүзүнденге ортумак-биле 390 кг сүттү саап алган. Сүттүң шынарын хынаар лабораторияның ажылын экижиткен. Саанчыларны савалар чуур, аштаар материалдар-биле хандырган.

Салбырның удуртукчулары, ферманың зоотехниги, коммунист М. Куулар, аныяк коммунист Е. Монгуш олар саанчылар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаан. Чарыштың негелделерин өзүтаар түңнелинин он хонуктан, айлап, кварталдап үндүрүп келген. Ферманың кызыл-булунунда коллективтин болгаш кижи бүрүзүнүң социалистиг хүлээлгелерин шеверген кылдыр бижээш аскылаан.

Бо чылдың баштайгы кварталында саанчылар аразында социалистиг чарышка район Советиниң депутады Кара-кыс Сарыглар тиилекчи болган. Ол бодунга быжыглаан 23 инээнден шиитизи-биле 9949 кг сүттү саггаан. Ийнги черни Долгар Куулар алган. Ол 9616 кг сүт саггаан. А Валентина Хертек 8491 кг сүттү саггаш, үшкү черни эзлээн. Мурнаакчы саанчыларга болгаш ажылчыннарга совхозтуң профэвилелиниң ажылчын комитединиң акша шаңналдарын тывыскан.

Ферманың хоочун ажылчыны, районнуң мурнаакчы бызаа ажаакчызы Күзен Сарыглардың харыысалгазында 30 хире бызаа бар. Ооң ажаалдазында бызаалар хонукта 760 грамм чедир немелде денгиин ап, менди доругуп турар. Хоочунунуң дузалакчызының бирээзи, ооң уруу, комсомолчу Тамара Сат. Ол ишкаш эртнен чылын ортумак школа дооскан комсомолчу кыс Надежда Саая олар эки ажылдап турар. Элбек сүттү саап алырынга инек кадарчылары Михаил Сарыглардың, Бады-оол Монгуштуң үзүү база бичө эвес.

«Күш-ажылчы» коллективтер болгаш будүргелерни, албан черлерни, организацияларны эргелеп башкарырынга оларның ролюн бедидер дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлүзүнүң төлевилелиг ферма коллективи таныжып чугаалашкан. Үк хуралга санал-оналл бергеннер коллектив кижизидилгенин сөүлүг төвү болзун дээш кандыг немелде хемчегелерни алза эки дээрзинин дугайында ажык чугаа кылган. Чижээ, ферма эргелекчизи, район Советиниң депутады Елизавета Монгуш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Күшкаш Кан-оол олар боттарының сапалынга коллектив күрүне мурнунга планныг даалгаларын чедир болгаш ажыл күүседип турза-да, иштин курлавырларны чедир ажыглавайн келгенин демдеглээнер. Күш-ажылдың сагыш-чурумун үрээр, чылдагаан оон черге ажыл шагы үзер чоруктар долузу-биле чайлаттырмаан. Бо четпестерни дарый айлаашыр соруулга-биле күш-ажылчы коллективтин кижизидикчи ролюн улам бедидери көрдүнгеп.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Күш-ажылчы медээлер

ӨШКҮ КЫРГЫЛДАЗЫ

Бай-Тайгада «Мурнакчы» совхозта өшкү кыргылдазы тулуктээн. Ажыл-агый бо чылын 3800 баш өшкүнүң барык чартының кыргып дооскан. Кыргылда пункутузунда электриниг 22 болгаш 28 хол-хачылары-биле кыргыкчылар доктаамал ажылдап турарлар.

Баштайгы хүннерде Соржу Байырның удурткан звенозу хол-хачызы-биле 680 сергени кыргып, оларның бирээзинден-не ортумаа-биле 1,6 килограмм дүктү алганнар.

Кадарчылар Сайын Иргит, Мерген-оол Донгак, Кара-оол Борбай-оол оларның кадарган сергелериниң бирээзи-ле 2 кг ажыг шыларлыг дүктү берген.

Хөочун кыргыкчылар Дава-Самбуу, Өшкү-Саар Кендивиинар оскелерни мурнап турарлар.

Кыргылда пунктузунда бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Чымчак алдынны күүнеге дужаар дээш совхозтун ажыл-ишчилерин кызымак ажылдап турарлар.

А. КАНЧЫЫР.

ПЛАНДАН ХӨЙ

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының малчыннарыңа өшкү кыргылдазын доскан. Чечектиниң оларларында турумчаан 1070 баш өшкүден эки шыларлыг 822 кг дүк кыргыттынган, ооллаан алыр 284 кг алынган.

Малчын Степан Сарыларының 344 өшкүзүнден 520 кг дүк кыргыттынган. Чекер-оол Монгуштуң анайларының бөрээзинден 580 грамм дүк кыргып алдынган.

С. МОНГУШ.

ЦЕЛИНОГРАД. Целиноградтың музейинин фондуузундан чыын тургаш кылган «Совет Казахстанның графиказы» деп делегелгени кур черлерниң совхозтарынче чоруткан. Оон-биле часкы хову ажылдарында ажылдап турар көдээ механизаторлар танышкар. Музейниң лекторлар болгүү делегелгени үдевишаан, бригадаларга, хову-дурлагларынга база баарлар. Уран чүүл талазы-биле эртемденнер чурукчуларның чаа ажылдарының дугайын чугаалаар, чурулга уран чүүлүнүң тугайында лекцияларны томчуур.

КИШИНЕВ. ССРЭ-ниң удуртарының уран чогаадылгаларының болгаш кырыын моллав «Миорица» ансамбли концерт программазы-биле май онда Японияже чоруткан. Кишиневтүң ол бот-тывынгыр коллективи—ол чуртка болур Совет Эвилелиниң хүннеринге киржир болгаш ол үеде аңаа Молдавиниың дугайын кадбаа-биле воргузер дээш турар. Найырал байырлалының үезинде уран-чечен болгаш домументалдыг фильмнерни үндүүр. Чуруда-кастаанныг, уруглар чурукчарының делегелгелери база болур.

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Ол хоорайга болгаш «83-түң студентилер чазы» деп чаңчыл апарган республиканың фестивалының киржикчилери совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш хүш-ажылчы чаңчылларынга бедиинин херек кырында бадыткап коргускен. Фестивалдың киржикчилери—Соңгу Осетияның, кожа автономнуг республикаларның дээди соведилге черлериниң студентиклери—дайынның болгаш хүш-ажылдың-даа хоочуннары-биле, аныяк ажылчыннар, дайынчылар, литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары-биле ужурашкан. Байырлал хүннеринде интернационалчы наймырадың кижилерин, эң дээре позитивтиг ырлар дээш конкурстарны, чуруда болгаш компар делегелгелерин кылган. Кино тырттырарынга чыактарның киностудиялары аңаа чогаадыкчы отчеттарын база кылыпаан.

ЦАЛКА (Грузин ССР). Ол районнуң төвүнде май онза ажыттынган амнелге-поликлиника комплексинге баргаш, эмчиниң бүгү хемнигиг дузаламчылын ап болур. Амгы үениң бойбазырагай аппаратуразы-биле дерттиптеп эмнээдеге 320 орун бар, а поликлиникада — үнүнде 500 кижиниң хүзүн алыр аргалыг. (СЭТА).

КЫРГЫС ССР-ДЕН ТЫВАЖЕ

Кыргыс ССР-ниң аас чогаадыкчы ансамбли Тыва черже аалдап келген. Оларның составында 15-ке кижи кирип турар. Ук ансамблиниң удуртукчузу Кыргыс ССР-ниң улустуң артизи, Токтогул национальный литреалы —Эгебее Турсуналиев.

Олар найыскыдап Кызылдың болгаш сеткиинин чурттакчыларынга хөй-төй концерттерни көргүзер. Оларның аразында ат-сураглыг артистер база бар. Чижээ, оларга Кыргыс ССР-ниң алдарлыг артистери Э. Усенбаев, А. Айталиев, атырык А. Шарипова, хомусчулар У. Мыктыбек, Т. Бабажан болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Ол аас чогаадыкчы ансамблиниң концерт программазында национал хөгжүм көрекселдерниң күүсеглелер, мырлар, уран-чечен номчулгалар болгаш өске-даа солуң номерлер кирип турар.

МАЛЧЫНГА

«Бай-Тал» совхозтуң Тураалыгда хойжу бригадазының мурнакчы хойжузу Кумбалак Дамзының кыштаанга совхоз алыптынарлы 60 кижи шефтеп, дузалашкан. Хөй наңнаанының көрженнин казып аштаарынга С. Кан-оол, Х. Даак, Д. Бора-оол, Ч. Эрес-оол олар болгаш өскелер-даа эрестиг ажылдааннар.

Х. КАРА-ООЛ.

«Революциянын чалбыжы» совхозтуң № 4 хову-трактор бригадазының поварлары Тамара Зубкова биле Светлана Бурмыпова сезон эгелээри билек-ле боттарынып турушгарын эдилеткен. Бо хүннерде олар 50 ажыг механизаторга амданныг аъш-чемни белеткеп, кызымак ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазын) поварлар Т. С. Зубкова, С. В. Бурмыпова.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозуу.

ДОКТААМАЛ КОМИССИЯНЫҢ ХУРАЛЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң аныяктар херектериниң талазы-биле доктаамал комиссиязының хуралы болган. Аңаа «СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезиниң талазы-биле ажылдың чоруп турарының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Иэлеткелдерни Тываның кедээ ажыл-агый техникумунуң директору Д. А. Кодеспиков, автоорук техникумунуң директору В. Ф. Мишкин олар кылгеннар. Ук комиссияның даргазы М. В. Котелевский дыңнадыг кылган.

Комиссия хуралынга чогуур шиитпирни хүлээп алган.

(Бистиң корр).

АК-АК БОЛГАШ ХООР-САРЫГ...

Өг чанында саглагар мөгенерлиг ак теве тур. Ооң арай сести-сести машинадан үнүп келдим. Кады чорааным Аваа Чигжитович сезинмейн-даа өгже дөрт базыпты. Биске уткуй өгден чээрби хар үезин аныяк уруг үнүп келгеш, чазыы аажок мендилээш, өгже киреринә чалады.

— Кайы хире чурттап, ажылдап тур силер, дунмам? Кадыынар кандыгыл?— деп, партия райкомунун бирги секретары, дөрде олурупкан айтырып олур.

— Эки-ле тур бис. Час арай соок болгаш тур ийип бо. Бодаганназа чогуур сес энгин арткан, даштын 32 бодаган бар, дүн-хүн чокка оларны-ла хайгаарап тур бис — деэш, уруг-даа дораан шай хайындырып эгелей бердп. Бистин салган айтырыгларывыска ол урутнун биллингир, толаргай, бодамчалыг харыылап турганың бодаарга боттарынын ажылынга сонуургалдыг болган бот-харыысалга дең чүвеин билирги аажок болду.

Улуг тевежи, өгнүң ээзи Валерий Севекович Аймыжы (чүгле 22 харлыг) аалдан ырай берген адаанарны хайгаарывышаан, суурже чугула ажыл кыла берген болду.

Аиса биле Валерий 1981 чылдың чайынында өлеңенгенер. Мал ажылын чажындаңа көрүп өскен уруглар-дыр ийин. Совхозтуң дирекциязы бүгү талазы-биле өөренип көргеш, аныяктын аңына Валерий биле Аисага теве малладыр деп шиитпирлээш. Тарлашкын унунга база бир ак от немежи бергеп. Ол өгнүң коданында ак-ак болгаш хоорсарыг ийи чүс ырак ажыг тевелер белдүне бээр апарган.

Хүлээп алган тевелери 1982 чылдың мартаан эгелеп төрүп эгелээн. Теве төрүүрүн көрүп, бодаган азырап чораан эвес, ол дээрге берге болгаш карак салбайн туда көөр, кижи дузазы чокка канчап-даа болдунмаз херектиң бирээзи болган. Теве колдуунда хүндүс тура төрүүр, а өске малдар мынаш чыппас. Элээн чаш шыырак кижилериниң хоа-биле тудар дузазы херек. Чаа төрүттүнген бодаганны дээш барык-ла тоовас болур. Ында хонук шиитпес кижилер хоа кырынга тудуп алгаш эмзирер. Чаңгыс кижи ону ууур ужур-даа чок, бодаган тоткуже ону көдүрүп эмзирер. Чаш бодаганга чылыг чоорган, бөрт херек. Бажы-биле чер саваар, мичангаш аваа бөөт кедирер. Тевежилер шагдан тура-ла бодаганны мичаар азырап келгеннер. Аныяк малчыннар теве малдаан чылында 13 энгин төрүүр ужурлуг турган. Шынап-ла 33 теве бодаганнаан. Оларны шуптузуун дурждулгалыг кижилериниң дузазы, арга-сумези-биле дорукторуп алганнар. Бодаганнарының 16-зы кыс болган. Ам бир харлыг торумнар аваларының чанындан ыравас, чассны хевээр чоогаар базып чоруурлар. Эрткен чылын теведен ортумаа-биле 5 килограмм дүк алганнар. Ол дээрге кончуг үнелиг дүк болур.

— Даштын кажаада 32 бодаган бар — деп, Аиса чугаалады.

— Бодаганнарым эмзирер үези келди, уруум — деп, Валерийнин иези Янчан бо кирип келди. Ортумак сыныыг, бежен харлыг ажып чоруур хире сергек, чүгээнүк шижи болду. Ала аттыг оол тевелерни аалче сүрүп кирип келди. Улуг кажааже кирер сүре бердилер. Моюннарында көк тоогу хендирлерлиг, чамдыктарының баштарында кызыл чалаа пестер-даа бар. Энгинжерни Аиса кунчуу Янчан-биле кады баглагылаптты. Кажаадан бодаганнарны үндүрүп кээп, ийнги черни чедирип, чамдыктарының аксынга эмгиниң бичии азаргаттыг допшузуун тып бээр-даа. Аваның бодаганнар элээн үр билбес боор чүвелир. Чүгле кижи ону тып бээр.

Бодаганны хүнде алды катап эмзирер. Эртенгиниң 6 шакта эгелээш, дүнекининң 12 шакка чедир, азы 2 шак болгаш-ла эмзирип турар. Бодаган улгаткыже чедир чезиниң сүдүнден өске чүве чимчу-даа чиээ. Кажан олар элээн улгазы бергенде, оът-көк үнүп келгенде, башгайгы часты үнмирээшкин болурга янчан оътка дүмчүү дээп оъттай бээр. Дыка-ла чарын амыдыралдыг мал.

Чаңгыс тевелер баш хевээр черинче базыптар. Иэнг элеңнеде кежи чарлы бээр, ооң хурупчы мелдер. Оны аштап, эмгээри бергеге ажыл. Тевежи кижи үргүлүг эдиттә кырында турар. Совхоз аныяк тевежиде 6 эът быжыглап бергеп. Үргүлүг солун мунар алдар. Мунар тевелер база бар. Өөредип каан чаш адаанар база бар.

— Дыка сүдүг тевелер бар, бир сааргда литр чедө бээр. Сүдү эремелеттинмес болур чүве болду. Амданың аңаа иесе сүдү-биле дөмей-ле — деп, Аиса чугаалады. Теве чиктиг чанныг мал, дунгужуу төрээн энгин өске энгинжерни эмеринге ынак. Хар эрим, тер керара бээрге, энгинжер-даа, бодаганнар-даа алгырыкшыл эгелеп. Иезин сеткиин эрим, телимге ынаккыны куптырын эгелээр. Моңгак энгинжер солуннарын электрижек чорукчаның кээр. Бодаганнар кижи-биле ойлажырынга, аажок ынак.

Улуг ак буураны ажыңдырып кааш аныяк тевежилерниң аңыр-аңыр-даа ооң ажылын харак-биле көрүп таныштың оларның берге болгаш чаа ажылынга чедиишкиннерни күзээш чорупчувус.

— Кайгамчык-ла аңыр-дыш чок дидим, кортпас маадырлыг уруглар-дыр бо. Аваа Чигжитович — деп ерүүге чорул оргаш чугаалаамы.

— Магалыг-ла уруглар. Ленин аттыг совхозтуң тевежилеринде база-ла кончуг аныяк уруглар бар, бо чылын алган бодаганнарны бага хоган болу, сөөлүнде таныжып көөр бис: Аныяктарга идегел уруг. Олар дээрге кандыг-даа ажылга бистин уруг идегелиниг, чоргаарларывыс — деп туннеди.

Комсомолчулар чаа 22 харлыг Валерий, чүгле 20 харлыг Аиса Айжыжылар 230 тевениг, ооң иштинде 90 ангинерни ажлап эстерге туралыр бодаарга шиитпирлеттирилер. Бо чылын 40 бодаган алыр ужурлуг. Совет Тываның 40 чылын тэлептиг үтпүүр дээш үлам соруктуг ажылдаарлар.

А. АРАПЧОР.

Кажан-даа, каяа-дваа быжы сагыла-чурум дээш

ДУРЖУЛГАГА ДАЯНЫП, ОНУ НЕПТЕРЕДИР

«Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-зинде дагдыныкчы коммунистер Ч. Х. Баткар, К. Л. Увангур олардың ады районда сураглыг. Олар ажаа хой чылдарда ажылдап, саанчының парын, харысаалгалыг, бедик мергежил негеттинер ажылынга авыяктарны өөредип, коллективти сырый каттыштырарынга үлегер-чижээн көргүзүп келгеннер. Дагдыныкчы коммунистерниң киржиллеги-бile коллективте күш-ажылдың быжыг сагыла-чуруму, организастыг чорук тургустунган. Ферма бо чылдың бирги кварталының планын 126 хуу күүсеткеш, районда СБФ-лериниң аразында чарышка тиилеп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсекомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Бо коллективте хуралдарны, политхүннерни, лекцияларны, бесседаларны ай сайында арттырып, ажыл-херекти анаа аналитеп, концерттерни белеткеп, хостуг үелерде совхоз төвүнге барып, чонга баравалгадып турар. Наймаалыг коллективке ажылдаары — аныяктарга солун болгаш өөредиглиг.

Районуң партия организациязының чоргаараалы, чөлегижи болуп турар мындыг күш-ажылчы коллективтер биске аажок эвес. Аңаа «О. Шынаа» совхозту база хамаарыштырып болур. Онда партком, кодээ Совет, профэвилел комитеди болгаш комсомол организациязы күш-ажылдың сагыла-чурумун быжыглаар, кадрларын аяктадып үнер-кирер чоруун эвээжедир талазы-бile ажылды элээп идепкейжиттикеп. Ажыл үеде бо ажыл-агыйның бүгү адырлары боттарының ажыл-ишчилерге тайылбырлаар, планныг даалгаларны баар, кижи бүрүзүнүң ниити херек дээш харысаалгазын, ажыл-агыйжы чоруун бедидер талазы-бile ажыл совхозта эки. Сагылга-чурумуну быжыглаар, күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алырынче угланган айтырыгны малчынар партиянның ажык хуралдарынга чугаалашкан.

Моон түнелиинде совхоз бирги кварталда мал ажылының продуктуларын күүнеге садарының планын күүсеткеп. Малчыннар кыштаглаашкынны хүн-чаагай эрттирип турар. Совхозта төрүүр чүс хойга онаштыр 83 хураган камгалап алдынган. 28 малчын социалистиг хүлээлгелерин чедишкининг күүсеткеп. Оларның иштинде партия райкомунуң кежигүүү Ч. Санаа, район Соведининг депутады В. Аракчаа, С. Уржанай олар ишкаш мурнакчылар бар.

Ол ышкаш күш-ажылдың сагыла-чурумун экижидип, ажыл шагы үзер чорук-биле демиселди күштелдиргенниң түнелиинде, Шуурмактың яңы белеткеп пунктузунда (эргелекчизи В. Н. Кыдыроол) ажыл шагын чылдагаан чокка үзер чорун эрткеп чылдагаанга бодаарга, бирги кварталда элээп кызырылган. Коллективте күш-ажылды организастаарының боттуг хемчегларын алган болгаш, бирги кварталга бараанныг продукция будурер планын 102, ону сайгарарын 100 хуу күүсеткеп. Планнан ажыр 1813 кубометр шилг материалдарын, 55 кубометр шала манзаларын бүдүргеп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн олаан бедиткеп.

Ол ышкаш районуң яңы ажыл-агый черн (директору В. Доржу), сут ажыл-агыны (директору Л. И. Саморидов), орук тудуг-септелге участугу (начальниги С. Санаа), «Тес-Хем» совхоз (директору Н. Оюржак), өскелеп коллективтерде сагылга-чурумну күштелдиргенниң түңнелиинде, ында ажыл шагы үзер чорук ийи катап кызырылган, корум-чурумнуң байдалы экижээн. планныг онаалдамар күүсеттинип турар.

Партиянның болгаш чазактың үстүнде доктаал-шинтирлеринге дүүштүр соруулгаларны районнуң партия ажыл-агый активинге чугаалашкан, түскай хемчегларни ажылдап кылып, хүлээп алган. Парткомнарның, партия эге организациязының, күш-ажылчы коллективтерниң хуралдарынга күш-ажылдың, будүрүлгенниң сагылга-чурумун быжыглаар дугайында айтырыгны чугаалажып, ажылдап кылган хемчегларни күүседир талазы-бile ажылдарны организастап турар.

Бо бүгүнүң түнелиинде район 1983 чылдың бирги кварталында күүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеп. Эътти 111,5, сүттү 115,7 хуу боттандырган. Шуурту совхозтар күүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планнарын күүсеткеп. Будүрүлгелер коллективтери база эрткен кварталда чедишкининг ажылдаан. Олар баравалгыг продукция будүрериниң болгаш ону сайгарарының планнарын күүседип, эрткен чылдың ол үезинге деңнеэрге 35 мун рубльдүк продукциязын хөйнү будүрүп, 31 мун рубльдүк продукциязын хөйнү сайгарган. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң планы база күүсеттинген.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң «Улус ажыл-агыйында күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидер болгаш кадрларның ажылдан үнер-кирер чорууң эвээжедир дугайында» доктаалында айттынган соруулгаларны чамдык коллективтерде четпес боттандырып турар. Ыланғыя № 1070 КМК, ажыдырал хандырыга комбинады, аңныр ажыл-агый черн ышкаш коллективтерде ажыл шагы үзер чорук 1,5—2 катап көвүдээн. Ында партия организациялары коллективтерде хөй-ниити организацияларының, профилактика төвүлелериниң, эш хүүзүүн судаттынның ажылын идепкейжиттирбейн, арагалар, ажыл шагы үзер кижилерни шыңгыы хемчег албайн турар.

Чижээ, № 1070 КМК-да эрткен чылдың ол үезинде 92 кижи-хүннүң ажыл шагы үстүнген болза, бо чылдың бирги кварталында ол 120 кижи-хүн четкен. Коммунистер Н. Бады-Суур, Э. Монгуш олар арагалап, ажыл шагы үзүп тургаш, ажылындан үндурткеннер. Администрацияның чөптүг негелдерни тоон көрбес, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрел, партия Уставын хажыпт чоруур ындыг коммунистер-биле эптеш чок байдалды өске-даа коллективтерге тургузар соруулгалыг бис.

Күш-ажылдың сагылга-чурумуң шыңгыы сагывас, ажыл шагы үзер фактылар районнуң совхозтарында база бар. «Кызыгаар» совхозта партономун ол ажылче кичээнгейлиг коштатканындан 22206 кижи-хүнүнүң ажыл шагы үстүнген. Ында кадрлар талазы-бile инспектор табель системазын коштакар тургускан. Ажыл шагы үскенерни чоонуң ниити хуралдарынга, эш-хүүзүнүң судунга, профилактика чөвүлелиниге эвээш көрүп турар.

Ол ышкаш чамдык совхозтарда, күш-ажылчы коллективтерде администрацияның чөпшээрели-бile база аарыгның үжүндан ажыл шагының чидирип хой. Чижээ, «О. Шынаа» совхозта эрткен чылдың ол үезинде варыг чылдагаанары-бile 214 кижи-хүнүнүң ажыл шагы үскен болза, бо чылдың баштайгы кварталында ол 430 кижи-хүн четкен. Ооал-ондакка таварышкынындан ажыл шагы үзер чорук «Тес-Хем» совхозта база хөй турда ында партия болгаш профэвилел комитеттери оон чылдагаанын тодаратпайн, кадр киллээзиниң инспекторунуң ажылын контрольдап, оон отчёдун партия хуралдарынга дыңнавайн турар.

Он бирги беш чылдың өзек чыыпында, районнуң мурнунда салыңган улуг соруулгаларны күүседирде күш-ажылдың быжыг сагылга-чурумү, организастыг, бедик харысаалгалыг чорук негеттинер. Оны чедип алыр дээш партия организациязының дайынчы арга-шинээзин бедидеп, оларның административныг ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин улам долу ажыглавары — чүгүлә соруулавыс болур.

С. КУУЛАР,
СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары.

• • •

Кызыл-Мажалыкта Сельхозтехникумкомнуң салбырының дээре ажылдыгларының бирээзи — мотор септээр цех. Оон ажылчыннары бирги кварталдың планын чедиишкининг күүсеткеннер. Онаалганындан ажыр 5 трактор шимчедикчилерин септээн, 57 автомашина шимчедикчилерин ажыглалга катап киргеп.

Семис-оол Улуг-Бораевич Монгуш ында 1950 чылдан эгелеп ажылдаан. 33 чылдарның дургузунда оон холун дамчыштыр чеже шимчедикчилер эртпээн дээр. Оон ажылчын намдарында кол-ла чүүл — каяа-даа, кажан-даа сөзүмге ээ болуру, даанган херээни эчизинге чедирери болгаш ону мөңгеда бедик шынарлыг кылдыр күүседири. Ажылының түнелиинде ниити кереекке хүрээлеп болур ышкаш ажыл-агыйның күүсеттинип келгени — бүгү амыдыралында удуртулга боон келген бо дүрүмүнге ол шынчы болуп артышаан.

ЧУРУКТА: (он талазындан) С. У.-Б. Монгуш болгаш будүрүлгенниң хоочуну Б. Б. Ооржак.

В. САЛЧАК.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЭДЕ КӨӨРУ НЕГЕТТИНИП КЕЛГЕН

Республиканың төвүлеп машина оруу-биле чоруурга «Мөген-Бүрен» совхоз үй-ле ырак черде турары илдең. 1966 чылдың июнь бирде, ында чаа колхозту тургускаш, түскай ажыл-агый кылдыр организастаан.

Колхоз тургустунган соолуңде, чыл бүрүде, он аал чурттаар бажыңнарны, 5 хой кажааларын кылып турган. Колхоз-даа, совхоз-даа турда «Мөген-Бүрен» тилдиг-на ырак орулгалыг ажылдап келген. Эрткен беш чылда орутумза-биле 113 мун ырак орулгалыг болган.

Соолгу беш чылда, 1977 чылдан эгелээш, колхозту совхоз кылдыр эде тургускан соолуңде, ында чаа чурттарга тудуу шуут немешпестээн. Малчыннарга беш бажың, оон 210 дөрбелчин метр чурттарга тудуу кылдынган. Суурда КМК шугуму-биле чангыс бажың туткан.

Совхоз төвүнде безин өскеннген аныяктарны самаваска, 13 өрге өгде чурттап турар. Тудугнуң ажылы чугулага көөр дугайында СЭКП Төп Комитединиң бо чылдың март айда тодаргай доктаалды хүлээп алган болгай. Ол хирее совхозтуң удуртукчулары ону амыдырапга боттандырбайн турары илдең.

Бо совхозта яңы сөөртүүнге эде дериирп-биле берген ЗИЛ-157 марканың беш машиназы балансында бар болзада, оларның чангызы-даа мынчага чедир эде дерилтинмээн. Моон уламыдан совхозка хереглеттинер тудуг материалдары Чадаанадан, Кызылдан чедир сөөртүнмейн турар. Ынчангаш совхозка соолгу чылдарда чуртталганы-даа, малдың-даа тудугларының чогуур неттелдеми хандырбайн турарының кол чыдагааны ында.

Он бирги беш чылдың планнарын совхоз күүсеттинер болза, чыл бүрүде 500 хой кирер кажаалар немежири билдингир. Ынчангаш эргежок чугула тудуг материалын сөөртүп алыры неттеттинип турар. Совхоз дезинсекторларже яңы чок болганда, ону Чадаана, Кызылдан керээ ёзугаар садып алгаш сөөртүр апаар. Тудуг ажылын сайыразырының транспорт айтырыгы улуг рольду ойнаары чугаажок. Мындыг чугула айтырыг туруп турда, совхоз директору Каллар-оол Донгакович Чылын-оол шуут керекке албас, ону ада-чайгаарлаашкынче киргеп.

Тудуг бригадазынга машина-даа быжыглап бербес, хуваалга үезинде эртеннин-не «даарталап» будүлдуруп кеар. Тудуг бригадазында 8 кижи кылыр ажыл чогуннан конторага чыглып келгеш, таван чаңгы шуут чаңчыл болган. Тудугжулар айда адыр акша чок артары, ажыл шагы үзүп, «проглулдаар» чоруу чогулчуунун айтырыны апарган. Бо дугайында совхозта партком, профэвилел комитеди канчыг-даа хемчег албайн турар.

Бир эвес тудуг бригадазынга ыяш сөөртүр 2 лесовоз, самосвал даам ышкаш машиналарны быжыглааш, күш-ажылды организастаарынга бедидер болза, чурттаганынга-даа, малдың-даа тудугларны чогуур неттелдеми хандырбайн турарының кол чыдагааны ында.

Тудуг материалы сөөртүр чижектиг айтырыгга Кодээ ажыл-агый министерствозу багай дузалажып турар. Автобазанның машиналары түгле сула, сиген сөөртүр-биле кызыгаарлаттынып турер.

Совхоз директору — квартучу кижи болганда, ажылды тудугже угланымнар, ону бодуу контрольдаар, сынмас мал кажааларынга мал чүдүлерни сонсаар, совхоз ажылчыннарын чурттарга бажыңнарын-биле хандырар чаңгыс чаңгыс болгаш ажыл-ижин олче үгленнирер.

С. НАСЫК-ДОРЖУ.

ЧУРУКТАРДА: аныяк эмчи Эльвира Ооржак; будүрүлгенниң хоочуну Л. А. Сапожникова коллектив кежигүннери-биле дуржулга солчуп олур.

ДЭЭДИ ШЫНАРНЫҢ МЕТАЛЛЫ

Принцип талазы-биле холуксаалларның чаа тургузуунга үидезилээн бедик шынарлыг металлар эзилдирип ап болур чүгүлә ажыдыышкынны Москва эртемденнери кылганнар. Ону чоокта чаа ССРЭ-нин ажыдыышкынар данзызының дептеринге бүрүткээн.

Металл аймаа кирбейп турар конструкциялары казба-биле ажыглап турар-даа болза, бистиң бо вегинис, херек кырыында, металл веги болуп артпышаан. Металл материалдарның хереглери доктаамал улгадып турар болза-даа, оларны кылып үнүрер санын көвүдедип тургаш, ол хереглелерни хандырары ажык чок херек болуп бар чыдар. Ындыг болганда, материалдарның шынарын бедидер, эзилделге ур барган болур кылдыр оларны албадаар херек. А ол соруулганы — боттандыларын — амыр эвес херек. Ажылдың эге чадазында-ла, кажан суук металлдар болгаш холуксаалар казып эгелеп турза, бергелер тыптып эгелээр. Эзилдирип соон бар чыда, кристалланы бээр, оон ишкинге «үргенелер тургустуна» бээр. Ол үргенелерни специалистер, оларның дүрзүзү шивиге демей бооргаа, дендриттиг (чыш хевирлиг) дээн адаарлар. Кристалланыышкын оожум болган тудум-на, үргенелер улуг болур, оон удамыдан металлдың бүдүжү багай болур.

Үргенелериң канчаар тургустунарын металлургтар эки билирлер. Ол болза хенгинге адрозан эгелээр. эзилдирген масса сооган тудум-на ол улгадып бар чыдар. Ядро болза металлда холушкан ес-ке кезекчигеш болур. Ындыгдаа болза, ес-ке кезекчигеш бүрүзү кристалланыышкын төвү болуп шыдавас. Ангыаны кезекчигештерниң химиктиг болгаш физиктиг будуштеринин тайылымы-биле металл оларга чиңгыймас, ынчангаш олар кристалланыышкын болдурар күштер болбайн хамаарыштыр директорнуң өөредилге-кижизидилге ажылдарының талазы-биле орлакчызы Рудольф Петрович Берх мындыг чүүлдерни чугаалады. Амгы үеде 24 трактористе, 25 токарь база үшкү класстың чолаачылары өөредилгезин уламчылап турар. Бо өөредилге черниң материал-техниктиг базазы быжытып турар. Тус-тус мергежилдер айны-биле теоретиктиг болгаш практиктиг либоратория кабинеттерия дээш. Ында саалда аппаратары, Т-150 трактор, демир чоңдурар 10 станок дээш өске-даа чүүлдер бар. Трактор, комбайн лабораториязының тудуу чорун турар. 250 оруулуг ниити чурттарга чери бар.

Республиканың совхозтарындан чорутқан кижилерге мергежилиин айны-биле бижыг билигни бээр дээш башкылар коллективи улуг күүтү үндүрүп, таварымчалыг байдалдарны тургузарынче угланган хемчегларни ап турар. Оон-биле кады чамдык бергедашкиннер база бар болду. Бир дугаарында, нурсентымар чыыл алыры дыка парын. Кодээ ажыл-агый министерствозу биле Сельхозтехниканың курсомитединиң кодээ ажыл-агый кадрларының билиг-мергежилин бедидеринин талазы-биле кадыы түгээп алган документтерни чамдык районнарның кодээ ажыл-агый эргелеллеринде чүгле стол ниитинде чымыл турар. Оон уламыдан совхозтар кымнарны кийнээр өөредип чорударын билбес болур-дур.

Ниити чурттарга черниин беш каът бажыңнарга 230 курсант чурттап болур. А оон үш дугаар кабдың министерство база Сельхозтехника курсомитединиң айтыышкыны-биле келген өөрүлелер болгаш өске-даа чурттакчылар эдеп алган. Башкылар коллективинин арай бооргаа чыыл алган курсантылары бичии ораалдерде сынмаалажып турар. Оон ангула ниити-чурттарга черинге мындыг холушкак чурттакчылар турарга сагылга-чурумну тузарынга болгаш өөредилге-кижизидилге ажылын чорударынга таварымча чок байдалды тургузуп турар.

ССРЭ-нин составынга Тываның эки тува-биле катышкаанының 50 чыл болуп сөөнге Кызылга өөредилге-кутталар комбинады республиканың ажыл-агыйлаачыга ажылдаары-биле ачы-буруу мергежилдэн хөй-тей кадрларын белеткээри-биле ында баткылар коллективин боттарының ажыл-ижин олче үгленнирер.

Д. КАРА-ООЛ.

ЧЫРЫК БОЛЗА...

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозу республиканың база бир шырак дээш ажыл-агыйларының бирээзин. Совхозтуң материалдыг базазы чыл келген тудуп өзүп турар. Ийи школа, эмнелге, садыглар, үргүлер албан черлери, клуб дээш оон-даа өске. Амгы үеде район черелиг түүйбу заводу, пилорамз, чурттарга бажыңнары туттуп турар.

Ынчангаш ол чугула хереекке хөй чылдыг күш-ажыл етажтыг улус ажыглавас ыяш, а том бүзүрүлге лабораториянында болдуунда аныяктар ажылдап турар. Коллектив кежигүннериниң ортумзи шаңчы — 22 хоо. Аныяктар Совет Тываның 40 чыл оон ажылчыннар чедишкининелиг үткүүр дээш кыштаглаашкынче келген. Мөңгүн-даа лабораториязынга хомудаа чок.

Белеп продукциянның болгаш руданың шынарын тыварыга чазыг кылыры хаая тавармылга. Мындыг чорук лабораторияның партия, профэвилел, комсомол организациязының аныяктар-биле сырый харылаалдыында. Эки тургустунган лагдынмышкын ажылы база улуг салдаалыг болуп турар. Эльвира Ооржак ону эки билир. Дуржулгалыг эптеринге дузалаш-биле ол чаа-ла чыл ажыг лабораториядан ажылдап турар болза-даа, шенекчи-хынаачының түскай мергежилин эки шингээнип ап. оскелерден чыдыг кагбайн ажылдап турар. Төп будүрүлге лабораториязында база Ак-Довуракты школаазында келген. Мөңгүн-даа лабораторияларга хомудаа чок.

«Тыва даг-дүгү» комбинатның лабораториязының ажылы улуг харысаалгалыг: ынаачалыг болгаш частырыг чоп ажылдарын негээр. Фабрикадан арыгдап цехтерниче кирип турар руданы чүгле болбаазырадыр эвес, а будүрүү түрлүг даг-дүгүнүң шынарын тыварын оларга илгеп турар. Маңаа чазыг туруп болбур, дуржулга керек. Ынчангаш бо чугула хереекке хөй чылдыг күш-ажыл етажтыг улус ажыглавас лаг, а том будүрүлге лабораториянында болдуунда аныяктар ажылдап турар. Коллектив кежигүннериниң ортумзи шаңчы — 22 хоо. Аныяктар Совет Тываның 40 чыл оон ажылчыннар чедишкининелиг үткүүр дээш кыштаглаашкынче келген. Мөңгүн-даа лабораториязынга хомудаа чок. Аныяктар Ч. Ч. Ооржак, Т. Х. Кобелева, Т. Л.-С. Күжүгет аныяктарны ажылчын мергежилге күзелдин-биле өөредип турарлар.

А. БАРМАШОВ.

АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

«Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың өзек чылын күш-ажылчы чедиишкинчилиг эгелээн. Планныг онаалдамарны күүседиримге кижи бүрүзү идепкейлиг киржип турар.

Совхоз бо чылын күүнеге 380 тонна эътти, 64 тонна дүктү, 105 тонна сүттү садар хүлээлгелиг. Бирги кварталда 30 тонна эътти садар планын 33 тонна, 10 тонна сүт садарын 13 тонна кылдыр ажыр күүсеткеп.

Совхозта шупту төрүүр 10743 хой бар, оон 8735-и ооллаан, чүш толу онча-меңги.

К. КОМБУ.

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Тыва АССР-де ДОСААФ организацияларының ажылының байдалының болгаш ында четпестерни чайлаыр талазы-биле хемчеглер дугайында доктаалды Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Республиканың чурттакчыларының аразынга камгалалмассалыг ажылды экижидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ДОСААФ-тың область комитеди, улус депутаттарының районнар болгаш Кызыл хоорай Советтеринин күүскомнары ап турар дээрзин Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында демдеглээн. Нииттилелдиң сан составы доктаамал өзүп, өөредилге болгаш спорт талазы-биле материал-техниктиг базазы быжыглып, спорттуң шериг-техниктиг хевири улам сайзырап, организассмассалыг болгаш шериг-патриоттуг пропаганда ажылды дыка экижип турар.

Ындыг-даа болза, камгалалмассалыг ажыл республиканың ам-даа чогуур деннелге четпейл турар дээрзин ук доктаалда айыткан. Чурттакчыларны, ылангыя аныяктарны ДОСААФ кежигүнүнче хаара тударын кошкак боттандырып турарындан эге организацияларда бактаап кирип турарларының саны эвээш. Чамдык бүдүрүлгелер, совхозтар, албан черлери болгаш организациялар коллективтеринде камгалал нииттилелиниң эге организацияларында каш-ла кижи бар ийикпе, харын чамдыктарында нииттилел бедиин тургустурнаан.

Чамдык организациялар ССРЭ-нин Чепсектиг Күштеривче албан эрттирер аныяктарның белеткелиш кошкаткан.

Шеригниң эге белеткелиш корудар өөредилге-материалдыг базазы сула, шериг удуртукчу кадрлар-биле четпелеттинмээн өөредилге черлери амдаа бар. Шериг ужур-дузалыг техниктиг мергежилдим кадрларын белеткээр талазы-биле ажылды Ак-Довуракты автошколазы, Бай-Хаактың спорттехниктиг клуву кошкак чөрүүп турар деп ук доктаалда шүүмүүлээн.

Кара адар черлер, авиамодель болгаш спорттуң ооредилге-биле шериг-техниктиг хевиринге кичээл эрттирер шөлүгештер чамдык суурларда, оон турачук районнар төптеринде чок. Хамзат камгалалдың билиглерин чон ортузунга нептерелдин турарында четпестер база бар.

Бо четпестер чаңы көргүзүп турарыл дээрге, ДОСААФ-тың область комители, улус депутаттарының районнар Советтериниң күүскомнары камгалал нииттилелиниң эге организацияларынче кошкак ниитээйгей салып, олардан негелдени күштелдирбейн турары-дыр. Тыва АССР-ниң Чымалыышкын министерствозу, профессионал-техниктиг өөредилге эргелеп, күш-культура болгаш спорт комитеди шериг белеткелиш база сургуулдарның, өөреникчилеринге шериг-патриоттуг инжилдилгени бедик дээжелеге тургузар ужуглуг.

Тыва АССР-ге шериг-массалыг ажылды экижидер талазы-биле хемчеглериниң планын бадылаарын, илереттинген четпестерни дарый чайладырын, армияга, ужар түүлге база флотка дузалаар талазы-биле бүгү талаалыг ажылды күш-ажылчы коллективтерге, өөредилге черлеринге күштелдиреринге ДОСААФ Тыва өскомучинга, министерстволарга болгаш ведомстволарга дааскан.

ДОСААФ организацияларының ажылын доктаамал контрольдаарын, оларның ажылчорудулгазын утпап башкарарын, камгалал-массалыг ажылдың байдалын улус депутаттарының Советтеринин күүскомнарының хуралдарынга чугаалаарын, бүдүрүлгелерниң, организацияларның, албан черлериниң, совхозтарның, өөредилге черлериниң удуртукчуларын ажап дыннаарын шида айыткан. Камгалал нииттилелиниң хүрээлениңче чурттакчыларны, ылангыя аныяктарны хаара тударын, ССРЭ-нин Чепсектиг Күштеримге албан эрттиреринге аныяктарны белеткээрин күштелдиреринге, техниктиг мергежилдиң кадрларын белеткээриниң шыырын экижидерин, спорттуң техниктиг болгаш шериг хевирлерин хөгжүдерин хамаарышкан черлерге дааскан.

— Шериг-патриоттуг болгаш камгалал-массалыг ажылга доктаамал дузалы көргүзер, спорттуң шериг-техниктиг хевирин хөгжүдер, «Зарница», «Орлёнок» оюннарын эрттирер сорулга-биле ниити билиг школаларының болгаш профтехучилищелериниң ДОСААФ эге организацияларын камгалал нииттилелиниң өөредилге болгаш спорт организацияларын-а быжыглаан, — Бүгү районнар төптеринге, совхозтарга каш адар черлерни дериирня, картодромнарны кылыыр. Байхаак сүүрүг мотоспорттуң секциязын тургузарын, мотодромну дериирин, чон ортузунга билиглерин калбартырын түс-түс ажылдакчыларга ук доктаал хүлээндирин турар.

НИИТИ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

ССРЭ болгаш БҮР аразында Нанырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарыга дузалажылга дүтайында керээге ат салгандан бээр май 12-де 16 чыл болур. Керээ — Совет Эвилели болгаш Болгарияның аразында бүгү талаалыг ажы-дүнга кады ажылдажылганың үндезини. Кайы-кайызының-даа таңеларынга ажыктыг кады ажылдажылганың калбарып турарының бир көскү чижээ — 1978 чылда ажыглалга киргең паром. Ильичевск — Варна аразында ону тутқан.

Дөрт ажыг тылдарның эргүзүнда Варнаның паром комплекизининң ажылы эвээш ескерилген, оон ажылы эптиг болгаш ажыктыг апарган. Тургустунган механизмнер кадыг, аво ажылдардан кижилерни хостаан. Судно-доктаадыр чернин тудуу база доозулган.

Болгарияның девискээринге совет демир-оруң вагоннарының шимчээшкинининң байдалын көөр системаны биске паром комплекизининң директору Венцислав Кичуков биле коорускен. Оюу София демир-оруң транспорт управлениязының специалистери ажылдап кыйнаан. Ол системаны чүүле хайгаараанга ажыктыг эвес, чүүк сөөртүдегинге пиалыпкын дүүн чедиреринге эң салдарлыг болуп турар.

Чедиишкинмер өөрүнүп болбайн аан, ынчалза-даа коллектив ажыл доктаал калбайн, совет-болгар эдономиктиг кадыг ажылдажылганы улам хөгжүзерин күзеп турар. Иштики курлавырлар ам-даа бир дең чүвени ажылчыннар илередип тыпкан. Оларның кинргең ганнарын ёзугаар ажылды моон соңгаар улам эңижилерниң программаларын ажылдап кылган.

Кивар-чаар материалларны болгаш энергияны камнаарынга хамаарышкан айтырыгларны база программада санап кирген. Оон бир кол чүүлү — ажылга ажыктыг кылдыр эвээш локомотивтерни дүжүрер-чүдүрер ажылдарга таарыштыр тургузары. Тодаргай технологтуг график тургузуп алыр болза, ону амыдыралга боттандырып болуруун демир-оруңчулар херек кырында көрген. Чижээ, чүүле ол санал бенин эвээш эвес мазутту камнап алырынга ажыктыг болуп турар. База бир курлавырны коллектив мынчаар санап турар: локомотивтерниң, краннарның болгаш вагон нарктарының нарын эвес сепителгезин боттарының мастерскаязынга чорудары.

Кайы-даа бүдүрүлгелерниң эки ажылдаарынга Варна болгаш Ильичевскиниң ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжы көскү пангин берип турар. «Башкыларын-биле чаржыры берге болбайн аан — деп, В. Кючуков чугаалап турар. — Ынчалза-даа дөмей-ле, чарыш кайы-даа коллективтерге эки салдарлыг».

А. СМИРНОВ.

КЫМНАР ӨЛҮРҮП ТУРАРЫЛ?

Мурнуу Африканың хоорайларында кайгамчык чараш-даа, бужар-даа. Ак өргөөлерде болгаш шил биле кандан бүткен космиктиг улуг бажыңнарда бай амыдырал чалгып чыдар. А хоорай кыдыында демир-бетон баракторда ядыы-төрени чоруктуп ыы-сыызы чангыланып турар. Ол баракторда мурнуу африка кара кештиглер чурттап турарлар. Электря чырыы ында чок. Эки-ле дээрге кижилер нараллар кырында удуп турарлар. 50 кижиге-ле сут аксыр бир крап. Кижилер октаттынган ногаалар болгаш ирик картофель чип турарлар.

Улуг кижилер хонгур-хүнзедир ажылдап турарлар пайкипе азы ажыл дилеп чоруп турарлар. Боттары баш миниип чоруур бичии уруглар бок касканнаан олурарлар. Чиптер чүве дилеп олурарларды ол. Бок аразынган кижи чиптер орта түве кайыын тыптыр боор. Ол дугайын мурнуу африка «Ранд дейли мейл» болгаш «Стар» солуннар чайгыс эвес удаа дыннаазын келгеннер. Ол чуртта хүүнүн-не 75 кара кештиг уруглар ашталп алуп турар. Африканнарның аразынга бичии уругларның өлүр чоруу хөй, чүүле хоорай районнарының бир мүн чаа төрүттүнген уругларының 107-ги бир хар чедир назы иштинде өлүп турар. Ийиги тыныста 30 бичии уруглар өлүп турар. А үштүн бир кезээ элээди назы четпейл өлүп калыр. Ол болза чүүле хоорайга мындыг. Африканнарның 60 ажыг хүүзү кедээде чуртталп турар. Оларның орулгазы хоорай чурттакчыларының ажыл үелелериниң дөрт түн бир кезээ-биле демдежир. Көдээ районнарда уругларның өлүр чоруу улам бедик — мүн чаа төрүттүнген уругларының 378-и өлүп турар.

Бичии уругларның өлүр чоруу африк ада-иелерниң бүдүүлүк чоруунуң түнелиниде болуп турар, уругларны чемгерер чурумну оларның сагыыйн турарындан болуп турар дээрзин расисчи эрге-чагырга хөй-ниитиге билиндиреринге оралдажып турар. Транскейге кылган шинчилел чүнү көргүскенил? Ядарал кызыгаары албан ёзугунуң санап турарыбиле 90 ранд акша болуп турда, мында беш кижилиг өгбүленин ай санында ортумак орулгазы 45 ранд болуп турарын барымдаалар бадыткап турар.

Бир эвес Транскейде ийи хар чедир назылыг уругларның 30 хуузу аштан өлүп турар болза, Бопутатсванда ол хуу 40 чедип турар. Квазулуда бир эмнелге черинде чыдып турар уругларның 75 хуузунуң диагнозу «аштаанныңнын» деп тургустуунган. Наталь можуда кара кештиглерге тургускан эмнелгеге 8 чыл дургузунда чыдып келген 92379 уругларның дең кезии аштың эң коргунчут хемнериндеп качыгдаан болганнар. Оларның дөрттүн бир кезээ өлген.

Мурнуу Африкада кожайлар эрге-чагыргазы мындыг байдал дээш ёзуреверйн турар. Бичии уругларның өлүр чоруунун бедик расистер африканнарның санының «чайгаар тааржыгырыкчызы» деп санап турарлар.

Б. АЛЕКСАНДРОВ. (ПМА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

КОЛ ЧАГЫКЧЫ — СОВЕТ ЭВИЛЕЛИ

БУДАПЕШТ. Республиканың чиик улетпүрүүнүң эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи — Венгрияның торгу пестер комбинады совет аргыыр станоктарга аргып үндүргөн пестерниң башталгы болуун бодуунуң кол чагыкчызынга — Совет Эвилелинге чорудун бергеп. Ол пестер бедик шынарлыы-биле, каас чуруктары-биле ылгалын турарлар. Венгер продукциязының ол хевирин ССРЭ-же чорудун турар хемчээлиниң барык дең кезии ол бүдүрүлгеге хамаарыр. Совет станокторының ачызында ылыгларның түүле шынары бедээн эвес, харыы оларның ассортиментизи база калбарган.

Чиик үлетпүрүүн азырынга совет-венгр кады ажылдажылга доктаамал калбарып турар болгаш чаа хевирлер-биле байып турар. Май 1 аттыг бүдээшт фабриказының аянныг даштыкы хевш, «Тиса» болгаш «Савария» фабрикаларның фирма демдектерин баскан чараш идиктер совет салгын алыкчыларның күүзээр барааннары болуп турарлар. Амгы үеде чиик үлетпүрүүн венгер бүдүрүлгелериниң кылын үндүрүп турар кылыгларының дөрттүн бир кезээн Совет Эвилелинче чорудун берип турар.

БЕДИК ШАННАЛ

ХАНОЙ. Индий-Кытат чурттарының дээдү удуртукчуларының бо чылдың февральда Вьетньмга болган төөдел хуралынга Камбучия Улус Республикэ биле Вьетнам Социалистиг Республиканың хүлээп алган медегелиниге. Камбучия Улус Республиканың, Вьетнам Социалистиг Республиканың болгаш Лаос Улус-демократтыг Республиканың даштыкы керектер министрлериниң Пномпень конференциязының шиитпиринге дүүшүүр кампучий девискээрден төрээн чурттуне ээп чедип келген Вьетнам улусчу армиязының «Кыулонг» корпузунга Хо Ши Мин орденин Ханойга тывыскаан. Байырладыг бүлалга ВСР-ниң Күрүне хөвүлелиниң Даргазы Чыонг Тинь, эскелдээ вьетнам удуртукчулар олурушканнар.

ВСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фам Ван Донгтуң таңнилды тыпсып тура, чугаалаанны болза, малырлыг болгаш салым-чаяанныг кампучий улус Камбучинаның Улусчу демократтыг партиязының удуртулгазы-биле, Вьетнамның, Лаостуң, Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыжылгазының ёске-дээ чурттарының болгаш делегейниң демпилгелиг кижилериниң талазындан ажыктыг дузаның болгаш деткимчениң ачызында кыска хуусаанын иштинде национал катаа тургузуушкуннуң ёруунга коңчуг үүгө бергелерни ажып эртип, чуртту камгалаарынмың болгаш тудуш тургузуушкуннуң хөйүнге чеминшкиннерлиг болганы дээш бистер өөрүшкү-биле демдеглеп тур бис. Камбучия Улус Республиканың делегейге алдары бедээн.

Вьетнам шеригниң чамдыкы Камбучиядан удурегниң делегейниң налбак хөй-ниитиниң кампучий айтырыг талазы-биле Индий-Кытат чурттарының удуртукчуларының Вьетньмь тывыскаан Байырладыг бүлалга ВСР-ниң Күрүне хөвүлелиниң Даргазы Чыонг Тинь, еск

Төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылынга

УЗБЕК ШҮЛҮКЧҮ

Гафур Гулям 1903 чылда Ташкентиге төрүттүнген. Гафур Гулям эрте чажындала өскүс калган болгаш амыраар аайы-биле янзы-бүрү ажылдарны кылып чоралаан.

Гафур Гулямны хамаатты дайынның чылдарында уруглар бажыңынга киргеннаа ол ортумак эртемни чедип алгаш, оон Ташкентиниң педагогика институдунга киргеш, ону чедиишкиниг доозкан.

Ол элээн каш чылдарда башкылаан, өскүс уруглар хүлээп алыр пунктуларны болгаш интернаттарны тургузарынга идепкейлиг киришкен. Гафур Гулям 1923 чылдан солуннарга чүве бижип эгелээн.

В. В. Маяковскийниң чогаадылга ажылы Гафур Гулямга улуг салдарны чедиртеп. Ол — шүлүкчү-новатор, ортаакы векте Чөөн чүктүң шүлүк чогаадылгазының өгүлчиктүлүн үреп, узбек шүлүкчүлерден эң-не баштай шүлүк бижип эгелээн кижи

—Гафур Гулям 1930 чылда Гафур Гулям Маяковскийниң «Байгы-ла ун-биле» деп шүлүглелиин узбек дылче очулдурган.

Гафур Гулям хой-хой чогаалларны узбек дылче очулдурган. Ол А. С. Пушкиниин, М. Ю. Лермонтовтуң, А. М. Горькийниң болгаш өске-даа совет чогаалчыларның чогаалдарын очулдургулаан.

1946 чылда «Чөөн чүктен кел чормен» деп шүлүктериниң чыындызы дээш Күрүне шанналың ажаа тывыскан. Гафур Гулям уругларга шүлүктер бала бижип чоралаан.

Гафур Гулям — СЭКП кежигүнү, Узбекистанның Эртемнер академиязының кежигүнү, Узбек ССР-ниң Дээди Советиниң депутады.

Хой-нийги болгаш чечен чогаал талазы-биле шылгарангай ачы-хавыяазы дээш Ленин орден, Күш-ажылдың Кызыл Тук ийи орденнери болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле чогаалчы шаңнаткан.

УРУГЛАРГА КИНОФИЛЬМ НЕДЕЛЯЗЫ

Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының төрүттүнген хүнүнге уруглар кинофильмнериниң Бүгү-эвилел неделязы эгелээр. А ол дээрге бичии болгаш элээди уругларга совет кино уран чүүлүнүң чаңчыл болган байырлалы апарган.

Ол болуушкун чүүле байырлал эвес, а харын кинофильмниң чаяанын болгаш кинопрокатның, комсомол болгаш пионер организацияларының аныяк салгалды кино уран чүүлүн дамчыштыр кижизидилге ажылының түңнелдерин үндүреридир.

Уругларга кинофильмнериниң Бүгү-эвилел неделязын чылдың-на эрттирип турар. Ол чорук кино уран чүүлүнүң чогаадыкчы ажылдакчыларының ролюн бедидер, кино дылын улам сайзырадырынга улуг салдарны чедиртер.

СЭКП Төп Комитединиң «Бичии болгаш элээди уругларга кинофильмнер көрүлдезин болгаш оон будурулгезин экижидиринии дугайында» докталдың үлүртүлгә болдурган, ССРЭ-ниң Күркүнү, Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязы база ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилели уругларга кинофильмнериниң Бүгү-эвилел неделязын төрүттүнген хүнүнге туразаткан янзы-бүрү спорттуң маргылдаалар республика төвүнүң стадионнарынга, Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парктың шолчугештеринге эң массалы-биле, организастыг болуп эрткилээн.

ЧА АДАРЫ

Команда талазы-биле болгаш хүүда бирги чер дээш ча адарының республика маргылдаазы «Совет Тывазының 5 чылы» стадионга ийи хүн үргүлүлээш, доозулган. Анаа «Спартак», «Динамо», «Урожай» ниитилелдеринден болган дээдиг мергежилдиг спорт школазындан ниитизи-биле 43 төлээлер шаңналдыг черлер дээш турушканнар. Оларның аразында ча адарынга ССРЭ-ниң 8 спорт мастери бар.

Бо удаада эр улус аразынга ССРЭ-ниң спорт мастери Владимир Сыратка деңнежирлер чок болган. Ол дөрт янзы туруштан аткаш, ниитизи-биле 2236 санны алган.

Хереэженнер аразынга түлгэн чемпион атты (чурукта) уругларның спорт школазының тренери, ССРЭ-ниң спорт мастери Галина Огиёва чаалап алган.

Команда аайы-биле «Динамоиун», «Урожайның» болгаш «Спартактың» спортчулары түс-түс шаңналдыг черлерни эзлээнниер. Болуп эрткен маргылдааның тиилемнилери майның 23-те Хабаровск хоорайга болуур Сибирьния болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бирги чери дээш зона маргылдаазынга бистиң республикавыстың спортчу адын камгалаарлар.

ТЫВА ХҮРЕШ

Тиилелге хүнүнге туразаатткан чаңчыл болган 64 мөгениң хүрежи (чурукта) көк шык шыпкан «Хүреш» стадионунга барык дөрт шак үргүлчүлээн. Анаа моон мурнунда шүглүп чораан дуржулгалыг мөгелер Ө. Ооржак, М. Допуй-оол, К. Шагдыр, К. Сембрин, Н. Сынак-оол, Ч. Ооржак, И. Хураган олар база күжүн шенешкеннер.

Сөөлгү дөрт мөгениң аразынга ССРЭ-ниң спорт мастери И. Хураган, Кызылда уругларның спорт школазының тренери К. Ондар, А. Ооржак, В. Күжүгет олар артканнар. Маңаа И. Хураган — А. Ооржактың, К. Ондар — В. Күжүгетти түс-түзүнде тиилеп алгаш, бирги чер дээш хүрешкенниин түңнелинде дуржулгалыг мөге И. Хураган база катап шүүлген.

ЭСТАФЕТА

«Тываның аныяктары» солуниун шаңналы дээш чыл саныңда эртип турар эстафетага хоорайның школаларынан, ортумак болгаш дээди середилге черлеринден, «Динамо» командазындан, албан организациялардан, будүүрүлгелерден 155 командаларның 2 муң хире спортчулары киришкеннер.

Школа-интернаттың, №№ 3, 11, 14, 15 школаларның, автоорук техникумунуң (чурукта), педагогика институдунуң, шеригг кежээниң, үлетпүр барааннар садыының, электрн четкиленнинин командалары шылгаш кубоктарны чаалап алганнар.

ВОЛЕЙБОЛ

«Спартак» ниитилелиниң бирги чери дээш маргылдаага (чурукта) хереэженнериниң 6, эр улустуң 9 командалары киришкеннер.

Хереэженнер аразынга «Ветеранка» командазы арыг тиилелгени чедип ап, бирги черни золаан.

В. КАРА-САЛ.
Авторнуң фотолары.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

БАЙЫРЛАЛДЫҢ СПОРТЧУ МАРГЫЛДААЛАРЫ

Совет улустуң фашистиг Германияны тиилээнниинден бээр 38 чыл оюнга туразаатткан аңаа-бүрү спортчу маргылдаалар республика төвүнүң стадионнарынга, Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парктыңның шолчугештеринге эң массалы-биле, организастыг болуп эрткилээн.

ЧА АДАРЫ

Команда талазы-биле болгаш хүүда бирги чер дээш ча адарының республика маргылдаазы «Совет Тывазының 5 чылы» стадионга ийи хүн үргүлүлээш, доозулган. Анаа «Спартак», «Динамо», «Урожай» ниитилелдеринден болган дээдиг мергежилдиг спорт школазындан ниитизи-биле 43 төлээлер шаңналдыг черлерни эзлээнниер. Болуп эрткен маргылдааның тиилемнилери майның 23-те Хабаровск хоорайга болуур Сибирьния болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бирги чери дээш зона маргылдаазынга бистиң республикавыстың спортчу адын камгалаарлар.

ТЫВА ХҮРЕШ

Тиилелге хүнүнге туразаатткан чаңчыл болган 64 мөгениң хүрежи (чурукта) көк шык шыпкан «Хүреш» стадионунга барык дөрт шак үргүлчүлээн. Анаа моон мурнунда шүглүп чораан дуржулгалыг мөгелер Ө. Ооржак, М. Допуй-оол, К. Шагдыр, К. Сембрин, Н. Сынак-оол, Ч. Ооржак, И. Хураган олар база күжүн шенешкеннер.

Сөөлгү дөрт мөгениң аразынга ССРЭ-ниң спорт мастери И. Хураган, Кызылда уругларның спорт школазының тренери К. Ондар, А. Ооржак, В. Күжүгет олар артканнар. Маңаа И. Хураган — А. Ооржактың, К. Ондар — В. Күжүгетти түс-түзүнде тиилеп алгаш, бирги чер дээш хүрешкенниин түңнелинде дуржулгалыг мөге И. Хураган база катап шүүлген.

ЭСТАФЕТА

«Тываның аныяктары» солуниун шаңналы дээш чыл саныңда эртип турар эстафетага хоорайның школаларынан, ортумак болгаш дээди середилге черлеринден, «Динамо» командазындан, албан организациялардан, будүүрүлгелерден 155 командаларның 2 муң хире спортчулары киришкеннер.

Школа-интернаттың, №№ 3, 11, 14, 15 школаларның, автоорук техникумунуң (чурукта), педагогика институдунуң, шеригг кежээниң, үлетпүр барааннар садыының, электрн четкиленнинин командалары шылгаш кубоктарны чаалап алганнар.

ВОЛЕЙБОЛ

«Спартак» ниитилелиниң бирги чери дээш маргылдаага (чурукта) хереэженнериниң 6, эр улустуң 9 командалары киришкеннер.

Хереэженнер аразынга «Ветеранка» командазы арыг тиилелгени чедип ап, бирги черни золаан.

В. КАРА-САЛ.
Авторнуң фотолары.

Чогаалчы болгаш амыдырал

СУРАГЖААНЫҢЫҢ ЧАЖЫТТАРЫ

«Наш современник» деп литературлуг журналдың кол редактору шүлүкчү Сергей Викулов-биле ПМА-ның корреспондентизи беседалашкан.

— «Наш современник» журнал сөөлгү чылдарда эң хой номчукчулардыг, солун журналдарның бирээзин апарган. Номчукчулар ону улуг-ла сонуургавас турган уе база бар болгай але...

— Ыкдыг уе база турган... Он беш чыл мурнунда мен бо журналга кол редактор болуп ажылдап келгенимде, оон ажылын сегидер дээш шүптүвүс — редколлегия-даа, редакция-даа эвээш эвес ажылдарны кылган бис. Кол-ла чүүл — солун авторларны журналдың ажылынче хөзара тудары турган.

Юрий Нагибиниң рассказтарын, Гавриил Троепольскийниң «Ах Бим болгаш Кара Кулак» деп тоожуларын, Сергей Залыгинниң «Мурнуу Американың вариантызы» болгаш «Комиссия» деп романнарын парлап эгелээнниис журналывыстың сураггын эгелээнне көргүзе бергеп. Улуг литератураже боттарының базымарын кыла бергеп авторлар — Евгений Носов, Василий Белов, Валентин Распутин, Виктор Астафьев, Владимир Солоухин, Федор Абрамов олар баштайгы улуг хемчээлдиг чогаалдарын биске эккеп бергилээн. Журналывыстың эт-аларын кадыгеринге оларның улуг улуг болган.

— О, чогаалчылар совет литератураның көгжүлелгезиниң чаа арынларын ажыдып, көгзенин амыдыралының дүгээлинге бижингилээн болгай. Журналды болгандыр мичээ хой чогаалчыларны канчап чыып алганнаар ол?

— Чогаалчыларны канчаарда-даа дээш, оларга чаанныр болгаш дээш-ле — хайы-журнал аңаа эң чоогул, кайызынга эң таарыжыры — эвээш парладырын боттары бижир улус болгай. Чүрттүн кол-кол прозаиктериниң бистиң «Наш современник» журналда парлаашы түрлү дээрге-ле, амгы үениң хол айтырыгларынга оларның туружкуун болгаш кижини хижизиннерине болгаш ону улам байыдырынга үзели бис-биле чаңгыс яай болуп турарынга деп бодаксаавас келир-дир.

Сөөлгү 10-12 чылларда «Наш современник» журналывыс арынарынга парлаттыган чогаалдарлыг дыка хой чогаалчылар ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Күрүне шаннадарының алганын маңаа айтырыы өөрүшүг-дүр. Оларның эвээнда Юрий Бондарев, Валентин Распутин, Гавриил Троепольский, Виктор Носов, Владимир Чивилихин, Василий Белов, Георгий Семёнов, Ольга Фокина бар.

— Журналывыларның азы-бези дыка өөредиглиг болдур ийин. Оны боттандырып-ла тур силер ыйнаан?

— Оны боттандыраа дээш кыдыдып-ла турар бис. Амгы үениң кижизи кавышкы? Оон мурнунда салган соорулгаларын кандыгыл? Бо айтырыларга харыылазарын кызыдыпкаш, номчукчуларга дуза чедирип, амыдыралга боттарының улуун киирээринге дузалаарын бодап турар бис.

Ынчалза-даа чүгле амгы үениң темазы-биле кылыгаавастыпмайн турар бис. Төөгү талазы-биле айтырыларны көөрүп турар авторларның парлаавын база улуг күзелбиле парлап турар бис. Бир эвес бөгүнгү байзал-биле алыс болза, амгы үениң кижизиннээ берээн чогаалдарын эккеп бергилээ. Ол-ла дээш, бистиң журналывыска чогаалын баштай-ла парлаткан шүлүкчүлерниң бирээзин ат-алдарлыг болу бээрингө бадыраар бис.

— Журналды үндүрүп, чай чок-даа турар болзуңарза, олбо чогаалдарынарны чамдыкта үндүрүп, чылдың-на чаа чыынызыны бижип үндүрүп турар-дыр силер. Кажан шүлүк бижип четтигип турар силер? Темаңы кайынын ап турар силер?

— Журнал бистиң дыка хой үевисти ап турарыл билдингир. Ынчангаш колдуунда-ла төлээлер үезинде шүлүк бижиир кижи мен. Темалар дугайы, Вологодщинага төрүттүнген, өскен кижи болгай мен, ынчалза көөрүнүн шүлүкчүвүн кылдыр болуумну ынчаар санаар кижи мен. Вологдага 1967 чылга чедир чүрттадым. Өскелээ эш-өөрүм ыныкаш, дайынга кирииттим. Оттуг дайынның оруктары-биле Австрияга четтим. Дайын чылдарында чоңгүл ажыг-човуланының дугайында эвээш эвес шүлүктерим болгаш шүлүглелдерим бижидим. Чаш чораан чылдарымның дугайында сактыышкыннар, төөгүн черимче командировкалар, чамдык чер чүрттүгларымбиле ужуражыышкыннар мениң чаа темаларны берип турар.

— Шүлүкчү болгаш редактор төөгээ-биле үзелиниер каяшыгыл?

— Мээң ол талазы-биле үзелиим эрай эргичимээр-ээ ыяшалыр болза, оон өйтавлаар мени: «Бир эвес тоңга чугаалаавас чүвең бар болза, сен чон биилиг каар кылдыр ыяшалыр».

Беседаны Валерий Самков кылган.

(ПМА).

«Эки аътка ээ хой, эки кижиге эш хой» деп мерген чугааны Евдокия Сердюковага хамаарыштырып болур. Кызыл районда ону танывас кижи ховар. Ол чазык ажыы-чанлыг, будүштүг кижилериң бирээзин. Оон чанындан кезээде улуг, бичче чон ыравас. Аныяктарны ажылга өөредир херекке идепкейлиг дагдыныкчы.

Ол ажыл шагы четпээнде, бажын-балгадын ярыган четтигиптер. Ажылга чогуур шагындан эрте чедер. Чүге дээрге варыг кижилер хүлээп алыр бетинде, физиокабинеттин аппараттарының белеин хынап, улуг эмчилерниң демдеглел дептеринде кандыг айтыышкыннар бергенин шүүп көөр чанчылдыг. Ынчангаш ол варыг кижилер хүлээп ап турар уеде арыын шак-уе чарыгдаавазын кызыдар. Ажыл шагы төнген соонда база кабинединиң аппараттарын белеткеп каар. Ол ажылын чогуур негелдеге чедир күүсетпээнде сагыжы амыравас.

Оон хайгааралында 20 ажыг эмчи сестразы бар. Олар дагдыныкчыларындан доктазмал арга-сүме айтырып, оолу оларбиле бот-тускайлаң беседавышкаа кыла бээр. Е. Сердюкова чоокта чаа пенсиялаза-даа, ынык мергежилин кагбаан. Анаа дүштеки чапсар үезинде поликлиникага ужуражып чугаалашкан бис.

— Медицина училищезин доозкан үемде бээр, ыядыгла гр болбаан ышкаш сагыжырар. Үе-шагның эртериниң дүрсенип, Магалыг, чаагай үелерниң ажыл-агыыга идепкейлиг киржип келгенин. Эмнелгенин профвиилел комитединиң зарлазынга сонгудуп, коллектив кежигүнериниң амыдыралчурттагазынче болгаш дыштанылгазынче сагыш салып, даалгазын шынарлыг күүседир турган. Амыдырал-чурттагазының айыл-биле Чадаана хоорайга ажылдап келгеш, билии, дуржулгазы улам немежип, мурнакчы эмчи сестраларының олурууже киргеп. Анаа он дөрт чыл ажылдаан. Оон ыяап ол Чадаана хоорайның улус судтарының арат төлээзин даалгалыг турган. Коммунист кижи болгаш, аныяк-өскелиң ажылга хаара тудар, оларның-биле бот-тускайлаң чугаа чорудар херекке идепкейлиг киржип чораан.

Мурнакчы эмчи сестразы район эмнедгезинде партия эге организациязының секретары. Ында коммунистер коллективте ажыл-иштин мурнуку олурууга чорул, быжыг сагыга-чурумуп, хой-ниити ажылдарга идепкейин көргүзүп турар. Чижээ, коммунист эмчилер Зинаида Кыргыс, эмчи сестразы Ранса Намчылоол олар онаашкан болгаш хой-ниити ажылдарга үлегерлиг чоруу-биле эш-өөрүүнү хүндүткелии чедип алганнар.

Чонуун кадыы дээш болгунун биилеп, күжүн харам чокка бараалгадып чоруур эмчи сестразы аныяктарга моон-даа сонгаар арга-сүмезин кадар.

Х. ОПДАН-ООЛ.
Кызыл район.

АРГА-СҮМЕЛИГ

БАЖЫҢ ЭЭЛЕРИ, СИЛЕРГЕ

ШЕНЕП КӨРҮНЕР, ЭКИ АМДАННЫГ БОЛУР!

Хой хемчээлдиг белоктарлыг, витаминнерлиг, минералдыг будүмелерлиг аалай продуктуларын чемге ажыглаары бис ш аъш-чемнерни байлаакыылар.

Бир эвес аъш-чем белеткеп, кыырыкка улуг арга-мергежилдиг, ураң кижилер ыяасаар сельдинг ажыглаар болза, оон аңаа-ла бутерброттар эгелээш, байырлал чемнериниң саладынга чедир, он-он хевиринде амданныг чемнерни белеткеп ап болур.

ТЕРГИИН ЗАКУСКА

— Кескиндин хлебке эк сарыгны чаап алгаш, оон кыырыке хайындырган картофельдин 2—3 кескиндилерни, ыяасаар сельдинг кескен кезээн салгаш, майонезти кудуптунар:

— улуг эвес хлеб кескиндизинге үстү чаггаш, аңаа хээндектээн чуурганы болгаш погаан согуланы холуптунар. Оон кырыкче сөөгүн аштап кааскан сельдинг салгаш, чаа аңы дүзээп огурецти тырыкилэй кесеш, салыр.

КЫЗЫЛДЫҢ АЪШ-ЧЕМ САДЫЫ

ЭКИН

ТВ

МАЙ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40—Эртемги гимнастика. 8.55—«Горнистер, харыылаңар!». 9.40—«Вечный зов». Ниити кезээ. 1-ги серия—«Огнём крещённые». 11.10—Документалдыг телефильмпер. 11.40—Телемедиазер. 11.45—14.15—Чаңсар. 14.15—Телемедиазер 14.35—Документалдыг фильмнер. 15.25—«Дириг тураскаал». 16.15—«Хоорай огородуң». 16.25—Концерт залында школачылар. 17.15—Шыдыраа школазы. Разрядчылар клазы. 17.45—Миллионнарның ленинчи университединиң. 18.15—«Чурук санында-ла хун». 18.30—18.45—Чаңсар. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—Мультфильмнер. 19.25—А. Вознесенский. Ангы-аңгы чылдарның шүлүктери. 19.55—«Вечный зов». Уран-чечен телефильм. Ниити кезээ. 2-ги серия—«Опалённая любовь». 21.00—«Үе». 21.35—«83-түн ырызы». 22.35—Бөгүн делегейде. 22.50—23.25—Мотоспортка чурттар аразының маргылдаазы.

ИЯНГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Испан дыл. 12.30—Авам школазы. 13.00—Фридерик Шопен. 13.30—«Белый круг». Уран-чечен фильм. 14.50—Зоология. 7-ги класс. 15.15—Физика. 6-гы класс. Энергия болгаш ажыл. 15.45—Эртем-иептерелдиг фильм. 15.55—Телемедиазер. 16.00—18.00—Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Мгновения победы». Телефильм. 18.55—Телемедиазер. 19.05—«Чогаалчы болгаш үе». 19.35—Мультфильм. 19.40—Телемедиазер. 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг улуһар, чаштар!». 20.15—Бокска Европа чемпионады. 21.00—«Үе». 21.35—22.50—«Железные игры». Уран-чечен телефильм.

Редакторнуң орлакчызыны К. К. САТ.

АГААР

Республикага шокар будуттаар, чамдык черлерге биче частвар. Сөөлгү-бөрүнү чүктен хаттың күжү секундада 9—14 метр. Дүне агаарның температуразы 0—5 градус чылыыр, чамдыктарынга 0—5 градус соор. Хүндүс 15—20, чамдыктарынга 5—10 градус чылыыр.

Автоорукторга кестүүр эки. Кызылга чүге будуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 2—4, хүндүс 17—19 градус чылыыр.

КИНО

МАЙ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Грачи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Максимка» 9.40. «Герой нашего времени» 15.00. «Приказ: перейти границу» 11.20, 13.00, 18.30, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Предисловие к битве» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «На графских развалинах» 11.00 шакта.

«ЕНИСЕЙ»: «Женатый холостяк» 18.30, 20.30 шактарда.

«Чайгы»: «Вокзал для двоих» 16.00, 19.00 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Республиканың ыраажылар ниитилели, хоорайның культура киидизи болгаш Эвилелдер аразының бот-тывынгыр чогаадылга бажыңы хоорайның чү-байырлалынче чоокы чалап тур, ук байырлал 1983 чылдың май 14-те В. И. Ленин аттыг шилге болур.

Педагогика институдунуң, хоорайның ырнын болгаш таңмының улустуң ансамблиниң, хоорайның харылзаа белдирии, ураң чүүл училищезиниң, №№ 1, 2, 7, 14 школаларының, «Тудуг конструкциязы» комбинатының, медээ ажыл-агый техникумунуң, медучилищениң, ХПТУ-11-ниң, ХПТУ-4-түң, Тыва АССР-ниң Иштики хереглер министерствозунуң ыр коллективтериниң күүселдеринден ыяшнаар силер.

Эгелээри 12 шакта.

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыылалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи ажылдарал болгаш үлетөөр кижилериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг кижилериниң 2-37-13, чагаа кижилиниң 2-41-27, информация кижилиниң 2-20-60, культура кижилиниң 2-23-54, болаш чажыл-агый кижилиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-43-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргеделиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00202

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 111 (12201) | 1983 чылдың май 13, пятница | 1925 чылда үнелеп чоруттунган | Өртээ 3 коп

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ!

ЧАА ТЕХНИКАНЫ ШИҢГЭЭДИП АЛЫР

1983 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң планының чедиишкиниг күүселдезин демдеглевишаан, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленуму нитилел бүдүрүлгезиниң болгаш улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидериниң эргежок чугуласын айтып, олче партия, совет органнарының, организацияларның болгаш күш-ажылчы коллективтериниң кичээнгейин үлаидырган.

Эрткен чылын Кызылдың бүдүрүлгелериниге чаа техника, мурнакчы технология, ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле 102 хемчегларни боттандырып чорударын планнаан. Ол хемчегларниң 84-үн бүдүрүлгелер шиңгээдип алган. Оон экономиктиг ажыы 130 мун рубль болган. Чаа техниканы шиңгээдип алырының планын «Тудуг кезектери» комбинат, Кызылдың эът комбинады, «Тыва тудуг материалдар» каттыжышкыны, хлеб заводу күүседип шыдавааннар. Чаа техниканы шиңгээдип алырының айты р ы ы н кайы коллективке эки тургускан болдур, ында техника-э к о н о м и к т и г коргузуглер бедик, күрүне планы доктаамал күүсеттинип, ажылчынарның ажылдан үнер, кирер чоруу эвээш болур. Оон аңгыда, бирги эвлчегде, депшилгелиг техникаларны, мурнакчы дуржулганы шиңгээдип алганындан продукциянның шынары экижий бээр.

Кызылдын дааранылга фабриказы чаа технологтуг үш операцияны эрткен чылын шиңгээдип алган. Ол мышаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар, чаа 28 единица дериилгелерни ажыглаан. Түүнел бигай эвес. Оларның иитя экономиктиг ажыы 18,7 мун рубль болган. Дээди сорттуң бараанларын 650 мун рубль түңне бүдүрүп үндүрген. Ол көргүзүг 1981 чылдың ол-да үезинде турганыңдан 57 мун рубль көвүдээн.

Продукцияның шынарын экижидериие углаттан чогаадыкчы ажылдарга фабриканың специалистери идепкейлиг киржип турарлар. Олар эрткен чылын чогаадыкчы 8 саналды киирген.

Күш-ажылды организастаарын экижиткенинин, эртем-техниктиг, экономиктиг факторларны ажыглаанының күсели-биле «Каа-Хем» хөмүрдүш разрези планнаттынган хүлделиишкинии 0,1 хуу куду-латкан. Продукцияның шынар кежиитсе-даа, чамдык айтырыгларны комплекстиг шиитпирлээрии чедип албаан. Ындыг-даа болза «Главкрасноярскстройга» бир дугаарында хаа материалдарының шын-даштын хоюглаар, панельдериниң даштыы талазын дескилеп, экижидер чугула машиназын шиңгээдип алган. Оны монтажтап кылганында четпестер бар болганнаан амдаа эки, чогумдалыг ажыты бербейн турар. Тудугга коптуг херек гипсолит ханалар пегии ажыглалга киирериниң хуусаазын үндезин чок черге узаткан.

Бир эвес шынары куду продукцияны бүдүрүп үндүрер болза, ол хереглекчилериниң негелдезин хандырып шыдавас, мичангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чайгаар-ла чавыжаар, бүдүрүлгениң ажыктыг ажылдаарынга багай салдарны чедирер, продукцияны бүдүрер, ону сайгарар планнарны күүседиринге шантыктаар дээрии билдингир. Шак ындыг байдалды Кызылдың туувбу, Элегес-Аксының керамзит-сай заводтарындан көруп болур. Ол коллективтер 4,7 миллион туувбуну чедир бүдүрбээн, а 3,7 миллион туувбу брак болган. Бир эвес ол продукцияның шынары эки турган болза, ол заводтар планнарын күүседип алыр аргалыг турган. Планның күүсеттинмейн барганынга ук заводтарның чаа техниканы шиңгээдип алырының планын күүсеттээни база багай салдарны чедиргени чугаажок. Чижээ, Кызылдың туувбу заводу температураны болгаш аэродинамиктиг чурумну хемчээриинин автоматтыг системазын шиңгээдип албаан.

Бүдүрүлге бүрүзүнде техниктиг дениелди болгаш кылыгларның бижыг, идегелдиниң белиглериниң курлавырлары бар. Ол дээрге складтарны алгыдары, лаборатория болгаш цехтерде дериилгелерни четчелээри, ажырның эртемге үндезилээн болгаш бүдүрүлгечи ажыл-херээниң дугайында

Шынар—ажылдың көрүнчүү

оперативтиг медээлер ажылын экижидери-дир.

Бо ажылдар талазы-биле бистс улуг четнестер бар. Склад ажыл-агыйын мебель фабриказы, «Тудуг кезектери» комбинат, хлеб болгаш алгы заводтары ам-даа болур-чогууру-биле хандырып шыдаваан.

Продукцияның шынарын экижидериниң кол үндезини—эртем биле бүдүрүлгениң харылзаазын хамыладыы, быжыглаары болуп турар. Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң адыр айы-биле эртемшинчилел институттары-биле харылзаазы ам-даа кошкак. Эртем-шинчилел институттарының болгаш конструктор бюроларының сүмезин доктаамал ажыглавайн турар. Эртем ажылдакчыларының дузазы-биле Кызылдың алгы заводунга. Рембыттехникага, телеательеге комплекстиг системаны ажылдап кылган. Мынаала-даа олар түс черниң байдалдарын өөренип көрбейн барган, коллективтерде инженер-техниктиг ажылдакчыларын анаа киржилгези багай болган.

Бир эвес эки шынардың продукциниы бүдүрүп үндүрер төөр болза, мынан бедик организастыг чорук, сагыглатуруы болгаш улус ажыл-агыйының бүгү звеноларының планнаттынган чогаадыкчы ажыл-херээ улуг рольдуг дээрии үтпас херек. Чүгле ынчан ажылдың ажыктыын, бедик бүдүрүкчүлүү чедип ап болур.

Г. ТУТЫНИНА,
эртем-техниктиг нитилелдин область чөвүдениниң даргазының оралакчызы.

КЕМЕРОВО ОБЛАСТЬ. «Гидроуголь» бүдүрүлге каттыжышкынының Новокузнецкиниң «Нагорная» шахтазының бешки даг участогунда Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Егор Иванович Дроздецкийниң комплекстиг механизастаттынган асталга бригадазының хөмүрдүш казыкчылары ажылдың бедик темпилерии чедип ап турарлар. 1983 чылда ол коллектив 600 мун тонна хөмүрдүштү казып үндүрериң үүдээнген. Чыл эгезинден бээр бригадазының планнаан дашкаар тывыжы 25 мун тонна чедип турар.

ЧУРУКТА: бригадир Е. Дроздецкий (солагай талазындан үш дугаары) асталга забоюнуң ажылчыннары Г. Кутузов, А. Давыдкин болгаш А. Алексашов олар-биле кады.

А. КУЗЯРИННЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ХӨМҮР-ДАШ ТЫВЫЖЫНЫҢ БЕДИК ТЕМПИЛЕРИ

Эш А. С. Сатты Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министринге томуйлаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң локтаадыры болза:

Эш Александра Салчаковна Сатты Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министринге томуйлаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дарганың М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

1983 чылдың май 12
Кызыл хоорай.

БӨГҮН СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ ЭКРАНЫНДА: ● Үлетпүр болгаш кедээ амыл-агый бө чылдың дөрт айларында ● Чарыштыг бригадаларда ● Шынар — ажылдың көрүнчүү ● Коллективтиң ролюн бедидер дээш ● Хөйүмүүк дурмулгазындан ● Участоктуң ажылы экижээн

Хроника

Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри албан-хүлээлгешиниден эш Сарыг-оол Донгакович Кызыл-оолду өскө ажылче шилчээни-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну хостаан.

ЭКИ АЖЫЛДААР, ЭЧИЗИНГЕ ЧЕДИРЕР

Эрзин районда тудугжу коллективтер Совет Тываның 40 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг үшүраашыр соруглалыг ажылдан турар. Капитал тудуг талазы-биле бирги квартална көргүзүг эки болган. Районда кол тудуг коллективтери — «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 5 КМК-зы, «Тыва сентелге тудуг» трестиң сентелге-тудуг участогу бирги квартална 275 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, ону 282 мун рубльге күүсеткен. Эрткен айларда «Нарын» совхозка үш, Левин аттыг совхозка бир, Эрзин суурга бир, «Чаа оруң» совхозтуң малчынарынга бир-бир чуртталга бажыңнарын, бир чупар-бажыңны ажыглалга киирген.

Ол коллективтер кайызы-даа ай планнарын доктаамал күүседип, дең-дескн ажылдап келген. Чыл келген тудум-на мурнакчы тудугжуларның саны өзүп орар. Чарыштың мурнуу одуруунда — Кызыл-оол Оюнуң бригадазы. Ол коллектив квартал планын 172 хуу күүсеткен. Бригадага шилчиир выпелди тыпыскан. Ийнги, үшкү черлерни тудуг ыяжы белеткеп турар Дажы Кунгаанын, Сергей Динчиттин бригадалары эелээн. Ол бригадалар планнарын 131 болгаш 108 хуу күүсеткилээн. Ол мышаш Г. Ловандайның, Б.-М. Дондуктуң бригадалары база ажыл-агыйдаан.

Бо чылын ажыл-агыйжы арга-биле тудуг кылыры совхозтарда моөң мурнумда чылдарга дең-дээрге элээн экижээн. Олар тус черниң материалдары-биле тудуг ажылы кылырынче кичээнгейни углап, ам 1952 кубометр тудуг мяжын белеткеп алганнар.

Ол ажылга «Нарын», «Мөрен» совхозтарның тудугжулары багай эвес ажылдааннар. Совхозтарның удуртукчулары хойжу кодаларны электрижидер ажылче кол күштү мөөнеп, бо хүнмерде электри чакыларын тудугжулар белеткеп алган. Ону шеф күжү-биле кылыр. Оңгарларны казып, чагыларны тургузуп эгелээн.

Кылдынган чамдык ажылдар-биле чергелештир тудуг ажылында четпестер ам-даа бар болуп артпышаан. Будүүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумуун улам шыгыырадырының дугайын ында айтканы чүүлдүг-дүр — деп чугаалаан, ажыл шагы үзер, чалгаа кижилерге чогуур хемчегларни оналарын күштелдирер, чөптүг чылдагаан чокка ажыл шагы ускенинерниң эелчеглиг шөлээзинден ол хүннерни казырының дугайында пунктуну толевилелге киирерин саналдаан.

— Күш-ажылчы коллектив дугайында ССРЭ Хоойлузуунуң толевилелин ферманың коллективиниң бүгү кежигүннери-биле бир домей деткип турар мен — деп, Шык-Бажы сүт-бараан фермазында кормоцех оператору, коммунист М. Х. Дадар-оол саналынга чугаалаан. Күш-ажылчы коллектив дугайында партияның болгаш чазактың чаагай сагыш салыышкынынга харыы кылдыр улам эки ажылдаарын, бо чылын 300 тоннадан эвээш эвес витаминниг сиген даалганын АВМ-ге белеткээрии ол хүннээнген.

О. КАРА-САЛ.

Чөөм-Хемчик район.

ИЗИИ-БИЛЕ ЧҮҮЛДҮГЗҮНМҮШААН

«Күш-ажылчы коллективтер болгаш бүдүрүлгелерни, албан черлерни, организацияларны эртелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында» ССРЭ Хоойлузуунуң толевилелин бистин «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл чыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары изиг үүлдүгүнүүшкүн-биле деткип, ону чугаалажыр көөрүнге идепкейлиг киржип турарлар.

ССРЭ Хоойлузуунуң толевилелин совхозтуң төп салбырында партия эге организациязының коммунистериниң иитн хуралынга чугаалажып көрген. Оон киржикчилери күш-ажылчы коллектив дугайында ССРЭ Хоойлузуун толевилелин чаңгыс үн-биле үүлдүгзүнүп, бүдүрүлгелерин, албан черлерин, организацияларны эртелеп башкарарын демократчыдары күш-ажылчы коллективтерде хөйнинги организацияларының, ажыл-ишчилериниң идепкейин бедидери-биле тудуш холбаалыг болуп турарын демдеглевишаан, боттарының канал-онаалдарын киргеннер.

Дагыр-Шеминде комсомолчуаныктар бригадазында хоочун хойжу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, коммунист О. Ч. Моңгуш хуралга санал бергеш:

— Бистиң бригаданың коллективи Хоойлу толевилелинбиле таныжкаш, ону улуг үүлдүгзүнүүшкүн-биле деткээн. Ылаңгыя даандыргаш ажыл-херек дээш аңаа ажылчындан удуртукчуга чедир боттарының бот-харыысалгазын күштелдиреринден, күш-ажылдың сагылга-чурумун улам шыгыырадырының дугайын ында айтканы чүүлдүг-дүр — деп чугаалаан, ажыл шагы үзер, чалгаа кижилерге чогуур хемчегларни оналарын күштелдиреринден, күш-ажылчы коллективтерге оларның ролюн бедидер дугайында» ССРЭ Хоойлузуунуң толевилелин бистин «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл чыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары изиг үүлдүгүнүүшкүн-биле деткип, ону чугаалажыр көөрүнге идепкейлиг киржип турарлар.

ССРЭ Хоойлузуунуң толевилелин совхозтуң төп салбырында партия эге организациязының коммунистериниң иитн хуралынга чугаалажып көрген. Оон киржикчилери күш-ажылчы коллектив дугайында ССРЭ Хоойлузуун толевилелин чаңгыс үн-биле үүлдүгзүнүп, бүдүрүлгелерин, албан черлерин, организацияларны эртелеп башкарарын демократчыдары күш-ажылчы коллективтерде хөйнинги организацияларының, ажыл-ишчилериниң идепкейин бедидери-биле тудуш холбаалыг болуп турарын демдеглевишаан, боттарының канал-онаалдарын киргеннер.

Дагыр-Шеминде комсомолчуаныктар бригадазында хоочун хойжу, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, коммунист О. Ч. Моңгуш хуралга санал бергеш:

— Бистиң бригаданың коллективи Хоойлу толевилелинбиле танышкаш, ону улуг үүлдүгзүнүүшкүн-биле деткээн. Ылаңгыя даандыргаш ажыл-херек дээш аңаа ажылчындан удуртукчуга чедир боттарының бот-харыысалгазын күштелдиреринден, күш-ажылдың сагылга-чурумун улам шыгыырадырының дугайын ында айтканы чүүлдүг-дүр — деп чугаалаан, ажыл шагы үзер, чалгаа кижилерге чогуур хемчегларни оналарын күш-

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХУРАЛЫ

Май 11-де Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В Кузнецовтуң даргалаанынга-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ээлчеглиг хуралы болган.

Президиум улус депутаттарының Советтериниң ажыл-агый тургузуушкунунга ролюн улам бедидер дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докгаалының канчаар күүсеттинип турарының дугайында айтырыгны көргеи. Улус депутаттарының Советтери партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон соонда болгулаан Пленумнарының шиитпирлерин база айтыгнаи докгаалзы амыдыралга боттандырбышаан, күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культурага тургузуушкунун удуртур, республикаларның, крайларның, областарның, округтарның, районнарның болгаш хоорайларның девискээрлеринге комплекснлиг экономиктиг болгаш социал хөгжүлдеии хандырар, иитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын улгаттырар талазы-биле ажылды улам идепкейжиктиниң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы Н. К. Байбаковтун болгаш ССРЭ-ниң сан министри В. Ф. Гарбузовтуң илеткелдиринде демдеглеттингеи. Советтериниң эргелеп башкарар болгаш контрольдаар ажылдары калбарган, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның ажылынга, совет кижилериин ажыл-ижинин болгаш амыдырал - чурттагазының байдалдарын экижидериие оларның салдары күштелген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының План-бюджет комиссияларының өмүүзээнинден депутат А. М. Калашников б айтырыг талазы-биле эдериин илеткел кылган. Советтериң боттарының улгатканы бүрүн эргелерин ажыглап турган, чедип алган эки түнелдериниң дугайын, практика кырынга тургустукчун кээр айтырыгларның дугайын Казах ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы С. Н. Имашев, улус депутаттарының Красноярск край Совединна күүскомунуң даргазы Н. Ф. Татарчук болгаш улус депутаттарының Воронеж область Совединиң күүскомунуң даргазы А. М. Воропаев олар чугаалаан.

Күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунуи удуртуруи сайзырадгайжыдарынче үргүлүг кичээнгей салырының эргежок чугуласынче, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин чедиишкинниг боттандырбышаан, 1983 чылдың болгаш иитизи-биле оң бирги беш чылдың планын күүседиринче угланган организакчы болгаш кижизидикчи ажылды күштелдиреринче улус депутаттарының Советтериниң болгаш оларның организарының кичээнгейин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу үүлээп алган докгаалзында утландырып турар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-агый тургузуушкунуна улус депутаттарының Советтериниң ролюн улам бедидериниң дугайында докгаалза айыттынган эргелеюнн туе-туе девискээрлерге комплекснлиг экономиктиг болгаш социал хөгжүлдеии хандырарынга, кызыы эрге-ажык бодаар чорукту болдурбайн, иитн-күрүне эрге-ажыктарын чайгылыш чокка сагып турган, бүгү бүдүрүлгелериин болгаш организацияларның ажыл-чоруулгазын башкарарынга улам долузу-биле ажыглаарын сүмелээн. Улус депутаттарының Советтери, министерстволар болгаш ведомстволар улус ажыл-агыйын адырлар болгаш девискээрлер ажыы-биле эргелеп башкарарының бир дескн болуруи, планнарны чугаалажып көөрүнүң болгаш дутуржуп алырының докгаалтынган чурумуи шынгыы сагымрын, күш-ажылчы коллективтерге оларның күүсеткээрии хүлээлгелерин күүседиринге бүгү талазы-биле идиг бөөрии чедип алыр ужуралут.

Эвилелдешкен республикаларның Дээди Соведиииниң Президиумнарынга ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунга Советтериниң ролюн улам бедидер талазы-биле хемчегларни боттандырып чорудары-биле холбашкан айтырыгларны үргүлүг чугаалажып көөрүп, оларга Аъш-чем программазын күүседирде бүгү талалыг дуза-ламчыны көргүзериин сүмелээн.

ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Сан министерствозунга, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериие чогуур даалгаларны база бергеи.

Оон соонда Президиум Башкир АССР-ниң улус депутаттарының Советтериниң чон ортузунга чурттап турар черлериниң аайы-биле ажылының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Башкир АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ф. В. Султановтуң дыыпадында улус депутаттарының Советтериниң чон ортузунга ажыл-чорудулгазын анализтеп коргускен. Ол айтырыгны белеткээриие киришкен депутат М. М. Галиев Башкир АССР-ниң Дюртюлин районунуң улус депутаттарының Советтериниң, оон бодунуң даргалап турары «Уныш» колхозтуң баштаар черинии болгаш хөй-иитн организацияларының ажылының чижээ-биле чурттакчылар ортузунга ажылдың хевирлериниң болгаш артыларының дугайын, ол ажылда бар четнестериниң дугайын чугаалаан. Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. Ф. Ватченко болгаш Литва ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. С. Бараускас боттарының саналдарынга Украинаның болгаш Литваның Советтериниң хамаатыларының чурттап турар черлериниң аайы-биле ажылының дуржулганының дугайында чугаалаанар. СЭКП-ниң Башкир обкомунуң бирги секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүү М. З. Шакиров Советтериниң чурттакчылар ортузунга ажылынга партийжи удуртулга талазы-биле чүве чугаалаан.

Чурттап турар черлериниң аайы-биле чон ортузунга ажылда чедип алдынган дуржулганы ажыглап тургаш, улам-на сайзырадгайжылрын, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин боттандырарынга ажылчы чоннарның идепкейлиг киржирин чедип алырын Башкир АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, республиканың улус депутаттарының чер-чер Советтерииге хүлээп алган докгаалзы даасканнар.

Идеологтуг болгаш политика-кижизидилгелиг ажылды күштелдирер талазы-биле немелде хемчегларни боттандырарының эргежок чугуласын, ону экономиктиг болгаш социал хөгжүлдеиин планнарны күүседиринге бедик түңнелдерни чедип алырынга чагыртырының, чорудун турар хемчегларниң идейлиг угланышкынын докгаамал бедидериниң, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгеиниң айтырыгларынче докгаамал сагыш салырының эргежок чугуласынче кичээнгейни утландырган.

Сагылга-чурумну болгаш эрге-хөөлүүну быжыглаарынче күрүне органнарының болгаш хөй-иитнинин күжүн мөөнүүрэ, арганалашкын, мадгыслалчак амыдырал чергелиг болгаш хулганнаар чурттар-биле пинтилелге удур еске-даа болуушкуннар-биле демиселди шиитпирлиг идепкейжидери, назы четпээнер аразынга көрүм-чуруум үрээр чурттарны болдурбас дээш ажыды экижидерни эргелеп чугула деп көрген.

Хуралга ССР Эвилелиниң Агаар кодексининг толевилелин көрген. Бо талазы-биле дицнадлыгны ССРЭ-ниң хамааты ужар чүүл министри Б. П. Бугаев кылган. Кодекстиг толевилелиите түнел кылыры-биле дамчыткан турган Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле комиссиязының даргазы П. Е. Клименко чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму палаталарының доктаамал комиссияларының кирген эдилгелерин болгаш тодарадылгаларын бөрүмдаалаи турган. ССР Эвилелиниң Агаар кодексиниң бадылаар дугайында Чарлыкты хүлээп алган.

Хуралга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжырымның сескн сессиязын чымдаргылыбле холбашкан айтырыгларны, а ол ышкаш күрүне амыдыралының оскелээ чамдык айтырыгларын көрген.

Хүн айтырыгларын чугаалажырынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге В. В. Гришин, Г. В. Романов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары киришкен. (СЭТА).

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин - амыдыралга

ЧАРЫШ - ЧЕДИИШКИННИҢ БЫРАЗЫ, КИЖИЗИДИКЧИ КҮШ

1983

Май

БҮДҮН ЧАРТЫК АЙ АРТКАНДА

Допчулал

ЧЕДИИШКИННИҢ ХӨЛЕГЕЛИГ ТАЛАЛАРЫ

Мал ажылының продукциязын күрүнеге садарының чартык чыл планнарын республиканың районнарының күүседип турары, май 1-де медээ-биле мындыг болган:

Районнар	сүт	эът
Бай-Тайга	42,8	28,2
Монгун-Тайга	3,0	—
Барыын-Хемчик	60,0	62,5
Өвүр	46,9	29,1
Чөөн-Хемчик	63,3	52,2
Улуг-Хем	56,1	49,1
Танды	66,1	67,6
Бии-Хем	65,5	63,0
Тожу	48,1	50,6
Каа-Хем	62,7	73,1
Тес-Хем	51,0	53,9
Эрзин	47,2	54,0
Кызыл	61,2	93,9
Республика ниитизи-биле	61,7	56,8

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге амыдыралга чедиишкинниг боттандырар, он бирги беш чылдың ушку чылының баштайгы айларындан эгелеп, бедик көргүзүлгеге ажыглап шыдаваан-дыр.

Түс-түс ажыл-агыйларны ап көөрге, Ждановтуң аттыг, «Совет Тыва» совхозтар күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын дыка ажыр күүсеткилээн. «Мурнакчы», «Дөн-Терезин», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Сазы», «Тинлелге» совхозтар планнарын күүседир чоокшулаан.

Бо чылдың дөрт айларында республиканың күрүнеге саткан эъди эрткен чылдың ол үезинин денелиндеп 3691 центнер көвей болган. Ол-ла үеде эң-не хөй немелдеп. Кызыл районнуң ажыл-агыйлары чедип алган. Алар бо чылын саткан эът эрткен чылдың мынчангы денелиндеп 3337 центнер хөй болган. Ол ышкаш Таңды (721 центнер), Барыын-Хемчик (374 центнер), Чөөн-Хемчик (747 центнер) районнарның совхозтары эътти базаларга эрткен чылдың ол үезинден дыка көвүдеткен.

Бии-Хем, Тожу, Каа-Хем, Эрзин районнар күрүнеге сүт садарын эрткен чылдыңдан кудулаткан. Ол черлерде садар малдарның семиртии азыралгазын багай организастаазыны илдең-дир.

Күрүнеге эът садарының чартык чыл планын «Коммунизмниң херели» совхоз 2,3 катап ажыр күүсеткен. «Шивилиг», «Ленинчи оруу», «Кек-Тей», «Тере-Хөл», Кызылдың куш фабриказы чартык чыл планнар ын ажыр күүсеткилээш, өске ажыл-агыйлардан мурнап турар.

Мал ажылының продуктуларын будүрериниң база күрүнеге садарының чартык чыл планнары чүгле чедир эвес, харын-даа ажыр күүседиринге кодээнин ажыл-ишчилерин мобилизастаары, аңаа чайның болгунар аргаларын, ылангыя малды озарладып семиртирин бүрүн ажыглаары, бар курлавырларны дилеп тывары районнарның партия, совет база кезээ ажыл-агый органнарының, совхозтарның удуртукчуларының болгаш специалистерниң чүгүла хүлээлгези болур. Он бирги беш чылдың үшкү чылының бирги чартыкының доостурунга чедир будун чартык айдан эвээш үе артаан. Ынчалдыр болганда планның ажаалдаларны бүрүн күүседириг чедип алыр дээш бүгү чүүлдерни кылыры эргежок чүгүла.

Совет Тываның 40 чыл ооң толептиг уткуп алыр талазыбиле кажарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, бистиң республиканың үлетшүр будүрүлгелериниң коллективтери эрткен дөрт айларда продукция будүрериниң планнарын күүседип алгылаан. А продукция сайгарарының дөрт айлар планы 105,6 хуу күүсеттингеп. Пландан ажыр 2,2 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Эрткен чылдың бо үеэи-биле деңнеп алырга, продукция сайгарарының хемчээли 54 мун рубльге өскен болуп турар.

Нормативтиг арыг продукция будүреримче пилчитken будүрүлгелер планын 106,4 хуу күүсеткен. Республиканың продукция сайгарар планының 28 будүрүлгелериниң 21-и эрткен дөрт айларда планын ажырган. А нормативтиг арыг продукция будүрүп турар 37 коллективтиң 28-и ол талазы-биле планнарын боттандырып шыдаап.

Январь-апрель айларда 44,8 миллион рубльдиң бараанныг продукциязы будүрүнгеп. Бо көргүзүг планда көрдүгениннлеп 6 хуу хөй болуп турар. Ол эрткен чылгы үеэнин-биле деңнээрге 2,4 хуута оскеп.

Планны хуусаадан эрте күүсеткенниң түңнелинде эрткен дөрт айларда планнан ажыр үлетшүр продукциязының кол хевирлериниң будүрүүшкүнү өзүлелиг болуп турар. Ылангыя хомур-даш, чыын эңгээр демир-бетон, сорттуг даг-дүгү, саржат, шилдең сүт, колбаса кылыгдары, дилиг материалдары, мебель аймаа, эът, ижер сүкеуннар планнан ажыр будүрүнгеп.

Будүрүлгелер күш-ажылдың будүрүкчулуунуң планын 105,6 хуу күүсеткеп. Оны 1982 чылдың январь-апрельдиниң-биле деңнеп алырга, 2,5 хуу өскен болуп турар. Күш-ажылдың будүрүкчулуунуң оңудезинин күселя-биле үлетшүр продукциязы хөй будүрүнгенин демдеглээр херек.

Эрткен дөрт айларда «Тудуг кезектери» комбинат, «Шагонарташстройпуң» үлетшүр будүрүлге комбинаты, Кызылдың эът комбинады, сүт комбинады, эът-сөөк далганы будүрер завод, Улуг-Хемниң үлетшүр мяш ажылагайы, Шагаан-Арыгның райүлетшүр комбинады оске коллективтерден экп ажылдаанныр. Олар продукция будүрериң эрткен чылдың бо үеэи-биле деңнээрге элээн көвүдеткен.

«Тыва даг-дүгү» комбинат, «Каа-Хем» хомур-даш разрезы, Тываның электрп четкилери, Тыва кобальт комбинаты, Кызылдың түүйбу заводу дөрт айлар планнарын күүседип алза-даа, эрткен чылдың бо үеэи-биле деңнээрге, чамдык коргүзүттерни күдулаткыннар.

Үстүнде адаанывыс чедиишкиннер-биле чергелештир бистап республиканың чамдык үлетшүр будүрүлгелери күрүне планнарын күүседип шыдаайн барганнар. Ниитизи-биле 16 будүрүлге планын күүсеткээн. Олардан 9 будүрүлге нормативтиг арыг продукция будүрериниң планнарын ускеп. Ол ышкаш 16 будүрүлге күш-ажылдың будүрүкчулуунуң планын күүсеткейн барган болгаш 187 мун рубльдиң продукциязын чедир бербээн.

Эрткен дөрт айларда 31 тонна шөй, 226 тонна чугаа, 898 мун кезек түүйбу, 19,3 мун кубометр керамзит, 11 мун эжеш кидис пдик, 1,6 мун эжеш хом пдик, 15,8 мун рубльдиң культурааммадырал барааннары, 119 тонна далган чедир будүрүпмейн бартан. Кызылдың алгы заводу, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Бай-Хаактың, Туранның хлеб заводтары, хана материалдар будүрер завод, Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводу хожуулашкындан ам-даа үнмээн. Бо будүрүлгелерде күш-ажылдың сагыыга-чуруму багай, ажыл ыагтынын чидиргилери хөй, дериглелер үрелир чоруктар ам-даа читпээн. Продукцияның планнаттынган бот-шенняге удур ниитизи-биле республиканың 643 мун рубль камналга чедип алдыңган-даа болза, бирги кварталда будүрүлгелер шуутузу ажылдың ажыктың чедип ап шыдаваан. Республиканың 12 будүрүлгезин карыгалыг ажылдаан. Кызыл-Мажалыктың эът комбинады, Чадаананың хлеб пунктузу, Кызылдың алгы заводу, Балгазынның яяш ажыл-агыйы артык чарыгдалдарлыг ажылдаанныр.

Партия организациялары, будүрүлгелериниң удуртукчулары ажылда бар четпестерни эдип а л ы р дээш дөөштиг хемчегленни ап чорудар хүлээлгелиглер. Тодаргайларга, бүгүн дүүгүүнүдеп артык болган бедик будүрүкчүүг ажылдаарын ү неген турар.

Допчулалды республиканың Статистика эргелелиннин ажылдакчылары белеткээн.

ЧАРЫШТЫГ БРИГАДАЛАРДА

Кызылдың 48 дугаар тудуг эргелелинде чүгле найысылалда эвес, а республикада аттуғаллыг шеверлекчилер, бригадирлер бар. Дурждулгалыг тудуггу эш-өөрүнүн соон салгаан аныяктар барыпта кындаа чоргаарланыр. Оларның бирээзининң адын Екатерина Сарыглар дээр. Оон ушажылчы стажы хөй эвес-даа болза, бригада кежигүннерин бландырлыг удуртуп шыдаар, негелделиг болгаш четпестер-биле эятеш чок бригадир апаргаан. Аныяк коммунист Е. Ө. Сарыглардың бригадазы амгы хүннерде 148 аал чурттаар бөш ыаът башында ажылдап турар.

— Сантехниктер маңаа хоолайлар салыр дээн. Ынчангаш баштай-ла чунар, арыгларыр черлер иштин малгаштап тур бис. Чырыдан эгелээш, ам адаккы кадымда келгеннивис бо. Дораан доозунтар бис — деп, бригадир бистиң баштайгы айтырыывыска харыылады.

— Чарышка киржилгелер кандыгыа?— деп сонуургадывыс.

— Аңаа киржилгелер үшүр кайда дээр силер. Үргүлүг-ле өдепкейлиг киржип келген үлүе биг. Харылаан, бир аныяк оол турган чүве. Ол бистиң бакка суккаш, ажылдан үнүп алгаш чорүй барды. Оон ышка бирги черни эгээр турдувус. Ол дээш ийнги черни эгелединс ышкажыл.

Аныяк бригадирниң чугаазында хомудаа өдеп болду. Ынчанмайн канчаар: чангыс-ла киржинин бурууза бүдүн бригадага душкенин ол-дур. Олар шеверлел ажылы ылыыр планнын чарыштыг божазы—сураглыг бригадир Е. С. Бизиевазының эвээш ажырыкпан турганнар. Үстүнде чылдагаан үжүн Екатерина Сергеевнаның бригадазынга бирги черни тывыскан.

Екатерина Сарыглардың бригадазында шупту аныяктар. Колдуунда-ла бир үеинн кижилери. Кыска чалсар үезинде ол бригаданы фотокорреспондент Ю. А. Косарьков чурукка тыртыпып алды.

Бригадада шынар айтырыы кол черни ээлеп турар. Ажылдың шынарын Нина Тавакай, Ирина Шаравин, Чечена Сарыглар үргүлүг хынап келгеннер.

Ында мурнакчылар база бар. Татьяна Ооржак, Зоя Куулар, Зина Куулар, Алдынай Оюн хүнде 16 дөрбелчин метр хемчээлиг шеверлел ажылын кылыр тургаш, ону чамдыкта 20 дөрбелчин метр чедирип, кызымак ажылдап турарлар. Комсомолчу Наташа Сибагатулинаның ажылы база мактаалдыг.

— Кайы бригада-биле чаржып тур силер?— деп айтырдывыс.

— Кожаасыта подъездте бригада бар. Барып көрүнер — деп, бригадир харыылады.

Чеде бердивис. Е. С. Бизиеваның бригадазы болду. Бригада кварталда планын 119 хуу күүсеткен. Апрель айының база ажыр боттандырган. Ында колдуунда-ла дуржулгалыг шеверлекчилер — 3 разрядтан өрү мергежилдиг кижилер ажылдап турар. Шалыпчызарга Зоя Доңгак, Елена Шинкаренко, Зоя Анчымаа санадып турар. Бо коллектив бирги кварталда «Тыва тудуг» трестиң өске организацияларындан эки көргүзүглүг болган.

— Бо бажыңга кээр мурнуда трестиң общежитиезинге, Кечил-оол кудумчузунда үлетпүр баранналр магазинниге, Улуг-Хем эриинде чаа бажыңга ажылдап турдувус — деп, Екатерина Сергеевна түнедип.

Ш. ИРГИТ.

ХОЙЖУНУҢ ЧАЖЫДЫ

Эрзин районнуң «Морен» совхозунуң мурнакчы хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Ленин, Октябрь революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинриң эдилекчизи Орус Сандыкчаповна Намдалдың 28 чылдар дургузунда хойжулап келгеш, чедип ап турар чедиишкиннериниң чажыттарын онзалап бижиксеним.

Даглыг чер болгаш О. С. Намдалдың хоюн кадарып турар черн чылдым-ны кылын хар дүжер, чывар соогу аажок дыыглыг болур. Бо бүгү түүлдерни малчын бодир болгаш кышка белеткелдя ыяк хынамчалыг кылып ап турар.

Ол бодунуң күжү-биле 1982-83 чылдарның хыжынында белеткел кылдыр 34 тонна сиренни белеткээн турган. Болгаш совхозтан 15 тонна ногаан массаны алган. Ону шупгузуп эрткен күзүн-не кыштаанга чедирип, кажаалап алгаан. Өдектн 30 тоннаны, дустуу 10 тоннаны база белеткээн турган. А черинн байдалынын бергезин барымдаалаваш, Орус Сандыкчановна 2 кыштагны бүрүн септеп белеткеп алган.

Совхозтуң хойжу бригадаларының хойлары чангыс аай тыва уксалыг, оът-сигени дөмей уңгуттуг одарларда-ла болгай. А малчыннарның мал продукциязын ап турарынга, оон баш санын өстүрүп турарының көргүзүг бүрүзү дөмейлешкек эвес болуп турар.

О. С. Намдал төрүдүр 100 баш хойга онаалтыр 113 хураганны ашаан өстүрүп турар. А чамаык № 1 хойжу бригадазы Соян Мендн дээн ышкаш хойжулар 100-тен чүгле 28-ле хурагаанарлыг болуп турарны канчап-даа тавырышпас, чегенчиг-ле көргүзүглер-дир.

Ол дээрге малчыннарның боткарыысалгазының кошкаандан, совхоз дирекциязының, түскай эртемнигленнин, бригадирлеринин хүн бүрүдеги негелде, арга-сүме чогуның чылдагаавы болуру чугаажок.

Малдың чаш төлүн бүрүн мөңги ажаан алыр дээш Орус Сандыкчановна хоюн черге казаарда бир үнде оътказар черни планнап алган, оларны хойзуп хөлзептес, чангыс-ла черинге кадарар. Эртен немелде кылзыр водаңныга чемгерген, суттаргаш, ам кадарып үнүптер. Орайтадыр коданыңга келгеш база суттарар. Хүнде 2,5—3 литр сүтүг 1 баш хойга онаалтыр чылытkаш, берип турар.

Ынчаарга, хураган төрүттүнгеш, 3 хонгаида ногаан сигенниг черге от салбас. Ону үргүлүг агаарладып турар болгаш хураганнар өрээлинде өдээнин курган турарын чедип ап турар.

Орус Сандыкчановна Намдал бо чылын база ынчаар ажылдап турар. Оон көргүзүглери моон-даа сонгаар бедик болурунга мөрөмчилерниң бүзүрели улуг.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.
Эрзин район.

УЗУН УЖУКТУГ БОЛЗУН

Социалистиг чарыш. Ону шинчедикчи күш деп турары черле чөптүг. Өскээр, сайгара чугаалаарга, чарышты кайда-ла эки организастааш, оон дээштиг чоруун, хөйге билдингир болурун чедип алганыл, ында ажыл-иш будүмүр, күрүне планы чедиишкиннинг күүсеттинип турар дээнидир. Бо таварылгада кижилерниң күш-ажылчы хөөнү, тура-соруу база бедик болур. Оон бир тодаргай чижээн Бай-Хаактың септелге-тудуг участогунуң ажыл-чорудулгазындан көрүп болур.

Баштай ол коллективтиң эрткен оруунче хая көрүүн көрээлиңер. Моон мурнукда чылдарда ол участок хожудап турарларның одурүүнден үнмейн турган. Үргүлүг-ле карыгалыг ажылдап келген. Ол чылдарда аңаа каш-даа начальник солушкан. Оларның чангызы-даа ажылды сегидип, коллективтиң бир ден-дескн ажылдарын хандырып шыдаваан.

Чүге ындыг болуп келгенил? Ол четпестериниң артынга хөйге чылдагааннар турган. Маңаа кол чүве — удуртукчуларның чогаадыкчы инициативазының бедик деңнелдиг эвези, оларның организакчы чоруунун күчүзү. кижилер-биле эки ажылдап шыдаавышы болуп турар. Өскө чылдагааннар база турган. Ылангыя сагыылагчурум аңаа дыка багай болуп келген. Ажыл шагы үзер, аралаар кижилер ол коллективке хөй болуп, будүрүлгенин ажыл-чорудулгазынга багай салдарны чангыс эвес удаа тедиргеп. Оон уламмыдан ажылчын кадрларның ажылдан үмер, кирер чоруу эвээжевейн келген. Ол ышкаш коллективке партия болгаш комсомол организацияларын турбаанындан ажылчыннарны удуртуп, башкарзырынга бергедээшкиннер турганы билдингир. Чүге дээрге коллективте бар 40 ажыг кижиниң хөй кезии (ында хөй чыл стажтыг, хоочун ажылчыннар 4—5 хире-ле кижи) аныяктар боон турар. Ынчангаш оларны ажылга чаянчыктырар, өөредир, чымырыдырар мишаш кол айтырыглар болур чогуурулу-биле шиитпирлеттинмейн келген. Чүгле эрткен чылдың көргүзүглерни алырга безин коллектив чылдың будүрүлге планнарын күүсеттинип ап турар. Моон чылдагаанның тудуг материалдары-биле хандырылганын багайы, ылангыя курган штукатурканың, шоптуларның үзүктели бээри азы шуут-ла келбейн баарыбиле таймылбырлаар апаар.

Бо хүнперде ында байдал кандыгыл? Ам ол участокту чаа кижи, начальниктей бергеп. Кузьма Сергеевич Михайлов ол коллективтя удурту бергеш каш-ла ай болган. Оон ында ажылдап эгелээни-биле кады ажыл экижиң, үргүлүү-ле хожудап турган коллективтиң ажыл-чорудулгазынга багай салдарны кирген

Культура болгаш амыдырал

ЧОГААЛЧЫЛАР БОЙДУС КАМГАЛАЛЫНДА

Каш чыл бурунгаар РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Ленинград салбырының чанында экология комиссиязы тургустунган. Оон ажылының дугайын ол комиссияның даргазы чогаалчы Элигий Ставский ПМА-ның корреспондентизинге чугаалап берген.

— Чогаалчылар организациязының чанында экология комиссиязы. Ындыг дүүшүүрүлге, мээң-биле чоңшөреримиң көрүнер, элээн элдептиг ышкаш ыылдыр сагындырар-дыр. Ындыг комиссияны тургузары түүлүп-биле холбашканыла?

— Ниитилелге хамзарыштыр айтырыгның чидитленип турары-биле. Кижи төрелгетен амгы үеде бистиң черивистиң кырынга эвээш эвес чедиишкиннерлиг болуп турар болзаа-даа, бүгү чөвениң үндезини болуп турар бойдус боду эртемтеваннктиг революциянның дүгүлгаларының аданда болу бергенин түгле чоокта чаа эскерип каан. Доктаары амыр эвес: адамнаашкын улуг, танмалаттынган билиглер күштүг —«бойдус бай, беримчеи арбын», «бистиң назынывыска четчир».

Эртемденнер саналп үндүүреш, «экологтуг кризис», «экологтуг халап» деп коргунчуг сөстерни чугаалап, айтырыгны шинтпирлээр арга-ларын дилеп тураалар. Байдал мынчап барган таварылгада чогаалчылар чүнү кынчаар ужурлуттуг? Олар түгле боттарының кылып ыыдаар чүвезин кылырлар — номчуучуларның иөзүү-шынарынга сөс-биле салдар чедирин тургаш, бойдусту камгалаар. Бодумнуң дүүжүлгамны чугаалап көрейн.

Чээрби хире чыл бурунгаар Азов далайның салым-чолу мени дүвүреннкен. Азов чоогунуң чер ажылдыг районнарынга суггатты чер ажылын күштелдиргенниң түңнелинде даланже агып кирээ чыдар хемнериң суу эвээжээн, дайга сыгаашкын аймыы тургустуна берген. Бодумнуң дүвүрээшиниимиң элээн каш түүлер дамчыштыр 1965 чылда «Литературная газетага» бижээн мен. Оон соонда ол материалга үндезилээш, «Хыргыыш» деп романны бижидим. Чаа темаже ынчаар хамдыкшыл берген мен.

Оон соонда Балхаш, Казахстанда хемчээлги улуг-даа болза, сыын суглуг дөл. Чаа гидростанциязы болгаш улуг демчээлдиг суг хөлбөзөө түзүп, тургузуптарга, ол төлге дыка багай болуру чугаажок. «Литературная газетага» мен улуг түүл бижээн мен. Бойдустуң бүлүүшаанга болгаш суг хөлбөзүнге болушкаш мээң барымдааларым ол түзүгүнүң телевилелии тургускаанарымга сананыларындан күштүг болганы кайтамчык; кылымал суг хөлбөзүнүң хемчээлии олар элээн кызырганнар.

Ол төөгүнүң соонда, чогаалчы кижиниң чугаазының дээштинге бүзүрээш, демиргүжүк талазы-биле бодумнуң эштеримге Ленинградтың чогаалчылар организациязының чанында экология комиссиязы тургузар дугайын саналдаан мен. Ол санал хүлээп алдыыган. ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилели база бистиң деткээн. Комиссияның ажылының кол утказы болза экология айтырыгларынга чогаалчыларның шүдүргү киржилгези болур деп билип турар бис.

— Силерниң комиссиянар организация талазы-биле канчаар тургустугланыла? Оон ажылчорудулгазының дугайында биче чугаалап көрүнерем.

— Бистиң активизис — үжеи хире литераторлар. Колдуунда-ла аныяктарже идегел салып турар бис: олар шалыыкчы, кашпагай-даа, оларның караа-даа кескү. Айда ийи катап хуралдап турар бис. Эртемденнер-биле ужуражыр, илеткелдер дынкап, эртем номнарын өөренип, экспедицияларбиле кады чоруп турар бис.

Ладога, Чуд, Ильмень хөлдерге чедип чордувус. «Аврора» дээр аныяктарның литература журналының ажылдакчылары-биле кады Онега хөлче барып чораан ийи экспедицияга кириштивис. Обь, Днепр хемнерже аъттанып чоруур деп белеткенил турар бис. Бистиң парлалга дайынаштыр чугааларывыс кончуушкуннар-даа эвес, чагыглар-даа эвес. Бистиң ол чугааларывыстың аяны боттарывыстың бажыывыстың иштинге корумчурумнуң дугайында, чүнү эде кылыры, чүнү чайлаарын, кажаа будуурүн, фортотканы ажыыпп, агаарладырын чугаалашкан яяныыр, аңаа-ле эдлерини чугаалары яяныыр чугаалар.

— Комиссияның тодаргай программазы бар боор аа?

— Экологияда айтырыгларла хөй, харыы чок айтырыглар оон-даа хөй. Ынчангаш үүрмектелбес төлээде, бистер боттарывыстың кичээнгейливистиң чагыыг тодаргай айтырыгже — бистиң суг курлавырывыстың камгалалыынче үтландыраар деп шинтпирлээн бис. Суг — черниң каны-дыр, ону чүүл-биле-даа солуп шыдавес. Оон самнндан болгаш шынарындан бистиң аргазырыгарывыстың, шөлдеривистиң, шыктарывыстың, малгаштарывыстың кадыкшылы хамаарыжыр. «Россияның Сонгу чүгүүрү улуг халдер» деп рубрика-биле: «Ладога», «Онега», «Чуд болгаш Ильмень» деп үш номчу баштай үндүрер деп шинтпирлээн бис. Оларның бирээзин үндүрүп алдывыс, өйүгизин парлап үндүрер деп барган бис, ушкуэүн кылып, белеткеп турар бис.

— Бойдус камгалалының организациялары-биле, бойдус камгалалының специалистери-биле харылзаалар бар бе?

— ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Хөл институдубиле, География институдубиле, Бойдус камгалалының ниитилелби-биле, балык өстүрериниң болгаш балык камгалалының ведомстволары-биле, мелпорация специалистери-биле бистер ажыл-ишти харылзааны түзүп турар бис. Хемнерге болгаш хөлдерге эжиндикрер судиолар бистерге херек, бистерге министерстволарның дузазы база херек. Кааа-даа базарывыска, тус черниң эргегыыргалары бистерни шын билип, дуталажып турарлар.

— Бойдус камгалалының фронтузунга чогаалчыларның принципиалдыг тиилелгелериниң чижээн көргүзүп көрүнерем.

— Менээ ындыг тиилелге Балхашты камгалаар талазыбиле районнуң совхозтарынга, албан организацияларга хуралдарыны эрттирип, оруккa шимчээшкинни дүрүмнерин хажыттырбас талазы-биле лекция, беседаларны кылган. Транспорт шимчээшкинин айыыл чок болурун хандырар дугайында хуралды ажыл-агыйларның, бүдүүлгелерниң, албан черлерининң ол талазы-биле харылсалгалыг специалистериниң киржилгези-биле КАП-ния ажылдакчылары район төвү Самагалдайга эрттирген. Анаа автомашиналарның техниктиг паспорттарын, талоннарын канчаар долдурарын, транспорттуң часкы көрүлдезин канчаар эрттирериниң талазы-биле ямыдыру айтырыгларны чугаалашкан.

«Шамбалыг» совхозтуң оорлатканы ГАЗ-53 маркалыг 11-93 ТВЗ дугаарлыг чүк машиназын автоинспекциязын ажылдакчылары Тес-Хем районда ам-даа эвээжеөвейн турарын устүүде чижектеп бадыткап турар.

Шимчээшкинниң айыыл чок чоруун хамаарыжыр хөй-ниити организацияларның киржилгези эвээш эвес ролдуг ойнап турар. Шөчалза-даа, ол айтырыгже чамдык удурлажуулар сагыш салбас, оны тоомчэге албаны канчап-даа тазырышпас. Мал эмнелгезиниң, районнуң сан-хөө кылдызының, ыссажзылга каттыжымышкымның, көдээ ажыл-агый эргелелиниң культура кылдызының, бакларатооиының ажылдакчылары графин дугаар эштеглиг дежурныйлаашкынче үлмейн келгеннер.

Районнуң Сельхозтехника каттыжымышкымның, чыш ажыл-агыйының эмнелгенин коллективтеринден ак сеткилиг чоруун, өскелерге үлегерин көргүзүн, дежурныйлаашкынче докгамаал үнүп турарлар.

Ч. СУНДУЙ.

НИИТИНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ ЧУГУЛА

Автомобиль транспортунуң ажылын организастаарын экижиндерининң эргежок чугулазын болгаш шимчээшкинниң айыыл чок чоруун хандырар дугайында СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың докгаалдарында, шинтпирлеринде айыткан, СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шинтпирлеринге дүүштүр бо айтырыглар база оның чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Бистиң республикада автомобиль транспорту сөөлгү чылдарда дүргени-биле хегжүп, ажыл-агыйларның болгаш бүдүүлгелериң автопарктары чаа-чаа автомашиналар-биле докгаамал немей хандыртымып турар.

Автотранспорт шимчээшкинниге озал-ондак кылыр чорукту эвээжедир талазы-биле Тес-Хем райкүүскомунуң иштинки керектер киледиининиң КАП-ия 1983 чылдың бирги кварталында чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Бо чылдың эрткен үш айларында районнуң автоинспекциязының ажылдакчылары хөй-ниити организацияларының киржилгези-биле Кызыл — Самагалдай аразының оруунга кабинага нормадан ажыр пассажирлер олуртуп алгаш, арагалап чораашының түңнелинде, пассажир Сергей Монгушту ажр кемлеэнээ тавартаткан.

Берт-Даг. Самагалдай суурлар аразынга «Жданов» совхозтуң чолаачызы Хиргир-оол Маныла Көдээ ажыл-агый министерстволунуң автобазазының чолаачызы Төгүс-оолдуң орук ийинге турза тавараш, ажр кемлээшкинге чезиргеп, «Кызыгаар» совхозтуң чолаачызы Н. Сырат кудумчута автомашиназының дургедээшкинин нормадан ажыргаш, базала мындыг үүлгедигин кылган.

Оруккa нормадан дүргеи чоруруу аймылдыг деп чүвени биле тура-ла, чамдык чолаачылар оны сагывайн турар чоруктар эвээш эвес. Чижээлээрге, Кызыл — Эрзин оруунга чолаачы А. Коробкин автомашиназын нормадан ажыр дургедетккеп, башкарып шыдавайн баргазындан озал-ондак болуп, чолаачы амы-тынындан чарылган.

Оруккa шимчээшкинниң дүрүмүн хажыдар чоруктарның уламында хамаатылар аар кемлээшкинге таварашп, күрүеиин машина-техниказы когарап турар таварылгаларның саны Тес-Хем районда ам-даа эвээжеөвейн турарын устүүде чижектеп бадыткап турар.

Шимчээшкинниң айыыл чок чоруун хамаарыжыр хөй-ниити организацияларның киржилгези эвээш эвес ролдуг ойнап турар Шөчалза-даа, ол айтырыгже чамдык удурлажуулар сагыш салбас, оны тоомчэге албаны канчап-даа тазырышпас. Мал эмнелгезиниң, районнуң сан-хөө кылдызының, ыссажзылга каттыжымышкымның, көдээ ажыл-агый эргелелиниң культура кылдызының, бакларатооиының ажылдакчылары графин дугаар эштеглиг дежурныйлаашкынче үлмейн келгеннер.

Районнуң Сельхозтехника каттыжымышкымның, чыш ажыл-агыйының эмнелгенин коллективтеринден ак сеткилиг чоруун, өскелерге үлегерин көргүзүн, дежурныйлаашкынче докгаамал үнүп турарлар.

Ч. СУНДУЙ.

ТӨӨГҮЛҮГ ХҮНГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

ГАВАНА. (СЭТА). Бүтү улустуң баймралы—Национал тура халымшкың хүвүүге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш Кубада улам калбарып турар. 1953 чылдың июль 26-да Фидель Кастрога баштаткан патриоттар болүү Монкада казарманы маадырлыы-биле штурмнаан. Ол чорук чуртка революстуг шимчээшкинниң улам калбартып, кодургеи болгаш 1959 чылда Батистаның кижи коор хоош чок диктатуразың дүүжүрүнге чедирген. Республиканың хөй-хөй будүүлгелериниң коллективтери төөгүлүг хүнге аллар кылдыр алгылаан бедик будүүлге хүзөлгелерин чедиишкинниг күүседип турар.

Хосталга ортулуунуң портчулары юбилейлиг чылда тергиин эки ажылдап турар. Олар дөрт ай иштинде яяныбүрүү 2,6 млн. тонна чүктерин чүдүрүп, дүжүргеннер. Ол дээрге, эрткен чылдың ол-ла үеэлиилеп барык 90 муң тонна хөй-дур.

«ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ЭРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК»

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Совет Эвилелиниң Телеграф агентилелиниң «Тайбың дээш эрес-маадырлыг чорук» деп аттыг фото-чурук делгелгеи ында ажыттынган. Ала-чурттуң Улуг хайынының үндезин эргилдезиниң чылынга турескаатка ол делгелге моол наймысылалдың хөй-ниитизиниң улуг сөвүүргалыг хайнымыгырган.

СЭТА-ның корреспондентилериниң кылганы документалдыг 250 хире фото-чуруктар 1943 чылда Совет Армиязың эң улуг туличуушкуннарының болгаш операцияларының дугайын, совет дайынчыларның массалыг маадырлыг чоруунуң дугайын, тылдың ажыл-ишчилериниң эрес маадырлыг, бердингеи ажыл-ижиниң дугайын, ол ышкаш фашизмни ашкан Тиилелгеге шинтпирлиг үлүгхүүлээн кирген чуруттуң бүгүнгү хүнүнүң дугайын тоожуп турар.

МАРН ТК-ның Чанында секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүзелиниң Даргазы Ж. Батмунх, өскелерде моол удуртукчулар чорааан.

«ТИИЛЕЛГЕНИҢ УЖУР-ДУЗАЗЫ ААЖОК УЛУГ»

ДАККА. (СЭТА). Ада-чурттуң Улуг хайынынга Совет Эвилелиниң тиилелгеан төөгүлүг ужур-дузалыг деп, Бангладештиң Тайбың чөвүлелиниң чингине секретары Аля Асад медеглээн. Фашизмни ашкан тиилелгениң 38 чыл оюн таварыштыр Бангладештиң хөй-ниитизиниң Даккага болган массалыг митингизинге ол чүве чугаалаан. Гитлержи агрессиягни чылча шанкалы Европаның улустарынга хостаганы берген, социалдыгның делегей системазының туругступарынга чедиргеи, Азияга болгаш Африкага национал-хосталгалыг шимчээшкинниң күштелиргиге идиг берген.

Ол тиилелгениң ужур-дузазы болуп-даа, аажок улуг, чүге дээрге, империализм болгаш реакция күштери делегей байдалын чидиглендиргенинге, кижи төрелгетеиин чаа халапче кинр тыртарынга кыжанын келген ядролуг бөө-чепсектерин сарыыл чонга эдилдир бүдүрериниң оруунда туруп алган-дыр. Ол дерии күштер делегейниң өөнги дайынының кичээндиргилерин үүнээ ужурлуг. Совет Эвилели бантаан социалистиг системаның тиилеттиргес күчүзүг бүгү делегейге тайбыңның үлегелдиг магадылалы болуп турарын үүнээ ужурлуг деп, Али Асад чугаалаан.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫНГА

ПАРИЖ. (СЭТА). «Парижтиң кол штаттары бөө-чепсектиң дүжүрери дээш» деп адаттыган массалыг дискуссияның киржикчилери тайбыны камгалаарыыче, ядролуг дайынның аймылын үзүткаары дээш демиселди күштелдиреринче кыйгырганнар. Тайбын дээш француз шимчээшкинниң инициативазы-биле ол дискуссия организастаттынган. Эң-не ямыбүрү политиктиг үзел-бодалдарлыг, иазы-харлыг, социал байдалдарлыг кижилер ол дискуссиага киришкеннер. Чер кырынга тайбыңны камгалаары дээш ниити чүткүл оларның шупузун каттыштырып турар.

Делегейге күштериин стратегтиг деңнежилгезиниң айтырыгын чугаалажып турган комиссияның удуртукчузу француз эртемден Пьер Селигманың, дискуссияның түңнелин үндүрүп тура, медеглээни болза: «күштериин балансызы Варшава Керээзиним чурттарынга ажыктуг кылдыр чаңгылып үреглеп дээр дугайында меге бадыткалды» комиссия бүрүү шаап турар.

Женевада совет-америк чугаалажмышкынарга таварылчалыг эки түңнелдерии чедип алырының онза чугулазын дискуссиниың киржикчилери айтыкаанар. Ол ышкаш чепсегленнишкинии дүжүрер талазы-биле ниити-европа конференциязын эрттирериие дузалажыр соруга-биле француз чазак база тодаргай базымнарны кылзын дээр дугайын олар негээнер.

«Францияның хөй-дөй кижилерин боттарывыстың түрээлериивче хаара түүп турар политиктиг шажын болгаш ескедаа организациялары төвэлекмеен турар ниэы-бүрү үзел бодалдыг кижилерге боочепсекти дүжүрериниң ажыдыралы чугула айтырыгларының талазы-биле самал-оналдың калбак солчулгазын кылырыя бо дискуссия берген деп сананып турар бис — деп оон организацияларының бүрээзи, француз тайбың шимчээшкинниң хөсүү ажылдакчызы Жан Рипп СЭТА-ның корреспондентизи-биле бээдарга медеглээн.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ МИТИНГИЗИ

МЕХИКО. (СЭТА). ТРЭ-ниң чорудуп турары сомосачы дээрбечилериниң халдаашкынын ойтур шаап турар Никарагуа-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи маңаа АКШ-тың элчин черинии бажыңының чанында болган. Политиктиг партиялардың, депшилгелиг аныяктар, студентилер болган хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери анаа киришкеннер.

Никарагуага улур Рейган администрациязының экономиктиг болгаш шериг агрессиялыг ораторлар бүжүр-бай үүлгединишкин деп карганнар. Төп Америкадакы бо чуртунда байдалды бүүдүүр, оон дүрүм ёзугаар тургустунган чазаал дүжүрер болгаш боттарынга ажыктыг ёзу-чуруммуг катап туруларын кандыгжаа арга-биле чедип алырын Каттышкан Штаттар ораалдажып турар деп ораторлар медеглээннер.

ӨЛУРУКЧУЛЕРНИҢ ЧАЖЫРЫКЧЫЛАРЫ

Фашистиг ногаандыктар эжелеп алган турганы ээзээн хөй европа чуруттарынга делегейниң өйиги дайынының соонда боттарының хаанныг истерин арттырып каапнар. Нацистер болгаш оларның чашпачылары кижи төрелгетенге удур коргунчуг үүлгединишкиннерни кылганнар. Ыяаларга кемпинг херек үүлгеткеи шериг кижилерни болгаш оларның чашпачыларын агартырын ораалдажып турар салдарлыг хүштер делегейде, хамыштың мурнунда АКШ-та, ам болзи бар болуп турар, олар чөптүг өжээн хылыышкыны бизиидеи үүлгедикчилерни чайлаткаш, социализмге удур боттарының үүлгедикчи-хоралакчы ажылчорудулгазынга төрээн чуртунуң ол саттынныкчыларын бөлии ажыларын ораалдажып турарлар. Бостоп чурттуг суралгыг америк юрист, АКШтың юстициа министерствозунуң ажылдакчызы тургаи Джон Лофтус «Беларусьтуң чажыты» деп номунда ол бүгүнүн дугаймн бирээн бирээ чокка чугаалап турар. Ийи чыл чартык үеиин дургузунда АКШтың юстициа министерствозунуң тускай истелгелер кылдызиие ол ажылдап турган.

Эзээчи чалчалардан тургустунган «Беларусь» дээр бригаланың кылыкчы операцияларын автор чүве арттырбайн бижип турар. Фашистиг Германиянның түүжүн бергеиинии соонда, ол алурукчу болуктуң погавитыктары АКШ-тың тускай албаныныи АКШ-тың хоойлаарын үрээнилеп Каттышкан Штаттарга пдегелдиг хорталалы тып алгаш, ол төлге калбарып турган «соок дайның» чоруларының «пешлахчылары» болуп, америк разведка албанынга ажылдап бергеннер. Лофтустуң сан-медээзиибиле алырта, СС-тиң составынга тура, Минскиниң, Смоленскиниң болгаш Витебскиниң чурттакчыларының хаанын төп, кыра шаап турган кемкеректиг кашпачы үүлгедикчилериинден бетя дээрге-ле дерт мүн хире кижини АКШ-тың күрүне департаментизиннң «политика дүштүрер» кылдыя чалча кылдыр киирип алган.

Ол кылдыс ТРЭ-ниң «чучырыга» турган. 50 чылдарның эгезинде АКШ-тың шпион ведомствозунуң бюджединиң чартымидан хөйү оон үлүүге онаажыр турган. 47 даштыкы филиалдарлыг ол кылдыс соңгүнде барып, ТРЭ-ниң операция эргелелиниң көзээ болуп, оон штаб-бажыңының тургузуунга каттыжа бергеи.

Номдан биличиин турарды болза, делегейниң ийиги дайынының үезинде гитлерлиг фашизмге бараан болуп, Совет Белоруссияга хаанныг дерии үүлгедиглер кылып турган чүс-чүс, муи-муи алурукчулер үүлге чөптүг шинтклеп чайлап, чаштының тургаинар эвес, харыи оларны ТРЭ «соок дайның» чылдарында Совет Эвилеиниге болгаш социалистиг ем каттыжылгалыын эскелдаа тургаларыга удур чажыт хоралакчы операциялардың шалыпчы отрядтарының «көзээ» кылдыр ажылдап турган.

Радислав Островский, белорус саттынныкчы «газеттың» президенттиэи, кажаа-бир америк хамаатының болганнарының эрезидеи эң-не өрү эргелдуужаалдыг кижи; Франц Кушель, эжелеттирген Белоруссияның полиция начальиигы. 1941 чылда хиличенгеттиргеи 40 муң совет хамаатылардың хаиы-биле чүнүп алган; Станислав Станкевич, Борисов хоорайның 7 муң чурттакчыларын өлүрүп үзүткаарын башлап турган; Эммануил Ясюк, дайын чылдарында Клецкиниң бургомистри. Оон башталгазыбиле чакгыс хүн иигиидеи 5 муң совет хамаатылар үзүткаттынган. Ол дерзии үүлгедиг мындыг яяныыр болган. Муи-муи херээженнерии, кыргаиннарны, бичии уругларны хоорайның тешиг демир-үзаын-биле кажаалаан шөлүүге бөлс хавырып эккелгеи. оон соонда Арлин дуганның чанында казып каан улуг онгарже чыгай бергеш, фашистер болгаш полицайлар хөме бооллп турган, кырып каапкаанар. Авторнуң сөөү-биле алырга, мичаарда истелгеиниң федерация бюрозунуң директору турган Э. Гуверниң ачылында кем-херек үүлгедикчиии Ясюк АКШ-ка хоргадай бергеи.

Дайын чылдарында Минскиниң бургомистри турган, ам Нью-Йоокгун Бронкс районунда чурттап турар Витольт Тумашгын дужаалы-биле 45 муң тайбың чурттакчылар боолаттырып, эрттеттирип, астырып ааы ширигге хөмдүрүп алтыргеннер.

СС-тиң оберштурмбанфюрери Фридрих Букхар база-ла шинттирбейн артхан Америк разведка албанынга ажылдап бээр дел чөпшээрешкеннии тайлыны-биле чөптүг шинткледеи ол чаштына бергеи. 1943 чылда Витебскиге гестапожулармың үүлгеткеи эраатаныыг хыдыыкыынарыга Бухгар боду киржип турган, аиаа турган еврей чок бүрүүг-биле үзүткаттынган дээрэи номдан биличиин турар. Фашист генерал Франц Зихстиң адын база Лофтус номда киирген, ол болза Белоруссияның, болгаш Смоленскиниң ногаандыгты. «Беларусь» дээр дээрбеги бөлүүгү ол башкарып турган. Бодуиуң үүлгедишкиииерииге денежир хире кезиктеги ол алурукчу көрбейн барган: кашпа чыл иштииде кара-бажыңга олургаи, оон соонда оиу хостан үндүрүпкеи.

Совет Эвилелиниге болгаш социалистиг ескелдаа чуруттарга удур идеологтуг хилдаашкынар кылыр дээш «совет керектер» талазы-биле специалиастаашкыны корудуи турган америк шинчилел төөтери дыка хөй фашист кем-херек үүлгедикчилерии халезилеп алганнар. Оларны «Америкаиың уруу», «Хосталга», «Хостуг Европа» дээр хоралыг радиостанциялар ажыглаап турганнар. Совет Эвилелиниге удур пропаганда эргелелдеги база алдаттынган радио ставциияларыига «инвайтерии шуут-ла дузалакчылары турган кижилер «колдан» өгдээн дээрэи автор бижип турар. Оларның бирээзи Антон Азамович телевидение интервьюзунга «нацистерии дузалакчызы турган» болгаш «америк шериг разведказынга ажылдап турган мен» дээрэи ажмы-биле балиигеи.

Ногаандыктарны чажырганы дээш харысалганы чогум ыяк чүктээр үүдүлгүлүг? Номда харыы тодаргай болгаш чангыс хүлээлгег биргеиинге: ескоп дайның үезинде америк разведка албаны. Чогум-на озар ногаандыктарны болгаш өлүрүкчүлерни камгалап, чогуур кежемчеден тыныи алганнар.

Кадчаараан антисоветтиг, антикоммунистиг үгланымнышкынны боттандырып, делегейде байдалды чидиглендирип турар, бөө-чепсекти эндере бүдүрериң күштелзирип турар вашингтончу «ярестиитер» амгы үеде бөлүн социализмниң чуруттарынга удур хоралакчы ажылдарыны кодаадып турарлар. Оларның ол бүжар хереэниң шапкынчылары боттарының терээн чуруттуң хереэн сатхан саттынныкчылар, тоолчылар Ак бажыңдың болгаш ТРЭ-ниң айтышкынны-биле удуртар арганыга ажыглаттынган болгаш көрүшпес чорукту иештередип турарлар.

М. МАТЯЖ.
(СЭТА).

ОРГКОМИТЕТ ХУРАЛЫ

ССРЭ-ниң улустарының чайгы VIII Спартакиадазының түңнел маргылдаларына бүгү эвиледелшкен республикаларның, а ол ышкаш дыка хөй чурттарыңың даштыкы аалчылары киржирлер. Ооң программазында спорттуң 32 хевири бар. Ол дугайында Спартакиаданың кол судьязы А. Колесов Спартакиаданың организастыг комитединиң Москвага май 11-де болган хуралынга чугаалаан.

Наймыладың спорт залдарынга эң бир дугаарында баскетболистер ужурашкан. Даарта Москвага ар болгаш херөөжен улустүм марафон чарыжы эгелээр. Май 20-де Ташкентиге техниспилериниң ооңу болур. Спорттуң сес хевиринге ужуражылгазы июньда көрдүнгеп. Спартакиаданың баймырлыг ажыдыкшыны июль 23-те, В. И. Ленин аттыг Төп стадионга болур. А хаашкынын —Москванып «Россия» концерт залынга август 6-да деп планнап турар.

Ук хуралга оргкомитеттиң даргазының ораалакчылары В. Игуменов — медицина-санитар хандырылгазының белеңнииг дугайында, А. Середа — түңнел маргылдааларның ажыдар байырлал дугайында. В. Сумочкин — материал-техниктиг хандырылга дугайында чугаалаапкар.

СПАРТАКИАДАНЫҢ УЗУН ЧАЙЫ

ССРЭ-ниң улустарының чайгы сескн спартакиадазының түңнел оюнары бо чылын элээн эрте эгелээн. Москвага, «Динамо» дээр университеттиң залга май 11-де баскетболистерниң башгайы эге оюнары эгелээн.

Бодунуң хемчээлиниң талазы-биле олимпий оюнарындан дудак чок маргылдаларга эң шыырак 11 муң совет спортчу чыглыр. Олардың аразында эвиледелшкен он беш республиканыңың, Москваның, Ленинградтың төлээлекчилери бар. Спартакиаданың программазында спорттуң 32 хевири киргеп. Олардың шуптузу олимпий маргылдаалардың хевирлери, ооң иштинде стол теннизи, синхронныг эжиндиришкин болгаш сүттуг шөлге хоккей, а ол ышкаш шыырааболгаш самбо дээш ышкаш хевирлер база бар.

Спорттуң чамдык хевирлериниң чаа түңлер база бар. Яхтсменнер чаа «Виндсёрфидер» дээш класска маргыжар. Чадаг-тергежилериниң, байдарказарга база каноэге эжиндиришкиниң болгаш, беш хевириниң мастерлериниң программазы калбарган. Спартакиаданың баштайгы чемпионнарын илередир марафон чарышка эр улусбиле бир дөмей херээженнер бо чылын бир дугаар шаңнал дээш тускужулар. Бо маргылдаа наймыладың олимпий оруунга май 14-те болзур.

Спартакиаданың түңнел оюнары будун чай дургузунда үргүлүлээр. Оларны чүгле Москвадан эвес, Таллиннин, Адма-Атаның, Львовтуң спорт аренадары база хүлээп алыр. Июль 20-ден август 6-га чедир маргылдаалар изиг түлүк болур. Графиктиг шинчаар тургускан чорук совет спортчуларның делегей чемпионаттарынга болгаш Эдмонтонга (Канада) болур делегей универсиадазынга киржириңге идиглиг.

Дөрт чыл мурнунда дег, Спартакиадага даштыкы аалчылар база киржир. ССРЭ-ниң Спорт комитединиң 61 чурттуң 700 ажыг спортчуларын чалаан.

Эң шилиндек атлеттерниң старттары Спартакиаданың массалыг маргылдаалары-биле деңге эгелээн, аңаа 80 миллион ажыг киши киришкен.

Херээжен баскетболистерниң маргылдаазы май 24-ке чедир уламчылаар. Ук маргылдаалар баштайгы дөрт болуктерге эртеп, а оон соонда оларның биөөзиндей-не ийи эң тергиин коллектив түңнел сес командаларны тургузар. Тиилекчилерниң уезызында американыңың Москвачы болгаш Латвиячы ийи командалары бар. Найысылалзыг спортчулары баштайгы ийи спартакиадага. Пөлбалтиканың төлээлекчилери — соолгу беш спартакиадага чемпионнаарнар.

Ю. ХРОМОВ.
СЭТА-ның корр.

ЧАҢГЫС ААЙ ЧУРУМЧУДАР

Ниити билиг школаларының өөредилгезиниң хуу херээ — бүгү-ниитиг өөредилгезиниң база бир чугула документилериниң бирээзи болуру улуг өөредилгезиниң эжыдакчыларынга эки билдиңнир. Ону бүгү ада-иелер база шиңээр биле ужурлуг. Өөреникчиниң хуу херээниге оон дугайында бүгү-ле медеглелдер кирер. Хуу херек бүгү школаларда өөреникчи бүрүзүнде бар. Ындыг болганда улус өөредилгезиниң удуртур органнары ону ыяап боттандырарын школалар удуртукчуларындан, класс удуртукчу башкыларындан (хуу херекти инструкциязының ёзугаар олар четчелеп долдурар) шыңгыы негээр апаар.

Ыңчалза-даа маңаа хамаарыштыр таарыңнайн чоруур болалымны солуп дамчыдыкшылередип, бо талазы-биле ажылдап чоруур эр-эвилелиниң, ада-иелериниң сайгы-оюларын дыңнаксаар-дыр мен. Чул дээрге өөреникчи бир школадан өске школаже шилчип турар үеде оон хуу херээн кажан, кандыг байдалбиле шилчидеран, өскен өөреникчи кайы-бир школада кирген дээр дугайында школа кандыг документиге даарыңны база чаа барын киирип турар школазы ол өөреникчиниң каңчаар хүлээп алырын деп чүве чөрле бистиң республиканың девискээринде чаңгыс аай эвес болуп турар.

Өөреникчи өөренип турган школазындан ада-иезинин чурттаар, ажылдаар черинин айгы-биле үнүп чоруур апарганда, хуу херектиң инструкциязының ийиги чүүлүн ёзугаар, хуу херекти өөреникчилериниң ада-иелериниге бериптер ужурлуг. А бистеТыва АССР-ниң девискээринде инструкцияның ол негелдезин школалар удуртукчулары күүсетпейн турар. Школа директорларының хөй кезии өөреникчи чоруур апаарга, шилчилге-справка (направление), эртемнер айгы-биле демдектериниң табелин кылып бээр. Барган школазындан өөреңи бергени шын дээрзиниң дугайында шынзылыга албаанда, хуу херекти шилчип чоруп турар өөреникчилериң төрелдеринге бербейн турар. А чамдык таварылгада өске школадан келген өөреникчи баар дээн школазынга келгеш, шилчилге бижип, демдектериниң табелин хоргудаеге, «хуу херээн эки-хөөнүнге үлээп алыр бис» дээн албайн баар таварылгадаар бээр хөй. Маңаа чижек кылдыр ийи өөреникчилиг ада-ие Тожу районче көже бергеш, уругларының хуу херектерин экээр боол аваап, школага киирип кааш, бадыткал шынзылгазы, Бэй-Тэйгада өөреңи туурап школазындан хуу херектериң эп алгаш, (уругларының ааязы бир совхозка электрик турган) дедир бар ышаа. Кызылга транспортка билет чогундан тос хонганы мөңге ажылдап турган школам ажылдырылмага таварышканың сактыр-дыр мен.

Дыка хөй таварылгада өөреникчини школага хүлээп алгаш, өөреңи киргени ыяш дээр дугайында бадыткал бижип-даа чорутпас, а өөренип турган школазы хуу херекти шыгжап чыдар, чамдыкта бадыткал дыңнадыг бижик чедип-даа кээрге, хуу херекти чоруткайн баарлар. Бо бүгүнүн түңелинде школаларда хуу херек чок өөреникчилер кайы хөй болуп турар.

Мен бодап көөрүмге, бо ның ол негелдезин школалар удуртукчулары күүсетпейн турар. Школа директорларының хөй кезии өөреникчи чоруур апаарга, шилчилге-справка (направление), эртемнер ааны-биле демдектериниң табелин кылып бээр. Барган школазындан өөреңи бергени шын дээрзиниң дугайында шынзылыга албаанда, хуу херекти шилчип чоруп турар өөреникчилериң төрелдеринге бербейн турар. А чамдык таварылгада өске школадан келген өөреникчи баар дээн школазынга келгеш, шилчилге бижип, демдектериниң табелин хоргудаеге, «хуу херээн эки-хөөнүнге үлээп алыр бис» дээн албайн баар таварылгадаар бээр хөй. Маңаа чижек кылдыр ийи өөреникчилиг ада-ие Тожу районче көже бергеш, уругларының хуу херектерин экээр боол аваап, школага киирип кааш, бадыткал шынзылгазы, Бэй-Тэйгада өөреңи туурап школазындан хуу херектериң эп алгаш, (уругларының ааязы бир совхозка электрик турган) дедир бар ышаа. Кызылга транспортка билет чогундан тос хонганы мөңге ажылдап турган школам ажылдырылмага таварышканың сактыр-дыр мен.

Өөреникчилериң хуу херээн школалар аразынга шилчидерин чаңгыс аай чурумчудар талазы-биле Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозу кандыг-бир хемчет алыры күзенчиг апаргаң.

Б. ЧҮЛЬДҮМ,
Тээли ортумак школазының өөредилге эргелекчизи.

Бай-Тайга район.

СОФИЯ РОТАРУ ЫРЛАП ТУР

Украин ССР-ниң улустуң артизи София Ротарунуң «Червона рута» ансамбль-биле (чурукта) Ялтага концерттери аажок улуг чедишиннирлиг зрткен. Найгамчыктыг ыраажы бодунуң программазын дыңнанчыларга сураглыг болгаш чаа ырларлан тургузуп алган. Ооң репертуарында, моөң мурнунда-даа ышнаш, украин болгаш молдав авторларның чонның сагыш-сетинин чыритқылаңдыр илергейлеттинген чогаалдарды кирип турар. Ол ырларның дыка хөйүн авторлар шуут Ротарунуң бодунга таарыштыр чогаалдып тургусман.

Коллективтиң чогаадыкчы планнарында — Севастопольга концерттер, Герман Демократтыг Республикаже барышының кирген. Евровидениеге дамчыдар «Кассель-Бундес» дээр эзлегчиг дамчыдыылгага ГДР-ниң телевидениезы белетиненип турар, бо ансамбль аңаа киржир.

А. ОБУХОВСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

СУГЖЕ КИРБЕС, ОТКА ӨРТТЕНМЕС

«Уралинистройпроект» институтта алдынган материал кайгамчык шинарлардыг болган. Ол болза сугдан беш катап чиик болгаш отка шуут кыппас. Ол материалдан кылдыгаң чүгле ийи сантиметр кылын плита изиңге шыдамының талазы-биле будун чартык түүйбудан кылган хана-биле деңнежии турар.

Ол фактыларның шынының бадыткаары-биле лаборатория эргелекчизи, техника эртемнериниң кандидады Г. Тобольский демир кезер газ одун плитага үстүрүп туткаш, оон ындыы талазынга адыштыг чыыпшыр тудуп алырын сүмеледи. Беш минута дургузунда, адыштаң каш-ла сантиметр ыракта үш мун градус изиг от күүгейнин туразажок плитаның артыы талазы безин чылываан-дыр.

Челябинск эртемденнериниң ажыдып тыпканы бо материал-биле Воронежте силикат түүйбу кылыр завод өртенмес плиталарны кылып үндүрүп эгелей бергеп. Ол чаа материал судно тудуушкунунуң будүрүлгелеринде улуг өртектиг бөөшкүннерни солуп турар, а ол ышкаш синтетиктиг чүктүң кылган өрттени бээр изоляторларны солуур.

Чоокта чаа «Академик Сеченовтуң» экипажындан челябинчилер кайгамчык макталды алганнар: шенээр дээн материал-биле кылдынган изоляторлар-биле кылган корабльдиң шеверлел кылыглары делегейниң бүгү-ле яжы-бүрү агаарлыг зоналарын таварып эртпп чораап, шүүтпе ескерилге чок артып калган.

Маңаа немеп каар солуп чүве болза, ол камналгалыг материалдың кол чиг-зүү — домна суугузунуң хүлү.

Е. ТКАЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.
ЧЕЛЯБИНСК

ЧОРГААРЛАНЫП ЧОР МЕН

Ие кижи чүгле чүрээнин адаанга төлүп ап чоруур, аңаа амыдыралды бээр, төлү кадыкшыырак, өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг болзуп дээш уйгузун чедир удувайн чоруур эвес. Амыдырал-чуртталгага эргежок чүгүлә мерген угаанны, мазушынар, арын-нүүр талазы-биле байлактарыны киижиге шаңнап турар кижи — ие болур.

Ылаңгыя өг-бүлеге-даа, школага-даа, черле амыдырал-чуртталгага-даа ава киижиниң овур-хевирин, арын-нүүрүн, ат-алдарын бедии-биле хүндүлеп, ону сагыырын ыдыктыг хүлээлге кылдыр уругларга чаңчылгаларын улуг педагог В. А. Сухомлинский чагып чораан. А. М. Горькийниң «Иеңокта шүлүкту-даа, маадырдаа чок» деп сөстерин сактып ор мен. Шынап-ла, В. И. Ленининиң, Н. К. Крупскаяның, П. И. Чайковскийниң, Ю. А. Гагариниң, Зоя Космодемьянскаяның аварлары чок турган болза, мындыг шылгаранга киж-ле турбас ийик. Мерген угаанныг иелерге четтиргенивисти илередир бис.

Төөрээн чуртунуң чаагай чорууң быжыглаарыңга хөй чылдарда берип келген кызымакай ажыл-ижи, шынчы үлегерчижектиг чуртталгазы дээш, күш-ажылчы ак сеткилдиг уругларны кижизиткени дээш ат-алдарлыг, үүндүткезиг нелерни хөйү-биле кайыын-даа алап, оларга чоргаарланып чоруур бис. Кама Севээновна Оюнчун дугайын бижикседим. Мээң аваның кижизедеп ылгалыр чүү-даа чок. Бистиң Төөрээн чуртувустуң херээжен чону кандыгыл, шак ындыг бөдүүн кижи. Ол Элегес ортумак школазында эге класстар башкылап ажылдап турар. Аваң биле мээң ажылывыс, чаңгыс аай, - кайывыс-даа башкы.

Башкы кижи бүгү назынында өөренир база бодуң кижизидер, бодуңуң политика болгаш эртем талазы-биле билиниң, күш-ажыл, эстетика, сагыш-сетиил талазы-биле культуразың бедидер. Башкы кижи бүгү талазы-биле онзагай болур ужурлуг. Ылаңгыя суурга башкы дээрге-ле көрүшүк-түр. Башкыдан өөреникчилер, аңаа-ие, чон чижектя алыр.

Мээң аваң шак ындыг кужилерге хамаарыжыр. Ол школага ажылдаадаан бээр 33 чыл чеде берген. Бо чылдарның дургузунда ажыл-ижиниге кызымаккайын, үлегер-чижектиин көргүзүп келген.

Мен чаңгыс школага аваң-биле ажылдаа-ла 10 чылче кириптим. Башкылап ажылдаар арга-мергежилдя өөренип алдым. Бо чылдарның иштиңде аваң — мээң коллегам, мээң дузалакчым, мээң эжим болуп чоруур.

Школага ажылдап келгеш, кажан-даа аваның багай дириин турганын дыңнаваадым. Өөреникчилерге бышкаа билигни берип, төлептиг кижизиткп чоруур.

Аваң — дагдыныкчы. Аныяк эскенге хөй дузаны чедирип, башкы ажылының арга-мергежилия айтып, өөредип турар. Аваның өөреникчилери: Вера Тыртыковна Ховалыг, Любовь Данчаевна Кыргыс, Галина Дамдынчаповна Оюн эге класстарда башкылап турарлар. Ол башкылар практикалыг база-ла аваның класстарынга эрткен. Ам төрээн школазында ажылдап, эки башкыларның санында кирип турары өөрүнүт. Олар башкызыдагдыныкчызынга улуу-биле четтиргенин илергейлеп турар.

Аваң чүгле класс башкызы эвес, ол эге класстарның өөредилге эргелекчизи. Бо ажылдың кылыр чүүлү көвей: ийиделдерниң эртип турар байдалы кандыгыл, кижизидилге ажылы кайы хүре чоруп турарыл? Ол ышкаш аныяк башкыларга дүзе, методиктиг сүме дээн чижектиг ажылдар.

Клубка тематиктиг кежээлерге ол болгаачок чалаткан турар. Аңаа дыка хөй солуун чүүлдерни чон мурнунга чугаалап бээр. Школага класс шакгарынга өөреникчилер база-ла чалаан турарлар. Суурувустуң чонунуң оруузунда аваның ат-алдары барынга черле чигзиммес-дир мен. Кырганнары: «Экия, кызым», аныяктары: «Улуг башкывысты...» дижип чоруур. «Улус өөредилгезиниң тергиини» болгаш «Күш-ажылчы шылгараа» дёп медаль-биле шаңнаткан.

Аваның ажылдап эртип келген чылдарын бодап орарымга, тыва чонумнуң бо үлегер домаа сагыжымга кирер-дир:

Эки кылган ажыл —
Элеп читпес алдар.

Башкы, улуг кижи апаргаш, ажылымга каңчаар ажылдаарын, чонга каңчаар бараан болурун, эки ажыл-чанныынак аваңдан өөренип ап чор мен.

И. МОНГУШ.
Элегес ортумак школазының орус дыл болгаш литература башкызы.

Өг-бүле болгаш келир үениң кижизи

БИСТИИНДЕ МЫНДЫГ

Солуннуң арыында парлаттынып турар «Өг-бүле болгаш келир үениң кижизи» чүүлге хамаарыштыр номчукчу эш-оюнчун бижип турары санал-оналып деткип турар мен. Бодап-даа көөрге, өг-бүленин найыралынга оол биле кыстың өг-бүле тутканының байырлалы—кудазының кандыг эрткени, кайы-шыыл-даа ада-иезинин, доргул-төрелдериниң бот-боттарынга хамаарылгазы, харылаалы база улуг саналдыг деп бодаар мен. Ындыг болганда, аныяктарның кудазы дээш чүве база бар. Аңаа уругнуң төрелдери оолдуң доргул-төрелдерин шайладыр. Ыңчан база баштайгызындан дора эвес, «куда» эртер. Ол—шуут артык. Чамдык кудалар ону аңаа-ла «байырлаган» эттирер.

Жданов аттыг совхозтуң тоолу Ак-Тал суурда кудазы канчаар эрттирип турарын бижип көрейн. Ооң биле уруг дутуржуп чугаалажып алганда, уругларның төрелдеря кудазы кажан, кайа эттирериң чугаалажыр. Аныяктарның кудазы бистеколдунуда чайгы үеде эртип турар. Ону ынчан-мынчан эттирер деп барганын совхоз директорунга, колхоз Советтиң күүскомунга дыңнадым. Дутуржуп алыр. Чүге дээрге, ол үе кандыг-бир хемчеглер-биле дакпырлаппас ужурлуг. Оон соонда кудазы организастаар комиссииниң тургузар. Байырлал-даа келир. Кудазы чаңгаан соонда, ооң биле уруг өг-бүле тудуп, бадылажыр, бизнестиң сооктур. Аныяктарга белек-селекти алган-йөрээп тургаш, салыр. Ону чаңгаар, ланзылаар деп чүве чок. Аныяк өг-бүленин байырлалы оюн-тоглаабиле доостур.

С.-М. СОТПА.
Улуг-Хем район.

ССРЭ—ШЫДЫРААЧЫ КУРУНЕ

Бистиң чуртувусту, шынаплаа, кандыг-даа хөөремче чокка ынча деп адап болур. Чамдык түүлдерни сактып көрээлицер...

Эр болгаш херээжен улустуң ортузунда делегей чемпионнары деп аттар совет шыдыраачыларга хамаарыжыр. Анатолий Карпов үк атты үш катап, а Майя Чибурданидзе — ийи катап чаалап алган. Ниитизи-биле Делегейниң шыдыраа федерациязының тугуму-биле чорудуп турар хуу болгаш команда талазы-биле зачётка делегейниң болгаш Европаның чемпионнарының 17 аттарының 14-үү бистиң гроссмейстерлеривистиң болгаш мастерлеривистиң боол турар.

ССРЭ-де 90 гроссмейстер (49 эр кижи, чагаалажып ойнаар талазы-биле 13 композиция талазы-биле 8 кижи), 135 делегей мастерлерп, 850 ажыг национал мастеплер бар. Ол дээрге делегейниң арткан бүгү чурттарын кадыг аларга, оларныңыңдан хөй боол турар.

Ындыг чорук хамыктың мурнунда совет шыдыраанның каңчаар-даа аажок массалыг чоруу-биле таймылбырлаттынар. Бистиң чуртувус амгы үеде 4 миллион хире шыдыраачыларлыг, а ылап чугаалаарга, бо чылдың январь 1-ге чедир 3601439 шыдыраачылар бар болган.

Ындыг санны чоокта чаа Москвага эрткен болгаш соолгу ийи чылда шыдыраа талазы-биле кылган ажылдарның түңнелдерин үндүрген ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязының отчёт- соңгулдалыг пленумунга дыңнаткан.

Ук чылдар совет шыдыраа организациязының ажылынга чугула үе-чада болган. Ол үениң дургузунда чуртка шыдыраа маргылдааларының киржиичилериниң саны 426 муң кижиге оскеп, он бирээ, херээжен шыдыраачылар гроссмейстерлер деп аттарны, а 70 хире кижи — мастерлер деп аттарны алганнар. ССРЭ-ниң эр шыдыраачыларының чыыпты командазы 16 катап, херээженнериниң — 9 катап делегейниң шыдыраа олимпиадазының тиилекчилери болганын улуг чедишкин деп санаар херек.

Ол бүгү чедишкиннер СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ССРЭ-ниң Спорт комитединиң айтыышкыннарын ёзугаар шыдыраа хөгжүлдезиниң талазы-биле чуртта план ёзугаар чорудуп турар аажок улуг ажылдың түңнели-дир.

ССРЭ-де 166743 күш-культура коллективтери шыдыраанны олзагай кичээнгейге алган. Бисте амгы үеде, хөй-ниитичилерни санаваска, шыдыраа талазы-биле штатыг 2500 хире тренерлер ажылдап турар, 800000 оолдар, уруглар шыдыраа оюнун кыымак шиңгээлиг ап турарлар. («Ак тергиин» соолгу маргылдаазынга 1 200000 оолдар, уруглар киржипкепиер.) Ниити билигниң ортумак школаларынга шыдыраа кичээлдерин эрттирөөн практикалап, уруглар салгарынга база ындыг кичээлдерни организастап турар.

ССРЭ-ниң девискээринде барык 250 хире шыдыраа клубтарын, оларның иштинде 50 хире улуг клубтарны ажыткан. Ындыгларның санынга, чижээ, Москвада Крылатскийниң олимпий комплекизинде төп профсоюзтар клуву, Свердловскиде, Ашхабадта, Донецкиде, Небит-Дагда, Львовта болгаш өске-даа хоорайларда шыдыраа клубтары хамаарыжыр. Якутияның сес пунктуларында шыдыраа өрөөлдерин тургускан. Днепропетровск областа хөй-ниитиниң шыдыраа клубтарын организастап турар.

ССРЭ-ниң төп шыдыраа клувун үндезинин-биле чаартканын, катап ажыглалга киирген чыда шыдыраа культуразының университединтургускан, оон ректору — А. Карпов. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаатканп профсоюзтердиңиң шыдыраа талазы-биле бүгү-эвилел маргылдаазынга пиитизи-биле 2 миллион хире шыдыраачылар киришкүүне институдунда, Тарту, кен. Куш-культураның Төп Минск, Львов, Баку, Ереван, Челябинск, Тбилиси болгаш өске-даа хоорайларның дээди өөредилге черлеринде шыдыраа специализациязы ажылдап турар. Сураглыг гроссмейстерлерге удурткан бичии оолдар, уругларның школаларга база бар. Амгы үеде бүгү эвилелдешкен республикалар шупту шыдыраа талазы-биле мастерлерлиг, клубтарлыг, тускай литератураны парлап үндүрүп турар.

Ындыгаш бисте шыдыраа талазы-биле чедишкиннер эвээш эвес, ынчалза-даа чуртка шыдыраа талазы-биле ажылды улам ынай экижидерин амыдырал негеп турар. Совет шыдыраа шимчээпкиниң массалыг чорууң улам ынай кодурери, бистиң шыдыраачыларывыстың спортчу болгаш чогаадыкчы чедишкиннерин истүрери, кол гроссмейстерлерге бедик мергежилдиг анаяк салгалды белеткээри ССРЭ-ниң шыдыраа федерациязының ажылынга кол угланыышкын болур. Ук сорулга күүсеттинер дээрэпиге чиглиниг турбас.

В. БАБКИН.
СЭТА-ның корр.

Редакциянның адреези: 667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчызының 2-35-24. 2-23-54. харылсалгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжи ажылдыг болгаш үлегер күүлдүр киллистериниң 2-31-75. пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13. чагаа киллистиниң 2-41-27. информация киллистиниң 2-20-60. культура киллистиниң 2-23-54. көдээ чажыл-агый киллистиниң 2-21-47. корректорларның 2-27-41. бухгалтерияның 2-12-45. солуп келбейн барганда 2-32-75 телефоне болгаар.

Чагыг № 1622.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00206

ТВ

МАЙ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Үгудаалар чүүн дугайын чугаалаалы». 9.25—«Енисейниң юңгалары». Документалдыг телефильм. 9.40—«Вечный зов». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмиң ийиги кезээ. 2-ги серия—«Оплеванная любовь». 10.45—«Үрер хөгжүм чаңгыланып турө». 11.40—Телемедээлер. 11.45—14.15 — Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 — «Брест. Годы и мгновения». Документалдыг фильм. 14.15—Орус чугаа. 15.15—Телеочерк. 15.55—Концерт. 16.30—Эртемденнер Москва чоогунун агроулетүргүнге. 17.00 — Документалдыг фильм. 17.25—Ф. Шуберт. Скрипка биле фортепьяноға соната. 17.45—Совет Эвилелиниң Маадыры артизлерия маршалы К. И. Казаков-биле школачыларның ужуражыышкыны. 18.30 — 18.45—Чапсар. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—Кадыда пайыралдыг өг-бүле. 19.35—Күш-ажылчы коллективтерниң болгаш бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында ССРЭ Хөөлүзүнүң телевизелелип чугаалажып тур бис. 19.50 — Хөй сериялыг уран-чечен телефильм: «Вечный зов». Ийиги кезээ. 3-ку серия—«Огонь и пепел». 21.00—«Үе». 21.35—00.00—Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналдың лауреады, ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор Т. Н. Хренниковтуң автор кежээзи. Чапсарда—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Англи дыл. 12.35—Төөгү. 7-ги класс. XIII вектиң ийиги чартыының культуразы болгаш чырыдыышкыны. 13.05 — ПТУ сургуулдарынга. Астрономия. Өртемчейниң тургузуу болгаш эволюциязы. 13.35 — А. С. Пушкин—«Медный всадник». 14.25 — Чырыдыышкын эпохазының Европа чуун чүүлү. У. Хогарт. 15.25 — В. Брюсовтуң лириказы. 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Ойнаарактар фильмя. 18.45—«Азия төвү». 19.10—Киножурнал. 19.20—«Спорт». 19.40—Телемедээлер. 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Боокса Европа чемпионады. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Иван Федор». Уран-чечен фильм. 22.55 — Боокса Европа чемпионады. 23.40—Делегейниң чадаг-тергө чарыжы. 00.00—00.50—Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва)—«Динамо» (Минск).

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аазыр, бичии чаъетаар. Соңгу-барыын үүктеп хаттың дүргени секундада 9—14 метр.

Дүне 1—6 градус соок, хуудус 10—15 градус чылыг.

Кызылга чаъс чагбас. Соңгу-барыын үүктеп хаттың дүргени секундада 9—14 метр, күштелгенде 15—20 метр чедер.

Дүне 0—5 градус, хуудус 10—12 градус чылыг.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

МАЙ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Двенадцать месяцев» 10.00, «Грачи» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Максимка» 9.30, «Найди себя в жизни» 15.00, «Не хочу быть взрослым» 11.10, 12.50, 17.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК». «Женские радости и печали» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «На графских развалинах» 13.20, «Алёшкина охота» 19.00, «Приказ: перейти границу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Вокзал для двоих» 17.30, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Предисловие к битве» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 112 (12202) | 1983 чылдың май 14, суббота | 1925 чылда үнедип эгелеттинген | Өртээ 3 коп

ТӨӨГҮЛҮГ ХҮНГЕ ТУРАСКААТКАН

Коммунистиг партияның кайгамчыктыг оруун, СЭКП-ниң болгаш совет улустуң чайгылыш чок чаңгыс эвен ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезиниң «Төп» павильонунда экспонаттар чугаалап турар.

Ында төөгүлүг документилер, плакаттар, фото-чуруктар, политиктиг литература делгеттингеп. Ону В. И. Ленин аттыг Төп музейниң ажылдакчыларының киржилгеш-биле белеткээн болгаш РСДРП-ниң II съездизиниң 80 чылынга тураскаатткан.

Ол төөгүлүг хүнге утказытыр белеткел ажылдары пайысылалда калбаргаш. Эвилелдешкен республикаларның пайысылалдарында, крайлар болгаш областар төптеринде, күш-ажылчы коллективтерде «РСДРП-ниң II съездизиниң 80 чылынга утказытыр» деп ниити этеңиң адаа-биле бөлүк материалдарны парлаан. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң чаалап алымышкыларын, СЭКП-ниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын, бистиң ниитилелиависке өөң-өөрү орар ужур-дузазын делгелгеде долузу-биле моргускен.

Партияның хоочуннары, революциялаг болгаш хамаатты дайынынга киришкиннер. беш чылдың мурнакчылары коммунистер-биле аныяктарның ужуражылгазын В. И. Ленин аттыг Төп музейге хөй удаа организастаан. Найысылалдың будурулгелеринде ленинчи хүнмер база болуп эртип турар.

Партияның төөгүзү-биле холбашкан литератураны ном үндүрер черлер үндуруп турар. Чижээ, «Знание» ном үндүрер чер лекторларга болгаш пропагандистерге «СЭКП — совет улустуң авангарды» деп библиотеканы үндүрген.

(СЭТА-ның корр.).

ЭШ ХУУ СУДТАРЫ

Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозта коммунист Ш. Д. Доспан удурткан эш хуу судунуң ажылының дуржулгазы экен. Ак-Тал суурда бот-башкарылгалыг хөй-ниитиг организациялар-биле эш хуу судунуң ажылы харылзаалыг. Бедик культуралыг болгаш хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумнуг чурттакчылыг чер дээш республика чарыжынга Ак-Тал суур сөөлгү ийи чыл улаштыр тиилекчи болганынга совхозтуң эш хуу судунуң үлүү база бар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун, хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыткан чаңгыс-даа таварылга кычээнгей чок эртпес, хоойлу-дүрүм хажыдыышкыннарын болдурбазы-биле ону баш удур сагындырар, кижилерни хөй-ниитиниң киржилгезинбиле бүзүредир, салдар чедирер арга-биле кижизидер, хөй-ниитиниң хажыдыышкыннарынга эптеш чок болур хүлээлгеэни хөй-ниитиниң сонгулдалыг бо органы эки күүседип келген.

Эш хуу судтары — сонгулдалыг хөй-ниити орган. Хамаатыларны күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр чорукка, социалистиг өнүү-хөрениге камныг болурунга, ниити чурттарганың дүрүмнерин сагыырынга, совет кижилерниң ат-алдарын хүндүлээр чорукка кижизидеринге оларның киржилгези улуг. Эш хуу судтарының ажыл-чорудулгазында чугула үүл — хоойлу-дүрүм үрээшкиннерин болдурбазы болгаш буруулуг кижиниң хөй-ниитиниң мурнунга тургузуп, бүзүредип, салдар чедирери болур.

Эш хуу суду... Анаа кем-херек үүлгеткен кижилерни судтавас, хамаатыларның эрге-чурум-биле холбашкан маргылдаалыг херектерин сайгарбас. Ынчангаш ындыг-ла онзагай чүве чок сагындырар. Хүлээнген херээнге харыысалга чок, ак сеткилдиг эвес ийи-чаңгыс кижилер, ниити чурттарганың дүрүмүн хажыткан ийикпе, хамаатыларны эпчок сөс-биле сөглепкен таварылгалар амыдыралда тургулаар, онч эш хуу судунга көөр. Кайы ажылагыйда, күш-ажылчы коллективте эш хуу судтары хажыдыышкын бүрүзүн кичээнгей чок эрттирбейн турарыл, ында ындыг чоруктар эвээш болур.

Коллективте ажылдап турар эш-өөрүнүн судуу хажыдыышкын кылган кижиге черле дээштиг. Үүлгедиң дээш эш-өөрүнүн мурнунга харыылап. коллектив кежигүннериниң онч бүрүүдаткан саналоналың дыннаары үк кижиге өөредиглиг болур болгаш частырыын билиндирер. Судтуң чорудулгазы. саналдар үүгле буруулуг кижиге эвес. а бүдүн коллективке кижизидикчи салдарлыг. Буруулуг эжиниң херээн сайгарып көрүп турда. коллективте кижизидилге ажылында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтыырлар илереп келир.

Республиканың дыка хөй коллективтеринде. ажыл-агыйларында, будурулгелериниде эш хуу судтарының ажылының дээштиң бедик. Оон уламындан албан черлеринде. организацияларда. будурулгелерде күш-ажылдың. будурулгенин сагыларучуруму бедээн, хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар, арагалаар, прогулдаар чоруктар-биле демисел күштелген.

Кызылдың үлетпур бараанар салыында. «Тудуг кезектери» комбинатта хөй-ниити организацияларның, оон иштинде эш хуу судунуң ролю бедип, ында партия, профэвилел организацияларының идепкейлиг дузалакчылары апарган. «Тыва септелге-тудуг» тресте ажыл шагының чидирии бо чылын элээн кызырылган. Эш хуу судунуң ажылы идепкейжээн, чылдагаан чок ажыл шагы үскен таварылга эскертинмейн барбас. Эрткен чылын мында эш хуу судунга 80 херекти сайгарган болгаш анаа хамаарыштыр чогуур шиитпирлерни хүлээп алган. Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында. Аянгаты көдээ Совединин девискээринде эш хуу судтарының ажыл-чорудулгазы экижээн.

Чамдык будурулгелерде, албан организацияларда эш хуу судтары кижизидилгенин чугула бир хевири кылдыр долу ажыглаттынмайн турар. № 14 механизация эргелелинде, автосептелге заводунда эш хуу судтары эрткен чылын чаңгыс-даа хурал эрттирбээн. Улус депутаттарының Кызыл хооркүүскомунун иштики херектер килдизи бо чылдың эрткен үш айларында хоойлу-дүрүм хажыдыышкыннары дээш будурулгелерже. албан черлеринче 2159 дыннадыг чоруткан. оон үүгле 642-зинге харыы келген. Оон иштинден үүгле 2 херекти эш хуу судунга сайгарып көрген. Чамдык будурулге удуртукчулары. профэвилел комитеттери эш хуу судтарының ажылынче чогуур кичээнгей угландырбайн турар болгаш ажыл оон кежигүннерин сонгуп каары-биле кызыгаарланыр.

Чамдык эш хуу судтары эргелерин долу ажыглавайн турар. Херекти ужур эдертип. буруулуг кижиге сагындырыг бээри-биле кызыгаарланыр чоруктар бар. Ынчаар эренгейлээр чоруктарны болдурбас херек.

Эш хуу судтарының ажыл-чорудулгазын удуртур талазы-биле арга-дүржүлганы мөөнней алган Советтер республикада бар. Олар эш хуу судтарының кежигүннериниң семинарларын. дүржүлга солчурунуң хүралдарын эрттирип. аиаа юристерни база киириштирип турары эки. Хоорайларның. райондарның чамдык улус судтары эш хуу судтарыбиле ажыл-херекчи харылзааны идепкейжиткен.

Совет хамаатыларны кижизидеринге. күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга. хоойлудүрүм хажыдыышкыннарын болдурбас талазы-бил сагындырыг кылырынга эш хуу судтарының ролю. күш-ажылчы коллективтиң мурнунга оон харысалгазы улуг. Хөй-ниитиниң ол организациязының ажылынга токтаамал деткимче көргүзери — Советтерниң хүлээлгези.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунда

СЭКП ТК-ның Политбюрозу эдлчегиг хуралга Герман Демократтыг Республиканың эш Э. Хонекерге баштаткан партия-күрүне делегациязының ССРЭ-ге май айда албанның найыралдыг алы-чорууның түңнелдерин чугаалашкан.

ГДР-ниң удуртукчулары-биле эш Ю. В. Андроповка баштаткан партия-күрүне делегациязының чугаалажышкыннарыы чүүлдүг деп көргеш, СЭКП ТК-ның Политбюрозу ол алы-чорук, ийи акы-дынма партияларның болгаш күрүнелерниң удуртукчуларының беседалары болгаш ужуражышкыннары Совет Эвилели биле ГДРниң аразынга партийжи, күрүне, экономиктиг болгаш ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга марксизм-ленинизминиң болгаш социалистиг интернационализминиң принциптеринге үндезилеттинген сырый база бижыг харылзааларны улам ханыладып калбартырынга идиглиг болур дээрзин демдеглээн. Ийи чуртка социалистиг, коммунистиг тургузуушкуннуң, социалистиг күрүнелерниң дем каттыжылгазын быжыглаарының, Европага тайбынны болгаш айыыл чок чоруктуу бижырлаарының сорулгаларын шиитпирлээринге ол харылзаалар чугула фактор болуп турар. СЭКП биле ГСЧП-ниң дайынчы чаңгыс эви, эш хуунуң ёзузу-биле идегелге үндезилеттинген болгаш амгы үениң бүгү-ле ан чугула айтырыгларының талазы-биле үелбодалдарның дүгжүүшкүү-биле холбашкан оларның боттарының аразынга ходелиишкиннери бистиң чурттарывыстың акы-дынма кадыы ажылдажылгазының шимчедикчи күжү болуп турар.

Акы-дынма партияларның болгаш күрүнелерниң ындыг чаңгыс эви, делегей байдалын өкижидер дээш, чепсегленишкинии дүжүрери болгаш тайбың дээш социалистиг чурттарның кадыы демисели политика болгаш шериг-даа талазы-биле месилдежиишкинче, бөө-чепсекти эндере будурерин күштелдиреринче империалистиг түткүлге удур боттуг альтернатива болуп турар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга эш А. А. Громыконуң Венесуэланың даштыкы херектер министри Х. Сан-брано-биле ооң беседазының дугайында ыңналыын чугаалашкаш, түүлдүгүнүп көрген.

Эш П. Н. Демичевтиң СЭКП-ниң делегациязының Фрелимо партияның бо чылын апрельде Мозамбикке болган IV съезизиниң ажылынга киришкенииин дугайында информациязын ыңнаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу ол ышкаш иштики болгаш даштыкы политиканың өске-даа чамдык айтырыгларын база чугаалажып көрген.

АЖЫКТЫГ ЧОРУК ДЭЭШ

Совет Эвилелиниң составынга Тываның киргеннинден бээр 40 чыл болур оонга уткуштур социалистиг чарышты улам калбартып, улус ажылагыйының кайы-даа адырларында шалыпкын ыш диниттелген. Ол байырлалга уткуштур республиканың тудугжулары багай эвес ажылдап турарлар. Эрткен дөрт айларда күрүнениң хереглектилер кооперациязының болгаш хөй-ниити организацияларының акша-хөренгизиниң күсели-биле эрткен чылдың бо үезиниге деңнээрге 1.9 хуу ажыг кол фондулар ажыглалга киргеп. Будурулге ужур-дузалыг кол фондуларны ажыглалга киирери (14.8 хуу) элээп өскен. Эрткен үениң дургузунда Тываның электри четкилериниң шакта 75 тонна бус бээр оп бир дугаар котельнаязын. ниити темчээли 43 километр электри дамчыдылга шугумун. 3 муң хөй киреп кажаанны кылып. 1.8 муң гектар төлдүг олар-белчиирин суглуг болдурган. 3.4 муң гектар суггарылга дериглеерин эде кылган. 8.2 муң дорбелчиң метр шолдуг чуртталга бажыннарын болгаш өске-даа объектилерин дужаган.

Капитал салыышкыннарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының программазын «Тыва тудуг». «Тыва суг тудуг» трестер. автооруктар тударының болгаш ажыглаварының будурулге эргелели. Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитеди чедишкиннииг күүседип алганнар.

Бирги кварталдың түңнелин ёзугаар алырга, ниитизиниле тудугга күш-ажылдың будурукчүлүүнүн планы 104,1 хуу, кереэлиг организацияларга — 103,5 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың бо үезиниге денңээрге 1.9 хуу ажыг кол фондулар ажыглалга киргеп. Будурулге ужур-дузалыг кол фондуларны ажыглалга киирери (14.8 хуу) элээп өскен. Эрткен үениң дургузунда Тываның электри четкилериниң шакта 75 тонна бус бээр оп бир дугаар котельнаязын. ниити темчээли 43 километр электри дамчыдылга шугумун. 3 муң хөй киреп кажаанны кылып. 1.8 муң гектар төлдүг олар-белчиирин суглуг болдурган. 3.4 муң гектар суггарылга дериглеерин эде кылган. 8.2 муң дорбелчиң метр шолдуг чуртталга бажыннарын болгаш өске-даа объектилерин дужаган.

Капитал салыышкыннарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының программазын «Тыва тудуг». «Тыва суг тудуг» трестер. автооруктар тударының болгаш ажыглаварының будурулге эргелели. Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитеди чедишкиннииг күүседип алганнар.

Эрткен айларда будурулге программазын «Шаговартяжстрой» трестиң. «Тыва дагдугу» тудуг эргелели — 66. № 20 КМК-зы — 63. «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелели — 58.9. «Тыва суг тудуг» трестиң № 1 КМК-зы — 61.9. а № 3 КМК-зы — 40. «Сельхозтехкүрюмнуң» тудуг эргелели — 40.6. Аъш-чем үлетпүрүнүн септелге тудуг-монтаж эргелели — 22,4 хуу күүседип. хожудан турар коллективтериниң аразында чоруп орар.

Социал-культура амыдыралдың тудугларын кончуг оожум темп-биле тудуп турар. Эрткен дөрт айларда чыргыышкын албан черлериниң тудуушта чарыгдаары-биле берген акша-хөренгизиниң чүгле 37.7. кадык камгалалыынга — 61.8. культурага — 11.5. коммунал ажыл-агый тудугларынга — 41.3 хуузу шингээдип алганын кончуг четпес ажыл кылдыр санаар херек. Шак мындыг ажылышчи эвес чоруктуң түңнелинде 2 миллион ажыг рубль чедир ажыглаттынмайн барган.

Чуртталга бажыңын тударының темпизи база куду. Ниити чуртталга төлүп ажыглалга киирериниң чартык чыл планы чүгле 20 хуузга күүсеттинген. Бо дээрге эрткен чылдың бо үезиниге деңнээрге чавыс көргүзүгдүр. Ооң кол чыдагааны — республиканың тудуг шелеринде күш-ажылды организастаарының деңнели ам-даа ажыкшевейн турарында. Ооң салдары-биле дыка хөй тудуг организациялары күш-ажылчың будурукчүлүүнүн планын күүседип шыдавайн барганнар. Шак мындыг чылдагаан-биле 14 организация күш-ажылдың будурукчүлүүнүн планын күүсетпээн, а 13 коллектив ону эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге кудуратkан.

Бирги кварталда күш-ажылдың будурукчүлүүнүн болгаш айда ортумак ажыл төлевириниң темпизи ден-дески эвес болган. Бо удаада айда ортумак ажыл төлевириниң өзүлдези өскезин элээп ажа берген. Январь-апрель айларда тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 5,8 хуу улгатkан.

Тудуг ажылының ажыктыын чедип алыр талазыбыле улуг курлавырлар коллектив бүрүзүнде бар. Ол болза, бир дугаарында, тудуг будурулгезиниң мурнакчы арга-методтарын шиитпирлеп алыры-дыр.

Т. МЕЛЬНИКОВА,

республиканың Статистика эргелелиниң капитал тудуг килдизиниң начальныгы.

ТӨРЕЛ ЧОННУҢ АЯЛГАЛАРЫ

Республиканың хөгжүмшин театры. Көрүкчүлер залды долдур олурупкан. Кавбак делгем Төрээн чуртувустуң база бир каас-чараш буянду — монгүнелчек ак хар шыпкан бурунгу Тиинь-Шань дагларының, кеззоде доңмас, ат-сураглыг Иссык-Кулдуң чурту Кыргыс ССР-деп бисте аалдап келген улустуң аас чогаалының ансамблиниң концертиин көөр дээш чон четтикпейн манап орган.

Концерт эгелээр мурнунда, эргим өөнүктерге СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш байыр чедирип, оларга чогаадыкчы чедишкиннерин күзээп. Хөй национальдыг совет урап чүүлдүң онзагай талазы — оларның аразында бижыг халыыазының болгаш ботботтарын байытчын турарында. Кыргызының сураглыг чогаалчызы. Социалистиг Күш-ажылдың Маазыры Чингиз Айтматовтуң ады бүгү чуртта. оон иштинде тыва номчукчуларга билдингир. Күрүне шагналының лауреады Салчак Токаның чогаалдарын кыргыс номчукчулар база номчуп турар. Аас чогаалының ансамблиниң биске аалдап келгени кыргыс болган тыва улустарының уран чүүлүнүң наймаалчы харылзаалариның уламчылап турорын керечилеп турар.

Акы-дынма совет улустарының улуг өг-бүлезиниге бактаап киргеннен бээр 40 чыл болур оонуң бүдүүзүнде республиканың хөгжүм-шин театры Кыргыс ССР-же гастрольдап чоруурунга белеткенип турар бо үүннерде ук ансамбль бистиң республикада аалдап келген. Совет Тываның ажылчы чону өөнүктерни хүндүткел-биле үткүп үүлээп ап турар. Кыргыс ССР-ниң улустуң артизи, ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу Эстобес Турсуналиевке чечектерни тудускан.

«Экии, эргим көрүкчүлер. Хүндүректиг Киргизиниң ажылчы чонларының мурнунда ызыг байыр» дээш сөстерин тыва дылга чугаалаан соонда, аас чогаалынга үндезилеттинген бурунгу чаңчыл ёзугаар алгаг-йөрээлдиң сөстерин сөглеваан. аяи тудуп, байыр чедирген.

Кыргыс ССР-ниң күрүне филармониязының аас чогаал ансамблиниң концертиниң көргүзүг бүрүзүн көрүкчүлер чылыы-биле хүлээп ап турганнар. Ук чонуң аас чогаалынга үндезилеттинген ыр, музыка күүселдезери национал утка-шыпнары-биле оналаай. Чонвуң амыдыралын, чаңчылдарын ук көргүзүлер тодазы-биле көргүзүп турар. Кыргыс чер улустуң ырааңылары — шүлүглелдериниң болгаш улустуң ырларының күүседиичилери — акыннар-биле тураглыг. Киргизиниң суроглыг акынының оглу Бабажан Токтогул национал хөгжүм херекселинге ойнап. ааш тутkан.

Кыргыс улустуң аас чогаалының алдын эртиези «Манас» деп сураглыг эпостаа чонвуң төөгүзү, дайынналар-биле демисели, амыдыралдың чаңчылдарын тооржап. Ук чогаалдан үзүндү-биле көрүкчүлерни база таныштырган.

Кыргыс болгаш тыва дылдарның аразында чоокшулашкак дөмей үүлдер хөй хөрээни концертти көрүп орган кижи бүрүзү эскерер. Ынчангаш аас чогаалының ады-аңгы талаларын көргүзүп турар алгаг-йөрээлдерда. башкак ырлар-даа, акыннарның күүселдезери-даа көрүкчүлерни бирдең бирээ-биккя хаара тудуп турган. Бистиң хомузувуска күүседеэни кижи дыннаан сеткил ханар. Кыргыс улустуң аңаа ойнаар аяны-даа дөмей. аялганың куттулуушкуну-даа дыка чоокшулашкак. Бо ансамбльде бир онзагай чүүл — хомуе деп адаар национал хөгжүм херекселинге күүселдезериниң колдап турары. Оон үдегээн-биле таалынчыг ырлар хөй-ле дыңналыр. Улустуң ырларының күүседиичиниң Нурджамал Табалдиевага таалынчыг ырлары дыңнаксанчыг.

Кажан шагдаа бээр аът кижиниң өөнүү дээрзин бистээ билир бис, кыргыстарда база ындыг, янчангаш эки аът. оон ээзи чылгычы дугайында ырларының чаңгыланып турганы база-ла таварылга эвес. Ат-сураглыг акыннарның эрте-бурунгудан бээр дамчыы келген уран үүлүүн аныяктар салган ап турар. Кыргыс ССР-ниң алдарлыг артизи, республиканың ленинчи комсомол шанналының лауреады Замир Усомбаев — база акын. Мынтыбек Уметалиев шоок хоокүм херекселиин холдуга тутkаш. ойнай бээрге, залда олурганнар адыш часкап хүлээп ап, хөглүг башкак ырларын күүседирин көтөп-катап дилеп турган. Эзанкул Шаршеновтуң шоодулуг интермедияларының ужур-утказы көрүкчүге очулга чоокала билдинип келир.

Ол хүнгү болган башкайты концерт кыргыс улустуң дугайында, ун чергиң кавстараш бойдузу, чонвуң амыдыралының дугайында чечен-мергел алгаг-сөстүг, таалынчыг аялгалыг тоожу чугаа дег сагындырар-дыр. Тываның хоорай, суурларында оон-көргүзүгдериниң үеднишкиниг болуп, чоруунар чогуулун, эргим өөнүктер.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТА: Кыргыс ССРиниң күрүне филармониязының ыраажысы Нурджамал Табалдиева ырлап тур.

ТАЙБЫҢЧЕ АК СЕТКИЛДИГ ЧҮТКҮЛ

Финляндияның эрээн хөй-ниити организацияларының төлээлекчилериниң айтырыгларынга эш Ю. В. Андроповтуң харылаары делегейде улуг сонуургалды болдурган. Совет Эвилели чаагай тура-соруунту болгаш тайбыңче ёзулуг-ла ак сеткилдиг чүткүлүн илереткишаан, ядролуг айыыл-халапты болдурбас, ядролуг чепсентер шыгжамырларын улгаттырарын сөксадыр, ядролуг месилдежиишкинниң кыжанын эвээжедир болгаш аяызындан ону шуут болдунмас кылыр дээш бүгү чүүлдерни кылып турарын даштыкының массалыг информация чепсентери өнзалап айтып турар.

Финляндияның тайбың талалакчыларының шимчээшкинин СЭКП ТК-ның Чиигиве секретары Ю. В. Андроповтуң харыларын улуг сонуургал-биле болгаш өөрүп четтиишкин-биле хүлээп көрүп турарын «Финляндияның тайбың талалакчылары» организацияның чиигиве секретары П. Пакаслахти Ю. В. Андроповтан айтырыг салгаш фин хөй-ниити организацияларының өөнүүзүнден чугаалаан.

Соңгу Европаның ядролуг чепсек чок зонаның киржиктизин болу бээр чурттарынга удур ядролуг чепсекти ажыттавас дугайында хүлээлгенин болдунга алырынга Совет Эвилели белен дээрзин Ю. В. Андроповтуң айытkанын фин телеграф бюрозу онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели бодунуң ханшыкы политиказының тайбыңче чүткүлдүүн база катап бадытkаан деп. Финляндияның парлаалгазының демократтыг албан чери демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чиигиве секретары тайбың талазында чоделип турар чугула фактор — дайынга удур шимчээшкинниң бедик-биле үнелээн. Тайбың шимчээшкин чепсегленишкинниң кылыгаарлаарының талазы-биле чугаалажышкыннарга салдарын чедирип турары чиигиниг чогун ол демдеглээн.

Совет удуртукчу Европаның Соңгу чүгүнге ядролуг чепсек чок зонаны тургузарының саналын деткиир ужурдуг деп чугаалаан дээрзин Ритеаус-бюро информация агентилели дамчыткан. Ындыг зонага ядролуг чепсектиң шургуп кирип болур бүгү черлерин хаары чугула деп, ол онзалап айытkан.

Чедиргикчилер-даа талазыбыле база частыр октаашкынар-даа талазы-биле Европада ядролуг чепсектерниң деп болурунуң дугайында Англиянын болгаш Франциянын чогуур чепсектерни барымдаалап көрүп тургаш дугуржуп алырын Совет Эвилели база катап саналдаан деп. америк АП информация агентилели дыннаткан. Ол совет саналды Барыын чүктүң элээп каш чурттарынла ам бозин чүүлдүгүнүп юорун. ону ында буруиргаар чугула базым кылдыр үнелеп турар.

СЭКП ТК-ның Чиигиве секретары Европаның Соңгу галазынга ядролуг чепсектер хостуг зонаны тургузар дугайында саналды деткээн деп. Барыын-германн ДПА агентилел дамчыткан. Совет Эвилели ол ышкаш болубун тус девискээринге хамаарыштыр чамдык. харын база улам боттуг хемчегларынын дугайында айтырыгны көөрүнге белеп боон болур.

Англи «Дейли телеграф» Совет Эвилели Европаның Соңгу чүгүнге болгаш Европаның еске-даа кезектеринге ядролуг чепсек чок зоналарны тургузар дугайында саналды деткип. оларны европейжи улустарның ийыл чок чоруун быжыглаарының чугула аргазы болурунуң дугайында Ю. В. Андроповтуң чугаалаан черлерин онзалап айтып турар. Совет удуртукчунуң ындыг туружу Соңгу Европаның улустарынын өчүүлүнге дүжүп турар деп. ол соңгун демдеглээн.

Совет Эвилели чепсегленишкинге контроль дээш Европага ядролуг чепсек чок зоналарны тургузары дээш турааш турарын Италиянын МИСА агентилели демдеглээн. Бир эвес Барыын чүк чаа америк ракеталарын Барыын Европага тургузарынга хамаарышкан планын күүсеттир эгелей бээр болза. ынчан ССРЭ паритетти камгалаарыбиле эргежок чугула хемчегларын алырын совет удуртукчу онзалап демдеглээн.

Индияның «Нэшнл геральд» болгаш «Патриот» солуннарга Финляндияның эрээн хөй-ниити организацияларының төлээлекчилериниң айтырыгларынга Ю. В. Андроповтуң харыларын эш кескү черлеринге парлаан. Совет Эвилели ядролуг чепсектиг кандыг-даа шенелде часкалдырышкыпмарын чер болганынга сонгаарлатпайн хорууру дээш туружун турарын онзалап айытkан.

Эш Ю. В. Андроповтуң ол харыларындан делегейниң талактары. улустары. хөй-ниитизи ядролуг чепсегленишкинниң кыжанын эвээжедир талаам-биле ССРЭ-ниң төлээ-

БИСКЕ ӨӨРЕДИГЛИГ БОЛДУ

Партийжи амыдырал

«Алдан-Маадыр» совхозтуң партком секретары Д-Б. Х. Ондар эртнен айда Грузияның төвү — Тбилиси хоорайга болган Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязынга киришиглеп келген. Эге организациялардың ажылының стилин ол эртем-практиктиг конференцияга кодурген айтырыгларга дүүштүр совхозта намчаар тургузуп турарын?

Бо талазы-биле эш Ондарның үүлүн парладывыс.

Хүнзәректәэн Грузияның найысталынга Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязынга партия обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко-биле кады киришкенин менээ үттүнүрбэс болуушкун, ажыл-ишке улуг үжүр-дүзалыг болган.

Анаа «Ажылчы чоннарның хөй-ниитичи болган будүүргечи иденкейли бедидеринге, сагылга-чурумну быжыглаарынга, ажылын стилин сайзырагайжыдарынга партия эге организацияларының ролюн бедидер дугайында» темага сөөлүү чылдарда мээлештиишкен дүржүлгаш сайгарыл, үнелиг, чугула үжүр-дүзалыг түүдерни киитилиптирип көргеш өөредиглиг.

Партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитирлеринге, эш Ю. В. Андроповтуң чүгээлээрынга илип үнүдүрген айтыышкынынга дүүштүр эге организацияларның ажылының янзы-бүрү талааларын эртем-практиктиг конференцияга сайгарган. Ылаңгыя партияның хүрээлеңнинң өөгүдезинин, коммунистерниң идепкейни бедидеринге болгаш идейлиг каналдыышкынын күштелирикин, ... бирги бөө чылдың плазнарын ботпаалыраарынга ажыл-агыйны политиктиг түрүлгаларын шиитирлеринге эге организацияларның ролюн дугайында ажыл-ишчи, тодаргай чүгээнү конференцияга кыгган.

Оон киржикчилерни парткомнарның болгаш партбюроларның практиказын чүгээлажыл көрүп тура, активтиң ролюн, партия күралдарын эртирерининг деңнелин бедидер, партийжи амыдыралын ленинчи нормаларын чайгылаш чокка сагыыр талазы-биле партияның иштики ажылынын чүгүлә айтырыгларын бүгү талаалыг чугаалажыш көргеш.

Од шыкаан Советтерге, профэвилел, комсомол, эске-даа организацияларга удуртулганың дүржүлгазының конференциянга тодаргай чижектер-биле солчуп, оларның ажылынын стилин сайзырагайжыдарын дугайында ажыл-ишчи санаалары бергилээн.

Грузияның күш-ажылчы талбекти-келдиг партия эге организацияларының дүржүлгазы-биле таныжакканыс солуп болган. Грузин эртер бистерни кайгамчык чылыы-биле хүлээп алган, ажыл-ишке чедиишкиннерни күзеп турулар. Грузияда культураның кайгамчыктыг тураскаалларын сонуургадывыс. Ылаңгыя Борис Дзнелазе аттыг комсомолчу-аныяктар хоорайы он-ээ чараш солуп болду. Инда аныяктарга хамаарыштыр амгы үениң чүгүлә айтырыгларын шиитирлээн эртем-практиктиг конференцияга сайгарган. Ылаңгыя партияның хүрээлеңнинң өөгүдезинин, коммунистерниң идепкейни бедидеринге болгаш идейлиг каналдыышкынын күштелирикин, ... бирги бөө чылдың плазнарын ботпаалыраарынга ажыл-ажыбыс политиктиг түрүлгаларын шиитирлээринге эге организацияларның ролюн дугайында ажыл-ишчи, тодаргай чүгээнү конференцияга кыгган.

Оон киржикчилерни парткомнарның болгаш партбюроларның практиказын чүгээлажыл көрүп тура, активтиң ролюн, партия күралдарын эртирерининг деңнелин бедидер, партийжи амыдыралын ленинчи нормаларын чайгылаш чокка сагыыр талазы-биле партияның иштики ажылынын чүгүлә айтырыгларын бүгү талаалыг чугаалажыш көргеш.

Од шыкаан Советтерге, профэвилел, комсомол, эске-даа организацияларга удуртулганың дүржүлгазының конференцияга тодаргай чижектер-биле солчуп, оларның ажылынын стилин сайзырагайжыдарынга партия эге организацияларының ролюн бедидер дугайында» темага сөөлүү чылдарда мээлештиишкен дүржүлгаш сайгарыл, үнелиг, чугула үжүр-дүзалыг түүдерни киитилиптирип көргеш өөредиглиг.

Грузияның күш-ажылчы талбекти-келдиг партия эге организацияларының дүржүлгазы-биле таныжакканыс солуп болган. Грузин эртер бистерни кайгамчык чылыы-биле хүлээп алган, ажыл-ишке чедиишкиннерни күзеп турулар. Грузияда культураның кайгамчыктыг тураскаалларын сонуургадывыс. Ылаңгыя Борис Дзнелазе аттыг комсомолчу-аныяктар хоорайы он-ээ чараш солуп болду. Инда аныяктарга хамаарыштыр амгы үениң чүгүлә айтырыгларын шиитирлээн эртем-практиктиг конференцияга сайгарган. Ылаңгыя партияның хүрээлеңнинң өөгүдезинин, коммунистерниң идепкейни бедидеринге болгаш идейлиг каналдыышкынын күштелирикин, ... бирги бөө чылдың плазнарын ботпаалыраарынга ажыл-ажыбыс политиктиг түрүлгаларын шиитирлээринге эге организацияларның ролюн дугайында ажыл-ишчи, тодаргай чүгээнү конференцияга кыгган.

Оон киржикчилерни парткомнарның болгаш партбюроларның практиказын чүгээлажыл көрүп тура, активтиң ролюн, партия күралдарын эртирерининг деңнелин бедидер, партийжи амыдыралын ленинчи нормаларын чайгылаш чокка сагыыр талазы-биле партияның иштики ажылынын чүгүлә айтырыгларын бүгү талаалыг чугаалажыш көргеш.

Од шыкаан Советтерге, профэвилел, комсомол, эске-даа организацияларга удуртулганың дүржүлгазының конференцияга тодаргай чижектер-биле солчуп, оларның ажылынын стилин сайзырагайжыдарынга партия эге организацияларының ролюн бедидер дугайында» темага сөөлүү чылдарда мээлештиишкен дүржүлгаш сайгарыл, үнелиг, чугула үжүр-дүзалыг түүдерни киитилиптирип көргеш өөредиглиг.

Партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитирлеринге, эш Ю. В. Андроповтуң чүгээлээрынга илип үнүдүрген айтыышкынынга дүүштүр эге организацияларның ажылының янзы-бүрү талааларын

80 чылынга уткуштур

ОРУУВУСТУ ЛЕНИН ЧЫРЫТКАН

(В. И. Ленинниң Төп музейинден репортаж)

В. И. Ленинниң Төп музейиниң залдарының бирээзинде делегирлер Россиянық партия организацияларын «Искраны» долгандыр каттыштырар. РСДРП-ниң ийиги съездизи белетиир база ону арттырер дээш, башкыларның чоруткан кайчаар-даа аажок улуг болган иогаг чоъ ажылының дугайын тооруп турар. Ында делгээн документилер, фоточуруктар болгаш оске-даа материалдар чаа девирниң партизын — ажылчын аңгының партиязын, артемиг коммунизмниң партиязын, социалистиг революцияның болгаш коммунистиг тургузуушукунуң партизын тургузар талазы-биле Владимир Ильичиниң теоретиктиг болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын коргүскен.

Кызыл шеле бижээн В. И. Ленинниң «Политиктиг бодалдың үлегимшиккизи болуп, политиктиг партия болуп, большевизм 1903 чылдан бээр туруп келгени дээш сөстери делгизирими иол ооъа болуп турар. Чогум-на харын ынчан, чүс чылдың эгезинде, РСДРП-ниң II съездизи болуп арткан.

Бистиң мурнуусута — электрижиишки ыаан чурт чуруу. Ында съездиже делегаттарың чоруткан доорайларны айыткан. Ол 1903 чылдың июль 17-де (30-да), август 10-да (23-те) Брюссельге болгаш Лондонга болган. Ооң ажылынга 25 улуг партия организацияларындан 43 делегат киришкен.

В. И. Ленин съездиниң төвүнге турган. Протоколдарда ооң 130 чугаалары, саналгары, немеллелери бижиттингеп. Оон бижээн документилериниң — партияның Программазының болгаш Уставының, пролетариаттың экономиктиг демисеелиниң дугайында, демонстрациялар дугайында, тараачыннар оргузунга ажыл дугайында, өөренип турар аныяктарга хамаарыглыга дугайында резолюцияларның, база оске-даа материалдарның тыртылыы хооллаан чуруктарың делгээн. Владимир Ильичиниң хураглар үезинде бижиин ап турган демдеглелериниден арыынар база ында. Чүве чугаалаанарың ол кайы хире мөчээнгейлиг дыннаар, оларга удурланыр азы оларны деткиир дээш канчаар белетеъниң турганы, ооң бодалы кайы хире идепкейлиг ажылдан турганы ол материалдардан иеску.

Сьезд нарын байдалга эртип турган. Оппортунистербиле демисеелдиң кайы хире чидиг турганы чуруктуу Ю. Виноградовтуң «РСДРП-ниң II съездизи» деп чуруу тодаргай коргузүп турар.

Партияның Уставын чугаалажып коргуп турда, ооң сапалдарының бижимелдерин. Уставтың бирги парагравы дээш маргилдаалар дугайында ооң демдеглелдери дыка солуы. Бүгү-ле документилер ленинча бодалды бадыткан турар— партия дээрге дайынчы организация-дыр, ооң кежигүн бүрүзү революстуг демиселенге идепкейлиг киржир болгаш партийжи чурумга чагыртыр ужурлуг.

В. И. Ленинниң «Партия кежигүнүүң адын болгаш ужур-дузазын улам-на, улам бедидиир кодурериң орадаажыр ужурлуг бис» дээш сөстери кажанда-даа үнелиг. Ол чагыны барымдаалаап, СӨКП партия амыдыралының ленинчи норма-чижектериниң үндезинниге, болдунун шынар составын экижидеринге, партийжи хүрээленинг сырый каттыжышкынының айтырыгларын, эге организациялардың дайынчы шимээзин бедидеринин, оларның күш-ажылчы коллективтерге салдарын муштелдиринин айтырыгларын чүткүлдүү-биле шинтиирлеп турар.

РСДРП-ниң II съездизиниң ажылының дугайында стенография отчёдун, даштыкы социал-демократтыг партиялардың ооң түңелдерин бедидибиле үнелээн солуннарын делгиирлерде салган.

В. И. Ленинниң «Бир базым бурунгаар, ийи базым атаакаре деп ССРЭ-ниң улустарының болгаш даштыкы чурттарның хей-хей дыдарында очулдуртунган вомуна тураскаатка тускай делгиир база бар. Хөвар-даа чүүдер ында делгээнин: 1905 чылда оруе дыка бир дугаар үндүрүлгези, фашист диктатуралар тергиндеп турда, Испанияга болгаш Португалияга үндүрген номнар.

Меньшевиктерни чидиш-биле сойгаанан П. Н. Лепешинскийниң политиктиг карикатуралары. Ол ажылдарны В. И. Ленин бедии-биле үнелеп чораан.

Экскурсиилап келгеннер А. И. Елизарова-Ульяновааның музейге бергени шыдыраа столтуңуң чанында үр-ле турарлар. Владимир Ильичиниң планы-биле кылган ол столчугаш чажыт хаваржактыг. Анаа партияның чажыт документилерни болгаш РСДРП-ниң II съездизиниң архивин, оларның аразында партия ТК-ның кежигүннерининң данзыларын кадагалап турган. Столдуң чажыдын полиция билип чадаан. А ооң чанында — музейге Женевадан келген белек: ол хоорайга турган. В. И. Ленинниң барып турганы университет библиотеказының номчулга залының сандайы.

Демисеелдиң болгаш тиилелгелериниң ёзулуг-ла маадырлыг оруун арткан ленинчи партия дээш чорваарал музейге чораан ижиге тыптыр. «РСДРП-ниң ийиги съездизиниң 80 чылының дугайында» СӨКП ТК-ның донгаалында демдеглээни мшкаш, ооң удуртулгазы-биле канчаар-даа ажаок улуг таартылгалар боттанган, олар чурттуң салым-хуузунга шинтиирлиг салдарлыг болуруиан аягда, бүгү-делегей төөгүзүнүң чорудулгазын үндезинии-биле өскерткен.

А. СИВЦОВ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

НАЙЫРАЛДЫҢ ЧАЙЫННАНЧАК КӨРГҮЗҮҮ

ПРАГА. Ийи чурттуң алыктар төлээлекчилериниң республиканы Совет Армияның хостаавышкыл бээр 38 чыдында тураскаатка каттышкан походу революциялың, дайынчы болгаш кушажылчы алдарның черлерин таварып эрткеш, Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң ооллариның болгаш кыстарының найыралының чаймынаичак коргузүү, бодалдарның болгаш чүткүлдериң чангыс аймының илереп кылдыр хуула берген. Похотун таварып эрткен черлеринге — Дуклага болгаш Свидникке, Поличкага болгаш Плоштинага—дайынга удур массалыг митингилер болгулаан. Ийи чурттуң аныяктарының ол митингилерге чүве чугаалаан төлээлекчилери, ортуман ыракшылдың чаа америк ракеталарын Барыын Европаның эдээн каш чурттарынга сайгара тургузуп алгаш. Европаны ядролуг чепсектиң чер склады кылдыр хуулдурар болган турар Рейган администрациязының кеминг планнарынга удур, тайбың дээш демисеживиивге шинтиирлиив илергейлээнивер.

Чехословак болгаш совет аныяктарның Лидицеге болган митингизинге Бүгү-делегей ассамблеязының делегаттарынга кыйгырыгны хүлээп алган, «ядролуг дайынга удур, тайбың болгаш амыдырал дээш» Бүгү-делегей ассамблеязы келир айда Прагага ажыттынар. Делегей реакциязының каржы планнарын болдурбазын, чер кырынга тайбынды камгалап адырын ында кыйгырып турар.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМНИҢ, ТАЙБЫҢНЫҢ ИДЕГЕЛДИГ ӨӨЛЕНГИИЖИ

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының шеригполитиктиг камгалал эвилели — Варшава Керээзиниң организациязы 28 чыл болуп турар. Ол эвилелиниң тургустунган төөгүзү болгаш эрткен үениң тургузунда ооң ажылчорудулгазы болза, ол эвилел делегей херектерниге чугула болгаш чаагай рольдуг болуп турар, ыкы-дүнма чурттарның национал болгаш интернационалдыг эрге-ажыктарынга шынчы баравын болуп турар, социалистиг чаалап алышкынчаанның болгаш тайбынның идегелдиг камгалакчызы болуп турар дээрзин **Варшава Керээзиниң киржикчилери чүрүнелериниң Каттышкан чепсектиг күштериниң штабының начальниги Армия генералы А. И. Грибаов** СЭТА-ның корреспондентизиниге чугаалаан.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарынга удур империализмниң белеткеп турганы дайын айыылы диргелип турда, төөгүге чугула херектиг күш ыыдыы Варшава Керээзиниң организациязы тургустунган.

Эрткен чылдар болза ооң киржикчилериниге АКШ-тың болгаш НАТО-ның эске-даа элээн каш чурттарының зайыызырак күштерининң агрессчи семээшкиннериниге удур шуургу болгаш күжениишкиниг демисеелдин чылдары болуп эрткен. Социалистиг дем каттыжылга чурттарының камгалал күжениишкиниерин тайбының эрге-ажыныга дүүштүр каттыштырганы чогуур үезинде хандыр көрдүнген хемчег дээрзин эрткен чылдар көргүскен. Империалистиг болуктериниң социализмге удур агрессчи дайынзырак чимзенишкиниери чогуур ойтур шавышкынарыны алган, амгы үеде кижи төрелгетениң турар-турбазының кыжаның турар-турбазының планнары чогуур үезинде узуткаттының турар. Моон соңгаар-даа ыыдыг болуур ужурлуг.

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының шеригполитиктиг эвилели болза, тайбынны камгалаарынга, делегейниң политиктиг байдалын жижилеринге, боо-чепсектиг эдере бүдүрерии болдурбазынга, социалистиг күрүелер биле НАТО чурттарының аразында узурланыышкынның денелии чавыралыларынга бараан болуп турар инициативаларның төвү болган. Варшава Керээзиниң киржикчилериниң политиказының бо утланыышкыны кол утланыышкын болуп келген болгаш ыыдыг болуп артар-даа. Ол болза социализмниң бүдүүжү, тайбынга ыыдыг характерни илередил турар.

Ол политиканың илерээшкиниинің чижектерии мен хейит кергүзүп болур мен. Чижектеэрге, СЭКП ТК-ның Чаагине секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң 60 чылы» дээш илеткелиниде, ооң хамаанындагы ооң чугааларында. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүелериниң коммунистиг болгаш ажылчын партиялары база чазактары канчаар-даа агрессия ыыдыы-даа халдан кээр чүве болза, аиаа чогуур ойтур чарыы бээрииге белеткээн улам бедидеринии демчегларии ап турарлар. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүелериниң Каттыжылгаи чепсектиг күштериниң эң чаа боо-чепсектер-биле болгаш техника-биле канчыртыктаи, эң чаа организастыг, бедик белеткелдиг кижи составтыг, оларга хаалырган солдуглары чедишкиктиг курсилиирииге чугула херектиг түве бүрүүг-биле бар.

Чепсектиг күштериниң дайынчы мөзүүн болгаш дайынчы белеткээ дайынмы чоика бедидеринге оиза чугула саткыты салып турар. Ол факторлар болза империализмниң агрессчи күштүлериниң оруузга шинтиирлиг мөөнүнде болуп турар. Варшава Керээзиниң чурттарының политикал-политиктиг тургузуунун, ыкалдарының, эчис сорулгаларының бир ааи болуп турар чаагай байдалдарынга ёзулуглаа чепсек талазы-биле акылышкылар болуп турар эвилелиң армиларының берии-хевээр ыыдыы-даа, ооң кежигүн бүрүзү революстуг демисеелге идепкейлиг киржирии-биле бар.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүелериниң Каттыжылгаи чепсектиг күштериниң шеригполитиктиг, комаидлыктың, штабтарының өөредилгелии комплектиг үезии-дээрии болза, «эвилел» «чепсек талазы-биле ачылышкылар», «пейпвол», «камгалал» чергелиг каалы кылыр өөредилгелер болуп. Ында өөредилге бүрүзү Каттыжылгаи чепсектиг күштериниң дайынчыларының аразында интернационализмниң болгаш найыралды биржилгаларының база бадым болуп турар.

Социализм чурттарының аныыдыы шеригиин кижиларга кажаа-даа кыжалтайн турар дээрии тускайлаттыр база чаагай онзагай демдеглелер ыаанган тур мен. Оон-биле тергелештирер олар чангыс ааи дайынчы оруузга туруп алгаш, социализмниң ыаалга аныышкынарын камгалаар талазы-биле болгуун төөгүлүг улуг албанын шинтиирлеттингеп. Ол айтырыглар шеригиин ураи аргаларынга, шеригиин кижи составын өөредиринге болгаш кижилеринге хамаарыжыр. Дайынчы болгаш шимчеиигер белеткелдериниң херек кырында уг-шинин толээрии дээрзин чугаалап каар дерек. Оларның бедик политиктиг мезеглелиниң бижиглы турары, аажы-чанының сайгыынгайжыы турары, патриоттыг болгаш интернационалдыг кижилиглеги комаидлыкың черии, политогранмның, партия организацияларының кижилеринии төөгүлүг турар. Эвилелиң армиларының дайынчылары улустарының бедик аъттарын бадыткап, оларга дээкдиргеи сорулгаларны дезинишкиниг боттарынга, боттарының шеригиин чугаалаан кааг

Кыргыс ССР-ниң күрүне филармониязының аас чогаал ансамбліниң программазы байлаң. Аас чогаалындан алган алгаг-йөрээлер, улустуң ырлары, шоодуглуг интермедия, демир-хомусна күүселде дээш чүү чок дээр. Узун хонуг алгалар нуттуза бээр, хемус үнү чаңгыланыр.

ЧУРУКТАРДА: Анара Матиева боду үдевишаан, аян тудуп ырлап өр (үстүнде чурукта), Мыктыбек Уметалиев күүселде үезинде.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

Төрээн чер дугайында

ЧАА ШАГААН-АРЫГ

Төрүттүнген чериң дизе, бо-дур дээр мен:
Чаа Шагаан-Арыг дөрт-беш хаът бажыңнары.
Төрелдериң кымнар дизе, доктунимее мен:
Шалык, Түлуш, Кыргыс дигеш баргылаар мен.
Атта чаа сос немешкенин элдепсинме,
Аңаа харын бистиң Тыва чоргаарланыр.
Оолдуң, кыстың омаан көрем, кымнар чок-тур:
Орус, тыва, хакас, бурят... алышкылар!
Улус болгаш бараан сөөрткен пароходтар
Улуг сортка уткужун кээп медээлежир.
Уруг-дарыг аңаа четкеш, оны мактап,
Улуг-Хемнең катер мунгаш чарыштырар.
Шагаан-Арыг тудуун тутқан чалыы не
Чажың чыттап, шайны эдип, балык аштап.
Эртең чораан чудуруккүү эжим мамап.
Эддеп, эзим бодалдарга мынчаар алзыр:
Саян далай чалгыларны чаржып кээрге —
Чалыы хоорай арны-бажын чунуп кааптар.
Кавыскаанныг часкы хаттар хазыза-даа.
Кагаан хову шыкты тырткаш, аян кирер.

ЧАА ЧАА-ХӨЛ

Чаа Чаа-Хөл, совхоз төвү, эжим суурум!
Чараш-тыр сен, чоргааралым хайныктырдың.
Чажырбас мен, күзелимни илереттим:
Чалыы үем турган болза артып каар мен.
Шыдавыже балдым бизеп, тудуун тутчуп
Шылгарааннар бирээзинге санадыр мен.
Өрү үнүп, дагларыңга малым малдап
Өшкүлерим, аңайларым санашкай мен.
Аңак дээнде, далай бузун суксун кылган.
Ала-була ховуларым одекшидип.
Арат чонум кайган турар дүжүт алгаш.
Ады алгаан эрестерге каттышкай мен.
Чаа Чаа-Хөл, шалыпчылар дерн-бузу
Сагжымыма чуруттунгу, чечектел-ле!
Туман шүглаа арлы бээрге көстүп кээр сен,
Думаалай чок чоргаар кыс дег, чараш-тыр сен!

Борис ЧЮДЮК.

РСДРП-ниң II съездизиниң 80 чылынга уткуштур

МУРНАКЧЫ БОЛУР ХҮЛЗЭЛГЕ

«Оон улуг идеалдарының тиилелгези дээш, коммунист бүрүзүнүң эрес-дидим ажыкселчи болурунуң, марксизм-ленинизмниң идеяларын, партияның политиказын оон хамыды-биле медерел билип алыр база амыдыралга боттандырган турарының дугайында СЭКП сагыш салып турар».

(СЭКП ТК-ның «РСДРП-ниң II съездизиниң 80 чылының дүвейинде» доктаалындан).

«СЭКП-ге 50 чыл болганы» деп демдекти Смоленск области-та эң баштай тывысканнарның бирээзи Екатерина Харитоновна Тимошенкованың өг-бүлезинге бир партия организациязын тургузуп болур. Ында — алды коммунист бар. Оларның бежи боттарының амыдыралын көдээ ажыл-агый-биле холбаштырган: уруу Валентина биле Николай Лядушенковтар, ургуларының ургулары Валерий биле Нина олар-дыр. Ол өг-бүледеки үш партия организациязының секретары үнген.

Ол өг-бүленің кежигүннериниң партийжа намдарындан кайы арыннаң бо-дур.

ӨГ-БҮЛЕНИҢ БАШТЫҢЫ — ЕКАТЕРИНА ХАРИТОНОВНА

Партияга коллективизация үезинде кирген. Аңаа кулак-байлар чаңгыс эвес удаа кыжаның турган. Ынчалза-даа аңаяк коммунист партияның политиказын улам улуг идеяжкей-биле боттандырып турган. Саанчыдан эгелээш, область төвүнге харыысалгалыг ажылдакчыга чедир Екатерина Харитоновнаның дайын мурнунда эрткен оруу ол-дур.

Хоорай черге үр чурттап шыдаваан: төрээн сууру чүүден-даа артык болгаш, чаныш келген. Селекция-дуржулга станциязынга ээп келгеш, лёмолугнетпиң чаа сортун шинчилеп-шенээр болукке ажылдап турган. 1941 чылда оны үлетпүр шылгалазының кирген. Барык бүгү үрезиннерни шыптузун тараан — чүгле кашла саныыг шоодайны магадылал курлавыр кылдыр арттырып каан. Ленну ажаап алыр арга чок болган— дайын эгелээн.

Фашистер суурга чоокшулап чедип келирге, партизан отрядын тургузуп эгелээн, аңаа Е. Тимошенкова уруу Валентина-биле кады кирип алганнар. Оон соонда партия райкому оларга чаа партийжа даалганы берген — олар станциняның бөлүк ажылдакчыларыбиле кады Смоленскиниң лёнүүн эң эки сорттарын сөөртүп үндүргеш, камгалаары-биле чоруткан.

Ол белең эвес даалга турган, ынчалза-даа олар үрезиннерин камгалап каапнар. Оон соонда области эжелекчилерден хостаанда ону боттарының черинге тараапнар. Ол үрезиннер чүгле он гектар черге чедишкен-даа болза, дүжүт дыка чаагай болган. Ам ол сорт чуртта бүгү лёң шөлүүн барык чартык кезиин эзелеп турар.

Екатерина Харитоновна дыка үр үениң иштинде Шокинонуң дуржулга-будүргеге ажыл-агыйының партбюрозунуң секретарынга ажылдаан. Ол кажан пенсиялап үне бээргe, ону Н. Лядушенков солаан.

ДАЯЫН ХООЧУНУ — НИКОЛАЙ ЯКОВЛЕВИЧ

СЭКП-ниң Кардымово райкомунда Н. Лядушенковту ак сетиилдит, эптиг-эзелдеп, идепкейлиг болгаш принципиалдыг коммунист деп үнелеп көрүп турар. Ол бүгү-биле чергелештир Николай Яковлевичиниң Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну болуруи немеп каар ужурлуг.

Фронтуже бодунуң хар-назынынга бир чылыы немээн, эки турачы боон чоруткан. Ол Т-34 танкының механик-чолаачызы тургаш, аар балыглаңган-даа болза, дайылдажып турган армияга хевээр артып калган. Экирээнинга соонда — агаар үгер-боозунуң артиллериязын анаргак. База катап балыглаткаш, база катап чыскаалга ээп келгеш. Тиилелге соонда төрээн суурун катап тургузары-биле келген. Аңаа Валентина-биле танышкаш, куда дүжүргеннер. Ынчан мынаыг таварылга болган...

Суурга суг дамчыдар хоорзалар салыр деп шиитпир үнген соонда аңаа эки тураскыбиле ажылдаар дээш кижилерниң бригадазын ол ажылагыйның партбюро секретары Н. Лядушенков баштап турган. Хоорзаларны битүм-биле чаап каанда, бичии оолдарның бүрүүзү-биле чалбыышталып эгелээш, котёлдан ажа хайның турун берген. Бичии оолдарның бирээзи хайның турган массага дүже бергеп. Николай Яковлевич оңгарган бир ургаарында үне халаап, бичии оолду чалбыыш яштыңнең ушта соп алган. Ол үеде дыка орттенгеш, эмнелгеге элээн каш ай иштинде чыткан. Экирээнинга соонда тараа кургадыр комплекстиң машинизизиге ажылдап эгелээн.

Оон шынчы дузалакчызы — кадайы турган.

ВАЛЕНТИНА БРОНИСЛАВОВНА — АГРОНОМ

Ол Горьнйге көдээ ажылагый техникумун доосканы, төрээн черинге ээп келген. Ол аңаяк агрономну болгаш аңаяк коммунисти ВЛКСМ комитединиң секретарынга сонгуп алганнар.

Тараанын дайын соонда баштайгы дүжүдүн комсомолчуларның канчаар камгалап алганын сүүрүп аа-даа утпаан. Ынчан тараанын үнгени чаагай-даа болган. Тарааны сушилжага кургадып четпейпейн, оны шүүт-ла ажык шөлге төккеш, кургадып турганнар. Ол үеде райондан хатшыурган кел чыдар, ол тараанын арыңы шаап алпарып болур дугайында сагындырыг келген. Ынчаарда чүртка тараа дээрге, алдын-биле демей үнелиг турган. Валентина ажыл-агыйның комсомолчуларын шүптүзүн чыып алгаш, оларның-биле дүүнү өттүр ажылдаваш, тараанын хат-чаъс келириниң мурнукка серп аззаанче урун ап эттигинкеннер.

ВАЛЕРИЙ НИКОЛАЕВИЧ — ПАРТКОМ СЕКРЕТАРЫ

Ол ортумак школаны доосказаш, Москвага баргаш, институтка кирип алган. Аңазы демги бичии оолду камгалаар дээш дыка орттенгеш деп дыңнаваш, чанып келген.

Чолаачы апаргаш, партичага кирген. Элээн каш чыл болганда, ону коммунистер ажылагыйның парткомунуң секретарынга сонгуп алганнар.

Баштайгы үелерде Валерийге ачазы болгаш кыргап-аваазы дыка дузалал турганнар. Чогум-на олар аңаа партияның дээди школазынга кирип ал деп сүмелээн. Үш чыл болганда, СЭКП райкому партияның дээди школазының доозукчузунга ынчаарда хожулап турган «Мольковский» совхозтуң парткомунуң секретары болуруи сүмелээн. Аңаа ажыл-херектерни ол эки чордуун турган. Райком чоокта чаа аңаа чаа даалганы берген — мелиораторларның көжүп чоруур механизастаттынган колонназының тургузазын дааскан.

НИНА НИКОЛАЕВНА — ОПЕРАТОР

Оон куш-ажылчы намдары чап-чаа-ла эгелээн. Ол, өг-бүледе эң хеймери, ынчалза-даа партийда ам үш чыл боон турар. Ол сельхозтехниканың область комитединиң электронжуг саналга төвүнүн операторуна ажылдап турар. Партбюрода сонгуткаш, комсомолда ажылды харылап турар. Ол бүгү талазы-биле үлегерчижекти көргүзүп турар. Ниназының моон соңгаарны салымхүүзү хайдыг болуруу оон бодундан хамаарыжыр.

Ю. СИДОРОВ, СЭТА-ның корр.

Шокино
Смоленск область.

ШЫН ТЫПКАННАР

Бо чылдың № 83 «Шында» тывызык бодалгаларны школачылар Улуг-Хемниң Будуң-Теректен Руслана Өртээл, Алина Намзын, Ийи-Талдан Валерий Саая, Өвүрүнүң Торгалыгдан Кежик Бады-Суур, Каа-Хемниң Бүрен-Хемлеп Оюмаа Кардн, Тандының Межегейден Полина Иргит, Алина Пилжуң, Ак-Довуракпан Алевтина Монгуш болгаш өскелер-даа биргизин—121 диниин 11 анчы 11-11 кылдыр үлешкен, ийигизин—кажаның алды азыында 1-1, шупту 6 өрге олурган деп шын тыпканнар.

ЧУРУКТА: Смоленск областың Шокино суурунда коммунистерниң өг-бүлеан: Е. Х. Тимошенкова, оон уруу В. Б. Лядушенкова, күзээзи Н. Я. Лядушенков, ургуларының ургулары Валерий биле Нина Лядушенковтар.

Г. КАЛАЧЬЯННЫҢ фотозуу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧҮРЕКТЕ ИДЕГЕЛ

Экии, эргим эжим Дарый!

Сээн чагаалыңнарны алгыладым. Сетиилиң чылыы болгаш күзелиннии чаагайы-биле мени өөртүп. Кандыг-даа бол чүртталгаан хейиг көрүп, чүрттап-даа чорда, кижиниң сагыш-сеткилинден кижи дугайында бодалдар ыравас боор чүве-дир. Шынап-ла кижилер аразынга кижи болуп, оларны сактып, үндүлеп болгаш көргеп чорбас болза, амыдыралдың херээ чүл? Кижилерге кижи арыг сеткилиниден чоокла болза, оон-на бүгү-ле чүртталганың салым-хуузу, келир үезин, өөрүшкүзү, мунгаралы шупту ынды чүве-дир ол. База бир оныза чүве — кижи бүрүзүниң тускайлаң чаражы бар. Ол колдуунда-ла оон иштики сагыш-сеткилиг-биле хереглеңип чоруур. Мындыг бодал-биле мен авамны болгаш башкымны, эжим сени сактып келир-дир мен.

Улус бистиң дыка дөмейлээр чорду. Ынчалза-даа мээң сеңээ деңнежии дег мындыг харыым бар эвес. Кыдырык чараш улуг кара характарың-биле эргим чымчак көргүлептериниң, бедик хөрээн кырынче сула батқан доңуланчак каяа чаштарыңны бадырыпкаш, уруун, чинге ак салааларың-биле суй-багылаваш, түк дег ак диштеринии чайынналыр, кем чок өөрүшкү-биле оожум каттыра чаалтазыңны сактып олур мен. Кижиниң чүрээ шимирт кыныкка болгай.

Эмнелгеге ай ажыр чыдар деп чүс мындыг-ла амыр эвес болду. Амыдыралдың аштинде бодаваанын бодап, сагынымаанын сактып-даа келир боор чорду. Эш-өөрүүң ажыл-амыдыралын, өөредилгезин сактып адаарган-даа, боттуң ажылыңче сеткил далажып сарыынаар-даа апаар.

Угаан кирип, караам чырып кээрге, амыдырал меңээ кагбаан-дыр деп өөрүшкүлүг бодал-биле чүрек куптыгып келир чораан.

Бүгү-ле айыылдар эм соомда чырап чыдып калды шыкаш. Ону сагынгаш чоорул Хөөрүнүң эриинге чедө бергенимде, сегирип алгаш, бүгү күүсүн үндүрүп тургаш, чалыы назыңмыны хүнүг чүртталгага катап эзелдирип берген эмчилерге, оларның сагыш човангыюмга, сеткил-чүректин ханыыяндан өөрүп четтирбестиндаа аргазы чок боор-дур. Сен база удавас эчүи болуп, чеже кижиге бүүдүү кылыр шйнаан сен. Бүгн деп чүвени човулаңдан үштүнган кижи биляр.

Ам мырыкай-ла кыя-кадык, биеэги хевээр мен. Школада өскелердең дорай-авайн-даа, каскыдениеп эрте-даа бербейн, болумнуң тускай эртемининп айыы-биле башкылап тур мен. Класс уруктуктуу хүлээлгени база берип каан. Өйгалдар эвес, күлээп алдым. Башкыларыбиле чергелештир пионер, комсомол болгаш кластан дашкаар ажылдар, төрелдер-биле харылаза дээш шынап-ла амыо-дыш бербес ажыл хей. Хүн түркүк, айның эртеи безин билдинмейн баар чүве-дир.

Өйү эвес-даа бол, чүгле сеңээ чугаалаза деп бодай-дыр мен.

Эмнелгеге чыткаш, сегип турган үемде эгелээн чүве-дир ийин. Ынчан эмнелге дашпытта үнүп келгеш, өске кижилер-биле кады чылыг хүн хереллнге ве элеңип олургулаар турдум. Авай соокумаар салгын шарлап, терекгерниң кыскыл-сарыг бүрүлери-биле сымыраашкан чүве дег халып кээрге, ону ыыжыксаарым аажок. Бир-ле мындыг хүннерниң бирээзинде, терек ядазынга олурумда, чагаа келген. Аажок танымырым хол үжүү. Ону көргеш, аңаа-ла чүрээм чымырт кынган. Бодалымга дорааи-на школачы чылдарым кирип келди. Он классты дооскужевиске чедир класывыстың үдуртукчу башкызы Доржу Комбуевичиниң чанымга турганым сагыжымга кирип келди. Дан хаяазын үткүүрү-биле сүүр артында дагже шупту кады умукенивисте, башкывысты долганып алган ырлажып, хөглеп чоруувуста, шагда-ла ону сонуурган чораанын чажыт бодалдар күзээнин бүгү дүүреени келгеп. Башкывыстың өөрүшкүзү-даа келергей, бистив-биле кады бүгү сагыш-сеткилиглеп келир үеже көргүгеп турган. Доржу Комбуевич менче көргеш:— Каш чыл эрткенде күзелиин чедип алыр сен, амыдырал нарын, бүгү чүве деминселде, чинган силер-биле кады ажылдаар апаар бис — дээш, мээң эктимге холун салгаш, бодунче чымра тудупкан. Сактырымга чалбыышталдыр кыва берген шыкаш болдум. Дан хаяазы кек-кек сыпкар ажыр дырыл келгенде, ам тарап чоруур апарганда, чанарынче далашкан чамдык үүлээр дег ээзээнче бадып турда, башкывыска оолдавыны бирээзин, авай эпчокээна аарак. бичии уру ашкага шиме арагазын эрнин долдуп куткаш, ийи холдап чедиве бергеп:

— Шивилгиниң сигеп, чеченнин шимезин-дир деп, авам чугаала дээн чүве, башкым. Силерге хүндүлел чылыр чоруткан сөп-дүр. Улуг амыдыралдың эжинге чедир өөредип, кижизидип каанындарга улуу-биле четтирдивис. Силерни кажан-даа, кым-даа үттас ужурлуг. Уругларга чырык сеткилиеөни, эрик чүрээлерни берип чоруурларың ам келгеш билип тур бис, башкы. Силерни кажан-даа хомудатпас ужурлуг бис.

Башкывыс бичии алдынналчак дашканы ийи холдап алгаш, салаазының бажын арагага дээртикештин, ыдамнапкаш, ижикпкен. Оон сеткилинге бир-ле өөрүшкү кыптыга бергензиг болган.

— Амыдырапга кандыг-даа чүве турар, аңаа таваржып чоруур ужурлуг. Чиик чедишкиннерге, эвес-кежиктиң өөрүшкүзүнге эмин эрттир болдал чокка өрү көрдүнмейн, кадыг-бергелерге тараршканда салдынчак болбайн, харын улам быжыг туруштуг болуп, эш-өөрлүг чоруп, чондан хоорулбас чурттаар керек. Чонга бараан болур дээш өөренир, ажылдаар, күзээр, ынакшыыр болгаш оон кежиин өйү-биле четтирер апаар. Силерлер-биле кады өөрүшкүнү-даа, бергелерни-даа үлежир апаар бис — дээн.

Оон бээр элээн каш чылдар эрткен. Башкывыска чаңгыс-даа катап ужураштаан мен. Институт мурнунда ажылдап-даа турган, оон соонда болум башкы болуп тускай эртемин чедип-даа алгаш. башкымны утпайн, ону сеткилимден бодалымга хүндүлеп чоруур мен.

Мээң эрааимымны та кайын биляп алган чүве. Доржу Комбуевич меңээ чылыг сестерлиг, кижиин бүт кырынче тургуза тыртып турар чагаа бижээн болду. Башкы бозу бир-ле ырак көрээ суурга школдада ажылдап турээ. Ийи чыл бурунгаар оон ынак кадайы чок апаран болгаш ийи ескус уругларын-биле чурттап чоруурун база бижээн. Караамга ол эргимэ конгуг көстүп, сагындырып келеп. Ол кажандаа өөренижилериниң эң-не ынак башкызы турган. Негелдезиниң шынгымызын, шынчызын, бозун ап чоруурун ам бодап көөрге, ол биллиглиг болгаш культурлуг кижи чүве-дир. Аңаа бистив эрааыстан бериң чамдык уруглар булуу ынакшып чоруурун шөлээн черге чугаалажып турган. Чамдык бот-даа, ээлүг-даа хөрээжен башкыларның Доржу Комбуевичиге ынак турганы биске безин билдингир турган шйнк. Ол бистен оң алды, он чедн хар улуг турган-даа болза, мен аңаа бодум билбес ынак турган мен. Ол ону кайын билир. Ам келгеш, оон дириизикчи сестериндеп чүве ниикпе, ону бир-ле хөрээжеиге хүнээнии ол чүве ыйнаан, чүрээм дүргедээш, холумдап чагаа оскүндүра берди. Шимчээр-даа харык чок, чанымда терептиң будуунда азыыл дег калбак сарыг бүрүже чиге көргеш, ур-ле олур мен. Чазгымда карак чаштарымын агып турарындан миниип келдим. Бир-ле кижиниң ырак эвесте кылажының даажы ыыналаны. Ол мээң чанымга келгеш, тура дүшкен-даа шыкаш болду. Көрнүн кээркиге, шөөбек куу арыннығ, түргүл башты аныяк эр кижи турур. Боду шыкаш бора костюмнуг, индалында шилгедек чаражы хораан-на эскертине бээр болду. Оон көрүжүге караам үткүжа бээрге, аажок кыза-даа берген шыкаш болдум. Келген кижи черде чагаанны эскерип каап, ону алгаш, менче суңду. Мен ону дээш четтиргенимни сөглээш, бичии чыла олурун алдым. Оон ол сандайның бир үжүнга олурун алды. Сактырымга, ол бир-ле чүвени айтырыксаа-даа олурган шыкаш болду. Аңаа харын бээрнее чөпшээрешкен хевир-биле көрнүн кагдым.

— Шыырайнарны көөрге, элээн аарыпкаш, сегип келген шыкаш-тыр Силер?— деп унуун чымчаа аажок, чугаа эрей-дир.

— Ындыг ийин.

— Эмнелгеге хайы хире болдунар?

— Ай ажа берген.

— Кымга эмнедип турдунар?

— Олег Ирнтовичиге.

— Болалым-даа. Ойтул эки специалист болдур ийин. Каяу онг- чедир өөренип чораан эжим-дир ийин — ээээ, менче элээн чоокшулаар олурун аллы.

(Үлежилиг)

Алексей АРАПЧОР.

СОҢУУРГАКТАРГА

ЧЕЖЕ ХИРЕ ҮР ЧУРТТААРЫЛ?

Балыктарның элээн хей хевирлери үр чурттаар. Мезилдер болгаш сазаннар, шортаннар болгаш акулалар түс ажыг чыл чурттаарлар. Белуга деп балык түс болгаш оон-даа хей чурттаар, деңзиин бир тонша чедө бээр.

Японияның Гифу префектурazында бир суг хөөлбээшде Ханако дээр узун назылыг карп чурттап турар. Оон хары 230 чыгаа турар. Ханаа дээр япон кижи оны ам чөөрбя ажыг чыл дүргүзүнде ажаап турар. Оон мурнунда Хаисанин кыргап-аваазы ону хайгаарап турган. Ол кыргап-ава төрүттүнериниң ырак мурнунда Ханако ол хөөлбекке эштип чоруп турган дээрзин кыргап-ава боду балыткап чораан. Ындыг-дыр болза суурнуң кижилери ол сестерге бүүрекеевес турганнар. Нагоя хоорайда профессор М. Хиро кыргап-аваның сестерин шынаткан. Каратың ийи калырыныыч одура кескен черии шинчилээш, каратың харын ол профессор тодарадыпкан.

Крокодилдер болгаш язылы-мелегейлерниң чамдык хевирлери 200-300 харлай бээрлер. А хелескелер болгаш үжтар элээн каш-каш он чылдар дүргүзүнде чурттаарлар. Тоига ортулуктарның пайысылалынга хаан садыпга чурттаң турган бир «алдарлыг» язылы-мелегей 192 харлыында «чорта» бергеп. Ону 1777 чылда сураглыг шалай эжиндирикчизи Джеме Кук ол ортулуктарның хаанынга белекке бергеп чүведир.

Куштар чүү хире үр чурттаарыл? Кааргаң үш чүс чыл чурттаар дээр дугайында чошкы бүүрел чоруурун чугаа бар. Кааргаңнар үжен хире чыл чурттаар дээрзиң биллектээшкин бадыткаан. Өске куштар оон-даа элээн чурттаарлар. Өдүректер 25 чыл, чайкалар 20 чыл, карабээрзыктар 12 чыл чурттаарлар.

Ындыг-дыр болза, куш аймаанда узун назылыгтар база бар. 1887 чылда Англияга биллектиг куу өлүрткен. Элээн үр кылган шинчилелдиң түнелиндө 150 чыл дургузунда чурттаан деп оон харын тодаратқан! Москва зоопарктынга 1892 чылда эккелген америк кондор хоргудалга 70 чыл чурттаан. Айбаангы үгү база ол хире назылыг болган.

Сүт-эмерлер аймаанып назынының үргүлүзели базага солуп. Күскелериин, аскыр-дегелериниң назынны 2-3-ле чыл, коданнарынын, кроликтериниң 10 чыл чедир. Дилгилер 10-13 чыл, бөрүлер 15 чыл чедер. Соңгу чүктүң явилерия болгаш буурлар 20 чыл чедир чурттаарлар. Ынчаарга чамдык кыргап буурларының мыйызы 32-даа адырларлыг болур, ол болза оларның аразында узун назылыглар бар дээрзин чугаалап турарны ол.

Инектер болгаш буйволдар 20-25 хар, хой 15, а чылгы мал 10 хар ажыр чурттаарлар. Моортайларның «ортумаку» назыны 10 чыл болур болза-даа чамдыктары 30 чыл чеде бээрлер.

А азырал чааннар чүс хар чедер. оларның черлик аймаа ийи катап узун назылыг болур. Азырал чааннарның назынының кыска болуп туранында кижиниң буруузу бар-даа зеп бе.

«СЕЛЬСКИЙ КАЛЕНДАРЬ-ДАН»

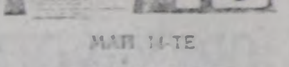

МАЙ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Кун-кулуг-дуларга сүмелер. 9.05 — Концерт. 9.35 — «Спортлотозу» 20-ги тиражы. 9.45 — Ада-иелер, склерге. 10.15 — «Весный зов». Хей сериалыг ураң-чечен телефильминиң ийиги кезээ. 3-ку серия — «Огонь и пепел». 11.20 — Кайгамчыктыг чүве чок кайгамчыктыг чүүлдер. 11.50 — Улустуң аялгалары. 12.00 — Документалдыг таа телефильм. 12.30 — Орус демир шуткукчуларының ураң-шевердерииин дугайында. 13.00 — Чүүү номчуурул. 13.45 — «Челээш» Улус чогаадылгазының дугайында телепрограммаларының V Делегей фестивалы. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.25 — Бошка Европа чемпионаттарында. 16.20 — Мультфильм. 16.30 — Концерт. 17.00 — Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң бесеазы. 17.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — Тайбың камгалалының совет комитединиң даргазы Ю. А. Жуковтуң бесеазы. 19.30 — «Сираио де Бержерак». Телешиин. 21.00 — «Ут». 21.35 — «Сираио де Бержерак» деп телешиинин үлежилыы. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионазы. ЦСКА — «Жальгирис». 23.45—23.55 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20 — Азербайджанның телестудиязының программазы. 16.00 — «Аля-чоруукчуларның клубу». 17.00 — «Эртенги почта» деп музыкалыг дамчыдылга. 17.30 — Документалдыг телефильм. 17.50 — Классиктиг оперетта кежээн. 20.00 — «Тамчыктыг үдүнар, чаштар!» 20.15 — Делегей байдалының доңчулалы. 20.30 — «Музыка киоскузу». 21.00 — «Ут». 21.35 — 22.55 — «Странные взрослые». Ураң-чечен телефильм.

Республикага шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барының үүктен хаттың күүү секундада 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы 2—7, чамдыктарынга 0—5 градус соор. Хүндүс 20—25, чамдыктарынга 12—17 градус чылыыр.

Автооруктарга көстүрү эки. Кызылга чүгө булуттаар, чагбае. Агаарның температуразы дүне 3—5, хүндүс 22—24 градус чылыыр.

Редакторлуун орлакчызы К. К. САТ.

МАЙ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Двенадцать месяцев» 10.00, «Граф» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Приказ: огонь не открывать» 15.00, 18.40, «Приказ: перейти границу» 16.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Осиное гнездо» 14.00, 15.50, 17.40, 19.20, «Дети капитана Гранта» 11.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Женские радости и печали» 13.00, 15.00, 17.00, 19.00) шактарда.

ЫРЫ БАЙЫРЛАЛЫ

Республиканың ыраажылар нинтилели, хоорайның культура килдизи болгаш Эвилелдер аразының бот-тывынгыр чогаадылга бажыны хоорайның ыр байырлалынче чоонну чалап тур, ук байырлал бөгүн, май 14-те, В. И. Ленин аттыг шөлге болур.

Педагогика институдунуң, хоорайның ырның болгаш танцының улусчу ансамблиниң, хоорайның харылзаа белдирикиниң, ураң чүүл училишезиниң, №№ 1, 2, 7, 14 школаларның, «Тудуг кезектерии» комбинаттың, көдээ ажыл-агый техникумунуң, медучилишениң, ХПТУ-11-ниң, ХПТУ-4-түң, Тыва АССР-ниң Иштин херектер министерствозунуң ыр коллективтериниң күүселделерии дыннаар сиген.

Эгелээри 12 шакта.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысазгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжа аймыраал болгаш үлетпүр коллективтериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг коллективтериниң 2-37-13, чагаа коллективиниң 2-41-27, информация коллективиниң 2-20-60, культура коллективиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый коллективиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн бартында 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 1023.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талаазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1). —ТС—00270

Бүгү чүрттаҥнар пролетаҥнайлери, каттыжыҥар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 113 (12203) | 1983 чылдың май 15, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

ДҮРГЕН ДООЗАР

Тее-Хем районуң ажыл-агыйларының кайызының-даа хову-шөлдериниң баарга мында часкы хову ажылдары кидиҥ түлүк чоруп турар. Тарылтаны кыска хуусаада, организастыг доозар дээш ховунуң ажыл-ишчилери кызымак ажылдап, планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш арагында чарыштыг калбарткан, демниг ажылдап турарлар.

«Чодураа» совхозтуң Сайгында бот-оруга-чарылгалыг № 1 звенозун Үкей Хая удуртуп турар. Ол звенонуң механизаторларының бир эвчээ тараа культураларын чаштырып турда, өске эвчээ дараазында шөлдү тарын киирптеринге белеткеп турар болду.

—Эрткен чылын бо шөлдерден эвээш эвес дүжүттү ап, эки ажылдаан улуг бис. Бо чылын чаа техниканы база алдывыс, механизаторларның ажылының будуҥуру-даа аажок, олар тура-соруккурдаа ажылдап турлар. Звеноларывыстың кайызы-даа бот-оруга-чарылгаже киргеп. Ынчангаш, түгле совлу түшкеден—күскү дүжүттүң түннелинден оларның алыр оруглазы хамаарыжыр. Часкы хову ажылдарында хаара түттүнген механизаторларның ажылга харыысалгазы, чурум-сагылгазы оон бээдыкка хамаарыжыр апаар—деп, «Чодураа» совхозтуң кол агроному, Нордуп-оол Лакпавич Сарыглар чугаалады.

Ол-ла совхозтуң Ужарлыг-Хемде мал чеми белеткээр бот-оруга-чарылгалыг звенозун дуржулгалыг механизатор Максим Дүүҥүп удуртуп турар. Ында ажыл-иш базаал хайныыштыныыр.

М. КАЛЧАН,
«Шынның» түскай корр.

ЧУРУКТАРДА: совхозтуң кол агроному Н. Сарыглар № 1 звенонуң механизаторлары-биле. Чаштырылга үезинде.
Авторуның фотозу.

Республиканың тарылга шөлдеринде часкы ажылдар

БАШТАЙГЫ АГРЕГАТТАР

— «Часкы тарылтаны кыска хуусаада бедик шынарлыг доозар!». Амгы үеде хову ажылдыгларның кол лозуңу бо. Ону күүседир дээш «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң бүгү механизаторлары бир демниг ажылдап турар—деп, совхозта партком секретары Николай Зиновьевич Бородулин каш хонук мурнунда чугаалады. — Час үзамдыгып, хат доңат соксаастап тур. Ынчангаш шык базырыышкының дооскаш, тарылга эгелээр үеним манап тур бис.

Ук совхозче дүүн телефонналарымга, совхозтуң директору Виктор Иванович Жирнов «баштайгы агрегаттар бөгүн чаштырылгаже үнү, механизаторларның хейаъды бедик» деп харылады.

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хову ажылдыгларын оң бирги беш чылдың үшкү озек чылында 10685 тонна тараанны бүдүрер болгаш оон 1800 тонназын бүрүнеге садар. Олар оон шаа 6728 тонна чемгерилге единнидалыг мал чемин база бүдүрелдер. Совхозтуң мал чеми бүдүрер бот-оруга-чарылгалыг отряды эртээн чылын республиканың социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеп, мал чемнерин хойну бүдүрүп, өске ажыл-агыйларга түгле мал чеми тараанны безин бир муң тонна ажыр саткан.

Хову ажылдыглар бо чылдың тарылгазынга ажыглаар черни эрткен чылын-на белеткеп, үрезинии четчелеп алган. Техника септелгезин бедик шынарлыг болгаш организастыг чоруткан. Бо бүгү ажылдарга социалистиг чарыш улуг рольду ойнаап.

Николай Зиновьевич-биле совхозтуң шөлдерин кезип, мал чеми болгаш тараа өстүрер отрядтарга чөрдүвүс. Кайы-даа шөлге ээлрге, эрткен чылын-на белеткеп каан хирезинде, арыг-силиг, бок үнүш козулбес болду.

— Бок үнүг дег чернивис мыя алдан гектар чер бо. Мурнуку чылдарда сиген тарын турган черни бо чылын картофель олуртуру-биле алдарып алдывыс. Картофель олуртурунга чедир ийи-үшдаа катап болбаазырадып, бок үнүжүн чок кылыр бис. Шөл дең-дески болуун дээш оңгул-чингил чөрлерин, үзертрактор-биле дескилеп тур бис. Ынчап албас болза, картофель олуртур болгаш ажаар машиналарга берге болур, чайын картофельнын ажаалдазын чорудары база болдунмас апаар — деп, отряд начальнигы Валентин Корнеевич Попов тайылбырлады. Ол черде минералдыг чемнитчидилге база төккеп. Мурнунда сиген турган чер боорга, органиктиг чемнитчидилгени бо чылын төкпезин шинтирлээн.

Тараа өстүрер отрядтың тоңу кезек-кезек аътталарлыг тейлериниҥ бирээзиниҥ кырында болду. Оон тараа шөлдери көстүп чыдар. Бүгү машина-техниканы шугуманып турган чыскаап каан. Механизаторларның аъштанырчемнеңнир, удуур-чыдар болгаш дыштанып черлери арыгсилиг, чырык, чылыг. Өрөвдерни батареялар чылдырып турар. Механизаторлар приёмникти-даа дыңнап, телевизорну-даа көрүп турар. Оларның совхоз төөгүлүг чугаалажыр рацназы база бар. Поварларның кылып турар квазының амданнының чүү дээр!

— Ажыл үлүзу суксун чок болза хоржок, ынчангаш квас үргүлүг белеп турар ужурлуг. Өске аъш-чем база четчир — деп, мында дөрт чыл ажылдап турар улуг повар Тамара Зубкова чугаалады. Оон дузалакчызы Светлана Бурнышова база ол-хире ажылдаап.

Чунар-бажың база изиг, үргүлүү мынаар турар. Бо бүгүнү көөрге, совхозтуң директизының кадыг-берге ажылдыг улусче кичээнгей салып турары илдең. Чуруктар, лозуңнар база четчир. Социалистиг чарыштың негелделери, шаңнал-макталдың хемчээлдери болгаш кылыр ажылдың норма-чижектери шүүтү бар. Мындыг турда механизаторларның кызымак ажылдаары чөп. Ынчалза-даа олардан негелде база улуг. Чижээлээрге, социалистиг чарыштың түннелин үндүрерде сагылга - чурумдан аңгыда ажылга айныл чок чорукту сагыырын, эт-сеңке камнаын, ажылдың шынарын болгаш өске-даа негелделерин барымдаалаары база көрдүнген.

Тараажылардан силерде четпес түве түл деп айтырарымга, чаңгыс күзел — дүргеп ажылдың бригада керээлиг аргазынче шилчиири диттилер. Мындыг түткүлдүг, кызымак болгаш найыралдыг коллективтиҥ салдывыҥ сорулгаларны чедиишкинниҥ күүседириҥе чигзиниг турбас.

К. ЧООДУ.

ЧЕРНИ, СУГНУ ЧӨП АЖЫГЛААР

Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхоз шинтизинбиле 2772 гектар суггаттыг тарылга шөлдүг. Оон иштинде мал чеми культураларын 733 гектарга, тараа культураларын 970 гектарга, кок суланы 350 гектарга, ногаанны 10 гектарга тарыры кордүнген. Суггатчыларда 19 звено ажылдап, ында 69 кижи хаара түттүнген. Оларның арагында Ленин орденниҥ адылекчиин, күш-ажылдың хоочуну Оолак Донгак, Чүүней Кара-Сал, Лама Кара-Сал, Семис-оол Хомушку болгаш өскелер-даа бар. Олар чыл саныында боттарынга быжыглаан суггаттыг черлеринден эки дүжүттү ап турар.

Ынчалзажок черни хөй чылдарда тарып келгенинден оон чемнишкири баксыраан. Минералдыг болгаш органиктиг чемнитчидилгени хонушөлдерге четчири-биле төп, мурнакчы дуржулганы четче ажыглавайн турар. Тарылга эдлчештирилгезин шын организаставайн келген. Чылдың-на ол-ла шөлдерге бодүүн арта-биле тарын каар. Оон бок үнүштер көвей үнер.

Бо совхозтуң девискээринге хамаажыҥ турар суггатарылга системазының кылган бугаларының чамдызынга суг четпезинин түннелинде ажыглалдан үнген. Ол дээш хөй акша-хөреңгини үндүргени кымга-даа билдингир. Оларны ажыглалга киирер талазы-биле хемчээн алаа. Бир эвес ону ажыглалга киирер болза, совхозтуң № 1 хойжу бригадазының малчынларынга кыштың үедө четчир чемни белеткеп ап болур.

Буга уннарында оңгул-чингил чөрлер ковудеп, ынаар база хөй суг чарыгдаттынып турар. Оон Барлыктың суу сыыган, суггатчыларга суг чедиишпейн баар.

Моон суггат каттыжыышкыны чогуур түннелди үндүрээ эки. Барлыктың бүгү суггат системаларынга сугну суггатчыларга өйлеп бээр техника-биле хандыргаш, түскай кижиден тургузары чугула. Черни ээ көрүп, мурнакчы технологияны ажыглаар үе келген.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН, ИЗИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН-БИЛЕ

Күш-ажылчы коллективтер болгаш бүдүрүлгелерин, албан черлерин, организациаларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында ССРЭ Хоойлузуның төлевилелин таныжып чугаалажып көөрү бистиҥ республикага дыка организастыг болгаш ажыл-ишчи ёзу-биле эрткен.

Ол чугула ажылга белеткеп баш удур ынамчалыг болган. Хоойлу төлевилелиҥ районнарга база тус-тус коллективтерге-даа чугаалажып көөрү-биле планны чогаадып тургускаш, партия, совет, профсөвюл база комсомол ажылдакчыларындан белүктерни чер-черлерге тургускулаан. Төлевилелиҥ таныжып эгелээриниҥ мурнунда, ону канчаар организастарының талазы-биле хураллар эрттиргилээн, коллектив бүрүзүнге харыысалгалыг кижилерни бадылаан.

Күш-ажылчы коллективтер дугайында ССРЭ Хоойлузуның төлевилелиҥ «Шын», «Тувинская правда» солуннарга парлагылаан. Таныжылгаларның канчаар чөрүп турарын солуннарга «Чүүлдүгзүүнүң детким тур бис» деп рубрика-биле доктаамал парлап, телевидениеге, радиога дамчыдып келген.

Ук Хоойлузуның төлевилелин чугаалажып турда, чоннуң киирген санал-онаалдарын, ук документтиниҥ республиканың бүгү ажылчы чону улут сонуургал-биле таныышкаш, социалистиг демократиянын улам хөгжүдер дээш Коммунистиг партияның, Совет чазактың сагыш салышкынының чаа илерелгези деп чон санап турарын бадыткаан. Күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлу төлевилелин таныштырарынга партия, совет органнарның база хөй-ниити организациаларының 400 ажыг харыысалгалыг ажылдакчылары киришкен. Ол чугула документтиҥ күш-ажылчы 1593 коллективке таныжып чугаалашкаш, анаа 108678 кижи олуруп, 6565 кижи санал берип, төлевилелдиҥ түүлдериниҥ талазыбиле 453 саналзыг киирген.

Ук хуралларга санал-онаал бергеннериҥ хөй нуруузу — коллективтериҥ бот-идепкейлиҥ улам бедидер, боттарының мурнунда турар сорулгаларны күүседириҥе оларның харыысалгазын бедидериҥе хамаарышкан айтырыгларже онза кичээнгейлиҥ уландырган. Күш-ажылдың база бүдүрүлгениҥ сагылга-чурумун улам быжыглаар, ажыл шагы үзер, арагаалаар чорук-биле демнегледи күштелдиреринче коллективтериҥ күжүн углаары тергиин чугула деп санаан.

Ук төлевилелдиҥ 9 түүлүнүң талазы-биле 200 ажыг кижи санал-онаалын берген. Таңды районда ССРЭ-ниҥ 50 чылы аттыг совхозтуң хойжузу К. Ш. Ооржак, Каа-Хем районда «Улуг Октябрь» совхозтуң бригадири К. С. Лифанов, Тожу районда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы С. Б. Миҥей, № 967 көжүн чоруур механизастаттынган колоннаның мастери В. А. Шагарин олар ук түүлүге: «Чылдагаан чок прогулдаан күннериҥ ээлчеглиг шөлээзинден казыыр» база 8 түүлге: «Коллективтиҥ кежигүннериҥе социал чингелелерни, бажыңны бээриндеп эгелээш коллектив боду шинтирлээр» деп сөстер-биле немээрин санаалааннар.

Бай-Тайга районнуң Тээлиде харылзаа белдириниҥ электромонтёру И. Б. Биичей, «Саян» совхозтуң ажылчыннары А. Ч. Чимит-Доржу, Д. С. Дотпаа болгаш өскелер-даа 12 түүлге «Бүдүрүлгениҥ, организациниҥ күсели-биле мергежилиҥ бедиткен кижилер бодунуң коллективиҥе бир чыл дуржүзүнүң мыйыла ажылдаар» деп немээрин санаалдап турар. Республиканың күш-ажылчы коллективтериҥе, бүгүлээн хуралларга санал берген эштериҥ кол нуруузу ук документтиҥ кысказы-биле «Күш-ажылчы коллективтер дугайында ССРЭ Хоойлузу» деп адаары эптиг деп санаан.

Тыва АССР-ниҥ алдарлыг малчыны, «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу Полит-оол Шаңмак бодунуң саналыкка төлевилелдиҥ 20 түүлүнүң совлу абаазында «коллективтиҥ хуралы оон иштиҥ кежигүннериниҥ чартык кезии эвес, харын 75-тен эвээш эвес хуузу келген турда, хурал күүштүг болур» деп немээрин чугула дээрзин айтыкаан. Чүге дээрге, хуралдарга түгле активтер колдуу келир таварылгалар бар дээрзин бо сураглыг малчын чугаалаан.

Саналдарны өөренип түннеп көөрге, чон болза, машина-техниканың, дериг-херекселдериҥ ажыглалыныче улуг кичээнгей салырын, бир эвес чүлаачы азы механизатор кижи бодунуң буруузу-биле техниканы үреп каан болза, оон аңаа турган үезинде буруулуунуң ортумак ажыл төлевирин тыртарын база саналдаан.

Күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлу төлевилелин чугаалажып таныжып турар үеде дыка хөй кижилер, түстүс коллективтер-даа бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Чижээлээрге, «Тиилелге» совхозта ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ депутады Д. С. Даңдарга удуртқан үшкү транспорт отрядының механизаторлары база «Шамбалыг» совхозта № 1 трактороҥ бригадазының кежигүннери часкы тарылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг байдалга эрттиргерин хүлээтпеген. Шак мындыг патриотчу эгелээшкиннерни өске-даа районнардан көрүп болур.

Хоойлу төлевилелин чугаалажып көрүп турар үеде республиканың ажылчы чону чамдык совет, ажыл-агый организацияларының база профсөвюл организацияларының адресиниге шилгны шүүмүүлделерни кылгылаан. Эң ылаңгыя социалистиг чарышты организастаарында, коллективтиг керээлерни чарымда болгаш оон негелделерни күүседиринде, күш-ажылдың база бүдүрүлгениҥ сагылга-чурумун бижыглаарында, коллектив кежигүннериниҥ социал-культура болгаш чуртталга-амыдырал байдалын улам эжиндиринде ышнгыы четпестерни айтыкылаан.

Шак ол саналл-онаалларны сайгарып, түннеп көрүп, айыттырган четпестерни чайладыры-биле практиктиг хемчеглерни ап турар. Хоойлу төлевилелиниҥ чугаалажышкыны болза, бистиҥ республиканың ажылчы чонларының политиктиг медерелиниҥ, оларның бот-идепкейлиҥиҥ бедээниҥ, инитилелдиҥ хөрээн башкарарынга оларның улут сонуургалының база катап бадыткап көргүскен.

М. С. Хертекти Тыва АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Хүндүлел бижиниҥ-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҤ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҤ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет органнарга хөй чылдарда үре-түннелдиг ажылы дээш база 50 харлаанны-биле холбаштыр улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиҥ күүскомунуң секретары Макар Сынакович Хертекти Тыва АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Хүндүлел бижиниҥ-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Даргазы М. МЕҢДУМЕ.

Тыва АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1983 чылдың май 13.

АЯН-ЧОРУКТУҢ ТҮҢНЕЛДЕРИН БҮРҮН ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

БЕРЛИН (СЭТА). ГСЧП ТК-ниҥ Политбюрозу болгаш ГДР-ниҥ Министрлер Чөвүлели ГСЧП ТК-ниҥ Чиигине секретары, ГДР-ниҥ Күрүне чөвүлелиниҥ Даргазы Э. Хонекер баштаан ГДР-ниҥ партия-күрүне делегациязының ССРЭго албанның найыралдыг аянчоруунуң түннелдерин чугаалажып көргөн болгаш оон түннелдерин бүрүү-биле чүүлдүг деп санаан. Ол дугайын албан хуузунуң дыңнадымында чугаалап турар.

Ол документиде демдеглээн болза, ол аян-чорук акыдүкма ийи улустуң арагында найыралыныҥ чыыткылыг коргузуу болу берген болгаш ГСЧП биле СЭКП-ниҥ, ГДР биле ССРЭ-ниҥ арагында харылзааларның чаа үе-чадазының эгезин салган. Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнеҥниҥ удуртукчулары-биле чугаалажышкыннар болгаш беседалар ийи чүртте социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннарның бүгү айтырыгларының талазы-биле, а ол ышкаш делегейниҥ эң чугула айтырыгларының болгаш делегей ареназынга деткижин хөделирииҥ сорулгаларының талазы-биле үзелбодалдарының бүрүн чаңгыс ийиҥ бадыткаан.

Чугаалажышкыннар үезинде СЭКП ТК-ниҥ Чиигине секретары Ю. В. Андроповтуң кылганы Европага ядролуг чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар талазы-биле ССРЭ-ниҥ чаа боттуг саналдарының улуг ужур-дузазын дыңнадытда онаалап демдеглеп турар. ССРЭ-ниҥ болгаш социалистиг өске-даа күрүнелериҥ тайбың шавар халдаашкынынга ол совет инициатива чаа идиглиг берип турар болгаш ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг чепсектерин Барыын Европага сайгара тургузарының талалакчыларының угаадылгаларының үндезин чогун бүзүредип турар.

ГСЧП ТК-ниҥ Политбюрозу болгаш ГДР-ниҥ Министрлер Чөвүлели тайбыныҥ болгаш улустарның аймыл чок чоруун хандырарыныче угланган политиканы моон соңгаар-даа боттандырып чорударда ийи чурттуң чоок харылзаалыг хөделириниҥ чугулазын айтыканнар. Ол агрессчи империалистиг болүктериниҥ, хамыктың мурнунда АКШ-тың боттандырып турары месилдежиишкинниҥ болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрериниҥ угланыышкынынга удур, милитаризмге болгаш ревашизмге удур, ядролуг халаптың аймыын чайладыры дээш демисселдиг сорулгаларынга ыңдыг политика, ыңдыг хөделиишкиниҥ бүрүү-биле дүжүүп турар.

ГДР-ниҥ делегациязының ССРЭ-ге аян-чоруу бүгү акыдүмма улустарның эрге-ажыктарынга дүжүүп турар, социалистиг дем каттыштырылгазы күрүнелериниҥ бузулбас чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкының быжыглаарынга чугула салыышкынны киирген дээрзин документиде айтыш турар. Ол ышкаш экономикажың, бүдүрүлгениҥ эртемниҥ болгаш техниканың адырларынга кады ажылдажылганы улам калбартырыышкы чаа перспективаларын ол аян-чорук ажыктаан, ол болза ГДР-ниҥ болгаш Совет Эвилелиниҥ улустарының аразында найырал харылзааларының болгаш кады ажылдажылганың эковомиктиг үндезинниерин быжыглаарынга улуг ужур-дузалыг.

ГДР-ниҥ ажылчы чоннары, партияның X съездизиниҥ шинтирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканы тайбыныҥ болгаш социализминиҥ чөлегжиишки кылдыр, ССРЭ-ниҥ идегелдиг эжи болгаш эвилелчиин кылдыр быжыглаарынга бүгү тала-биле дузалажыр, ийи чурттуң аразынга аҥы-дүжүмма эвилелди ханыладырынга боттарының бүгү күштерин салыр дээрзинге ханы бүзүрелии ГЧСП ТКниҥ Политбюрозу болгаш ГДР-ниҥ Министрлер Чөвүлели илергейлээннер.

ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ чылдагаар дугайында

ССРЭ-НИҤ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҤ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң доктаадыры болгаш: Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниҥ Дээди Совединиҥ онгу чыыжының сески сессиязын 1983 чылдың июнь 16-да Москва хоорайга чыылдырар.

ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. КУЗНЕЦОВ.
ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1983 чылдың май 14.

Тыва АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ доктаамал комиссияларында

ДОКТААЛ КҮҮСЕЛДЕЗИН ЧУГААЛАШКАН

СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниҥ эрткен чылын хүлээп алганы «1982—1985 чылдарда республиканың совхозтарынга ошку, сарлык, теве, иви ажылын хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын Барыын-Хемчик райкүүскомунуң ланчаар күүселиин турарының дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниҥ Дээди Совединиҥ Көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының хуралынга чугаалашкан.

Эрткен чылын ук районнуң совхозтары ошкунуң баш санын өстүрер планын 100,4 хуу, сарлыктың—110 хуу күүсеткен деп, улус депутатгарының Барыын-Хемчик район Совединиҥ күүскомунуң харгазының бирги оралакчызы С. Ильенков дыңнаткан. Ошку болгаш сарлык ажылын районга хөгжүдер дээш район Совединиҥ күүскому, көдээ ажыл-агый будуруллге эргелеп ажылдарны кылып турар. Ук айтырыгны күүском хуралдарынга хөй удаа чугаалажып, СЭКП обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниҥ доктаалын күүседир талазыбиле тодаргай хемчегларни ажылдап кылгаш Ошку болгаш сарлык бажын ковудедир талазы-биле совхоз бүрүзүнге тус-тус даалганы берген.

Ынаыг-даа болза, малдың үстүнде адаттынган түзүлүүнүң бажын бүрүн мөҥге камгалап алыр, оон продуктулуун бедидер талазы-биле райкүүскомдаа, көдээ ажыл-агый будуруллге эргелеп-даа бар арганың долу ажыглавааи дээрзин көдээ ажыл-агый талазыбиле комиссиянын хуралынга айыткан. Ол четпестерниҥ үржүүнде малдың баш санының хораар чоруу, ара салыры амдаа хөй. Чүгле бо чылдың бирги кварталында бедик районнуң совхозтарынга 474 баш ошкуну, эрткен чылын 131 баш сарлыкты янзы-бүрү чылдагаанналрдан хораткан.

Ол четпестериҥ бир кол чылдагааны болза, зоотехниктиг ажылдың дешелиниҥ кудуу, технологтуг чурумну хажыдып турары деп ук хуралга айыткан. Чамдык специалистер ажыл-агыйжы эвес чоруктарбиле эштежип, боттарының дорт хүлээлгезин күүсетпейн турарлар.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, Куруксаажылыга каттыжымышкыны районнуң уксаажылыга албанын кошкак удуртуп турарындан зоотехниктиг дыка хөй хемчегларни эчизинге чедир боттандырбайн турар. Дутаарлаашкын соонда чамдык малды аҥы одарларже успес чоруктар база бар.

Селекция-уксаажылдыг ажылы кошкак, малдың чаш төлүнүң түскай учёду чок болуп турар. Сөөлгү чылдарда төрүүр чүе ошкуге онаалтыр 70—72 ашаан чедип келген.

Сарлык ажылында селекция ажылы чогуур дешелге четпейн турар.

Ол бүгү-биле чергелештир малчыннарның мергежилиг бедидер ажыл районда куду дешелде дээрзин ук хуралга санал бергеннер чугааланнар. Бүгү-ле ошку кадарчыларындан болгаш сарлыкчылардан түгле 12 кижи I база II классчын «Мал ажылының мастери» деп атты.

Бо четпестер чүүү көргүзүп турарын дээрге, райкүүском, районнуң агроүлетпүр каттыжымышкыны, совхозтар директорлары, көдээ Советтериҥ күүскомнарыны СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниҥ эрткен чылын хүлээп алган ол доктаалын күүседир талазы-биле контрольду кошкак чорудуп келгеин, ошку болгаш сарлык ажылын хөгжүдер ажылды дең-дески боттандырбааны, малчыннар ортузуна организастыг болгаш политиктиг ажылды кошкатканы, даандырган ажылы дээш специалистерниҥ ээ-харыысалгазын күдүлатканы болур.

Партия Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниҥ, 1982 чылда хүлээп алганы «1982—1985 чылдарда республиканың совхозтарынга ошку, сарлык, теве, иви ажылын хөгжүдер талазыбиле хемчеглер дугайында» доктаалын күүседип турарында бар четпестерни чайладыр талазы-биле практиктиг хемчегларын алырын, малчыннаның, бүгү звеноларның удуртукчуларының даандырган ажылы дээш ээ-харыысалгазын бедидерин, күш-ажылдың болгаш технологияның сагылгачурумун үрээн фактыларны принципиалдыг ёзу-биле көөрүн Барыын-Хемчик райкүүскомунга, көдээ Советтериҥ күүскомнарынга, совхозтар директорларынга, районнуң агроүлетпүр комплексиниҥ ажылдакчыларынга сүмелээн.

Патриотчу, интернационалчы кижизидилге

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ

«Ажылчы чоннарның, аныяктарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезин улам ыцай экижидер дугайында» СЭКП обкомунуң IX пленумунуң доктаалын күүседирә-биле районнуң партия организациялары элээн ажылдарны кылып чоруткан. Ол айтырыгны партия райкомунуң пленумунга база чугаалашкан.

Коммунистер, районнуң бүгү ажылчы чоннары, совет улус-биле бир домей, совет улустарның интернационалчы уздуг өг-бүдезинге хамаарыжып турарынга улам-на ханызы-биле чоргаарланып, он бирги беш чылдың өзек чылында чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алыр дээш, бедик кодурлүүшкүнүт ажылдап турар.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттышкан байрлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелин районнуң ажылчы чоннары база коммунистер бедик кодурлүүшкүн-биле танышканнар. Интернационалчы кижизидилге ажылын улам ынай экижидер талазы-биле СЭКП райкому болгаш хөй-хөй партия организациялары организакчы болгаш кижизидикчи ажылдарны дээштиг кылдыр чорудуп турар.

Ылаңгыя «Нарын», «Чаа оруқ» совхозтарда, Нарын, Бай-Даг ортумак школаларында, районнуң хереглекчилер нитилелинде, кижи амелгезинде парткомнар болгаш партия организациялары профсвиел, комсомол организацияларынга удуртулганы экижидип, совет патриотизм болгаш социалистиг интернационализм дугайында кежээлерни, конференцияларны, шиновержи чыштарны, диспуттарны эки белеткелдир эрттирип турар. Үстүнде аданы школаларда интернационалчы найыралдыг клубтары доктаамал ажылдап, бистиң чуртувустуң өске школалары-биле база Моолдуң болгаш оске-даа социалистиг чурттарның шионерлерә-биле чагаалажып турардар.

Школаларның класс, отряд бүрүзү кайы-бир республикага тураскаатқан темалыг кежээлерни, чыштарны организастап, концерттерни көргүскүзәп турар. Ол ышкаш тускай альбомнарны база дерип кыдыпаан.

Бистиң чуртуң хөй напионалдыг улустарының акыдуңма интернационалчы найыралынга тураскаатқан бот-тывынгыр уран чүүлдүң көрүлделери чурттакчылыг суурларга агитквартадлар айны-биле эрткен. Район төвүнүң албан организацияларының, күш-ажылчы коллективтери ССРЭ-ниң тургустуганының 60 чылынга алдар болдурун, 15 эвилелдешкен республиканың, 20 автономнуг республиканың ол ышкаш автономнуг областарның, округтарның экономика-культура хөгжүлдезиниң чурттакчы чонунуң амыдырал чанчылдарының олзагай чүүлдеринге дүүштүр бот-тывынгыр агитация уран чүүлдүң көрүлделерин организастап эрттирип турар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурун республикага тарлаттынган дайынчы патриотчу ырларның конкурузун районга организастап эрттирген. Районнуң «Хүлүмзүрүг» агиткультбригадазының концертин теледамчыдылгага көргүскен. Интернационалчы кижизидилгенің херээнге политиктиг болгаш чечен чогаалдың, уран чүүлдүң номнары чугула кижизидикчи рольду ойнап турар. Бо талазы-биле районнуң төнчүткен библиотека системазы, оон чер-черде филиалдары улустарның найыралынга алдарыктан тускай булуңнарын, делгелгелерин организастап дерип турар.

Л. И. Брежневтиң «Сактышкынналар», Ф. Углөвтүң «Чон арасында кижи», Х. А. Ачымаа-Токаның (бодунуң киржилгези-биле) «Эртекең оруктарым» деп номнарынга номчулга конференцияларынга чон идепкейлиг киришкен. РСДП-ниң II съездизиниң ажыттынганының 60 чылынга, Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле каттышканының 40 чылынга тураскааткан өөрепикчилерниң уран-чүүл фестивалы организастыг эрткен.

Чамдык кылдыңып турар ажылдар-биле чергелештирип районда ажылчы чоннарның, аныяктарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезиниң херээнде четпестер бар. Совет улустуң акы-дүңмалышкы пайыралын быжыглаарының күчүзүг чепсәк орус дыл болуп турар. Орус ылды школаларга, ясли-садиктерге башкылаарының шынарын экижидериниң талазы-биле практиктиг хемчегларни школаларда партия организациялары, райкүүскомнуң улус өөредилге кылдызи ап чорудар ужурлуг. Партия обкомунуң IX пленумуна бистиң районнуң чамдык школаларында өөреникчилерниң орус дыл талазы-биле билиги куду деңнелде деп шүүмүүлелден райкүүскомнуң улус өөредилге кылдызи, школаларның башкылар коллективтери улуг түңнелди үндүрер апаар.

Ажылчы чоннарның, аныяктарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезинге хамаарыштыр ажылдар «Мөрең», Ленин аттыг совхозтарның девискээринде кошкак тургуступган.

Аныяктарның шериг-патриотчу кижизидилгезинче ВЛКСМ райкому, совхозтарда комсомол комитеттери, районнуң шериг комиссариады, ДОСААФ райкому ам-да кошкак кичээнгей салып турар.

Ажылчы чоннарның, аныяктарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезинге экижидер талазы-биле тускай ап чорудар хемчегларни чоокта чаа болуп эрткен СЭКП райкомунуң пленуму үлүзүн алган. Совет Тываның ам болур юбилейинге белеткелдер аныяктарның мөзү-шынар, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезин экижидерінге улуг салдарлыг болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиргине Секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелинде чүүлдерге болгаш түңнелдерінге дүүштүр ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезин экижидер дээш партия, совет, профсвиел, комсомол болгаш оске-даа хөй-нинти организациялары бүгү ажыл-чорудулгазын олче угландырар болгаш Тываның ССРЭ-ниң составынга эки-тура-биле каттышканындан бээр 40 чыл оюн төлептиг уткуурупче ажылчы чоннарны мобилизастаары.

Д. ДАМБА-ХУУРАК,
СЭКП Эрзин райкомунуң инструктору.

ЛЕНИНГРАД. Балтийниң судно тудуушкунунуң Серго Орджоникидзе аттыг заводунуң судно эптээр кол черинде атом нүүжу-биле ажылдаар «Россия» дээр найгамчык улуг ледокояду тудар талазы-биле ажыл изиг-түлүк чоруп турар. Атом нүүжу-биле ходелир найгамчык улуг корабльди сугже хуусаазындан эрте эжиндирип киирер дээш социалистиг чарышты корабльдер ыяыкчылары калбак иептетеретикен.

ЧУРУКТА: «Россия» дээр атомнуг ледокол тудуушкунуң заводтуң кол эптелге черинде чорудуп турары.

С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Көскү агитация

ХОВУ ТУРЛАГЛАРЫНДА

Тываның ССР Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттышканындан бээр 40 чылының байырлалынга уткуштур база он бирги беш чылдың өзек чылында Чөөн-Хемчик районнуң тараажылары бедиткен социалистиг үлүзәлгезинге тараа культураларын бир гадаа 12 ц., картофельди — 90 ц., ногаа аймаан 150 ц., чангыс чылдыг сигенни 16 центнерден эвээш эвести остүрерип даапган.

Трактор-хову бригадаларының төптеринде көскү агитация тараажыны хөй-аът киирип, ону чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже кыйгырып турар. Эки, көрүштүг кылзыр дериттинген бригада төптери ажыл-агыйларда бар. Механизаторларның, тараажыларның ажылдаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдал оларда тургустунган. Совхозтарның партия комитеттери часы тарылга үезинде чорутса чогуур агитмассалыг ажылдарның планын тургускаш, бо хүннерде ажылдың план ёзугаар организастап эрттирип турар.

ССКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң Бора-Хөл хову турлаанда көскү агитация багай эвес дериттинген. Ажылнышчылерни күш-ажылче кыйгырган лозуннар, плакаттар хөй. Социалистиг чарыш экраны, социалистиг үлүзәлгелер, көргүзүг самбыралары чаартынган.

«Искра» совхозтуң Теректе хову турлаанда көскү агитация эки. Кызыл пөсте лозуннар, салгын, хат айны-биле эстеп турар кызыл туктар. Үстүнде көргенивисе нйи совхозтуң ол хову турлагларында чүнар-бажың, столовая доктаамал ажүлдап турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Дагыр-Шеминде, Улуг-Ховуда, «Алдан-Маадырыы» Шөлдерге-Тейде бригада төптеринде көскү агитация талазы-биле чаа чүүлдерни кылгылаан. Оларда чүнар-бажың, столоваядан ангыда кызыл-булуннар бар. Номнар, журналдар, солуннар ында хөй. Телевизор ажылдап турар. Тараажылар хостуг шакта хөл шыдыраа, шашки, баскетбол, волейбол ышкаш спортчу оюннарны ойнап, дыштанып турар. Кызыл-булуннарда тарылганы кыска хуусаада, шынарлыг чорударының план-графиктерин аскылаан. Чарыш экранын хүн бүрү долдуруп, чарыштың тинлекчилерин адап, мактап, хана-солуннарга мактап бижип турар.

«Хөндергей» совхозтуң Ак-Баалыкта хову-трактор бригадазын бо чылын көскү агитация-биле эки дерээн. Байдал мурнуку чылдарныңдан оранчок дээре. Чаа телевизорну эккеп алган, кызыл-булунга тургүзүп, таарыштырып ажылдадыр деп турар.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг байдалга чорударыиче ажыл-агыйларның партия организациялары кичээнгейни өөрүнээн.

К. МОНГУШ.

Чылдар болгаш кижилер

АЖЫЛЧЫННЫҢ НАМДАРЫ

Бурунгу шагдан бээр-ле тыва улустуң «Ада көрбээнин — оглу көөр» деп ханы уткалыг чугаазы бар. Анаа бүрүн хамааржыр кижи — кобальтылыг Хөөу-Аксының хөөчүн ажылчыннарының баштайгызы, чер өрүмнээр мастер Сергей Мөчекович Түмен-Хөө болур.

«Ие көрбээнин — кызы көөр» деп чугаага оон кады кыраанны Севилбаа Толгаевна киирер. Ол солун амыдыралдыг, шынап-ла, биезиде тыва ава көрбээнин көрүп, чурттаан кижи. Оларның уруглары Петя биле Вера — амгы салгалдың кижилери.

— Владимир Ильичиниң адын эдилээн кудумчуга баштай чер бажың туткаш, арай сөөлзүредир бо улуг бажыңны тудуп ап, чурттаанымдан бээр 33 чылдың иүүрү болду — деп, Сергей Мөчекович чазык, өөрүшкүлүг чугаалап орар.

Сергей Мөчекович чоокта чаа 60 харлаан.

— Чурттагламда солун ужуралдарга эпти-ле таваржы бээр, элдепейлиг кижи боор мен. Эртемниг коммунизмнин үндезилекчизи Карл Маркстың төрүттүнген хүнүнде мени төрүттүнген кылдыр документилерде бижиттингени база аскежик-тыр — деэш бажың суйбап олурду: — Че, оон ынай сураар болза, мээң төрүттүнген хүнүмде — Парлалга хүнү, В. И. Ленинниң үндезилээни «Правда» солуннуң үнген хүнү болур чорду.

— Охаай, оон-даа солун кылдыр тооллай каавыт, Серёжа! — деп, Севилбаазы хөглүг хулумзурувушаан. — Ынчаар дилээр болза, мээң-даа хүнүмде солун үүлдер хөй-ле.

«Тыва кобальт» комбинатның тургустунуп келгени-биле ажылчын өг-буле Түмен-Хөөлернің күш-ажылчы намдары демге баскан. Биезиде Түмен-Хөөнүң болгаш өскелерпин-даа өглери тургулаан ол-ла Кара-Хаяның чиге мурнуу чүгүнге, узун суук кызыл дыттар аразында комбинаттың улуг цехтериниң түңүнгишки Сергей Мөчекович утпас. Ынчан Түмен-Хөөнүң чер өрүмнээр «ЗИФ-600» маркалыг станогу 600 метр ханы тамы дүвүден кайгамчыктыг солун чаа минерал үштүп эккелген, ону сөөлүнде барып «хову-аксит» деп ат-биле эртемге үндезилеп, адаап бадылаан. Ол-ла чылдарда база бир чаа минералды Тывага тураскаадып «түвит» деп адаан. Шынап-ла, анчы ораат Мөчектин көрбээнин, оглу Түмен-Хөө көрүп, чаа байлактарның чажыттарын ажыдарынга үлүүн киирген.

Алдан чылдарның бедиин тепкен Түмен-Хөөнүң амыдыралының уттундурбас хүннериң биргээзи — СЭКП хүрээлеңинге кирген хүнү. Ленин, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнерни болгаш медальдарны С. К. Токаның холуңдан алганын сеткил ханып сактып чоруур.

1961 чылдың октябрь 11-де Севилбаа Толгаевна-биле Кызылга байырлыг хуралга чалаадып эде бергеннер. Анаа Тыва автономнуг областың республика чылдыр эде организастаанының дугайында С. К. Токаның солун илеткелин дыңнаннар.

Сергей Мөчекович Түмен-Хөө Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга ийи катап сонгуулуп, кобальтылыг комбинаттың болгаш чурттагга тудуглары канчаар-даа аажок хайнышкынныг, кидиң түлүк чылдарда чоннуң чагыглары күүсеглиг, күрүне башкарарынга үлүүн киирип, хөйну көргеп.

Партияның Тыва область организациязының конференцияларының делегадынга каш удаа сонгуулуп, хөй чылдарда «Тыва кобальт» комбинаттың партком кежигүнү чораан.

Оглу Пётр металлург мергежилдиг, спортчу, төлептиглерниң аразында, уруу Вера Кызыл хоорайда инженер-тудугжу.

Амгы хүннерде Сергей Мөчекович пенсиядa.

— Герман Демократтыг Республикага, Польшага, Чехословакияга аян-чорук кылыр аскежиктиг болдум. Москваны болгаш Төрээн чурттуң өскедаа улуг-улуг хоорайларын көрдүм. Владимир Ильичиниң Мавзолейинге каш удаа кирдим. Лейпциг хоорайга часкы ярмаркага чорумда хелемечи дамчыштыр бир немец дарга айтырган чүве: «Мындыг чараш чер көргеп силер бе?» «Бистиң Хову-Аксы, бистиң Тыва артык чараш» деп орустаарымга, ол немец бажын соганнадып, магадаар чораан — деп Сергей Мөчекович чоргаарал-биле чугаалады.

Чер өрүмнээр кадыг-берге ажылга чорааны дээш, Сергей Мөчекович 55 харлыында пенсияже үнзе-даа, ажылдаарын кагбаан, амгы хүннерде нефть базазында таннылдар бригадизи боон ажылдап турар.

К. ОЮН.

ОЛАРНЫҢ РОЛЮ УЛУГ

Көдээ ажыл-агыйны эртемге үндезилеп удуртуп, башкарарынга тускай эртемниглерниң ролю улуг. Олар эртемтехниканың чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглаар, мурнакчы дуржулганы калбаа-биле иептередир, боттарының чогаадыкчы, организакчы, тывынгыр талантызын чонга бараалгадыр ужурлуг. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге оларның өөредилгеэн дээш хүн бүрү доктаамал кичээнгейни үгландырып турар. Ынчангаш оларның мурнунда шыпгыы негелде, бедик харысалга туруп турар.

Совхоз бүдүрүлгезин удамнай хөгжүдеринге, экономиктиг нүүү-шыдалын быжыглаарынга, мал болгаш чер ажылын база тудуг-суурну биилиг хөгжүдеринге дээди болгаш ортаакы звеноның специалистери көскү черни эзлеп турар.

Бо талазы-биле каш чижекти Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтан ап көрээли. Совхоз тускай эртемниг кадрлар талазы-биле бүрүн хандыртынган. Оларның иштинден 11 кижи дээди эртемниг. Специалистерден 18 кижи СЭКП кежигүннери. Амгы үеде совхозтуң күселиниң 8 кижи өөренип турар, бүдүрүлгеге ажылдавышаан, дээди өөредилге черлеринде 16 кижи өөредилгезин уламчылап турар. Совхозтуң дирекциязы тускай эртемниг кадрларның амыдырал-чурттагазынче кичээнгейни экижиткеп. Оларның тускай кичээлдерин совхозта доктаамал эрттирип турар.

Чедип алган эртем-билиин чонунга бараалгадып чоруур, оңаашкан ажыл-херээнге ак сеткилдиг бердинген, күүседикчи сагыша-чурумнуг, хойнитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар специалистерни демдеглээри чугула. Оларга директорлуң мал чеми бүдүрелиниң талазы-биле оралакчызы М. М. Доржу, МТМ эргелекчизи К. Ч. Барыстай, кол мал эмчизи М. Б. Чечек, Чыраа-Бажы салбырының зоотехниги С. Х. Мундукай, агроном М. К. Коцгаржап, хову-трактор бригадазының бригадири М. С. Ундуй-оол болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Эртем-техниканың чедиишкиннерин шиңгээдип ажыглаар, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны амыдыралга боттандырар херекке оларның башкарыкчы ролю база бар. Дагыр-Шеминиң комсомолчу-аныяктарның хову-трактор бригадазының бригадири эш М. С. Ундуй-оол ук бригаданы элээн үе ие иштинде билдиглиг удуртуп, коллективтиң хүндүткелин чаалап ап, планның даалгаларын чедиишкинниг күүседип келген.

Чамдык кылдыңып турар ажылдар бар-даа болза, специалистерниң аразында боттарының эрге-хүлээлгелерин долузу-биле күүсетпес чоруктар бар. Чижээ: хойжу бригадаларның чамдык бригадирлери чүгле хүн эрттирип, эренгейлеп, хойжулар ортузунга организакчы ажылды четпес чорудуп турар. Оон уламындан чамдык малчыннар чарбыттынар, азырадыкчы хөөннерлиг болуп турар. Ол ышкаш ниилиниң малын эң ылаңгыя бода малды дементеп дугаарлаар ажыл сөөлгү үеде эренгей чоруп турар. Бо бүгү ажылдарга тускай эртемниглерниң ролю канчаар-даа аажок улуг.

О. КАРА-САЛ.

МУРНУУ ОДУРУГДА

ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң төвү-биле калыр, кашпал Тоолайлыгда ошкү болгаш сарлыктың холушкак бригадазының аразынга ажыл-агый айтырыгларын дарый шиитпирлээри копчуг берге. Совхоз төвү-биле чүгле аттыг, аза чадаг аргыжып, харылзажыр турган. Ынчангаш каш чыл бурунгаар бригада төвүнге рация тургусканы ында чүрттап, ажылдап турар кедээниң ажыл-ишчилеринге өөрүнчүг болган.

Рация тургустунгашындан бээр Антонина Сааяевна Мандымчы радистеп ажылдап келген. Бригаданың ажыл-амыдыралының база ким-бир кижи хенертен аараанда дүрген дуза чедирер эмчини чаллар болгаш оске-даа айтырыгларны, совхоз төвү-биле харылзажып тургаш, бригадада кежигүннерінге дуза чедирер ажыяды ол чорудуп турар. Антонина Мандымчы Совет Тываның 40 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур соруглалыг.

Аныяк коммунистиң ажылы чүгле харылзаа тударыбиле кызыгаарлаттынмаан. Ол коллективте профсвиелел комитединиң ажылын идепкейлиг удуртпушаан, СЭКП райкомунуң кежигүнү хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. А. С. Мандымчы райком пленумунуң материалдарын малчыннарга шаңлыкшыл тапшыртырып турар.

Антонина Мандымчы Кызылга киномеханиктер курсуун база дооскан. Тоолайлыгның бригада төвүнге кинолар көөрге, бригада кежигүннерінге ол күзелдин-биле үлүрүп бээр.

Аныяк коммунистиң толептиг ажыдыңга чаңгыс чер чурттулары чоргаарланыр-лар.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

ЭРГИЖИРЭЭН КӨВҮРҮГЛЕР

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозу Кара-Чода тайгаларының одарларынга шээр малын, сарлыын, инээн чайгы үеде семирткеш, оларның эъдин, дүгүн, сүдүн күрүнеге дужаап, ажыл-агыйның экономиказын быжыглап турар.

Амгы үеде совхозта ортумак тускай болгаш дээди эртемниг кадрлар хөй апарган. Олар совхозтуң ангы-ангы адырларын удуртуп, оон хөгжүлдезинге эвээш эвес үлүүн киирип турарлар.

Бистиң совхозтуң мал, чер ажылында чедиишкинаер бар. Ындыг-даа болза, малчыннарның амыдырал-чурттагазынче сагыш салбас, оларга дуза көргүспес чижектер бар. Ылангыя Кара-Чода тайгазының эдектеринде ажылдап чоруур малчыннар хөй. Оларның-биле аргыжылганы экижидер соруглага биле Хемчик суунга ийи көвүргүнү кылган. Олап кешкен малчыннар Сарыт-Ыяш, Даг-Дөзү, Хоолаш, Мозагалар, Улуг-Ийлер, Чинге-Хем чайлагларынга чеде бээрлер.

Ол көвүргүлер ам эргижирээни. Олаоны септеп-селип кылыр ажылдар уттундурган. Ам ол көвүргүлер таварты кежери бергедей беелеп. Мал-маган кежирерге эглинейни бээр. Сынып барып ушку дег апаар. Чижээ, эрткен чылын инек кадарчызы М. Иргит олап аътыг кежип бар чыдырда, көвүргүвүн ыяштары сынгаш, аъды-даа, боду-даа бергедеп турда, малчыннар таварышкаш, эжин айыылдап чайладып алганнар.

Бай-Тал кодээ Советиниң күүскому ол көвүргүлерни чаартып кылгаш, малчыннарның сеткилин өөртүр боор дээрзинге бүзүреп тур бис.

К. ХЕРТЕК.

Хамааты камгалалы бистиң чуртта бүгү чоннуң херээ. Оон соруглазы эң-не кижизиг болгаш буянныг: империализминиң агрессчи болуктери дайынбиле чөнгээлеп турар бо үеде, Чепсектиг Күштер-биле кады амгы үениң халдаашкын чепсек-херекселиндеп чурттакчы чонну идегелдиг камгалаары, халдаашкынның уржуктарын чок кылыры. Ол айтырыгларны үезинде болгаш чогуур деңнелиңге чедир шиитпирлээринге кол чүүл — белеткел ажылдары.

Чурттун тылын амгы үениң чепсээнден чедиишкиниг камгалаавы амгы үеде бүгү чурттакчы чонуун хамааты камгалалының өөредилгези чокка, штабтарының, удуртулга-командла составының болгаш хамааты камгалалының шериг-життинмээн болуктериниң белеткели чокка болдунмас. Ынчангаш партия, чазак хамааты камгалалын күштелдиреринин болгаш сайзырангайжылдарының айтырыгларын шиитпирлээринче, чурттакчы чонну массалыг узуткашкынның чепсээнден камгаланыр аргаларга өөредиринче доктаамал кичээнгейни салып турар. Оон тодаргай херечизи — чурттакчы чонну хамааты камгалалынга өөредир систамада үш чылда көрдүнген чаа программаны хүлээп алганы. Чаа программа ёзугаар өөредилгениң онзагай чүүлү болгаш кол аргазы — хамааты камгалалының нормативтерни албан күүседирибиле практиктиг белеткел болур.

Чаа программа ёзугаар өөредилгениң бир дугаар чылында чурттакчы чон камгаланырының аргаларын эки шиңгээдип алган турар ужурлуг база ол ышкаш камгалал херекселдерин херек кырында ажыглап билирин өөренир. Өөренип турар кижи бүрүзүнүң эки билип алган турар ужурлуг чүүлдери:

— айттынган үезинде камгаланыр черни ээлээри, база ында доктааттынган чурумну сагып билири;

— камгаланыр чер хөндүне берген азы үрели берген тараригаа ажыглаар үттен үнүп билири;

— анмаарларны камгаланыр чер кылдыр ажыглап билири;

— улуг кижиге противогаздың хемчээлин шын тодарадыры;

— айттынган үезинде противогазты (респираторну) бодунга база качыгдаан кижиге шын кедирери, үрелгей прптивогазты ажыглаарынга тарыштырары;

— бодуң болгаш өг-булезиниң кежигүнерин айыыл чок черже көжүрериниге белеткээри;

— хамааты камгалалын чарлаан медээ ёзугаар шын хөделири;

— хан төктүүшкүнүн доктаадыры;

— тускай шарымчыкыл паккеттерин, бинтилерни, шаригларыны, өске бар чүүлдерни ажыглап тургаш, балыгны шарыры;

— хамааты камгалалының нормативтерин күүседири.

Хөй-хөй улус ажыл-агый объектилериниң хамааты камгалалының начальниктери чурттакчы чонну хамааты камгалалынга өөредиринче чугула кичээнгейни салбышаан, өөредилге бедик организастыг, профессионал болгаш методиктиг деңнелдиг болуун дээш, бүгү ажылдакчыларны болгаш албан-хаакчыларны өөредилгеже хаара тударының хемчегларын ап чорудуп турар. Ындыг ажыл-агыйлар өөредилге дериг-херекселя-биле эки хандыртынган баазаларлыг. Болуктерниң удуртукчуларынга специалистерниң, инженер-техниктиг ажылдакчыларның аразындан эртем-билиглиг, аңгжылгалыг эштерни томуйлап турар. Профсвиелел, комсомол болгаш оске-даа хөй-нинти организацияларының кичээнгейин база бо херекче углаптырган. Ажылчыларны болгаш албан-хаакчыларны өөредиринге багай эвес түңнелдерни даванылга фабриказының, чума аарынга удур станциянның, республиканың уруглар эмнелгезиниң, Кызылдың аъшчем бавазиннар садының, «Туваснабсбыт» болгаш өскедаа черлерниң хамааты камгалалының начальниктери чедип ап турарлар.

Ынчалза-даа хамааты камгалалыиче чер бүрүзүнде чогуур кичээнгейни салбайн турар. Оон түңнелинде чамдык будурудгелерде чүгле ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар эвес, а харын-даа удуртукчу ажылдакчылар безин камгаланырының эт-херекселерин болгаш камгаланыр аргаларын, хамааты камгалалының медээлерин чарлаан соонза канчаар хөделирин билбес боон турар.

Империализминиң агрессчи болуктери делегей байдалын айыылыг деңнелге чедир дүшкүүленгирип турар үеде чурттакчы чонну хамааты камгалалынга өөредиринге кошкак хамаарылга түрбас ужурлуг. Улус ажыл-агыйының объект бүрүзүнүң начальниги чурттакчы чонну массалыг узуткашкынның чепсээнден камгаланырынга белеткелня чорударынга бедик харысалгалыг болур, ажылчыннарны, албан-хаакчыларны хамааты камгалалынга өөредиринің бүгү-ле хемчегларын ап чорудар хүлээлгелиг.

А. САГАЛАКОВ,
республиканың хамааты камгалалының штабының начальниги-ниин оралакчызы.

Эрзинниң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинге ажылдап эгелээ-ле, Нина Намчаловна Сундуй ам он чыл болуп бар чыдар. Бо үениң дургузунда даараныкчының нарын мергежилин тергиин эки шингээдип алган. Амгы үеде ол чүгле мурнакчы ажылчын эвес, аныяктарның дуржулганың дагдыныкчызы, төлептиг бригадир. Оон удуртқан коллективи бо чылдың эрткен дөрт айының планын 110 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: Н. Сундуй (оң талазында); оон бригадазы.

В. ТАНОВТУҢ сөзү болгаш фотозу.

Аъш-чем программазын-амыдырала

ЭЛЕКТРОТЕХНИКАНЫҢ САЛДАРЫ, ҮЛҮҮ

— Аъш-чем программазы боттандырарыныҢ чүгүла негелделериниҢ бирээзи болза эртем-техниктиг депшилгени дүргедирип болур — деп, ССРЭ-ниҢ электротехника үлетчүрүүҢ министри Анатолий Майорец чугаалады. — Кодзоге дузаламчы улгадып, кодзо ажыл-агыйны электрижидеринге чаа бааза тургуетүүп турар. Анаа хамааржыр чүүдер болза: кодзоны электри-биле идегелдиг хандыраринга, эргежок чүгүла комплекстиг дериглер, мал болган чер ажылында хөй күш-ажыл негээр чорудулгаларны механизастаары болган автоматчыдары, кодзо ажыл-агый культураларыныҢ дүжүктүрүп болган малдыҢ продуктудуун бедидеринге көскү салдарлыг депшилгелиг технологиланы шиҢгээдири кирип турар.

ЧүрттүҢ кодзо ажыл-агыйныҢ энергетиктиг күчүзүү доктаамал улгадып турар. 1980 чылдыҢ төнчүзүнде ол 445 млн. квт четкен, азы бир кижиге 18 квт онаажыр, электри энергиязын ажыглаары 109 млрд. квт. шак болуп турар, ооҢ иштинде 30 млрд. квт. шак. — кодзо чүрттакчыларныҢ коммуналаммдырал хереглелдеринге үнүп турар. Электри дамчыдылгазыныҢ агаарда шугумнары ам 4 млн. км чедип турар болгаш барык-ла бүгү кодзо ууррларда ол бар.

Кодзо ажыл-агый продукциязын бүдүрериниге электри ажыглаары эрткен беш чылда барык-ла ийи катап өскен, ооҢ ачызында хол-биле кылыр күш-ажыл кызымыраан.

Кодзо ажыл-агыйда электри хереленнинпкинин калбаа-биле ажыглап турар.

Сөөлгү он чылда чылыг алыры-биле электри энергиязын ажыглаары 3-10 катап өскен. Мал кажааларында вентиляцияга, тараа болгаш өске-дээ продукция кургадырынга, суг чылдарынга база мал чемин болбаарадып белеткээринге, мал суггарарынга электри энергиязын хөй ажыглап турар. Чижээ, 165 градуе чедир изиткен бүе бээр электродтуг бүе-генератор дериглери бар.

Электротехникага коемоо аппараттары база хамааржыр. Олар үнелиг медээлерин кодзо ажыл-агыйга берип турар болгай. ССРЭ-ниҢ ЭА-ныҢ корреспондент-кежигүү Николай Шереметьевский мерзээ «Метеор» деп коемоо аппарадындан тыртырган чуруктарны көргүстүү. ОларныҢ хемчээли улуг. КрымныҢ чуруу хөй-ле дөрт булуҢчуктардан тургустунган болду. «Ол дөрт булуҢчуктар дээрге төлдер-дир — деп, эртемден таймылбырлады. — Ак дөрт-булуҢчук — дүжүдүн ажаан ашкан төлдер-дир, сарыглары — бышкан тараалыг, удаваа ажаар ужурлуг төлдер, а каралары — чарыг каашкан черлер. А бо хем шынаазында хүреӊ-кара диляндектерни көрүп тур ышлер бе? Ол дээрге ние төлдери-дир».

Дмитрий САСОРОВ, ПМА-ныҢ корр.

АвстрияныҢ болуушкуннаарбиле байлак төөгүзүүде 1955 чылдыҢ май 15-тиҢ үүнү онза черни эзлеп турар. Хамаарышпас болгаш демократтыг Австрияны катап тургузар дугайында Күрүне керээзинге ВенаныҢ Бельведер ордузунуҢ мрамор залынга ол хүн ат салган. Европа диинге чиик эвес айтырыгларныҢ бирээзин дайын соонда таарыштыр шиитпирлээри ынчалдыр доозулган. Доктаамал нейтралитет чурумун сагыырын ол-ла чылдын октябрьда АвстрияныҢ чарлааны делегей политиказынга көскү черни эзлеп алыр арганы аңаа берген.

Күрүне керээзинге ат салганы — фашистиг эжелелден австрия улустуҢ хосталгазы дээш, Австрия РеспубликаанаҢ бот-эргезин катап тургузар дээш үр үелиг демиселдин түннелидир. 1938 чылдың март ХиҢеринде Австрияны гитлержи Германияга күш-биле каттыштырын алганын агрессчи түлегдиишкин кылдыр буруу шапкан кара чаңгыс улуг күрүне Совет Эвилели болган. 1943 чылдың октябрьда антигитлержи коалиция Декларациязын ССРЭ-ниҢ негээнинг ёзугаар хүлээп алганы чугула үе-чада болган. «Катап тургустунган хостуг болгаш хамаарышпас Австрияны көөр» күзел ол документиде чугаалаттынган. Ындыг документ турбуже барыын талакы күрүнелер бо чурттуң дайын соондагы чаарты тургустунуушкунуун. АвстрияныҢ бодунуң эрге-ажыктарынга-даа, ниитизи-биле Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың эргеажыктарынга-даа чөрүшкек ыдыг планнарын каш удаа кодүрүп келген. Австрияны, Польшаны, Чехословакияны болгаш Венгрияны каттыштырарының дугайында Черчилльдиң саналы-даа, «Дунай конфедерациязын» тургузарының англи-америк төлевилели-даа, Австрияны Бавария-биле каттыштырарының планы-даа тыптып кээп тургулаан.

Совет ЭвилелиниҢ чайгылыш чок политиказының ачызында ат салдынган болгаш Европага маргылдааларныҢ база дүшкүүрелдиг чоруктуң үнер дөзү турганындан тайбынын боттуг фактору болу бээр арганы аңаа берген Күрүне керээзин Австрияның амыдыралынга таарымчалыг рольду ойнап турары ам, 28 чылдар эрткенде, онза тода кестүн турар.

Күрүне керээзин болгаш доктаамал нейтралитеттиң политиказы совет-австрия харылзааларның хөгжүлдезинге таарымчалыг эки салдарын чедирген. Ол харылзаалар лең эргежок болгаш кайы-кайызынга ажыктыг болурунуң, бот-эргежок хүндүлежириниҢ болгаш бот-бодунуң иштики херектерни холгаарлашпастың принципиктеринге таарыштыр тургустуган.

Бөгүн Совет Эвилели — Австрия-биле эң улуг садыгламжыкчыларныҢ бирээзи. Ол болза австрия рынокка бараанар садыл турар даштыкы чурттарның аразында 3-кү черни болгаш австрия бараанарыны садыл алырының талазынбиле 6—7 черни эзлеп турар. Ол чүгле 1981 чылда бөзин 40 хуу улгадып, 1.361 миллион рубль четкен. Ынчангаш бистиҢ күрүнелеривистиҢ аразында бараан саарылгазы үргүлүү өзүп орар.

1981—1990 чылдарда экономиктиг, эртем-техниктиг болгаш үлетпүрүү кады ажылдажылганы хөгжүдезинге болгаш ханылдырының дугайында 1980 чылдың январьда Москвага ат салдынган үр хуусаалыг программа ийи талалыг харылзааларны удам ынай калбартырының улуг перспективаларын ажыдып турар. Ол программа ийи чурттуң аразынга чүгле садыгның хемчээлин улгаттырарын эвес, харын бүдүрүлге кооперастазшкымның таарыштыр тургузарын, үлетпүр объектилерин кады төлевилеэрин болгаш тударын база көрүп турар. Белоруссияның Жлобин хоорайынга металлургия заводун 300 миллион ажыг рубль түңге тудар дугайында «Фест-альянс» дээр австрия күрүне концерни-биле 1990 чылда керээ чарыынган.

Харылзааларын үр хуусаалыг бүдүштүү, оларның доктаамал туруштуу болгаш кайы-даа талага ажыктыы — амгы үеде совет-австрия харылзаалары тодарадып турар түүдер ол-дур. Ол дээрге Барыын чүктү хаара тутган үзамдык кризистиг байдалдарында ол харылзаалар австрия республикага онза чугула үжүр-дүзелиг болуп бар чыдар. Совет ЭвилелиниҢ болгаш социалистиг өске-даа чурттардан чагыглар 15.000 австрилерин ажыл-биле хандырып турар. Социализм чурттарыбиле кады ажылдажылганы тургузарынга болгаш калбартырыга австрия компаниялараның сонуургалдыы ынчангаш таварылга эвес. 1980 чылда 25 австрия фирмалар ССРЭ-биле керээлерин бир-ле дугаарында чаргылаан.

Бистиң керээлеривис чүгле экономика шугуму-биле кыызгаарлаттынмайн турар. Чижээлээрге, ийи чурттуң эртемденнеринге кады ажылдажылгазы чедиишкинниг хөгжүп турар. «Венера-13», «Венера-14» дээр совет космос станцияларынга австрия бүдүрүлгенниң магнитометрлерин тургускан турганың сагындырарга-ла четпес. «Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганың ачызында Австрия бодунуң космосче баштайгы базымын кылган» деп, эртемериниҢ австрия академиязының чиктиг секретары Л. Шметтерер медеглээн.

Культура харылзааларын улам улуг утказыг, калбак болгаш кайы-кайызын байытчып турар апарган. Сөөлгү чылдарда делегелериниҢ кайбаа-биле солуштурун, театрлар болгаш музыка коллективтерин, спортчуларын арбайгыбиле аргыштырган. Австрияның хүннерин Совет Эвилелиниге болгаш ССРЭ-ниҢ хүннерин Австрияга эрттирери чинчыл болу берген. Бистиң чурттарывыстың хоорайларының аразында харылзаалар калбарып турар. Эртем чылын индыг харылзаалары, аргыжылгаларны Грузияның пайысылалыныҢ ТбилисиниҢ болгаш Тироль черниҢ кол хоорайы Инсбруктуң аразынга тургускан.

Совет-австрия кады ажылдажылга эң-не янзы-бүрү талаларда чедиишкинниг хөгжүп турар. Ынчангаш харылзааларның ол-ла бүгү комплексизи чиктыг вай соруктага: бистиң улустарывыстың аразынга биличиишкинни болгаш бүзүрежилгени быжыглаарынга, оон улам-мындан Европага тайбынмы быжыктырарынга баралаан болуп турар.

Д. ФАЛДЕЕВ. (СЭТА).

ПКП ТК-НЫҢ ПОЛИТИКТИГ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ХУРАЛЫ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Компартиязының ТК-зының Политиктиг комиссиязының аңаа болган хуралынга чуртта иштики политиктиг байдалды аналиптээн.

ПКП-ның Чингине сөкретары А. Куньял парлалга конференциязынга хүлээп алган шиитпирлериниҢ дугайын доңчулап чугаалаашкаш, Социалтиязының Социал-демократтыг партия-биле эвилел тургускаш, аңаа үндезилеп чаа чазакты тургузар дээш чоруу Португалияның соңгукчуларының чоокта чаа-ла болған парламент соңгулдааларынга илереттингеп күзел-соруулга чөрүшкек бооп турарын демдеглээн. Ындыг чазак мооң мурнундагы чазактарның Португалияга хоралыг угланымышкының үргүлүүлээр болгаш чурттуң мурнунда турар берге айтырыгларны шиитпирлеп шыдаар аргазы чок болур деп, А. Куньял үргүлүүлээн.

СП — СДП-ниҢ чазаанның үезинде ажылчы чоннарның амыдырал-чурттал газыныҢ болгаш ажыл-ижиниҢ байдалдары моон-даа соңгаар улам баксыраар, үлетпүрге болгаш көдээ ажыл-агыйга дорайтаашкын хевээр артар, биичин болгаш ортумак-даа фермерлериниҢ, садыгжыларыҢ болгаш бүдүрүлге ээлериниҢ хоозураашкыны үргүлүүлээр. Португалияның экономиктиг байдалы улам-на нарыыдаар апаарыңга бүзүрээр бис деп, ПКП-ниҢ удуртукчузу айтыкан. Моон алгаш көөрге, социал-экономиктиг болгаш политиктиг кризис ажып эртпинмес болгаш улам чидигленир.

Ооң соонда А. Куньял 1974 чылдың апрель революциязының кол-кол демократтыг чаалап алышкыннары — национализацияже, аграр реформазынче болгаш ажылчы чоннарның болгаш оларның авангарды — Компартиямның киржилгезин чокка чурттуң айтырыглары шиитпирлеттинер арга чогун демдеглээн.

ОБЪЕКТИВТЕ — ВЬЕТНАМ

Чурт катаа каттышкан соон дарый Вьетнамның Коммунистиг партиязы болгаш чазаа чурттуң төп болгаш мурнуу кезээниң күр болгаш курукчан черлерин ажыглаар дугайында шиитпирни үдээп алганнар. Үүгле ийиги беш чылдың дургузунда бээп ол черлерни шиигээдип алыры-биле бүдүн чартык миллион хире кижи ынаар аътанып чоруткан. Олар чаа черлерге 300 ажыг улуг-улуг күражыл-агыйларны болгаш кооперативтерни тургускулап, чурттала бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерин тудуп, орунтарны кылганнар.

Экономиктиг Дузалажылга ЧөвүлелиниҢ кежигүннери чурттар ВСР-же амгы үеним күүлүг техниканы чорудуп берип, республиканың техниктиг культуралар, ногаалар, тропик чимистери тарып өстүрер черлерни тургузун ажыттаарынга база ол шыкаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тургузарынга дузалажып турарлар.

ЧУРУКТА: Зилай-Контум можуда күр ажыл-агый МТС-ниҢ механизаторлары.

А. МИНЕЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДКП-НИҢ СЪЕЗДИЗИ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Данияның Коммунистиг партиязының XXVII съездизи ажылын үргүлүүлеп турар. Чурттуң ашты-аңгы девискээрлериниген келген 800 хире делегаттар, партияның хоочуннары, аңы-дуңма 29 партиязарның төлээлекчилери, оларның аразында СЭКП-ниҢ делегациязы база, ол съездиниҢ ажылынга киржип турар.

ДКП ТК-ныҢ «Улуг капиталга удур чаңгыс эптиг демисел дээш, тайбың болгаш социализм дээш» деп отчёттуг илеткелин партияның Даргазы И. Енсен кылган.

Империалистиг бөлүктерниҢ буруузу-биле делегей байдалы нарын болгаш дүшкүүрлүг болуп артпышаан турар үеде бистер бодзувустуң съезливисти эрттирип турар-дыр бис деп илеткелин чугаалаан. Амгы үеде бүгү ажылчы чоннарның ниити хереэ, коммунистиг болгаш социалистиг партияларның кол соруулгазы болза, ядролуг халаптын айыылдыга удур, тайбың болгаш делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдыгар дээш демисел болур ужурлуг.

Агрессчи империалистиг бөлүктер, шериг чарыгаалдарын доктаамал көвүдедириче, янзы-бүрү милитарисчи программаларны ажылдап кылырынче ядролуг чэвэскиннерниҢ таарыштыр тургузарын, үлетпүр объектилерин кады төлевилээрин болгаш тударын база көрүп турар. Белоруссияның Жлобин хоорайынга металлургия заводун 300 миллион ажыг рубль түңге тудар дугайында «Фест-альянс» дээр австрия күрүне концерни-биле 1990 чылда керээ чарыынган.

Харылзааларын үр хуусаалыг бүдүштүү, оларның доктаамал туруштуу болгаш кайы-даа талага ажыктыы — амгы үеде совет-австрия харылзаалары тодарадып турар түүдер ол-дур. Ол дээрге Барыын чүктү хаара тутган үзамдык кризистиг байдалдарында ол харылзаалар австрия республикага онза чугула үжүр-дүзелиг болуп бар чыдар. Совет Эвилелиниден болгаш социалистиг өске-даа чурттардан чагыглар 15.000 австрилерин ажыл-биле хандырып турар. Социализм чурттарыбиле кады ажылдажылганы тургузарынга болгаш калбартырыга австрия компаниялараның сонуургалдыы ынчангаш таварылга эвес. 1980 чылда 25 австрия фирмалар ССРЭ-биле керээлерин бир-ле дугаарында чаргылаан.

Бистиң керээлеривис чүгле экономика шугуму-биле кыызгаарлаттынмайн турар. Чижээлээрге, ийи чурттуң эртемденнеринге кады ажылдажылгазы чедиишкинниг хөгжүп турар. «Венера-13», «Венера-14» дээр совет космос станцияларынга австрия бүдүрүлгенниң магнитометрлерин тургускан турганың сагындырарга-ла четпес. «Совет Эвилели-биле кады ажылдажылганың ачызында Австрия бодунуң космосче баштайгы базымын кылган» деп, эртемериниҢ австрия академиязының чиктиг секретары Л. Шметтерер медеглээн.

Культура харылзааларын улам улуг утказыг, калбак болгаш кайы-кайызын байытчып турар апарган. Сөөлгү чылдарда делегелериниҢ кайбаа-биле солуштурун, театрлар болгаш музыка коллективтерин, спортчуларын арбайгыбиле аргыштырган. Австрияның хүннерин Совет Эвилелиниге болгаш ССРЭ-ниҢ хүннерин Австрияга эрттирери чинчыл болу берген. Бистиң чурттарывыстың хоорайларының аразында харылзаалар калбарып турар. Эртем чылын индыг харылзаалары, аргыжылгаларны Грузияның пайысылалыныҢ ТбилисиниҢ болгаш Тироль черниҢ кол хоорайы Инсбруктуң аразынга тургускан.

Совет-австрия кады ажылдажылга эң-не янзы-бүрү талаларда чедиишкинниг хөгжүп турар. Ынчангаш харылзаалардың ол-ла бүгү комплексизи чиктыг вай соруктага: бистиң улустарывыстың аразынга биличиишкинни болгаш бүзүрежилгени быжыглаарынга, оон улам-мындан Европага тайбынмы быжыктырарынга баралаан болуп турар.

Иштики политиктиг байдалга илеткелчи доктаагаан. Улуг капиталдың халдаашкынынга удур, ПЭН-деп Данияны үндүрер дээш, чазактыг чорудуп турары «шиитпыг капиталгынын» политиказынга удур (ол политика боттуг ажыл төлевирин доктаамал кудуладып, ажылдаар черлерни өөскедип, чуртта аңгыл чоктаранын саанын көвүдедир турар) демиселдя шүүтелдирериниҢ чугулазын ол айыткан.

СЭКП-ниҢ делегазиязының баштыны СЭКП ТК-ныҢ кежигүү, Латвияның Компартиязының ТК-ныҢ бирги секретары А. Э. Воос съездиге чүве чугаалап. СЭКП-ниҢ, оон Төп КомитединиҢ мурнундан акыдүүмнең баймын съездиниҢ делегаттарынга, бүгү дания коммунистерге дамчыткан. СЭКП ТК-ныҢ байырлыг чиргазының ДКП-ниҢ XXVII съездизинге ол дамчыдын берген. съезд ону үргүлүүлединг адыш часкаашкыны-биле үткаан. ол ышкаш тураскаал белекти база дамчыдып бергеп.

Съезд ажылын үргүлүүлеп турар.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ ЭМЧИЛЕРНИҢ РОЛЮ

ЖЕНЕВА, май 13. (СЭТА-ның корр.). Мында Нациялар ордузунда эртип турар Кадык камгалалының бүгү-делегей ассамблеязынга Медицина болгаш кадык камгалалының талазы-биле экспертериниҢ делегей комитединиҢ «Улустарның болгаш кадык камгалал албаныныҢ кадыкшылынга ядролуг дайынның уржуктары» дээ илеткелин киирген. Ол комитеттиҢ 1981 чылда Кадык камгалалының бүгү-делегей организациязының шиитпири-биле тургускан, ооң кежигүннери 160 чурт болуп турар.

Ядролуг чэвэскин ажыглаары бүгү-ниити термоядролуг дайынга чайлаш чок чедирер деп, илеткелдиг авторлары демдеглээн.

«Ындыг дайындан аны-тыны оскунарлар Черниң бүгү чонунуң чартык кезии болур» — деп, олар бадыткап турар. Ядролуг чэвэскинниҢ халдаашкынынга таварышкан киилерге дуза чедирери эмин эртпинарын деп, экспертер санап турар, чүге дээрге эмнелгелер болгаш өске-даа медицина албан черлөри үрегдеттинер, медицина ажылдакчыларының чамдык кезии өлүттүр. эм салдары чок кылдынар.

ЭкспертериниҢ делегей комитединиҢ илеткелинде ооң анызда ядролуг дайынның түннелинде болгу дег чүүлдерни делгереигей-биле айыткан: ойкология аарыглары көвүдээр, радиоактивтиг хереленнишкинден кижиниҢ генетиктиг байдалы өскелер, эпидемиялар тыптыр, санитар-гигиеналыг байдал дыка баксыраар, чүге дээрге чуртталга башкынары үрелир, суг дамчыдылгазы сандаң үнер дээш өске-даа.

Бүгү-ниити ядролуг дайын агаар-бөдүүсту, көрүүнү деңдир эгиттикпес кылдыр үрегдээр, кавчаар-даа аажок улуг когарал чедиртпинер.

Амгы үеде хөй акша-хөреңгини боо-чепсекти эдерге бүдүрериге үмдүрүп турар, а ол дээрге делегей экономиказынга дыка багай салдарлыг бооп, ниитилел мурнунда турар чамдык чидиг социал-экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээриге шаптык болуп турар. Боо-чепсекти эдерге бүдүрүп турарындан кадык камгалалынга, улус өөредилгезинге, социал хандырылгага, культура хөгжүдезинге чарыгдалдар кызымыраан турар.

Бүгүдеге кадыкшылды чедип алынчыны чугула негелдези болза тайбынмы камгалаарын болгаш быжыглаары, аңаа эмчилериниҢ болгаш кадык камгалалының өске-даа ажылдакчыларының кайдыг рольдуг болуруңуң дугайында айтырыгны Кадык камгалалының бүгү-делегей ассамблеязы чугаалажып киириткен.

Г. ДРАГУНОВ.

ДАМАСКЫГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛДЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДАМАСК. (СЭТА). Араб чурттарының национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниҢ төлөөлекчилериниҢ чөвүлел хуралы СириниҢ пайысылалынга болуп эрткен. «Тайбың дугайында ливан-израиль дугуржулга» дээр төлевилелди чарлаан соонда ол девискээрде байдалды ол чөвүлел хуралга бүгү тала-биле чугаалажып көрген.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери медеглел хүлээп алган. Ливан-израиль дугуржулга төлевилели израиль шеригнерин кандыг-даа негелделер чокка Ливандан үндүрерин негеп турар КНО-ныҢ Айыыл чок чорук чөвүлелиниҢ №№ 508 болгаш 509 резолюциялары-биле бүрүн төрүшкек болуп турар дээрзин ол документиде онзалап демделээн.

АКШ биле ИзраильдиҢ сүлчээшкинге удурланмышкынын күштелдирериниче, сионизмчи агрессорлар-биле демиселдя үргүлүүлеп турар Сирия биле Ливанның национал-патриоттуг күштерин деткиринче араб улустарыны медеглел кыйгырып турар. Боттарының хосталгазын болгаш хамаарышпас чорууп арабтар үүгле сырый каттыжыышкынның аргазы-биле харын камгалап болурлар. Бүгү араб улустарның шинчы оңдуг болгаш эвилелчин Совет Эвилелиниге баштатаан социалистиг дем каттыжылга чурттары-биле эвилелди бүгү тала-биле быжыглаарынче база ол документ кыйгырып турар.

АМЕРИКАНЫҢ КАТТЫШКАН ШТАТТАРЫ. Боо-чепсектерни эдерге бүдүрерин соксадыр, ядролуг дайынны болдурбас деп американнарның негелделериниге америк эрге-чагыргалар кадыг-кошкун дериилевишкиннер-биле харылзап турар. Дайынга удур демисежин үнүүшкүннерин киржикчилерин коргударын орадашкаш, волнин оларга удур дерзин күшкүүчү ажытпан, массалыг түдүн хоруглаашкынарны кылып турар.

ЧУРУКТА: дайынга удур шимчээшкиннин киржикчизи, бертик-бежел киилер тергиитеминде чыпшыр шарыттының алган кижинин түдүп хоругдап алган аппар чыдары. Ливермор (Калифорния штат).

АП — СЭТА-ның фотозу.

Школа болгаш амыдырал

КҮШ-АЖЫЛГА ДАДЫГЫЫШКЫН

ӨөреникчилериниҢ бүдүрүлге бригадаларының часкы, чайгы ажыл-херектери эгелээр үе келген. Оларның хову турлагларынга кызыл туктар киискин, тракторлар даажы диңмиттиг болур. Үстүкү классчыларның бешки күш-ажылчы үлдуну эгелээри ол.

Олар эрткен чылын 6863 тонна сигенни, 4 муң ажыг тонна бүдүк-бүрүну белеткээн, 160 тонна кукурузаны силостаан. Шупту 63 бригадага 7—10 класстарның 3746 өөреникчизи, 4—6 класстарның 4 муң ажыг кижи чайгы практиказын эрткен.

ӨөреникчилериниҢ бүдүрүлге бригадаларынга 1905 гектар черни быжыглаан, олар аңаа тараа культуралары, картофель, кукуруза, хөй чылдыг сигеннер, ногаа тарып өстүрүп турар. Школачыларның хөй кезии бо херекке идепкейлиг киножин келген.

Школачыларны мал ажылынга чаңчыктырып өөредир база чугула соруулга. Бо талазы-биле СЭКП обкомунуң бюрозунуң 1981 чылда үндүрген доктаалы база бар. Аңаа үндезилээш мал ажылынга ажыллаар 30 бригаданы тургускан. ССРЭ-ниҢ Аъш-чем программазын боттандырар херекке школалар база улус-хуузун киирер ужурлуг. Школа биле совхоз бүдүрүлге өөредилгезин организастарынга чугула өөредилге-материалдыг база-ны тургузар. Эге класстардан-на уругларга үйүштер болгаш мал-маган дугайында билиглерни берип, күш-ажылга өөредир, чаңчыктырар.

Бешки үлдуң үезинде уругларның ниитизе ажыктыг база будүрүкчү күш-ажылының хемчээли калбарар. Баш бүрүнгаар бадылаан график ёзугаар олар школаларның дүжүлгө шөлдериниге ажылдаар, ажыл-агыйларга дүжүт, ногаа өстүрер. Үстүкү классчыларны трактористия, машина-биле инек саарының мастерииниҢ, электриктиҢ, мал фермаларының механизаторуның мергежилдериниге өөредип турар. Ам бригадаларда 30 трактору, өске-даа дериилгелерни быжыглаан.

1982 чылда көдээ ортумак школаларның доозукчуларындан 761 кижи ажыл-агыйларда ажылдап арткан, бир чамдык доозукчулар көдээ ажыл-агыйның өөредилге черлериниге, профтехучилищелерге киргилээн.

Будүрүлге бригадаларының киржикчилериниҢ слёттарын чыл бүрү организастап эрттирип турар. Ооң түннелинде чемпионнар Бүгү-россия слёттарынга болгаш конкурстарынга киржип, шаналдыг черлерни эзлеп келген.

ӨөреникчилериниҢ будүрүлге бригадаларының чарыжынга «Ак-Туруг» совхозтуң бааза-зында ажылдап турар Будун-Терек школазының будүрүлге бригадазы тиилекчи болган. Ол ышкаш Сарыг-СепкиҢ № 2, ТуранныҢ № 1, 2, Барлык ортумак база Бажын-Алаак школазының будүрүлге бригадалары эки ажылдаан. Районнардан Таңды районну мактап болур.

Районоларда тускайлап тургускан күш-ажыл өөредилгезиниҢ методистери бо талазыбиле улуг ажылды боттандырар ужурлуг. Оларның аразындан Таңдыдан М. Ф. Благининаны, Каа-Хемден А. Г. Орлованы, Улуг-Хемден В. И. Черепановаңы, Эрзиңден С. К. Сүге-Маадырыны, Барлык-Хемчиктен К. К. Иргитти онзалап демделээн болур.

Школачыларның арга-арыг бөлүктери бойдус камгалалының талазы-биле ажылларны чорудуп турар. Ниитизи-биле 27 бөлүктө 1200 үстүкү классчы киржип турар. Уруглар арга-арыгны арыглап, ыыштарны өстүрүп, тарып, харын-даа өртперинге белеп өжүрүп турарлар. Бойдустуң аныяк өөлүктери 52 муң ыыштыг, 17 муң ажыг чадаг ыыштыг олуртаан, алды сквернй, беш деңдрарийни, алды аллеяны кылган, беш млн. ажыг чечектерни тарып өстүргеп.

Школачыларның күш-ажылчы каттыжышкынмаарында ниитизи-биле 15 муң хире кижи хаара туттунган-даа болза, үк сан эвээш, чүге дээрге бисте 60 муң ажыг школачы бар. Кол-ла чүве будүрүлге бригадаларынга болгаш ыяш ажыл-агый бөлүктериниге быжыг баазаны тургузары. Дуржулга ажылынче сагыш салыры чугула. Бо талазы-биле Башкирияның школаларында солуун ажылдарны чорудуп турар. Школачыларның хөй-ниитя чемненилгезинге хереглээр көдээ ажыл-агый продуктуларын будүрериниче чамдык черлерде кичээнгей салдынган.

Муриакчы дуржулгалыг областтарның чижээ-биле совхоз будүрүлгези биле школаның сырый харылзаазы коячут чугула. Бөгүнгү школачылар дээрге-ле ажыл-агыйларның бедик мергежилгиг ажылчыннары болур дээрзин чугулага көөр үе келген. Школачыларның күш-ажылын аңаа бир херек чок чүүл кылдыр боозар удуртукчулар биске турбас ужурлуг.

Күш-ажылчы кижизидилге айтырыын чугулага көрүп, школа-биле харылзааны эки тургускан ажыл-агый удуртукчулары бисте база бар. Каа-ХемниҢ «Ленинчи орук» совхозтуң директору А. А. Моогун шак ындыгларның бирээзи. Ооң ачызында Сарыг-Септе школачыларның күш-ажылчы каттыжышкынары чарыкка тиилекчилер болуп, мактадып турар.

«Кызыл тараачын» совхоз Туран школалары-биле, «Барлык» совхоз Барлык школазыбиле, «Тоора-Хем» совхоз Азас школазы-биле аразында быжыг харылзаалыг. «Тоора-Хем» совхозтуң директору В. Ч. Куулар школаже улуг кичээнгей салып турар. Ында будүрүлге бригадазы (удуртукчузу В. В. Яровой) чыл дургузунда үзүктел чок ажылдап турар. Уруглар кыжын малчыннарга дузалажып, тараа болгаш ногаа культураларын өстүрериң өөренип, техниканы башкарарын чедип ап турарлар.

Ындыг чижектер-биле чергелештир күш-ажыл өөредилгезинге таарымча чок хамаарылгалыг удуртукчуларның бары хомудаачыг. «Россия» совхозтуң бааззазынга турар ужурлуг Владимировка школазының будүрүлге бригадазының ажылын эмнилер дугайында чугаа сөөлгү элээн каш чылдар дургузунда чорун турар. Совхозтуң директору Ю. А. Клешков «өөреникчилер бригадазынга быжыглаар артык специалистер, механизаторлар чок» деп турар. Көдээге чугула кадрларны дарганнап өстүреринден ойталап турар болганынарда, эш директор, силерге доктаамал ажылдаар специалистер турары берге. Школа директору В. В. Лобанов будүрүлге бригадазының ажылынче база-ла кичээнгей салбайн турар. Тес-Хемниң школалары-биле ында ажыл-агыйларның харылзаазы кошкак.

В. Н. Виняков «Улуг-Хая» совхозтуң директору болуп хөй чылдарда ажылдап келген. Өөреникчилер бригадазынга дузаларын каш чыл удаа аазап турар, ынчалза-даа оон чүү-даа бүтпээн. Кандыг-даа айтырыгга хамаарыштыр сагыш амыр болуру дээрге-ле кижиде багай тала-дыр.

Школачыларның күш-ажылчы каттыжышкынмаарынга кол рольду школа ойнаары чугаа чок. Ажыл-агыйлар-биле чаргаа керээлерни үспейн, көрүнгеп ажылдарны кылыр аазап. Бай-Хаактың мяш ажыл-агыйы школачыларны ажылче чедирер автобусту берип турда-ла, ынаар баар школачылар тывылбаан, шак ындыг фактылар база бар.

Дуржулга станциязы Сосновка школазынга дуза чедирерин моон мурнунда чылдарда шала кошкак чорудуп турган болза, ам херек ындыг эвес. Бригада төвүн тутканы, черни, техниканы бышыглаары, үрезинни, техниканы бергени. Бо чылын автобусту база бээр деп турар. Ам хамык ужур — школачыларның эки ажылдаарында.

Күш-ажылчы каттыжышкынмаарны организастап турары Туранның школаларындан ангыда ниити районда багай. Олче кичээнгей салза чогуур.

Бистиң школачыларывыс күш-ажылчы ындыгышкынмаарын, төлептиг хамаатылар кылдыр өзер, кижизиттинер ужурлуг.

М. ФИЛИМОНОВА, Н. ЖАВОРОНКОВА. Аныяк натуралистер станциязының методистери.

ШАҢНАЛДАРЫҢ— МААДЫРЛАРГА

Липецк областың Лев Толстой суурнуң чурттакчылары Б. Поляков, М. Решетов, И. Вдовин оларга Ленин орденнерни тывыскан. Олар ук шаңналды Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында чаалап алган. Дайынчы шаңналдарның ээлерин тыварынга туе чер школазының кызыл исчилери дузалааннар, олар боттарының чаңгыс чер чурттуларының дугайында материалдарны Алдар музейинге чыып турарлар.

Иван Яковлевич Вдовинниң дугайында дыка содуң чүүлдерни уруглар билип алганнар. Ол «Нормандия-Неман» деп ужарчүүл полугунуң составынга дайынчы операцияларга киржип турган болгаш дайынны Ыраккы Чөөн чүкке дооскан. Совет алды, француз ийи орденбиле ол шаңнаткан. Дайын соолунде шаңнаан Ленин орденинни дугайында Вдовин билбээн. Ол балыглаткаш, оон сегип үнгеш, оске кезекке албан эрттирип турган. Оон-чаңгыс чер чурттуглары Б. Поляков, М. Решетов олар база шак ынчаар дидим дайылдажып турганнар.

Ю. НИКОНОВ,
СЭТА-ның корр.
Липецк.

● ● ●

ХҮЛЭЭП АП ЭГЕЛЭЭН

ГУРФУЗ. (Крым область). (СЭТА-ның корр Л. Рябчиков).

Адыг-дагның эдектеринге эртенги ыржымны горшүү үрепкен. Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг «Артек» пионер лагеринниң чайгы эзалчээниң ажыттынганын ол үн бадыткаан.

Дөрт муң ажыг уруглар ол кадыкшылга черинге дыштаныры-биле чедип келгеннер. А 1925 чылда ук лагерьге парус пөзүнден кылган дөрт майгын турган, ам ак-ак корпустар хүннээректээн эриктиг дургаар 7,5 километр черже шейлүп чоруткан.

Ленинчи комсомолдуң шефтеп турары ол лагерьнин тудуу уламчылавышаан. Чоокта чаа ада спорттуң оюн хевирлериниң улуг залын ажыттылга киирген. Чайын ада комплекстиң ийиги эзалчээ база немежир, ында эштир ийи бассейн база бар.

«Артектиң» ээлчилары дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының оруктары-биле походтаар. Маадыр хоорай Севастополче экскурсиялаар, судноларга ажиндирер, спортчу маргылдааларга киржир. Партияның хоочунары, эртеминиң болгаш культураның ажылдакчылары, космонавтылар-биле пионерлер ужуражылар. Даштыкы чурттарның бичии хамаатыларынга солуп программаны белеткээн.

Кара далай кыдында кайгамчык ол черге бо чайын 20 муң чаштар дыштанырлар.

● ● ●

ХӨЖЕ БЕРГЕН САДТАР

БАРНАУЛ. (СЭТА-ның корр). Сибирьниң академик М. А. Лисавенко аттыг сад ажылының эртемшинчилел институдунуң специалистери кат-чимис болгаш чечек үнер үнүштерниң дөстерин бистиң чуртувустуң дыка хой булуңнарынче база даштыкы чурттарже чорутканнар.

Берге байдалдарга өзүп келген ол үнүштер даг черниң агаар-бойдузун, өл-шыкты, изиг хүнүң белеш-биле шыдажып эртерлер. Ылаңгыя чыжыргананы, инек-караан чагыкчылар хөйү-биле ап турарлар.

Алтайның эртемденнери соолгу чылдарда үжен ажыг чаа сорттарны өстүргеннер. Институттуң лабораториязын, оон селекция кылып чорудар участоктарын, питомниктерин, дуржулга-бүдүрулгенин үш ажыл-агыйының плантацияларын Сибирьниң кол сады деп адап турар.

Уралдың, Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Сибирьниң садтары чүс муң ажыг гектар шөлдү эзалеп турар.

ЧҮРЕКТЕ ИДЕГЕЛ

Бажымдан бүдүмга чедир эскет чоктап элээн көргүлейдир. Менээ ындазында эмчогу кончуг болду.

— Силерни каш-даа катап көргүлээн кижи-дир мен. Чайгы, кышкы дыштанылгалар үезинде поездилел, самолеттап чоруп тургаш, чеже-даа таварышкан ышкаш-тыр бис.

— Ындыызы ол ыйнаан.

— Адыңар кайызы ирги, дунмам?

— Долгар дээр, а силерни?

— Николай Эртине.

Оон кеттингени кедергей силиг. Хевир-сыны дорт, шилгедек, ак арын-шырайы бодамчалыг, алыс аажы-чаңында бир-ле чүвени чажыргаңзыг кижи болду. Чугаа эгелеп чорда, сестра мени кыйгыра берди. Туруп кээримге, ол база тура халаап, менче узун салааларлыг холун сунгаш, характырымче эргелинбиле көргүлээш, дүргеи сетинримни күзеди. Оон дынзыг тутkан холдарындан салааларым дынырт кынды. Бар чоруй, хая көрүндүм. Ол турбушаан хевээр. Та чүге чүве ийик, хүдүмзүрүпкеш, эргилгеш, чоруй бардым.

(Уланчызы. Эгезн. № 113 «Шында»).

Палатага келгеш, оруңга чыдып алдым. Элээн сеткил оожургадып чыдыр мен. Ынчап чоруй характырым шимдиниптеримге, демги чаа таварышканым кижи сагышка катап кирип, көстүп кээр болду. Өске кымга-даа эвес, сөглеттинимээн, уттундурбас ынакшылым — башкым Доржу Комбуевич. Оомну аңаа кажан-даа чугаалап көрбээн мен. Ол мендеп лазы-харыы ыракта улуг, өлүг-баштыг-даа болза, менээ эң-не эргим болуп келген болгаш, оске кым-даа сагыш-сеткилимге турбаан. Ынчалза-даа ам кээп чангыс-ла шала-була көргеним кижиниң дугайында бодагылап чоруур болу бээр деп кым сагыптаң боор. Мындыг чорук кижиниң шынчы сеткилинге ёражок-ла чүве-дир ийин.

Эргим эжим, чүнү кылып, канчалзымза, бо бүгү чоруктан адырлыр дээр сен? Сендеи оске кым-даа менээ сүмелей албас.

Сээң Долгар.

Эжи, эргим эжим, Дарый! Найыралдың чылыг сөстүг чагаанга улуу-биле четтирдим. Бис чаа, делгем чырык классетарлыг школаже кирдивис. Олче кирер дээш хой ажылдарга киришпивис. Мен суг ёзулуг маляр болган мен. Чүнү кылбадывыс дээр. Чаа школага ажылдаарга таарымчалыг, уругларның-даа, башкыларның-даа сагыш-сеткили хөглүг, өөрүшкүлүг боор чүве-дир. Школага келбес ада-иелериниң чамдыктары уругларының кичээлдеринге, хуралдарга кеспүп кээр апаргылаан.

Менде суурларның сес чыл школаларындан келгилээн уруглардан тургустунган ходуш-как класс бар. Өөреникчилерниң алган билиң, аажы-чаны янзы-бүрү. Өштүг-биле дөмейле «берге» кижизидилгелиг дээр учётта турар оолдар бар. Мында хоочун-даа, мактелдыгда башкылар хөй. А ындыг өөреникчилерни албас боор чүве-дир. Бергезимээр класс алдым, биргээр чугаалаарга, аарып-аржып турган кижи-дир деп-даа бодавас. Ажыл дээрге берге. Өскелерден дорадаан эвес мен, шыдавыже ажылдаар апаар.

Сээң чамдык барымдаа кылган чүүлдериң-биле барык-ла чөпшээрежир мен. Ынчалза-даа ындыг чүүлдер кижи болганның чуртталгазынга удурутулга эрес-ле болгай. Чүге дээрге, амыдыралга кандыгда таварылга, өскерилгелер турар апаар чүве ыйнаан.

Мен база Доржу Комбуевичиниң кижилериниң өөредилгези, келир үези дээш хой чүвени кылганын болгаш кылып чоруурун, база сагыш-сеткилиниң шынчы бедиин билириинден ангыда, оон хууда амыдыралчуртталгазын база сонуургап чораан болгаш, кайын билбес кижи деп мен. Ынчангаш мен башкымга оон өөренирилиг болгаш, ынак мен. Ол мээң сеткилимде чырык, чүрээмде идегел-дир.

Аңаа "дурланыштыр Николай Эртине дээрге мырыңай сыр оске кижи-дир. Ында сооксумаар сеткилдиң болгаш доштуң ширини күзел-соруктуң каттышкан бир мөзүү бар. Ону мен оон кижиже эзлдек хүндүлел-биле көөрүиден ангыда, кижиде сула болгу дег чүвениң демдектерин арай кочулаанзыг байдал-биле көрекаапкаш, бүдүү эскет чогумыныг-дыр, эш. Эргим эжим, Дарый сээң биле кады турган болзумза аар.

Сээң Долгар.

Эргим Дарый!

Сээң мурнуңга эш хуузубиле улуг бурулуг болдум, чагааларынны каштыда алгылаап, ол хирезинде каш айлар эрткиже харылап шыдавадым. Чүвениң ужурун угаанныг кижи даап бодап-ла тур боор деп идегедим.

Хуузда чурттагланы тургузары, келир үеде ажы-төлдүң иези болуру — амыдыралдың чаналгазы деп хүдээп көрүп, ону күзээр апаар чүве-дир. Ындыг салым херээжен кижиге таваржып кээр, харын амыдралдың бир чайлаш чок болуушкуну дээрзин ким билбес боор. Өскээр чугаалаарга өг-бүле амыдыралын бот-боттарынга таваржып тыпчып алган ийи кижи боттары тургузары ол чүве ыйнаан. Оларның аразында изиг ынакшылы бот-боттарынга шынчызы-биле каттышкан күш-ажылы чоннуң ниити херээнге каттыжып турда, ынчап аас-кежиктиг чурттагга удам ынай улажыр деп бодап чоруур мен. Чогум чүүн-биле эгелээрин эки билбейн тур мен. Улустуң ажыттелу эртем бүрүзүдеп амыдралда чүвениң ужуруи бичии-даа болза, билип алзын дээш, оске башкы эш-өөр-биле кады бүгү аогаларны хереглеп, удуур үйгум безин четче удувайн, кызып ажылдап-ла тур мен. Өөреникчилерниң амыдырал-чурттагтада, өскээр чугаалаарга, өг-бүледе кижизидилге байдалы янзы-бүрү болур. Салым-хуунуң таварылгаларындан-даа, ада-иениң аразында найыралының эптерелиндеп-даа хамааржыр. Кижиниң сеткилиге хомудаичыгдаа чүвелер болгулаар.

Мээң ажылдап, харылаан турар клазымза интеллигентер улустуң өг-бүлезиниң оглу кульгурлуг кижилер чораан.

Кажан ол өг-бүлезиниң дугайында, Өнермаа Сереновнаның дугайында аңаа эмнедип турар херээжелеринерик безин хоп-мете чугаалары бүдүү дыңналып турар апаргында, өг-бүленің эр эзэзиниң арагалаары кескү апаргында, оларның оглуиун чүрүм үреп турарын чугаалажыр дээш барган мен.

Эжиктеи сокпаптарымга, дорааи-на Өнермаа Сереновна уткуй келди. Мендилештивис. Эмчивис мени маңап-ла олурган чүве ышкаш:

— Че, чүнү үүлгедип алгандыр киживис, дунмам? — деп, ышкап-ла, мээң келгеи херээмни оттур билип айтыра-дыр.

Оларның кара чангыс эргечиссыг оглу — Мергениң соолгу үеде өөредилгезиниң кошкаанын, чүрүмү кескүүбиле бакшыраанын, оон оозун чамдык кижилерниң ажыглап турарын чугаадап-ла бердим. Ол ышкаш калдыг хемчеглер ап турарымны база.

— Мен үргүлчү чалаалаларга баргылаар болгаш, чамдыкта бергедээн аарыг кижилер чанынга уе болгулаап келиримге, бажыңга келбээн болур оол-дур, а азазын мырыңай тоовас болгаш.

— Оглуларның хевертеи ынчаар өскерлип турарының чылдагааннарын неэш кижи билир боор силер, Өнермаа Сереновна? — деп, чүвениң бир талазын билизмээ-даа, билбээ-чоңнеп айтырдым.

Ол кезек када чүве ыыттаавайн олургаш, мээң айтырыымга харыларыны оске өрээлден эккээр дээш, чүве ышкаш тура халаап чорупту.

— Тыва кижилерниң чанчылында өгге кирген кижи аяк эрин ызырап чүве болгай, бээр келиңерем, Долгар Ооновна — деп чалай-дыр.

А. АРАПЧОР.
(Уланчылыг).

БИСТИҢ КОЖАЛАРЫВЫСТА

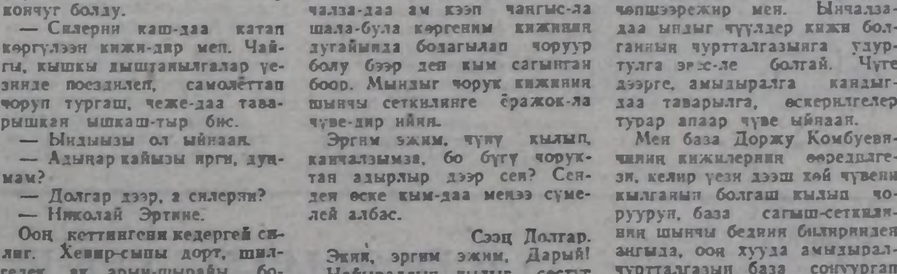

Минусинск районнуң Тесь суурда улустуң чурук галереязы ажыттынган. «Искра Ленина» колхозтуң ажыл-ишчилери улуг-улуг залдарыг бажыңны тудуп берген.

Амгы үеде оон фондузунда 140 чурук, 130 хире графика болгаш скульптура ажылдары бар. Чоокта чаа Красноярскиге болуп эрткен чурулга уран чүүлүнүң неделязының хүннеринде ук чогаалдарны РСФСР-ниң Чуруккулар эвилели аңаа белеңке берген.

Көдээниң чурук галереязынга улус-чон үзүктелбес. Тус черниң чурттакчылары, районнуң өске суурларының, Хакасияның, Тываның, Красноярскиниң, Сибирьниң өскедаа хоорайларының аалчылары оны сонуургап көрүп турар. Совет кижилериниң маадырлыг күш-ажылын, төрээн черинге оларның ынакшылын ында чуруктарда болгаш скульптураларда көргүскен.

Бо суурга улустуң чурук галереязын ажыткаиы таварылга эвес. Сибирьге шөлүлгеге тургаш, В. И. Ленин аңаа ийи катап чораан. Ол төөгүге кирген. Тесьтиң чурттакчылары Ильич дугайында тураскаалды хумагалыг кадагалап турарлар. Бодунуң черинии, колхозунуң байлаан көвүдеир, улуг Ленининиң чагыгларын күүседир дээш, олар бүгү-ле чүүлдерни кылып турарлар.

Ю. ГУРЫЛЕВ.

ЧУРУКТАРДЫ: чурук галереязында.
Н. ЛОПАТИННИҢ фотолары.

«Шынга» чагаалар

ЧОНГА БАРААЛГАП

Бистиң «Ак-Туруг» совхозта Культура бажыңында «Малчын» агитбригада ажылдап турар. 8 кижи киржикчиниг ол агитбригада партбюронуң, профбилел комитединиң тускай бадылап каанны сценарий-программалыг болгаш маршрут-графиктиг. Агитбригада совхозтуң малчынарыңга, фермага, хову турлагларында механизаторларга аалдап барып турар. Сценарий-программада Аъш-чем программазының боттанырарынга хамаарыштырган болгаш совхозтуң мурнакчыларын алган-йөрээл база ол ышкаш арагалаар, ажылшагы үзеп, ажылдавас кижилерни сойгалаан тускай көргүзүглер бар. Бистиң агитбригада «Агитбригада—83» деп район көрүүлезиниг эки ойнаашң, районнуң агитбригадалар аразынга 2-ги черни эзлээн, 2-ги чергениң диплому болгаш өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

Агитбригада чүтле совхозтуң ажыл-ишчилеринге эвес, кожазы совхозтарның ажылышчилеринге база аалдап чоргулаан. Чижээлээрге, бистиң «Ак-Туруг» совхоз-биле чарыштыг Жданов аттыг совхозка, Чаа Чаа-Хөлге, Арыг-Узуңге болгаш Тандыда Сой суурнуң чурттакчыларының чалааны-биле оларга база барып ойнап чоруувус. Удавас чаа программа-биле бригадаларга, малчынарга, кыргызда пунктуларынга ойнаар бис.

К. ОЮН.

«Малчын» агитбригаданың улуотуучузу.
Улуг-Хем район.

УРУГЛАР АНСАМБЛИ

«Радость» ансамбльде 80 ажыг оолдар, уруглар кирип турар. Ында 7-ден 15 хар чедир назылыглар. Кызылдың № 1, 2, 3, 4, 7, 14, 15 школаларының өөреникчилери кирген. Ансамбльдиң удуртукчулары—мергежилдиг специалистер. Бо ансамбльге уран чүүлче эге базымнарны эрткеннер өөредилгезин оон ыңай уламчылап-даа турар.

Ансамбль Кызылдың өөредилге, албан черлеринге, хоорай чоогунда ажыл-агыйларга оюн көргүзүп чоруп турар. Совет Тываның 40 чылынга уткуштур «Радость» ансамбль программазын чаартып турар. Уруглар ырлап, танцылап турар, оларның аразында хомустап-даа турарлар бар.

Чоокта чаа уругларның солун концертин Таңдыда Дуржулга сташниязынга көргүскен.

Р. ТОЛЗАТМАА.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Башкылар билии бедидер институтка математика башкыларының методиктиг каттыжышкынының удуртукчуларының семинары эрткен. 6-10 класстарга геометрияның чаа ному-биле чедиги класска башкыларының методиказын сайгарган. Математика кабинединиң эргелекчизи И. И. Соколованың илеткелзи солун болган. Кызылдың № 3, 7, 11, 14, 15, школаларынга математиканың көргүзүг кичээлдери болган. Семинарның түнелиинде дуржулга солушкап.

О. КУУЛАР,
методист.

БАЗА КАТАП УЖУРАШКЫЖЕ

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, тыва эки турачы Баян Баянович Тюлюшбиле Шамбалыг школазының 5 «а» клазының өөреникчилери төөгүлүг тиилелгениң 38 чылынга тураскаатkан ужуражылганы эрттирген. Класстың удуртукчу башкызы, «Улус өөредилгезиниң тергиини» көрек демдээниң эдилекчизи Галина Комбуштаевна Ондар «Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан» деп темага эртер класс шагынга чалаткан ада-иелериниң, башкыларның четкилеп келгенин дыңнаткаш, дайын хоочуну Баян Баяновичиге сөс берди.

1943 чылда тыва эки турачыларны Украинаның эжелеттирген хоорай, суурларын хостаары-биле чоруткан турганын, Совет Армияның немец фашистерни Украинадан үндүр сывыртап, чок кылып арыглаарынга киржир аас-кежиктиг болганын хоочун чугаалап берген. Класска олурганнардан шимээргээр, шимчеш дээр безин кижи чок болду. Дөскел чоктар безин аастарын аазадыпкаи дыңнап олурганнар. Дайын шөлүге тулчуушкуннар канчаар чоруп турганың, оон соонда аар балыглаттырганын, госпитальга эмнеткеш, оон Тываже ээп келгеш, тайбың күш-ажылче киргени-биле хоочун сактышкынның доосту.

Пионерлер класс шагынга эки белеткелдиин көргүзүп, дайынчы ырларны, шүлүктерни аалчыга, ада-иелерге болгаш башкыларынга бараалгаткан.

Темалыг класс шактарын эртиреринге Галина Комбуштаевнаның дуржулгазы улуг. Чижээлээрге, «Бистиң пионерлижи сөзүвүс» деп темалыг отряд чыыжы, «Культурлуг кижи деп кандыг кижил?» деп беседа, «Хлебтиң үнезин бил!» деп класс шагы өөреникчилерниң сонуургалын, идепкейин айыыктырган. Класс шагын оон темазынга дүүштүр дериш, шимеп, үлегер домактар болгаш өске-даа чүүлдер-биле өөреникчилерниң кичээнгейин улгаттырып турар. Бо удаада база плакаттар, чуруктар доклу болду.

Галина Комбуштаевнаның класы өөредилге, кижизидилге талазы-биле школада эки класстарның бирээзи. Удуртукчу идепкейлиг, сагыгыр, тывынгыр болурга, өөреникчилери база бүгү тала-биле сонуургалдыг болур-дур. Башкының ажылынга моон соңгаардаа улуг чедишкиннерни адаиелер, уруглар күзеп турар.

С. МОНГУШ.
Кызыл район.

Редакторнуң орлакчызы К. К. САТ.

Телевидение

МАЙ 15-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Грузин ССР-ниң улустуң артизи М. Яшвили скрипкага ойнаар. 9.10 — «Будильник». 9.40 — «Совет Эвилелиниге бараан бөөп тур мен!» 10.40 — «Кадыкшыл». 11.25 — «Эртенги почта» Музыкалыг дамчыдылга. 11.55 — «Келээниң шагы». 12.55 — «Музыка киоскузу». 13.25 — «Путёвка в жизнь». 14.10— Кукрыникссыларның чурулга уран чүүлү. 15.10 — Киножурнал. «Шуптузуп билии алыксап тур мен». 15.25 — Уругларга уран-чечен телефильм — «Я ваш родственник». 16.30 — «Ава-чоруккулар клуву». 17.30 — «Книжи дугайында сагыш салымшкыны». «Олла черинге шинтпарлээр» деп бөлүк дамчыдылгалардан. Украинаның партия болгаш совет организацияларының ажылчы чонларның чагаалары, саналдары болгаш хомудалзары-биле ажылының дуржулгазындан. 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45 — «Делегей панорамазы». 19.30 — Мультфильм. 19.50 — «Москваның сылдыстары» деп уран чүүл фестивалиниң түнгей концерти. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. 21.00 — «Ут». 21.30 — Концерттиң уланчызы. 22.30 — Футбол дугайында допчулаал. 23.00—01.05 — Бокска Европа чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20—«Тинлекчилер». Фронттуң өөнүктер клуву. 65-ки арминиң хоочунары-биле ужуражылышкын. Аңаа Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры армия генералы П. И. Батов киржир. 15.35 —«Билдингир-даа болза, бүзүреңгир эвес». 16.35 — Черге, дээрге болгаш далайга. 17.05—40 чылдарның пионерлериниң дугайында дамчыдылга. 18.05 — ССРЭ-ниң улустарының VII Чайгы спартакиадазы. Марафон чарыш. 18.35 — «Жан-Кристоф». Хөй сериялыг уранчечен телефильминиң 1-ги сериязы. 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. 20.30 — Чуруккулаа дугайында чугаалар. Д. Жилинский. 21.00 — «Ут». 21.30 — 23.00 — «Бир ынакшылдың төөгүзү». А. П. Чеховтуң чечен чугааларындан тургускан уран-чечен телефильм.

МАЙ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт. 9.40 — Уругларга фильм: «Я ваш родственник». 10.45 — «Дириг амыдыраан амыдыралы». 11.45 — Телемедээлер. 11.50 — 14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 — «Комсомол — мээң салым-чолум». Документалдыг телефильмнер. 15.35 — Тележурнал. 16.20 — Объектив. 16.50 — Концерт. 17.15 — Анри Барбюстуң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылынга дамчыдылга. 17.45— 18.00 — Чапсар. 18.00 — «Хөглүг нотажыгаштар». 18.15 — Эртем-иептерелдиг фильм. 18.30 — «Бистиң сад». 19.00 — «Күш-ажылы дээш —ат-алдар». 19.30 — В. А. Моцарт. Скрипкага болгаш альтыга соль мажор дуэт. 19.50 — «Вечный зов» деп хөй сериялыг уранчечен телефильмниң ийиги кезээниң 4-кү сериязы — «Противостояние». 21.00 — «Ут». 21.35 — «Актёриуң уран чүүлү. Салым-хуулар болгаш рольдар». 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—23.35 — Москва хоорайның күравтонспексиязының дугайында документалдыг телефильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.35 — Эртем болгаш амыдырал. 13.05 — Ада-чурттуң Улуг дайынының шулук чогаалдары. 13.50 — Башкыга — музыка кичээли. 3-кү класс. 4-кү дамчыдылга. 14.45 — Всеволод Гаршинниң дугайында сактыышкыннар. 15.45 — «Авача вулканы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. 18.15 — «СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шинтпирлерин —амыдыралга». 18.40 — Киножурнал. 18.50 — «Күш-культуржуларга сүмелер». 19.00 — «Азия төвү». 19.30 — Документалдыг фильм. 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ут». 21.35 —«Взрослый слон». Уран-чечен фильм. 23.05—23.25 — С. Слепокуров баянга ойнаар.

Тываның ырак-узак районнарының чурттакчыларынга «Экран» системаның расписаниязи: дамчыдылгалар хүнүнүне бирги программа-биле 14 шак 15 минута турда эгелээр.

КИНО

МАЙ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Двенадцать месяцев» 10.00, «Грачи» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Максимка» 9.30, «Не хочу быть взрослым» 11.10, 14.30, 20.30, «Родился я в Сибири» 12.50, 16.10, 18.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Мультсборник 10.00, «Приказ: огонь не открывать» 12.00, 18.00, «Приказ: перейти границу» 14.00, 16.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ночь коротка» 11.00, «Избранник Великого духа» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Рядовой Александр Матросов» 14.30, «Чужой» 16.00, 19.00 шактарда.

АГААР

Бөгүн республикага өдир булуттаар, хадывас. Дүне 0—5 градус, хүндүе 23—28, а чамдык районнарга 10—15 градус чылыыр. Кызылга бичее булуттаар, хадывас, дүне 0—2 градус, а хүндүе 24—26 градус чылыыр.

Редакциянуң адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетүүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет туругзуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, көрөө ажыл-агыйы киллизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн баргавда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыт № 1624.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00272

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 114 (12204) | 1983 чылдың май 17, вторник | 1925 чылда үнезилеттингеш | Өртээ 3 коп

КУКУРУЗА — ЧУГУЛА ЧЕМ

Тывага, ылангыя ооң Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарынга кукурузаның арбын дүжүдүн ап турган чылдардан бээр шоолуг-ла хөй уе эртпээн. Чүгле адаттынган районнарга эвес, а харын Өвүрнүң, Тес-Хеминиң безин кукуруза шөлдеринден гектардан-на 200—300 ажыг центнер ногаан массаны ажаап ап турган болгай. Сөөлгү уеде ол чугула культураже сагыш салыышкыны кошкаан. Чамдык черлерде ону шуут-ла ужур эдертип тарып, ооң ажаалдазын чорутпас, чемишчидилгелерни четчир кылдыр төкпес, суггарылгазын эки чорутпас апарган. Ынчаар ажылдаан ажыл-агыйның алган дүжүдү чангыс ферманың безин инектерин кыш ортузунга чедир хандырбас болу берген.

Ындыг-даа болза ол хоолулуг мал чемин бүдүрерин «утпаан», ооң ынчаарда дег эвес-даа бол, мүн-не элээн дүжүттү ап турар черлер, совхозтар бар. Чижээ, Барыын-Хемчик, Чөөш-Хемчик районнарда суггаттыг черлерден багай эвес дүжүттү ап турар бригадалар, звеноолар эвээш эвес.

Кукуруза дээрге өстүрүп алыры берге, хөй күш үндүрерин негээр культура дээрзи билдингир. Чогум-на харын ындыг болганындан чамдык ажылагыйжы эвес удуртукчуларның, агрономнарның ооң ойталап турары ол. А ону тарып турар шөлдер, амгы үениң байдалдарында безин, эвээш эвес: 25 мүң гектар чедип турар. Бир эвес ол шөлдерден планнаттынган дүжүттү ап турар чүве болза, ылангыя мыйыстыг бода малды бүрүнү-биле хандырар хире ногаан массаны ап болур. Инектиң сүдү дылында дижир, а ындыг болганда аңаа кукурузаны бээр херек.

Маңаа кол-ла чүве чүл? Бир-ле дугаарында, кукурузага хамаарылганы үндезини-биле өскертир херек. Ажыл-агыйның удуртукчузу, агроному, хөвү ажылдакчылары кукуруза дээрге өске мал чемнери-биле дөмей чугула культура-дыр деп чүвени медереп билип, ажылды ынчаар оргаңизастап чорудар ужурлуг. Мал чеми культураларның аразынга, ооң структуразынга бодунуң төлептиг орнун ол ээлээн турар. Ону суггаттыг, хүннээректиг черге тарырга эки. Ооң ангыда ону ук шөлге ооң мурнунда үнүп турган культураны барымдаалап, тарылга ээлчештирилгезин ёзугаар тарыыры чугаажок. Кукурузаны өстүрүп тура кылыр ужурлуг бүгү-ле агротехниктиг ажылдарны долузу-биле боттандырары — эки дүжүттүң магадылалы. Бир-ле дугаарында суггарар, тарыырының мурнунда бок үнүштерден шөлдү арыглаар апаар, ынчангаш хөрзүн болбаазырадырын ылап чорудар. А өзүмнер көстүп келгенде, ийиден эвээш эвес суггарылганы чорудар. Чаштырылганы чүгле кукуруза сажалкалары-биле кылыр. Өзүм мурнунда база ооң соонда илиртээри, минералдыг чемишчидилгелерни төгери, одуруглар аразының бети дээрге-ле ийи удаа болбаазырадылгазын кылыры дээрге албан боттандырар ужурлуг чүүлдердир. Ниитизи-биле чугаалааргa, ол культураны өстүрениниң талазы-биле агротехниканың бүгү негелделерин кызымак, ажыл-агыйжы болгаш чүткүлдүг ёзу-биле боттандырар болза, бедик дүжүттү ап болурунуң бүгү аргалары тургустунар.

Ооң-биле кады, өске-даа ажылдарга ышкаш, күш-ажылды шын организастаары чугула айтырыгларның бирээзи. Кукуруза өстүрер звеноларны, бригадаларны чогуур өйүнде тургузуп, аңаа эң эки механизаторларны, мурнакчыларны хаара тудар, тургустунган коллективтерге шөлдерни быжыглаар, оларга бот-орулга-чарылгалыг даалгаларны бээр. Ынчангаш ук звенолар, бригадалар коллективтиг керээ ёзугаар ажылдаан, бедик төнчү түннелдер дээш туржур ужурлуг. А ынчаар ажылдаарга ол түннелдер кезээде бедик болур дээрзин мурнакчыларның дуржулгазы бадыткап турар болгай. Агроүлетпүр каттыжыышкынында кирип турар бүгү-ле черлер — суггарылга системаларының эргелелдери, Сельхозтехниканың районнарда салбырлары, каттыжыышкыннары болгаш өскелер-даа, өске культуралар-биле бир дөмей, кукурузаның мал чеми болур ногаан массазын эң-не хөйү-биле алыр дээш боттарының хүлээлгелерин өй-шаанда, шынарлыг күүсеткен турары чугула. Ынчаарга маңаа кол-ла харыысалга, каттышкан күштерни таарыштырары, оларны чөп ажыглаары районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннарының чөвүлелдеринге, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге онаажыр дээрзи билдингир.

Мурнуку чылдарның дуржулгазы-биле кукурузаның бедик дүжүдүн алыр дээш шимчээшкинче комсомолчуларны болгаш аныяктарны эвилелдээрин ВЛКСМ райкомнары, комсомол организациялары холга алыры чугула.

Бо чылын республика план ёзугаар кукуруза шөлүнүң гектар бүрүзүнден 134 центнер дүжүттү алыр ужурлуг. Амгы байдалда бо белен эвес соруулганы күүседир төлээде, социалистиг чарышты чер бүгүдеге дээштиг организастаар херек. Партия, профэвилел организациялары кукуруза өстүрениниң талазы-биле мурнакчы дуржулганы мөөнкеп, тус-тус бригадаларга, звеноларга ону шалыпкын нептередир, мурнакчыларны өй-шаанда эскерип, оларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзер ужурлут. Маңаа кол чүүл төнчү түннелдериниң бедик болуру. ССРЭ-ниң 40 чылынга Тываның эки тура-биле киргенининң 40 чыл болур ооң төлептиг уткуур талазы-биле план хемчеглерни бадылаан.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫНГА

АЖЫЛ ШАПКЫНЧААН

Хаттыг соок хүннер. Чамдыкта кургаан довуракты часкы хаттар доюлдурбушаан, трактор агрегаттарын дүй ала-даа бээр. Ындыг болза-даа «Октябрь 30 чылы» совхозтуң механизаторлары Сергей Куулар, хоочун коммунист Бады Ондар, апаяк трактористер Чаяң-оол Ондар, Кызыл-оол Моңгуш, дагдыныкчы Станислав Күжүгет оларның агрегаттары Ак-Шаттың хову-шөлдеринде диңмирээн.

Ак-Шат трактор-хову бригадазында Куулар Анай-оолга удурткан авенопуң ишчилери үрезин хораннаашкының шалыпкын дооскан. Бо хүннерге чедир 60 тонна кызыл-тас үрезинип хоранпаан.

Хову турлаанда столовайның улуг повары Лариса Моңгуш тараажыларга адданның чемин кылып берип турар. Олар аъш-чеминиң ассортиментизин янзы-бүрү болдуруп, меңзөү хүшүнне чаартып турар.

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң Кызыл-Хадында 500 ажыг гектар суггаттыг шөлүндө ажыл-иш хайныккан. Ооң суггатчылары кышкы булуктаашкын-биле 160 ажыг гектар черни дошталдырып суггарган. Ам чер суггарылгазы эгелээн. Дуржулгалыг суггатчы Куулар Чыжыр-оолга удурткан 6 кижи составтыг звено чер суггарылгазының темпизин бедиткен. Олар 50 гектар черни суггарган. Аңаа немей пенсионер Куулар Оруска баштаткан беш кижи составтыг звено суггатче киргеп. Олар суггатчы шынарын чогуур дөнмелге чедирип турган, чаагай дүжүттү остүрер соруулганы салган.

К. МОҢГУШ.

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Совет Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле маттышканындан бээр 40 чыл ооңга утпуштур социалистиг чарышка Тыва автоорук тудуунуң болгаш амыглалының будүрүлге эргелелиниң коллективи күш-амыйчы кодурлүүшүнүнүг киржип турар. Орук-тудуг эргелелдериниң, орук-септелге-тудуг участоктарының бригадалары тус-тузунда социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Чарыштың мурнуку одуруунда № 2 болгаш 3 орук-тудуг эргелелдериниң коллективтери чоруп турар. Эрткен дөрт айларның түңнели-биле орук-тудуг эргелелдериниң аразында чарышка № 3 орук-тудуг эргелели (начальниги Д. Ч. Ондар) эки көргүзүглерни чедип алгаш, ийиги черни эзэлээн. № 3 эргелелдиң коллективи тудуг-монтаж ажылдарының планын 100 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 104 хуу күүсеткен. 101 дөрбелчин метр шөлдүг чурттелге бажының Ак-Довуракта тудуп дооскаш, хуусаа бетинде бирги кварталда амыглалга киирген. Ук бажыңда эргелелдиң ажылчыннары, специалистери квартираларыны алгылаан.

№ 2 орук-тудуг эргелели (начальниги Ю. М. Байыр) тудуг-монтаж ажылдарының планын 103 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 100 хуу күүсеткеш, тиилемчи болуп, бирги черни эзэлээн. Олар Самагалдай — О. Шынаа аразында 4 километр оруктуң тудуун дооскаш, ажыглалга киирген.

Орук-септелге-тудуг эргелелдеринден социалистиг чарышка Кызылдың орук-септелге-тудуг эргелели (начальниги А. И. Гузин) тиилээн.

Т. ДРУЖИНИНА,
Тыва автоорук тудуунуң болгаш амыглалының будүрүлге эргелелинде киядис эргелекчизи.

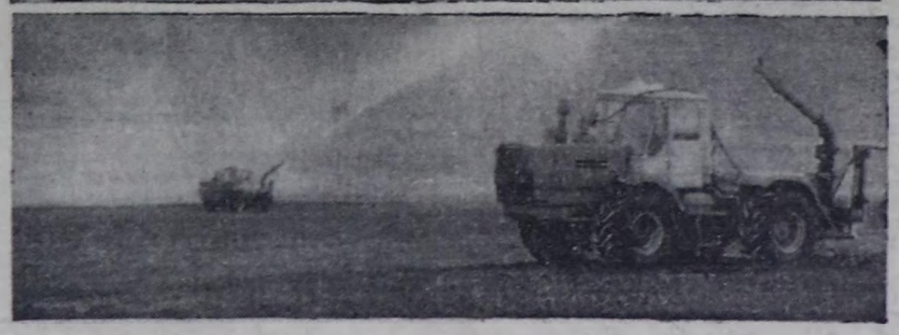

ЧАА СИСТЕМА АЖЫГЛАЛДА

Чедер-Аксының үстүү талазында Борбак-Арыгга эртken дыштанныр хүн чок кончуг арбын болган. Ындыг болурда ужурлуг турган. Чедер-Аксының суггарылга системазын ажыглалга киирериниң байырлалдыг ёзулалы ацаа болган. Аку-дунма Чехословакиядан алдынган күчүлүг электронасос ажылдап эгелээн. Чедер-Аксының деягем ховузу Улуг-Хемден суггартының, чоңга бараан болуп киринкеп. Станцияның дериг-херекселинге, тудуунга бута-сууннар шоериниге миллион рубль үнген. Кав-Хеминиң «Совет Тыва» совхозунуң ажыл-ишчилериниң мурнунда ам ол чарыгланды акы ажылдап тура, чоокку чылдарда эгидер соруулга салдынган.

Чаа суггарылга системазы чылда 500 гектар черни суггарар, ам бо чылын 386 гектарны суггарып турар: 186 гектарда хөй чылда үнер сигеневрин, 100 гектарда кызыл-тасты тараан, 43 гектарда арбузту, согуланы, огуречти, морковту, редисканы тараан болгаш 10 гектар черни картофель одуртурунга белеткээн. Чедер-Аксынга майның эгезинде чажып тараан сула шөлүү чаа системада ам безин когерип, ооң өзүмү 5—6 см чеде берген.

Системаны ажыглалга киирериниге тураскаатkан байырлыг митингиин совхозта партком секретары С. О. Пилчар-оол ажыткан. Совхоз директору С. Д. Седеп-оол чүве чугаалаашаң, совхозтуң экономиказын кодурерине, ооң ажылчы чоннарының чаагай байдалын бедидериге системаның улуг ужур-дузалыын айтып, чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга бистандырарынга совхозтуң ажыл-ишчилериниң киирер улуг-хуузун улгаттырарынга ооң идегелиг болурун демдеглээн. Ам хамык ужур мында ажылдап турар кижи бүрүзүнүң хумагаладыгыр, ак сеткилдиг, бедик бүдүрүкчүдүг ажылдаарындан хамаарыжыр. Биске бо чылын картофель, помидор, огурец, согуна, морковь болгаш өске-даа ногаан хөй болур. Бисте Ташкентеден келген Николай Александрович Хан бахча культураларының бедик дүжүдү болурун бадыткадыг чугаазап турар. Ындыг культураларның бедик дүжүдүн остурериге Узбекистандан келген ол эштерден өөренип алыр ужурлуг бис деп, С. Д. Седеп-оол түкпелинде чугаалаан.

Чедер-Аксының суггарылга системазының перспективазы улут болгаш чоокку чылдарда-ла каш-даа муң гектар шөлдерни суггарып, чедерниң тараалаң ховузундан байлак дүжүттерин алырынга ачы-дузазын чедире бээр. Ол дугайын күш-ажылдың хоочуну С. Чамбалдоо болгаш өскелер-даа чугаалаан.

Суггарылга системаларының эргелели бо системаның тудуун бедик шынарлыг дооскан болгаш ажыглалын амгы үеде эки башкарып турар.

Чаа тарыттынган черлерни системаның суггарып турарын чыыган чоп магадаашкыы-биле көрген.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: митинг үези; суггарылганың чорун турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

МОСКВАДА ЧЕДИП КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаакчыларының ёзугаар МПЛА — Күш-ажыл партиязының Даргазы, Ангола Улус Республиказының Президентизи Ж. Э. Душ Сантуш май 16-да Москвада пайыралчы ажылчын ажы-чорук кылып чедип келген.

Ону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орулакчызы, ССРЭ-ниң ламтыкы хереглер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги орулакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, албанның өске-даа кижилери аэродромга утпааннар.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Чурт үлетпүрүнүң эргелелин Тыва АССР-ниң Чурт үлетпүр министерствазу ыыдыр эде тургузарымның дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Чурт үлетүрүнүң эргелелин Тыва АССР-ниң Чурт үлетпүр министерствазу ыыдыр эде тургузар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың май 16.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелин Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитедин ыыдыр эде тургузар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелин Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле Күрүне комитедин ыыдыр эде тургузар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың май 16.

Эш И. П. Пешковту Тыва АССР-ниң чурт үлетпүр министринге төмүйлээр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Иван Павлович Пешковту Тыва АССР-ниң чурт үлетпүр министринге төмүйлээр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың май 16.

Эш М. М. Суге-Маадырны Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга төмүйлээр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Эш Моңгуш Мушуукович Суге-Маадырны Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга төмүйлээр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың май 16.

Эрткен субботада Кызылга Политчырыдыышкын бажыңынга чыылдырган ВЛКСМ обкомунуң V пленумунга «СЭКП обкомунуң IX пленумунуң негелделеринге дүүштүр аныяктарның патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезин улам ыцай экижидер талазы-биле республиканың комсомол организацияларының ролюн бедидериниң дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган болгаш ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле киргенининң 40 чыл болур ооң төлептиг уткуур талазы-биле план хемчеглерни бадылаан.

СЭКП обкомунуң пленумунуң шиитпирлерин Совет Тываның 40 чыл болур ооңга белеткелдер үезинде аныяктарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезиниң айтырыгларын опзагай чидиниг-биле хүннүң айтырыынга тургузуп турар. Тыва — хөй националдыг республика. Ам ында Төрээн чурттуң 70 националларының болгаш биче улустарының төлөөлекчилери бир деминг ажылдап, чурттап турар. Комсомолдуң область организациязында 55 националның болгаш биче улустарның төлөөлекчилери бактаараан. Республиканың улус ажыл-агыйының тус-тус одырларында он-он комсомолчу-аныяктар коллективтерп, хөй-хөй оолдар, кыстар хаара туттунган. «Он бирги беш чылга — аныяктарның шаныпчы күш-ажылын, билиин бот-идепкейин болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп лозунгуг патриотчу шимчээшкин улам калбаргап. Оларның эптүзиасчы чоруунда, күш-ажылчы күжениишкиннеринден, амыдыралчы идепкейлиг туруштуунда СЭКП-ниң XXVI, ВЛКСМ-ниң XIX, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелинде айтышкынналар, СЭКП обкомунуң пленумунуң шиитпирлерин күүседири улуу-биле хамаарыжыр.

Бо дугайын ВЛКСМ обкомунуң пленумунга илеткелчи — ооң бирги секретары О. Х. Хопуя болгаш санал бергеннер: ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң, Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретарлары В. Кочергин, В. Күжүгет, Тыванда Пионерлер бажыңының методизи О. Дамчай, республиканың шериг комиссариадының политкилдизиниң начальниги Н. Н. Антопов, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта комсомол комитединиң секретары К. Ондар, Нарын ортумак школазының өөреникчизи Д. Даргий-оол, республиканың чырыдыышкын министрлиниң оралакчызы А. Т. Кошкарова, өске-даа эштер тодаргай аналиэтеп чугаалаан.

ССРЭ-ниң 60 чыл ооңга белеткелдер үезинде мөөнеп алдынган дуржулгаңы улам байытпышаан, комсомол организациялары патриотчу, интернационалчы кижизидилгезиниң сорулгаларын аныяктарның үзел-бодалын хевирлээри, күш-ажылчы кижизидилгези-биле сырый хозбаштырган. Бо өөредилге чылында СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының айтырыглар маркизм-ленинизмниң үнделиперининиң болгаш эртемнег коммунизмниң 27 школазында өөренип турар. Интернационалчы кижизидилгениң янзы-бүрү хевирлерип — лекцияларны, илеткелдерни, чаңгыс аай политхүннерни, эртем-практиктиг конференцияларны, улустуң университеттерни, айтырыг болгаш харылдар кежээлерни ажыглап, ажылдың өске-даа хевирлерни нептереткен.

Совет улустуң пайыралын, аныяктарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезин пропагандалаарынга социалистиг чарыштың кижизидикчи аргаларын, хөй националдыг коллективтерниң дуржулгазын улам эки ажыглаарын хөй-хөй коллективтер хүлээпип, үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Кызылдың даараныга фабриказының, авиабүдүрүлгениң, «Кызыл тудуг» эргелелиниң, «Саян» универмагтың аныяктары Совет Тываның 40 чыл болур ооңга тураскаатkан уткушур планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерин алгап. А Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Оймак СБФ-зиниң комсомолчу-аныяктар коллективи келир чылдың планын 1983 чылдың октябрь 11-ге чедир — Совет Тываның 40 чыл болур ооңда күүседирин хүлээнген. Ындыг чижектер хөй.

— Бистиң № 48 тудуг эргелелинде Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу В. В. Борбак-оолдуң удурткан комсомолчу-аныяктарның штукатур-малырлар бригадазы хөжудакгай коллективтен кыска уе иштинде мурнакчыларның одуруунга кирип, сөөлгү чылдарда республикада болгаш хоорайда тудуг коллективтеринің аразында чарышка хөй удаа тиилээн — деп, бригаданың кежигүнү Н. С. Саая пленумга дыңнаткан.

Бо коммунистиг күш-ажыл бригадазында коллективтиг, пайыралдыг, бот-боттарындан пегелделиг, ёзулуг эки байдал тургустунган. Ындыг бригадалар ук тудуг эргелелинде хөй.

Республиканың комсомол организациялары патриотизмин, интернационализмин пропагандалаарыны лекцияларны, илеткелдерни чедир ажыглавайн турарын, өскедаа шиитпирлезе чогуур айтырыгларже пленум кол кичээнгейни салган. Ылангыя чамдык школаларда, өөредилге черлеринде, общежитиелерде лекциялар, илеткелдер ында-хаая болгулаар. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының принциптерин, национал хамаарыжылгаларны, аңы-дунмалышкы совет улустарның интернационалчы ажылының дуржулгазын нептередир талазы-биле политиктиг ажылдарның дээштин амдаа чавыс.

Ону күштелдирериниге культура албан черлерге чугула рольдуг болуп, чамдык ажылдар ыыдынганын республиканың культура министри А. С. Серен пленумга чугаалаан. Ооң шынарын, дээштин бедидериниге комсомолчуларны, аныяктарны идепкейлиг хаара тударының, культура албан черлериниң кадрларын быжыглаарынга дуза чедирериниң, аныяктарның культурлуг мөзүшынарын бедидериниң чамдык чугула айтырыгларынга ол доктаараан.

Пленумга СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кижизининиң эргелекчизи А. К. Кандай киржип, чүве чугаалаан. Аныяктарның интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле ажылды сайзырангайжытпышаан, оларның аразында харылзаалның культуразын бедидериниге, амыдыралдың совет овур-хевирлиге таарышпас чыыын калган ажы-чанны чайладырынче, кижизидилгеге өс-бүлениң ролюн бедидеринче пленумуның киржикчилериниң кичээнгейин ол утпаандырган.

В. МААДЫР.

Советтер амидыралы

КҮҮСКОМНУҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Коммунистиг партиянып болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының ол иезээ ажылчы онның чаагай чоруун бедиерн. Ынчангаш он бирги ел чыдың кол соруулларыга совет кижилерниң чаагай чоруунуң ыдыктарын улам ынай хандыары деп көргеш. Ол соруглаарны чедип алырынга СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пле-база улуг идиглиг болуп турар.

рең ынга улус депутаттарының майон болгаш кодээ Советтериниң күүсекчи комитеттери улуг салымшкынны киирер ужурлуг. Чогум Советтериң шийтпирлеп турар айтырыглары хөй талаһлыг. Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң күрүне планнарының күүселдезинден чурттакчы чонуң чаагай чоруу кол хамаарыжыр дээрэн ыеренип көргеш. Советтер ол ажылды хүн бүрүнүң контролунда тургускан.

Тожу районнуң ажылчы чоннарының чурттаарынга, ажыдаарынга таарымчалыг байлалдарны түргүзар талазы-биле айтырыг улус депутаттарының район Советиниң күүскомунуң кичээнгейинден дүшпейн келген. Ийи-ле чыл мурнунда аңаа телевизор киирбейн турган болза, бо хүннерде ак-көк экраның хүнүн көрүп, Төрээн чурттуң найыскылазы —Москвадан бүгү-ле дамчыдыкталар-биле

таныжып турар. Ол чорук районнуң чурттакчыларының культура деңгээлин безидерииге улуг идиглиг болуп турар.

Тожу—республика төвүнден ыракта, арт-сыы ажылдыр алаан каш чүс километр черде турар. Шаандакы үеде бо аразынга аттыг, чарлыг кижилер хонук-хонуу-биле чоруп турган болза, ам ЯК—40, Л-410 деп күчүлүг самолёттар пассажирлерни чартык шак дургузунда Кызылга, азы пайыскылалдан Тожуга эккээр. Бо дээрге улуг Совет Эвилелиниң составына Тываның эки тураби-биле каттышканының түңнелинде чедип алганы социал чаартылгаларының бирээзи болур. Ол дугайында районнуң чурттакчылары, ылаңгыя улуг назылыг кижилер сеткил ханыышкын-биле чугаалап турарлар.

Тожунуң чаартылгаларын, сайзыралын улам экижидерибиле район Советиниң шийтпирин ёзугаар, мурнуку чылдарда дег, чурттаага болгаш амыдыралдың еске-даа тудугларын немей тударын планнаттынган. Бо чылдың эгезинде Тоора-Хемге 400 номерлиг автоматтыг телефон станциязы, Ий суурга чунарбажын ажыглаага киргеи. Адыр-Кежиг суурга 6 чурттаага бажыңын, 50 орунныг уруглар садын чурттакчыларга белекке бээри кордүүгеи. Ол ышкаш район төвүнге автоматчыттынган заправка ажыглаага кирер, 420 олуттуг чаа школаны Ий суурда тудуп эгелээн. Чурттаага бажыңнарының тудуун чаа негелде ёзугаар, экижиткен планныг кылдыр тударын көрдүнген.

Тожу—республика төвүнден ыракта, арт-сыы ажылдыр алаан каш чүс километр черде турар. Шаандакы үеде бо аразынга аттыг, чарлыг кижилер хонук-хонуу-биле чоруп турган болза, ам ЯК—40, Л-410 деп күчүлүг самолёттар пассажирлерни чартык шак дургузунда Кызылга, азы пайыскылалдан Тожуга эккээр. Бо дээрге улуг Совет Эвилелиниң составына Тываның эки тураби-биле каттышканының түңнелинде чедип алганы социал чаартылгаларының бирээзи болур. Ол дугайында районнуң чурттакчылары, ылаңгыя улуг назылыг кижилер сеткил ханыышкын-биле чугаалап турарлар.

Тожунуң чаартылгаларын, сайзыралын улам экижидерибиле район Советиниң шийтпирин ёзугаар, мурнуку чылдарда дег, чурттаага болгаш амыдыралдың еске-даа тудугларын немей тударын планнаттынган. Бо чылдың эгезинде Тоора-Хемге 400 номерлиг автоматтыг телефон станциязы, Ий суурга чунарбажын ажыглаага киргеи. Адыр-Кежиг суурга 6 чурттаага бажыңын, 50 орунныг уруглар садын чурттакчыларга белекке бээри кордүүгеи. Ол ышкаш район төвүнге автоматчыттынган заправка ажыглаага кирер, 420 олуттуг чаа школаны Ий суурда тудуп эгелээн. Чурттаага бажыңнарының тудуун чаа негелде ёзугаар, экижиткен планныг кылдыр тударын көрдүнген.

Тожу—республика төвүнден ыракта, арт-сыы ажылдыр алаан каш чүс километр черде турар. Шаандакы үеде бо аразынга аттыг, чарлыг кижилер хонук-хонуу-биле чоруп турган болза, ам ЯК—40, Л-410 деп күчүлүг самолёттар пассажирлерни чартык шак дургузунда Кызылга, азы пайыскылалдан Тожуга эккээр. Бо дээрге улуг Совет Эвилелиниң составына Тываның эки тураби-биле каттышканының түңнелинде чедип алганы социал чаартылгаларының бирээзи болур. Ол дугайында районнуң чурттакчылары, ылаңгыя улуг назылыг кижилер сеткил ханыышкын-биле чугаалап турарлар.

Тожунуң чаартылгаларын, сайзыралын улам экижидерибиле район Советиниң шийтпирин ёзугаар, мурнуку чылдарда дег, чурттаага болгаш амыдыралдың еске-даа тудугларын немей тударын планнаттынган. Бо чылдың эгезинде Тоора-Хемге 400 номерлиг автоматтыг телефон станциязы, Ий суурга чунарбажын ажыглаага киргеи. Адыр-Кежиг суурга 6 чурттаага бажыңын, 50 орунныг уруглар садын чурттакчыларга белекке бээри кордүүгеи. Ол ышкаш район төвүнге автоматчыттынган заправка

Чонның хандырылгазы-биле холбашкан бүдүрүлгелериниң, организацияларның ажылдаар шактарын улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң шийтпирин ёзугаар үндезини-биле эдэ кылган. Амгы үеде амыдырал хандырылга комбинады, коммунал ажыл-агый конторазы, садыг четкилери, эмнелге албан черлери болгаш оске-даа бүдүрүлгелер, организациялар ажылчы чонга таарымчалыг үеде ажылдап турар. Оон ажыктыының дугайында районнуң чурттакчылары чугаалап турарлар.

Бо ажылды боттандырып чорударынга район Соведи, оон доктаамал комиссиялары, күүскомнуң аппарады хандырылга черлеринде четпестерин өөренип көрбүшаан, соңгукчуларның чагыгларын барымдаалап тургаш, шийтпирлээн.

Ажылчы чонның чаагай чоруу дээш партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчегларининң бирээзи болза, дузалал ажыл-агыйын хөгжүдери болур. Кодээнин чурттакчы чонунуң ортузунга бо талазы-биле тайылбырмассалыг ажылды күштелдиргенинвистиң түңнелинде хүүда дузалал ажыл-агыйлыг ог-бүлелер көвүдээн, 70 хуу ашкан. Мыйыстыг бода мал, хаван, өшкү, хөй азырап, огород тарын турар хамаатылар продукциязын боттарының негелде хереглелиңге ажыглаашт, артканын күрүнеге садып, рынок дамчыштыр сайгарып турар. Бо ажылче район-даа, кодээ Советтериниң күүскомпары, депутаттар бөлүктери кол кичээнгейни утландырып, чурттакчыларны машина-балгат болгаш оскедаа чугула чүүлдер-биле хандырып турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары ситенширбинл кезер, огород тарыыр черлерни тускайлап берип турар.

Районнуң чурттакчы чонунуң амыдырал байдалын экижидер дээш кылган чүүлдериниң эвээш эвес. Ынчалзаада соруглар база улуг. Он бирги беш чылдың үшкү өзек чылында социал-экономиктиг хөгжүлдени комплекстиг боттандырар талазы-биле улуг соруглар район Советиниң, оон күүскомунуң мурнунда тургустунган.

Бо бүгү соруглаарның аразындан эң колу—он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедишкинниг күүседир. Совет Тываның 40 чылын бүгү тала-биле төлептиг уткуур болур. Ук соруглар ажылчы чонну күш-ажылга тиилелгелерже хаара тутпушаан, оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга улуг идиглиг болур.

Т. МОНГУШ,
улус депутаттарының Тожу район Совединиң күүскомунуң даргазы.

Даг чурту Дагестан соолгу үеде Кавказка электри энергиязы бээрининг кол чери бооп кел чыдар. Сулак хемге болгаш оон адырларынга суг күжү-биле ажылдаар электри станцияларын улаштыр-улаштыр тудуп, тургузарын планнаан. Оларның дорту амгы үеде чурттуң чаңгыс аай каттышкан энергия системазынга тогун берип турар.

Аварның Койсу хемиңде ол станцияларның дараазындазын —Ирганай ГЭСти тудар ажылдар эгелей берген. Амдыызында доктаамал суурну кылып турар.

ЧУРУКТА: Ленинградтың «Гидропроектизинииң» № 2 экспедициязының ажылдакчылары (солагай талазынче) экспедиция начальнигиниң оралакчызы Магомед Исмаилов, улуг геодезист Михаил Кондратович болгаш инженер-гидролог Наталья Гагарская олар Ирганай ГЭС-тиң келир үеде плотиназының турар черинде шинчилел ажылдарын кылып турлар.

Р. ДИКТИЦ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МУРНАКЧЫ ЦЕХТЕ

Кызылдың мурнакчы будурүлгелериниң бирээзи — эът комбинадында чылдың планныг онаалдаларын чедишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыш калбарган. Валентина Трофимовна Петухованың удуртканы колбаса кылып белетиээр цехтиң кежигүннери бо чылдың эртикен дөрт айларында оскелерни мурнап, будурүлгениң цехтер аразында шилчиир вымпелди чаалап алганнар. Лидия Маршырова, Зоя Берёзкина, Елизавета Гусакова болгаш оңнда оскелер эзилчег нормазын доктаамал 110-120 хуу күүседип, продукциянын шынарынче кичээнгей салып турарлар.

Комбинаттың ажыл-ишчилери Советтиг Тываның 40 чыл оонга төвептиг ушуратыыр дээш улам күжениишкинниг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: колбаса цегинде ажыл үезин.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ЧАСКЫ ЧЫМЫШТЫГ ИШТЕР

Часкы хову ажылдарының баштайгы ээлчээ чер суггарылгазы болгаш шык базырышкыны 219 гектарда салбырда ээлээн. Ону каток-биле тырый бастырарын Владимир Кууларның башкарган агрегады дооскан.

Чер суггарылгазы эгелээн. Чеди звеноның 20 хире суггатчылары аразында социалистиг чарышты калбарткан. Агаар-бойдустуң часкы өскерлиишкиннериниң уржуудан суг кызыдаан. Ынчалза-даа суггатчы бүрүзү сугну чоп ажыглап турар. Ам ниитизинбиле 150 гектар чер суггартынган. «Хүндүлелдин Демдээ» орденниң эдилекчизи, дуржулгалыг тараажы Чыргал Ховалыг удуртқан звеноның ишчилери 60 гектар кызыл-тас, 64 гектар чинге-тараа шөлүн хүлээп алган. Звено бир гектарга онаалтыр 18-19 центнер дүжүттү алырын хүлээнген, звеночулар суггарылганы хүн-бүрү калбартып турар. Люцерна шөлү участоктуг Назын-оол Монгуштуң звеновзу 15 гектар черни суггарган. Оон оскелээ суггатчылар ажылының темпизин шапкынчыткан.

М. СЕВЕН,
«Алдан-Маадыр» совхоз.

ДЕМНИГ БОЛЗА

Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, хоойлу-дүрүм хажыдар чорукгарга удур ажыл соолгу үеде Улуг-Хем районда күштелген. Административтиг органнарның ол талазы-биле ап чорудуп турары хемчеглериңе чер-чер Советтериниң девискээринде эки тура улусчу дружиналар, эш хуу судтары боттуг дузалы чедирип, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга идепкейлиг киржип турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң соолгуже совет хоойлу-дүрүмнерде чамдык өскерилгелер болгулаан. Үениң негелдези-биле каяа-даа, кажан-даа быжыг сагылгачурум дээш демисел калбарган. Ынчангаш хөй-ниитиниң корум-чурумун, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыктаи чаңгыс-даа таварылга ниитиниң кичээнгейи чок артпас.

Районнуң чурттакчылыг черлеринде хөй-ниити организациялар хулиганнаашкынны, кем-керек үүлгедиглерин болдурбазы-биле профилактика ажылын эдээн экижиткен, ылаңгыя аргаже сундулуг кижилерни шыгыы кичээнгейде алган. Чижээ, Хендерге көвээ Советтиниң күүскому, Ак-Тал суурда хөй-ниити организациялар-биле Советтиң девискээринге быжыг корум-чурумну тургузар дээш боттуг хемчеглерни ап келген. Демниг, чаңгыс аай утланмышкынныг ажылдың түңнели көскү. Бедик культуралыг болгаш хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш республика чарыжынга Ак-Тал суур ийи чыл улаштыр тиилекчи болган. «Улуг-Хем» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында эш хуу судунуң ажылы соолгу үеде көскүзүү-биле экижээн. Кок-Чыраа көвээ Советиниң күүскому эш судунуң, улусчу дружинаның ажылын дээштиг болдурар хемчеглерни ап, оларга доктаамал деткимче көргүзүп келгениинден хөй-ниити ол организацияларның ажылы көскү апарган. Чижээ, эш хуу суду хажыдымышкын кылган кижилерниң - херээн хынамчалыг сайгарын көрүп, аңаа хамаарыштыр чөптүг шиитке ди үндүрүп турар. Торгалыгда, Чодураада эки тура улусчу дружиналар база харылап турар девискээринге быжыг корум-чурумну тургузар дээш көргүнген график ёзугаар хайгаараалдарны доктаамал чорудуп турарлар.

Чаа-Хөл, Ак-Туруг, Арыг-Үзүү, Кызыл-Даг суурларда үстүнде черлерге дединээрге, хөй-ниитиниң корум-чурумну шоолуг-ла экижиивейн турар. Ылаңгыя эрги Чаа-Хөлде корум-чурум үрээшкиннери хөй, ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн, маңгысталчак ажыдыралбиле чурттаи турарлар хынаалдадын илерээн.

Чаңгыс районнуң чурттакчылыг черлеринде корум-чурум камгалалында ыңдыг карышкак үүлдер бар. Чамдык ажыл-агыйларда хөй-ниитиниң корум-чурумну эки болгай. Ол айтырыгны чер-черте өөренип көөру чугула. Демнежип, кижиздиляге, тайылбыр ажылын бүгү тала-биле чорудар болза, эки түңнелдер чоп чедип алдынмас деп.

Н. ОНДАР,
прокурор.

АЖЫК ЧАГАА КЕЖЭЭЗИ

Ак-Туругнуң Культура бажыңынга болган ажык чагаа кежээзинге хөй чон кириштивис. Ону «Ак-Туруг» совхозтуң парткому, көдээ Совет организастап эрттиргеи.

Чыыглааннар совхозтуң болгаш боттарының ажыл-ижинде, ажыдыралында чугула айтырыгларны ажыы-биле чугаалажып, хөй айтырыгларны салгылаан.

Совхозта өрт машиназының чоланчызы Б. Хөлчүктүң шалының четче төлевейн турарының үжүру чүдел? Механизатор А. Дортаның стаж акшазын четпес төлеп турарының чылдагааны түү ирги? Совхозта доктаамал ажылдаар ажыл чедишпес чорукту, орта ажылдавас, арагалаар ийи-чаңгыс кижилерни канчаар көрүп турарыл?

Өске-даа айтырыглар хөй болган. Шынап-ла бистиң совхозта хөй уруг-дарыглыг хөрээжеңнер түгле сезоннуг ажылдарга хаара туттунганы шын. Олар түгле өшкү, хой кыргыллазынга колдап ажылдаар. Ынчаар ажылдап чоруур кижилериниң стажын канчаар саналарыл? Бо айтырыгны чон база сонуургап турар.

Совхозтуң кол экономизи Р. Кара-Салдың ажык чагаа кежээзинге бергеи харыызыбиле алырга, турум ажыл чок кижилер хой кыргын тургай-ла дээр хөөнүут. Харын олар аңаа киришкей-ле, а ол кампания эрте бээрге түңү кылыры? Аңаа орарлар болгай.

Мен бодум хуумда ол ажык чагаа кежээзинге киришкеш, чамды бодалдарымны илередикседим. Ылаңгыя турум ажыл-биле хандыртынмас чорукту бисте кыдыра көрүп турар-дыр. Кол экономистиң ажык чагаа кежээзинге аңаа берген харыызы эрекгей ыңналган

Бистиң «Ак-Туруг» совхоз 1972 чылда аңгыланып тургустунган. Ажыл-агый көгжүп, тудуг-суур немежилээн. Он чылдар ашса-даа оон экономиказы кудулаан, ажылчыларының, специалистериниң ажылдаан үнер-кирер чорууу көвүдээн. Бухгалтерия аппарады отчёт-учётту чогуур деңгээлге көдүрүп албайн турар. Экономиканың бир кол адыры — мал ажылында улуг четпестер бар. Оон баш саны кудулап, өлүп хораары көвүдээн.

Бо четпестерни эдип алырының кудлавырлары-ла совхозта хөй. Чижээ, Улуг-Ховунуң, Чаш-Талдың, Кужур-Арыының, Кызыл-Хаяның шөлдериге бедик дужүттуг мал чемн сигепнерни, еске-даа культураларны остүрүп ап, малдың продуктулуун бедидип болбур.

Чылгы малды ап көрээл. Ону остүрүп, көвүдеткеш, тергее-шинактан белеткээш, оон күжүн машина орнунга чөп ажыглаза. Терге-шанак кылыр бригаданы түге тургузуп болбас деп. Ону ынчаар организастаза ажыл-биле хөй кижилер хандыртынар, кывар-чаар материалдар-даа каматтынар. Бисте кывар-чаар үүлдер чарыгдалында каминалга базала чок.

Аъш-чем программазын боттандырарынга бир чүгүлэ курлавыр—совховка дагаалары, тоолайларны түге азырап болбас деп. Оларны азыраар дизе тараа-быдаа, аъш-чем артыкчылары хөй боор-дур. Бо ажылдарга ажылчын күжү база хереглеттинери чугаажок болгу дег.

Чоннуң көдүрүп турар айтырыглары хөй. Ону чедир шиитпирлээрн күзенчиг.

Я. БҮРБҮ,
Улуг-Хем район.

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВ

«Водоканал» эргелелиниң мурнакчы коллектиин Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Эргелел шиитпир-биле эрткен дөрт айларда планын чедишкинниг күүсеткеп. Арыг суглу сайгарарының планы 101,9 хуу күүсеттингеп. Суглу сайгарарының бот-үнези планнаттынганындан 0,02 копеекке чиигээн, пландан ажыр 16 муң рубльдиң орулгазын алган.

Хирлиг суглу төгериниң планы 104 хуу, орулга алыры 4,5 хуу пландан ажыр күүсеттингеп. Суглуң бот-үнези 4,9 хуу чиигээн.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Шагаан-Арыгның канализация участогу (мастери В. Г. Верещагин) чоруп турар. Бирги кварталдың түңнели-биле Шагаан-Арыг участогу бирги черин эзилээш, эргелелдиң шилчиир Кызыл тугун алган. Ында А. М. Барабановтуң бапгааны слесарьлар бригадазы опаашкан ажылынга харыысалгалыг, эки ажылдап турар. Машинист Г. И. Конева эш-оорунге эки үлегер-чижекти көргүзүп келген.

Н. УЛЬЯНОВА,
«Водоканал» эргелелинде план килдизиниң начальнигы.

ХАРЫЛЗААЧЫЛАРНЫҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң соолгуже совет хоойлу-дүрүмнерде чамдык өскерилгелер болгулаан. Үениң негелдези-биле каяа-даа, кажан-даа быжыг сагылга-чурум дээш демисел калбарган. Ынчангаш хөй-ниитиниң корум-чурумун, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыктаи чаңгыс-даа таварылга ниитиниң кичээнгейи чок артпас.

Районнуң чурттакчылыг черлеринде хөй-ниити организациялар хулиганнаашкынны, кем-керек үүлгедиглерин болдурбазы-биле профилактика ажылын эдээн экижиткен, ылаңгыя аргаже сундулуг кижилерни шыгыы кичээнгейде алган. Чижээ, Хендерге көвээ Советиниң күүскому, Ак-Тал суурда хөй-ниити организациялар-биле Советтиң девискээринге быжыг корум-чурумну тургузар дээш боттуг хемчеглерни ап келген. Демниг, чаңгыс аай утланмышкынныг ажылдың түңнели көскү. Бедик культуралыг болгаш хөй-ниитиниң үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш республика чарыжынга Ак-Тал суур ийи чыл улаштыр тиилекчи болган. «Улуг-Хем» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында эш хуу судунуң ажылы соолгу үеде көскүзүү-биле экижээн. Кок-Чыраа көвээ Советиниң күүскому эш судунуң, улусчу дружинаның ажылын дээштиг болдурар хемчеглерни ап, оларга доктаамал деткимче көргүзүп келгениинден хөй-ниити ол организацияларның ажылы көскү апарган. Чижээ, эш хуу суду хажыдымышкын кылган кижилерниң - херээн хынамчалыг сайгарын көрүп, аңаа хамаарыштыр чөптүг шиитке ди үндүрүп турар. Торгалыгда, Чодураада эки тура улусчу дружиналар база харылап турар девискээринге быжыг корум-чурумну тургузар дээш көргүнген график ёзугаар хайгаараалдарны доктаамал чорудуп турарлар.

Чаа-Хөл, Ак-Туруг, Арыг-Үзүү, Кызыл-Даг суурларда үстүнде черлерге дединээрге, хөй-ниитиниң корум-чурумну шоолуг-ла экижиивейн турар. Ылаңгыя эрги Чаа-Хөлде корум-чурум үрээшкиннери хөй, ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн, маңгысталчак ажыдыралбиле чурттаи турарлар хынаалдадын илерээн.

Чаңгыс районнуң чурттакчылыг черлеринде корум-чурум камгалалында ыңдыг карышкак үүлдер бар. Чамдык ажыл-агыйларда хөй-ниитиниң корум-чурумну эки болгай. Ол айтырыгны чер-черте өөренип көөру чугула. Демнежип, кижиздиляге, тайылбыр ажылын бүгү тала-биле чорудар болза, эки түңнелдер чоп чедип алдынмас деп.

Н. ОНДАР,
прокурор.

Республиканың харыызаачылыг эргелелиниң № 2 экспедициязының ажылдакчылары (солагай талазынче) экспедиция начальнигиниң оралакчызы Магомед Исмаилов, улуг геодезист Михаил Кондратович болгаш инженер-гидролог Наталья Гагарская олар Ирганай ГЭС-тиң келир үеде плотиназының турар черинде шинчилел ажылдарын кылып турлар.

Р. ДИКТИЦ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйымга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинең демдеглээн кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөрүшээнден шыпшаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Анна Захаровна Акеемова — Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының ажылчыны.

Василий Иванович Анашкин — Кызылдың пиво заводунуң ажылчыны.

Евдокия Филипповна Андреева — Кызылдың № 1 ортумак КПГУ-зунуң башкызы.

Антонина Ивановна Андрианова — «Тыва суг тудуг» трестиң ТМЭ-зиниң мастери.

Анатолий Николаевич Анищенко — геология-шинчилел экспедициязының бызаңчызы.

Зоя Михайловна Афанасенпа — профтехөөредилге талазы-биле эргеледдиг өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар талазы-биле инспектору.

Тамара Михайловна Балрина — «Тувгаз» бүдүрүлге эргелелиниң улуг техниги.

Анна Николаевна Баталова — Садыг министерствозунуң Кызылда садыг база зының ажылчыны.

Зайтуна Загретдиновна Богданова — «Кызылдың «Союзпечать» агентствозунуң киоскёру.

Чечекмаа Хүрец-ооловна Бойду — республиканың хөгжүм-шын театрының ажылчыны.

Лидия Кирилловна Борякина — ажылчын аныяктарның № 1 ортумак школазының башкызы.

Трофим Васильевич Брутков — Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң ТТС-ниң электромонтёру.

Прасковья Яковлевна Бызова — Садыг министерствозунуң дузалал ажыл-агыйының ажылчыны.

Анна Васильевна Гончарова — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың АХК-ниң садыг талазы-биле инспектору.

Нина Григорьевна Гончарова — Кызылдың гидрометобсерваториязының техник-аптиномстрлиг.

Зоя Гавриловна Гостевская — Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң улуг инженер-экономизи.

Евгения Владимировна Данилова — «Сельхозтехкурсомунуң» материал-техниктиг хандырылга базазының кладовщиги.

Елена Алексеевна Дарченко — Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының даараныкчызы.

Ксения Яковлевна Егорова — «Тувапарикмахерские» бүдүрүлге каттыжышкынының мастери.

Агафья Ильинична Елисеева — Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының даараныкчызы.

Евдокия Максимовна Елманова — № 4 уруглар садының поварь.

Маргарита Ивановна Ермакова — № 11 ясли-садтың ажылчыны.

Анастасия Васильевна Ершова — № 15 ортумак школаның кижизидикчи башкызы.

Евдокия Фоминична Зарубина — Кызылдың хлеб заводунуң пекары.

Агафья Егоровна Идитлешева — Кызылдың эът комбинадының ажылчыны.

Григорий Давыдович Калинин — Кызылдың автосептелге заводунуң мастери.

Лариса Ипполитовна Катаева — хеп септээриниң болгаш даараарының «Тувашвейбыт» бүдүрүлге каттыжышкынының даараныкчызы.

Дарья Максимовна Каурова — Кызылдың нефтебазазының ажылчыны.

Трофим Терентьевич Килип — «Союзвзрывпром» трестиң тудуг эргелелиниң чолаачызы.

Мария Андреевна Коробейникова — Кадык камгалал министерствозунуң автобазазының склад эргелекчизи.

Зинаида Тимофеевна Криворотова — тараа продуктулар сайгарар базазының ажылчыны.

Иван Иванович Крынцов — чурттелга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң тускайыктан АТБ-зиниң чолаачызы.

Нина Семёновна Кузьмина — КТЭК-тиң Кызылда конторазының диспетчери.

Екатерина Никифоровна Курочкина — Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының ажылчыны.

Галина Ивановна Лешкова — республика эмнелгезиниң медсестразы.

Александра Михайловна Лубышева — хеп септээриниң болгаш даараарының «Тувашвейбыт» бүдүрүлге каттыжышкынының бухгалтери.

Алексей Дмитриевич Лутанин — «Рембыттехниканың» шак мастери.

Майя Николаевна Макарова — Респотребсоюзтуң баштаар черинің даргазының оралакчызы.

Таисия Ивановна Манаенко — республиканың уруглар эмнелгезиниң ажылчыны.

Мария Антоновна Мокшина — Күрегтахтың инспекциязының штаттан дашкаар агентизи.

Галина Григорьевна Немальцева — Респотребсоюзтуң Кызылда садыг базазының ажылчыны.

Агафья Степановна Огнева — «Тувапарикмахерские» бүдүрүлге каттыжышкынының ажылчыны.

Александра Алексеевна Оленина — Кызылдың КТЭК конторазының диспетчери.

Елена Игнатьевна Остапенко — хеп септээриниң болгаш даараарының «Тувашвейбыт» бүдүрүлге каттыжышкынының даараныкчызы.

Дарья Ивановна Пенкратьева — Тываның кинопрокат конторазының техажылчыны.

Тамара Степановна Радина — Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының ажылчыны.

Клавдия Александровна Рачеева — Садыг министерствозунуң чаа техника талазыбиле лабораториязының улуг инженери.

Анна Васильевна Рейн — хоорқүүскомунуң улус өөредилге киллизиниң кол бухгалтери.

Евгений Иванович Самусенко — кежээки ортумак школаның ажылчыны.

Василий Николаевич Сергеев — Кызылдың хлеб заводунуң ажылчыны.

Евдокия Максимовна Сивкова — Кызылдың хлеб заводунуң кондитери.

Людмила Петровна Симакова — хоорайның ортумак № 4 ПТУ-нуң өөредилге эргелекчизи.

(Уланчылыг).

АНГОЛА: ДЕМИСЕЛДИҢ ОРУУНДА

Кыдыгларын өң-баазын үнүттер шыпкан Ленин кудумчузу — Анголаның пайысылалымда ең чаргы кудумчуларының бирээзи. Күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидеринче, революсчу сагыга-чурумну болгаш серемчилелди быжыглаарынче кыйгырып турар чаа бижээн лозун, плакаттар-биле кожа мындыг сестерлиг бижиктер кайы практан көстүр. «Расисчи агрессорларны ойтур шаваалыкпар!», «Чонуңуң тиилелгезин чайлаш чок!».

Бо кыйгырыглар болза бегүүгү Анголаның дайынчы болгаш күш-ажылчы амыдыралын коргүзүп турар. Чурттуң чоңу Мурнуу-Африка Республиканың үзүк чок чорудуп турар шериг үүлгедиглеринге ойтур шаварыкшыны бербишаан, бодунуң бурунгу черинде чаа амыдыралды чедиишкиниг тургузуп турар.

Ангола ажылчы чоннарның авангарды болур МПЛА Күш-ажыл партиязының тургустуган үези — 1977 чылдың декабрьдан эгелеп анголалар боттарының чедиишкиннерин чорааарал-биле санаарлар, МПЛА Күш-ажыл партиязы бодунуң ажыл-чорудулгазынга марксисти-ленинчи өөредиин удуртулга болдуруп турар. Тургузуукчу съезднинң шиитпирлеринге дүүштүр Ангола дээш демиселдиң кол фронтузу экономика кавызынче шилчээн, чүге дээ улус ажыл-агыйын хөгжүдериңге бараан болгу дег бүгү-ле үүлдерин португал колонизаторлар, Мурнуу-Африка Республиканың агрессорлары болгаш УНИТА-дан терроржулар барык когун үзе хоозурадып каапканнар. Вашингтондан бүрүн деткимчеин ап турар революциялың дашпыкы болгаш иштики дайзыннарының агрессивтиг ходелиишкиннериниң АУР-ның экономиказынга чедирген ниити когаралы 10 млрд. доллар болган.

МПЛА Күш-ажыл партиязы кол кичээнгейин кодээ ажыл-агыйны кодүрериңче болгаш республиканың мурнунда эң чидин-биле тургустунуп турар аъш-чем айтырыын шиитпирлээриңче углаңдырып турар. Партиязың аграр политиказын амыдыралга боттандырарының одуруунга чугула базым болза черни күүрүне өнүзүү кылдыр чарлаавы болур. Ол ышкаш республика кодээ ажыл-агыйның кол бараан продуктуларын бүдүрүкчүлерден садып алырын болгаш оларны экспорттаарын бодунуң холунда алган. Хуу кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин болгаш плавтациаларны национализастаан. Чуртта янзы-бүрү 300 ажыг кооперативтер, тараачыннарның 3.500 каттыжышкынары тургустунган, 1983 чылдың эгезинге чедир 1,8 млн. кодээ иштилерин олар боттарының хүрээлеңинде каттыштырган. Чүгле сөөлгү чылда барык 2,5 муң тракторларны, 2 муң ажыг тонна чемиишчидилгелерин күүрне оларга аңгылап берген.

Ангола тараачыннарның чедиишкиннери ылангыя «Кофе дээш тулчуушкунуң» чижээнден тодаргай илереп келир. Улусчу эрге-чагырганың дайзыннары АУР-ның дашпыкыдан валюта-акша алыр кол дестерининң бирээзи болур «кофе индустриязы» шуут үрээрин оралдашпышаан, ону хоозурадып, чурттуң кофе плантациаларының 90 хуузун үреп узуткааннар. Кофе бүдүрериң ең кыска хуусаада катап тургузарының экономикага чугулазын барымдаалап коргеш, МПЛА Күш-ажыл партиязы мындыг девизтиг бүгү-улусчу чарыштыкалбартырынче кыйгырган: «Кофени бичии-даа чидириг чокка ажаан ажылынар!» Ол бүгү ниити кампаниягa он-он муң хоорайжылар, улусчу армиянның дайынчылары болгаш тараачыннар идепкейлии-биле киришкенер.

Банандар өстүрер плантациялар чуртта катап тургустунган. Хөвең ажыл бүдүрелдиг хөгжүп турар. Хөвең өстүрер плантацияларны ангоалар «ийнырал шөлдери» деп адап турар, чүге дээ ол шөлдерни совет специалистериң дузазы-биле болбазыралып турар.

Үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш порттарын катап тургузарынга, транспортту чаартты дериириңге, новүрүүлерин болгаш оруктарны септеп, тударынга ангола өөскүктерге Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарындан келген специалистер дузалап турар. АУР-ге бүүрген үлетпүр продукциязының 40 ажыг хуузу күүрне секторунуң контролюнда туруп турар бүдүрүлгелериң үлүүзе онаажын турар. АУР-ның пайысылалы Луандада «Текстанг» фабрикаңа «Ангола үлетпүрүнүң орун айтыкчызы» деп адап турар. «Сагыга-чурум болгаш контроль — бүдүрүлгете тиилелгениң магадылалы-дыр» деп кыйгырыглыг ында кадбарган шинчээшкин чурттуң төөгүзүнде бир-ле дугаар пес-тавычыларга социалистиг чарыштыг тиилекчилери болур болгаш планнаң ажыр республикага чүс-чүс метр пестаавы бээр арганы берген.

Анголаның ажылчы чоннарының күжениишкиннериниң түңелиниде 1982 чылда АУР-ге чигир бүдүрери 1981 чылдазы-биле деңнээрге 39 хуу, мартарыныл —25 хуу, иднигы-лыры —118 хуу, транспорт херекселериң бүдүрери — 28 хуу өскен. Ынчалзажок «Жорнал ди Ангола» солуунуң демдеглеп турары-биле алырга, 1982 чылда планныг онаалдалар чамдык көргүзүлер талазы-биле чедир күүсеттинмээн, ооң чылдагаавы хамыктыг мурнунда республиканың камгалалыг арганы быжыглаарынче дыка хей акша-хөреңгини үндүрүп турары-биле таймыбыран турар.

МПЛА Күш-ажыл партиязы кавчар-даа ажаок улуг кичээнгейни социал болгаш культура айтырыгларын шиитпирээринче углаңдырып турар. Хамаарыжыас чоруктуң чеди чылының дургузунда чуртта 900 муң кижи биижикке өөренип алган. Партиянның инициативазы-биле өөредилге херекселери чүгле португал дыл эвес, а Анголаның кол-кол үүстарының диалларында ажылдан кылдынган. Биижик билбес чорукту үзүткаар талазы-биле АУР-ның улуг чедиишкиннерин үнелеп көргенинең хереченин болза ацаа ЮНЕСКО-ның шаннаалы тывысканы болур. Үлетпүрге болгаш кодээ ажыл-агыйга мергежилдиг кадрларны белетээринин сорулгазы база чедиишкиниг шиитпирлеттинин этелеп. Чаа амыдыралны тургузарынга шаптыктаар дээш оралдажымышкыннарын ангола революциялың дайзыннары соксатпайн турар. Намибияны хостарының чөптүг херээн эрес-дидим деткип турары дээш улусчу Анголадан олар өскээнин пөгеп турарлар. АКШ-тың администрациязынга күткүүтүргеп Мурнуу-Африка Республиканың расистери Анголаның мурнуу районнарын эжелеп алырын уламчылаан. Намибия айтырыын тавыштыр шиитпирлээрин ангола казактың дээш ёзугаар куба интернационалчыларының АУР-де чедип келгенинең дугайында айтырыг-биле «холбаштырар» ёзын үндезин чок оралдажымышкыннар-биле чагдаавы алган, ооң иштики херелерине мит чок холгаарлап турарлар. «Ангола Улусчу Республиканы долгандыр шериг-политиктиг байдал амгы үеде эң-не парын болуп турар. Чуртта байдалды байсыралыр, дорайтадыр дээш бүгү-ле аргаларны дайзыннар ажыглап турарлар— деп, МПЛА Күш-ажыл партиязының Даргазы, АУР-ның Президентизи Жозе Эдуарду Душ Сантуш медеглээн.

Ынчалзажок АУР-ның шынчы, идегелдиг өөнүктерге бар деп, Анголаның парлалгазы бо хүннерде демдеглеп бижип турар.

С. КУЛИК,
(СЭТА-ның корр.).

ТҚ-НЫҢ ПЛЕНУМУ

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ВЕНА. (СЭТА). АКП ТК-ның болуп эрткен пленумунга Австрияның Коммунистиг партиязының Даргазы Ф. Мури илеткел кылып тура, тайбыңны камгалаары, кижи төрелгетеннің кырында диргелип келген ядролуг халаптың айылын чайладыры дээш демиселдиң калбартырынче коммунистерни, чурттуң өскедаа депшилтелиг күштерни кыйгырган.

Коммунизмге удур ыдыктыг походтуң ловузунуң адаа-биле Рейган Латин Америкада, Азияда болгаш Африкада фашистиг диктатураларга деткимчени күштелдиргенин оралдажып, Никарагуага удур фашистиг агрессияны болгаш Сальвадорда ханныг езу-чурумну деткип турарын Ф. Мури демдеглээн. АКШ ол-ла лозуңнуң адаа-биле оске күүрнелерни, оларның аразында Австрияны база, албадаарын оралдажып, оларның Совет Эвилели-биле болгаш оске-даа социалистиг чурттар-биле экономиктиг харылзааларын кызыгаарлаарын чедип ап турарлар.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыжылгазының оске-даа чурттарының тайбыңга ынак, чепеглеленнишкинин соксадырынче, делегейге чавырылдырышкынны болгаш кады ажыдажылганы быжыглаарынче утланган политиказы ол ходелиишкиннерге удур туруп турар. Оларның ийин үндүрүп турар боттуг саналдары Австрияның национал эргеажыктарынга, бистиң чонувустуң айыыл чок чоруун хандырарының эргеажыктарынга база дүгжүп турар. Бүгү делегейниң кырында тайбыңга ынак бүгү күштериниң каттышкан демиселин идепкейжидип тургаш, боочепсектиг аймылдыг эндере бүдүрүшкүнүн доктаадып болур, чепсегленнишкинин чоорту дужүрүп болур, үшкү, ядролуг делегей даймынын болдурбайн барып болур деп бистер санап турар бис деп, Ф. Мури медеглээн.

Чоокта чаа национал советке (парламентиин адаккы палатазынга) болуп эрткен соңгулдаларның түңелдеринбиле ходбаштыр австрия коммунистиниң сорулгаларын сайгарып тура, Ф. Мурининг онзалап демдеглээни болза, партияның кол политиктиг шугуму, ооң программазы болгаш идеологтуг, политиктиг база организастыг ажылдар талазы-биле ооң кол-кол шиитпирлери шын. Массалар ортузунга политиктиг болгаш идеологтуг ажылдар талазыбиле бистиң мурнувуста чугула сорулгалар туруп турар дээрзин ол чугаалаан.

ОРДЕННИ ТЫВЫСКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Анар ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлээ черинің бажыңнга. АКШ-тың Коммунистиг партиязының национал Даргазы Генри Уинстонга Улустарның Найыралы орденин байырлалдыг байдалга тывыскан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуму ону тайбың болгаш социал дешилеге ээлээ демиселге ачы-хавыязы америк база совет улустарның аразында кадыг ажылдажылганын хереңге салышкынны ээлээ база төрүттүүген хүүндеп бээр 70 харлаавы-биле холбаштыр ооң-биле шаңнаан. Г. Уинстонга орденин ССРЭ-ниң АКШ-та онза болгаш бүрүн эргелиг алчыны А. Ф. Добрынин тывыскан.

АФРИКА: кандаашкын болгаш политика

Африканың хей кезиин шыва алган күштүг кандаашкын ол диптин дыка хей чурттарының мурнунга экономиктиг болгаш социал айтырыгларны тургускан. Даштыкы парлалганың санааны-биле алырга, Африканың барык 30 күүрнелери аъш-чемнин чедиишпес чоруунга тарааржыр ийикке ам безин тарааржын эгелээн. Бир эвес кандаашкынныг 1973 чылда ол Африкага 250 муң кижинин амызынга четкен болза, специалистерими санап турары-биле алырга, 1983 чылда аш-чутташ олуг кижилерни саны бир миллион кижи ажа берия болур. Аш-чуттуң чайлаш чок кыжаңышкынынга тарааржыр дей берген африканнарның санының дугайында ажгы-аңгы саннар бар — оларның саны 50-деп 150 миллионнуң аразында чайгылып турар.

«Сахель Африказы» дээр, Сахараның мурнуу кызыгаарын дургаар тургустунган чурттардың: Мавританияда, Сенегалда, Гамбияда, Малиде, Чадта, Үстүү Вольтада, Нигерде, ТАР-де, я ол ышкаш Нигаан Шенектиң ортулуктарында онза аар-берге байдал тургустунган. Ол ынчаар чүгле чер ажылдыг чурттарның дыка хей районнарында үш-дөрт болгаш ооң-даа хей чылдар иштинде дамды-даа чаъс дүшпээн деп болур. Нигаан Шенек ортулуктарында кандаашкын 10 чыл үргүлүлеп турар.

Кандаашкын Сахель зоназындан Африканың Чөөн болгаш Мурнуу-Чөөн талазынче чаптылып бар чоруур. Америк журнал «Тайм» мынчаар бижээн: «Кызыл далайның эриктеринде элезиниг аныяктардан эгелээн, Зимбабвениң бүүрелчиннеринге чедир аш-чут болган ооң коргуп-суртээшкин-даа 12 чурттуң хаара тутказ болган шөлүүнүң талазы-биле бүгү Барыын Европаны ажып турар деңгем деңнеткээринең хүн бүрүде болуушкуну апаргаң». «Ньюсуикның» корреспондентизиниң дыңнатканы болза: «Кайда-даа чер пэнг-халыынан чарлыгылаш, агарып калган... Тараачыннарның соолгу 3—4 чылда боттарының шөлдериниң чангыс килограмм-даа тараа ажаан ялбаан черлери бар».

Үганданың соңгу талазын — Караможка районун «онзагай айыыл-халаптың черн» кылдыр чарлаан. Сомалиде, Суданда болгаш Джибутта районнарның административтиг төптеринең долгандыр «десекеннер зоналары» тыптып келгээн. Оларда ийи миллион ажыг кижи ажык дээр адаанда чурттап, аъш-тыныг артарын орадлашкаш, эрге-чагыргаларның халаска үлеп берип турары чеми — хүнде-ле ийи кукуруза далганы ап чиң турарлар.

Африканың дыка хей чурттарынче соолгу чылларда халдап, дирелген дыка чүгле ол кандаашкын ядарал-туреглелдерге бүрүүлүг бе? Африканы күүрнелериниң депшилгелиг солуннары ол айтырыга харылаан, кандаашкын экономиканы кризистиг байдалларны улам-на чидириңдирип, дүргелеткенин айтып турар. «Бүгү-ле үүлдерин багай агаар-бойдусче чүүй каары болгаш Африканда аш-чутка сылдагланаш, хоозуң шуургазынның кылыры дыка-ла эптиг болбайн аан — деп, Эфиопиның «Аланс земен» солуну бижээн.— Буржуаз пропагандаңын Африканда амгы аъш-чем кризизи — ол диптин чурттакчыларының дыка дүрген өөзүлеңинин үржүү-дур дээр базыткалы шуут үндезин чок чүлчүрүүшкүн-дур. Африканың чурттарында делегейде ажылаттынмайн турар эң калбакделгем кодээ ажыл-агый шөлдерлиг болгаш чүгле боттарының көөдеп турар чурттакчыларын ооң-биле кады барыын чүктүң үниверситеттерниге билиг алган африкан специалистер бүржүүз психологияны шинээдип алган болганда, министерстволарда боттарының улуг албан-дужаалдарынга олургаш, аш-чуттан өлүп турарларга дузаламчы дугайын эвес, а боттарының бажын ажыр баймырының дугайын болган турарлар.

Берге байдалдан үнер арга кайдал? Барыын угланыышкының чаъсаптар оны АКШ-тан болгаш ЕЭЧ-нин чурттарындан чаа-чаа чээлилерден дилеп, кодээ ажыл-агыйга чаа капитал салыышкыннарны кылырынга монополиялардың сонуургалын улгаттырар оралдажымышкыннарны кылып, аъш-чем дузаламчызын улгаттырарын чедип алырынче чүткүп турар. Ынчалза-даа Африкага дыка аар-берге боон турар амгы байдалдарында мындыг «дузаламчы-биле чергелештир чүгле экономиктиг эвес, харын база политиктиг-даа албаташкынынар-биле холбажын турар. Чижээ, рейганчы администрация Сомали болгаш Кенияже кажан чүгле ол чурттар боттарының девискээрлеринге америк шериг базаларын тургузарынга чөпшээрешкен соонда ам аъш-чем чорудуп бээр деп шиитпирлээн. «Вашингтон аъш-чемнин «харам чок дузаламчызы» дээр үүлдүг албадаашкын кылырының чепсээ кылдыр ажыглап турарын» «Жорнал ди Ангола» солуп айыткан. Ооң ангыда Барыын чүк чурттарының сүмелеп турар кодээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң төлевилелдерин колониалдыг үелерде ышкаш, монокультуралыг ажыл-агыйны хөгжүдеринге үндезилеттиишеп боон турар. Ындыг төлевилелдерин боттандырар чорук оларны неоколониалистиг ёзужудур баглаар болгаш ол чурттарга боттарының эргеажыктарын ёзугаар албадаар арганы бээр апаар.

Бергелерден үнериниң аргаларын социалистиг угланыышкының чурттары көргүүп турар. Оларны кандаашкын база-ла ооң эртпээн. Ынчалзадаа оларның чангызында-даа чонкуң аштап өлүп турарының дугайында чугаа болбайн турар. Социалистиг Эфиопиягa боттуг аграр политиказының болгаш кооперативтерни чер болганында калбаа-биле тургускаанының түңелиниде соолгу чылларда аъш-чемни бүдүрериң дыка көвүдеткен. Аъш-чемнин артыкшылдыыл шериг күжүүнүң дузазы-биле кандаашкынга тараарышкан районнарже апарып турар. Мозамбикте «Кандаашкыныг районнардан — чангыс-даа кижини аштатпас!» деп кыйгырыг-биле нинти-национал кампаниядың чедиишкинниг чорудуп турар. Мадагаскарда ол ортулуктуң коя аъш-чем культуразы — рис-биле чер-ле болганынга боттары хандырары дээш демисел улам-на калбарып, күчтелип турар.

«Бо хүннерде Африканың тарааржыл турары аъш-чемнин айыылдыг айтырыгынга чүгле чангыс кандаашкын бүрүүлүг эвес — деп, «Жорнал ди Ангола» шыны-биле түңнеп бижээн.— Африка дээрге аш дээрге неоколониалистиг хоозуралдыг уржуктары-дыр. Социалистиг чурттарның болгаш ёзулуг хамаарылга чок, капиталистиг эвес хөгжүдүлгениң шилип алган африкан күүрнелериниң аңгыжылгазын ажыглап турган, чургустунган берге байдалдан үнериниң аргазын алыыр херек».

С. КУЛИК,
СЭТА-ның политиктиг хайгааракчызы.

АГРЕССЧИЛЕРНИҢ БОЛГАШ ОЛАРНЫҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫН СОЙГАЛААР

Никарагуага удур АКШ-тың агрессчи үүлгедиглерин КНО-нуң Аймыл чок чорук човудели соолгу ийи айларның дургузунда ийи дугаар катап чугаалажып турар. Америк тускай албан черлериниң өөредип, чепсегленп, ыдалап турары контрреволюстуг белүүглежилгелериниң халдаашкынында таваржып турар Никарагуавыны чазаа ол айтырыгны чугаалажып көөрүбиле көдүрген.

Агрессияның организакчызын болгаш сорук киирикчизин—Каттышкан Штаттарны болгаш оларның чалчаларын —сапписка, делегейниң хөй-ниитизи Никарагуа улустуң талазында турар болгаш тайбың чоңга удур дээрбечи халдаашкынларны болгаш хавныг шаажылалдарны доп-дораан соксадырын, ол чурттуң шилип алганы пинтилелдиг шаптык чоңка тудуп тургузар арганы Никарагуага бээрин негеп турар дээрзин Аймыл чок чорук човудели дискуссиялар көргүзүп турар.

Бо айтырыг талазы-биле эң баштай апрельдиң этезинде, кажан Вашингтон бодунуң өөредип, чепсегден кааны сомосачыларга Никарагуаже халдап кирер «чөпшээрелдиг» берген соон дарый, Аймыл чок чорук човудели чыыллап.

Контрреволюстуг тоолаңчысамдарлар Никарагуа-биле кожа Гондурастың девискээринден чер кыры-биле болгаш агаар-биле кызыгаарны үреп кире бергеннер. Агрессияның алыс сорулгазы Никарагуаның дүрүм ёзугаар чазаан божаңнадыр болгаш алызында барып ону дужүрери болуп турар болгаш ындыг болуп артар-даа. Никарагуаның тускай догуушаан болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турар чоруурга кыжаның турар, база ол ышкаш бүгү Топ Америкага калбарып болур чөрүлээни этелээн кеминг үүлгедии дээш АКШ дошкун шугуумчүлелге таварышкан. Ындыг-даа болза Вашингтон ооң кандыгдаа түңнел кылбайн турар дээрзин болуушкуннарның үргүлүүдели көргүзүп турар.

Болуушкуннар херек кырында мындыг: интервентилерге удур кодүрүлүү үнген чон чуртче шыргыш кирип келген дээрбечилерни чурттуң бир районунга чылча шаап турда, өске районга чаа болук дужүр октаттырып турар. Гондурастың девискээринден боолаан үгербооларга камгалаттырып алгаш, контрреволюсчулар шургуп кирип турарлар, күштүг удурланышкынга таварышкаш, дезин үне бээрлер, ында баргаш катап халдап киреп-биле эде болуглежип алырлар.

Соолгу хүннерде Никарагуаның мурнуу кызыгаарында аймыл диргели бертен — Коста-Рика девискээриниң талазындан халдаары-биле сомосачыларның болүглежилгелерин мөөнеп турар.

Бир эвес агрессияның эге үезинде Вашингтонда албан кижилери Никарагуага удур кеминг үүлгедишкинден боттарын коңчак кылдыр ап турганнар болза, соолгу үеде олар боттарының ол «думалайын» ап октапканнар. Өске кым-даа эвес президент Рейган тускай догуушаан республиканың адынга ажык кыжаныглыг чүве чугаалаан.

Чоокта чаа КНО-нуң Аймыл чок чорук човуделиниге чүве чугаалап тура, олар амдыызында өскенин холу-биле от бузурап, оон чурттунга удур дайын чорудуп урар деп, Никарагуаның дашпыкы херектер министри М. Д. Эското Каттышкан Штаттарны буруудаткан. Байдалды тайбың арта-биле тавыштыгарынга Никарагуаның беленин бадыткап, Никарагуаның девискээринден контрреволюстуг чепсектиг бөлүктерни келдирип аппарын, оон девискээр сугларындан америк шериг корабльдерни үндүрерин, дээрбечи үүлгедиглерин, үргедикчи болгаш шпион халдаашкыннарны соксадырын ол негээн. Делегейниң бүгү чаагай сеткилдиг кижилери ол негелделерге каттыжып турарлар.

Чамдык бергелер турза-даа, Полынаның норттарының ажылчыннары эрткен чылда планнаттынган даалганы ажыр күүсеткеннер. Ниитизи-биле алтырга 38 миллион тонна чүүлтү чүдүрүп-дүжүргеп. Оларның хөй кезии экспорт бараанары боон турар. Бо чылын ажылдың темпизи оон кудулаавайн турар.

ЧУРУКТА: Шецин-Свиноуськтиң портунда.
ЦАФ-СЭТА-ның фотозу.

Эрзинде Нарын суурауң кодю Культура бажыңында Анатолий Комбуга удуртқан «Челээш» агитбригада районда дээре ажылдыг коллективтерниң бирээзи.Ында механизаторлар, тудугжулар, башкылар, эмчилер болгаш оонда өске мергежилдиң кижилери хаара туттунган. Олар чылдың кандыг-даа үезинде ырак-узак малчыннарже, фермаларже, хову-трактор бригадаларынче докламал үнүп, чүгле концерт-биле кызыгаарлаттынмайн, лекция, беседаларны база организастап турарлар.

Бо хүннерде «Ларын» совхозтуң шөлдеринде часкы хову ажылдары түлүктээн. Оон-биле чергелештир агитбригаданың кежигүннери солун программалыг концерттиг хову-шөлдерже үнүшкеннер.

ЧУРУКТА: агитбригаданың бөлүк хөгжүмчүлери күүседе үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МАЙ 17-ДЕН 23-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт. 9.55 — Хөй сериялыг уран-чечен телефильм — «Вечный зов». Ийиги кезээ. 4-кү серия — «Противостояние». 11.05 — Эртем-нептерелдиг фильм. 11.15 — Концерт. 11.40 — Телемедээлер. 11.45—14.15—Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.30 — «Билиг — күш». Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.05 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Ихарев (фортепиано) ойнаар. 16.25 — Бистиң корреспонденткилерниствистиң чугаалары. 16.55 — Музейлерниң делегей хүнүге. 17.30 — 17.45 — Чапсар. 17.45 — Аныяктар адрестери. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Пролеткарканың чаартымышкыны. Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов чорудар. 19.30 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ц. Татишвили ырлаар. 19.55 — Хөй сериялыг уран-чечен телефильм — «Вечный зов». Ийиги кезээ. 5-ки серия — «Боль и гнев». 21.00 — «Ye». 21.35 — «Бодапырынга беш минут». София Ротарунуң өгбүлезинге алдаашкын. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45—23.35 — «Понедельник — дыштаныр хүн». Документалдыг телефильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.35 — Бойдус дугайында эртем. 2-ги класс. Чазын колхозка. 12.55 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 13.25 — Былиналар. 13.55— Ботаника. 5-ки класс. Үнүштер — бүдүн организм. 14.15 — Хоойлу билир сен бе? 15.00 — Н. Асеевтиң поэзиязы. 15.40 — «Унда куштар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Концерт. 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — Документалдыг фильм. 19.35 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Тайбың камгалалының совет комитединиң даргазы Ю. А. Жуковтуң беседазы. 20.45 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. ЧССР-ден дамчыдылга. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Она защищает Родину». Уран-чечен фильм. 23.05—23.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Рожков ойнаар (доңшулуур).

МАЙ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер. 9.20 — Хөй сериялыг уран-чечен телефильм — «Вечный зов». Ийиги кезээ. 5-ки серия — «Боль и гнев». 10.25 — «Аян-чоруукчулар клуву». 11.25 — Д. Д. Шостакович. Оркестрлиг фортепианого № 1 конверт. 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сибирьни болгаш Ыраккы Чөөн чүктү дургаар». Документалдыг фильмнер. 15.40 — «Уругларга ачыгаштар дугайында». 16.10 — Латванык улустуң музыказының концерти. 16.35 — «Горнистер, харыылаңар!» 17.20 — «Койгунчугаш аза берген». Мультфильм. 17.30—17.45 — Чапсар. 17.45 — УССР-ниң күртелерадиозунуң бандуристер концерти. 18.15 — Неделяның спорту. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Эртем болгаш амыдырал. 19.30 — Футболга чурттар аразының эш-хуу ужуражымышкыны. Австрияның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары ойнаар. 21.00 — «Ye». 21.30 — «Ужель та самая Татьяна». Телефильмниң башгайы үндурүлгези. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — Концерт. 23.00—00.45 — Футболга Олимпийжи маргылдааның шилилге ужуражымышкыны. Болгарияның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары ойнаар. Чапсарда — «Бир эвес кадык болуксазында».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.35 — Нииги биология. 9-кү класс. Эволюцияның амгы үедеги теориязы. 13.05 — Ада-иелер, силерге. 13.35 — Астрономия. 10-гу класс. Өртемчейниң тургузуу болгаш эволюциязы. 14.05 — «Дириг амытаннар канчаар көөрүл?» Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.40 — «ПТУ-да канчаар база түү чүвеге өөредирил?» Металлист ажылчыннарны белеткээриниң дугайында. 15.10 — А. П. Чехов. «Ваня акый». 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Азия төвү». 19.00 — Киножурнал. 19.10 — «Чогаалчы болгаш үе». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 «Кино көрүкчүзүнүң эдэлчиизи». 21.00 — «Ye». 21.30 — «Уттундурган эт-херекселдер». Уран-чечен телефильм. 22.40—22.55 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. ГДР-ден дамчыдылга.

МАЙ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50—«Эрги маршар». Фильм-концерт. 9.20 — «Горнистер, харыылаңар!» 10.05 — Документалдыг фильм. 10.25 — «Горизонт». 11.25 — Концерт. 11.45 — Телемедээлер. 11.50 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — В. И. Ленин аттыг пионер организациязының тургустунган хүнүге. Документалдыг фильмнер. 15.20 — ТТ-ниң болгаш БР-ниң урулариның улуг хоруунуң концерти. 16.05 — Черде, дээрде, болгаш далайда. 16.35 — Улустуң аялгалары. 16.50 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар клазы. 17.20 — «Документалдыг телефильм. 17.40 — Концерт. 18.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Ийи делегей — ийи политика». 18.30 — «Чурук санында-ла — хүн». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эстафета». «Коллектив чүнү шыдаарыл» деп болук дамчыдылгадан. 19.35 — Хөй сериялыг уран-чечен телефильм — «Вечный зов». Ийиги кезээ. 6-гы серия — «Совесть». 21.00 — «Ye». 21.35 — «Дириг одуруглар». Фильм-концерттиң башгайы үндурүлгези. 22.15 — Балет артистериниң концерти. 22.50—23.10 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30 — В. Шекспир. «Гамлет». 9-кү класс. 13.05—Бистиң сад. «Министр болуксаар мен». Уран-чечен фильм. Бижиктир. 15.05 — В. И. Ленинниң овур-хевири совет драматургизинде. 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Сылдысчыгаш». В. И. Ленин аттыг пионер организациязының тургустунган хүнүге уткуштур. 19.00 — Уругларга фильм. 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «Яяна». Документалдыг телефильм. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Выходно». Чехословак фольклор фестивалы. Прагадан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Гражданин Лешка». Уран-чечен фильм. 23.00 — 23.25 — «Миллионнарның университеди». В. И. Ленин аттыг Төп музей дугайында документалдыг фильм.

МАЙ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Артиллерия маршалы К. П. Казаков-биле школачыларның ужуражымышкыны. 9.40 — «Эрги маяк дугайында тоолчургу чугаа». Мультфильм. 10.00 — «Вечный зов». Ийиги кезээ. 6-гы серия — «Совесть». 11.25 — Төрээн чурт дугайында ырлар. 11.45 — Телемедээлер. 11.50 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бурүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер. 15.20 — Концерт. 15.50 — Орус чугаа. 16.20 — «Москва болгаш москвачылар». 16.50—17.05 — Чапсар. 17.05 — Тоолдуң аалчылары. «Финист — ясный сокол». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Коллектив чүнү шыдаарыл?» деп болук дамчыдылгадан. 3-кү дамчыдылга. 19.35 — «Вечный зов». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң ийиги кезээ. 7-ги серия — «Бессмертие». 21.00 — «Ye». 21.35 — Орус музей. 22.05 — «Рафаэлла Карранын аян-чоруу». 23.05—23.25 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.35 — Нииги биология. 10-гу класс. Биосфера болгаш кижи». 13.05 — Дж. Байрон. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының аринналары. 13.35 — География. 8-ки класс. Ортаааы Азиниң экономиктиг району. 14.05 — Р. А. Фаворскийниң мастерскаязында. 15.05 — А. И. Герцен. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының аринналары. 15.50 — Телемедээлер. 15.55—18.00—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглелэри». 18.25 — Мультфильм. 18.30 — «Азия төвү». 19.00 — Киножурнал. 19.10 — «Культура болгаш амыдырал». 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Льювотан хор ырларының соңуургактарында дамчыдылга. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Мир в трёх измерениях». Уран-чечен фильм. 23.05 — Концерт. 23.20 — Спортту дамчыдылга. 23.45—00.00 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. ЧССР-ден дамчыдылга.

МАЙ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес кадык болуксазында». 9.05 — «АБВГД-жигеш». 9.35—«Спортлотонуң» 21-ги тиражы. 9.45 — «Ада-иелер, силерге». 10.15 — Улам хөй эки бараанналар дээш. 10.45 — «Вечный зов». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң ийиги кезээ. 7-ги серия — «Бессмертие». 12.05—«Москвичка». Телеклуб. 13.35 — Орус музей. 14.05 — Бөгүн делегейде. 14.20 — Үнүштер дугайы. 15.05 — «Челээш». Улус чогаадыгларының дугаймында телепрограммаларның V Делегей фестивалы. Руна Лейле ырлаар (Бангладеш). 15.30 — Уругларга фильм. 16.35 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 17.35 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.25 — «Чапаев». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». 21.35 — Композитор Н. Богословский. 22.55—23.05 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Латвияның телевидениезиниң программазы. 15.55 — Останкино концерт студиязынга милицияның аныяк ажылдакчыларының дугаймында. 18.10 — «Музыка киоскузу». 18.40 — «Эртем болгаш амыдырал» деп хамчыдылга. 19.10 — Н. Флеровтуң поэзиязы. 19.25 — ССРЭ-ниң улустарының VIII Чайгы спартакиадазы. Баскетбол. Херээженнер. 19.45 — Делегей болуушкунарының донгузалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Ye». 21.35 — «Бабочка». Уран-чечен телефильм (Венгрия). 22.45—23.15 — Орус шуткукчуларының уран-шеверининг дугайында дамчыдылга.

МАЙ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Зарядкаже, чыскаал! 8.55 — Концерт. 9.25 — «Балхаш» Документалдыг телефильм. 9.40 — «Будильник». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 11.10 — «Кадыкшыл». 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.25 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. ЧССР-ден дамчыдылга. 12.40 — «Көдээниң шагы». 13.40 — «Музыка киоскузу». 14.10 — Совет черге ужуражымышкынар. 14.25 — Мультфильмнер. 14.55 — «Бөгүн силерниңге чыглыр бис». 15.55 — «Аян-чоруукчулар клуву». 16.55 — «Улам улуг негелде болгаш харысалга дээш». «Ол-ла черниге шинтирлээр» деп болук дамчыдылгадан. 17.55 — 18.10 — Чапсар. 18.10 — «Делегей панорамазы». 18.55 — Концерт. 19.45 — «Контрольная полоса». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». 21.30 — Концерт. 22.25 — «Город, который люблю». Документалдыг телефильм (Алма-Ата). 23.00—00.50 — Футболга Европа чемпионадының шилилге маргылдаазы. Польшаның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары ойнаар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.30 — «Дириг амытаннар амыдырады». 15.30 — Тоолдуң аалчылары. «Финист — ясный сокол». 17.10 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.30 — «Жак-Кристоф». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия-зы. 18.25 — Мультфильмнер. 18.45 — Бистиң корреспонденткилерниствистиң чугаалары. 19.15 — Бүгүдеге стадион. 19.45 — Улустуң аялгалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Байдаркаларга болгаш каноэге эжиндиреринге чурттар аразының маргылдаазы. 20.50 — «Ергакы». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Ye». 21.30—22.45 — И. Тургенев. «Провинциалка». Телешин.

Тыванын ырак-узак районнарының көрүкчүлеринге «Экран» система хүнүнү-не 14 шак 15 минутадан өгелеп ажылдаар.

МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭ

Шылгараңгай совет чогаалчы Георгий Марковтуң «Хинганның кырында эзирлер» деп тоожузунга үндезилеп кылган «Дужаал: от ажыдың, боолаң болбас» деп мурнунда үнүп турган шеригпатриоттуг темага тураскаатты нган кино көрүкчүлерге билдингир болгай. Ынчаарга ам бо хүнперде ооң уламчылалы «Дужаал: кызыгаарны эртип, кирер» деп уран-чечен чаа кино-фильм республиканың киноэкраннарында үнүп турар.

Ада-чурттуң Улуг дайынының дерт чылдарының дургузунда Европага немец-фашистерни чылча шаап турган үеде, ыраккы Чөөп чүкке бистиң шеригперивис бир эвес империалистиг Японияның самурайлары Төрээн чурттуң ооргазынга халдап кээр болза, оларны чылча шаварынче кеззэде белеп тургашар. Ынчангаш олар 1945 чылдың августа «Кызыгаарны эртип кирер» деп үр үеде маңап турганы дужаалды алганнар.

«Гитлержи Германия чылча шаптырган болгаш чугаа чокка дүжүп берген соонда, дайынны ам-даа үргүлчүлээр дээш туржуп турар карачаңгыс улуг күрүне Япония бооп турар. Совет Эвилелиниң болгаш ооң эвилелчилеринге чугаа чокка дүжүп бээр дугайында негелделерин ол хүлээвээп...» деп, Совет чазактың Японияга медеглелэ киполуң эгезинде чаңгыланы бээр.

1945 чылдың августуң 9-туң дүнезинде совет шеригпер империалистиг Японияның кызыгаарынче эртип кире бээр. Капитан Тихоновтуң (артист Владлен Бирюков) батальонунуң дайынчылары ол шактың дөрт чыл хире маңаанаар. Олар ол үенинг дургузунда оя чидиртип кээр изигни, чилигге чедир ажыңнадып кээр соокту эң кургаг ховаларга шыдажып эртип, Советтер чүртүнче япониарның хаалдарынга чыдаган тып алырын орадлашкан чоңгээлеринге алыспаанар.

Ынчангы чер бомбүрээнге дайынның соолгу одаа болуп турган япон милитаристерни чылча шаап узуткаар чугула соруглга бистиң армиявыстың мурнунга тургустунган турган. Ада-чурттуң Улуг дайыны доозулган, муң-муң километр ыштыг-бустуг оруктар ыракта арткан, тинлелгенің салюту чаңгыланы берген соонда, өлүрү кымга-даа күзенчиг эвес болбайн аап. Ынчалзажок база катап чаа дайзынны чылча шаап, узуткаар апарган. Танкистер Ыраккы Чөөп чүкке кызыгаарны эрткеш, улам чүткүлдүг бурунгаарлап бар чоруурлар. Чүрттүң келир үези — аныяктарны кампап, хумагалаар деп хоочуннар чажыды-биле ынчаар шинтирлеп алырлар. «Кажан бистиң Германиядан бээр чорудуп турар үеде, аныяк оолдар алырын орадлашпаан бис. Ындыг дужаал-даа чок турган, ынчалзажок шеригпе чоокта чаа келдирткен бүгү командирлер ол-ла черлеринге арттырып каапкан чүве» — деп, капитан Тихоновка шаап халдакчы танк шеригперининг болүүнүң командилакчызы генерал Артамонов (артист Б. Невзоров) чугаалап турар. Ооң командылаанын танкистерниң бөлүүг суг чок элезинпиг ховаларга, Улуг Хинганның кадыр-берт артын ажар үжүрлүг турган.

Бистиң шеригперивис аңаа чеде бээрге, хан тогүүшкүнүүг, аар-берге тулчуушкунвар кыштыгып үнер. Чер иштинде быжыглаган япон солдаттарның уязын канчаш-чоол-даа турган, тыпкаш, дүрген узуткаар соруглганы Тихоновтуң батальонунуң дайынчылары эң берге моондактарны эртип чораан, эрес-маадырлыы-биле күүсеткеннер. Быжыгладыг черниң «чүрээнө» — артиллерия складын, снарядтарны ол-бо черлерге дамчыдып турган шуудузганы тыпкаш, олар чаза тепсинкеннер. Чер иштинге болган ол эрес-маадырлыг тулчуушкунга Демидов, Бутькин болгаш өскелер-даа хоочуннарның хумагалаанывыле дүүгү школачы чораан аныяк дайынчылар Евдокимов биле Чебанов чүгле ийилээн дириг артканнар.

Бо кино болза делегейниң ийиги дайыны доостур үеде бир болуушкунга, совет дайынчыларның эрес-дидим, маадырлыг болгаш ёзулуг гуманистиг чоруунуң дугайын көргүзүп турар.

С. САЛЧАК-ООЛ.

КИНО

Даг эдээнде хүрээлиг, бичии-бичии бажыңнарлыг улуг авес суургужаш. Япон армияның ханызы-биле чажыртынып алгаш, чер иштинде күштүү-биле быжыглаттынган, чер-черге артиллерия база пулемёттар-биле боолаарынга белеткээн чери чогумна ында деп үвенби даштынган баштай коргеш кижи сестири берге турган.

Бистиң шеригперивис аңаа чеде бээрге, хан тогүүшкүнүүг, аар-берге тулчуушкунвар кыштыгып үнер. Чер иштинде быжыгланган япон солдаттарның уязын канчаш-чоол-даа турган, тыпкаш, дүрген узуткаар соруглганы Тихоновтуң батальонунуң дайынчылары эң берге моондактарны эртип чораан, эрес-маадырлыы-биле күүсеткеннер. Быжыгладыг черниң «чүрээнө» — артиллерия складын, снарядтарны ол-бо черлерге дамчыдып турган шуудузганы тыпкаш, олар чаза тепсинкеннер. Чер иштинге болган ол эрес-маадырлыг тулчуушкунга Демидов, Бутькин болгаш өскелер-даа хоочуннарның хумагалаанывыле дүүгү школачы чораан аныяк дайынчылар Евдокимов биле Чебанов чүгле ийилээн дириг артканнар.

Бо кино болза делегейниң ийиги дайыны доостур үеде бир болуушкунга, совет дайынчыларның эрес-дидим, маадырлыг болгаш ёзулуг гуманистиг чоруунуң дугайын көргүзүп турар.

С. САЛЧАК-ООЛ.

КАДЫЫН БЫЖЫГЛАВЫШААН

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүгү-ле чүвени кижиге, кижиниң чаагай чорууңга дээш доктаамал сагыш салып турар. Ылаңгыя өзүп орар салгалдың кадыкшылы, кижизидилгези болгаш өөредилгези дээш онза кичээнгейни утландырган.

Бай-Тайга районнуң Шуй болгаш Барлык хемнериң каттышканы чараш бойдус чурумалдыг черде кадыкшылга школазын ажыктандан бээр ам 22-ги өөредилге чылы чоруп турар. Эң баштай анза бирген дөрт класс чедир 50 уруг өөренир комплекстиг класстарлыг эге школаны ажыткан. Баштайгы школаны, интернатты, столованы, дөрт дал иштиг чурттаар башкылар бажының болгаш чүпар-бажыңны «Мурнакчы» совхозтуң тудугжулары кылганнар.

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга болгаш Мөңгүн-Тайга районнарының школаларындан эмчи документилерни ёзугаар келген кадыы кошкак уругларга өөренип эгелээн.

Ооң бээр школаның материалдыг базазын экижидип, тускай эртемниг кадрларбиле четчелей хандырарынче доктаамал кичээнгейни салып келген. Амгы үеде барык сууржугаш болуп берген. Бо өөредилге чылының эгезинде спорт залдыг 60 олуттуг чаа школаны номей түзүп, ажыглалга киирген. Эртекеп чылдарда база бир интернат болгаш ийи аял чурттаар алаэп каш чурттарга бажыңнары немешкен. Школа, интернаттар арыг-силиг, чаңгыс черден чылыдар одалга системазын кылган.

Кадыкшылга школазының сууржугажы бедик волътулуг электрип чырыы-биле хандырылган, радио, телефон харылзаалыг. Республиканың топ болгаш барыын районнарындан кадыы кошкак бирдең сес класс чедир уруглар мында өөренип турар. Ол школада амгы үеде 168 өөреникчи бар. Эмчи шинчилгезининг түшели-биле кадыы экижээн уруглар боттарының келген школаларынче дедир чоруп турар. Арыг агаар, эки таарыштырган аъш-чем болгаш ынзы-бүрү спортчу оюннар — кол эмнээшкин болуп турар.

Школада өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар багай эвес тургустунган. Кичээлдерни кабинет системазы-биле эртиреринче шилчип турар. Өөредилге-биле холбаштыр уругларның хостуг шагын ажыктыг, шын эртиреринче онза кичээнгейни утландырган. Школада кижизидикчи 18 башкы кичээлден дашкаар үеде уруглар-биле кижизидилге ажылын план ёзугаар чорудуп турар.

Шуйнуң кадыкшылга школазының башкылар коллективин өөредилге чылының баштайгы чартыында 100 хуу өөредилгени чедип алган.

Хүлээнген ажылынга бедик харылсалгалыг, хөй-пиитичи, идепкейлиг, күш-ажылчы үлегер чижээ-биле эш-өөрүкүн хүндүткелин чаалап алган эки ажылдыг мурнакчылар коллективте эвээш эвес. Олардан башкылар болгаш кижизидикчилер С. Кудурукпай, М. Мортай-оол, А. Күжүгет, У. Моңгүш, техниктиг ажылдакчылар К. Чымы, В. Хомушку, О. Седен-Сат дээш ооң-даа өскелерни адап болур.

Школада ажылдап турар кижилерге таарымчалыг байдалды тургузарынче районнуң удуртуг органнары доктаамал кичээнгейни салып турар. Ында 25 олуттуг уруглар сады үш чыл бурунгаар ажыглалда кирген. Турум кино, аъш-чем ларёгу ажылдап турар. Школа тускай автобус болгаш өске-даа машина-техника-биле хандыртынган. Ооң чырык, делгем спорт залынга кыштың үеде чамдык хевирлерге район иштинги маргылдаалары безин эртип турар.

Б. БАРБА.

ШЫЛГАРААН

«Май бир» совхозтуң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы чоокта чаа Ий суурга болуп эрткен. Түңнелинде 13 санны алгаш, районнуң каш даңгыр чемпиону, ортумак школаның башкызы Александр Маады типлээн. Тудугжулар Сегленмей Сарыг-оол, Чыкыма Дедирмей олар ийиги-үшкү черлерни үлешкеннер.

Ол-ла ажыл-агыйның бирги чери дээш волейбол маргылдаазынга тудугжулар командазы бирги черни эзлээн. Хероэженнер аразынга ортумак школаның командазы шылгараан.

Д. ДАРМА.

ЧЕМПИОН АТ ДЭЭШ

Сарыг-Сеп суурга районнуң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы болуп эрткен.

Дөрт хүн уламчылаан чидиг демнеделдиң түңнелинде чемпион атты эмчи Маадыр-оол Саная чаалап алган. М. Саная шыдыраага хандыкшылдыг. Эрткен чылда шыдыраа бодалгаларын күүседир, этюдтар болаар талазы-биле республика конкурузунга ийиги черни эзлээн.

В. КАРА-ООЛ.

Г. МАКАРОВТУҢ «Доштар бадыы турда» деп чураан чуруу.

КЫЗЫЛДЫҢ УРАН ЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1983-1984 өөредилге чылынга дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

1. Дирижёр-хор.
2. Улустуң хогжум хереекселдери.
3. Фортепиано.
4. Үрер хогжум хереекселдери.
5. Хылдыг хогжум хереекселдери.
6. Вокал-ырының.
7. Музыка теориязы.
8. Чуруганың.
9. Клуб салбыры (клуб ажылдарының режиссуразы, хореография-танцының).
10. Библиотеканың.

Училищеге 30 хар чедир назылыг өр-хөрээжен кижилерни хүлээп алыр. Дирижёр-хорнуң, вокалдың салбырларынга 18 харган өрү назылыг кижилерни алыр. Музыка салбырынга киирдө үнүү, дыңнаарын, ритмин, аялга доктаадын азыо ангалыын хынаар, чуруула салбырынга — бажыңга чураан чүүдерин, живописьти, композицияны көргүзүп киирер.

Клуб болгаш библиотека салбырларынга чүгле ортумак билигниг кижилерни хүлээп алыр. Музыка салбырынга — 8 чыл болгаш ортумак школаның 10-гу класзын доосканнарны хүлээп алыр.

Училищениң директорунуң адыңга киирер билдирииккиниг дараазында документилерни кожар: аттестат, сес чыл школазын дооскаанының дугайында хереченнел (бодубиле), эмчи шынзылгазы (№ 286 майык), кадр кылдызының азы будурулге черниинң удуртукчузунуң шынзытканы күш-ажыл дептеринден ушта бижилге. 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чуруук. Училищеге киирер дээш келген кижилер төрүттүнгенниниң дугайында хереченнел азы паспортту, шеригбилединг азы киирбижээн хереченнелди боду көргүзээр.

Сес чыл школазының соонда училищеге киирер кижилер параазында эртемнерге киреринге шылгалдаарын тудар: шилип алганы мергежилиниң орус дылга (диктант), орус дылга болгаш литературага (авс-биле).

Ортумак школа дооскан кижилер мергежилинге, орус дылга болгаш литературага (чогаадыг), ССРЭ тоогүүнүге (авс-биле) киреринин шылгалдаларын дужаар.

Киреринин шылгалдаларын ортумак тускай өөредилге черлеринге хүлээп алыышкын дүрүмнеринге үндезилээш, 1983 чылдың июль 5-тен эгелеп чорудар.

Документилерни училищеге хүлээп алыышкын дугаймына чарлалдың парлаттынган хүнүнден эгелээш, 1983 чылдың июнь 30-га чедир хүлээп алыр. Өөредилге сентябрь 1-ден эгелээр. Стипендиязы иштинги чурум ёзугаар бээр. Үндезин национальдың уругларын өгбүлезининг материалдыг байдалының дугайында шынзыгга ёзугаар нүүрениин долу хандырылгазынга алыр.

Моон аңаанда адресте хүлээп алыышкын комиссиязынга айтырыглар тургузуп болур: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда № 2 бажың, телефон №№ 2-25-79, 2-29-26.

ДИРЕКЦИЯ.

Редакторуң орлакчызы К. К. САТ.

КИНО

МАЙ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тень воина» 9.30, 12.20, 17.00, 20.00, «Артерии жизни» 15.00, 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Живая радуга» 9.30, 13.20, «4:0 в пользу Танечки» 11.10, 15.00, «Грачи» 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Максимка» 15.00, «Родился я в Сибири» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Не хочу быть взрослым» 11.00, «Ангар — 18» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Женские радости и печали» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Приказ: огонь не открывать» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп аязыр, чамдык черлерге бичии чаъстаар. Соңгу-барыын үүктен хаттың дүргени секундага 9—14 метр, хүндүс хат 15—20 метр чедир күштелир.

Дүне 1—6 градус чылыг, чоон районнарга 0—5 градус соор, хүндүс 12—17 градус чылыг.

Редакциянның адреези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторуң 2-24-63, редакторуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжин амыдырал болгаш үлетчүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизининг 2-41-27, информация киллизининг 2-20-60, культура киллизининг 2-23-51, көдээ ажыл-агый киллизининг 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солуң келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыт № 1625.

Солуң неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң тамазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС — 00139

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 115 (12205) | 1983 чылдың май 18, среда | 1925 чыдда үндезилеттингеп | Өртээ 3 коп

Совет Тыванының 40 чылынга уткуштур

МЕРГЕЖИЛГЕ ЧҮТКҮЛ ХЕРЕК

Бистиң № 9 магазинивис хөй улус чыглыр, хайымныг — хоорайның төвүнде. Ылангыя ажыл шагы четпээнде азы ооң соолүнде садып алыкчылар дыка хөй апаар. Ындыг үеде хөлзеп, дыка далажып болбас. Оон башка садып адыкчының дилээн дыннавайн, азы чамдык бараапын чедир бербейп барып, оны хомудадыптып болур.

Садыгжы кижиниң сагыыр ужурлуг түүлдери-ле хөй. Магазинин ой-шаанда ажыдары, садып алыкчыга ээлдек-эвилең болуру, ооң дилээн бүрүн күүседип бээри... Оларның эң-не колу — садып алыкчыны хереглээн бараан-биле хандырары болур. «Чок» деп харылдакаш, хомудаан садып алыкчыже көөрге безин эгенчиг. Ынчангаш келген кижи бүрүзүнүң дилээн, аргалыг-ла болза, бүрүн күүседип бээр дээш бүгү-ле түүлдерни кылып турар бис.

Бистин № 9 магазинивисте хүн бүрүнүң түгүла аъш-чем барааннары хөй. Хлеб, чигир, сүт, үс аймаа дээш шинтизиниле бир чүс хире янзы-бүрү барааннарны чонга садып турар бис. Келген кижи бүрүзү кандыг-бир бараанны садып ап, «четтирдим» деп сөстү бижээн чекти алгаш үнер. Бригадада 17 кижи бар. Оларның хөй кезии дуржулгалыг садыгжылар.

Биске кээп турар садып алыкчыларның хар-назыны, аажы-чаңы янзы-бүрү. Ынчалза-даа олар шупту күзээн-не бараанын садып алзын деп күзээр бис. Ылаңгыя улуг назылыг садып алыкчыларның сеткилин хомудатпас дээш бодум хуумда дыка кызыдар мен. Оларның чамдыы аныяк чылдарында дайын шөлүнүп, тылдың кадыг-бергезин көргеп. Төрээп чүртүнүң хосталгазы дээш кадыкшылып оскунган кижилер-дир. Садып алыкчыларны хүндүлээр ыылдыр аныяктарны өөредип, чаңчыктырып турар мен. Хүндүлээчел чорук бистиң ажылывыска эң чүгүлә чүүл болур.

Ийет, база катап күш-ажылдың сагылга-чурумунуң дугайында каш сөс. Элээн каш чыл мурнунда бир магазинге ажылдап турган мен. Эргелекчивис арай чүрүм чок кижи болган. Ажыл шагының үезинде хуу ажыл-херээн бүдүрүп чоруп каар. Удуртукчу ындыг болурга, будуң коллектив база чоорту сандарап эгелээр чораан. Ындыг таварылганы кыдыындан хайгаарап олурарга дыка берге. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп аттыг болгай мен. Бир хуралга шыңгыы саналбердим. Эргелекчиниң шүгүмчүлээним чидиг болган. Чок, чазаксап эвес, будуң коллектив меңээ каттышкан. Чүрүм үрээр эргелекчиге солаан, ажылды аңаа сегиткен бис. Бо таварылганы чүге чүгаалай бердиң дээрге, кижи чеже-даа шалыпчы болза, коллективте эш-өөрүнүң ажылы багай болза, ол атка төлептиг эвес болур дээн күзел-биле чүгаалап тур мен. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы чүгле бодунга даанган ажылды күүседир эвес, будуң коллективиниң харылаар ужурлуг. Шалыпчы атты аңаа-ла эдилевес, а шалыпчы ажылдаар херек.

Күш-ажылчы хүниү ажыктыг эрттиперге кижиге дыка өөрүнүүр. Садыгжы кижиниң

Садыгжыга сөс

чамдык хүннери ындыг-ла өөрүнчүг эвес. Кандыг-бир чүве ужуп садып алыкчы-биле «аас быламажыптар» чоруктар тургулаар. Хенизиг чүве уржуундан улуг ыыт-шимээн үндүрер садып алыкчыларга бо ажылдап келген чылдарым дургузунда хөй удаа таварышкан мен. Чүгле байдалды «чидиптес», ужур-чөвүн тайылбырлап бээри чүгүла. Ынчан кандыг-даа «шимээннинг» садып алыкчы оожургай бээр. Ынчалза-даа баарлыг артында турар кижилериң ажылын үнелеп көөрү-биле, магазинге, ол хөй-ниити чери болгай, кирип келгеш, бодунуң доңгун аажы-чаңын көргүспейн, «сэдыгжыдан ээлдек болурун негээрде, бодуң база ээлдек бол» деп дурумну «изиг» садып алыкчылар сагыыры күзенчиг.

Бодум ажылым дугайында кысказы-биле чугаалаарга мындыг. Бригада кежигүннери шупту ажылынга ынак, аңаа бердинген кыстар чүве. Дагдынып алган турганым Анай Монгуш ам бот-тускайлан садыгжы апарып, ажылды эки бйле берген. Оны СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган, аңаа мея чоргаарланып чоруур мен. Бистиң коллектививистиң кызымак күш-ажылының түңнелиң он бирги беш чылдың эрткен ийи чылынга-даа, бо чылдың баштайгы айларынга-даа багай эвес болуп, айда 200 мун рубльдиң орулгазын киирер планывысты доктаамал күүседип келгивис. Ол — ниити коллективтиң кызымак ажылының түңнели.

М. САННИКОВА,
Кызылдың аъш-чем бараанналарының садыынын № 9 магазинде улуг садыгжы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Николай Очур-оолович Сарыглар «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бөдүүн руда болбаазырадыр цегинниң деригдер таарыштырыкчызы. Дагдүгү арыглзары нарын боягаш аңаа хөй күш негеттинер болза-даа ол ажылын ыяк ылып, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң депутадыы үлегериниг ёзу-биле ажылдап турар. Соңгукчуларның киирген чеди чагыгларының үжүн коммунист Н. О. Сарыглар күүседип алган. Ооң киржилгези база негелдези-биле «Таёжный» пионер лагериниң базазын алгытқан. Постоянный суурда 32 аал чүрттаар ажың туттунган, Шеипээр кодээ Соведининиң күүсенчи комитединиң башкыңы ажыглалда киогеп. «Барлык» совхозта Культура башкыңга спорт заавын немей тударының айтырыы шиитпирлеттинип турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧЕМИШЧИТКЕН

«Дөң-Терезинь» совхозтуң шөлдеринде 5 трактор-биле черни чардырып киргеп. Бо хүннерде 180 гектарны андарган болгаш ооң иштинде 150 гектарны илиртеп, болбаазыратқан.

Чер чардырарынга трактурист Борис Ооржак, Алексей Ооржак олар хүн нормазын 110 хуудан кудулаттайн келген.

Андарган черни илиртеп, болбаазырадырын саадалга чок чорудуп турар. Ол ажылдарга тракторист Болгүм-оол Ооржак, чолаачы Олег Монгуш эки киржип турарлар.

Кукуруза, картофель, погаа тарыыр 375 гектар шөлдүң суггарылгазын чорудуп турар. Ынаар минералдыг, органиктиг чемишчидилгени четчүри-биле соорткен.

Д. САЯ.

ЧАРЫШКА КИРИШКЕШ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ажыл-ишчилери Тыванның 40 чыл юбилейге уткуштур социалистиг чарышта хаара туттунган. Майның баштайгы беш хонуунда пландан ажыр 166 тонна даг-дүгү арыглаттынган, продукция бүдүрери 33 мун рубльге пландан ажыр бердинген.

Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң коллективи баштайгы беш хонуктуң планын база ажырган. Ынчангаш майның эгезинден тура фабрика даг-дүгүнүң кол сорттарын бүдүрериниң планын эки күүседип турар.

БИСТИҢ КОРР.

АЧЫ-ДУЗА УЛАМ КАЛБАРАР

Бай-Тайга районда чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи мурнакчы ажылдыгларның бирээзи.

Бүдүрүлге эргелелиниң материал-техниктиг базазын быжыглаар талазы-биле сөөлгү чылларда тодаргай хемчеглер алдынган. 78 дөрбелеңнең метро бүдүрүлге шөлүн алгыткан, чаа котельнаяны ажыглалга киирген. Ооң түңнелинде чонга ачы-дуза чедирериниң таазымчалыг байзалдаар тургустунуп, цехтерни алгыдып, чогуур дериг-херекселдер-биле четчелээн. Ол ышкаш амыдыралдың нарын дериг-херекселдерин септээрингe хереглээр тускай өрээл база бар апарган.

Коллектив чүрттакчы чонга ачы-дуза чедирериниң дөрт айларның планныг онаалдаавын 103 хуу күүседткен.

Эргелелдиң ажылдакчылары 13 хевирнин ачы-дузазын чонга чедирип турар. Көдээ черлерде чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пунктуларны «Мурнакчы», «Бай-Тал», «Кара-Хөл» совхозтарның төптеринде ажыктылаан. Олар көдээ ишчилериниң чагыларын негелдеге дүүштур күүседирингe чүгүлә кичээнгейни угландырып турарлар. Ол пунктуларның чонга ачы-дуза чедирериниң хевирлерин калбарган. Эрткен дөрт айларның түңнелдерин-биле «Кара-Хөл» совхозта Кара-кыс Ооржак эргелекчилээн чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пункт бирги черни эзлээн. Кара-кыс Ооржак чонга ачы-дуза көргүзериниң дөрт айларда планныг онаалдазын 108 хуу күүседткен. Бай-Тал суурда Лариса Иргиттиң эргелекчилеп турганы пункт дөрт айларның планныг онаалдазын 103 хуу күүседткеш, социалистиг чарышка ийиги черни алган.

Бо чайын «Тээли» совхозтуң төвүнге база бир комплекстиг чагыглар хүлээп алыр чаа пунктуну ажыдар. Оны түзүп доозкаш, дужаашкан. Бо пункт ажылдап эгелээргe, районнуң чүрттакчы чоннуң ачы-дуза чедирерин улам калбарар, ылангыя «Тээли» совхозтуң ажылчыларынга өөрүнчүг белек болуур дээрзи чугаажок.

Эрткен дөрт айларда ачы-дуза чедирер хевирнин 9-у планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседткен.

Даараныла цеги дөрт айларның планын 103,7 хуу күүседткен. Цех начальныгы Лидия Кужугет даараныкчыларның үш бригадазын билдилиг удуртуп, организаккчы талантызын көргүзүп келгенинден, сөөлгү үеде даараныкчылар ортузунда күш-ажылдың сагылга-чурумуу бижыгып, чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер кижилер чок болган. Цехте хөй чылдарда ажылдаан байлак арга-дружулгалыг хоочулнар-даа, даараныла курстары доозкаш, күш-ажылчы базымнарын чаа-ла эгелеп чоруур, хып дээн чалыы кыстарлаа бар. Аныяктар хоочулнардан чыда калбайн, оларның бейин барган чүүлдерин айтырып ап, эрес-соруктуг ажылдап турарлар. Ооң уламында мурнакчыларның саны өзүп турар апарган. Ылангыя платье даараар бригада (бригадири Сеңдаа Белек), чүвүр даараар бригада (бригадири Кара-кыс Дүүчүн-оол) дөрт айларның планныг онаалдаларын ажыр күүседкилээн, ында аныяк даараныкчыларның күш-ажылчы улуг-хуузу улуг дээрзин демдеглээр апаар.

Ол ышкаш ишкк-хептн септээр, баш таарар, чурук тырттырар болгаш радиотелеаппаратура септээр цехтер дөрт айларның планнарын тус-тузунда ажыр күүседкеп.

Хандырылганың бедик культуразын чедип алыр дээш будүрүкчулуг ажылдаарынга социалистиг чарыш кол рольдуг. Ынчангаш районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелинде күш-ажылчы мавгылаанны шын организастаанындан ооң дээштин сөөлгү чылларда бедээп. Ажылдакчы бүрүзү социалистиг чарышта хаара туттунган. Ооң түңнелинде кижилерниң онаашкан ажылынга харыысалгазы бедээп болгаш кылып, будүрүп турар ажылының шыпары экижээн. Ооң-биле кады «Эң эки даараныкчы», «Мергежилиниң тергиини» ат дээш социалистиг чарыш коллективте нептерээп. Ында база ажылдакчы бүрүзү хаара туттунган. Күш-ажылчы маргылдаанын негелдерни улуг болгаш хөй талазлыг. Будүрүлге планының болгаш хууда алган социалистиг хүлээлгезиниң күүселдези, даараан азы септээш идик-хептиң шынары, чаа үүлдү ажылга шиигээдип алганы, өөредилге, хөй-ниити ажылынга киржилгези, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыттазы дээш-ле баар. Социалистиг чарыштың түңнелип ай, кварталсанында түңнеп үндүрүп, тиилекчилерге шаңнал-макталдарын тыпсып турар.

Эргелелдиң ажылында база бир эки чүве болза, көдээниң чүрттакчылыг черлеринче, ферма, бригадалар төптеринче, малчын коданнарже комплекстиг үнүүшкүннерни удаа-дараа организастап, даараан идик-хепти болгаш өске-даа чүүлүл хереглелдиң бараанарын чонга садыглап, чондан чагыгларны хүлээп ап турары болуур. Чурук тырттырар болгаш баш таарар мастерлер ындыг үнүүшкүннерден чыда калбастар. Ылангыя чурук тырттырар мастер малчыннарның албаттарын, ажы-төлүн, азыраан малын, аал-оран девискээрин, мал-маганы-биле кады чурукка тырттырып алгаш, чүп кылгаш, малчыннарга аппарып бээрге, олар хөлчок сонуургап, улуг өөрүшкү-биле садып ап турарлаа.

Ол ышкаш идик-хептн хууда чагыглар ёзугаар даараарының, септээрининң, хептя химиктиг арга-биле аштап, будүүрүнүң, амыдыралдың нарын дериг-херекселдерин септээрининң хемчээли база өзүп турар.

Ажылда чеднишкиннер бар, ындыг болза-даа чедир шиитпирлезе чогуур айтырыглар база-ла эвээш эвес. Кадрлар чеднишпес, телевизор, холодильник база шак септел кылыр мастерлерни өөредип алырга, олар ажылын каггаш чоруй барганнар. Совхозтар удуртукчулары, хамаарышкан көдээ Советтер күүскомнарының даргалары тус черлерде чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пунктуларын ажыл-чорудулгазынга чогуур деткимче, дүзе көргүспейн турары хомудавчыг. Малчыннарже үнүүшкүннер кылыр машина-балгат-биле хандырбас.

Малчыннар бичии стол, сандайларны, аптара-сундуктарны, хеп чуур кидирээштерни болгаш өөге эдилээринге таарыжыр өске-даа эт-херекселдерни хөйу-биле чагып турар. Ол чагыглары долузу-биле хандырып шыдаавйн келген. Ооң кол-ла чыдагаапы — ындыг бараанналарын районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелинге эвээш кээп турарында.

Бар четпестерни чайладыр, ажылдың чаа депшилгелиг арга-хевирлерин тып, көдээ чонуун амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын ам-даа калбартып, кылып будүрген ажылдың шыпарын экижээр, коллективтиң сагылга-чурумун быжыглаар, Совет Тываның 40 чыл юбилейге тураскаадып, республикага калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржир соруглга Бай-Тайга районнуң амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң коллективиниң мурнунда салдынган.

И. СЕДИП-ООЛ.

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Май 16-да Кремльге СЭКП ТК-ниң Чиигизиө секретары Ю. В. Андроповтуң МПЛА — Күш-ажыл партиязының Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентизин Жозе Эдуарду душ Сантуш-биле ужуражыышкыны болган.

Найыралдыг болгаш ботботтарын билчириниң байдалынга болган беседа үезинде делегей байдалының чамдык чугула айтырыгларын, ол ышкаш совет-ангола ийи талалыг харылзаалариың айтырыгларын чугаалажып көргеп.

Делегей айтырыгларын чугаалажып көорүнүү үезинде делегейде дүшкүүргүг байдалдың хевээр турарынга, АКШ-ка баштаткан империалистиг күштериниң агрессчи, авантористиг чүткүлүнүң түңелиндe тургустунган аймыздыг байдалга сагыш салышкынны ийи тала илереткен. Бурунгаар дешилегелиг, тайбыңга ынакшылдыг, национал-хосталгалыг бүгү күштериниң дайын кыжаныышкынын кошкадыры, чепсегленишкинни соксадыры, чер кырынга тайбыңны болгаш аймыл чок чорукту быжыглаары дээш демисселиия моон-даа соңгаар улам калбартырының эртежок чугулазын онаалап демдеглээн.

Африканың Мурнуу чүгүнүң айтырыгларының талазы-биле санал-онаал солчуушкунунуң үезинде Анголага удур Мурнуу-Африка Республиканың чарлаттынмаан дайынын доп-дораан соксадырын болгаш соок-язы ылгакчыларының шериглерин ооң девискээринден үндүрерин, а ол ышкаш Анголага удур реаксылыг чалча организацияларны деткиирин, өске-даа «фронт чоогунун» күрүнелеринге удур Мурнуу-Африка Республиканың хоралакчы үүлгедиишкиннерин соксадырын негеп турарын ийи тала демдеглээн.

Намибия улуска хамаарышпас чорукту тыпсырын Анголада куба дайынчылар-интернационалистерниң туруп турарының дугайында аңаа хамаарышпас айтырыг-биле кара өжегшер холбаштыргаш, уламдыктырарынче АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң ораалдажыышкыннарын шиитпирлин-биле буруу шапкан.

ССРЭ болгаш Ангола-даа Преториянын соөк-язы ылгакчыларының ужур-дүрүм чокка эжелеглин доп-дораан соксадыры болгаш Аймыл чок чорук чөвүлелиниң № 435 резолюциязын болгаш ол чүрттүн хамаарышпас чоруунуң дугайында КНО-ның шиитпирлерин долузу-биле соңгаарладыышкын чокка амыдыралга боттандырары дээш туржуп турар.

Ж. Э. душ Сантуш Анголаның экономиказын болгаш камгалалыр аргазын бижыглаарының, даштыкыдан кыжаныышкынны ойтур шаарының хереэнге Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чүрттарның интернационалчы дузалажымчызы дээш хапшыы-биле ооруп четтириишкинни илергейлээн. Совет Эвилели моон-даа соңгр Ангола Улус Республикага ооң тускай догуннаашкынын, хамаарышпас болгаш девискээриниң бүдүн турар чоруун камгалаарынга деткимче-дузалажымчыны кылырын совет талаадан медеглээн.

Ю. В. Андропов болгаш Ж. Э. душ Сантуш ССРЭ биле Анголаның аразында найыралдың болгаш бүгү талалыг кадыг ажылдажылганың Найырал болгаш кадыг ажылдажыга дугайында кереэге бижээ-биле үндезилеттингеп, чайгылыш чокка хөгжүп турарынга сеткил ханышкынын илередип, бүгү талазы-биле, ооң-биле кадыг ангы-ангы деңнелдерге санал-онаалдарны солчуп, консультацияларны кылыр практиканы калбартып тургап, янзы-бүрү харылзааларны улам-на калбартыры чугула деп санап турарын илергейлээн.

СЭКП болгаш МПЛА — Күш-ажыл партиязының аразында ийи партияны байлакшыдар дуржулга солчуушкунуун моон-даа соңгаар үргүлчүлээрингe ийи таланың чүткүлү бадыткаттынган.

(СЭТА).

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Май 16-да Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунга совет-ангола документилерге ат салышкыны болган.

СЭКП биле МПЛА—Күш-ажыл партиязының аразында кадыг ажылдажылга дугуржулгага СЭКП ТК-ның Чиигизие секретары Ю. В. Андропов болгаш Жозе Эдуарду душ Сантуш ат салган.

ССРЭ биле АУР-ның аразында 1983-1984 чылдарда культура болгаш эртем талазы-биле кадыг ажылдажылга дугайында протоколга А. А. Громыко болгаш МПЛА КП ТК-ның кежигүнү, АУР-ның даштыкы хереглер министри П. Жоржи ат салган.

СЭКП биле МПЛА—Күш-ажыл партиязының аразында партийжи харылзаалариың планынга Б. Н. Пономарев болгаш МПЛА—КП ТК-ның делегей харылзаалариның талазы-биле секретары А. Ван-Дунен (Мбинда) ат салган.

Документилерге ат салыр үеде турганнар болза:

Совет таладан—эштер Г. А. Алиев, В. В. Гришин, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков, өске-даа албан кижилери;

ангола таладан—Ж. Э. душ Сантуштуң үдеп чоруур АУР-ның партия болгаш күрүне ажылдакчылары.

(СЭТА).

КЫЗЫЛ ТУКТУГ

«Тыва септелге тудуг» трестиң түс-түе коллективтериниң аразында Тураның септелге-тудуг участогунуң коллективи күш-ажылчы бедик көргүзүглерни доктаамал чедип ап турар. ССРЭ-ниң 60 чыл болган юбилейинге тураскаатқан социалистиг чарышка ийи киришкеш, трестиң шилчимир Кызыл тугун ол участок чаазадап алган.

Бо чылдың бирги кварталында септелге-тудуг участогунуң коллективи шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Коллектив 191 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын 103 хуу күүседткеш, Кызыл тугту кымга-даа алыспаан.

Хоочун бригадир И. Ф. Неделиниң коллективи социалистиг чарышка шаңналдыг черни эзлеп турар. Бригада эрткен дөрт айда ийи квартиралыг 4 бажыңны тудуп, пландан ажыр 44 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип алган. Бо чедиишкиннерде чаңгыс чажыт бар. Чыл эгезинден бээр коллектив бригада керээни-биле ажылдап турар. Бригадада сагылга-чурум экижээп, ажылчыннарның харымсалгазы бедээн. Бригада 1984 чылдың бүдүрүлге планын Совет Эвилелиниң составында Тыванның киргениинден бээр 40 чыл болур юбилейге уткуштур күүседир соруглгалыр.

И. ВАНЬКОВ.

ШЫНАРЛЫГ

Совет Тыванның 40 чыл юбилейге уткуштур калбаргаш чарышка идепкейлиг киржир соругаиы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи салган. Олардың ааззан сөзү ажылхерек кырынга боттанып турарып майның баштайгы он хонуунуң түңнели коргүскен.

Бедик сорттуг даг-дүгүн болбаазырадыр цехтиң технологтуг эдлегелери дүнхүн иштиидо 19—22 тонна продукцияны пландан ажыр ажылдап, бүдүрүп турар. Нормативтиг арыг продукция бүдүрериниң планын ай эгезинден бээр барык-ла 40 муң рубльге ажыр күүседкеннер.

Эрткен оң хонукта бедик сорттуг даг-дүгү болбаазырадыр цехтиң коллективи барык-ла 300 тонна хире даг-дүгүн дужлаганнар. Ол пландa көрдүнгенинден дыка ажыл турар. Бүдүрген продукцияның шыпары эки болган.

Ш. ИРГИТ.

ЭКИ ЧОРУДАР ДЭЭШ

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында 30 кижи составтыг суггатчы 6 звенону организастаан. 600 гектар тарызга шөлүн ам бо хүннерде олар суггарган.

Час соок, чылыг хүннер эвээжинден сугнуң курлавыры кызыы, суггарызга орайтап турар. Ынчалза-даа звено суггатчы шупту күнделиг чорудар дээш бүгү хемчеглерни ап, күженяшкинниг ажылдап тур.

Хоочун суггатчы Очур-оол Хомушкунуң звенозу 600 гектарны суггарар планныг, херек кырында 215 ганы суггарып дооскан. Звенодан бирги класстың суггатчызы Казакпан Монгуш, Алдын-оол Монгуш, Оюн-оол Хомушку олар чарыштың тиилекчилери.

Көгел Күжүгеттиң звенозу сөөлгү беш хонукта 150 гектарны суггарган. Чамбал Сааның звенозу Хөнделең-Аксында 115 гектар ажыг шолду суггарып алган, база эки ажылдап турар.

Часкы чер андырылгазы база багай эвес чорун турар. Сай-Хонаш, Чик деп черлерде, № 6 бута чанында 384 гектарны механизаторлар Кайгал-оол Кунгаа, Ашакай Саая, Сынаа Хертек олар аңдаргап.

«Барлык» совхозтуң төп салбырында 20 тракторлар часкы хову ажылдарынче киришкен. Тараа культуралары кукуруза, чагыс чыдыг сигеп, погаа болгаш картофель тарыырынга бо чылын 1880 гектарны андарары көрдүүлген. Майның 6—7-ге чедир 10 трактор-биле 600 гектарны чардырган. Ылгырбелиг трактор-биле хүнде 6,6 ганы кылыр турган, тракторист Казак-оол Күжүгет хүн нормазын 110—120 хуу чедирип турар. Трактористер Сарыг-оол Доңгак, Хоптак-оол Монгуш олар база социалистиг чарыштың мурнакчылары.

Тарыга шөлүн болбаазырадып, шыгын базырар, илиртээр, каток-биле таптаар ажылдарны база шалыпкын чорудуп турар.

Тараа чаштырар беш агрегат ажылдаарынга белеткеттинген.

Төп шанда 400 тонна ажыг үрезин кондициязынга чедир арыглаттынган, үрезинии хоранналарын дооскан.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ПРОКОПЬЕВСКИГЕ БЕДИК ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАН

ПРОКОПЬЕВСК (Кемеровo область), (СЭТА). Ажылагый болгаш культура тургузуушкунугa, хомүр-даш үлетпүрүн хөгжүдеринге улуг чедиишкиннери дээш база Ада-чүрттүн Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг ажелекчилерни ашкан тиилелгени чедип алырынга улуг салыышкыны дээш Прокопьевск хоорайны Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңналаан. Партияның хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының хоорай Соведининиң партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлөэлекчилери-биле кадыг ол бедик шаңналды тыысырынга тураскаатқан байырлыг хуралы аңаа болган.

СЭКП Төп Комитединиң составын хүндүлүг президиумуга сорук киришкинниг соцгаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кадидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаарга, чыыгланнар опу чылыы-биле уткаапнар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Россия Федерациязының Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш чазаапның өөгүннээринден чыыгланнарга, хоорайның болгаш областың бүгү ажылчы чоннарынга Төрээп чүрттүн шаңналы-биле холбаштыр ол ииир байыр чедирген. Прокопьевскиниң болгаш бүгү Кемерово областың келир үеде хөгжүллезин, чедиишкиннерин чугаалаан, чыыгланнар дамчыттыг адыш часкан турза, М. С. Соломенцев Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденин хоорайның тутунга калаан.

Партияның Прокопьевск хоорком комунун бирги секретары В. П. Жеваго, СЭКП-ниң Кемерово обкомунуң бирги секретары Л. А. Горшков болгаш өскелер-даа хуралга сөс ап, чүве чугаалаан, хоорайның болгаш областың ажылчыларын Төрээп чүрттүн бедик шаңналынга харыы кылдыр улам эки ажылдаар, партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин богтандырарынга, беш чылдың даалгаларын күүседирингe боттарының салыышкынын улгатырар дээрзин бүзүреткеннер.

Администрацияның ажыл-чорудулгазынга контроль

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

Республика типографиязы — бүгү Тыванын хандырып турар хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында партия организациязы администрациянын ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргенин. СЭКП-нин XXVI съездизиниң «Экономика камналгалыг болур ужурлуг» деп айтымышкынын амыдыралга боттандырарынче коммунистерниң күжүн мөңгүзүн. Оон ажылының шалыпкын, дээштиниден бүдүрүлгениң ажылының чедишкинниг болуру улуу-биле хамаарыжыр.

Бисте коммунистерниң хей кезии дүржүлгалыг, мергежилдиг эштер, бүдүрүлгениң эки организакчылары-даа бар. Оларны кол-кол участоктарда хүвай тургускан. Бо чорук администрациянын ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан айтырыгны кичээнгейге тургузуп, четтестерни ой-шаанда илереткеш, чайлаар арганы бөрип турар.

Материалдарны камнаары, энергия курлавырларының чизиргелерин эвээдедири ышкаш айтырыгларны партбюронуң перспективтиг планында кирген. Оны партбюронуң болган коммунистериниң иити · хуралдарынга чугаалажып турар. Бо айтырыг талазы-биле коллективтиң удуртукчуларының, кол специалистериниң отчёттарын дыңнаарын практикалаан. Удуртукчу эштериниң отчёттарын ынчаар дыңнаар чорук оларның ажыл-агыйжы болган политиктиг идепкейин бедидер.

Ылаңгыя хумагалал болган камналга талазы-биле комиссия улустуң контролёрлар, прожекторжулар-биле кады рейдилерни чорудуп, бүгү пехтерни хынап турар. Оон түнелдерип хөйге көзүлдүр чарлап азып, дыңнадып турар. Буруулулгаларга чогуур хемчегларни онаап, четтестерни чайладырынга коммунистериниң идепкейлиг киржилгезин чедип ап турар бис. Коммунистериниң кижи бүрүзү материалдыг курлавырлар камналгазының талазы-биле хууда чогаадыкчы планнарлыг.

Администрацияның ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан айтырыгларны партия хуралдарынга бүгү талалыг сайгарып турар апарган. Ону будүрүлгенин, идей-политиктиг болган социал-даа айтырыгларга хамаарыштыр чорудуп келдивис. Контроль ажылынга бүгү коммунистер партия хуралдарын дамчыштыр киржип турар. Ынчангаш партбюро хуралдарып баш бурунгаар эки болеткээрип, ажыл-херектиң байдалын хандыр өөренип көөрүн, тодаргай доктаалдарны хүлээп алырын онзагай чугулаалап көрүп келген.

Бисте администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссия үш кижи составтыг. Оон ажылы янзыбүрү угланышкынныг. Продукциянын шынарын, будүрүлгенин ажыктыын бедидерин, ажыл шагының ажыглалын, электри энергиязының болгаш материалдыг курлавырлар камналгазын олар контролья алган.

Сөөлгү үеде күш-ажылдың болгаш амыдыралдың байдалдарын экижидерин контрольдаарынче кичээнгейин күштелдирген. Күш-ажылга механизация болгаш автоматизация, техниканың айыыл чок чоруун сагып турары, ажылдаар черниң культуразы, ажылчыннарның садыг хандырылгазы, дузалал ажыл-агыйын, дыштанылганы организастаары, эске-даа айтырыгларны ол комиссия хей-ниити контролюнуң активиниг даянгаш чорудуп келгей. Комиссиянын ажыл планынга будүрүлгенин хөгжүдериниң кол айтырыгларын киирип, партиниң ажык хуралынга чугаалажып турар. Анаа директор, кол инженер, эске-даа специалистер илеткелдерин кылдыр.

Чижээ, Тываның пом үндүрер черииниң графиги деңескен эвес күүсеттинер чорук удаа-дараа болгулап турганы ажыга дыка саатты, таарымча чок турган. Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле комиссия ол айтырыгны партияның ажык хуралынга эрткен чылын чайын көдүргеп. Ол айтырыгны хуралдың хүлээп алган шиитпиринге бижээн болгаш контрольга алган, харыысалгалыг эштерге кол инженерни, цех начальнигин томуйлаан. Боттуг хемчегларни ап чорутканының түнелинде амгы үеде ажыл чогуур деңнелде тургустунган.

Од ышкаш республика солуннарын парлап үндүрериниң графиги саадаар, парлаан ажылдың шынары куду болур түүлдер эвээш эвес. Ол айтырыгны партбюрога тургузуп, тускай план хемчегларни ажылдап кылган. Эргижээн дериишкиннерни солуурунуң дутайы ында көрдүнген. Бо чугула айтырыгны администрация үстүкү органнарга тургускан. Амгы үеде ол айтырыгны контрольдан луужүрген.

Полиграфиянын кол болгаш дузалал материалдары-биле хандырылга дутайында чугаа үр үениң иштинде хүн айтырыгындан хүшпейн турган. Бо айтырыгны республиканың Министрлер Чөвүлелиниң ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле күркомитеттиң коллегиязынга киирген бис. Айтырыгны анаа өөрелип көрген болгаш амгы үеде байдал экижээн.

Коммунистер В. Х. Доржу, М. М. Михалева, Ф. Е. Касинцева олар составтыг администрацияның контрольдаар комиссия амгы үеде типографияның бажыңының септелгезин контрольдаар талазы-биле ажылды чорудуп эгелээн. Эрткен чылын олар будүрүлгени топ чылыдылга четкизинге кожар талазы-биле улуг ажылды чорукан. 1983 чылда чаа типографияның тудуун эгелээри-биле холбаштыр партия организациязының мурнунда улуг сорулга туруп турар.

Партия организациязы контрольдуң янзы-бүрү хевирлерин хөй-ниити-биле бир демнеп, дугуржулга ёзугаар чорударып, администрацияның ажыл-чорудулгазынга холгаарлавайн, анаа таарымчалыг байдалдарны тургузарын оралдажып турар. Коммунистер, бүгү коллектив планның онаалдаларны болгаш социалистиг хүзөлгелерни күүседириичe күштү мобилизастап турар. Оон күүседезин хандырарынче партия организациязының бүгү ажылы утланган.

В. ГОЛУБКОВ,
республика типографиязында партия организациязының секретары.

ЧАСКЫ ХҮН — ЧЫЛДЫ ЧЕМГЕРЕР

Тес-Хемниң «Чодураа» совхозунуң ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарын кыска хуусаада бедик шынарлыг доозар дээш, ажылдап турарлар. Ол совхозтуң № 1, 2 звеноларының бот-орулга-чарылгаже шилчээн.

№ 1 звеноңуң мурнакчыларының бирээзи — коммунист Анатолий Долзат — ДДН-70 деп суг чаштырар агрегаттың тракторист-машинизи, хүн нормазын 140-150 хуу күүседип турар.

Хоочун механизатор Максим Дүүчүнүң удуртқан звенозу часкы хову ажылдарында мурнакчыларының бирээзи. Владимир Чыргал, Алексеей Соян, Анатолий Чүсүк олар мурнакчыларның одуруун баштап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Анатолий Долзат, звено удуртукчузу М. Дүүчүн болук трактористер-биле.

М. КАЛЧАННЫҢ сөөү, фотозу.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБАВЫШААН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның Чингизие секретары эш Ю. А. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдын чылы» деп илеткелинге кылган түңнелдерге дүүштүр районнуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың өзек чылының планның онаалдаларын күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр база «Партия өөредилгезин улам ыдык сайзырадыгайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның докталын удуртулга турарының дудугайында» «Нарын» совхозтуң партком секретары Ф. А. Артыманың информациязын райкомуун бюрозунга дыңнаан. Март айда партия өөредилгезиниң системазында пропагандистерниң, политинформаторларның, агитаторларның эдчегларг семинары болуп эртиен. Пропагандистиг кичээлге белеткелиниң дугайында практиктиг сүмелер, кичээлдерге техниктиг херекселдерни ажыглаарының аргаларын сайгарып чугаалашкан. Мурнакчы пропагандистерниң киржилгези-биле арга-дүржүлгени хүн бүрүге баймдың чоруур пропагандистер районда эвээш эвес. Нарында совхоз директору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. Дугер, кижи эмчизи Т. Сактагай, «Чаа орукта» экономист В. Кунгаа, зоотехник А. Агыы, партком секретары Б. Бумбажай, Ленин аттыг совхозта агроном К. Баңзай, район төвүнде С. Байыр-оол, Т. Сава, И. Нурзет оларны адап болур.

СЭКП райкомуунуң бирги секретары, пропагандист А. Ч. Монгуш удурткан партия-ажыл-агый активиниң өөредилгезиниг теоретиктиг билиглерден аңгыда практиктиг талазынче кичээнгей салып турар. Семинар кичээлдерге агроүлетпүр комплекизиниң хөгжүлдезиниң дугайында практиктиг, амыдыралчы санал-оналдарын сайгарып турар. Активтиң эдчегларг кичээлинге удуртукчу кижиниң психологтуг мозуу-шынарларының дугайында практикум-семинарны партия райкомуунуң харыысалгалыг ажылдакчыларының ортузунда организастап эрттиргени дыңнакчыларга солуп, ажыктыг болган. Ол ышкаш партия тургузуушкунунуң болгаш идеология талазы-биле айтырыгларны программа ёзугаар чугаалажып турар. «Чаңарыш» совхозтуң № 4, 2, «Чаа орук» совхозтуң № 4 хөнжү орагдаларында (пропагандистери С. Ооржак, Б. Нуралт, А. Агыы) малчыннар ортузунда зооветеврединге эки тургустунганының түңнелинде оргидалар тузгузунда төрүүр 100 баш хонга онаашпыр 92-95 хураганнарны камгалап, районнуң мурнакчыларының одуруунда киргеннер.

Партия болган экономиктиг өөредилгеде четтестер ам-даа бар. Кодээ ажылагны ажылдакчыларының профвилел райкому, совхозтарда профкомнар экономиктиг өөредилгениң ажыктыг чоруун бедидеры-биле боттуг ажыдарны чедир чорудары негеттинип турар. Оң млаңгыя малчыннар ортузунга мергежилин бедидериниң талазы-биле шыгалда дужаарда экономиктиг билиниң база хынаары чугула. КМК-5-те, СТУ-да, Ленин аттыг совхозтуң сүт-бараан фермазында, районнуң сан кылдызинде политшколаларның кичээлдери үстүп, программа ёзугаар эртиен турар таваръылгалар бар. Кичээлдерге ажыглаар техниктиг херекселдер, дериге, коргүзүт материалдары-биле хандырыла районда иштиин-биле четпес. Албан организациялар-ның, будүрүлгелериниң, совхозтарының удуртукчулары техниктиг херекселдер садыг алыр талазы-биле ажылды тоомча чок көрүп турары канчап-даа таарышпас.

Чамдык школаларда өөредилге номнары чедишпес. Бир-ле дугаарында партия болган экономиктиг өөредилгениң методиктиг төвүлелдеринiң ажылын идепкейжидер, эртип турар кичээлдерниң хыналдазын партия организациялары контрольга алыр ужурлуг.

Партийжи болган экономиктиг өөредилгениң ажыктыг болган дээштиг чоруун чедип алыр, ажылчы чоннарны марксизм-ленинининиң идеяларынга киживидер ажылга районнуң партия организациялары, ол ышкаш пропагандистери бүгү-ле арга-курлавырларын чоп ажыглап, авангардчы ролюн көргүзер ужурлуг.

Д. ДАМБА-ХУУРАК,
СЭКП Эрзин райкомуунуң инструктору.

ЧАА БАЖЫҢНАР, КАЖААЛАР

«Бай-Тал» совхозта Чымым Кац-ооллуң удуртканы чеди кижи составтыг тудугжулар звенозу эки ажылдыг. Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле каттышканындан бээр 40 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка олар идепкейлиг киржип турар. Бирги кварталда тудугжулар Бичe-Шуй девискээринде чурттап орар, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Д. Мандай-ооллуң кыштаанга бир аал иштин чурттаар бажыңны ажыглалга киргеп. Од ышкаш район Совединиң депутады, малчын М. Өзер-ооллуң Эдезиниг-Ховуда кыштаанга бир чурттаалга бажыңын тудуп бергеп.

Эрткен юбилейлиг чылда ук звено кежигүннериниң совхоз будүрүлгезинге киирген үлүг бичe эвес. Тудугжулар ырак-узак малчыннарның чурттаалга бажыңнарын септээринге, тударынга база кыштагларны эдe кылын, чаартырынга шалыпкын ажылдаан. Чижээ, өшкү кадарчызы С. Кара-ооллуң Чуктуг-Хая баарында кыштаанга ийи өрээл бажыңны тудуп бергеп. Амгы хүннерде бир өрээлинде малчын боду чурттавышаан, эске талазын кызыл-булун кылдыр дериш тургускан. Оон соонда Шындазының Улуг-Кыйыг деп черде өшкү кадарчызы И. Кавдыр-ооллуң кыштаанга 300 баш шээр мал кирер чаа кажаапы тутканнар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин тудугжулар улуг сонуургал-биле танышкан. Ажылдың бүгү-ле участоктарынга харыысалгалыг бедидиң, сагылга-чурумну быжыглап, тудугжу бүрүзү хей-эттиг ажылдап турар. Онаашкан ижинге харыысалгалыг мурнакчыларга Б. Дамбаа, М. Бичe-оол, С. Хурад-оол оларны адап болур. Ынчангаш звено кежигүнүлери күш-ажылдың сагылга-чурумуун бедик деңнелге тудуп, будүрүлгенiң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын улам экижидер хемчегларни ап келген.

Тудугжулар бо хүннерде хой кажааларынга хереглээр тудуг материалдарын белеткеп эгелээн. Ол ажыл доостурга, улаштыр Туралыгның Берт-Дагда малчын Д. Донор-ооллуң кыштаанга бир чаа кажаапы немей кылыр. К. Чыдымның баштаан бо звенозунга совхозтуң директиназы бир автомашинаны быжыглап, эске-даа эргежок түүлдер-биле хандырган.

Х. КАРА-ООЛ.

Бай-Тайга район.

ХАВАН ФЕРМАЗЫНДА

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхоз эрткен чылын 30 тонна хаван эдиин күрүнеге сатkан.

Бо чылын совхозтуң фермазында 270 баш хаван бар. Бо хүннерде онда 60 хире хаван ооллары немешкен. Оларның азыралы эки. Дуржулгалыг ажылчыннар Алдын Натпит-оол, Татьяна Монгуш, Чылбак Монгуш оларның күш-ажылчы көргүзүү эки.

Республиканың Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш ферманың ажыл-ишчилери улам күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

КҮҮСЕДИПТЕРИНИҢ АРГАЛАРЫ БАР

Бистиң «Х Улуг хураа» совхоз чыл бүрүде шээр малдан арбын дүктү ап келген. Ол бирги беш чылдың үшкү чылында ажыл-агый күрүнеге 68 тонна лүк дужаар планныг. Оны 22700 ажыг хойдан, 2846 өшкүден алыр бис. Бо хүннерде өшкүден 2500 кг. дүктү кыргып алывыс. Ажыл-агыйның чалы эрткен кыштан хүр ашкан, ынчангаш күрүне планның күүседип алырының аргазы бар.

Эрткен чылын В. Тотпес-оол, Н. Балзан, В. Калзан, Г. Бичe-оол олар электриглиг хачы-биле хой кыргаш, чарыштың тиилекчилери болуп, шаннадып мактаткан.

Бо хүннерде кыргылдага белеткеп ажылы эгелээн. Совхоз төп болган Тойлук чайлагга хой кыргыыр ийи пунктулуг. Чайлаавыста пункт чаа болган аңаа улуг септелге негеттинмес, белеп. А төп пунктуну (аргелекчизи Эрес-оол Кызыл-оол) баштаан үш кижи септеп эгелээн.

Тойлук малчыннары чыл бүрүде хой кыргылдазынга идепкейлиг киржип келген. Бо чылын аңаа 8000 хойну кыргыыр, электриглиг 24 хачы ажылдаар. А төп пунктуга электриглиг 40 хачы, кыргылдага 50 кижинин ажылдарын баш удуур планнаан.

М. ДОПУЙ-ООЛ,
совхозтуң көл зоотехниги.
Кызыл район.

ЧАА ӨРТЕКТЕР —

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылдың декабрь 23-теги доктаалынга үндезилээн совхозтарга бот-орулга-чарылганы быжыглаар, оларның продукция будүрерин көвүдедири болгаш оон шынарын бедидери дээш материалдыг сонуургалын күштедирер, ол ышкаш Аъш-чем программазын чедишкинниг боттандырар сорулга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылдың март 3-те «Кодээ ажыл-агый продукциязын садып алыр өртээн өстүрер болгаш республиканың чавыс орулгалыг болгаш карылгалыг совхозтарының күрүнеге садар продукциязының өртээнге немелдеер киирер дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Хөй-хөй совхозтарның чавыс орулгалыг болгаш карылгалыг ажылдап турары экономика ажылының сулазы-биле тайылбырлаттынар. Планнаашкынга база улуг четтестер бар. Сан-төө болгаш план чурумун сагыыры, камналга чурумун шыгыырадыры дээш ёзулуг демисел чоруттунмайн турар.

Дыка хөй совхозтарда чер болгаш техника багай ажыглаттынып турар, мал ажылының продуктулуу болгаш чер ажылының культураларының дүжүдү чавыс болуп артпышаан. Сан-төө, материал болгаш күш-ажыл чарыгдалдары болгаш чидиргилери улуг. Бо бүгүнүң ужурунда кодээ ажыл-агый продуктуларының чаа өртектерин шын ажыглаарынче чогуур кичээнгейни салыры чугула.

Күрүнениң садып алыр өртектерин совхозтарның орулгалыы барымдаалап тодарадырда, оларны алды бөлүкке үскен. Совхозтуң орулгазы эвээш болган тудум-на, немелде төлевирни көвүдеп турар.

Совхозтарның, эске-даа кодээ ажыл-агый будүрүлгелериниң болгаш организацияларының, а ол ышкаш чурттакчы чонуң күрүнеге садар тараазының 1983 чылдың январь 1-ден эгелеп ажыглалга киргеп чаа өртээ мындыг болган:

бир тонна эки шынарлыг чымчак кызыл-тастың — 128 рубль, көк-тараанның — 155 рубль, суда биле мал чеми арбайның — 105 рубль, чиңге-тараанның — 150 рубль, пиво хаймындырар арбайның — 156 рубль. 15 хуу чедир чымчак кызыл-тас холушкак көк-тараанның — көк-тараанынга ден, холушкаа оон хойде — чымчак кызыл-тастынга ден.

Бир тонна орай быжар картофельдиң өртээ сентябрь 1-ден декабрь 1-ге чедир — 130 рубль, декабрь 1-ден март 1-ге чедир — 145 рубль, март 1-ден — 160 рубль. Ылгаттынмаан картофельдиң январь 1-ге чедир — 100 рубль, январь 1-ден — 120 рубль.

Мыйыстыг бода мал (бир тонналың): эң күштүүнүң — 1700 рубль, ортумаанның — 1420 рубль, ортумактан куду күштүүнүң — 1070 рубль, арганының — 850 рубль. Бирги чергенин бугаларының — эң күштүг инектинге ден, ийги чергенниң — ортумак күштүг инектинге ден, ийги чергенниң — ортумак күштүг инектинге өртээнге ден.

Ивилерниң болгаш сарлыктарының өртээ мыйыстыг бодаңын өртээ-биле домей. Бир хар чедир аныяк ивилерниң — эң күштүг инектиң өртээнге 20 хуунуң немээнинге ден. Аныяк мыйыстыг бода малдың денизин 350—400 килограмм чеде бөөр болза, 35 хуу, а 400 килограммдан ажа бөөргендө 50 хуу немелде төлевир бөөр.

Ийи хардан куду назылыг болгаш 300 килограммдан өрү денизиниг бугажыктарны эң күштүг улуг инектерниң эдиинiң өртээ-биле алыр.

Мыйыстыг бода малдың эдиинiң өртээ: эң күштүүнүң — тоннада 3604 рубль, ортумаанның — 3195, ортумактан куду күштүүнүң — 2600, арганының — 2193 рубль. Бирги чергенин бута эдиинiң өртээ эң күштүг бодаңынга. ийги чергенин — ортумак күштүүнүң — ортумак күштүг инектинге ден. Бызаа эдиинiң өртээ база-ла ындыг. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың январь 20-деги № 50 доктаалын ёзугаар бадылаан деңизинiң бөрүмдээлааш, аныяк бода малдың аар деңизиниг эдиинге 35 болгаш 50 хуу немелдеш төлээр. 300 килограммдан өрү деңизиниг, ийи хардан куду назылыг шарыжыктарның эдиинiң өртээ дээш күштүг улуг бодаңның эдиинiң өртээнге ден.

Хавaн өртээ: бирги чергенiң — бир тоннада 2090 рубль, ийги, үшкү чергенiң — 1870, дөрткүүнүү — 1400, стандарт чоктуң— 1120 рубль. Эмер хаван ооллардың бир килограммының өртээ — 3 рубль.

Эът комбинаттарында хаван эдиинiң өртээ база улгаткан. Бирги чергенiң эдиинiң өртээ — бир тоннада 3172 рубль, ийгизиниң — 2880, үшкүзүнүң — 2093, дөрткүзүнүң —2156, стандарт чогунуң — 2184 рубль. Эмер хаван ооллардың эдиинiң бир килограммының өртээ — 4 рубль 29 көпеек.

Шээр малдың (бедик даглардыг районнарныңдан өске черлерниң) өртээ—эң күштүг малдарның бир тонназының 2040, ортумак күштүүнүң — 1700, ортумактан куду күштүүнүң — 1280, арганының 1020 рубль.

Бедик даглардыг черлерниң эң күштүг шээр малының өртээ — тоннада 2320, ортумаанның — 1930, ортумактан кудуунуң — 1450, арганының — 1160 рубль. Бир хардан куду назылыг болгаш 28 килограммдан өрү деңизиниг аныяк шээр малдың өртээ — хөлди күштүг улуг шээр малдыңга ден. Тон кылырынга стандарт чок дүктүг болгаш чартык дүктүг база чолдак дүктүг хойларның өртээ 15 хуу эвээш болур.

Шээр малдың эдиинiң өртээ (бедик даглардыг районнарныңдан өске черлерге): дээди күштүүнүң — 5080, ортумаанның — 4437, ортумаандан кудуунуң — 3520, арганының — 2968 рубль. Бедик даглардыг черлерге: эң күштүүнүң — 5777, ортумаанның — 5037, ортумаандан куду күштүүнүң — 3988, арганының — 3376 рубль.

Бир хардан куду назылыг болгаш коң эдиг 10,3 килограммдан өрү деңизиниг хураган эдиинiң өртээ — эң күштүг улуг хойларның эдиинiң өртээнге ден. Чаглыг кудуруктуг хойларның кудуруун ангы саналр, оон өртээ — ортумак күштүг хойларның эдиинiң өртээнге ден. Тон кылырынга таварышпас дүктүг хойларның өртээ 15 хуу эвээш болур. Шээр малдың эдиинiң өртээн сыргак чокта кылдыр доктааткан.

Эът комбинаттарына чеди болгаш кудуруу чок чылгы мал келген таварылгада, оларны 20079—74 ГОСТ-ту ёзугаар хүзөэп алыр. Ол хүзөэп алырда, мал бүргузунуң өртөөнден 10 рубльди тыртар.

Кулуннарның болгаш 1—3 хардың аныяк малдарның бирги чергезининң эң күштүүнүң өртээ — бир тонна-

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЭФИРДЕ «ӨЭВИНФОРМ»

БУДАПЕШТ. Таптыг-ла бир чыл мурнуунда «Өэвинформ» программаның медээзин венгр радио-биле эң баштай чаңгыланып эгелээн. Ол үениң иштинде венгр найысылаадың транспорт информациязының албаны автомобилистерниң болгаш ниитиниң транспортунуң маршруттарынга шимчээшкинни канчаар өскертир деп планнаанының, кудумчуларга машиналарның сынмаржыышкынының болгаш орук кылыр ажылдар уржуудан болу бээр хемертен дуглаашкыннарының дугайын дыңнадып турар. «Өэвинформунуң» ажылдакчылары боттарының дамчыдылгаларынга чолаачыларга кайнаар-база кайнаар чоруза экизин сумелеп, өске-даа хөйхөй ажыктыг медээлерни дыңнадып турарлар. Олар эрткен чыл иштинде Будапештиниң орук шимчээшкиннеринге бярык бир муң хире өскерлиишкиннеринең дугайын дамчыткан боон турар.

Оон ажылы хоорайның эргечагыргаларының-биле сырый холбаалыышкынын дыка чиик боон турар. Найысылаадың чөвүлелия орук шимчээшкинин-биле холбаалыг-ла бүгү коммунал албан черлеринге кудумчуларга кандыг-даа ажылды кылып эгелээр дээнде, ол дугайын ийи хонук бурунгаар «Өэвинформга» дыңнадып турар кылдыр даандырып каан. Кажан кудумчуга шимчээшкинге шаптыктаашкыннар хемертен болуу бээр таварылгаларда такси чолаачылары дузалажы бээрлер. Такси диспетчерлери транспорт оруктарынга хемертен өскерлиишкиннер болганын чолаачылардан билип алгаш, олла дораан «Өэвинформунуң» ажылдакчыларынга радио-биле дыңнадырлар. Хоорайның эң чугула черлеринде шимчээшкинин хайгаарап турар телемониторлар база оларның ажылын чиигедип турар.

ҮЛЕТПҮР РОБОТТАРЫ

ПРАГА. Туулбу кылып үндүреринге ажыглаттынган ЧССР-де эң баштайгы үлетпүр роботун Нови-Ичин хоорайда тудуг материалдарының заводунда ажылдап эгелээн. Ол чехословак специалистериниң тургусканы автомат бүдүрүлгенин ажыктыын дыка улгатгырбышаан, хол-биле кылыр аар ажылдарны уявтыкаарының аргазын берген. Келир чоок чылдарда республиканың түүйбу заводтарынга ыңдыг элээн каш он роботтарны ажыглап эгелээр.

Бүдүрүлгенин автоматчайлары Чехословакиянның тудуг индустрияның хөгжүдериниң чугула угланыышкыны апарган. Ол соруулганы ССРЭ болгаш өскедаа ак-дуима чурттар-биле сырый кады ажылдажылгабиле күүседип турар.

Чехословакияның бүдүрүлгелери бо беш чылда ССРЭ-ниң чагыгларын ёзугаар түүйбу кылып үндүреринең 50 ажыт автоматтыг шугумнарын бүдүрер болгаш олар өрттедир түүйбуну кылыр чиг-этти белеткээринден эгелээш, ол белен продукцияны тускай хааржактарга савалаарынга чедир кижиниң киржилгезин чоокка бүгү ажылдарны кылып шыдаар.

ССРЭ-НИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ ХОШИМИН. Вьетнамның мурнуу чүгүнде Донгнай можуның-району — Чиан америк агрессияга удур демиселдиң чылдарында партизаннарның эң улуг баазаларының бирээзи кылдыр сурагжаан турган. Бо хүннерде ол алдарлыг аты Донгнай хемде тударыбиле белеткеп эгелей берген суг күжү-биле ажылдаар электри станциязынга тыпсыр деп шинтпирлээн. Ол 320 муң киловатт күштүг электри станциязын Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле тудуп тургузар деэн.

Тудугну удуртуруның талазы-биле штаб тургустунган болгаш ында вьетнам энергетиктер, эртемденнер, тудугжулар, партия болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери киргеннер.

«Чиан» дээр гидроэнергетиктиг белдир чүгле чурттуң ол кезээниң үлетпүрүн хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг эвес, харын база республиканың рис тарыыр эң кол черн—Меконг хемниң унунга көдээ ажыл-чагый бүдүрүлгезин үлгаттырарынга база чугула болур. Ол электри станциязы үнүш-дүжүттүр чүс-чүс муң гектар черлерден идегелдиг болгаш бедик дүжүттерни алыр арганы бээр.

КУБАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫ

ГАВАНА. Кубада көдээ ажыл-агыйны социалистиг үндезин-биле чаартыры шалыпкыны-биле боттанып турар. Көдээ ажыл-агыйны бедик бүдүрүкчүлүг чорударының чаа аргаларынче шилчиириниң үндезини кооператтаашкын болбушаан турар. Бүгүн республикада ыңдыг 1426 кооператив бар. Оларның үштүк бири Кубаның кол көдээ ажыл-агый культуразы боон турар чигир хымыргыжын өстүрүп турар. Чер болгаш мал-даа ажылдарының оон-даа өске эң чугула хевирлериниң бүдүрүлгезин база өөрүп турарын Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнүте кандидат, Бичин чер ажылдыларының национал ассоциязының (АНАП) даргазы Хосе Рамирес Крус СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга чугаалаан.

Кооперативтерге коллективтиг, деминг ажыл-иштиг артык күштүг тодаргайы-биле көстүп, оон бедик орулгалыы болгаш ажыктыг чоруу бадыткаттыынын турарын ол онзалап айытkан. Бир эвес 1980 чылда бир кооператив ажыл-агыйы чылда-ла ортумаа-биле 34 муң песо-акшаның продукциязын кылып үндүрүп турган болза, амгы үеде ол көргүзүт үштеңдаа хөй катап улгаткан. Тараачыннарның арыг орулгалары база өзүп турар.

(СЭТА).

ЛИВАН АГЕНТИЛЕЛДИҢ ДЫҢНАДЫЫ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның министрлер кабинединң бодунуң хуралыгга ливан-израиль дугуржулганың төлевилелиин бадылаашкын национал информация агентилели дыңнаткан. Ол ышкаш араб күрүнелерниң найысылаадарынче элээн каш министрлерни чорудуп, дугуржулганы тодарадыр тайылбырлаар болгаш Ливанның туружун илередир хеп шинтпир база хүлээп алган.

Ливанның депшилгелиг болгаш патриоттуг күштерииниң удуртукчуларының Соңгу Ливанның Эгорта хоорайынга болган калбак хуралының киржикчилери ол дугуржулганың төлевилелин шинтпирлин-биле буруу шапкаанар. Аңаа Ливанның депшилгелиг-социалистиг партиязының даргазы В. Джумблат, Ливан Компартиязының ТК-зының чиигине секретары Ж. Хауи, Араб социалистиг катап тургустумуушкун партиязының (БААС) чиигине секретары А. Кансо, сураглыг политиктиг ажылдакчылар, а ол ышкаш чурттуң президентизи чораан С. Франжье, премьер-министр чораан Р. Карами олар база олурушкан.

Р. Карами төвүлел хуралдың соонда журналистер мурнунга чүве чугаалаш, ливан-израиль дугуржулганың америк төлевилелин буруу шаварының күштериниң патриоттуу фронтузун тургузарының дугайын чарлаан.

ДАМАСК. (СЭТА). Сириянның даштыкы херектер министри А. Халдам Ливанга Каттышкан Штаттарның албадап хүлээп алдырганы израиль-ливан «дугуржулганың» төлевилелинден бодунуң чурттуун шуут орталаарының дугайын медеглээн. Вашингтонуун белеткээни дугуржулга төлевилели араб күрүне болур Ливанның бүгү хүлээлгелеринге удур бооп, ону Израильден болгаш АҚШ-тан хамаарылгалыг кылдыр салып турарын аңаа журналистер мурнунга чүве чугаалаш, медеглээн. Мурнуу Ливанны Тель-Авивтин чалчазы Хаддаттың холунга дамчыдып бээр чорук дээрге, аңаа израильдерниң эжелеп турарын херек кырында хевээр арттырары ол болурун Хаддам айытkан. Ол аңаа холбаштыр Сириянның болгаш өске-даа араб күрүнелерниң айыыл чок чоруунга ол дугуржулганың төлевилелиин

Улусчу чогаадылга фестивалы

ЧЕЧЕКТЕЛ-ЛЕ, ТӨРЭЭН ТЫВАМ

Майның айы — үүш-бойдустуң ногаарарын, чодураазының, чечек-чимистиң аймырап-чайт каас-чараш кылдыр частып турар онзагай үези.

Бо үеде чылдың-па Кызыл хоорайның пинтиниң ыры коллективтериниң байырлалын эртирери чаңчыл болган.

Эрткен субботада «Чечектел-ле, Төрээн Тывам» деп девизтиг пинти ырларның байырлалын эртирген. Ону эртирери-биле республиканың ыраажылар пинтилели, Кызыл хоорайның культура килдизи, профобличөвүлелдиң бот-тывыгыр уран чүүл талазы-биле бажыңы баш бурунгаар доктаалды хүлээп ап, оргкомитетти тургускаш белеткелди эгелээн.

Амгы болган пинти ырларның байырлалының мурнунда чылдардан илгалы — ыраажылар пинтилелиниң эмблемазын хөй хуу кылдыр чураап кудумчуларда, типотрафияга парлаан чарлалдарны хоорайның коскү черлеринде аскылааны. Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының эжининден Ленин кудумчузун куду чыскаал-биле маршатавышаан үрер хөгжүмүүн үделгези-биле ыр-шоорлуг көөп, хөгжүм-шин театрының мурнунга турупканы көрүүштүг болган.

Аңаа хоорайның эң эки 11 коллективтери киришкен болгаш бир муң чыгыы кижи хаара туттунган. Ол ыры байырлалынга Ленинчи партияны, Төрээн чуртту алган, акы-дунма пайыралды, күш-ажылчы кижилерни мактаап ырлар күштүг делгеми-биле чаңгыланып турган. Аңаа уран чүүл училищезиниң, ИХМ-ниң болгаш шериг кезээниң каттышкан үрер хөгжүмү ойнап бараан болган.

Байырлалга ИХМ-ниң (удуртукчузу Ю. Потапов), хоорайның харызаа салбырының (удуртукчузу Ю. Чехонадских), культура килдизиниң улусчу ыры-танцы ансамбли (удуртукчузу А. Кожура), уран чүүл училищезиниң (удуртукчузу Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Т. Леоптьева), № 1 школаның (удуртукчузу Т. Леоптьева), № 7 школаның (удуртукчузу А. Фирсов), № 14 школаның (удуртукчузу Ю. Потапов), «Тудуг кезектери» (удуртукчузу К. Данзын), башкы училищезиниң (удуртукчузу Ю. Черников) ыры коллективтери эки белеткенген болгаш көрүкчүлериң сонуургалып хайныктырган.

Инти ыры жанрының бир парын күүселдези акапелла (хөй үнге үделге чокка) талазы-биле Кызыл хоорайның ыры коллективтеринде неперең турарын демдеглээр херек.

Бо байырлалга башкы училищезиниң коллективи Бетховенниң «Дүнеки гимн» деп ырызын, № 1 школаның коллективи «Кызыл эшкиштер» деп орус улустуң ырызын база уран чүүл училищезиниң коллективи Глинканың «Патрпоттуг ырын» акапеллага күүселткени эң эки деп үнелелди алган.

Байырлалга 11 коллектив 26 ырларны күүселткен соонда РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң күрүне шаңналының лауреады, улустуң артизи, композитор А. Чыргал-оолдуң «Тыва черде...» деп Ю. Цейтлинниң сезүнге бижээн ырызын Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы И. Мининиң дирижёрзааны-биле бүгү ыраажылар болгаш чыгган хөй чон кады чиртпледир ырлажыпкан.

Оон соонда коллективтерниң удуртукчуларына болгаш идепкейлиг киржикчилерине республиканың ыраажылар пинтилелиниң акша шаңналын болгаш хүндүлүг бижиктерни тывыскан. Мындыг байырлалдар бо чылын районнар төптеринге база болур.

Б. САЯ.

ЧУРУКТА: хөй кижи киржикчилиг ыр байырлалының үезинде.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Чогаалчы болгаш амыдырал

МААДЫРЛАРЫ—ШЕРИГ КИЖИЛЕР

«Хөй кижилерниң амы-тынынга четкен дайындан дириг чедип келген мен. Чурттаптамның сорулгазы болза, хамык үүвени көргенним ёзугаар чүден-даа хамаарылга чокка чугаалап бээрэ». Чогаалчы Григорий Баклановтуң ол ыяш күзелин оон чогаалдарының маадырларының бирээзи чугаалап турар.

Хыт дээн назы үезинде, школа дооскан соонда, Бакланов эки турачы болуп даймнче аъттанныкан, артиллерия полугунуң солдадындан дивизион разведказының начальнигинге чедир орукту ол эрткен. Дайын төнгенинiң соонда Москваның литература институдун дооскан.

Дайын дугайында баштайгы номун, «Кол күштүг согугнуң мурнуу талазын» 1957 чылда, каш-каш чыл эрткенде, Бакланов бижээн. Удаваанда «Черниң сөөм кезии», «Калган улусту ол-бо дивес» деп тоожуларны болгаш «1941 чылдың июль» деп романны ол бижээн. «Кезээде — ол тос харлыглар» деп тоожу дээш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын чогаалчыга тывыскан.

Баклановтуң тайбын амыдыралга тураскаатканы номнарының («Өңнүктер», «Карпухин», «Акыларының эң хеймери») маадырлары база-ла фронтунуң оттуг чаазын, дайын үезиниң кадыг-дошкун школазын эрткен улус болуп турар.

Баклановтуң чогаадыкчы ажылы чүгле Совет Эвилелиниде эвес, даштыкы чурттарда база үнелелди алган. Оон номнары үжеп ажыг чурттарда парлаттынган.

— Картада айтып каан согунчугаш шыйгларны барымдаалап, дайынның чоруулгазын бижип шыдавас мен: ол согунчугаштарның чүзел-тургустунарын билир мен — деп, чогаал талазы-биле дуржулгазын тодаразып тура, «төөгүнүң аар дугуюнга бастырган кижилериң амыдыралын амыдыралдың «дүвүлел, дайынчы онгулардан» көргеп болгаш, ол чугаалап турар.

— Кадыг-дошкун болгаш аар-берге үеже катап-катап-ла өглип кээрингe чүү салдарлыг болуп турарыл?

— Дайын дугайында бодаарыл болгаш бижинiри берге. Өске чүүлдерни бижинир болза, сеткилге чиик болбайн аан. Бөгүнгү үениң дугайында тоожуну ам бижип кире бердим. Ону бижинирингe халаданчыг байдал мени куду баспас. Бөгүнгү ажыл-херектер-биле амыдырал долдунган болбайн аан. Билир мен, кезек үе эртерге чок болу бээр чүүлдер болгаш өске-даа болуушкуннар бар. Ынчалза-даа төөгүлүг болуушкуннар чонның сактыышкынында, оон амыдыралының хевирингe артып калыр. Литератураның түскай хүлээлгелери: эртип турар үениң хевирии, оон үнелиг угаан-бодал эртинелерин камгалап арттырары.

— Моон мурнунда-ла чугаалап турган болгай силер, Москва чоогунга демисел — бижип турар номуларның темазы...

— Ындыг. Кадыг-дошкун 1941 чылда Москва чоогунга демисел дугайын бижинир деп бодап алган мен. Хөй-хөй аныяк кижилер калган, бажын салган улуг эвес хемчээлдиг шөлге 16 танк бригадаларын демисешкен, чурттуң найысылалын камгалап алган, немецтерни олче эрттирбээн. Мээң улуг акым база аңаа өлүртккен. Ол үениң, ол кижилериниң, аңаа дайынчыдан маршал Жуковка чедир, дугайында бижиксээн мен.

— Дайын үезинде тургустунган угаан-бодал эртинелериниң дугайында темага келдиниз. Ол дугайында биске делгеремгейн-биле чугаалап берип көрүнерем.

— Дайынның чылдарын эктинге чүктеп эрттирген фронтчуларның онзагай хөөн-сеткили болза, чаалап алган аскежии дээш оларның чоргаарланып чоруууру.

Чаа-чалбак — эң улуг халап. Ол кадыг-берге үде совет кижилер кайгамчык талаларын көргүскен. Эң берге байдалдарда оларның эки талаларын көстүп келген: ак сеткилдиң, бодунуң амы-тынын безин артызына каан чоразы, хүлээлгезинге, күзел-соруунга бердингени. Бир херээжен кижиниң чагаазының журналдан номчаавымны сактып ор мен: ол бүүн дайынның дургузунда хонор болуп келген, оон оглу хөй хан ышкынганындан дайын-чаага өлген. Мен ону кончуг эки кылдыр даап бодап ор мен: балыглаткан хөй-хөй кижилериниң агымы, ёзулуг төлептиг эр меня мурнай сөөртүп ап көрүнер деп улусту мурнай кайыын дилээр.

— Кижилерни кандыг-бир үүвете төөгү өөредип болур ирги бе?

— Мен аңаа бүзүрексээр мен. Бир эвес бөгүнгү амыдыралдың болуушкуннарын, ап көөр болза, эрткен шагның кичээндиргилери улуг өөредиг болбайн турарының барымдаалары база бар.

Ынчангаш төөгүнү эки билир болуру кончуг чугула. Дайынның халаптыг уржуктарын болдурбазы-биле эрткен үениң кичээндиргилериниң түнелүндүрери кезээде күзенчиг болуп артып келген.

— Силерниң бодап турарыңар-биле алырга, бөгүнгү литературан. ыол сорулгазы үү болуп турарыл?

— Литератураның сорулгазы кажан-даа чангыс: шынны бижинири. Чогаалчының бодунуң мөзү-шынары, Василий Шукшин ону кончуг шын демдеглээн, эки бүдүштүг болур ужурлуг. Ниитилелдиң социал портредин салгалдарга эки ном арттырып каар ужурлуг. Чугаалап-ла турар, номнарны бижип-де турар, ынчалза-даа дайыннар уламчылавышаан. Ол ындыг. Бир эвес уран чүүл чок болза, делегей кандыг болу бээрин база билбес бис. Чүү-даа болуп турза, уран чүүл уттундурбас, чүге дээрге, ол болза, кижи төрелгетениин хереглелп. Кижизиг, чаагай сеткилдиг болуруңче уран чүүл, литература кыйгырып турар.

Политикадан литература хоорук болбайн турар, чүге дээрге бөгүнүнүң политиказы эң чугула айтырыгны — кижи төрелгетени турар бе деп чүвени шинтпирлеп турар. Бир эвес уран чүүл амыдыралды шын көргүзүп турар болза, бодунуң үезиниң агымының кыдыы-биле эрте бербес ужурлуг. Чогаалчы кижиниң бодунуң сеткилхөөнүүнүң дугайында чугаалап тур мен.

О. МАРТЫНЕНКО.
(ПМА).

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ЧОН ОРТУЗУНГА НЕПТЕРЕДИР

«Күш-культураның болгаш спорттуң масселының улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш Эрзин районнуң күш-культура болгай спорт комитеди ажыл-агыйларда, бүдүрүлгелерде болгаш коллективтерде хөй-ниитиг организацияларының киржилгези-биле чамдык тодаргай хемчеглерни кылып чоруткулаан.

Ук доктаалдың танылтырылгазын болгаш олталазы-биле бо үеге чедир кылдынган ажылдарның база шинтпирлеттинмээн айтырыгларның дугайында СЭКП райкомунуң пленумунга болгаш район Совединиң сессиязынга чугаалашкан. Аңаа ап чорудар хемчеглерниң планын тургузуп, оон түүселдезин албан организацияларга, бүдүрүлгелерге болгаш тустус коллективтерге дагзып, аңаа доктаамал контрольду тургускан.

Районда 13 күш-культура коллективтеринде пинтизин-биле 3600 ажыг спортчу хаара туттунган. Эрткен 1982 чылда 1474 кижи ГТО нормаларын дужаагап. 1800 ажыг кижи массалыг разрядтарны, оларның аразынан 3 спортчу бирги разрядтын нормаларын күүсеткеп.

Кышкы сезонда харлаазы айны-биле 3500 кижи ГТО-ның нормаларын дужаагаң. Ол үүл дээрге, мооң мурнунда чылдарга бодаарга, кедээ спорттуларның болгаш күш-культуржуларның саны орнычок өзүп, ажылчы чонналрның хостуг үезин болгаш культурлуг дыштанылгазын багай эвес деңнелге организастап турарының демдээ.

Бүдүрүлгелерде болгаш албан организацияларда күш - культуржуларның болгаш спортчуларның көвүдээни-биле чергелештир спорт базазы чыл саныында улам быжыглып, спорт тудуглары немежип, чаа дериг-херекселдер чагыглар бүгаар кээп турары спортчуларга өөрүнчүг. Районда бо хүннерде 5 спорт залы. 13 волейбол, 8 баскетбол болгаш 2 футбол ойнаар шолдер, хүрежиринге 3 комплект хевистер бар. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринде 85 хөй-ниитичи тренерлер болгаш башкылар хаара туттунган. Күш-культураны болгаш спорттуң сайзыралдырынга чамдык организациялар, коллективтер, ажыл-агыйлар эвээш эвес үлүүн киирип, идепкейлиг бедидип турар. Райкүүскомнуң иштинги херектер киидизиниң, район эмнелгезиниң, «Чаа орук» совхозтуң коллективтеринде ол талазы-биле кичээнгейни улгаттырганындан күш-ажылдың сагыпга-чурумуу улам экижип, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажылының будурукчулуу бедип, шынары экижип, кижилериниң аармыр чоруу мурнунда чылдарның деңнелиндеп кызырылган.

Аныяктарны болгаш ажылчы чонналрны спортче массалыг хаара тудар, оларның хостуг үезин ажыктыг, солун эрттирер дээш хөй-ниитичи аныяктар-даа, хоочуннар-даа, кызымак чоруун коргүзүп келгенивер. Оларның чижээнге Сүге-Маадыр Соян, Кызыл-оол Дашзырын, Алдын-оол Соян, Кара-оол Онгай-оол, Сергей Монгуш, Анатолий Дондуп, Нина Сагды, Басов Күндүү болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

Эки ажылдар кылдынып чоруп турза-да четпестерниң саны база эвээш эвес. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары күш-культура болгаш спорт ажылынче кичээнгей салбас, ону херекке албайн турары бүдүрүлгенин-даа, ажыл-агыйнындаа пинти ажыл-чорудулгазынга канчап-даа тавтырышпас. № 5 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада (даргазы Д. Куулар), Ленин аттыг совхозта (директору З. Баизай) спорт ажылы кончуг чаныс деңнелде. Ол коллективтерде, чүгле күш-культура, спорт ажылы эвес, пинти ажылчорудулга, планнаар опаалдалар күүселдези доктаамал шинтпирлеттинмейн турар. Ында партия, профэвилел, комсомол организациялары ажылчы чонналрның культурлуг дыштанылгазын организастаарынче сагыш салбайн, суда салдынган. Ленин аттыг совхозта бо хүннерде төп салбырда-даа, бригадалар топтеринде-даа спортчу шолчүгештер чок. Дөрт чыл дургузунда доктаамал спорт инструктору чок.

№ 5 КМК-да ажылчынналрның 75 хуузу аныяктар болгаш комсомолчулар. Ында профэвилел, комсомол организациялары күш-культура болгаш спорт ажылын сөөлгү үеде сулараткан. Бо талазы-биле Эрзин көжээ Советиниң күүскомунга айтырыгны чугаалашкан соонда ооң даргазы Д. Куулар ажылды сегидерин аазаап турган. Оон баар чартык чыл четкен. Байдал биээги-ле хевээр.

Районнуң школаларында күш-дамыр кижизидилгезиниң айтырыгы алзап бергедээшкиннерге таваржып турар. Бирги эөлчегде тускай эртемниг башкылар чедишпес. Районнуң улус өөредилге килдизи бо айтырыгны ам-даа ниитирлеп шыдавайн турар. Школаларда спорттуң материал-техниктиг базазы ам-даа кошкак, күш-культура кичээлдерин болгаш оон дашкаар үелерде секциялар эрттирер дериг-херекселдиг тускай кабинеттер болгаш орээлдер чок.

1982—1983 чылдарда районнуң шилиндек командалары республика чергелиг спортчу маргылдааларга доктаамал киржип, багай эвес түңнелдерни чедип ап келгеп. Район чергелиг янзы-бүрү 11 маргылдааларга 583 спортчу киришкен, оларның 112-зи ийиги разрядтыг нормаларын күүсеткеп.

Спортчу үүүшкүннерни организастаары сөөлгү үеде чаңчыл апар чыдар. Районнуң спортчулары Тоо Хемде «Кызылаар» совхозтуң болгаш Кызыл районда Шамбалыг суурнуң бамбүкчүлери-биле эш хуу ужураажымышкынны чоокта чаа кылып, дуржулга солушканнар. Район эмнелгези спортчу коллективтериң бирээзи. Оон кежигүннери Мөрөл, Нарын суурларже үүүшкүннерни чорудуп турарлар.

Чоп ортузунга күш-культураны болгаш спорттуң пропагандалаар, ону оларның хүн бүрү амыдыралы-биле холбаар, ажыл-агыйларда, албан организацияларда болгаш школаларда спорт ажылын экижидер талазы-биле Эрзин районнуң күш-культуржуларының мурнунда сорулгалар, кылыр ужурлуг чугула ажылдарның планы тургустунган. Ол сорулгаларның күүселдезин чедип алыры — спортчу бүрүзүнүң, удуртукчунуң дорт хүлээлгези.

Ш. АЛА.
районда спорт комитединиң даргазы.

БИР ДЕМНИИ-БИЛЕ

Эрзинде «Чаа орук» совхоз районда хөй кежигүннерлиг улуг спортчу коллективтериниң бирээзинге сападын турар. Каш чыл бурунгаар Бай-Даг суурга хөй эвес санныг күш-культуржулар болгаш спортчулар турган болза, ам оларның саны 500 чедир өзүп. «Урожай» спорт ниитилелиниң 200 ажыг кежигүнери бар апарган. Совхозта спорттуң материал-техниктиг базазы быжыглып, спорт шолчүгештери немежип, дериг-херекселдер-биле хавдыртынып турар. «Чаа орук» совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел, комсомол организацияларының СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалының улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырар дээш эвээш эвес ажылларны кылып, ажылчы чонналрны күш-культураже массалыг хаара тудар, спорттуң чон ортузунга пропагандалаар талазыбиле районда социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар.

Сөөлгү үеде совхозтуң спортчулары район база республикага чергелиг маргылдааларга доктаамал киржип, аңаа удаа-дараа шаңналдыг черлерни эөлеп келгеннер. Кышкы сезонда районнуң бирги чери дээш хаак маргылдаазы «Чаа орук» совхозтуң базазында болуп эрткен. Хаакка ГТО нормаларын дужаагаң мооң мурнунда чылдарга бодаарга, кедээ спорттуларның болгаш күш-культуржуларның саны орнычок өзүп, ажылчы чонналрның хостуг үезин болгаш культурлуг дыштанылгазын багай эвес деңнелге организастап турарының демдээ.

Бүдүрүлгелерде болгаш албан организацияларда күш - культуржуларның болгаш спортчуларның көвүдээни-биле чергелештир спорт базазы чыл саныында улам быжыглып, спорт тудуглары немежип, чаа дериг-херекселдер чагыглар бүгаар кээп турары спортчуларга өөрүнчүг. Районда бо хүннерде 5 спорт залы. 13 волейбол, 8 баскетбол болгаш 2 футбол ойнаар шолдер, хүрежиринге 3 комплект хевистер бар. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринде 85 хөй-ниитичи тренерлер болгаш башкылар хаара туттунган. Күш-культураны болгаш спорттуң сайзыралдырынга чамдык организациялар, коллективтер, ажыл-агыйлар эвээш эвес үлүүн киирип, идепкейлиг бедидип турар. Райкүүскомнуң иштинги херектер киидизиниң, район эмнелгезиниң, «Чаа орук» совхозтуң коллективтеринде ол талазы-биле кичээнгейни улгаттырганындан күш-ажылдың сагыпга-чурумуу улам экижип, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажылының будурукчулуу бедип, шынары экижип, кижилериниң аармыр чоруу мурнунда чылдарның деңнелиндеп кызырылган.

Аныяктарны болгаш ажылчы чонналрны спортче массалыг хаара тудар, оларның хостуг үезин ажыктыг, солун эрттирер дээш хөй-ниитичи аныяктар-даа, хоочуннар-даа, кызымак чоруун коргүзүп келгенивер. Оларның чижээнге Сүге-Маадыр Соян, Кызыл-оол Дашзырын, Алдын-оол Соян, Кара-оол Онгай-оол, Сергей Монгуш, Анатолий Дондуп, Нина Сагды, Басов Күндүү болгаш оон-даа өскелерни адап болур.

Эки ажылдар кылдынып чоруп турза-да четпестерниң саны база эвээш эвес. Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары күш-культура болгаш спорт ажылынче кичээнгей салбас, ону херекке албайн турары бүдүрүлгенин-даа, ажыл-агыйнындаа пинти ажыл-чорудулгазынга канчап-даа тавтырышпас. № 5 көжүп чоруур механизастаттынган колоннада (даргазы Д. Куулар), Ленин аттыг совхозта (директору З. Баизай) спорт ажылы кончуг чаныс деңнелде. Ол коллективтерде, чүгле күш-культура, спорт ажылы эвес, пинти ажылчорудулга, планнаар опаалдалар күүселдези доктаамал шинтпирлеттинмейн турар. Ында партия, профэвилел, комсомол организациялары ажылчы чонналрның культурлуг дыштанылгазын организастаарынче сагыш салбайн, суда салдынган. Ленин аттыг совхозта бо хүннерде төп салбырда-даа, бригадалар топтеринде-даа спортчу шолчүгештер чок. Дөрт чыл дургузунда доктаамал спорт инструктору чок.

№ 5 КМК-да ажылчынналрның 75 хуузу аныяктар болгаш комсомолчулар. Ында профэвилел, комсомол организациялары күш-культура болгаш спорт ажылын сөөлгү үеде сулараткан. Бо талазы-биле Эрзин көжээ Советиниң күүскомунга айтырыгны чугаалашкан соонда ооң даргазы Д. Куулар ажылды сегидерин аазаап турган. Оон баар чартык чыл четкен. Байдал биээги-ле хевээр.

Районнуң школаларында күш-дамыр кижизидилгезиниң айтырыгы алзап бергедээшкиннерге таваржып турар. Бирги эөлчегде тускай эртемниг башкылар чедишпес. Районнуң улус өөредилге килдизи бо айтырыгны ам-даа ниитирлеп шыдавайн турар. Школаларда спорттуң материал-техниктиг базазы ам-даа кошкак, күш-культура кичээлдерин болгаш оон дашкаар үелерде секциялар эрттирер дериг-херекселдиг тускай кабинеттер болгаш орээлдер чок.

1982—1983 чылдарда районнуң шилиндек командалары республика чергелиг спортчу маргылдааларга доктаамал киржип, багай эвес түңнелдерни чедип ап келгеп. Район чергелиг янзы-бүрү 11 маргылдааларга 583 спортчу киришкен, оларның 112-зи ийиги разрядтыг нормаларын күүсеткеп.

Спортчу үүүшкүннерни организастаары сөөлгү үеде чаңчыл апар чыдар. Районнуң спортчулары Тоо Хемде «Кызылаар» совхозтуң болгаш Кызыл районда Шамбалыг суурнуң бамбүкчүлери-биле эш хуу ужураажымышкынны чоокта чаа кылып, дуржулга солушканнар. Район эмнелгези спортчу коллективтериң бирээзи. Оон кежигүннери Мөрөл, Нарын суурларже үүүшкүннерни чорудуп турарлар.

Чоп ортузунга күш-культураны болгаш спорттуң пропагандалаар, ону оларның хүн бүрү амыдыралы-биле холбаар, ажыл-агыйларда, албан организацияларда болгаш школаларда спорт ажылын экижидер талазы-биле Эрзин районнуң күш-культуржуларының мурнунда сорулгалар, кылыр ужурлуг чугула ажылдарның планы тургустунган. Ол сорулгаларның күүселдезин чедип алыры — спортчу бүрүзүнүң, удуртукчунуң дорт хүлээлгези.

Ш. АЛА.
районда спорт комитединиң даргазы.

Нарын ортумак школазының аныяк башкызы Сергей Монгуш районда идепкейлиг хөй-ниитичи тренерлерниң бирээзи. Ол күрүненiң Кызылда педагогика институдунга өөренип тургаш, хостуг хүрештиң чурумун болгаш оон аргаларын кончуг эки шиңгээдип алган.

Аныяк саңгаага бижиг билиг бээриниден аңгыда Сергей Монгуш оларның күш-дамыр кижизидилгезинче кичээнгей салып, спортчу мергежилиниң чамытгарын бодунуң өөренiкчилеринге күзелдии-биле дамчыдып берип турар.

ЧУРУКТА: (оң талада) тренер С. Монгуш хостуг хүреш секциязында.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ШКОЛАВЫСТА СПОРТ СЕКЦИЯЛАРЫ

Республиканың ырак-узак булуннарының бирээзи —бистиң Нарын суур хүн келгеп тудум чаагайжып, улам экижип турар. Оон-биле чергелештир суурнуң школачыларының, аныяктарының болгаш оске-даа ажыл-ишчилериниң спортчу мергежилин доктаамал озуп, оларны күш-культураже болгаш спортче массалыг-биле хаара тудар талазы-биле чамдык ажылдар кылдынып келгеп.

Нарын ортумак школазының дирекциязы, школада күш-культура чөвүлели өөренiкчилериң күш-дамыр кижизидилгезинче кичээнгейни үгландырган. Күш-культура кичээлдериндеп аңгыда класстар бүрүзүнге уроктар аразында кыска гимнастика эртиреринi калбаа-биле шиңгээдип эгелээп.

Эртенги кичээлдер эгелээр билек-де спорт залын школачылар эөлептерлер. Ында волейбол, баскетбол секцияларында 290, шыдыраада 60 өөренiкчи доктаамал хаара туттунган. А мээң удурткапым тыва база хостуг хүреш болгаш самбо секцияларын чоокта чаа тургустунган. 70 хире школачылар болгаш аныяктар аңаа киржип, күрештиң үстүнде хевирлериниң үнделиниң болгаш оон кол-кол арганарын багай эвес шиңгээдип алган. Районнуң бирги чери дээш хостуг хүреш маргылдааларынга бистиң школаның спортчулары багай эвес түңнелдиг киржип, ийи удаа спорт комитединиң шилчиир кубогун чаалап ап келдивис.

Өөредилгези эки, быжыг саңгаага-чурумнуг, спортка хандыкшылдыг өөренiкчилер эвээш эвес. Вадим Кыргыс, Роман Манчыт, Руслан Ишкин болгаш оон-даа өскелер ийиги спортчу разрядтарның нормаларын күүсеткеп.

Школада спорттуң сайзыралдырынга шаптыктап турар бергедээшкиннер чок деп болбас. Ылаңгыя дериг-херекселдер, волейбол, баскетбол мячилери, спорт хепгери чедишпес.

Районнуң улус өөредилге килдизи, школа дирекциязы школачыларыны массалыг күш-культураже болгаш спортче хаара тударынга шаптыктап турар ындыг четпестерни дарый чайладырыпче хамыкты мурнай саңгыя салыр ужурлуг. С. МОНГУШ,
башкы, хөй-ниитичи тренер.

телевидение

МАЙ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер. 9.20 — Хөй сериялыг уран-чечен телефильм —«Вечный зов». Ийиги кезээ. 5-ки серия — «Боль и гнев». 10.25— «Аян-чорукчулар клуббу». 11.25 — Д. Д. Шостакович. Оркестрлиг фортепьянога № 1 концерт. 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сибирьын Болгаш Ыраккы Чөөн чуктуургаар». Документалдыг фильмнер. 15.40 — «Уругларга анчыгаштар дугайында». 16.10 — Литваның улустуң музыказының концерти. 16.35 — «Горнистер, харыылаңар!» 17.20 — «Кейгүнчугаш аза берген». Мультфильм. 17.30—17.45 — Чапсар. 17.45 — УССР-ниң күртелерадиозуунуң бандуристер концерти. 18.15 — Неделяның спорту. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Эртем болгаш амыдырал. 19.30 — Футболга чурттар аразының эш хуу үжүражышкыны. Австрияның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары ойнаар. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Ужель та самая Татьяна». Телефильмниң башгайы үндурулгези. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — Концерт. 23.00—00.45 — Футболга олимпийжи маргылдааның шилилге ужүражышкынының. Болгарияның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары ойнаар. Чапсарда —«Бир эвес кадык болуксазынза».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.35 — Ниити биология. 9-ку класс. Эволюцияның амгы үеде теориязы. 13.05 — Ада-иелер, сылерге. 13.35 — Астрономия. 10-гу класс. Өртемчейниң тургузуу болгаш эволюциязы. 14.05 —«Дириг амытаннар канчаар көөрүл?» Эртем-тайылбырлыг фильм 14.40 — «ПТУ-да канчаар база чүү чүвеге өөредирия?» Металлист ажылчынналрны белеткээшиниң дугайында. 15.10 — А. П. Чехов. «Ваня якый». 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Азия төвү». 19.00— Киножурнал. 19.10 — «Чогаалчы болгаш үе». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 «Кино көрүкчүзүңүң эдерингизин». 21.00 — «Үе». 21.30 — «Уттундурган эткерекселдер». Уран-чечен телефильм. 22.40—22.55 — Делегейниң чазаг-терге чарыжы. ГДР-ден дамчыдылга.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын үүктеп хаттың күжү секундага 9—14 метр. Дүне агаарның температуразы 5—10 градус чылыыр, чамдыктарынга 4 градус соокта 1 градус чедир чылыыр. Хүндүс 18—24, чамдыктарынга 11—16 градус.

Автооруктарга көстүүр эки. Кызылга чуга булуттаар. Дүне 5—7, хүндүс 19—21 градус чылыыр.

Редакторнуң орлакчызы К. К. САТ.

КИНО

МАЙ 18-ТЕ

«ПАПЫРАЛ»: «Москва слезам не верит» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.00, 20.00. «Артерии жизни» 15.00, 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Живая радуга» 9.40, 15.00. «4:0 в пользу Танечки» 11.10, 13.00, 19.00. «Грачи» 17.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Праздник детства» 15.00. «Не покидай меня Амира» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Приказ: перейти границу» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыылаглыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үзетүүр килдистериниң 2-31-75, провагында болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көжээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун желбейн баргалда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1626.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00143

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 116 (12206) | 1983 чылдың май 19, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 коп

ЯДРОЛУГ ДАЙЫН— КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕНГЕ УДУР КЕМНИГ ҮҮЛГЕДИГ

Эртемденнерниң Бүгү-эвилел конференциязы

Дайын болгаш тайбың дугайында айтырыг кижи төрелгетенин кезээде дүвүредип келген. Ол айтырыг бистиң бомбурзовистиң чурттакчыларының мурнунга бөгүн чяди-биле тургустунуп келген, чүге дээрге кижи төрелгетенге удур дириглеп ыдыг үреглекчи, ыдыг аймылдыг чепсек мурнуку үелерде турбаан. Термоядролуг дайының кайы хире аймылдыны эң эки билир эртемденнерге бомбүрзектиң салым-хуузу дээш харысалга оналаашы турар. Кижи төрелгетенниң таваржып турары бо нарын болгаш аймылдыг байдалды ылаптыг сайгарып көөр, оон чайлаарының оруктарын тывар шинчилеңнг күзел эртемденнерниң кижи төрелгетенин ядролуг дайының аймылындан чайладыр, чепсегленишкинин дүжүрер болгаш тайбың дээш Москвага май 17-де болган Бүгүэвилел конференциязының киржикчилерин каттыштырган.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының удурткучулары, даштыкы сүреглыг эртемденнер, Пагуош шимчашкининиң удурткучулары конференциязының президиумунга олурганвар.

Эртемденнериниң дайынга удур шуулганын ССРЭ-ниң Эртемденнер академиязының президентизи академик А. П. Александров эге сөс-биле ажыктаан. Термоядролуг халапка удур тайбыгга шыак күштериниң каттыжыышкынынга бо ужуражылга чүтүлга базым болур дээрзинге идегелии ол илереткен.

«Делегейниң аймыл чок чоруун быжыглаарынга эртемденнериниң ролюнуң дугайында» деп темалыг илеткелин СЭКП ТК-ныц Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары академик Б. П. Пономарев кылган. Делегейде ам тургустунуп келген байдал дээш совет эртемденнер, бүгү совет кижилер-биле, угаан-сарыылдыг бүгү улус-биле бир демей дүвүреп турар деп, ол чугаалаан.

«Тайбынны камгалап арттырар, термоядролуг халапты чайладыр деп айтыыр бөгүн улустарга чүгүлга болуп турар. Бистиң партиявыстың, Совет күрүнениң, бөмбүрзектиң бүгү кижилериниң делегей планывда оон чугула чүве чок» — деп, Ю. В. Андропов «Карл Маркстың өөредии болгаш ССРЭ-ге социалистиг тургузуушкунуң чамдык айтырыглары» деп чүүлүнге бижээн. Иниги кижи төрелгетенниң ол айтырыын ылаптыг шинтпирлээрингe бирги ээлчегде дайын аймылының байдалын болгаш хемчеглин улус массаларның угаан-медерелинге калбаа-биле чедирери, оон кайыын үнүп турарын тодаргайы-биле көргүзери, бомбүрзектиң тайбыгга ынаксыдыг күштерин бүгү талап-биле мобилизастаары чугула. Ол бүгү-ниити болгаш интернационалчы херекке кол роль эртемденнерге оналаашыр. Кижи төрелгетенни ядролуг халаптан чайладыр херекке олар боттарының билиглери болгаш дуржулгазы-биле, боттарының эртемден ат-алдарының тезистерин салган айтырымнга ССРЭ-ниң сайалдарының чаңгыс аай комплексизин годаратқан харыылары кижи төрелгетенни атомнуг дайыннан чайладырының программазын көргүскен. Совет тайбың программаның соруглагы делегейниң туружун бүгү тала-биле быжыглаары болгаш Барыын чүктүң агрессивчи болуктериниң оон дайынзың «ийиги үндүрүгезин» дээр чүүлүн албадаар оралдажыышкынналарынга чайгылыкы чок согугну бээри болзур.

Совет эртемденнер тайбың дээш чүткүлдүг туружун турар деп, илеткелчи уламчылаан. Оларның күш-ажылын тайбыңга, улустарның эргеажыктарынга дүүшпес кылдыр партия, Совет күрүне кажан-даа ажыглаавас дээрзин олар билирлер. Тайбың камгалалынарының баштайгы одуругунга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязы чоруп, атомну тайбың соруглагаргa ажыглаар дээш туружун турарлар. Ядролуг дайынны чайладыр болгаш боо-чепсектэ эдерер бүдүрер чорукту сокседыр дээш совет болгаш делегейниң хей-ниитилелиниң шинчээшининге ССРЭ-ниң эртемденнери идепкейлиг киржип турарлар.

Кижи төрелгетенниң салым-хуузу дээш эртемденнериниң дүвүрели быжыг тайбың дээш, чер кырынга амыдыралды камгалап арттырар дээш улустарның демиселиинге дуза болур кыйгырыгларже оруктү ажылдар болзун деп түңнелинде илеткелчи чугаалаан. Ол чаагай херекке ядролуг дайынның аймылындан кижи төрелгетенни чайладыр дээш, чепсегленишкинин дүжүрер болгаш тайбың дээш Эртемденнериниң Бүгү-эвилел конференциязы идегелдиг барааи болур деп бүзүроор кел!

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, академик Е. П. Велиховтуң илеткелиниң темазы — эртем болгаш ядролуг дайынның аймылынга улур демиселдиг чугула айтырыгларды.

Бо түс чылдың сезен чылдарын кижи төрелгетенниң аң-не аймылдыг үеэн деп болур деп, ол чугаалаан. Бир талазында, ол эртеминиң улам ыцайгы чечектелишкинининиң, оон салдарының калбарып турарының, янзы-бүрү эртемнериниң каттыжыышкынының чылдары-дыр. А оске талазында — тайбың дээш, термоядролуг халапты чайладыр дээш демисел бөмбүрзектиң кижилериниң аң чугула соруглагы болуп турар үе-дир.

Улустарга аймыкты дириглеринден турар кара чаңгыс дайынны — ядролуг чепсек дээрзин кижи төрелгетенниң аң хандыр билип алырындан бүгү чүве хамаарыжыр деп, илеткелчи чугаалаан. Ол чаагай херекке ядролуг дайынның аймылындан кижи төрелгетенни чайладыр дээш, чепсегленишкинин дүжүрер болгаш тайбың дээш Эртемденнериниң Бүгү-эвилел конференциязы идегелдиг барааи болур деп бүзүроор кел!

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, академик Е. П. Велиховтуң илеткелиниң темазы — эртем болгаш ядролуг дайынның аймылынга улур демиселдиг чугула айтырыгларды.

Бо түс чылдың сезен чылдарын кижи төрелгетенниң аң-не аймылдыг үеэн деп болур деп, ол чугаалаан. Бир талазында, ол эртеминиң улам ыцайгы чечектелишкинининиң, оон салдарының калбарып турарының, янзы-бүрү эртемнериниң каттыжыышкынының чылдары-дыр. А оске талазында — тайбың дээш, термоядролуг халапты чайладыр дээш демисел бөмбүрзектиң кижилериниң аң чугула соруглагы болуп турар үе-дир.

Улустарга аймыкты дириглеринден турар кара чаңгыс дайынны — ядролуг чепсек дээрзин кижи төрелгетенниң аң хандыр билип алырындан бүгү чүве хамаарыжыр деп, илеткелчи чугаалаан. Кижи төрелгетенниң өөрүн болгаш чечек салган. Кремль ханазының баарында Билдинмес солдаттың хоорүнге база чечек салган.

(СЭТА-ның корр).

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур

Репортаж

СУГГАТ—СУГГАТЧЫДАН ХАМААРЖЫР

Ажыл-агыйның суггат шөлүүн дугайында чугаалаа «Х Улуг хурал» совхозтуң кол экономизи Анастасия Ипполитовна Полева-биле эң баштай кылдывыс. Ол-ла совхозтуң сан-хөө шугумунга үр чылдар дургузунда ажылдап келген хоочун экономист келир дүжүтке хамаарыштыр чугаалап чоруй, бажын чайды:

— Бо чылын база каан болур хире-дир. Суггат чок черден база чүве албас хире-дир бис. Агаар станциязының ажылдакчыларының медээзиндээ, хөй чыл дургузунда агаар-бойдус чайгаарап келген дүржулга-даа бо чоокта чаъс болуруун «аазавайн» тур. «Бойдустан хайырлдар маңаа орбас» дижир иймиге. Ынчангаш, бо чылын бүгү ажылчын күштү санап көргеш, 740 гектар черни суггарарын шаннаан. Ында тос звенога хуваттынган 35 кижи ажылдап турар — диди.

Суггарылга ажылынче совхозтуң удурткулгазы кичээнгейни салып турарын ол адырда организастаан социалистиг чарыш бадыткаар. Директорнуң ат салган сөөлгү дужаалын А. И. Полева көргүстү. Чеди хоноктуң түнелиңде Кара-Булунда Ч. Дувей-Бадының удурткан звенозу тиилекчи болганын ында айыткан. Үк коллектив хүнде 0,75 гектар черни суггарар тургаш, ол үүгүн 1,16 га чедирген. Акша шаннавын чаалап алган. Иниткээ-биле совхоз бо хүннерге чедир 350 ажыг гектар черни суггарган.

Совхоз төвүнден үнгеш, Улуг-Хем эриин куду онгулчингилдиг орук-биле чорааш, 15 хире километр черни эрге, оваг таваржып кээр. «Х Улуг хурал» совхозтуң суггатчы звеноларының чамдыызы ында. Суг чедиштезиндеп бирээзи еске участокче чорупкан. База-ла дуржулгалыг суггатчылар Андрей Ондуун биле Владимир Морзук олар ында артып калган. Ийи суггатчы дүштеги чемин чаа дооскан, ажылдаарынга белеткенип турлар. Менди солушканывыс соонда «үезинде келбээн» аалчыларже харавадалбыле көрүнгеш, улут суггатчы А. Ондуун чугаалай-дыр:

— Үш кижи турган бис. Бирээвис аарый бердү, ынчангаш үе-шаккa камнывыс аажок, дүштеги чемге он беш минута чарыгдаавыс. Бир кижи чок дээш орар эвес, улуг-хуунуу күүседир апаар болгай, эртken чеди хоноктa тиилекчи болган Дувей-Бадының звеноузун бо чеди хоноктa эртер сагыш бар иймиге — дээш, хүүрээн тутkаш, арыкче базыпты. Эжи В. Морзук чугаакыр эвес кижи болду. Ынчалза-даа оон ажылга кызымаа бичии кадa көзүлген аажызындан кидеи: ширитерни аай-дедир салып, хүүрээ-биле меннип турда эптии аажок, суг аккан черни шаанга киир черзилеп көөр, кургай бергении аажок топтаар, шык сиген-сиимээнни ылавылаар...

— Суг эвээш-тир—дээш, Андрей Ондуун шөлдү дескиндир көрдү.— Бо чылын маңаа тарва культураларны, чаңгыс чылдыг сиген тарымыр деп турар бис. Совет Тываның 40 чылынга уткуштур ажыл-иш кайда-даа хайымышкыныыр чүве-дир. Кижи бүрүзү бүдүрүкчүлүг ажылдаар дээш социалистиг чарыш салган. Бистер база үлүүвүстү киирер апаар бис.

Ийет, чүгле онаагаи шөлдү суггарын доозары эвес, оон үнүп келген дүжүт дээш ийи суггатчының хөрээ өйүп чоруур дээрзи каш сөс солушканда-ла билдиие бээр. Эрткен чылын база ол-ла черге бо ийи тагаажы ажылдаан. Ынчан база суг эвээш болганындан суггат чедишпээн, үнген дүжүт хиреликг болган. Ону бо чылын катаптавас херек. Эки дүжүттү өстүрүп алыр дээш бүгү-ле арганы ажыглаар апаар.

— Кандыг арганы ажыглаарыл ынчаш?

— Арга-ла хөй — деп, ыыт чок турган В. Морзук чугаага киришти.— Оларның бирээзи — черни чедиштир суггарары, бок үнүштү ой-шаанда арыглап аштаары, шөлдү чаш үрүг дег ажаары, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, улуг күштү үнүүрер херек. Ынчан чер кижиниң төккеи дериигe ыяан харыылаар, эки дүжүттү хайырлаар. Ээ-харысалга, ажылынчи чорук, черге ынакшыл — тараажы кижиниң чугула таалары ол.

Каан дээрниң изиг хүнү хайыра чогу-биле шонуп-ла турган. Ынчалза-даа ийи суггатчы оон-биле адаанашкан чүве дег, дамырак сугну кур чыткан шөлче аксын бадырып-ла тур. Куу чыткан черинiң оңу өскерлип, ыык сине бергени дораан илдең апаар. Ындыг туруштуг тараажылар турда, күскү дүжүттүң чаагай болуруңга бүзүрел чайгаар төрүттүүүп келир.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТА: суггатчылар А. Ондуун биле В. Морзук.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Он бирги беш чылдың үшкү чылында «Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилери 4199 гектар черге тарылга ажылдарын чорудар планныг. Оон иштинде 790 гектарга тараа культураларын тарып өстүрер. Ол ишкаш 15 гектар черге картофельдэ, 5 гектарга ногаанны тарыыр. Кол кичээнгейни мал чемин бүдүрерии өстүрериие утпаадырган.

Амгы үеде совхозтуң девискээринде бугаларның суун бадырган болгаш чер суггарылгазында ажыглап турар. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок-даа бол, совхозтуң тараажылары часкы тарылга ажылдарын хожудатпас дээш бүгү-ле бар арганы ажыглап, күжениишкиниг ажылдап турар.

Амгы байдал-биле совхозта 983 га черни чарган, 497 гектар черде тараанны чаштырган болгаш 600 ажыг гектар черниң шыгын базырган. Оон иштинде 250 гектар черни суггарып тараан. Ажыл-агыйның Найырал салбырының ховушөлдериниде часкы тарылга ажылдары түүктээн.

Ында хову бригадазында сезен ажыг кижи ажылдап турар. Иниткээ-биле мында ажылды организастаанны багай эвес. Чер чарарынга 14 трактордарны туруп чок эвээчеглиг ажылдавып турар. Чаштырылгада болгаш каток тыртарында тос тракторларны ыыжыглаан. Часкы тарылга эгелээнден бээр тараажылар-ның ортузунда социалистиг чарыш калбаргаи. «Он бирги беш чылдың өзен чылында эзбек дүжүт дээш» деп ыыжырыг-биле олар чаржып турар. Чарыштың түнелдерин үндүрүп, мурнакчыларны шаннаашмактап турар. Механизаторлар Ногай Бугалмыр, Салчак Коңзай, аныяк тараажылар Валерий Аймр-Санаа, Сергей Ногай, Дмитрий Адыг, чаштырыкчылар Сергей Амырбиде, Олег Чымба, каток тыртыкчызы Белек Доой-оол болгаш өскелер-даа хүн үүгүн доктаамал ажыр күүседип, мактадып, шаннадып турлардар.

Чер суггарарында 23 кижи хаара туттунган. Оларның аразында 7 хереэжен суггатчылар Людмила Салчак, Лилия Кончук болгаш өскелер-даа кызымакай ажылдап турар.

Хову турлаанда тараажыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Механизаторларның дыштанып, хонар чери бар. Столовая ажылдап турар.

Совет Тываның 40 чыл оон төлептиг үткүүр дээш совхозтуң тараажыларының часкы тарылганы кыска хуусаада, эки шынарлыг доозар дээш тураскоруктуг ажылдап, бүгү күштү олче моөнээн.

Б. БАРБА.

ХУУСААЗЫНДАН МУРНАДЫ

Чоон-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы. Эртенги саалда дооступ, саанчылар ажылын төндүрүп турда, аңаа чеде бердивис. Даштын агартыр чугайлаан узуп, делгем кажаага улаи туткан серииң адаанда ак-ак халат кеткен саанчылар сагган сүдүн бидоннарга кудуп, дужаап турлар. Ферманың даборантызы Экенди Сат сүттүң арыын, шыпарын шалышкыны-биле тодаратkаш, даштын тургускан сүт соөртүр ГАЗ-53 маркалыг автомашинаның доскаварынче насос дамчыштыр куда берди.

—Бистиң фермавыста 240 инек бар. Хүнде-ле 2 тонна ажыг сүттү Чадаананың сүт заводунга дужаап турар бис —деп, ферманың эргелекчизи, Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдлекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, коммунист Алдын-кыс Санаа-Байыровна Монгуш биске чугаалаап, инектериниң турар черлерин, кажаа иштинде иниги байдалды көөрү-биле чалады.

Ында кажаанның иштии курган, арыг. Саанчыларның ажылын чиигедири-биле оон ийи ужунда кудумчуда тургускан трактор кожугларынче инектиң одээн механизастыг арга-биле шуудуп чорудуп турар. Мал чеми болгаш өске-даа чугула түүддер четчири-биле хандыртынган.

Дөргүн сүт-бараан фермазы бо чылын 520 тонна сүттү бүдүргеш, күрүнеге 455 тоннаны садар планныг. Бирги кварталда ажыл-ишчилер 135 тонна сүттү бүдүрер тургаш, ону 155 тонна чедирген, азы оон күүселдези 129 хуу. Ынчангаш Совет Тываның 40 чылынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, чартык чыл планын хуусаазындан бир ай эрте үеде күүседир деп соруглаанын салганнар. Ону күүседиринiң арганы бар. Чүге дизе фермада инек бүрүзүнден бо хүннерде ортумаа-биле 9,5 кг сүттү саап ап турар. Ферма Аныяк-Хөндергейниң Чайлаг-Хемче удавас көжүп үнер, саалда ынчан база немежир.

Планныг онаалдаларны күүседиринге, аныяктарны мал ажылынче хаара тудар, оларны күш-ажылга өөредир талазы-биле эвээш эвес үлүүн киирип келген дуржулгалыглар, хоочун саанчылар коллективте эвээш эвес. Оларга Сат Мандарый, Алдын-кыс Монгуш, бригадир Михаил Очур болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Комсомолчу-аныяктар бөлгадазының удурткучузу Надежда Куулар (чурукта), Урана Сат, Любовь Сат, Елизавета Сат, чоланчы Алексей Ондар олар хоочуннардан чыда калбайн, күш-ажылчы эки көргүзүүлерни чедип ап турар.

Совет Тываның 40 чыл ооңга уткуштур Дөргүн сүт-бараан ферманың ажыл-ишчилери (чурукта) улам кызымак ажылдап туралар.

В. КАРА-САЛ.

Авторнуң фотолары

СОЛУННАР АРЫННАРЫНДА

МПЛА — Күш-ажыл партиязының Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентизи Жозе Эдуард душ Сантуштуң ССРЭ-ге наймралдың ажылчы аян-чорууп делегей парлаагазы улуу-биле сонуургаан. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Ю. В. Андроповтуң ангола удурткучу-биле Кремльге найралчы ужуражымышкыны болганының дугайында дыңнадыгны солуннар онзалап алган. Москвадан алдынган материаддарын ангола парлаага кол черлеринде парлаан, оларда онзалап демделзинии ёзугаар алырга, Ю. В. Андропов биле Ж. Э. душ Сантуш Найырал болган кады ажылдажылганың дугайында кереэниң бижыг үндезининге ССРЭ биле Анголаның арасында найралдың болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганың чайгылыш чок бижыгын турарынга сеткил ханымышкынын илергейлеп, бүгү-ле талаларга харылзааларны болгаш аргыжылгаларны улам мындай хөгжүдерип, оон иштинде янзы-бүрү деңнелдерге санал-онаалдар болгаш консультациялар солчуруунуң практиказын калбартырын деткип чугаалаан.

(СЭТА).

БУРЯТИЯНЫҢ УРАН ЧҮҮЛҮ

Бурят АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң Москвада хүнiнерии автономнуг республиканың 60 чылынга турасказаткан. Ол хүннер Күрүпеннiң тоо концерт залында май 17-де байырлалдыы-биле ажыттынган. Бурятияның уран чүүлдер мастерлериниң концертии анаа болган.

Концерт С. Манжигеевтиң «Тороэн чуртувусту алдаржыдып ырлап тур бис» деп ырыбиле эгелээн. Ону Операның болгаш Бурят академиктиг театрының иштии мырының болгаш симфониялыг оркестриниң солистери күүсеткен. Ырының болгаш танцының «Байкал» ансамбли, хореографиктиг училищениң кижизидикчилериниң оюн көргүүүлери, улусчу инструментилер ансамблиниң ойпаа күүсеткен аялгалары онзагай солун болган. Классиктиг опералардан үзүндүлерни болгаш амгы үениң ырларын күүсеткен сураглыг мурзакчыларны көрүкчүдер чызыы-биле уткаан. Уран чүүл талазы-биле боттарының эштериниң чедишкиннерин балет артистер, уламчылаттырган. Бурятияның национал культуразының чечектелишкинин көргүскен ол кежээ А. Петровтуң «Ленинге гимн» деп ырыбиле доозулган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭниң культура министри П. Н. Демичев, Бурят АССР-ниң партия болгаш совет организацияларының удурткучулары концертке олурушкан.

• • •

Бурят АССР-ниң төлээлекчилери ол-ла хүн В. И. Ленининиң Мавзолейинге чораан болгаш чечек салган. Кремль ханазының баарында Билдинмес солдаттың хоорүнге база чечек салган.

(СЭТА-ның корр).

ЧУРТТУҢ УЛУГ ЭКРАНЫ

ЛЕНИНГРАД, май 17. (СЭТА-ның корр.) XVI Бүгүэвилел кинофестивалының эгелээнин дыңнадып турар чарлалдарда Нева панорамазы болгаш кинолента бар. Алдан ажыг чылдар мурнунда совет кинематографиязының тывылган хоорайы эвилелдешкен республикаларның экран мастерлерии эптиг-эзедек ёзу-биле чалап эккелген. Фестиваль «Октябрьский» концерт залында байырлаачыг ёзуга ажыттынган.

Эң-не баштай бо фестиваль он алды чыл мурнунда Улуг Октябрьның хоорайынга туктарын көдүргеи болгаш оон соонда эвилелдешкен республикаларны шуптузуп эргээн. Чурттун бо кол кино көрүлдезин эрткен чылдарда дыка хөй чаа аттарны ажыдып, кино уран чүүлүнүң шылгаращ-тай чогаалдары-биле көрүкчүлерии таныштырган. Бо удаада база-ла ындыг болурунга чигзинимейн барии болур деп, ааччыларга байыр чедирип тура, фестивальдың оргкомитединиң даргазы Ленсоветтиң күүсекчи комитединиң даргазының орлакчызы Н. Г. Елисеева чугаалаан.

Ала-чурттуң төөгүзүнүң маадырлыг арынары болгаш беш чылдың күш-ажылчы базыммнары, бистиң үеживистиң овурлевири болгаш бичии кижиниң делегейни медереп билип турары — чогаадыкчы маргылаанның киржикчилери чүс ажыг фильмниң темалары дыка хөй янзы. РСФСР-ниң улустуң артистери И. В. Таланкин болгаш Ф. С. Хитрук (эрэнчесчеи кино болгаш мультипликация), В. А. Гамматиков (уругларга болгаш элээдилерге кино), ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Ю. Учитель (документалдыг болгаш эртемнептередиг фильмнер) баштаан жюри оларның аразындан эң эклерии тодарадыр. Чаячыл анаргаанын ёзугаар бичии көрүкчүлерге эң-не таарышкан кинога тускай шаннадлы тыпсыр.

Он-он муң ленинградчылар хоорайның эң улуг кинотеатрларынга конкурска киргеи ажылдар-биле танышар аргалыг. Чогаадыкчы маргылаанга кирип турар фильмнерии бир-де дугаар шнчаар кадбаа-биле көргүзери ол. Конкурстан дашкаар «Кызыл коңгалар» деп диологиниң иниги кезээн — «Мен чаа делегейниң көрдүм» деп мультфильмии көргүзер, херек кырында болган болуушкуннарның кол түүлдерии маңаа — Ленининиң хоорайынга тыртыгган.

Көрүкчүлер боттарының ынак артистери-биле будүүлгелерге болгаш совхозтарга, институттарга болгаш дайынчы корабльдерге ужуражырлар.

Көрүлдениң байырлалдыг ажыдыышкынынга ССРЭ-ниң Күрүнүо даргазы Ф. Т. Ермаш, ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң башкаар черииин бирги секретары Л. А. Кулиджанов чүве чугаалаанвар. Ленинградтың күш-ажылчы гвардиязының өөрүзүнделеи тудуг машиналарының заводунуң токары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. Н. Мориков фестивальдың киржикчилеринге бийыр чедирген.

Тувинская республиканская библиотека

Эге организацияларда

КОММУНИСТ ОТЧЁТТАП ТУРДА

«Чыраа-Бажы» совхозтуң чыраа-Бажы салюрында партия эге организациязы —коллективтиң даймычы өзээ. Партбюро оларның күжүн чөп ажыглаарын ораалдажып, кол участоктарга хувааган.

Коммунистер кижилерге ажылын күш-ажылчы коллективтиң мурнунда турар сорулгалар-биле сырын холбаарын ораалдажып турар. Оларның отчеттарын, дыннадыгларын партбюрога, партия хураалдарынга дыннап турары коммунистерниң инициативазын бедиткен.

Чижээ, СЭКП кежигүнүге кандидат стажын эрттирип турарының үезинде партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының дугайында партия кежигүнүнүң кандидаттары Александра Куулар, Людмила Ооржак оларның отчеттарын коммунистерниң нияти хураалынга дыннаан. Олар Шык-Бажы СБФ-зинин мурнакчы саанчылары. Александра ферманда кызы-оолуңнуң ажылын, а Людмила хereзеженнер ортузунга кижизидилге ажылын харылап турар.

Үстүнде аныяк коммунистер партийжи даалгаларын ак сеткилдиг күүседип турарын хуралга демдеглээн. Ферманда дуржулгалыг, хоочум коммунистерниң... эш-өөрүнүң арга-сүмезинге даянган, олар коллективти сырый каттыштырарынга үлүг киирип келгеннер. Ферманда тос коммунист социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, эш-өөрүнге үлегер болуп турар. Ол улуг күшке даянгаш, ферма үт будтереринің болгаш ону күрүнеге садарының ай, квартал, чыл планнарын доктаамал күүседип келген. Совхоз директизязы, партия, профсоюзтың комитеттери коллективти ортектиг белектер-биле каш удаа шаңнап, мактаан.

Ферманда эскертинмейн эртип турар чамдык четпеетерниң барын коммунистер пияк хуралга илереткен. Ылаңгыя ында күш-ажылды организастаавы ам-даа үениң негелдезинге четпес. Чыл эгезинден бөөр ферманда 39 чаш бызаа хораан. Ийи шегти оор алган. Ажыл шагында арагалаар, ажыл шагы үзөр, сагылга-чурум үрээр чоруктар, коммунистиң бедик адыяга дүүшпее ажыл-чаңын көргүзер ийи-чангыс кижилер бар.

Ферманың кызыл-будуюн дерип, шимээнн багай. Ажылчыннарның хостуг үезинде ойнаар оюн-хereкеел чок. Ферманда дүнеки, хүндүскү дежурныйлаашкынны тургуспаан. Социалистиг өнчүүнүң камгалалынга хайгаарал чавыс. Чаңгыс ай хевир-биле тутхан чурталга бажыңнарының чамдыктарының соңгалаарының пияларын бүстүп калгылаан, херимнерн үреткек.

Бо бүгү четпеетерниң дарый эдин. ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышкапынан бөөр 40 чыл болуур оюн чедиишкинниг уткуп, үлегерлиг корум-чурумну тургузарынга үлүүн киирерин отчёт берген эптерге коммунистер күзээн.

О. КАРА-САЛ.

«ШЫНГА» ЧАГААЛАР

БЕЛЕТКЕЛДИ-АМДЫГААШТАН

Партия чырыдышкынының, комсомолдуң база экономиктиг өөредилгениң 1982-1983 өөредилге чылының төнчүзүнге чедир эвээш үе арткаш-биле түңнел кичээлдерни каңчаар эрттирзе эки деп айтырыгга холбаштыр пропагандистерниң семинарын СЭКП Бай-Тайга райкому чоокта чаа организастап эрттирген. Семинарның киржикчилеринге даразында лекцияларны «Ленинчи национал политиканың боттанышкыны», «1982-1983 өөредилге чылын организастыг доозары болгаш отчёттуу, четчелээшкинни кылырының чугумнары», «Бот-оруага-чырыга, ортек болгаш экономиктиг бериишкинни» деп темалыг лекцияларны СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол, райкомнуң политиктиг чырыдышкын кабинединиң эргелекчизи Б. С. Барба, кодээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи С. С. Хертек олар солун болгаш билдингир кылдыр, амыдырал, ажыл-хереглиге чижектерлиг кылганнар.

Лекциялар соонда пропагандистерниң дуржулга солчулгазы болган. Экономиктиг өөредилгениң удуртукчулары, хоочун пропагандистер—«Мурбакчы» совхозтуң кол агроному С. С. Соржу, «Бай-Тал» совхозтуң директору М. С. Ооржактың байлак дуржулгазын семинарның киржикчилерге улуг сонуургал-биле дыннаапнар.

Партия, комсомол өөредилгезиниң экономиктиг билиглеринң келир 1983-1984 өөредилге чылынга амдыгаштап белеткел дугайында айтырыгны база семинарга чугаалашкан.

И. СЕДИП.

ХОЙЖУ АДАШКЫЛАР

Улуг-Хем районда «УТКА 25 чыл» совхозтуң Арыскан салбырының хойжулары Былаяк, База-оол Калбак-кыс адашкылар совхозтуң хойжуларының арасында калбарган социалистиг чарышка киришкеш, он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылында үш хойга онаалтыр 95 хураганнаны, бир хойдан 3,1 килограмм дүктү кыргын алыр хүлээлгени алган. Оон-биле кады 10 тонна сиген, 5 тонна будук-бүрүңү боттары белеткеп алган, кыштагның сентелгезин чайлаглаар мурнунда доозар сорулганы салган.

Хойжу адашкылар өртекеп чылын кыштагаашкынга хынамчалыг белеткенгеннидеп, төрүүр 438 баш хойларны мендип, хүр-күштүг кыш эрткен.

Хоочун хойжу Былаяк Калбак-кыс төрээн хойларының хураганнарын хорамча чокка камгалап алган болгаш апрель айның санаашкынында 100 хоюнга онаалтыр 97 хураганнарны доруктуруп алган, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткеш, хойжуларның мурнуку одуруунда чоруп турар.

Социалистиг чарышка кыйырганы хойжу Кандыр-оол Сендецмааны бо удаазында Былаяк Калбак-кыстың коргузүү мурнай бергени ол.

Сакманчылар Бичел Болат-оол, Бичелдей Кыргыс, Татьяна Калбак-кыс олар 100-тен 130 чедир хураганнарны доруктуруп аварааш, хойжуларга улуг дузаны чедиргеннер.

Хойжу адашкылар Кедүрге деп черде кыштаанда кажаазының коргежин коптарып аштаап, ам чазаглап кежерииче белеткеяди чоруда бергеи.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Улегерлиг корум-чурум дээш

ДЭЭШТИИ БЕДИК

Кызыл хоорайның таңчылы албан килдизиниң хуралдаар өрээлинге ооң ажылдакчыларга чыглып келген. Коммунистер, комсомолчулар болгаш хөй-ниити организациялардың еске-да кежигүнеери келгилээн.

Олар эш хуу судунуң хуралынга келгеннер. Контролёр Леонид Вороновтуң хereзи сайгарып көөрү ол. Л. Воронов «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 62 КМК-зинга контролёрлап үш-ле ай ажылдаан. Бо үениң дүргүзүнда харылсалга чогун, арагага суңдалуун, негелде чогун көргүскен. Контролёр кижи ескелерге үлегер көргүзер ужурлуг, а ол боду эзирниктер сергедир черге кирген.

Эш хуу судунуң хуралынга саналдар бергеннер амыдыралдың шын оруундам таңчы чоруур ажынга дузаа көргүзери-биле хөй-ле үнелиг саналдарны берген. Ону эш хуу судунуң сандайынга олурган ажылдакчы хүлээп ап, бүрүүзүн эш-өөрүнүң мурнунга билиргеп.

Хоорайның таңчылы албан килдизинде эш хуу суду эки ажылдап турар дээрзин демдеглээр апаар. Мындыг суттар чаңгыс удаа эвес болгуулаан. Ооң дээжи бедик. Мурнунда база ажыл-агыйга хоорылсалга чок чоруун көргүзүп, аргалаан турган эштер В. Буянов, В. Семёнов, Ю. Маиеев олардың хereзи эш хуу судунга сайгарган соонда, олар ам эки ажылдыг контролёрларның санында кирген.

С. САНДЮ.

ЭКИЖЭЭН

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суурда үзүсчү дружинаның ажылы соолгу үеде эжиккээн. Албан черлериңде, организациялярда дружиналар суурнуң кудумчуларынга графин ёзугаар хайгаарадар чорударын чурумчуткан. Дежурныйлаашкынче доктаамал үнүп турарлар. Чижээ, совхоз фермазының, школаның дружиниктериниң ажылы мактадлыг.

Совхозтуң дружиналарында хөй-ниити ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар дружиниктер бар. Оларга О. Тюлюш, С. Чүлдүм-оол, В. Дугусмаа, М. Донгак, С. Седен, Ч. Монгуш, Ч. Хертек болгаш ооң-даа өскелер хамааржыр.

К. ДОНГАК.

Овур район.

ХЕМЧЭЭН АЛГАН

Май 7-де «Шын» солунга «Харымсалга чок» деп материал парлаттынган. Анаа харыны «Мореп» совхозтуң партком секретары И. Т. Оюн чоруткан:

«Солунда бижиттинген шүгүмчүлелдер шын болуп бадыткаттынган. Ук материалды совхозтуң техчөвүдезинге түскей эртемнигленнип, бригадирлерниң болгаш чамдык малчыннарның киржилгезинде сайгарып көргеп.

Ажылынга харымсалганы кошкаткан болгаш мал бажының хорамчазын болдурган кол воотехник С. Н. Чыргалды, кол мал эмчизи Б. Б. Номчу-Белекти, хойжу бригаданың бригадири А. Х. Сандакты ажылындан хостаан. Бригадир И. Ч. Ныямырга администрация талазы-биле болгаш материалдыг хемчегин онаагаан. Харымсалга чок болган малчыннар Даачын Малчыны, Күр-Базыр Маичыны болгаш өскелерге-даа чедирген когаралын төлеттирген болгаш мал ажылынган хостаарының талазы-биле хемчеглерин алырын техчөвүдел шиитпирлээн.

МЕРГЕЖИЛИНГЕ БЕРДИНГЕН СПЕЦИАЛИСТ

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумун дооскан аныяк кыс Мира Ховалыговна Мундукай 1965 чылда Чөөп-Хемчикто хой ажылдыг «Чыраа-Бажы» совхозка ажылдаарыбиле чедип келген.

Чаа сургуул дооскан воотехникти совхозтуң директизязы улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган, чагыг-сүмезин бергеш, совхозтуң Чыргакы салбырынга ажылдаары-биле чоруткан. Мира Ховалыговна ынчан эки урутнун бажыңынга баргаш, сагыш-сеткили холзеп, мынчаар боданган:

— Ээ-хай, мен теория кырынга өөренген боордан башка, практика кырынга бо ажылды хол-биле түңнеп кыганым эвээш-ле болгай. А бир эвес мен багай ажылдаар болзумза, даргалар-даа, малчыннар-даа мени та чүү дээр?

Аныяк специалист М. Х. Мундукай кады дооскан эш-өөрүнүң болгаш дуржулгалыг малчыннарының арга-сүмезинге даянып алгаш, чоорту ажылдың уг-шинин билип, салбырның болгаш совхозтуң мал ажылын удуртуп, башкарарын шиитпээдип апкан. Малчыннар ортузунга зооветеринарлыг өөредилгени ол боду организастап турар апарган. Ол ам совхозка 18 чыл дургузунда зоотехниктеп ажылдап турар. Ниитизиниң малының баш санын өстүрер, уксазының экижиндер, продуктуузун бедидер дээш ажылдаары өөренип алган воотехник кижиниң кол хүлээлгеэн болгай. Ону күүсердир дээш Мира Мундукайның кылганы хөй дээрзи маргылдаа чок.

Амгы үеде М. Х. Мундукай Чыраа-Бажы салбырның воотехниги. Бо салбырда Шык-Бажы сүт-бараан ферманы, Дагыр-Шеминиң хойжу бригадазы бар. Малчыннар ортузунга зооветеринарлыг өөредилгени олайда бир катап доктаамал эрттирип турар. Малчыннарның колдуу-ла малды эмнээрининң бөдүүн арагаларын шиитпээдип алганнар. Малды рапион бузугаар чемгереринга база-ла шиитпээдип алган болгаш мынчаар чемгерипдээ турарлар. Малчыннардан ооң негелдези шиитпээ, мынчангаш малчыннар ону хүндүлээрлер.

Өөнүң ээзи Дадар-оол Монгуш Шык-Бажы фермада мал чеми белеткээр пехте оператор. Онаашкан ажылынга кызымак бо ийи специалистерниң ажылын совхоз дирекциязы үнелеп, каш удаа хүндүлүг бижиктер болгаш ортектиг белектер-биле шаңнап келгеп.

Бо пайыралдыг, аныяк өг-бүленнің уругларының 3 кижи, школада эки өөредилгелиг. Уругларның өөредилгези дээш олар доктаамал сагыш салып, школа-биле бижыг харылзаалыг. Мира биле Дадар-оол Монгуштар хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Мундукай Мира хойжуларда агитатор, а Дадар-оол Монгуш Шык-Бажы ферманың агитатору.

Мундукай Мира чаңгыс көрген хоюн-даа, инээн-даа эндээр эвес, малга салыннын чүве-биле домей. Бо хире үр ажылдап келгеш ажылын беш салаазы дег шиитпээдип алганы ол-дур.

Совет Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле киргеннеден бээр 40 чылынга күш-ажылчы белеткеглиг уужуражыры-биле совхозтуң малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуг чоруун көвүдедир дээш бодунуң ажылыжын ол ажылче утландырган.

О. КАРА-САЛ.

Кижи болгаш бойдус

МЭЭҢ БОДАЛДАРЫМ

Төрээн черивистиң, булуңбустуң арга-ыяжын, аң-меңин, кат-чимизин камгалаарының чугулаанының дугайында «Шынга» май 4-түң солуунда И. Достайның бижээн чүүлүнге хамаарыштыр бодалымны бижип көрейн. Ыяш ажыл-агый ажылдакчызы кижи болганымда, бистиң Улуг-Хемде арга-арыг камгалалы канчаар тургустуганын бижикседим.

Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйы 3 салбырлыг. Районда ниитизи-биле 18 лесник ажы-ажы участоктарда ажылдап турар. Бистиң районда Ак-Туруг, Арыг-Узуу, Хайыракан салбырларының девискээрлери арга-арыг-биле байлак. Арга-арыг кижилерге, дириг аңмаанарга ажыктыг, үнелиг. Мынчангаш ону өрттен, төт-чеглекчилерден камгалаары—хамааты кижи бүрүзүнүң хүлээлгези. Шагаан-Арыг ыяш ажыл-агый черинде өртке удур химиктиг станция ажылдап турар. Ооң штадында 8 кижи хаара туттунган. Бо чылын станция 3 орт өжүрер машиналар-биле хандыртынган.

1982 чылда Улуг-Хем ыяш ажыл-агый девискээрлеринге 19 орт өөскүп, 106,8 гектар шөлдүң арга-арыынга когарал чедирген. Амгы үеде арга-арыгларга орт болдурбазы-биле ыяш ажыл-агый черинин ажылдакчылары апрельден июньга чедир орт аймылыштанн

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уламчызы. Эгези № 114 «Шында»)

Улус ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинниң демдээ кылдыр СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Фаина Ивановна **Сулимова** — хоорайның иштики херектер киллизиниң таныжыл черинин ажылчыны.

Тамара Леонтьевна **Теплова** — Харылзааның будурулге-техниктиг эргелелиниң ажылчыны.

Нина Гавриловна **Токмачёва** — Күрбаик конторазында киллдистиң кол бухгалтери.

Мария Петровна **Торбостаева** — Кызылдың нефтебазазының ажылчыны.

Евдокия Васильевна **Тутубалина** — геология-шинчилел экспедициязының шыйыг бюрозунуң геологу.

Степан Иванович **Филиппов** — Кызылдың тараа продуктулар сайтарар базазының бызаачызы.

Татьяна Шыраповна **Хуурак** — Кызылдың эът комбинадының ажылчыны.

Матрёна Григорьевна **Черепёва** — «Тыва тудуг» трестиң 81-ги тудуг эргелелиниң дашчызы.

Григорий Родионович **Черепанов** — Респотребсоюзтуң үлеп-түр комбинадының соодулга дериг-херекселдериниң талазы-биле маетери.

Зоя Абрамовна **Чертыкова** — республика диспансериниң медсестразы.

Евдокия Павловна **Шадрина** — бөжудулга бажынының медсестразы.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Мария Егоровна **Братухина** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ТЭЦ-тиң турбина машинизи.

Любовь Федосеевна **Василенко** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ТЭЦ-тиң машинизи.

Дмитрий Георгиевич **Васин** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудничного оруменчизи.

Николай Яковлевич **Дьяконов** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг дериглелериниң слесары.

Варвара Владимировна **Калаева** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың АХК-ның ажылчыны.

Вера Павловна **Киршина** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Иннокентий Сергеевич **Комарников** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ТЭЦ-тиң слесарь-септекчизи.

Галина Чадамбаевна **Күжүгет** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чурттала-коммунал эргелелиниң ажылчыны.

Мария Фёдоровна **Пенькова** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың АХК-ның садыгжызы.

Дылай Кокович **Монгуш** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Ангырбан Хүрен-оолович **Сарыглар** — «Шекпээр» совхозтуң бызаачызы.

Сырга Сундуевна **Сарыглар** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Белек Ламажаповна **Серен** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң техажылчыны.

Михаил Максимович **Тарасенко** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың экскаватор машинизи.

Мадар-оол Бопайлыкович **Хертек** — «Барлык» совхозтуң дарганы.

Зоя Филипповна **Цыгалко** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ЛХК-ның садыгжызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың апрель 29.

Социализм чурттарында

⊙ **ПРАГА.**

Чехословакиниң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигиве секретары, Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи Густав Гусак Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Кампучия Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы болган национал камгалал министри Бу Тхонгту Прагага хүлээп ап, ооң-биле ужурашкан. Кампучия аалчы Чехословакияга албан хуузунуп аян-чоруун кылып чораан.

Национал хамаарышпас чоруу болган бүрүн бүдүш девискээрлиг чурттуг турары дээш кампучи улустуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын чехословак удуртуучу илергейлеп, чаа амыдыралды тургузарының херээнге ол улустуң күжениишкиннериин белен-биле үнелээн.

Аян-чоруктуң үезинде ЧССР-ниң национал камгалал министри М. Даур-биле чугаалажымышкынар база болган. ЧССР-ниң болган Кампучия Улус Республиканың чепсектиг күштери социализмниң чаалап алымышкынарын камгалаарын боттарының кол сорулгалары ыылдыр көрүп турар деп, ийи тала онзалап демдеглээн. Кампучияның шериг делегациязының Чехословакияга чорааны акы-дуңмалышкы ийи чурттуң армиларының болгаш улустарының аразында найралды база кады ажылдажылганы улам ыңай калбартып, хөгжүдеринге чугула салыышкыны болу берген деп, аян-чоруктуң түңнелдериниң дугайында албан хуузунуң дынадымында демдеглээн.

⊙ **БЕРЛИН.**

Герман-совет найырал иниитилелиниң ажылын Берлинге чаа дооскал XII конгрези Герман Демократтыг Республиканың болган Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң улустарының аразында бузулбас акы-дуңмалышкы эвилелдиң чырыткыланчак илерели болу берген. Иниитилелдиң 6 миллион ажыг кежигүнери төлээлээн ооң делегаттары Владимир Ильич Ленининиң чону болган чурту-биле пайыралдың база кады ажылдажылганың белдирлерин бижиглаар. ГДР-ге сайзырангай социалистиг иниитилелдиң тургузарының талазы-биле Германияның Социалистиг чагыс аай партиязының X съездизиниң шиитпирлерин боттандырар дээш идепкейлиг демисежир шиитпирлиниң илергейлээн.

Акы-дуңмалышкы социалистиг чурттардай Совет Эвилели-биле пайырал иниитилелдериниң төлөөлекчилери, олардың аразында дашткы чурттар-биле пайыралдың болган культура харылзааларының совет иниитилелдериниң президиумунуң даргазы З. М. Круглова конгресске байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Делегаттар иниитилелдиң уставын чаңгыс эп-сеткилдиг бадылап. ГСЧП ТК-ниң Политбюро кежигүнү Э. Моккенбергни Герман-совет пайырал иниитилелиниң президентизинге база катап сонгаан.

⊙ **ВАРШАВА.**

Польша Улус Республиканың сейминиң Варшавага болган сессиязынга 1990 чылга чедир үеде кодээ ажыл-агыйны болгаш аъш-чем комплекизин хөгжүдеринниң чазак программазын чугаалажып, чамдык өске-даа айтырыгларны көрген.

Депутаттарның демдеглеп турганы ёзугаар алырга, ол программа Польша кодээ ажыл-агыйының амгы байдалын болгаш арганарын барымдаалап, чурттуң кодээ ажыл-агыйынга ооң ролюн көргүзүп турар. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдеринге, ооң ажыктыын бедидеринге таарымчалыг байдалдарны Польшаның чазаа моон сонгаар-даа чайгылыш чок хандырар. Польша сейм чазак программазын детиин турарын илергейлээн.

Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары, ПНР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский сессияның ажылынга киришкен.

(СЭТА).

ЖЕНЕВАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Европага ядролуг чепсектерин кызгаарлаар дугайында советамерик чугаалажымышкынар база катап ында эгелээн. Делегацияларның баштайгы хураддары болган. ССРЭ-ниң делегациязын Ю. А. Квицинский, АКШ-тың делегациязын П. Нитце баштап турар.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанга тайбынны деткиир талазы-биле араб чурттарның каттышкан сири күштеринге болгаш Палестинаның удурланымышкын шимчээшкининиң кезектеринге удур израиль агрессорлар Бекаа шыналазында бачым белетке-лдерин чорудуп турар. Сөөлгү хүннерде Джебель аш-Шейх районда үгер-бооларның чаа кезектери көстүп келген. Израиль шериглериниң бүгү бөлүглежиишкиннери дайынчы байдалга шуут белеп. Дайынның танкыга удур кезектери боттарының доктаамал турушторындан мүрүүй турушторже шилчип турар. Израиль ужар чүүлге биилингир болурунуң демдектерин таныкларда, бронетранспортерларда болгаш автомашиналарда кылгылаан. Израиль ужар чүүлдүң самолеттары эртикен хүннерде сирия кезектериниң туруштарының кыры-биле разведка ужудууштукунарны үзүк чок кылып келген.

Эжелекчилерге удур ливан патриоттарның удурланымышкыны күлбарып турар. Сөөлгү ийи хүннерде Национал-патриотчу күштер фронтузунуң бөлүктериниң дайынчы күштери чурттуң мүрүүй районнарынга чедиишкининиг дөрт халдаашкыныарны кылып, дайзынның он-он солдаттарын болгаш офицерлерин өлүрүп, балыглаан.

Ливан улустуң боттарының национал-хосталгалыг демиселии эжелекчилер өлүрүүшкүнерниң болгаш шаажылалдарның дузазы-биле сыгар бодап турар. Шуфка, Тирге, Сайдага болгаш чурттакчылыг өскедаа суурларга шаажылакчы отрядтар үргедекчи халдаашкыныарны кылган. Тараачыларның он-он чурттага базыындырын таваандан тура үстүргүлээннер, Наба Ас-Сафада христиан хүрээни үргедээн болгаш кандыг-даа кем-бүрүү чок он-он кижилерни карабажыңнаан.

Болбурзектиң судалы

КҮЖҮВҮС—ЧАҢГЫС ЭВИВИСТЕ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның Компартиязының ТК-зының болгаш Вьетнам Социалистиг Республиканың чазаанның өмүнээзинден Вьетнамның Ада-чурт фронтузунуң II съездизиниң делегаттарынга болгаш аалчыларынга партия ТК-зының Политбюро кежигүнү, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фам Ван Донг байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Ам бистиң төрээн чурттувус кажангыындан-даа артык күштүг деп, ол чугаалаан. Ол күштүң үнер дозу — партияның идеялары-биле, марксизм-ленининизмниң улам-на тиилеп турар идеялары-биле чепсегленген бүгү чонуң чаңгыс эвилде. Ол күштүң үнер дестери — акы-дуңмалышкы кожа чурттар-биле, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг оске-даа күрүнелер-биле Вьетнамның сырый каттыжышкымында, кады ажылдажылгазында болгаш лайынчы эвилелинде.

Улус бергедеошкиннивер турзажок, Вьетнам Социалистиг Республика дыка кыска хуусаада хаяы чаартылгаларны чедип алган деп, Фам Ван Донг демдеглээн.

Кодээ ажыл-агыйны коллективизациязарының херээ бүгү чуртта чоруп турар. Кодээ ажыл-агыйның бүдүрүүшкүнүн өзүп орар, мичээнгей аъш-чемни кинр сөөртүр чорукту шегләәрни хей чылдарның дургузунда Вьетнам бир-ле дугаарында чедип алган. Чер ажылын күжениишкининг чорударының, ооң иштинде техниктиг культураларны тарып өстүрериниң специализациязы-дыр, ооң мурнунда улуг болгаш чугула сорулгалар турун турар. Оларны күүседиргә социализмни чедиишкинниг тургузар, социалистиг Ада-чурттуң илегелдиг намгалаар. Мүрүүй-Чөөн Азияга тайбыңны камгалап арттырар деп иинти сорулгага бараан болур деп, оратор түңнелиндө айыткан.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ПРОФЭВИЛЕЛ ШУУЛГАНЫ ДООЗУЛГАН

ВЕНА. (СЭТА). Тайбың дээш, чепсегленишкинни дүжүрери дээш Делегейниң профэвилел комитединиң (Дублин комитединиң) хуралы Венада доозулган. «Ядролуг дайынга удур, тайбың болгаш амыдырал дээш» бо чылдың июньда Прагага болур Бүгү-делегей ассамблеязынга, сентябрьның бири — тайбың дээш профэвилел хөделенишкиннерниң хүнү-биле холбаштыр чорудар хемчеглерге белеткелдиң айтырыгларын ацаа чугаалажыкан.

19 чурттуң, олардың аразында ССРЭ-ниң, Болгарияның, Великобританияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Индияның, Испаниянның, Италияның, Канаданың, АКШ-тың болгаш чамдык өске-даа күрүнелерниң ол ышкаш Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязының төлөөлекчилери ол хуралга киришкен.

Түңнел документизинге Делегейниң профэвилел комитединиң империалистиг балыктерниң агрессчи үүлгединишкиннерниң уламчылап турарының үлемјилери делегейде дүшкүүредиг чоруктуң озуп уламчылап турарынга ханы дүвүрээнниң илергейлээн. Делегейниң чер болганында —Төп Америкада, Кариб далай девискээринде, Чоокку Чөөн чүкте, Мүрүүй-Чөөн Азияда — реакция күштери дүшкүүрүүг чоруктуң кандыг-даа үеде улуг чорулгалар, мөсилдежиишкиннер кылдыр хуула бөөри чадап чок одагларын үрдүндүрүп турар. «МХ» ракеталарны болгаш ракета-ядролуг өскедаа системаларны бүдүрүп, пептередириниң айыылдыг чаа планнарын тургузуп турар, космосту милитаризаттарынга белеткел хайыышкынның чорун, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти моонеп турар.

Варшава Керээзиниң киржинчилери күрүнелериниң соолгу үеде кодүргени боттуг мозулуг чаа чугула инициативаларга Делегейниң профэвилел комитеди байыр чедирип, ол эгелекчи санаалдарны детиирининче Барыын чүктүң чазактарын ыыттырган. Документизиниң авторлары Чөөн болган Барыын чүктерниң найызынын-даа ядролуг күүлерин немей өстүрбезин детиип, ындыг хемчегин ядролуг чепсектиг удурлашыттыр турмурунуң зецелии кудуладырынче угланган оружка бурунгаар чугула удуг базым кылдыр тодаралып коргүскен.

Тайбың камгалап алдынган турар ужурлуг — Черниң миллион-миллион ажылчы чоннарының тура-соруу шак ындыг болуп турар деп документизе онзалап демдеглээн.

В. ИВАНОВ,
СЭТА-ның корр.

Империалистиг кыжаныышкынны барымдаалаан. Никарагуаның чону хүрээлеңнин сырый каттыштырып турар.

Чурттуң девискээринче шургуп кирип келген халдакчыларга удур маадырлыг демиселди Сандиночу улусчу армининиң дайынчылары чорудуп турар. Халдакчыларының үүлгедишкиннерин АКШ-тың төп разведка эргелели удуртуп турар. Никарагуаның кыымгаар районнарынче ажылчыннардан, студентилерден, башкылардан тургустунган «милисиавосе» дээр отрядтарны чорудуп турар. Контрреволюстуг идегеттерден районнарны арыгаар талазы-биле операцияларга улусчу ополченнеңи идепкейлиг киргиштирип турар.

ЧУРУКТА: Сандиночу улусчу армининиң контрреволюсчуларга удур тулчуушкуннарга киржип турар хайынчылары «Дайзыннарны эрттирбее бис!» деп кыйгы салып чорлар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Специалистиң сүмези

ӨСТҮРҮЛГЕ ҮЕЗИНДЕ САГЫЫР ЧУРУМНАР

Ногаа культураларының өзүп үнериниг эң-не чугула негелделер, чырык, суг, чылыг болгаш чемненилге бүдүмелдери болур. Бүгү өзүм дургузунда бүдүмелдер эң чугула хереглеттинер. Бо негелделерниң бирээзи чокта, ногаанның өзүмү баксыраар болгаш ооң планнаан дүжүдү чавыс болур.

Негелделериниң бирээзи өскези-биле солуттунмас. Үнүштерниң ботаниктиг болгаш биологтуг бот-шынарларын түстузунда ангы болганда, ону өөренип көргеш, хереглеттинер бүгү-ле арганарны ажыглавышаан, үнүштериниң эге өзүмнеринден эгелээш, ажаап алырынга чедир хайгаралды кошкатпайн, чурумнарны шын сагыыры — ногаа культураларының бедик дүжүдүн ап болурунуң кол магадылалы.

Кислород—үнүштериниң ботарынга, ол ышкаш үнүштербиле чемненип турар микроорганизмнерге база херек. Шынар чок андырган черлерде агаар эвээш, ооң хараазыбиле үнүштер өзүп шыдавас. Өзүн келзе-даа, ооң составында үглеводтар, үстер, белоктар, витаминнер эвээш болур.

Чамдык ногаа үнүштерниң хүндүзү 1—2 градус, дүне 5—7 градуе соокка шыдамыг. Соокка шыдамык үнүштер органиктиг будүмелдерни будурериниге 17—20 градуе соокка быжыг туруштуг болгаш өзүмүн уламчылаар. А чылыгга ынак үнүштер: помидор, огүреп, кабачок 3—5 градуе соокка доңуп каарлар. Үзиигге ынак үнүштер: арбуз, дыня, тыква 30—35 градуе изиигге шыдажыр. Харын өзеринге таарымчалыг.

Теплицаларга рассадаларның эге өзүмүнге бедик температура — 20—22 градуе чылыг негеттинер. Кажан рассадалар үнүп келгенде, 7—8 хонган соонда теплица иштиинин температуразын эвээжедир. Рассадаларга чечектелишкин үезинде сооксумаар азы өйтап температура херек. Чүге дээрге ол үеде бедик температура рассада үрезиниинге (пыльцазын) ажылдаар шынарны быжып четтикпейн чорда бакырадыр. Культураларның чиминэ ботганып, быжар чоокшулаан үеде база бедик температура хереглеттинер.

Чечектелишкин сооида бедик температура уламчылаар болза, ылангыя помидорнуң чечектери быжпайн эрте дүжүп каар. Ындыг төлээде, теплицаларның, парниктериниң температуразын эвээжедип, вентиляцияны, эжиктер, соңгаларны ажыдар.

Ногаа культураларын сугга кончуг ынак үнүштер. Чемненирине шөлү эвээжээн тудумна, ногааларның сугга негелдезин улгадыр. Капуста, помидор, огүреп бүгү өзүмүнүң дургузунда сугга ынак. Оларга ол-шыкты өзүмүнүң дургузунда хандырар апаар.

Ногаа рассадаларынга — капуста болгаш огүрецке агаарның ой-тап ол-шыгы 80—95 хуу, помидорнуң өзеринге болгаш быжарынга 50—60 хуу хереглеттинер.

Теплицаларда болгаш парниктерде рассадаларны сугтарар нормалары: апрель айда бир дөрбелчин метр черге-ле 13, а бир гектар черге 130, майда бир дөрбелчин метрге 14, бир гектарга 145, июньда бир дөрбелчин метрге 15, бир гектарга 150 литр. Чылбай суг-биле хүнде ийи катап сугтарар.

Куш өдээ тывылбаанда, минералдыг чемничиндилгелерни ажыглаар. 10 литр сугга азоттуу, фосфорну 20—25, калийни 15—20 грамм кылдыр холаап, рассадалыг 4—6 дөрбелчин метр шөлге немелде чемгерилгени чорудар.

Теплицаларда, парниктерде рассадаларга оларның өзүмнеринің айбы-биле чылгынын температуразын хүндүзү болгаш дүне аңгы-аңгы кылдыр тааръштырар. Чылгынын температуразы капустага, помидорга, огүрецке чангыс аай эвээс: капустага хүндүзү 8—10, дүне — 6—8, а помидорга хүндүзү 10—12, дүне — 6—8, огүрецке хүндүзү—15—18, а дүне —12—14 градуе чылыг херек.

Өзүминери улгады бергенде капустага изиг хүнде 15—18, а бүргегде 10—15, дүне 6—8, помидорга изиг хүнде 22—25 а бүргегде 15—20, дүне 5—10, огүрецке изигде 20—25, а бүргегде 18—20, дүне 15—18 градуе чылыг температураны сагыыр ужурлуг.

Б. МОНГУШ,
агроном-инспектор.

Тайылбыр булуңу

ЛИВИЯ

Ливия — Сонгу Африкада араб күрүне. Албан ёзугаар ады — Социалистиг Улусчу Ливия Араб Джамахирия (СНЛАД). Джамахирия дээрге улус массаның күрүнези дээш уткалыг сөс. 1,78 миллион дөрбелчин километр шөлүнүп 85 хуузу курут хову. 1981 чылдың-биле чурттакчы чонунуң саны 3,25 миллион кижи. Чонуңн 98 хуузу арабтар. Ооң ангында гректер болгаш ооңда өске национың төлөөлери чурттап турар. Чүдүлгези — ислам. Албанның дылы — араб. Наймылалы Триполи хоорай (800 мун хире чурттакчылыг). Дээди политиктиг эрге-чагыргазы М. Каддафиге башталган «революсчу удуртулганың» холунда.

1911 чылга чедир Ливия Осман империязының составында кирип турган, а 1942 чылга чедир италь колония болуп келген. 1943 чылда Англия биле Францияга эжелеттирген.

КНО-ның Кол Ассамблеязының бадылаашын ёзугаар (1949 чылда) Ливия 1951 чылдың декабрь 24-те хамаарышпас болгаш тускай догуннаан күрүне — «Ливияның Каттышкан Королевствозу» кылдыр чарлаттынган.

Ливия армияның М. Каддафиге башталган аныяк офицерлер болуу 1969 чылдың сентябрь 1-де монархияны дүжүр октааш, республиканы чарлаан.

М. Каддафиге башталган удуртулга «ливия-ислам социализминиң принциптеринге үндезилеттинген Ливияга чөптүг иниитилелди тургузарының дозунун ында үндүрген. Чурт политиктиг болгаш социал-экономиктиг чаартылгаларның боттанышкынының оруунче долузу-биле киргеп.

Аныяк күрүненің бирги чергеде сорулгазы — бодунуң девискээринде турун турар дашткы шериг базаларын узуткаары. 1970 чылдың чайынында чурттуң удуртулгазы Ливиядан англи, америк шериглериниң үнүп бээрин чедип алган. Чурттуң улам ыңай хөгжүдеринге нефть тывыжын болгаш ону сайгарып, сайзырадырының дашткы кампанияларын национализастаары (1971—1973 чч.) чугула айтырыг боон турган. Ап чорукан хемчеглериниң түңнелиниге нефть тывыжының 75 хуузу күрүненің холунче киргеп. 1978 чылга чедир будурулгеге чаңгыс-даа хуу сектор чок кылыр чоорту узуткаттынган. Дашкаар үнүр сөөрткен нефтиниң орулгазы чонуң калбак массазының эргезинче киргеп. Ажыл төлевири өскен болгаш ажыл чокталышкынын болбастаан. Медицинаның болгаш өөредилгениң халас ачызы туза боттанган.

Ливия — сайзырап орар чурт. Оон экономиказы нефть тывыжындан болгаш ону болбазырадырындан долу хамааржып турар. Нефть тывыжының талазы-биле (1981 чылда 54 миллион тоннаны алган) Ливия капиталистиг делегейде улуг дээн будурулгелериниң санында кирип турар.

Нефть шыгжамырының, шинчилеп каан курлавыры 4 миллиард тонна хире бар. Нефть тывыжының кол районнары Чер ортузу далай эриктеринде порт хоорайлар-биле тудуш харылзаалыг. Чижээлээрге, улуг дээн Серира район Марса-Харигә порт-биле харылзаалыг.

Нефтиниң чиг-эдин үндүр сөөртпейн, нефть болбазырадыр тускайлаң, сайзырангай будурулгелерлиг болуруниче Ливия улуг кичээнгейни салып келген. Амгы үеде Ливияның Тобрукта болгаш Завияда нефть болбазырадып кылыр улуг дээн заводтар ажыглаан турар. Марса-Брег биле Абу Каммашта нефтехимиктиг комплекстер тудуу ажыглаага кирер деп турар. Газ будурулгезин сайзырангайжыдарының аргазы Ливияда бар.

Тудуг материалдары будурер талазы-биле чурт дүрген темпини алган. Электрокабельдер болгаш хоолайлар будурер заводтар Бенгазиде, Триполиде аккумулятор заводу продукциязын бедик шынарлыг берип эгелээн. Янзы-бүрү комбинаттар, металлургия комплекстери ажыглаан турар. Зуварда түттүнүп турар алюминий эвилдирер комбинат тудуу доостун турар. Пестаавы болгаш кеш будурулгелерге, далган, балык, ногаа консервалары кылыр заводтар Ливияда хой. Атомнуг электростанцияны тудуун планнаан турар.

1981—1985 чылдарда Ливияның социал-экономиктиг хөгжүдезинин ийиги беш чыл планын 1981 чылда хүлээп алган.

Кодээ ажыл-агыйга 3,8 миллион гектар шөл ажыглаттынып турар, оларның үштүн ийизи — тарылга шөлү, арткаңы — мал одары. Кодээ ажыл-агыйның кол культуралары: арбай, кызыл-тас, таакпы, ногаа, цитрустуг үнүштер. Чурттуң кодээ ажыл-агыйы амдыызында ийиги чергениг айтырыы.

Экспорттуң 97 хуузу — нефть. Чурт автомобильдерни, станокторны, шинчилел ажыглаарының дериглерни, электрилиг дериглерни, аъш-чем болгаш үлетпүр бараанарын киир сөөртүп ап турар.

Ливия садыг талазы-биле «Ниити рынок» чурттары-биле сырый харылзаалыг. Сөөлгү чылдарда садыг харылзаазы социалистиг болгаш хөгжүп орар чурттар-биле улам быжыглып турар.

Ливия национал-хосталгалыг шинчээшкиннерге деткимчени берип, колониализмниң, расизмниң база апартеидтиң бүгү хевирлеринге удур үнүп кадыш турар чурт.

ССРЭ-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле Ливия бүзүреллиг найыралды тудуп турар. Совет-ливия экономиктиг кады ажылдажыгга быжыглып орар. Чурттуң кол будурулге объектилериниң тудуунга Совет Эвилели ажыдуумалышкы найыралдың ажыдузазын чедирип келген болгаш ам-даа чедирип турар. Ыланғыя Марса-Брег — Мисурат газ дамчыдылгазының 570 километр тудуун. Тадзурада атомнуг шинчилеер төвүүн тудуун чижекке адаа болуп.

С. ЕВГЕНЬЕВ.

ШЫН

4-кү арын ● 1983 ч. май 19

Бөгүн—Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организацциязының хүнү

АНЫЯК ЛЕНИНЧИЛЕР—МАРШТА

Үилезилеттиниң тургустунганындан бээр 61 чыл болган оюн бистиң чуртувустуң 20 млп. ажыг аныяк ленинчилери демдеглеп турар. Ооң-биле кады 20 муң ажыг кижилиг Тываның пионерлери чөрүшкүлүг байырлалын уткуп турарлар.

Пролетаржыларның ажыл-төлүүнүң өзүп орар шимчээшкинин каттыштырып, тускай уруглар организациязы кылдыр тургузарын партия комсомолга даакскан. Массалыг уруглар организациязының сорулгазы —«коммунистиг кижизидилгениң школазы болуру». Пионерлериниң амыдыралының болгаш ажыл-херектериниң сорулгазын партия тодаратkан. Чүгле ажылчыннар болгаш тараачыннар-биле кады күш-ажылга ёзулуг коммунистер кылдыр кижизиттиперин олар билип турганнар. Чаа делегейниң тургузукчуларының салгалын чүгле ынчаар кижизидер апаар дээрза тодараттынган.

Партия пионерлерниң организациязынга улуг Ленинниң адын тыпсып, бүгү чурттарның революсчуларының эң үнелиг эртинези — демиселдиң кызыл тугун оларга берген. Ук туктуң кезиин аныяк ленинчилер алдарлыы-биле эдилеп чоруурлар.

Эртикен чылдарда ленинчи комсомол пионер организациязын удуртур талазы-биле партияның даалгазын төлептин-биле күүседип келгеп. Совет улустуң болгаш партияның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга аныяк өскенни төлептиг кылдыр кижизидер дээш улуг ажылдарны чорудуп турар. Пионерия дээргеле ленинчи комсомолдуң курлавыры.

Бистиң чуртувуска пионер шимчээшкинниниң чылдарында Н. К. Крупская ук шимчээшкин «бүгү уругларны хаара туда бээр» үе дугаайында бодап турган. Пионер организациязының организас-политиктиг —сорулгазынге, оларның кижизидилгезинге Надежда Константиновна үнелеп четпес улуг саддарны чедирген. Ооң эчис күзели херек кырында боттанган. Ол ёзулуг-ла массалыг, кижизидикчи улуг саддарлыг организация апарган. Ам пионер организациязында бичии болгаш ортумак назылыг бүгү школачылар хаара туттуп-гаң. Идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң баштайгы школазын уруглар аңаа тура эртер.

Тываның пионер организациязында ам чээрби бир муң хире аныяк ленинчилер бар, олар 140 дружинада, 1262 пионер отрядында кирип турарлар. 10 муң ажыг октябряттар пионерге киреринге белеткенип турар. Оларны октябрят болуктеринде каттыштырган.

Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының тугунда ийи Ленин орден чайнап чоруур. Ол дээрге пионер организациязының идепкейлиг ажылчорудулгазының бедик үнелелии болуур. Ам пионерия ээда маршта хаара туттунган. Аныяк ленинчилерниң чаа марыжы 1982 чылдың октябрь 2-де эгелээн. Ам ук марштың бирги эзлээ чоруп турар. «Ленинчи пайырал-биле күштүг бис» деп девизтиг ук маршты ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаатkан. 1983—1984 чылдарда маршты пионер организациязынга болгаш комсомолга В. И. Ленинниң адын тывыскандан бээр 60 чыл болзурунга тураскаадып турар. Ук марштың девизи «Ленинниң ады бистиң чүреп-териviste. Партияга шынчыvысты ажыл-херектериvиoбиле коргүзээлө». 1984—1985 чылдарда аныяк ленинчилерниң чаа марыжының сөөлгү эзлээ Ада-чурттуң Улуг дайынында фашистиг Германияны чылча шапкан тнилелгениң 40 чылынга тураскаттынган. Ынчан марштың девизи: «Тнилелгеге алдар!».

Чаа марш пионерлерниң мурнунга улуг сорулгаларны салып турар. Үшкү, дөрткү классчылар ук маршка киришпишаан, бирги бедикти чедип алырын хүлээнир. Беш, алды класстарның пионерлери ийиги бедикти чедип алыр, а чедиги, сескиң класс-чылар үшкү бедикти чедип алырлар. Бүдүн өөредилге чылының дургузунда пионерлер боттарынга хүлээнип алган түүлдерин ажыл-херек кырынга коргүзер болгаш чыл төнчүзүнде пионержи хыналданы эртер. Ооң түнелиинде звено азы отряд бедикти ап шыдаан бе деп чүве билдинер. Марштың идепкейлиг киржикчилери пионерлерни база ынчаар тодарадыр.

Ам республикавыс пионер дружиналарында отчёт-сонгуудалыг чыыштар эртип турар. Ооң-биле кады хыналда база чоруп турар. Маршруттарга кымнарның канчаар ажылдаапы тодарап турар. Чижээлээрге, Кызылдың № 14 школазының пионерлериниң «Пионерлер — Төрээн чурткa» деп маршрутка эки ажылдаапы илереен. Олар «Уреңгой», «Төрээн чурткa—миллион» деп маршруттарга эки киришкен. Уруглар хөй демир кескиндизин, макулатураны чыгган. Бо школаның пионери Чойгана Парчинаа улуг пионер вожатыйы-биле кады Москвага барып, «Төрээн чурткa — миллион» деп марштың идепкейлиг киржикчилериниң чыыжыгга киришкен. Бо маршка Кызылдың № 2 школазының база Сосновка школазының пионерлери эки киришкеннер.

Пионерлериң область организациязы «Пионерлер — патриоттар, интернационалчылар» деп маршрутка эки киришкенвер. Сарыг-Септиң Салчак Тока аттыг № 2 школазының интернационалчы пайырал клуvу районга бирги черни эзлээн. Кызылдың № 3 школазының интернационалчы пайырал клуvу Кызыл хоорайга бирги черни чедип алган. Тандының Сосновка школазының пионерлери боттарының кылган түүлдеринден акшаны чыгган. Тайбың фондузунче шилчиткеп.

Тес-Хемниң Берт-Даг ортумак школазының пионерлери дайынчы алдарның музейин школазында организастап тургускан. Ында тыва эки туячылар дугаайында байлак материал чыгдынган. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары-биле уруглар харылзааны тудуп турарлар.

Т. САПЕЛКИНА,
пионер организациязының область чөвүлелиниң харыы-салгалыг секретары.

Айтырыңар, харыылап берээл

ЭМЧИНИҢ СҮМЕЗИН БАРЫМДААЛААР

Кочегарларга сүт, сажыг хөөн төлевириниң дугаайында Өвүр районуң төвү Хандагайты суурда Культура бажыңының ажылчыннары С. Монгуш, В. Серен-Доржу, В. Аккыс-оол олар айтырганнар. Профобылчөвүлелдиң юрист-консультантызы А. Ажының харыызын моон адаанда парладывыс.

Кадыкка хоралыг байдалдыг цехтерде, участоктарда болгаш бүдүрүлгелерде ажылдап турарларга халас сүт бээр дугаайында айтырыгны бүдүрүлге, албан организацияларының удуртучулары профсоюзтар комитеттериниң киржилгеи-биле шиитпирлээр. Кадыкка хора чедирип болур байдалдыг черлерде ажылдап турар кижилерден кымнарга сүт берип болуруун тодарадым, оларның дыңзызын тургузарда ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң 1968 чылдың май 22-де хүлээп алганы «Кадыкка хоралыг байдалдя ажылдап турар ажылчыннарга болгаш албан хаакчыларга сүт азы аңаа домей шынарлыг өске-даа продуктуларны бээр талазы-биле эмчи сүмелерин» барымдаалап бээр. Чамдык онза чугула таварылгаларда район азы хоорай санэпидстанцияларының чөпшээрелин ёзугаар сүт орнунга аңаа домей шынарлыг өске сүт аймаа продуктуларны берип болур.

Ажылчыннарга сүттү халаска бээр. Тускай сүт үлээринге таарыштыр тургускан буфеттерге, пунктуларга азы столоваяларга сүттү бээри кордунген. Ажылчыннарга сүттү ажылдаан хүнүнде (эзлээнде) 0,5 литрни бээр.

А эртикен үелерде албааны азы келир үезе алыр ужурдуг нормаларны чаңгыс утпа берип болбас. Сүт албааны дээш оон орнунга акша төлээрин шуут хоруун. Халас сүт бээри-биле холбашкан чарыгдаалары бүдүрүлгениң бараан продукциязының өртээ тудуг-моитаж ажылларын кылган дээш киргеп хөреңгиден, а бюджеттиг организациялларга бо талазы-биле бюджетке кордунген сметадан бээр.

Бир эвес удуртукчу биле профвилел организациязының аразынга ажылчынга сүттү бээр азы бербес дугаайында маргылдаа тургустунганда оны министерство болгаш үстүкү профвилел организациязы үзе шиитпирлээр ужурлуг.

Силерниң районда чамдык организацияларның кечегарларынга сүт орнунга акша төлеп берип турар болза, ол шын эвес-тир. Чүге дээрге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1967 чылдың май 19-та хүлээп алганы ажылчыннарга халас сүт бээр дугаайында доктаалында сүт орнунга акша бээри кордунмээн.

СИЛЕР БАЗА ОЙНАП АП БОЛУР СИЛЕР

Акша болгаш бараан лотереязының 1983 чылдың апрель 16-да Белгородка тиражы болган үшкү үндүрүлгезиниң ойнаашкынга таварышкан биледеттерин ёзугаар Кызыл хоорайның ажаалга кассалары найысылаядың ажылчы чоннарынга алды муң ажыг рублъдьи төлеп бергеп.

Эң эки ойнаашкыннарга пенсионерлер Л. Т. Башкирцев, В. Д. Усольцев олар таварышканнар. Олар ам телевизорларын алган.

Ынчалза-даа үш бүрү амыдыралга Ринат сургажаан спортчу деп билдиртпес. Ол ээлдей-эвилең кижи, коскулеңнээн эвес, харында ыядыычал. Ол Москвада куш-культура институдунда оореним турар, ол совет футболдуң эң сураглыг кижилериниң бирээзи мен деп чугаалавас.

Алексей ЛЕОНТЬЕВ,
спорт мастери. (ПМА).

Редакторнуң орлакчызы К. К. САТ.

телевидение

МАЙ 19-ТА БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50—«Эрги маршtар». Фильм-концерт. 9.20 — «Горизонт». 11.25 — Концерт. 11.45 — Телемедээлер. 11.50 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — В. И. Ленин аттыг пионер организациязының тургустунган хүнүнге. Документалдыг фильмнер. 15.20—ТТ-ниң болгаш БР-ниң уругларының улуг хорунуң концерти. 16.05 — Черле, дээрде, болгаш далайда. 16.35 — Улустуң ыялгалары. 16.50 — «Шыдыраа школазы». Этелеп чоруурлар клазы. 17.20 — «Документалдыг телефильм. 17.40 — Концерт. 18.00 — Миллионнарның ленинчи университединиң. «Ийи делегей — ийи политика». 18.30 — «Чүрүк санымда-ла — хүнү». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эстафета». «Коллектив чүнү шыдаарыл» деп бөлүк дамчыдылгалаан. 19.35 — Хөй сериялыг уран-чечен телефильм —«Вечный зов». Ийиги кезээ. 6-гы серия — «Совесть». 21.00 —«Үе». 21.35 —«Дириг олуруглар». Фильм-концерттиң башкы тайгы үндүрүлгези. 22.15 — Балет артистериниң концерти. 22.50—23.10 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00 — Испания дыл. 12.30 — В. Шекспир. «Гамлет». 9-ку классе. 13.05—Бистиң сад. «Министр болуксаар мен». Уран-чечен фильм. Бижиктиг. 15.05 — В. И. Ленинниң өвүр-хевирге совет драматургиязы. 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Сылдысчыгаш». В. И. Ленин аттыг пионер организациязының тургустунган хүнүнге уткуштур. 19.00— Уругларга фильм. 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «Яяна». Документалдыг телефильм. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улунар, чаштар!» 20.15 — «Выходной». Чехословак фольклор фестивалы. Прагадан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Граждамин Лешка». Уран-чечен фильм. 23.00 — 23.25 — «Миллионнарның университединиң. В. И. Ленин аттыг Төп музей дугаайында документалдыг фильм.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чагбас. Сонгу-барыын үүктен хаттың дургени секундада 9—14 метр; дүве 20 метр чедир күштелир. Дүве агаарының температуразы 5—10, хүндүс 20—25 градус чылыыр.

Автооруктарга кестүүр эки. Кызылга чүге булуттаар. Агаарның температуразы дүне 4—6; хүндүс 21—23 градус чылыыр.

ЧҮРЕКТЕ ИДЕГЕЛ

Мээң ынтырымның тевин чүве ийикпе, Өнермаа Серен-овнаның чаактарында кызыл долбаннар кыптып келген болду. Ооң хевир-сынының хөөү чаражын, бодал долган кара карактарының чивелчиңнээрин, эгиннерин дуглай бады келген биштың дыдырашсымаар кара дүктерин болгаш чечек ышкаш кызыл өрпиперин коргеш, кижиниң сагыш-сеткилинге чопуун тоолдарында дангыналар сактыйырар чүве болду. Аңаа эмнеткеннерге ооң узуп чиге ак салаалары-биле суйбаавындан, удургу ийи алдын диптерин чайыпалдыр хүлүмзуруптерин коргеш, ажырыын безин уттуп, амыдыралга ынакшылдың оттары кыптыга бээр боор оң. Ол дөртен харны ажа берген чараш херээженниң чазык-чаагайынга мен-не эр кижи турган болзумаа, та канчап баргай эртик мен деп бодап турдум. Оны көрүп олурганд, та чүге чүве ийик, Доржу Комбуевичиниң сактыш, сеткилиминиң ханызында шыгжатынган аңаа ынакшылым катап кыптыга берген.

Өнермаа Сереповна менээ идегээнзиг кылдыр көргеш, чугаалап эгеледи:

— Чүү дээр боор, дуңмам, амыдырал дээрге сагыш ышкаш болбас чүве-дир ийин. Ооң агымы-биле кандыг-даа чүвеге таварыжыр. Оглумнуң сагыш-сеткилиниң кударап, муңгарап чоруурунга чүгле мен буруулуг мен. Улгадыш келген оол чүвениң ужурун билип-ле тур ийнаап. Оон өскээр чүү деп агартынар мен. Кадай апарган, мынчап будалып чоруур кижи-дир мен ийин. От чокта ыш кайын үнер, бир кижи-биле ханы холбажы бергеним ол-дур ийин. Оглумнуң башкызы болзурунга чугаалап олур мен. Чажыт чүве маңаа аравыска артып калзын. Сени база бир кижи-биле удавас оглепир апарган дээрлер болгай. Бир катап Мерген школадан келгеп: «Бистиң башкывыстыд таныжы кижи чорду, ол костүп кээрге-ле, бистиң класстың уругларының хорадаары ажок апаар-дыр. Башкывысты кымга-даа бербес бис»— дээнгер-дир. Башкызынга ынаа ындыг болганы ол-дур деп билдим. Оларга башкызындан артык кижи кайын турар. Ында багай чүү боор, уругларның хүнзөчели, оларның сеткилиниң агыдыр ийин.

Амыдырал ажок нарын болуруп чурталга көргүзер чүве-дир. Бо оолдуң адазы мени дыка хынчектеп келген. Хилинчээнин аш-өөрүмден чажырбышаан, шыдажып-ла чордум. Ол кижини эдип алыр дээш чүнү канчанмаан дээр. Таарышпас улус таарышпас чүве-дир. Мен база кижи ышкажыл мен. Сеткилге чоок кижи база тыпты бээр чүве-дир.

— Тыпты бербейн канчаар, Сереповна. Силер ышкаш дацгынага кым ынакшывас боор. Мен-не эр кижи болган болзумаа, силерни чүгле көрзе дээш, хем-сугну кежип, арт-сынны ажып кээр ийик мен — дээш, ооң кыныкаан, улам чараш апарган арныңче магадап көрдүм. Шыпапла чараш кижи.

— Ол башкыны хомудадып шыдавас болганым ол-дур ийин, бодум база аңаа —деп, оларның чажыттарын мени билген кылдыр бодааны ол чүве ийикпе, эмчим сөс оскуна каапты.

— Башкы дидир силер бе? — депкеп. бодумдан бодум эпчоксуна бердим. Сагыжымга дораан-на Доржу Комбуевич кирип келди. Чүрээмниң дүргедээнинден арнын изий берди. Башкылар дээрге үргүлчү-ле кижилер өөредип чоруур болгаш кижиниң сагыш-сеткилин бодупче хаара туда бээр үлус болгай силер — дээш бодуңуң эрткен амыдыралындан сактыш-кыннар чугаалаш, ооң башкы ынак кижизин адын адавайн будалдырып каапты.

Канчап билир, бо чараш херээженниң ынак кижизи Доржу Комбуевич эвес ирги бе? Бот-боттарынга чаяатkаңнар дег, бо ийи кайгамчык кижилер шынап-ла тыпчып алганын-даа канчап билир деп бодаткам, бодумнуң элдептиг хүнзөзшиннеримден сагыжым карангылаш кыды. Бир эвес ындыг чүве болу бергее, ынак башкым чүгле башкым болуп чүрээмге артып каар, а ооң салым-чолунга шаптыктаар бодал меңээ кажан-даа турбас. Бодумну бодаарымга өртемчей делгеминде кара чаасkаан-даа артkан ышкаш болу бердим. Ындыг база болгулаар чүве-дир, эш.

Өөредилгеге челиишкиннерни болгаш чаагай кадык-шылды сеңээ күзедим, эртимнм.

Долгар.

Эки, эргим Дарый!

Утпайн чоруурунга, эки күзелдериңге болгаш бистиң таварышканывыс эглип келзиптер сүүтүң хүпүүн-ие хоорайже кимрер. Ындыг пунктуларны республиканың тева ажылдыг чеди ажыл-агыйында тургускан.

(Уланчызы. Эгези №№ 112, 113 «Шында»).

ТЕВЕ СҮДҮ КИРИП ЭГЕЛЭЭН

АШХАБАД. (СЭТА). Тева сүдү болгаш оортан белетээн эм кылдыр ижер хоолулуг үүлдер специализастаан «Ербент» совхозтан Туркменистанның пайысылалының садыг четкилеринде кирип эгелээн. Эки хоолулуг 400 литр сүттү хүпүүн-ие хоорайже кимрер. Ындыг пунктуларны республиканың тева ажылдыг чеди ажыл-агыйында тургускан.

Совет спорттуң тергииннери

Р. ДАСАЕВ—КОЛ ВРАТАРЬ

Ринат Дасаев дугаайында Лев Яшин мынча дээн:

— Ооң ойнаарынга дыкала таарзынар мен. Ол дыка дүргеп, шимченгир, шиитпирлиг болгаш бодун камнавас. Чамдыкта ол ыңдыг-ла берге эвес мячның эрттирилеттер харын, ынчалза-даа бодун дыка дүргеп чазамыктап шыдаар болгаш оюнну оон ынай чазыг чок уламчылаар. А ынчаар бодун түттүнүп ойнаары дээрге вратарь кижиниң эң-не үнелиг шынары-дыр.

Мурнунда вратарь чораан болгаш, Яшинниң ол үнелээшкинниниң чөптүүн демдеглевес аргам чок, оон ангыла база-ла Москвалың «Спартагынга» ойнап турган болгаш, Ринатка таарзынарынны сеглээйн: ам-даа менээ эргим клубтуң чедишкиннеринге оон үлүг улуг.

Мен ойнавастаан соомда, хөй-ле чаа «хаалгачылар» немешкен, ынчалза-даа олардың аразындан каш-ла кижи багай эвес ойнаар болду. А «Спартактың» болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командазының амгы вратарын специалистер дораан эскерип каап. 1979 чылда Дасаев ол клубка кээп турда, ону эки-ле билир кижи турбады, а дараазында чылын-на ол чурттуң шилиндек командазынга кире берген.

Бүгү-ле бичии оолдар ышкаш, Ринат кодан командазынга ойнап эгелээн, ол базала өөрү ышкаш, халдакчы болуксаар. Ол Астраханьга өскен, ССРЭ чемпионадының ийиги лигазынга ойнап турган «Волгарь» команда дээш «аарыл» чораан. Элээдө оол турган, ол «Волгарьның» бичии оолдар өөредир футбол школазынга кирип алган болгаш халдакчы болуп ойнап турган. Бир-ле катап маргылдаа үезинде «Волгарьның» элээдилер командазы вратарь чок апарган. Байдал парыдаан, ынчангаш командазының ат-алдарын бодаап, Ринат вратарьлаарынга чөптээрежиннкен. Ол оюнну Дасаев эки эрттирген. трепер-лер оон шимченгирин, өрү халырының бедиин дораан эскерип каап, олчаан вратарьларын сүмелээн.

Удаппаанда ол «Волгарьның» кол составынга кирген, а 1978 чылдың күзүүнде Москва «Спартагынга» ойнаар чаалага алган. Дасаев ынчан 21 харлыг турган. Ону «Спартаккаа» сүмелээн кижи Фёдор Новиков болган, ол Константин Бесновтуң дузалакчызы, а оон мурнунда «Волгарьның» тренери турган.

— Бо оолдуң ам-даа билдинмейн, ажыттынмайн турар эки түүлдери хөй, ол ёзулуг дайынчы кижи. Ындыг кижилер шылгараан мастерлер болур чүве — деп, Новиков чугаалап турган.

Бесков аңаа бүүрээн, ынчангаш Дасаев Москвага чедип келген. Ынчалза-даа тренерлерге-даа, футболистиң бодунга-даа «шаптык» хенертен тыптып келген: Дасаевтиң авазы Астраханьдан «Спартактың» удуртукчуларынга келгеш, оглу төрээн хоорайындан, өг-бүлезиниден, эш-өөрүндеп чоруй баарынга, кандыг-ла-бир чугула херек дээш эвес, а аңаа-ла оюн дээш, футбол дээш чоруй баарынга шуут-ла удурланган. Оглу шын шилилде кылганынга аваны бүзүредири дыкала берге болган. Элээп каш чыл эрткенде, Ринатның авазы телевиденнеге бир дамчыдыгга үезинде мынча дээн: оглумга чоргаараанын чор мен, ынчан шын эвес кылып турган-дыр мен.

1980 чылда Дасаев ССРЭ-ниң шилиндек командазынга сезонда болган бүгү 15 оюнга ойнаан, оларның хөй кезиинге эки ойнаан. 1981 чылда Испанияга делегей чемпионадының бүдүзүпле, ССРЭ-ниң шилиндек командазының ойнаанны албан ёзузунуң алды оюнунга хаалгазын идегелдиг камгалаан.

Совет специалистериниң болгаш «аарыкчыларының» ниитп бодалы-биле алырга, ССРЭ-ниң шилиндек командазы Испанияга кошкак ойнаап. Делегей чемпионадының сөөлүнде дыка хөй футболистерни шүгүмчүлеп турган. Чүге вратарьга чемелеп чок болган. Ону харын-даа ол маргылдааның эң эки ойнакчыларының аразынга адап турган болгай.

А Ринат боду мынча дээн.

— Делегей чемпионадынга бир дугаар киришкенимниң түнели ыядыг-ла кончуг оорунчуг эвес болду, ынчалза-даа оон дыка хөй түүлдү ооренип алдым.

Чоокта, апрель 27-де, бистиң шилиндек командавыс Португалияның командазы-биле Европа чемпионадының шилилде маргылдаазынга ойнаап, удурланыкчызын 5:0 санга уткан. Оюн соонда, Дасаев журналистериниң айтырыгларынга мынчаар харылаан:

— Бөгүн мен колдуунда-ла хайгааракчы болдум, ол дээш бистиң оолдарга четтирдим, камгалакчылар удурланыкчыларывысты хаалгаже чоокшулатпайн турдулар. Ынчалзада сүрээдеп турдум. Сан 5:0 турда безин мяч арттыр-ыптериң бодаар вратарь делегейде чок-тур ийин.

А оюнуң арбитри Джон Хантинг:

— Португалияның шилиндек командазы ийи хире санны киприп аптар аргалыг хире турган чүве. Ынчалза-даа Дасаев удурланыкчыларынга ыядыг өөрүшкүнү бербейн барды — дээн.

Дасаев чайын 26 харлаар. Ол дуржулгалыг апарган, биеэнги дег шалыпкын, шиитпирлиг, оон чаңнык дег халымышкыннары улустуу кайгадып турар. Ынчалза-даа хүн бүрү амыдыралга Ринат сургажаан спортчу деп билдиртпес. Ол ээлдей-эвилең кижи, коскулеңнээп эвес, харында ыядыычал. Ол Москвада куш-культура институдунда оореним турар, ол совет футболдуң эң сураглыг кижилериниң бирээзи мен деп чугаалавас.

Алексей ЛЕОНТЬЕВ,
спорт мастери. (ПМА).

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ МАРГЫЛДААЗЫНГА

Чуваш АССР-де Канаш хоорайның вагон-сепгелге заводунуң Культура бажыңына бичии оолдарның хостуг хүрешке Бүгү-эвилел маргылдаазы болуп эрткен. Ук маргылдаага Россия федерациязындан болгаш эвилелдешкен республикалардан 200 ажыг бичии мөгелер күжүн, арга-мергежилин шенешкеннер.

Кызылдың «Аныяк спартакчы» хүреш клубундан республиканың спортчу адын камгалап, 5 бичии мөге аңаа киришкен. Ук клуб эрткен чылын чаа ажыттынган болгаш ооң кижизиттиргеннери Бүгү-эвилел чергелиг улуг маргылдаага бир дугаар киришкеңя ол.

25 килограмм чедир дениилиг мөгелерниң аразынга № 3 школаның бирги классчызы Буян Биче-оол кашпагай, чараш хүрешкеш, ийиги черни эзлээн. Түшпел оюнга Буян Канаш чурттуг эрткен чылгы чемпион В. Иванову арыг ойнаан.

35 кг чедир денаилиг бичии спортчуларның саны эң хөй болган. Аңаа Бакудан, Нальчиктен, Улан-Удэден, Чебоксарыдан, Кызылдан шыырак мөгелер артканнар. Кызылдың № 2 школазының бешки классчызы Эрес Дөваа-Самбуу Азербайджандан Керимовка болгаш Нальчиктеп Шириповка ойнаткаш, үшкү шаңналга төлептиг болган. Шак бо коргүзүглер чаа эгелеп чоруур бичии спортчуларга оларның күш-культура болгаш спортка улам хандыгарынга ыяг бээри чугаажок.

М. БИЧЕ-ООЛ,
тренер.

МАЙ 20-ДЕ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

«ЧАЛЫЫ НАЗЫН» дээр эстрада-цирк бөлүүнүң концерти 18 шак 30 минутада, **«ЧЕЛЭЭШ»** дээр эстрада-хореография бөлүүнүң концерти 20 шак 30 минутада эгелээр.

Билеттерни театрның, филармонияның кассаларында, «Саян» универмагта садып турар.

КИНО

МАЙ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Человек, который закрыл город» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Живая радуга» 9.40, 13.10, «4:0 в пользу Танечки» 11.10, 15.00, «Тень волка» 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Повесть о настоящем человеке» 15.00, «Пришло время любить» 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Судьба барабанщика» 11.00, «Грачи» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Приказ: огонь не открывать». 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Осиное гнездо» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Редакциянның адрези: 667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгазыт секретарының 2-23-35, секретарыттың 2-23-35, партийжи аймыраал болгаш үзетөүр киллистерниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистерниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, көзөө ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргавза 2-32-75 телефонче долгавар.

Чагыт № 1627.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00145

Бүтү чүрттэрниң пролетарийлери, каттыжыңыар!

ШЫН КАМ

СЭКП Тыва обкомунуң Тываның Советиниң болгаш Министрлер Чө

№ 117 (12207) | 1983 чылдың май 20, пят

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР

Он бирги беш чылдың өзек чылының дүжүдүн өстүрериниң харыысалгалыг үези ам республикада келген. Бо хүнде тарылга мурнунуң хөрзүн болдаазырадылгазы, суггат болгаш үрезин чаштырыкказы район бүрүзүнде калбарган. Тараажылар бедик дүжүттү өстүрер дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип тураралар.

Хову ажылдыгларның мурнунда бо чылдың онзагай чүүлү — чер ажылын чорударының чаа зона системазынче шилчиири. Маңаа белеткел шагда эгелээн болгаш чамдык ажылдар элээн шуудай берген. Ылангыя тарылга шөлүнүң структуразы колдуунда эде тургустунган. Оон ынай 243 гектар черде 161 тарылга ээлчештирилгези шуут шингээттинген. Хөрзүнүң ажылдап кылырының болгаш үнүштү ажаарының технологиязы база чурумчуттунган. Ам сорулга — бо бүгүнү амыдыралга чайгылыш чок боттандырары.

Май 16-ның медээзин ёзугаар алырга, республикада чазын тарыыр культуралар 48 муң 700 гектарда тарыттынган азы бо талазы-биле план 19,8 хуу күүсеттинген. Бо көргүзүг эрткен чылдың деннелинге барык-ла алды муң гектар четпес. Мону бо частың узамдыгып, доңаттап, хадып турганы-биле тайылбырлап болур.

Тараа болгаш тараа-бобы культуралар 40 ажыг муң гектарда чаштынган азы ооң планы 28 хуу күүсеттинген. Бо база-ла эрткен чылдың деннелинге четпес. Бо культураларны тарыырының планын «Тээли», «Бурунгаар», «Кара-Хаак» совхозтар күүсеткилеп алган. А кызыл-тас тарыырын Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнар болгаш Улуг-Хем, Каа-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйлары доозуп алган. Ылангыя «Совет Тыва», «Улуг-Хая», «Бүрен» совхозтар бо талазы-биле планнарын өлээн ажыр күүсеткилээн. Ынчалзажок ниитизи-биле алырга, өзек чылдың тарылгазы оожум чоруп турар, а чамдык ажыл-агыйларда мырынай эгелевээн. Элээн каш совхоз арбайны, а «Ак-Туруг» чинге-тараяны безин чаштырып турар. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз арбай тарыыр планын күүседип алган. Ол туржук Барыын-Хемчик, Таңды, Бин-Хем районнарның чамдык ажыл-агыйлары кукурузаны олуртуп эгелээн.

Үстүнде чижектерден көөрге, бо чылын тарылганың хуусаазы чер-черде дыка ылгалдыг. Ону ол черлерде агаар-бойдустуң болгаш хөрзүнүң байдалынга дүүштүр ында тускай эртемниглерниң болгаш ажыл-агый удуртукчуларының чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турары-биле тайылбырлап болур. Ол эки. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйжы эвес улус боттарының шүшпен чоруун ооң-биле чагдынып болур дээрзин бодаза чогуур.

Кызыл, Таңды, Улуг-Хем районнар бо чылын хөрзүн үрелиишкинниге удур техника-биле бүрүн чепсегленген. Оларда болгаш өске-даа районнарда хөрзүн үрелиишкинниге удур техниканы калбаа-биле ажыглап турар. Ылангыя «Тинлелге», «Революцияның чалбыыжы», «Кызыл тараачын», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда, Дуржулга станциязында бо талазы-биле ажыл үлегерлиг.

Ажыл-агыйлар хөрзүнүң тарылга мурнунда ажылдап кылыышкынын нургулайында КПШ-9, КПШ-5, КПЭ-3,8 деп культиваторлар-биле чорудуп турар. Үрезин чаштырыышкынынга СЗС-2,1 сеялканы ажыглап турар.

Хөрзүн үрелиишкинниге удур техниканы чер болганга бүрүн ажыглаар ужурлуг. Ындыг турбуже чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери бо айтырыгже кичээнгейин амдыгаа чедир күштелдирбээн. Хөрзүн үрелиишкинниге удур система, ылангыя «Хөндергей» (агроному М. Кызыл-оол), «Сукпак» (агроному М. Оздоноев), «УТКА 25 чылы» (агроному Н. Кулиев) багай шингээттинип турар. Бо болгаш өске-даа ажыл-агыйлар ук системаны шингээдиринче кичээнгейни улгаттырары чугула.

Республиканың хову ажылында коллективтиг керээ-биле ажылдаар бот-орулга-чарылгалыг звенолар, бригадалар болгаш отрядтар улам көвүдеп турар. Маңаа чижек кылдыр «Кара-Хаак» совхозта Т. Чоодунуң удуртканы ногаа звенозун, «Революцияның чалбыыжы» совхозта В. Поповтуң удуртканы мал чеми белеткээр отряды, «Тинлелге» совхозта ССРЭ-ниң Дээди Соведиинин депутады Д. Дандар удурткан тараа бүдүрер комплекстиг отрядты адап болур. Бо коллективтер черниң ёзулуг ээлери болу бергеннер. Оларның дуржулгазын нептередири, олардан үлегер алыры чугула. Хөрзүнүң экижидеринин, ажылды чеднишкинниг уштап башкарарының болгаш черден хөй беримче алырының бир аргазы ол.

Часкы тарылганың түлүк үези келген. Ону чогуур үезинде бедик шынарлыг эрттиргенивистен ооң төнчү түннели улуг хамаарылгалыг. Ынчангаш чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары бүгү күштү, арга-дуржулганы өзек чылдың тарылгазын организастыг эрттиреринче «Совет Тыванын 40 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуулунар!» деп кыйгырыгның адаа-биле мөөңнээр херек.

Совет 40 чыл

ПАРТИЯНЫҢ БАЖЫҢЫ

81-ги тудуг эргелелинде Валентин Иванович Бедаревтиң удуртканы тудугжуларның комплекстиг бригадазы Кызылда Парлалга бажыңының тудуун эрткен чылдың октябрь айда эгелээн. Бо хүннерге чедир тудугның темпизи шалыпкын чоруп, ооң таваан салырын дооскаш, бирги каттың ханаларын тудугжулар тудуп эгелээн.

Оң бирги беш чылдың ийиги чылында 12 кижиден тургустунган бо бригаданың кежигүннери чаа автовокзалдың болгаш авиабүдүрүлгениң албан бажыңының тудуун ажыглалга киирбишаан, өске-даа объектилерни тудушкан.

— Бо чылын бистиң бригада план ёзугаар 180 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүседир ужурлуг. Эрткен бирги кварталда планныг ошаалдаларны ажыр күүсеткеш, эргелелдиң бригадалар аразында шилчиир вымпелди алдывыс. Апрельде 15 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шингээдир тургаш, ону 120 хуу боттандырдывыс — деп, бригадир В. И. Бедарев чугаалаан.

Ол канчап чедип алдынып турарыл?

Бир-ле дугаарында быжыг сагылга-чурум эки болуру чугаажок. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдары-биле бригаданың кежигүннери танышкаш, ону ажыл-херек кырынга боттандырар талазы-биле эргелелге-даа, бригаданың кежигүннериниң аразында-даа хемчегларни чорудуп келген. Ам мында арага-дарыга хандыкшымыр, ажыл шагы үзер, ажылдан озалдаар чоруктар барык чок болган.

Бригадада кижи бүрүзү ийи, үш холушкак мергежилди чедип алганы—ажылга туруушкунну болдурбазынга идиг болуп турар. Чижээ, дөртку разрядтыг дашчызы Владимир Савчай дуржулгалыгларның бирээзинге санадыл, бызаңчының база каңнакчының мергежилдерин шингээдип алган. Аныяктар Владимир Бабанов, Сергей Ташкин, хоочун тудугжу Көк-оол Бүрбүевич Монгуш болгаш ооң-даа өскелер бот-харыысалгалыг, кызымак ажылдап турарлар.

— Тудуг материалдары — түүйбу, пемент, дээвир неэлектери-биле болгаш өскеде-даа эргежок үүлдер-биле бригада хандыртынып келген. Ынчалза-даа өске чылдагаанналрдан туруушкуннар болу бээр-дир — деп, мастер Фёдор Дамбиев чугаалады. «Красноярскгражданпроект» институттуң филиалының толевилекчилери ук тудутнуң турар черин шын эвес өөренип көргенинден тудугжулар ооң таваан салырда элээн шаптараазынпарга таварышкаш, эвээш эвес үени чидирген.

Краң тургузар дугайында 14-ку механизация эргелелинче чагыгны ийи ай бурунгаар киирген турда-ла, ону чүгле майның 15-те чүдүрүп чоруткан деп, мастер хомудалып илередип турар. Ол шын. Чүге дизе амгы үениң тудугларынга краң чокка ажылдаары берге. Ол чорукту болдурбазы-биле 14-ку механизация эргелелиниң удуртукчулары дарый хемчег алыр ужурлуглар.

Республика төвүнүң өскедээ мурнакчы бүдүрүлгелери-биле бир домей В. И. Бедаревтиң комплекстиг тудугжулар бригадазы Совет Тыванын 40 чылынга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ук объектини юбилей таварыштыр ажыглалга киирер соруганы салган.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) мастер Ф. С. Дамбиев тудугчуларын ооң ыдайгы чорудулгазып таймылбырлап тур; ажыл үези.

Авторнуң фотолары.

Хүннүң медээлери

ДЕМНИГ КИРГЕН

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында № 2 хову-трактор бригадазының механизаторлары часкы ажылдарга быжырымчалыг белетиненген.

Апрель 20-де шык базырыышкынынче киргеп. Механизаторлар ийи эзлчетге ажылдаап, 1060 гектар черниң шыгын базырган.

Совет Тываның 40 чыл болур оюн механизаторлар идепкейлиг ажыл-ижи-биле үткүүр дээш, шалыпның ажылдап турар. Шык базырыышкынынга Михаил Самбу, Михаил Хавал олар эки ажылдаап шаңнаткан. Салбыр баштаар черн тараажыларны бөжүп чоруур столовая-биле хандырган.

Бо хүннерде тараажылар аңгыс аңдарылгазынче организастыг киргеп.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ТЕВЕ КЫРГЫЛДАЗЫ

Тее-Хемде «Кызыгаар» совхоз бо чылын күрүнеге 800 кг теве дүгүн дужаар планнаар.

Ажыл-ишчилер теве кыргылдазын организастыг эрттиргеп. Ийи хүн дургузунда 170 тевениң дүгүн кыргып, теве санындан ортумаа-биле 5,1 килограмм дүк алдынган болгаш ол талазы-биле планны совхоз ажыр күүсеткеп.

Ф. ТАЙ.

АЯП-ЧОРУК ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

МЫЛА — Күш-ажыл партиязының Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентизи Ж. Э. душ Сантуш май 18-те Москвадан Киевче аъттанныкан. Ол бистиң чуртувуста СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар пайыралдың ажылчын анычоруун килып чоруп турар.

Аэродромга оны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнүң кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, албанның өске-даа кижилери удзупвер.

(СЭТА).

• • •

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары В. В. Щербицкий, республиканың өске-даа удуртукчулары Ж. Э. душ Сантуштуң Киев аэропортунга уткуп алганнар.

(СЭТА).

ХООЙЛУ-ДҮРҮМНҮҢ БЫЖЫГЛААР

Прокуратура болгаш иштиктиң херектер органнарының удуртур ажылдакчыларының май 17-18-те Харьковка болуп эрткен зона чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Ю. В. Андропоовтуң айтыышкынарынга дүүштүр хоойлу-дүрүмүң быжыглаарының, истелге болгаш байысаалга чорударын, прокурор хайгааралын сайзыраттайжыдарының айтырыгларын чугаалашкан. Чөвүлел хуралдың ажылынга прокуратураларның, иштиктиң херектер министерстволарының болгаш эргелелдеринин, чамдык авилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, областарның, хоорайларның болгаш районнарның истелге органнарының удуртукчулары киришкеннер.

Кем-херек үүлгедир болгаш хоойлу-дүрүм үрээр чоруктарга удур демиселге хоойлу-дүрүм камгалап турар органнарның деминг ажылдарының чугулазын аңаа озалап демдеглээн. Социалистиг өөрүүнү самчыгдаар, хээли алыр-бээр чоруктарга, кижиниң амытыныңга, кадыкшылыңга хора чедирер болгаш хамаатылардың хуузунда өөрүүгө оорлаар чоруктарга удур демиселдя күштелдирериниче ойза кичээнгей салдынган.

Хоойлу-дүрүм үрээшкиннерин болдурбас болгаш үүлгеттинген херектерни ажыдар талазы-биле база ол чугула херекке хой-ниитиин киришкирер талазы-биле харьковчуларның дүржулгазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери танышкан болгаш чон ортузунга база өөренип турар аныяктарның ортузунга эргехоойлу билиглерни болгаш совет хоойлуларны пропагандалаар талазы-биле саналонадың солушкан. Аар деминг херектерни истеп, ажыдар талазы-биле байысаакчыларның болгаш истеэр киндистериниң ажылдакчыларының практиктиг ажыл-чорудугазының дугайында дыңнадыглар өөредиглиг болган.

ССРЭ-ниң чиргине прокуроруу А. М. Рекунков ол чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

ДЕМНИГ ИШТИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр участогу он бирги беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир, Совет Тыванын 40 чылынга толептиг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Коллектив бо чылдың эрткен дөрт айларында бүдүрүлгеге көргүзүлгелериниң планын ажыр күүседир аргалыг болган. Участок 590 муң рубльдиң бараанныг продукциялын бүдүрер тургаш, 602 муң рубль ыыдыр күүсеткен. Тайгага ыяш белеткээриниң, ону сөөртүрүүнүң планын 130-135 хуу боттандырган.

Ыяш белеткелчилериниң аразында калбарган социалистиг чарышка О. О. Топчаның удурткан звенозу тиилекчи болуп, апрель айда 380 кубометр ыяшты кезип белеткээр тургаш, 600 кубометрни чедирип, планын 158 хуу боттандырган. Ол мишкаш Геннадий Маадының звенозу ыяш белеткээр планын 135 хуу күүсеткен. Оларның адынга алдар ыыдыр күш-ажылдың Кызыл тугун кодүргеп.

— Бистиң звеноунуң кежигүннери 3 кижи. Бирээзис — Николай Маады ыяшты электрилиг хиргээ-биле ужурар. Оларны Николай Кулуктар мээң башкарган ДТ-75 деп тракторумга сөөртүр ыыдыр баглаар. Бис хүнде 24 кубометр ыяшты машина оруунга белеткеп чедирер тургаш, 26-27 кубометр чедирип турар бис. Ону бис деминг ишбиле, ажыл шагын чөп ажыглап тургаш, чедип ап турар бис — деп, звено удуртукчузу Олег Оюнович чугаалады.

Николай Бойконуң удурткан ыяш дилер цех ай санында планын ажыр күүседип, апрель айда даалгазын 102 хуу боттандырган. Ыяш сөөртүр бригадада чолаачылар Валерий Шустов, Валерий Корников, Андрей Сычев олар дөрт ай планын ажыр күүсеткен.

Коллективте хой-ниити организациялары ажылчынвар ортузунга күш-ажылды организастаарын аажыдып, ыыдыгы сагылга-чурумну бижыглаар талазы-биле ботгут ажылдарны кылып чоруткан. Ол мишкаш бүдүрүлгеде социалистиг чарышты дээштиг ыыдыр организастап, ажылчынарга шаңнал-төлевир тыпсырып чурумчудуп, ону шыңгыы контроль-биле чорударын боттандырып турар. Арага-дарыга кижи, ажыл шагы үскен кижилерни профилактика чөвүлелиниге шыңгыы чугаалажып, кижизидилге ажылын аажыдып, олче удур хичээнгейин угландырган.

Кандыг-бир кижи ыыдаган чок ажыл шагы үскен болза, аңаа хемчег онаары-биле бригада, цех чөвүлелиниге чугаалажып, ооң немелде толевирин шуут бербес ыыдыр шиитпирлээп, участоктуң удуртукчуларынга дамчыдып бээр. Участок начальнигы аңаа үидезилеп дужаал үндүргеш, ону көскү черге азар болгаш бригада, цех бригадирлеринге дыңнадыры чаңчыл апарган.

— Бистиң коллективтиң ажылының чеднишкинниг болурунуң кол үндезини — ыяш белеткээринден, ону чогуур ей-шаанда төпке эккээринден хамаарыжыр. Ында ажылдап турар Олег Топчаа, Геннадий Маады, Хаак-оол Нурзат, Тимофей Бузат оларның удурткан звеноларын эрес-шалыпчы ажылдап, эки шынарлыг тудуг болгаш дилиг материалдарын белеткеп берип турар.

Олар аразында ээ-пайыралдыг, бот-боттарының ажылынга дузалажып, бир деминг ажылдап турар улус. Ынчангаш бис оларга чоргаарланып, чарыштың негелделерин ёзугаар шаңнап турар бис—деп, Туранның ыяш белеткээр участогунуң начальнигы эп Желтобрюхов чугаалап турар.

Аныяк ажылчын Олег Топчаа звеновозунуң ажылын организаакчы ёзу-биле башкарып, кижилер-биле ажылдап билирин көргүзүп шыдаан. Ол боду бичо сеткилдиг, мурнакчы тракторист, кижилерни хүндүлеп-даа, оларның негелдеа билир, ажы-чаңы тоотуг-томаанныг, кижилерге дузаарган. Кыжын ыяш белеткеп турда, Геннадий Маадының трактору үреп берген. Топчаа бодунуң ажылын кылбайн, ажынге бир хүн иштинде дузалажып тургаш, демги трактору септеп алган.

Туранның ыяш белеткээр участогунда партия, профсоюзтар организациялары коллективте көскү агитациянның ажылын эки организастаан. Ук бүдүрүлгениң кайы айда канчаар ажылдаанын көргүзүг самбыразындан дозузу-биле билип ап болур. Ында бүдүрүлге планының күүселделии, кымнарның удурткан бригадазы, звеновозу мурнап, кымның хожудан турарын тодаргай кылдыр бижиглээн. Ол мишкаш күш-ажылчы алдар туган кымнарның адынга чүү дээш кодүргенин бижип каапы тодаргай, билдингир.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр участогу республиканың тудугларын бажың ханазы ыяар брус ыяшты, соңга, хаалгаларны, шала, дээвир кылыр маңзаларны дээш ооң-даа өске үнелиг тудуг материаллары-биле хандырып турар. Ол коллективтиң кылган продукциязын Эрзин, Тес-Хем, Таңды, Каа-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарда КМК-ларның тудугжуларын ап, совхозтарга чүрттелга бажыңнарын, мал кажааларын болгаш культура амыдыралдың тудугларын кылып берип турар.

К. ХЕРТЕК.

ШЫЛГАРААННАР ЭКСКУРСИЯЛААР

«Алдан-Маадыр» совхозтуң суггатчылары тарылга мурнунуң суггарылгазын шынарлыг чорудары-биле чарыштыр калбарткан. Совхозтуң 90 хире суггатчызын түс-түс звеноларда үскен.

Суггатчыларның социалистиг чарыжының түннелин чедип хомуктап үндүрүп, чарыштың негелделери ёзугаар шаңналдарны тыпсырып боттандырып турар. Соолгу чеди хомуктуң түннелинде Кызыл-оол Алдын-ооддуң удурткан звеновозу (дөрт кижи) шылгараап, шилчиир вымпелди аңна шаңналы-биле кады чаалап алган. Мурнакчы звено участогунуң 150 гектарын шынарлыг суггарганның демдеглеткен. Ооң дараазында Кошкар-оол Ховалыгның звеновозу чоруп, участогунда 130 гектар черни суггаргаш, шаңналдыг черни өлүмээн.

Часкы тарылганың ниитиү түннели-биле суггарылгага эң шылгараан звенону социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар Красноярск ГЭС-че экскурсиялаадып чорудар.

М. СЕВЕН.
Суг-Хөл район.

ЧУРТТУҢ ХОВУЛАРЫНДА

ОРЕНБУРГ. Тус черниң тараажылары агротехниканың бүгү негелделерин долузу-биле сагып турар. Оренбург областың ажыл-агыйлары коллективтиг керээ-биле ажылдаарынче калбартып киргеп. Ийи эдлчег-биле ажылдаарын наряд чок звеноларга бот-контроль болгаш бот-боттарынга дузалажыр чорук хандырып турар. 3,5 миллион гектар шөлде тараа үрезинин чашкан.

КИЕВ. Украинаның ажылчылары чигир свёклазының өзүмнерин массалыы-биле ажаап эгелээн. Механизаторлар шөлду илиртеп, хөрүүнүң болбаазырадып турарлар. Ооң-биле чергелештир минералдыг чемишчидилгелер-биле өзүмнерин хандырар ажыл база уламчылавышаан. Техниктиг бо кол культураны индустриалдыг технологиялыг ажаап турар.

КЫЗЫЛ. Тыванын ажыл-агыйлары картофель олуртулгазынче бир деминг, организастыг киргеп. Баш удур белеткел ажылдарын ногаажылар бедик шынарлыг кылдыр чоруткан. Эки ажаап кылдынган болгаш чемишчиткен шөлдерде картофель үрезинин олурткан. Бо ажылдарда техниканы калбаа-биле ажыглап турар. «Ийнги хлебтиң» дүжүдүн 1,5 катап улгатыр дарыын планнаан.

БЕЛГОРОД. Белгородтуң кодээ ажыл-агыйының ничилерн 235 гектар шөлде кукуруза үрезинин чаштырган. Тарылга шөлүнүң элээн хөй кезинин туе черниң селекционерлериниң өстүргени «Харьковский-178» эзлээн. Ол үрезинин дүжүдү гектардан-на 90 центнер болуп турар.

СВЕРДЛОВСК. Сухоложск районда Ильич аттыг колхозтуң чайгаар үнген сиген шөлүнде ажылдарны наряд чок звено чорудуп турар. Коллективке чемишчидилгелерни, херек техниканы — сиген кезер машиналарны, пресспогорщиктерни, стогометательдерни колхоз баштаар черн үндүрүп берген. Областа чайгаар үнген сиген 900 гектарны эзлээн. (СЭТА).

Туранның ... СЭКП-ниң ... библиотека им. А. С. Пушкина

СПОРТ АЖЫЛЫНГА ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

«Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг улам мындай кодурер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алгандан бээр бирге ийи чыл чедип турар. Эрткен үениң дургузунда бистиң республиканың хоорайларынга, суурларынга спорт-массалыг болгаш күш-культура-кадыкшылга ажылдарын чон ортузунга калбартыр дээш эвээш эвес ажылдар кылдынган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң коллегиязы, «Урожай», «Спартак», «Динамо», «Трудовые резервы» спорт ниитилелдери 1982—1985 чылдарда күш-культураның болгаш спооттуң массалыг көдүрер талазы-биле кол хемчегларинiң комплекстиг планын ажылдан кылгаш бадылаан.

Министерстволарда, ведомстволарда, совхозтарда, үлегүр бүдүүлгелеринде, транспорт, харылзаа, амыдырал хандырылга организацияларында ук доктаалдың күүселдези канчаар чоруп турарын партия обкомунуң калдистери доктавмал контрольда алган.

Бистиң республикада, бүгү чүрттә дег, күш-культураның болгаш спорттуң сайзыраарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Күш-культурага хандыкшылдыгларның саны чылдан чылче өзүп турар. Бүдүүлгелерде, совхозтарда, албан черлеринде, организацияларда эрткен чылын күш-культураның 33 эге коллективтери немей тургустунган, ында 2,6 муң кижи хаара туттунган.

Республикада 85 спорт залы, элээн каш стадионнар, эштир 2 бассейн, волейбол, баскетбол, футбол ойнаар 800 ажыг шөлдер, хоккей коробкалары, хаак баазалары бар. Эрткен чылдың төнчүзүнде 32,7 муң ГТО көрек демдээниң эдилекчилерин, 26,9 муң бирги разрядчыларны, 17,8 муң массалыг разрядчыларны, 286 санныг РСФСР-ниң, ССРЭ-ниң спорт мастерлериниг кандидаттарны болгаш мастерлерни белетеэн.

Тренерлериниң, күш-культура башкыларының хөй кезии дээди болгаш тускай ортумак эртемниг.

Республикада спорттуң элээн нептереңгей хевирлери хостуг хүрештин, тыва хүрештин, волейболдун, хаактың, ча аларының массалыг сөолгу чылдарда өскен. «Чадаг чарыштың бүгү-эвилел дүңү», «Хаакчының хүнү», «Саян кыжы», «Ачам, авам база мен — спортчу өг-бүле», профэвилел-комсомол кросстары дээн ышкаш маргылдаалар чер-черлерде хөй киржикчилиг, массалыг эртип турар апарган. Спорттуң шериг-техниктиг хевирин хөгжүп турар. «Азияның төвү» дельтапланеризм клубу ажылдап турар. Спорттуң шериг-техниктиг хевиринге хандыкшылдыгларның саны амгы үеде 1981 чылда турганы-биле деңнээргe, 1,6 катап өскен.

Ортумак болгаш улуг назылыг кижилерниң аразында кадыкшыл болгаш ниити күш-дамны белетекелиниң бөлүктери, дыштанып хүнде походтар, хаактыг үнүүшкүнер, спортчу балыктаашкыннар нептерээн.

Партия, профэвилел, комсомол организациялары, ажылагайның удуртукчулары күш-культура шимчээшкинин—күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиреринiң, кижилерниң кадының быжыглаарының, кадрларның ажылдың үнер-кирерин эвээжедиринiң болгаш ниитиниң корум-чурумун экижидериниң дээштиг аргазы кылдыр көрүп турарының чижектери эвээш эвес. Чижээ, Улуг-Хем районда Жданов атыг совхозтуң директору, национал хевирлерге РСФСР-ниң спорт мастери Б. К. Монгул-оол совхозта спорт баазазын тургузуп, сөкцияларже чолну хаара тудуп, янзы-бүрү спорт хемчеглерин боттандырып, маргылдааларны организастаарының идепкейлиг эгелекчизи болуп турар. Ында малчыннарның, механизаторларның, тудугжуларның социалистиг хүлээлгелериниге спорт-массалыг, кадыкшыл хемчегларин киирери чаңчыл апарган. Шак ындыг чижектерни «Тыва кобальт» комбинаттан, «Тиилелге», «Енисей», «Алдан-Маадыр» совхозтардан, Тываның электри четкилеринден, Геологияшинчилел экспедициязындан, Самагалдайның, Туранның сельхозтехника каттыжышкыннарындан, № 4 профтехучилищеден, Чадаананың № 1, Ак-Талдың, Кызылдың № 14 ортумак школалардан болгаш оон-даа өске коллективтерден көрүп болур.

Чонның чурттап турар черининг аайы-биле күш-культура массалыг ажылдарже кичээнгей уягаткан. Алдан-Маадыр, Ак-Тал, Бажын-Алаак, Сосновка, Барлык, Кур-Чер, Хову-Аксы болгаш өске-даа суурларда бөдүүн спорт шөлдериниң саны немежип турар. Кызыл, Ак-Довурак хоорүүскомнарының сессияларынга бадылаан план ёзугаар 1982—1985 чылдарда ол хоорайларның микрорайоннарынга комплекстиг спорт шөлдерин тудары көрүнгеи. Хөй каът чурттакга бажыннарының аразында 3 подвал өрээлдерин, база бир хагдынган котельнаяны спорт залдар кылдыр эде кылып, дерээн

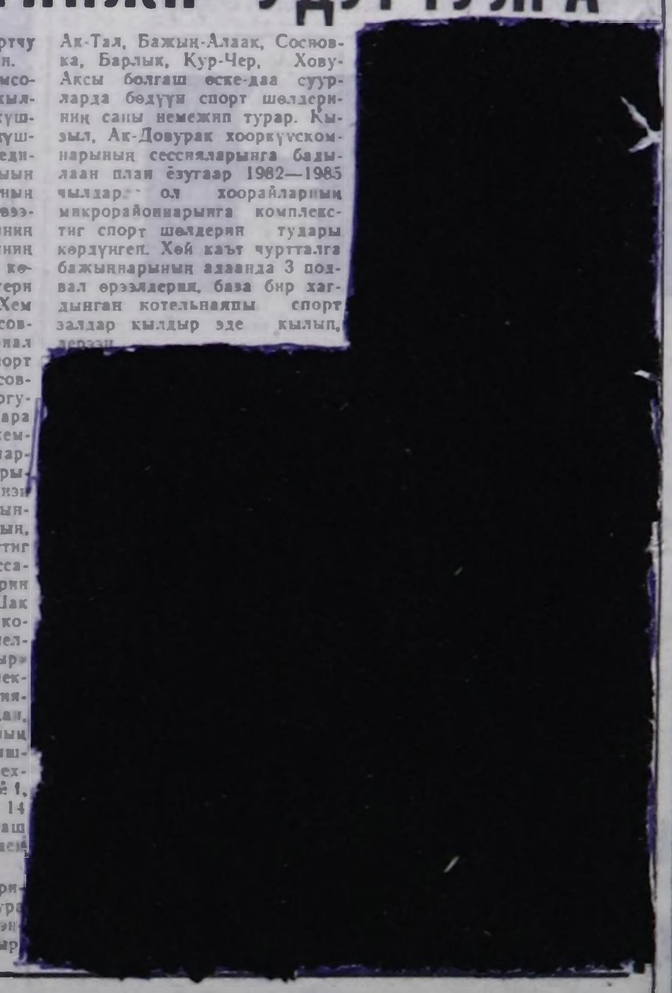

АГРОТЕХНИКТИГ НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Районуң ажыл-агыйларының хову турлагларында хайныкан ажыл дүн-хүнүг-биле улашпышаан. Механизаторларга, тараажыларга амданныг, хоолулуг аъш-чемни поварлар чай-чапсар чокка белеткээн. Тракторларның, автомашиналарның болгаш өске-даа механизмнерниң даап-диңмиди тааланчыг.

Агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг эвес болза-даа, ховунуң ажыл-ишчилери чымыштыг иште чай шөлээн алынмайн ажылдаан. Чер болбаазырадып ажылдап кылыры, суггарылгазы, органиктиг, минералдыг чемишчидилгелер төгери база тарадылгазы, үрезин хораннаары болгаш өскедаа ажылдар хүн бүрү калбарган.

Май 13-түн медээзи-биле алырга, районда 10517 га черни болбаазыраткан. Ол болза планның 92,2 хуу болганы-дыр. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Искра» совхозтар эрозияга удур техниканың бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырган, часкы чер болбаазырадып кылырын дооскан. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз 994 га чер болбаазыладыр планын 1410 гага күүсеткен. «Чыраа-Бажы» совхозтуң шөлдеринде 18 агрегат ажылдап, чер ажылдап кылырының темпизин шапкынчыткан.

Чөөн-Хемчик район тараа, мал чеми болгаш өске-даа культураларны 7622 га суггаттыг черге тарыыр. Чадаана хеминиң, Чыргакының, Шеминиң делгем шынааларында чер суггарылгазы түлүктээн. Совхозтарның суггаттыг шөлдеринде 64 звенонуң 290 суггатчылары ажылдап, олар ниитизи-биле 2861 га черге өл-шыкты сиңирген.

Тарылга мурнунуң чер суггарылгазы «Искра», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Чыраа-Бажы» совхозтарда организастыг чоруп турар. «Искра» совхоз суггарга чогуур черининг 60 ажыг хуузунда өл-шыкты сиңирген. «Чыраа-Бажы» совхозтуң 29 суггатчылыг дөрт звенозу 340 га черни суггарган. 2777 га суггаттыг тарылга шөлдүг «Алдан-Маадыр» совхозта 89 суггатчы 25 звенода үстүп алган ажылдап турарлар. Эки-ле чылыкпайн келгенинден суг кызыы болуп турзадаа алдан-маадыржылар 874 га черни суггарып алганнар.

М. СЕВЕН.

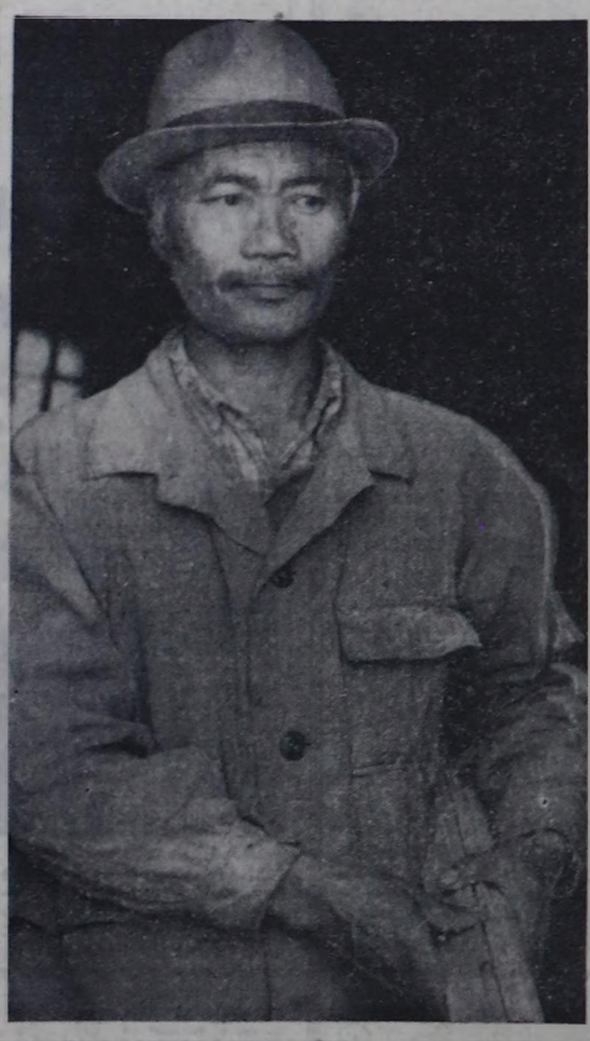

Арзылаң Монгушевич Суваа 463-ку КМК-да ооң тургустунганындан бээр ажылдап турар. Баштай ол бызаңчылап ажылдап турган, чоорту чазанынчылап эгелей бергем. Амгы үеде ол бедик мергежилдиг, 5-ни разрядтың чазанынчызы апарган, хөөчүнарның бирээзи.

Мурнакчы чазанынчы бодунуң амылынга ак сеткилдиг, нызымаккай. Чогум-на ынчангаш ол хүн, ай нормаларын үргүлчү ажыр күүседип, мурнакчылармың одуруумда санадып турар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлге хоочуну А. М. Суваа.

С. АЛЕКСАНДРОВТУҢ фототозу.

АЛДЫН-БУЛАК, ООҢ КИЖИЛЕРИ

1. УГУНДАН МАЛЧЫН

Эрткен чайын чүве ийнип. Ак-Ой бажынга үнүп келдим. Бай-Тайга, Кызыл-Тайга баштарында хоюг ак туманнар, адаанда меңгилер кыланайнып чыдырлар. Кацгылыглар, Ак-Ойлар. Шыдаяктар азинверин кара-ногаан апаргылаан шойлуп бады баргылаан.

Ак-Ой бажының чайлаанда аалдар турлар. Чортуп чеде бердим. Амыр-менди солчуп. Чугаалажып таныштым. Соян Содунам оглу Даңзычының аалы болду. Алдын-Булак чоогундан чайлаглап үнүп келген.

— Уругларывыс улуглары дуза кадыптар кылдыр өзө бергеннер — деп, өгүүн хереженген ээзи Серемаа аъш-чем хайындырып турда. Даңзычы хөөрей-дир. — Чайын хой-даа кадаржыр, инек-даа сагжыр, өг ажылын база ытпас.

— Үрде кадарчылай бердинер бе?

— Кара шагда-ла — деп, Даңзычы харылай-дыр. — Бо кижи-биле өг-бүле тутканда бээр-ле малчыннаң келдивис. Коргузуглер-дээ багай эвес.

Шынап-ла олар чүгле Аксы-Барлык сумузунуң эвес, а бүгү Барын-Хемчиктиң дээре дээн кадарчылары. Чылдың-на коргузуу чүс хойдан-на ортумаа-биле чүс ажыг дүрааган. Чамдыкта оон ажыл-дээ турган.

Чугаалажып кээривиске Даңзычының ада-өгбезин Хөнделенниң шыырак малчынныры чоргаан болду. Ынчангаш ол кара чажындан тура мал карактажып, күш-ажылга дадыккан. Оон дугайында омал дээнде уйгу-дыжын биле-бес кижиө дижири ылап-ла шын. А чамдык малчың ат астып алган чоруур кижилер бар ышкажыгай. Оларның малы бо-ла чудаан, коргузуу чогенчиг боор. Чүге дээрге, ындыглар хүлээлгеп малын чайын, күзүн орта доруктурбас. аргызыр кажаалап алган, арагалап шаап тургулаар...

А Содунам Даңзычы ындыг кижилерге төлептиг үлегерин коргузуп чоруур. Ол онаалган малының ажаалдатежолдевинче онза кичээнгей салып, кыштың тыкмаларга соогунда-даа, частын когурумнуг хүннеринде-даа, чайның дуңаргай изиниде-даа, күстүң серинң хүннеринде-даа оожургал сагынмайн ажылдап келген. Оон калайы Серемаанын адазези шаанда бо-ла тайгаларга чайлаглап, мал кадарып турттап чоргаанар. Ындыг төлээде, кайызы-даа малчың уктуг кижилер-дир. Кызымак күш-ажылы-биле өгбелериниң херээн төлептиг уламчылап чоруур.

2. ХОВУНУҢ ИШЧИЛЕРИ

Алдын-Булактың механизаторлары Саая Көк-оол, Хөвүшкү Анатолий, Хертек Саган болгаш Моңгуш Кызыл-оол даанган ижин ак сеткилиг күүседип келгеннер.

Хоочун механизатор Моңгуш Кызыл-оолду чижекке ылмыльнар. Барлык ховузунда ооң ис баспаан черн чок дизе хөөрем эвес. Ол күш-ажылчы намдарын аныяндынга чер ажылы-биле холбаан. Оон турда бо хүннерге чедир ол Барлык ховузунга та чеже дүн, хүниг эрттирген. Ооң демир «аъдының» эгнии-тыныжын төрээн ховулары дыңнап мага хаанган.

— Кызыл-оол ковчуг топтуг-томаанныг, биче сеткилдиг, ажылынга кызымак кижи чүве —деп, Аксы-Барлык кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы Х. Бопуң-оол чугаалаар.

— Моңгуш Кызыл-оол бүзүреалдиг-ле болгай аан —деп, ховү-трактор бригадазының удуртукчузу коммунист Саая Көк-оол уламчылаан. — Чамдык ооллар кандыг ийик. Ажылды хол ашты-биле кылыр. Механизатор ховуга чаасказан ажылдаар-ла болгай. Бодунуң арын-бүүрү — ооң контролёру. Ажылдың шынары оон хамаарыкыр. Кызыл-оол чүнүдээ кылганда чуду-каралавас кижи. Алыс-ла ак сеткил-биле кылыр.

Төрээн суурунуң кижилери Кызыл-оол дугайында шак мынчаар чылыы-биле чугаалажып турар. Шак ындыг хүндүткелди чаалаар алыры амыр эвес. Дыка хөйүү кылыр, ажыг дерии төгер, ашөөрүге эптиг-зөлдек болур.

Кижи болуру чажынган дижири-ле чеп. Кызыл-оол школачы чылдарында-ла бичө сеткилдиг, улугуну улуг деп, биченi биче деп хүндүлээр, төлептиг кижи чүве. Ам ооң хары бежеи чоокшулап орар. Мынчага дээр ол төрээн черинге, төрел чонуна төлептиг бараан болуп, хой ажы-төлүн бодунга дөмей ажылгыр, чырык сеткилдиг, ниитилелге ажыктыг кижилер кылдыр кижизадып келген.

Шак мындыг кызымак механизаторларның ачызында «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбыры малга сиген белеткелиниң планын чылдың-на ажыр күүседип келген. Чижээ, салбыр 1982 чылда ниитизи-биле 2000 тонна сиген белеткээр планын 2013 тонна кылдыр ажыр күүсеткен.

• • •

Мал болгаш чер ажылы — амыдыралдың дазылы, аъш-чемниң үнер дөзү. Ынчангаш ылаңгый малчыннарже кандыг янзылыг кичээнгей салып, тодаргай дуза кадып турарының дугайын көдээ Советтен сонуургаан бис.

— Малчыннар дугайында сагыш салмышкын — бистиң кичээнгейивис төвүнде — деп, Аксы-Барлык кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы Х. Бопуң-оол чугаалады. — Аксы-Барлык салбырында 8236 баш хой, бир коданы чылгы бар. Ооң иштинден 3254 баш төрүүр хой он ийи коданда турумчаан. Кодээ Советтиң күүскому сиген белеткелиниң, кыштаглаашкынының малчыннарының аймдыралының янзы-бүрү айтырыгларыиче онза кичээнгейин үлеп келген. Чижээ, кадарчыларга эң-не берге болгаш харысалгалыг үе — кыш. Ынчангаш суурда хой-ниити организацияларга, салбырның тускай эртемниглери, школачылар малчынларга дузалажып турган. Салбырның эргелээр чери, кодээ Совет оларга бүгү таланың ачыдузазын чедирер тускай бригаданы тургускан. Оон составында кижи болгаш мал эмчилери, садыгжы, библиотека ажылдакчызы, агиткультбригада бар. Кодээ Совет күүскому суурнуң агитквартилдарын, депутаттарны коданнарга бижыглаан. Ылаңгыя төрүүр хойлуг коданнарже тускай кичээнгейни салып, мал чемин, дустуу, сугну бир-ле дугаарында оларга чедирип, кадарчыларның аъш-чем, почта хандырылгазынга үзүктелиишкиннерни болдурбазының хемчегларин чылдын-на ап келген бис. Ол ышкаш сакмапчылар малчыннарга доктаамал дузалап келген.

ТУҢНЕЛ ЭКИ ТУРГАН. АМ?

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» совхозтуң Кула-Аксыр деп черге 1960 чылдан 1970 чылда улуг ферма тургап. Инектиң бир, сарлыктың ийи улуг фермалары турду. Ынчан күрүнеге сүт садарының планы улуг. Ынчалза-даа сүттү саржаг кылдыр бүдүргеш, планны ажыө күүседип турган.

Туралыг, Бордуг-Хову-Аксы, Өзеп-Хову-Аксы, Мунгаш-Кыйыг деп черлерге ниитизи-биле ынчан 150 гектар хире черге мал чеми көк-суланы тарып, оон ногаан массаны ажаап ап турду.

Комбикорм складының дуктуруу улуг саанчы дээр эң мурнакчы саанчыга турар. Оон ангыда ферманың хүн чуруму, чем рационуу-биле кады чангыс черде азып каан турар. Ол коллектив анда чагырткаш, айыттынган шагында кижи бүрүзү ажылче үнген турар.

Ол үеде ферма төрүүр 120 ажыг инектеряг. Апрель айза коллуу төрүпкен турар. Ол инектерниң отчёт-үчёдүн кылып, кажаа төрээнин, кажаан эдержилгеге кирери дээш, шупту-зун тускай дептерге бижээш, сүт үчёду-биле дөмей-ле кылып турган.

Ынчан түңнел эки турган. Чүге? Биөзээде, бүдүрүчүү бугаларны кышкы үеде тускай азыралга тургусканынаан олар семис-шыырак. Ийнде, төрээн инектериниң үчёдүн тускай дептерге долдуруп, отчёт-үчёттү зоотехниктиг шыңгыы чурумга тургусканында. Үште, ол коллективке ажылдап турган кижилер боттарының опаашкан ажылынга ак сеткилдиг, ажылга харысалгалыг.

Амгы үеде ында байдал сыр өске. Совхозтуң планын күүседирде, чылдын-на чонган саржагны садып ап турар. Инек оолдаашкыны орайтаан. Ам бо хүннерде 21 инектен 2 саанчы хүнде 35,8 килограммны саап ап турар.

Фермада төрээн инектерниң үчёт-отчёдүн кылып турар дептер чок. Хүн чурумун болгаш мал чеминиң рационун аспаан. Шак моон алгаш көөрге, ында ёзулуг зоотехниктиг ажыл чок деп болур. Ол фермада 5 чыл бурунгаар 5 сименталь буганы садып экелгеп. Оларның хайнактарының кайдазы билдинмес.

Совхоз бирги кварталда эът планын күүсетпээн. Бир-ле ынаг эът угланымышкынныг болганда, ооң планын харын-даа ажыр күүседипкен тургу дег. 60 ажыг эр молдургаларны Александра Күжүгетке малдатканаш 2 чыл болган. Оларны кургаг саван-биле, кандыг-даа холуксаа чокка чемгерип, оңа олчаан кээп берип турар. Оларны күрүнеге садары берге, күжү арган. Ынчангаш, күрүнеге дужаар мал чок болганындан, план күүсеттинмээн. Бо түүдэн болуп турарын дээрге совхоз директору Х. Д. Дановтуң специалистерден пегелдеин кошкатканында.

Совхозтуң дирекциязындан, специалистерден ферманы 2 саанчылыг, бир инек кадарчылыг кылдыр тургуспайн, өске коданнарда төрүп турар инектерни чангыс черге мөөлнеп, улуг коллективтиг ферма кылдыр эде организастаары негеттинип турар. Шак ынчаар организастаарга, бүгү ажыл контрольга алдынып, зоотехниктиг ажыл чайгаар-ла көстүп, кижилерниң ажылга ботхарысалгазы бедикир үжүрлүг. Ынчан ол коллектив планныг даалгаларын күүсеткен турары чугаажок.

Совхозта инек биле сарлык каттыштыр 1943 баш. Оон иштинде төрүүр сарлык 868, төрээни 358. Төрээн инек 358 баш, бызаалары онча-меиди. Совхозтуң девискээри делгем. Сарлык малды өстүрерниге кончуг таарымчалыг. Чоидан саржагны садып, планын күүседири дээрге-ле, ажыл-агыйжы эвес чорук-тур. Сарлыкка тускай ферманы тургузуп, оон чиик өртектиг саржагны бүдүрүп алыры чугула.

Шаандан бээр сарлык кадарып чорааш, ам пенсионер Иргит Сайын-оолович Сагды Даштыг-Хөл, Сарыг-Өрге деп черлерде чурттап, ам-даа ол ажылын уламчылавышаан. Ол сарлыкты саар деп чугаалап орар, ооң ол чугаазын кымдаа деткивес боор-дур.

М. ООРЖАК.

ЧААГАЙ ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Бо чылын баян-колчулар 1477 гектарга янзы-бүрү культураларны тарыыр. Ооң барык деп кезии суггаттыг. Апрельдиң бирги чартынга чедир 400 гектарны суггарган. Ында 35 кижи ажылдап турар.

«Х Улуг хурал» совхозка часкы хову ажылы эгелээри билек, Мешпек-оол Баданайга удурткан тудугчуң пилорама коллективи 6 кижи Бедик-Эл бугазының улунда шөлдерни суггарып, шудургу ажылдап келген.

Енисейниң ол-бо талазында Кара-Булуң, Булуң-Бажы хову бригадалары (бригадирлери С. Сыгыр-оол, С. Суманчик) бо чылын бедик дүжүттү алыр дээш амдыгаштан аразында чарыштыг, кызымак ажылдап киргеннер. Часкы хову ажылында быжыглаан машина-техниканы болгаш кижилерни бригадирлер билдилиг ажыглаарынче кол кичээнгейни салган.

Тараажылар бо хүннерге чедир 620 гектар черни белеткээн, 110 гектарда үрезинни чашкан.

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхоз ногаа, бахча культуралары тарыырынга чаагай дүжүттүг болур таарымчалыг черлерниң бирээзи. Бахча культуралары тарыыр оң гектарның сезинге чоокта чаа арбуз тараан.

Тараа болгаш мал чеми культураларының үрезинни четчир, ынчалза-даа 30 гектарга тарыыр картофельдиң үрезини чок. Ону тыптынып алыры-биле совхозтуң дирекциязы Саян ыңдында кожаларже машиналарын чоруткап.

Енисейниң оң талазында совхозтуң чаашкынналдырып суггарар шөлүнде ажыл түүктээн. Анаа 147 гектарга кукуруза тарыыр, 20-зинге картофель олуртур.

С. ТАС-ООЛ.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮК МАРКАЛЫГ

«Дальсельмаш» заводтуң коллективи силос ажаар комбайннарның чаа серияларын массалыы-биле бүдүрүп үндүреринче кирипкен. Баштайгы комбайннарның бир болүүн тараажыларже чоруткан. Ооң мурнунда модельдерге бодаарга, КСГ-3, 2А комбайн хөй эки талаларлыг болуп турар. Заводтуң конструкторлары шимчедикчиниң күүзүн улгаттырып тургаш, агрегаттың — ходелир кезээн улам экижидип, силос кезер бистерниң туружун элээп оскерткен. Ооң уламындан машиналарның бүдүрүкчүлүү бедээн. Силос массаларын соортүрүнге эптиг кылдыр комбайнның дериглерин таарыштыр кылган.

Машиналарның башкарылга системазын улам экижиткен. Кабинаның иштин делгемчиткен, ынчангаш ол эптиг болгаш ажылдарынга таарымчалыг болу берген.

Ыраккы чөөн чүкчүлер үш муң ажыг комбайннарны бо чылын бүдүрерин көрүп турар.

ТАРЫЛГА ШӨЛҮ НЕМЕШКЕН

Соңгу черниң дүжүдүн элээн бедидеринге Магаданның эртемденнериниң ажылдап кылган чер ажылын эртемге үндезилеп чорударының системазы салдарлыг болган.

Мөңге донат зопазының хорзүүлүн каш-каш чыл шинчилээнинiң түңнелдеринге үндезилеп кылган ажылдар улуг ажыктыг болуп турар. Соңгу-чөөн чүктүң зона аайы-биле кодээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери ону чоруткан. Тарылгага ажытлаар хөй-хөй күр черлерни шингээдип алырынга ол ажылдар идиглиг болган.

Эртемденнериниң шинчилелдеринге даянгаш, улуг хемчээлдиг шингээдип алыышкын ажылдарын Тауй хемниң шыпаазынга чоруткан. Магадан областың төп районнарының фермаларынга мал чемнери бүдүрер тускайжыттынган ажыл-агыйны Колыма зопазында «Сейчман» совхозтуң баазазынга тургускан. Зона аайы-биле чер ажылын чорударының системазы Колыма болгаш Чукотканың суурларының ажыл-ишчилериниң мурнунда турар сорулгаларны шинтиирлээриниге чогумчалыг базым болуп турар.

Ыраккы Чөөн чүкте

ЫЯШ ӨСТҮРҮКЧҮЛЕРИНГЕ АЖЫКТЫГ

Ыраккы Чөөн чүкте ыяш ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң эртемденериниң чогаатканы машина озүмнер ажаап олуртур ажылды чингеткен. Ыяш олуртурувун шүүттүг, хөй үе үндүрер ажылдарын механизминиң «холдары» хүлээп алган. Шиивинип, поштун, дыттың өзүмнери тускайжыттынган бүнкерлерге салдынар. Шак оон оларны белеткеп каан оңгарларга механизм боду олуртур. Ыяш олуртур автоматтың ажыктыын чоруткан шенелделер бижы-биле бадыткаан. Ыяш олуртурувун шалыпкын чоруу чедип алдынган, аңаа үнер чарыгдалдар оранчок кызырылган. Ол чаа үүлдү Хабаровск крайда болур-чогууру-биле ажыглап эгелээп.

ТАЙГАНЫҢ ҮҮЖЕЗИНДЕН

Владивостокта ажыттынган «Тайганың кежиктери» магазин аңчыларның олчатывыжын хүлээп алгаш, садыг алыычыларга садып турар.

Уссурийскиниң арга-арыларының хөй-хөй үүжелери мында чыгдынган: ары чигири, янзы-бүрү каттарның кадыкшылга ажыктыг хандылары, тооруктар болгаш моогүлер. Ол бүгүнү чыып белеткээринге хөй-хөй кижилер киржип турар.

«Тайганың кежиктери» чижектиг кооператив садыының тускайжыттынган төптери крайда үжен шаа чедип турар. Оон четкизи ам-даа улам калбарар. Анчылар болгаш белеткелчилер чыл санында-ла 20 миллион ажыг рубльдиң продукциязын чурттакчы чонга берип турар.

(СЭТА).

БАЖЫҢНАРНЫ ТУДУП ТУРАР

Бо чылдың март 30-де үнген № 74 «Шын» солунда И. Достанның «Кагдынган бажыңнар» деп эгелиг материалынга хамаарыштыр Моңгун-Тайга районуң ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозунуң директору С. С-Б. Очур мындыг харыы чоруткан.

«Тоолайлыгда өшкү бригадазының девискээринде үш бичии казанак бажыңнарның бары шын. Ук бажыннар совхоз балансазында чок. Оларны колхоз-даа, совхоз-даа турда тутпаан. Моңгун-Тайгага колхоз тургустунмаан үеде барааның Барын-Хемчик райондан аът, шарыбиле сөөртүп турда, бараан шыгжап, коржаа ажылчыларны олурауп дээш кылган бажыңнар-дыр.

Бажыңнар ирип баксыраан. Оларны ажыглаар аргазы чок. Ам Тоолайлыг бригадазының төвүнде ийи аал чурттаар чаа бажыңны тудуп турар. Совхозта садыг, кызыл-булун, эмчи пунктузу ажылдап турар. Тудуг материалы ол девискээрде хөй. Ынчангаш эргн бажыңнарны сөөртүп, ажыглаары совхозка пегеттинмейн турар».

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЧӨП АЖЫГЛАП, КАМНААР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың октябрь 19-та хүлээп алганы «Чиг-этти, одалга-энергетика болгаш өске-дээ материалдыг курлавырларны камнаар, таарымчалыг ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдиргенин «1983 чылда болгаш он бирги беш чылда материалдыг курлавырларны камнаар талазы-биле даалгаларны күүседиргин хандырарының хемчегериниң дугайында» доктаалының күүселдезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч. Б. Ондар хуралды даргалап эрттирген. «Краснояренсэнергонуң» Тыва энергия хайгаралының республика салбырының начальниги В. И. Бахчиванжи ук айтырыг талазы-биле дыпнадыг кылган.

Республиканың министерстволары, ведомстволары, бүдүрүлгелери, организацияларының үстүнде доктаалды боттандырар тодаргай хемчегерни ап чорудуп турарын Министрлер Чөвүлелиниң Президиумуу демдеглээн.

Кара металл прокадын, чылыг энергиязын, электри энергиязын камнаар талазы-биле 1982 чылдың планы республикада күүсеттинген. Кара болгаш өнүг металл, ийнги чергенин чиг-эт артыңчыларын белеткеп, дужаарының планы боттанган. Ол талазы-биле 1983 чылдың социалистиг хүлээлгелери база ажылдап кылдынган болгаш материалдыг курлавырларны камнаар талазы-биле тодаргай даалгаларны ында киирип айтыкан. Бүдүрүлгелерде, ажыл-агыйларда 1981 чылдың-биле деңнээрге, электри энергиязының камналгазының көскү чедип алдының турары демдеглеттинген.

Материалдыг курлавырларның ажыглалың экижидер талазы-биле министерстволарның, ведомстволарының чорудуп турары ажылын дүүштүрер болгаш удуртуп, контрольдаар. ведомстволар аразының республика комиссиязы (даргазы Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш) 1982 чылда беш хуралды эрттирип, аңаа үстүнде түүлдерге хамаарышкан чугула айтырыгларны чуттавалашкан. Материалдыг курлавырларның ажыглалының талазы-биле хыналдаларда чамдык бүдүрүлгелерге эрткен. Чиг-этти, курлавырларны камнаар, таарымчалыг ажыглаар айтырыг коллективтерде тургустунган, ниити хуралдарга чугаалажып турар.

Сельхозтехүркомнуң бүдүрүлгелериндө материал болгаш одалга-энергетика камнаар талазы-биле кордүнген хемчегерниң багай эвес күүсеттиниң турарындан 1982 чылда ында 251,2 муң литр бензин, 205 автомашина дугую, 51,9 муң рубль түңнүг артык кезектер камнап алдынган.

Мебель фабриказында, Кызылдың хлеб заводунда, «Тыва септелге-тудуг» трестте болгаш өске-дээ чамдык бүдүрүлгелерде чиг-этти. материалдарны канчаар шыгжап, ажыглап, оларны чарыгдаарынга көрдүнген нормазының кайы хире күүсеттиниң турарын хынаан.

Республиканың министерстволары, ведомстволары, совхозтар материалдыг курлавырларны таарымчалыг ажыглаарынга ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының материалдыг сопуургалын бедидер хемчегерни ап турар. Чижээ, Тудуг материалдары бүдүрүлге каттыжышкынынга одалга-энергетика курлавырларын камнап алганнарны шаңнап-мактаар хемчегер ажылдап кылдынган. Каттыжышкынның бүдүрүлгелеринде 1982 чылда ол талазы-биле чаартыкчы дөрт санал шинчээдип алдынган.

Чамдык бүдүрүлге черлеринде, организацияларда үстүнде доктаалга хамаарышыр хемчегер ам-дээ чедир алдыймайн турарын Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму четпес деп айыткан. Цемент, котел-печкага одаар түүл, автобензин, тудуг материалдары камнап алтырының 1982 чылда даалгазы күүсеттинмээн. Тыва транспорт эргелелиниң бүдүрүлгелери автобензин, электри энергиязының ажыглалынга, котел-печкага одаар түүлге кордүнгенинден артык чарыгдалдыг болган. «Тыва көдээ тудуг» трест база материалдыг курлавырларның ажыглалынга артык чарыгдалдарны кылган. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар, Кызылдың нефть базазы, Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводу электри энергиязын кордүнген нормазындан ажыр чарыгдаан. Республиканың ажыл-агыйларында база электри энергиязының ажыглалында пынгыы четпестер амдаа бар. Оон-биле кады материалдыг курлавырларның чидирин кажан оларны транспортка чүдүрүп, оон дүүштүрүп, шилэй-бээр соорүп турда, шыгжап каан чыдырда үреңиишкининден хөйү-биле болуп турар. Одалга-энергетика курлавырдарының, материалдыг эт-хөреңгиниң камналгазы, ажыглалы республиканың ажыл-агыйларында, автотранспорт бүдүрүлгелеринде ам-даа негелдерге дүүшпес. 1983 чылдың бирги кварталында ажыл-агыйлар 1742 муң квт/ш. электри энергиязын артыр чарыгдаан.

Чамдык бүдүрүлгелерде, организацияларда материалдыг чидиргилерни кызырар талазы-биле ажылдап кылдынган организас-техниктиг хемчегериниң күүседелзи доктаамал контрольда алдынмаан, долу ажыглаттынмайн турар.

Министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлге черлеринниң, организацияларның үстүнде айтырыг талазы-биле ап чорудуп турары хемчегериндө бар четпестерни чайладырын, материалдыг курлавырларның отчетучедуун шыгыы тургузар талазы-биле удуртукчулардан негелделерни күштелдиргин, камналга дээш социалистиг чарыштың хээштинин бедидерин, камналга айтырыы эки тургустунган коллективтерниң арга-дүржулгазын пеитредирин хүлээдирип турар доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму хүлээп алган.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Чонга бараанар

УЛАН-БАТОР. Бо чылын Моол Арат Республиканың үлетпүрү ийи муң хире чаа хевирииң бараанарын бүдүрүп үндүрер. Магазиннериниң делгирлеринге ишик-хепчең, пос-таавының, бирги зэлчегде урутларга болгаш аныяктарга эргежок чугула бараанар көстүп кээр. Шынарның бирги болгаш дээди чергезиниң кыдыр аттестаттынган продукциянның хемчээли дыка улгадыр.

Богун Моолдуң үлетпүрү шынарның күрүне демдээн каккан кылыгларының 400 хире хевирлерин кылып үндүрүп турар.

Дарханның алгы тоннары, Улан-Баторнуң хевистери, хлеб-булка болгаш кондитер ныылгары, алгы-кештен кылган түүлдер болгаш янзы-бүрү хевирлиг идиктерни содыл алыкчыларның бедик үнелелин ап турар.

Үргүлчүледдиг ажыглалдың үлетпүр барааннарын— телевизорларны, соодукчуларны, мотоциклдерни, даараныр машиналарны, чадаг-тергелерни кылып үндүрер хемчээлин сонсаал чонга көрүзедип турары — моол ажылчы чонпарның материалдыг чаагай чоруунуң улам көдүрлүүшкүнүнүң дугайын хереченип турар. Бо беш чылдың планын ёзугаар Моол Арат Республикага үүрмектеп садар бараан саарылгазы ам-даа үшүүн бирииге көвүүдээр.

Чаа комбайн

БУДАПЕШТ. СЭТА-ның корр. С. Жирнихиниң дамчытканы болза: Хозмезезашрхейниң көдээ ажыл-агый машиналары кылыр заводу ногаан чочак-тараяны ажаан алырының чаа комбайнын калбаа-биле будүрүп үндүрүп эгелээн. Ол машинаны көдээ ажыл-агыйга машиналар кылып үндүрериниң совет-венгр кооперациязының шутуму-биле кылган. Оон эң чугула кезектерни болгаш моторун ССРЭ-ге кылган. Ол чаа машинаның күүш кывар үүлүлү дыка эвээшти ажыглаар-даа болза, мурнундагы бүгү модельдериниңден нийдең ажыг катап улуг. Ол чаа комбайн ногаан чочак-тараяны дыка эки кылдыр ажаан алыр арганыг болганда, ону немелде арыглаашкын тоскала шуут консерва кылыр заводче чорудуп турар. Совет болгаш венгр специалистериниң каттышкан күш-биле кылып тургусканы ол агрегат делегейниң соолгу удаа болган «Агромашэкспо» дээр делгелгезинге эң улуг шаңналдарының бирээнин алган. Венгрия чоокку үеде-ле Совет Эвилелинче элээп каш мындыг комбайнларны чорудуп бээр деп турар.

Чурттарга тудуунун программазы-биле

БЕРЛИН. СЭТА-ның корр. А. Бурмановтуң дамчытканы болза: Герман Демократтыг Республиканың найысылалыының чаа микрорайоннарынга чоокку үеге чедир-ле ажылдап турган тудуг краннары ам хоорайның төп кезээнде кээп турупкан. Бо чылын ачаа чурттакчыларга будүнчартык муң ажыг чаа квартираларны хүлээдип бээрин болгаш эрти 20 муң квартираларны чаарты кылыр деп планнаан.

Республика найысылалыынга чурттарга тудуунуң программазының тудугжулар болгаш Берлиннииң архитекторларының мурнунда чаа-чаа улуг соруглаларны салып турарын хоорайның кол архитектору Р. Корн журналистер-биле бесседазының үезинде чугаалаан. Берлиннииң «оңзагай олур-хевирии» хевээр арттырары, архитектурлуг тудугларга чаа-чаа тудугларны таарыштыр тургузары, тудугларның төөгүдүг үнелиг черлерин хевээр арттырары эргежок чугула боол турар.

Шаңнаан хемниң эрээнинде Республика ордуу-биле болган хоорай чагыргазының бажыдының чанында улуг тудуг шөлү амгы үеде тургустунган. Маңна, Берлиннии төөгүдүг төвүнге, 1987 чылга чедир 700 ажыг квартираларны тудар ужурлуг. Эрте-бурунгунуң болгаш амгы-даа үениң архитектурazының байдалдары адакы кыттарның кваталгаларынга кыдыынар. Адакы кыттарга магазиннер, кафелер, рестораннар турар.

Түс черинде бажың тудар элээп каш комбинаттарының специалистери хоорайның төп кезээнде комплексилиг тудугларын кылыр ажаар. Оон-биле кады белен элементтерни ажыглаар, оларны Берлиннииң тудугларында чедиишкининг ажыглап турар. Оон ачызында акша-хөреңгини болгаш үени-дээ дыка камнаар ап болур.

Ирригациянын ажыктыы

БЕЛГРАД. Мостар хоорайның чанында турар үүшдүжүтүүр районга мелиорация ажылдарын чорутканының соонда көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдү барык беш катап улгадыр. Ында виноградты, погаларны болгаш кат-чимистерни, таакпыны өстүрериниң дыка таарымчалыг. Ынчалза-даа ол бүгү черлерге суг үергээшкинни үргүлчү болуру-биле барык ажыглаттынмайн чыдар. Кедер үеде ол райондагы суг мооңдактаар чалдарны, суг хөолбектерни, насос станцияларын болгаш өскеде ирригация тудугларын кылыр деп турар.

Мелиорацияның ажылдарының чорудары — Югославияның агроүлетүүр комплекизин хөгжүдүрүнүң үр хуусаалыг планының чугула кезээ боол турар. Чуртта улуг-улуг ирригация системаларын тургускулаан. Чижээ, Дунай-Тиса-Дунай аразының каналлар четкизин ажылдап турар. Оон дузазы-биле барык 1,5 миллион гектар суггаттыг черлерни суг-биле хандырар болгаш барык 900 муң гектар шөлдерни суг үергээшкинниден чайладыр аргалыг болган.

(СЭТА).

Контрреволюциянның халдаашкыннарындан камгаланыры-биле Афганистанның аңгы-аңгы районнарында эки турачыларның отрядтарын тургусунаан. Ындыг кезектерге кирген патриоттар империалистиг болгаш реакциялыг идеттеттерниң чурттуң девискээринче кииришкен турар дээрбечилерге удур шериг кезектериниң болгаш улусчу милициянның демисеминиринге идепкейлиг дузалажып турарлар.

ЧУРУКТА: Самаңган мөңүүдө Дальхами суурнуң тараачыннары дээрбечилерни чыыча шаварынга белеп.

СЭТА-ның тускай корр. Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинiң демдээ кыдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөмүзээнинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

«Кара-Хөл» совхозтан

Бичии-Уруг Араптановна Дөртен-оол — ажылчын.

Байырты Бидиковна Иргит — пенсионер.

Долчунмаа Чавыраловна Хертек — ажылчын.

Кошкендей Минчиировна Хертек — ажылчын.

Чылбак Санчыевна Хомушку — ажылчын.

«Мурпакчы» совхозтан

Очур-оол Билдинович Иргит — ажылчын.

Дак Мөңгеевна Салчак — ажылчын.

Хомушку Кежикович Седи — ажылчын.

Кок-кыс Маадыр-ооловна Чагыр-оол — ажылчын.

Салчак Шубуевич Шими-Баймр — ажылчын.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Дучутпаа Бичe-ооловна Күжүгет — Шекпээр ортумак школазының башкызы.

Галина Николаевна Кундуакова — райкүүскомнуң техажылчыны.

Нина Андреевна Марьясова — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың спорт комплекизинiң вахтёру.

Октябрина Чаш-ооловна Мөңге-Баир — чоннуң амыдырал хандырылгазының районда бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Аранзол Борбак-ооловна Монгуш — Шекпээр ортумак школазының башкызы.

Өлчеймаа Ламажыковна Монгуш — Шекпээр ортумак школазының ажылчыны.

Хөвең-оол Садыяевич Сундуй — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Сержинмаа Санчытовна Ямбиль — «Кызыл-Мажалыкта «Чечек» уруглар ясли-садының ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Инпокентий Иванович Бирюков — «Хемчик» аңнырлывыш ажыл-агыйының ачызы.

Кок Дөстей-ооловна Докуроол — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Прасковья Кирилловна Комарова — Чаданаанның № 1 уруглар садының повары.

Севек Кара-Хуваевна Күжүгет — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Лопсан-Дажи Дамбый-оолович Куулар — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң малчыны.

Чечекмаа Сактаевна Куулар — «Тыва» совхозтуң ясли-садының эргелекчизи.

Бегзивaa Суваповнч Монгуш — Сут-Хөл суурда пенсионер.

Дарғы-Сарыг Чымбаевич Монгуш — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Декилежик Серенмеевич Монгуш — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Доое Наскытовна Монгуш — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Санчай-оол Сактаевич Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Чепмей Сундуй-ооловнч Монгуш — «Сут-Хөл» совхозтуң малчыны.

Ичии Байлыы-ооловна Монгуш — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Серен Бичe-ооловна Монгуш — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Кызылдаа Шактаровна Ондар — К. Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Хува Сайын-ооловна Ондар —«Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Анай-оол Сундуйович Оржак — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Бичии Самбаевна Оржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Нам-оол Сотпаевич Оржак — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 463 КМК-ның ажылчыны.

Демьян Опаевич Сангы-Бадра — Хайыракан суурда пенсионер.

Мария Шоочаевна Сангы-Бадра — Хайыракан суурда пенсионер.

Дондук Даргановнч Серен — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Александр Максимович Скорых — районнуң төп эмнелгезинiң ажылчыны.

Джигитмаа Достай-ооловна Удур-оол — караа четпестерниң винтилелиниң номчукчу-секретары.

Чылбак Чыдыг-ооловна Ховалыг — «Сут-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Хелин-ооловнч Ымажап — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 463 КМК-ның ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Доржу Довдуповна Алеет — Кызылдың күш фабриказының ажылчыны.

Анна Архиповна Исаева — райпо ажылдакчызы.

Николай Александрович Коровин — «Тыва суг тудуг» трестиң автобазазының чолаачызы.

Василий Артемьевич Кулаков — эът-сөөктен далган белеткеп кылыр заводтуң ажылчыны.

Мария Фадеевна Кудрявцева — Кызылдың күш фабриказының ажылчыны.

Мария Васильевна Терских — чоннуң амыдырал хандырылгазының районда бүдүрүлге эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

Кенден-Лама Сюрюнович Хомушку — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Евдокия Павловна Шадрина — республиканың божудулга бажыңының медсестрезы.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Шоваа Хомушкуевна Балды — «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Анай Маниайевна Иргит — «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Борбак-Кара Орнугуевна Салчак — Мугур-Аксы ортумак школазының башкызы.

Долума Кызыл-ооловна Салчак — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Эртине Хунай-ооловнч Хомушку — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң малчыны.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Куулар Кууларович Дарый-оол — «Коммунизмче оруқ» совхозтуң ажылчыны.

Тавыдай Тангытовна Карасал — Саглы суурда пенсионер.

Кечил Балганович Монгуш — Солчур суурда пенсионер.

Сүгежик Бадыевна Монгуш — «Коммунизмче оруқ» совхозтуң ажылчыны.

Томуржаа Чамыянович Монгуш — «Коммунизмче оруқ» совхозтуң ажылчыны.

Чолдак Седеновна Монгуш — Солчур суурда пенсионер.

Сержинмаа Дүмен-Хөөевна Оожиак — Саглы суурда пенсионер.

Чодумаа Достай-ооловна Саая — «Кызыл тук» совхозтуң уруглар садының нянязы.

Кертик Дамба-Сюрюновна Ховалыг — Солчур суурда пенсионер.

Соскур-оол Чүлдүмович Ховалыг — «Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны.

Анна Мелбей-ооловна Чысымаа — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Биче-Уруг Кежегеевна Байкара — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Иван Айтыживович Бетзи — Туранның үлетпүр комбинадының ажылчыны.

Клавдия Васильевна Макарова — Аржаан ортумак школазының башкызы.

Чоскур Арган-ооловна Монгуш — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Борбак-Хүрен Аранаевна Ондар — Сесерлиг сес чыл школазының техажылчыны.

Надежда Семёновна Рябова — «Өөк» совхозтуң уруглар садының эргелекчизи.

Николай Прокопьевич Сухорослов — Туранның үлетпүр комбинадының ажылчыны.

Владимир Фёдорович Теплых — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Владимир Львович Федоренко — Туранның № 2 ортумак школазының башкызы.

Василий Даваевич Шыңгыы — районнуң радиодамчыдылгазының корреспондент-организатору.

Агарма Григорьевна Шымрап — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Ховалыг Оржумаевич Шымрап — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Аксинья Егоровна Алдыы-оол — район эмнелгезинiң ажылчыны.

Адам Тамович Аман — республиканың туберкулёзка үүр диспансериниң слесарь-сантехниги.

Галина Константиновна Барыбина — «Тыва кобальт» комбинаттың компрессор тургузуунун талазы-биле машинизи.

Ольга Алексеевна Беспалова — Сосновка ортумак школазының ажылчыны.

Валентина Ивановна Булгакова — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Александр Павлович Булдаков — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Григорий Иванович Вакулин — «Тыва кобальт» комбинаттың дерилгелер септээр слесары.

Александра Андреевна Дряхлова — «Тыва кобальт» комбинаттың эмнелге пунктузунуң эргелекчизи.

Мария Семёновна Ешушкевич — Хову-Аксының ортумак школазының директору.

Валентина Петровна Замятина — райкүүскомнуң сан кылдазының инспектору.

Анна Фёдоровна Земскова — пенсионер.

Эдуардас Казимирович Зинкевич — «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехиниң аппаратчиги.

Дина Николаевна Икомникова — районнуң «Сельхозхимия» каттыжышкынының диспетчери.

Анисья Семёновна Карпова — «Россия» совхозтуң саанчызы.

Анна Ивановна Кривдаль — пенсионер.

(Уланчызы. Эгези № 114 «Шынга»)

ИНДИРА ГАНДИНИҢ ЧАГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Кааа-даа каттышпас шимчээшкинниң даргазы Индияның премьер-министри Индира Ганди АКШ-тың Вильямсбергке ам болуур экономиктиг айтырыглар талазы-биле ужуражылганың киржикчилери чедип эң улуг капиталистиг күүнелерниң удуртукчуларынга чагаалар чоруткан. Делегейге чаа экономиктиг корум-чурумну тургузары-биле делегей чугаалажышкынынарын чорударынче улуг кичээнгей салырын ол кыйгырган.

АКШ-тың, Англияның, Францияның, ГФР-ниң, Италияның, Канаданың болгаш Японияның баштыңнарынга чоруткан чагааларында хөгжүп олурар күүнелерниң экономиктиг байдалдарынга багай салдарлыг болуп турар делегейниң капиталистиг экономиказының мурнунда туруп турар шыңгыы айтырыглар-биле холбашпыр кааа-даа каттышпаан күүнелериниң дуурлоозунун Индира Ганди илергейлээн. Делегейниң экономиктиг системазының амгы тургузуун дүрген ескертпи чугула апарган дээрзин кааада каттышпас шимчээшкинниң тагаазының чагааларында айыткан.

«Чединиң» баштыңнарынга Индира Гандинин чагааларының мурнуу чарымда кааада каттышпас шимчээшкинниң девискээр бүрүзү телээлекчилээн 9 чурттарның дашпыкы хереглер министрлериниң Делите ужуражылгазы болуп эрткен. Делегейниң сан-хөө-экономиктиг харылзааларында хөгжүп олурар күүнелерни ылгай коор чорукту ескертпи дугайында оларның амыдыралынга ол чугула айтырыгны ол чөвүлел хуралдың киржикчилери Вильямсбергке ам болуур деп турар барының чүктүң эң улуг күүнелериниң болгаш Японияның баштыңнарының ужуражылгазының үш айтырыында безин киирткиннээнинге боттарының дүүрөөзүнин илергейлээннер.

АКШ КОСМОС ЧЕПСЭЭН КЫЛЫП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Космос делгеминге тургузарынга тавыштырган шынар талазы-биле чаа чепсекти чогаалдың кылып үндүрериn Рейганның администрапиязы дүргедедир бодап турар. АКШ-тың камгалал министрииниң оралакчызы Р. Делозарпиң чугаазы-биле алырга. Вашингтон бо сан-хөө чылында ол программаның акшаландырышкынын бетин дээргеле ийи катап улгаттырарын чедип алыр. оон ниити түңүн ийи миллиард долларга чедирер деп планнаан турар.

Каттышкан Штаттар космос чепсээн үгле чогаадып турар эвес. харын шенеп турар. Конгрессте чүвени эки билир кижилерже айтып тура, «Вашингтон пост» солунуун дыпнатканы болза, эрткен чылын күзүн дайынның элээп каш мун километр ыракта турар объектилерин узуткаар кылдыр чогаатkан лазер чепсектин бир хевирин шылгап көргөн. Ол болза, космос чепсээнии үш үүүл системаларының үгле чаңгыы-дыр. Ол системалар чоокку келир үеде боттуг чепсектер болу берип болуур. Камгалал министерствозунуң разведка эргелелиниң директору турган курлавырда генерал-лейтенапт Д. Грэхэм баштаан болүк специалистер кап чылдар пургузунда «Бедик кызыгаар» деп чажыт аттыг космоска 432 элементилерни тургузарын планнаан. Оларның түс бүрүзү 40-50 ракетадыг болуур.

«ЛИВАН-ИЗРАИЛЬ ДУГУРЖУЛГАГА» АТ САЛГАН

НИКОСИЯ. (СЭТА). Бейрут радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, ливан-израиль «тайбың дугайында дугуржулгага» ат салышкыны болган. Ливанга Каттышкан Штаттарның болгаш Израильдиң албадапканы ол документиге ол ышкаш АКШ-тың администрапиязының эмиссары база ат салган боол турар.

«Тайбың дугайында дугуржулгага» Ливанның девискээринче Израильдиң дээрбечи ёзу-биле халдаш киргенинiң болгаш ол чуртка израиль агрессорнуң эрге-ажыктарынга дүүштүр израиль болгаш америк шеригнерниң турарын хүлээп алырынче ону албадаарының оралдажышкынынарының түңнели болган. Ол дугуржулга америк-израиль агрессиязының Чоокку Чөөн чүкке, Ливан-биле кожа-хелбээ турар чуртгарга удур улам калбарарының боттуг кыжаныышкынын тургузуп, палестин улустуң бот тодаратгынар болгаш бодуунуң хамаарышпас күүнезин тургузар эргезин бүрүнү биле тоол корбээн чорун боол турар. Оон аңгыда ол дугуржулга Ливанга америк шеригнерниң турар чоруун быжыглап турар.

Израильдиң Ливандан үүүл чоруур дивейн турары ам шуут билдингир. Ливанның девискээринiң кезээн израиль чалчалар — Хаддадтың сепаратистеринге дужаап берипкен.

Ливан-израиль дугуржулга херек кырында ливан айтырыгны-даа, ниити Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын палестин айтырыг-биле кады шиитпирлевейн турза-даа, ол Чоокку Чөөн чүкте тайбың тавыштырылганы чедип алган дээр хоозун бодалды болгаш дугуржулгага ат салганының фактызы хереченип турар.

СОКСАДЫРЫН САНАЛДААН

СТОКГОЛЬМ. Боо-чепсекти дужурер талазы-биле Женева комитединде швед делегациязының баштыңы Май-Бритт Теорин чепсегленишкинни бүрүн дужурериниң программазын боттандырарынче баштайгы базым кылдыр ядролуг чепсектерни бүдүрериn доп-дораан соксадырын саналдаан. Европага ядролуг чепсектерни немей бүдүрбес, а оларны кызырар херек, ядролуг чепсек болза амгы үеде кижи төрелгетенге кол айыыл болуп турар дээрзин «Стокгольмс тидпингена» солунга чарлаттынын үнген түүлүнге ол онзалап демдеглээн. Европаны ол алуминуг чепсектен хостаар талазы-биле швед чаактың утпаныышкынынга ядролуг чепсекти немей бүдүрбеин бүрүнү-биле дугуржулгага ат салганын ол түүлдүн авторну айыткан.

(СЭТА).

ӨНЧУК-ЧӨҢГЭЭ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

МАНАГУА. (СЭТА). Революстуг Никарагуага удур сомосачы дээрбечилериң болгаш гондурас шеригниң кезектерниң боо-чепсектиг өнчүк-чөңгээн сонсавайн турар. Национал камгалал министерствозунуң дыңнадыын ёзугаар алырга, сонгу талада Нуэва-Сеговия департаментинде кызыгаардан мрак эвес чурттакчылыг черлерде хөй санныг халдаашкыннарны Гондурастың девискээринден кылын турар. Сандиносту улусчу армияның болгаш улусчу милициянын отрядтарының дайынчылары ол дээрбечи халдаашкыннарны чедишкининг ойтур шаан турар.

Никарагуаның девискээрлиг контрреволюстуг идеттеттерниң даянчыр черлерин тургузар дээш Вашингтонга ажылдап кээп турган планнар бууран дүжүүшкүнге таварыжып турар. Республиканың дайынчылары, ол ышкаш резервистер болгаш «милисианостар» империалистиг агрессорларның халдаашкыннарындан Төрөөн чуртун боттарының хөректери-биле камгалап, Никарагуаның кызыгаар районнарынга быжыглаттынып алыр дээш интервентилерниң кылганы хөй санныг ораладажышкынынарын „бүүраашкынга таварыштырганнар.

Ол ышкаш «удурланымышкынын иштики фронтузу» дээр болуктуг тургузар дээш контрреволюциянын кылып турар ораладажышкынарыг бава бууравашкынга таварыжып турар. АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң бодап турарындан-биле алырга, мизыг фронтуну тургузары Никарагуага удур боо-чепсектиг агрессиязының кол угланышкынынарының бирээни болу бээр ужурлуг. Республиканың иштики хереглер министерствозунуң төлээлекчизи Л. Блэнконуң айтып турарындан-биле алырга, чүгле Чинандегага болгаш Леон департаментилерге сөөлгү үеде 40 хире контрреволюстуг идеттеттерни тутқулаан. Олар боо-чепсектиң үзүт шыгжамырларын тургузуп, хоралакчы пропагандага материалдарын вертолеттерни оралдажып турганнар.

Сандиносту революциянга удур бүгү-ле ажык болгаш чажыттаа хоорайлыг үүдгелдиишкиннерни АКШ-тың Төп разведка эргелели удуртуп турары белгилиг деп Никарагуаның журуне аймак чок чоруунуң эргелелиниң начальниги Л. Серна чугаалаан. Америк ёзуунуң хөнмөг сомосачы ёзу-чурумун дужур октаавының соонда дораан-на Төп разведка эргелели Гондурастың девискээринге чедир сокчуумаан сомосачылардан халдаашкыннарның доктаамал армиязын тургузуп эгелээнин ол «Барончада» солунуун айтырыынга хамыладаш, ол чугаалаан. ТРЭ-ниң шиитишкиннери Никарагуага удаалап турар политиктиг бажыңга белгитеринге шугуп киргеш, оларны контрреволюциянын чепсээ болдурарын оралдажып турар.

Редакторлуг оралакчызы К. К. САТ.

АЭРОФЛОТ: ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРНИ ЧАЛАП ТУР

ССРЭ-ниң Хамаату ужар чүүлү бодунуң туруп келгени алдан чылдарының иштинде Коммунистиг партияның болган Совет чазактың хүн бүрү сагыш салымшкынының ачызы-биле чурттуң улуг ажылагый комплекизининң социалистиг экономиказының эң-не мурнакчы, чугула болган хөй сорулгаларны чедиишкининг шинтирлеп шыдаар адырларының бирээзи апарган. Ол янзы-бүрү хевирлиг самолёттарлыг, калбак четкилиг аэропорттарлыг, сеттелге бүдүрүлгелерлиг, тудуг организациялыг, эртем болган өөредилге черлерлиг апарган.

Бистиң агаар оруктарывыстың нинти узуну бир миллион километр ажып турар. Олар бистиң калбак-делгем Төрээ чуртувустуң 3600 хире хоорайларын болган чурттакчылыг черлерин агаар дамчыштыр аргыштырып турар. Аэрофлот делегейде эң улуг дээн авиакомпания болбушаан, ол 94 чурттарның 117 хоорайларынче ужудуушкунаарны кылып турар.

Самолёт болган вертолёттээ совет кижилерниң амыдыралында быжыы-биле тургустунган, тараажыларның болган тудугжуларын, нефтичилериниң болган хөвеңчилерниң, геологтарның, балыкчыларның, а ол ышкаш эртемденнериниң болган эмчилериниң идегелдиг дузалакчызы болу берген. Чер ажылдыгларының чурттуң Аъшчем программазын амыдырал-га боттандырарынга оларның дузаламчызы болган салымшкыны хүн келген тудум-на улам улгадып турар.

Чурттуң бүгү транспорт хевирлериниң кылып турары нинти пассажирлер сөөртүлгезинге хамаату ужар чүүл нийги черни (демир-орук транспортунуң соонда) чоруп турар. Хоорайлар аразының оруктарынга пассажирлер аргыштырарынга оон үлүү 33 хуу болган эң ырак оруктарга—80 ажыг хуу боон турар.

Көдээ ажыл-агый самолёттарны болган вертолёттарны ажыглаарының хемчээлиниң талазы-биле бистиң чурт-биле деңнежир чурт чок боон турар. Ужудукчулар минералдыг чемишчидилгелерни болган оске-даа бүдүмелдерни хөрээнге чаштырып, тарадыр ажылдарның 40 хуузун, irелдерни хоралакчылардан болган бок үнүштерден камгалаар ажылдың 40 хуузун болган ховең шөлүн арыглаарының бүгү хемчээлин шуптузун күүседип турарлар.

Аэрофлоттуң ужудукчулары нефть болган газ дамчыдарының хоолайларын салырында база ажылдап, оларже янзы-бүрү чүктерни чедирип берип турар. Олар Сибирьниң, Кыдыкы Сөңгү чүктүң болган Ыракы Чөөп чүктүң районнарынче улуг ажыл-агыйының чүктерни чедирерин улам көвүдедип турарлар.

Коммунистиг партия болган Совет чазак агаар транспортун хөгжүдүрүнүң болган агаар корабльдерин улам болбаазырадыр талазы-биле Аэрофлоттуң ажылдакчыларының мурнунда улуг болган харыысалгалыг сорулгаларны салган. Оон-биле кады Хамаату ужар чүүлдүң шыдаар аргалары-биле улуг ажыл-агыйының болган совет улустуң хереглел-негелделерин долузу-биле хандырары—база-ла хүндүлүг сорулга бюп турар. Ону күүседирбиле ужар чүүлдүң ажылының ажыктыыны болган шыпарын улам бедидип, экижидери негеттинип турар. Ол бүгү сорулгаларны күүседирдизе, ханы билирлиг, эки белеткеттинген кадрлар—ужудукчулар, штурманнар, техниктер болган чер кырының янзы-бүрү албаннарының специалистерин хөйүлбиле негеттинип турары билдингир.

Амгы үеде агаар оруктарында эң-не болбаазыраңгай лайнерлер ужуп чоруп турар. Оларның аразында: ИЛ-86, ИЛ-62, ТУ-154, ТУ-134, ЯК-40 самолеттар болган МИ-2, МИ-8, КА-26 деп вертолеттар бар.

Аэропорттар самолеттарның болган вертолеттарның ужарының болган черге хонарыныи-даа талазы-биле эң-не сайзыраңгай автоматтыг болган чартык автоматтыг системалар, радиотехниктиг дериг-херекселдер-биле хандыртынган.

Хамаату ужар чүүлдүң амгы үеде самолеттары болган вертолеттары дээрге, нарын инженер конструкциялыг машиналар боон турар. Олар эң-не бедидир, эң-не дүргени-биле, кандыг-даа агаар-бойдустуң үезинде ужуп шыдаар, улуг күштүг.

Ужар чүүлдүң амгы үеде болбаазыраңгай техниказын чүгле политика талазы-биле каанилган, бедик идейлиг, ханы теоретиктиг эртем-билиглиг болган бижиг профессионал чаңчылдарлыг кижилер башкарып шыдаары билдингир. Ындыг кижилерни бистиң чурттуң Хамаату ужар чүүлүнүң дээди болган ортумак өөредилге черлери белеткеп үндүрүп турар. Ол өөредилге черлери ужар чүүлге болган ооң бүдүрүлгелеринге ажыддаар ужудукчуларны, штурманнарны, техниктерни, а ол ышкаш чер кырының албаннарының специалистерин өөредип турар.

Аэрофлоттуң дээди өөредилге черлери янзы-бүрү профессияның специалистерин белеткээр Оларга хүлээп алыышкынның негелделери-биле таныжыңар

Хамаату ужар чүүлдүң Ленин орденниг академиязы

Инженер-штурманнарны болгаш агаарга ужудуушкун шимчээшкинин башкарар инженерлерни белеткеп турар.

Өөренирининң хуусаазы — 4 чыл. Адрес: 196210, Ленинград хоорай, М-210. Авиахоорайжыгаш.

Хамаату ужар чүүлдүң Актюбинскиде ужудукчуларның дээди училищезин

Инженер-ужудукчуларны белеткеп турар. Өөренир хуусаазы — 4 чыл 2 ай. Училищеде белеткел салбыры бар.

Адрес: 463019, Актюбинск хоорай, Молдагулова кудумчузу.

Хамаату ужар чүүлдүң Кировоградта ужудукчуларның дээди училищезин

Инженер-ужудукчуларны белеткеп турар. Өөренир хуусаазы 4 чыл 2 ай. Адрес: 316005, Кировоград хоорай, Добровольский кудумчузу.

Хамаату ужар чүүлдүң Киевте Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг институзу

Ужар аппараттарның болгаш моторларның инженер-механиктерин; техниктиг ажыглалдың инженер-электриктерин; ужар чүүл дериг-херекселдериниң, аэропорттарның электри дериг-херекселдериниң инженер-электриктерин; ужар чүүлдүң радиоэлектроннуг дериг-херекселдериниң, аэропорттарның радиолокациялыг болгаш радионавигациялыг системаларының техниктиг ажыглалының радиоинженерлерин, кывар-чаар материалларны хынаарының болгаш ажыглаарының талазы-биле инженер-механиктерин (өөренир хуусаазы 5 чыл 6 ай), электроннуг саналга машиналарының, башкарылганың автоматтыг системаларының талазы-биле инженер-системотехниктерин; аэродромнар тударының талазы-биле инженер-тудугжуларны; аэропорттарның автоматчыдылга болгаш механизация дериг-херекселдериниң техниктиг ажыглалының инженер-механиктерин; агаар транспортунуң экономиказының болгаш организастаарының инженер-экономистерин (өөренир хуусаазы 5 чыл) белеткеп үндүрүп турар. Институтта бүдүрүлгеге ажылдавышаан өөренир инженер-механиктерин, инженер-электриктерин, радиоинженерлерин болгаш инженер-экономистерин белеткеп үндүрүп турар. Институтта белеткел салбыры бар.

Адрес: 252058, Киев-58, Комаров проспектизи, 1.

Хамаату ужар чүүл инженерлериниң Москвада институзу

Ужар аппараттарны болгаш шимчедикчилерни ажыглаарының талазы-биле инженер-механиктерин, ужар чүүл дериг-херекселдериниң техниктиг ажыглалының инженер-электриктерин, ужар чүүлдүң радиоэлектроннуг дериг-херекселдериниң техниктиг ажыглалының радиоинженерлерин (өөренир хуусаазы 5 чыл 6 ай), электроннуг саналга машиналарының, башкарылганың автоматтыг системаларының инженер-системотехниктерин, агаар транспортунуң экономиказының болгаш организастаарының инженер-экономистерин (өөренир хуусаазы 5 чыл) белеткеп үндүрер.

Институт бүдүрүлгеге ажылдавышаан өөренир инженер-механиктерин, инженер-электриктерин, радиоинженерлерин болгаш инженер-экономистерин белеткеп үндүрүп турар.

Институтта белеткел салбыры бар.

Адрес: 125195, Москва хоорай, Пулковская кудумчу, 6 «а».

Хамаату ужар чүүлдүң Ригада Ленинчи комсомол аттыг Кызыл Туктуг институзу

Ужар аппараттарның болгаш шимчедикчилерниң ажыглаарының инженер-механиктерин, ужар чүүл дериг-херекселдериниң техниктиг ажыглалының инженер-электриктерин, техниктиг ажыглалдың радиоинженерлерин; ужар чүүлдүң радиоэлектроннуг дериг-херекселдериниң, аэропорттарның, ужар чүүлдүң радиоэлектроннуг дериг-херекселдериниң, радиолокация болгаш радионавигация системаларының радиоинженерлерин (өөренир хуусаазы 5 чыл 6 ай), электроннуг саналга машиналарының, башкарылганың автоматтыг системаларының инженер-системотехниктерин; агаар транспортунуң экономиказының болгаш организастаарының инженер-экономистерин (өөренир хуусаазы 5 чыл), бухгалтер учёдунуң экономистерин (өөренир хуусаазы 4 чыл) белеткеп үндүрер.

Институтта белеткел салбыры бар.

Адрес: 226019, Рига хоорай, Ломоносов кудумчузу, 1.

БИР ЭВЕС БЕДИК МЕРГЕЖИЛДИГ ИНЖЕНЕР АЗЫ ИНЖЕНЕР-УЖУДУКЧУ БОЛУКСААР БОЛЗУҢАРЗА, ХАМААТЫ УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНИҢ БИРЭЭЗИНГЕ ӨӨРЕНИП КИРИП АЛЫҢАР!

Хамаату ужар чүүлдүң дээди өөредилге черлериниң хүндүскү өөредилгеге эр кижилерни (мергежилдерн: экономика болгаш агаар транспортуң организастаары, бухгалтер учёзу, кывар-чаар материалларны хынаары болгаш ажыглаары, башкарылганың автоматчыттынган системалары, электроннуг саналга машиналары, аэродромнар тудуушкуну) ортумак билиглиг, кадыынның байдалы-биле ужудуушкун ажылынга («инженер-ужудукчу», «инженер-штурман», «агаар шимчээшкинин башкарар инженер» мергежилдерге) тааржыр эр болган херээжен кижилерни азы инженер ажылынга (арткан бүгү мергежилдерге) хамаату ужар чүүлүнге өөренири-биле дараазында хар-назылыгларны хүлээп алыр: «инженер-ужудукчу» мергежилге — 22 хар чедир, «инженер-штурман» мергежилге — 23 хар чедир, «агаар шимчээшкинин башкарээ инженер» мергежилге — 25 хар чедир, арткан мергежилдерге — 35 хар чедир (кижилерниң хар-назызын өөренип кирер чылының сентябрь 1-ге чедир тодарадыр).

Бот-өөредилге салбырынга ортумак школа хемчээли билиглиг, хар-назызы кызыгаар чок, өөренир дээн шилип алган мергежили-биле ажылдап турарларны хүлээп алыр.

Хамаату ужар чүүлдүң өөредилге черлеринге кирип турар кижилер хүлээп алыышкын комиссияларынга дараазында документилерни көргүзер:

а) билириишкин;

б) ортумак билиг дугайында документ (боду-биле);

в) бүдүрүлге стажтыг кижилерниң ажылдап турар черинден характеристика;

г) ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыглар күш-ажыл дептеринден үшта бижилгени кылыр. Күш-ажыл стажын өөренип кирип турар чылдың сентябрь 1-ге чедир санаар;

д) алды фото-чурук (бөрт чок тырттырган, 3×4 см хемчээлдиг);

е) эмчи шынызылгазы (ф. 286);

ж) академияга болгаш ужудукчуның дээди училищезинге кирип турар кижилер психоневрология диспансеринден шынызылганы болгаш думчуктуң көгдүр иштининң рентген чуруун рентгенологтуң түңнели-биле кады кирер.

Паспорттуң болгаш шериг албанынга хамаарылгазының дугайында документилерни хүлээп алыышкын комиссиязынга болуу көргүзер.

Документилерни академияга болгаш институттарга июнь 20-ден июль 31-ге чедир, ужудукчуның дээди училищелеринге — июнь 20-ден июль 25-ке чедир хүлээп алыр. Киреринің шылгалдаларын бүгү мергежилдерге бухгалтер учёдундан ангыла математиканга (бижимел болгаш аас-биле), физиканга (бижимел азы аас-биле), оруе дылга болгаш литературага (бижимел-биле), бухгалтер учёдунга — оруе дылга болгаш литературага (бижимел-биле), математиканга (бижимел-биле азы аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), географияга (аас-биле) ажыгаар.

Шылгалдалар августуң 1-ден 20-ге чедир болуур.

Документилерни хүлээп алырын, эмчи шинчилгезин болгаш киреринің шылгалдаларын хамаату ужар чүүлдүң дээди өөредилге черлери боттарының турар черлеринге, а ол ышкаш зоналың түлээп алыр комиссиязынга кылыр.

Адрес: 660022, Красноярск хоорай, Аэровокзальная кудумчу, 12.

Аэрофлот силерни ужудукчу-техниктиг училищелерже чалап тур

Хамаату ужар чүүлдүң Бугурусланда Совет Эвилелинин Маадыры П. Ф. Еромасов аттыг ужудукчулар училищези

Хамаату ужар чүүлдүң ужудукчуларын белеткеп турар.

Адрес: 461600, Оренбург областың Бугуруслан хоорайы.

Хамаату ужар чүүлдүң Кременчугта ужудукчулар училищези

Хамаату ужар чүүлдүң вертолёттар ужудукчуларын белеткеп турар.

Адрес: 315320, Полтава областың Кременчуг хоорай.

Хамаату ужар чүүлдүң Сасовода Совет Эвилелинин Маадыры Г. А. Таран аттыг ужудукчулар училищези

Хамаату ужар чүүлдүң ужудукчуларын белеткеп турар.

Адрес: 391600, Рязань областың Сасово хоорай, авиахоорайжыгаш.

Үстүнде айттынган үш училищелерге өөредилге хуусаазы 2 чыл 10 ай.

Хамаату ужар чүүлдүң Ригада ужудукчу-техниктиг училищезин

Агаарга шимчээшкинниң диспетчерлерин, самолёт башкарының болгаш хондурарының чер кырының радиохерекселдериниң техниктиг ажыглалының радиотехниктерин белеткеп турар.

Өөренир хуусаалары: «диспетчер» мергежилге 2 чыл 10 ай, техниктиг мергежилге — 2 чыл 9 ай.

Адрес: 226060, Рига хоорай, Пилот кудумчузу, 1.

Хамаату ужар чүүлдүң Омскиде ужудукчу-техниктиг училищезин

Хамаату ужар чүүлдүң ужудукчуларын, самолёттарның радиодерилгелериниң техниктиг ажыглалының радиотехниктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге-биле), ужар чүүл приборларын болгаш самолёттарның электри дерилгелерин ажыглаарының техник-электриктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге-биле), самолёт башкарарының болгаш черге хоюдурарының чер кырында радиохерекселдериниң техниктиг ажыглалының радиотехниктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге-биле) белеткеп турар.

Өөренир хуусаалары: «ужудукчу» мергежилге 2 чыл 10 ай, техниктиг мергежилдерге — 2 чыл 9 ай.

Адрес: 644087, Омск хоорай, аэропорт.

Хамаату ужар чүүлдүң Кировоградта ужудукчу-штурман училищезин

Хамаату ужар чүүлдүң штурманнарын болгаш агаарга шимчээшкинни башкарарының диспетчерлерин белеткээр.

Өөренир хуусаазы: «штурман» мергежилге 2 чыл 6 ай, «диспетчер» мергежилге — 2 чыл 10 ай.

Адрес: 316005, Кировоград хоорай, Добровольский кудумчу.

АЭРОФЛОТТУҢ ЧЕР КЫРЫНЫҢ АЛБАНЫНЫҢ БҮГҮ АЖЫЛДАРЫ СОЛУН, ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ БОЛГАШ ХҮНДҮЛҮГ-ДАА ОЛ БҮГҮ МЕРГЕЖИЛДЕРНИ СИЛЕР ХАМААТЫ УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНИҢ БИРЭЭЗИНГЕ КИРГЕШ ЧЕДИП АП БОЛУР СИЛЕР

Хамаату ужар чүүлдүң Егорьевскиде авиация-техниктиг училищезин

Самолёттарның болгаш ужар чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырлар) база нефтини болгаш газты соөртүп, кадагалаарының техник-ажыглакчыларын белеткээр.

Адрес: 140303, Москва областың Егорьевск хоорай.

Хамаату ужар чүүлдүң Иркутскиде авиация-техниктиг училищезин

Самолёттарның болгаш ужар чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктери (хүндүскү болгаш бот-өөредилге) белеткээр.

Адрес: 664099, Иркутск хоорай, Советская кудумчузу, 139.

Хамаату ужар чүүлдүң Кирсановта авиация-техниктиг училищезин

Самолёттарның болгаш ужар чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктерин белеткээр.

Адрес: 393350, Тамбов областың Кирсанов хоорай.

Хамаату ужар чүүлдүң Кривой Рогта авиация-техниктиг училищезин

Самолёттарның радио дериг-херекселдериниң техниктиг ажыглалының радиотехниктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге) база ужар чүүл приборларын болгаш самолёттарның электри дериг-херекселдерин ажыглаарының техник-электриктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге) белеткээр.

Адрес: 324020, Днепропетровск область, Кривой Рог хоорай.

Хамаату ужар чүүлдүң Минскиде авиация-техниктиг училищезин

Самолёттарның радио дериг-херекселдериниң техниктиг ажыглалының радиотехниктерин болгаш ужар чүүл приборларының болгаш самолёттарның электри дериг-херекселдериниң ажыглалының техник-электриктерин белеткээр.

Адрес: 220105, Минск хоорай, Чижевская, 69.

Хамаату ужар чүүлдүң Рыльскиде авиация-техниктиг училищезин

Самолёт башкарарының болгаш черге хондурарының чер кырының радио-херекселдерин ажыглаарының радиотехниктерин белеткээр.

Адрес: 307330, Курск областың Рыльск хоорай.

Хамаату ужар чүүлдүң Троицкиде авиация-техниктиг училищезин

Самолёттарның болгаш авиа-моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктерин белеткээр.

Адрес: 457100, Челябинск областың Троицк хоорай.

Хамаату ужар чүүлдүң Фрунзеде авиация-техниктиг училищезин

Самолёттарның болгаш ужаа чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктерин белеткээр.

Адрес: 720027, Фрунзе хоорай, Колхозная, 60.

Хамаату ужар чүүлдүң Выборгта авиация маршалы С. Ф. Жаворонков аттыг авиация-техниктиг училищезин

Вертолёттарның болгаш ужар чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктерин белеткээр.

Адрес: 188900, Ленинград областың Выборг хоорай.

Хамаату ужар чүүлдүң Славянскиде авиация-техниктиг училищезин

Самолёттарның болгаш ужар чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктерин, ужудуушкунарның чырык-техниктиг хандырылгазының херекселдерин болгаш аэропорттарның электрилиг установкаларының техниктиг ажыглалының техник-электриктерин, аэропорттарга механизация дерилгелериниң техниктиг ажыглалының техник-механиктерин, ужар чүүлдүң приборларын болгаш самолёттарның электри дерилгелерин ажыглаарының техник-электриктерин белеткээр.

Адрес: Донецк областың Славянск хоорай.

Үстүнде айткан училищелерге өөренир хуусаа 2 чыл 9 ай.

Хамаату ужар чүүлдүң Красный Кутта ужудукчулар училищези

Хамаату ужар чүүлдүң ужудукчуларын белеткээр. Өөренир хуусаазы 2 чыл 10 ай.

Адрес: 413240, Саратов областың Красный Кут хоорай.

Хамаату ужар чүүлдүң Красноярскиде авиация-техниктиг училищезин

Аэропорттарның радиолокация дерилгелериниң ажыглалының радиотехниктерин, аэропорттарның радионизвигация дерилгелериниң ажыглалының радиотехниктерин белеткээр.

Өөренир хуусаазы 2 чыл 9 ай.

Адрес: 660022, Красноярск хоорай, Аэровокзальная, 14.

Хамаату ужар чүүлдүң Ленинградта авиация-техниктиг училищезин

Ужар чүүл-биле сөөртүлгелериниң организастаарының техник-технологтарын белеткээр (хүндүскү болгаш бот-өөредилге).

Өөренир хуусаазы 2 чыл 5 ай.

Адрес: 192104, Ленинград, Литейный проспект, 43.

ӨӨРЕНИП КИРЕРИНГЕ ЭПТИГ КЫЛДЫР ЗОНАЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЛАРЫН ТУРГУСКУЛААН ОЛАРНЫҢ АДРЕСТЕРИН БОЛГАШ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫННЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИН БИЛИП АЛЫҢАР!

Хамаату ужар чүүлдүң ужудукчулар болгаш техниктиг училищелериниң хүндүскү салбырларынга ортумак школа хемчээли билиглиг болгаш хамаату ужар чүүлдүң ужудукчулап (мергежилдери: «ужудукчу», «штурман», агаарга ужудуушкун башкарар диспетчер) болгаш техниктеп (бүгү мергежилдерге) ажылдаарынга кадыынның байдалы тааржыр эр кижилерниң хүлээп алыр. Назы-харыынга хемчээли:

— «ужудукчу» болгаш «штурман» мергежилге — 17-деи 22 харга чедир, арткан мергежилдерге — 25 хар чедир.

Назы-харыы өөренип кирер чылдың сентябрь 1-ге чедир санаар.

Бот-өөредилге салбырга өөренирин күзээн, шилип алган мергежили-биле ажылдап турар болгаш ортумак школа хемчээлдиг билиглиг эр-херээжен кижилерни оларның хар-назызы хамаан чокка хүлээп алыр.

Ниитн билиглиг ортумак школазын дооскандының соонда чылдарда училищеге өөренип кирер дээн кижилерниң ажыл стажы оларның өөренмейн турган чыл санынга-ла 6 айдан эвээш эвес болуур ужурлут.

Хамаату ужар чүүлдүң училищелеринге өөренирин күзээн кижилер дараазында документилерни киирер:

а) билдириишкин;

б) ортумак билиг дугайында документ (боду-биле);

в) ажылдап турар черинден (бүдүрүлге стажтыг кижилер) характеристика;

г) ийи чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыг кижилер күш-ажыл дептеринден үшта бижиишкинни киирер. Күш-ажыл стажын сентябрь 1-де байдал-биле санаар;

д) алды фото-чурук (бөрт чокка тырттырган 3×4 см хемчээлдиг);

е) медицина шынызылгазы (ф. 286);

ж) «ужудукчу», «штурман» болгаш агаарга шимчээшкин башкарарының «диспетчер» деп мергежилдерге өөренип кирип турар кижилер психоневрология диспансеринден шынызылганы болгаш думчуктуң көгдүр иштининң рентгенологтар кылган чуруун база киирер.

Паспорттуң болгаш шериг хүлээлгезинге хамаарылгазының дугайында документиниң кижи болу хүлээп алыышкын комиссиязынга көргүзер.

ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ТУСКАЙ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИН ДООСКАН КИЖИЛЕРДЕН ХАМААТЫ УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ УЧИЛИЩЕЛЕРИНГЕ БИЛДИРИИШКИН ХҮЛЭЭП АЛБАС

Киреринің шылгалдазын математиканга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле) чорулар.

Хамаату ужар чүүлдүң училищелериниң курсантылары күрүнеиң долу хандырылгазынга турар: олярга общежитиеин бээр, аъш-чем, форма хептери халас болгаш стипендиялыг болуур.

Документилерни июнь 2-ден июль 25-ке чедир хүлээп алыр, медицина шинчилгези болгаш киреринің шылгалдалары июль 10-дан август 6-га чедер.

Чогуур өөредилге черлеринге мергежилдер ёзугаар хүлээп алыышкынны кылып турар училищелерниң хүлээп алыышкын комиссиялары-биле чергелештир Тыва АССР-деи техниктиг мергежилдерге өөренирин күзээннериниң хүлээп алыышкын шылгалдаларын Тыва авиабүдүрүлге чанында база кылып турар.

Өөредилге черлеринге киреринге эптиг болуру-биле Красноярск хоорайның Аэровокзальная кудумчузунуң № 12 бажында зонаның хүлээп алыышкын комиссиязы база ажылдап турар.

Хамаату ужар чүүлдүң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринге киреринің талазы-биле бүгү айтырыгларны Тыва авиабүдүрүлге черинің кадрлар киллизинин чанында консультация пунктузундан тодарадып ап болур. Анаа чедер № 1 автобус-биле «Аэропорт» остановказынга чедер, телефон 995-3-17.

«ТЕХНИКУМ ХҮНҮНЧЕ» ЧАЛАЛГА

Кызылдың автоорук техникумуу Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга ССРЭ-ниң составынга Тыванын эки тура-биле киргенининң 40 чылынга тураскаадып «Техникум хүнүн» 1983 чылдың май 21-де эрттирерин чарлап турар.

Программада:

1. Тайбын камгалаарының митингизи. Эгелээри 9.00 шакта «Хүреш» стадионга.

2. Техникумнуң шаннадары дээш «Хүреш» стадионга спорт маргылдаалары. Эгелээри — 10.00 шакта.

3. Техниктиг чогаадылга делгелгези. «Ногаан театрга» 13.00 шактан эгелеп ажыттынар.

4. Техникумнуң башкылары болгаш ажылдакчылары-биле ужуражыышкынныар. Эгелээри 14.00 шакта «Ногаан театрга».

5. Бот-тывынгыр уран чүүл концерти. Эгелээри — 14.30 шакта «Ногаан театрга».

6. Танцы шөлүнге «Тудуг отряды, экин!» деп темалыг кежээ. Эгелээри — 18.00 шак.

Агаар

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъстаар. Соңгубарының чүктен хаттың дүргени секундазы 18—23 метр.

Дүне 2 градус сооктан 3 градус чылыыр; хүндүс 1—6 градус, чамдык черлерге 6—11 чылыыр.

КИНО

МАЙ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Человек, который закрыл город» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Живая радуга» 9.30, 13.15, «Ангар—18» 11.10, 15.00, «Тень войны» 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Не хочу быть взрослым» 15.00, «Четыре мушкетёра» 16.50, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Всадник на золотом коне» 10.00, «4:0 в пользу Танечки» 13.20, «Грачи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Приказ: перейти границу» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Родился я в Сибири» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчулар бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдыраа болгаш үлетүүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, кезээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1629.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң гиографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00149

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 118 (12208) | 1983 чылдың май 21, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

МПЛА—Күш-ажыл партиязының Даргазы, Ангола Улус Республиканың Президентиниң Х. Э. душ Сантуш-биле Москвага болган чугаалажылышкыннарның түңнелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозу эвилелиг хуралынга чугаалаткан. Чугаалажылышкыннарның түңнелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозу чүүлдүг деп көргөн болгаш ийи чурттуң аразынга политиктиг, экономиктиг, эртем-техниктиг база культура талазы-биле кады ажылдажылгазын улам ынай кадбартырынче болгаш быжыглаарынче угландыр СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң чорудуп турар шугумун бадыткаан. Бодунуң бот-эргезин болгаш революшчу чаалал алышкынгарын камгалаарда Ангола Улус Республикага деткинчени Совет Эвилели моон соңгаар-даа көргүзер, империализмге, колониализмге болгаш расизмге удур Намибияның улузунуң болгаш Африка диптиң еске-даа улустарының демисели-биле эң-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээрзин чугаалажылышкын үезинде онзалап демдеглээн.

Кампучия Улус Республиканың камгалал министри Бу Тхонг-биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устиновтуң беседазының түңнелдерин чүүлдүг деп көрген.

Районнарның, областарның, крайларның, республикаларның (АССР-лерниң) агроүлетпүр каттыжышкыннарының канчаар тургустунуп болгаш оларны кадрлар-биле канчаар четчелеп турарының дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ның Политбюрозу көргөн. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдургаш, партия совет, ахыу-агый органнары бо угланышкынга улуг ажылды чорутканын демдеглээн. Агроүлетпүр каттыжышкыннарын чер болганда тургускан болгаш ажылдап эргелээн, боттарын шынжыктырбаан эргелел кезектерин дүжүрген, аппараттың санын кызырган. Ол хемчегларын боттандырганы район звенозун дыка быжыглаар, эргелеп башкарыышкынны болдүүнчүдер, ону шуут бүдүрүлгеге чоокшуладыр арганы берген.

Шинчилээжок СЭКП ТК-ның Политбюрозу чамдык черлерде организастыг үени барымдаа чок үзамдыктырып турарын, чамдык агроүлетпүр каттыжышкыннарының чөвүлелдери оларга онаатпаан сорулгаларны шиитпирлээрине чогүүр инициатива чок болуп, экономиктиг харылзаа байдалдарны сайзырангайжыдарынче болгаш агроүлетпүр комплекизиниң бүгү звеноларының ажылчорудулгазын зайлаштырар чорукту экижидеринче шоолуг кичээнгей салбайн турарын демдеглээн.

Агроүлетпүр комплекизин эргелеп башкарарының чаа органнары дүргеп-не күш кирзин, боттарының ажыл-чорудулгазының кол үгланышкыннарын ыяк тодарадып ап, ажылдың ёзулуг ажыл-херекчи стилин шиңгээдип алзын дээш эргежок чугула хемчегларни алырын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга СЭКП ТК-ның Политбюрозу саналдаан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның күш-ажылчы коллективтеринге шуут барып, организакчы болгаш политиктиг ажылды экижидери күш-ажылчы сагыыга-чурумну быжыглаары, агроүлетпүр комплекизиниң удуртукчуларының болгаш специалистериниң, бүгү ажылдакчыларының планныг онаалдаларын күүседир дээш бот-харылсалгазын бедидери, удуртур кадрларны шилип алыр, тааристыр тургузар болгаш кижизидер талазы-биле ажылды күштелдирери партия комитеттериниң бирги сорулгазы болуп турар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу иштики болгаш дашты политиканың еске-даа чамдык айтырыгларын база көрген.

ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Ядролуг даймының бүгү кижи төрелгетеңге айылының дугайында эртемденнерниң үнелиг саналдарын миллионмиллион кижилер хүлээп ап турарлар. Эртемденнерниң май 19-та Москвага ажылын доозканы Бүгү-эвилел конференциязының индириндеи ова-рымчалыг болурунуң үнелиг ол сөстери үш хүн дургузунда чангыланган. Совет эртемденнер-биле кады ол шуулганга дашпыкты бежеи хире чурттуң эртемденнери киришкен. Оларның аразында делегей организацияларының төлээлери, Пагуош шимчээшкининиң удурткулары база бар.

«Эртем болгаш эртемденнерниң ээ-харыысалгазы» деп илеткелди Пагуоштуң совет комитединиң даргазы академик М. А. Марков кылган.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин кызырары болгаш шериг үлетпүрүн хамаатты үлетпүрже шилчидер болза, ажылдаар черлериниң саның көңүдедир арга чедип алдынар, ол чорук ажыл чок чоруктуң айтырыгларын чедишкининиг шиитпирлээрнинге тодаргай арганы бээр дээрзин янзы-бүрү чурттарга кылган шинчилелдериниг көргүскен деп, эртемден чугаалаан. Бүгү-ниитиниң тайбың байдалдарының үезинде ажыл кылып шыдаар кижи бүрүзүн ажыл-биле хандырып, долгандыр турар бойдусту, энергияны камгалаарының улуг-улуг айтырыгларын шиитпирлеп, делегейге аъш-чем четпес чорукту болдурбазының айтырыглары шиитпирлеттинер деп, бистер, эртемденнер ээ-харыысалгалыы-биле медеглеп тур бис.

Даймына эптеш чок болур кылдыр аныяктарны кижизидеринниң чугулазын Москва университединиң ректору, ССРЭ-ниң ЭА-зының оралакчы президентизи академик А. А. Логунов чугаалаан. Тайбыңнын чаагай херээжең, бурунгаар депшилгеге термоядролуг дайын улуг айылдыг дээрзин студентилериниң ханы медерел билириниге бистиң бомбурээзивистиг университеттерге бараан болзуун дээш ажылдаар ужурлуг бис деп, ол чугаалаан.

Кижиниң чаагай чоруунга космос орбитазын ажыглаар калбак аргаларының дугайында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының космактыг шинчиледдер институдунуң директору академик Р. З. Сагдеев чугаалаан, АКШ-тың талазындан сөөлгү үеде космосту боочепсекти эңдере бүдүрер чер кылып алыр деп оралдажылышкын бар дээрзин айытkан.

Ядролуг халаптың душ боон өөскүй берип болур айылының дугайында профессор Д. Фрей (Швейцария) чугаалаан.

Чаа даймының айылыңдан кижи төрелгетениң чайладыр дээш демиселге шиитпирлиниг-биле каттыжып тур мен деп, Белград университединиң медицина факультединиң деканы Л. Ракич чугаалаан. Аңаа дең-нээрге ийиги, мурнунда эң аар деп турган делегей дайының делегейниң улуг эвес чөрүлдээзи ышкаш сагындырар-дыр.

Эртемденнерниң дайынга удур Бүгү-эвилел конференциязынга чүве чугаалаар арганы бергеин дээш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга өөрүп четтиргенин КНӨ-нүң чепсеглелиишкинин дүжүрер айтырыгларының талазы-биле институдунуң директору Л. Бота (Швейцария) илереткен. Ядролуг даймының чайлаш чогунуң дугайында бодалдарга каттышпас мен. Чепсегленишкинин дүжүрерге үндезилээн айыыл чок чорук дээш туржуп турар күштер доктаамал өзүп турар, ынчангаш олар ук айыылды чайладып шыдаарынга бүзүрээр мен.

Конференцияның сөөлгү хүнүнде сенатор Н. Пасти (Италия), ССРЭ ЭА-зының корреспондент кежигүнү, Таджик ССР-ниң Эртемнер академиязының президентизи М. С. Асимов, Үзбек ССР-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи Э. Ю. Юсупов, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Африка институдунуң директору, ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент кежигүнү А. Громыко, Бүгү-делегейниң Тайбың Чөвүлелиниң харгазының оралакчызы, Болгарияның Эртемнер академиязының оралакчы президентизи Б. Сендов, Индияның парламент кежигүнү, Дж. Неру аттыг университеттиң профессору Р. Хан, профессор А. Дархам (Сирия), академик К. Фукс (ГДР), Тайбың камгалалдының полак комитединиң даргазы, профессор М. Налэчч, ССРЭ-ниң ЭА-зының корреспондент кежигүнү О. М. Нефедев, академик Б. Б. Пиотровский олар чүве чугаалаанар.

Бүгү кижилериң чаагай алышкынын — бүгү-ниити тайбының ядролуг үзүткаашкылының айылыңдан камгалал алыр дээш кужениишкиилерни каттыштырарынче делегейниң бүгү эртемденнерин конференцияның киржикчилерин кыйгырганнар.

Совет эртемденнериниң ядролуг даймына удур тайбың камгалал комитедин конференцияга бадылаан. Ону ССРЭ-ниң ЭА-зының оралакчы президентизи академик Е. П. Велихов удуртkан.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР ДЭЭШ ШИИТПИРЛИГ ЧОРУК

Чер-делегейге тайбыңны камгалаш быжыглаар дээш кызыг чүткүдүг муң-муң кижилер Москваның төлээлекчилериниң даймына удур митингизинге чыгып келген. Ук митинг Май 19-та В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузунга болган.

Кижи төрелгетениниң кырында ядролуг аймылдың кыжаны дыргелип келген дээрзин Совет херээженнер комитединиң даргазы В. В. Терешкова митингини ажыдып тура чугаалаан. Вашингтонның амгы администрациязы баштаан империалистиг бүлүктер шериг тайлазы-биле артык күштүг болуруун чедип алырынче чүткүп турар. Барыын Европага чаа ядролуг ракеталарны тургузар дээн АКШ-тың болгаш НАТО-нуң чүткүлүг өнза аймылдыг болуп турар. Улустарның ёзулуг айыыл чок чоруунче чаңгыс орук—чепсекти, бирги эвлегде, ядролуг чепсекти дүжүрери. Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжыглазының еске-даа чүттары тодаргай, боттуг тайбың инициативаларны үндүрүп олче ыяштырып турар.

Кижи төрелгетеп дайын көрбес ужурлуг, бистер, совет улустар, кижилерниң амыдыран чурттаар идыктыг эргезин бир демниг камгалаар ужурлуг бис деп, Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазының оралакчызы, чогаалчы А. А. Ананьев чугаалаан. Чепсегленишкинин дүжүрер дээш бүгү-делегей кампаниязынга совет тайбың талалакчылары идепкейлиг киржип турарлар. Чурттуң республикаларында, крайларда болган областарда массалыг митингилерни болгаш чыскаалдарны, тайбының эвлегелерин болгаш рейстерни, тайбың дээш шимчээшкининиң даштыкы киржикчилери-биле ужуражылышкыннарны, даймына удур еске-даа акцияларны эрттирип турар. Индирде станок тудуушкунуунуң «Красный пролетарий» заводунуң чондурукчузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. И. Мальцев. Делегейге бижиг тайбың дээш демниг ходелиил деп, ол күш-ажылдың бүгү кижилеринге, тайбыга ынакшылдыг бүгү күштерге Москваның ажылчыннары — бодуунуң эштеринин мурнундан чугаалаан. Бистиң болгаш бистиң уругларывыстың тайбың келир үезин боттарывыстың холдарывыс-биле тургузуп, кижи төрелгетениниң чурттаар орнун — бистиң планетавысты камгалап, каастаалыкчар деп, ол кыйгырган.

Бис тургузуп турар бис, черле үргедевес бис деп, ажылчыннының бодалын ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Р. Самонов улампылаан. Дайынның аймылы кескү болгаш боттуг. Совет уран чүүл ажылдакчылары чепсегленишкинин дүжүрер дээш бүгү-делегей кампаниязында идепкейлиг киржип туражар.

Ядролуг дайын кижи төрелгетенин чүге чедирип болурун тодаргай чижектерге коргузуп тургаш, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының президентизи Н. Н. Блохин коргускен. Бир эвес ядролуг дайын болур чүве болза — ол чер делегейин шыва аптар — кижи төрелгетенниң үштүг бирги чок болур дээрзин эмчилер сайын көрген. Шак мындыг таварылгада эмчилер боттарының хүлээлгезин төнчүзүнге чедир күүседип шыдаваастар.

«Советская женщина» журналдың кол редактору В. И. Федотова тайбыңны камгалаар дээш совет улустуң алдарлыг уругларының киржилгезиниң дугайында чугаалаан.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбыга ынакшылдыг даштыкы политиктиг угланышкынын, Ю. В. Андроповтуң мында үндүргени ССРЭ-ниң тайбың инициативаларын бир эң-сеткил-биле деткип турарын чүве чугаалаанар демдеглээн.

Митингиниң киржикчилерин Каттышкан Нацилар Организациязының чиңгино секретары Х. Перес де Куэльярның адресинге телеграмманы чорудуп, даймы аймылын чайладырынче, улустар аразынга бүрүн чөптүг, кады ажылдажылга, бүзүрежилге ёзулуг бадыткаарынче угланган хемчегларни алырынче ону кыйгырган.

АКШ-тың болгаш НАТО-нуң милитаристиг чоруунга бүзүрелдиг моондакты тургузуп, тайбының камгалалынга бижиг-биле турар дээш совет кижилерниң чапшысының чок чүткүлүн митинг коргускен.

(СЭТА).

40 Совет Тываның чылынга уткуштур

СЭКП Тыва обкомунда

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур талазы-биле Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының негелделериниң дугайында

Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының СЭКП обкомунуң килдистеринин, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблачөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң кирип келгени негелделерин бадылаар дугайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур талазы-биле Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының

НЕГЕЛДЕЛЕРИ

ССРЭ-ниң составыпка Тываның эки тура-биле каттыжып киргенинден бээр 40 чыл болуру республиканың ажылчы чоннарының амыдыралынга төөгүлүг болуушкун, оон улам ынайгы хөгжүлдезинге чугула уе-чада болур.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур, партияның XXVI съездизинниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдырапга боттандырарынга күш-ажылчы чедишкининер-биле ону демдеглээр хүндүлүг болгаш харыысалгалыг сорулга республиканың бүгү ажылчы чоннарының мурнунда туруп турар.

Чарыштың киржикчилери—коллективтериниң, бүгү ажылчы чоннарының күжениишкиннери 1983-1984 чылдарының, беш чылдың дөрт чылдарының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседириниче болгаш ажыр күүседиринче, бүдүрүлгенин ажыктының болгаш ажылдың шынарын бедидеринче, камнаапга чуруму болгаш хумагалалдыг чорукту күштелдиреринче, ажыл-агыйжы эвес болгаш төтчеглекчи чоруктарның фактыларын үндезинн-биле узуткаарынче, күрүнеиин, бүдүрүлгенин участок бүрүзүнге, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга бүдүрүлгенин болгаш күш-ажылдың сагыыга-чурумун улам-на быжыглаарынче угланган турар ужурлуг.

1983 чылдың болгаш 1984 чылдың тос айларының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге эң эки коргүзүглерни чедип алган районну ажыл-агыйының адырларының мурнакчыларын республиканың социалистиг чарыжының тиилекчилери кылдыр санаар.

Социалистиг чарыштың тиилекчилерин тодарадырда районнарның, хоорайларның болгаш ажылчы чоннарның коллективтериниң экономиктиг болгаш социал хогжүлдениң планын күүсеткенин, чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдыг тудуушкунун, ажылчы чоннарның коллективтеринде хөй-ниитиниң корум-чурумунуң болгаш күш-ажылдың сагыыга-чурумунуң байдалын барымдаалап көөр.

Үлетпүр, тудуг, транспорт, харылзаа, садыг болгаш чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының талазы-биле тиилекчилер кылдыр ийи районну азы ийи хоорайны (бирги болгаш ийиги черлер), кодээ ажыл-агый талазы-биле —ийи районну болгаш ийи совхозту (бирги болгаш ийиги черлер) кылдыр тодарадыр.

Социалистиг чарышка тиилээн районну азы хоорайны, совхозтарның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның коллективтерин шаңнаар түүлдер болза:

БИРГИ ЧЕРНИ ЭЭЛЭЭНИ ДЭЭШ

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң юбилейжи Кызыл туктары-биле болгаш акша шаңналы-биле:

Кодээ ажыл-агый талазы-биле район, үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг болгаш коммунал-амыдырал хандырылгазының талазы-биле район азы хоорай—кайызы-даа 2000 рубль: совхоз болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, садыг болгаш коммунал-амыдырал хандырылгазының талазы-биле 5 коллективтер—кайызы-даа 1000 рубль.

ИЙИГИ ЧЕРНИ ЭЭЛЭЭНИ ДЭЭШ

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобличөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң юбилейжи шыпаелдери-биле болгаш акша шаңналы-биле:

совхоз болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш мотоциклдер садып алыр талоннар-биле шаңнаар.

Улус ажыл-агыйының эң-не шылгараан мурнакчыларын, специалистерин болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаар база республиканың хүндүлүг аттарын тыпсыр кылдыр киирер.

«Красноярскстройтранс» трестиң № 12 автобазазында хөй чылдарда ажылдаан дүрзүлгелиг специалистер бар. Оларның бирээзинге Геннадий Викторович Ганов саналыр. Ол бодунуң медиик-жестиңиик мергежилиниден аңгыда дизель шимчедикчилериниң одалга аппаратуразын болгаш аккумуляторларны эки шынарлыг кылдыр сеткеп билир.

Геннадий Викторович автобазага 17 чыл ажылдаан. Ажыл-ишчи кижиниң коллективтиң удуртукчулары хүндүлел бижиктер, акша-биле каш удаа шаңнаан.

ЧУРУКТА: Г. В. Ганов.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Шынар—ажылдың көрүнчүү

НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Москваның станок тудукчулары-биле ужуражылга үезинде чугаазынга СЭКП ТК-ниң Чиңгино секретары эш Ю. В. Андропов мынча дээн: «...Кызыл будуруң турар болгаш кылыр база бүдүрер бүгү чүүлдеринисти болдунар-ла шаа-биле эң-не эвээш чарыгдалдыг, бедик шынарлыг, дүргеп, үнелиг кылдыр боттандырар херек». Ажыгдыы чогум-на мынаар чорудар дээш бистиң республиканың хөй-хөй будурулге коллективтери, организацияларны ажылдап, продукциянның шынарын экижидеринче угланган хемчегларни ап чорудуп турар. Оларның бирээзинге Тыванын күрхайгаарал лабораториязының ажылдакчыларының эрттирип турары Шынар хүнжери улуг рольду ойнап турар.

Шынар хүнүн каш хонук бурунгаар «Тувашвейбыт» каттыжышкынынга эрттирген. Ону даараныпга кылыгларының садыг-делегелгезинден, 1983 чылдың модельдериниң көрүлдезинден эгелээн. Орта үргүлүү болгаш дыштанып хүннерде кедер хептерин делгээн. Модельер бүрүзү бо чылдың модазының угланышкынының тугайында дыңнадырларны кылган.

1982 чылдың модазы спортчу форма-хептерже кол кичээнгейни угландырып турар. Ол дээрге, херээжен товнар, эр блузон, далайжылар спортчу хевш хевирлиг аныяктар костюму-дур.

Бо чылдың модазыг нөстериниң бирээзи—трикотаж боон турар. Оон ында бир демдеглеп кагза чогуур чүве — кодээ ажыл-агый ажылдакчыларынга таарыштыр сүмелеп киирген хеп болуру. Оон хевирги чараш, даараанны эки. Ынчангаш ол чагыкчыларга хөй нөгеттиие бээрн черле чугаажок.

Шынар хүнүнде делеген, салдынган модельдер моданың угланышкынынга дүгжүп турарын демдеглээр херек. Ол хептерде чаа материалдарны, декоративтиг каасталгаларны, кылыг бүрүзүнде чаа хевирлерни болгаш тиилерни хөйү-биле ажыглаан. «Чечек» ательезинге хөй-хөй модельдерни чагыдып каап болур.

Делгелгеге барган кижилер аңаа салдынган продукцияны болгаш модельдерни сонуургап көргеиинер, олар экспериментал-дыг цехтың ажылын үнелээпиер.

Бистиң ниитилелиивистиң культуразы бедеэн. Ынчангаш модельдерге чагыкчыларның негелдези улгатkан. Олар ынчангаш хепти даараарының шынарынче, каасталга материалларынче кол кичээнгейни салыр апарганнар. Каттыжышкынның тускай эртемниглери чүгле чонга ачы-дузаа чедиреринп сайгарарының демчээлин планда көрдүнгенин ёзулаар хандырары дээш эвес, харын чагыларны күүседиринниң шынарын экижидери, хандырылганың культуразын бедидери, чоннуң чурттап турар черинниң айы-биле хандырары дээш бедик харыысалгалыг болурун утпаза чогуур.

Эрткен дөрт айларда каттыжышкынның коллективи чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Республиканың чурттакчы чоннуң 2 муң рубльдин ачы-дузазын чедирген. Чонга чедирип турар ачы-дузазының ассортиментизи кеңдээн. Сөөлгү үеде хеп септеп-селинр талазы-биле ачы-дуза чедирилгези улам экижээн. Трикотаж кылыгларын аргырын шингээдип алган. Чаңгыс ай хевирнин чайгы бөрттерин даарап турар. Хепти квастап, чараштыр даараары үргүлчүлеп турар.

Ачы-дуза чедирилгезин экижидер сорулга-биле 30 хире ееиинцаны тургускан. Экспериментал-дыг цехти алгыткан. Хандырылганың культуразын болгаш шынарын экижидерибиле өртек доктаадырының чурумун тургускан. Ындыгда болза кылыгларны белеткеп, бүдүрериниң шынары болгаш оон күүселдезиниң хуусаазы чагыкчыларның сагыжында ам-даа четпейн турар. Чагыкчыларны хомудадыптар, брак продукция үндүрер чоруктар тургулаанын фактылар бадыткап турар. Бир эвес продукцияның шынарының дугайында айтырыгны бирги чергенин кылдыр көрүп, кичээнгейге алган болза, күрүне стандартын үрей бээр чижектер кайын тыптын кээр деп. Даараан кылыгларның шынарының багаймның дугайында эрткен дөрт айларда чагыкчылардан 12 хомудал киргеп. Ындыг чоруктар күрүне стандартын сагывайн турарындан, чамдык даараныкчыларның ажылга харыысалга чогуннан болуп турар.

Бо бүгү дээрге, техниктиг хынаалга кылдазының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның даараан хептерин шынарын эки хынавайн турарын, бүдүрүлгенниң бүгү звеноларынга күш-ажылдың сагыыга-чурумун бижыглавайн, ажылчыннарның хүүда харыысалгазын бедиткейн келгенин көргүзүп турар.

Чоннуң эки болгаш ажыктыг хандырарын чедип алыр дээр болза, чаа түүлдерни нептереир, шингээдип алыр, ботиндепкейлиг чорукту деткиир, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар, продукцияны шынарлыг кылдыр бүдүрер херек. Ынчангаш Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуп алыр дээш ажылдаары — «Тувашвейбыт» каттыжышкынының коллективиниң кол сорулгазы болур.

Р. ГАЛИНА.

Тываның күрхайгаарал лабораториязының улуг инженери.

ПЛАНДАН АЖЫР 4200 ТОННАНЫ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгүө» комбинаттың коллективи Совет Тываның 40 чылынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, май айда 8100 тонна даг-дүгүн бүдүргеп. Ол арткан чылдың бо үезинге деңзээргө 1700 тонна хөй. Ынчангаш 5 айларның планы күүсеттингеп.

Комбинатта цехтер аразында социалистиг чарышка бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң коллективи мурнап турар. Ында Надежда Васильеваның удуртканы комсомолчу-аныяктарның, Валентина Ипатованың, Сергей Куузарның эрлчегдери хүн нормазын доктаамал ажыр күүсеедип турар.

Бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң коргүзүү база эки. Десин Дуктен-оол, Галина Лопаткина олардың удуртканы эрлчегдер үени мурнап турарлар.

Комбинаттың коллективи майның төнчүзүнге чедир ам-даа 4200 тонна шынарлыг даг-дүгүн ай планнындан ажыр бээрин хүлээнгеп.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Депутат булуңу

Хуу улустуң дузалал ажыл-агыйы СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга бадылааны чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга улуг салыышкынны киирер. Дузалал ажыл-агыйын нептередир дугайында партияның болгаш чазактың доктаалын ӧзугаар ажыл бистиң республикада калбарган. Хоорайларда болгаш суурларда малмаган тутпайн, огород тарывайн турар ӧг-бүлелер эвээжээн. Бо ажылды элээн хөгжүде берген суурларның бирээзинге Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң төвү Баян-Кол суур хамааржыр.

Баян-Кол — Улуг-Хеминиң эриинде. Ону он-он чылдар мурнунда орус тараачыннар, тыва араттар үндезилеп тургускан. Совет эрге-чагыргаңың чылдарында, ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының соонда ук суур шапкыны-биле хөгжээн.

Улус депутаттарының Баян-Кол кӧдээ Совединиң күүскому болгаш суурнуң херээжеңнер чөвүлели чурттакчыларның культуразын болгаш амыдыралын улам хөгжүдер, хууда дузалал ажыл-агыйын сайзырадыр дээш социалистиг чарышты организастаан. Оон аңгыда дузалал ажыл-агыйын ӧскелерге үлегерлиг кылдыр тудуп турар ӧг-бүлелерниң бажыңнарынга семинарлар эрттирери база чанчылчаан.

Мурнакчы дуржулганы нептередиринге бир кол быра — чыл санында күзүн болуп турар «Алдын күс» деп делгелге болур. Аңаа дузалал ажыл-агыйындан алган аъш-чем продуктуларының делгелгезин организастаар.

Бөгүн «Депутат булунунга» ук суурнуң чурттакчыларының дузалал ажыл-агыйын көргүстүвүс.

СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин бистиң суурвуң ажыл-ишчилери улуг сеткил ханышкын-биле хүлээп алган. Ол документтерде партияның болгаш чазактың совет кижи дээш, ооң чаагай чоруу дээш сагыш салыышкыны сиңниккен дээрзин баян-колчулар медереп билип турарлар.

«Х Улуг хурал» совхозтуң дирекциязы, ында партком болгаш кӧдээ Советтиң күүскому чурттакчыларның дузалал ажыл-агыйынче база кичээнгейни салып турар. Ол чорук совхозтуң ажылчыннарының, албан хаакчыларының, пенсионерлериниң амыдыралын улам байлак болдурарынга улуг салыышкынны киирип турар.

Суурда телевизор көрбейн, радио дыңнавайн, холодильник, хеп чуур машина ажыглавайн турар ӧг-бүлелер чок. Дыка хөй чурттакчылар амгы үениң мебельдиг, пылесостуг, хевистерлиг, 34 ӧг-бүледе хуу автомобиль бар, хамаатылар янзы-бүрү марканың 98 мотоциклиң эдилеп турар. Хуу чунар-бажыңныг ӧг-бүлелер база эвээш эвес.

Аъш-чем программазының бир кол шиитпирлээр айтырыы —хуунуң дузалал ажыл-агыйы. Бо хүннерде Баян-Колдуң чурттакчы чону хууда 1027 баш мыйыстыг бода малды, 1274 баш өшкүнү, 186 баш хойну, 343 баш хаванны, 34 аътты, 205 дагаанны болгаш күштү тудуп турар. Беш ӧг-бүле төлей өстүрүп, ийизи — ары тудуп турар. Хуу улустуң малын кажа одарладырын организастаан, аңаа дөрт кадарчыны быжыглаан. Суурга бо часка чедир сес ог-бүлеге огород чок турган, огород тарыыр черни оларга тускайлап берген бис, ам бо чылдан эгелеп олар база ол ажылды кылып эгелээр.

Хуунуң дузалал ажыл-агыйынга организакчы чорук база херек. Ынчангаш кӧдээ Советтиң күүскому, совхозта партком болгаш дирекция бо талазы-биле тайылбыр ажылын кошкаттайн турар. Кӧдээ болгаш район Советтериниң депутаттары херээжеңнер чөвүлелдери-биле демнежип турган, мал-маганныг, огородтуг ӧг-бүлелериниң дандызын тургускаш, дузалал ажыл-агыйы чок ӧг-бүлелерни учётка ап, ону түпкү чылдагаанын тодаратказ, мал садып алыр талазы-биле дузаны коргүзүп, огород тарыыр черни тускайлап берип турган. Ындыг ажыл чурттакчыларга улуг ажыкты берген.

Хууда дузалал ажыл-агыйын хөгжүтпүшаан, малды доктааттынган пормадан ажырып болбас талазы-биле ажылды чорудуп турар бис. Чүге дээрге пормадан хөй малдыг кижилер база бар. Оларны хыналда үезинде илередип тыпкаш, артык малды малы эвээш ӧг-бүлелерге садар хемчээн ап турар бис.

Чамдык организациялар база дузалал ажыл-агыйлыг. Школаның интернадында амгы үеде беш баш хаваң бар. Эрткен чылын ук коллектив дөрт хаванны күргенеге сакан. Ооң акшазы-биле социалистиг чарышка тиилекчи болган класс Шушенскоеже аян-чорук кылган. Ол ышкаш участок эмнелгезинде болгаш уруглар садында база дузалал ажыл-агый бар.

Бо чылын «Х Улуг хурал» совхозтуң Кара-Булуң хову бригадазының коллективи чурттакчылардан 4 хаванны садып алыр, совхозтуң пай инээн саар, согуна, капуста, огурец, помидор олуртур деп шиитпирлээн. Ону кӧдээ Советтиң күүскому, депутаттар деткээннер. Чүге дээрге бригада сүт, ногаа эът-биле хандыртынар.

Хууда дузалал ажыл-агыйын үлегерлиг тургузарынга кӧдээ Советтиң депутаттары идепкейлиг киржип турар. Чижээ Д. М. Байкара, А. С. Хөпээнчик, К. Т. Сат, А. С. Байкара, А. М. Мендот олар мал тудар, ногаа тарыыр талазы-биле мергежээн чурттакчылар болур. Олар соңгукчуларыы-биле удаа-дараа ужуражып, хууда дузалал ажыл-агыйының ажык-дузазының дугайында доктаамал танылтырын келгеннер. Олар боттарының кылган ажылының талазы-биле кӧдээ Советтиң сессиязынга база дыңнадып турарлар.

Чолаачы Хирлиг-оол Ховалыгның ӧг-бүлезин көрээлиңер. Ол-даа, кадайы Вера-даа ажылдап турар. Чеди уруглуг. Хөй-ниитү даалгалар Ховалыгларның кайызында-даа бар. Ажы-төлүүң кижизидилгези, оларга аъш-чем белеткээри дээш кылыр ажыл-ла хөй. Ынчалза-даа бо ог-бүлениң дузалал ажыл-агыйы өскелерге үлегерлиг, ол бүгүге бүрүн четтигин турарлар.

Республиканың Аъш-чем программазын хөгжүдеринге бистиң хууда киирип турар салыышкынныыстан дузалал ажыл-агыйынга хамаарыштыр каш сөс бо. Ону ам-даа бедик деңнелге тургузар, Совет Тываның 40 чыл оюнга үткүштүр чаа-чаа чедиишкиннерлиг ажылдаар соруглганы баян-колчулар боттарының мурнуида салган.

Т. САНДАКОВА,

улус депутаттарының Баян-Кол кӧдээ Советиниң күүскомунуң дергазы.

Ӧг-бүле болгаш келир үениң кижизи

СОЛУН, ӨӨРЕДИГЛИГ

«Ог-бүле болгаш келир үениң кижизи» деп рубрика адаанда парлаттынып турар чүүдерде номчукчу эш-ӧөрнүң санал-онаалын хуумда деткип турар мен.

Шүйнүң Культура бажыңынга чоокта чаа эрткен кежээге куда, ону канчаар эрттирзе экил дээр дугайында чугаа болган. Ажык чугаага суурнуң аныяктары, чурттакчылар идепкейлиг киржип, куда эрттиреринге хамаарыштыр санал-онаалын берип, ажыктыг чүүлдерни чугааланнивр. Санал берген эш-ӧөрнүң чугаалап турары ышкаш, амыдырал-чуртталганың алыс утказын хаыл бодап билбейн, буу-хаа куда дужурер, оон ксэп. үр-даа болбайн. кандыг-бир чылдагаан-биле чарлыш, ийи тарай кылаштажы бээрлер бар. Амыдыралга частырыг кылбазы-биле чаңгыс ӧг-бүле болуп, кадыы чурттаар ажип шын бүзүрелдиг тып алыры чугула.

Кудага төрелдер чоок кижилерин чалаар болгай. Ындыг турбуже, куда болган черге чалаттаан аалчылар база чедип келгилээр.

Ылаңгыя суурларга мындыг. Ынчап эпчок чүве база тургустуңуп келир. Куда эрттирип турар кижилер аъш-чемнин, бүгү-ле чүвени чалаан кижилерниң санынга таарыштыр кылыр болгай. Чалалга чок, анаа-ла чеде бээри ботка-даа эпчок эвес деп бе? Ындыг чаңчылдыг кижилер ону черле көрае эки болгу дег. Ону кежээниң киржикчилери чүүлдүзүнүп турган. Ооң-биле кады нинтилелге ажыктыг ажыл кылбас аныяктарның адынга шыңгыы шүүмчүлелдер анаа болган. Чамдык аныяк ог-бүлениң ээлери ийилээ суг ажыл чок. ада-иезиниң азыралында оргулаар болгай. Чүүң-биле ону тайылырлаарыл? Кежээниң киржикчилери ындыг айтырыгларга хамаарыштыр ажыктыг санал-онаалын киирген.

Суурда библиотека (эргелекчизи Х. Донгак) болгаш хереэжеңнер чөвүлелиниң (даргазы С. Оюн) организастаапы бо кежээ солун, өөредиглиг эрткен.

А. КАНЧЫЫР.

Бай-Тайга район.

40 Совет Тываның чылынга уткуштур

АКТИВТИҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

ЧУРУКТАРДА: Баян-Кол суурнуң ӧг-бүлелеринде дузалал ажыл-агыйы; Кӧдээ Советтиң күүскои кежигүннери Ч. Серээниң дузалал ажыл-агыйы-биле танышып тур (ортүнде оң талазында).

⊙ **Баян-Кол суурнуң чурттакчылары хууда 1027 баш мыйыстыг бода малдыг, ооң иштинде саар инек 438 баш, 1460 баш шээр малдыг, 343 хаванныг, 34 аъттыг, 205 дагаалыг.**

⊙ **1982 чылда чон совхозка 88 баш мыйыстыг бода малды, 273 баш шээр малды, 118 баш хаванны, а бо чылдың бирги кварталында 17 боданы, 14 шээр малды, 21 хаванны саткан.**

⊙ **Суурнуң чурттакчыларының материалдыг чаагай байдалы чылдың өзүп турар. 1977 чылда бир ажылчы 1650 рубльди ажылдан алган болза, 1982 чылда 2300 рубль апарган.**

АРЫ ЧИГИРИ— АМДАННЫҢ ЧЕМ

Бистиң Баян-Колувуста ӧг-бүле бүрүзү огород тарып турары биске дыка өөрүнчүг. Бо черге шаандан бээр орус, тыва чон холуштур чурттап келген бис. Ада-чурттуң улуг дайынынче аалым иштп Александр Максимович Педоренко-биле кады моон аътланган бис, ол доосту бээрге база маңаа чедип келдивис.

Совет Тываның 40 чылынга үткүштүр мурнуку амыдыралды маңаа сактырга база солун. Дөртеп чылдарның эгезинде Баян-Колга ногааны чаа тарып эгелээн бис. Ынчан тыва араттардан картофель, помидор тарып билир кижилер эвээш турган. Күзелдиг кижи бүрүзүн өөредип турган бис.

Ам байдал оске. Баян-Колдуң чурттакчыларындан дузалал ажыл-агый чок ӧг-бүле көзүлбес. Шупту ногаа аймаан тарып, мал-магапны тудуп турар. Чижээ, Александр Байкараның ӧг-бүлезин көрээлиңер. Ол картофель дүжүдүн чылдың-на ажаап ап турар, тарымал тоорук ооң огородун кааптаан. Рассаданы өзи өстүрүп билир. Огород ажылының кампаниязы кээрге, бот-боттарывыска дузалажыр бис. Үрезинии-даа, рассаданы-даа үлежип алыр бис.

Ам пенсионерлер бис. Инээвис, дагааларывыс бар, ары база азырап турар бис. Ары чигирин чылдың-на 300 килограммны ап, күрүнеге садып турар бис. Бо ажылга биске кӧдээ Совет, совхоз дирекциязы улуг дузаны көргүзүп турар.

Чер — кижиниң чемгерикчизи. Ону эки ажаап, карактаар болза, чаагай дүжүдүн кажан-даа харам дивес. Оңон чылдар мурнунда огород ажыы билбес чорван чангыс чер чурттугларым, оларның ажы-төлү ногааны эки өстүрүп билир апарганынга чоргаарланыр мен.

У. ПЕДОРЕНКО,

пенсионер.

Бо булунда материалдарны «Шынның» корреспондентилери Д. Чыдым, В. Косарьков олар белетизэнер.

Ӧг-бүле болгаш келир үениң кижизи

ЧУДУ-КАРАЛАВАС

Аныяк ог-бүлениң, оларның уруг-дарыының келир үезиниң дугайында айтырыг кымны-даа дүвүретпейн барбас. Башкы кижи болганымда, мени чүгле бодумнуң уругларымның келир үези эвес, школага өөредип турган оөреникчилеримниң салым-чолу, чуртталгага оруу кандыг болганын сонуургап, хайгаарап чоруур мен. Уругларны харыысалгалыг болурунга кижизидип, чапчыктырар соруглга-биле оларга совет ӧг-бүле дугайын, ооң кандыг болуруи чугаалап, үстүкү класстарның оөреникчилеринге пайырал, ынакшыл деп чүл деп темага беседаларны, диспуттарны чорудуп турар бис.

Бо чораап, кудага чаладып, киржип-даа чордум. Оларны эрттирип турары аңгы-аңгы болгаш ындыг, чамдыктары сагыш-сеткилге чоок болуп үр-ле артып каар, өскелери — сагышка арайла эпчок чүвени арттырып каар.

Чамдык төрелдер уруг-дарыының куда-доюнга «күжүн», «шыдалын» шенежир чоруктар бар. Ооң ажыы чүл? Аныяк ӧг-бүлеге соолүнде барып, оон салдары багай болуп болуруи утпазы чугула. Ӧг-бүле түдуп турар аныяктарга баштайгы дээреде, ада-иепин талазындан леткимче, дуза херек болбайн аан. Ындыг-даа болза хөй чылдарда чоорту саттынар, чыгдынар эт-септи чаңгыс угда четчелеп, эккеп салып бээрге, чамдык аныяктар оон үнезин билбес болгулаар болгай. Эт-сеп белен, шупту чүве бар, ол-бо чүве садып чүнү баштай алырыл, чүнүн-биле садып алыр бис деп айтырыг тургустунмас-даа-дыр. Шупту чүве бар. Кижилерниң амыдырал-чуртталгазы бай-шыырак апарган. Өгленген уруглларга кудага чалаткан кижилер чаңчыл ёзугаар белекселекти албан бээри эки чаңчыл-дыр. Ындыг-даа болза аныяктарны «чок дээр чүвезин чок» кылдыр дериири албан эвес. Чуртталгада кол чүве ол эвес. Аныяктарның бот-боттарынга хамаарылгазы, ажыл-ижи, аажы-чаңы кол-ла чүве бо деп бодаар мен.

Келин хүлээп ап турар кудалар-даа, күдээзинге уруунда берип турар ада-не аныяктарга дең хамаарылгалыг болза эки, келин — уруу, күдээзи — оглу-ла болгай. Ооң-биле кыска ада-иениң ынакшылы ол. Ол — аныяк ог-бүлениң пайыралын улам быжыктырар, эп-найыраадан, бот-боттарын билчиринден артык чүү боор. Урут-дарыга ада-иепиң үлегер-чижээ дег чүве кайда боор!

Кудага хамаарыштыр саналым мындыг: хөй арагадарының аңаа ажыы чок, ойнап-хөглеп билири — чугула. Тапыыр-танывас хөй кижилерни куда-дойга чалаары албан эвес болгу дег. Кудаңы оолдун, уругнун чоок төрелдери, ажылдап, азы калы өөренип турар эш—ӧөрүбиле эрттирери күзепчиг.

Куда артер хүннүң дыштанып хун болуру албан. Оюн-тоглаа ынап-ла турар ужурлуг, ындыг-даа болза ооң ге-шагыи база көрзе эки. Чүге дээрге чамдык кудалар шак туржук, ийи-үш хун уламчылаар болгай.

Аныяктарга иээң сүмем мындыг: амыдырал оюнчук эвес болгай, парын, кады чурттаар ажиңни эки билип алгаш, ам ынчан ӧг-бүле түдар айтырыгны шиитпирлээрин утпанар. Ол кажандаа артык боспас.

Я. БУДААКАЙ.

Улуг-Хем район.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң дуржулгалыг сакманчыларының бирээзи Оюмаа Куулар чыл санында ажыл-агыйның малчыннарынга дузалажып, чаш хураганнар доруктурарынга хөй чылдарда мөөннеттинген арга-дуржулгазы болгаш кызымак ажылы-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

Мурнакчы сакманчы О. Куулар он бирги чылдың өзек чылында 100 хураган доруктурар хүлээлгени алгаш, хойжу III. Кууларының коданында 130 хураганнарны ажаажып берип, кыштаглаашкынны эки эрттиреринге идепкейлиг киришкен.

О. АРАКЧАА.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар бис

СИБИРЬ ХЕМНЕРИНИҢ ШКОЛАЗЫ

Сибирьниң хем флотчуларының навигация эжиндиришкини чуруунда чаа маршруттар тыптып келгилээн. Ол болза Кыдыккы Соңгу чүктүң бичии хемнериниң оруктарыдыр. Чүгү судноларын Пур, Таз, Надым хемнерин өрү капитаннар бир-ле дугаар башкарып өскедирлер.

— Ол болза СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин бүзүгаар нефтиниң, газтың Соңгу үүкте тывыштыг черлерин шинээдип алырыбиле холбашкан — деп, хем пароходствозунуң обь-иртыш каттыжышкынының начальнигы Н. Масленников чугаалай-дыр. — Тундраже иеден эгелээш станокка чедир хамык чүвени сөөртүп чедирер аңаар боор-дур. Суг оруу-биле бо чылдың навигация үезинде 8 миллион тонна чүктү ынаар сөөртүп чедирер бис — бистерниң муриувуста салдыган соруглавые ындыг. Ол болза эрткен чылдаазындан 700 муң тонна хөй.

Пароходство навигацииға кажан-даа ындыг ылавыылдыг болгаш оптиг белеткениң корбээн. Сыык суглуг хемнерге судно башкарып чаңчыгарыиче онза кичээнгей салдыныи турар. Соңгу хемнерге навигацияның үргүлчүлээшкини чүгле үш ай, а ол үениң чартыы эртип турда, ол хемнер сыыган, эжиндиришкин кылдыимастай бээрлер. Ынчангаш оларның чазын терецээр үезинде хөй чүк сөөртүрүнүң болдунар-ла аргазы ажыглаар апаар. Бо талазы-биле Сургут портчуларының дуржулгазы улуг ээредиглиг. Олар чазын дошка канал казып үндүргеш, баржаларны чүк алыр черинге иккеп, чүдүрүп алырлар. Дош шимчеи бадары билек, баржалар чоруптарынга белен турарлар.

Эжиндиришкинниң эге үезинде хөй чүк алыр судноларын онза ажыктыг. Мурнакчы капитаннарның — Күрүне шаналының хауреазы Н. Листопадовтуң, Л. Соколовтуң, Н. Карнаухтуң болгаш өскелериң-даа —теплоходтары алдыдан тос чедир баржаларны сөөртүп чоруп турарлар — аналдаазындан ийи ажыг катап хөй. Ындыг улуг составты бичии хемниң аксынга чедире бергеш, оон ыцай баржаларны чаңгыстап дажыглаар. Чижээлээрге, Казым хемни ору суг оруун ындыг арга-биле шинээдип алганының ачызында, Уренгой—Помары — Ужгород газ магистралының тудуун айтыкап хуусаазындан эрте эгелээн.

Бир эвес чоруп турган судноларны сеңтээр ужур таварышса, ону чоруп турда-ла, сеңтеп каапгар. Ындыг соруглалар күүседир, кожуу чоруур сеңтеелге бригадалары пароходствода тургустунган. Ачы-дуза чедирериниң ындыг аргазы эжиндиришкин үезин камнап алыр арганы берип турар. Кодүрер, кран-биле деритгиниген эптип чоруур мастерская Надым биле Уренгой девискээрииге ам удавас кестүп келир.

Барыын Сибирьде энергетиктиг комплекстиң кол транспорт артериялары болур Обь болгаш Иртыш хемнерден бичии хемнерже шилчип турар чорук пароходствоиуң мурнунга шала бичежек судноларын тургузар соруглганы салган. Тюменьниң, Омскиниң, Тобольскиниң судно сеңтээр заводтары ол соруглганы дүргеи боттандырарынга дузалап турарлар. Бо чылын олар хем оруктарының бергелеринге торулбас 70 хире судноларны кылып үндүрер.

Хем флотчулары черниң иштики байлааның ээлеринге кезээде идегелдиг дузалакчылар болуп келгеннер. Барыын Сибирьниң баштайгы нефть болгаш газ магистральдарынга хоолайларны болгаш дериглерни. Ортаакы Обь девискээринде үлетпүр комплекстеринге машиналарны, дериглерни олар чедирип берип турганнар.

Тюмень.

В. ЖИЛЯКОВ,

СЭТА-ның корр.

ЧУГУЛААЛАП КӨӨР

Теве Тываның Тожудан өске бүгү районнарынга нептерээн турган. Ам беш районда бар. Республиканың Статистика эргелелиниң сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, эң хөй теве — Эрзин районда —477 баш. Ооң дараазында черни Улуг-Хем район ээлеп турар. Ында 326 теве бар. Кызыл район 276, Таңды 180, Тес-Хем 171 тевелиг.

Республикада ниитизи-биле 1430 теве бар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, ооң 49 баш хөй. Азы район бүрүзүнге ортумаа-биле тос-ла баш теве немешкен. Немелде үш районга болган. Эң хөй немелдени — 17 баш —Кызыл район алган. Ынчаарга Таңдыдан 4 баш, Тес-Хемден ийи теве кызырылган.

Тевени республиканың сес совхозу өстүрүп турар. «Х Улуг хурал» —279, «Күнажылдың хостуу» — 257, «Чаа орук» — 242, «Коммунизмниң херели» —180, «Кызыгаар» биле Ленин аттыг совхозтар — 175-175, «Мөрен» —71, «Найырал» — 69 тевелиг. Эрткен чылдың деннели-биле алырга, беш совхозта теве өзүдеиг болган. Ылаңгыя «Чаа орук» 18 баштыы немей өстүрген. Ынчаарга «Найырал», «Коммунизмниң херели», «Кызыгаар» совхозтарда теве эвээжээн.

Тевениң ниити бажы эрткен чылдың деңнелиидеи хөйдаа-болза, ону өстүреринии чыл планы күүсеттинмээп азы планда көрдүгенинге 43 баш четпес болган. Теве өстүрениин планын чүгле үш совхоз — «Күн - ажылдың хостуу» 103 хуу, «Мөрен» биле «Чаа орук» 101-101 хуу күүсеткен. Өске совхозтар планын күүседип шыдаваан, а «Найырал» совхоз планга чээрби ажыг баш тевени чедир өстүрбээн.

Республика тевениң баш санын эрткен чылын 1525 чедирер тургаш, доңгуп-ле 1448 баш чедирген. Ооң мурнунда чылын тевениң саны 1405 турган. Моон ап көөрге, тевениң өзүдези дыка оожум. Ооң кол-ла чылдагааны — ъткир-боткур боорга, шефтер үезинде, ылаңгыя мал чемиинин белеткелиниң үезинде, чемге ажыглап турарында.

Бистиң республикада сураггаан тевежилер эвээш авес. Оларның аразында «Х Улуг хурал» совхозта Кыргыс Чаш-оол, «Кызыгаар» совхозта Михаил Донгүн, «Улуг-Хая» совхозта Иргек Кызыл-оол, «Чаа орукта» Балдир Чопуй болгаш өскелер-даа кызымак ажылы-биле чонның хүндүткелин чаалап алган. Хоочуннарның чамдыызы пенсиялай берээ-даа, аныяк өскенге арга-сумезин берип, теве өстүрериичче сагыш салып чоруурлар.

СЭКП Тыва обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели тевс малды өстүрериичче улуг кичээнгейни салып, бо талазы-биле тускай доктаал-даа хүлээп алган. Райкүүскомнарның кӧдээ ажыл-агый эргелелериниң ажылдакчылары, ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер болгаш тевежилер ук малды өстүрерии чугулалап көөр херек.

К. ЧООДУ.

ПРЕССТЕКЧИЛЕР ЗВЕНОЗУНДА

«УТКА 25 чылы» совхозтуң хоочун механизатору Кызыл-оол Бойбуиуң удуртканы савап прессгээр звеноиуң иежигүннери чоокта чаа 234 тонна саванны прессгеп, бооладаваш, Арыскан, Иштинкам.

Механизаторлар Алексей Саржыт-оол, Шулуукай Хавандай олар хүнде 8—9 тонна саванны прессгеп, планның онналдазын ажыр күүседип турарлар.

Т. ОЧУР-ООЛ,

Арыскан суур.

Делегейде болуушкуннар допчулалы

ЧААГАЙ КҮЗЕЛДИҢ ҮНҮ

Сарыылдың болгаш чаагай күзелдиң үнү Москвадан база катап бүгү делегейге чагыланы берген. Финляндияның чамдык хөй-ниитиг организацияларының төлөлекчилериниң айтырыгларынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң харыыларының делегейге болдурган калбак үнелээшкинниниң кол утказы мынчаар түнеп болур. Ол харыыларны чер болганга Совет Эвилелиниң амгы үениң кол айтырыгларынга— тайбыңны камгалаарынга, боо-чепсекти эңдерө бүдүрериң сокпадырынга, ядролуг даймыны чайладырынга— харыысалгалыг болгаш тодаргай шинтиирлиг болуп турарының чаа тода херечизи кылдыр үнелеп турар. Индий «Хиндустан таймс» солуң «ССРЭ күчүлүг тайбың халдаашкынны чорудуп турар»—деп бижээн.

Европаның соңгу кезээн ядролуг чепсек чок зона кылдыр тургузар дугайында Финляндияның саналының Совет Эвилелиниң деткимчезин алганы, ыядыг зонаның киржикчилери болу бээр Соңгу Европаның чурттакчыларынга ядролуг чепсекти ажыглавас дугайында хүлээлгени бодунга алырынга ССРЭ-ниң белеңи Скандинав чурттарында чаагай көрүүшкүнүү болдуруп турар. Финляндияда демократтыг парлалга бо харыыны «бодунуң тайбыңга ынак даштыкы политиказының угланышкынны Совет Эвилелиниң бадыткап турары» кылдыр үнелеп турар. Ол девискээриң хөй-ниитизи болгаш парлалгазы Соңгу Европаның ядролуг чепсек чок турар эрге байдалын быжыглаарынга дузалап болгу дег чамдык, харын-даа элээн кол хемчеглерни бодунуң ол зонага чоок турар девискээрлерге боттандырар дугайында айтырыгны өөренип көөрүнге ССРЭ-ниң белеп болуп турарынче онза кичээнгейни салып турлар. Англияның консерваативтиг «Дейли телеграф» солуну безин Европага, ооң иштинде ооң соңгу девискээрниге база, ядролуг чепсектен хостуг зоналарны тургузар дугайында айтырыг талазы-биле совет удуртулгаының туружу «Соңгу Европаның улустарының чүткүлдеря-биле дүгжүп турар-дыр» деп демдеглээр ужурга таварышкан.

Совет тайбың инициативаларының ужур-дузазын бичеледиринге күжениишкинерин харамнанмас барының талазы пропаганда база Совет Эвилелиниң, ядап үндүрген саналдарының хандыдыкчы улуг күжүн хүлээп көөр ужурга таварышкан. Чижээ, америк АП информация агентилели, Англияның болгаш Францияның ядролуг чепсектерин кижи санавышаан, Европага ядролуг чепсек талазы-биле күштерни деңнештирерин дугуржуп алыр дугайында саналга барыын чүктүң чамдык күрүнелери каттыжып турар дээрзин демдеглээн. «Вашингтон пост» дээр сураглыг буржаз америк солуң Совет Эвилели Европага ядролуг чепсекти кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажымышкынварны «бурупгаарладыры кызыдып турар» деп демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынче чоруткан айтырыглар ышкаш айтырыгларны АКШ-тың президентизиниче чорудуп бээрге, оларга ол харылаваан дээрзин фин «Тиедонантаа» солуң айыткан. Солуннуң бодалы-биле алырга, ында элдепсинчиг чүве чок. Ооң бижээни: «Р. Рейган ядролуг чепсекке бүүрел турар, а Ю. В. Андропов уганның тинлелгезинге бүзүрел турар—уганы кижи төрелгетенни ядролуг халаптан хостап болур».

МИЛИТАРИЗМ ПОЛИТИКАЗЫН БУРУУ ШААП ТУРАР

Рейган администрациязының боо-чепсекти эңдерө бүдүрериниче болгаш делегейде байдалды чидиглендиреринче угланган милитарисчи, ончүк-чөңгээлиг политиказы улустарның, оларның аразында АКШ-тың бодунуң чонунуң база киленниг удурланышкынын болдуруп турар. Чоннуң санал-оналын айтырып көргенинде соңгу сашмедээлериниден алырга, американнарның 79 хуузу Совет Эвилелиниң болгаш Каттышкал Штаттарны киришпитир бүгү ядролуг күрүнелерге массалыг узутказашкынның чепсектериниң курлавырын ковүдетпезинің идеязын деткип турар. Ядролуг чепсектерни сарыыл чокка эңдере будуруп турар чорукту кыңчыктырбавын шинтиирлиг-биле негээн дилег бижикке миллион-миллион американнар боттарының холуңун үзүүн салгаанар. Тайбың болгаш боо-чепсекти дүжүреринің айтырыгларының талазы-биле америк хөй-ниитизиниң чыскаалданы болгаш митингилери АКШ-тың дыка хөй хоорайларынга болгулаан.

«АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң ядролуг чепсектерни бүдүрерин, шылгаарын болгаш сайгара тургузарын доп-дораан кайы-кайызы хынап болур байдалдарга соксадырынче» кыйгырып турар резолюцияны америк конгресстиң төлөлекчилер палатазының чоокта чаа хүлээп алганы Рейган администрациязының ончүк-чөңгээлиг, тергиндексирек бодалдарын буруу шаап турарының илерели.

Бадылаашкынның түңнелдери АКШ-тың тайбыңга ынак күштериниң улуг тинлелгези кылдыр үнеледип турар. Резолюцияның авторларының бирээзи конгрессмен Эдвард Маркиниң (Массачусетс штаттан демократ) медеглээни: «Совет Эвилелибиле Женевада чугаалажымышкыннарга президент Рейганның туружун төлөлекчилер палатазы бодунуң ол базымы-биле буруу шаапкан. АКШ биле ССРЭ ядролуг чепсектерни бүдүрерин доп-дораан соксатсынвар дээш, ооң соонда ол чепсектерниң санын дыка кызырзынвар дээш америк улустуң туружун турарын бадылаашкынның түңнелдери көргүскен».

Барын Берлинге дайынга удур манифестациялар ажык дээр адаанга концерт-биле эгелээн. Ону «Уран чүүл ажылдакчылары — дайынга удур» деп организацияның кежигүнери белеткээн. Тайбының ол байырлалынга 22 муң ажыг кижи келген. Ангы-ангы чурттарның чүс-чүс уран чүүл ажылдакчылары алды шак уламчылаан программалыг концертни көргүскен. Бахтын чогаалдарын амгы хөгжүмүн күүседакчилери, ССРЭ-дең Муслим Магомаев, грек ыраажы Мария Фарантури, түскай белеткээн интернационалчы джаз ансамбли, ургуларга ветпан цирк, артистер, чогаалчылар концертке киришкен. Барын-берлин элээн каш ансамбльдерден тургустунган улуг шинти ыры болгаш оркестр Грецияның чурттуг ыраажы Нано Мускуриниң солистээни-биле хосталга дээш демиселчиляның ырызын күүседеткен. Культураның болгаш уран чүүлдүң ол ажылдакчылары шуптузу халаска ойнаан. Оларның программазы тайбың дээрге эң-не дээди культураның чедишкинни болур деп чүвени көргүскен.

Сураглыг музыкант, барынберлин симфония оркестриниң кол дирижёру Герберт фон Караян концерттиң киржикчилериге эң-сеткил каттыжылгазының телеграммазын чорутқан, чедишкиннерни күүседеп. Барын Берлинниң профэвилелдериниң даргазы Михаэль Пагельсти көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Хоорайның ажылчынарының эң улуг организациязының албан ёзугаар төлөэзи дайынга удур мындыг улуг митингиге бир дугаар сөс алганы ол болган. Ол бодунуң чугаазынга ядролуг курлавырларны мөөнгесвезиниг, нейтроннуг бомбаны делегей хоойлуларының-биле хоруурунуң чугулазын, профэвилелдерни биле дайынга удур шимчээшкинниң киржикчилериниң аразында кады ажылдажымалганы хөгжүдеря дээш сагыш салырын айытқан.

Коңчуг суггур чаъс чаап келзе-даа, хоорайның төвүнге митингиге муң-муң барын-берлинчилер чыглып келген. Ооң кол лозуңу —«НАТО-ну «чедир чепсеглээрин» болдурбас! Барын болган Чөөн чүкке боочепсектерни дүжүреря дээш!». Транспарантыларда бижиктер болгаш чүве чугаалажыр социал акшаландырышкынарны кызырары-биле НАТО-нуң эңдере чепсеглениринің политиказының аразында ханы харылзаа бар дең чүвени хереченлеп турган. Ийи шак иштинде кудумчулап эрткенинiң соонда Эвилелиниң, ядап үндүрген саналдарының хандыдыкчы улуг күжүн хүлээп көөр ужурга таварышкан. Чижээ, америк АП информация агентилели, Англияның болгаш Францияның ядролуг чепсектерин кижи санавышаан, Европага ядролуг чепсек талазы-биле күштерни деңнештирерин дугуржуп алыр дугайында саналга барыын чүктүң чамдык күрүнелери каттыжып турар дээрзин демдеглээн. «Вашингтон пост» дээр сураглыг буржаз америк солуң Совет Эвилели Европага ядролуг чепсекти кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажымышкынварны «бурупгаарладыры кызыдып турар» деп демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынче чоруткан айтырыглар ышкаш айтырыгларны АКШ-тың президентизиниче чорудуп бээрге, оларга ол харылаваан дээрзин фин «Тиедонантаа» солуң айыткан. Солуннуң бодалы-биле алырга, ында элдепсинчиг чүве чок. Ооң бижээни: «Р. Рейган ядролуг чепсекке бүүрел турар, а Ю. В. Андропов уганның тинлелгезинге бүзүрел турар—уганы кижи төрелгетенни ядролуг халаптан хостап болур».

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Ында Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарның төп кооперативтериниң болгаш кооперативтер чөвүлелдериниң даргаларының эвлечеглиг чөвүлел хуралы ажыттынган. Ында 1983—1990 чылаар иштинде кооперация организацияларының чаартылга талазы-биле ур хуусаалыг эртем-техниктиг кады ажылдажылганың, курлавырларны ажыглаарының программазын, а ол ышкаш ЭДЧ кежигүнү чурттарның кооперативтериниң делегейниң кооперация эвилелиниң шугуму-биле ажылын углап-башкарары-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көрүп турар.

Чөвүлел хуралда совет делегацияны Центросоюзтуң баштаар черинiң даргазы М. П. Трунов баштап турар.

Бомбурзектиң судалы

КНО-НУҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. С. Байбаков). Контрреволюстуг дээрбечилерниң холубиле Американың Каттышкан Штаттарының Никарагуага удур чорудуп турар чарлаттынмаяа дайынын Каттышкан Нацыялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелинге шыкгыы буруу шапкан. Никарагуаның девискээрниче сомосачы сыскынды дээрбечилерниң халлап киргенинiң түңнелинде Төп Америкада байдалдың чиңгеңгенинiң дугайында айтырыгны Чөвүлел сөөлгү нйн айда ийи удаа көрүп турары бо. КНО-да дыка хөй хайгаарактыларның бодал-оналы-биле алырга, хамзарышпас болгаш дешилгелиг угланышкынны Вашингтонда кылыктанымышкынны хайныктырып турар Никарагуаның херектеринге АКШ-тың шуут холгаарлаашкынынга чылдакты тургузарын Рейганның администрациязы илергей-ле оралдажып турар.

Никарагуаның даштыкы херектер министри М. Д. Эското хуралга санал берипкинин эгелевишаан, кожавыстэ Гондурастың девискээринден республикага удур мырынай ёзулуг дайын чорун турар деп медегдеп, ол дээш харысалга АКШ-ка чүмү-биле онаажыр, чүге дээрге халдакчыларның артында Каттышкан Штаттар турар болгаш Гондурасты ол бодунуң агрессия политиказынга чепсек кылдыр ажыглап турар дег демдеглээн. Чөрүлдээния таарыштыр тайбың шинтиирлээр талазы-биле инициативаны боттарынга алган бөлүк латин-америк чурттар киржир болза, Никарагуаның чазаа чугаалажымышкыннар чорударынга белеп деп, М. Д. Эското онзалап демдеглээн.

Чөвүлелде чугаалажын турар болуушкуннар Төп Америкада кризистиң хамылаашкынының чаа болгаш айыылдыг үе-чадазы болуп, ол чорук делегейниң тайбынынга болгаш айыыл чок чоруунга кыжаны берген деп, Сирининың КНО чанында доктаамал төлөэлекчизи Д. аль-Фатталь медеглээн. Кризистиг чылдагааны Чөөн болгаш Барының чүктериниң аразында удурланыштыр туржуушкун эвес, харын хожудаашкында, ядарал-түрегделде болгаш ук девискээрниң чурттарын империализминиң мөлчүп турарында деп, ол чугаалаан.

Никарагуада, Сальвадорда, Гватемалада болуушкуннар — кандыг-ла-бир «сүлчээшин» уржуу-дур деп, Каттышкан Штаттар кымны-даа бүзүредип шыдавас деп, Кубаның төлөэлекчизи Р. Роа Коури бодунуң чугаазынга онзалап демдеглээн. АКШ 20 чылдар мурнунда Кубага удур ажыглап турган тактиказынче шилчип турар-дыр. Ол дээрге, экономиктиг бүзээлээшкин, Төп разведка эргелелиниң акшазы-биле кем-буруулуг дээрбечилерни белеткээри болгаш төп-америк чурттарның девискээрлериниче халдап, шургуп кирипкинге ажыглаары-дыр. Никарагуада дешилгелиг чаартылгаларны ара доктаадыр дээр америк империализминиң ораалдажышкыннары куба резолюцииниң боой тудар дээн планнар ышкаш шак-ла ынчалдыр буурап дүжер дээрзинге бүзүрелин куба делегат илергейлээн.

Никарагуа-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, никарагуа улустуң дешилгелиг чаалап алышкынарын чок кылыр дээр империалистиг күштериниң кандыгдаа ораалдажышкынарынга удур ол чурт туржуп үнер дээрзинге бүзүрелин Мавриктийниң делегады база илергейлээн. Чөрүлдээнин тайбың аргалар-биле, чугаалажымышкынарның аргазы-биле шинтиирлээр дээр кыйгырыгны ол деткээн.

Тайбының херээнге өлүмүт үүлгедиг болур ракета-ядролуг чепсекти эңдере будуреринге болгаш месилдежиишкин политиказынга удур, тайбың дээш база боо-чепсекти дүжүрери дээш ГФР-де политиктиг партиялариның болгаш бөлүктериниң төлөэлекчилери, хөй-ниитизи ажылдакчылары, ажы-ажы салгалдарының инжилери демисежип турарлар. Олар чурттуң девискээринге ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг чепсектерни сайгара тургузарынга ойталаарын негеп турарлар.

ЧУРУКТА: Дортмундта тайбың талалакчыларының митингизиниң индирилеен буудеверииң курлавырда генералы, «ногааннар» партиязындан будестатта депутат Герд Бастианның кыйгырыг салып турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ

МЕХИКО. (СЭТА). Гватемалада ханныг ёзу-чүрүм мексика кызыгаарда өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиглерни соксатпайн турар. Мексиканың тускай догуннаан чоруун болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чоруун каржызы-биле үреп, гватемал дескеннериин мейсика девискээрде туруп турар лагерьлеринче халдаашкыннары гватемал диктатураның шериг кезектери кылып турарлар. «Эксельсиор» солуннуң дыңнадып турары болза, бир эвес олар бир чыл хуусаа иштинде деңнер ээп кедбес болза, оларны шериг кезектери «дедир ээлдиришкинниң» деп, диктатор Риос Монтт национал радиога чүве чугаалап тура, дескеннериң адынга ажыы-биле кыжаның турган.

Вашингтонның олуртуп каазы ол чагырыкчының чүгле бир чыл иштинде чагырыкчылаан үеэнiнiң дургузунда безин он-он муң тараачыннар истеп-сүрүшкүнверден дезип, Мексикаже дезип карер ужурга таварышканнар. Ол кижилер каргыс диктатураның чуртту «тайбыңчыдар» политиказының өргүлү болганнар. Ол политиканы кызып боттандырар дээш каргыс ёзу-чүрүмнүң өлүрүкчү шериглери партизаннарга «чоок» деп бичии-ле карагыттырган көдээниң чурттакчыларын каржызы-биле ажылаан турарлар.

Америк «чөвүлекчилериниң» өөредип каазы ол өлүрүкчүлер «өрттеттинген черинiң» тактиказын ажыглап турарлар. Гватемалаңы «төп америка жайдарм» кылдыр хуулдурар болгаш ооң чепсектиг күштерин ол девискээрде «АКШ-тың национал эрге-ажыктарын» камгаладырынга ажыглаар деп бодап турар Вашингтон ол өлүрүкчүлерни сорук кипрген.

СҮЛЧЭЭНИ БОЛДУРБАС

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильбиле «тайбың дугайында дугуржүлга» дижир чүвеге удурланышкыннарның күчүлүг чалгы Ливанның бүгү девискээринде чаттыла берген. АКШ биле Израильдың араб делегейге доңнаштырарын күзеп турар дугуржүлгазы Ливанның бот-эргезин болгаш бурун-бүдүн девискээрлиг турарын үреп турар. Ливан айтырыг иинти араб айтырыгларның чарылбас кезээ-дир. АКШ-тың болгаш Израильдың бүрүзү-биле ол айтырыглар мынчага чедир шинтиирлеттинмээн. Ливан — агрессияга чиң болуп, үреглеттирген болгаш каш башкаландырган күрүнедир. Израиль биле АКШ ындыг байдалды хоойлуудуп, дүрүмүдерин күзеп турар.

Израиль агрессиякың уламчылаашкынының үржүү-биле байдал нарыидалы хынылап, ол чорук израиль шериг командылалы-биле, чок-ла болза, АКШ-тың, Франциядың болгаш Италияның шериг кежектерибиле базым самында-ла таварлажып турар Ливанның бот-эргелерин кызыгаарлап турар. Ол бүгү чүүлдер ам онза чидиг келген нарын байдалды тургузуп турар, чүге дээрге АКШ биле Израиль Ливанның девискээрин Чоокку Чөөн чүкте боттарының стратегтиг сорудгаларынга ажыглаарын күзеп турар.

АКШ бодунуң стратегтиг эвилелчизи Израиль дээш харысалга чүктээр аңаар, чүге дээрге Израиль эжелекчи политиканы чорудуп турар болгаш Ливанче дээрбечи агрессияны чорудуп, ол чуртка, ооң чонунга-даа, ол чуртка чурттап келген болгаш чурттан турар иелестинилерге-даа дедир эгитпиимес каража-хогараалдарны, өлүм-чидимнерни таварыштырган. Улуг дүжүп берикшиниер кылырынче болгаш чогум утказы-биле аварга, Израильдың бүгү негелдерлерни дүлээп алырынче Ливанны Каттышкан Штаттар албадавакан.

Израиль-биле эт салдыыган сепаратгыг дугуржулга Ливанның бот-эргезин куду көрүп турар болгаш кандыг политиканы чорутса чогуурун Бейрутка албадаар арганы Израильге берип турар-дир деп, Ливан Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары Ж. Хаун чугаалаан. Ол дугуржулга израиль эжелекчилерден Ливан черни хостаарынга чедиреерден туржук, харын эжелеттирген чурт болур байдалды Ливанга быжыглаан. Ливан күрүнени Израильге чагыртқан шажыы-община барымдаалаан ооңак кезектерге чарар талазы-биле бодунуң шагдан бээрги төлевилелин боттандырар арганы бо дугуржулга израиль чагырыкчы бөлүктерге берген.

ДАМАСК. (СЭТА). Палестинаны хостаарының организациязының күүскомунуң хуралы Я. Арафаттың даргалаашкыны-биле Сириянын шиимсиналынга болган. Палестинаны хостаарының организациязының (ПХО-нуң) туружун күүсков бадыткаан. Вашингтонның доңнаштырган документизи девискээрниң улустарынга шуут кыжанын, Ливанның бот-эргезин болгаш хамзарышпас чорууп куду көрүп, араб өске чурттардан оңу башкаландырарынга чедиреер дээрзин ол дуруш санап турар.

Ливанга болгаш бүгү араб чөөн чүкке империалистиг тергиндеден тургузарынче угланган израиль интервенциязга болгаш америк планнарга ойтур шавышкынынны берип турар Ливан наңионал-патриотчу күштерин бодунуң деткип турарының дугайын ПХО медеглээн.

Пентагон япон Сасебо ортулукту «Нью-Джерси» дээр ракеталыг линкорунуң докгаамал турарынга ажыглаар бодап турар. Японияда АКШ-тың командылал бөлүктеринче айтып, ол дугайын Киодо агентилел дыңнадып турар. Америк шериг бөлүктериниң ол планнарын япон чазак детыын турар дээрзин бо чылдың эгезинде Японияның чазаа АКШ-ка дыңнаткан деп, агентилел демдеглеп турар.

Сасебо ортулукту АКШ-тың шериг-далай күштериниң от күжүнүң талазы-биле эң күштүг, «Томогавка» дээр 32 чалгыныг, «Гарпун» дээр 12 ракеталарлыг ол корабльдың кимр бижиктеи порту кылыр дээн чүткүл япон хөй-ниитизиниң ортузунда ханы дүвүрээзиниң болдуруп турар. Сасебо портту АКШ-тың ракета-ядролуг чепсээн ап чоруур судноларының докгаамал базазы кылыр дээн Пентагонның чүткүлүнге япон хөй-ниити удурланып турар.

ЧУРУКТА: Сасебода чыскаалдың киржикчилери ядролуг чепсек чүктеп алган америк корабльдериниң портче киреринге удурланып турары.

В. ГОЛОВНИННИҢ фотөзү.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Тайбың болгаш улустар аразынга айыыл чок чорук дээш

ДАЙЫНГА УДУР ШИМЧЭЭШКИН КҮШТЕЛГЕН

Барын Берлинге ыядыг байдал черле туруп көрбээн! Чоокта чаа аңаа эртken дайынга удур манифестациялар-га 100 муң ажыг кижи киришкен. Оларны 200 ажыг организациялар болгаш бөлүктер организастап эрттирген. Немец улусту ёзулаашкынның хостаанының хүчүнге холбаштыр үндүрген кыйгырыгга «немец черден моон сонгаар кажан-даа дайын өөскүвес ужурлуг» деп демдеглээн. Кижи төрелгетенниң амыдыралындан дайынны болгаш аңаа белеткелди мөңгезин-биле чок кылыр, социал деңшилгеэн болгаш демократияны хандырар ужурлуг дээн.

Ол сорулга бөгүн канчаар күүсеттинип турарыл? Ол айтырыг Барынын Берлининиң социал-демократтарын болгаш профэвилелдерин, спортчуларын болгаш уран чүүл ажылдакчыларын, херээжеңнер база аныяктар организацияларын, шажчын-чүдүлгелиглерни, коммунистерни болгаш пацифистерни дувүреңип турар. Идеологиязы чеже-даа ангы болза, оларның кады үндүрген кыйгырыгында демдеглээнин болза: «Баштайгы согугнуң боо-чепсээн — «Першинг-2» ракеталарны база чалгынныг ракеталарны НАТО тургузарын кызыдып турар, а АКШ-тың администрациязы кызыгаарлаан ядролуг дайынны Европага чорударының планын ажыллап кылып турар. Бир эвес тайбың чурттаар деп күзеливиссе, демнең белеңи Скандинав чурттарында чаагай көрүүшкүнүү болдуруп турар. Финляндияда демократтыг парлалга бо харыыны «бодунуң тайбыңга ынак даштыкы политиказының угланышкынны Совет Эвилелиниң бадыткап турары» кылдыр үнелеп турар. Ол девискээриң хөй-ниитизи болгаш парлалгазы Соңгу Европаның ядролуг чепсек чок турар эрге байдалын быжыглаарынга дузалап болгу дег чамдык, харын-даа элээн кол хемчеглерни бодунуң ол зонага чоок турар девискээрлерге боттандырар дугайында айтырыгны өөренип көөрүнге ССРЭ-ниң белеп болуп турарынче онза кичээнгейни салып турлар. Англияның консерваативтиг «Дейли телеграф» солуну безин Европага, ооң иштинде ооң соңгу девискээрниге база, ядролуг чепсектен хостуг зоналарны тургузар дугайында айтырыг талазы-биле совет удуртулгаының туружу «Соңгу Европаның улустарының чүткүлдеря-биле дүгжүп турар-дыр» деп демдеглээр ужурга таварышкан.

Совет тайбың инициативаларының ужур-дузазын бичеледиринге күжениишкинерин харамнанмас барының талазы пропаганда база Совет Эвилелиниң, ядап үндүрген саналдарының хандыдыкчы улуг күжүн хүлээп көөр ужурга таварышкан. Чижээ, америк АП информация агентилели, Англияның болгаш Францияның ядролуг чепсектерин кижи санавышаан, Европага ядролуг чепсек талазы-биле күштерни деңнештирерин дугуржуп алыр дугайында саналга барыын чүктүң чамдык күрүнелери каттыжып турар дээрзин демдеглээн. «Вашингтон пост» дээр сураглыг буржаз америк солуң Совет Эвилели Европага ядролуг чепсекти кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажымышкынварны «бурупгаарладыры кызыдып турар» деп демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынче чоруткан айтырыглар ышкаш айтырыгларны АКШ-тың президентизиниче чорудуп бээрге, оларга ол харылаваан дээрзин фин «Тиедонантаа» солуң айыткан. Солуннуң бодалы-биле алырга, ында элдепсинчиг чүве чок. Ооң бижээни: «Р. Рейган ядролуг чепсекке бүүрел турар, а Ю. В. Андропов уганның тинлелгезинге бүзүрел турар—уганы кижи төрелгетенни ядролуг халаптан хостап болур».

Сураглыг музыкант, барынберлин симфония оркестриниң кол дирижёру Герберт фон Караян концерттиң киржикчилериге эң-сеткил каттыжылгазының телеграммазын чоруткан, чедишкиннерни күүседеп. Барын Берлинниң профэвилелдериниң даргазы Михаэль Пагельсти көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Хоорайның ажылчынарының эң улуг организациязының албан ёзугаар төлөэзи дайынга удур мындыг улуг митингиге бир дугаар сөс алганы ол болган. Ол бодунуң чугаазынга ядролуг курлавырларны мөөнгесвезиниг, нейтроннуг бомбаны делегей хоойлуларының-биле хоруурунуң чугулазын, профэвилелдерни биле дайынга удур шимчээшкинниң киржикчилериниң аразында кады ажылдажымалганы хөгжүдеря дээш сагыш салырын айытқан.

Коңчуг суггур чаъс чаап келзе-даа, хоорайның төвүнге митингиге муң-муң барын-берлинчилер чыглып келген. Ооң кол лозуңу —«НАТО-ну «чедир чепсеглээрин» болдурбас! Барын болган Чөөн чүкке боочепсектерни дүжүреря дээш!». Транспарантыларда бижиктер болгаш чүве чугаалажымышкынарны кызырары-биле НАТО-нуң эңдере чепсеглениринің политиказының аразында ханы харылзаа бар дең чүвени хереченлеп турган. Ийи шак иштинде кудумчулап эрткенинiң соонда Эвилелиниң, ядап үндүрген саналдарының хандыдыкчы улуг күжүн хүлээп көөр ужурга таварышкан. Чижээ, америк АП информация агентилели, Англияның болгаш Францияның ядролуг чепсектерин кижи санавышаан, Европага ядролуг чепсек талазы-биле күштерни деңнештирерин дугуржуп алыр дугайында саналга барыын чүктүң чамдык күрүнелери каттыжып турар дээрзин демдеглээн. «Вашингтон пост» дээр сураглыг буржаз америк солуң Совет Эвилели Европага ядролуг чепсекти кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажымышкынварны «бурупгаарладыры кызыдып турар» деп демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынче чоруткан айтырыглар ышкаш айтырыгларны АКШ-тың президентизиниче чорудуп бээрге, оларга ол харылаваан дээрзин фин «Тиедонантаа» солуң айыткан. Солуннуң бодалы-биле алырга, ында элдепсинчиг чүве чок. Ооң бижээни: «Р. Рейган ядролуг чепсекке бүүрел турар, а Ю. В. Андропов уганның тинлелгезинге бүзүрел турар—уганы кижи төрелгетенни ядролуг халаптан хостап болур».

Ол чорукту кыңчыктырбавын шинтиирлиг-биле негээн дилег бижикке миллион-миллион американнар боттарының холуңун үзүүн салгаанар. Тайбың болгаш боо-чепсекти дүжүреринің айтырыгларының талазы-биле америк хөй-ниитизиниң чыскаалданы болгаш митингилери АКШ-тың дыка хөй хоорайларынга болгулаан.

«АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң ядролуг чепсектерни бүдүреринi, шылгаарын болгаш сайгара тургузарын доп-дораан кайы-кайызы хынап болур байдалдарга соксадырынче» кыйгырып турар резолюцияны америк конгресстиң төлөэлекчилер палатазының чоокта чаа хүлээп алганы Рейган администрациязының ончүк-чөңгээлиг, тергиндексирек бодалдарын буруу шаап турарының илерели.

Бадылаашкынның түңнелдери АКШ-тың тайбыңга ынак күштериниң улуг тинлелгези кылдыр үнеледип турар. Резолюцияның авторларының бирээзи конгрессмен Эдвард Маркиниң (Массачусетс штаттан демократ) медеглээни: «Совет Эвилелибиле Женевада чугаалажымышкыннарга президент Рейганның туружун төлөлекчилер палатазы бодунуң ол базымы-биле буруу шаапкан. АКШ биле ССРЭ ядролуг чепсектерни бүдүрерин доп-дораан соксатсынвар дээш, ооң соонда ол чепсектерниң санын дыка кызырзынвар дээш америк улустуң туружун турарын бадылаашкынның түңнелдери көргүскен».

Барын Берлинге дайынга удур манифестациялар ажык дээр адаанга концерт-биле эгелээн. Ону «Уран чүүл ажылдакчылары — дайынга удур» деп организацияның кежигүнери белеткээн. Тайбының ол байырлалынга 22 муң ажыг кижи келген. Ангы-ангы чурттарның чүс-чүс уран чүүл ажылдакчылары алды шак уламчылаан программалыг концертни көргүскен. Бахтын чогаалдарын амгы хөгжүмүн күүседакчилери, ССРЭ-дең Муслим Магомаев, грек ыраажы Мария Фарантури, түскай белеткээн интернационалчы джаз ансамбли, ургуларга ветпан цирк, артистер, чогаалчылар концертке киришкен. Барын-берлин элээн каш ансамбльдерден тургустунган улуг шинти ыры болгаш оркестр Грецияның чурттуг ыраажы Нано Мускуриниң солистээни-биле хосталга дээш демиселчиляның ырызын күүседеткен. Культураның болгаш уран чүүлдүң ол ажылдакчылары шуптузу халаска ойнаан. Оларның программазы тайбың дээрге эң-не дээди культураның чедишкинни болур деп чүвени көргүскен.

Сураглыг музыкант, барынберлин симфония оркестриниң кол дирижёру Герберт фон Караян концерттиң киржикчилериге эң-сеткил каттыжылгазының телеграммазын чоруткан, чедишкиннерни күүседеп. Барын Берлинниң профэвилелдериниң даргазы Михаэль Пагельсти көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Хоорайның ажылчынарының эң улуг организациязының албан ёзугаар төлөэзи дайынга удур мындыг улуг митингиге бир дугаар сөс алганы ол болган. Ол бодунуң чугаазынга ядролуг курлавырларны мөөнгесвезиниг, нейтроннуг бомбаны делегей хоойлуларының-биле хоруурунуң чугулазын, профэвилелдерни биле дайынга удур шимчээшкинниң киржикчилериниң аразында кады ажылдажымалганы хөгжүдеря дээш сагыш салырын айытқан.

Коңчуг суггур чаъс чаап келзе-даа, хоорайның төвүнге митингиге муң-муң барын-берлинчилер чыглып келген. Ооң кол лозуңу —«НАТО-ну «чедир чепсеглээрин» болдурбас! Барын болган Чөөн чүкке боочепсектерни дүжүреря дээш!». Транспарантыларда бижиктер болгаш чүве чугаалажымышкынарны кызырары-биле НАТО-нуң эңдере чепсеглениринің политиказының аразында ханы харылзаа бар дең чүвени хереченлеп турган. Ийи шак иштинде кудумчулап эрткенинiң соонда Эвилелиниң, ядап үндүрген саналдарының хандыдыкчы улуг күжүн хүлээп көөр ужурга таварышкан. Чижээ, америк АП информация агентилели, Англияның болгаш Францияның ядролуг чепсектерин кижи санавышаан, Европага ядролуг чепсек талазы-биле күштерни деңнештирерин дугуржуп алыр дугайында саналга барыын чүктүң чамдык күрүнелери каттыжып турар дээрзин демдеглээн. «Вашингтон пост» дээр сураглыг буржаз америк солуң Совет Эвилели Европага ядролуг чепсекти кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажымышкынварны «бурупгаарладыры кызыдып турар» деп демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынче чоруткан айтырыглар ышкаш айтырыгларны АКШ-тың президентизиниче чорудуп бээрге, оларга ол харылаваан дээрзин фин «Тиедонантаа» солуң айыткан. Солуннуң бодалы-биле алырга, ында элдепсинчиг чүве чок. Ооң бижээни: «Р. Рейган ядролуг чепсекке бүүрел турар, а Ю. В. Андропов уганның тинлелгезинге бүзүрел турар—уганы кижи төрелгетенни ядролуг халаптан хостап болур».

Барын Берлинге ыядыг байдал черле туруп көрбээн! Чоокта чаа аңаа эртken дайынга удур манифестациялар-га 100 муң ажыг кижи киришкен. Оларны 200 ажыг организациялар болгаш бөлүктер организастап эрттирген. Немец улусту ёзулаашкынның хостаанының хүчүнге холбаштыр үндүрген кыйгырыгга «немец черден моон сонгаар кажан-даа дайын өөскүвес ужурлуг» деп демдеглээн. Кижи төрелгетенниң амыдыралындан дайынны болгаш аңаа белеткелди мөңгезин-биле чок кылыр, социал деңшилгеэн болгаш демократияны хандырар ужурлуг дээн.

Ол сорулга бөгүн канчаар күүсеттинип турарыл? Ол айтырыг Барынын Берлининиң социал-демократтарын болгаш профэвилелдерин, спортчуларын болгаш уран чүүл ажылдакчыларын, херээжеңнер база аныяктар организациязын, шажчын-чүдүлгелиглерни, коммунистерни болгаш пацифистерни дувүреңип турар. Идеологиязы чеже-даа ангы болза, оларның кады үндүрген кыйгырыгында демдеглээнин болза: «Баштайгы согугнуң боо-чепсээн — «Першинг-2» ракеталарны база чалгынныг ракеталарны НАТО тургузарын кызыдып турар, а АКШ-тың администрациязы кызыгаарлаан ядролуг дайынны Европага чорударының планын ажыллап кылып турар. Бир эвес тайбың чурттаар деп күзеливиссе, демнең белеңи Скандинав чурттарында чаагай көрүүшкүнүү болдуруп турар. Финляндияда демократтыг парлалга бо харыыны «бодунуң тайбыңга ынак даштыкы политиказының угланышкынны Совет Эвилелиниң бадыткап турары» кылдыр үнелеп турар. Ол девискээриң хөй-ниитизи болгаш парлалгазы Соңгу Европаның ядролуг чепсек чок турар эрге байдалын быжыглаарынга дузалап болгу дег чамдык, харын-даа элээн кол хемчеглерни бодунуң ол зонага чоок турар девискээрлерге боттандырар дугайында айтырыгны өөренип көөрүнге ССРЭ-ниң белеп болуп турарынче онза кичээнгейни салып турлар. Англияның консерваативтиг «Дейли телеграф» солуну безин Европага, ооң иштинде ооң соңгу девискээрниге база, ядролуг чепсектен хостуг зоналарны тургузар дугайында айтырыг талазы-биле совет удуртулгаының туружу «Соңгу Европаның улустарының чүткүлдеря-биле дүгжүп турар-дыр» деп демдеглээр ужурга таварышкан.

Совет тайбың инициативаларының ужур-дузазын бичеледиринге күжениишкинерин харамнанмас барының талазы пропаганда база

Бурят АССР-ниң 60 чылынга тураскаатқан литература болгаш уран үүл хүннери

ЧҮРЕКТЕ ИДЕГЕЛ

Бо бүгү ажылдарны мээң авам Дизеңмаа Дүгеровнаның эгелекчи саналы-биле организастап кылган деп чүвенің чоп билир. Элдеп чүвелер база тургузаар. Ооң кады ажылдап турган эжи башкыны (дарга кижи кадайы) кылган кылдыр көргеш, ону мактап, ат-алдарга чедирген чүве-дир. Шынында ол ажылдарды бодунуң холу-биле кылган кижиге хомудапчыг болбайн канчаар. Ынчангаш ооң кадынга база хоролуг болганы чугаа чок.

Авам хоокүйүң чорудуп турар ажылдарын, ооң бодунуң башкылап келгеп тускай эртеми төөгү кичээлдериңден ажыктыг чүвелерни ооң эш-оорү аныяк башкылар бистер өөренип ап турган бис. Ооң кичээлдери шупту ажык болуп турган. Ооп аңгыда Чырыдыышкын министерствозунуң инспекторлары, Билиг бедидер институттуң методистери үргүлчү кээп, ооң кичээлдеринге олуржуп турган. Олардан чамдык кижилер ооң ажылдап турарынга үндезилээш, боттарынга эртем ажылдарын безин бижип ап турганнар. Ынчалза-даа ооң ажылдап турарын каксы кыры-биле демдеглээш, а ооң арга-дужулгазын өөренип ап турар чамдык кижилерни мактагылап, оларны ат-алдарга безин чедиргилээш. Ол бүгүнү авам эки билип турган. Ооп оске кижи турган болза, холу салдына бээр ыйнаан.

База бир таварылгада авамның сагыш-сеткилиин мен дүвүреткеп мен, ону соонда боданган мен. Өнермаа Серенөвна-биле ажык чугаавыстың соонда ам Николай Эртинеден оске мецээ чоок кижи чок тур деп бодапкаш, ооң-биле элээп пайыралдыг апарган мен. Ону ажыглааны ол чүве ийикпе, бир кежээ биеттинге Эртине элээп халаң эзирик келгеш:

— Силерниң уруунар Долгар Оюновна-биле, бот-боттарывыска ынак апарган улус-тур бис. Силерге база билдине берген чүве ыйнаан бо, Дизеңмаа Дүгеровна—деп бо-ла. Ону ынча дээр деп кажан-даа бодаваан бодум баар-базар чер тыпнайл бардым.

— Өгленнир дугайында чугаа үндүрүп келген кижи силер бе?— деп, авам чиктигзинип айтырган.

— Чаңгыс мен-даа эвес, Долгар-биле кады сүмелешкен бис — деп, ол мени база кожа тыртып кагды.

— Ындыг чүве бе, уруум?

— Ындызы-ла ол ыйнаан — дээш, ыятканымдан дерип бердим.

Авам элээп чүве ыяттавайн боданып олургаш:

— Эки хандыр тапышпайн тургаш өглени таап алгаш, уруг-дарыын оскүссүредир, ийи башка чарлы бээрлер чок эвес болгай. Эмин эртир далашкап херээ чок боор, боданыкар — дээп.

Оон Эртинеже көргеш:

— Сен база бодап, оол, амыдыралга хамаарышкан чугаа кылып, салым шинтпирлээрде, элээр келир херек — деп сургап кагды.

Эртине барык-ла элээрей бергеш, буруузунуп үне берди. Ону-даа үдеведим.

Ол үне бээри билек-ле, авам мени сургап эгелээн:

— Чыланның шокары даштында, кижиниң шокары иштинде деп чугаа бар. Бо оолду көөрүмге, эмин эртпир каас, бодуп орү корцур хевирлиг. Ооң чугаалап орар сестеринин аяпында авыяастыг чаң барын эскерип каар сен. Сен ында бир ойпаар кыс эвес, дээди эртемниг математик, чүвени каш андара сайгара бодап билир, башкы кижи-дир сен — деп сагындырды.

Ол таварылганың соонда авам мени хууда амыдырал аайы-биле удавас ооң аңгылаңып чоруй баар деп билгеш, сагыш човап чоруурун илдең апарган. Ынчалза-даа бодунуң чааскаавызыргай болу бээриңден ол кортпас турган.

Кижилерге дузалажыры — ооң чурттаргазының бир онзагай шыпары чораан. Бистиң школага хөй уругларлыг Койгунак дээр башкы келгеп. Эптиг үелерде арны кыза берген чорууру хаая эвес. Хоокүйүңүң кадаңы база аарыг, ол хирезинде кандыгдаа ажылды кылган чоруур... Олар бичин бажыңга сыныш чурттап турганнар. Школада үш уруглары кончут эки өөредилгелиг болгаш чуруур, музыка ойнаар талаптылыг. Ол ог-бүлеге делгем бажың бээр дээш каш-даа аазаап. Бажың болу-ла бээр, бир-ле еске улус оларны мурнапкап болур. Ооң кол чылдагаанывга Койгунактың ында-хаая ижипкенде коскүденээри болуп турган. Дараазында бажың алырының кыры келгелде, авам оларга болчуп, эрге-дужаалдыг кижиге баргаш, чүвепиң ужурун тайылбырлаарып орааладшкап. Демги даргазы боду корбаан чүвезинге, оралакчызының сөзүнге бодунга дег бүзүреер, кижилериң хууда амыдыралын ындыг-ла херексевес кижи болган. Ол авамны арагачыларга болчуп келген дээш, элээп куду корүп, дорамчылапкап. Кабинеттеп авам хөңнү баксыраң үнгеш, школага сөөлгү катап кичээл эрттирген. Бола-дыр, кижиниң чурттаргазы.

Доржу Комбуевич авамны сөөлгү орукче үдежириңге келген. Ол мецээ терээп аным дег чоок кижи турган. Кажан иглай бээримге, эскерип каап, чанымга ыыт чокка чедип келгеш, эктимге холдарын салыптарга, чүрек чымыртканы бээр болган. Ол-ла бергедеп тургаш. Өнермаа биле Доржу Комбуевич кандыг эвестер дээш бүдүү элээп хайгаараан мен. Мырыңай билиишпес байдалдыг улус чораан. Олар кайызыдаа ол хүннерде бистиңнеп үнмейн турганнар. Өөскөр биле бергенимден башкымны кем чок еске кижиге хүннеп турганым ол болган. Өнермаа Сереновнаның ашаа арагадан эмнедип алган болгаш олар катап чурттай бергеннер. Мындыг байдалдыг чурттап, ажылдап чоруур кижи-дир мен. Сецээ бүгү-ле экиин күзеп, институтту чедишкиниг доозарыңны болгаш чаагай кадыкшылды күзедим.

Долгар.

Экии, Дарый!

Кайы хире чурттап тур сеп, эжим? Үениң агымында аймдыралдың эртип турарыдаа дүрген-не-дир. Өглүгбаштыг апарган эжиниң утпайн чоруурунга, бистерге эки күзээшкиннериң дээш улуу-биле четтирдиивис.

Чаа дооскан билиг болгаш мурнупда ажылдап чораан практикап-биле шилип алган ажылыңны уламчылап киришкеңиң ол-ла-дыр. Кижилерниң аарыг-човуланың билип, оларны ооң чарлып алырында дуза чедирери буянныг херек. Эмчилериң ады башкылар-биле кожа чоруруру ана эвес болдур ийин. Кайызы-даа кижилериң салым-чолунга, келир үезинде чурттаргазынга хамаарышкан болганында чүве ыйнаап.

Мээң амыдыралымда болуушкуннарны эки билир болгаш бодуң-биле кезик-чамдыкың көрген болгай сен. Сээң чораанның соонда барык бүдүп чыл эргилип эрте бергени ол-дур. Мээң баштап турар класымның өөреникчилери доозарының экзаменнеринче белетиниң бердилер. Олар амыдыралында шилип алыры соруглазынче уламчылап кириптерлер. Оларымны школазың доостурарынга дузалашкаш, ооң бичии класстың өөреникчилерин хүлээп алгаш, оларны кижизидип ооредириңче киржирин уламчылаар болгай мен. Бо улуг харыысалгалыг ажыл дээрге, үргүлчү-ле чаа чүвениң дилеп тывары дээш дилээшкинде, өөренип көөрүнче чоруурун бирде халадыг-даа, бирде коргунчугдаа, бирде өөрүнчүг-даа болгулаар. Чамдык кижилер башкының ажылын чиик кылдыр коорлер. Шынында келир үениң салгалдарының салым-чолу, эртем-билиин, ажыл-херээнге бердингени, алыс күзели, аажы-чаңы баштай каяа хевирлеттинерил? Школага, башкыларның холунга эвес чүве бе? Ынчангаш мен бо бүгүнү моон соңгаар чогуур пегелдезиниг чедир харыылажып шыдаар мен бе мынаш? Бот шүгдүнүүшкүнүң доктаамал айтырыы. Чедир өөренмейн школазың ара кашкап берге кижизидилгелиг дээр элээдилер кайын кээп турар деп? Чоокта бистиң школаның өөреникчизи чораан бир ооллуу шиитken судка барып чордувус. Киржип үүлгеткен хереэниң ужур-утказын-даа билбес, байысаалгага орта харыы-даа берип шыдавас, куду көрүнкеп, иезин мглаарынга, кады мглап олурар оол болган. Маңаа кымнар бууруулугуя? Мында ол ооллуң төрелдери, дайлары безин ырак черден чедип келгиндээн.

(Уланчылыг).

А. АРАПЧОР.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ «Аттары-биле кады» деп фотоэтюду.

АЛДАРЛЫГ КАҢЧЫ-БИЛЕ КОЖА

Грузияда Гори школазының өөреникчизи Гия Давиташвили мартен суургузунуң чанында ажылдаар черни алдарлыг каң эзилдирикчизи Омар Цитлидзе-биле кожа эзелекен. «Уренгой» дээр пионер операциязынга ол тиилекчи болган, ол ажыл чоруй турда Грузияга муң чытам тонна демир-дес аймаан чыгган. Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының хүнүнде Руставиниң металлургия заводунга дүрген эзилдиринщкин болган. Пионерлериң чыгган демир-дезинден хоолайлар кылгаш, Уренгой — Помары — Ужгород аразының газ дамчыдылгазының тудуттуларынче чорудуп берген.

(СЭТА).

ЭМИН ЭРТТИР БӨДҮҮН

Шуранып олутпаймы, Наташаның сагыңгырын, Сашаның чуруңпууң, Серёжаның помчуштуун, а мээң эмин эрттир бөдүүнүмүү ап октапса, мен класста тергиин, бирги чергенин өөреникчизи болур ийик мен.

ЛИФТИДЕ ҮШ «ЧОГААЛЧЫ»

Миша лифтиге «Костя—тенекпей» деп бижээн. Костя келгеш: «Миша—мелегей» деп бижип каан. Сима келгеш: «Костя+Миша=ынакшыл» деп бижип каан. Хоокүй бызаачы Вася ашак ону хүнзедир сүвүрүп аштап келгеш, дүй хырбалап каап баргап. Ынчан үш «чогаалчыңыр» кырган-аавалары лифт ажылдавас боорга, чадалап чадаг үнүп-даа, бадып-даа тургашнар.

Украин улустуң шоодуглары

УЛУГ ХААЛГАЛАП...

Петькадан башкы айтырган:

— Кичээлден чүге озалаадың?

— Анна Ивановна, школа черимнде бир-ле кижи үттүг чер кылып каапкыр ийин, ынчангаш мен олап бээс, а улуг хаалгадан барып кирип кээр ужурга таварышпышым.

КИЖП БОЛУР!

— Дыңма даан, оглум. Кыйгырып-ла, кыйгырып-ла турар мен, а сен көңгүс дыңнаавас-тыр сен. Сенден ам черле кандыг кижи үнер чүвел?— деп, авазы чогенип хорадаан.

— Официант болур мен, авай.

ТӨЛГЕЧИ

— Удавас ол бир-ле чараш

кижи-биле кады аас-кежиктиг, оорушкур-жаңмайлыг чурттай бээр-дир силер — деп, төлгечи кадай бир хереэжен кижиге чугаалаан.

— Мээң ашаам ону канчаар үүлээп алырын чугаалап шыдаавас силер бе?—деп, хереэжен кижи удур айтырган.

ЛЕКЦИЯЖЕ

«Богун клубка лекция, а ооң соонда танцы болуру» деп, каан чарлаа мурнунга ийи кыс тургап.

— Сен, шынап-да, лекцияга баар сен бе?—деп, бирээзи айтырган.

— Барбайн канчаар, ол лектор тергиин танцылаар кижи дииедиве — деп, ийиги-зи харыылап-тыр.

КРОССВОРД

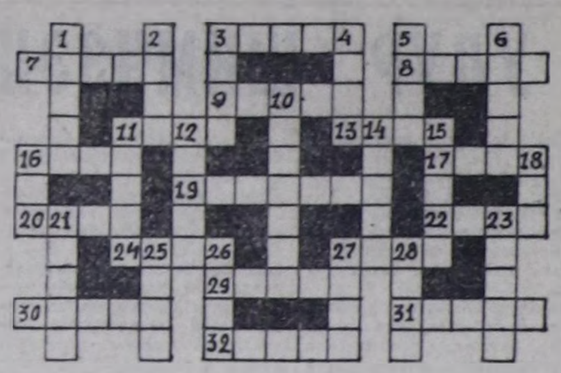

ДООРА ДУРГААР: 3. Боостава ырызы. 7. Насеком. 8. Фамилия. 9. Чурт толээзи. 11. Хем кыдыы. 13. Өң-чүүп. 16. Эдилел. 17. Үнүш-чечек. 19. Кат-чимис. 20. Бижик демдээ. 22. Боопуң шиитки тургузуу. 24. В. Кек-оолдуң чогаалынга маадыры. 27. Мал төлү. 29. Аарыг улуска дуза чедирер кижи. 30. Мал-маган аажыы. 31. Суур ады. 32. Кышкы аттереккеа.

УЗУН ДУРГААР: 1. Сут-биле аргыжылга. 2. Даараныпга хереглеп. 3. Насеком. 4. Шериг машина. 5. Аас чогаалы. 6. Машина марказы. 10. Хогжум херекселп. 11. Бүттүң кезээ. 12. Чүве чугаалаарда турар бедик чер. 14. Кижиниң оске дириг амытанпардан мялгыр үүлү. 15. Тарымал үнүш. 16. Чем аймаа. 18. Эң эргим үнелиг сос. 21. Паш-сава херекселп. эдилел. 23. Арыгда чер хевири. 25. Могелерге хамаарыжыр. 26. Холдуң кезээ. 27. Хем-сут хевири. 28. Ап-мен аймаа.

К. БЕГЗП тургускан.

ТВ

МАЙ 21-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес кадык болуксазыңза». 9.05 — «АБВГД-жиглеп». 9.35—«Спортлотонуң» 21-ги тиражы. 9.45— «Ада-иелер, силерге». 10.15 — Улам хөй эки бараанвар дээш. 10.45 — «Вечный зов». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң ийиги кезээ. 7-ги серия — «Бессмертие». 12.05—«Москвичка». Телеклуб. 13.35 — Орус музей. 14.05 — Богун делегейде. 14.20 — Үнүштер дугайы. 15.05 — «Челээш». Улус чогаадылгаларының дугайында телепрограммаларның V Делегей фестивалы. Руза Лейле ырлавр (Бангладеш). 15.30 — Уругларга фильм. 16.35 — «Билдингир-даа болза, бүзүреңчиг эвес». 17.35 — «Дем катыштырылгазы». Тележурнал. 19.25 — «Чапаев». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ут». 21.35 — Композитор Н. Богословский. 22.55—23.05 — Телемедээлер.

ИПИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20 — Латвиянын телевиденезиниң программазы. 15.55 — Останкино концерт студиязынга милициянын аныяк ажылдакчылары-биле ужурашкышкын. 18.10 — «Музыка киоскузу». 18.40 — «Эртем болган амыдырал» деп балык дамчыдылга. 19.10 — Н. Флеровтуң поэзиязы. 19.25 — ССРЭ-ниң улустарының VIII Чайгы спартакиадазы. Баскетбол. Херээженнер. 19.45 — Делегей болуушкуннарының допчулазы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Калыкшыл». 21.00 — «Ут». 21.35 — «Бабочка». Уран-чечен телефильм (Венгрия). 22.45—23.15 — Орус шутукучуларның уран-шеверниң дугайында дамчыдылга.

МАЙ 22-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — Зарядкаже, чыскаал! 8.55 — Концерт. 9.25 — «Балхаш» Документалдыг телефильм. 9.40 — «Будильник». 10.10 — «Совет Эвилелиниге бараан бооп тур мен!» 11.10 — «Калыкшыл». 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.25 — Делегейниң чаңдаг-терге чарыжы. ЧССР-деп дамчыдылга. 12.40 — «Көлээниң шагы». 13.40 — «Музыка киоскузу». 14.10 — Совет черге ужуражышкыннар. 14.25 — Мультфильмнер. 14.55 — «Богун силериниңге чыглыр бис». 15.55 — «Аян-чоруукчулар клуву». 16.55 — «Улам улуг негелде болгаш харыысалга дээш». «Ол-ла черинге шинтпирлээр» деп балык дамчыдылгадан. 17.55 — 18.10 — Чапсар. 18.10 — «Делегей панорамазы». 18.55 — Концерт. 19.45 — «Контрольная полоса». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ут». 21.30 — Концерт. 22.25 — «Город, который люблю». Документалдыг телефильм (Алма-Ата). 23.00—00.50 — Футболга Европа чемпионадының шилиглге маргылдазы. Польшаның болгаш ССРЭ-ниң шилиглек командалары ойнаар.

ИИИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.30 — «Дярнг амытаннар амыдыралы». 15.30 — Тоолдуң аалчылары. «Финист — ясный сокол». 17.10 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.30 — «Жан-Кристоф». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 18.25 — Мультфильмнер. 18.45 — Бистиң корреспонденгтеривистиң чугаалары. 19.15 — Бүгүдеге стадион. 19.45 — Улустуң аялгалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Байдаркаларга болгаш каноэге эжиндирериңге чурттар аразының маргылдазы. 20.50 — «Ергаки». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Ут». 21.30—22.45 — И. Тургенев. «Провинциалка». Телешин.

Тыван ырак-узак районнарының көрүкчүлериңге «Экран» система хүннүн-ле 14 шак 15 минутадан өгелеп ажылдаар.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

АГААР

Богун республикага бүргел, аныыр. Чамдык черлерге бичө чаъстаар. Мурнуу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 9—14 метр.

Дүне 1—6 градус, хүндүс 6—11 градус чылыг.

Кызылга бичө чаъстаар. Хат 9—14 метр. Дүне 1—3 градус, хүндүс 8—10 градус чылыр.

КИНО

МАЙ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Человек, который закрыл город» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Человек, который закрыл город» 9.30, 11.20, 21.00, «Москва слезам не верит» 13.10, 15.50, 18.30 шактарда.

ҮШ-ДУРУГ

Торгалыгның торгалары
Долгай терек долганган дег,
Торгалыгның даргалары
Дораан айтып берген чүве.
Чогун-барып хөөрежир дээш,
Чоргаалчылар чыыган дег,
Үш-Дуруг чаңгыс черде
Үелештир кестүп турду.

Саарыгда үстүү дуруг
Сарыг-оолду сагындырды,
Ортаакызы Кок-оол ышкаш,
Ооң адаа Кызыл-оол дег.
Торгалыгның оолдары
Домак чокка чардыр эвес.
Торгалыгның тоолдары
Дорт-ла ооң эгелээн боор.

К. КУДАЖЫ.

ИЙИ САЛЫГ

Шыдыраалаар черге чордум
Чыылганнар шыгырт долу.
Өде баштыг хөгүүг кижи
Өөрүң аажок удуп олур.
Ооң-биле салыксаанвар
Оочур маңаа турар чорду.
Ша-даа четпейн, эзлчээм келди,
Сандайга кээп ора кааптым.
—Мопгуш—дигеш, согаш кынды;
Бодум адым адап бердим.
Агы мецде, бүгү чүктеп
Атакалап кирипеттим.
Бертедетти, кызыт-кыл чок,
Мерзем чиптп. Дүжүп бердим.
—Катап база шенеп көр—деп.
Харып боду дилег кылды.
«Аарыкчылар» дээр эвес;
— Аъдым ал — деп
турбужеге.
Чазыйланып терге чиптим...
Шалаар орта дүжүп бердим.
—Малды чивейн, тулаан болза.
Матка кагар турган сеп—
дээш.
Өөрүшкүдүг холун сунду
Өде бажы сегдеш диля...
Ол-ла хевээр ооң-биле
Ойнаксаам кээр, сеткил дөспес;
Хөл-шыдыраа көргенимде
Хогүүг акым сактып кээр мен.

С. САЛЧАК.

ХУРАЛ

Дөрбет-оол бир эртен оттуп келгеш, солунну номчуп орарга, мындыг шоодуглуг шүлүкчүгеш парлап каан бооп-тур:

Ай-оол Түлуш чайны оттүр
Арагалап тура чайлаан.
Канчангаш-ла көрүүп кээрге,
Харлыг кыжы дүжүп
келген...

Чүрээ шимирт-ле дээн. Бодукга боду безин бүзүревээн, бажының дугу артында-ла адып дээн. Бодаарга-ла, ооң дугайын бижээн ышкаш бооптур. Ынчалза-даа ооң ады Ай-оол эвези-ле эвес, а Дөрбет-оол, аңаа харын оскүргаандаа. Ынчалза-даа шүлүкчүгештиң алыс утказы ооң амыдыралынга ылап-даа дүүшкен, чүге дээрге ол бир ай шөлээзин ийи ай чедир узамдыктырып, барык чайны оттүр чайлаг үнүп, аалдар кезип, ажылдаа чок, арагалап тура чайлаан.

Ам шүгдүнүп ооарга, ат болган бараскан. Даргазынга та түү деп будулдуруп чедер. Оозу база ыңдыг чүве ылавылаар талазы-биле улуг дүржулгалыг, белен-селеп чүве эттирбес. Ынчалза-даа аныяндан эжишкилер болганындан эзержиңге идегелдиг.

Чеже ажыл чок

Бүгү чүрттәрниң пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 119 (12209) | 1983 чылдың май 22, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп

БАЗА КАТАП УЖУРАШКЫЖЕ

Бурят АССР-ниң литературазының болгаш ураң-чүүлүнүң од автономнуг республиканың 60 чылынга турускаатқан хүнерлериниң киржикчилерин Москваның ажылчы чоннары өөрүшкүлүү-биле уткуп-хүлээп алган.

Май чаъртында пайысылалдың коруктуларының акыдуңма республиканың телээлекчилери-биле түңнел ужуражымышкымнары болгулаан. Бурятияның ураң чүүлдер мастерлери — опера ыраажылары болгаш балет артистери — К. Станиславский болгаш В. Немирович-Данченко аттыг академиктиг музыка театрының спепазынга оюн көргүскеннер. Ырының болгаш танцының «Байкал» деп ансамбли москвачыларны улустуң ураң чогаадыхгалларының хевирлери-биле таныштырган. Олимпийжи сүрта болган концерттиң программазынга фольклорлуг танцылар болгаш улустуң ырылары киргеш.

Ол культура байырлалы солуп болгаш калбак-даа болган. Ооң киржикчилери ырының болгаш танцының, музыканың болгаш шүлүктүң-даа дугаазы-биле боттарының республиказын, совет улустарның аку-дуңма өгбүлезинге оон чечектелиишкинниң дугаайын чугаалап турганнар. Концерттер болгаш ужуражышкынар Бурятияның культурлуг амыдыралының янзы-бүрү хевирлерин болгаш талаларын көргүскен.

(СЭТА-ның корр).

ССРЭ-ДЕН ЧОРУПКАНЫ

КИЕВ. (СЭТА). МПИЛ — Куба-аскыл паринамының дыргазы, Ангола Улус Республиканың Президентизи Жозе Эдуарду душ Сантуш май чаъртында Совет Эвилелиниң чорупкан. Ол бистиң чүрттә СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болган Совет чазактың чалаанын ёзугаар пайыралдың ажылчын алп-чоруун кылып турган.

Аалчыны аэродромдан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартизиниң ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, оске-даа алдан киижилер уданнер.

БЕЛГОРОДТУҢ ТУГУНДА ОРДЕН

БЕЛГОРОД. (СЭТА-ның тускай корр.). Ол хоорайның ажылчы чоннарының Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында көргүскен эремаадырлыг болгаш бижыг туруштуг чоруу дээш база ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедиишкиннери дээш Белгород Ада-чурт дайынының орденинiң I чергези-биле шаңнаткан.

Ада партияның хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының хоорай Совединиң партия, совет болгаш хөй-ниитиг организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң ол бедик шаңналды тыскырыкка турускаткан байырлыг хуралы болган.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составы-биле хүндүлүг президиумну сорук киргиишкин-биле соңгаан.

Хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих түвө чугаалаарга, чыылганнар өөрү чылыы-биле утканнар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өөрүшкүлүү ол Төрээн чүрттүң бедик шаңналы-биле хоорайның ажылчы чоннарынга шаг байыр чедирген.

Хоорайга орденни төөгүлүг үеде — Курск дээрбезинге тулчуушкунга Совет Армияның төөгүлүг тилелгезиниң болган Белгородту фашистиг экелекчилерден хостаанының 40 чылының мурнуу чарында тыскыр турар-дыр дең, оратор демдеглээн.

В. И. Долгих дайын соолуңум үезинде дугайын чугаалаан, партияның улут организакчы ажылының, күрүнениң бүгү талазыг дузалакчызының, Белгородтуң ажыл-чиннарының, алдан-хаакчыларының, интеллигенциязының кызымакай ажылының түңнелинде Белгород чүрттүп ээн улуг үлеттүр, эртем болгаш культура тоотереның бирээзи апарганын демдеглээн.

Ооң соолда В. И. Долгих ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Белгородту Ада-чурт дайынының орденинiң I чергези-биле шаңнаар дүтээнда Чарлыын номчаан, диктиттиг адыш часкашкыны боон турда, шаңналды хоорайның түгүнга кадаан.

Хуралга СЭКП-ниң Белгород хооркомунуң бирги секретары В. И. Путинцев, СЭКП-ниң Белгород обкомунуң бирги секретары В. Ф. Пономарев, бүдүрүлге мурнакчылары, дайынның болган күш-ажылдың хоочуннары чүве чугаалаан, бедик шаңнал дээш өөрүп четтиришкинни илереткен.

КОМСОМОЛЧУЛАР—АНЫЯКТАР КОЛЛЕКТИВИ

Кызылдың 48-ки тудуг эргелеинде партия организациязы алды чыл бурунгаар коммунист В. Б. Борбак-оолду хомудаңгай бригадаларның бирээзин удуртуру-биле чоруткан. Дурмулгалыг дагдыныкчы ол коллективти сырый наттыштырып, бот-боттарынга бедик негелделиг, найыралдыг байдаяды тургузуп, кыска үеде ону мурнакчыларның одуруунче киирген.

Тыва АССР-ниң алдарыг тудугжузу, «Күш-ажылчы алдар» орденниң үшкү чергезиниң эдиленчизи Кызыл хоорай Совединиң депутады В. Б. Борбак-оолдуң удуртканы комсомолчулар-аныяктар бригадазы ам мурнакчыларның одуруунда. Бригада төөлгү чылдарда республиканың тудугларында күш-ажылчы коллективтер ортузунда социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилеп, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алган.

Ол эргелелде Е. Бизяева, Е. Сарыглар, П. Войтюк оларның удуртканы комсомолчулар-аныяктар бригадаларында күш-ажылыды база ынчаар билдилиг организастаан, олар планның онаалдаларын доктаамал күүседип келген. Ук эргелелде ниитизи-биле он комсомолчулар-аныяктар коллективтери тургустунган, ында бистиң чүрттувустуң хөй националдарының төлээлекчилери демниг, найыралдыг амыдап турар.

«Интернационалчы ёзугга хамыктан эки киижизидип турар, ССРЭ-ниң улустарының аку-дуңма езугу болгаш найыралы быжыглап турар чөрлер болза харын хөй националдыг күш-ажылчы болгаш чунуң-даа мурнунда ажылчын коллективтер чогум-на ол» деп СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелинде айытканынга үстүнде чижектер база бир бадыткал болур. Хөй националдыг ажылчын коллективтер аныяктарның моральдыг моозу-шынарының эң эки талаларынга—коллективизиге, бот-боттарын деткижер, эш хуузунуң найыралчы езугунга оларны киижизидип турар.

Республикада он-он комсомолчулар-аныяктар коллективтеринге чыл бүрүде хөй-хөй болдар, кыстар немежип, күш-ажылчы ооруун эгелээрлер. Оларның хөй кезиинде партия, профзвилел, комсомол организациялары болдар, кыстарның чуртталга-амыдырал байдалын эмижидер, оларны амыдыралчы иделейлиг турушка киижизидер, мергемилин бедидер, социалистиг чарышче хаара тудар талазы-биле хемчеглерге доктаамал удуртулганы хандырып турар.

«Он бирги беш чылга—аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билиин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп лозуң-биле бүгү чуртта халбарган патриотчу шимчээшкинге киришпишаан, республиканың хөй комсомолчулар-аныяктар коллективтери күжениишкинниг социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Кызылдың дараанылга фабриказының, авиабудурулгениң, «Кызыл тудуг» эргелелиниң, «Саян» универмагтың аныяктары Совет Тываның 40 чыл болур оюнга уткуштур планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни алгаш, бирги кварталды чедиишкинниг доосман. Ол ышкаш В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарда, Тываның авиабудурулгезинде. «Каа-Хем хөмүр-даш» разрезинде, Кызылдың үлетпүр болгаш аъш-чем барааннар садыгларында, оске-даа хөй националдыг коллективтерде олдар, кыстарның күш-ажылчы, политиктиг болгаш хөй-ниитичи идепкейин бедидеринче ында партия организациялары күжениишкинни мөөңнеп турар.

Комсомолчу-аныяктар коллективтериниң дугайында сагыш салыры — партия, профзвилел, комсомол организациязының хүн бүрүде ажылының чугула участогу. СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр улус ажыл-агыйының бүгү адырлары, комсомолчу-аныяктар коллективи бүрүзү, ажыл-ишчи бүрүзү күрүнениң планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доктаамал күүсеткен турарын хандырары чугула. Хомудап турарлар чөкка ажылдаары — улус ажыл-агыйының бүгү адырларында күш-ажылчы коллективтериниң айынчы лозуңу болуп турар. Ол улуг ажыл-ишке олдар, кыстар төлептиг үлүүн киирер хүлээлгелиг.

1983—1984 чылдарда чамдык чугула тудугларны ажыглалга киирери — республиканың эңгаай чугула болуушкуннар болур. Оларның иштинде Совет Тываның 40 чылынга утказыштур — аэровокзалды, улуг панельдер-биле бажың тудар комбинатты, Кызылдың хлеб заводун, автоматтыг телефон станциязын, парлалга бажыңының көрпүзүн, уругнар поликлиниказын, оске-даа объектилерни ажыглалга киирер. Ол объектилерни комсомолчу шалыпчы тудугнар кылдыр чарлаарынга, комсомолчуларның, аныяктарның бүгү нүүнүн ынаар мобилизастаарынга боттуг дузаны чедирери партия организациялары бир чугула херээ.

Мал ажылы — шалыпчы фронт. Ылаңгыя хөй ажылынче аныяктарны чорудар, чаа комсомолчулар, аныяктар коллективтерин тургузар, оларны быжыглаар талазы-биле ажыл Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнарда четпес тургустунган. Улуг-Хем, Кызыл районнарда чамдык комсомолчу-аныяктар коллективтеринде хөй аныяк ажылчыннар планныг онаалдаларын күүсетпейн турар. Аныяк киижилерниң талазынган ажылдан оспаксыраар, ажыл планын күүсетпес, хөй-ниитиниң болгаш күш-амыдың сагылга-чурумун үрээр фактылар чамдык коллективтерде эвээш эвес.

Партия, профзвилел, комсомол организациязары ындыг четпестерни чайладырынга дээштиг салдарны чедирер, аныяктар ортузунга идей-киижизидилгелиг, ылаңгыя патриотчу, интернационалчы киижизидилгени бүгү талалыг сайзыраңгайыдары чугула. Аныяктарның күштүг ажылчы киижизидигезинге дагдыныкчыларның, будурулгениң хоочуннарының, социалистиг чарыштың киижизидикчи салдарын, хөй националдыг мурнакчы коллективтериниң дуржулгазын калбаа-биле ажыглаар, аныяктарның аразында харылзаалариның культуразын бедидер.

СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партия, профзвилел, комсомол организацияларының аныяктар коллективтеринге бүгү организакчы, масса-политиктиг ажылын улуг болуушкун — Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг утказырынче угландырар ушурлуг.

Совет Тыванын 40 чылынга уткуштур

Удуртукчуга сөс

КӨВҮДЕДИР ӨСТҮРЕР

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттаңдырарынга ногаа болгаш картофель кол черии ээлеп турар. А бистиң республикада ол чүгүлә культураларны будурериңге ногаа өстүрер чылыг комбинат-биле чергелештир картофель өстүрериңге 9, ногаа өстүрериңге 8 ажылагый тускайлаттынган. Өске совхозтарда бо культурзаларны өстүрери оларның дузалал ажыл-агыйы болуп турар.

Ногаа болгаш картофель бүдүрер ажыл-агыйларны тускайжыткандан бээр алды чыл эрткен. Бо үениң дургузунда элээн ажылдар кылдынган. Бир дугаарында оларда материал-техниктиг база тургустунган. Ол ажыл-агыйларның барык-ла шуптузунда ук культураларны тарыыр, ажаар болгаш өстүрер техника четчелеттинген. Элээн хөй совхозтарда хүлээп-сайгарар пунктулар тургустунган, а картофель өстүрер чөрлерде ооң кадагалаар чөрлер база тутунган. Сөөлгү чылларда бок үнүштер, азырыглар болгаш хоралакчылар-биле демнеселге хереглээр химикаттар база элбек кээп турар. Минералдыг чечиишкидилгелер-биле хандырылга база четчир. Айыттынган культураларга нургулаймда суггаттыг чөрлерни берип турар.

Ногаа болгаш картофель өстүрериңге боттарының ажылын эки сонар, мергежилдиг ажылчынар болгаш тускай эртемниглер шилиттинген. Парник болгаш теплица ажыл-агыйы элээн сайзыралды алган. Үрезин-биле хандырылга база экижээн. Ук культураларны канчаар өстүрериңни дугайында сүмелерни парлаан. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бо ажылды хөгжүдериңге бүгү таарымчалыг байдалдар барык-ла бүрүп тургустунган. Ынаар турбуже чонну ногаа болгаш картофель-биле хандырарында улуг четпестер бар.

Ногаа болгаш картофель өстүрериңге тускайжыттынган совхозтар сөөлгү чылларда ол культураларны бүдүрериниң планнарын-даа, белеткел болгаш садыг организацияларынга ол продуктуларны садарының керээзин-даа үргүлүү үзүп келген. Ооң түңнелинде дыка хөй ногааны болгаш картофельдя республика киир сөөртүр ужурга чылдынга таваржып турар.

Ногаа болгаш картофельдя суггаттыг черге өстүрүп турар хирезинде-ле, оларның кайызының-даа дужуду чавыс болуп артпышаан. Чүге дээрге оларны тарыырының, өстүрериниң болгаш ажаарының технологизязы сагыттынмайн турар. Ажаап алган соонда безин бо продуктуларны сайгарып, кадагалап шыдавайн турар бис.

Эрткен чылдың түңнелдерин маңаа көрүп көрээл. Шынаң картофель бүдүрериниң планы 35 хуу, ногаанын 54 хуу, а оларны садары даразлаштыр 38 болгаш 87 дуу күүсединнгеннер. Мынаар байдал-биле эртежип болур бе? Чок. Бо культураларны будурери «Дөн-Терезин», «Шекпээр», «Хемчик», «Бурунгаар», «Енисей», Тока аттыг совхозтарга болгаш Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнарга тергиин багай болган. Картофельның бир гектарга оналаштыр дужуду Барыын-Хемчиктиң совхозтарынга 18—31, Чөөн-Хемчиктиниңге 14—20, а «Хөндергей» совхозка дөңгүп-ле 2 центнер болган.

Картофель өстүрериңге тускайжыттынган ажыл-агыйларның хөй кезии үрезинин безин уруп ап шыдавайн турар. «Ленинчи орук», «Енисей», «Күш-ажылдың хостуу» болгаш оске-даа совхозтар үрезинин чылдың-на өскээртеп сөөртүп, улуг чарыгдалды үндүрүп турар. Олар үрезинин бо чылыа Новосибирскиден сөөртүр ужурга таварышкан. Үрезинин кадагалап шыдавайн, чазын тонна-тонназы-биле үндүр эжип турарының уржуу ол. Ындыг байдал-биле бо чылын «Октябрь 30 чылы», «Улуг-Хаа», ССРЭ-ниң 50 чылы, Тока аттыг совхозтарга хөй картофель үнелген.

Ногааның болгаш картофельдиң дужудуңуң чавыс болуп турар бир чылдагаанын оларның тарыыр хуусаларын болгаш үрезиннериниң хемчээлдерин сагывайн турарында. Ооң ышкаш картофель үрезинин тарырының мурнунда тускай химикаттар-биле болбазыраттынмайн турар. А ооң кыжын шыгжатта үрелири чүгле температураны дески тургуспайн турарындан болгаш салгынналыышкын чогундан болуп турар.

Дыка хөй агрономнар ногаа болгаш картофельдиң азарыгларынга, хоралакчыларынга болгаш бок үнүштерге удур химикаттарны ажыглавайн турар. Бо культураларны суггарып турары ышнар чок, шуптулаймда тарыга мурнунда суггаргаш, соңсун каар. Эвээш үнген картофельдиң дең кезии күзүн ажаалда үезинде черге калыр. А дужуттуң чавыс болуп турар кол-ла чылдагаанны — ажыл-агыйларда ногаа болгаш картофель өстүрер керээжиг коллективтериниң эвээжинде. Черинң ёзулуг ээлери ол дээрээн ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемниглер утпаза чогуур.

Бо чылын бистиң республика 23,3 муң тонна картофель, 11,6 муң тонна ногаа будурер болгаш белеткел организацияларынга 6400 тонна картофель, 5940 тонна ногаа садар. Бо белең эвес сорулганы күүседиринге ногаа болгаш картофель өстүрүкчүдерни идепкейлиг киржир ужурлуг. Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга болгаш Совет Тыванын 40 чыл оюнга оларның төлептиг үлүү ол болур.

Г. ЛАРИОНОВ,
кодээ ажыл-агый министрлиниң оралакчызы.

Чадааланың райсельхозтехниказының моторизи Ю. А. Крапивкуң ажылындан будурулге плапларының салымхуузу база хамаарыжы турар. Дуржулгалыг моторист, будурулгенни хоочуну ам шында моош-биле оң алды чыл ажылдап турар. Мурнакчы ажылчын Совет Тыванын 40 чылынга төлептиг ужураашыр дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип, мурнуку одурутта чоруп турарларын бирээзи.

ЧУРУКТА: Ю. А. Крапивок ажыл үезинде.
С. АЛЕКСАНДРОВТУҢ фотозу.

ХУУСААДАН ЭРТЕ

Кызылдың туулбу заводунуң коллективи туулбу будурериниң 5 айлар планын 1983 чылдың апрель 19-та күүседипкен. Республиканың тудугжуларынга чыл эгезинден бээр 3600 муң ажыг туулбуну будурүп берген. Эрткен чылдың бо үезинден 420 муң туулбу хөй болганы ол. Пландан ажыр 90 муң рубльдин продукциязын будурген. Күш-ажылдың будурүкчүдүү 16 хуу өскен. Продукциянның ботүнезинин чингелдези чедип алдынган, пландан дашкаар орулга 28 муң рубль болган.

Ажыл шагы үзүп, прогулдаар болгаш администрацияның чөпшээрели-биле шелээ бээр чорук барык 2 катап эвээжээн. Айда ортумак ажыл төлевирииниң болгаш күш-ажылдың будурүкчү-үзүүнүң өөрүдезиниң шын хамаарылгазы тургустунган. Туулбунуң шынары база эвээжээн, 100 марканың туулбузунуң ниити санының 44 хуузу алдынган.

Күш-ажылдың организациязын экижиттекчиниң технологтуг болгаш күш-ажылчы сагылга-чурумну таварымчалыг тургускаанындан, социалистиг чарыштың дээштинде бедиткиниэп болгаш ажылдың бүрүзүнүң даанган херээнге харымсалгазын күштелдиргенинiң түңнелинде бо бүгү чедип алдынган.

Фёдор Мескинге, Валерий Владимировка удуртқан хептекчилер бригадазы болгаш Владимир Федоровка, Геннадий Марьясовка удуртқан туулбу чыыкчыларының бригадалары дээре түңнелдерни доктаамал чедип ап турарлар.

Чыл эгезинден эгелеп чыыкчы Георгий Гилев чартык миллион туулбуну дүжүрүп, планныг онаалдазын 140 хуу-күүсеткен.

Совет Тыванын 40 чыл оюң заводтуң коллективи толептиг күш-ажыл-биле уткуур соруглалыг ажылдап турар.

С. КРАСНОПЕРОВ,
Кызылдың туулбу заводунуң директору.

СЭКП Тыва обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде

ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ КУЛЬТУРАЗЫН БЕДИДЕР

«СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1983 чылдың март 24-те хүлээп алганы «Чоонун амыдырал хандырылгазын улам ынай хөгжүдер болгаш экижидер дугайында» доктаалын күүседип турар хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база РСФСР-ниң Чоонун амыдырал хандырылга министерствозунуң коллегизиязының 1981 чылдың февральда хүлээп алганы «1981—1985 чылдарда Тыва АССР-ниң Чоонун амыдырал хандырылгазын удам ынай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалын күүседирин-биле партия, совет болгаш ажыл-агый органнары тодаргай ажылдарны чорудуп, хандырылгавын шынарын база культуразын бедидер, будурулгенни күжүн мөөңнеер болгаш специализастаар, чагыглар хүлээп алыр пунктуларның четкилерин калбартыр дээш ажылдарны кылган дээрзин ук доктаалда демдеглээн.

Республикада 9 каттыжышкын болгаш тускайжыттынган будурулгелер тургустунган, комплекстиг хүлээп алышкынның 75 пунктулары ажылдап турар. Будурулгелерниң ажылының күрүмүн эскертпе, хандырылганың деңнелгелиг эргелерин чинээлеп алыр талазы-биле хемчеглер боттанып турар.

Чоонга ону-дуза чедирер талазы-биле 1981—1982 чылдарның күрүне планын 101,4 хуу, бо чылдың январь-февраль айларының — 103,3 хуу күүсеткен деп, ук доктаалда демдеглээн. Бо үениң дургузунда көдээге 15 хүлээп алышкын пунктуларын ажыктаан, будурулгелерге технологтуг дериг-хереккелдерни 288-ти тургускан, амыдырал хандырылганың 46 чаа хевирлерин шингээдип алган.

Бо чугула ажылдарны чогуур деңнелге тургузар талазы-биле чамдык партия, совет органнар кошкак ажылдап турар деп, ол доктаалда шугумчүлээн. Чоонун амыдырал хандырылга, Чүртталга-коммуналдыг ажыл-агый министерстволарының, Тыванын транспорт эргелелиниң чамдык будурулгелери болгаш организацияларны планныг даалгаларын күүсетпес ёруу чанчылчаан. Республиканың Чүрт үлетпүр база Көдээ ажыл-агый министерстволарының будурулгелери чонга ону-дуза чедирер хемчеглин чылдан чылче эвээжедип келген.

Амыдырал хандырылга албанының материал-техниктиг базазы ам-даа кошкак болуп артпышаан. «Тывавейбыт», «Тывабувьбыт», «Тывафото», «Тывателерадиобыттехника» каттыжышкыннарның ам бар будурулге шолдери нормазындан ийи-үш катап бичии. Кодээнин комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларының 60 хире хуузу, ылаңгыя Хөөн-Хемчик, Өвүр, Бай-Тайга болгаш Тожу районнарның пунктулары тар бажыңнарда ажылдап турар. Комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларының 40 хуузу телефончуттунмаан. «Тывателерадиобыттехника», «Тывгаз» каттыжышкыннарны, «Рембыттехниканың» тускайжыттынган будурулгезин, хептю химиктиг арга-биле аштап эрыглаар фабриказы болгаш оске-даа организацияларда хандырылганың культуразының деңнели куду болуп артпышаан.

Кадрлар-биле ажылдың деңнели негелдеге дүүшпес. Каттыжышкыннар директорлары база кол инженерлери, будурулге эргелелдериниң начальниктери болгаш районнарның амыдырал-хандырылга комбинаттарының директорлары 32 кижиниң чүгле 6-зы дээш эртеминиг, 5 кижи амыдырал хандырылгачын специалистери.

СЭКП Кызыл хооркому, партия райкомнары, Чоонун амыдырал хандырылга министерствозу, Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш оске-даа амыдырал хандырылга будурулгелерлиг министерстволар база ведомстволар удуртулганың сталин база методун сайзыраңгайжыдарынче кошкак кичээнгей салып, алдынган шиитпирлериниң күүселдезин кошкак контролдап, чонну негелдеге четпес хандырып турар чоруктар-биле эптежин, бо айтырыгны чугулаан көрбейн турар чоруктар бар деп ук доктаалда шугумчүлээн.

СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың март 23-те хүлээп алган ол доктаалын күүседирин экижидерибиле амыдырал хандырылга будурулгелериниң ажылын экижидер талазы-биле доктаамал сагыш салыры СЭКП Кызыл хооркомунга, партия райкомнарынга, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың партком-нарына, амыдырал хандырылга будурулгелерлиг министерстволарга болгаш ведомстволарга, райхооркүүскомнарга дааскан. Бо ажылды ССРЭ-ниң составында Тыванын эки тура-биле каттыжканының 40 чылынга уткуштур улам күштелдирер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырының чугулазында онзалап демдеглээн.

Тускайжыттынган каттыжышкыннарның болгаш будурулгелериниң, оларның филиалдарының база цехтериниң ажылынче хамаалап киргирип, ажылда бар четпестерни дарый чайладырып, радиотелевидение апларатураларын, амыдырал хандырылга машиналарын болгаш приборларын, мебельдин, идих-хептин септеэр, хеп чуур, химиктиг аштап ырыглаашкын кылыр ачы-дузаны калбартырып, баш тараар чөрлерин, чуваар-бажыңнарын, чурук тырттырар болгаш хересел ачыга бээр чөрлерниң чурттакчыларга чедирер дузазын улам улгатгырарын, чурттакчыларның чагыгларын ёзугаар кылыгларны чараш, эптиг, таварымчалыг кылдыр кылырын Чоонун амыдырал хандырылга министерствозунга, Чүртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунга болгаш амыдырал хандырылга будурулгелиг оске-даа министерстволарга база ведомстволарга хүлээдиргеп.

Амыдырал хандырылганың чаа хевирлерин болгаш деңшилгелиг ырыгларын шингээдип алырын, амыдырал хандырылга техниказын дүрген септеэрин, химиктиг ырыглаа аштадыг кылырын дарый боттандырарын, абонемент ёзугаар бараан болурун болгаш оске-даа чугула хемчеглерни боттандырарын ук доктаалда айтып турар.

Республиканың амыдырал хандырылга будурулгелериниге ажылдаары-биле 100-тен эвээш эвес аныяктарны чорударын ВЛКСМ обкомунга, Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитединге дааскан. Будурулгелерге аныяк ажылчыннарны хаара тударын, оларның күш-ажылын организастаарынче оноа киижээгейн салырын, мергежилиг бедидерин, дагдыныкшыларны калбартырын, аныяк ажылчыннарны чурттаар орап-сава-биле хандырарын райхооркүүскомнарга хүлээдиргеп.

Чоонун амыдырал хандырылга айтырыгларын шиитпирлээринге будурулгелер, организациялар болгаш совхозтар удуртукчуларының ээ-харымсалгазын бедидерин, ажылчы чоннарның амыдырал хандырылгазын экижидеринге углаган хемчеглерни элээп долузу-биле боттандырарын СЭКП Кызыл хооркомунга, партия райкомнарынга, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарынга, министерстволарга база ведомстволарга, райхооркүүскомнарга дааскан.

Аларның хомудап турар участокторунга мергежилдиг кадрларны быжыглаарын, амыдырал хандырылга будурулгелериниң партөг эге организациязарының ажыл-чорудулгазынга удуртулганы экижидерин, күрүне планнарын болгаш Совет Тыванын 40 чылынга уткуштур социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээштиг социалистиг чарыштың дээштиг организастаарынга дузаны чедиреринден, албан хүлээлгеин күүседир дээш амыдырал хандырылга ажылдакчыларының ээ-харымсалгазын бедидерин, ажылга четпестерге эптеш чок болурун, социалистиг өнүг-хереглиге камнар болурун база ук доктаалда онзалап демдеглээн.

Улусчу чогаадылга фестивалы

БОТ-ТЫВЫНГЫР ЧОГААДЫКЧЫ ТАЛАНТЫНЫ ХӨГЖҮДЕР

Ажылчы чонуң болган аминтарының идей-политиктиг, эстетиктиг уран чогаадыкчы кижизидилгезин улам экижидер болган чонуң бот-тывынгыр таланттының амыдырал-биле сыгыл холбаар соруглагбиле эртиен чылдың тоңчүүлде болуп эртиен улут байырлал —ССРЭ-нин тургустунганының 60 чыл ооңга база Тываның ССРЭ-нин составынга эки тура-биле каттышканының 40 чыл болур ооңга тураскаатканы чонуң бот-тывынгыр, уран чогаадылга фестивалы республикада чоруп турар.

Фестивальдың кол соруглагазы болза, культура чырыдыкшын болган уран чүүл албан черлериниң чонуң эстетиктиг кижизидилгезин улам экижидер талазы-биле аңыла-чорудулгазын идепкейжидер, бот-тывынгыр уран чүүлдүң бүгү хевирлерин, жанрларын сайзырадыр, ада-эки ажылчыннарының, албан-хаакчыларың, школачыларның, дээди болган ортумак тускай өөредилге черлериниң сургууллариның, студентилеринің массалыг кижизидилгезин чедип алыры болур. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң идей-политиктиг, чогаадыкчы деңнелиң, күүседикчи мергежилии, массалыг чоруун бедидери, ооң репертуарын совет драматургиязының, музыканың болган хореографиязының база Ада-чурттуң, дашткы чурттарның классиктериниң, бистиң чонувыстуң хөй националдыг уран чүүлүнүң бедик идейлиг чогаалдары-биле байыдып сайзырадыры фестивальдың база бир кол негелделериниң бирээзи. Чонуң бот-тывынгыр уран чогаадылгазының фестивалы музыка, хореография, театр болган уран чурулга, хөл-биле симбибир ус-шевер кылыгларының база фото-чурунтуң, кино, цирк уран чүүлүнүң янзы-бүрү хевирлериниң чонуң эстетиктиг кижизидилгезин улам экижидер болган чонуң бот-тывынгыр таланттының амыдырал-биле сыгыл холбаар соруглагбиле эртиен чылдың тоңчүүлде болуп эртиен улут байырлал —ССРЭ-нин тургустунганының 60 чыл ооңга база Тываның ССРЭ-нин составынга эки тура-биле каттышканының 40 чыл болур ооңга тураскаткан чонуң бот-тывынгыр, уран чогаадылга фестивалы республикада чоруп турар.

Фестивальдың кол соруглагазы болза, культура чырыдыкшын болган уран чүүл албан черлериниң чонуң эстетиктиг кижизидилгезин улам экижидер талазы-биле амыл-чорудулгазын идепкейжидер, бот-тывынгыр уран чүүлдүң бүгү хевирлерин, жанрларын сайзырадыр, ада-эки ажылчыннарының, албан-хаакчыларың, школачыларның, дээди болган ортумак тускай өөредилге черлериниң сургууллариның, студентилеринің массалыг кижизидилгезин чедип алыры болур. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң идей-политиктиг, чогаадыкчы деңнелиң, күүседикчи мергежилии, массалыг чоруун бедидери, ооң репертуарын совет драматургиязының, музыканың болган хореографиязының база Ада-чурттуң, дашткы чурттарның классиктериниң, бистиң чонувыстуң хөй националдыг уран чүүлүнүң бедик идейлиг чогаалдары-биле байыдып сайзырадыры фестивальдың база бир кол негелделериниң бирээзи. Чонуң бот-тывынгыр уран чогаадылгазының фестивалы музыка, хореография, театр болган уран чурулга, хөл-биле симбибир ус-шевер кылыгларының база фото-чурунтуң, кино, цирк уран чүүлүнүң янзы-бүрү хевирлериниң чонуң эстетиктиг кижизидилгезин улам экижидер болган чонуң бот-тывынгыр таланттының амыдырал-биле сыгыл холбаар соруглагбиле эртиен чылдың тоңчүүлде болуп эртиен улут байырлал —ССРЭ-нин тургустунганының 60 чыл ооңга база Тываның ССРЭ-нин составынга эки тура-биле каттышканының 40 чыл болур ооңга тураскаткан чонуң бот-тывынгыр, уран чогаадылга фестивалы республикада чоруп турар.

Фестивальдың кол соруглагазы болза, культура чырыдыкшын болган уран чүүл албан черлериниң чонуң эстетиктиг кижизидилгезин улам экижидер талазы-биле амыл-чорудулгазын идепкейжидер, бот-тывынгыр уран чүүлдүң бүгү хевирлерин, жанрларын сайзырадыр, ада-эки ажылчыннарының, албан-хаакчыларың, школачыларның, дээди болган ортумак тускай өөредилге черлериниң сургууллариның, студентилеринің массалыг кижизидилгезин чедип алыры болур. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң идей-политиктиг, чогаадыкчы деңнелиң, күүседикчи мергежилии, массалыг чоруун бедидери, ооң репертуарын совет драматургиязының, музыканың болган хореографиязының база Ада-чурттуң, дашткы чурттарның классиктериниң, бистиң чонувыстуң хөй националдыг уран чүүлүнүң бедик идейлиг чогаалдары-биле байыдып сайзырадыры фестивальдың база бир кол негелделериниң бирээзи. Чонуң бот-тывынгыр уран чогаадылгазының фестивалы музыка, хореография, театр болган уран чурулга, хөл-биле симбибир ус-шевер кылыгларының база фото-чурунтуң, кино, цирк уран чүүлүнүң янзы-бүрү хевирлериниң

Фестиваль үш эдлчет ёзулаар эртип турар. Ооң бирги эдлчээ 1962 чылда болуп эртикен. Ийнги эдлчээ бо чылын болуп эртип турар. Бистиң республиканга юбилейлиг — 1964 чылда Кызыл хоорайга фестивальдың үшкү эдлчээ эртер.

Кызыл хоорайның бүдүрүлге коллективтери, школалары болгаш дээди, ортумак, тускай өөредилге черлери фестивальдың бирги болгаш ийнги эдлчеглериниге идепкейлиг киржип турар. «Бистиң эвилеливе» үш-ажылы болгаш бижыг найралы-биле аздаржаан» деп девизтиң адаа-биле бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң көрүлдези-биле фестивальдың бирги эдлчээ хоорайга эгелээн. Хөй националдыг бистиң чуртувустуң улустарының бүзүдбас бижыг найралы, ак-дуңмалышкы, кады ажылдажылгазы, эш хуу чоруу коллективтериниң концерт программазының ол темазы болган. Көрүлдеге киптизи-биле 8 муң ажыг киржикчилиг бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери киришкен. Хоорайның организастыг комитединиң хуралынга чамдык бүдүрүлге коллективтериниң удуртукчулары, партия эге организацияларының секретарылары, профавилел комитединиң даргалары ажылчыннарның, албан-хаакчыларның бот-тывынгыр уран чүүлүн улам сайзыradып, ацаа моральдыг болгаш материалдыг деткимчодуралгаларын чедирип, бедик организастыг, харылсалгалыг чоруун көргүскен. Хоорайның харылзаа белдирип (даргазы Г. И. Насюрюк, профавилел човүлелиниң даргазы А. П. Миронова), аъш-чем бараанныр садыы (директору М. Р. Еремцова, партия организациязының секретары Н. М. Гуркина), үлетчүр бараанныр садыы(партия организациязының секретары Г. Я. Шикина), «Тудуг кезектери» комбинады (директору А. И. Антонов, партия организациязының секретары В. Н. Бехтерев), башкы институду (ректору Х. О. Ондар), автоорук техникуму—В. Ф. Мишкин, бот-тывынгыр уран чүүл коллективтерин улам бижитпээн, кижизидилге ажылын доктаамал чорудуп, репертуарын бистиң чуртувустуң улустарының хөй националдыг уран чүүлүнүң эки чогаалдары-биле байыдып, янзы-бүрү жанрлыг солуп программалыг концертти белеткээн болгаш чылдың-на бо коллективтериниң идепкейн, күүседикчи мергежилии, масеалыг чоруу улам бедип турар. Ылаңгыя Кызылдың башкы институдунуң нинти ыр коллективин (удуртукчузу В. Г. Ондар) чыл келген тудум-на чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, идей-политиктиг, организастыг деңнели, мергежилии бедип турар.

Фестивальдың бирги эдлчээнде медицина ажылдакчыларының, автотранспорт бүдүрүлгезиниң, башкылар коллективтериниң адырлар аайыбиле бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези база болуп эрткилээн Ол ышкаш хооркүүскомнуң культура килдизи нинти ырының, үрер хөгжүмнүң байырлалдарын, урулгарның чурук конкурузуун, техниктиг чогаадылгазының делгелгезин, агитбригадаларның болгаш патриоттуг ырының көрүлдеконкурстарын, хоорайның хөрээженнер човүлели чечек делгелгезин организастап эрттирген.

Ажылчы чонуң бот-тывынгыр уран чогаадылга фестивалының ийнги эдлчээ Кызыл хоорайга, «Ак-дуңма өг-бүлеге чечектел-ле, төрээн Тывам» деп девизтиң адаа-биле школаларның болгаш дээди, ортумак тускай өөредилге черлериниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң көрүлдези-биле эгелээн. Ийнги эдлчегниң кол соруглагазы уран чүүлдүң янзы-бүрү жанрларын сайзырадыр чүве болганда хоорайның организакчы комитеди кол чүзэнгейин ажылчы чонуң, аныяктарның чогаадыкчы талантызын тып илередириниге, ону сайзырадырынче угландырган. Апрельде автоорук техникумунга хоорайның номчукчулар конкурузу, май 14-те Ленин шолугнее 800 ажыт кижи киржикчилиг нинти ырының байырлалы болуп эрткен. Ада башкы училищезининг харылзаа белдирининг, уран чүүл училищезининг, Иштпки херектер министерствозунуң, хоорайның ыры, танцы ансамблининг нинти ыр коллективтери идепкейлиг киришкен. «Енисей» Культура базазының башкы институдунуң нинти ыр коллективин (удуртукчузу В. Г. Ондар) чыл келген тудум-на чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, идей-политиктиг, организастыг деңнели, мергежилии бедип турар.

Фестивальдың бирги эдлчээнде медицина ажылдакчыларының, автотранспорт бүдүрүлгезиниң, башкылар коллективтериниң адырлар аайыбиле бот-тывынгыр уран чүүлдү көрүлдези база болуп эрткилээн Ол ышкаш хооркүүскомнуң культура килдизи нинти ырының, үрер хөгжүмнүң байырлалдарын, урулгарның чурук конкурузуун, техниктиг чогаадылгазының делгелгезин, агитбригадаларның болгаш патриоттуг ырының көрүлдеконкурстарын, хоорайның хөрээженнер човүлели чечек делгелгезин организастап эрттирген.

Ажылчы чонуң бот-тывынгыр уран чогаадылга фестивалының ийнги эдлчээ Кызыл хоорайга, «Ак-дуңма өг-бүлеге чечектел-ле, төрээн Тывам» деп девизтиң адаа-биле школаларның болгаш дээди, ортумак тускай өөредилге черлериниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң көрүлдези-биле эгелээн. Ийнги эдлчегниң кол соруглагазы уран чүүлдүң янзы-бүрү жанрларын сайзырадыр чүве болганда хоорайның организакчы комитеди кол чүзэнгейин ажылчы чонуң, аныяктарның чогаадыкчы талантызын тып илередириниге, ону сайзырадырынче угландырган. Апрельде автоорук техникумунга хоорайның номчукчулар конкурузу, май 14-те Ленин шолугнее 800 ажыт кижи киржикчилиг

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинден демдеп кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өнүзөзиндеп шаңнаары болза:

(Төнчүзү. Эгези № 114, 117 «Шында»)

Бинна Шмыгаевна **Куулар** — пенсионер.

Раиса Ионовна **Малышкина** — Балгазын ортумак школазының башкызы.

Амялич Резвановна **Махнутова** — Успенка сес чыл школазының башкызы.

Ольга Григорьевна **Нотовщина** — № 2 орук-тудуг эргелеринге ажылчыны.

Стаяна Саяновна **Ондар** — Сосновка ортумак школазының башкызы.

Александра Ямаранзаевна **Оюн** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчызы.

Сенденма Ажырбастаевна **Оюн** — райпо ажылчыны.

Евдокия Яковлевна **Плотникова** — чуртталга-коммунал ажыл-агыйынга эргелелиниң гостиницазының ажылчыны.

Нина Алексеевна **Полынцева** — райпо садыгжызы.

Натпит Кыргысовна **Сарыг-оол** — ИХК-ның таңнын черинең контролёру.

Маайя Иргитовна **Севээн** — Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Михаил Спиридонович **Сырчин** — Дуржулга станциязының ажылдакчызы.

Евдокия Степановна **Тамбаева** — Чал-Кежиг суурда уруглар садының ажылчыны.

Татьяна Фёдоровна **Фомина** — пенсионер.

Нина Нестеровна **Яровикова** — чуртталга-коммунал ажылагый бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Долгар Дажи-Ламаевна **Бомбай-оол** — сүт кухнязының эргелекчизи.

Саичымаа Саичатовна **Довгур** — Самагалдай ортумак школазының башкызы.

Саар Моомбужаевна **Мумбалдай** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Соян Казаковна **Намзырай** — райкүүскомуң улус середилге кылдызының кол бухгалтери.

Чайзатмаа Чүдүзөровна **Одай-оол** — Белдир-Арыг суурда пенсионер.

Доозанмаа Чүдүзөровна **Соян** — «Чодураа» совхозтуң саанчызы.

Саар Чысынмаевна **Чооду** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Уйнуумаа Ламаевна **Ажы** — Чаа-Хөл суурда пенсионер.

Доңгак Чамзынович **Дагбалдай** — Жданов аттыг совхозтуң гараж эргелекчизи.

Аизатма Доңгаковна **Доспан** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Елена Намдаковна **Кара-оол** — Чаа-Хөл суурда пенсионер.

Валентина Семёновна **Лобасева** — «Шагонартижстрой» трестиң бухгалтери.

Михаил Васильевич **Субботин** — «Тыва көдээ тудуг» трестиң 586 дугаар КМК-ның ажылчыны.

Иван Мартынович **Тутанаев** — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының чолаачызы.

Зинаида Алексеевна **Шабалова** — Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазының башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың апрель 28.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Делегейде болуушкуннар допчулалы

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ЧАСКЫ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Амгы үеде, кажан АКШ биле НАТО-нуң месилежиишкинче болгаш боо-чепсекти эндере будүрериве империалистиг угланышкыны кижи төрелгетениниң тайбың келир үезин айыла чыгаи турар үеде, эң-не сонгаарладыр болбас сорулга болза, боо-чепсекти дүжүрер дээш, делегейге айыыл чок чорукту хандырар дээш демисел болуп турар, ол демиселге аныяк салгалга чугула роль оналаашы турар. Майнын бо хүнеринде бүгү Герман Демократтыг Республикада эртип турар чаңчыл болган часкы ужуражышкынарының кол утказы ыиыг. Ол ужуражышкынар Болгарияга, Совет Эвилелиниге, Чехословакияга болгаш ескеда акы-дуңма күрүнелерге артиен тайбынның марыжының уламчылалы янзылыг болуп турар-даа болза, социалистиг чурттарның аныяктарының Потсдамда дүүн ажыттынып турар «тайбың болгаш боо-чепсекти дүжүрер дээш» ужуражылгазының онзагай эгези болуп турар.

Бо чылдың часкы ужуражышкынары онза хөй киржикчилерлиг болуп турар. Социалистиг чурттарның аныяктар эвилелдериниң төлөлекчилери, олардың аразында ВЛКСМ ТК-ниң бирги секретары В. М. Мишинге баштаткан ленинчи комсомолдуң делегациязы база Демократтыг аныяктарның бүгүделегей федерациязының, студентилериниң делегей эвилелиниң төлөлекчилери ГДР-де чеде бергеннер.

Тайбының болгаш социализмниң идеалдарының тиилелгези дээш, боо-чепсекти кызыгаарлаар болгаш чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле боттуг совет саналдарны, база ол шыкаш Варшава керээзиниг киржикчилери күрүнелериниң Прага Политиктиг декларациязындан илереп турар инициативаларны амыдыралга боттандырар дээш демиселге бүгү күштерин бээринге оолдарның болгаш кыстарның бүрүн шинтиприлиин ГДР-ниң ангы-ангы хоорайларынга болгулаан баштайгы митингилер болгаш демонстрациялар тодаргай көргүзүлзээн. Неделяның бүгү хемчеглери ол саналларны дүргеп амыдыралга боттандырарының чугулазын база Совет Эвилелиниг болгаш социалистиг дем каттыжылгазының ескеда чурттарының тайбыңга шнак чайгылыш чок политиказын деткээн шинг күзелдиг илергейлээшкинниниң адаа-биле эрткилээн.

Аныяктарның часкы шуулганнары болза, анаа-ла хөй киржикчилер чыылган тайбың дээш чыскаалдар эвес. Делегейниң кырында кара булут чүге база катап дирелип келгенил, делегей байдалы чүге чидиргенин турарыл дээр дугайында шынгыы тодаргай чугаа ол шуулганнарда болуп турар. Ол айтырыгга харыы чаңгыс: шериг-политиктиг месилдежиишкиннерни кошкадырының болгаш чавырылгырышкынның база бот-бодунга ажыктыг тайбың кады ажылдажылганың оруу-биле АКШ-тың чоруур күзел чогу — чылдагааны ол. Шериг күштериниң талазы-биле социализмни ажып алыр дээш талазы-биле милитаристиг болуктериниң перспектив чок оралдажышкынын а а р ы н г а удурланышкынының үнненриниң дыпзыг чаңгыланың турары таварылга эвес.

АКШ-тың администрациязының өөрүк-чөнгөлиг угланышкынының бир хереченээ болза, элээп каш Бармын Европа чурттарынга ортумак ыракшылдың чаа америк ракеталарын сайгара тургузарының айылдыг планнары болуп турар дээрээн аныяктар ужуражышкынарынга онзалап демдеглеп турар. Ол болза улустарның эрге-ажыл-тарынга болгаш Женевада совет-америк чугаалажышкынынарының анаа-ла кадык утказынга чөрүшкен болуп турар.

Аңы-дуңма чуттарның аныяктарының амгы хогжулдениң болгаш бирги болчегде бөгүн чер кырында бүгүде чаагай сеткилдиг киижилериң сеткилин дүвүредип турар айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарының бүрүн чаңгыс аай болуп турарын часкы бо шуулганнар бадыткап турар. Оон-биле чергелештир социалистиг күрүнелериниң аныяк салгакчылары киижи төрелгетениниң тайбың келир үезин дээш чаңгыс аай калбак фронт-биле туржуп, АКШ-тың болгаш НАТО-нуң угаан чок ракета планнарынга шинтиприлиг удурланышкынны удурлаашкынарынга база бадыткап турар. Социалистиг чурттарның аныяктарының чаңгыс эптиг леделиишкиннери, найыралы болгаш кады ажылдажылгазы — тайбың болгаш чавырылгырышкыны дээш, ядролуг дайынны эгелээриниң империалистиг планнарынга удур демисеге чедиишкиннериниң бир чугула эге базымы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ ТАЙБЫҢ КЕЛИР ҮЕЗИ ДЭЭШ

ПРАГА. Совет Эвилели бөмбүрзектиң тайбың келир үези дээш шудургу болгаш принципиалдыг демисежин, амгы үениң нарын айтырыгларын шинтиприлээриве оруктуу айтып турар тодаргай саналдарны үндүрүп турарын СЭКП ТК-ниң Чингине секретары Ю. В. Андроповтуң чуталары бадыткап турааи дээп, «Земедельске Новины» солун бижээн.

Совет Эвилели бодунуң күженишкинин делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче, амгы-амгы нинтилел тургузуглуг күрүнелериниң аразында бүзүрежилгени болгаш билчиишкинни бижиглаарынче углап турар. Ю. В. Андроповтуң Финляндиянын хөй-нинти организациязының төлөлекчилериниң болгаш «Шпигель» журналдың айтырыгларынга харыыларында авторитеттиг болгаш тода түнелээшкинерни кылган Совет Эвилелиниң делегей ареназынга чаа базымнарын делегейниң хөй-нинтизин улуг сонуургал-биле хүлээп көргеи. Бижиг тайбыйга ийи чогум сонуургалдыгыя дээп чүрени биле алырда ССРЭ-ниң конструктивтиг туружу-биле совет тайбың инициативаларын Барыын чүктүп талазындан хүлээп көрбейн туралын деиешпиришпитерге-ле четчир.

Бүгү Совет саналдар бистиң үениң социаларлаттынмас иегелделери-биле тайылбырлаттынар, бүгүденниң деп эртениниң болгаш деп аймыл чок чорууның принципиинге үндезилеттингеи деп, солун бижип турар.

Чогум-на ол саналдар Бармын чүкке таарышпайн турар. Совет Эвилели угаан-сарымылдыг чорукче, ядролуг халапты чайладырынче кыйгырып турда, Рейганның эрге-чагыргазы өлүм-халапты боо-чепсектерни удам көвүдедиринче чүткүп турар. Шериг талазы-биле артык күштүг болурунче чүткүүрүнге үндезилеттингеи аймыл чок болурунуң америк үзели кандыг-даа үндезин чок болгаш аймылдыг деп, солун бижээн.

ХЕЛЬСИНКИ. Финляндияның чамдык хөй-нинти организациязының төлөлекчилериниң айтырыгларынга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Ю. В. Андроповтуң харыыларында совет чаа

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

КАНДИДАТ БАЛЛ ДЭЭШ

Кызыл хоорайның күш-культура болгаш спорт комитеди бирги разрядтың шыдыраачыларының ортузунга спорт мастеринге кандидат балл алыр эрге дээш маргылдааны организастаап. Мындыг хевирииң маргылдаазын найысылалла бир дугаар эрттирип турар. Аңаа 11 ойнакчы киришкен, ниити салыглардан 75 хуу удуг санып алган тавариглага кандидат баллдың нормазы күүседтинер. Киржикчилерниң хөй кезии — аныяктар.

Баштайгы оюнда Кызыл хоорайның чемпионну В. Асатов ойнакчыларның эң аныяа № 15 школаның сескн классчызы Женя Петровка үжеп ажыг кыштеп уттургап. № 14 школаның тоску классчызы Олег Галактинов К. Сатка удур каразы-биле ойнаап, салыгның тончүзүнде ажык баштыг оолдуг арткаш, ону мерзе кылдыр үндүрер чеде бээрге, удурланыкчызы дүжүп берген.

А Сулейманов ак таланың халдаашкынындан артыкшыл берип тургаш, камгалангаш, оюнну деңнештирип алза-даа, соолүнде келгеш, частырыглыг коштер кылганындаа В. Гребёнкинге уттуруп каан.

Шыырак, аныяк шыдыраачыларның бирээзи В. Кульбистеев кыска талазынче баштай солуттунган Н. Куулариың ноянынче эге коштерде-ле ыйдымышкынны күштелдирген. Ынчан ол бодунуң ноянын узун талазынче солуп алгаш турган. Ынчалза-даа удурланыкчызы аттары-биле камгалангаш, В. Кульбистеевтиң халдаашкынын күш чок болдурган. Сөөлгү коштерде кара тевеге удур аттыг арткан Н. Куулар тиилелтеже чүткүлдүг ойнаап, маргылдаанын таблицазынга баштайгы удуг санын бижээн.

№ 2 школаның тоску классчызы Орлан Монгуш В. Кольбасин-биле хайымнашкан.

Школачыларга хамаарыштыр чүтааларга, маргылдаанық база бир онзагай талазы чүл дээрге, маңаа эң дээре түңнелди көргүскен аныяк шыдыраачы зона чемпионадынга киржир эргенн чаалап алыр.

Д. АРБАК.

ФРУНЗЕ ХООРАЙГА

Фрунзе хоорайга кыргыс улустуң национал маадыры Каба Уулу Кожонкул атты шаңнал дээш бүгү-эвилелдиң хостуг хүрешке маргылдаазы болуп эрткен. Эвиледдешкен республикалардан база РСФСР-ниң хоорайларындаа дыка хөй шыырак могелер аңаа киришкен.

Тыва АССР-ниң шилиндек командазының могелери ол маргылдаага багай эвес хүрежип, көрүкчүлериил болган тренерлериң сонуургалын болдурган. Кызылдың педагогика институдунуң студентизи Мерген Куулар бешки черии ээлээш, спорт мастерипге кандидат алып база катап бадыткаан. Ол-ла институттуң күш-культура башкызы Александр Ойдуп чедишкинниг хүрешкеш, 74 кг дензиге үшкү шаңналдыт черии бүзүрелдин-биле ээлээн. Могелериңе аргадуржулга солчурунга, ажыттыг чүүлдерни көрүп, билип алырынга ол маргылдаа улуг идигин берген.

М. БИЧЕ-ООЛ.

КҮШ-КУЛЬТУРАДА ЧАА ЧҮҮЛ

Москва чурттуг Привалов-тарның өг-бүлезиниге эртенги хүн заридкадан эгелеп турар. Анатолий Привалов инженер эртемниг, ооң кадайы Валентина — библиотекарь. Уруглары Лена болгаш Ира. Күш-культура болгаш спортка киржиринге херек шак-үени өг-бүле тып ап турар. Оларның бажыңында спорт шолчүгежи бар. Ону олар бажында стадион деп адаа турарлар. Ында спорт-оюннар комплекизи улуг эвес шолдү эгелээп: турник, дээрбектер, канат, хендир чада, чыгулаар хензиг бедикчигеш, долганыр дериг-жигеш болгаш чайгапыр чер. Оларның дузазы-биле оп-оп мергежилгелерни кылып болурунуң бүгү аргалары бар.

— Кылаштай бергеш-ле, бистиң уругларывыс спарядтарга мергежилгелерни шиңгээдип ап эгелээн — деп, Анатолий Привалов чугаалап турар. — Хөй шимчээшкин кылырынга, күш-культурага киржиринге оларны дораан ооредип эгелээн бис. Ол чорук дыка ажыктыг болган. Уруглар-ывыстың кайызы-даа эки, кадык кылдыр өзүп орар. Бажың стадионунга хүн бүрүнүң шимчээшкиннерни кадыкшылды быжыглаарынга, омак-сергек болурунга салдарлыг болуп турар.

Бажың иштинге тургускан спорт комплекстер улам-на калбак иептерелдиг апарган. Бажыңга күш-культура кылыр черлерни дерип алырын хоорай чурттуглар күзээр апарган. Ында ужур-ла бар. Бис эвээш шимчеп турар бис. Кадыкшылды быжыглаарынга күш-культура болгаш спорт улуг салдарлыг. Стадионга барып, аңаа-маа күш-дамыр шимчээшкиниңге киржир дээрге ырак болгулаар. Шак-үе база чедишпес. Ынчаргаш спорт шөлүн чоокшуладырының бир кол аргазы — бажың иштиниң стадиону. Ол эптиг-даа, бажың иштинге хат-чашкыпныг, ол-малгаштыг дээр эвес.

Ынчалза-даа бажың стадионун дерип алыры белеп эвес. Ону барымдаалаш, бажың иштинге ажыглаар спорт дериг-хережелдерии бүдүрерии үлетүүр база корүп эгелээн. Чижээ, Москваның чамдык садыгларында «бажың стадионунга» деп эттиг тускай секциналарда спорт барааннарын садып эгелээн. Аңгы-аңгы садыглар кезип турбайн, ол черден спорттуң болук бараанарын садып ап болур.

Спорт бараанарынга чонның хереглелии хандырарыбиле бодундан хамаарыжыр хемчеглерни садыг коллективтери чорудуп келген. Ынчалза-даа улетпүрден, спорт бараанары бүдүрүп турар бүдүрүлгелерден хөй чүүл хамаарыжыр. Турниктеп эгелээш нарын механизмнерге, чижээ, күш-дамырның күжениишкинин тодарадыр нарын системаларга чедир херек чүүлдерни бүдүрерии күш-дамыр кижизидилгезинииң киржикчилерии хереглеп турар. Ындыг тургузугларны чогаадыр болгаш тургузар талазы-биле ажылдарны ССРЭ-ниң Спорт комитединиң спорт болгаш туризм кылыгларының талазы-биле Бүгү-эвилелдиң шеңелде толевилел-технологтуг институдунуң тренажёрлар кылдыын чорудуп турар. Чаа чүүлдер мында хөй. Чүпү кылып турарының дугайында кылдыс даргазы Юрий Цветков мынча деп чугаалаар:

— Спорт дериг-хережелдерии кандыг-даа назының кижилериңе таарымчалыг болурунче кичээнгейни салып турар бис. Бодүүнү болгаш эптиг кылдыр ажыглаттыпары— кол негелде. Оон-биле чергелештир дараазында чүүлдер база чугула: дериг-хережелдер быжыг, үр эдилеп болур, биче хемчээлдиг база чиик ортектиг болур ужурлуг. Ынчангаш чаа чогаадкан нарын комплекстер янзы-бүрү шеңелдерии эртер: оон кадыкшылга салдарлыы, техниктиг талалары дээш оон-даа ооске. Чүүлдүг кылдыр тодаттыпган дериг-хережелдерии садыгларже үндүрер.

В. САЛИВОН. (СЭТА).

КАЯА БАРЫП ӨӨРЕНИРИЛ?

КҮРҮНЕНИҢ КЫЗЫЛДА ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

Кызылда күрүненің педагогика институдунуң заочное салбыры даразында мергежилдер талазы-биле 1-ги курска студентилер хүлээп алырын чарлап турар.

1. Математика.
2. Орус дыл.
3. Педагогика болгаш эге ооредилгениң методиказы.
4. Биология.
5. География.

Киреринии шылгалдаларын 1983 чылдың июнь 1-ден июнь 11-ге чедир даразында эртемнерге кылыр:

«Математика» мергежилге — математиказа (аас болгаш бижимел-биле), физиказа (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), дашгыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге ооредилгениң методиказы» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математиказа (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле);

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физиказа (аас-биле);

«География» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), математиказа (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле);

Билдириишкиннерии май 30-ге чедир даразында документилерии ыяап-ла капсырааштырганы-биле хүлээп ап турар: билииниң дугайында документ (боду), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы (№ 286), ажылдан турар черинден характеристика, 3х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерии чорудар адрези: Кызыл, Ленин кудумчузу, 34. Пединститут, бот-ооредилге салбыр. Телефон № 2-20-36.

ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУ

1983-1984 ооредилге чылында хүндүскү болгаш бот-ооредилге салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

Очноо салбырга ооренириниң хуусаалары мергежилдер айны-биле мындыг:

агрономия, зоотехния, ветеринария (10 класс дооскаңнарга) — 2 чыл 6 ай.

ветеринария (8 класс дооскаңнарга) — 3 чыл 6 ай;

көдээ ажыл-агыйны механизастаары (8 класс дооскаңнарга) — 3 чыл 10 ай;

көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бухгалтер үчёду (8 класс дооскаңнарга) — 2 чыл 10 ай.

Заочноо салбырга ооренириниң хуусаалары мергежилдер айны-биле мындыг:

агрономия болгаш зоотехния (8 класс дооскаңнарга) — 4 чыл 6 ай;

агрономия болгаш зоотехния (10 класс дооскаңнарга)— 2 чыл 6 ай;

көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бухгалтер үчёду (8 класс дооскаңнарга) — 3 чыл 9 ай.

көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бухгалтер үчёду (10 класс дооскаңнарга) — 1 чыл 10 ай;

көдээ ажыл-агыйны механизастаары (10 класс дооскаңнарга) — 4 чыл 11 ай;

көдээ ажыл-агыйны механизастаары (8 класс дооскаңнарга) — 4 чыл 11 ай.

Техникумга ооренири күзээн болгаш бүдүрүлгеден адырлып кирген кижилерни 30 харга чедир, заочное салбыргa — назы-хары барымдаа чокка хүлээп алыр.

Техникумга киреде чингелделер алыр эргелиг кижилер: ниити билиг школазын дооскаш, мактал бижиктер (хуудустар) азы алдын болгаш мөңгүн медальдар-биле шаңналаннар, а ол ышкаш профтехучилищени доозарда шылгарангай дипломну алганнар: ортумак тускай ооредилге черлеринче совхозтарның болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозунуң тускай чоруткан кижилери; ооренири-биле шилип алганы мергежилгиге болгаш аңаа дөмей ажылдарга 2 чылдан эвээш эвес уе иштинде практиктиг ажылдаан кижилер, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериңге 2 чылдан эвээш эвес уе иштинде албан эрттиргеш, халашкан шериг албапныглар.

8 классты дооскан соонда ооренип кирер дээш кижилер орус дылга (диктант), математиказа (аас-биле), 10 классты доосканнар — литературага (сочинение), математиказа (аас-биле), ынчаарга зоотехния, агрономия, ветеринария салбырларынга 10 классты дооскан кижилер — литературага (сочинение), химияга (аас-биле)· киреринии шылгалдазын дужаар.

8 болгаш 10 классчарны дооскаңының дутайында документиде 4 болгаш 5 деңдектерлиг кижилерни очное салбырга бүгү мергежилдерге, а ол ышкаш заочное салбырга— агрономия болгаш зоотехния салбырларынга киреринии шылгалдаларын дужаар: шүлүктерии номчуур, беседа кылыр, проза чугаалаар, орус дылга болгаш литературага (чогаал биижир), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле) шылгалда дужаар.

Директорнуң адынга дараазында документилерии кошкан келдириишкинден хостаар.

Училищени дооскан соонда төлевикпиг шөлээни бээр.

Училищени дооскан кижилер техникум болгаш институтка киредге чингелделиг болур.

Ажылдап барган ажыл-агыйларынга олар аныяк специалистерииң эргезии, көжерииң хөлезизии алыр, квартира-биле хандыртынар.

УЧИЛИЩЕГЕ ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Училищеге оолдар болгаш кыстарны шылгалда чокка хүлээп алыр.

Даразында документилер эргежок чугула:

1. Директорнуң адынга билдириишкин.
2. Ада-иезиниң билдириишкини азы совхозтан болгаш оскедаа организациядан чоруткан бижик.
3. Билииниң дугайында шынзылгага азы аттестат.
4. Төрүттүнгенниниң дугайында херечилел азы учёттан үндүр бижээнии айыткан паспорт.
5. Киир бижээн херечилел азы шериг биледиң.
6. Чурттап турар черииниң болгаш өг-бүле байдалының дугайында шынзылга.
7. 286 майыктың эмчи шынзылгазы.
8. 3×4 см хемчээлдиг фото-чурук.

Училищеге ооренирии күзээннер 1983 чылдың августуң 28-те чедир келген турар ужурлуг.

Училищениң турар черн: Балгазын суур, № 2 КПТУ.

БАЛГАЗЫННЫҢ КӨДЭЭ № 2 ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ

БАЛГАЗЫННЫҢ КӨДЭЭ № 2 ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ аныяк оолдар, кыстарга мооң адаанда мергежилдерии чедип алыры-биле ооренирии сүмелеп турар:

1. Калбак билигниң тракторист-машинизи. 8 классты доосканнарны хүлээп алыр.
2. Суггарылга болгаш суггаттыг чер ажылының мастери. 8 классты доосканнарны хүлээп алыр.
3. Көдээ ажыл-агыйның дириг амытаннарының ветеринарлыг хайгаралының болгаш мал кажааларын дезинфекциялаарының оператору. 8 болгаш 10 класстарны доосканнарны хүлээп алыр.

8 классты дооскан кижилер техникумга 3 чыл, 10 классты доосканнар — 1 чыл ооренир.

Училищеге кол мергежил-биле кады сургуулдар III классты чолаачының эргезин база дужаар.

Сургуулдар училищениң спорт секцияларынга, бот-тывыгыр уран чүүл бөлүмнеринге, техниктиг чогаадылга бөлүмүнге база ооренип болур. Техникумнуң сургуулдары ыяш болгаш даш чазвар, чуга демир үтүүлзалап, шеверлээр бөлгүмперге, фотолабораторияга, мотоспортка ооренип болур.

Сургуулдарны шуптузун халас аъш-чем-биле, общежитиебиле, иэик-хеп-биле хандырар.

Училищеге ооренген үезин ажыл стажынга кирер саналр.

Сургуулдарны училищени доозарынга чедир Совет Армияга

КЫЗЫЛДЫҢ УРАН ЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1983 чылда сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар. Аныяк оолдар, кыстарны училищениң культура-чыргыышкын ажылдарының салбырынга «Клуб ажылдарының режиссёру» деп мергежилге ооренирии чарлап турар. Ооренириниң хуусаазы 3 чыл. 10 классты дооскан болгаш культура албан черлеринде ажылдап турар аныяктарны ол салбырга хүлээп алыр. Училищеге киреринии күзээн кижилер мергежилгиниң аайы-биле шылгалдаңы дужаар: шүлүктерии номчуур, беседа кылыр, проза чугаалаар, орус дылга болгаш литературага (чогаал биижир), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле) шылгалда дужаар.

Директорнуң адынга дараазында документилерии кошкан билдириишкинии киирер: 286 майыктың эмчи шынзылгазы, билииниң дугайында документ (боду), 3х4 см. хемчээлдиг фото-чурук, күш-ажыл дептеринден үшта бижиишкин, культура келдизинден чоруткан бижик.

Документилерии 1983 чылдың июнь 9-ка чедир хүлээп алыр.

Киреринии шылгалдалары 1983 чылдың июнь 10-дан эгелээр.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, № 2 бажың, Кызылдың уран чүүл училищези, № 38 кабинет.

ХОЛ ШАГЫН... САМОГОН ӨРТЭЭНГЕ

Суд залындан

Кызыл хоорайның улус суду Александр Васильевич Кротовтуң херээн сайгарып көргеш, ону ниити чурумнуг күш-ажыл колониязынга үш чылда хосталгазын казып шиитккен.

А. В. Кротов 1933 чылда төрүттүнген. Республиканың Чурттагга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң автобазазынга ол чолаачылап турган. Самогон кылып турганы дээш аңаа удур 1979 чылда херек оттурган турган. Кротовтуң моон мурнунда шиитгирип чорбаанын, бүзүрелгеде эки ажылдап турарын барымдаалаш, ынчан херектии сокеаткан. Ынчалзада Кротов оон чогуур түңнел бодунга үндүрбээн болган самогон кылып садарын уламчылап турган.

Ю. Коршунов биле Н. Панина кудумчуга азырик чорда милиция ажылдакчылары оларны тудуп, азириктер сергедир черге хондурган. Эртенинде олар кайынын арага садып ишкенин чугаалаш, бажының адресин айтып бергеннер. Ол Александр Кротовтун бажының адреси болган. Уруунун төрүттүнген хүнүнге самогон кылганын ол билингеш, сатпаан мен деп тайылбырлаан. А шыныда А. Кротов 1982 чылдың декабрьнын 26, 31 хүннеринде Панинага 2-2 шил самогонну 5-5 рубльге саткан. 1983 чылдың январь 21-де А. Кротовтун бажынынга Панина биле Коршунов олар кады келгеш, 4 шилди садып алганнар. Самогон орнунга бээр акша чок болганындан оон өртээнге Коршунов Кротовка хол шагын бээр ужурга таварышкан.

Б. БОРИСОВ.

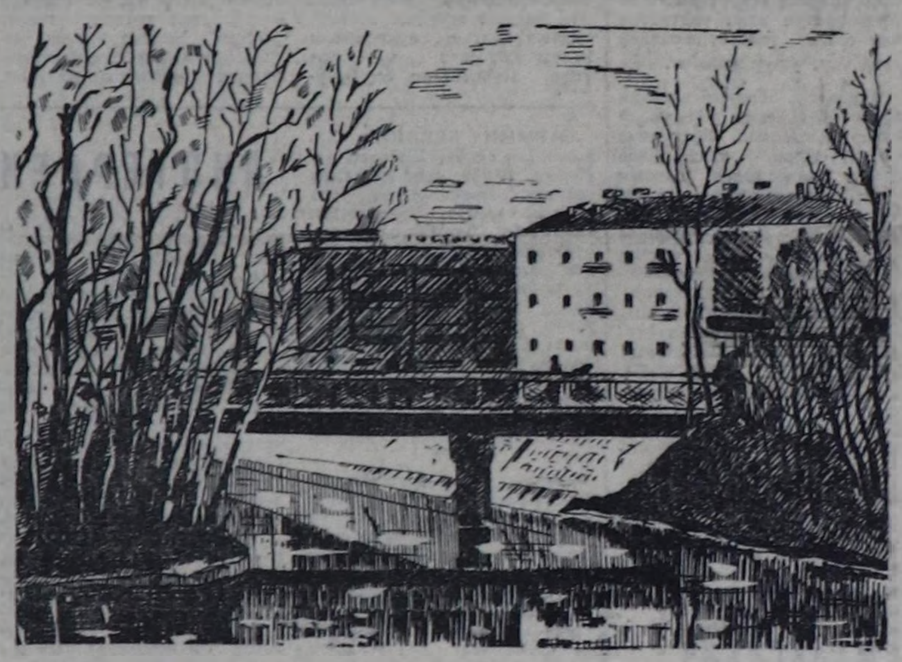

КЫРГЫС ФОЛЬКЛОР АНСАМБЛИ

Май 26-да хөгжүм-шии театрынга Кыргыс ССР-ниң улустуң артизи Э. Турсуналиевтин удуртулгазы-биле КЫРГЫС ФОЛЬКЛОР АНСАМБЛИНИҢ КОНЦЕРТИ болур.

Эгелээри 18 ш. 30 болгаш 20 ш. 30 минутада. Билеттерни филармонияда, хөгжүм-шии театрында, «Саян» универмагта садып турар.

АГИТКУЛЬТБРИГАДАДА

О. Шынаа суурда «Отчугаш» агиткультбригада доктазмал ажылдап турар. Суур чурттакчыларынга болгаш хову туралгаларынга бот-тывыгыр уран чүүл бөлүү солун программалыг концертин бараалгадып келген. Культура бажыңының эргелекчизи Маргарита Шойдак малчыннарның бригада төптеринче үнүүшкүнерии организастап, лекция, беседаныдаа кылып турар.

Агиткультбригадада хөйниити ажылдарга идепкейлиглер хөй. Ындыгларга Ирина Шалык, Тамара Сарыглар, Арсений Агбан оларны адап болур. Бо хүннерде бот-тывыгыр артистер концерт номерлерин чаарткан, белеткел ажылдарын чорудуп турар. Олар удавас кыргылда пунктуларынче, малчын төптерже үнүүшкүнерии кылып, концертии бараалгадыр.

Т. КУНГА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40—Зарядкаже, чыскаал!» 8.55— Концерт. 9.25 —«Балхаш». Документалдыг телефильм. 9.40 — «Будильник». 10.10 — «Совет Эвилелиниг бараан боон тур мен!» 11.10 —«Кадыкшыл». 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.25 — Делегейпиң чадаг-терге чарыжы. ЧССР-деп дамчыдылга. 12.40— «Кодээнии шагы». 13.40—«Музыка киоскузу». 14.10—Совет черге ужуражышкыннар. 14.25 — Мультфильмнер. 14.55 —«Богун силерниинге чыглыр бис». 15.55 —«Аян-чоруккучулар клуву». 16.55 — «Улам улуг негелде болгаш харыысалга дээш». «Ол-ла черинге шиитпирлээр» деп болук дамчыдылгадап. 17.55 — 18.10 —Чапсар. 18.10 —«Делегей панорамазы». 18.55 — Конперт. 19.45—«Контрольная полоса». Урап-чечен фильм. 21.00 — «Ye». 21.30 — Конперт. 22.25 —«Город, который люблю». Документалдыг телефильм (Алма-Ата). 23.00—00.50 —Футболга Европа чемпионадының шилиндек маргылдаазы. Польшаның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары ойнаар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30—Тоолдуң аалчылары. «Финист —ясный сокол». 17.10 —Эртем-тайылбырлыг фильм. 17.30 — Жан-Кристоф». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 18.25 — Мультфильмпер. 18.45 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 19.15 — Бүгүдеге стадион. 19.45 — Улустуң аялгалары. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар». 20.15 — Байдаркаларга болгаш каноэ эжиплиреринге чурттар аразының маргылдаазы. 20.50 — «Ергаки». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Ye». 21.20 — 22.45—И. Тургенев. «Провинциалка». Телешии.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

АГААР

Агаар станциязының мелоозин ёзутаар алырга, республикага богун бүргеп аязыр, чамдык черлерге биче чаңстаар. Сонгу-барыын утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 1—6, хүндүс 8—10 градус чылыыр.

Кызылга бүргеп аязыр, сонгу-барыын утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 1—6, хүндүс 8—12 градус чылыыр.

КИНО

МАЙ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Человек, который закрыл город» 9.30, 11.20, 21.00. «Москва слезам не верит» 13.10, 15.50, 18.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Живая радуга» 9.30, 13.40, «Ангар-18» 11.20, 15.00, «Трудная роль» 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Не хочу быть взрослым» 10.00, 12.00. «Грачи» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «4 : 0 в пользу Танечки» 11.00, «Пришло время любить» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Осиное гнездо» 14.30, «Ошибка резидента» 16.00, 19.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Избранник Великого духа» 11.30, «Чужой» 13.20, 16.10, 19.00 шактарда.

МАЙ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Берегите мужчин» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Всадник на золотом коне» 10.00, 11.40, 13.30, «Человек, который закрыл город» 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Живая радуга» 15.00, «Влюбленные» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тень воина» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Родился я в Сибири» 18.30, 20.30 шактарда.

МАЙ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Берегите мужчин» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Всадник на золотом коне» 10.00, 11.40, 13.30, 15.10, «Человек, который закрыл город» 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Живая радуга» 15.00, «Версия полковника Зорина» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Судьба резидента» 17.30, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Грачи» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Редакциянуң адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефонпары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетүүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, ноэээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун неэбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 1631.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС — 00159.

Бүгү чүрттавтың пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 120 (12210) | 1983 чылдың май 24, вторник | 1925 чылда үнделеттингеи | Өртээ 3 коп

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫ: БОТТАНДЫРАРЫНЫҢ ҮЕ-ЧАДАЗЫ

П. И. Кравченко,
СЭКП обкомунуң ийиги секретары

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг үндезиглээш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын хүлээп алган СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң эртеииниден бээр бөгүн бир чыл болган. Ол Программа кодээ ажыл-агыйның болгаш аңаа хамаарышкан адырларның хогжүлдезиниге үндезин өскерилгеии болдурган. Программаның соруглагы, ында кирген хемчеглер чүрттүң чоиун болдунарда кыска хуусааларда аъш-чем продуктулары-биле идегелдиг хандырарынче утланган. Ол дээрге чүге бирги чергенин экономиктиг эвес, харын чугула социал-политиктиг соруглуг болур. Бистиң партиявыстың чоиуң чаагай чорууи кодүреринче, совет кижилериниң амыдыралчы айтырыгларын бүрүн хандырарынче утланган угланышкыны СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниг илереттингеп.

Аъш-чем программазының онзагай чүүлү болза, ооң чаңгыс вай болуп турарында, кодээ ажыл-агыйның болгаш үлетпүрүңү ону харылаи турар адырларының, садыгның күжениишкинерин каттыштырарында, оларның шуптузуның ажыл-чорудулгазын чаңгыс иитпп соруглага — бедик шынарлыг аъш-чем продуктуларын бүдүрерин коодүрүнче база оларны хөреглекчилерге чедирериие чедиишкиннер ажыл-агыйның материал-техниктиг базазы быжыккан, удуртулганың чаа органнары — агроүлетпүр каттыжышкынарының органнарын турғузары доозулган, ажыл-агыйларның экономиктиг байдалдары экижээн. Кодээ ажыл-агыйн бүдүрүлелериниң коллективтеринде бүдүрүлге болгаш технология чуруму бедээн, агроүлетпүр комплексинииң кежигүнериниң кады ажылдажылгазы экижээн. Аъш-чем программазын чер-черге боттандырарының организакчылары партия райкомнары болгаш оларның чоокта чаа турғустуган кодээ ажыл-агыйн килдистерн болуп турар. Олар шуптуу ам безин көскү түннеидерни бериг турар.

Совет Тывазының ажылчы чоиу бөгүн совет хүже-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин хей-аът киирикчи болгаш мобилизакчы күштүг документтиг хүлээп алган. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Ю. В. Андроповтуң СЭКП ТК-ның апрель хуралынга чугаазы партия, совет, кодээ ажыл-агый органнарының, бүгү күш-ажылчы коллективтериниң ажылын экижээриниң чаа кодүрлүүшкүнүн болдурган. Партияның область организациязының, республиканың бүгү кодээ ишчилериниң күжү Тылары хүн бүрүде күжениишкинин моонневишаан, ук соруглагны шиитпирлэринге салдынган хей акша-хөреңни беримчезин бөгүн-не, а даарта оон-даа хөйнүг берген турғун дээш ажылдаар ужурлуг»—деп, эш Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунга чугаалаан.

Аъш-чем программазын хүлээп алгандам бээр эртеен үе СЭКП-ниң аграр политиказының шынынын бадыткаан. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң материал-техниктиг базазы быжыккан, удуртулганың чаа органнары — агроүлетпүр каттыжышкынарының органнарын турғузары доозулган, ажыл-агыларның экономиктиг байдалдары экижээн. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлелериниң коллективтеринде бүдүрүлге болгаш технология чуруму бедээн, агроүлетпүр комплексинииң кежигүнериниң кады ажылдажылгазы экижээн. Аъш-чем программазын чер-черге боттандырарының организакчылары партия райкомнары болгаш оларның чоокта чаа турғустуган кодээ ажыл-агый килдистери болуп турар. Олар шуптуу ам безин көскү түннеидерни бериг турар.

Совет Тывазының ажылчы чоиу бөгүн совет хүже-биле бир дөмей, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин хей-аът киирикчи болгаш мобилизакчы күштүг документтиг хүлээп алган. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ның апрель хуралынга чугаазы партия, совет, кодээ ажыл-агый органнарының, бүгү күш-ажылчы коллективтериниң ажылын экижээриниң чаа кодүрлүүшкүнүн болдурган. Партияның область организациязының, республиканың бүгү кодээ ишчилериниң күжү Тыва АССР-ниң 1990 чылга чедир Аъш-чем программазын боттандырар хемчеглерин алган СЭКП обкомунуң VI пленумунуң шиитпирлерин күүседирииче утланган. Кодээ ажыл-агый органнарының удуртулгазын турғузары доозулган: республиканың болгаш районнарның агроүлетпүр каттыжышкынарыиың турғустунган. Совхозтарга сангоо талазы-биле улуг дуза көргүстүнген. Кодээ ажыл-агый продукциязын садыг алырының чаа ортектери күштүг болган.

Тывазың кодээ ишчилери партияның болгаш чазактың сагыш салышкынынга харыы кылдыр планнарны күүседир болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыштa хаара туттунган, чүрттүң Аъш-чем программазын боттандырар херекке боттарының үлүгүн киирип турарлар. Он бирги бештиң чылдың ийи чылында күрүнеге эът, сүт, дүк, чуурга садарынын планнарны күүсеттингеи. Эрткен дөрт айларда совхозтар күрүнеге эът садарын эрткен чылдың ол үезииден 10,8 хуу, сүттү — 17,8 хуу, дүктү — 17,3 хуу, чуурганы — 7,1 хуу хөйнү саткан. Агаар-бойдустуң байдалы берге-даа болза, чер ажылының ажылдакчылары часкы хову ажылдарын организастыг эргелээн. Күш-ажылчы коллективтерде Тываның ССР Эвиделиниг каттыжынындан бээр 40 чыл ооргa чедир беш чылдың дөрт чылының планнарын күүседир дээш социалистиг чарыш калбарып турар. Ынчалзажок чедип алган чедиишкиннерге сеткил ооржургап болбас. Кодээ ажыл-агыйны хогжүдериниң болгаш Аъш-чем программазын шиитпирлээриниң темпилерин дүргедедиринге бергелерни ажып эртер талазы-биле идепкейлиг ажыл херек деп, эш Ю. В. Андроповтуң СЭКП ТК-га хуралта берген айтыышкыны биске чугула ужур-дузалыг.

Бүгү кодээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидер, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин ковүдедир херекке бирги чергенииң соруглагы болза чер ажылын улам ында кодүрери болур. Чер ажылын экижидери, тарылга шөлүнүң гектар бүрүзүнден эң хөй беримчени алырының оруктары бо.

Бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни бүдүрериие кол кичээнгейни уланлырары чугула. Ол чокта мал ажылының продуктулуун бедидерн берге. Хөй чылдыг сигенненрниң шөлүн улгаттырары, рапсты, допиикти, соргоиу, чиигe-тараанны болгаш дазыл чемнитиг үнүштерни ковүдедир тарыры — мал чемнерииң курлавырын элээп ковүдедир. Силос культураларын, ылаңгыя кукурузаны тарырын экижидери чугула. Ол культураииң погаан массазының дүжүдүүң соолгу үеиидерде чаваге болуп турарьі ону тарырымның технологиязын хелүн эрттир үреп, одурүлгаар аразын болбазыратпайн турганы-биле таймыбырлаттынар. Бистиң байдалдарывыста кукурузаны тарып остүрериниң технологиязын экижидериниң күсеин-биле кукуруза массазының бедик дүжүдүн алыры — ол дээрге фермаларны мал чемн-биле хандырар талазы-биле чиигe айтырыглары шиитпирлээри-дир. Суттатгыг черлерииң ажыглалын үидезиниг ажыктыын бедидер, кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин ковүдедир херекке бирги чергенииң соруглагы болза чер ажылын улам ында кодүрери болур. Чер ажылын экижидери, тарылга шөлүнүң гектар бүрүзүнден эң хөй беримчени алырының оруктары бо.

Бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни бүдүрериие кол кичээнгейни уланлырары чугула. Ол чокта мал ажылының продуктулуун бедидерн берге. Хөй чылдыг сигенненрниң шөлүн улгаттырары, рапсты, допиикти, соргоиу, чиигe-тараанны болгаш дазыл чемнитиг үнүштерни ковүдедир тарыры — мал чемнерииң курлавырын элээп ковүдедир. Силос культураларын, ылаңгыя кукурузаны тарырын экижидери чугула. Ол культураииң погаан массазының дүжүдүүң соолгу үеиидерде чаваге болуп турарьі ону тарырымның технологиязын хелүн эрттир үреп, одурүлгаар аразын болбазыратпайн турганы-биле таймыбырлаттынар. Бистиң байдалдарывыста кукурузаны тарып остүрериниң технологиязын экижидериниң күсеин-биле кукуруза массазының бедик дүжүдүн алыры — ол дээрге фермаларны мал чемн-биле хандырар талазы-биле чиигe айтырыглары шиитпирлээри-дир. Суттатгыг черлерииң ажыглалын үидезиниг

(Уланчызы 2-ги арында).

Хүннүң медээлери

Июньнуң үлүүнде

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың муң-муң кижилиг коллективи июнь айның күш-ажылчы үлүүнче киргеи.

Бирги квартазда Бүгүзавилел чарыжынга ийиги черни эзлээш, комбинаттың коллективи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткеи, продукцияи бүдүрерни ковүдеткеи. Олар 4 муң тонна даг-дүгүи болбазырадып кылгаш, түдүрүп чорутkан. Бо күш-ажылчы чедиишкинде дуржулгалыг специалист В. Д. Серен удуртkан бөдүүн даг-дүгү болбазырадыр пех үлүг үлүүи киирген. Ол коллективте күш-ажылдың сагыша-чуруму эки.

В. А. Юсупова удуртkан түрмектеп-сорттаар комплекс мурнакчы коллективтериниң санында киргеи.

Комбинаттың коллективи беш айларның бүдүрүлге планын чедиишкиниг күүсеткеи. Бо беш чылдың эгезииден бээрчилгы бергеи өрези-биле үзе санашкаш, ийиги кварталдың болгаш чыл планнарын хүүсаа бетинде күүседирии хүлээгеи.

Л. БОСЕНКО.

Ажыглалга киирер

Кызыл-Мажалыктың бот - оруга - чарылгалыг сеителге-түдүг участогунда К. Б. Дүүпке удуртkан шеверлекчилер бригадазының ажылы мактадыг. Коллективте шүүлү 7 кижи бар. Бригада кежигүнериниң хей иезии комсомолчу-аныыктар. Олар участокта бригадалар аразында эки түңнелдя көргүзүп, ай, квартал планын ажыр күүседип келгеи. Бригадада чыдагаан чок черге ажыл шагы үзер, оон озалдаар чорук чок.

Бо чылын К. Б. Дүүштүң бригадазы Кызыл-Мажалыкта ийи кат чаа ажаалга кассазының ишкин ажылын болгаш эш-оолга удуртkан малярлар бригадазы ында ажылдап турар. Оларның ажыл-херээ бүдүүгүр. Өрээл бүрүзүнүң шалазын, эжиин, сонгаларын будуурун бедик бүдүрүкчүүт чорудуп турарлар. Малярларның кылган ажылының шыпары эки.

Квартира бүрүзүн шалыпкын будуп, бүдүрүкчүүт ажылдарынга социалистиг чарыш улуг рольдуг болуп келгеи. Оон ажыктыын, эки саддарлыын билир болгаш бригадир чарыштың бирги чергенин айтырын кылдыр көрүп, оны тудугжу кыстар ортузунга дээштиг организастап келгеи. Ындыг ажыл багай эвес түңнедиг болуп турар. Чамдык малярлар хүнде 24 дөрбелчин метр черии будуур планын 30 дөрбелчин метр чедирип турар. Шак ындыг шалып ишчилер бригадада эвээш эвес. Оларга Надежда Ооржак, Зинаида Байыр, Тамара Шыырап, Аля Чыргал, Люба Ортол хамааржырын бригадир чоргаарал-биле адады. Чогум-на ынчан бистиң фотокорреспондентивис Ю. Кесарьков бригаданың шалыпчыларын (адаанда чурукта) чурукка тырттыра шаап алам.

ЧАА АРГА-БИЛЕ

Уфада М. Ф. Фрунзе аттыг техниктиг резина кылыглар заводунуң коллективи сугбазе ыяш салдадың бадырар дериг-херексел кылып үндүрерин шиитпээдиг алган. Ол болза резиннеи каан пестен кылган дөрт метр узун дурттуг понтоннар-дыр. Оларны дагган салдың ортузундан адаа-биле кежир чорудуп алыр.

Ындыг арга-биле миитты салдадың бадырарга, миитың чидирии чок болур, сут оруунга аймылды эккожедир, оон аңгыда бичии хемнерге чүгле үеилөшкии үеиниде ыяш салдадыр эвес, ескеда үелерде салдадың бадырып болур. Хемге душкеи, сут шитти-биле салдап чоруур ыяштар эккоп болур, бойдус камталалының айтырыгына ол база бичии эвес ужур-дузалыг.

ДЕРЗОН

Донецкиниң Виноградвое суурунуң чүрттакчызы Варвара Дрозд «Родина» колхозка ийи билдиришкин киирген: бичии уруун уруглар комбинадынга турғузар дугайында болгаш бодун сүт фермазынга саанчыладыр дугайында. Оон-биле кады малчыларның болгаш тараажыларның хүрөзеңиинге үжеи авалар киргеннер: оларның уругларының садикке турар ойүн чеде берген. Күжү кошкак ийи колхозту каттыштырарының мурнунда Виноградвое суурну Новоазавск районга перспектив чок суур деп санап турган. Ол чорук оон келир үеиниде бир ында көргүнче депутаттарны албадаан. Анда консерва кылыр цех тудуун эгелээн, эрги фермалар орнунга мал ажылының комплекзинии турғускан. Суурларың хереглелдерни өөреиип көргеш, колхоз хереглелиниң күсеин-биле садыг төвүн, клубту болгаш уруглар комбинадын тудуп дооскан. Амгы үеде Кызыл-Мажалыкта чүнар-бажыңның даштыкы сеителгезин кылып турар. Бо чайын бригада ийи чүртталга бажыңынга шеверлел ажылын кылып, ажыглалга киирер.

Тываның ССРЭ-ге эки тура-биле каттышканының 40 чыл оюн төлептиг күш-ажыл-биле утkуур дээш коллектив шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

С. БАЛЧЫР.

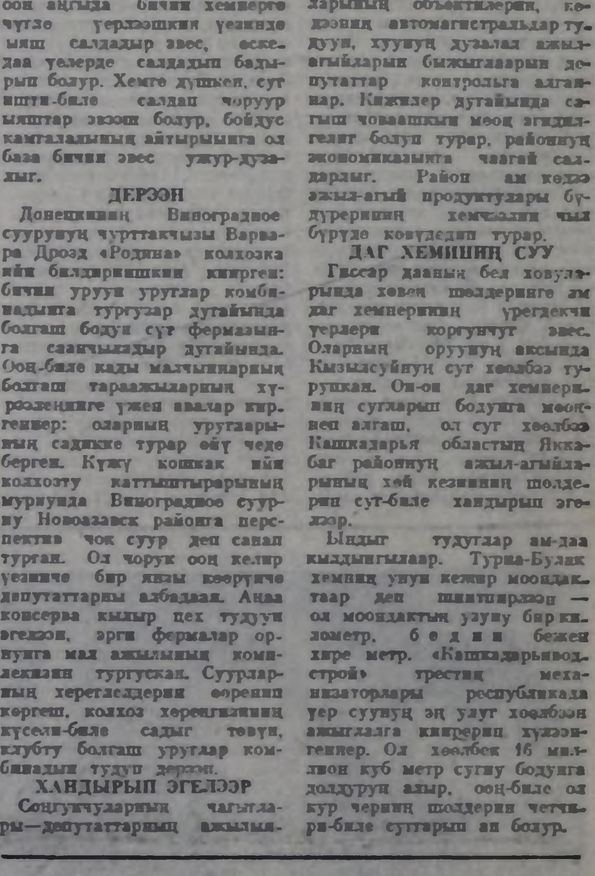

Хөлээлге күүселдезин хынап тур бис

ХОЖУДАП ТУРАР

Бо хүнерде кодээ ишчилериниң бүгү ажылы Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг утkуурунче утланган. Ам планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш чер бүрүзүнде калбаргап.

Республиканың кодээ ишчилери, майның 16-ның медээзин ёзутаар алырга, чартык чылда күрүнеге эът садар планын 58,6 хуу күүсеткен азы эрткен чылдың бо үедегн деңнеэден 4749 центнерни хөйнү саткан. Ылаңгыя Кызыл район планын 99,4 хуу, Каа-Хем 80,5 хуу күүседип, бо талазы-биле чедиишкиниг ажылдап турар. Бай-Тайга, Тожу, Каа-Хем, Эрзин районнардан өске районнар эрткен чылдан дээре ажылдаан. А эң-не соолгу черде—планын 28,2 хуу күүсеткен Бай-Тайга, 20 хуу күүсеткен Өвүр районнар чоруп турар. Ниитизи-биле алды район планының чартыын безин күүседип шыдаваан.

Ажыл-агыйлардан бөгүнге чедир алды совхоз күрүнеге эът садар планын күүседип алган. Оларның аразында «Коммунизминиң херели» совхоз планын 2,3 катап, куш фабриказы 1,5 катап ажыр күүсеткеш, социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнү эзлеп турар. Бай-Тайгадан өске районнар шуптузу эрткен чылдан дээре ажылдаан. А эң-не соолгу черде—планын деңгүп-ле 20 хуу чедирген Мөңгүн-Тайга район. Оон дараазында—планын 46,9 хуу күүсеткен Өвүр, 47,5 хуу күүсеткен Бай-Тайга районнар.

Ажыл-агыйлардан «Совет Тыва», «Ак-Туруг» болгаш Жданов аттыг совхозтар күрүнеге сүт садар планын ажыр күүсеткилеп алганнар. Ынчалзажок дыка хөй ажыл-агыйлар планының чартыын безин күүседип шыдаваан. Ылаңгыя сүт бүдүрер «Кызыл тук» (Каа-Хем район), «Өөк» совхозтарның коргүүү планың чартыынга безин четпес.

Республиканың күрүнеге сүт садар планы майның 16-га чедир 69,9 хуу күүсеттингеи. Эрткен чылдың деңгээзиниеи 13867 центнер сүт артыр дужаттынган. Танды район планын 75,2 хуу, Бии-Хем 73,5 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одурүүн эзлеп турар. Бай-Тайгадан өске районнар шуптузу эрткен чылдан дээре ажылдаан. А эң-не соолгу черде—планын деңгүп-ле 20 хуу чедирген Мөңгүн-Тайга район. Оон дараазында—планын 46,9 хуу күүсеткен Өвүр, 47,5 хуу күүсеткен Бай-Тайга районнар.

Ажыл-агыйлардан «Совет Тыва», «Ак-Туруг» болгаш Жданов аттыг совхозтар күрүнеге сүт садар планын ажыр күүсеткилеп алганнар. Ынчалзажок дыка хөй ажыл-агыйлар планының чартыын безин күүседип шыдаваан. Ылаңгыя сүт бүдүрер «Кызыл тук» (Каа-Хем район), «Өөк» совхозтарның коргүүү планың чартыынга безин четпес.

Республиканың күрүнеге сүт садар планы майның 16-га чедир 69,9 хуу күүсеттингеи. Эрткен чылдың деңгээзиниеи 13867 центнер сүт артыр дужаттынган. Танды район планын 75,2 хуу, Бии-Хем 73,5 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одурүүн эзлеп турар. Бай-Тайгадан өске районнар шуптузу эрткен чылдан дээре ажылдаан. А эң-не соолгу черде—планын деңгүп-ле 20 хуу чедирген Мөңгүн-Тайга район. Оон дараазында—планын 46,9 хуу күүсеткен Өвүр, 47,5 хуу күүсеткен Бай-Тайга районнар.

Ажыл-агыйлардан «Совет Тыва», «Ак-Туруг» болгаш Жданов аттыг совхозтар күрүнеге сүт садар планын ажыр күүсеткилеп алганнар. Ынчалзажок дыка хөй ажыл-агыйлар планының чартыын безин күүседип шыдаваан. Ылаңгыя сүт бүдүрер «Кызыл тук» (Каа-Хем район), «Өөк» совхозтарның коргүүү планың чартыынга безин четпес.

Бистиң корр.

МУРНАП ТУРАР

Садыг министерствозунуң АТБ-зинде бирги квартазда социалистиг чарыштың тиилекчизи коммунист Н. М. Нефедовтуң удуртkаны чолаачылар бригадазы чартык чылдың планныг онаалдазын күүседиринге чоокшулаан.

Бригада кежигүннери боттарынга быжыглаан автомашиналарының техниктиг ажаалдазын эки хайгаарал, кыыар-чаар материалдарын каминг чарыгдаанындан турушкун, үзүктелиишкин чок ажылдап турар. Чолаачыларның ниити чедиишкининии бир чажыды — күш-ажылды билдиглиг организастаанында.

Ол бүгүнүң ачызында Александр Галиктионов, Юрий Рязанкин, Александр Хомушку ай бүрүзүнде чүүк соортур планын 40—50 хуу ажырып, өскелерни мурнап турар.

Бистиң корр.

МУРНАКЧЫЛАР БРИГАДАЗЫ

Наймыслал Кызылга чурттаалга бажыңнары, общежитиелер, уруглар албан черлери, магазиннер болгаш өске-даа тудуглар ажыглаалга кирип турар. Чоокта чаа 500 кижи чурттаар бешь кааът общежитиениң бир талазын дужаган. Ында «Тыва тудуг» трестиң дашчылары, шеверлекчилери чурттаи эгелей берген.

Удаваг ол общежитиениң өске чартыын чаа чурттакчыларга хүлээдип бээр дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу В. Б. Борбак-оолга удуртkан малярлар бригадазы ында ажылдап турар. Оларның ажыл-херээ бүдүүгүр. Өрээл бүрүзүнүң шалазын, эжиин, сонгаларын будуурун бедик бүдүрүкчүүт чорудуп турарлар. Малярларның кылган ажылының шыпары эки.

Квартира бүрүзүн шалыпкын будуп, бүдүрүкчүүт ажылдарынга социалистиг чарыш улуг рольдуг болуп келгеи. Оон ажыктыын, эки саддарлыын билир болгаш бригадир чарыштың бирги чергенин айтырын кылдыр көрүп, оны тудугжу кыстар ортузунга дээштиг организастап келгеи. Ындыг ажыл багай эвес түңнедиг болуп турар. Чамдык малярлар хүнде 24 дөрбелчин метр черии будуур планын 30 дөрбелчин метр чедирип турар. Шак ындыг шалып ишчилер бригадада эвээш эвес. Оларга Надежда Ооржак, Зинаида Байыр, Тамара Шыырап, Аля Чыргал, Люба Ортол хамааржырын бригадир чоргаарал-биле адады. Чогум-на ынчан бистиң фотокорреспондентивис Ю. Кесарьков бригаданың шалыпчыларын (адаанда чурукта) чурукка тырттыра шаап алам.

Даргазы ЭНДУМЕ.
Секретары БОЙДУ.

САТ.

Совет Тыванының 40 чылынга уткуштур

НИИТИ КҮШ-БИЛЕ

ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле киргенинден бээр 40 чыл оорга төлептиг ужуражыры-биле Эрзин райпозунуң коллективи бедиткеи социалистиг хүлээлгелерни алган.

Ында партия, профсөвилел организацилалары ол чарышка районуң бүгү күш-ажылчы коллективтерин, кижи бүрүзүн идепкейлиг киришкиерииче күштүг моонизээн. Социалистиг чарыштың дээди хевири — коммунистиг күш-ажыл дээш ишчээшкинде райпо коллективиниң ажылишчилериниң 90 хуузу хаара туттунган. Социалистиг чарыштың ай, квартал санында түңнээрде коллективте коруучурумнуң, күш-ажылдың сагыша-чурумунуң байдалын бир кол чүүл кылдыр көрүп турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерииге, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Ю. В. Андроповтуң ада чугаазында айтышкыннарга хүүштур коллективке сагыша-чурумну быжыглаарынче утланган айтырыглары районда партиянның ажык хуралынга чугаалашкан, тускай хемчеглерни үндүрген.

Райпо коллективи бо чылдың планын декабрь 28-не чедир күүседирнн, пландан ажыр 50 муң рубльдин баразынын садарарын хүлээнген.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур магазиннерниң, столоваларының девискээрин чаагайжыдар. Эрткен чылдың ноябрьда ажыглалга киргеи кызыл-булуунду дериир. Магазиннерниң ишкинге национал каасталгаларны, девискээрге спорт шөлүн кылыр.

В. МААДЫР.

АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫ: БОТТАНДЫРАРЫНЫҢ УЕ-ЧАДАЗЫ

(Төнүүге. Эгези 1-ги аринда). ранче угланган сорулгаларның бирээзи. Ол бүгүнү хөрзүнүн хаттан болган сугдан үрелир чорууңга удур чепсектерни, машиналарны комплекстиг ажыглавышаан, чер ажылының зона системазынга үнделел боттандырар ужурлуг. Партия, совет, кодээ ажылагый органнары, районнарның агроүлетпүр каттыжышкынналары, совхозтарның удуртуучулары болган специалистер, күш-ажылчы коллективтер чер ажылының продукциязын бүдүрери воскүзүбиле немей өстүрери бо чылын-на хандырар хүлээлгелиг.

Тываның малчыннарының мурнунда база харыысалгалыг сорулга туруп турар. Беш чылдың ийи чылдарында болган бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът, сүт, дүк, чуурга садарының планнарын олар күүсеткен-даа болза, республиканың кодээ ажылагый бүдүрүлгезинниң ол кол адырында улуг курлавырлар болган аргалар бар. Мында ажылдың кол угланышкыны —бүгү чүүл малдарның баш санын немей өстүрери, малдың чидириглери-биле демисел болгаш ооң продуктулуун бедидери болур. Совхозтарда воотехния болгаш ветеринария ажылының деңгеллиниң ношкаандан, ажыл-агыйжы эвес чоруктардан, малдың чидириглерин болдурар болгаш ону самчыгдаар чоруктардан республиканың совхозтарының хөй кезиниде малдың чаш толуп өзөштү ап, хөй совхозтарда болгаш районнарда малдың баш саны кудулап турар. Сөөлүг беш чылдарда Бии-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Таңды, Тожу болгаш Кызыл районнарда мыйыстыг бодa малдың баш саны кызырылган. Ол-ла үениң иштинде Эрзин, Барыын-Хемчик болгаш Мөңгүн-Тайга районнардан анчыза, бүгү районнарда шээр малдың баш саны кызырылган. Мал ажылында байдалды шыгтыызым-биле экижидер херек. Малдың баш санын немей өстүрерин үнделиин-биле экижидер, оларны ажаан-хайгаараарынга таарымчалыг эки байдалдарны тургузарының күсели-биле малдың өлүп хораар чоруун эвээжедири — республиканың малчыннарының мурнунда бо хүннерде кол сорулга. Малдың продуктулуун бедидериче онза кичээнгей салыры чугула. Ол сорулга-биле зооветеринарныг болган селекциялуксаажыдылга ажылының бүгү комплекстерин долу ажыглаар, малдың структуразын сайыраңгайжылары чугула. «...Амгы үеде мал ажылында кол чүүл—бир инекке опаалптыр сүт саалдазын болгаш күрүнеге дужаап турар малдың ортумак деңнелин ковудедири болуро — деп, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга тодаргайы-биле айтыкан.

Мал болгаш чер ажылын хөгжүдеринниң чугула айтырыгларының дүгайын чугаалап тура, ында кандыг-даа ажылды эки, дең-дескн тургузарының үнделиин практиканыг-биле холбаалыг экономиктиг ажыл болур дээрзин уттуп болбас. «Экономика камгалагалыг болур ужурлуго деп бош чылдың лозунгу күш-ажылды планнаарда, организастаарда болгаш ооң төлевирин чорударда, материалдыг, сан-хөө, күш-ажыл курлавырларын ажыглаарда ажыглаттынар ужурлуг. Оон адыңда экономиктиг факторлар кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин ковудедирде нол идиг бериишкини болур ужурлуг. Ынчангаш бот-оруула-чарыылгаже шилчилге, бригада нерээнин боттандырары, ажыл-агыйны чорударының чагыырар-дужаар методтарын солуурун бүдүрүлгени эргелеп башкарарының үнделиин болур ужурлуг. СЭКП ТК-ның болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладында көрдүнген экономиктиг хемчегерни боттандырганының соонда совхоз бүрүзү бедик көргүзүглерлиг, кампалганыг, орулгалыг ажылдаар ужурлуг — бо хүннерде айтырыг ынчаар тургустуунуң турар. Бо дугайында принципиалдыг бүгү талалыг чугаа СЭКП обкомунуң VIII пленумунга болган.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниг дүүштүр сорулгаларны боттандырарынга эргелеп башкарылганың чаа органнары — агроүлетпүр каттыжышкынналарының ролю улуг. Оларны тургусканы бүдүрүлге ажылчорудулгазынга болган чурттакчы чонну аъш-чем-биле хандырарынга совхозтарның болган холушкак адырларының бүдүрүлгелериниң күжениишкинин дүүштүрүп таарыштырарын көрүп турар. Районнарның агроүлетпүр каттыжышкынналарының ажыл-чорудулгазы хой талалыг. Планнашкын, адырлар аразының бүдүрүлге-экономиктиг харылзааларын болгаш продукция сайгарылгазын, капитал тудутну, материал-техниктиг хандырылганы, кадрларны шилиирин болгаш таарыштыр тургузарын, сан-хөө ажылын сайыраңгайжыдары — бо бүгүнү чогаадыкчы ёзу-биле көөрү, экономиктиг быжыг билиглер, коллективтерге организас-массалыг улуг ажылдар, шыңгыы контроль негеттинер. Районнарның агроүлетпүр каттыжышкынналарының хуралдары район бүрүзүнге эртикилээн, ында кодээ ажыл-агыйны, еске-даа адырларны хөгжүдеринниң айтырыгларын чугаалажып көргүлээн. Ынчалза-даа ведомстволарның башкаларынчок чоруу ам-даа ажыл эрттинмээн, совхозтарның болгаш оларның кады ажылдаар бүдүрүлгелериниң чүгүлүү чергелешкен угланышкынналар-биле чоруп турар хемнеринг. Чамдык районнарның агроүлетпүр каттыжышкынналары бүдүрүлгениң ёзулуг организакчылары кылдыр боттарын ам-даа көргүзүп шыдавайн, хүн бүрүнүң анаа-ла ажылынга алзып, перспективтиг ханы айтырыгларны шиитпирлевейн, кодээ ажыл-агыйны хандырар бүдүрүлгелериниң ажылынга салдар чедкрбейн турар. Бо чыл агроүлетпүр каттыжышкынналарының чүгле организас талазы-биле быжыгарының эвес, харын СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң идип үндүрген сорулгаларын шиитпирлээр дээш боттуг ажылды идепкейжидериниң эгези болур ужурлуг.

Бо талазы-биле улуг харыысалга партия райкомнарынга онаажып турар. Олар кодээде чаа органнар дүрген быжыксын дээш сагыш салыр ужурлуг. Ажыл-чорудулганың шын угланышкынын шилип алырынга, кол айтырыгларны шиитпирлээрин ёзулуг холга алырынга, үдуртулганың саазын кырында эвес, а ажыл-ишчи стилин шиңгээдип алырынга дузалаары эргежок чугула. Үениң негелдезин ёзугаар ажылдаары, удуртулганың эргежирээн методтарын шиитпирлии-биле чайладыры, ажылды чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнге кижилерни кижизидери, тургустуунуң турар айтырыгларны ханызы-биле билири болгаш билдинлиг шиитпирлээри, кадрларны мобилизастаары, оларның харыысалгазын болгаш сагылга-чурумун бедидери — партия комитеттериниң кол сорулгалары болур. Кижилер-биле ажылдың, бүдүрүлгени организастаарының, күш-ажылга идиг берииишкинниң сөөлүг чылдарда дуржулгага хындатынган хевирлерин бо хүннерде кадбаз-биле ажыттынарының чугулазының дугайында ооң Ю. В. Андроповтуң айтымышкынналарын үнелеп көрек.

Чурттуң Аъш-чем программазының бир чыл ооң ховуларда болгаш фермаларда онзагай күжениишкинниг үеде демдеглеп турар бис. Часкы ховуажылдары изиг түлүк чоруп, малчыннар малды чайлагларга ажаан, кадарарынче киреринге белеткенип турар. Бо чылын тарааның, мал чеми болгаш оске-даа культуреларның шинналгының дүжүдүн алырын хандырары, мал ажылында ажыл-херекти көскүү-биле эжиидерин чедип алыры — кол чүүл. Ынчангаш чорудун турар бүгү агротехниктиг болгаш зооветеринарлыг хемчегерни кошкаш дээс контрольга тургузары, бо чылдың болгаш беш чылдың үш чылдарының онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш Совет Тываның 40 чыл болур ооң төлептиг уткуур дээш көдээниң ажыл-ишчилериниң демисселин күштелдирери бо хүннерде негеттинип турар.

Аъш-чем программазын күүседир дээш ам бүгү чүүл ажылдап турар. Бүгү эвилелдешкен республикаларга тодаргай сорулгалар ында салдынган. Ынчангаш республика бүрүзү — совет кижилерни аъш-чем-биле үзүктел чок хандырарының тоң чугула херээнге эң чоокку үеде-ле боттуг үлүг-хуузун киирер дээш шыгыны ажылдаар апаарр — деп, эш Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң каттышкан байырлыг хуралында бодунуң илеткелиниг чугаалаан. Партияның область организациязы, көдээниң бүгү ажыл-ишчилери боттарының хүн бүрүде ажылын анаа дүүштүр чорудар, Аъш-чем программазын боттандырарының ийиги чылында оларның күжениишкинин олче үлгедирлиг турарлар.

ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттыжып киргенинден бээр 40 чыл болур юбилейин таварыштыр республиканың база бир хөөчүн совхозтарының бирээзи — «Барлык» база тургустуганындан бээр 40 чыл болган ооң ол үеде демдеглеп эртирер. Бо хүннерде совхозтуң ажыл-ишчилериниң ортузунда бо өөрүнчүг байырлалдарга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш калбаргаш.

Совхозтуң девискээринде турар үш көдээ Советтерден Аксы-Барлык көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы Хомушку Кек-Тоннугович Топун-оол-биле салбарының ажыл-ишчилериниң чедишкиннерин, борта депутаттарның киирип турар үлүг-хуузун чугаалажып олур бис. Сөөлгү үш-дөрт чылдарда салбарда социалистиг өнүү-хөрээгинин камгалар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле дыка хөй айтырыглар шиитпирлеттингеп.

Салбырда хойжу бригада эрткен чылгы чедип алган чедишкиннерин быжыглап, бо чылдың бирги кварталында төрүүр чүс баш хойдан 91 хураганны камгалап алгаш, районнуң хойжу бригадалар аразынга социалистиг чарышка тийилекчи болган.

— Бо хойжу бригаданың кескү чедишкиннериниң чылдагаанын болгаш мал ажылында ажылдап турар депутаттарның чорудуп турар хөй ажылдарын район Советиниң депутадары, хойжу Серенмаа Дашовна Содунамның ажыл-ишчи-биле танышкаш билип алыр силер, ооң арга-дүржулгазы солун кижи — деп, Хомушку Кек-Тоннугович чугаалап турар.

Аксы-Барлыктың Ыргактыг хову бажында Мунгаш-Хаяда кыштаг. Шынап-ла, кыштаг адынга дүүшкек. Алдарлыг малчын Серенмаа Дашовнаның кыштаа ол.

Кызыл чаактыг бичии уруг дунмазын ойнаткан олур. Улуг өгнүң иштинде улуг, биче демир оруннар, шкаф, хээлиг аптаралар кырында «Весна-308» маркалыг телевизор, ооң-биле кожа радиоприемник, хевистер кырында бичии стол, сандайлар...

Өгнүң эр ээзи хоюн кежээки кадатче оъткарып чоруткан болду.

Кижилерним ажыл-ижин оларның чүрттээ олурары о р а н - с а а в а ының девискээринден кескү болду. Сигеп кажаазында ам-даа сигеп бар. Ооң чанында хой чемгерер ййи ажык кажаада шагжалар, онгачалар четчири-биле салдынган. Хой кажаазының иштө чылыг, чырык, курган, хураган кажаазы ййи — улуг, биче хураганнары анчы кажаалаар, чаа төрээн хураган тургузар клетка-лар база хой. Кадарчыларның бо бүтүнү таарыштыр кылып алганы черле еске кадарчылардан ылгалдыг. Мынча хөй мал тургузар кажааларны, ооң материалдарын кадарчылар боттары тып, кылып алган. Кодаңдан ырык эвесте, улуг кожагарда кадарчының хою кодаңынче чоокшулап чоруп олурары кескү. Келир чылдың кыжынында кадарчылар ам алзап белеткелди чорудуп турары база-ла кескү: кажаларының өдээ коптартынган, үүрмек септелге кыдынган.

Серенмаа Дашовна биле хойжу бригаданың боттарының ажыл-ижинде чедишкиннерин, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар дугайын чугаалажып олур бис.

— Бригаданың кижи чедишкиннери хойжу кодаңнарны мөөнеп, хойга специализацияны тургузуп, малчыннарның амыдырал чурттаалгазынче удуг сагыш салып, оларның ортузунга организакчы ажылды чорутканының түннелиниде чедип алдынган — деп, хойжу чугаалады. Шынап-ла, хойжу бригадада сөөлгү 2—3 чылда элээн ажылдар кылдынган. Кажааларны хойжу тудуп, септээп, малчыннарның харыысалгазын улгаттырган, малга четчир чемнең доктаамал бедеткеп ап келген.

Чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап турар малчыннарның саны ковүдээп. Оларның бирээзи бо кодаңның ээзи Данчызы Соянович биле Серенмаа Дашовна Содунамнар ол. Олар хойжулаш 8 чыл болган. Ажыл-мергежилиниге сонуургал, чүткүл, мурнакчы арга-дүржулга чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип алырынга чедирген. Чүтле сөөлгү 3 чылдың көргүзүглерни мындыг: 1980 чылда төрүүр 100 баш хойга онааштыр 100 хураганны, 1981 чылда — 103, а эрткен юбилейлиг, 1982 чылда 112 хураганны камгалап алгаш, район чемпионы болуп, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп бедик атты Серенмаа Дашовнага тывыскан. Бо чылын оларның мал төлү камгалап алган көргүзүглери база эки. Ниитизи-биле район-да кыштың, частың байдалы берге болган-даа болза, Содунамнар ам төрээн 268 хоюндан 306 хураганны, азы 100 баш төрүүр хойга онааштыр 107 хураганны камгалап алганнар.

Бригаданың хойжуларында чамдык харыысалга чок, чаш мал толуң куду алыр малчыннарны хураага үргүлүү чугаалажып келгениниң түннелиниде кадарчыларның бот-харыысалгазы белээнин Серенмаа Дашовна улаштыр чугаалады.

— Ам-даа шиитпирлээр айтырыглар хөй. Малчыннарга бажың-балгаттар тудуп, ону электрижидери, мал ажылынче аныяктарны киирери, бригада төвүн культүржүдери кол айтырыглар ол — деп, депутат хойжу чугаалай-дыр.

Кодаң хоюн өжээки олардан эккелгеш Данзычы Соянович кажаа чанында бичии электрининг шимчедикчизин хөделдирипкеш, өгже кирип келди. Өг иштинде сайгылтаан чырый берди. Ак-көк экранда «Бо хүн делегейде» деп дамчыдыкта чорун тур.

— Кыш бигай эвес болду, а час берге-дир. Кадарчы кижи чай дүшкүжеге хынамчалыг олурбас болза, сөөлгү үеде агаар-бойдус өскерлип турар апарган. Байдалывыс ам экп. Оларларны шын таарыштырып алганым черле эки болгандыр. Маңаа ам алды чыл кыштап тур мен, ынчангаш кыштың байдалы-биле олар-белчирин канчаар кадарарын билип алдым — деп, хойжу бистиң айтырыгларывыска харыылады.

Хойжулар хоюн декабрь айдан эгелеп ооладып алыр аргалыг. Чайгы үеде ыраккы Мунгаш-Актың Алдыы Ак-Ой бажында серии тайгага олар солуп чайлаар, а күзүн Хөнделен-Аксында алаакка кээр. Мынчаар хойну эки семиртип алырга көргүзүг бедик болурун олар дүржулгазындан билгел. Мал чемин чогуур үезинде эки белеткеп алыры — оларның бир кол ажылы ол. Кол кичээнгей, улуг күш-ажылды олар хой төрүп эгелээнде салып турар. Сакманчыларның ажылажын таарыштыр тургузар, хураганнарны чогуур үезинде чемгерер, эмнээри оларга бир дүрүм болган. Бо чылгы сакманчылары Самдарлаан Мөңгүш, Любовь Сая эрестиг ажылдаанын улуг хойжу мактап олуурар.

Х. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: Содунамнарның ог-бүлезин.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

МУНГАШ-ХАЯДА ЧЫРЫК

Чаа Шагаан-Арыг тудуунга бедик мергежилдиг ажылчыннар белеткээри-биле эрткен чылын «Шагонартажстрой» трестиң баазазынга № 8 кодээ профтехучилищези ажыткан.

Тудутта ажылчын күш чедишпес турганындан трестиң № 18, 20 КМК-лары база анаа хамаарышпаан еске-даа будүрүлгелери үр үеде чыл планын күүсетпейн келгенин сан, чурагайлар көргүзүп турар.

Амгы үеде кодээ профтехучилищениң баштайгы дооскучулары Чаа Шагаан-Арыгда будүрүлге практиказынга болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладында көрдүнген экономиктиг хемчегерни боттандырганының соонда совхоз бүрүзү бедик көргүзүглерлиг, кампалганыг, орулгалыг ажылдаар ужурлуг — бо хүннерде айтырыг ынчаар тургустуунуң турар. Бо дугайында принципиалдыг бүгү талалыг чугаа СЭКП обкомунуң VIII пленумунга болган.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниг дүүштүр сорулгаларны боттандырарынга эргелеп башкарылганың чаа органнары — агроүлетпүр каттыжышкынналарының ролю улуг. Оларны тургусканы будүрүлге ажылчорудулгазынга болган чурттакчы чонну аъш-чем-биле хандырарынга совхозтарның болган холушкак адырларының будүрүлгелериниң күженишкинин дүүштүрүп таарыштырарын көрүп турар. Районнарның агроүлетпүр каттыжышкынналарының ажыл-чорудулгазы хой талалыг. Планнашкын, адырлар аразының будүрүлге-экономиктиг харылзааларын болгаш продукция сайгарылгазын, капитал тудутну, материал-техниктиг хандырылганы, кадрларны шилиирин болгаш таарыштыр тургузарын, сан-хөө ажылын сайыраңгайжыдары — бо бүгүнү чогаадыкчы ёзу-биле көөрү, экономиктиг быжыг билиглер, коллективтерге организас-массалыг улуг ажылдар, шыңгыы контроль негеттинер. Районнарның агроүлетпүр каттыжышкынналарының хуралдары район бүрүзүнге эртикилээн, ында кодээ ажыл-агыйны, еске-даа адырларны хөгжүдеринниң айтырыгларын чугаалажып көргүлээн. Ынчалза-даа ведомстволарның башкаларынчок чоруу ам-даа ажыл эрттинмээн, совхозтарның болгаш оларның кады ажылдаар будүрүлгелериниң чүгүлүү чергелешкен угланышкынналар-биле чоруп турар хемнеринг. Чамдык районнарның агроүлетпүр каттыжышкынналары будүрүлгениң ёзулуг организакчылары кылдыр боттарын ам-даа көргүзүп шыдавайн, хүн бүрүнүң анаа-ла ажылынга алзып, перспективтиг ханы айтырыгларны шиитпирлевейн, кодээ ажыл-агыйны хандырар будүрүлгелериниң ажылынга салдар чедкрбейн турар. Бо чыл агроүлетпүр каттыжышкынналарының чүгле организас талазы-биле быжыгарының эвес, харын СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң идип үндүрген сорулгаларын шиитпирлээр дээш боттуг ажылды идепкейжидериниң эгези болур ужурлуг.

Бо талазы-биле улуг харыысалга партия райкомнарынга онаажып турар. Олар кодээде чаа органнар дүрген быжыксын дээш сагыш салыр ужурлуг. Ажыл-чорудулганың шын угланышкынын шилип алырынга, кол айтырыгларны шиитпирлээрин ёзулуг холга алырынга, үдуртулганың саазын кырында эвес, а ажыл-ишчи стилин шиңгээдип алырынга дузалаары эргежок чугула. Үениң негелдезин ёзугаар ажылдаары, удуртулганың эргежирээн методтарын шиитпирлии-биле чайладыры, ажылды чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнге кижилерни кижизидери, тургустуунуң турар айтырыгларны ханызы-биле билири болгаш билдинлиг шиитпирлээри, кадрларны мобилизастаары, оларның харыысалгазын болгаш сагылга-чурумун бедидери — партия комитеттериниң кол сорулгалары болур. Кижилер-биле ажылдың, бүдүрүлгени организастаарының, күш-ажылга идиг берииишкинниң сөөлүг чылдарда дуржулгага хындатынган хевирлерин бо хүннерде кадбаз-биле ажыттынарының чугулазының дугайында ооң Ю. В. Андроповтуң айтымышкынналарын үнелеп көрек.

Чурттуң Аъш-чем программазының бир чыл ооң ховуларда болгаш фермаларда онзагай күженишкинниг үеде демдеглеп турар бис. Часкы ховуажылдары изиг түлүк чоруп, малчыннар малды чайлагларга ажаан, кадарарынче киреринге белеткенип турар. Бо чылын тарааның, мал чеми болгаш оске-даа культуреларның шинналгының дүжүдүн алырын хандырары, мал ажылында ажыл-херекти көскүү-биле эжиидерин чедип алыры — кол чүүл. Ынчангаш чорудун турар бүгү агротехниктиг болгаш зооветеринарлыг хемчегерни кошкаш дээс контрольга тургузары, бо чылдың болгаш беш чылдың үш чылдарының онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш Совет Тываның 40 чыл болур ооң төлептиг уткуур дээш көдээниң ажыл-ишчилериниң демисселин күштелдирери бо хүннерде негеттинип турар.

Аъш-чем программазын күүседир дээш ам бүгү чүүл ажылдап турар. Бүгү эвилелдешкен республикаларга тодаргай сорулгалар ында салдынган. Ынчангаш республика бүрүзү — совет кижилерни аъш-чем-биле үзүктел чок хандырарының тоң чугула херээнге эң чоокку үеде-ле боттуг үлүг-хуузун киирер дээш шыгыны ажылдаар апаарр — деп, эш Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советиниң каттышкан байырлыг хуралында бодунуң илеткелиниг чугаалаан. Партияның область организациязы, көдээниң бүгү ажыл-ишчилери боттарының хүн бүрүде ажылын анаа дүүштүр чорудар, Аъш-чем программазын боттандырарының ийиги чылында оларның күженишкинин олче үлгедирлиг турарлар.

БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭН

«Хөндергей» совхозтуң чер ажылдыглары бо чылын бир-ле дугаар бригада керээзи-биле ажылдаар бот-оруула-чарыылгалыг эвеноларны тургузуп, ажылды организастаарының чаа системазынче кирген. Ол чорук күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидип, ажылчыннарның ажылдың сөөлгү түнелиниң деңгээ сонуургалын болгаш харыысалгазын бедидер ужурлуг.

Хөндергейжилер бот-оруула-чарыылгалыг ийи эвено тургускан. Ол эвеноларның бирээзин ногаа культураларын өстүрериңге, а өскээнин картофель өстүрериңге бижыглаан. Ногаа культуралары тарын өстүрер эвенода 6 кижи ажылдап турар. Ол эвенону район Советиниң депутады Билчиир-оол Монгуш удуртқан. Олар чүтле бүтә-сумун уннарын суттат ажылынга ажыглаар эвес, а харын чашкыминалырын суттарар ийи машинаны ногаа культураларын өстүрериңе киириштирер. Ногаанын гектар бүрүзүнден 120 центнер дужуун ажаан алыр планныг. Шак мындыг боттуг хемчегерни ап турган, бо чылын күрүнеге 220 тонна ногаа культураларын дужаар деп бедиткен социалистиг үлээлгени алган.

Олар ол үлээлгени күүседир дээш, 830 дорбелчин метр хемчээлиг ийи теплицада ногааларның хөй санныг рассадаларын тарын өстүрген. Ол рассадаларны 15 гектар ногаа шөлүге олуртур. Оны өстүрериңе Бопуш Кара-Сал, Зоя Ховалыг, Сенди-Сурун Сат дээш өскелер-даа эки кирижип турар.

— Бистиң бо чылын бүтү кылын чорудар ужурлуг ажылчинвестиң тодаргай планын Дуржулга сталинизының эртем ажылдакчылары коруп, ооң технологтуг картазынга чамдык немелелерни болгаш ес-ээриин киирген чүве ...ун кол агрономуу ...гуш чугаалаар

...арның сүмезин-...килер эргиде ...р үнүн база

Ногаа культураларын өстүрер звенода 6 кижи ажылдап турар. Ол звенону район Советиниң депутады Билчиир-оол Монгуш удуртқан. Олар чүтле бүтә-сумун уннарын суттат ажылынга ажыглаар эвес, а харын чашкыминалырын суттарар ийи машинаны ногаа культураларын өстүрериңе киириштирер. Ногаанын гектар бүрүзүнден 120 центнер дужуун ажаан алыр планныг. Шак мындыг боттуг хемчегерни ап турган, бо чылын күрүнеге 220 тонна ногаа культураларын дужаар деп бедиткен социалистиг үлээлгени алган.

Олар ол үлээлгени күүседир дээш, 830 дорбелчин метр хемчээлиг ийи теплицада ногааларның хөй санныг рассадаларын тарын өстүрген. Ол рассадаларны 15 гектар ногаа шөлүге олуртур. Ону өстүрериңе Бопуш Кара-Сал, Зоя Ховалыг, Сенди-Сурун Сат дээш өскелер-даа эки кирижип турар.

— Бистиң бо чылын бүтү кылын чорудар ужурлуг ажылчинвестиң тодаргай планын Дуржулга сталинизының эртем ажылдакчылары коруп, ооң технологтуг картазынга чамдык немелелерни болгаш ес-ээриин киирген чүве ...ун кол агрономуу ...гуш чугаалаар

...арның сүмезин-...килер эргиде ...р үнүн база

Аныяк-Хөндергейниң суу ажаа элбек. Ооң бир адыры болур Ары-Ойнуң кагдынган бугазын ажыл-агыйның ногаажылары ажыглаарга киирбишаан. Белдирде картофель шөлүүдеп эвээш эвес дүжүттү ажаан алырын бодап турар. Картофель биле ногаанын кайызы-даа сутта ынак үнүштер. Бир эвес оларны доктаамал суттарып, эки ажаар чүве болза, агаар-бойдустуң кандыг-даа ескерлиишкиннери турзажок, оларның элбек дужуун ап болур.

Картофель тарын өстүрер звено Хөндергейниң Белдирдеп черде 75 гектар картофель шөлүн белеткеп, ооң дээ, тараганын соң, ыяш-дажын аштап, арыглаш, ооң шөлүнүн хемчээлин улгаттырган. Звено бир гектардан 90 центнер дужуттү алырын күлээнген. Бо белен эвес сорулганы чедишкиниг боттандырар дээш, звено кежигүннери бир демниг ажылдап киришкеннер. Ол ышкаш С. У. Рукавишниковтың бригадазында он бир дашчылар, И. М. Карповтуң бригадазында канпакчылар немешкилээн. № 42 тудуг эргелелиниде он ийи бызаңчы, 10 шеверлекчи 65 аал чурттаар бажында ажылдап, будүрүлге практиказын эрттирип турарлар.

Всеволод Кечил-оол, Вадим Чуруктаан, Альберт Мөңгүш олар баштайгы хүнден эгелеп-ле дамнган ажылынга шыгыраап эгелээннер.

№ 18 КМК-ның удуртукчулары аныяк ажылчыннарны күзелдин-биле хүлээп алганнар.

Эгезинде чамдык шапта-ажыр күүседип, 2 аал иштө чурттаар ийи бажыңны ажыглаарга кииргеннер. Июнь айның ийиги чартыында база 2 бажыңны дужаар сорулгалыг ажылдап турарлар.

Бригадада күш-ажылдың сагылга-чуруму эки, чыдаган чокка ажыл шагы үзүп.

ШАЛЫПЧЫ БРИГАДА

Бай-Тайга районнуң № 741 КМК-ының Бай-Талда бот-оруула-чарыылгалыг салбырында 8 кижи составтыг бригада Совет Тываның 40 чыл ооң төлептиг уткуур дээш шудуруу ажылдап турар. 1983 чылдың бирги кварталында олар планын үлүг-хуузун ажыглаарынга белеткеп турар.

Бригадага ажылдаар кижилер чок. Бригаданың херожен ажылдакчылары — шеверлекчилерниң ажылы база мактадыг.

Тудуг ажылындан анчыда, олар шеф ажылдарынга идепкейлиг киржип турарлар. Совхозка 340 баш хой кирер кажаанны тудуп. Бай-Тал ортумак школазынга 25 кубометр токпак шиитпи белеткеп бергеннер.

Ачын-оол Иргит беш чыл улай бригадирлеп. бригаданың ажылын билдинлиг удуртуп турар.

Х. КАРА-ООЛ.

МАКТАЛДЫГ

Кырганнарның болгаш инвалидтериниң Бүрезиде интернадында чурттап турар бистер улуг, делгем Товаң чурттуусту күш-ажылчы амыдыралының, чогаадыкчы чаартыкчы чедишкиннериниң болгаш даштыкыда болуп турар болуушкуннар дугайын солуннардан мончүл, радиодан дыңнап турар бис. Ылангыя делегейниң шинчээлиниң ашкылдыг шинчээлиниң ядролуг хайыңга үүрлаанындан-биле. «Тайбыңга инакшылыг күштериниң шимчээшиниң солуннарын хайгаарал» билип ап турар бис. Бо бүгүнү биске ыяшкадып, сонуургадып турар политинформатор Бадыгыр Лопсанович Туматтың кызымак болган идепкейлиг ажылын мактап турар бис.

Мурнунда политиктиг информацияны неделяда чайгыс катап воскресеньеде эртирип турган болза, ам бир хүнүү нөйсөп. Неделяның четверг. воскресеньо хүннери — четтикпейн маңаар хүннериниве анаргаш.

Бадыгыр Лопсанович ийи чыл улаштыр политинформатор боош, ханы утка-шынарыг медээлерни биске дыңнадып, сонуургаан айтырыгларывыска билдинтир харылзап турар. Кыска-кыска яңзы-бүрү медээлерден аңгыда Б. Л. Тумат чамдыкта делегей байдалының, республика амыдыралының дугайында лекцияларыны база номчуп, интернатка массаполитиктиг ажылды эки организастап турар. Кичээнгейлиг ажылы дээш политинформаторувуска өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис.

В. И. Ленинниң төрүттүүген хүнүнге тураскаадып, күш-ажыл байырлалы—коммунистиг субботник хүнүн чыл саныңда эрттирери бисте чанчылчаан. Ленинчи субботник хүнүнден эгелээш интернаттың ажыл-ижин хайның эгелээр. Интернат маңаган тудуп, чылдың-на огород өстүрүп ап турар. Бистер хой, ешкү кыргызазынга, огородка база мал чемниң белеткелиниге киржип турар бис. Мындыг чүүлге канпанияларга Бадыгыр Лопсанович Туматтың ажылы улам идепкейжиир.

М. ТОПУЛ.

Кая-Хем район.

НЕМЕЛДЕ КҮШ

Чадаананың райүлетпүр комбинадында колдуунда-ла аныяктар ажылдап турар. Чаазынгылар бригадирин Александр Ондар аныяк кижи. Ынчангаш будүрүлгенің хоочуннары-биле бо-ла сүмелеки бээр. Дуржулгалыг ажылчыннар Т. Тюлюш (ортузунда) биле будүрүлге пачальнигы К. Күжүгет (оң талазында) анаа үргүлүү дузалажып. арга-сүмезин берип чоруурлар.

С. АЛЕКСАНДРОВТУҢ фотозу.

ның эгелээлиер. РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу А. Ф. Ягодинниң бригадазында дашчылар Александр Сүрүн-оол, Сергей Бичин, каннакчы Хүреш-оол Опай олар дагдыныкчылар Иван Чанчин, Маадыр-оол Салчак, Суворов Монгуш, Дмитрий Баудгинов олар-биле бир демниг ажылдап киришкеннер. Ол ышкаш С. У. Рукавишниковтың бригадазында он бир дашчылар, И. М. Карповтуң бригадазында канпакчылар немешкилээн. № 42 тудуг эргелелиниде он ийи бызаңчы, 10 шеверлекчи 65 аал чурттаар бажында ажылдап, будүрүлге практиказын эрттирип турарлар.

Всеволод Кечил-оол, Вадим Чуруктаан, Альберт Мөңгүш олар баштайгы хүнден эгелеп-ле дамнган ажылынга шыгыраап эгелээннер.

№ 18 КМК-ның удуртукчулары аныяк ажылчыннарны күзелдин-биле хүлээп алганнар.

Эгезинде чамдык шапта-ажыр күүседип, 2 аал иштө чурттаар ийи бажыңны ажыглаарга кииргеннер. Июнь айның ийиги чартыында база 2 бажыңны дужаар сорулгалыг ажылдап турарлар.

Бригадага күш-ажылдың сагылга-чуруму эки, чыдаган чокка ажыл шагы үзүп.

ТЕМП БОЛГАШ ШЫНАР

Чаа дүжүттүң бижыг үндезинин тараажылар салып турарлар. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң май 16-да дыңнадыы-биле алырга, чурттуң ажыл-агыйлары чазын чаштырар культураларны 91,7 миллион гектар шөлде чаштырган болуп турар. Эрткен чедн хомуктуң дургузунда 16 миллион гектар шөлде үрезин чаштынган. Ол дээрге ооң мурнунда неделяда чаштырганындан оранчок хөй. Агаарның таарымчалыг байдалы ажылдың темпилерин бедидерине дузалаан. Техниканы чер болганда улуг-улуг бөлүктер кылдыр, эвилелеп ажылаан турар. Коллективтер керээлер ёзугаар ажылдап турар бригадалар болгаш звенолар онза ылгалып турарлар.

Бүгү чурттаа тараа болгаш тараа-бобы культуралар 51,3 миллион гектар шөлде тарыттынган. Кукуруза 12 миллион гектарда, ооң иштинде тараа кылдыр бижырып алыры-биле 4,4 миллион гектар черде тараан.

Техниктиг культураларның чаштырылгазы үргүлүдеп турар. Хөвең 3,2 миллион гектарда, тарымал тооруң 4 миллион гектарда, долгуңеп-хендир 982 муң гектарда тарыттынган.

Картофель болгаш ногаа өстүрүкчүлери шалыпчы ажылдап тураалар. Картофель 2,2 миллион гектар, ногаалар 962 муң гектар шөлдү эзлээн.

(СЭТА).

«СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА ШЫННЫ КИЖИЛЕР БИЛГЕН ТУРАР УЖУРЛУГ»

Шарыг номнар туткан, үлгады берген немец кижи чоокта чаа бистиң бирога келди ол.

— Мени Вилли Вольфгартен дээр — деп, бодун ол таныштырды. — Бажыңымда орус номнар өдерик. Ам 78 харлыг мен, бо номнар еске хары кижиниң холунче кире бээр ирги бе даңы коргар-дыр мен, хүлээп ап көрүнер...

Ооң ол ирей Чеховтуң рассказтарын, Шолоховтуң «Оохум Донуң» Пришвинниң, Лавреневтиң, Ермушенковуң... томнарын бистиң мурнувуска каннын кончуг салып эгеледи.

— Орус дылга, литературага бүгү амыдыралын дургузунда аажок хандыкшып келген мен, — деп, Вилли Вольфгартен уламчылады. — Билинип шоолуг эвес, каш-ла класс дооскан мен. Ынчалза-даа Совет Эвилелиниң дугайында, ооң кижилериниң дугайында хөйну билип алырын ораддажып келген мен. Аныяктанна силерниң чуртунарны сонуургап эгелээн мен. Ооң сөөнда дайын эгелээн, Чөөн фронтуже чорудункан. Орус улустуң бижыг туруштуун, маадырлыг чоруун, ооң патриотизмин аңаа бүзүреп көрдүм. Мынчаар бодап чордум: бо кижилерниң күжүнүн, тиилелгезининг чогум дозу черле чүде ирги? Ол айтырыга харыыны тыварыпка меңээ орус дыл дузалады.

Орус дыл кырынга ооң номчаан башгайгы номнарының бирээзи — М. Горькийни

РСДРП-ниң II съездизиниң 80 дылынга

ЭРГИЛДЕЛИГ БОЛУУШКУН

Бистиң Коммунистиг партиявыс улуг болгаш алдарлыг орукту эрткен. Политиктиг ареназе үнгениден эгелээшле партия чогаадыкчы марксизм-ленинизмниң тугун бедик тудуп, ооң идеяларын амыдыралга боттандырар дээш түткүлдүг демисежин келген. Россияның социал-демократтыг ажылчын партиязының (РСДРП-ниң) II съездизинге тургустунган, ол Россияның ажылчын болган тараачыннарын ангы демеслиниң тулчуушкуннарын. оттур бүзүрелдин-биле баштаан. «Чаа хевирнин партиязы— ажылчын ангының партиязы, эртемниг коммунизмниң партиязы, социалистиг революцияның болган коммунистиг тургузуушкуннуң партиязы төөгүлүг үезе үнгенө—деп, «РСДРП-ниң II съездизиниң 80 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээн.

РСДРП-ниң II съездизи 1903 чылдың июль-август айларда чымлган. Ону чымылдырарының мурнунда В. И. Ленин концуг улуг теоретиктиг болган практиктиг ажылдарны кылган. Империализм үезинде пролетариатка II интернационалдың оппортунистиг партияларындан үндезинин-биле ылгалдыг чаа хевирнин организациязы херек дээрзин Россияның болган делегейниң ажылчын шимчээшкининиң баштыңчыларының иштинден Ленин бир-ле дугаарында билген болгаш ону эртемге үндезилеп бадыткаан. Съездиниң бодун организастап эрттирериниге база В. И. Ленин улуг ачы-хавыяалыг болган: съездини удуртур кылдыр соңгуп турган бюрога ол соңгуттурган болгаш ооң хөй-хөй хураалдарын даргалап эрттирген, программа, устав болгаш мандат комиссияларының кежигүнү турган, элээн хөй айтырыглардың талазы-биле резолюциялың төлевилелдерин белеткээн, партияның Уставының дугайында плеткелди кылган. Съездиниң протоколдарында Ленинниң чүс ажыг чугаалары, чазалгалары болгаш салган айтырыглары бар болган.

Съездиниң эң чугула херээ болза, партияның Программазын хүлээп алгары болур, ону В. И. Ленин революсчу угаан-бодалдың болгаш партияның революсчу практиказының түүлели кылдыр санап турган. «Программа дээрге, партия чүүл чедип алыр деп турарыл база ол чүүл дээш демисежин турарыл, ол бүгүнүк допчу, тодаргай болгаш ылаш шын мөдеглели-дир» — деп, В. И. Ленин съездиниң бүдүүзүнде бижээн. Партияның Программазы болза, ооң идейлиг чаңгыс эвиниң үндезини болур. Программа чокта партия болуушкуннарының янзы-бүрү эргилделериниң үезинде бодунуң шугумун кампгалап шыдаар аргалыг бүдүн политиктиг организи болуп шыдавас деп, В. И. Ленин өөредип турган.

Программаның дайынчы, революсчу угланышкынын тодарадып турар ээ чугула пунктуларының: пролетариат диктатуразының дугайын, пролетариаттың эвилечизин болур тараачыннарның революсчу ролюнуң дугайын, национал айтырының талазы-биле негелделер дугайын, ажылчын шимчээшкининиге партияның удуртур ролюнуң дугайын. Программага киирер дугайын чугаалажып коорү оппортунистер-биле чидир демиселге эрткен. Оппортунистер Программаның революсчу утка-шынарын чайладып, ап окташ, боттарының реформисти негелделерин анаа киирерин оралдажып турганнар. Оппортунистериң бүгү атаакалары ойтур шаптыргап, съезд партияның марксисчи-ленинчи Программазын—самодержавиияны, помещиктерниң болгаш буржуазияның эрге-чагыргазын дүжүрер дээш, пролетариаттың диктатуразын тургузар дээш демиселдиң программазын хүлээп алган.

Программа партияның идейлиг чаңгыс эвиниң үндезинин салган, а ону партияның организастыг Уставы быжыглаар ужуралут турган. Уставтың ленинчи төлевилелин чугаалажып көрүп турда, чугаа болза, Россияга кандыг партия тургустунган турарыл: дайынчы, сырый каттышкан, эки организастаттынган, сагылга-чурумнуг, революсчу, пролетарлыг партияны бе азы шокар, организас талазы-биле чидиргей, иштики сагылгачурум болгаш чаңгыс эптиг хөделиишкин-биле холбашпаан оппортунистиг партияны бе деп кол айтырыгның дугайында чоруп турган. Ооң-биле холбаштыр партияның шынар составының дугайында, ооң эжинде бүгү күзелдиглерге эвес, а чүгле демир дег сагылга-чурумга болгаш организастыг чорукка чагырткан мурнакчы демиселчилерге ажыдарының чугулазының дугайында айтырыг база тургустунган.

Партия кежигүнүнге кым кым бооп болуруун тодарадып турар бирги параграфты санаваска (ону соңгудге РСДРП-ниң III съездизинге Ленинниң чазалгазы-биле хүлээп алган), съезд партияның Уставының ленинчи төлевилелин хүлээп алган. Партия дээрге пролетаржы организациязының дээди хевири, чаа типтиледи тургузар дээш демиселге ажылчын ангының ээ чугула чепсээ болур, партия—ол дээрге экижи хөйүнге, кезии бүдүүнүге чагыртканы, бедик сагылга-чурумнуг, организастаттынган бүдүн организм болур дээр дугаймында идеяны В. И. Ленин болгаш ооң талалакчылары кампгалап арттырган.

Съездиге киптыккан оппортунистерге удур демиселдиң хөйлү бүзүлаар түүнеэн болза, В. И. Ленинниң талалакчыларының тиилелгеан болган, олар партияның удуртур организарын соңгуп турда, хөй кезиин алганнар. Оон бээрле В. И. Ленинниң талалакчыларын большевиктер деп, а ооң удурланыкчыларын — меньшевиктер деп адаар апарган. Съездиге демиселге төрүттүнген «большевик» деп сөс «чайгылыш чок турушту маркснст, революсчу» деп билишкин-биле домей сөс апарган.

РСДРП-ниң II съездизи улуг ужур-дуваалыг. 1903 чылда II съездиге большевик партияны тургусканы Россияның болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиге чаа үе-чаданы ажыктаан. Пролетариат бир-ле дугаарында чаа төөгүлүг байдалдарга пролетариаттың социал хосталгазы дээш ооң демиселиң чедиишкининиг удуртуп шыдаар организациязыны пролетариаттың бирле дугаар алганы ол.

Революсчу, марксисчи организациялыралың каттыжышкыны II съездиге доозулган болгаш Россияның ажылчын ажыгының партиязы тургустунган, ооң кол шынарлары: ханы революсчуузу, марксизмге чайгылыш чок шынчызы, бедик организастыы, ажылчын ангы-биле, ажылчы масселар-биле сырый харылзаалыы, пролетаржы интернационализм.

«Большевизм политиктиг угаан-бодалдың агышкыны болгаш политиктиг партия болуп 1903 чылдан бээр туруп турар»—деп, В. И. Ленин сөөлзүреди бижээн.

Большевик партияның тургустунганы Россияның болгаш делегей пролетарлыдының хосталгалыг демиселиниге эргилделиг болуушкун болган. Ленинчи партия бир-ле дугаарында артемниг социализмни массалыг ажылчын шимчээшкини-биле каттыштырган. Революсчуларның хөй салгалдарының мооңнээпи эң-не ак сеткилдиглерни болгаш угаанныларны, эреегерни болгаш шудургуларны ол партия бодунче хаара тудуп шыдаан болгаш ажылчы чоннарның революсчу демиселиниң төөгүлүг дүржүлгаларын чогаадыкчы ёзу-биле угаан, билии шыдаан. Большевиктер партиязы орус пролетариатка демократтыг болгаш социалистиг революциялардам сезеп чылдар иштинде 18 миллион ажыг коммунистерлиг, сырый каттышкан күүлүг партия кылдыр хуулган. СЭКП сайзырангай социализмниң үезинде бүгү чоннуң партиязы апаргаш-даа ангылыг характерин чидирбээн болгаш бодунуң бүдүжү-биле ажылчын ангының партиязы болуп артышаан. Совет иннтилелдиң амыдыралынга Коммунистиг партияның ролю чайгылыш чокка өзүп турара —деп демдеглээн.

СЭКП-ниң удуртулгазы-биле бистиң чуртувуста боттанган хаңы социал-экономиктиг чаартылгаларның кол түүнели болза, сайзырангай социалистиг иннтилелди тудуп тургусканы болур. Иннтилелдиң экономиктиг социал болгаш утаан-бодал амыдыралында үндезин оскерилгелериниң базазынга төөгү талазы-биле кижилериниң чаа иннтилекилгези—совет улус, иннти эртежыктар-биле болгаш алыс сорулгалар-биле, чаңгыс аай марксисчи-ленинчи идеология-биле каттыскан 100 ажыг нациялардың болгаш бичө улустарның ажылчы чоннарының бүзүлбас акы-дүүнө эвилели тургустунган. Улустарның интернационалчы пайдалының чайыннынчак көргүзүү болза, ССРЭ-ниң 60 чылын байырлааны болгаш. СЭКП-ниң удуртулгазы-биле ажылчын ангы, колхозчу тараачыннар, улусчу интеллигенция СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкининг боттандырып турарлар. СЭКП — делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгарангай дайынчы отряды. СЭКП-ниң теоретиктиг ажыл-чорудулгазын, оон принципиалдыг ленинчи политиказын акы-дүүнө марксисчи-ленинчи партиялар-биле түүлдүгүнүн детки турарлар. Ол бүгү империалистиг буржуазияның өжөн-килеңин хаймидырып турар. Оон-биле чергелештир буржуаз идеологтар эрткен үениң болуушкуннарын хажыдып турар. Ылаңгыя большевизмниң төөгүзүн, чаа хевирнин пролетаржы партиязын белеткеп тургузар талазы-биле В. И. Ленинниң теоретиктиг болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын, аңаа РСДРП-ниң II съездизиниң ролюн деңдин хажыдып турарлар.

Ынчалзажок буржуаз идеологтарның хоозун оралдажыышкыны шынны базырып азы оскертип черле шыдавас. Партия дугайында ленинчи өөредиглиң амыдыралды болгаш оскерилбес үржүдүзазын төөгүнүң дүржүлгазы бүзүрелдин-биле коргүзүп турар.

Владимир ИЗМАЙЛОВ,
профессор. (ПМА).

Тонгак Хорунолович ТАРЖА

1983 чылдың май 22-де, үр эвес аар ааражының соонда, 1949 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, республиканың (РСФСР) үжүр-дүзалыг персоналдыг пенсионер Тонгак Хорунолович Таржа мөчээн.

Т. Х. Таржа 1921 чылдың март 15-те Барыын-Хемчик районда Аксы-Барлык суурга төрүттүнген. Бодунуң күш-ажылчы намдарын ол «Аревшыны» солуунга эгелээн. 1941-1942 чылдарда ТАРЭ-ниң Тес-Хем кожуун комитединиң бирги секретарынга ажылдаан.

1943 чылда тыва эки тураачылар-биле кады фронтуже чорупкан, ол I Украин, II Прибалтика болгаш Ленинград фронтуларынга дайылдажып турган, үш удаа балыглаткан.

Совет Армиянын хүрээлеңиинден 1945 чылда халажып келгеш, Т. Х. Таржа солуунар редакцияларынга, 1956—1969 чылдарда радиодомчудулга талазы-биле комитеттиң редакторунга, кол редакторунга, даргазынга, чуртшинчилел музейиниң директорунга ажылдап чораан. 1969 чылдан 1983 чылга чедир Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң архив килдизиниң эргелекчизинге болгаш профэвилелдерниң область чөвүлелиниң архив килдизиниң эргелекчизинге ажылдап чораан.

Ажылдың бүгү-де участокгарында Т. Х. Таржа ак сеткилдиг, ээ-харыысалгалыг чорууп көргүзүп, бодунуң бүгү күжүн, билиин болгаш дүржүлгазын даалырган ажыл-херектерине берип келген.

Киржиирге сагыш човаптар, эптиг-эвилеп, аныктарның төлептиг дагдыныкчызы болгаш киржизидикчизи болуп келгеп.

Т. Х. Таржа хөй-иннти амыдыралга база идепшейлиг чоруун көргүзүп келген. СЭКП Кызыл хоорюмунуң кежигүнүнге, хоорай Советиниң депутадынга соңгудуп чораан. Дыка хөй чылдарның дургузунда дайын хоочунарының совет комитединиң составынга кирип, дайын хоочунарының республика чөвүлелиниң даргазынга ажылдаан.

Т. Х. Таржаның күш-ажылчы болгаш дайынчы ачы-хавыяазын Төрээн чурт бедикбиле үнелээн. Ол 9 медальбиле, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерге-биле шаңнаткан.

Коммунист болгаш кайгамчыктыг ажыл-ишчи Тонгак Хорунолович Таржаның дугайында чыртыкчылыг тураскаал бистиң чуректеривиске кезээде артар.

БӨЛҮК ЭЛТИРИ.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ынчаннаан шаңналары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелии «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Часкалмаа Балдановна Куулар — Чадаана хоорайда ат-буле ээзи.

Сес урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Майя Чодун-ооловна Куулар — Өрт отрядының техажылчыны.

Александра Дундериковна Монгуш — Хөндергей ортумак школазының кижизидикчи башкызы.

Долчанмаа Белековна Монгуш — «Большевик» совхозтуң уругнар садының кижизидикчи башкызы.

Чаданмаа Дембиреловна Монгуш — Чадаананың № 1 ортумак школазының интернадының ажылчыны.

Танова Доржуевна Ооржак — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Билчиимаа Байыровна Ховалыг — Шеми ортумак школазының ажылчыны.

Чеди урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Хандынмаа Кененовна Кара-Монгуш — Чадаананың үлеттүр комбинадының ажылчыны.

Араштай Довучуевна Куулар — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Агафья Монгушовна Монгуш — район эмнелгезиниң повары.

Кара-кыс Чүвүрековна Монгуш — «Искра» совхозтуң сазынчызы.

Клара Шөмбүловна Монгуш — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Чурунмай Бады-Белековна Монгуш — «Хөндергей» совхозтуң ясли-садының повары.

Долзат Ырзан-ооловна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Ыдыгжыевна Ондар — Ишкин суурда ат-буле ээзи.

Дарый Эдер-ооловна Ооржак — Хөр-Тайга ортумак школазының башкызы.

Ольга Ооновна Сат — райкүскомнуң сад килдизиниң техажылчыны.

Вера Буяновна Хомушку — Чадаана хоорайда ат-буле ээзи.

Алды урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Ичин-Хорлуу Комбу-Сюрюновна Баазан — райпо гостиницазының дежурныйы.

Александра Кара-Ламаевна Болат-оол — Чадаананың сүт комбинадының ажылчыны.

Чечекмаа Эдер-ооловна Дамба — Хөндергейниң харылзаа салбырының почтальоны.

Зоя Хуна-Сарыговна Долаан — Чадаананың № 1 столовазының ажылчыны.

Раиса Очур-ооловна Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Хөкпеш Дачылаевна Монгуш — район эмнелгезиниң санитаркасы.

Чечек Дамбаевна Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Вера Очур-ооловна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Комбу-Сюрюновна Ооржак — Чадаана хоорайда ат-буле ээзи.

Беш урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Майя Чодун-ооловна Куулар — Өрт отрядының техажылчыны.

Александра Дундериковна Монгуш — Хөндергей ортумак школазының башкызы.

Долчанмаа Белековна Монгуш — «Большевик» совхозтуң уругнар садының кижизидикчи башкызы.

Чаданмаа Дембиреловна Монгуш — Чадаананың № 1 ортумак школазының интернадының ажылчыны.

Танова Доржуевна Ооржак — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Билчиимаа Байыровна Ховалыг — Шеми ортумак школазының ажылчыны.

Чеди урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Хандынмаа Кененовна Кара-Монгуш — Чадаананың үлеттүр комбинадының ажылчыны.

Араштай Довучуевна Куулар — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Агафья Монгушовна Монгуш — район эмнелгезиниң поварь.

Кара-кыс Чүвүрековна Монгуш — «Искра» совхозтуң сазынчызы.

Клара Шөмбүловна Монгуш — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Чурунмай Бады-Белековна Монгуш — «Хөндергей» совхозтуң ясли-садының повары.

Долзат Ырзан-ооловна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Ыдыгжыевна Ондар — Ишкин суурда ат-буле ээзи.

Дарый Эдер-ооловна Ооржак — Хөр-Тайга ортумак школазының башкызы.

Ольга Ооновна Сат — райкүскомнуң сад килдизиниң техажылчыны.

Вера Буяновна Хомушку — Чадаана хоорайда ат-буле ээзи.

Алды урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Ичин-Хорлуу Комбу-Сюрюновна Баазан — райпо гостиницазының дежурныйы.

Александра Кара-Ламаевна Болат-оол — Чадаананың сүт комбинадының ажылчыны.

Чечекмаа Эдер-ооловна Дамба — Хөндергейниң харылзаа салбырының почтальоны.

Зоя Хуна-Сарыговна Долаан — Чадаананың № 1 столовазының ажылчыны.

Раиса Очур-ооловна Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Хөкпеш Дачылаевна Монгуш — район эмнелгезиниң санитаркасы.

Чечек Дамбаевна Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Вера Очур-ооловна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Комбу-Сюрюновна Ооржак — Чадаана хоорайда ат-буле ээзи.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сес урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Өшүү-Саар Кожеевна Бораргаа — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Баалай Дам-ооловна Иргит — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Дыртык Мыймановна Салчак — «Мөгеи-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Беш урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Чайкина Чамбаловна Монгуш — Кызыл-Хая суурда ат-буле ээзи.

Лүиза Хойлараковна Сурунмаа — Курбанкының Мугур-Аксы салбырының эргелекчизи.

Ольга Хомушкуевна Хертек — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелии «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Кара-кыс Донгаковна Байкара — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Алды урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелии «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Кара-кыс Салчаковна Очур — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Беш урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Алдын-кыс Маадыевна — Бөрыска — «Өөк» совхозтуң сааныкчызы.

Сайна Степановна Бельчикова — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Очуровна Сандан — «Шивилиг» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Сес урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелии «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Мария Кыргысовна Соскал — «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехиниң ажылчыны.

Алды урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелии «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Светлана Додурбановна Оюн — Кочетовка ортумак школазының техажылчыны.

Беш урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелии «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Татьяна Ондаровна Серээ — Хову-Аксы суурда ат-буле ээзи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Сес урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Анай Тюлюшевна Буинбы-Хуурак — «Красноярскгэсстрой» эргелелдиг № 3 КМК-ниң маляры.

Зоя Монгушевна Кызыл — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Чеди урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Эремаа Кыргысовна Кыргыс — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Александра Ховалыговна Мачылай — «Улуг-Хая» совхозтуң сааныкчызы.

Маадыр Сатовна Шойдак — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Алды урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелерии «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Александра Ховалыговна Аракчаа — ИХК-ниң таныкыл черииниң ажылчыны.

Кок Михайловна Бегзи — Ак-Тал суурнуң эмнелге пунктузунуң эргелекчизи.

Саара Маскыр-ооловна Чамбаа — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Беш урутну бөжаан болгаш кижизиткен иелии «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Дина Алый-ооловна Сундуй — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. МЕНДУМАЙ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Сепретары
Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың апрель 29.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

БЕРЛИН. «Карл-Цейс-Йена» дээр комбинатка кылган оптика приборларының чаа хевирлеринге «МСК-4» деп хөй каналдыг камера хамааржыр. Ол болза, «Интеркосмос» программаның шугуму-биле Йенаның специалистериниң Совет Эвилелинде болгаш ' еске-даа социалистиг чурттарда тускай эртемниглер-биле кады ажылдааның түңнели болган. Космостан чер кырын шинчилээриниге таарыштыр кылган ол чаа приборлу кылырда «МКФ-6» дээр хөй спектрлиг камераны чедиишкининг ажыглаанының үезинде алдынган дуржулганы ажыглаан.

Комбинаттың ССРЭ-ниң болгаш еске-даа акы-дүүнө чурттарының 70 шинчилел төптерибиле сырый харылзажып турар эртемденнериниң болгаш конструкторларының кызымаккай, чогаадыкчы ажылының ачызында бо чылын «Карл-Цейс-Йена» маркалыг продукциянын ассортиментизи дыка чаартынар. Ол бедик шынары-биле онзалаңып турар кылыглар делегейниң 100 ажыг чурттарында чедиишкининг ажыглаттынып, мактадып турар.

ССРЭ-НИҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ БЕЛГРАД. Зенницаның металлургия комбинадында ССРЭ-ниң дузазы-биле эң улуг дээш домна суургузун чаартыры доозулган. Ол аңаа шойну кылып үндүрериң бүдүн чартыктан артык көвүдедир аргалыг.

Зенницада комбинат — металлургия талазы-биле совет-югославкады ажылдажылганың чедиишкининг калбарып турарының үлегер-чижээ бооп турар. ССРЭ-ниң дузаламчызыбиле ол будурулге черинде бедик будурукчулуг кокс батареязын болгаш конвертор цехин кылгаш, ажыглалга киирип, ажылдадып эгелээн.

ЭМ-ТАҢ ОЪТ-СИГЕННИ АЖЫГЛААР ДУГАЙЫНДА

ГАВАНА. Кубаның наймыслалында эм-таң оът-сигенин медицинага ажыглаарының дугаймында чугаалажыр национал симпозиум-сүмележилге ажыттынган. Ооң ажылында эмчилер, фармакологтар, биологтар, ботаниктер, агрономнар болгаш еске-даа адырларның специалистери киржип турар.

Олар улусчу медицинада ажыглаттынып турар эм-таң болур оът-сигенни улам ханызы-биле шинчилээрининң болгаш ажыглаарының чугулазын демдеглээн. Чижээ, изиг ораның папай дээр үнүжүнден болбаазырадып алыр папаин дээр эм болур үнелиг будумелди кылып алырын үлеттүрүнүң дузазы-биле боттанырарының дугайында плеткел чыглаанарга солуп болган.

Кубаның агаар-бойдузу дыка хөй эм-таң үнүштерин өстүреринге таарымчалыг бооп турары билдингир. Ындыг эмнерин хөй-хөй даштыкы чурттарже, олерниң иштинде Совет Эвилелинче үндүрүп берип турар.

ЧАА СУДНОЛАР ТУТТУНУП ТУРАР

ПХЕНЬЯН. Көрей Улус-Демократтыг Республиканың садыг флоду 14 муң тонна чүктүү хары угла алыр аргалыг чаа судно-биле четчелеттинген. Ол кургаг чүк сөөртүр «Чамильпхо» дээр корабль Нампхо деп хоорайның судно кылыр будурулге черинден сүтже эжиндирип киирген. Ол хоорайны республиканың пайсылалының далай эжин деп адап турар. Суднода эжиндиришкининиң эң-не болбаазырангай керекселерин болгаш чүктөр чүдүрүп-дүжүрериниң дерилгелерин тургускан. Ол ышкаш экипажтың ажылдаарынга болгаш дыштанырынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургускан. Судно тудары — улусчу Көрейниң үлеттүрүнүң чаа болгаш сокпаал чокка хөгжүп турар адыры болу берген. 70 чылдарга ол чурткa чаа-чаа судно тударын будурулгелерин тургускан, эрги кындыг будурулге черлерин шуптузуун чаартkан. Хары угла 14 болгаш 20 муң тонналыг чүктүү алыр судноларны кылып үндүрүп эгелээн болгаш балык тудуп, болбаазыралырының тускай улуг-улуг эштип чоруур фабрикаларын, рефрижераторларны, балык тудар траулерлерин, ол ышкаш дузалал ажылдары кылыр янзы-бүрү судноларны-даа кылып үндүрүп турар апарган.

ЭҢ БЕДИК ДҮЖҮТ

ХАНОЙ. Вьетнамның мурнуу түүнде Куангнам-Данаңг дээр можунуң «Дайфыок» деп кооперативиниң тараачыннары бо чылдың кодее ажылагый сезокунда кажан-даа турун көрбээн, эң бедик рис дүжүдүн өстүрүп алганнар. Кооперативте ажылды эки организастаанының ачызында кооперативтиң шөлдериниң гектар санындан-на 71 центнер ристи ажаап алган.

«Дайфыок» кооперативтиң үлегер-чижээ республиканың рисчилериниң дыка улуг курлавырларының барынын дугайын хереченлеп турар-дыр деп, «Нян зан» солуун бижээн. Ынчангаш ол ажыл-агыйның тараачыннарының дүржүлгазын чурттуң бүгү можуларынга ханызы-биле ажыглап, өөренип көөрү эргежок чугула бооп турар. Ол дээрге Вьетнамга кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам-на ажыктыг кылдыр калбартырының аргаларының бирээзи болуруун солуп онзалап айтыкан.

С О В Е Т ГРОССМЕЙСТЕРЛЕР К У Р-Д А

ПЕКИН. (СЭТА). Ханчжоу болгаш Шанхай хоорайларга боттарының опшнарын доскан соонда совет гроссмейстерлер Юрий Балашов биле Нино Гуриели олар Пекинге КУР-нуң шилиндек шыдыраачылары-биле найыралдың ужуражылгазын өрттиргеннер. Делегей мастери Лю Вэньцзе биле Балашов хайым кылдыр ойнаан, Гуриели эң шыырак кыдат херээжен шыдыраачыны удуп алган.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ. Ядролуг кыжаныышкынның соок хады каймын үрүп турарыл дээрзин угаан-сарыылдыг англичаннар улам хөйү-биле билип турар апарган. Барыын Европага ракета-ядролуг чепеекти сайгара тургузарын планнап турар Рейган администрациязының милитаристиг политиказыгга удур массалыг шимчээшкин чуртта калбарып турар. Хөй санныг чыскаалдарның киржикчилери ядролуг чепсекти эдерер будурериң кыычыктырбазының талазы-биле хемчеглер алырын негеп, ядролуг халап үндүрер дээр мелегей аажылаашкыннарны сорсадырын негеп турарлар.

ЧУРУКТА: Лондонга болган дайынга удур чыскаалың киржикчилери.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Редакторлуң оралакчызы К. К. САТ.

ТЫВА ИЗВЕСТИЯ

4-ку арын ● 1983 ч. май 21

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ?

КҮРҮНЕНИҢ КЫЗЫЛДА ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

Кызылда күрүненің педагогика институдунуң заочное салбыры дараазында мергежилдер талазы-биле 1-ги курска студентилер хүлээп алырын чарлап турар.

1. Математика.
2. Орус дыл.
3. Педагогика болгаш эге өөредилгенің методиказы.
4. Биология.
5. География.

Киреринің шылгалдаларын 1983 чылдың июнь 1-ден июнь 11-ге чедир дараазында эртемнерге кылыр:

«Математика» мергежилге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгенің методиказы» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле);

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле);

«География» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле);

Билдиришкиннерни май 30-ге чедир дараазында документилерни ыяап-ла капсырлаштырганы-биле хүлээп ап турар: билиннің дугайында документ (боду), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы (№ 286), ажылдан турар черинден характеристика, 3х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни чорудар адреси: Кызыл, Ленин кудумчузу, 34, Пединститут, бот-өөредилге салбыр. Телефон № 2-20-36.

ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУ

1983-1984 өөредилге чылында хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

Очпоо салбырга өөренириниң хуусаалары мергежилдер талазы-биле мындыг:

агрономия, зоотехния, ветеринария (10 класс дооскаңнарга) — 2 чыл 6 ай.

ветеринария (8 класс дооскаңнарга) — 3 чыл 6 ай;

көдээ ажыл-агыйны механизастаары (8 класс дооскаңнарга) — 3 чыл 10 ай;

көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бухгалтер учёду (8 класс дооскаңнарга) — 2 чыл 10 ай.

Заочное салбырга өөренириниң хуусаалары мергежилдер талазы-биле мындыг:

агрономия болгаш зоотехния (8 класс дооскаңнарга) — 4 чыл 6 ай;

агрономия болгаш зоотехния (10 класс дооскаңнарга) — 2 чыл 6 ай;

көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бухгалтер учёду (8 класс дооскаңнарга) — 3 чыл 9 ай.

көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бухгалтер учёду (10 класс дооскаңнарга) — 1 чыл 10 ай;

көдээ ажыл-агыйны механизастаары (10 класс дооскаңнарга) — 4 чыл 11 ай;

көдээ ажыл-агыйны механизастаары (8 класс дооскаңнарга) — 4 чыл 11 ай.

Техникумга өөренирин күзээн болгаш бүдүрүлгеден адырлыг киргең кижилерни 30 харга чедир, заочное салбырга — пазы-хары барымдаа чокка хүлээп алыр.

Техникумга киредир чиигелделер алыр эргелиг кижилер: пинти биллиг школазың дооскаш, мактал бижиктер (хуудустар) азы алдын болгаш мөңгүн медальдар-биле шаңнатканнар, а ол ышкаш профтехучилищеңи доозарда шылгарааргай дипломну алганнар; ортумак тускай өөредилге черлеринче совхозтарың болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозунуң тускай чоруткан кижилери; өөренири-биле шилип алганы мергежилинге болгаш аңаа домей ажылдарга 2 чылдан эвээш эвес үе иштинде практиктиг ажылдаан кижилер, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес үе иштинде албан эрттиргеш, халаткан шериг албаннылар.

8 классты дооскан соонда өөренип киредир дээн кижилер орус дылга (диктант), математикага (аас-биле), 10 классты доосканнар — литературага (сочинение), математикага (аас-биле), ыпчаарга зоотехния, агрономия, ветеринария салбырларынга 10 классты дооскан кижилер — литературага (сочинение), химияга (аас-биле) киреринің шылгалдазың дужаар.

8 болгаш 10 класстарны дооскаңының дугайында документтиде 4 болгаш 5 демдектерлиг кижилерни очное салбырга бүгү мергежилдерге, а ол ышкаш заочное салбырга— агрономия болгаш зоотехния салбырларынга киреринин шылгалдалары чокка хүлээп алыр.

Техникумга өөренириниң дугайында билдириишкинни чаңгыс аай хевир-биле мооң адаапда документилерни кошкаш киирер:

сес чыл школазың дооскаңының болгаш ортумак билигниң дугайында документ;

286 майыктың эмчи шынзылгазы;

күш-ажыл дептеринден ушта бижилге;

ажылдап турар черинден шынзылга;

бүдүрүлге характеристиказы (заочное салбырга киргиш туларларга база хамааржыр);

бөрт чокка тырттырган 3х4 см. хемчээлдиг 6 фото-чурук.

Өөредилге черинге келгенде өөренирин күзээн кижилер паспортну азы төрүттүнгенининг дугайында шынзылганы, шериг биледин (курлавырда шериг албаннылар), киир бижиткен шынзыдылганы (келдирер назылыг кижилер) боттары көргүзер.

Заочное салбырга билдириишкинни июнь 1-ден декабрь 20-ге чедир хүлээп алыр.

Киреринің шылгалдалары 1983 чылдың августуң 1-ден 20-ге чедир, октябрь 17-ден 19-ка чедир, декабрь 12-ден 14-ке чедир болур.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезиниң бухгалтер учедунга өөренирлерни киир санаары сентябрь 25-тен 30-ге чедир, зоотехния, агрономия, көдээ ажыл-агыйны механизастаарының салбырларынга—1983 чылдың декабрь 25-тен 31-ге чедир.

Очное салбырга киир санатканнарны пинти чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар. Үндезин националдың кижилери өг-бүлезининг материалдыг байдалының дугайында шынзылга барда, күрүненин долу хандырылгазы-биле өөренир.

Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң очное болгаш заочное салбырларынга киреринге-биле билдириишкин киирген кижилерни белеткел курузунга хүлээп алырын база чарлап турар. Аңаа хүлээп алыышкын 1983 чылдың июнь 1-ден июль 1-ге чедир болур. Курска 8-10 класстарны дооскаңнарны болгаш ол-ла класстарда өөренип турарларны, совхозтарда болгаш оларның алдан черлеринде школа дооскан соонда ажылдап турар кижилерни хүлээп алыр.

Курсту дооскаңының соонда дыпнакчыларның дужаар шылгалдалары техникумга өөренип киирер эргени бээр.

Белеткел курузунга хүлээп алырының дугайында билдириишкинни техникумнуң директорунга киирер болгаш аңаа өөренир дээш 20 рубльди техзоонинің шыналыга квитанциязын кожар. Өөренирининг хөлезиназын Кызыл хоорайның кандыг-даа почта салбырында 12055 санажыкка счедунга шылчидер.

Документилерни Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 5 бажыңда хүлээп ап турар. Айтырыг тургузар дээш №№ 2-36-04, 2-55-93, 1-43-08 телефонналардан айтырыш ап болур.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ

Хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилгелиг салбырның 1 курузунга студентилер хүлээп ап турар.

Автотранспорт факультединге. Чедип алыр мергежили — «автомобильдер болгаш автоажыл-агый».

Тудуг факультединге. Чедип алыр мергежили — «Үлетпүр болгаш хамааты тудуу».

Өөредилгенің кежээки хевиринге дараазында мергежилдерге: «автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы», «үлетпүр болгаш хамааты тудуу».

Өөредилгенің бот-өөредилгелиг хевиринге дараазында мергежилдерге: «автомобильдер болгаш автоажыл-агый», «үлетпүр болгаш хамааты тудуу».

Билдириишкиннер киирериниң, киреринің экзаменнерин дужаарының хуусаалары:

хүндүскү салбырларга киирерин күзээннерниң билдириишкиннерин июнь 20-деп июль 31-ге чедир хүлээп алыр, киреринің экзаменнерин август 1-ден 20-ге чедир дужаар, август 20—25 хүннеринде киир санаар.

Кежээки салбырга өөренирин күзээннерниң билдириишкиннерин июнь 20-ден август 31-ге чедир хүлээп алыр, «автомобиль болгаш автоажыл-агый» мергежилинге киреринің экзаменнерин ийи хуусаада чорудар: августуң 1-ден 10-га чедир болгаш сентябрь 1-ден 10-га чедир. «Үлетпүр болгаш хамааты тудуу» мергежилге киреринің экзаменнери сентябрь 1-ден 10-га чедир болур.

Хүндүскү салбырга киирерин күзээннерниң билдириишкиннерин июнь 20-ден август 31-ге чедир хүлээп алыр, киреринің экзаменнери «автомобильдер болгаш автоажыл-агый» мергежилинің талазы-биле ийи хуусаада эртер: август 1-ден 10-га чедир болгаш сентябрь 1-ден 10-га чедир, а «үлетпүр болгаш хамааты тудуг» талазы-биле сентябрь 1-ден 10-га чедир болуп эртер.

Институтка киреринің күзээннер дараазында эртемнерге киреринің экзаменнерин дужаарлар: физикага (аас-биле), математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг).

Ортумак школаны доозарда, алдын медаль-биле шаңнатканнар болгаш тускай ортумак өөредилге черлерин шылгарааргай диплом-биле дооскан кижилер физикага (аас-биле) киреринің экзаменин дужаар. Ол эртемге киреринің экзаменин «кончуг эки» демдекке дужааганнар дараазында эртемнерге киреринің экзаменнерин дужаарындан хостадыр, а бир эвес «эки» демдек аптар болза, арткан эртемнериниң шуптузунга дужаар.

Институтка конкурс барымдаалап шилип алырда, киреринің экзаменнеринге алган демдектериниң ниити баллызары болгаш база ортумак эртем дооскан документизинде бүгү эртемнер талазы-биле ортумаа-биле тып үндүрген демдээн барымдаалаар.

Чогуур факультетке шилип алган мергежилин ёзугаар хүлээп алыр дугайында билдириишкинни институттуң ректоруңуң адынга, сөөлүү ажылдап турган черинден харектеристика-рекомендациязыны профзавалеа организациязының удуртукчузунуң бадыткааны-биле, ниити биллиг школаларының өөреникчилери директорунуң, классе удуртукчузунуң, комсомол организациязының шынзытканы-биле, (ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халажып келген шериг албаннылларга шериг кезектериниң рекомендациязын киирерп албан эвес), ортумак эртем дугайында документтини боду-биле, ортумак өөредилге черлерин доосканнар — дипломун (демдектери-биле кады), 6 санныг 3×4 хемчээлдиг бөрт чок чуруктар, күш-ажыл дептеринден ушта бижиишкин-биле, медицина шынзылгазы (№ 286 хевир ёзугаар) киирер.

Паспортту, шериг биледин боду ап чоруур. **Документилерниг билдириишкинни дараазында адресче чорудун бөзр:** 667001, Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4.

КЫЗЫЛДЫҢ УРАН ЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1983 чылда сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар. Аныяк оолдар, кыстарны училищеңиң культура-чыргыышкын ажылдарының салбырынга «Клуб ажылдарының режиссёруу» деп мергежилге өөренирин чарлап турар. Өөренириниң хуусаазы 3 чыл. 10 классты дооскан болгаш культура албан черлеринде ажылдап турар аныяктарны ол салбырга хүлээп алыр. Училищеге киреринің күзээн кижилер мергежилинің аайы-биле шылгалдазың дужаар: шүлүктерни номчуур, беседа кылыр, проза чугаалаар, орус дылга болгаш литературага (чогаал бижиир), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле) шылгалда дужаар.

Директорнуң адынга дараазында документилерни кошкан билдириишкинни киирер: 286 майыктың эмчи шынзылгазы, биллиниң дугайында документ (боду), 3х4 см. хемчээлдиг фото-чурук, күш-ажыл дептеринден ушта бижиишкин, культура кылдыныңдан чоруткан бижик.

Документилерни 1983 чылдың июнь 9-ка чедир хүлээп алыр.

Киреринің шылгалдалары 1983 чылдың июнь 10-дан өгбээр.

Училищениң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, № 2 бажың. Кызылдың уран чүүл училищези, № 38 кабинет.

БЕЛЕТКЕЛ КУРСТАРЫ

Тываның көдээ ажыл-агый техникуму кирип алгаш өөренир болгаш бот-өөредилге-биле өөренир салбырларның белеткел курстарынга дыпнакчыларны 1983 чылдың июнь 1-ден июль 1-ге чедир хүлээп алырын чарлап тур. 8—10 класстарны дооскаш, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агый организарынга ажылдап турганнарны база 8—10 класстар дооскан өөреникчилерни хүлээп алыр.

Курстарны дооскан соонда дыпнакчылар экзаменнер дужаарлар, ол экзаменнер ук техникумга киреринің экзаменнери ол болур.

Белеткел курстарынга хүлээп алыр дугайында билдириишкинни директорнуң адынга киирер, ол билдириишкинге өөредилге өртээ 25 рубльди хоорайның кайы-даа харылзаа салбырында 12055 дугаарлыг санажыкка саныңче шилчиткен дугайында квитанцияны кошкан турар.

Документилер киирер адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 5, телефонларының №№ 2-36-04, 2-55-93, 2-43-09.

МАЙ 24-ТЕН 29-КА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Тооллуң салчылары». 10.35 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 11.35 — Г. Венявскийниң скрипкага аялгалары. 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.35— Документалдыг телефильмнер. 15.35—Фридерик Шопен. 16.05 — А. Н. Островскийниң шиилериниң херээжеп маадырлары. 1-ги дамчыдылга. 17.10 — Бистиң корреспонденттилеривистиң чугаалары. 17.40 — Москваның Күрүненің симфония оркестри ойнаар. 18.05 — «Келир үе дугайында чугаа». МКУ-нуң студентилериниң ССРЭ-ниң геология министри Е. А. Козловский-биле ужуражымышкыны. 18.20 — Мультфильм. 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — С. Рахманинов. Оркестр-биле кады ойнаар фортепианога № 1 концерт. 20.00 — «Алдының чүрээнде» деп документалдыг чаа телефильм. 21.00 — «Ye». 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешунуң концерти. 22.40— Бөгүн делегейде. 22.55—23.40 — ССРЭ-ниң улустарының VIII Чайгы спартакиадазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. 12.35 —Музыка. 4-ку класс. И. Стравинский. «Петрушка». 13.05 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруур ойнакчылар клазы. 13.35 — Ада-чурттуң Улуг дайының амгы үениң совет проза чогаалында көргүзүп турарының дугайында дамчыдылга. 14.05 — Бойдус дугайында билиг. 3-ку класс. Бойдус камгалалы. 14.25 — «Звездочёт». Тележурнал. 15.10 — И. С. Тургенев. Амыдыралының болгаш чогаалдарының ярыннары. 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — Совет Тываның 40 чылынга. «Бистиң аас-кежиктиг чаш назынывыс». № 11 ясли-садтың уругларының концерти. 19.05 — Телемедээлер. 19.15 — «Чечектел-ле, төрээн Тывам». Чөөн-Хемчик районнуң «Дамырак» агитбригадазының көргүзүү. 19.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Үнүштер дугайында». 21.00 — «Ye». 21.35 —«Наш общий друг». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм (Великобритания 1976 ч.). 1-ги серия. 22.25—23.15 — Документалдыг телефильм.

МАЙ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—Мультфильмнер. 9.15 — «Контрольная полоса». Уран-чечен фильм. 10.25— «Аян-чоруукчулар клуву». 11.25 — В. А. Моцарт. Скрипка биле альтыга дуэт соль мажор. 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Афоникалың хосталга хүнүнге. 15.15 — «Экран өңнүктерни чыып тур». 16.05 — А. Н. Островскийниң шиилериниң херээжеп маадырлары. 2-ги дамчыдылга. 17.00 — Белгород областың школачыларының дугайында дамчыдылга —«Мен — бөгүн болгаш даарта». 17.45 — Партия дугайында чечен чугаалар. Партияның тургустунганы. 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Майда Москва». 19.05 — Сайзырангай капиталистиг чурттарга кижилерниң ажыл чокталыышкынының айтырыгларының талазы-биле дамчыдылга. 19.25 — Р. Щедринниң чогаалдары. 19.40 — «Возмездие». Уран-чечен чаа телефильм (Афганистан). 21.00 — «Ye». 21.35 — «Камера делегейни тырттырып тур». 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55 — Неделяның спорту. 23.25— 00.10— ССРЭ-ниң улустарының VIII Чайгы спартакиадазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.35 — Ниити биология. 9-ку класс. Эволюцияның амгы үеде теориязы. 13.05 — Ада-иелер, силерге. 13.35 — Музыка. 6-гы класс. С. Прокофьев. «Золушка» деп балет. 14.05 — ПТУ-да үүр чүвеге база канчаар өөредип турарыл. 14.35—К. Маркс. Амыдыралының болгаш деминселиниң үе-чадалары. 15.20 — Совет монументалдыг болгаш портрет скульптуразы. 15.50 — Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Мультфильм. 18.40 — «Азия төвү». 19.10 — «Культура болгаш амыдырал». 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар» 20.15 — «Дем каттыжышкыны». 20.45 — Эртемтайылбырлыг фильм: «Улуг амыдыралдың ярыннары». 21.00—«Ye». 21.35—23.20 — «Наш общий друг». Хөй сериялыг уран-чечен чаа телефильм. 2-ги, 3-кү сериялар.

МАЙ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Мен — бөгүн болгаш даарта». Белгород областың школачыларының дугайында дамчыдылга. 9.40 — «Возмездие». Уран-чечен телефильм. 11.00 — Кадыда — найыралдыг өг-бүле. 11.35 —«Чемпион болуксап тур мен». Документалдыг телефильм. 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Кызыгааржы хүнүнге уткуштур документалдыг фильмнер. 15.10 — Орус чугаа. 15.40 — «Хөглүт чарыштар». 16.25 — УССР-ниң улустуң артизи Л. Божко ырлаар. 17.00 — В. А. Жуковский. Шүлүктер болгаш балладалар. 17.45 — Миллионнарның ленинчи университеди. 18.15 — Мультфильмнер. 18.30—18.45 —Чапсар. 19.00 — Аныяктар адрестери. 20.00 — Композитор Э. Колмановскийниң чогаадылга кежээзи. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50—Документалдыг фильм. 23.00 — 00.45 — Футболга олимпийжи маргылдаанның шилилге ужуражылгазы. ССРЭ-ниң болгаш Грецияның шилиндек командалары ужуражыр. Чапсар үезинде — «Бир эвес кадык болуксазынза».

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35 — И. В. Гете. «Фауст». 9-ку класс. 13.05 — Авам школазы. 13.35 — «Гиляй акыйның амыдыралы болгаш юмнары». В. А. Гиляровскийниң чогаалдарының ярыннарындан. 14.30 — «Он беш харлыг капитан». Тайылбыр бижиктиг уран-чечен фильм. 15.50 — Телемедээлер. 15.55—18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телелекторий. В. И. Ленин. «Кооперация дугайында». Ол ажылды парлаанынан бээр 60 чыл болганынга холбаштыр. 18.25 — Телемедээлер. 18.35 — «Дайынчы • алдар». 19.35 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Бистиң сад. 20.45 — Документалдыг телефильм —«Кызыгаар хем ол чарыында». 21.00 — «Ye». 21.30—23.15 — «Наш общий друг». Хөй сериялыг уран-чечен чаа телефильм. 4-кү, 5-ки сериялар.

МАЙ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Ровно хоорайның уругларның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти. 9.30 — «Гражданин Лешка». Уран-чечен фильм. 10.55 — ««Бедик дээр». Документалдыг телефильм. 11.20 — Концерт. 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер. 15.35 — «Шыдыраа школазы». 16.05 — Москва чоогунуң көдээзиниң бо хүнү болгаш келир үезин. 16.35 — Улустуң аялгалары. 16.50 — «Бистиң-биле кады кыл, бистен эки кыл». ГДР-деп дамчыдылга. 17.50 — Концерт. 18.30 — Чуруук бүрүзүнде — хүн. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Л. Рюмина ырлаар. 19.25 — «Эртем болгаш амыдырал». 19.55 — «Пограничный пес Алый». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». 21.35 — Орус музей. «Совет уран чурулга». 22.10—Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери. 22.55 — 23.15 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.35 — География. 8-ки класс. Ортаакы Азияның экономиктиг районы. 13.05 — «Природоведениең» почтазы. 2-гы класс. 13.35 — Төөгүнүң ярыннары. «Беш чыл — мээң чалыы назыным». 14.20 — «Билиг — күш». Эртем-пептерелдиг журналдың 4-кү үндүрүлгези. 15.05 —Э. Хеминуэй. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының ярыннары. 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Найырал». 18.30 — «Сергей Грицевецтиң алдын сылдыстары». Документалдыг фильм. 18.40 — «Азия төвү». 19.10 — Телемедээлер. 19.25 — «Аныяк гвардия». Кызыгааржы хүнүнге тураскаатка дамчыдылга. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Баскетболга Европа чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш Польшаның шилиндек командалары ойнаар. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Наш общий друг». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 6-гы, 7-ги сериялары. 23.30—00.05 — Суг полозунга делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң болгаш Италияның шилиндек командалары ужуражыр.

МАЙ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес кадык болуксазынза» (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.05 — Дамырактар. 9.35 — «Спортлотонун» 22-ги тиражы. 9.45 — Ада-иелер, силерге. 10.15 — Айыыл чок шимчээшкин. 10.45 — «Чалыыларның чогаадылгалары». 11.10 — Чүнү номчуурул? 11.55 — «Як Йола ырлап тур». Фильм-концерт. 12.25 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 13.10 — Орус музей. «Совет уран чурулга». 13.45 — И. Брамс. Ийи хораддыг прелюдиялар. 13.55 — Бөгүн делегейде. 14.10 — Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Ираклий Абашидзе». 15.05 — «Челээш». Улус чогаадылгаларының дугайында телепрограммаларның V делегей фестивалы. Пемен Араб Республиканың уран чүүлү. 15.35 — Политиктиг таймылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.05 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 17.05 — «9-ку студия». 18.05 — Мультфильмнер. 18.45—19.00 — Чапсар. 19.00 — Бөгүн — Кызыгааржының хүнү. ССРЭ-ниң КАЧҚның Кызыгаар шериглериниң политиктиг эргелелиниң начальниги генерал-майор В. С. Ивановтуң чугаазы. 19.15 —«Кызыгаар дугайында ыры». 21.00 — «Ye». 21.35 — «Алдың балыкчыгаш». Телетеатр. 22.40 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». Кинокапсырылга. 23.20—23.30 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Музыка киоскузу». 14.50 — Кижи — чер кырының ээзи. 15.50 — Башкирияның телестудиязының программазы. 17.25 — «Кызыгааржылар». Документалдыг телефильм. 18.15—«Рафаэль». 19.15 —«Антарктидаже командировка». 3-кү дамчыдылга. 19.45 — Делегей болуушкынарының дүнчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Ye». 21.35— 23.15 —«Монолог». Уран-чечен фильм.

МАЙ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт. 9.10 — «Будильник». 9.40 — «Совет Эвиелиниге бараан бооп тур мен!» 10.40 — «Кадыкшыл». 11.25 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 11.55 — «Көдээниң шагы». 12.55 — «Музыка киоскузу». 13.25 — Спортчу гимнастикага Европа чемпионады. 14.10 — «Аян-чоруукчуларның клуву». 15.10 — Бөгүн — Химиктиң хүнү. ССРЭ-ниң нефть болбазырадыр болгаш нефть-химия үлетпүрүнүң министри В. С. Федоров дамчыдылгага киржир. 15.40 — Химия үлетпүрүнүң ажылдакчыларының чагыын ёзугаар концерт. 16.30 — Уругларга фильм: «Мушкетеры 4 «а». 17.10 — «Онза кичээнгей салыр чер». «Ол-ла черинге шиитпирлээр» деп бөлүк дамчыдылгалардан. Пенза областың партия болгаш совет организацияларының ажылчы чоннарының чагаалары, саналдары болгаш хомудалдары-биле ажылының дүржулгазының дугайында. Дамчыдылгага СЭКП ТК-ниң кежигүнү, СЭКП Пенза обкомунуң бирги секретары Ф. М. Кузиков киржир. 18.10 — Делегей панорамазы. 18.55 —Мультфильм. 19.05 — Футбол дугайында допчулаа. 19.35 — «Иглавас мен». Эдуардо де Филиппонуң телешиизи. 21.00 — «Ye». 21.35 — Бүгүдеге музыка. 22.50— 23.00 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Концерт. 14.55 — «Кино көрүкчүнүң эдериичизи». 15.40 — «Тинлекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 17.10 — Д. Скарлатти. Скрипкага болгаш органга беш сонеттер. 18.05 — «Уругларга анчыгаштар дугайында». 18.35 — «Жан Кристоф». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 3-кү сериязы. 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Баскетболга Европа чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң шилиндек командалары ойнаар. 21.00 — «Ye». 21.35—23.15 — «Николай Бауман». Уран-чечен фильм.

Тываның ырак-узак районнарының чурттакчыларынга «Экран» системазын дамчыштыр теледамчыдылгалар хүнүнүң-не бирги программа-биле 14 шак 15 минутадан эгелээр.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас, мурнуубарыын чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр.

Дүне 2—7 градус чылыг, чамдык черлерге 0—5 градус соок; хүндүс 13—18 градус чылыг.

Кызылга чагбас, хат кошкак. Дүне 2—4 градус, хүндүс 15—17 градус чылыг.

Профзавилледериниң область чөвүлели, ресшеригком, Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозу СЭКП кежигүнү, Ада-чурттуң Улуг дайының киржикчизи, республика (РСФСР) ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер

Томгак Хорупологович
ТАРЖАНЫҢ

мочээнниң дугайың дыңнадыш, оок төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-33-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллистерииниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистерииниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1632.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садымның херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС — 00777

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Төвүлелиниң органы

№ 121 (12211) | 1983 чылдың май 25, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеш

40 Совет Тываның чылынга уткуштур

КҮҮСЕЛДЕНИҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Совет Эвилелиниң составынга Тываның киргенинден бээр 40 чыл болур оюн келир чылын демделээр. Ында уткуштур социалистиг чарыш чер болганда калбарып, күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазынга чугула черни эвлей берген. Ол байырлалды бедик бүдүрүкчүлүг, төлептиг ажыл-херек-биле уткуп алыр дээш Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадының коллективи бир деминг, бедик организакчы байдалдыг ажылдап турар.

Ол комбинатта сес бригада бар. Олар аразында чарыштыг. Бирээзин бирээзи ажар, ажылды эки шынарлыг кылыр, хожудаашкын болдурбас соруулгалыг ажылдап турарлар. Күш-ажылчы маргылдааны ай санында түпээш, бирги черни эвлээн бригадага шилчинир кызыл вымпелди тыпсып турар.

Бригада бүрүзүнүң ажылы багай эвес. Оларның чамдыктары социалистиг чарышка бир, ййи удаа тиилээн. Ылангыя Эник-оол Сереэ, Достай-оол Түлүштүң ыяш далдарер бригадаларының күш-ажылчы көргүзүглери эки болуп, планныг онаалдаларын үргүлүү 115—120 хуу күүседип келгенинер. Бо коллективте малярлар Мария Яимаа, Марина Шожул-оол оларның кылган ажылының шынары эки болуп турар. Олар даанган ажыл-херээн ак сеткилдиг күүседип, планын 105—108 хуу күүседири чанчыл болуу берген. Ажылга кызымак, бедик харысалгалыг боорга оларны кады ажылдап турар эш-өөрү хүндүлээрлер.

Чазаныр цехте комсомолчуланыктар бригадазы ажылдап турар. Оны аныяк ажылчын Сергей Саичаа эки удуртуп, кижилер-биле ажылдап билирип көргүскен. Оон бригадазы диваннар, посылка харжактары, малчынзарга болгаш яслисадтарга бичежек стол, сандайларны кылып турар. А Сергейниң дунмазы Эрес-оолдуң бригадазы чем шкафтары кылыр ай планын үргүлүү күүседип, багай эвес ажылдыг деп мактадып келген.

Райүлетпүр комбинадында Санчаалар-ла хей. Бүдүн династия. Шупту 7 кижи. Үстүнде адаанывыс оолдарын ацгыда — Татьяна (Сергейниң кадайы), Василий, Виктор, Маадыр, Орлан суглар еске бригадаларда ажылдап турардаа болза, бригадир акылары дет, ажылга ынак, бергелерге торулбас, тура-соруктуг, шевер кижилер болуп өзүп ораалар. Алышкылар шупту бүдүрүлгениң мурнакчылары, идепкейлиг хей-нинтичилер. Олар бедик бүдүрүкчүлүг ажылдавышаан, продукцииниң эки шынарлыг болурун чедип ап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Санчаалариың улуу — Сергей Доңгурбеевич Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадынга 1972 чылда ажылдап эгелээн. Ында ол он ажыг чыл ажылдааш, алызындан ажыл-ишчи болгаш ол кызымак, төлептиг, биче сеткилдиг чанын амдаа салбаан. Бригадазында аныяктар колдап турар-даа болза, ажылды шын башкарып, аныяк ажылчыннарга арга-сүмезин берип, оларга дузалажып келгенинин түнелинде бригада ай, квартал планнарын күүседип турар. Ол коллективте чүтле бригадир болу 5-ки разрядтыг, а арткыннары 1—3 чедир разряд дужаап алганнар. Кижи бүрүзүнүң кылган эт-херекселдерин доктаамал хынап, көрүп, дуза кадып турбас болза, ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруун, ажыктыын чедип албазын ыя ол чижек көргүзүп турар.

Дүржүлгалыг бригадир оны эки билир. Ынчангаш ажыл шагының үезинде былдамыштаар, үениң хей кезиин хилис эрттирер хөөнүүг кижилер-биле хууда беседалажыр, оларны сургап чагып турар. Оон ынай бир кол чүве — күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чоруктарга удур демиселди шыгыыраткан. Ол үре-түнелдиг болган. Аныяк оолдар чоорту-ла ажылга чаңчыга бергеннер. Оларның эки ажылы чангыс эвес, удаа мактаткан. Ылангыя школазын ара каапкан, берге кижизидилгелиг Олег Панкратов, Сергей Аристов, Мергел Донгак, Роман Кыргыс планнарын күүседип, хей-нинти ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Оларның чамдыктары кежээки школада өөренип, өскелери ону доозуп алганнар.

Бүдүрген продукцияның шынарын хынап көөр тускай комиссия бар. Оон кежигүннери багай эвес ажылдап турар. А үрей кылыпкан таварылгада, бүрүүлүг кижиге ону катап кыядыртыр. Ажылга ыидыг

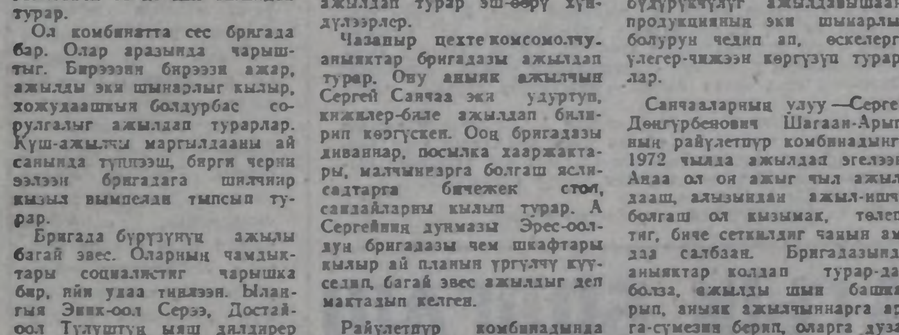

Тес-Хем районда «Чодураа» совхозтуң Сайгында хову-трактор бригадазында часкы хову ажылдары кидин түлүптээн. Совхоз бо чылын 653 гектар черге мал чеми культураларны — суланы болгаш хей чыядыг сигенни, 460 гектарга тараа культураларын, 5 гектарга картофельди, 4 гектарга янзы-бүрү ногаа культураларын тарыяр планныг.

Часкы тарылганы ыыска хуусаада, эки шынарлыг чорудар дээш, ында ажыл-иш хайныышкынныг чоруп турар.

Бригаданың төвүнге механизаторларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Ында хову ажылдынчылары чурттаар чаа бажыңны КМК-1070-ниң шугуму-биле туткаш, ажыглаада киирген. Орун-дөмек херекселдери болгаш аъш-чем хандырылгазы четчир.

Агитхуудус хүн бүрү үнүп турар. Социалистиг чарышты организастаан болгаш оон түңнелдерин 5 хонуктап үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Ында үр чылдарда ажылдап келген, арга-дуржулгалыг тракторист Михаил Оюн-оолович Оруйгу тараа чаштырарының хүн нормазын 110-115 хуу күүседип, өскелерден мурнап турар. Ол ышкаш трактористер Бичеоол Кара-оол, Григорий Укей болгаш Олег Биче-оол хүн нормаларын ажырып, эки ажылдыглар болуп турарлар.

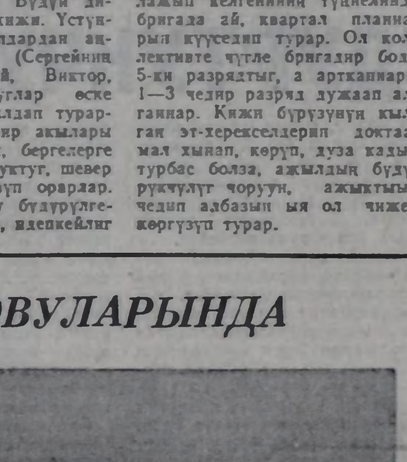

ЧУРУКТА: тракторист М. Оруйгу болгаш бөлүк тракторлар тараа чаштырылгазында.

Т. КУНГААНЫҢ фотолары.

РСФСР

Сибирь болгаш Ираның Чөөн чүк девискээрлеринге тураскаатқан тускай деягелге ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делегелгезинде ажыттынган, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседиринге ол девискээрлериниң виноградчыларының болган садчыларының канчаар киржип туварын көргүзүп турар.

Чүрттүң чөөн талакы районнарының колхозтары болгаш совхозтары сезен муң ажыг гектар черде чимистиг ыяштарны болгаш каттарны тарып өстүрүп турарлар. Ында тозан улуг-улут тускай ажыл-агыйларны тургускан. Үлепүржүттүнген садтарда дүжүт аналы садтардазывыдан элээн бедик болуп турар.

Сад ажыл-агыйының талазыбиле Сибирьниң эртем-шинчилел институдунуң болган зоналарының дыка хей дуржулга станцияларының эртемденнери болгаш специалистери ыяштарны болгаш чадаа үнүштерин шын аралаштыр тарып олурторунуң тургузугларын, чаа технологияларны шилгээдип алырының, аар ажылдарны механизастаар талазы-биле сүмелерни ажылдап кылып турарлар.

«Мичуринец» колхозту организастаан тургузарда, оон турар черни хаттардан болгаш улут сооктардан ыжык Алтайның шыназын шилип алган. Чимистер болгаш каттар болбазырадыр цехтерлиг, делгем складтарлыг бо агроүлетпүр бүдүрүлгезинде чимистерни гектар бүрүзүнден чүс центнерни ап турар. Приморье болгаш Алтай крайларның, Новосибирск болгаш еске-даа областарының садтарында ыяштарны болгаш чадаа үнүштерни сырмайлаттынган схема-биле ажыглап турар. Ол болза яблоктарның, чыжыргананың, инек-карааның элбек дүжүдүн алырының аргазы.

ЛИТВА

Рокайның керамика заводунуң коллективи беш чыдың соолгу чылында планнаттынган көргүзүүн чедип алган. Ол бүдүрүлге кол продукциязының чартыын—древаж хоолайларын—күрүвениң Шынар демдээ-биле демдектээр хүндүлүт эргенн алган.

Коллективтиң ол чедиишкиннинге чарыш талазы-биле эштери—Витебскиниң тудуг материалдарының комбинады улуг ачы-хавыяалыг болган. Белорус аптеринің үлегерин ёзугаар технология талазы-биле дешилгелиг чорудулгаларны литва бүдүрүлге коллективи шиңгээдип алган. Түңнелинде кылыглар быжыг, оларны кылып үндүрери чиик болу берген.

Литва бүдүрүлге ажылдакчылары боттарының ээлчээнде изигге шыдамык бетон бүдүрелиниң рецептизин эштеринге дамчыдып бергеннер. Оон ачызында тудуг материалдарының комбинады продукциязының шынарын бедидип шыдаан.

ЛАТВИЯ

Даугавпилстиң локомотив заводунуң шефтеп турар ажыл-агыйларынга чашты-рыгга үезинде техника үрелиишкиннерден аяа турбас болган. Көдээ ажыл-агый машиналарының үжен ажыг чүүл артык кезектерни ол бүдүрүлге калбаа-биле бүдүрүп үндүре берген.

Эрткен чыыш хону ажылдарының изиг-түлүк үелериндө заводтуң механиктери ажылы айбашкан көдээ эштери-биле кады чүтле машиналарның үрелиишкиннерин дүрген эдерин ораалдажып турган эвес, харын база үрелиишкин бүрүзүн журналга демдеглеп ап турганнар. Машинаның марказын айытпышаан, техниктиг үүрмек үрелиишкиннерни журналга кирер бижин турганнар. Ындыг арга-биле шефтеп турары ажыл-агый бүрүзүнүң техниказының тодаргай диагностика карталарын тургускан.

Ам часкы тарылга агрегатарының, комбайннарның, тракторларның ээ-не делгеренгей «аварыларын» тодаргайдыры берге эвес. Диагностика карталарынга (ол болза артык кезектериң херек кырында белеп чагыы-дыр) үндезилээш, бүдүрүлге черни ялзы-бүрү артык кезектер кылып үндүрер тускай дериглн чогаадып тургускан.

Локомотив септээр заводтуң үлегери-биле көдээге хереглеттинер артык кезектерни республикада машина тудуушкынныг завод бүрүзү калбаа-биле кылып үндүрүп турар.

КИРГИЗИЯ

Республикада «Жылтаро» совхоз чимистер өстүрер тускай ажыл-агый болу бээр. Эвилиреп чыткан сайырам шилдерде 1500 гектар садты тарып олуртуп турар.

Күчүзүг тракторлар-биле участоктарны дескилеп, органиктиг болгаш минералдыг чемшичидилгелерни хөрүүчө удур киирип турарлар. Оон-биле чергелештир ыяштарның камгалаа одуругларын олуртуп, насос станциязын тудуп, каналдар четкизин кылып турар. Чылда 15 муң тонна яблоктар болгаш группалар өстүрери көрдүнүп турар аныяк садтарны Чу хеминиң суу-биле суттарар.

Тянь-Шаньга сад ажылы дүрген сайырадыры—республиканың агроүлетпүр каттыжымышкынныгының чугула соруглазы. Амдыызында дүжүттү өстүрүп, кадагалап, болбазырадыр хаалчак пикадыг он ажыг тускай ажыл-агыйларны болгаш ажыл-агыйлар аразының ээлээ каш комплекстерни тургускан. Акша-хөреңгилерни болгаш техниканы топчуткени кашпаалдар иштиниң болгаш балдериниң эдиндерин чыдар черлерин дүрген ажыглалга киирер арганы тургузуп турар.

ЭСТОНИЯ

Аныяк чурукчу Маре Парбонуң чураны кружевалар хөлөриниң дээжилери делгеледеп. Таллиннин пөс-галантерея фабриказының цехтеринче көже бергеннер. Аңгы-аңгы өңдерлиг хендирлер киришпир аргаан, хейден кылган чүве дег чиик-даа, агарты будуваан бөдүүн хендир-биле аргаан-даа болза, аяның чараш хөлиг бөдүүдаа кружевалар конвейерден үнүп турарлар.

Бурунгу кылыглардан бодуңун ажылынга ажыглаар чогуур хөлер тып алыры-биле чурукчу суурларже, хуторларже удаа-дараа чоруп турар. Мастериң чутаалаанызбиле алырга, ең нарын хаапсалус аржыылдарның хөлөри, республикада нептерөөн ыяштап чаазаа кылыгларда хөлөр болгаш демир кылыглар ның хөлөри чурукчуның ажылынга дузалап турар.

(СЭТА).

ТЕС-ХЕМНИҢ ХОВУЛАРЫНДА

СЕЗЕН СЕС АГРЕГАТ

СЭКП ТК-ниң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл районнарының ажыл-ишчилери оң бирги беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын күүседиринге бүзүрелдиг. Ылаңгыя чуртка Аъш-чем программазын боттандырары дээрге-ле чер ажылын сайзырадып, оон бедик дүжүттү өстүрери болур.

Районнуң ажыл-агыйларында часкы хову ажылдары түлүктээн. Ниитизи-биле 12183 гектар черни хөрүүн үрелиишкиннерге удур техника-биле болбазыраткан. Районда шупту 88 агрегат ам бо хүннерде ажылдап турар.

Ажыл-агыйлардан СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз план ёзугаар 994 гектар черниң хөрүүнүн болбазырадыр тургаш 2750 гектарны ажылдап кылган. «Искра» совхоз планын 100 хуу күүседкен. «Октябрь 30 чылы», «Чыраа-Бажы» совхозтар планнарын күүседиринниң кырында келген.

Районда ниитизи-биле 7622 гектар суттаттыг тарылга шолу бар. Ам бо хүннерде 3508 гектар шол суттартынган ийикпе, азы суттарар ужурлуг ниитти шолдүн 46 хуузу суттартынган. Совхозтарда шупту 89 суттатчы авено бар, ында 280 ажыг кижи хаара туттунган.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ниитти тарылгазының шолүнден 2777 гектар чер суттаттыг. Оон 1200 ажыг гектарны суттарган. Ында 25 звенода 89 суттатчылар ажылдап турар. «Тыва» совхозтуң суттатчылары 599 гектар черни суттарар планын 641 гектар кылдыр күүседип, планын ажырган. «Октябрь 30 чылы», СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозтарда ол ажылдар база-ла хайныышкынныг чоруп турар.

Оон-биле чергелештир ажыл-агыйларда сиген шолдерин суттарар ажылды база деңге организастаар чорудуг турары өөрүшчүг. СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхоз 356 гектар, «Чыраа-Бажы» 171, «Алдан-Маадыр» 159 гектар черни сиген шолдерин суттарып алган. Ол ажылдар ам-даа уламчылавышаан.

Ындыг-даа болза, бо чылдың чазы хат-шуургаанныг, соок болганындан хемнерниң суу кончуг кызыы. Оон уламыдан ол ажылдар чамдык ажыл-агыйларда чорбайн турар. Ылаңгыя Карл Маркс аттыг совхозта бо хүннерде чаңгыс-даа гектар чер суттартынмаан. Ол ышкаш ол-ла бәйдалдарның уламыдан бо хүннерде тараа чаштырылгазы эгелээри озалдап турар.

Тараажылар он бирги беш чылдың өзек чылында часкы хову ажылдарын кыска хуусаада эки шынарлыг чорудар, Тываның Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле киргенинден бээр 40 чылынга толептиг ужуражыр дээш шудургу ажылдап турарлар.

Биистиң корр.

Автомагазин садыгжызынга сос

ГРАФИК ЁЗУГААР

«Х Улуг хурал» совхозтуң малчыннарын, тараажыларын эргип, кезээш чаныл келдим. Ол хүнде ужу-ашканым көдээ ишчилерниң чагыларын база катап көрүп, чедирип бергенин барааннар дээш сөглээри өөрүшчүлүг сөстерни катап-катап таалал-биле бодандым. Ам автомагазинин хаггаш, чаныл болур. А ынчалза-даа ажыл доозулбаан. Даартагы рейсче үнериңге белеп мен бе, херек барааннар складта бе дээрзин илавылаар апаар. Бараанны үндүрүп ап база четтигер.

Автомагазинге ап чоруур бараанналрның ассортиментизи элбек-ле болза, кижиниң арны кыспас боор чүве. Ынчалза-даа чагыг ёзугаар бараан эккелбес болза, кижи база эпчок чүвеге таваржыр чораан.

Дугуй кырында садыг малчыннарга чедерде кандыг бараанналрны колдады алыр ужурлугул? Бирги ээлчегде далган аймаандан быжырган чемнер эки болур чорду. Көдээде алдарда бичии уруглар хөй, олар ону улут өөрүшкү-биле чиирлер. Чүтле чаштар эвес, улус кижилер база дыка сонуургап алыр. Янзы-бүрү конфета аймаа база эки белек. Мээң чамдык өөрүм автолавкага ине, удаазын ап чоруурга арай кочулаар сагыштыг апаар, көпеек өртектиг бараанны чоор чүвел диижир янзылыг. Херек кырында бараанның өртээнде эвес, оон үнезинде-ле болгай. Автомагазин чедип турар черге орган малчын ине, удаазын дээш үешак чидирип суур кирип каар болза, кым бурууллуг болурул? Бистер болбайн канчаар. База чугула хереглелдиң бараанны ышкажыл.

Чамдык садыг алыкчылар минералдыг суг аймаа чагыырдыр. Ону алыры дыка берге. Автомагазин иштп тар, алыр ужурлуг бараан-на хей, а шупту сыныыпас. А даарыжктарда ол сутнуң чер эезээри, ээрдагыр орукка бустур, үрелиңи база ажок. А садыг алыкчыларның негелдезин хандырар апаар. Ынчангаш бодум хуумда элээн каш шелди бузулбас черге ап чоруур мен, олар чамдыкта чедиишпейн-даа баар.

Кысказы-биле чугаалаарга, бараанда үүрмек чүве чок, шупту-ла чер-черниң, үе-үениң аймы-биле херек. Чүтле ону шын шилип ап билир херек. Ынчаар ажылдаанам түнелиңи эки болуп, бо чылдың эрткен 4 айларының планын 117 хуу күүсеттим, майның күүсеттиңеринге бүзүрел улуг.

Часкы хову ажылдарының үезинде автомагазин башкарыкчыларынга ажыл улгадыр, чаа графикти сагыыр, бзар черлериниң саны ковүдээр, шупгузунга четтигер апаар. Ынчангаш бзар ужурлуг бригаларының, турлагларының турар черлерин ылап тодаратказ, неделяның үелериңе хуваап алыр. Чамдык кижилер мындыг график сагыттынмас чадавас деп чигзиниң болур. Бир эвес маршруттуу ылап тодаратказ, садыглаашкыны шын чорудар болза, ол албан сагыттынар.

Часкы хову ажылдары ам эгелээн. «Х Улуг хуралдың» тараажыларының турлагларынга баштай чедип турар мен, оон соонда малчыннарга бзар. Ферманы база ойбас мен. Графикти шын сагыырга, садып алыкчылар өскээр чардыкпас, ол үезин манап орар чүве. Ол чорук СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң негелдези-биле база дүүшкен. Ниитилел бүдүрүлгезинде хаара туттунган ишчилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш партия болгаш чазак сагыш салып турар болгай. Ону боттандырарынга бистиң салыышкынывыс база моон көстүп турар.

Автомагазин садыгжызы болуп, алды чыл ажылдап тур мен. Баштайгы үеле харын шыдаар ирги мен бе деп чигзинип-даа турдум, чажырбас мен. Чүтле садыгжы эвес, чолаачы ажылым база күүседир. Бараан ажаан четчири-биле шилип алырындан аңгыда автомашинаның техниктиг хөй-гаараалын база чорудар апаар. Ынчангаш чүтле элбек бараанбиле чепсегленир эвес, машина-балгат база тура дүшпес ужуралут. Бо ажылга элээн үр апаргаш, оон чонга, көдээниң ишчилериңе эргежок чугулазын биле бергеш, хандыкшыйдаа бердим. Чүтле бараан сатказ ында ышай болур эвес, көдээниң ишчилериниң хүн бүрү амыдыралын, ажыл-ижин база сонуургап, олар-биле чаңгыс агаар тынып чоруурум база меңээ аас-кежии-дир.

Баян-Колдуң кадыр-берт оруктары-биле хөй удаа чоруп келдим, ук совхозтуң малчыннары, тараажылары мени танныр, келгенимге өөрүүр, чагаан бараанналрын экээримге четтиргенин чүректин ханызындан илередир, ол мээң бодумга ийи дакпыр өөрүшкү.

С. ОВЧИННИКОВ, Кызыл райпозунда автомагазин чолаачызы.

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ АЯН-ЧОРУК

СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң Хоойлу дүрүмнер саналдаар комиссизиниң даргазы М. С. Горбачев баштаан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязының Канадада албан хуузунуң аян-чоруу доозулган.

Канадага аян-чоруумуң түңнел үе-чадазын совет парламентарийлер чурттуң тараалаг болгаш мал ажылдыг эң улуг районнарының бирээзи Альберта можуга эрттиргенинер. Олар Калгари чанында мал ажылдыг улуг ранчоларга чораан. Канада мал ажылдыглар дыка ширии климаттың байдалдарында безин бүдүн чыл дургузунда ажык одаларга эътпээ малды өстүрүп турарлар. Соокка болгаш хатка шыдамык малдың мыдыг үксаларын доруктуруп өстүрериңе канада специалистер көскү чедиишкиннерни чедип алганнар.

Альбертаның фермерлери болгаш эрге-чагыргалары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязы-биле ужуражышкыннарының үезинде кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдеринге, дуржулганы, эртемниң чедиишкиннерин солчурунга сонуургалдыгын илергейлээннер. Көдээ ажыл-агый талазынга совет-канада кады ажылдажылга идегелдиг үезинде тургустунган: 1981 чылдың сентябрьда ийи чүрттүң аразынга бо талазы-биле кады ажылдажылганың үр хуусаалыг программазынга ат салдынган.

Совет делегациязының алдары дээш Альбертаның чазаанның тургускан дүштеки шайлалгазынга чүве чугаалаан тура ук можуның көдээ ажыл-агый министри Лерой Фьордботтен кады ажылдажылганың ол оруубиле моон соңгаар-даа база-рынга белеп чорукту илергейлээн.

М. С. Горбачев бодуңун чугаазынга дыка хей утланыышкыннарга — садытта, экономикага, көдээ ажыл-агыйга, культурага болгаш спортка — үре-түңнелдиг, кайы-даа талага ажыктыг харылзаалариы хөгжүдериниң бүгү-ле барымааларын барып оналаан демделээн. Бистер Альбертадан үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бараанналры хөй-биле кирип турзун дээш туржуп турар бис деп, совет парламент делегациязының баштыы демделээн. Совет талаадан бистер автомашиналарны, тракторларны, еске-даа көдээ ажылагый техниказын, хереглел бараанналрын салып кирериңе база белеп бис.

Канадага чоруп келген чедиишкиннериң дүргүзүүкүл совет делегациязының бүгү-ле ужуражышкыннарының үезинде болган беседалар ажыл-херекчи будуштуг, канада кижилер чаагай күүседшкиннинг болган. Аалчыларны хүлээп ап турган күрүне болгаш хей-нинти ажыллакчылары, парламентарийлер боттарының кандыг партияда бактаап турарындан хамаарыпла чокка, баяттар болгаш фермерлер бүгү адырларга Совет Эвилели-биле харылзаалариы калбартыры Канаданың национал эрге-ажыктарынга таарыжып турар, ол харылзаалары хөгжүдериниң улуг курлавырлары болгаш аргалары барын аян-чоруук көргүскен.

Канадага улуг сонуургалды хайныктырган аян-чоруук чедиишкиниңг эрткен. «Полюсту таварты кожаларывыс»— ССРЭ-ниң болгаш Канаданың аразынга чаагай харылзааларны улам ынай бижиглаарынга аян-чоруктуң түңнелдери ыдыг бээр.

(СЭТА-ның корр.).

ПЛАНДАН АЖЫР

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективи Совет Тываның 40 чылынга уткуштур бедиткен хүлээлгелерни алгаш, социалистиг чарышты бригадалар, экипажтар, тус-тус ажылчыннар аразында калбарткан.

Ында чер үттээр станоктуң улуг машинизи В. Д. Стреколовский, ЭКГ-5 экскаватор экипажында улуг машинист В. М. Гончаров, «БелАЗ» чолаачылары Ю. В. Прокопенко, А. И. Чирков олар хүнде кылыр улуг-нормазын бүдүн чартык катап ажыр күүсеттишаан, социалистиг чарыштың мурнуу одуруунда чоруп турар.

• • •

«Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң ийиги кварталдың эрткен айларында эки көргүзүлгелериг ажылдап турар.

Заводтуң коллективи апрельде продукция бүдүрериниң планын 103,5 хуу күүсеткен. Ажыл шогы үзер, корум-чурум үрээр чорук кызырылган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен. Электросварщиктер И. В. Кортенко, В. М. Зуев, ажылчыннар Н. Ф. Ширяев, А. В. Балабенко болгаш өскелер-даа ай санының бүдүрүлге даалгазын 110—120 хуудан кудулаттайн келген.

С. ДАҢЗЫ.

ӨШКҮ КЫРГЫЛДАЗЫ

Бай-Тайга районда «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында өшкү кыргылдазы массалыы-биле эгелээн. Кыргылда пунктузунда 30 хачылыг агрегат-биле кыргыкчылар шалыпкын ажылдап турар. Ам бо хүннерде ангор өшкүлерден 4323 баштыг кыргаан. Оон 5755 килограмм дүктү кыргын алган. Чыл саныла совхоз өшкү дүгүнден хөй орулганы ап турар.

Кыргыкчылар боттарының мурнунда салдынган сорулгаларын шын билип, дүктү чидириг чок ажаан алыр дээш, социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Оларның ажылында хүн нормазын ажыр күүседип турарлар хөй. Оларга Алексей Салчак, Мука Чамбал, Өнер Хертек, Ондармаа Салчак болгаш өскелерни хамаарыштырып болур.

Совхоз бир баш өшкүден 900 грамм дүктү кыргын алыр планныг. Херек кырында бир башка онаалтыр 1,33 килограммны кыргын ап, плазын ажырып турар. Кыргытынган кодаңнардан кадарчы Сандүү Сөлаан өшкүден-не 1516 граммны кыргын ап, өскелерден мурнап турар.

Чамдык чедиишкиннер бардаа болза, четпестер база бар. Чамдык кыргыкчыларның талазындан өшкүлериниң өсөнин, быктынын, хол-буттарының дүктерин чедир кыргывайн турары-биле дүкке чидиргини болдуруп турар.

Ол талазы-биле ында ажылдап, оны баштарын турар кижилериниң талазындан хайгаараалга ап, дүктүн чидирин болдурбас дээш хемчегларни алыры чугула.

Д. САЛЧАК.

Идеология ажылынның дуржулгазындан

ПОЛИТХҮН, ООҢ ДЭЭШТИИ

Айның үшкү пятниңа санында чаңгыс аай политхүнүү эрттирери районда чаңчыл болуп берген. Ол хүнде кандыг-даа хурал, хөй-нимти ажылдары аланнавайн турар.

Политхүннериниң материалдарын партия обкомунуң бадылавы ёзугаар пропаганда болгаш агитация килдизи районнуң «Билиг» шинтилел организациязы-биле кады белеткеп турар. Районнуң суурларынче үнер лекторларынаң составтыг баш удур тодаратказ, политхүн будүүзүүде чыгташ, СЭКП райкомунуң секретарылары инструктажты берип турар.

Чүгле политиктиг беседаның, лекцииниң темазы-биле ыяш-газаралаттынмайн, үлетпүр, будүргө, ажыл-агый, азбан черлериниң ай санында план күүселдезин аналиэтеп, четпестерин илередип, оларны узуткаарыныңаң талазы-биле хемчегелерни тодаратып турар.

Чаңгыс аай политхүннер үезинде районнуң удуртукчулары суурларже үнгеш, ажыл-агыйның байдалы-биле танышкаш, ажылчы чон-биле ужуражылгаларны эрттирип, хамаатыларны чурттап турар черинiң айны-биле хүлээп алырын организастап турар. Бо чылын индыг ужуражылгаларга райкомнуң секретарылары, районнуң күүсекчи комитединиң даргазы, оралакчылары болгаш килдистер эргелекилерге, суд, прокуратура ажылдакчылары киржип турар. Ооң түнелинде айтырыглар болгаш харылзаалар кежээлерi эртип турар. Ак-Туруг, Хайыракан, Чаа-Хөл, Чаа Чаа-Хөл, Эйлиг-Хем, Арыг-Үзүү суурларга ажык чагаа хүннерин эрттирген.

Бо чылдың эрткен айларында эрткен политхүннерде нөмүттүнген 519 лекция, беседаны 13.486 кижи дыңнаан. Политхүн бүргүүнге-ле 130 хире лектор, иликтекчи киржип турар. Олар СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын, ооң ленинчи Төп Комитединиң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязының шинтипирлерин чонга чедир таймылбырлап туралар. Эрткен айларда нөмүттүнгүлээн «Тайбының планы — тургуаушкунуун планы», «СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретары Ю. В. Андропов», «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелдер төөгү ужур-дузалыг документилер болур. Ол ышкаш «Күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглавр — ажылдың шынарын, будүргүкчүлүүн бедидериниң кол аргазы», «Интернационалчы болгаш патриотчу кижизидилгени күштелдирер талазы-биле СЭКП обкомунуң IX пленумунга салдынган сорулгалар дугайында» деп темаларга болгулаан политхүннерге холбаштыр чурттакчы чонган ажыл-амыдырал-дың бүгү адырларында

«ССРЭ: ЧУРТ БОЛГАШ КИЖИЛЕР» ДЕП ФОТО-ДЕЛГЕЛГЕ

ДОРТМУНД. Рурнун бо улетпур болгаш культура талазы-биле улуг төвүнде «ССРЭ: чурт болгаш кижилер» деп СЭТА-ның фото-делгелгезин ажыттынган. 250 хире улуг хемчээлдиг өнүүг чуруктар Совет Эвилелиниң аңы-дүкпа улустарының амыдыралын болгаш ажыл-ижин, оларның экономика хөгжүдезинге, космоска шинчилелдер, культура болгаш спорт талазы-биле чедиишкиннерин, ССРЭ-ниң тайбыңга мнак даштыкы политиказын көргүзүп турар.

Хоорайның чагыргазының болгаш хөй-ниитизиниң төлөөлекчилери, «ГФР — ССРЭ» ниитилелдин Дортмундуда актывчилери, журналистер ол делгелгенин ажыл-амышкынынга олурушкынар. Профэвилелдериниң хоорай төвүлелинде культура айтырыгларының талазы-биле комитетиниң даргазы Тео Ульман ол делгелге совет-барымын-герман культура харылзааларының хөгжүдезинге салымышын болур дээрзин демдеглээн.

Дортмундуга май 25-тен июнь 1-ге чедир эртер Совет Эвилелиниң хүннериниң калбак программазында көрдүнген элээн каш хемчеглер ол делгелгени ажыдып турар. Ооң-биле чергелештир хоорайның садыг палатазында СЭТА-ның «Сибирь — Барымн Европа газ замчыдылгазының тудуу» фото-делгелгези база ажыттынган. Ол ховар төлевилелди боттандырарынга барымн-герман фирмаларның киржилгезин ол делгелге көргүзүп турар.

⊙ ⊙

КОЛ СОРУЛГА

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның социал-экономиктиг хөгжүдезиниң амгы үеда-зазында бистиң кол сорулгавыс бар материал-техниктиг базаны ажыктыг ажыглаары болур дээрзин БКП ТК-ның Чингине секретары, БУР-ның Күрүне төвүлелиниң Даргазы Т. Живков София округтуң партия болгаш ажыл-агый активи-биле ужуражылгага чугаалаан. Иштики болгаш даштыкы байдалдарны барымдаалап тургаш, ын чаа техниканы болгаш технологияны ажыглаарының күсели-биле бүдүрүлгени чер болганга чаартырының чугулазын ол айыткан.

Партия болгаш ажылагый органнарының бүгү организавчы болгаш политиктиг ажылдарын ол алыс сорулгаларга чагыртқан турар ужурлуг.

Делегейниң чамдык чугула айтырыгларынга хамаарыштыр болгар удуртукчунуң демдеглээни болза, БУР-ның даштыкы политиказы Европага чавырылдырышкынның бадыткаттынарынче, күрүнелер аразынга бот-бодунга ажыктыг кадыг ажылдажылганы калбартырынче угланган. Болгария Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-дээ чурттары-биле кадыг моон соңгаар-даа бодунуң салымышкынарын чер кырынга тайбыңны быжыглаарынга, ядролуг халапты чайладырынга аныыштырер дээрзин ол онзалап демдеглээн.

⊙ ⊙

КЫЙГЫРЫГ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Бельгияның Коммунистиг партизының Төп Комитедим чаа америк ядролуг ракеталарны Бельгияның дөвиекзорниге сайгара тургузар дугайында НАТО-ның шиитпирин боттандырарын соңгаарладырынче чурттуң чазаан кыйгырып, медеглел кылган.

ССРЭ-ниң санаалдары болза Женевада совет-америк чугаалажымышкынарга үндезин болуп турар дээрзин ол документиде чугаалап турар. Ооң-биле чергелештир эрги хевээр-ле түгле бир инам кылдыр өскертип каан «тик вариант» дээр чүведеп халбактанмышаан турар АКШ-тың туружу хөй-шиитиниң тайбыңга мнак күштүг удуралымышкыны болдуруп турар дээрзин Бельгияның Коммунистиг партизының Төп Комитединиң Политбюрозу демдеглеп турар. АКШ-тың НАТО талазы-биле барымн-европейжи эвилелчилерп Вашингтоннуң ол «инициативазында» шала «бижирген» туралар. Барымн Европаның чамдык чуртгарынга чаа америк ракеталарны сайгара тургузарының планнарынга удур массалыг шимчээшкин түгле Европа диште калбарып турар эвес, харын АКШ-тың бодунда бала калбарып турар дээрзин медеглелде онзалап демдеглээн.

ЖЕНЕВА: ИЙИ ЯНЗЫ КӨРҮҮШКҮН

Европага ядролуг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Женевада совет-америк чугаажымышкынар май 17-де база катап эгелээн. Чугаалажымышкынның талааларының ол үе чугула айтырыгны биеэги хевээр-ле ийи янзы көрүп турарын баштайгы хүнде-ле тодаргай болу берген.

Совет Эвилели дең эргенин болгаш кайы-даа талага бир дөмей аймак чок чоруктун принцивин удуртулга болдуруп турар. Европага ортумак мраккылдың ядролуг чепсектерин шиитпирлин-биле кызыгаарлаар дугайын дүгүржүп алыр-дыр дээрзин Совет Эвилели шагда-ла санаалдаан турган. Амгы үеде тала бүрүзүнде 1000 саныг ындыг чепсектер бар. Совет Эвилели оларны 300-ге чедир кызырарын санаалдаан. Харын-даа ССРЭ оларны 162-ге чедир кызырарынга белеткейлээн — НАТО-ның талазында — Англия биле Францияда бар турар санга чедир. Бир эвес чөпшээрежирлер болза, кайы-даа талага 138-138 ядролуг чепсек ап чоруур самолеттарлыг артып каап база болур.

Совет саналды херек кырынга боттандыра бээр чүве болза, ССРЭ-ниң ракетага онаажыр частыр чепсээ хөй артар деп хоозун чылдак-биле америк тала ол саналды ойталап каапкан. Май 3-те ГДР-ниң партия-күрүне делегациязынга алдап болдурган дүштеки шаалалгага СЭКП ТК-ның Чингине секретары Ю. В. Андропов ол ойталашкынга чогуур харыны берген. «Англия биле Францияның чогуур чепсектерни барымдаалап тургаш, чедирикчи ракеталарындаа талазы-биле, частыр октарынын-даа талазы-биле Европага ядролуг чепсектер талазы-биле демнежин алырымын дугайын дүгүржүрүнга бистер белен бис» — деп ол медеглээн.

Ындыг-даа болза дең эргенин болгаш бир дөмей аймак чок чоруктун принцивин — Вашингтонуң эптежип шыдаваспа чүвези бо. Женевада америк делегациязының баштыңы П. Нитце Рейганның «ийниин аразында вариантсыын» чугаалажымышкын столунуң кырында эккеп салганын баштайгы хүнде-ле медеглээн. Ол вариантының алыс утказы болза, Совет Эвилели бодунуң Европада ракеталарының санын кызырар үжүрлүг, а мурнуку туруштун америк чепсектери, Францияның болгаш Англияның ядролуг чепсектери ол хевээр артып калыр. Ооң-биле чергелештир АКШ болгунуң чаа ядролуг ракеталарын Европага сайгара тургузар эргенин боттандырып кириптер. Ындыг туруштун утка чогу-ла илдең. Ындыг санаалды чугаалап кээп турар үжүру чүл дээрге: ындыг арга-биле чугаалажымышкынарны эки түшелдерге чедирбес, ол-ла чылдак-биле чыл төнүүрүнге чедир баштайгы согуушкынуңуң чаа ракеталыг чепсектэ Барыын Европага сайгара тургузуп алыр.

Женевага кайы-кайызынга ажыктыг дугуржулганы чедип алырын тайбыңга мнак хөйниити шиитпирлин-биле негеп турар. Бо айтырыг түгле Совет Эвилелиниге ажыктыг эвес, Барыын түкке ол база бир дөмей ажыктыг дээрзин бүгү делегейдэ оорта үгааныг кижи бүрүзү билип турар. Дең эргенин болгаш бир дөмей аймак чок чоруктун принцивиниге дүржүл турар шиитпирлерин ажылдап кылыр дээш бистин чүртүвус бүгү-ле чүвени кылып турар. Чедиишкинге түгле чаңгыс чүве негеттинип турар: дугуржулгага чедир бодунуң өөтер үжүлүг оруун АКШ биле НАТО-ның базып эртери.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

ВАШИНГТОН ДУЗАЛАП ТУРАР

ДЕЛИ. (СЭТА). Барыын экспертгерниң үнелээшкинниле алырга, Пакистан ядролуг тургузугуну шенээринниң кырында келген. Стратегтиг шинчилелдер талазы-биле Лондонда делегей институдунуң илеткелин ёзугаар алырга, пакистан администрация соолгу үеде атомнуг бомба тургузарынга хереглээр деригнерни садыл ап келтеннер. Түшелинде амгы үеде Пакистанда ажылдап турар ядролуг объектилерге хереглээр, элээн каш атомнуг бомба кылырынга четчир хире частыр материалды алган дээрзин «Нешнл геральд» солун демдеглээн.

Соолгу чылдарның дургузунда пакистан специалистер өске компанияларны дамчыштыр АКШ-тан болгаш Барыын Европанын өске-дээ чурттарындан бодунуң атомнуг үлетпүрүн тургузарынга хереглээр деригнерни садыл ап келтеннер. Түшелинде амгы үеде Пакистанда ажылдап турар ядролуг объектилерге хереглээр, элээн каш атомнуг бомба кылырынга четчир хире частыр материалды алган дээрзин «Нешнл геральд» солун демдеглээн.

кылып тургузарының технологиязын Исламабадка дамчыдып берген болуп турар. Каттышкан Штаттарга ниитпин-биле 100 ажыг пакистан физик-ядрочулар белеткелдерни эрткеппер.

ГАНА. Чурттуң пайысылалы Аккра хоорайда совет ном садыының магазинин кезээде хөй кижилиг турар. «Ылаигыя марксизм-ленининзиниң классиктеринииң чогаалдары, совет солунар болгаш сеткүүлдер, орус болгаш совет чогаалчыларның чогаалдары, оларның аразында Л. Толстойнун, Ф. Достоевскийнин, А. Пушкинниң, А. Чеховтуң, А. Толстойнун, М. Шолоховтуң, Ю. Бондаревтиң номнарын чон кончуг сонуургаар.

Бистиң аныяк номчукчуларывыс Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет улустуң маадырлыг чоруктарының дугайында уругларга болгаш аныяктарга номнарны болгаш тоолдарны кончуг сонуургаардар» — деп, магазинин директору Фрэнсис Мэну чугаалаар.

ЧУРУКТА: В. И. Ленининиң чогаалдарын делгээн стендиниң чанында.
Ю. САВИЦКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникази.

Бомбурзектиң судалы

КНО-НУҢ АЙЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израильдиң эжелекчи политиказын болгаш Тель-Авивтиң агрессчи угланышкынын Каттышкан Штаттарның деткип турарын КНО-нуң Айыл чок чорук Чөвүлелинге шыңгыы шүгүмчүлээн. Палестиннерге удур израиль өлүрүп шаажылаашкыларының күштелип турары-биле болгаш эжелеп алганы араб черлерни Тель-Авивтиң меңгежидер дээн оралдажымышкынна р ы - б и л е е холбаштыр араб чурттарының дилээн ёзугаар Чөвүлелди чыыдырган.

Айыл чок чорук чөвүлели бо чылын ол айтырыгже ийи узаа эглип турары ол. Эжелеп алганы араб чурттарга израиль суурлар тургузуп турары, палестин араб улустуң дүрүм ёзугаар эргелерин дорамчылап турары делегей эргезинниң бүгү нормаларын доога көрген чорук-тур деп КНО-нуң кежигүнү-чурттарның хөй кезии санап турарлар. Делегей кырынга шак ындыг дээрбе-дээшкинии доп-дораан сокседырын КНО-нуң Кол ассамблеязы болгаш Айыл чок чорукту Чөвүлели негеп турар.

Ындыг-даа болза делегей нинтилежилгезинииң чөптүг негелделерин израиль башкарыкчылар тоовайн турар дээрзин дискуссиялар үезинде дыка хөй делегаттар онзалап демдеглеп турарлар. Израиль агрессорларның ындыг ажыгынын чылдагааны болза, Каттышкан Штаттарның талазындан Израильге экономиктиг, политиктиг болгаш шериг дузалаамчыларын калбаа-биле көргүзүп турарында деп КНО-да араб чурттар бөлүүнүң даргазы, Катарның төлөөлекчизи Я. Джамаль айыткан. Түгле шак ол дузалаамчыларның ачызында палестин араб улуска хамаарыштыр өлүрүп хыдыырының ажык политиказын Израиль чорудуп болур. Рейган администрациязының Чоокку Чөөн чүкте ярын чаар политиказын Сирияның КНО-да доктаамал төлөөлекчизи Д. аль-Фаталь демдеглээн. Американың сан-хөө дузалаамчызы болгаш америк чепсек чокка Израильдиң эжелекчи утланышкыны боттанмас турган ийик дээрзин ол айыткан. Араб чурттарда израиль суурларының калбарын турарының дугайында Вашингтон буруу шаанар сестерни харамнаннайн чашканнап, «удурлашкынын» кылып турар-даа болза, ол программаны элбээ-биле акшаландырып турар.

Палестинаны хостаар организациязының КНО-да доктаамал хайгаракчызы З. Л. Терази палестиннерге удур израиль өлүрүүшкүннериниң үргүлүлел турарын Айыл чок чорук Чөвүлелинге илеткээн. ПХО-нуң төлөөлекчизи израиль албан бижиктериндеп алдынган медээлер-биле бадыткап тургаш, Израиль эжелеп алган девискээрлериниге хыдыышкынарның, шаажылаларының аргазы-биле араб чоянү, шыдажыр арга чок байдалга тургузар, шаг-төөгүдеп бээр турул келгеп черлеринден оларны үндүр сывырар деп түгүп турар дээрзин чугаалаан.

Индияның болгаш Иорданияның төлөөлекчилери Тель-Авивтиң эжелекчи политиказын шиитпирлиг буруу шаанар.

ХАРЫЛЗААЛАРНЫҢ ЧИДИГЛЕНГЕНИ

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның девискээринде америк баазаларының келир үезиниң дугайында бо неделяда катап эгелээр чугаалажымышкынарның бүдүүзүнде Грецня биле АКШ-тың харылзаалары шыңгымзы-биле чидиглени бергеп.

Бодунуң агаар делгемнерин америк болгаш турци шериг самолеттарның үрээни-биле холбаштыр Грецняның чаза Афинында АКШ-тың элчининге шиитпирлиг удурланышкынны медеглээп. Грецняның даштыкы херектер министри И. Харалambопулос АКШ-тың элчинин келдиртип эккелгеш, аңаа удурланышкынын бижинн түтеп берген.

НАТО-нуң «Дистант драмм-83» деп шериг маневрынга киржин чораан америк болгаш турци самолеттарнын, ол маневрга киришпезин мурнуда-ла дыңнаткан турган Грецняның агаар делгемнерин үреп кирип турганын дыңнаткан. Грек-америк чугаалажымышкынарның катап эгелээр мурнуу чарымда АКШ-тың талазындан Афинныже ыйнышкын кылыр дээш оралдажымышкын кылдыр ол өнчүк-төнгээлиг базынны үнелээн.

Чазак черинин хуралы болуп эрткен соонда оон албан ёзуу-биле төлөөлекчизи, Грецняның премьер-министри Андреас Папендреу ол төнгээлээшкинин «ооңза шыңгыы» деп медеглээн.

Ийи чурттуң аразында харылзааларны Грецняда америк шериг баазаларының бирээзинге болган өске бир төнгээ база чидиглендирип турар. Америк шериг баазаларының бирээзинге болган грек киржилчынарның ажыл соксадышкынының киржикчилерининн бирээзи АКШ-тың шериг-агаар күштерининң Афинының чоогунда турар Элликжон баазазынга азып каан турган грек тукту ора соп турган америк киржиге шаптыктарын оралдашкын кижини америк солдаттар араатанныг ёзу-биле эриндээнер. Эриндеткен кижини эмнелге черинге аар байдалдыг чедирген.

ЛОНДОН. (СЭТА). Америк-грек харылзааларның чаа чидигленишкинии Грецняның девискээринде АКШ-тың шериг баазаларының дугайында амгы чугаалажымышкынарның үзүп болур дээрзин «Таймс» солун бижин турар.

РЕЙГАННЫҢ АДМИНИСТРАЦИЯЗЫ КЕМ-БУРУУЛУГ ПОЛИТИКАНЫ ЧОРУДУП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Рейганның политиказы ядролуг чепсекти таратпас дугайында делегей чугаалажымышкынарының үндезинин үргеден турар. Мында көскү америк сенаторлар болгаш конгрессменнер ол дугайын медегээнпер. Ядролуг чепсекти кылып тургузарынга херектээр материалдарны болгаш технологияларны АКШ-тан дашкаар үндүрерин кызыгаарлаарын күштелдирин турар хоойлу төлевилелин конгресстин ийи палатазының каймызынга-даа кордүреп-биле ол сенаторлар болгаш конгрессменнер киирип турар. Ол төлевилелдин авторларының аразында—сенатор-демократтар А. Кранстон, Г. Харт, төлөөлекчилер палатазының кежигүнүнери М. Юдолл, Э. Маркн, М. Барнес, Р. Оттингжер, Г. Уолп.

Рейганның чаза ядролуг чепсектн делегейге нептээшкинин болдуруп турар дээрзин парлалга конференциязынга А. Кранстон (калифорния штаттан демократ) чугаалаан, ол чоокта чаа бодунуң кандидатуразын демократтыг партиядан АКШ-тың президентизинин эрге-дужаалынга сонгуулары-биле депшидер деп турарын чарлаан. Национал аймак чок чорунтуң эрге-ажыктарының дугайында сагыш човаарының орнунга, ядролуг олум садыгжыларының эрге-ажыктарының дугайын колдады сагыш чован турарының уламы-биле президент Рейган бистиң планетавыска улам улуг аймакты тургузуп турар дээрзин А. Кранстон уламтыр демдеглээн.

Ядролуг чепсектерни тарадып турар чорук боо-чепсектн эңдере будүрелгиден эвээш эвес аймакты болдуруп турар деп, Г. Харт медеглээн. (Колорадо штаттан демократ) ол база-на президентинин эрге-дужаалынга сонгуулары-биле бодунуң кандидатуразын депшидип турар.

Национал аймак чок чорунтуң эрге-ажыктарының дугайында чазак черн «сагыш чован турар» дээр чугаалар чазак черинде калбарын турар, ынчаарга АКШ-тың дузалаамчызы биле ядролуг чепсекти будүрүп алыр дээр чурттарның санының көвүдеп турары ол аймак чок чорукту коргунчуг айыылчо улам чыгаа турар.

Конгрессмен Э. Маркниң (Массачусетс штаттан демократ), айыткыны болза, түгле америк ядролуг чепсекти көвүдедип турары-биле эвес, харын база ядролуг чепсекти кызып будүрелгиниң технологиязын өске чурттарга ламчыдып берип турары-биле Рейганның администрациязы кем-бурууллуг политиканы чорудуп турар.

Африка талазы-биле Вашингтон комитединиң документтерин хөйлеу төлевилелдерни парлалга конференциязынга киирер бергеннер. Мурнуу-Африка Республикының ооң бодунуң ядролуг чепсээн тургузуп алырынга дузалаамчызы Рейган администрациязының күштелдирин турарын онза айыткан болган. Вашингтон биле Преторияның аразында ураанны катап алчып эгелээр дугайында чугаалажымышкынар чорун турар болгаш ядролуг чепсек будүрелгиниге эргежок чугула технологияны Мурнуу-Африка Республикага садыгзаары калбарын турар. 1982 чылдың октябрьда күрүне департаментизи бодунуң атомнуг бомбазын «тургузуп алырынга Преторияга чоок апарган» деп албан езуу-биле чарлаан хирезинде, мындыг хемчеглерни боттанмышын турар.

Ядролуг чепсекти нептереп таратпас айтырыгга хамаарыштыр Ак бажыңның политиказын шыңгыы шүгүмчүлээн чагаанны президент Рейганның администрациязының киржикчилерн чорукпан.

СИРИЯНЫҢ АЙЫЛ ЧОК ЧОРУУНГА КЫЖАНЫГ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанга национал чаңгыс эпти, айыыл чок чорукту болгаш маажым байдалды хандырарының кол негелдези болза, ливан девискээрдеп израиль эжелекчи шеригни чугаа чокка үндүрери болур дээрзин Сирияның дашкынын үнер «Аннахар Альараби вад-дували» солунга берген интервьюзунга ооң демдеглээни болза, чоокта чаа ат салдыктан ливан-израиль дугуржулга болза, АКШ-тың чорукту болгаш маажым байдалды хандырарының кол негелдези болза, ливан девискээрдеп израиль эжелекчи шеригни чугаа чокка үндүрери болур дээрзин Сирияның дашкынын үнер «Аннахар Альараби вад-дували» солунга берген интервьюзунга ооң демдеглээни болза, чоокта чаа ат салдыктан ливан-израиль дугуржулга болза, АКШ-тың тыкы херектер министри А. Х. Хаддам медеглээн. Неделя санында үнер «Аннахар Альараби вад-дували» солунга берген интервьюзунга ооң демдеглээни болза, чоокта чаа ат салдыктан ливан-израиль дугуржулга болза, АКШ-тың киржилгези-биле белеткеттингеп, Ливан Республиканың хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун казып турар, херек кырында түгле Тель-Авивтиң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар дугуржулга болза, ам Ливанда беш израиль дивизин моолеттингеп, оларның аразында хөй санныг танкылар, артиллериялар болгаш өске-даа шериг техниказы бар.

Мурнуу Ливанның кол хоорайы болур Сайданың кол кудумчузунга интервентилерниң патрульдарынче ливан патриотар атакалааннар. Хөл гранатазының частыышкынынган патруль машиназы үрегдеттинген, а экипаждынын кежигүнери аар балыгланныышкынарга таварышкынар. Сайдада тудуп-хоругдаашкынарны болгаш үжен-чиидиишкинерни кылганнар.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның Бекаа шыналзында байдалды дүшкүүретпишаан, Израиль шериг бөлүктер Ливанда тайбыңны деткип турар каттышкан араб шеригниң спри кезээ-биле чөнгээлиг болалажыышкынарны эгелээн. Дайынчы самолеттар база-ла сирн шериг туруштарын эртнй ужуп турган.

Ливан парлалганың дыннадын турары болза, Камел Эль-Лоэ, Амнин, Караун болгаш өске-даа элээн каш чурттакчылыг суурларже израильдер немелде күштерни тыртып турар.

Бекаа шыналзында аэродром тудуун сапер кезектер дүргеддип турарлар.

ПХО-нуң күүскомунуң даргазы Я. Арафаттың медеглээнн

БӨГҮН — АФРИКАНЫҢ ХОСТАЛГАНЫНЫҢ ХҮНҮ

Африканың хосталганының хүнүн бөгүн 20-гы удаа демдеглеп турары бо. Диптин хамаарышпас күрүнелериниң удуртукчулары тоогуде бирле дугаарында Эфиопияның найысылалы Аддис-Абебага шупту чыыгаш, Африка чаңгыс-ан организациязын (АЧО) тургускапындан бээр чаэрби чыл эрткен. Ол организациялың хартиязын база түүлдүг деп корген. Африканың улустарынга тайбың болгаш экн амыдырал-чурттарга дээш, оларның чаңгыс эвин бижылаар болгаш каладаа каттышпастың политиказын чорудар дээш, дипке колониализмниң кандыг-даа бүгү хевирлерин узуткаары дээш демиселди АЧО-нуң кол сорулгазы кылдыр ол чарлаан. Боттарының аразында политиктиг байдалын үндезинн-биле өскерткен. Даштыкы дарлалдың кынчы-бектерин ап октаап, аажок улус дин күүүлүг эгиннерин херилдирип, бүгү үнү-биле чугаалап үнүп келген.

Эрткен 20 чылдарның дургузунда Африка улустарының күрүнө ёзузун бижыглаарынга, онзагай культуразын болгаш уран түүлүн чечектелдирерннге, делегейге Африка күрүнелериниң атвалдарын бедидерннге хөй түүлдер кыадынган. Диптиң дыка хөй чурттарында социаль чоптуг чорукка үндезинленген нинтилелди тургузуп, социалнам тургузуушкынуне шилчиирнге тааржыр байдалдарны тургузуп турар.

Африкада төөгүлүг чаартылгаларга бистиң чуртувус дыка улуг чергелиг идигнп берген. Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны КНО-га ССРЭ-ниң инициативазын ёзугаар хүлээп алган. Диптиң салым-хуузунга ол документтиниң аажок улуг ужур-дузалыын богун бүгүде хүлээп көрүп турар. «Диптн бүгүн хосталарынын дугайында айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң принципиалдыг туружун, Мурнуу-Африка Республиканың болгаш Намибияның патриоттары-биле ооң дөштиг эп-сеткил каттыштырылгазын Африканың улустары бедидерннге хөй түүлдер кыадынган. Диптиң дыка хөй чурттарында социаль чоптуг чорукка үндезинленген нинтилелди тургузуп, социалнам тургузуушкынуне шилчиирнге тааржыр байдалдарны тургузуп турар.

Африкада төөгүлүг чаартылгаларга бистиң чуртувус дыка улуг чергелиг идигнп берген. Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияны КНО-га ССРЭ-ниң инициативазын ёзугаар хүлээп алган. Диптиң салым-хуузунга ол документтиниң аажок улуг ужур-дузалыын богун бүгүде хүлээп көрүп турар. «Диптн бүгүн хосталарынын дугайында айтырыг талазы-биле ССРЭ-ниң принципиалдыг туружун, Мурнуу-Африка Республиканың болгаш Намибияның патриоттары-биле ооң дөштиг эп-сеткил каттыштырылгазын Африканың улустары бедидерннге хөй түүлдер кыадынган. ССРЭ-ниң чепсегленишкинни бүгү-ниитиниң болгаш бүгүн дүжүрерннче угланган күжениишкиннерин Африка чүү-биле бүгүн деткип турарө деп, АЧО-нуң чиңгине секретары чоокта чаа медеглээн.

ССРЭ болза, социализмниң делегей системазының болгаш национал-хосталганыг шимчээшкининиң аразында кадыг ажылдажылганы, улустар аразында билчиишкинни бижыглаар дээш түүкүл салып турар. ССРЭ Африканы африкаларның ону тайбың хамаарышпас, чечектелчек Африка кылдыр көөрүп күзен турары ышкаш, шак-ла ынчалдыр көөрүп күзээр деп Москвадан бүгү делегейге медеглээн болгай.

Африканың улустарынга аъш-чем айтырымның чидинн барымдаалаш, ол дипте өдөө ажыл-агыйжың 100 чыгаа объектилерниң тудуунда ССРЭ киржип, ол ышкаш далайдан балык тударын хөгжүдерде чамдык чурттар-биле чедиишкиннг кады ажылдап турар. Африка чурттарының үлетпүрүн тургузарынга улуг дузаны чедирин турар. Совет деткимчебиле туттунган бүдүрүлге бүрүзү—ёзуулуг национал экономиканың үндезинин тургузарынга чугула салымышкын, барыын талаңы капиталдан хосталгарының оруунга үечаде-дыр.

Совет-африка кады ажылдажылганың демдээ болу берген улус ажыл-агыйжы 400 объектилерден түгле чамдык чаа тудуталарны көргүзерге мындыг. Нефть сайзырады ажылдаар заводту чаарты дерипри Эфиопнята чоокта чаа доозулган. Африка диптиң ең улуг күрүнеэзи—Нигерияда металлхургия заводунуң баштайгы волчээн тудары доостур четкен. Конгода совет геологтарның ажытканы корғулчун-ниин рудаларының бавзазынга даг-руда арыглалының улуг будүрүлгезин тургускан. Бистиң чуртувустуң деткимчези-биле Замбияда дизельдиг алды электростанцияны туткан. Келир чылдарда ССРЭ Анголага болгаш Эфиопняга гидроэлектростанцияларны база электри дамчыдылгазының шугумнарын, Мозамбикке хомүр-даш шахталарын, Гвинея-Бисауга, Эфиопняга болгаш Мадагаскарга даг-тывыш будүрүлгелерин, Ливняга болгаш Марокконга үлетпүр база энергетика объектилерин тударынга киржнр. Африкада совет объектилерге мергежилдиг 150.000 чыгаа ажылчыннарны белеткээн. Бо дипке бистин дузаламчыныс-биле дээди тос ооредилге черлерин тутканн болгаш дерээн.

Бир эвес империализм Африкада чидирген туруштарын дедир өгидип алырын, ооң сеткилинге таварышпас деп-шилгелиг ёзу-чурумнарны чок кылырын, национал эргежыр дээрзин ол демдеглээн. Ол дугуржулга ливан айтырыгны шиитпирлеп шидавас дээрзин А. Х. Хаддам айыткан. Ливан израиль эжелекчилерниң ээжээнниң адаанга артар, а ёөн чоңу өлүрүүшкүннериниң болгаш боолза, ам Ливанда беш израиль дивизин моолеттингеп, оларның аразында хөй санныг танкылар, артиллериялар болгаш өске-даа шериг техниказы бар.

Мурнуу Ливанның кол хоорайы болур Сайданың кол кудумчузунга интервентилерниң патрульдарынче ливан патриотар атакалааннар. Хөл гранатазының частыышкынынган патруль машиназы үрегдеттинген, а экипаждынын кежигүнери аар балыгланныышкынарга таварышкынар. Сайдада тудуп-хоругдаашкынарны болгаш үжен-чиидиишкинерни кылганнар.

Ядролуг чепсээ чок зона кылыр чарлаар дугайында АЧО-нуң декларациязында илерегейлеттинген ооң туружу—ол-ла бүгү түүлдер Рейган администрациязын ише-ле кылыктандырып, Африка диптиң чурттарынга хамаарыштыр бодунуң тергиндекпрек политиказын боттандырарда аңаа шаптыктап турар. Ооң ужурунда Каттышкан Штаттар болгаш ооң эвилелчилери Африка чурттарының аразында чөрүдээлерни күштелдирерин, АЧО-ну чарылдырарын, ону кошкадырын болгаш арга-шинек чок болдурарын, ол организациянын ажыл-чорудулгазындан ооң бүгү дайынчы утказын ап октаарын орландажып турар.

АЧО-нуң XIX ассамблеязын чымлдырарын барыын талакызырак чурттарның дузазыбле эрткен чылын неоколониалистиг күштер ийи удаа үскен. Ынчангаш Африканың дыка хөй чурттары ону бо чылын чымлдырар дээш улуг күжениишкиннерни салып турар. Бир эвес ол сессия болбайн баар болза, АКШ-тың улуп алганы, а Африканың уттурганы ол болур ийик деп, «Таймс оф Замбия» солун онзалап демдеглээн.

Бодунуң догуунаан келген 20 чылдарының дургузунда АЧО Африка хөгжүдезинниң сорулгаларын шиитпирзээринге, Африка улустарының иштики херектерин даштыкының холгаарлаар дээр оралдажымышкынарын ойтур шаарынга чугула рольду ойнаан—деп, «Эфиопнан геральд» солун айыткан.—Ооң шиитпирлиг хемчеглери АЧО кежигүннери күрүнелериниң бот-эргезин болгаш бүрүн-бүдүн девискээрлиг турарын камгалаарынга каш удаа идиг берген. АЧО-нуң ажыл-чорудулгазын баксырадыр дээш империализм болгаш реакция күштери ол организацияда бактаган чурттарының аразына чамдык айтырыглар дугайты чорудулгаларын ашбиле тургузуп, үрдүндүрүп турар. Африка диптиң улустары ол айымылдыт планнарны үзе шаанар ужурлуг».

С. КУЛИК (СЭТА).

АЭРОФЛОТ: ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРКИ ЧАЛАП ТУР

ССРЭ-пин Хамааты ужар чүүлүү бодунуң туруп келгени алдан чыдарының иштинде Коммунистиг партияның болган Совет чазактың хүн бүрү сагыш салымшкының ачызы-биле чурттуң улус ажылагый комплексизиниң социалистиг экономиказының эң-не мурнакчы, чугула болган хой сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлеп шыдаар адырларының бирээзи апарган. Ол янзы-бүрү хевирлиг самолёттарлыг, калбак четкилиг аэропорттарлыг, септелге бүдүрүлгелерлиг, түлүг организациялар-лыг, эртем болган өөредилге чергелиг апарган.

Бистиң агаар оруктарывыстың шиитпирлеткен шынгы узуну бир миллион километр ажып турар. Олар бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң 3600 хире хоорайларын болган чурттакчылыг чергелерин агаар дамчыштыр аргыштырып турар. Аэрофлот делегейде эң улуг дээш авиакомпания болбушаан, ол 94 чурттарның 117 хоорайларынче ужудуушкуннарны кылып турар.

Самолёт болган вертолёттээ совет кижилерниң амыдыралында бижиг-биле тургустунган, тараажыларның болган тудугжуларның, нефтичилерниң болган хөвеңчилериниң, геологтарның, балыкчыларның, а ол ышкаш эртемденнеринең болган эмчилериниң идегелдиг дузалакчызы болу берген. Чер ажылдыларывыстың чурттуң Ашчем программазын амыдыралга боттандыраринга оларның дузалакчызы болган салымшкыны хүн келген тудум-на улам улгадып турар.

Чурттуң бүгү транепорт хевирлериниң кызып турары ниитти пассажирлер сөөртүлгенинге хамааты ужар чүүл ийиги черде (демир-орук транепортунуң сөөнда) чорун турар. Хоорайлар аразының оруктарынга пассажирлер аргыштырарынга ооң үлүү 33 хуу болган эң мрак оруктарга—80 ажыг хуу боон турар.

Кодээ ажыл-агый самолёттары болган вертолёттарны ажыглаарының хемчээлиниң талазы-биле бистиң чурт-биле дең-нежир чурт чок боон турар. Ужудукчулар мипералдыг чемиишчидилгелерни болган оске-даа бүдүмелерни хорзүнге чаштырып, тарадыр ажылдарның 40 хуузун, шөлдерни хоралакчылардан болган бок үүштерден каягаар ажылдың 40 хуузун болган ховең шөлүн арыглаарының бүгү хемчээлин шупту-зуп күүседип турарлар.

Аэрофлоттуң ужудукчулары нефть болган газ дамчыдарының хоолайларын салырында база ажылдан, оларже янзы-бүрү чүүктерни чедирип берип турар. Олар Сибирьниң, Кыдыкы Соңгу чүктүң болган Ыраккы Чөөп чүктүң районнарынче улус ажыл-агыйының чүүктерин чедирерин улам ковудедип турарлар.

Коммунистиг партия болган Совет чазак агаар транспортун хогжүдериниң болган агаар кораблъларын улам болбаазырадыр талазы-биле Аэрофлоттуң ажылдакчыларының мурнунда улуг болган харыысалгалыг сорулгаларны салган. Ооң-биле каяа Хамааты ужар чүүлдүң шыдаар аргалары-биле улус ажыл-агыйының болган совет улустуң хереглел-негеләделерин долузу-биле хандырары—база-да хүндүлүг сорулга боон турар. Ону күүседирибиле ужар чүүлдүң ажылының ажыктыын болган шынарын улам бедидип, акыжидерн негеттинип турар. Ол бүгү сорулгаларны күүседирдиве. хапы билиглиг, эки белеткеттинген кадрлар—ужудукчулар, штурманнар, техниктер болган чер кырының янзы-бүрү албаннарының спепиалистери хөй-биле негеттинип турары билдингир.

Амгы үеде агаар оруктарында эң-не болбаазырангай лайнерлер ужуп чорун турар. Оларның аразында: ИЛ-86, ИЛ-62, ТУ-154, ТУ-134, ЯК-40 самолеттар болган МИ-2, МИ-8, КА-26 деп вертолеттар бар.

Аэропорттар самолеттарның болган вертолеттарның ужарының болган черге хонарыып-даа талазы-биле өң-не сайзырангай автоматтыг болган чартык автоматтыг системалар, радиотехниктиг дериг-херекселдер-биле хавдыртынган.

Хамааты ужар чүүлдүң амгы үеде самолеттары болган вертолеттары дээрге, парын инженер конструкциялыг машиналар боон турар. Олар өң-не бедидир, өң-не дүргени-биле, кандыг-даа агаар-бойдустуң үезинде ужуп шыдаар, улуг күштүг.

Ужар чүүлдүң амгы үеде болбаазырангай техниказын чүгле политика талазы-биле канналган, бедик идейлиг, хапы теоретиктиг эртем-билиглиг болган бижиг профессионал чаңчылдарлыг кижилер башкарып шыдаары билдингир. Ындыг кижилерни биетиң чурттуң Хамааты ужар чүүлүнүң дээди болган ортумак өөредилге чергелери белеткеп үндүрүп турар. Ол өөредилге чергелери ужар чүүлге болган ооң бүдүрүлгелерниге ажылдаар ужудукчуларны, штурманнарны, техниктерни, а ол ышкаш чер кырының албаннарының специалистерни өөредип турар.

Аэрофлоттуң дээди өөредилге черлери янзы-бүрү профессияның специалистерин белеткеэр Оларга хүлээп алыышкынның негелделери-биле таныжыңар

Хамааты ужар чүүлдүң Ленин орденниг академиязы

Инженер-штурманнарны болган агаарга ужудуушкун шимчээшкинин башкарар инженерлерни белеткеп турар.

Өөренирииң хуусазы — 4 чыл. Адрес: 196210, Ленинград хоорай, М-210. Авиахоорайжыгаш.

Хамааты ужар чүүлдүң Актюбинскиде ужудукчуларның дээди училищезн

Инженер-ужудукчуларны белеткеп турар. Өөренир хуусазы — 4 чыл 2 ай. Училищеде белеткел салбыры бар.

Адрес: 463019, Актюбинск хоорай, Молдагулова кудумчузу.

Хамааты ужар чүүлдүң Кировоградта ужудукчуларның дээди училищезн

Инженер-ужудукчуларны белеткеп турар. Өөренир хуусазы 4 чыл 2 ай. Адрес: 316005, Кировоград хоорай, Добровольский кудумчузу.

Хамааты ужар чүүлдүң Киевте Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг институ

Ужар аппараттарның болган моторларны инженер-механиктерин; техниктиг ажыглалды инженер-электриктерин; ужар чүүл дериг-херекселдериниң, аэропорттарның электри дериг-херекселдериниң инженер-электриктерин; ужар чүүлдүң радиоэлектроннуг дериг-херекселдериниң, аэропорттарның радиолокациялыг болган радионавигациялыг системаларының техниктиг ажыглалының радиоинженерлерин, кывар-чаар материалларны хыналарының болган ажыглаарының талазы-биле инженер-механиктерни (өөренир хуусазы 5 чыл 6 ай), электроннуг саналга машиналарының, башкарылганың автоматтыг системаларының талазы-биле инженер-электриктерни; аэродромнар тудуушкуну) ортумак билиглиг, кадыының байдалы-биле ужудуушкун ажылынга («инженер-ужудукчу», «инженер-штурман», «агаар шимчээшкинин башкарар инженер» мергежилдерге) таарыжыр эр болган херээжеп кижилерни азы инженер ажылынга (арткан бүгү мергежилдерге) хамааты ужар чүүлүнге өөренири-биле дараазында хар-назылыгларны хүлээп алыр: «инженер-ужудукчу» мергежилге — 22 хар чедир, «инженер-штурман» мергежилге — 23 хар чедир, «агаар шимчээшкинин башкарар инженер» мергежилге — 25 хар чедир, арткан мергежилдерге — 35 хар чедир (кижилериң хар-назызын өөренип кирер чылының сентябрь 1-ге чедир тодарадыр).

Бот-өөредилге салбырынга ортумак школа хемчээли билиглиг, хар-назызы кызыгаар чок, өөренир деп шилип алган мергежилди-биле ажылдап турарларны хүлээп алыр.

Хамааты ужар чүүлдүң өөредилге черлерине кирип турар кижилер хүлээп алыышкын комиссияларынга дараазында документилерни көргүзер:

а) билдириишкин;

б) ортумак билиг дугайында документ (болу-биле);

в) бүдүрүлге стажтыг кижилериң ажылдап турар черинден характеристика;

г) ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыглар күш-ажыл дептеринден үшта бижилгени кылыр. Күш-ажыл стажын өөренип кирип турар чылдың сентябрь 1-ге чедир санаар;

д) алды фото-чурук (6өрт чок тырттырган, 3×4 см хемчээлдиг);

е) эмчи шынызылгазы (ф. 286);

ж) академияга болган ужудукчунуң дээди училищезинге кирип турар кижилер психоневрология диспансериндеп шынызылганы болгаш думчуктуң көгүр иштиниң рентген чуруун рентгенологтуң түннели-биле кады киирер.

Паспортту болгаш шериг албанынга хамаарылгазының дугайында документилерни хүлээп алыышкын комиссиязынга болу көргүзер.

Документилерни академияга болгаш институттарга июнь 20-ден июль 31-ге чедир, ужудукчунуң дээди училищелеринге — июнь 20-ден июль 25-ке чедир хүлээп алыр. Киреринин шылгалдаларын бүгү мергежилдерге бухгалтер учёдунган ангыда математиказа (бижимел болгаш аас-биле), физиказа (бижимел азы аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), бухгалтер учёдунга — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), математиказа (бижимел-биле азы аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), географиига (аас-биле) дужаар.

Шылгалдалар августуң 1-ден 20-ге чедир болур.

Документилерни хүлээп алырын, эмчи шынчилгезин болгаш киреринин шылгалдаларын хамааты ужар чүүлдүң дээди өөредилге черлеря боттарының турар черлерине, а ол ышкаш зонанын хүлээп алыр комиссиязынга кылыр.

Адрес: 660022, Красноярск хоорай, Аэровокзальная кудумчу, 12.

Аэрофлот силерни ужудукчу-техниктиг училищелерже чалап тур

Хамааты ужар чүүлдүң Бугурусланда Совет Эвилелиниң Маадыры П. Ф. Еромасов аттыг ужудукчулар училищезн

Хамааты ужар чүүлдүң ужудукчуларын белеткеп турар.

Адрес: 461600, Оренбург областың Бугуруслан хоорайы.

Хамааты ужар чүүлдүң Кременчугта ужудукчулар училищезн

Хамааты ужар чүүлдүң вертолёттар ужудукчуларын белеткеп турар.

Адрес: 315320, Полтава областың Кременчуг хоорай.

Хамааты ужар чүүлдүң Сасовода Совет Эвилелиниң Маадыры Г. А. Таран аттыг ужудукчулар училищезн

Хамааты ужар чүүлдүң ужудукчуларын белеткеп турар.

Адрес: 391600, Рязань областың Сасово хоорай, авиахоорайжыгаш.

Устунде айыттынган үш училищелерге өөредилге хуусазы 2 чыл 10 ай.

Хамааты ужар чүүлдүң Ригада ужудукчу-техниктиг училищезн

Агаарга шимчээшкинниң диспетчерлерин, самолёт башкарарының болгаш хондурарының чер кырының радиохерекселдериниң техниктиг ажыглалының радиотехниктерин белеткеп турар.

Өөренир хуусаалары: «диспетчер» мергежилге 2 чыл 10 ай, техниктиг мергежилге — 2 чыл 9 ай.

Адрес: 226060, Рига хоорай, Пилот кудумчузу, 1.

БИР ЭВЕС БЕДИК МЕРГЕЖИЛДИГ ИНЖЕНЕР АЗЫ ИНЖЕНЕР-УЖУДУКЧУ БОЛУКСААР БОЛЗУҢАРЗА, ХАМААТЫ УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНИҢ БИРЭЭЗИНГЕ ӨӨРЕНИП КИРИП АЛЫҢАР!

Хамааты ужар чүүлдүң дээди өөредилге черлеринде хүндүскү өөредилгеге эр кижилерни (мергежилдери: экономикка болгаш агаар транспортун организастаары, бухгалтер учёду, кывар-чаар материалларны хынаарыны болгаш ажыглаарлары, башкарылганың автоматчыттынган системалары, электроннуг саналга машиналары, аэродромнар тудуушкуну) ортумак билиглиг, кадыының байдалы-биле ужудуушкун ажылынга («инженер-ужудукчу», «инженер-штурман», «агаар шимчээшкинин башкарар инженер» мергежилдерге) таарыжыр эр болган херээжеп кижилерни азы инженер ажылынга (арткан бүгү мергежилдерге) хамааты ужар чүүлүнге өөренири-биле дараазында хар-назылыгларны хүлээп алыр: «инженер-ужудукчу» мергежилге — 22 хар чедир, «инженер-штурман» мергежилге — 23 хар чедир, «агаар шимчээшкинин башкарар инженер» мергежилге — 25 хар чедир, арткан мергежилдерге — 35 хар чедир (кижилериң хар-назызын өөренип кирер чылының сентябрь 1-ге чедир тодарадыр).

Бот-өөредилге салбырынга ортумак школа хемчээли билиглиг, хар-назызы кызыгаар чок, өөренир деп шилип алган мергежилди-биле ажылдап турарларны хүлээп алыр.

Хамааты ужар чүүлдүң өөредилге черлерине кирип турар кижилер хүлээп алыышкын комиссияларынга дараазында документилерни көргүзер:

а) билдириишкин;

б) ортумак билиг дугайында документ (болу-биле);

в) бүдүрүлге стажтыг кижилериң ажылдап турар черинден характеристика;

г) ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыглар күш-ажыл дептеринден үшта бижилгени кылыр. Күш-ажыл стажын өөренип кирип турар чылдың сентябрь 1-ге чедир санаар;

д) алды фото-чурук (6өрт чок тырттырган, 3×4 см хемчээлдиг);

е) эмчи шынызылгазы (ф. 286);

ж) академияга болган ужудукчунуң дээди училищезинге кирип турар кижилер психоневрология диспансериндеп шынызылганы болгаш думчуктуң көгүр иштиниң рентген чуруун рентгенологтуң түннели-биле кады киирер.

Паспортту болгаш шериг албанынга хамаарылгазының дугайында документилерни хүлээп алыышкын комиссиязынга көргүзер.

Документилерни июнь 20-ден июль 31-ге чедир, ужудукчунуң дээди училищелеринге — июнь 20-ден июль 25-ке чедир хүлээп алыр. Киреринин шылгалдаларын бүгү мергежилдерге бухгалтер учёдунган ангыда математиказа (бижимел болгаш аас-биле), физиказа (бижимел азы аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), бухгалтер учёдунга — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), математиказа (бижимел-биле азы аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), географиига (аас-биле) дужаар.

Шылгалдалар августуң 1-ден 20-ге чедир болур.

Документилерни хүлээп алырын, эмчи шынчилгезин болгаш киреринин шылгалдаларын хамааты ужар чүүлдүң дээди өөредилге черлеря боттарының турар черлерине, а ол ышкаш зонанын хүлээп алыр комиссиязынга кылыр.

Адрес: 660022, Красноярск хоорай, Аэровокзальная кудумчу, 12.

Хамааты ужар чүүлдүң Омскиде ужудукчу-техниктиг училищезн

Хамааты ужар чүүлдүң ужудукчуларын, самолёттарның радиодерилгелериниң техниктиг ажыглалының радиотехниктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге-биле), ужар чүүл приборларын болгаш самолёттарның электри дериг-херекселдериниң ажыглаарының техник-электриктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге-биле), самолёт башкарарының болгаш черге хондурарының чер кырында радиохерекселдериниң техниктиг ажыглалының радиотехниктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге-биле) белеткеп турар.

Өөренир хуусаалары: «ужудукчу» мергежилге 2 чыл 10 ай, техниктиг мергежилдерге — 2 чыл 9 ай.

Адрес: 644087, Омск хоорай, аэропорт.

Хамааты ужар чүүлдүң Кировоградта ужудукчу-штурман училищезн

Хамааты ужар чүүлдүң штурманнарын болгаш агаарга шимчээшкинин башкарарының диспетчерлерин белеткеэр.

Өөренир хуусазы: «штурман» мергежилге 2 чыл 6 ай, «диспетчер» мергежилге — 2 чыл 10 ай.

Адрес: 316005, Кировоград хоорай, Добровольский кудумчу.

АЭРОФЛОТТУҢ ЧЕР КЫРЫНЫҢ АЛБАНЫНЫҢ БҮГҮ АЖЫЛДАРЫ СОЛУН, ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ БОЛГАШ ХҮНДҮЛҮГ-ДАА ОЛ БҮГҮ МЕРГЕЖИЛДЕРНИ СИЛЕР ХАМААТЫ УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНИҢ БИРЭЭЗИНГЕ КИРГЕШ ЧЕДИП АП БОЛУР СИЛЕР

Хамааты ужар чүүлдүң Егорьевскиде авиация-техниктиг училищезн

Самолёттарның болгаш ужар чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырлар) база нефтинин болгаш газты сөөртүп, кадагалаарының техник-ажыглакчыларын белеткеэр.

Адрес: 140303, Москва областының Егорьевск хоорай.

Хамааты ужар чүүлдүң Иркутскиде авиация-техниктиг училищезн

Самолёттарның болгаш ужар чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктери (хүндүскү болгаш бот-өөредилге) белеткеэр.

Адрес: 664099, Иркутск хоорай, Советская кудумчузу, 139.

Хамааты ужар чүүлдүң Кирсановта авиация-техниктиг училищезн

Самолёттарның болгаш ужар чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктерин белеткеэр.

Адрес: 393350, Тамбов областың Кирсанов хоорай.

Хамааты ужар чүүлдүң Кривой Рогта авиация-техниктиг училищезн

Самолёттарның радио дериг-херекселдериниң техниктиг ажыглалының радиотехниктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге) база ужар чүүл приборларының болгаш самолёттарның электри дериг-херекселдерин ажыглаарының техник-электриктерин (хүндүскү болгаш бот-өөредилге) белеткеэр.

Адрес: 324020, Днепропетровск область, Кривой Рог хоорай.

Хамааты ужар чүүлдүң Минскиде авиация-техниктиг училищезн

Самолёттарның радио дериг-херекселдериниң техниктиг ажыглалының радиотехниктерин болгаш ужар чүүл приборларының болгаш самолёттарның электри дериг-херекселдериниң ажыглалының техник-электриктерин белеткеэр.

Адрес: 220105, Минск хоорай, Чижевская, 69.

Хамааты ужар чүүлдүң Рыльскиде авиация-техниктиг училищезн

Самолёт башкарарының болгаш черге хондурарының чер кырының радио-херекселдерин ажыглаарының радиотехниктерин белеткеэр.

Адрес: 307330, Курск областың Рыльск хоорай.

Хамааты ужар чүүлдүң Троицкиде авиация-техниктиг училищезн

Самолёттарның болгаш авиа-моторларның техниктиг ажыглалының техник-механиктерин белеткеэр.

Адрес: 457100, Челябинск областың Троицк хоорай.

Хамааты ужар чүүлдүң Фрунзеде авиация-техниктиг училищезн

Самолёттарның болгаш ужаю чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктерин белеткеэр.

Адрес: 720027, Фрунзе хоорай, Колхозная, 60.

Хамааты ужар чүүлдүң Выборгта авиация маршалы С. Ф. Жаворонков аттыг авиация-техниктиг училищезн

Вертолёттарның болгаш ужар чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктерин белеткеэр.

Адрес: 188900, Ленинград областың Выборг хоорай.

Хамааты ужар чүүлдүң Славянскиде авиация-техниктиг училищезн

Самолёттарның болгаш ужар чүүл моторларының техниктиг ажыглалының техник-механиктерин, ужудуушкуннарның чырык-техниктиг хандырылгазының херекселдерин болгаш аэропорттарның электрилиг установкаларының техниктиг ажыглалының техник-электриктерин, аэропорттарга механизация дериглелерининң техниктиг ажыглалының техник-механиктерин, ужар чүүлдүң приборларын болгаш самолёттарның электри дериглелерин ажыглаарының техник-электриктерин белеткеэр.

Адрес: 343213, Донецк областың Славянск хоорай.

Устунде айыткан училищелерге өөренир хуусаа 2 чыл 9 ай.

Хамааты ужар чүүлдүң Красный Кутта ужудукчулар училищезн

Хамааты ужар чүүлдүң ужудукчуларын белеткеэр. Өөренир хуусаазы 2 чыл 10 ай.

Адрес: 413240, Саратов областың Красный Кут хоорай.

Хамааты ужар чүүлдүң Красноярскиде авиация-техниктиг училищезн

Аэропорттарның радиолокация дериглелерининң ажыглалының радиотехниктерин, аэропорттарның радионавигация дериглелерининң ажыглалының радиотехниктерин белеткеэр.

Өөренир хуусаазы 2 чыл 9 ай.

Адрес: 660022, Красноярск хоорай, Аэровокзальная, 14.

Хамааты ужар чүүлдүң Ленинградта авиация-техниктиг училищезн

Ужар чүүл-биле сөөртүлгелерни организастаарының техник-технологтарын белеткеэр (хүндүскү болгаш бот-өөредилге).

Өөренир хуусаазы 2 чыл 5 ай.

Адрес: 192104, Ленинград, Литейный проспект, 43.

ӨӨРЕНИП КИРЕРИНГЕ ЭПТИГ КЫЛДЫР ЗОНАЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЛАРЫН ТУРГУСКУЛААН ОЛАРНЫҢ АДРЕСТЕРИН БОЛГАШ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫННЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИН БИЛИП АЛЫҢАР!

Хамааты ужар чүүлдүң ужудукчулар болгаш техниктиг училищелерининң хүндүскү салбырларына ортумак школа хемчээли билиглиг болгаш хамааты ужар чүүлдүң ужудукчулап (мергежилдери: «ужудукчу», «штурман», агаарга ужудуушкун башкарар диспетчер) болгаш техниктеп (бүгү мергежилдерге) ажылдаарынга кадыының байдалы таарыжыр эр-хөрээжен кижилерни оларның хар-назызы хамаан чокка хүлээп алыр.

Ниити билигнид ортумак школазын дооскаңының соонда чылларда училищеге өөренип кирер дээн кижилерниң ажыл стажы оларның өөренмейн турган чыл санынга-да 6 айдан эвээш эвес болуур ужурлуг.

Хамааты ужар чүүлдүң училищелеринге өөренирин хүлээп кижилер дараазында документилерни киирер:

а) билдириишкин;

б) ортумак билиг дугайында документ (болу-биле);

в) ажылдап турар черинден (бүдүрүлге стажтыг кижилер) характеристика;

г) ийи чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыг кижилер күш-ажыл дептеринден үшта бижиишкинин киирер. Күш-ажыл стажын сентябрь 1-де байдал-биле санаар;

д) алды фото-чурук (6өрт чокка тырттырган 3×4 см хемчээлдиг);

е) медицина шынызылгазы (ф. 286);

ж) «ужудукчу», «штурман» болгаш агаарга шимчээшкин башкарарының «диспетчери» деп мергежилдерге өөренип кирип турар кижилер психоневрология диспансериндеп шынызылганы болгаш думчуктуң көгүр иштиниң рентгенологтар кылган чуруун база киирер.

Паспортту болгаш шериг хүлээлгезинге хамаарылгазының дугайында документинин кижи болу хүлээп алыышкын комиссиязынга көргүзер.

ДЭЭДИ БОЛГАШ ОРТУМАК ТУСКАЙ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИН ДООСКАН КИЖИЛЕРДЕН ХАМААТЫ УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ УЧИЛИЩЕЛЕРИНГЕ БИЛДИРИИШКИН ХҮЛЭЭП АЛБАС

Киреринин шылгалдазын математиказа (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле) чорудар.

Хамааты ужар чүүлдүң училищелерининң курсантылары курунениң долу хандырылгазынга турар: оларга общежитиени бээр, аъш-чемк, форма хептери халас болгаш стипендиялыг болур.

Документилерни июнь 2-ден июль 25-ке чедир хүлээп алыр, медицина шынчилгези болгаш киреринин шылгалдалары июль 10-дан август 6-га чедир.

Чогуур өөредилге черлеринге мергежилдер ёзугаар хүлээп алыышкынны кылып турар училищелерниң хүлээп алыышкын комиссиялары-биле чергелештир Тыва АССР-деп техниктиг мергежилдерге өөренирин күзээннеринең хүлээп алыышкын шылгалдаларын Тыва авиабүдүрүлге чанында база кылып турар.

Өөредилге черлеринге киреринге эптиг болуру-биле Красноярск хоорайның Аэровокзальная кудумчузунуң № 12 банжыда зонанын хүлээп алыышкын комиссиязы база ажылдап турар.

Хамааты ужар чүүлдүң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринге киреринің талазы-биле бүгү айтырыгларны Тыва авиабүдүрүлге черинің кадрлар килдизинин чанында консультация пунктузундан тодарадып ап болур. Анаа чедир № 1 автобус-биле «Аэропорт» остановказынга чедер, телефон 995-3-17.

БЕЛЕТКЕЛ КУРСТАРЫ

Тываның көдээ ажыл-агый техникуму кирип алгаш өөренир болгаш бот-өөредилге-биле өөренир салбырларның белеткел курстарынга дыңнакчыларны 1983 чылдың июнь 1-ден июль 1-ге чедир хүлээп алырын чарлап тур. 8—10 класстарны дооскаш, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агый организацияларынга ажылдап турганнарны база 8—10 класстар дооскан өөреникчилерни хүлээп алыр.

Курстарны дооскан соонда дыңнакчылар экзаменнер дужаарлар, ол экзаменнер ук техникумга киреринің экзаменнери ол болуур.

Белеткел курстарынга хүлээп алыр дугайында билдириишкинин директорнуң адынга кирер, ол билдириишкинге өөредилге өртээ 25 рубльди хоорайның кайы-да харылзаа салбырында 12055 дугаарлыг санажылга санынче шилчиткен дугайында квитанцияны кошкан турар.

Документилер кирер адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 5, телефоннарының №№ 2-36-04,- 2-55-93, 2-43-09.

Кызылдың ДОСААФ техшколазы секретарь-машинапкчылар курузунга немелде чыылдалы чарлап турар. Курска 8-10 класс билиглиг кижилерни хүлээп алыр. Өөредилге дээш 85 рубль төлөөр. Өөренирииң хуусазы 3 ай.

Школаның адреси; Кызыл, Интернациональная, 49, тел. 2-25-28.

Солунгуң дараазында номери май 27-де үнер.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Агаарның температуразы дүне 2—7, хүндүс 13—18 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, хат кошкак. Дүне 2—4, хүндүс 15—18 градус чылыыр.

КИНО

МАЙ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Берегите мужчин» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Руслан и Людмила» 10.00, «Всадник на золотом коне» 13.00, 14.40, «Человек который закрыл города» 16.10, 18.00, шактарда. «Все могло быть иначе». Од фильм дугаймында № 1 школаның ада-иелер конференциязы болуур.

«ВОСТОК»: «Тень воина» 14.30, 17.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тень воина» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Грачи» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетүүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1031.

Солун неделяда 6 катаа үнер.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00781

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

(1212) № 122 | 1983 чылдың май 27, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3-нче

ЧОРУУЛАР ЧОГУЗУН!

КЫРГЫЛДАГА ЫЯК БЕЛЕТКЕНИР

Кыргылда — мал ажылдакчыларының база бир чымыштыг болгаш харыысалгалыг ажылдарының бирээзи, оларның чылда кылган ажылының бир түңнели. Бо ажылга баш буруңгаар хынамчалыг белеткеннри, ону планнаары чугула. Кыргылда түгле ынчаарда организастыг болгаш шынарлыг болур. А бо чылын чазак дүктүң өртээн ортумаа-биле 12 хуу, чөөктүүн мырыңай 30 хуу өстүрген болганда, ук кампанияны кажангызындан-даа бедик деңнелге эрттирери негеттинип турар.

Бо хүннерде теве кыргылдазы болгаш чылгы мал челдээшкинин доозулган, ам өшкү кыргылдазы түлүк чоруп турар. Кыргыыр ужурлуг чүс сес муң өшкүнүң тозан дөрт муну кыргыттынган, оларның бирээзинге онааштыр 760 грамм дүк алдынган. Бо көргүзүг Бай-Тайга районда 980, Кызыл районда 900, Улуг-Хемде 860, Мөңгүн-Тайгада 800 грамм болуп, республиканыңдан көвүдеп турар. Ол черлерниң ажыл-агыйларында кыргылда, агаар-бойдустуң уржуундан бо чылын орай эгелезе-даа, элээн организастыг.

Республиканың көдээ ишчилери он бирги беш чылдың үшкү чылында 841 муң баш хойну кыргыыр болгаш күрүнеге 2825 тонна азы ооң мурнундагы чылдагызындан 75 тонна хөй дүктү садар. Бо сорулганы амыдыралга боттандырарынга, хөй кижи хаара туттунар. Дүк класстакчылары безин чүс ажыг кижи негеттинип турар. Оларның дузалакчылары, дүк тырыыр болгаш савалаар, дензилээр улус база эвээш эвес херек. Чүгле кыргыырынга безин бети дээрге 3,5 муң кижи негеттинер. Ынчангаш кыргылдага киржир кадрларны дарый четчелээри, эмчи шинчилгезин эрттирери, оларның данзызын тургузары болгаш оларга өөредилгени организастаары чугула. Бо талазыбиле ажыл Дуржулга станциязы, «Өөк», «Революцияның члбыыжы» чергелиг мурнакчы ажыл-агыйларда үлегерлиг. А Эрзин, Тес-Хем районнарның совхозтарында белеткел мурнуку чылдардагызындан дээредевес. Республикада 104 пунктунуң чүгле 45-и белен.

Кыргыкчыларны болгаш дүк класстакчыларын чылдың-на өөредир ужурлуг. Райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң болгаш совхозтарның удуртукчуларының бо талазы-биле хемчегин сула ап келгенинден ук кадрларның билигмергежили чавыс болуп артпышаан. Ооң уламындан хойну кыргыырының-даа, кыргаан дүктүн-даа шынары экиживестээн. Дүктү класстап турарында база улуг четпестер бар. Бо бүгүнүң хараазында эрткен чылын республиканың чоруткан дүгү биле фабрикаңың хүлээп алган дүгүнүң өртээнин карышкаа 377 муң рубль болган. Ылаңгыя Улуг-Хем район 97 муң, Кызыл район 62 муң, Эрзин 48 муң рубль каражага таварышкан. Күрүнеге шынар чок дүк сатканындан «Нгйырал» совхоз 22 муң, «Кара-Хаак» 21 муң, «Мөрен» 22 муң рубль орулганы чедир албаан. Чөөн-Хемчик районнуң дужааган дүгүнүң 64 хуузу, Улуг-Хемниң 63 хуузу, Каа-Хемниң 55 хуузу дефектилиг болган.

Фабрикага дужааган дүктүң дефектилиг болуп турары совхозтарда дүк класстажчыларының ажылының сулазы-биле тайылбырлаттынар. Чижээлээрге, ССРЭ-нин 50 чылы аттыг совхоз фабрикаже 35 тонна дүктү чорударда оон 5 тонназы дефектилиг деп тодараткан, а фабрикага хынай бээрге, 15,4 тонназы дефектилиг болган. А «Коммунизмнин херели» совхозтун 2,5 тонназы дефектилиг дээш чоруткан 49 тонна дүгүнүң 25,5 тонназы дефектилиг болганы илерээн. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер, дүк класстакчылары мындыг чоруктарны болдурбас дээш дээштиг хемчеглерни алыр херек. Манаа дүк класстаар өрээлдериниң делгем болгаш чырык болуру база улуг рольдуг дээрзин бодаза чогуур.

Дүк класстаарын улуг дуржулгалыг болгаш бедик мергежилдиг, ажылынга харыысалгалыг улуска дагзыр херек. Ынчангаш оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар. Ындыг байдал бүгү пунктуга турар ужурлуг. Ажылдаар чер бүрүзү арыг-силиг, делгем болгаш чырык болур. Эмнер, будуктар, хендирлер, электрилиг хачыларның артык кезектери. шоодайлар болгаш өске-даа херек чүүлдерни баш буруңгаар белеткээр. Чемненир черни пунктунуң чанынга тургузар. Лозун, плакат болгаш өске-даа кыйгырыглар, кааспалга-шимелделер-биле чергелештир социалистиг чарыштың негелделери, хүн чуруму, кыргыкчыларның данзызы болгаш хүнде кылган ажылының түңнели, ажыл төлевириниң хемчээли, дайынчы хуудус көскү черге астынган турар. Эрткен чылын «Большевик», «Сут-Хөл» совхозтарга ышкаш, дүк оорладыр чоруктү болдурбас төлээде, дүк шыгжаар өрээлдериниң сонгаларын демир четкилер-биле так дуглаар, таннылдарның харыысалгазын бедилер херек. Черле ынчаш, кыргылдаңы шынарлыг, чидириг чок болгаш организастыг эрттирер талазы-биле шынгыы хемчеглерни алыры. тайылбыр ажылын чорудары чер-черде партия, ажыл-агый. Советтер болгаш хөй-нинти органнарындан негеттинип турар. Бо ажылдарның чедиишкинниг болуру шынгыы белеткелден хамааржыр.

40 Совет Тываның чылынга уткуштур

ЭЭРБЕКТИҢ ХОЙЖУЛАРЫНДА

Бин-Хемде Ээрбектиң делгем шаттары шээр малга дыка тааржыр. Ынчангаш «Кызыл тараачын» совхозтуң хойжулары ук черниң кадар оттуг, делгем одар-белчиркиг чөп ажыглап тургаш, совхозка хой ажылын хөгжүдеринге боттарының эвээш эвес үлүгхуузун киирип келген.

Маңаа чижек кылдыр ук совхозтуң Ээрбек салбырының № 1 хойжу бригадазынга мурнакчы хойжу өг-бүле Бойду-Хоо Оюнович биле Салзымаа Хылбалевна Сувакпиттерни айтып болур. Олар 30 чыл хире ниитиниң малын малдап келгеш, чылдан чылче эки көргүзүглерни чедип ап келген. Бо үениң иштинде олар төрээн совхозунга чеже кодан хойну өстүрүп, чеже тонна дүктү кыргып бербээн дээр.

Беш чылдың үшкү чылында боттарының бар арга-курлавырларын санап көргеш, 100 баштан 95 хураганы камгалап, хой бүрүзүнден 3,6 кг дүктү кыргын алыр деп бедиткен хүлээлгени алгаш, ам бөгүнге чедир 400 ажыг баш төрүүр хоюнуң 100 баштан-на ортумаа-биле 106 хураганы камгалап ап, боттарының сөзүнге ээ болганнар.

Ада-иезиниң күш-ажылчы чедиишкиниерине малчыннарның уруу Галинаның киирген үлүгхуузу эвээш эвес. Ол 1975 чылда Туран ортумак школазын доозкаш, ада-иезиниң үлегерин эдерип, малчыннаар күзелин илереткен. ВЛКСМ Бии-Хем райкому ооң күзелин өөренип көргеш, комсомолчу путёвка-биле малчыннаар кылдыр чоруткан. Ол хүнден эгелээш бо үеге чедир кыш, чай чок ада-иезиниг дузалажып, хойжунуң нарын мергежилин шиңгээдип ап тургаш ёзулуг малчын болу берген. Комсомолчу кыс хой оолдаашкынының үезинде саамаңчылаш, чылдың-на 80-ден 100 чедир хураганы азырап, доруктуруп келген. Бо чылын ол 130 хураганы мейдн доруктурган.

Дуржулгалыг хойжу Бойду-Хоо Оюнович үгле онаашкын ажылынга кызымаккай эвес база идепкейлиг хөй-ниитичилерниң бирээзи. Ол Ээрбек көдээ Советиниң депутады хүлээлгезин ак сетквлдиг күүседип турар.

О. КЕНДЕН.

ЧҮСТЕН-НЕ ЧҮСТҮ

«Мөрен» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының хойжузу Чылаа Сагарович Ыналай 1955 чылдан эгелеп хөй малдап эгелээн. Ол үеден бээр төрээн совхозунга хөй санныг хураганнарны өстүрүп, тоннатонна дүктү кыргып берип келген. Ол үр чылдарда мал ажылынга ажылдаан болгаш, ол ажылга арга-мергежили улуг.

Ооң кыштаа Тере-Хөлче баар орук кыдыында Ак-Довурак деп черде. Эрткен кыжын ол кыштаан эки белеткеп, мал чемнинң курлавырларын четчири-биле тургузуп алганындан малдап турар малын хүр-мелди кыш ажырган. Чылаа Сагарович көдээнде 319 баш дуңгуш хойлуг.

Ол бирги беш чылдың үшкү чылында төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураганы, бир хойдан 1,8 килограмм дүктү кыргып алыр социалистиг хүлээлгени алган. Ам бо хүннерде төрүүр 100 хойга онааштыр 100 хураганы камгалап ап, бригадада мурнакчыларның одуруунда чоруп турар. Ол бо чылын чарышка бригадазының хойжузу Идам Балданны кыйгырган. Чаш төл камгалап алыр болгаш мал бажын камгалаар талазыбиле чарыштыг малчының ашкан.

Чыл саныңда эки көргүзүглерни чедип ап, хөй санныг хүндүлел бижиктер, ортектиг барааннар-биле шаннадып, мактадып келген. Бо чылдың бирги кварталының түңнелибиле чарышка бригаданың тиилекчизи болуп, ортектиг бараан-биле база шаннаткан.

Малчынга саамаңчылаш ажылдап турган Оолак Дадарыкпай 80, Марина Кулдун 100 хураганы мейдн доруктуруп өстүргеп.

Чылаа Сагарович ол чедип алган чедиишкиниерине кызыгаарлаттынмайн. Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле киргенинден бээр 40 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш амдаа кызымаккай ажылдан турар.

К. ХАНГАЙ.

ЧААРТЫКЧЫЛАРНЫҢ VI СЪЕЗДИЗИ

Ажылчыннар, көдээ ажыл-агыйның ишчилери, инженерлер, эртемденнер болгаш өөреникчилер шупту 13 миллион кижи амгы үеде чурттун чаартыкчыларының отрядында санаттынып турар. Оларның чогаадыкчы дүлээшкиннери чүгле онгу беш чылдың дургузунда 22 миллиард рубльдин камналга фондузун тургускай. Миллионнарның техниктиг чогаадылгазын чурттун кол сагыш човалашкынынче чоокшуладыр дутайында чугаа Бүгү-эвилелдин чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ниитилелиниң Кремльдиң Съездилер ордузунда ажыттынган алдыгы съездизинде чоруп турар.

Президиумда — эштер В. В. Гришин, В. И. Долгих, Н. И. Рыжков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. К. Байбаков, ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев, СЭКП ТК-ниң харыысалгалыг ажылдакчылары, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, эртемденнер, бүдүүлге мурнакчылары.

Съездиниң ажылында дашты ажылчылар киржип турар.

Хүндүлүг президиумга СЭКП ТК-ниң Политбюрозун съездиниң киржикчилери бир үн-биле соңгааннар.

Бүгү-эвилелдин чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ниитилелиниң съездизиниг Төп Комитединиң баймрлыг чагаазын СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары В. И. Долгих номчуп таныштырарга, съездиниң киржикчилери үргүлүлелдиг адыш часкашкыны-биле уткуп алганнар.

ЧАШТЫРЫЛГА БОЛГАШ АЖААП АЛЫЫШКЫН

Чурттуң дыка хөй районнарының механизаторлары чазын чаштырар культураларының тарылгазын доозкаш, ам өзүмперниң азыралын чорудуп турар. А чурттуң мурнуу талазында тараа культураларын болгаш эрто быжар ногаанарны, тарымал болгаш чайгаар үнген сигенперни ажаап алыр үе келгеп. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөолгу дыңнадыгы-биле алырга, чазын чаштырар культураар чурттa ниитизи-биле 112,5 миллион гектар шөлдү ээлеп турар.

Чурттуң барының талакы районнарында үнүштериниң өзүп хөгжүүрүнге таарымчалыг изиг чай дүшкеп. А чөөн районнарында аныадаазындан шала соок агаар туруп турар. Казахстанның чамдык областарында хар чаггылаан. Грузияда долулуг чайыктар эрткилээн.

АЖЫЛ-ИШ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ, А ХАНДЫРЫЛГА...

«Дөн-Терезини» — Барыын-Хемчик районда тараалаң совхозтарының бирээзин. Ында амгы үеде часкы хову ажылдары түлүк чоруп турар. Агроном Балан-оол Ооржак биске мынча диди:

— Хакасиянның Таштып деп черден картофель үрезинн сураглап чораш, бо дүне келдим. Бербедилер. Баштай боттарывыс тарып дооскаш, оон артканын көөр бис дээр-дир. Ону маңаар болзувусса, үе эртип, суггарып алган черивис кургап каар. А Ак-Довуракта ажылчын хандырылга киллизинден алган үрезинивистин шынары багай. Харын боттарынар-даа көрүңер даап.

Шөлдө ажылчыннар үрезин арыглап турлар. Үрезинниң хөй кезии дазылданып үнүп келген, чымчак, өлүгленчек дээрзин дораан эскердивис.

— Бо чылын совхоз 55 гектар черге картофель тарыыр, гектарзан-на ортумаа-биле 85 центнер дүктү алырын планнаан. Ону тарып өстүрер бот-орулга-чарылгалыг звенону тургускан. Бот-орулга-чарылгалыг звено бодунга быжыглаан техниканы, шөлдүг, картофелын тарып олуртказ, оон дүктүн ашаарже үргужеге чедир ажылдарны боттары кылыр. Оон бедик дүктү алырынга кижи бүрүзүнүң сонуургалы улуг. Ам үрезинге бергедеп турар. Шынары багай үрезин олуруртура, оон кандыг дүктү алыр боор. Бир эвес күзүн дүктү багай болур болза, бот-орулга-чарылгалыг звено тургузар деп эки эгелээшкин баштайгы чылында бүтүраашкынга таварыжып болур. Эки дүктү өстүрер дээрге-ле эки үрезин херек.

Совхоз бодунга үрезин курлавырлап ап болурумун ядаргы бар. Үгле ону шыгжаар чер чок. Картофель үрезинн шыгжаар шала тутказ ынаар ам үш чыл болган. Бо чылын ону ажыглалга киирбес болза, келир чылын совхоз кайнын үрезин диленнәри билединмес.

Совхоз хөй кезиикде мал чеминге хереглээр чаңгыс чылдыг сигеннн өстүрүп турар. Бо хүннерде ажыл-агыйның механизаторлары 265 гектар черни андарган. 53 гектарга сулаңы, 38 гектарга кукурузаны чаштырган. Бо чылын бир-ле дугаар хөрүн үрелиринге удуп техниканы ажыглап эгелээн. Хооруп механизатор Белгүмоол Ооржак, оон өөреникчиниң Олет Моңгуш Бора-Чыраа деп черниң артында тарылга шөлүнүн довурааң үлдуреткеш, ам Чаңгыс-Талда баргаавнар.

Артыы-Ховуда Дадар-оол Ооржактың удуртканы звеноиуң суггаттыг шөлүнде 4 трактор ажылдап турар. Сезон эгелээнден бээр олариың кижи бүрүзү ортумаа-биле 60—70 гектар черни андарган. Ол черге хой чылдыг сигеп тарыыр. Оон андарган шынарын хыналадаан эки деп демдеглээн.

Олар бо айның эгезинден эгелеп ажылдаан. Үүрмек үрелиишкиниерни саиаваска, ажылга үр үзүктелиишкиниер болбаан. Ажылдап эгелээнден бээр 20 хире хонук эрткен. Кымның канчаар ажылдап турары ам-даа орта билдинмес. Кылган ажылды хемчээп турза-даа, оон түңнелерин хөйге чарлап дыңнатпаан, мурнакчыларны илереткеп, оларны шаннап, мактаваан.

Кызыл-Хараган ужунда 300 гектар шөлде Сергей Ооржактың, Намчай-оол Ондарның, Санай-оол Ооржактың звеноларының хыналадаан илерээп. Ховуда ажылдап турар механизаторларның хөй-аъы бедик, сеткил-сагыжы сергек, ажыл-агыйга хамаарылгалы эки деп чүвени эскердивис.

Ынчалза-даа совхозтуң төп бригадазында ажылынмайтың омак-сергек сеткил-хөөнүн сус-кулак тыртып үнүп келген. Суурнуң болгаш суур чоогунда малчыннарның инектери, хой, өшкүзү олче кирип туруп берген. Ол малдарга тускай кадарчы тургуспас болза, бо шөлдерден дүктү алыры берге. Эрткен күзүн совхозтуң таравын маа-маган база саза базып, чип тургап. Совхозтуң дирекциязы (директору С. Комбу), Ак көдээ Совединиң (күүсиом даргазы Ч. Сарыглар) оон чотчуур түңнелди үмдүрбээн. Дүжүттүг чидириг чок ажаан алыр дизе, ам-даа эгелеп суурнуң чонуиуң хүзүүнда малынга, тараа шөлүше тускай кадарчыларны тургузып, тарылга шөлүнче малын кимген хамаатыларны торгаар херек.

Хову-шөлдерни кезип чоруурга, совхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарын, мурнуку чылдарга боаарга, эзээп организастыг эгелээнге хыналадаан илерээп. Ховуда ажылдап турар механизаторларның хөй-аъы бедик, сеткил-сагыжы сергек, ажыл-агыйга хамаарылгалы эки деп чүвени эскердивис.

Ынчалза-даа совхозтуң төп бригадазында ажылынмайтың омак-сергек сеткил-хөөнүн сус-парадыр базып турар чүүлдер хөй болду. Бригада төвүн бо чылын көңгүс сентевээн, столоваяның, кызыл-булуңнуң сонгалары бузук, ишти соок. Механизаторларның чурттаар оран-савазын белеткевээн. Ак чооргаанар, чоттунар аржыылдар, чуваң-демир, савак, поварларның халаттары чок.

Трактористерниң удуур. ыштанныр ужурлуг өрээлдери соок, чырык чок, каранғы болганындан, олар суурда аалдарынга хонгаш, эртен кээ ажылдап турар. Ооң уламыидан ажылга орай үнер ужурга таварыжып, ажылга шаптыкты ужураштырып турар. Столоваида аяк-савапы ажуглап хандырбаан. Суурда столоваадан аяк-савапы алгап, олары чедиишпес. Бригада төвүнүң чырыы өшкүнден бээр элээп уе эрткеп. Ол ам-даа кылдыимаан. Ында кудук ажылдаазс. Чуиар-бажыңны оранчок чырак чердеи сут дажыглап турган чаңгыс катап шиитпеп. Чуиар таатар чок болганындан механизаторлар ында таңмылдың өөнден ачылаанар ужурга таваржып турар.

Хову төлээн каастап, шимеп кылбаан. Көскү агатадиичок. Хостуг үелеринде номчуур солуи-сеткүүлдер, ойнаар ярекселдер аймаа база чок. Бригада төвүн дерип кылырынга хереглээри-биле 600 рубль кордүкеи турда, ону совхозтуң кол бухгалтери тудуг улузунга берипкеии рейдиден илереп. Совхозтуң директору С. Комбу, партком секретары А. Ооржак, Ак көдээ Советиниң күүсиом даргазы Ч. Сарыглар механизаторларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээрииче сагыш салбайн турар.

Ынчангаш айыттынган четпестерни дарый эдер талазыбиле дээштиг хемчеглерни алыры совхозтуң удуртукчуларындан негеттинип турар.

Каттышкан рейд

Рейд бригадазының кежигүнүери: О. МОҢГУШ — районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы; Н. САЛЧАК — райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному; С. МОҢГУШ — «Тываның аныяктары» солуниуң корреспоидентизи; А. БЕГЗИН-ООЛ — «Шынның» корреспоидентизи.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: ажылдың стили

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДИГ САНАЛДАР, ОЛАРНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ

В. И. Ленининиң ажылдарында, СЭКП-ниң документтилеринде контрольдуң болгаш күүселдениң хынаалазының алыс утказы бүгү талалыг айыткан.

Контрольдуң бир кол кезээ — коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның шүгүмчүлелдиг саналдары-биле ажыл болур. СЭКП Бай-Тайга райкому, парткомнар, партия эге организациялары коммунистерниң болгаш ажылчы чоннарның шүгүмчүлелдиг саналдарын кичээнгейлиг өөренип көрүп, оларны боттандырарының хемчегерин ажылдап кылып турар.

Шүгүмчүлелдиг саналдарга кичээнгейлиг болуруң хынаарының тодаргай системазын тургускан. Оларны хүн бүрү учётка ап, оон күүселдезин контрольдап турар. Ол бүгүнү чонга калбаа-биле билдингир болдурарын чугулаап корүп турар. Райкомуң, парткомнарның, партбюроларның кежигүннери шүгүмчүлелдиг саналдарның боттанымышкынының дугайын хуралдарга доктаамал дыңнадып турар апарган.

Районуң сөөлгү партия конференциязының соонда партия райкому, парткомнар болгаш эге организациялар бо айтырыг талазы-биле чамдык түпелдерни чедип алган. Бо чорук хүлээнген ажыл дээш ажыл-агый удуртукчуларының харыысалгазын, оларның негелделиг чоруун бедидип турар. Районуң сөөлгү эртекей партконференциязының соонда партия райкому 12 пленумнарны эрттирген, оларның он биринге партия райкомуның секретарлары болгаш киллистер эргелекчилери шүгүмчүлелдиг саналдарның күүселдезиниң талазы-биле дыңнадыгларны кылган.

Шүгүмчүлелдиг саналдар ынзы-бүрү угланышкынының. Олар партийжи принципиалдыг, кижизидикчи утка-шынарлыг, ажыл-агый база культура тургузуушкунунда шиитпирлезе чогуур айтырыгларны чогуур өйүнде тургузуп, четпестерни эдерингге шын угланышкынны берип турар.

Районуң VIII партия конференциязынга «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сутбараан фермазында партия организациязының секретары Р. Х. Билчей саналынга ферманың чайлаа улуг орук кыдымда, доозуп-довуракты черде турарын барымдаалаваш, чайлагны өскертирин, совхозтуң партия, профсоюзтар комитеттери, дирекция социалистиг чарыштыг четпес организастап, ону ой-шаанда түпевейн турарын шүгүмчүлээн. Ону өөренип көргеш соонда чогуур хемчээн ап, чайлагны өскээр кожүргеп, социалистиг чарышты доктаамал түпеп турар.

«Кара-Хөл» совхозтуң малчыны С. С. Дамба малдың уксаажыдыга ажылының кошкак тургустуганындан оон продуктулуг чавыс, 100 башка онаалтыр малдың чаш төлүн эдээттиргенинга чедир албайн турарын, экономиктиг, зооветеринарлыг өөредилгени четпес организастаанын шүгүмчүлээн. Бо талазы-биле чогуур хемчегин ап, совхоз эрткен чилиң күрүнеге дүк. эът, сүт садар планын күүсеткен. Түс черинң кара-баштыг як хойларын, ангор өшкүлерин остүрүп турар. Ам төрүүр үе хойдан 65 хураганны ап, өшкү болгаш сарлыктың, инектиң чаш төлдерин камгалап алыры эки чоруп турар. Малчыннарның өөредилгезин тускай программа ёзугаар эрттирип турар.

Райпода партия организациязының секретары Б-У. Хертек районуң материалдыг базазында четпестерни конференцилга шүгүмчүлээн. Район төвүнде 200 тонна багаан кирер складты, чаа аъш-чем магазинин тудуп, дооскаш ажыгладда киргеп болгаш шүгүмчүлелге илеретken четпестерни чайладыры-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар. Хлеб быжыр черин тударын 1983 чылдың планында киргеп. а столованың немей тударын бо чылын доозары көрдүнгеп.

Районуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар дугайында шүгүмчүлелдер конференциязынга-даа, пленумнарга-даа болгулап турган. Оларны боттандырар дээш чамдык ажылдарны чорудуп турар. Тодаргай хемчегерни ажылдап кылгаш, партия райкомуның пленумнарынга, бюроларынга доктаамал бадылап, оон күүселдезиниң талазы-биле организас-массалыг ажылдарны чорудуп турар.

Районга «Сельхозтехника» черин, КМК-ны тургузар талазы-биле коммунистер доктаамал саналдан келген. Ынчангаш «Сельхозтехника» салбырын бо чылдың эгезинде тургускан, а КМК-ны тургузары ам-даа шиитпирлеттинмээн, хүнүң чугула айтырыы болур.

Ол ышкаш хөй капитал садыышкын негеттинер перспективтиг айтырыглар хөй. Ылаңгыя Кара-Холче бедик күүндүт электри шугумун шоер, район төвүнге универмаг, урутлар садының культура, эмнелге албан черлериниң тулугларын кылыры ышкаш айтырыгларны чоорту шиитпирлээри-биле чогуур министерстволарга, албан, организацияларга дилегни дамчыткан. Оларны күүседиринің хемчегерин ап турар.

1982-1983 өөредилге чылында Шуйнуң кадыкшылга школазында чаа школаны, Тээли ортумак школазынга пемелде тудүтну болгаш эге класстар өөренип турган школаның капитал септелгезин дооскан.

Ынчалзажок чамдык чугула айтырыгларга коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдары күүсеттинмейн турарын чугаалаза чогуур. Ылаңгыя районуң совхозтарынга мал, чер ажылының культуразын бедидер, оон алыр продукцияны көдүлеңдир дугайында чугаалар хөй удаа болуп келген. Оон дээштин чавыс, шиитпирлезе чогуур айтырыглар хөй болуп артпышаан.

Оон ааңыда шиитпиниң малын, социалистиг өнүчүү хумагалап, кадагалаарының, хоойлу-дүрүмнү болгаш хөйпиитиниң корум-чүрүмүн, сагыйга-чүрүмну быжыглаарының, бедик организастыг чорукту чедип алырының талазы-биле коммунистер ажыктыг шүгүмчүлелдерни, саналдарны берип турарлар. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч). Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр ол талазы-биле ажылдарны чорудар апаар бис.

Коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылды идепкейжидип, оон дээштинің бедидип, ону үениң негелдезинге дүүштүр тургузары — районуң партия организацияларының чугула сорулгазы болур.

Ч. ОНЛАР.

СЭКП Бай-Тайга райкомуның организастыг киллизиниң эргелекчизи.

Бирги кварталдың социалистиг чарыжының тиилекчилери—Кызылдың № 48 тудуг эргелеининң мурнакчы ажылдыг шеверлекчилер бригадалары бо хүнерде 148 аал чурттаар бажыңда ажылдап турарлар. Екатерина Сарыглар биле Екатерина Бизиеваның бригадалары арамизда чарыштыг. Бирги кварталда Е. С. Бизиеваның бригадазы күш-ажылчы маргылдаанның тиилекчизи болган. Ол бригада апрель айның шеверлел ажылдары кылыр планын 119 хуу күүсеткен.

Бригада кежигүннери Сөвет Тываның 40 чыл болур оюн чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур деп шиитпирлээнер. Ол коллективте мурнакчылар хөй. Зоя Донгак, Елена Шинқаренко, Зоя Анчимаа, Светлана Кажыкай, Надежда Анай чарышка чыгчыс эвес удаа тиилээнер.

ЧУРУКТАРДА: Светлана Кажыкай (солагай талазында) биле Надежда Анай; чурттаалга бажыңының бирги корпузу.

ЧҮГЕ ЧЕДИР КЫЛБААНЫЛ?

Шалыпчы тудуг Чаа Шагаан-Арыгда район котельнаязы ажыглалга киргенден бээр чурттаалга бажыңнарын ажыглалга киприри элээн шапкынчаап. Ийи аал чурттаар кабаж панельдерден кылган бажыңнар болгаш чоокта чаа февраль айда 40 аал чурттаар бажың база ажыглалга киргеп. Амгы үеде 80 аал чурттаар бажың, бассейнниг ясли-сад, Культура бажыңы, банк, столовая дээш ышкаш өске-даа чугула тудуглар туттунуп эгелээн. 65 аал чурттаар бажыңның бир подъездизинде ажыл удавас доостур.

Ажыглалга киргеп чуртталарга тудуглерынган чаа бажыңнар алган улуска ол канчаар-даа ажок улуг оорушку. Ынчалза-даа бистиң 40 аал чурттаар бажында байдал кандыгыл?

Февраль айның эгезинде оон бажың алган кижилер уурук-сууруктуг кожүп киринкеппер. А оон подъездтеринде төгүлеп хоюдуг, цемент, яяш-даш хорум дег болган. Чамдык өрөөлдериниң шалазын, соңгаларын чедир будуваап. Ванна, арыгланыр өрөөлдериниң иштинге тогүлеп хой хоюдутлар олчаан каткылап калган. Чамдык өрөөлдерни малгаштаанны чуга, соңгалар, эжиктер кыдыгларының малгаштары дүжүп турар. Хоолайлар будуттунмаан, өрөөлдериниң чамдык эжиктери элеңейниң турар. Шалаларын сыскывааи.

«Чедир кылбаан болганда, оода дозуну бээр-ле ыйнаап. Боттарывыс чедир кылып алыр бис»— деп чугаалашкылаар чурттакчылар-даа бар. А оскелери: «Кайнын, канчаар будук тыптының алыр чүвө ийик, чедир кылыр ажыл-ла эмгежок тур» деп сагыш аарып орарлар.

Шак мындыг шыпар чок кылдыгаан бажыңны күрүне комиссиязы канчап хүлээп алганы? Бажыңның чамдык ажылдарының чедир кыдымаапын «Шагонартяжстрой» трестиң удуртукчулары биле бес эвес, билир улус.

Бо бажыңның өрөөлдерин улусчу контроль болүүнүң толээлекчилери эргип көрүп, чамдык чүүлдерни чедир кылдыртып, будук-биле хандырза кандыгыл?

Бөлүк чурттакчылар.

РЕДАКЦИЯДАН: Чаа Шагаан-Арыгда 40 аал чурттаар бажыңга хамаарыштыр хомудалдар мооң мурпунда база редакцияга кээп турган. Ол бажыңны четпестерлиг кылдыр кылгаш, дужааганы бадыткаттынып турар. Ында чурттакчылар «Шагонартяжстрой» трестиң удуртукчуларынга чаңгыс эвес удаа хомудаалды киргеп. Ынчалза-даа түпеп чок болуп артпышаан. Бөлүк чурттакчыларның парлаттынган чагаазынга дарый харыыны бээрип «Шын» солуунуң редакциязы «Шагонартяжстрой» трестиң тудуг талазы-биле харыысалгалыг удуртукчуларындан негеп тур.

ШҮГҮМЧҮЛЕЛ БАДЫТКАТТЫНГАН

«ШЫПКА» ХАРЫЫ

Бо чылдың апрель 2-де үнеп «Шын» солуунга «Ындыг хооңден үштунар херек» деп эгелиг материал үнеп. Улус депутаттарының Тожу район Советининиң күүсекчи комитединиң даргазы Т. Х. Монгуштуң харыылаапы болза, солуунга биживттинген шүгүмчүлелдер шын болуп бадыткаттынган.

Айыттынган четпестерни эдер дугайын райкүүскомнуң коозе ажыл-агый эргелеининиң техниктиг човуделиниге совхозтарның директорларының киржилгээн-биле чугаалажып көрген. Совхозтарның малының чидер чоруктарының чылдагааны специалистерниң, бригадирлериниң болгаш малчыннарның хүлээнген ажылынга харыысалга чогундан болуп турар. Малды чаңгыс черге мөөңнээрге, оон олар-белчиринин чедиишпестээрин болдурбас дээш «Май 1» совхозта 17 звенону, «Тоора-Хемде» 4 звенону организастап тургускап. Кышкы турлагларга 17 чурттаалга бажыңнарын тудары көрдүнгеп. Специалистериниң малчыннарже ай санында үверя, лекция, беседаларны чорудары чурумчуттунган. Мал ажылында четпестерни дарый эдерин оларга хүлээткен.

Боттарының онаашкан ажылынга зөкарыысалга чок. малын зөө каапкаш, бот-боттарынга ынанчып хөй чылдагааннар тургускаш, суурга келгенде аалынче чаңмас малчыннарга совхозтарның техниктиг човуделинге хемчег хүлээткен. Хөй мал чидирген малчыннарны ажылындан үндүргеш, оларның хөрээн районнуң истелге органнарынче киргеп.

ДЕМОГРАФИЯ БӨЛГАШ ЭКОНОМИКА

Чуртта эң хөй чаш уруглар торуттуруп турар чер чоокку, келир-даа үеде Тажикистан болуп хевээр артар деп ук республиканың демографтары түнеп кылган.

Ынчалза-даа ажылчын күштү хуваап турары мында дески эвес: кодээ черде ол артып турар, а үлетпүрде болгаш тудугда эвээш. Чижээ, «Москва» колхозтуң суурларында 17 муң кижи чурттап турар, а ажыл-агыйга чүгле ийи муң кижи ажылдаар ужурлуг. Артканы улусту кайчаарыл?

«Ортаакы Азияда... Ылаңгыя көдээ черде, ажылчын күш артып турар... Ынчангаш ол черлерниң чурттакчыларын чурттуп чаа девискээрлеринче хөй-биле хаара тудар херек. Улус ажыл-агыйының бүдүрүлгезинге эргежок чугула чүүлдерни хөгжүдерни үндезин националдыг бедик мергежилдиг ажылчын кадрларны, бирги эллчегде көдээ аныяктардан хойнү белеткээр ужурлуг» деп, партияның XXVI съездиниге СЭКП ТК-ның отчёдунда чугаалап турар.

Нурек ГЭС-ти тудуп турар үеде база ыпчаар кылган. Оон чоок-кавызында кишилактарда соңдарның өөредилгезин организастаан. Оон түпелинде гидростанция коллективинге үндезин националдыг экскаваторщиктер, бульдозеристер, улуг чүк сөөртүр автомобиль чолаачылары, монтажчылар пемешкен. Таджикстың алюминий заводунуң цехтеринге ажыдаар көдээ аныяктар белеткелин чорудуп турар комиссияны партияның Турсунзаде хооркомунуң чанында тургускан. Ортаакы Азияда ең улуг гидроэлектростанциянның тудуу Рогунда чорун турар. Чоокта чаала тараажылар болгаш малчыннар турган муң-муң кижилер ол парын комплексти тудуп турар.

Өске улуг-улуг үлетпүр черлери ажылчын ааңыны хаара тударының өске-даа ажыктыг оруктарын шилип алган. Даараныла болгаш хөвен-саазын каттыжышкынныары, бажың ажылының болгаш чаңчыл болган национал кылыглар фабрикалары боттарының филиалдарын дыка хөй сууларда ажыттканнар.

Таджикистанның ийи муң ажыг оолдары болгаш кыстары РСФСР-ниң база Украин ССР-ниң профессионал - техниктиг училищелеринде өөренип турарлар. Чурттуң ажылчын күш чедиишпес турар девискээрлеринге олар ажылдай бээрлер. Вахш шынаазынган муң-муң километр ыракта, Сибирьниң тайга-сыннарында БАМ-ның тудуу чорун турар. Ында хүнзөрөктээн ол республиканың телээлекчилери база ажылдап турар.

Ю. ХРОМОВ,
СЭТА-ның корр.
Душанбе.

Беш чылдың кижилери

ХООЧУН ИШЧИЛЕР

Кызылдың хлеб заводунуң кондитер кылыглар цехи. Ында чоокшулап орда-ла, амданныг чаагай чыт чытталып кээр. Бо цехте 2 бригада ийи эдлеглиг ажылдап турар. Бригадаларның бирээзиниң бригадири Тыва АССР-ниң Дээди Советининиң депутады— Валентина Михайловна Маслённикова. Ол бо цехте 24 чыл ажылдап турар. 50 чылдарның тончүзүкде аныяк кыс Валя мацаа баштай өөреникчилеп кирген. Дуржулгалыг мастер Екатерина Ивановна Сантьева (амгы үеде булочка кылыглар цегинде) аңаа дузалажып, бо ажылга өөреткен.

— Эгезинде бергелер турган болбайн канчаар. Екатерина Ивановна тайылбыраап турда дыңнаарга, берге чүве чок чок ышкаш, а кажан кылып, тудуп киришкеш, кижи девидээр, чүнү канчаарын уттуп алыр боор чораан. Бир кижи хынап турда, ажыл кылыры, шынап-ла, сүрөөлүг херек. Ону эскергеш, дагдыныкчым, менче улуг кичээнгей салбайн, хостуг ажылдадып турарга мен база оожургап, өскелерден чыдып кагбас апарган мөн—деп, прянык кылыр далганнарны машинага үзө кестирбишаан. Валентина Михайловна сактып чугаалайдыр.

А ам ол бо ажылдың ёзулуг мастери апарган. Кащ чыл улаштыр бригадирлеп турар.

— Амгы үеде бригадавыста беш кижи бис. Ажылывыс ынчаар чай чок, бачым. Хүнде нормавые — 1,6—1,7 тонна кондитер кылыгларывыс. Бригада кежигүннеринде кушажылчы чурум үреп, ажыл шагы үзер кижи чок. Далган болгаш өске-даа херек чүүлдер-биле хандырылгавыс ажырбас.

Бистиң бригадавыс аразында эң-найыралдыг, бот-боттарын деткижип билир улус. Ынчангаш олар-биле ажылдавы тааржымчалыг — деп, В. М. Масленникова бригадазының дугайында чугаалады.

Валентина Михайловна цехте улусчу контроль болүүнүң кежигүнү. Олар цехтиң ажылын, кылып үндүрүп турары продукциязының шынарын хынап, хуралдарга чедер, четпестерни сайгарып, чугаалажып турарлар.

1969 чылда В. М. Масленникова СЭКП кежигүнүге кирген. Богүнге чедир ол коммунист деп хүндүлүг адынга телептиг боон ажылдап келген.

Валентина Михайловна өг-бүлезининиң дугайында онзагай чылыг сеткил-биле чугаалаар болду.

— Улут оглум Саша—чолаачы, ортуну Серёжа— № 4 ХПТУ-да ийиги курсчу, а уруум Таня 2 дугаар класста өөренип турар. Уругларым ачазы бызанчы кижи. Бо-ла район, суурларже тудуг тудуп чоруптар. Ам база Чоон-Хемчик районуң Теве-Хая суурда школа тудуунда ажылдап турар. Уругларым бажын ажылынга үргүлчү дузалажып турарлар.

Хөй чылда үре-түнелдиг ажылы дээш В. М. Маслennикова Улустарның пайыралы орден-биле шаңнаткан. Ол—«Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектериниң эдилекчизи.

— Бистиң хоочунарывыстың бирээзи—Билинмаа Хертековна Бүрүлбаа-биле танышмаар—дээш, бригадир чаа бышкан пряниктерни эзип турган бичежек дурт сынныг херээжен кижиже айытты.

Билинмаа Хертековна бо цехте хүндүлүг кежигүннерниң бирээзи. Ол ажылынга бердинген, кончуг кызымаккай, кижи херек апарганда ийи эдлеглиг улаштыр ажылдап турган таварылгалар хөй дээрзин өөрү чугаалады.

— Мен мында он бир чыл ажыг ажылдап тур мен. Бо үениң дургузунда ажыйлымга багай диртип көрбедим, бодумга алган онаалдаларымны күүседип келдим. Сөөлгү үеде ажылдың шынары кол кичээнгейде болгай, ынчангаш бистер, бригада кежигүннери ажылывыстың шынары эки болзун, быжыглыг турарывыс пряник, печеньелер брак чок, өртен азы чиг эвес, бышкан, чаагай амданныг болзун дээш кичээнгейни ынаар угландырып турар бис—дээш, ол эзин турары пряниктерни коргустү.

7-8 минута иштинде бышкан пряниктерни эзиптерге, транспортёр дамчып баткаш, улуг стол кырынче токтуг бээр. Ында олар соой бээрге, тускай машинаже ургаш, чигирлиг холукаага 1—2 минута иштинде булгадыптар болду.

Б. Х. Бүрүлбаа Бай-Тайга районуң Бай-Тал ортумак школазының сескн класын дооскаш, Кызылдың садыг-кооперативтиг училищезиниң кулинария салбырынче өөренип кирген. Ону дооскаш, Кара-Хаакта өскүс уруглар бажыңынга 2 чыл, оон соонда Кызылга № 3 столоваяга он чыл ажыг поварлап ажылдаан.

Поварлап-даа турган үезинде, бо цехке-даа ажылдап тургаш, Билинмаа Хертековна аныяктарның дагдыныкчызы боон, арга-дуржулгазын үлежип келген. Бо хүннерде бригадада училищеден ийи практикант уруглар келген. Оларга база-ла дузалажып үелеэн.

— Ажылывыс берге. Хүндүсүү, дүнеки-даа эдлеглиг ажылдаар мындыг улус болгай бис. Ынчалза-даа чаңчыл бээрге, ажырбас-ла-дыр. Хостуг үеде ажы-төлүүн өөредилге-кижизидилгезинче сагыш салып, оларга кичээлин хынаар-дыр мен.

Кел чыдар юбилей — Совет Тываның 40 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш немелде хүлээлгелерни ап, кондитерлер шалыпчы ажылдан туралар.

С. БАЛЧЫР.

ӨРЕГЕ БҮРҮЗҮНГЕ

Хамаатыларның дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле «Күш-ажылдың хостуу» совхоз, Чааты көдээ Советтиң күүскому чамдык тодаргай хемчегерни ап чоруткан болгаш моон соңгаардаа ап чорударын планнаан. Суурда 257 өрегедо шиитизиниге 478 баш мыйыстыг бода мал, 214 хаван, 254 шээр мал, 40 аът, 500 хире дагаа, 20 ажыг бора-тоолай бар.

Эрткен чылын Чаатының ажыл-ишчилери күрүвеге артыкшылдыг малын садып, совхозтуң эът планын күүседиринге идепкейлиг киришкен. СЭКП Улуг-Хем райкомуның сескн пленумунуң шиитпирлерин күүседири-биле чондан эът, дук, сүт садын алыры организастыг чорун турар. Эрткен чылдың майоктябрь айларда күрүнеге 18 тонна 890 кг сүттү олар дужаагаан. Чондан сүт чыыздазын организастыг чорудары-биле тергелиг аътты быжыглаан турган. Ол ажылга бодунуң ажылынга ак сеткилдиниг, кызымаан Намчал Кок-оол көргүзүп турар. Бо чылын апрель айдан эгелеп чондан сүт чыылдазын эгелей бергеп. Чүгле апрельде безин 2 тонна ажыг сүттү школага, уруглар садыныге, чаш бызаалар доруктурарынга чондан чыптаа. Бир эвес эрткен чылын 96 өг-бүлө болда мал тутпайн турган болза, бо чылын оон саны 68 чедир кызырылган.

Чамдык өрегелериниң артыкшылдыг малын мал чок өг-бүлелерге садарын, ха-торел аайы-биле дузалажыр сүмелерни депутаттар боттарының округтарының чурттакчыларынга бээрин уламчылап турар. Ынчалзажок Аъш-чем программазын күүседирде совхозтуң хүлээп алганы комплекстиг планында хамаатыларның дузалал ажыл-агыйын сайзырангайжыдар талазы-биле, ылаңгыя бода малды сөөлүн алырыбиле чээли акшаны тускайлап бербейн турары четпес.

Дузалал ажыл-агыйын сайзыратыр, ылаңгыя инек, хаван, дагаа тудуп, оларны остүрүп турар дуржулгалыг өг-бүлелер бистиң суурда эвээш эвес. Оларга Намчал Кок-оол, Донгак Дортап-оол, Ханды Сандю, Уйнук Узуй-оол, Бышкак-оол Мекпер-оол, Михаил Доржукай, Докпак Ажы, пенсионерлер Д. Тас-паанчык, Д. Натчий-оол болгаш өскелерни хамаарыштырып болур.

Эрткен чылын Чодураа суурнуң чурттакчы чону алды өг-бүледеп оскезн картофельди тарып, дыка хөй өг-бүлелер артыкшылдыг картофелин чүгле совхозка эвес, харын Эрзин, Тес-Хем, Өвүр дээш өске-даа районнарның ажыл-агыйларынга үрезинге хереглээри-биле сатканнар.

Совхозтуң дирекциязы малчын өг-бүлелерге картофель олуртур шөлдү суур чанында 12 гектар черни тускайлаап, чеминчидип берген болгаш картофель үрезини-биле долу хандырар хемчегни ап турар. Шак ындыг сагыш салыышкын малчын бүрүзүн өөртүрү чугаажок. Амгы үеде суурнуң картофель шөлдерин тускай быжыглаан техника-биле ындырып эгелээн.

Хамаатыларның мал-магазын оорлаар, чидирер чоруктардан камгалап-кадагалаар база совхозтуң тараа, спген шөлдерин хуу болгаш совхозтуң мал-магазынга бастырбазы-биле инек кададын организастыг чорудуп турар.

Т. ХОВАЛЫГ.

улус депутаттарының Чааты көдээ Советининиң күүскомунуң даргазы.

Сибирь черниң делгемнеринде

БЫЖЫГ-ДАА, ШҮҮДЕЛИ-ДАА ЭВЭЭШ

Сибирьниң оруктары улам эки, улам быжыг болу бээр. «Братскжелезобетон» комбинаттың будуруп үндүре бергеи орук кырын дескилей шывар материалдары ол арганы тургузуп турар.

Асфальт болгаш бетон орук шывыгларынга болаарга комбинаттың будургени материалдар эки болганын дуржулга ылаптыны-биле көргускен. Хонук база сезон аайы-биле температуразы дарый чайгылчак база моңге донатыг черге ол кылыглар быжыг-даа, шүүдели-даа эвээш болган. Бир ээлчег дургузунда орук тудукчуларының бригадазы 150-180 метр орук кырын шып турар. Орук тудуунуң ажылдарын будуп чыл дургузунда чорудар, холбиле кылыр ажылды эвээжедир арга тургустунган.

В. ХОДИЙ,
СЭТА-ның корр.

Братск,
Иркутск областъ.

ЗАПОЛЯРЬЕНИҢ УЛУСТАРЫНГА

Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның эртемденнериниң баштайгы он чыл уламчылаан кады ажылдажылганын түнели калык камгалалынга

ССРЭ-ниң медицина эртемнериниң Академиязының Сибирь салбырының эртемденнери совет таланы автор коллективте төлээлеп турар. Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга кижиниң чанчыгын чурттаарының айтырыгларыкын программазын салбырның институттары каш чыл улаштыр боттандырып турар.

В. ЕЛЬМАНОВ,
СЭТА-ның корр.

Новосибирск.

БИЧЕ ХЕМНЕРНИҢ ПЛОТИНАЛАРЫ

Аңаа плотинаны мелиораторларның кылганының соонда Шадринде аът заводунуң девискээринде Канаш хеминиң суу терең болу берген. Төп суурнуң чанында чаптыяган суг шыгжамыры үш миллион куб. метр хире суг-биле долдунган. Фермаларга бедик дужуттуг мал чемнерин суггаттыг шөлдерге остүрүп болур бүгү арга көдээниң ишчилеринге тургустунган. Хууда дузалал ажылагыйга түс черниң чурттакчылары кастарны болгаш өдүректерни тудуп эгелээн.

Бичe хемнерни паспорттаар ажыл Курган областа доозулган. Гидрологтарның тоолаткаяны болза, плотина тудуун оларга доозарга, хемнерниң хөй кезиин суггатка чедиишкиниг ажыглап болур. Ол ажылдар Зауральеның колхозтар болгаш совхозтарының мал чемнериниң баазазын хөгжүдериниң моон соңгаарғы планында көрдүнгеп. Бежен ашыг суг шыгжамырларын

ӨӨРЕДИЛГЕ НОМНАРЫ

Чаа өөредилге чылынга чараш болгаш шевергин кылдыр шимеп каан өөредилге номнарының долу комплектизин Тываның полиграфистери будуруп үндүргеп.

Бижик чок чорукту узуткап турган чылдардан бээр чүс чыл чартыныган хөй үенин дургузунда үргүлчүлээн башкылар болгаш республика типографиязының коллективиниң бижыг найыралдыг харылзаазы уламчылавышаан. Түс черниң типографиязының үндүргени баштайгы номнарының аразында: тыва орфография дүрүмнери, арифметика, тыва дылга үнген янзы-бүрү номнар.

Курганның мелиораторлары чоокку он чылда көдээ ажыл-агыйларга дамчыдып бээр.

О. ЧЕРЕПАНОВ,
Бурган.
СЭТА-ның корр.

ӨҢНУКТЕРНИҢ УРАН ЧҮҮЛУ

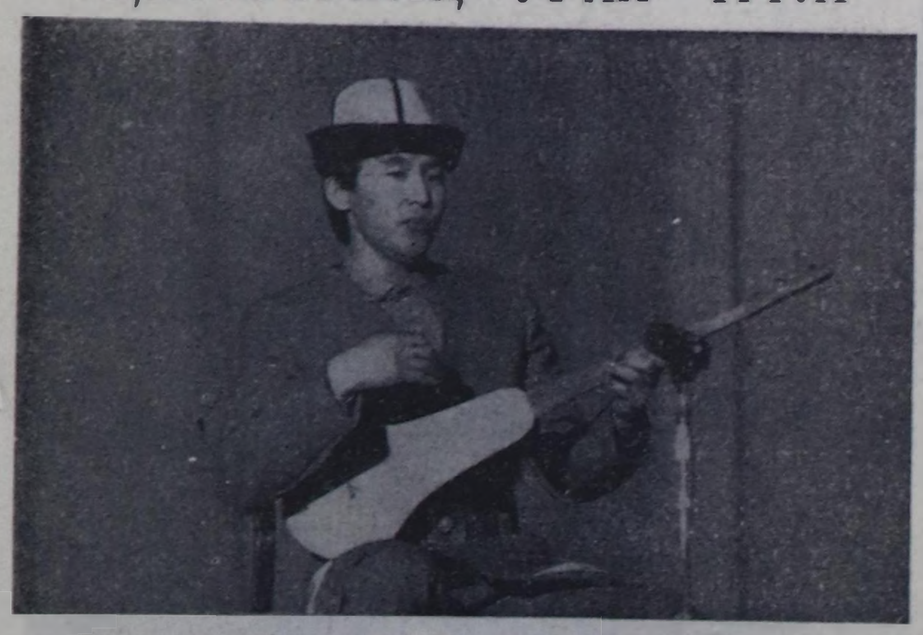

Кыргыс ССР-ниң аас чогаал ансамбли бистиң республикага оюн-коргузугаери-биле аалдап чораан. Кыргыс артистерниң совлгу концерти найысылал Кызылга дүүн кежээ болган. Аас чогаалының ангы-ангы хевирелерите хамаарыштыр бот-тарының күүселделерин олар барылгатканнар. Төрел чонуң өтүүт хоюг аилгаларын, национал хогжум херекселдерине күүселделерин чымыганнар сетки-ил хамышкын-биле хүлээп ап турган.

Аас чогаалының ансамбли республиканың районнарынга барып, ажыл-ишчилерге авн тудуп, концерттерин коргускен. Оларны кана-даа өөрүшкү-биле уткуп ап, аас чогаалының алдын эртинезинге үнделлеттинген оюн-коргузугле-ри дээш өөрүп четтиргенин илередип турганнар. Киргизия биле Тываның аразы ырак-даа бол, улуг Төрээн чуртувустуң чангыс эттиг от-булезинде кады хогжүп, сайзырап орар чоп уран чүүлдүң ачызы-биле бот-боттарын улам хаяа билчип ап, танышкан. Ынаргыя дыл-домактың чоокшулашкаа уран чүүлдүң дузазы-биле чонуң амыдырал-чуртталгазын, ажы-чанчылдарын билип алырынга оиза дузалаар.

Кайы-даа чонуң аас чогаалында онзагай чүүлдер хөй. Кыргыс улустуң аас чогаалында «Манас» деп маадырлыг эпосту айы-айы-биле чугаалап күүседир болза, тываларда каш хонгур ыдыл келир узун тоолдар база бар. Сураглыг акынларның салгалдарының алгаг-йорээлдиг ырларын, шоодуг-баштакты ыны сонуургавас боор.

Кыргыс ССР-ниң күрүне филармониязының аас чогаал ансамбли бистиң республикага концерттерин доозункаш, ээп чанып турда, Тываның хогжүмшин театрының чогаадычы болүү ук республикаже гастрольдап аъттанырынга белеп. Совет Тываның 40 чыл болур оюнуң будүүзүнде ук болуушкунның эртип турары тавары алырынга оиза дузалаар.

ЧУРУКТАРДА: Кыргыс ССР-ниң алдарлыг артизи, комсомол шаңналының лауреады Заир Усенбаев күүселде үезинде (үстүнде чурукта), аданда— артист Анара Базаркулова демир-хомуста ойнап тур, «Манастан» үзүмдүлү Назаркул Сейдрахманов номчуп ор.

Б. ДИРЧИН.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

УЖУРЛАШЫШКЫННАР

Совет Тываның 40 чылынга турасхаатткан тыва чечен чогаалдың хүннери Улуг-Хем районга чоокта чаа болуп эрткен.

Чогаалчы С. Сүрүң-оол биле ном үндүрер черниң директору В. Монгуш олар Чаа Чаа-Хөлдүң ажыл-ишчилери болган школачылары-биле, оон «Найырал» совхозтуң Даг-Аразында фермага болуп турган малчыннар слёдуюң киржикчилери-биле ужурашкан, боттарының чогаадылга ажылын болган ном үндүрер черниң ажылынның дугайында чугаалап бергеннер.

Бир бөлүк чогаалчылар С. Коалова, В. Серен-оол, М. Өлчей-оол олар Ак-Туруг болган Кызыл-Даг суурларның чурттакчылары-биле болган «Ак-Туруг» совхозтуң № 1 малчын бригадазының кежигүннери-биле ужуражып, боттарының чаа бижээн шүлүктерин чыылганнарга номчуп таныштырган.

Чогаалчы К. Кудажы биле В. Тамдын-оол «Улуг-Хая» совхозка дөрт кезек черге, чогаалчы О. Сувакпит «Күш-ажылдың хостуу», чогаалчы Ю. Кюзегеш, С. Таспай «УТКА 25 чылы» совхозтарның ажыл-ишчилери-биле ужурашканнар.

Чогаалчылар Чаа болган Эрги Шагаан-Арыгларның улуг, биче чурттакчылары-биле база ужурашкан.

Э. ТҮЛҮШ.

«БИСКЕ ТАЙБЫҢ ХЕРЕК»

Кызылдың автоорук техникумунуң сургууллдарының митингизи болган. АКШ-тың милитаристеринии, оон эвилелчизи — НАТО блоктуң боо-чепсекти эндере бүдүрер, ядролуг дайынны өскүдер дээш оралдажыышкынынга митингиге келген сургуулдар шинтпирлик-биле удурланганнар.

Сургуул Дарый Чечек мынча дээн:

— Тайбың дээрге ол кол чүүл ол. Бистиң күрүневис чаа тургустунуп турда-ва, оон даштыкы политиказын В. И. Ленин мындыг сөстер-биле тодаратказ. Совет күрүне эрткен бүгү чылдарның дургузунда тайбынның, найырадың болган делегейге кады ажылдажылганың политиказын чорудуп келген. Амгы үеде ССРЭ-ниң кызырбас, деңге ажыглавас двер боо-чепсээ чок, чепсегленнишкинин кыскаартырлар, харын-даа дүжүрер дээш туруңуп турер.

Советтер чуртунуң аныяк салгалы — бистер база «Нейтроннуг бомба сонеэзин! Чалгының ракеталар совезин!» деп, бомбуректиң бүгү улустарынга үнүүс кадып тур бис.

— Чер чаңгыс. Оны үлөөр арга чок, ынчангаш шериг күчүзүгеу улгаттырар сорулга чок, биске тайбың херек — деп, Александр Уланов чугаалаан.

— Бис тайбыцны чүгле чалбышпытыг сөстер-биле быжыглавайн турар бис — деп, техникумнуң башкызы А. Г. Катренко чугаалаан.— Оон фондузунче акша-төгерикти база шилчидип турар бис. Тайбың фондузунче баштайгы 500 рубльди киирдинис.

Тыва АССР-ниң өөлдарынга болгаш кыстарынга автоорук техникумунуң сургууллдарының кыйгырыкы митингиге хүлээп алган. Ядролуг халапка удур демиселди күштелдиреринче, тайбыцны кампалаар дээш шинтпирлиг туржурушче республиканың аныяктарын кыйгырган. Ук техникумнуң сургууллдары Совет Тываның 40 чылынга чедир Тайбың фондузунче 3000 рубльди шилчидерни хүлээнгеп.

ЧУРУКТА: митинг үезинде. С. СИЗЕНЕВ.

АВТОРНУҢ фотозу.

БОЛГАРИЯДА БАЙЫРЛАЛ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның хоорайлары болгаш өсуурлары байырлалдыы-биле шиметтинген. Болгар чырыдыышкынның болгаш культураның, славян бижиктиң болгаш парлалганың хүнүн чурт байырлалдыы-биле демдеглээни ол. Оны таварыштыр Софияның Сентябрь 9 шөлүүге хөй муң кижи киржикчилиг чыскаал, байырчал болган. Георгий Димитровтуң Мавзолейниң индиринден оон киржикчилерине БКП ТК-ның Чиигүүе секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, республиканың партизыныңың болгаш күрүнезиниң өске-даа удуртукчулары байыр чедирип турган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев болгар культура ажылдакчыларының эвилечиг съезизинге киржип барган аайы-биле база ол индирге турган.

Культураның болгаш уран чүүлдериниң ажылдакчылары, нигитлел-политиктиг болгаш массалыг организацияларның төлээлекчилери, школаларның болгаш дээди өөредилге черлериниң сургууллдары болгар найысылалдың кол шөлүн таварты колонналары-биле кызыл туктарлыг болгаш транспарантылардыг эрткен. Байырлалдың массалыг чыскаалдары Болгарияның бүгү-ле округтар төптеринге база болган.

Национал культураның чечектелиишкини — бөгүнгү социалистиг Болгарияның кайгамчыктыг онзагай чүүлдериниң бирээзин. Янзы-бүрү 4 муң чыгам аттарлыг миллион-миллион тираждыг номнарны чыл бүрү чуртта парлап үндүрүп турар, 50 ажыг театрлар, хөй-ниитиниң он муң ажыг библиотекалары ажылдап турар. Болгар чурукчуларның, композиторларның, кинематографистерниң чогаалдары бүгү делегейде сураглыг.

Бурунгу болгар культураның чедиишкиннерин БУР-нуң ажылчы чоннары хумагалалдыг кадагалап болгаш көвүдедип турар. Бот-тывынгыр чогаадыкчы коллективтериң ажылчорудулгазы ол чедиишкиннерге иидиглинг, оларда хоорайларның болгаш суурларның милиион ажыг чурттакчылары киржип турар.

Болгар улустуң угаан-бодал аммадыралының чарлыг болбас байлаа совет культура болу берген. Ол талазынга болгар-совет кады ажылдажылга калбак хогжээн — делегелгелерни, фильмнерни үргүлчү солчуп, ыраажыларны, музыкантыларны, театрлар коллективтерни удур-дедир аргыштырып, гастрольдажып турары-дыр. Национал культураларның чаңчыл болган неделялары болгаш айлары ийи чуруттуң аразында культура солчуушкунунуң чугула звенозу болуп, аны-дунма ийи улустуң улам ынай чоокшулажырынга идиг берип турар.

Ажык чугаага хамаарыштыр

ДААРТА—ОЗАЛДАЙ БЭЭР

Ада-иезиң чүве билбезиң-биле арага ижиртипкенинден чедн харлыг оолдуң хораннанын өлгенинин төөгүзүн мен бир-ле катаи номчукчуларга дыңнатканын кижи мен. Чартык-ла стакан водка. Боттарының чүве билбес чаш төлдерииге арага шенедиринің чижектери эдерик. Бүүн болуп, ол хораннашкынындан оларның дыка хөйүүн амы-тыныи ап турар. А хайлыг чүве чүл дээрге, оон соонда олар боттарының чажыттарындан күш-дамыр-даа, психика-даа сайзыралының талазы-биле чыдып каап эгелээрлер. Эртеден-не олар алкоголиктер болу бээрлер. Дөрт дугаар класстың өөреникчизи уругиун кудумчуга эзирик чораанының дугайын он беш чыл бурунгаар солунга бижээн турган. Чоокта чаа ол уругнун салым-чолун солуурган көрдүм. Ам ол улуг дээрээжеи кижи болу берген. ийи уруг божаан, оларны дузалал школазында, а боду эзириктер сергелир черге бо-ла кире берген турар.

Ынчаарга кижиниң организмин залай ышкаш боду арыгламыр ховар шынарыг болгаиы-ла аас-кежик. Араганы эмиз эрттир ижип чорзан кижилер безин, бир эвес ижерии каапгар болза, салгалдыг болурунга идеген болурлар. Тур үеле-даа каапгарлар болза. Номчукчуиуң чагаазын ёзугаар беш уруглуг өг-булеге чеде берген мен. Баштайгы уруун божаан соонда аза-не, оларнын сөзу-биле алырга, боттарының шугулун водка-биле базырап эдаргаинар. Өг-булеге база ийи уруг төрүттүнген. Бир эвес бирги уруг каазык, шымрак үгааныыг эреспей болган болза, ийи бичии чүве аиаа шуут домейлешес болганнар. Диагиозу: олигофрения, үгаан сайзыралының талазы-биле хожуладашкын. Чылдагаапы — аза-иелер боттары. Ол дугайын эмчилер оларга чугаалап бергеннер. Ажыг-хилиичекке алыскан аза-не ижерии соксатканнар. Өг-булеге база ийи уруг төрүттүнген. Олары каазык, шымрак болганнар. Ындыг-даа болза сергээшкииниң үнези аар болган.

Бодуиуң уругларын боду кемделип, кеминг болдурганын сөөлүнде барып билген кижиниң коргунчуг салым-чолуиуң дугайында хөй кижи сактып чоруурун мен эскерип кагдым. Франциз шинчилекчи Моррель хоочураан алкоголизмдеи качыгдап чораан дөрт салгалзын амыдыралын оваарымчалыг хайгаарап турган. Ол ховар экспериментиниң түнелн бо: «Бирги салгалда — ажы-чан талазы-биле үреливишкин, алкогольду хөйүү хереглээр; ийиги салгалда — арагалаашкын, ол сөстүн ханы үтказы-биле; үшкү салгалдың төлөмекчилери ипохондриядан, меланхолиядан качыгдап чоорулар, кижи өлүүринче, боттарының амы-тынына четтинериие чүткүүлер; дөртку салгалда — дөгей угаан, мелегей чорук, үре-төл чок чорук...»

«Эзиник үрежилгенин» ужуктары кайзыг-даа таварылгада айыылдыг. Бичии-даа, улуг-даа эзирик турган болза.

Алкоголь үре клетказынга алуминуг саларны чедирер, эртемденнерии чугаазы-биле алырга, үре клетказы «боттанып турар төлге будуштуи информациязын дамчызып турар». Ол дугайын билбес болза хоржок. Мен бодап көөрүмге, кижилерни баар циррозу-биле коргутпайн, чаа өглеичин турарларга алкогольдуң салгары-биле үре клетказы өскерлир, «алызында барып кандыг-даа эдиишкиннерге алдырбас, шын эвес сайзырал болуп турар» дээрзин билиндирери чугула.

Солуннарның болгаш журналдарның боттарының чүүлдери-биле чүвени дедир кылып турарының дугайын чагаалардан номчуур ужурга база таварышкылаар чордум. Чижектерии-даа номчукчулар бижип турдулар, солуннардан кескен чүүлдерии-даа чорудуп берип турдулар. «Удаа-дараа ижип болбас» деп бир солун бижээм. Шын-на болгу дег. Ындыг-даа болза «чартык чыл иштиизе бир катап ижер» норма бар дээрзин ол солун дыңнадып турар. Алкоголь организмге чартык чыл хире туттунуп чоруур дээр янзылыг тайылбырлаан. Шуут ишпес болза черле эки дээрзи биллингир. Ынчаарга бистер боттуг амыдыралдың кижилери-ле болгай бис. Ындыг информация чугле шын эвес эвес, а харын-даа хоралыг. Чүге дээрге бир-тээ «чартык чыл болгаш бир катап» дээн болганда ол боттанмас чүве-дир дээрзин номзукчу дөмей-ле билип каар. Номчуучу бо анмр: бир-тээ боттуг эвес болганза, бир-тээ алкоголь организмге ол хире уе туттунуп чоруур чүве болганда, «эзиник үрежилге-биле» демиксел дуза чок чүве мышкажыг.

Алкоголь бир-ийи хонгаиза организмден үне бээр дээрзин эртем бадыткаан. Ол болза кайы хире эзирээниидеи хамаарыжыр. Ынчангаш чогум-на ол байдал «эзиник үрежилгенин» кижи бүрүзү болдурубайн барып болур хээр янгыне боттуг идегелзи чоон турар.

Мен айтыыгны бодуунчулар деп бодавайн турар мен. Бот тогшунуглуг сорук болгаш бот мегелээшкиниң амыдырал айтыырларын шинтпиколээрнге кажан-даа дузалыг болбайн турганнар. Шак ол хун элээр турган-даа болза, үргүлүү ижип чоруур кижи кадык салгалдыг болур мен деп идегээн хереэ чок. Үргүлүү ижер арагачылар-биле болгаш алкоголиктер-биле айтырыг бир янзы. Ол каржы човаланган олар эмнелип албаан шаанда оларның төлдүг болган хереэ чок. Чамдык чурттарда ол талазы-биле тускай хоойлулар бар. Олар-биле, алкоголиктербиле, айтырыг билдингир. Оларның медерелиигге чугаа четпес дээрзин амыдырал көргүзүп турар.

Кадык кампалалының бүгү делегей организациязының делегейиин ангы-ангы районнарынга чоруткан эртем шинчилелиниң түнелдерии үстүкү классталгыр дүүнгү-даа, бөгүнгү-даа өөреникчилери — дээрта аваалар, ачалар болур кижилер — ынаи-ла билген турар ужурлуглар: «Хоочураан алкоголизмден качыгдап чораан 352 ада-иелерден 547 уруглар төрүттүнген, олар шуптузу олигофрениядан качыгдап турар кижилер болган». Аас-кежик чок уругларның сайзыралын көрүп турган хайгаараддың көргузүглерии мунгараичыг боолдарга чедире бээр. Оларның беш хар чедир чурттаакнары ховар. Диниг артканнарының салымчолуиуи дугайын чугле анаа болзан болур — олигофрениядан эмнеп каапының чангыс-даа таварылгазын медицина амыдыгза чедир билбес.

Айтырыгның алыс үтказынга хамаарыштыр кым-даа чигзинмейн турар болгу дег. Дуралал школаларының кавудел турары шупту кижилерни дуурендип турар. Ындыг турбуже «теория коллазын» туруп берген бис. Даартагының аваларынга болгаш ачаларынга кандыг-даа ылгал чокка оларның билбейн чоруи болбас ужурлуг информацияны оларга дамчызып берге дээр болза, мен анаа бүтүрел шыдавас мен.

Боолдарын болгаш ажыл-херектери келир үеже аттыгып турар комсомол бо херекке улуг деткимчени көргүзүп болуу дээрзинге бүзүрээр мен.

Ереван.

З. БАЛАЯН.

ЧУГУЛА СОРУЛГА

ДЕЛИ. (СЭТА). Амгы үеде кая-даа каттышаанарның шкичээшкинининң мурнунда туруп турар эң чугула сорулга — ядролуг азы еске кандыг-даа дайынны баш удур болдурбазының аргазын тывары болур— деп, Индинның премьер-министри Индира Ганди чугаалаан. Индий газактың баштынының югослав журналистерге берген интервьюзунда «кая-даа каттышаан күрүнелер чер кырынга тайбының камгалаарының шиниг болгаш ёзулуг хереэ дээш идепкейлиг демиселии үргүлчээр ужурлуг, чүге дээрге ол чокка еске кандыг-даа айтырыгларны шинтпирлээри болдунмас» деп онзалап айыткан.

И. Ганди делегей байдалының эң чугула айтырыгларына доктаагаш, Чоокку Чөөн чүкте байдалын Израильнин агрессчи үүлгедиишкиннериниң түнелинде улам нарыидап турарын чугаалаан.

Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар ёзуругурумунуң агрессчи үүлгедиишкиннерин индий газактың баштыкы шынгымээы-биле буруудаткан болгаш Африканың мурнуу чүгүүн улустарының боттарының национал хосталгазы дээш шиниг демиселиннге моон-даа соңгаар деткимче кылырынга Индинның шинтпирлиин бадыткаан.

И. Ганди делегейниң экономиктиг харылзааларын деп эргелиг, шыгчы чорукка үндезилээш, эзе туругларының чүтүлазын чугаалаан, дөгүн эгелеп турар чурттарның эргежыктарын кампалаары-биле Каттышкан Нациилэр Организациязының ап турар хемчеглериие улуг-улуг капиталистиг күрүнелериин удур үүлгедиишкиннерни буруу шапкан.

Индинның премьер-министри Пакистанны милитаризастан турарынга таварышпайн турарын база илереткеи. Ол Пакистанның шеригленнин эң чаа, болбазын чепсектер-биле хандыртынып турарын айыткан. Ол чуртта бозунун тускай ядролуг чепсээн тургузар дээш овалажып турарының дугаймда дыңнадыглар солуннарга үргүлүү парлаттынып турар.

Болбурзектиң судалы

ТАЙБЫҢНЫ ХАНДЫРАРЫНЫҢ БОТТУГ ОРУУ

БЕРЛИН. Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырлазының өске-даа күрүнелери АКШ-тың администрациязының дайызырак чүткүлдериие тайбыиның болгаш делегейге аймыл чок чорукту быжыглаарының боттуг политиказын удурламыштыр тургузун турар деп, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне чөвүлелиинин Даргазының оралакчызы Эрнст Мекклембург аиаа медеглээн.

Совет Эвилелиинин Коммунистиг партизының Төп Комитединиң Чиигүүе секретары Ю. В. Андропоовуң көзүргени ССРЭ-ниң чаа боттуг саналдары, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериин Прагага хүлээп алдынган Политиктиг декларация дашткы политиказының талазынга Совет Эвилелиинің, социалистиг өске-даа чурттарның чорудуун турар тайбынга ынак чайгылыш чок утламышкынының бүзүредиг хереэнин болуп турар деп, ол айыткан. Ол тайбың инициативалар Европага ядролуг чепсектин удурламыштыр туржурушун деиелии кудуладырынче углаиган боттуг орук-тур деп, Э. Мекклеибург демдеглээн.

* * *

КАБУЛ. Бодунуң дашткы политиказының кол сорулгазы — ядролуг дайынның тыштып келириниң аймылын чайладыры болуруун Совет Эвилели каш удаа медеглеп келген болгаш медеглеп-даа турар деп, Афганистан Демократтыг Республиканың «Хакикате инкилабе» солуну бижээн. Дүшкүүлүг чорукту чавырылдырарынче, чепсегленнишкинин дүжүрерииче углаиган совет тайбың санаалларын бедии-биле үнелеишаан, Афганистанның Улусчу-демократтыг партизының төп органы ядролуг боочепсектерниң талазынга ССРЭниң эгелекчи санаалары тайбыцның болгаш дайынны болдурбазының айтырыгларын шин болгаш угаанныг ворүн турарының бадыткалы-дыр деп айыткан.

* * *

БАРЫЫН БЕРЛИН. ССР Эвилели Европага ядролуг боо-чепсектерни боттуу-биле кызырарынче түткүл салып турар. Англияның болгаш Франциянын чогуур боо-чепсектерни барымдаалавышаан, чедириичилер-даа, дайынчы октар-даа талазы-биле Европага ядролуг күүлериин деп турарының дугайында чугаалажышкыннарны чоруларынга Совет Эвилелиинің белеииің дугайында СЭКП ТК-ның Чиигүүе секретары Ю. В. Андропоовуң медеглели ол дугайын база дагжын херечилеп турар.

Европаның улустарынга тайбың келир үеии хандырын бээрииче углаиган боттуг орук мындыг-дыр деп, салдарлыг бир бармын-берлии солуи бижээн.

* * *

БИСАУ. Совет Эвилелиинің тайбың инициативалары тодаргай, чогуур үезинде болуп, Афганистан Демократтыг Республиканың «Хакикате инкилабе» солуну бижээн. Дүшкүүлүг чорукту чавырылдырарынче, чепсегленнишкинин дүжүрерииче углаиган совет тайбың санаалларын бедии-биле үнелеишаан, Афганистанның Улусчу-демократтыг партизының төп органы ядролуг боочепсектерниң талазынга ССРЭниң эгелекчи санаалары тайбыцның болгаш дайынны болдурбазының айтырыгларын шин болгаш угаанныг ворүн турарының бадыткалы-дыр деп айыткан.

* * *

БАРЫЫН БЕРЛИН. ССР Эвилели Европага ядролуг боо-чепсектерни боттуу-биле кызырарынче түткүл салып турар. Англияның болгаш Франциянын чогуур боо-чепсектерни барымдаалавышаан, чедириичилер-даа, дайынчы октар-даа талазы-биле Европага ядролуг күүлериин деп турарының дугайында чугаалажышкыннарны чоруларынга Совет Эвилелиинің белеииің дугайында СЭКП ТК-ның Чиигүүе секретары Ю. В. Андропоовуң медеглели ол дугайын база дагжын херечилеп турар.

Европаның улустарынга тайбың келир үеии хандырын бээрииче углаиган боттуг орук мындыг-дыр деп, салдарлыг бир бармын-берлии солуи бижээн.

* * *

БИСАУ. Совет Эвилелиинің тайбың инициативалары тодаргай, чогуур үезинде болуп, Афганистан Демократтыг Республиканың «Хакикате инкилабе» солуну бижээн. Дүшкүүлүг чорукту чавырылдырарынче, чепсегленнишкинин дүжүрерииче углаиган совет тайбың санаалларын бедии-биле үнелеишаан, Афганистанның Улусчу-демократтыг партизының төп органы ядролуг боочепсектерниң талазынга ССРЭниң эгелекчи санаалары тайбыцның болгаш дайынны болдурбазының айтырыгларын шин болгаш угаанныг ворүн турарының бадыткалы-дыр деп айыткан.

* * *

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның Национал-патриотчу күштериниң Төп политиктиг чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Ислам Раад Ливанны Израиль-биле албадап тургаш, кылдыгнаи дугуржугаиы шинтпирлин-биле буруу шапкап. Ол дугуржулгапы боттандырар чорук «чуртка» политиктиг болгаш экономиктиг айыылды таварышпырар, оон айыыл чок чорукка дөрт айыылды турбузар, чүге дээрге ол чокка еске кандыг-даа айтырыгларны шинтпирлээри болдунмас» деп онзалап айыткан.

И. Ганди делегей байдалының эң чугула айтырыгларына доктаагаш, Чоокку Чөөн чүкте байдалын Израильнин агрессчи үүлгедиишкиннерииң түнелинде улам нарыидап турарын чугаалаан.

Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар ёзуругурумунуң агрессчи үүлгедиишкиннерин индий газактың баштыкы шынгымээы-биле буруудаткан болгаш Африканың мурнуу чүгүүн улустарының боттарының национал хосталгазы дээш шиниг демиселиннге моон-даа соңгаар деткимче кылырынга Индинның шинтпирлин бадыткаан.

И. Ганди делегейниң экономиктиг харылзааларын деп эргелиг, шыгчы чорукка үндезилээш, эзе туругларының чүтүлазын чугаалаан, дөгүн эгелеп турар чурттарның эргежыктарын кампалаары-биле Каттышкан Нациилэр Организациязының ап турар хемчеглериие улуг-улуг капиталистиг күрүнелериин удур үүлгедиишкиннерни буруу шапкан.

Индинның премьер-министри Пакистанны милитаризастан турарынга таварышпайн турарын база илереткеи. Ол Пакистанның шеригленнин эң чаа, болбазын чепсектер-биле хандыртынып турарын айыткан. Ол чуртта бозунун тускай ядролуг чепсээн тургузар дээш овалажып турарының дугаймда дыңнадыглар солуннарга үргүлүү парлаттынып турар.

ПАРТИЗАННАР ТИИЛЕП ТУРАР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадордан кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң отрядтары дайын чорудулгаларын калбартымышаап, инициативаны холга тудуп турарлар. Олар ылангыяда Морасан, Ла-Уньон, Усулутан болгаш Сан-Висенте департаментилеринде чедиишкиннер идепкейлиг хелеип, соолгу хүннерде ол черлерде шыгыы тулчуушкуннарны кылып турар. Америк ёзу-чурумнуң шеригнери партизаннарның согуушкуннарынга шыдаштайн, чеди чурттакчылыг черлерии каттаи дээр-дээр батальоннуң туруштарын миномёт-биле күштүүбиле бооланнының түнелиинде шаажылакчылар хөй кижиэин чидиргеп.

Партизаннар коммуникацияларга күштүг согуушкуннарны база таварыштырып турар. Чижээ, олар Санта-Ана хоорайдан болгаш Санта Клара суур аразында электри дамчыдылгазының суургазын буза тевискен болгаш Усулутан болгаш Сантьяго-де-Мария хоорайларны тудуштурган стратегия тазазы-биле чугула орукта контрольду тургузуп-каннар.

Даштыкы агентилелдерниң дыңнадып турары-биле алырга, партизаннар найысылал Сан-Сальвадор хоорайга дидим халдаашкынны кылып, элээп каш полицейжи туруштарны боолаан.

Шериг специалистериниң бодап турары-биле алырга, сальвадор эрге-чагыргаларының тура халышкынынарның демиселии базар дээш кылып турар орандажышкынынары күвенчиг эвес түнелдерлиг бооп турар. Бо чылдың баштайгы дөрт айларының иштинде патриоттар ийи муң таажылакчыларын узуткаан, 700 ажыг солдаттарны тудуп, дыка хөй санныг боо-чепсекти болгаш шериг дериг-херекселдерин хунаан алганнар.

САГЫВАЙН ТУРАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Расисчи Мурнуу-Африка Республикага нефть бербес дутайында КНОнуң чарлап каан хоруушкунун барынын күрүнелер сагывайн турарлар. Тус черниң ылап билир кижилериниң чугаалап турарыбиле алырга, совлгу 12 айларның дургузунда Преторинянын ёзу-чуруму 16 миллион тонна суук оларр үүлдү кинр сөөртүп алган болуп турар.

Нефть берин турарларның аразындан «Роял Датч-шелл» дээр Англи-Голланд транснационал корпорация кол черии эзелеп турар. Дугуруштурукчудаар улаштыр тургузуп база өске фирмалар азы тудуп турган, ол корпорация делегей рыногундан нефтиин садып алгаш, оон соонда шак-ла мындыг арга-биле болуунун мурнуу африканчы эвилелчилерииге дамчыдып берип турар. Совлгу ийи чылдың дургузунда ол корпорация Омандан 1,5 миллион тонна нефтиин оптуг ярлагар-биле садып алгаш, Мурнуу Африка Республикаже дамчыдып берген. А «Бруней шелл петролеум» дээр болуундан дамралаиып ангыланган фирманың дузазы-биле Брунеи тывыжымдан алынган чүс-чүс муң тонна чиг-этти расистер сатказн.

Дугуруукчулар дамчыштыр «Роял датч-шеллдиң» садып алган танкерлери барык-ла неделя санында нефтиин Мурнуу Африканың Кейптаун болгаш Дурбан порттарынга чедирип, корпорацияның херекгенинбиле мында тудуп каап нефть кудар улуг савадарже кудуп турарлар. КНО-нуң хорууткулуун оон эртери-биле сөөртүлге документтериизии мегелеп кылыр иёжже азы чажыт чүве деп сылдаглап алгаш чедирип турар.

БУРУУ ШАПКАН

Ливанга израиль тергиидээшкиниң кызыгаар чогуубиле ажыдын берии турар» деп, ол сагывырыш чугаалаан.

Тель-Авив-биле сепаратгыг хүгүржүлга эвес, харын КНОнуң чүгле айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын чайгылыш чок күүседир чурттуу эжелекчилерден хостаарын хандырып шыдаар.

И. Раад Ливанның бурунгаар дешилгелиг, национал-патриотчу күштерии израиль эжелекчилерге удур чепсектиг иемиселии улам күштелдиреринче бо... аш Ливанның черии сөөлгү израиль солдат каггаш, чоруугже чедир ону чорударынче кыйгырган.

Мурнакчы дуржулганы нептередир

НОМНУ—КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ

Сөөлгү чылдарда Тываның районнарының бүгү библиотекалары төпчүткен библиотека системазынче чүмү-биле кирген. Ол библиотека ажылдакчыларынга-даа, номчукчуларга-даа кончуг тааржымчалыг. Көдээ библиотекаларның дериг-херекселдерин-даа, чаа номнарны үлээрин-даа чангыс черден углап башкарар. Кайы-бир номчукчунуң хереглээн ному барып турар библиотеказында чок болза, ону район иштинги өске библиотеказындан чагыг ёзугаар ынап-ла тып бээр арганыг. Малчыннарны, часкы, күскү сезоннуг ажылдар үезинде хову турлагларында кижилерни ном-биле доктаамал хандырар дээш чер-черде көжер библиотекаларны организастап тургускулаан. Библиотекарьлар малчыннарның, механизаторларның күзенчиг аалчылары боон, өйлеп-өйлеп чаа номнарны чедиргеш солуп, оларга лекция, беседаларны кылып берип турар.

Республикада иштин масса чонну хандырар 163 библиотека ажылдап турар. Номчукчуларның-даа саны, түс-түс библиотекаларда ном фондузу-даа чылдың-на өзүп турар. А. С. Пушкин аттыг республика библиотеказын аңаа чижек кылдыр ап көрээлиңер. Ооң ном фондузу Тываның Совет Эвилелиниң составынга экп тура-биле каттышкапы — 1944 чылда 11035 хире-ле экземпляр, а хөй эвес номчукчулуг турган болза, ам ында 461062 муң экземпляр ном фондузу, а номчукчуларның саны 12 муң чедир өскен.

Совет Тываның 40 чыл ооң төлептиг уткуур дээш республиканың библиотекаларының аразында социалистиг чарышты калбарткан. Чарыштың негелделерин баш бурунгаар-ла тургускаш, түс-түс библиотекаларже чоруткулаан. Оларның түңнелдерин чыл төпчүзүнде-ле үндүргеп. Таңды районнуң библиотекалары 1975 чылда республикада бир дугаарындала төпчүткен библиотека системазынче шилчээн. Ынчангаш өскелерге денизэрге, оларның арга-дуржулгазы байлак болганындан социалистиг чарышка төп зонага олар ийи чыл улай бирги черни эзлеп келгеш, шилчиир Кызыл тук-биле болган өске-даа өртектиг баранналр-биле шаднаткан.

Район библиотеказы-биле катай уругларның болгаш ниити чурттакчы чонну хандырар 15 библиотека ажылдап турар. Олар шупту-ла боттарының тускай эртемниг кадрлары-биле бүрүн хандырттынган. Бо талазы-биле райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи В. Романенко мынчаар чугаалап турар:

— Төпчүткен библиотека системазынче баштай киргеш чылывыстан эгелээш-ле кадрлар айтырыынче кол кичээнгейни салып келген бис. Арга-дуржулгадан алгаш көзүрге, түс черде чурттап турар аныяк оолдар, кыстарны өредиш алыры черде ажыктыг. Ол дээрге бажын-балгат хандырыгазының талазы-биледа эки, ажылдан үнер-кииер чоруктан-даа хостуг. Олар төрээн черинге турумчүп, күзелдин-биле ажылдаар боор-дур. Сөөлгү чылдарда безин боттарывыстан библиотека ажылдакчылары кыдыр беш кижини Кызылдың уран чүүл училишезинге өредип алдывыс. Бистең ам дээдн-даа, ортумак-даа тускай эртемниг кадрлар бар болгаш четчир. Чаа чүүлдерден чыда калбазы-биле оларны районга-даа, республикага-даа, өске-даа черлерге болгулаар семинарларже чорудуп турар бис.

Шынап-ла, кадрлар айтырынче, оларның өредилгезинче кол кичээнгейни салыры база кончуг чугула. Социалистиг чарышка Таңдының төпчүткен библиотека системазының бирги черни эзлээни ниити удуртулгадан, кадрларның четчириниден, оларның эртем-билиниден улуг хамаарылгалыг боон турары чугаажок.

Районнуң оң беш библиотекалары 1982 чылда 11583 номчукчуну ном-биле хандырган, а 1981 чылдаазы-биле денизэрге, 232 номчукчу хөй болган. Бо сан чыл бүрүде-ле өзүп турары өөрүнчүг. План ёзугаар алыр болза, 843 номчукчу хөй. Номчукчуларга 1982 чылда 249071 экземпляр номну бижиткеп, 1981 чылдаазы-биле денизэрге, 14214 экземпляр хөй, а планныг онаалда-биле алырга, 39095 ном хөй боон турар. 1983 чылдың бирги кварталында районнуң библиотекаларында номчукчулар саны план-биле 5547 кижи турган болза, 6058 номчукчу болган, а номнарны бээр талазы-биле план 70542 турда, бирги кварталда 77161 номну номчукчуларга берген. 1981 чыл-биле денизэрге, библиотекаларга кээп турар номчукчуларның саны сөөлгү ийи чылда 13506 кижи кылдыр өскен. Ол сан-түң номчукчуларның культурлуг деннелиниң өзүлдезин, оларның чечен чогаалга сонуургалының өскенин хереглеп турар.

Таңдының төпчүткен библиотека системазының барык чылдың-на бирги черни эзлеп, эки көргүзүглерин чедип ап турарының чажыды чүдел? Чүнүң-даа мурнунда кадрлар-биле ажылды эки тургускаңында, оларны дамчыштыр ном пропагандазын чон ортузунга доктаамал чорудуп, номчукчуларның эстетиктиг сонуургалын хайыктырарынга улуг салдарны чедирип турарында. Ооң ыңай районнуң түс-түс библиотекаларының ажылын экижидеринге төпчүткен библиотека системазының директору М. Домареванаң киирип турар үлүг-хуузу улуг. Ол дээдн эртемниг, ол шугумга он чыл ажылдап турар болгаш арга-дуржулгазы .байлак. Ажылынга ооң негелделиниң, кызымаан оорү чугаалап турар. Таңдының библиотекалары 1982 чылдың планныг онаалдаларын барык шупту күүседишкен. Ам Совет Тываның 40 чыл ооң төлептиг уткуур дээш номчукчулар ортузунга янзы-бүрү ажылдарны — мурнакчылар, чогаалчылар, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочунары-биле ужуражыышкыннары, лекция, беседаларны, номчулга конференцияларын, тематиктиг кежээдерин, ном делгелгелерин организастап эртиирип турар. Барыкла бүгү библиотекаларның ажылдакчылары Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи» болгаш «Хирурггуң чүрээ» деп номнарынга номчулга конференцияларын түс-түс черлерге организастап эртиргеш солуп болгаш ажыктыг болган. Ук номнарга хамаарыштыр номчукчулар боттарының санал-онадын бербишаан, амыдыралдан дириг чижектерни киирип турган. Нинтизи-биле чугаалаарга, ленинчи теоретиктиг номналды, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин чон ортузунга пропагандалаары библиотекалар ажылында кол черни ээлеп турар.

1982 чылда нинтилел-политиктиг номнарны номчукчуларга 38432 экземплярны тараткан. Ол сан-түң библиотека ажылының сөөлгү үеде экижээнин көргүзүп турар. «Мээң төрээн чуртум — ССРЭ» деп ат-биле хөй ажылдар кылдынган. Эвилелдешкен республикаларга тураскааткан чечен чогаал номнарының делгелгезин база каш удаа организастаан. Делгелгө бүрүзүндеп ортумаа-биле 100 номну тараткан, а шупту тараттынган ном 3223 экземпляр чедип турар. Районнуң библиотекалары «ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга көдээ клубтуң, библиотеканың болгаш кинопустановканың үлүг-хуузун» деп социал-культура программазын амыдыралга боттандырар дээш суурларның социал планнарын шиитпирлээринге идепкейлин-биле киржип, суурнуң экономиктиг болгаш культурлуг көгжүдезинге төлептиг үлүгүн кынарып турар.

Районнуң 106 көжер библиотеказы 3615 номчукчуга 33502 экземпляр номну бижиткен. Көдээ ажыл-агый темазынга бижиттинген номнарны пропагандалаарда мурнакчы дуржулганы тарадыр сорулга-биле көдээ ажыл-агыйның экономиказынче, социалистиг чарышче кол кичээнгейни салыр, көдээ ажыл-агый эртеминде болгаш техникада чедиишкиннерни пропагандалаар. Ол бүгүнү Таңдының төпчүткен библиотека системазының ажылдакчылары кичээнгейге ап, боттандырып турар.

Ол талазы-биле Элегес суурнуң библиотеказының ажылын эки. Ооң эргелекчизи Л. Кашина совхозтуң планның онаалдаларының күүседеэнин доктаамал хайгаарап, «Малчын хүнү», «Көдээ ажылгагый ажылдакчызының хүнү», «Специалистиң хүнү» дээн чижектиг кылып чорудар ажылдарга идепкейлиг киржип турар. Ол совхозтуң бүдүрүлге хуралдарынга олуржуп, малчыннарга, фермаларга, хову турлагларынга, бригадаларга барып, лекция, беседаларны чорудуп, ном пропагандазын ажылшчылериниң ортузунга кылып чорудуп турар. Ол библиотека 1982 чылда 869 номчукчуга 11229 экземпляр номну берген. Алды өжер библиотека 250 номчукчуга 2219 номну бижиткен. Любовь Степановна Кашина ыяскаш даанган ажылынга кызымактар көдээ библиотекаларда ээлээш эвес. Оларның арга-дуржулгазын семинарлар дамчыштыр өскелерге тарадып берип турар.

Системада чаа ном фондуларын болгаш каталогтарны ынай-бээр шилчидип турары быжыы-биле чурумчаан. Ном фондузунуң хуваалдазының чурумчаанындан фондузуң шыпары экижээн, номнарны номчукчуга берип турарының саны өскен. Районнуң төп библиотеказының базазында библиография ажылының талазы-биле мурнакчы дуржулга школазының кичээлдерин ийи чыл улай доктаамал эрттирип келген. Кичээлдерге теорияны болгаш практиктиг дуржулганы өөренип турар.

Таңдының төпчүткен библиотека системазында 34 библиотека ажылдакчылары ажылдап турар. Оларның барык шупту-зу янзы-бүрү хөй-ниити ажылдарында хаара туттунган. Көдээниң Культура бажыңнарының ажылынга, бот-тывынгыр ураң чүүлдүг концерттерине олар идепкейлиг киржип турар. Библиотека ажылдакчылары чонуң ниити культурлуг деннелин бедидеринге улуг салдарны чедирип, хөй ажылдарны кылып турары өөрүнчүг.

Е. БУГДАЕВ,
К. ЭКЕР-ООЛ.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫНГА ТУРАСКААТКАН

Аныяк геологтарның 9-ку республика слёбу Кызылга болуп эртken. Аңаа Өвүр, Эрзин, Чөөн-Хемчик, Тожу, Улуг-Хем, Таңды районнарның, Кызылдың № 3, 7, 15 школаларының, аныяк туристер станциязының команда-даларындан 80 ажыг школачылар киришкеннер.

Республиканың хоочун геологтарының биригүзү Иван Иванович Корж ук слёттуң ажылдыышкынынга киришкеш, сес ап, чүве чугаалазы, командаларның кежигүннеринге байыр чедиргеп. Слёттуң байырлыг ажылдыышкынынга эртken чылын тиилээн команда — Сарыг-Септиң аныяк геологтары тудуп недүргеннер.

Бо удаада слёттуң киржикчилери база-ла эртken чылдарда ышкаш геология шинчилелдериниң чажыттарын, ылаңгыя суг шинчилелдериниң талазы-биле солуп чүүлдерин өөренип, Тываның геология-шинчилел экспедициязының музейин сонуургааннар.

ЧУРУКТАРДА: улуг геолог Николай Сергеевич Анастасиев зачёт хүлээп ап тур; Тоора-Хемниң школачылары Урана Чооду биле Эртине Херел саналга кыдыл турлар.

Сөөлү, фотозу Ю. КОСАРЬКОВТУУ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Алтай болгаш Бурят көдээ ажыл-агый институттары хүндүскү салбырларга кирер күзелдиг кижилерге белеткелдиң кирип өөренир курузунга хүлээп алышкынны чараап турар.

Өөренириниң хуусаазы — 2 ай курска май 15-тен июль 15-ке, чагыс ай курска — июль 1-зен август 1-ге чедир.

Өөренирин дээш акшаны шилчидер адрези: Барнаул хоорай, Курбанк эргелели, № 14000/4 агар сан.

Документилерни Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозуң дамчыштыр чорудар. Адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчуунуң № 30 бажың, телефоннар №№ 2-41-44, 2-22-50.

Кызылдың үлетпүр бараанналрының садының магазиннеринге ажылдаар-биле садыгжыларны, кассирлерни, кладовщиктерни чалап турар. Бараан саарылгазының планын күүсеткенде ажыл төлевиринин 40 хуузу шаннал акша болгаш чыл төнгенде 13 дугаар шалыңны тыпсыр.

Кызылдың үлетпүр бараанналрының садының магазиннеринге ажылдавышаан, өөренир садыгжыларны болгаш кассирлерин база чалап турар. Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак билигниг кижилерни хүлээп алыр.

Айда 54 рубль стипендияны албышаан, 6 ай иштинде өөренир.

Өөредилгени дооскан соонда оларны Кызылдың үлетпүр бараанналрының магазиннеринче ажылдадып чорудар.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕЗИ: Октябрьская кудумчу, 29, Кадрлар килдизи. Телефон № 2-42-49.

1—2 класстың хоорайлар аразынга рейс кыдыр чолаачыларны, хүндүе болгаш дүнекн-даа үелерде автобустар септээр слесарьларны, автоэлектриктерни, слесарь-жестяшниктерни, мотористерни, агрегатчыларны, кол механиктиң килдизиниң слесарьларын, чазаныкчы-бызанчыны, будүрүлге черинин арыглакчыларын, контролёрларны, абонемент талонналрын нептередир кондукторларны, сумка кассазының кассирин, кассеталар үштүр кондукторларны, табельщиктн, секретарь-машинакчыны, автобус билеттерин нептередир агентинин ажылдаарыбиле чалап турар.

Айтырыг тургузар адреси: Кызыл, Дружба кудумчузу, 55. ПАТБ, кадрлар килдизи, хүнүгү-не 8-тен 17 шакка чедир. Телефон № 2-13-32.

Кызылдың ПАТБ-зи автобустарга ажылдаар «Д» категориянның чолаачыларының курузунга кижилерни хүлээп алырын үргүлчүлеп турар.

Өөренир хуусаазы 5 ай. Өөредилге үезинде айда-ла 90 рубль стипендия бээр. Өөредилге дооскан соонда автомобиль чолаачызының 2-гө класзының документизин тыпсыр.

Өөренирде артежок чугула чүүлдер: хоорайга киир бижиткени, 20 хардан куду эвес хар-назы, 8 класстан куду эвес билигниң документизи.

Адрес: Кызыл, Дружба, 55, кадрлар килдизи. Хүнүгү-не 8-тен 17 шакка чедир, кадрлар килдизи.

ЧАРЛААЛДАР

Кызылдың үлетпүр бараанналрының садыңа чайгы үеде бичиилеп, үүрмектеп садар бараанналр садары-биле долу эвес ажыл хүнү-биле ажылдадыр пенсионерлерни чалап турар.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл, Октябрьская кудумчу, 29, телефон № 2-42-49, кадрлар килдизи, ажыл шагының үезинде.

ТЫВА ПРОФОБЛЧӨВҮЛЕЛГЕ

айда-ла 192 рубль шалыңлыг инженер-тудугжу, машинакчы хереглеттинип турар.

Ол ышкаш пионер лагерьлеринге ажылдаары-биле бухгалтерлер база херек.

АДРЕС: Кызыл, Кочетов кудумчузунда № 30 бажың.

Тываның күрфилармонияга кол бухгалтер, кассир, секретарь-машинакчы (ажыл стажтыг болза улам эки), кол администратор хереглеттинип турар.

ФИЛАРМОНИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузунуң № 58 бажың, телефон № 2-46-02.

Күрүне филармониязыга ажылдаары-биле:
чолаачыларны,
филармония бажыңынга ажылчыны,
электриктн,
вахтёрларны,
аштакчыларны,
кассирни,
тудугжу-ажылчыннарны,
автомеханиктн болгаш кол бухгалтерни чалап турар.

Филармонияның турар черн: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, № 58, кадрлар килдизи. Телефон 2-46-02, 2-49-40.

Тыва күрүне филармониязыга ажылдаары-биле конперт башкарып чорудуп шыдаар, чечен чугаа номчуур артист, бас-гитарага ойнаар (инструменталист) артист дүрген хереглеттинип турар.

Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 58 бажың, телефон № 2-46-02.

Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнардан Бии-Хем районнуң «Өөк», «Хадың», Каа-Хем районнуң — «Совет Тыва», «Енисейский», «Кызыл Тук» болгаш Таңды районнуң С. К. Тока аттыг совхозтарынче көжүп, хойжу, янек кадарчызы, механизатор болгаш тудугжу боон ажылдаарын күзээр кижилерни Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитедн чалап турар.

Чаа черлерже көшкен ажылчыннарны квартиралар-биле хандырар болгаш барган ажыл-агыйынга баштайгы 2 чыл иштинде күрүне чиигелдерин алыр эргелиг. Күркомитет көжер кижилерниң бавр черлеринге чедир хары угда акша дузаламчызын бада бээр.

Айтырыг тургузар адрестер: Кызыл хоорүүскомнуң, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик райкүүскомнарның күш-ажыл килдистери болгаш Кызыл хоорай, Советтер бажыңы, кабинет № 422, телефон № 2-34-42, Күш-ажыл талазыбиле күрүне комитедн.

Кызылдың үлетпүр садыңын магазиннерни ажылдаары-биле садыгжыларны, кассирлерни, кладовщиктерни чалап турар. Оларга бараан саарының планы күүсеттингенде ажыл төлевиринин 40 хуузу шаннал акшаны бээр болгаш чыл төнгенде-ле 13-кү шалыңны база тыпсыр.

Ол ышкаш Кызылдың үлетпүр бараанналрының садыңа будүрүлге черинге ажылдавышаан, өөренир садыгжыларны болгаш кассирлерни чалап турар. Кызылда чурттап, киир бижиттинген кижилерни хүлээп алыр.

Өөренириниң хуусаазы 6 ай болгаш айда-ла 54 рубль стипендия бээр.

Өөредилге дооскан соонда Кызылдың үлетпүр бараанналрының садыңына шугумунче ажылдадып чорудар.

Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорайның Октябрьская кудумчуунуң № 29 бажың, кадр килдизи, телефон № 2-42-49.

Будүрүлгелериниң, организацияларының болгаш албан черлериниң удуртукчуларының кичээнгейинге!

Бүгү-эвилелдиң болгаш республиканың социалистиг чарыжының тиилекчилерин мактап, шаңнаары-биле РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң 1981 чылдың март 26-дагы № 304 доктаалында чөпшээрээнин ёзугаар дараазында ассортиментиниң бараанналры-биле четчелээн тураскаал белектерни тыпсыы болуруи будүрүлгелериниң, организацияларның болгаш албан черлериниң удуртукчуларынга Кызылдың үлетпүр бараанналрының садыңа сагындырып турар:

1. Холдуң, стол кырынын болгаш хаванын-даа шактары.
2. Фотоаппараттар.
3. Электрофоннар.
4. Радиоприемниктер.
5. Электробритвалар.
6. Электропылесостар.
7. Хрусталь вазалар.
8. Фарфордан болгаш керамикадан кылган янзы-бүрү кылыгдар.
9. Бөдүүн металлдардан кылган ювелир кылыгдары.
10. Запонкалар.
11. Хөм болгаш хөм солукчуларындан кылган портфельдер.
12. Торгу аржымылар.
13. Хол майгынары, духилер.
14. Суй-белек-сувенирлер.

Үстүнде айттынган бараанларны шилчидиишкин-биле садып ап болур.

Үлетпүр садыңың магазиннери:

1. «Саяң» универсадыг.
2. № 12 электри бараанналрының магазини.
3. № 13 магазин.
4. № 14 «Аялга» магазини.

Кызылдың үлетпүр бараанларының садыңа белектерни четчелээн талазы-биле чагыгларны хүлээп ап турар.

Белектер садын алырының дугайында сумелерни № 2-16-25 телефон дамчыштыр план килдизиниден ап болур силер.

АЯН-ЧОРУКЧЕ ЧАЛААЛГА

Аян-чоруктарның болгаш экскурсияларның Кызылда бюрозу туристээр путёвкаларны садып алырын саналдап тур:

Москва хоорайже май 30-ден июнь 9-ка чедир, ортээ 330 рубль. «Измайлово» туркомплекске барып турар.

Сочи хоорайже май 30-ден эгелеп 20 хонук, путёвканың ортээ 384 рубль.

Волгоград хоорайже июнь 10-дан 20-ге чедир, путёвканың ортээ 252 рубль.

Баар, кээрининг орук ортээ, аъш-чеми, чурттаар черинг хелезинин, экскурсиялаашкын телевири путёвка ортээнде кирип турар.

Айтырып, харылзажыр черн: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1, «Моңгулек» гостиниңа, кабинет № 100, телефон № 2-51-76.

«Тыва тудуг» трестиң 48 дугаар тудуг эргелели организацияларга болгаш чурттакчы чонга дараазында тудуг материалдарын үндүр садып турар: сонга шиинниң кескиндилерин, соңгалар кастактарын болгаш өжиктерни, шойдан шуткаан херим кезектерин, слюданы, картофель крахмалын, оруннарны болгаш шуглак-дежекти, дуб болгаш өске-даа дилиг материалдарын, ракушечниктерни болгаш туфтарны, бажың чугайлаар мелди, аяк-савапы, эът тыртар электрилиг машиналарны, авторезиналарны.

Трестиң адреси: Кызыл, Складская кудумчузу, 1А, телефон № 2-28-33.

Саян-Шушенскоениң күрүне заповедниги арга-ыяштыг черлерге өртер үнүп болурунуң айымылдыг үезинде, а ол ышкаш Енисей хемге болгаш Саян-Шушенское суг хоолбозунге эжиндиришкинниң эгелээни-биле холбаштыр база заповедниктин—камгалалдыг черниң камгалалын күштелдирер сорулга-биле заповедниктин девискээринге болгаш ооң сугларынга-даа күрзаповедниктин дирекциязыдан тускай эртиирилгези чок өске кижилерниң чорууруи ШУУТ ХОРААЛЫН будурулгелерге, экспедициялаарга, турпстерге болгаш түс-түс хамаатыларта дыңнадып тур.

Од камгаладдыг чер—заповедник крайның мурнуу талазында Енисей хемниң солагай эрик кыдын дургаар болгаш туттунуп турар Саяп-Шушенск ГЭС-тиң чанында Голая хемден эгелээш. Тыва АССР-ниң кызытаарынга чедир шойлуп чоруткан. Енисей хемниң болгаш суг адаанта кирер девискээрден оң талазынче комплекстиг заказниктиң чурумун ёзугаар 2 километр емчээлдиг камгалалдыг зонаны тургускан.

Заповедниктиң чурумун ёзугаар 2 километр хемчээлдиг камгалалдыг зонаны тургускан.

Заповедниктиң корум-чурумун үрээни дээш хоойлу ёзугаар шыгыы харылсалганы опаарын корген.

Шинчилел, транспорт болгаш өске-даа тускай ажылдарны заповедниктиг суг девискээрлеринге (Голая хемден Тыва АССР-ниң кызыгаарынга чедир) кылып турар будүрүлгелер, организациялар доктаамал аны чаңгыс-даа удаанын эрттиргезин алыры-биле быжыг үндезининг чагыгны моон адаанда адресче киирер:

662720. Шушенское суур, Пионерский переулок, 3. КҮРЗАПОВЕДНИКТИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

1983 чылдың май 29-та (воскресенье) Политиктиг чыры-дыышкын бажыңынга 16 шакта «ССРЭ-ниң делегей байдалы» деп темага лекция болур. Лекцияны РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң лектору, философия эртемнериниң кандидады эш А. Б. Кобяков (Москва хоорай) кылыр.

Лекцияже абонементилер-биле кирер. Билетти ында садып турар.

КИНО

МАЙ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Всадник на золотом коне» 10.00, «Чёрная мантия для убийцы» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киноклуб «Чебурашка» 9.30, «Красавица и чудовище» 11.00, 12.40, 15.00, «Берегите мужчин» 16.45, 18.35, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «4:0 в пользу Танечки» 15.00, «Кто есть кто» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киносборник» 10.00, «Живая радуга» 13.20, «Человек, который закрыл город» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Пришло время любить» 17.30, 20.10 шактарда.

«ЧАЯГЫ»: «Тень воина» 15.00, 18.00 шактарда.

Редакторнуң
оралакчызы К. К. САТ.

СЭКП Кызыл хооркому, Юстиция министерствозу, Социал хандырылга министерствозу болгаш Тыва АССР-ниң Дээди суду 1932 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, юстиция болгаш суд органнарының эң хоочун ажылдакчызы, персоналдыг пенсионер

Салчак Сазаныевич
ШАЛЧИМАНЫҢ

мөчээнни кажыдал-биле дыңнадып, ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Редакциянуң адреси:

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр кижилеринин 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистерининг 2-37-13, чагаа килдизининг 2-41-27, информация килдизининг 2-20-60, культура килдизининг 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизининг 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерининг 2-12-45, солун келбейн баргавда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1032.

Солун неделяда 6 катаа үнер.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00785

Бүгү чүрттөвүн пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 123 (1213) | 1983 чылдың май 28, суббота | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 коп

Бөгүн—Кызыгаарлыктың хүнү

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТҮҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ КЫЗЫГААР ОКРУГУ. Н. заставаның дайынчылары шериг албанын тергиин эки эрттирип турар. Кызыгаар албанының ёзулуг мастерлери — дуржулгалыг, эрес-дидим, бедик билиг-мергежилдиг дайынчылар ында озуп турар. Сержант Ранис Зайнутдинов дайынчы техниканы тергиин эки шингээдип алган. Кызыгаар урежчизин тутканы дээш ол «ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын камгалаларынга шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: заставада хүнүң дежурныйы сержант Р. Зайнутдинов аныяк дайынчыларга чагаалар үлеп тур.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюросу бодунуң эдлеглиг хуралынга ССРЭ-ниң Аъш-чем программазынга дүүштүр ядл чемни белоктарны чорудуп бээриниң болгаш ону будуруп үндүрер күүлерни тудуп тургузар дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Ол айтырыгны чугаалажып тура, мал ажылынга быжыг чем-суурну тургузарының сорулгазын күүседиринге микробиология үлетпүрүнүң, оон будуруп үндүрүп турар продукциязының улуг ужур-дузалыын демдеглээн. Күрүнениң планныг онаалдаларын күүседир, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин, күш-ажылды организастаарының депшилгелиг хевирлерин будуруллеге шингээдип талазы-биле ажыл-херекчи эвес, шүпшең болгаш четпес негелделиг чоруу дээш Микробиология үлетпүрүнүң кол эргелелиинин ажылын шүгүмчүлээн. Микробиология үлетпүрүнүң будуруллелериниң тулуун чорудуп турар, ол будуруллелерни чиг-ат-биле хандырып турар министерстволарның болгаш ведомстволарның ажылында улуг четпеттер бар.

СЭКП ТК-ның Политбюросу хүлээп алган доктаалында Микробиология үлетпүрүнүң ажылын экижидериниң, ол аныр-биле холбашкан ажылагый аппарадының бүгү звеноларының удурлуткуларының харыысалгазын бедидеринии талазы-биле хемчеглерни тодараткан.

Микробиология үлетпүрүн хөгжүдер талазы-биле онаалдаларның күүселдезинге доктаамал контрольду тургузарын, мал чеминге чугула немелделерни будуреринің болгаш чорудуп бээриниң планында көрдүнгенинден чурттаалга шөлүн 82 муң дөрбелчин мето эвээшти тутказын. Ылангыя көдээ черлерге чурттаалга бажыңнарын тудар хемчээл кеңдиг-даа чылдагаан чок кызыгарлып турар.

Уруглар албан черлериниң болгаш школаларның тудуу куду темпилиг чоруп турар. 1981—82 чылдарда ук объектилерни тударынга көрдүнген акшадан 5,8 миллион рубльди чедир шингээдип албаан. Оонбиле чергелештир эмнелгелер болгаш поликлиникалар тудуглары куду темпилиг туттупуп турар.

Чурттаалга болгаш культура-амыдыралдың тудуглариның планын Кызыл хоорайның, Барыын-Хемчик, Кызыл, Чөөн-Хемчик, Танды районнарының тудуг организапиялары чыл саныңда үзүп келгеш.

Чурттаалга болгаш культура-амыдыралдың тудуунда хожуудаашкы-нарны болдурганы дээш бирги эээлгеге керээлиг тудуг организапияларының удуртукчулары ээ-харыысалгага онаажыр апаар, чүге дээрге ажылдың бо участогун чугулаап көөбес чоруктар оларга бар. «Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой», «Тыва көдээ тудуг» трестер, «Тыва совхоз тудуг» каттыжымышкын ийи чылда болгаш бо чылдың эрткен дөрт айларында 64 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглалга чедир киирбээн.

Ажылчыннарның күш-ажылын организастаарында, объектилерни тудуг материалдарыныр-биле хандырарында, кадрларны белеткээринде болгаш ажылга турумчударында, тудугжу быжыг коллективтерни тургузарында улуг четпестер бар дээн, ук доктаалда шүгүмчүлээн.

Чурттаалга-хамааты тудугну планнап турар үеде чедир кылынмайн турар чүүлдер хөй. Чамдык министерстволар болгаш ведомстволар чурттаалга болгаш социал-культура объектилерин ажыглалга киирерин тускайлаан капитал салымышкынган хөйүү планнап турар. Эртип турар чылда Көдээ ажыл-агый министерствозу 20 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн, 300 олуттуг школаларны капитал салымышкынбиле хандырбаан.

Хамаатты тудугларның куду шынарлыы ылангыя көдээ черлерже дыка дүвүренчиг болуп бар чыдар. Чедир кылдынмаан тудугларны ажыглалче дужааптар чоруктар эвээш эвес. Бо чоруктар тудуг будуруллелериниң удуртукчуларының күүседикчи сагылга-чурум чогун көргүзүп турар.

Чурттаалга бажыңнарының болгаш социал-амыдырал объектилериниң тудугларының планын күүседиринге, ыныжарын экижидеринге, хоорайларны болгаш көдээниң чурттаачылыг черлерин төлевилээринге улуг четпестерни республикашның Күрүтүдүү, төлевилел организапиялары, а ол ышкаш улус депутаттарының Советтеринин күүскомнары болдуруп турар. Чамдык чурттаалга бажыңнарының девискээрлеринде чүгүлә эвес тудуглар кылдынып турар.

Тудугларны кылыглар болгаш конструкциялар-биле хандырар талазы-биле тудуг индустриязының базы үлетпүр тудуг материалдарының будуруллелери 1981—1985 чылдарда боттандырар ужуруглуг хемчеглерни кошкак күүседип турар, оон уламыдан чурттаалга болгаш хамааты тудугларның темпизи бедивейн келгеш. «Тыва тудуг материалдары» каттыжымышкын эрткен ийи чылдың дургузунда 7 миллион кезек туулбуну чедир бербээн, оон будуруллезиниң республиканың Чурт үлетпүрүнүң министерствозу кызырган, тудугларга хана болгаш шала маназылары эвээш кээп турар. «Тудуг кезектери» комбинаттың, «Тыва көдээ тудуг» болгаш «Тыва суг-тудуг» трестерниң делгем панельдиг бажың кылыр күүүзү оожум үлгадып турар. Керамзит-сай заводу багай ажылдап турар.

Чурттаалга болгаш социал-хандырылга объектилерниң тудуун дүргедедир талазы-биле СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын күүседир талазы-биле тудуг организацияларының, тудуг индустриязының болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүнүң удуртукчуларының ажыл-чорудуллазын СЭКП Кызыл хооркому, партия райкомнары, хооррайкүүскомнар, «Тыва болгаш сөөртүр тудуг эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнары кошкак башкарып турар дээрзин ук доктаалда айыткан. Чөнниң эрге-ажылына дүүштүр үнген доктаалдарны чамдык партия, совет органнарның кошкак боттандырып турарын эптеш чок четпестер деп ында санаан.

СЭКП Кызыл хооркомуга, партия райкомнарыга, «Тыва даг-дүү» тудуг эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарыга, партия организацияларыга, хооррайкүүскомнарга, трестерниң болгаш эргелелдериниң, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларыга, тудугну бот-орулгачарыга-биле боттандырып турар чагыкчы организацияларга тускай даалгаларны бергеин ук доктаалда айыткан.

Чурттаалга бажыңнарының, школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң, школаларның, профессионал-техниктиг училищелериниң, эмнелгелериниң, поликлиникаларның тудугларының планныг даалгаларын күүседирин боттандырар дээш ээ-харыысалгалыг болуруя чамдык удуртукчуларга айыткан.

Тудугжуларның күш-ажылын организастаарып, чүүк көдүрер, чер казар техниканы болгаш биче механизацияның дериг-херекселдерин ажыглаарын экижидер, иштики курлавырларны долу ажыглаар, мурнакчы дуржулганы, ылангыя бригада керээзин нетередир болгаш уеэлиниң деңнелиинден ыяш белеткээрин болгаш сөөртүрүн 28,7 хуу ковүдеткен.

Тараа хүлээп алыр будуруллеге пунктузу продукция будуреринің 100 хуу, сайгарарын 102,9 хуу күүсеткен.

Үлетпүр продукциязын будурер болгаш сайгарар будуруллеге онаалдаларын күүседиринге саржаг, хлеб заводтары хожудаашкыныңг чоруп турар. Ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның ортузунга масса-политиктиг ажылдар кошкак чоруп, социалистиг чарыштың дүштүнүн бедидеринии чедип албайн турарының харааы-биле ол коллективтер продукция будуреринің чамдык хевирлер-биле күүседип тураадаа, ону сайгарарын чыл эгезинден бээр ай санында күүсетпээн. Продукция сайгарар дөрт айларның будуруллеге планның саржаг заводу 98,7 хуу, хлеб заводу 99,5 хуу боттандырып, продукция сайгарылгазын эрткен чылдың дөрт айларының деңнелиинге белип чедирбээнер.

Чартык чылга чедир эвээш үе арткан. Партия, профсоюзтар, комсомол организацияларны ажыл-ишчилерниң ортузунга масса-политиктиг, организастыг ажылдарны күштелдирип, Совет Тыванның 40 чылынга үткүштүр социалистиг чарышты организастаарын экижидип, будуруллеғниң болгаш күш-ажылдың сагылгачурумун быжыглап турган, будуруллеге онаалдаларын чедиишкиннииг боттандырарынче утпаган дөштүг ажылдарны чорудар ужурлуг.

М. СЕВЕП.

ЧАРЫШТЫ ОРГАНИЗАСТААРЫН ЭКИЖИДЕР

Оон бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының планныг онаалдаларын чедиишкиннииг боттандырарынга күш-ажылчы салымышкынын Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери киирештирер дээш күжениишкиннииг ажылдап турар.

Дөрт айларның продукция сайгарар планын район будуруллелери 107,9 хуу, а апрельдиин—129 хуу күүсеткен. Чадаананың хомур-даш разрезиниң дагжылары будуруллеге онаалдазын боттандырарынга будуруллеге коллективтериниң мурнуку одуруунда чоруп турар. Чылдың баштайгы дөрт айларында дагжылар 85,7 муң топпа хомурдашты казып, будуруллеге онаалдазын 104,5 хуу, а апрель айда 17 муң топпа хомурну казып тып, планын 141,7 хуу боттандырган. Оон түнелиинде хомур-даш разрезиниң коллективи продукция сайгарар планныг онаалдазын 122,9 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 155 муң рубльдин продукциязын сайгарган.

Районда мурнакчы коллективтериниң бирээзи —үлетүр комбинадының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары будуруллегечи чедиишкиннерлиг ажылдап турар. Ол будуруллеге май 1-ге чедир 190 муң рубльдиң продукциязын сайгарып, дөрт айлар онаалдазын 102,2 хуу күүсеткен. Тус-тус цехтерден пилорама, чазанылга цехтери социалистиг чарышка шылгарап турар.

Пилорама цегииниң ажылчыннары продукция будуреринің ковүдедир, оон шынарын экижидер дээш эки ажылдаан. Ынчангаш цех дөрт айларда үлиг материалдарын 700 кубометр будурер тургаш, 1090 кубометр чедирип, будуруллеге даалгазын 2,4 катан ажырган. Цехтиң ишчилери үлиг материалдарын будурерин эрткен чылдың дөрт айларының деңнелиинден 53,6 хуу ковүдеткен. Апрель айда 400 кубометрин будурген, онаалдазын 200 хуу күүсеткен. Чазанылга цегии калбак хереглел баравиналарын 45,7 муң рубльге, оон иштинде мебель кылыгларын 44 муң рубльге будурген.

Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжымышкынының ажыл-ишчилери эки ажылдап, тракторлар сеңгээрин 120 хуу, автомашиналарны—100 хуу күүсеткен. Продукция сайгарар будуруллеге планын 100,1 хуу күүсеткен. Чадаананың ажыд-агыйы эки ажылдыг коллективтериниң одуруунда киирген. Оон чазанылга цегии 7,7 муң рубльдиң калбак хереглел баравиналарын будурүп, дөрт айларның будуруллеге онаалдазын күүсеткен. Ыяшчыларның пилорама ажылчыннары эки ажылдаан, 850 кубометр үлиг материалдарын будурүп, планын 154,5 хуу күүсеткен. Үлиг материалдарын будурерин 1982 чылдың дөрт айларының деңнелиинден 2,9 катан ковүдеткен. Ыяш белеткээр болгаш сөөртүр цехтин ишчилери дөрт айларның будуруллеге онаалдазын 95,4 хуу күүсетсе-даа, эрткен чылдың дөрт айларының деңнелиинге белип чедирбээнер.

Чартык чылга чедир эвээш үе арткан. Партия, профсоюзтар, комсомол организацияларны ажыл-ишчилерниң ортузунга масса-политиктиг, организастыг ажылдарны күштелдирип, Совет Тыванның 40 чылынга үткүштүр социалистиг чарышты организастаарын экижидип, будуруллеғниң болгаш күш-ажылдың сагылгачурумун быжыглап турган, будуруллеге онаалдаларын чедиишкиннииг боттандырарынче утпаган дөштүг ажылдарны чорудар ужурлуг.

М. СЕВЕП.

СЭКП Тыва обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде

ТУДУГЛАРНЫҢ ТЕМПИЗИН ДҮРГЕДЕДИР

«СЭКП ТК-ның «Чурттаалга бажыңнарының болгаш социал-амыдырал объектилериниң тудугларының планын күүседирин хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын күүседиринге партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайында» доктаалды СЭКП обкомунуң бюросу, республиканың Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың июнь 1-де хүлээп алганы «Көдээге чурттаалга болгаш социал-культура объектилерин. тудуун дүргедедир талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалдарын республиканың партия, совет болгаш ажыл-агый органнары багай эвес күүселип, чурттаалга бажыңнарының болгаш социал-амыдырал объектилериниң тудугларында ажылды элээн экижиткен деп ук доктаалда демдеглээн.

Ынаңгыя-даа болза, чурттаалга болгаш культура-амыдырал тудугларының талазы-биле ажылдың деңнели ам-даа чавыс болуп артпышаан.

Чурттаалга бажыңнарын, улус өөредилгезинин, культураның, казык камгалалдың, будуруллегин эвес еске-даа ажырларның объектилерин ажыглалга киирер талазы-биле план доктаамал күүсеттинмейн келген, ол сорулгаларга чарыгдазары-биле көрдүнген капитал салымышкыннар чедир шингээттинмейн турар. Эртип турар беш чылдың баштайгы ийи чылында чурттаалга бажыңнарын тударынга көрдүнген акша-хөреңгиин Көдээ ажыл-агый министерствозу, чамдык чер-чер Советтери, «Тыва даг-дүү» комбинат болгаш еске-даа черлер долузу-биле шингээдип албаан. Ол үевиң дургузунда

Уруглар албан черлериниң болгаш школаларның тудуу куду темпилиг чоруп турар. 1981—82 чылдарда ук объектилерни тударынга көрдүнген акшадан 5,8 миллион рубльди чедир шингээдип албаан. Оонбиле чергелештир эмнелгелер болгаш поликлиникалар тудуглары куду темпилиг туттупуп турар.

Чурттаалга болгаш культура-амыдырал тудугларының планын Кызыл хоорайның, Барыын-Хемчик, Кызыл, Чөөн-Хемчик, Тандың районнарының тудуг организапиялары чыл саныңда үзүп келгеш.

Чурттаалга болгаш культура-амыдыралдың тудуунда хожуудаашкы-нарны болдурганы дээш бирги эээлгеге керээлиг тудуг организапияларының удуртукчулары ээ-харыысалгага онаажыр апаар, чүге дээрге ажылдың бо участогун чугулаап көөбес чоруктар оларга бар. «Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой», «Тыва көдээ тудуг» трестер, «Тыва совхоз тудуг» каттыжымышкын ийи чылда болгаш бо чылдың эрткен дөрт айларында 64 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн ажыглалга чедир киирбээн.

Ажылчыннарның күш-ажылын организастаарында, объектилерни тудуг материалдарыныр-биле хандырарында, кадрларны белеткээринде болгаш ажылга турумчударында, тудугжу быжыг коллективтерни тургузарында улуг четпестер бар дээн, ук доктаалда шүгүмчүлээн.

Чурттаалга-хамааты тудугну планнап турар үеде чедир кылынмайн турар чүүлдер хөй. Чамдык министерстволар болгаш ведомстволар чурттаалга болгаш социал-культура объектилерин ажыглалга киирерин тускайлаан капитал салымышкынган хөйүү планнап турар. Эртип турар чылда Көдээ ажыл-агый министерствозу 20 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн, 300 олуттуг школаларны капитал салымышкынбиле хандырбаан.

Хамаатты тудугларның куду шынарлыы ылангыя көдээ черлерже дыка дүвүренчиг болуп бар чыдар. Чедир кылдынмаан тудугларны ажыглалче дужааптар чоруктар эвээш эвес. Бо чоруктар тудуг будуруллегериниң удуртукчуларының күүседикчи сагылга-чурум чогун көргүзүп турар.

Чурттаалга бажыңнарының болгаш социал-амыдырал объектилериниң тудугларының планын күүседиринге, ыныжарын экижидеринге, хоорайларны болгаш көдээниң чурттачылыг черлерин төлевилээринге улуг четпестерни республикашның Күрүтүдүү, төлевилел организапиялары, а ол ышкаш улус депутаттарының Советтеринин күүскомнары болдуруп турар. Чамдык чурттаалга бажыңнарының девискээрлеринде чүгүлә эвес тудуглар кылдынып турар.

Тудугларны кылыглар болгаш конструкциялар-биле хандырар талазы-биле тудуг индустриязының базы үлетпүр тудуг материалдарының будуруллеге 1981—1985 чылдарда боттандырар ужуруглуг хемчеглерни кошкак күүседип турар, оон уламыдан чурттаалга болгаш хамааты тудугларның темпизи бедивейн келгеш. «Тыва тудуг материалдары» каттыжымышкын эрткен ийи чылдың дургузунда 7 миллион кезек туулбуну чедир бербээн, оон будуруллезиниң республиканың Чурт үлетпүрүнүң министерствозу кызырган, тудугларга хана болгаш шала маназылары эвээш кээп турар. «Тудуг кезектери» комбинаттың, «Тыва көдээ тудуг» болгаш «Тыва суг-тудуг» трестерниң делгем панельдиг бажың кылыр күүүзү оожум үлгадып турар. Керамзит-сай заводу багай ажылдап турар.

Чурттаалга болгаш социал-хандырылга объектилериниң тудуун дүргедедир талазы-биле СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын күүседир талазы-биле тудуг организацияларының, тудуг индустриязының болгаш тудуг материалдарының үлетпүрүнүң удуртукчуларының ажыл-чорудуллазын СЭКП Кызыл хооркому, партия райкомнары, хооррайкүүскомнар, «Тыва болгаш сөөртүр тудуг эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнары кошкак башкарып турар дээрзин ук доктаалда айыткан. Чөнниң эрге-ажылына дүүштүр үнген доктаалдарны чамдык партия, совет органнарның кошкак боттандырып турарын эптеш чок четпестер деп ында санаан.

СЭКП Кызыл хооркомуга, партия райкомнарыга, «Тыва даг-дүү» тудуг эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарыга, партия организацияларыга, хооррайкүүскомнарга, трестерниң болгаш эргелелдериниң, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларыга, тудугну бот-орулгачарыга-биле боттандырып турар чагыкчы организацияларга тускай даалгаларны бергеин ук доктаалда айыткан.

Чурттаалга бажыңнарының, школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң, школаларның, профессионал-техниктиг училищелериниң, эмнелгелериниң, поликлиникаларның тудугларының планныг даалгаларын күүседирин боттандырар дээш ээ-харыысалгалыг болуруя чамдык удуртукчуларга айыткан.

Тудугжуларның күш-ажылын организастаарып, чүүк көдүрер, чер казар техниканы болгаш биче механизацияның дериг-херекселдерин ажыглаарын экижидер, иштики курлавырларны долу ажыглаар, мурнакчы дуржулганы, ылангыя бригада керээзин нетередир болгаш уеэлиниң деңнелиинден ыяш белеткээрин болгаш сөөртүрүн 28,7 хуу ковүдеткен.

Тараа хүлээп алыр будуруллеге пунктузу продукция будуреринің 100 хуу, сайгарарын 102,9 хуу күүсеткен.

Үлетпүр продукциязын будурер болгаш сайгарар будуруллеге онаалдаларын күүседиринге саржаг, хлеб заводтары хожудаашкыныңг чоруп турар. Ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның ортузунга масса-политиктиг ажылдар кошкак чоруп, социалистиг чарыштың дүштүнүн бедидеринии чедип албайн турарының харааы-биле ол коллективтер продукция будуреринің чамдык хевирлер-биле күүседип тураадаа, ону сайгарарын чыл эгезинден бээр ай санында күүсетпээн. Продукция сайгарар дөрт айларның будуруллеге планның саржаг заводу 98,7 хуу, хлеб заводу 99,5 хуу боттандырып, продукция сайгарылгазын эрткен чылдың дөрт айларының деңнелиинге белип чедирбээнер.

Чартык чылга чедир эвээш үе арткан. Партия, профсоюзтар, комсомол организацияларны ажыл-ишчилерниң ортузунга масса-политиктиг, организастыг ажылдарны күштелдирип, Совет Тыванның 40 чылынга үткүштүр социалистиг чарышты организастаарын экижидип, будуруллеғниң болгаш күш-ажылдың сагылгачурумун быжыглап турган, будуруллеге онаалдаларын чедиишкиннииг боттандырарынче утпаган дөштүг ажылдарны чорудар ужурлуг.

М. СЕВЕП.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ

Кызылдың пассажир автотранспорт будуруллезиниң коллективи Совет Тыванын 40 чылынга үткүштүр кадбарган социалистиг чарышка ийдепкейлиг киржип, он бирги бет чылдың өзек чылының бирги кварталында планныг онаалдаларны ажыр күүсеткеш, Тыва транспорт эргелелиниң будуруллегелериниң аразынга үшкү черни эээлеэн.

Валентин Киселёвтиң удуртканы № 2 колонналың такси чолаачылары оруда киирер планын 101,3 хуу күүсеткеш, будуруллеғниң шинчир Кызыл тугун албышаан, 300 рубль түңнүг акша-биле шаңнаткан.

Чолаачылар Виктор Гусаков, Виктор Орёл, Владимир Колошин, Михаил Горев болгаш оон-даа өскелер эдлег нормазын 115-120 хуу чедирип, ажыл турушкун чок ажылдап турарлар.

Будуруллегедо хоочун сеңтекчилериниң бирээзи Анатолий Тимофеевич Приведенныга тураскаадып, күш-ажылчы алдарның тугун ында көдүрген.

В. КАРА-САЛ.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ЧАГААЛАРНЫ, БИЛДИРИИШКИННЕРНИ ЧОГУУР УЕЗИНДЕ САЙГАРАР

СЭКП ТК-ның 1980 чылда хүлээн алганы «СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлеримге дүүштүр ажылчы чоннарның чагаалары болгаш санаалдары-биле ажылды улам мынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалны болгаш СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң ол талазы-биле докталгыны күүседиримге моон соңгаарга соруглалар дугайында айтырыгны Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш Республиканың Министрлер Чөвүдөлиниң хуралынга чугаалашкан.

Ук айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме кылган.

● Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң Даргазының бирги орадакчызы М. Е. Абрамов хуралды даргалаан болгаш түңнел сөс чугаалаан.

«Кижи дугайында сагыш салымыкты, ооң күш-ажылының болгаш амыдырал байдалдарының дугайында, ооң угаан-бодал сайзыралының дугайында айтырыг партийның программазының чүгүле чүүлү болуп артар» деп, СЭКП ТК-ның Чиигиже секретары эш Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунга чугаалаан деп, илеткелчи этээнде демдеглээн.

Бистиң чуртувуста массаларның эң идепкейлиг чоруу, шиитилелдиң ажыл-херекте-ринге, күрүнеми эргелеп башкарарынга оларның киржилгези чер-черде болгаш төп органнарже, солуннар болгаш журналлар редакцияларынче бижээн чагааларындан, бүдүрүлгенин болгаш хөй-иннин амыдыралының янзы-бүрү адырларынга холбаштыр кииргеи санаалдарындан эң тодазыбиле илерен турар.

Бо талазы-биле ажыл партийның XXVI съездизиниң бедик негелделери-биле ам-даа долузу-биле дүүшпейн турар дээрзин СЭКП Төп Комитединиң көргеш, ажылчы чоннарның чагааларынга, дилеглеринге болгаш хомудалдарынга хамаарыштыр үстүнде доктаалды күлээп алган. Бо чылдың мартта СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунга бо талазыбиле принциптиг болгаш ажыл-херечи чугаа болган. Анаа республиканың партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының хамаатыларның билдиринишкиннерни, хомудалдарын көөр база оларны хууда айтырыг талазы-биле айтырыгны чугаалашкан. Хомудалдарны көөрүнүң, күлээп алышкынны организаставарының талазы-биле республиканың партия болгаш күрүне аппараттарының бүгү звеноларының удуртукчуларындан шыңгыы негелделни тургускан. ажылчы чоннарның чагааларында, билдиринишкиннеринде салгынган айтырыгларны шиитпирлээрде эрегелдээр, чедир көрбес, ёзу барымдаалаар болгаш бюрократны эрге-дүжаалдыг кижилерге шыңгыы хемчег хүлээдирин анаа айтыкач.

Республиканың совет болгаш ажыл-агый органнарында бо талазы-биле ажыл элээн эвижээн. Ажылчы чоннарның чагаалары, дилеглери болгаш билдиринишкиннери-биле холбашкан айтырыгны Советтерниң күүскөм хуралдарынга болгаш сессияларга, министерстволарның, эргелелдерниң коллегиялаорынга докталып чугаалажып келген. Дыка хөй министерстволарда болгаш эргелелдерде хамаатыларның эң болгаш бижимел-биле киирген дилеглеринге, санаалдарынга анализ кылыр түский комиссияларны тургускан.

Күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлуну чугаалажып турган үеде будүрүлгелерден, албан черлеринден болгаш организациялардан 450 ажыг санаалдар, эдилгелер киргеи.

Ындыг-даа болза чамдык эрге-дүжаалдыг кижилер чагааларже болгаш билдиринишкиннерже чогуур кичээнгей салбайн турар деп, илеткелчи чугаалаан. Ооң уламыдан чаңгыс ол-ла хомудалды азы дилегни хамаатылар ийнги удаа бижип, үстүкү органнарже киирер үүрга таваржын турар. Чижээ, 1982 чылда улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунче киргеи чагаалариың чээрби хуузу үстүкү партия болгаш совет органнарны дамчыштыр киргеи, 101 чагаага харыны хоойлу ёзугаар докталттынган хуусаны хажыдып берген.

Харылзаалың будүрүлгетехниктиг эргелелиниң адырларының ажылынга хамаарыштыр хомудалдар эвээш эвес деп, М. К. Мендуме айткан. Үк эргелелден тодаргай харыы албаанындан дыка хөй дайын инвалидтерни, варыг кижилер квартираларга телефон тургузуп бээрин Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумундан, Министрлер Чөвүделиниден дилеп турулар. Телефон аппараттарыны безин сеткеп бээрин дилээрге, азы мурнунда аазаан сөзүнге ээ болурда, шак-ле чылыр чоруктар эвээш эвес. Чамдык хамаатыларның хомудалдарын 60—70 хонуктар дургузунда көрүп кээр түүлдер бар.

Хамаатыларның чагааларын, билдиринишкиннерин болгаш дилеглерин бүрүткээр ажылдар дыка хөй будүрүлгелерде, организацияларда куду деңнелде дээрэнги илеткелчи айытыкан. Ындыг четпестер «Тыва тудуг» тресте, Кызылдың даараныыга фабриказында бар. Кызылдың даараныыга фабриказынга 1982 чылда киргеи чагаалар болгаш билдиринишкиннер ис чок читкеи. Ооң дугайында директор Т. Пургина чаа бажыңче көжүп турар үеде чиде бергеи деп харыы бергеи.

Республиканың Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң салбырларында чагыгларны ой-шаанда эвес, багай шынарлыг кылып турарынга, чамдык таварылгаларда шуут чидирип турары-биле холбашкан хомудалдар дыка хөй. Кызылдың-даа, районнарның-даа амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелдериниң четпес ажылы ук хомудалдарның үндезинниин бадыткан турар. Хамаатыларның хомудалдарын болгаш билдиринишкиннерни сайгарып көөрүнде хажыдышкыннарны ук министерствоның удуртукчулары база кылып турар. Чоннуң чагыгларын күүсетпейн баргаш, оларның хомудалдарын чептүү-биле өөренип көөр туржук, бюрократчы чоруктуг болдуруп турар эрге-дүжаалдыг кижилерге хамаарыштыр шыңгыы шүтүмүүлел болган.

Енисейниң хем пароходствозунуң Кызылга район эргелелиниң адреазинге шүтүмүүлел база чиңгыр болган. Эрткен чылын янзы-бүрү айтырыгларны хаара түткеи 27 билдиринишкин ук будүрүлгениң удуртукчуларынга киргеи, оларның чаңгызы-даа бүрүткеттинмээн. Ынчангаш, ук чагаалар хынаттынмайн-даа, хемчег-даа алдынмайн чыдып берген. Эргелелдиң удуртукчулары чагааларга, билдиринишкиннерге хамаарыштыр тодаргай хемчег албаан. Эрткен чылдың дургузунда олар хууда дилеглиг чаңгыс-даа кижи хүлээп албаан.

Пассажир транспортунуң ажылынын дугайында дыка хөй хомудалдар Тыва АССРниң Дээди Советиниң Президиумунга, Министрлер Чөвүделиниге, солуннар редакцияларынга кирип турар. Бо чылдың эрткен дөрт айында «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарның редакциялары пассажир аргыштырылгазында четпестер дугайында үжеп ажыг чагаалар алган. Ындыг уткалыг дилеглер Кызыл хоорайкүүскомче база кирип турар. А хоорайның пассажир АТБзинге чүгле дөрт чагаа келгеи. Бо чижектер чүнү көргүзүп турарын дээрге, бар четпестерни будүрүлгениң удуртукчулары боттары чайлатпайн, тодаргай шиитпир үндүрбейн турарындан хамаатылар үстүкү органнарже бижикир үүрга таваржыштыр турары ол.

Автобус паркатарының байдалының куду деңнелдии, коллективтерге кижизидилге ажылының кошкак чоруу — пассажирлер аргыштырылгазында четпестерни болдуруп турар.

Хамаатыларны хууда айтырыг талазы-биле хүлээп алырының канчаар боттанып турарынга Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы доктаагаан. Хууда айтырыг талазы-биле хүлээп алышкының дээрге, удуртукчу кижиниң хуу херээ эвес болур. Чоннуң хүлээп алырының чурумун хоойлу ёзугаар көргеи. Ынчангаш, оларны хүлээп алырын чогуур негелде ёзугаар организастаары дээш ээхарыысалга күрүне органнарының, будүрүлгелериниң, албан черлериниң удуртукчуларынга онаажып турар. Хүлээп алышкынны чурттакчы чонга эптиг үеде чорудар ужурлуг. Ылаңгыя дыштанып хүнерни анаа ажыглаар херек.

1982 чылдың дургузунда республиканың министерстволарының, күркомитеттериниң, ведомстволарының удуртукчулары ийи муң хире хамаатыны хүлээп алган. Оон аңгыда дыка хөй удуртукчулар сургакчылап чораан үезинде күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилери, чурттакчы чонбиле чер-черге ужуражып, хамаатыларның хууда айтырыгларын багай эвес шиитпирлеп турар. Хууда айтырыг талазыбиле хүлээп алышкынны чеднмчелиг чорудуп турар эргедүжаалдыг кижилер эвээш эвес дээрзин илеткелчи демдеглээн.

Ындыг-даа болза, хууда айтырыг талазы-биле хүлээп алышкынны кошкак чорудуп турар черлер база эвээш эвес. Чамдык будүрүлгелерде, албан черлеринде болгаш организацияларда хууда айтырыг талазы-биле хүлээп алышкын шактарын айытқан-даа болза, ол үе болганчок сагыттынмас чоруктар бар. Ындыг черлерниң чижээнге Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң салбырларын, Садыг министерствозуң илеткелчи айытқан.

Хамаатыларның чагааларын, билдиринишкиннерин болгаш хомудалдарын канчаар шиитпирлеп турарын база хууда айтырыглыг келген хамаатыларны хүлээп ап турар чурумунуң дугайында республиканың социал хандырылга министри Н. Л. Куичүн, садыг министрлиниң орадакчызы Д. Н. Сат, транспорт эргелелиниң начальныгы В. А. Паруина, Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң начальныгы О. В. Петров, харылзаалың будүрүлге-техниктиг эргелелиниң кол инженери Ю. Б. Чоксум, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң кол инженери Н. Ф. Ситников олар чугаалаапаар.

Д. ЧЫДЫМ.

САЛДАР ДААП ТУРАР ЧЕРДЕ

Ырбанның ыяш белеткенчилери 85 муң кубометр тудуг ыяжын салдар кылдыр даарлаар. Бо бөрге болгаш харыысалгалыг амылды Николай Петрович Ширинкинниң салчылар бригадазы күүседип турар. Бригадир боду Ырбан участогунда он чыл ажылдап турар. Тус черниң ыяш салвадыр байдалдарын, адырыктарның «аажы-чаңын», дагдынган салдарның эскит чок болурун негээр Улуг-Хемниң ширинн аамызын бригадир эки билир. Суг оруу 260 хире километр. Ол ак-көк орунка сыын черлер, саарыглар болгаш ужарларда таварлыр. Эң-не айыылдыг чер неезээде-ле Хут ужары болуп турар.

Николай Ширинкинниң бригадазының даап турар салын чуруктан көрүп тур силер. Суг-биле ону бадырар кылдыр белеткээрде бөш чүс куб метр тудуг ыяжын кииристир даар апаар. Бир салды белеткээрииге бригадага ийи хүн бээр.

Сал даары амыр эвес ажыл. Кижи бүрүзү «тыртпа-шиш»-биле билдилиг ажылдаар ужурлуг. Кандыг-кандыг чудуктарны шилип алырын, канчаар айлап алырын, кан тросбиле канчаар тудуштурарын кижи бүрүзү билир хүлээгелиг. Ырбанның ыяш белеткенчилерин агаар каш чаңнап турар. Ылаңгыя амты үеде. Сөөк шуурганнар-даа, суггур чаъстар-даа болгулаар. Хүннүң-не бир-ийи салды белеткээн турарын тодаргай график оларга хүлээндирип турар.

Ол бригадада тракторист Алексей Верещагин уран төрепчилекчи деп алдаржаан. Чудуктарны шилээш, адырыкка чедирип, сугже чууп киирер талазы-биле улуг ажыды ол күүседип турар. Алексей Дмитриевич (чурукта) бодунуң машиназын камныг эдилеп турар. Бүгү бригаданың ажылынга азы кы 5ир кижиниң ажылынга ол чогуур үезинде дузалажы каап турар.

Ырбанның сал даажчылары күмеиниишкинниг амыл-ишбиле чурттап турар. Хүннүң-не моон Кызылче тудуг ыяжын салдадып бадырып турар, ол ыяш республиканың тудугжуларынга көнчүг херектиг.

Сөзу Ю. ГУРЫЛЕВТУУ.

Н. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

Партия организацияларында

ШАҢНААНЫ ШЫН БЕ?

Планныг онаалдаларын ажыр күүсетсе-даа, «Ташкентиниң СОРЗ-ниң 50 чылы аттыг трактор заводу» каттыжышкынның механика цехиниң станочниктер бригадазы мурнакчыларының одуруунга ыырбейн барган.

Айның түңнелин үндүрүп көөрге безин ол коллектив шаңналга кирбээн. А бодап көөрге, ол бригадага шаңнал тыпсыры оскелериниидеп дээре-даа хире.

Администрацияның, партия болгаш профавилел организацияларының толээлеринден тургустунган цех комиссиязы ол бүгүвү хынаш, чарыштыг түңнелин үндүрүп көөрге, В. Горельскийниң бригадазы материалдыг шаңнал алыр аргалыг чок болган. Ооң кол чылдагааны — коллективтиң дең-дескн ажылдавайн турарында: кезектерниң кол кезиин айның үшкү он хонуунда будүрүп үндүрген болуп турар. Ол чорук эштөр цехтиң ажылынга бергедээшкиниерни таварыштырган. А шаңналды — В. Которговтуң бригадазынга тыыскан. Айның эгезинде ол бригада белеткээр кезектерни чогуур хуусаадан орайталы алза-даа, планныг онаалдаларын күүседиптер кылдыр ажылды ынчаар организастаан болгаш эштөр ужурлуг кезектерни чогуур үезинде кылып четтигиккен.

Шаңнап-мактаарының ол системазын будүрүлгеде чоокта чаа ынчаар эде тургускан. Айның будүрүлге планнарын ажыр күүсетсе-даа, тырыпдуңзаалдар цехтиң механика алааны болгаш автомат пегиниң коллективи дец-дескн ажылдавайн турары дээш акша шаңналы алыр эргезин каастыкан. Ындыг таварылга бүрүзү-ле трактор тудукчуларынга билдингир апаар: ол айтырыг талазы-биле беседаларны коллективтиң агитаторлары болгаш пропагандистерм будүрүлгениң парткомунуң шиитпирин ёзугаар чорудуп турар.

— Бригадаларны чаңгыс ай паряд ёзугаар төлевирже киирген чорук — планныг онаалдаларны ажыр күүседирии аиаа-да чаңчылчаан бидилге чедирген — деп, каттыжышкынның партком секретарының орадакчызы Н. Белозеров чугаалады.

Коммунистериң бүгү санаалдарын партия комитединиң көрелип көргеш, коллективтиң ажылының кол чүүлүдең-дескн ажылдаарында, ынчаиган күш-ажылчы маргылдаанның түңнелин үндүрерде, олче кол кичээнгейни утландырары чугула дээрзин чарыш түңнели үндүрер комиссияга сүмелээн. Ол чорук бүгү цехтериң, участоктарның болгаш бригадаларның ажылынга улуг дузаны чедиргеи: чыыл-эштөр цехче херек кезектер моон мурнунда турганынга деңнээрге, чогуур үезинде чедип турар апарган.

А. ЗАКОВРЯШИН,
СЭТА-ның корр.

ДЕТКИИР-ДИР МЕН

Бо чылдың апрель 9-та үнген «Шын» солуннга О. Бораштың «Дериг-херексел херек» деп үүлүн помчаш, ооң утка-шыларын болаш орарынга, дыка хөй чүүлдерни тодарадып бижээн болду, ону детким тур мен. Шын бистиң эдилеп чораан эт-херекселдеривистиң чидап бар чыдарын, харын-даа шуут көзүлөөйн барып турарын тодаргай бижээн болду.

Бистиң Моңгун-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозу Тываның эң-не ырак кыдыг-кыягаары, тайга, таңды аразында, орук-чирик берге черде туруп турар мал ажылдыг совхоз болгай. Бистиң малчыннарывыс күрүне мурнунга күүседир ужурлуг планныг онаалдаларын чогуур ой-шаанда күүседип келгеннер. Малдың баш санын остурериниң планын чүзүп аайы-биле чыл санында база ажыр күүседип турар. Малчыннар шалың-төлевирни боттарынга четчир кылдыр аң турар.

О. Бораштың бижип турары шынкаш, бистиң малчыннарга өг ыяжы, тоона, хаалга, өгүң ыштики дериг-херекселдери: аптара, үлүгүр чедиишкейн турар. Бо херекселдерни кылып алыр дээрге бистиң совхозта уран-шевер кижилер чок, ынчангаш бо чүүлдер малчыннарда чок.

Шаанда бистиң совхозка өг ыяжы чазаар Норбу Иргит, Севек Салчак, Казакпай Салчак, Паавыл Салчак деп кижилер турган. Оларның чазап, кылып каан өглериниң ыяштары ам-даа чамдык малчыннарда бар. Ындыг-даа болза, чүү-даа чүве эргижиреп, үреливи баксыраар болгай. Ам шында ону кылыр кижилер чок.

Совхозтуң конторазынга ийи-чаңгыс кире бергеш, дыннап олурарга, малчын кижи бүрүзүнүң айтырыы, дилээ бүрүн өг ыяжы, ооң ишгики хереклелери болур-дур. Дирекция ону күүседир дээш сала-ла кылыдың турар. Ону кылыптар кижилер совхозта хамаан чок, районда безин чогу кымга-даа биилдингир. Ол-ла бүгү чүүлдерни Чөөн-Хемчик районда Чадааннаың үлетпүр комбинадынга чагыгны киирерге кылып чорудуп турар. Ону өгдеп тип алыр дээрге-ле бир херексели чок боор, комплект келбес.

Ол комбинаттан келген өгнүң ханазының, ынаазының шынары багай. Ону дыттан кылган боор, ынчангаш сыныычал. Ханаларын кадагбиле кадап каан боор-дур. Тооназын хырбалап каан болур. Бистиң районнуң девискээри хадыычал. Ооң уламыдан оларны дораан үрей хадып каар. Өл-чаъска өткеш хоорлуң, үреливи. Х аъмы-биле эп турган кылган болза, үр чылда шыдаар 20-30 чыл болур болгай. Өг ыяжын чыраа, талдан кылып каарга база ол хире үени шыдаарын амыдыралымдан көрдүм.

Аптара, шургууядыны янзы-бүрү өңнүг будук-биле чараштыр угулаалап каар болза, өгүң ыштики хевиринге аян-шинчиин киирер болгай. Шаанда ынчаар кылып чораан болгай. Ону амгы үеде кылыр болза, чурукчулар-даа хөй-дүр, янзы-бүрү будуктар-даа бар-дыр. Ону чүге ынчаар кылып болбас деп.

Чадааннаның үлетпүр комбинады ырак-узак черде чуртап турар «Мөген-Бүрен» совхозтуң ол киирген чагыгларын чогуур ой-шаанда эки шынарлыг кылып бээринге улуг идегээр мен.

Аът хереклериниң дугайында бижээн чүүлдерни амыдыралга боттандырары чугула деп бодаар мен. Сөөктеп турган кылган кызыл дозулуг ээзиниң ким аликсавас боор. Сыдыыны, киженин, таалыңны кылын садары күзеничиг. Оларны будүрер болза, кымда садып алыр дээрэн билдингир.

О. Бораштың бо бижээн чүүлүн ажыл-агыйның удуртукчулары болгаш үлетпүр комбинаттары база Тыва АССР-ниң Амыдырал хандырылга министерствозу чугулаалап көөр боор деп бодаар мен. Хуумда ол санаалды детким мен.

У-Д. ИРГИТ.

Ыяш олуртулгазы

Улуг-Хем районнуң ыяш ажыл-агыйы чаш ыяштар тарын олуртулгазын эгелээн. Арыг-Үзүү болгаш Ак-Туруг салбырларында 80—80 гектар шөлдерде янзы-бүрү ыяштарны олуртуп, ол ажылды шалыпкын чорудуп турар.

К. КОМБУ.

ДУЗА

Бай-Тал ортумак школазының үстүкү класстарының өөренчиктери совхозтуң малчыннарынга дузалажып, хой кажааларының көрженин хоорганнар.

Ак-Туруг салбырында тракторист Дамчан-оол Сандак, ажылчыннар Василий Бичеоол, Михаил Опай, Михаил Монгуш болгаш оон өскелердээ кызымак ажылдап турарлар.

ОДААР ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛИ

«Бай-Тал» совхозтуң ажылнщчылерп ортумак школаның одаар ыяжын белеткээнинер. Шефчилер ол хүн кызымак ажылдап тургаш, 128 кубометр ыяшты х ирөлеп, чаргаш, тургускан. Ыяш белеткелиниге К. Здов, О. Натпит, Т. Чабаноол, Х. Доржу, К. Пугачёв олар эң кызымак ажылдаанар.

Х. КАРА-ООЛ.

РСДРП-ниң II съездизиниң 80 чылынга

КЫЙГЫ ҮНГЕН СООН ДАРЫЙ...

«Кировский завод» каттыжышкынның коммунистери РСДРП-ниң II съездизиниң эбилейин бо беш чылдың үш чартык — дөрт чыл даалгаларын бо чылын күүседирибиле демдеглээр деп шиитпирлээн. Партияның II съездизиниң 80 чылы Ленинградтың трактор тудумчуларынга ийи дакпыр байырлал: ооң ажылы чоруп турар хүннерде заводка большевиктер организациязы тургустунган. Эрткен чылдарда путиловчуларның чаңгыс эвес салгалы солушкан, олар түс бүрүзү СЭКП-ниң төөгүзүнге, чурттуң төөгүзүнге уттундурбас ариннарны киир бижээн.

...Эрткен түс чылдың тоңчүзүнде-ле, Путилов заводу револючуу кадрлар дарганнаар чер апарган. Маңаа, Нарва заставазының ындыгга, баштайгы марксисчи бөлгүмнер тургустунган, маңаа ажылчыннар хуралдарынга В. И. Ленин чаңгыс эвес удаа түүе чугаалаан турган. Путиловчуларның стачкаларын болгаш чыскаалдары питер пролетариадының боттарының хосталгазы дээш демиселиниң эгези болгаи.

«Кыйгы үнген соон дарыйла үнүтпес бис!» — Октябрь тура халышкынының шиитпирлиг хүнеринде Петроградтың Большевиктер комитединиң «революциянның бүгү-ле организастыг күжү-биле, бичии-даа саадашкыны чокка, шаап халдашкынче киирер» дээн кыйгырыгынга путиловчулар ынчаар харылаан. Нарва заставазының ажылчын отрядтары Кышкы ордуну штурмнаарынга киришкеи. Нева кежир ковуругларын, революциялыг штабы Смольныйны камгалап турган.

Кыйгы үнген соон дарый... Бо сөстер заводтуң коммунистериниң доктаамал девизи апарган. Кыйгы үнген соон дарый, олар хамааты дайынның фронтуларынче аттанып, чээрби беш муңчулар болуп чуртка тарап ажылдап, кодээге сопиалистиг чаартылгаларны кылып турганнар.

1924 чылдың май бирде байырлал чыскаалынга Орду шөлү-биле ийи совет трактор — «фордзон - путиловчулар» арткенден бээр барык-ла алды он чылдар эрте берген. Чыскаалчыларның аразынга ол машиналарны кылган кижилериң бирээзи Александр Коваленко база чораан. Ол заводка 15 харлыг оолчугаш келгеш, чартык түс чыл ажыг үеде ажылдаан. Маңаа партияга киргеи, коммунистер-биле кады ол маңаа Ильичиниң он муң трактор дугайында күзелиг амыдыралга боттандырыш турган: Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээринге чедир завод 125 муң машинаны үндүрүп четтигиккеи.

Ол чылдар дугайында сактыышкын кылдыр каттыжышкынның музейинде Ленин ордени кадагалаттынып чыдар, ол дээрге коммунист А. Ковалепконуң шалыпчы күш-ажылы дээш шаңнаткан хавыязы-дыр. А ооң чаныда — ооң оглунуң «Ада-чурттуң дайынының партизаныга» деп медалы.

— Ачамны заводка арттырып каан, а мен даймының ийи дугаар хүнүнде-ле кировчуларның хыдыкчы батальонунга эки турачы боон бижидип алдым — деп, Константин Коваленко сактып чугаалады. — Ынчалзажок удаваида завод база-ла фронт апарган...

Кировчуларның улусчу ополченниези база-ла Ленинградты камгалап аттанынпкан. Мурнуу шугумдан доңгүн-ле дөрт километр турган цех корпустарының чанынга баррикадалар, от туруштары кестүп келген. Фашист бүзээлелге, артиллерия адымышкыннарының, бомбалаашкыннарның адаанга тура кировчулар үгер-бооларны, миналарны, снарядтарны кылып, танкыларны септеп турганнар.

Волховтуң партизан бригадазының составынга коммунист К. Коваленко бүзээлээшкинии чаза шаварынга киришкеи. Ада-чурттуң дайыны орденниң II чергезинбиле шаңнаткан. Заводка 1944 чылда эвээ келгеи. Гимнастёркалар орнуна ажылчын хевин кеткеш, дүүнгү фронтучулар будүрүлгезии катап тургузуп эгелээн. Дайын соонгагы башгайы тракторлар, «Ленин» аттыг атомнуг ледоколга агрегаттар, аиаа чүүк болгаш кывар түүл сөөртүр судноолар турбиналары — бо бүгү заводтуң шаандагы күчүзүн нагыыдап тургузар дугайында партиянның кыйгырыгынга кировчуларның харыызы ол болган.

Ооң соонда оон-даа нарын сорулга тургустунган: дугуйлуг улуг күчүлүг трактору чогаадыр болгаш кылып эгелээр. Заводтуң чаартылгазының темпизии дүргедедир, келмр үезин машиназының толевиделин кылырының хуусааларын кызырар — ынчаргы партия хуралдарының хүн айтырыглары ындыг турган. Партияның болгаш чазактың харыысалгалыг даалгазын хуусаадан эрте боттандырар деп коммунистерниң кыйгырыын бүгү кировчулар деткээн. Ол кедергей кыска хуусаада — бир чыл ажыг үе иштинде күүсеттингеи-даа. Амгы үеде бүгү чуртта билдингир «Кировец» ынчаар чогааттынган.

Ынчан, алдан чылдарның эгезинде, К. Коваленко будүрүлгелерни техника талазыбиле эде дериирииге киржип, хову күчүтевиерии будүрүп үндүрер чаа станоктарны болгаш дериглерни эштеп турган. Ам ол станоктарның бирээзинде, ачазының чапында, ооң оглу, аныяк коммунист, каттыжышкынның парткомунуң кежигүнү Александр Коваленко ажылдап турар. Ооң күш-ажыл депгеринде, кырган адазының база ачазының дештерлериибиле домей, чүгле чаңгыс бижимел бар— «Кировский завод» каттыжышкынның ажылчыны.

Олар, путиловчу-кировчулар, бодушуң заводу дээш чоргаарланырлар. Оз ам бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда биадингир улуг энергиялыг машиналар үндүрүп турар делегейде эң улуг завод апарган. Ленинград маркалыг машиналар Совет Эвилелиниң кол көдээ ажылагый зоналарында трактор-биле кылыр ажылдарның барык-ла үштүү бир кезиин кылып турар.

«Кижи оргүүнүң ажылының бедик будүрүкчүлүүнден — коллективтиң ажылының бедик ажыктыынче!» — мындыг лозуң-биле кировчулар партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, чурттуң Аъш-чем программазын күүседиринге кескү үүлүн кылдырип турар. Улуг Октябрьның 65 чыл ооиында 250 муң дугаар тракторну будүрүп үндүрген.

Чоокта чаа Калининн областка барык-ла чартык түс чыл иштинде кижилерге бараан болуп келген «Фордзон-путиловец» тывылган. Бодушуң «кырган-ачазын» заводче күчүлүг «Кировец» принцепке сөөртүп эккелген. Хоочуннар аныяк шаан сактып, кырган машинаны көрүп турганнар. Эрткен үе-биле ол ужуражыышкын аныяктарга төөгүнүң дириг кичээли болгаш, олар адаларының болгаш өгбелериниң алдарлыг революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарын уламчылап турарлар.

А. РАЧКО,
СЭТА-ның корр.

ЭҢ ХӨЙ ХУРАГАН ӨСТҮРГЕН

Намбар-оол Хенче-Караевич Монгуш — Өвүр районда «Коммунизиче орук» совхозтуң хоочун малчыннарының бирээзи. Оон эки күш-ажылын чазак Ленин, Октябрь Революциязы орденнер-биле үнеээн. Хоочун хойжунуң мергежилии ам оон уруу Күземмаа Монгуш салган алган. Ол база мурнакчыларның санынга кирип, социалистиг чарыштарга хоочунарны безин тиилеп турар апарган. Эрткен чылын чүс хойга онаалтыр эң хөй хураган алган малчыныыыс база ол. Бо чылын чүстеи-ие 106 баштыг коруктурган. Үк малчынның турууп республиканың Хүндүлел самбырызынга көрүп болур.

Бистиң совхозта Иргит Чеэар, Базыр-оол Сесен-оол, Владимир Монгуш, Монгуш Кызыл-оол болгаш өске-даа малчыннар кыштың хүр ажып, багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Сакманчылар Доңгак Анайбан, Светлана Аржай-оол, Монгуш Могулзак, Марина Сат олар малчыннарга улуг дузаны чедиргеннер. Мындыг мурнакчылар совхозта Шойдак Сандыйның удуртқан хойжу бригазазында ам-даа бар.

Хойжу бригадада 18 кодан хөй бар, ооң 15 кодаиы төрүүр. Төрээн хойларының хураганнары менди, час дөнаттыг, хат-шүүрганныг-даа болза, хорамча эвээш. Бо дээрге мурнакчыларның кызымак ажылының ачызы-дыр.

К. МОНГУШ

Боғуп—Кызыгааржыпың хүнү

ИДЕГЕЛДИГ КАМГАЛАЛДА

Социалистиг Ада-чурттуң кызыгаарын дүн, хүн дивейн камгалап турар погаан фуражкалыг дайынчыларның — кызыгааржыларның байырлалын бистиң чурттувус боғун демдеглеп турар.

Улуг Октябрьның тиилелгезининг баштайғы хүннеринден-не Советтерниң аныяк республиказын узуткаарын дайзынпар оралдажып турган. Олар боттарының агентилерин, шивишкиннерин кызыгаар чоогунда райондарже салып келген. Ындыг шургүүшкүнаарга удур совет кызыгааржылар идегелдиг болгаш диидим демисежип, кызыгааржы дайынчыларның кайгамчык эки шынарын, Төрээн чуртуна кызыгаар чок бердингенин көргүскен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайғы хүннеринден эгелээш, кызыгаарның дайынчылары чуртка, чонга бердингенин, бедик билигмергежилдиин көргүскеп. «Правданың» бир дутаарында: «...Дайзын-биле сегиржип алышкынга дайынчылар-кызыгааржылар арзыланнар дег эрес-дидим тулушкан...» деп бижээн.

Кызыгааржылардың эрес-дидим чоруун Төрээн чурт бедии-биле үнелээн. 150 ажыг кызыгааржы дайын чылдарында Совет Эвилелиниң Маадыры болган. 13 муң ажыг кижи орденнер болгаш медальдар-биле шанналган.

Адаларның акыларның дайынчы чаңчылдарын амгы хүнүн дайынчылары төлептиг уламчылавышаан. Делегей байдалының чидиглеиип турары амгы үеде күүне кызыгаарның идегелдиг камгалаар дээш кызыгааржылар боттарының байырлалының 65 чыл ооң политиктиг болгаш дайынчы бедик белеткел-биле үткүп турар. Бистиң И. заставада дайынчы белен турушту бижыглап, кызыгааржының билиг-мергежилии доктаамал бедидип турар ооредилгелериниден тергиинери эвээш эвес. Чижээлээрге, сержант А. Гетманов, С. Осипов, К. Неломняшний, А. Поляков болгаш ооң-даа оскелерни адап болур. Олар кызыгаар шеринииң 65 чылының байырлалынга тураскаатказ социалистиг чарыштың бүгү негезделерии чедиишкинниг күүседип, ооредилгеге, дайынчы сагыгга-чурумга бедик түңнелдерлиг болганнар.

Кызыгаарны идегелдиг база серемчилелдиг камгалаапы дээш, комсомол организациязының, хей-иитги ажылынга идепкейлии дээш дээрелерии дээрезии «Кызыгаар шеринии тергиини» хөрек демдээнии I-II чергези-биле шанналп.

Кызыгаарны билдилиг камгалаары дээрте-ле кызыгааржының сагыза чогуур дүрүмнерии ыяк сагып турган, мергежилди доктаамал бедидери деп чүвени бистин кызыгааржыларывыс эки билир. Ол бүгү хүн бүрүде эртип турар кичээлдерден, шөлге дайынчы белеткелдии ооредилгелериниден чоорту моөцнелип келир. Кызыгааржы күш-культура болгаш спорт-биле бижыг найыралдыг болур. Кызыгаар үрекчизин чамдыкта каш-каш километрге чадаг маңнажып чораап сүрүп тудар болганда яизы-бүрү хемчээлге маңнарынга чаңчыгары эргежок чугула. Ооредилгениң бо берге болгаш нарын хевирлеринге дайынчылар кызымак, шыдамык чаңчыгып турар. Бир чижек, кызыгаар үрээн кижи изи иларээн дугайында медээ келген. Истекчи болуп ту дораан чоруткан. Од составка Осипов, Козловских, Медведев, Бабинов олар чораан. Дайзынны 12 хире километрге ызырты сүргеш тудуп ап, олар берге шылгалданы эрткеннер.

Кызыгааржыга идей-политиктиг дадгыышкын чугула. Кызыгааржы — ол дээрге идеологтуг дайынчы. Дайынчыларның идеологтуг, политбилиип бедидеринге политиктиг кичээлдер, «Үе», «Делегей панорамазы» дээп чижектиг теледамчыдылгалар улуг ольду ойнап турар.

1982 чылда үндүрген Күрүне кызыгаарын камгалаарын бижыглаар дугайында чаа хоойлу б...н дүн, хүн чок ажылывыска чамдык чаа угшиғни берген.

Бистиң бедик харыысалгалыг ажылывыска чурттакчылыг чоокку суурларның ниити билиг школаларының пионерлери, комсомолчулары дузалажып турар. Олар «Кызыгааржының аныяк өнүүү» болгүмнериниң кежигүнери. Чижээ, суур школазында К. Очур, Д. Тюлюш, И. Сат, В. Ооржак олар кызыгааржының аныяк оцнүктери, идепкейлиг эреспейлер.

Ол-ла суурларның чурттакчы чону-биле база ооредилгелери-биле ужуражылганы организастап, лекция-беседаны бистиң идеология ажылдакчылары организастап, эрттирип турар. Кызыгаар чоогунда болганда оларга серемчилел бистеп дудак чок турар ужурлуг.

Күрүне кызыгаары кайдада шейлуп чорукканыл — тайга-сында, эзим-аргада бе, хову-шөлде, агыы хемде бе— ол идегелдиг камгалалда.

Н. ГОНЧАРОВ.
лейтенант, политиктиг кезек талазы-биле застава начальнигиниң орлакчызы.

ЧУРУКТА: Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, кызыгаар кезээнии хоочуну, курлавырда 2 ранганың капитаны Александр Артёмовтуң аныяк матростар-биле дайынчы алдар музейнии бир залында турары.

О. ЛИТВИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ «Кызыгааржы» деп гравюразы.

Кызыгаарның амыдыралындан

«ИЗВЕСТИЯНЫҢ» ВЫМПЕЛИ

Ыраккы Чөөн чүктүң Кызыл түктүг кызыгаар округун «Известия» солун каш чыл улаштыр шефке ап турар. СССР-ниң күүне кызыгаарын карак оғу дег камгалаар албанга бедик көргүзүтлерии, дайынчы чеднишкиннерии чедип ап турар кезектерже вымпелдер тыпсырын редакция шиитпирлээн.

Ол шаннал, мактала бо хүннерде Михаил Павленко аттыг застава төлептиг болган. Кызыгааржы М. Павленко ыраккы 1930 чылда албан хүлээлгезин эрттирип тургаш, кызыгаар эртер сорулга салган дөрт контрабандист-биле деп эвес сегиржип алышкынга эрес-дидимин көргүзүп, дээрбечилерии чурттуң кызыгаарындан эрттирбээн.

Эрес-дидим кызыгааржының адын эдилээн заставаның дайынчы коллективи элээн каш чыл улаштыр социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген.

Бодуиуң хүндүлел вымпелин болгаш совет чогаалчыларның чогаалдарымдан тургустунган библиотекажыгаштыг «Известия» солун Михаил Павленко аттыг заставага үш удаа тывысканы бо.

В. ЗАХАРОВ,
майор.

МААДЫРНЫҢ ТУРАСКААЛЫ

1940 чылдың январьда дайзын-биле деп эвес демиселге амы-тынындан чарылган чаңгыс чер чуртту Совет Эвилелиниң Маадыры Александр Васильевич Спеков дугайында чырыткылыг сактышкынны Бийскиниң чурттакчылары чүректериниң ханызында кадагалап чоруур. Армияже келдиртиринии мурииунда ооң токарь бооп ажылдап турганы «Союзсельхозтехника» заводтуң бажыңының баарында кызыгааржы маадырга тураскаалды тургускан.

А заводтуң дегинде Спековтуң токарь станогу хумагалыг кадагалалда. Маиаа аныяк ажылчыннарны ажылга хүлээп алырының байырлалдыг ёзулалы болгаш партийжи, комсомолчу билеттерии байырлал байдалынга тыпсыры чаңчыл болган.

Бир ындыг байырлалда тоолчургу кызыгааржының үгбазы — Е. В. Спекова аалдап келген. Ол база бо заводтуң күш-ажыл хоочуиу. Дайын мурииуу чарымның чылдарында Спеков-биле кады ажылдап турганнар М. П. Галина, Л. И. Фамильцева, И. П. Фамильцев олар ооң дугайында сактышкынны аалчы-биле үлешкеннер. А кызыгаарга дайынчы хүннер дугайын А. И. Мартынов чугаалап берген:

— Бистиң заводтуң ажылчыны Бийск хоорайда бирги Маадыр болганы дээш ажылчыннар, албан-хаакчылар чоргаарланып турар бис — деп, ол чугаалаан.

«Аныяк спековчу» деп ат дээш чарлаан социалистиг чарышка токарь Валерий Филатов биле слесарь Петр Перетягин тиилекчи болган. Заводтуң ажылчыннары чүгле чижек-норма күүседири-биле кызыгаарлаттынмайн, дайынчы турушта мөңге арткан токарь, Совет Эвилелиниң Маадыры кызыгааржы Александр Спековтуң нормазын база күүседип турарлар.

А. КОМОЛОВ,
курлавырда майор.

«Пограничник» журналдан.

САКТЫ БЭЭР МЕН

Шериг албанынче 1981 чылда Воронеж областан келдиртикен мен. Кызыгааржы болганымның баштайғы хүннеринде шериг амыдыралга чаңчыгарының белен эвес үелери турза-дав, ак-кок Тываның каас, чараш делгемнери, каш янзы ан-мөң долган, кат-чимистиг арга-арыглары, тайга-сыннары сеткилди сергедип кээр турду. Даглыг черии агаары таап эки.

Шеригге кээр мурииуда тараажымның тайбың ижинге турдум. Бичии оолак бүргүү дег, кызыгааржы дугайында чүгле кинофильмнерден, чечен чогаал номнарындан сонуургаар турдум. Кызыгааржы болур бодал меңээ турбаан-даа болза, шериг баар үемии четтикпейн манап турдум.

Ам бо хүнде кызыгааржы болганымга өөрүп. Төрээн чуртумуиуң ыдыктыг кызыгаарын камгалажып турарымга чоргаарланып чор мен. Бо заставага кээрим мурииуда сержантылар составының школазынга чартык чыл дургузуида ооредим. Аиаа кызыгааржының белеи эвес арга-дуржулгазынга, билиг-мергежилинге өөренип алдым. Командирлерим В. П. Якимов, С. С. Валентин болгаи бирги старшинам А. Г. Вдовкин олар меңээ кажан-даа уттундурбас.

Заставаның интернационалчы коллективин — найыралдыг комсомолчу коллектив. Социалистиг чарыштың Кызыгааржының хүнүнге тураскаатказ. Аиаа бистиң П. застава дайынчы болгаи политиктиг белеткел талазы-биле чедишкиннерлиг болур бис.

А. ГЕТМАНОВ,
кызыгааржы, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини.

БАШТАЙГЫ ДЫҢНАДЫГ

ЛУСАКА. (СЭТА). Бүгү-африкаиың информация агентилелиниң (ПАНА) баштайғы медээлерии ...ымчыдып эгелээнии Африканың хосталгазының хүиу-биле даиныралашкан болгаш Африка диптиң улустарының хамаарышпас чорук болгаш чаңгыс эп дээш демиселиинии тоогузуиге чаа арвииы ажыдып турар.

Оиу тургузар дугайында шиитпир 1979 чылда Аддис-Абебага Африка чурттарының информация министрлериниң конференциязынга хүлээп алдынган. Африка чурттарының боттарының күжү-биле чыпт алдынган Африкада болуушкуииар дугайында шииниг информацияларны бөлүп, иептередир сорулганы ооң муриуига тургускан. Ооң уставында бижиттингеии болза, Панаиың дамчыткан информациязы Африканың улустарының хамаарышпас чоруун, чаңгыс эвин болгаи эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынга дузалаар ужурлуг. Колониализмге, неоколониализмге, расизмге болгаш апартеидиге удур национал-хосталгалыг шимчээшкиннииң демиселии агентство калбаа-биле чырмадыр хүлээлгелиг. Африка чурттарының аразында кады ажылдажылганы чүткүлдүг пропагандалаар.

Панаиың штаб-бажыңы Дакарда, девискээр вайы-биле беш бюролуг болур. Муриуу

Африка девискээрге информацияның чыыр төп Замбияның пайысылалынга турар. Ботсванадан, Лесотодан, Малавиден, Мозамбиктен болгаш Свазилендиден медээлер келгилээр.

МИЛИТАРИЗАСТААШКЫНГА УДУР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Оожум океанда АКШ-тың харагалзалының аданда турар Микронезиига хамаарыштыр ону бодуиуң шериг хереэнии талазы-биле шылгалдалар кылыр чери кылдыр хуулдуруп алган Каттышкан Штаттарның политиказы КНО-иуң харагалзал талазы-биле чөвүлелиниң ында болуп эртип турар сессиязынга шыгыы буруу шавышкынга таварышкан.

Марван ортулуктарның чөвүлелде төлээлекчизи С. Т. Крутцуң аиаа чүве чугаалап тура, оиэлап демдеглээии болза, АКШ-тың Микронезиида боттандырып турар милитаристиг политиказы чүгле амгы салгалга эвес, ортулуктар чурттакчыларының келир салгалынга база айыылдыг болуп турар. Харагалзалының аданда туруп турар девискээрниң экономика талазы-биле тускай догуиааишкынны чедип алыр арганы бээр дугайында бодуиуң хүлээлгезии күүседиргеидеи Каттышкан Штаттар сагыштыы-биле ойталап туруп бергеи.

Микронезиида байдал моон сонгаар-даа оскерилге чок артар хөрээи чугаалажышкынга уезинде харыы берип турган америк төлээлекчиниң сестериидеи билдинген.

ПРЕЗИДЕНТ БУРУУДАТКАН

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың президентизи Митель де ла Мадрид чазактың чорудуп турары экономиктиг утгланышкынынга кончаа сүрүкчүлериииң халдаашкынын ойтур шапкан.

Нуэво-Леон штатка садыг палаталарының национал конфедерациязының (КОНКАНАКО) чөвүлел хуралынга чүве

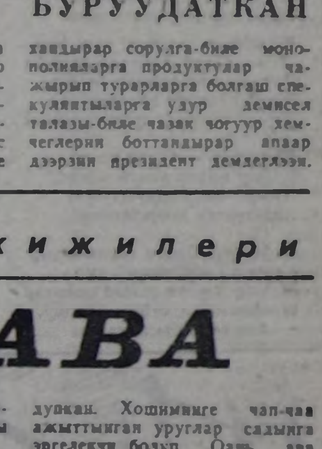

чугаалап тургаш, экономикага күрүмелиг башкарыкчы ролю чугаалашпас ужурлуг айтырыг-дыр дээрзии күрүне башкы мелеглээн. Чүрттүң таварыш-эртип турары кризис үезинде чоину ыъш-чем-биле хандырар сорулга-биле монополияларга продуктулар чажырып турарларга болгаш спекулянттыларга удур демисел талазы-биле чазак чогуур хемчеглерии боттандырар апаар дээрзии президент демдеглээн.

Чаа үениң кижилери

ОАНЬ АВА

Оань ава хүниүн-не хөлчок эрте турар. Өг-бүлеге эртенги чем белеткээр, школаже хеймер оглуи үдээр. Ооң соонда бодуиуң демир «аъдын» — эргижирей берген чадаг-тергезии хынап көргештии орукче үнүвтер. Ажылазар черге чедир шоолуг ырак эвес, дүрген чоруурга, каш-ла минута үнер. Бир каш түс метр эрткеш, орукка дөктавр, чоп-биле мендилежир, хөй санныг айтырыглярга харылаар: «Бичии Лан кандыг-дыр? Хуиг тенектенмейи тур бе? Хоа эки өөреиип тур бе?»

Оань — районда сурагчыг кижи. Мында шоолуг үр-даа эвес, чеди чыл чурттап турээдаа, оиу улус билир, аиаа улус ынак. Нгуен Тхи Оань — Хошиминде эң эки дээш уруглар садының эргелекчизи.

Чамдыктарга ооң ажылы халдаанчыг — хүниүн-не ол-ла ажыл. Ажылга халажыраарларга Оань ава эдчоксунар, чүге ындыызынга харылаи ышдавас. Болуиуң мергежилиге ол ынак болгаш чоргаарланыр, ол барык ийи үүс чыгам чаштарны кижизиидип турар. Оларның салыы-чолуингы-аиғы болбайи ааи. Ынчалза-даа кол чүве болза, чаштарны ёзулуг кижилер кылдыр кижизидери деп Оань санап турар. Кижизидилгеии эрте чажыдан чорудары чүгула. Башкылаашкыи ажылынга чээрби беш чыл ажылдаан дуржулгазын ол түиелге чедирген.

Уруглар садынга ажылдаары-биле Оань он сес харлыында келген. Ынчан ол Ханойга ажылдап турган.

Кодээ суурдан наймылдга келгеш, чоокта чаа тургустунган башкы учылпшезинге кирип алган. Француз эжелекчилерден Ханой чүгле 1954 чылда хосталган турган. Хөй чылдарның дургузунда үргулчүдел келген дайынным соонда республикага хөй-хөй чүүлдер чедишпес турган, ынчалза-даа улуг кичээнгейии уруглар кижизидилгезинче үдүргеи. Школа назынны четпээн чаштар тургузар черлерге кижизидикчилер белеткээр башкы учылпшелерии ажыткан.

Дөскел чок бичии чаштар баштайғы хүннеринден-не Оаньдан салдынмайн барган. Ынчан-на чалыы кыстыг ава деп адай бергенер. Шынап-ла дыка хөй чаштарның иелерии ол солаан — муи-муи кижилериң аны-тынын дайын үскеп. Мынча деп болур, кижизидикчи ажыл аиаа чаа үүле эвес: ол бодуиуң кады төрээн бөш оол, кыс дунмаларын азырап өстүрүп келген. Ынчалза-даа уруглар садының ажылы программага чагыртикан: ырларынга, саиаарынга — чаштарны өөредир. Оаньның эки сеткилдиии, ийнги аваын апарганын бичии кижилер билип алган.

Оаньның чаштары өөүп, школа доозуп, институттарже кирип, ажылдап, улусчу армияның дайынчылары апарган. Ынчалза-даа олар баштайғы кижизидикчизин — Оань аваны кадаи-даа утпастар. Хаиойга артып калганнар ол кижиге барып ужуражып, өскээр чорупкаиар чагаа дамчыштыр чедишкиннерии болгаш ашгырыышкыннарын, өөрүшкүзүн болгаш мукгаралын илередип турганнар. Америк дээрбечилер наймылдгыя кырынче хей-халавын октап бадырып турда, Оань бичии чаштар-биле кады даглыг районнарже көшкен. Ол кижиге, ооң өөрүнге хей-хей улут-биче ажылдар чүдүрүлген: уруглар садынга аъш-чем тывары, турум чурттаар бажыннар тударын дээш еске-даа. Республиканың бичии хамаатыларының салымчолу, ажы-тынын дээш харыысалгалыын ол ханызы-биле билип чораан.

Шаг-че дурген эртип турган. Оаньның бажынга ак дүктер көстүп келген. Үр маиаан типлелге ыеттам чонга 1975 чылда келген. Чурт долузу-биле кымдан-даа хамаарыспас эргелиг болу бергеи. Бир чыл болганда Оаньиын ашаан чурттүң хосталган мурииуу талазынче ажылдаары-биле чорудупкан. Хошиминге чап-чаа ажыттынган уруглар садынга эргелекчи болуп Оань ава ажылдай берген. Эрги ёзу-чурум үезинде ол черге урутлар алдап черлери чок турган. Бүгү-ле түүлүг курут черден эгелээн. Бажың септелгеэн, урутларга ойнаарактар, өөредиге номнары, аъш-чем болгаш өске-даа айтырыглар хөйү-биле чүдүртүнген.

Нгуен Тхи Оаньның дуржулгазын, билиглерии мында үнелээр, хүндүлээр. Ооң эргелекчилээнии уруглар садының базазынга аныяк кижизидикчилериң конкурузу эрткеии база тавариыла эвес. Коммунист Нгуен Тхи Оаньның чүткүлдүг күш-ажылын бедии-биле үнелээн. Республиканың хөй орденнери, медальдары-биле ол шаннаткан. Эң эки шаиал — чаштарның өөрүшкүлүг хүлүмзуруулери болгаш аас-кежии, ооң кижизидип кааны ам инженер, эмчи, агроном, ажылчын, дайынчы болу бергениерии хоорай-суурлардан чоруткан чагаалары деп Оань ава санап турар.

В. ХРЕКОВ,
СЭТА-ның корр.
Хошимин.

ЧОН КАМГАЛАП ТУРАР

МАНАГУА. (СЭТА). Гондурастың шериг белүктериниң болгаш АКШ-тың ТРЭ-ниң детким чөзи-биле Никарагуаже шургуп шире берген самосалы өлүрүүлер эдчеглиг кеминг үүлгединии кылганнар. Нуэва-Сеговия департаментиниң сонгу талазында туе чериин тараачыннарын биживке өөредип турган чеди никарагуа башкыларыны олар оорлап аппарганнар. Ол хөлөзилелиикчилер сөөлгу үеде 40 кодээ башкыларны араатанзыг ёзу-биле өлүргеннер, олардан аиғы 48 башкыны Гондурасче күш-биле ойлазып аппарганнар.

Национал хосталганың сандиножу фронтузуиуң Национал удуртулгазының кежигүиү, Никарагуа национал катап тургустунулганы чазааның удуртур чөвүлелиниң башкарыкчызы Даниэль Ортеганың медеглээни болза: кандыг-даа кем-буруу чок кижилерни өлүрүп, оорлап аппарып турганы, самосачылар биске ам-даа чаңгыс эвес удаа ажыг-човаланны тавармыштырарлар, мидыт-даа болза никарагуа улустуң кажан-даа тиилеп шыдавастар.

Чугула стратегиг чер болур, контрреволюсчуларның холга ап алыры-биле чаңгыс эвес удаа штурмнап тургаиы Халапа хоорайның мааздырлыг камгалакчыларының мурииуига чүве чугаалап тура, самосачы хелезиленикчилерии детким турар Рейган администрациязының кем-буруулуг ролюн ол шиитпирлии-биле буруу шапкан.

Шериг болгаш сан-хөө талазы-биле америк мөөн дузалашкынны турлажок, контрреволюсчуларның тиилелге чедип алыр кажыг-даа баммазазы чок, савиниовжу революциияны бүгү никарагуа улус камгалап турар үезии Д. Ортега медеглээн.

Халапаның чурттакчыларының шудургу чоруу эрес-маазыныг чоруктуң улегер-...ээ боол болур.

Хоорайларның салым-чолу

«АЖЫЛ ЧОК ЧОРУКТУҢ» НАЙЫСЫЛАЛЫ

Бразилияның индустриалдыг төвү Сан-Паулу баштай чеде берген кижиии улуг чаагайы, шимээшкини болгаш даваш-шимээни-биле кайгадыр. 12 миллион кижи чурттакчылыг коичуг улуг бо хоорайга даваш-шимээн кажан-даа соксавас ышкаш сагындырар. Оттуг чарлал бижиктер хып хонар. Кудумчуларда кинотеатрлар болгаш баарлар орай дүиеге чезир ажылзаар. Эң бедик бажыңнын кырынче уне бергеш, талыгарже көөрге, хоорайларны түрээлей бергеи заводтарның хоолайларындан ыш үнүп турар.

Ылангыяда 50 чылдардан эгелеп Сан-Паулуга үлетпүр эң шапкыны-биле хөгжүп эгелээн. Хоорайның мурииуу-чөөн талазынга АКШ болгаш Барыии Германиияның «Дженерал моторс», «Форд», «Фольксваргеи» деп автомобиль концериидери боттарының филиалларын ажыттыкан Рио-де-Жанейро болгаш Белу-Оризонтиниң девискээринде авточашпиналар будүрүлгезин олар болгаш барыы туруларның өске-даа автобудүрүлгелери контрольдап турар. Автозаводтар-биле чергелештир Сан-Паулуга химия, электротехиика, фармацевтика, чиик үлетпүр өзүп келгеи. Сан-Паулуну «Национал экономиканың өзээ», «Бразилияның индустриалдыг чүрээ» деп атап турар.

Ын аас аданы шын. Иинти национал продуктуиуң 40 хуузун бо хоорай будүрүп турар: заараның инезеи суднолларга, паровозтарга болгаш соодукчуларга чедир. Кожазы Аргентинаның бүгү будүрүп турар продукциязынга ол дең. «Сан-Паулу — мээи чүртүмүиуи экономиктиг депшилгезиинии демдээ» — деп, бо хоорайның чурттакчызы, инженер-металлург Франсиско Ари Соуто чугаалаар. — Барыын чүкте дыка хей кижилер Бразилияның улустарыи чыыу-даа кылбайи, кофе ижип, футбол ойнап, карнаиалга самбу деп таишыны танцылаар, ол-ла улус деп билип турар. Оларның кичээнгейинге сөөлгу оп чылда чурттуи экономиктиг хөгжүлдезии биллиртпейи эрткеи.

Латин Америкада улус бо чурттуң «бразил экономиктиг элдеп чорук» херек кырында чаартыпкан. Бразилия капиталистиг делегейииң эң сайзырангай чурттарының аразында киргеи. Эки оруктар, ГЭС, чаа хоорайлар, оларның аразында Бразилия — чурттуп найысылалы туттуиган. Бойдус курлавырларының болгаш улуг девискээриинии талазы-биле Сибирьге деииээр Амазонканы шииглээдириинии планын чазак тургузуп эгелээн.

Ындыг-даа болза делегейииң капиталистиг системазынга баглаткан чурттуп экономиктиг байдалы эрткеи чылын оиаичок сулараан. «Бразил экономиктиг элдеп чоруктуи» тавар... элезии кырында деп чүвени бразилчилер ам-на көруп каап. Акшаның үне чок болу бээрииии темпизи 100 хуу аиарган. Даштыкыта өре 80 млрд. доллар ашкан. Улетпүрүиуң дыка хей ядырлавы санзараан. Сан-Паулу «ажыл чок чоруктуи» наймылалы деп ятка эрткеи чылын четкеп. Хоорайда «артык кижилериии» саны 700 муң ашкан. Экономиктиг бергедээшкиннерден үжериии аргазын чазак дилеп, улуг хемчээлдиг программаларны тургузуп эгелээн. Экспортту чер болганга алгыдарын көргеп. Даштыкы садыг харылзаазын шапкынчыдарын чугулалап турар.

Совет Эвилеи-биле садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы чорудары идегелдиг деп чүвени билип, бо талазыбиле Бразилияда сонуургал өскеи. Экономиказа бергедээшкиннерни ажыып эртеринге, экономик- талазы-биле хамаарышпас чоруктуу быжыглаарынга ССРЭ-биле кады ажылдажылга кедиглиг болуп турарын бразилчилерниң хей кезии чүүлүтүүр биле берген. Сан-Паулуда ийи чурттуи аразында ажыттынган садыг-үлетпүр делегелгезии хөгжүп турар кады ажылдажылганын чаа ие-чалазы болуп турар. Советбразил садыг-экономиктиг харылзаалардың кедиляин делгелге хереглей бергеи.

Ю. БЕСПАЛЬКО.
СЭТА-ның корр.
Сан-Паулу — Бразилия.

РЕЙГАНГА ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

ГАВАНА. (СЭТА). Президент Рейган баштаан АКШ-тың эң реаксылыг бөлүктериниң Кубага удур калчаалыг кампаниязынга кеделиниг ойтур харылыы «Граима» солун берип турар.

Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң органы бодуиуң «Империалистиг калчаравашкын» деп мурииуку чүүлүнде, майның 20-де Майамиге контрреволюстуг куба чолуктарның мурииуига Рейганның ыяшчыг байдалга кылган чугаазы америк президентиже политика, мораль, культура болгаш этика талазы-биле бөлүүн принциптериии шуут чогчи хереглел турар деп бижип турар.

Деидии реаксылыг идеология болгаш коммунизмии деидии көөр хөөи чогу америк президентиниң эң-не ылгалып чоруур демдектеги ол болуп турар деп солуи демдеглеп турар. Ынчангаш Рейганның бүрүп эргезиинии хуусаазыпын чүгле чаотыы эртип турда, делегейде эң-не күчүлүг капиталистиг күрүне делегейиин бүгү булуинарында ханныг ёзу-чуруумнар-биле сырый шеригиг эвилелии быжыктырып алгаш, контрреволюстуг походту эгелеп турары таварылга эвес.

Республиканчыларның ажылчорудулгазын тодаргайлап турар оларның политика талазы-биле сарыыл чок чоруу делегейин душкүүрелиин улам чидиглепишкиннииче киргеш, ону боо-чепсекти эндере будүрериниң оруунга тургускамизаи ядролуг халаптын боттуг аймылы киргелип келген.

Испан дылыг 15 миллион америк хамаатыларның базылаашкынын чыып алыр сорулга-биле Рейган соңгулда мурииуи шиизиидe бир эң каттыынчыг чыскаалды, чалданмайи-даа, баштап киришкеи. 1962 чылдың соонда, кажан ооң америк президент Плая-Хиронга чылча шаптырган интервентилериин холуиган алзар-биле бүргеттиимээн түктү хүлээп алганда соигаар. Ак бажыныың Кубага удур политиказы черле бо хире күдүлээзии боор. Кубага хамаарыштыр кыжаныглыг болгаш өнүк-чөнгээлиг чорук дээш харыысалга президентиге онаажып.

Кубаза профессионал шимчээшкиннииң болгаш шажынчүдүлгении «хосталгазы чок» дээр дугайында, куба улустуң өске чурттарга дузалажылгазының интернационалчы характеринии дугайында болгаш Рейганның өске-даа ол чизылыг нүүдүлүг базыткыларын ойтур шапшыпаан. Рейганың куба экономика чаңгыс черде таптап турар дээр дугайында чугаазының негезии «Граима» солун сойгалап турар. 23 чылдың дургузунда үргүлчүлеп турар кем-буруулуг экономиктиг блокада турзажок, сөөлгу чылдарда өске латин америка чурттары-биле деиээрге. Кубаның бодуиуң ииити продуктузу ийи катап дүрген хөгжүп тургаи.

Ак бажыныың ээзи кандыггаа, эң-не калчаалыг өнүгүлчөнгээии безии кылып болур дээрзии «Граима» айтып турар.

Ооң Майамиге чугаазы Куба революциязга президентиниң дирит-кара хөөи чогуу, төөгүиүи бурунгаарлаашкыныи дедирлендирер дээш, куба чоига дарлакчы ёзу-чуруумну база катап дедир эгелээи бээр дээш чөгея тенчес орал...

ТЫВАМ САРЛЫЫ

Өске черге сарлык коргеш,
Төрээн черим сакты бердим.
Өлс-бүла өөр-өпер
Доктур сымда оттап чорлар.
Чөкпек баштыг хвактар дег,
Шөлээн чагай кудуруктуг,

Шевер, сүүр мыйыстарлыг,
Селбер-селбер чокпак челдиг.
Дужаан кырда менче
кайгаан,
Думчуктары киртилешкен
Чааргаксап хереп турар
Сарыктарым чаражын аар!
Кавказ даанда тыва уксаа
Ижиге-де берип-тирлер.
Хары чер деп өскелевзок

Инектерим чаптап тур мен.
Тыва кадай думчуун сыккан
Дыдырарган семдер сарлык
Кавказ сынын каастап чор,
Харын ынчаш оорун тур мен!

Карачаев — кадаң ашак
Кадыр ийдеп уткуй келди.
Аимр-меңги солуштувус,
Ал-чуртту хөөрештивис.

— Моңгүн-Тайга сарлыы-дыр
Бодүүн ирей хөөрей-дир —
Малың дораап талып каалтар
Магалымыны, оглум—диттир.
— Ала-була бызааларны

Кадыр ийге чалап чордум,
Алырап-ла өскен малын
Кана-даа бол канчап энзээр.
— Ам кежээ чедип келгеш,
Аа сүдүн чооглап корем.

Аваң-ачаң өөнге дег,
Аалчым боорун дилеп тур мен
Арай деп-ле сүттүг шайдан
Канчал черде ойталаар боор,

— Албан баар мен, ирем —
дигеш,
Кадыр дагдан бадывыттым.
Энчек булут богаланган

Эльбрусту көрүп ора,
Сүттүг шайны аартап ор мен,
Сүгээнүүн канчаар оңу!

Бодүүн малчын ашак кижээ
Ырак черим төгүп орлум.
Моңгүн-Тайга улузунуң
Ырлыын-даа сактып чордум:

«Дошкун чаңныг сарлык-биле
Доңнашканым кончуг-ла ийин
Домаа чаңгыс уруг-биле
Иштешкеним кончуг-ла ийин»

Чылыг хаттыг бедик черге
Семдер чеди эстеп чоруур
Сыңзыы аажок омак малдар
Черим-аалым сагындырды.

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

ТОЖУНУҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИ

«Тожунуң херээженнери» деп эгелиг үүл бо чылдың март айда «Социалистическая индустрия» солунга үнген. Ол солунның тускай корреспондентизи Л. Лукьяновнаның бижээн үүдүн очулдургаш, «Шын» солунга парлаарын Тожунуң болук херээженнери дилээнинер.

Оларның дилээн хандырары-биле ук үүлдү бөгүн парлаар-дыр бис.

— А канчап черле анчы апаар чүвел?— деп, ындыг бөдүүн айтырыг-биле чугаалажып орган кижимни элдепсиндирипкен мен. Ол үр-ле ыыт чок олурган, ооң соонда шала хулумзурүй азарак:— Институтка-дaa, техникумга-дaa, ПТУга-дaa өөретпес чүве ыйнаан — дээш, оон ширинии-биле:—Аңаа мергежил херек. Ол ышкаш онза хандыкшылдыг күзелчүткүл херек болгай — деп, чугаалады.— Бистиң Аннавысты ап көрээл, бо чылын тайгаже үнмээн, ынчангаш: «Дүнелерде удуп шыдавас-тыр мен, Алексаныч, тайга келдиртип турар-дыр, диннер дүш-дүлүмге кирер апарды — деп, хомудаар болду чоп». Ол профессионал эвес, бөдүүн анчы кижи-ле болгай.

(Тожунуң анныыр-үлетпүр кооперативиниң директору В. Соколо-биле чугаадым).

Мен Тожуга орус херээжел — Күрстрахтың бухгалтери Анна Иннокентьевна Скобееваның адын эң-не баштай ынчаар дыннаан мен. Ынчалзадаа баштай Тожунуң дутайында чугаалап берейн.

Тожута барбаан кижи Тываны көрбээн — деп, Тыва АССР-ниң сонгу тайга-сынныг районунуң, ооң кайгамчыктыг каас-чараш черинии чурттакчылары — тожулар ынча дижир.

...Суурнуң кижи кылаштаар кудумчуларын дыттан дилеп калбак ыяштар-биле чадып каан. Чаа-чаа бажыннар сарыг-кызыл апарган тургулаар. Ужурашкан кижилер бот-боттарынга ыяап-ла мөгейип мендилежир. Таварышкан-на кижиден айтырар болзунза, Анна Скобееваның бажыңын айтып бээр. Ол бажың мыя бола болгай, тайганың эгелээн черинде, дөңгүтеш кырында, угуладалай кезип тургаш, кылып каан шывыглардың бажың аая. Скобееваже кылаштап бар чорааш, ооң адын чангыс эвес удаа дыннаар ужурга таварыштым.

— Коммунист Скобеева ышкаш, ындыг аныяктар кижизидериңге хамаарыштыр патриоттуг темага чүве чугаалаар оон артык лекторну билбес мен — деп, ооң дүгайын партия райкомунуң секретары А. Шыырап чугаалады.

Магазинге баарымга бир садып алыкчы шүүшпен садыгжыны чемелээн тур. «Скобеева силерге келгенден бээр үр апарган ышкаш-тыр...»

— Ол үүү дээринер ол боор, бистиң Аннавыс дөө ол ышкажыл — деп, бир эр тургаш, кудумчунуң ол чарыынче айытты. Аңаа кыштап чеде бергеш, Хүндүлел самбырызындан будуүлге мурнакчыларышын, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының фотографияларының адаанда бижиктерии номчудум.

...Бажының дүгүн оолдарны ышкаш кылдыр таартып алган, арганызмаар херээжен кижи дорт, шынгыызы-биле көрүп турар болду: «Ада-чурттуң Улуг дайынының киржиичизи А. И. Скобеева».

Мен ол портретче үр-ле көрүп турарымга, Анна Иннокентьевна эктин силгилерге, ооң дайынчы шаңналдары кыңгыртқайны берген ышкаш сагындырып келген. Шала имиртиңнеп келгенде, ооң ажылдаар черниче далаш-биле чоруптум.

Скобеевага Күрстрахтың инспекциязынга, ынчалза-даа ажыл хүнү доосту бергенде, херим аксыңга ужуражы берген мен. Таныжып алгаш, тротуарның калбак ыяштарының кыры-биле чоруптувус. Мээң кадыы чоразыным шала-ла мунгаргай, ыыт чок чору. Иезэ аарый берген чүве боош-тур, эмчилер эмнеттинмес-тир, согар апаар чадавас дээнинер.

...Суурнуң ында-хаая чыыткылары улуг-улуг, чайыынаан сылдыстар хереңинге шала будуртүнээш, мырыңай-ла планетарийде ышкаш кылдыр көстүр, чүгле буттар адаанда хар ыыткыр кыжыраар болду. Херим аксыңга бистиң Анна Иннокентьевнаның ашаа, совхоз ажылчыны Владимир Мартынович уткуп алган. Ол база-ла дүвүрээн тур: электриктер чырыкты өжүрүп кагдылар. Ыяштарны кезип каапгас болзунарза,— удаывинарга шаптыктаар-дыр дээн болдулар.

Анна тургаш, чанчаттына-ла берген:

— Кезип каапгар деп канчаары ол! Чугаалаары-ла белен! Бичии-даа бодаар чүвезин чоктар-дыр көрем: ол ыяштарны каш чыл иштинде өстүрүп келдивис, адагаштың чангыс-ла шак иштинде өскээр кадапла каай!— дээш, ол оожургай бергеш, ырыг-силии ажок, сибиржи ёзу-биле делгем, бедик чада кырынга иднин үжулбушаан: Володя, инек кандыгдыр!— деп айтырды.

— Салып берген чүвемни дөгере чаптер-ле чорду.

— Шынап-ла бе!— дээш, Анна улуг тынган ышкаш болду. Эктиндеп чүк дүжүр октапкан ышкаш, ооң сыны хөнүп, чүве-даа билдиртпээп. «Ам бир хондур маңнаар бе»— деп бодап кази. Чүү-даа сураг.

«Чылдың-па башкы хар-биле кады кээр шарым канчап барганы ол ирги?— деп, ээ элдепсинген.— Дүүн соңгу-барыын даглярга көзүлеп болдуу».

Оон боозун чүктээш шарызын дилеп чорупкан. Орук-суур ол-бо талазын эки шүдүүпп, ис-дашты кичээнгейлиг шинчилеп чораан — моолдар черле ындыг, алдан үнгенде ис черге дүрлү берген. А ооң арнының хулумзуу чула-даа чоока кестүп турган.

Ол кежээ бистер амданныг аъш-чемнии чип, лаалар чырыынга үр-ле чугаалашкан бис.

— Тайгаже алгаш чоруур дээш белеткен алган болбазык мен бе, ынчалза-даа аннаар арга чок болганым ол-дур ийин: ажылдаар черим салбайн барган — деп, бажың ээзи тайылбырлады.

Ол тайга-сында суурга чанчыгып калганы электроплитка орнуунга орус суугу-биле аъшчем хайындырып, столдан аңаа чедир, дедир-даа аныяк-чалымында ышкаш, кашпагай маннап турду. Калбак-пашта оргу чердериңиң хемнеринде чок балык дызырткайындыр быжыртынып, чаагай чыдын бажың иштинге тарадып турган. Стол кырынга киш-кулаа айыраңкызыл апаргаи көстүп келген, ак хар дег, семис-семис, дузаан мөөгүлерии кижиниң чиксээрии чүү дээр.

— Дүжүт кандыг-даа багай болза, киш-кулаа болгаш мөөгүлер чок кыштаар эвес бис, ол чаңгыстап-даа турган болза, чыып аар кижи — деп, Владимир Мартынович кадайының уунне бажын чайгаш, чоргаар чугаалаан.

Электроплита, телевизор, холодильник болгаш эжик чанында тургузуп каан пылесосбиле кожа лаалариың хып турарын көөрге, тоолда, дүштедаа ышкаш кылдыр сагындырар.

Ол холодильниктеп лаазада сүттүг, сметананы, ак-ааржыны, ак-саржагыны, ээттн кашпагайы кончуг ушгуп келген. Олар үрелбезин дээш чиирбейдеп аргаан барбага суккаш, дашкаар үндүре берген. Мээң көрүп орарымны эскерип каажы:

— Ийет, шүптү бистиң боттарывыстың белеткеп алган аъш-чемивис-тир ийин. Бистиңде ог-бүле бүрүзү ынчаар чурттап турар — шуптуу дузалал ажыл-агыйларлыг. Бо черниң хөрээүү семис, ынчалза-даа ханы эвес. Хүүрек-биле бичии базарга-ла четчир, оон ынай хан-даш боор чүве. Бистиң Тожувустуу эртемденнер идегел чок чер ажылыының зоназы деп адап каапнар. А бистер идегээр бис — помидорларны, огурецтерни, арбуздарны плёнка аванга өстүрүп алыр-дыр-ла бис. Хүн бисте четчир болдур ийин.

Ай соңгадан чырып турган. Оон хереңиндеп ийикпе, азы бажың ээзиниң кылажындан чүве ийикпе, лаалариың оттары чивенней берген. Телевизор кырынче төгүлеп лаа үзү карак чажы ышкаш кылаңнаар. Лаалар болгаш телевизор. Тайга-сын черде кара чаңгыс суур түскай аэродромнуг. Дүүнгү Тожу дээрге, уттундурган чер, национал кыдыг-кызыгаар оран боон турган. Бөгүн — Совет эрге-чагырганын-на бергени бүгү үүлдериг район төвү апарган.

Анна Иннокентьевна лаалариг кежээии сактыышкын кылыры-биле ынчаар эрттирген.

(Улаачызы дараазында үмер).

ТВ

МАЙ 28-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үс». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес кадык болуксазында» (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.05 — Дамыралтар. 9.35 — «Спортлотонуп» 22-ги тиражы. 9.45 — Ала-иелер, силерге. 10.15 — Айыыл чок шимчээшкин. 10.45 — «Чалыыларның чогаадылгалары». 11.10 — Чүүл номчуруул? 11.55 — «Йак йола ырдап тур». Фильм-концерт. 12.25 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 13.10 — Орус музей. «Совет уран чурулга». 13.45 — И. Браме. Ийи хоралдыг прелюдиялар. 13.55 — Бөгүн делегейде. 14.10 — Документалдыг телефильмнин баштайгы көргүүү. «Ираклий Абашидзе». 15.05 — «Чөлээш». Улус чогаадылгаларының дугайында телепрограммаларның V делегей фестивалы. Пемен Араб Республиканың уран үүлү. 15.35 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.05 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 17.05 — «9-ку студия». 18.05 — Мультфильмнер. 18.45—19.00 — Чапсар. 19.00 — Бөгүн — Кызыгаарчының хүнү. ССРЭ-ниң КАЧКның Кызыгаар шеригжериниң политиктиг эргелелиниң начальниги генерал-майор В. С. Ивановтуң чугаазы. 19.15 — «Кызыгаар дугайында ыры». 21.00 — «Үс». 21.35 — «Алдын балык-чыгаш». Телетеатр. 22.40 — «Билдингир-даа болза, бүзүрелчиг эвес». Киноканцырылга. 23.20—23.30 - Телемедээлер.

ИПИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20 — «Музыка киоскузу». 14.50 — Кижи — чер кырының ээзи. 15.50 — Башкирияның телестудиязының программазы. 17.25 — «Кызыгааржылар». Документалдыг телефильм. 18.15—«Рафаэль». 19.15 — «Антарктидаже командировка». 3-кү дамчызылга. 19.45 — Делегей болуушкуиларының дөпчулээлы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Кадчыкшыл». 21.00 — «Үс». 21.35—23.15 — «Монолог». Уран-чечен фильм.

АГААР

Республикага агаарның температуразы дүне 1—2 градус соор, чамдык черлерге 0-тен 5 градус чылыг болур, хүндүс 10—15, чамдык черлерге 0-тен 5 градус чылыг болур.

Редакторлуг оралакчызы К. К. САТ.

КИНО

М. П 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Всадник на золотом коне» 10.00, «Черная мантия для убийцы» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Медвежонок в космосе» 9.30, «4-я высота» 11.00, 12.50, 14.40, «Дочь ковбоя» 16.30, 18.20, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Человек, который закрыл город» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

1983 чылдың май 28—29 хүннеринде

«ЕНИСЕЙ» КБ

Май 28-те Дискотека. Эгелээри 20 шак.

ПАРКТЫҢ НОГААН ТЕАТРЫ

Май 28-те — профтехоредилгенин ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. Эгелээри — 14 шак.

Май 29-та — Кызыгааржының хүнүнге холбаштыр кызыгаар шеригжериниң хоочуннары, дайынчы болган политиктиг белеткелдин тергиннери-биле дыштаныкчыларның ужуражыышкыны. Концерт. Эгелээри — 14 шак.

ПАРКТЫҢ СПОРТ ШӨЛДЕРИНГЕ

Май 28-те — Волейболга хоорайның 1-ги чери хаш маргылдаа. Эгелээри: май 28-те — 15 шак, май 29-та — 11 шакта.

«ХҮРЕШ» болгаш «СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОННАР

Май 28—29-та — Тыва АССР-ниң спорттуг национал хевирлеринге спартакиадазы. Эгелээри — 10 шак.

РСФСР-ниң тыва хүрешке чемпионаты. Эгелээри 10 шак.

Май 26-дан 29-ка чедир «Динамо» спорт ниитилелиниң Сибирь болгаш Ыракы Чөөн чүк зоналарының чаларынга бирги черлер дээш маргылдаалар. Эгелээри — 11 шак.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАБЫ

Г. МАКАРОВТУҢ «Суг бажында» деп чуруу.

Эрзинде «Нарын» суурнуң кадзо Культура бажыңында уран үүлге хандынгыдыг бот-тывынгыр артистер эвээш эвес. Ында аныяктар-даа, хөөчуннар-даа янзы-бүрү төмалыг концерттерни, кыска шииилерни чонга бараалгадып турарлар. Оларның арасында Маадыр-ие, эмчи сестразы Клавдия Сандан, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Бичии-Уруг Кыргыс, башкылар Анна Балган, Орус-оол Сүктермаа, тудугжу Владимир Чүдекпен, чолаачы Назым Ширime, механизатор Виктор Баянов, эмчи Алдын-кыс Дугер болгаш оон-даа өскелер чоннуң культурлуг дыштанылгазын организастаарынга идепкейлиг киржип турарлар.

ЧУРУКТА: херээженнер ансамбли нүүселеде үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Моол аас чогаалындан

ШАРЫ БОЛГАШ ЧЕДИ БӨРҮ

Ээзиниң эргелиг, ажылчын шарызы чурттап чораан. Чайгы, чымыштыг ажыл-иштен хосталган шары, чемгир оът-туг одарларынче күскээр чайын оъттап чоруй баар, а башкы хар чаапканда, өдээнче ээп кээр турган-даа чүвен ыргин. Ээзиниң аңаа ынаа хөлчок, чүнү-даа харамнаямас чораан.

Бир катап хар чаапкан, соогу хөлчок кыннып келген.

«Шарым ээп чаңып келген боор» кылдыр бодааш, ээзи өөнчен үнүп кээп, ынай-бээр харангылаан, чүве-даа билдиртпээп. «Ам бир хондур маңнаар бе»— деп бодап кази. Чүү-даа сураг.

«Чылдың-па башкы хар-биле кады кээр шарым канчап барганы ол ирги?— деп, ээ элдепсинген.— Дүүн соңгу-барыын даглярга көзүлеп болдуу».

Оон боозун чүктээш шарызын дилеп чорупкан. Орук-суур ол-бо талазын эки шүдүүпп, ис-дашты кичээнгейлиг шинчилеп чораан — моолдар черле ындыг, алдан үнгенде ис черзилээр. Удаваанда муруу-барын чүкче угланган хөй иске таваржы берген. Өөр бөрүге сүрдүүген шарызының дугайын ис төвүүп чыткан-даа чүве-дир. Ээзии истер ооң кыштаанга чедирип келген. Деңгеля арган малга чем каап бээр серилиг кажаа ээнзиргей көзүлээ-даа, чүге-ле ийик, ээжии дугланглыг боот-тур. Элдепсиниң кайгаан ээ сери кырынче үнгеш, ойбак кылып алгаш бакылап көргеш. Ишкээр ажыттынар эжикти хаггаш, болу-биле дуй ийип алган, солагай талада хана баарында шарызы бо турган. А ооң артында чеди бөрү азыг-дижин шалыттыгган, чылганган олуруп турлар эвеспе.

Ээзи сери кырындан дүрген дүшкеш, ниити улуг кажааның эжиин барып хаггаш, так дээктеп каашқ, катап кээп сери кырынче үнгеш, бөрүлериниң чеделдирээни боолап алган. Чеди бөрү кежи артынчактыг ээ, эргелиг, ажылчын шарызын сүрүп алгаш, ыры-шоорлуг аалынга чедип кээп, амыр-шалээн чурттап чоруй барып-тыр оо.

«Новости Монголии» солуидан.

АРЫ БИЛЕШАРТЫЛАА

Чандыр шураап, Шартылаажык
Саарыгже дүже берген.
Ары ону көре сая-ла.
Амы-тынын камгалап каан.
Халап-аймыл эрте бээрге,
Кажар Шартылаа боданып-тыр:
«Ары меңи камгалады...
Ынчалза-даа
Амытаңга ону чарлап, бодуп мактап.
Оон туржук орнуу негеп
туруп бээрге,
Ол дег шүүттүг чүве кайдал?
Өлбээн-дир мен. Ол-ла-дыр-ла!
Өскелерге өрелиг боот артып чоорул!»
Шартылаажык ынчаар бодааш,
Чарбыттынып эгелеп-тир:
«Канчаарың ол, тенек Ары?
Хамык балык хоя берди!
Өөр балык шүүреп аар дээш,
Өжегерээн сугже кирдим...»
Ары ындыг тенек эвес.
Авыяасты дораан биляеп:
«Сугда балык ам-даа бар-дыр
Талтыг эки балыкта!» — дээш,
Шартылааны
Дагын сугже шыбадапкан.
Чүү-даа чүвээ ажыын хараар,
Чүү-даа чүвээ кара бодаар,
Чүдек чаңныг Шартылаалар
Шүүттүг-ле, човаачыг-за.

И. ИРГИТ.

Г. КАРА-ООЛДУҢ «О-ой, менче» деп карикатуразы.

ШЫН ТЫПКАННАР

№ 118 «Шында» К. Бегзиниң тургускан кроссвордуп Тандыда Хову-Аксының № 2 ортумак школазының өренииктилери Серёжа Оорюак. Оюн Оскал-оол, Мира Оюп, Улуг-Хемниң Булун-Терек школазының өренииктизи Салбакай Артына, Кызыл хоорайдан С. Бурбужук. Д. Байынды. Эрзиниң Бай-Даг школазының өренииктизи Седий Долаана, Кызылдың педагогика институтунуп студентилери С. Чадыр-оол, Р. Саичай, М. Чечен, О. Алдын-кыс олар (доора дургаар) сыгыт, шерги. Ондар, элчин, эрик, кула, эгээ, роза, долаана, тире, араа, кара, анай, донор, дезиг, Ырбан, шанак; (узун дургаар): кежиг, смир, сээк, танк, тоол, КаМАЗ, чадаган, эзжек, индир, угаан, арбай, эът, ава, илбек, алаак, арга, адыш, арык, адыг деп шып тыпкан.

ДАГДЫНЫКЧЫ

(Шоодуг)

Цехке ажылдап кирип турумда чүве. Мастер мени элээн чазы доогуй берген, калчаныымаар акыйга хүлээдип тура:

— Сени ажыл-ишке өөредир дагдыныкчың бо-дур. Чок дээн токарь-ла болгай. Башкын аайындан эртпейн, эки ажылда — дээн.

Самбалович, шынап-ла, тергиин токарьларның бирээзин кижи. Цехке кирген эң нарын чагыгларны ол күүседир. Оон станогунуң чанындан демир чоңгузу үстүр эвес.

Өөренип эгелээн баштайгы хүнүмде-ле Самбалович мени айбылады:

— Цегивис ужунда ижер суксуннуг автомат бар. Үш литр шилиң долдур оон аксып экжел шүве. Дүүш соонда чылый берген суунну төпкеш, база-ла долдур аксып каар сен, кежээкейим...

Он шак ажа берген. Самбаловичче ону садып экжеп бээрин санаваска, кылыр ажылым-на бо ийин.

Өөренииктилеп кирге-ле ай аштым. Дагдыныкчымның станогун чүлгүүрден башка, ону чаңгыс-даа ажылдадып көрбээн мен.

Дүүн цехке бүдүрүлге хуралы болган. Даргалар оон:

— Чаа өөренииктиң кайы хире ажылдап тур, Самбалович — дээнинер.

— Дыннаңгыры, кашпагайы аажок оол-дур. Көөр-даа силер тулган токарь оон үнер эвеспе!— диди.

Дагдыныкчымның ол чугаазын дыннааш, өске ажылга кирип өөренип алза чүл дигилээр бодалым баштан арлы берди. Амдыызында чаңгыс ээрнял чондуруп билбезимзедаа, чоорту шынап-ла багай эвес токарь болуксаан күзелим улам хайныга берген...

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Редакциянын адреси:

667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторлуг 2-24-63, редакторлуг оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үзеглүг киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуут киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтерлериң 2-12-45, солун келбейн баргаза 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 1033.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00788

Бүгү чуртталның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 124 (1214) | 1983 чылдың май 29, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 коп

Бурят ССР-ниң 60 чылынга

ТАРЫЛГАНЫ УЗАМДЫКТЫРБАС

Орайтап дүшкен час бо чылын хову ажылдарын орай эгелээр үжурга таварыштырган. Ынчангаш бо хүннерде тарылгага үе-шактың үнези кажангызындан-даа артык улгатkан.

Ам май айның сөөлгү он хонуу дооступ турар. Эрткен үеним хөй кежиин ажыл-агыйларның механизаторлары ол-шык базырарынга, хөрээн белеткээринге болгаш тараа культураларын чажарынга чарыгдаан. Бир эвес совхозтарның ажыл планнарын бүтээр алыр болза, часкы хову ажылдары ам шупту районнарда адакталып турар үжурлуг.

Сөөлгү медээ өзүтээр алгаш коорге, республиканың совхозтары чазын чажар кодээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүдүн алыры (берге.

Тес-Хем, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнар чазын чажар кодээ ажыл-агый культураларының планның түгле 5-тен 18 хуу чедир күүседип, өске районнардан оранчок хожудап турар. Моон алгаш коорге, ук районнарда механизастаттынган чаштырылга отрядтары үре-түңнелдиг ажыглаттынмайн турар-дыр. Ооң кол чылдагааны — ховуштөлдерде ажылдап турар механизаторларның ажылын багай организастаг турарында. Ол районнарның ажыл-агыйларында чаштырылга агрегаттарынга үрезинин үзүктелдиг соөртүп чедирип турар. Техника орта ажылдавас. Ажыл хүнүн чоп ажыглавайн турар чорук хөй болуп турар.

Чурттуң тараажыларының мурнакчы дуржулгазынга даянгаш, техниканы, иштики күрлавырларны чоп ажыглап, хову ажылдарын билдиглиг организастаарының үлегерип Каа-Хемниң болгаш Бии-Хемниң тараажылары көргүзүп турар. Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарын, оске районнарга көөрге, орай эгелезе-даа, чаштырылганы ам доозар чедип турар. Олар чер болбаазырадыр техниканы болгаш чаштырылгага агрегат бүрүзүн шыгыны контролга ап турарлар.

Чаштырылганың темпизин хөрээнүң өй-шаанда эки шынарлыг болбаазырадып белеткээринден улуг хамааржыр. Чамдык Тес-Хем, Өвүр дээш ышкаш районнарның совхозтарында тараа культураларының чаштырылгазы часкы чер болбаазырадылгазын ооржум чорудуп турарының чылдагааны-биле саадап турар. Баштайгы хүннерден эгелеп часкы чер болбаазырадылгазын Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның совхозтары организастыг чоруткаш, ук ажылды эрте-ле доозупканнар.

Чер ажылының чаа зона системазында бир онзагай чүүл — суггарылга. Ынчангаш чер-черде партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары суггаттыг чер ажылының агротехниктиг хемчегелерин бала бир онзагай чүүл кылдыр көрүп, улуг кичээнгейнин олче угландырар үжурлуг. Бо үеним агаар-бойдузунуң мындыг берге байдалынга суггаттыг шынгыы контролга алыры — совхозтарның удуртукчу, специалист кижи бүрүзүнүң кол сорулгазы. Апрель айның донаттары болгаш удаа-дараа бооп турар часкы хат-шуурганнар ол-шык сиңирер суггаттың темпизин аажок кудулалып турар. Шынды болгашда хөрээнүң ынчалдаа-ла эвээш ол-шыгы апаа-ла агаарже бусталып үнүп, хөрээн хүн келген тудум-на улам күргап турар. Шак мындыг байдалда суггарылганы билдиглиг организастаары шинтирлиг рольду ойнаар үжурлуг.

Сөөлгү медээ өзүтээр алырга, республиканың совхозтары часкы ол-шык сиңирер суггаттыг барык 12100 гектар черге чорудукан, ол планның онаалаанын 43 хуузу-дур. Эрткен чылдың бо үеде планның 80 хире хуузун күүсеткен турган. Ол шыкаш чайгы озүлде үезинин бир дугаар суггарылгазын 11762 гектар черге чорудуп, база-ла эрткен чыл-биле деңнээрге өлөөн озаадан турар бис, азы хуу-биле алырга, бо чылын план 29 хуу күүсеттингеп, а 1982 чылда 45 хуу турган болза, 16 хуу илгалдыг болуп турар. Часкы ол-шык сиңирер-даа, чайгы озүлде-даа үезинин суггарылгазының темпизин Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларында өлөөн бедик.

А Тес-Хем, Таңды, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарда кайы-даа суггаттыг чоруп турары дыка оожум. Чижээлээрге, часкы ол-шык сиңирер суггат деңгүү-ле 12-ден 38 хуу база чайгы озүлде үезинин суггарылгазы 5-тен 34 хуу чедип турар. Бо районнарның совхозтарының удуртукчулары болгаш түскай эртемнигleри суггаттың темпизин база шынарын бедидер дээш бүгү-ле организастыг болгаш практиктиг хемчегелерни алыр үжурлуг.

Черни удур болбаазырадыр, үрезин чаштырар болгаш тарылга шөлдерин суггарар ажылдарны хожудашкынныг чорудуп турар районнарның партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери чер ажылдарының хуусаазын узамдыктырбайн, шынарлыг чорудар дээш болдунар-ла хемчегелерни алыр хүлээглеглиг. Күскү дүжүттүң салымхуузун чогумчалыг кылдыр шинтирлээшкинге кижи бүрүзү бодунуң үлүг-хуузун киңрер үжурлуг.

Ш. МОНГУШ,
Кодээ ажыл-агый министерствозунуң мелиорация килдизинин начальнигы.

Кызылдың 81-ги тудуг эргелеливе Валентин Бедаревтиң удуртканы тудугжуларның комплекстиг бригадазы Совет Тываның 40 чыл ооңга уткуштур эргеледе калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруун эвлеп, юбилей хүнүнде Парлалга бажыңнының тудуун ажыглалга киңрер дээш кызымак ажылдап турар. Ында дөртку разрядтың даңчы-бызаңчызы Орлан-оол Салчак — мурнакчыларның бирээзи. Ол он үш чыл дургузунда тудутта доктаамал ажылдап келгениниден арга-дуржулгазы, мергежили бедээн. О. Салчак «Мергежилиниң тергиини» деп атты каш удаа чаалап ап, бригадада социалистиг чарыштың чангыс эвес удаа тиилекчизи болуп келген. Хөй-иитии ажылынга идепкейлиг киржип, чүгле эргеледе эвес, харын хоорайның дээре спортчуларының аразында самадып турар.

ЧУРУКТА: тудугжу О. Д. Салчак.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Часкы хүн бүрүзүн — дүжүткө бараалгадыр

КОМСОМОЛ ШАҢНАЛЫНЫҢ ЛАУРЕАДЫ

1982 чылда бүдүрүлгечи бедик көргүзүглери дээш Кызылда «Детский мир» садыында комсомолчу-амыктар бригадазының коллективиниң Тываның комсомолуунуң шаңналының лауреады атты тыпсырыга тураскаатkан байырлыг үрел СЭКП обкомуун Политиктиг чырыдымныкын бажыңынга болуп эртken. Аңаа Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң Кызыладың үлетпүр садыының болгаш хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң төлээлекилери киришкен.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары О. Х. Хопуя ол коллективтиң күш-ажылчы чеңишкиннерин чымыганнарга таныштырган, комсомолчулар-амыктар коллективиниге бедик шаңналды тывыспышаан. Совет Тываның 40 чылынга уткуштур калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржирин оларга күзээн.

«Саян» универмагтың садыгжылары Г. С. Домовскаяга, Т. С. Вимокуровага, Н. А. Стародубовага ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижиктерин ол хүралга база тывыскан.

ЭРТЕ НОГАА

Ак-Довуракта теплицада майның бирги чартымда шинтиниң чеңнелгe черинче болгаш үрүглер садтарыңче 800 кг огурецтерни, 300 кг погаан кулчаны чоруткан.

Ооң-биле чергелештир чечектер рассадаларын четчири-биле өстүргеш, албан организацияларга, бүдүрүлгелерге, чурттакчы чонга садып турар.

Теплицаның коллективи картофель тарыырын организастыг чорудуп турар. Шекпээрде суггаттыг 10 гектар шөлде, Абазада 15 гектарда картофельды тараан.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕНИҢ БЕДИИНЧЕ

Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның Бүгү-эвилел ниитилелиниң VI съездизи ажылын дооскан.

Ажылчы чоннарның масс-алыг техниктиг депшилгезинин хөгжүлдези — бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер талазы-биле партияның сайган ворулгаларын чедишкинниг шинтирлээринде чугула чүүлдериниң бирээзи. Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ажылын май 27-де Кремльдиң Улуг ордузунга дооскан VI съездизиниң делегаттары саналдарынга ону онзалаа демделеп турган.

Он үш миллион чаартыкчыларның эртken беш чылдар дургузунда ажылынга түңнелгилери делегаттар үндүрүү, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтирлеринге амыдыралга боттандырар дээш бүгү чоңнуң демисселинге ажыл-чорудулгазының стратегизин айтып алганнар.

Бир эвес машина тургузукчулары болгаш ажыглакчылар сырый деминг кады ажылдажыр болза, чурттуң одаар чүүл—энергетика айтырыгларын шинтирлээринге шахтёрларның салымнынын улам улуг болур ийик деп, Кемеровонуң бүдүрүлге каттыжышкынының «Нагорная» шахтазының комбайн машинизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Ф. Никитин медеглээн. Деминг ажылдавас чоруктар бо-ла таваржыр-дыр. «К—УКП» дээр хөмүр-даш казып тывар комплексти бистe «Распадская» шахтага беш чыл дургузунда тенеп келди. Чаа машинага эвээш эвес сайзырадыр ажылдың дугайында дугуржуушкун чедип алырынга чугаажок таарышкан болур ийик.

Байдалдың айыылдыг чидиглеңнишкинин ара сокцадыры ам-даа орай эвес дээрзин Совет Эвилели медеглеп турар. Чаа америк ракеталарны Барыын Европага эккеп тургузарының талазы-биле боттарының планнарын боттандырар чоруктун чайлаш чок чедире бээрын ындыг уржуктарны АКШ болгаш НАТО-да ооң эвилелчилери ыяк көрүп, боттуг совет саналдарга каттыжар боор дээрзинге Совет Эвилели идегелин илергейлеп турар.

Баштайгы, эң чиңги-биле боттандырыы болур болгаш ооң-биле кады дээштиг базым кылдыр — Европага ядролуг боо-чепсектерни-даа, стратегтиг чепсекти-даа кызырар дугайында дугуржуушкун чедип алдынгыжеге чедир — Совет Эвилели ол боо-чепсектерни сан талазы-биле немей өстүрбезин болгаш оларны шынар талазы-биле чаартыын эң улуу-биле кызыгаарлаарын база дагын саналдап турар.

Хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти киришкир, боо-чепсектерни кызыгаарлазарының болгаш кызырарының соңгаарладып болбас сорулгаларын шинтирлээри, политика болгаш шериг талазы-биле дүшкүүрелдиг чорукту чавыртырарының оруунче ээп кирери — бүгү күүнелериниң үлүүлгези-дир. Делегейниң географтыг кандыг девискээринде турарындан, кандыг социал-экономиктиг системаның байдалдарында чурттап турарындан, кандыг политиктиг белүглежиишкинге азы агыыга хамааржып турарындан хамаарылга чокка, ону бүгү улустарның болгаш күүнелериниң эрге-ажыктары негеп турар.

Ажылчы чоннарның масс-алыг техниктиг депшилгезинин хөгжүлдези — бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер талазы-биле партияның сайган ворулгаларын чедишкинниг шинтирлээринде чугула чүүлдериниң бирээзи. Чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ажылын май 27-де Кремльдиң Улуг ордузунга дооскан VI съездизиниң делегаттары саналдарынга ону онзалаа демделеп турган.

Он үш миллион чаартыкчыларның эртken беш чылдар дургузунда ажылынга түңнелгилери делегаттар үндүрүү, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтирлеринге амыдыралга боттандырар дээш бүгү чоңнуң демисселинге ажыл-чорудулгазының стратегизин айтып алганнар.

Бир эвес машина тургузукчулары болгаш ажыглакчылар сырый деминг кады ажылдажыр болза, чурттуң одаар чүүл—энергетика айтырыгларын шинтирлээринге шахтёрларның салымнынын улам улуг болур ийик деп, Кемеровонуң бүдүрүлге каттыжышкынының «Нагорная» шахтазының комбайн машинизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Ф. Никитин медеглээн. Деминг ажылдавас чоруктар бо-ла таваржыр-дыр. «К—УКП» дээр хөмүр-даш казып тывар комплексти бистe «Распадская» шахтага беш чыл дургузунда тенеп келди. Чаа машинага эвээш эвес сайзырадыр ажылдың дугайында дугуржуушкун чедип алырынга чугаажок таарышкан болур ийик.

Байдалдың айыылдыг чидиглеңнишкинин ара сокцадыры ам-даа орай эвес дээрзин Совет Эвилели медеглеп турар. Чаа америк ракеталарны Барыын Европага эккеп тургузарының талазы-биле боттарының планнарын боттандырар чоруктун чайлаш чок чедире бээрын ындыг уржуктарны АКШ болгаш НАТО-да ооң эвилелчилери ыяк көрүп, боттуг совет саналдарга каттыжар боор дээрзинге Совет Эвилели идегелин илергейлеп турар.

Баштайгы, эң чиңги-биле боттандырыы болур болгаш ооң-биле кады дээштиг базым кылдыр — Европага ядролуг боо-чепсектерни-даа, стратегтиг чепсекти-даа кызырар дугайында дугуржуушкун чедип алдынгыжеге чедир — Совет Эвилели ол боо-чепсектерни сан талазы-биле немей өстүрбезин болгаш оларны шынар талазы-биле чаартыын эң улуу-биле кызыгаарлаарын база дагын саналдап турар.

Хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти киришкир, боо-чепсектерни кызыгаарлазарының болгаш кызырарының соңгаарладып болбас сорулгаларын шинтирлээри, политика болгаш шериг талазы-биле дүшкүүрелдиг чорукту чавыртырарының оруунче ээп кирери — бүгү күүнелериниң үлүүлгези-дир. Делегейниң географтыг кандыг девискээринде турарындан, кандыг социал-экономиктиг системаның байдалдарында чурттап турарындан, кандыг политиктиг белүглежиишкинге азы агыыга хамааржып турарындан хамаарылга чокка, ону бүгү улустарның болгаш күүнелериниң эрге-ажыктары негеп турар.

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Шериг талазы-биле тергиндеңгей күштүг турарын чедип алыр талазы-биле АКШ-тың администрациязының күжениишкиннериниң чарылбас кезээ ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг ракеталарын Барыын Европаның девискээринге 1983 чылдың төнчүзүнде сайгара тургузарын планнап турары болуп. Совет Эвилелиниң девискээринің хамызында объектилерге барып дээштив шмдаар, аргалыг ол ракеталар АКШ-тың стратегтиг ядролуг күчүзүнге шуут немелде болур, ам түрүп турар девискээр болгаш ниити балансыны Барыын чүкке ажыктыг кылдыр өскертир сорулгалыг. Айыткан ракеталарны эккеп тургузары Европада байдалды шыңгыы өскертиринге чедирип, ядролуг удурлажыштыр туржурун дыка чидиглеңдирип, айыының тыптын келиринің аймылын улгатырар йийк.

Боо-чепсектерни удам эндере бүдүрерин болдурбазы-биле дөрт азы доора-даа холбаалыг бүгү-ле чугаалажымышкыларга АКШ-тың администрациязы мөзү чок, шаптыктаашкынныг шугуманы чорудуп турар. Ол чорук Женевада-гаа, Веназда-даа, Мадрипте-даа, делегейде өске-даа шуулганнарда чугаалажымышкыннарга АКШ-тың ажыы-чанында хамааржыр.

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының дугайында совет-америк чугаалажымышкыннарда АКШ-тың туруш-болалы ак сетkилдиг дугуржуп алырынче эвес, харын шериг талазы-биле чангыс талалыг артык күштүг турарын чедип алырынче чүмүбиле утланган. Боо-чепсектерниң өзулүү-ла амгы үедеги хевирлерин, ындыг болур дооста АКШ-тыңга бодаарга дыка хөй хемчээлге кызырарын совет талага самалдавышаан, Вашингтон бодунуң ядролуг күчүлериниң үндезиниерине болгаш стратегтиг эң чаа чепсектерни, оларның аразында базазалаттынарынның бүгү хевирлериниң чалгынныг ракеталарын бүдүрерининң калбак программаларынга херек кырында тургустунуп оорар байдал-биле болдунган болгаш АКШ-тың хемчеглеринге ооң харыызы болур. Ол базынарның кара чангыс сорулгазы — күштериниң тургустунган балансының үрээр чоруктуу болдурбазы болур.

Албадаттырган ындыг базынарны кылбышаан, Совет Эвилели ооң-биле кады стратегтиг ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының айтырының дугайында Совет Эвилели шак-ла ындыг боттуг турушту эзлеп турас. Мынчангаш Совет Эвилели ол боо-чепсектерни кызырарда Англияда болгаш Францияда бар ортумак ыракшылдың ракеталарынган болгаш оларга ядролуг октардан хойну кызырбазын саналап турары билдингир болгай. Чедиринкчилер-даа, оларга ядролуг октар-даа талазы-биле алырга, ол кызырылга совет ракеталарының модернизациязы эгелевейн турган 1976 чылда ССРЭ-ниң Европага турган ындыг чепсектеринден дыка эвээш болур ийик. Совет Эвилели ортумак ыракшылдың чангыс самолединг-даа, ужар чүүлдүң чангыс ядролуг огулдаа НАТО чурттарындан артыкка тургузарын семевейн турар.

Ындыг турбуже, АКШ Барыын Европада бар мурнуу одургүнүң америк ядролуг чепсектеринге немей аваа бодунуң чаа ракеталарын тургузарынче 1983 чылдың төнчүзүнге чедир кандыг-даа таварылгада киргеп турар шак ындыг шинтирлээшкинни негеп уламчылавышаан. Совет Эвилели ол ракеталарны эккеп тургузарынга чөпшээрежир, ындыг болурда, бодунуң ортумак ыракшылдың ракеталыг чепсектерни чүрттүң чүгле Европа эвес, харын Азия кезээнге-даа чангыс талалыг чурум-биле кызырар, мынчангаш Чөөн чүкте бистің чүрттувус-биле кызыгаарлашкак девискээрлерде Каттыжкан Штаттарның дыка хөй санныг кылдыр эккеп тургускан ракеталыг чепсектерин херекке албас үжурлуг мшкажыл.

Канчап-даа таарышпазы баш үзүр-ла аажок иле ындыг саналдарны Каттыжкан Штаттарның көдүрүп турарын чүгле чангыс чүүлдүң дугайын — деп эргенің болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принципиниге үндезиленген, кайы-даа талага таарышкан шинтирлээшкиннерни эвлеп тывар күзелдиг шуут-ла чогуның дугайын хереглер турар.

Совет Эвилели ындыг чүүлдү бүгү тодазы-биле сагындырарын эргежок чугула деп санап турар: бир эвес чаа америк ракеталарны Европага тургузарын болдурбайн баар кылдыр аңаа ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында дугуржуушкун чедип алдынмайн барып база ооң түңнелинде ССРЭ-ниң болгаш ооң эвилелчилериниң аймыл чок чоруугга немелде кыжанымышкын тургустунуп келир болза, Совет Эвилели ол-даа талазы-биле чогуур үезинде болгаш дээштиг харыы хемчегелерни алыр аналр.

АКШ-тың болгаш НАТО-ның чаа америк ракеталарны Европага тургузарынче киргиптер дээр шинтирли, бир эвес ону боттандырып туруп бээр болза, ортумак ыракшылдың чепсектерин Европа зоназынга моон ынай сайгара тургузарын хоруур деп эртken чылын бодунуң чангыс талалыг хүлээп алган шинтирлин эзе көөрүнче ССРЭ-ни албаатаптар. АКШтың Европада мурнуу одургүда турар ядролуг чепсектерниң болгаш НАТО-ның ескеваа чурттарының ядролуг боо-чепсектериниң улам өзүп орар балүглежиишкиннерге удурлажыштыр туржур эргежок чугула күштү тургузар сорулгабиле Варшава Керээзиниң киржикчилери ескe көрүнелер-биле дугуржуушкун ёзугаар немелде чангыс чүүлдүң дугайын — деп эргенің болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принципиниге үндезиленген, кайы-даа талага таарышкан шинтирлээшкиннерни дилеп тывар күзелдиг шуут-ла чогуның дугайын хереглер турар.

Совет Эвилели ындыг чүүлдү бүгү тодазы-биле сагындырарын эргежок чугула деп санап турар: бир эвес чаа америк ракеталарны Европага тургузарын болдурбайн баар кылдыр аңаа ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында дугуржуушкун чедип алдынмайн барып база ооң түңнелинде ССРЭ-ниң болгаш ооң эвилелчилериниң аймыл чок чоруугга немелде кыжанымышкын тургустунуп келир болза, Совет Эвилели ол-даа талазы-биле чогуур үезинде болгаш дээштиг харыы хемчегелерни алыр аналр.

Жетевада чугаалажымышкыннарга чөптүг дугуржуушкунну чедип алырының аргазы бар. Чаа америк ракеталарны Барыын Европага херек кырында тургузарындан АКШтың болгаш НАТО-ның ойталаары ол сорулганы чедип алырынга чугаажок таарышкан болур ийик.

Байдалдың айыылдыг чидиглеңнишкинин ара сокцадыры ам-даа орай эвес дээрзин Совет Эвилели медеглеп турар. Чаа америк ракеталарны Барыын Европага эккеп тургузарының талазы-биле боттарының планнарын боттандырар чоруктун чайлаш чок чедире бээрын ындыг уржуктарны АКШ болгаш НАТО-да ооң эвилелчилери ыяк көрүп, боттуг совет саналдарга каттыжар боор дээрзинге Совет Эвилели идегелин илергейлеп турар.

Баштайгы, эң чиңги-биле боттандырыы болур болгаш ооң-биле кады дээштиг базым кылдыр — Европага ядролуг боо-чепсектерни-даа, стратегтиг чепсекти-даа кызырар дугайында дугуржуушкун чедип алдынгыжеге чедир — Совет Эвилели ол боо-чепсектерни сан талазы-биле немей өстүрбезин болгаш оларны шынар талазы-биле чаартыын эң улуу-биле кызыгаарлаарын база дагын саналдап турар.

Хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти киришкир, боо-чепсектерни кызыгаарлазарының болгаш кызырарының соңгаарладып болбас сорулгаларын шинтирлээри, политика болгаш шериг талазы-биле дүшкүүрелдиг чорукту чавыртырарының оруунче ээп кирери — бүгү күүнелериниң үлүүлгези-дир. Делегейниң географтыг кандыг девискээринде турарындан, кандыг социал-экономиктиг системаның байдалдарында чурттап турарындан, кандыг политиктиг белүглежиишкинге азы агыыга хамааржып турарындан хамаарылга чокка, ону бүгү улустарның болгаш күүнелериниң эрге-ажыктары негеп турар.

ХИМИКТИҢ ХҮНҮНГЕ

Химия бистиң амыдыралывыстың чарылбас кезээ болу берген, ооң продукциязыны улус ажыл-агыйында-даа, амыдыралда-даа ажыглап турар. Чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга, совет кижилериң чазагай чоруун улам бедидеринге химия үлетпүрүнүң ишчилери улуг салыышкылыны киирип турарлар. Ол дугайын Химик хүнүнге тураскаатkан май 27-де Москвага Кремльдиң Съездилер ордузунга болган байырлыг хуралга чугаалаан.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчылары Н. К. Байбаков, Л. А. Костандов, СЭКП ТК-ның Химия үлетпүрүнүң килдизиниң эргелекчизи В. Г. Афонин, чамдык министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчулары, бүдүрүлге мурнакчылары, социалистиг чарыштың тиилекчилери, найысылалдың хөй-иитизиниң төлээлекилери.

Илеткелди ССРЭ-ниң нефть болбаазырадыр болгаш нефтехимия үлетпүрүнүң министри В. С. Федоров кыскаан.

Үлетпүрүнүң химия идырларының ажылдакчылары бо чылдың болгаш беш чылдың онаалаларын ниитизи-биле чеңишкиниг күүседиринге боттарының бүгү күштерин, билиглерин болгаш дуржулгазын кириштирерин баймыктыг хуралдың киржикчилери бүзүреткеннер.

(СЭТА).

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДАН, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчыны, республика (РСФСР) үжүр-дүзалыг персоналдыг пенсионер **Степан Агбанович САРЫГ-ООЛДУҢ** 1983 чылдың май 27-де 75-ки харлыында мөчээнин СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели ханы кажыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ | **ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ** | **ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ**

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ №5

КОМИТЕТТЕРДЕ

ТЭЭЛИ. Бай-Тайга районуң улусчу контроль комитеди кижи эмнелгезинде акша-хөреңги чарыгдалының байдалын хынап көрген. Сац-хөө чурумунда, акша-хөреңги чарыгдалында шынгыы хажыдыныкшиннар илерээн. Эрткен чылын кадык камгалалынга көрүнген акша-хөреңгинин 12 муң рубльге, шалын фондузун барык 15 муң, ажыл-агый чарыгдалдарын 3 муң рубль ажыг чарыгдаан.

Шалың фондузунуң ажыр чарыгдалы колдуунда-ла эмчилериниң дакпырлап ажылдап, ажыл чурумун хажытканындан болуп турар. Эрткен чылдың бирги кварталында 1,5 ставкадан безин 1178 рубльди артыкка төлээн. Ол-ла чылдың түгле март айда эмчи С. Күжүгетке 1,5 ставкадан ангыда 151 рубльди артыкка төлээн.

Районуң кижи эмнелгезинин корпустарын кышка бүш удур экө белеткеп албаанындан кышкы үеде ону чылдырыбле хөй одаар түүл үнген. 1982—1983 чылдарның кышкы үезинде эмнелге 2040 тонна хөмүр-даш одаар тургаш, 708 тонналы артыкка чарыгдаан.

Эмнелгениң администрациязы кыдымып турар тудуглага көрүнгеп акша-хөреңгинин чарыгдалынче кошкак кичээнгей салган. Оон түнелинде эрткен чылдың августа Х. Кара-оолдуң, С. Адар-оолдуң тудут бригадалары нинтизи-биле 1450 рубльди артыкка алганнар.

Үстүнде четпестерни район эмнелгезинің эргелекчизи О. Саяң, кол бухгалтери А. Чарыпчык олар билип тургаш-ла, ук четпестерни чайладыр талазы-биле дээштиг хемчег албаан.

Айтырыгны районуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалажып көргеш, күрүнеге чедирген когаралдың кезик-чамдыызын эгидери-биле районуң кижи эмнелгезинің эргелекчизи О. Саяның, кол бухгалтер Н. Чарыпчыктың айда чартык-чартык шалыкнары 108 болгаш 99 рубльди тус-туста тырттар деп комитет шинтирлээн.

Четпестерни чайладыры-биле тодаргай хемчегларни ап, моон соңгаар акша-хөреңгә чарыгдалынга шынгыы контрольду тургузар дугайында О. Саяның, Н. Чарыпчыктың аазаашкыннарын комитет хүлээп алган.

ХАНДАГАЙТЫ. Өвүр районуң улусчу контроль комитеди «Коммунизмче орук» совхозта ясли-сад эргелекчизи В. Давза эрге-дужаалын шын эвес ажылган, ясли-садка келген аъш-чемни, эт-херекселдерни бодунга шингээткенинде дугайында Солчур көдөө Советтиң хамаатыларының дыннадыын хынап, оон түнелии бодунуң хуралынга чугаалажып көрген.

«Коммунизмче орук» совхозтуң уруглар ясли-садының эргелекчизи В. Давза уруларга аъш-чемни чедир бербейн, меңюларны чогаадып бижип турган. Ынчаар арга-биле артыкшылдыг болу берген бир чоодай далганны, 90 кг хой эъдин, 26 рубль өртектиг хоюду кылган сүттү бажыныңче дажыглап, болуу шингээткен. Оон ангыда 140 рубль өртектиг бир хеп чуур машинаны шингээткен.

Нинтизи-биле 333 рубль өртектиг аъш-чемни, эт-херекселди шингээткенин хынапда бадыткаан. Ясли-садиктиң эргелекчизи В. Давзаның онаашкан ажылынга бот-харысалга чогуп, алыскак-чиксе чоруун көргүзүп, күрүнеге хөй когаралды чедиргенин улусчу контролёрларның чоруткан дыннадазы сойгалаан.

Өвүр районуң улусчу контроль комитеди ук айтырыгны бодунуң хуралынга чугаалажып көргеш, «Коммунизмче орук» совхозтуң ясли-садының эргелекчизи В. Давзаның онаашкан ажылынга бот-харысалга чогуп, алыскак-чиксе чоруун көргүзүп, күрүнеге хөй когаралды чедиргенин улусчу контролёрларның чоруткан дыннадазы сойгалаан.

Өвүр районуң улусчу контроль комитеди ук айтырыгны бодунуң хуралынга чугаалажып көргеш, «Коммунизмче орук» совхозтуң ясли-садының эргелекчизи В. Давзаның онаашкан ажылынга бот-харысалга чогуп, алыскак-чиксе чоруун көргүзүп, күрүнеге хөй когаралды чедиргенин улусчу контролёрларның чоруткан дыннадазы сойгалаан.

ШАГААН-АРЫГ. Улут-Хем районуң улусчу контроль комитеди ол районуң Жданов аттыг совхозунда мал ооладаашкынының багай чоруп турарынын дугайында айтырыгны хынап көрген.

Жданов аттыг совхозтуң удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери мал ооладаашкынынга кончуг багай белеткеннип, баш удур чорудар ужурлуг организас-техниктиг ажылдарны херекке албайн келгенинден, малдың ажаалдачемгерилгезин, оон суг-биле хандырылгазын таарыштыр тургусланнындан база төрүүр коданнарны ёй-шаанда сакманчылар-биле чедир хандырбайн келгенинден, малдың язы-бүрү аарыгларынга удур профилактиктиг ажылдарны чорутпайн келгенинден 1982—1983 чылдарның кыштаглаашкынынга бо совхозтан хөй санныг шээр малдаа өлүп, хораан. Ындыг ажылдың түнелинде бо чылдың январь 1-ден апрель 1-ге чедир бүгү алдыган 5664 хураганның 23,2 хуузу язы-бүрү чылдагааннардан өлүп хораан.

Комитет бодунуң хуралынга ук айтырыгны чугаалажып, онаашкан ажылдарынга эъзырысалгазын кошкадып, малдың чогуур ажаалда-чемгерилгезин хандырбааны дээш совхозтуң улут мал эмчизи Э. Ховалыгны, салбыр эргелекчилерин В. Дамдың-оолду, Т. Бүрбүсеннин тус-тузунда донгуткан. Күрүнеге чедирген когаралдың кезик-чамдыызын эгидери-биле Э. Ховалыгның ийи айда шалыны 540 рубльди, В. Дамдыныңның, Т. Бүрбүсеннің бир-бир айда алыр шалынары 187 болгаш 160 рубльди тус-тузунда тырттар деп шинтирлээн.

Илерээн четпестерни дәрый чайладыр совхозтуң удуртукчуларындан комитет шынгыы негээн.

САМАГАЛДАЙ. Тес-Хем районуның улусчу контроль комитеди ол районуң «О. Шынаа» совхозунда бода малдың ажаалдазының байдалын хынап көрген.

Совхозтуң директорыныз, түскай эртемниглери бода малдың ажаалда-чемгерилгезинче, оон кадагалалынче кошкак кичээнгей салып, ажыл-агыйжы эвес фактыларны болдуруп турарын хынапда көргүскен. Совхоз 1982 чылдың майда Таңды районуң «Революцияның чалбыжы» сорхозтан 60 баш симментал уксалыг аныяк инектер садып алган. Хынапда үезинде ол инектерден түгле 48 инек арткан болган. Артканнары өлген болгаш читкен. Кадарчы К. Лакпаевнын чидиргеп уксалыг 6 инээнин өртээ 5700 рубль, а ол когаралды эгидер талазы-биле тодаргай хемчегларни совхозтуң директорынызы албаан.

1982—1983 чылдың кыштаглаашкынынга, ылангыя бода малды мөнги күш ажыларынга белеткеп четпес чорутkан. Уксалыг инектерни нинти мал коданындан аңгы тургузуп, оон ажаалда-чемгерилгезин экижидер хемчегларни албаан, инек кажааларынын септелгезин багай чорутkан. Инек кажааларын чылдары-биле кылган одалга системазын кышкы үеде ажылдаваан. Оон уламмыдан малды кыжын соокта ажык черге чемгерер ужурга таварышкан. Бода мал совхозтуң төвүнде кыштап турбүже, мал ажылының түскай эртемниглери ынаар ховар барып, контрольду кошкаткан.

Ынчангаш кыштың төнүзүүнде совхозтуң бода малының күүдегиядези арып баксыраан.

1982—1983 чылдың кышкы үезинин иштинде совхозтуң бүгү бода малының 7,3 хуузу язы-бүрү чылдагааннардан хоораан.

Бода малдың кыштаглаашкынынга үстүнде четпестерни болдурганы дээш «О. Шынаа» совхозтуң директору М. Эртинени, кол мал эмчизи Ш. Ээдемни комитет донгуткан. Мал ажылынга илерээн четпестерни дарый чайладыр, малдың язы-бүрү чылдагааннардан хораар чоруурга үзүр дээштиг хемчегларин ап, түскай эртемниглерден болгаш бригадирлерден негелдени күштелдиреринн М. Эртинеден комитет негээн.

КЫЗЫЛ. Кызыл хоорайның чамдык тудуг организациялары, харылзаанын камгалалдыг зоналарынга чер хазар ажылдарны кылып тургаш, харылзаа шугумун камгалаар дугайында хоойлуну каржызы-биле хажыдып, хоорайның харылзаа кабельдерин үреп турар. 1983 чылдың февраль, апрель айларында дугаары 81 тудуг эргелели (начальниги В. Лепухов), дугаары 3 түскай тудуг эргелели (начальниги В. Мироновв), тудуг-механизация трестиң дугаары 14 механизация эргелели (кол инженери И. Бакаңов) хоорайга чер казып тургаш, харылзаанын язы-бүрү кабельдерин дөрт удаа үзүп, үрээнилер. Хоорайның телефон-телеграф станциязынга чедирер күчүтелдиреринн М. Эртинеден комитет негээн.

КЫЗЫЛ. Кызыл хоорайның чамдык тудуг организациялары, харылзаанын камгалалдыг зоналарынга чер хазар ажылдарны кылып тургаш, харылзаа шугумун камгалаар дугайында хоойлуну каржызы-биле хажыдып, хоорайның харылзаа кабельдерин үреп турар. 1983 чылдың февраль, апрель айларында дугаары 81 тудуг эргелели (начальниги В. Лепухов), дугаары 3 түскай тудуг эргелели (начальниги В. Мироновв), тудуг-механизация трестиң дугаары 14 механизация эргелели (кол инженери И. Бакаңов) хоорайга чер казып тургаш, харылзаанын язы-бүрү кабельдерин үреп турар. Оон ёй-шаанда ам нинтизи-биле 173 улусчу контролёр ажылдап турар. Белүктерни, түр постуларны хову ажылдарында боттары-ла киржип турар, дуржулгалыг, алдар-хүндүткелиг механизаторлар сонгуткан.

Олар хову ажылдары эгелээдеп бээр чизы-бүрү 84 хынаданы чоруткан. Ол хынаданы чоруткан. Ол хынаданы чоруткан. Ол

ЧАЛБЫЫШТЫГ РЕВОЛЮСЧУ

Н. Э. Бауманың төрүттүнген хүнүнден бээр бүгүн 110 чыл (1873 — 1905). Чалбыыштыг профессионал-революсчу, В. И. Ленинниң шынчы өренниичизи болгаш соратчыгы Николай Эрместович Бауман Россияның большевиктер партиязының нол аазы болган алдарлыг искрачы шавыларының биразы.

Ол Петербургтуң «Ажылчым ажыгны хостаары дээш демисей эвилелиниң» идепкейлиг кежигүнү, нимти-россиянның баштайгы политиктиг «Искра» солунун тургузарынга болгаш тарадырынга В. И. Ленинниң эң чоон дузалаачызы турган. «Искраның» агентизи боол амыдап тура, ол солунну тарадып, чер-чергелеп социал-демократтыг организациялар-биле харылзаалар-ны тургузуп, РСДРП-ниң комитеттерин «Искраның» талазынче хаара тудуп турган.

РСДРП-ниң II съездизин белетиргенинге болгаш эрттирерингe ол дыка идепкейлиг киришкен, аңаа бүгү-ле айтырыглар талазы-биле В. И. Ленинниң турушун бүрүн болгаш долузу-биле детиксен. Партияның Москва комитединбаза РСДРП ТК-ниң Соңгу бюрозун баштап тура, Н. Э. Бауман партия тургузуушкунунуң ленинчи теоретиктиг болгаш организаччы принциптерин чүткүдүг камгалап, меньшевиктерге удур эптеш чок демисейди чорудуп келген.

Хаанның чажыт шагдаа чер революсчуну каш-даа удаа тудуп хорүргааш, ынчалза-даа ол хостаалып үнүп келгеш-ээ, демисеевче бодун камнавайн катап кирип турган. 1905

чылдың октябрьда РСДРП МК-ниң организастаан демонстрациязының үезинде чүс карачы идегет оны араатанзы-биле өлүрген.

Бауманны хөөржүткени 300 муң кижи киржиничилиг канчаар-даа аажок улуг чыскаал апарган, ол Москва пролетариадын Декабрьның чепсентиг тура халыышкынга белетиргенинге улуг реальдуг болган.

Бодун ажылчын ажыгының ондур херээжиң тиилелгезинге бараалгатпан ленинчи гвардияның эрес-дидим дайынчызының дугайында турасхаалды совет улус ыдыктыы-биле кадагалап чоруур.

ЛАУРЕАТТАРНЫ ФЕСТИВАЛЬ АДААН

Совет кинематографиниң чайыннанчак чедиишкиниериниң бир хереглизи — Бүгү-эвилелдиң XVI кинофестивалы болган. Ол фестиваль бодунуң лауреаттарын адаан. Чүрттүп бүгү республикаларының экран мастерлериниң киришкени ол байырладын байырладыг хаашкыны «Октябрь» дең улуг концерт залынга болуп эрткен.

Амгы үениң кижизиниң амыдырал-чүрттелгезин көргүзер талазы-биле бүгү дилээшкиннерни болгаш сонуургалдарны ол фестиваль көргүскен. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзүнүң арыннары, бистиң чүрттувустуң бөгүнгү хүннери көрүлдеинин чүс ажыг ленталарында көргүстүнгеи.

Уран-чечен фильмнер талазы-биле кол шаналдарны «Хүүда амыдырал» («Мосфильм»), «Бодунуң күзели-биле ынакшаан» (Ленфильм) болгаш «Генийниң чалыы назыны» («Узбекфильм») деп киноларга тывыскан.

Үүрлар болгаш аныктар фильмнериниң талазы-биле конкурска бирги черни «Эр кижизидилге» («Туркменфильм») деп фильмге тывыскан. Ийги черлерни — молдав кинематографистериниң «Шидыг эвес болуп турган» болгаш Горький аттыг студиниың үндүргени «Чеди солдатчыгаш» деп киноларынга тывыскан.

Мультфильмнер талазы-биле бирги шаналдың адилекчилери — «Союзмультфильмниң» чогаадыкчы бөлүү — «Шүрттан чораан» болгаш «Күс» деп киноларның авторлары болган. Ийги шаналды — Риганың киностудиязының «Тамчыктыг чоруктуң дилекчилери» деп кинозунга тывыскан.

Риганың киностудиязының кылып үндүргени «Болук адыгжылар» деп кинозу документалдыг фильмнер талазыбиле эң дээреги кылдыр санаткан. Узбекистанның документалистериниң тырттырганы «Кызыл-Куминү курут хөвү дивенер» деп кинозу ийги черни ээлээн.

Эртем-нептерелдиг фильмнер талазы-биле бирги шаналды украин мастерлериниң кылганы «Дошта шыйбак» деп кинозу, а ийги черни — «Центрнаучфильмниң» тырттырганы «Черле сеглеп бербе» деп лентазы ээлээн.

Эң солун аргаларны көргүскен, эң эки режиссура, актёр, оператор ажылдары дээш жюриниң түскай шаналдарын тывыскан. Кинематографистерге боттарының түскай шаналдарын Ленинградтың бүдүрүлгелериниң хөй-нинти организациялар болгаш коллективтери тывыскан.

(СЭТА-ның корр.).

Ленинград.

Степан Агбанович САРЫГ-ООЛ

Тыва совет литература улуг чидиргеге таварышкан. Оон үндезилекчилериниң бирээзи, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы, 1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, республика (РСФСР) үжүрдүлүг персоналдыг пенсионер Степан Агбанович Сарыг-оол мөгээн.

С. А. Сарыг-оол 1908 чылдың ноябрь 17-де Өвүр районнуң Торгалыгга төрүттүнген. Эрте чажындан ол өскүс арткан болгаш хөлечиг амыдыралдың бергелерин көргеи.

1921 чылда Тывага улусчу революция тиилээн соонда, С. А. Сарыг-оол идепкейлиг аревэчи болу берген. 1928 чылда ону Кызылче партия школазынга өренирип-биле чоруткан. 1930—1934 чылдарда Москвага Чоон чүктүң ажылчы чоггаарының Коммунистиг университединге өренген.

1934 чылда С. А. Сарыг-оол «Арев» шыны» солунуңң редакторунга томуйлаткан, оон соонда Тыва Арат Республиканың Профэвилелдерининиң Төп комитединиң даргазынга, ном үндүрер черинин редакторунга, «Улуг-Хем» альманахтың редакторунга, театр студиязының директорунга ажылдаан чораан.

Тыва бижик үнген соонда улаштываска, 1934 чылда С. А. Сарыг-оол бодунуң «Хостаалга» деп баштайгы шүлүүн бижээн. Оон эгелээш-ле ол бодунуң салым-чолун литература-биле колбаштырган. Ол үжеп ажыг номну бижээн. Оон литературлуг чогаадылга ажылы хөй жанрлыы-биле онзагай-даа турар. Оларның арааынга: шүлүттер, шүдүлелдер, рассказтар, очерктер, тоожулар болгаш романнар бар.

Хөй-хөй чогаалдары ССРЭ-ниң болгаш даштыкы чүрттарның улустарының дылдарынче очүлдүүтүнген.

С. А. Сарыг-ооллуң чогаадыкчы ажылы — Тываның чечен чогаал талазы-биле төөгүзү. Ол — ёзулуг улусчу чогаалчы, чонның чогаадылгазын ол тергиин билир чораан. Оон чогаалдарынга чон ынак. Бодунуң төрээн черин, оон кижилерин болгаш социалистиг

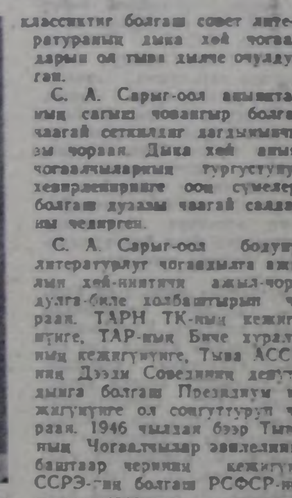

чаартылгаларны ол ханы ынакшыл-биле болгаш улуг чоргаарал-биле алган чораан.

С. А. Сарыг-ооллуң элээн улуг болгаш сураглыг чогаалдары — шүлүктери: «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен», «Моңге алдар»; шүлүт-лелдери: «Саны-Моге», «Алдынкыс», «Улуг-Хемнем»; тоожулары: «Белек», «Ангыр-ооллуң тоожузу» — хөй националдыг совет литературазының алдын фондузунче киргеи. Сөөлгү чылдарда ол бо маадырлаар дугайында романны бижип турган.

С. А. Сарыг-ооллуң чогаадыкчы ажылы бедик идейлиниле, совет амыдыралды ханы чырыдып турары-биле онзагай. Ол бодунуң чогаалдарынга Совет Төрээн чүртүн, Коммунистиг партияны, тыва, орус, өске-даа совет улустарының пайбыралтыг йөрээн чораан. Орус классиктиг болгаш совет литератураның дыка хөй чогаалдарын ол тыва дылче очулдурган.

С. А. Сарыг-ооллуң аныяктарның сагыш човаңгыр болгаш чаагай сеткилиг дагдыныкчыл чораан. Дыка хөй аныяк чогаалчыларның тургустуруп, хевирелгиниргe оон сүмелери болгаш дузазы чаагай салдарлыг чедирген.

С. А. Сарыг-ооллуң бодунуң литературулуг чогаадыкта ажылын хөй-ниитизи ажыл-чорудулга-биле холбаштырып чораан. ТАРН ТК-ның кежигүнүге, ТАР-ның Бичe хуралының кежигүнүнге, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутадынга болгаш Президиум кежигүнүнге ол сонгуттурун чораан. 1946 чылдан бээр Тываның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин кежигүнү, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң чогаалчыларының съездилериниң ажылынга каш удаа киришкен.

Төрээн чүрт С. А. Сарыг-ооллуң ачы-хавыяазын бедидибиле үнелээн. Күш-ажылдың Кызыл Туң, Улустарның найыралы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер болгаш медальдар-биле ол шаналаан. Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылакчызы, Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы деп хүндүлүг аттарны ана тывыскан.

Степан Агбанович Сарыг-ооллуң — коммунистиг болгаш улустуң чогаалчызының, чымчак болгаш чаагай сеткилиг кижиниң дугайында чырыткылыг тураскаал бистиң чүректеривиске болгаш республиканың ажылчы чоннарының сагыш-сеткилинге кезээ мөңгеде артар.

Г. Ч. Ширшин, М. К. Мендуше, Ч. Б. Ондар, П. И. Кравченко, Д. К. Ооржак, Г. Н. Долгополов, А. И. Ванжа, Б. П. Савинов, М. К. Шымран, А. И. Лепшин, М. Е. Абрамов, К. С. Шойгу, А. К. Кандай, Ш. П. Куулар, Ш. Д. Куулар, А. С. Серен, Н. С. Конгар, Н. Л. Кунчуң, О. Х. Холуп, Ю. Л. Арапчын, Ч. Х. Ооржак, А. Б. Семис-оол, К.-Э. К. Кудажы, А. Б. Чыргал-оол, И. Ч. Салчак, А. К. Калзан, М. Б. Кенин-Лопсан, Ю. Ш. Кюзегеш, С. В. Козлова, М. М. Мунзук, О. О. Сувакпит, С. С. Сюрюн-оол, М. А. Хаданхан, Л. Б. Чадамба.

Бөгүн—Химиктиң хүнү

БҮГҮДЕГЕ ИНДУСТРИЯ

Продукциязын бүгү адырларда ажыглап турарывыс химия — бистиң амыдыралывысче быжыы-биле киргеи. СЭТА-ның корреспондентизи ол профессионал байырлалдың будүүзүүде ССРЭ-ниң нефть ажылдан кылыр болгаш нефтехимия үлетпүрүнүң министри В. С. Фёдоров-биле ужурашкаш, адырның ажыл-ишчилери Химиктиң хүнүн кандыг чедиишкиннерлиг уткуп турарының дугайын чугаалап бээрин дилээн.

— Химиктиң хүнүн бистин чүртүвүста нефть ажылдап кылыкчылары, нефтехимиктер, химиктер, микробиолоттар, нефть сайгарар организацияларның ажылакчылары күш-ажылчы бедик көргүүлүглиг уткуп турар. Бирги кварталдың планныг онаалдаалары бүрүү-биле күүсеттингеи. Планнан ажыр миллион-миллион рубльдиң продукциязы будүрүлгеи. 240 объектилерни болгаш тургузугларны ажыглалга киргеи. Оларның арааынга — Пермьже карбамид будүрүлгези, Чимкентиде болгаш Бобруйскиде автомобиль болгаш көзээ ажылагый машиналарының хүгүйларының будүрүлгези бар.

— Чүрттүң Аъш-чем программазын боттандырарынга химиктерниң киришкиннери канчаар үлүг кандыгыл?

— Агроүлетпүр комплексиниң ажылдакчылары бүгү күжүн үндүрүп, кызымак ажылдан тургаш, ол айтырыгны шийтпирээринге утланган акша-хөреңгилер бөгүнден этелеп чогуур эгидинн берип эгелээрин, а даарта — оон-даа хөйнү бээрин чедип алыр кылдыы мынаар ажылдаар ужурлуглап дээрэин СЭКП ТК-ниң ноябрь ('1982 ч.) Пленумунга эш Ю. В. Андропов чугаалаан болгай.

Технологияны улам сайзырангайжыдар, будүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидер талазы-биле химия үлетпүрүнүң бүгү адыларының ажылдакчылары улуг ажылдарны кылганнар. Минералдыг чемишчидилгелерни будүрүп үндүрер улам көвүдээн. Түскай эртемниглерниң санап турарын ёзугаар алырга, чүрттө чер ажылындан алдынган бүгү продукциянын үштүк бир кезиин — чемишчидилгелерни болгаш химиктиг мелиорантыларны ажыглаавындан чедип алган боол турар. 1985 чылда көзээ ажыл-агыйга 26,5 миллион тонна минералдыг чемишчидилгени бээрн көрдүнгеи.

Кывар-чыр материалдарның, үстерниң, нефтехимияның дугуй болгаш өске-даа продукциялары будүрүп үндүрери болгаш шынары улам экижип турар. Малдың чем баазазын улам сайзыраигайжыдары-биле суук парафиннерни будүрүп үндүрери шапкын хөгжүлдеин алган. Мал ажылынга, куш ажылынга болгаш ан өстүрер ажылга быжыг үндезинин тургузары-биле белок-витаминниг холуксаалларны ажыглаарын экижиктеп.

Чемге ажыглаары-биле белоктарны, лизинни, премиксгерни будүрүп үндүрерни улам көвүдедир дээш эвээш эвес ажылдарны кылып турар. Чижээлээрге, баранның белоктуң бир тонназы мал чеминге хереглээр 5 тонна тараны камнап алырынга дузалаар.

Көдээ ажыл-агый будүрүлгезин химижидеринче кол кичээнгейни угландырып турар бис. Көдээге бээр ужурлуг кол-кол продукцияларның талазы-биле планнарын химиктер эрткен чылын күүседипкеннер.

— Бараанларны будүрүп үндүрериин улам көвүдедириниң талазы-биле химиктер кандыг хемчеглерин ап турарларыл?

— Ажыглаары-биле эң хереглеттинип турар кылыгларны будүрүп үндүрер дээш адырның ажыл-ишчилери кызымак ажылдап турарлар. Чүгле нефтехимия болгаш нефть ажылдан кылыр будүрүлгелериниң ажылдакчылары эрткен чылдың планныг онаалдаларындан ажыр 23,5 миллион рубльдиң кылыгларын будүрүп үндүргеи.

Ынчалза-даа совет кижилериниң мурнуунга ол адырның ажыл-ишчилери улуг ореликартып турар деп чугаалаар ужурлуг бис. Хөй-хөй бараанларга чоонун негелде-хереглелери долу хандыртынмайн турары чажыт эвес. Ол ажылды улам сайзырангайжыдары-биле ам комплекстиг планнарны тургузуп, чаа кылыгларны чогаадыр болгаш шингээдип алыр талазы-биле продукциянын шынарын улам экижидерин, чонну хереглеп бараанныг-биле улам долу хандырарын чедип алыры-биле ажылдар чоруттунуп турар.

БӨМБҮРЗЕКТИН СУДАЛЫ

ТАИЛАНДЫНЫҢ ЧӨҢГЭЭДЕРИ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучи СПК информация агентилелиниң дыннадыы турары болза, Кампучия Улус Республиказа удур чепсектиг ончүк-чоңгээлерни Таиланд үргулчүлеп турар. Майның 13-тен 19-ка чедир Таиландының черии-агаар күштериниң самолёттары республиканың агаар делгемнерин 5 катап үрээн, а Таиландының суднолары 84 катап оон девискээр сугларынче шуртуп киргеннер.

ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

МИННЕАПОЛИС (Миннесота штат). (СЭТА). Боо-чевектиң эндере будүрериин сокладырының арганарын тывары болган ССРЭ биле АКШ-тың аразында бөрт-бодунга бүзүрежиринiң болган кады ажылдажылганың харылзаалары тургузары — мында эртен турар совет болган америк хөйнити төлээлекчилериниң ужуражымышкынының сорулгазы болган. Ол ужуражымышкынны Вашингтонның политика шинчилээр институту даштыкы чүрттар-биле найыралдың болган культура харылзаалар-ның совет нинтиледдериниң эвилели-биле, «ССРЭ — АКШ» нинтилел-биле болган ССРЭ-ниң Эртеммер академиязының Американың Каттыжкан Штаттары болган Канада дугайын институту-биле кады организастаан.

Совет Эвилелиниң тайбыга ынак политиказын америкаанар биляи ылтары ол-дур деп корткан америк чазак конференциякың белеткелиниге болган эртеннге бергедээшкиннери таваромыттыр сорулга-биле ээлээн күжениишкиннери үндүрген. Совет делегациязының чамдык кежигүннериниг АКШче киреринiң чөпшээрелин бербээн, өскелерин кызыы хуусаар-биле кызагдаан (Миннеаполиске эгелээн чугаа хөрээлевезин дээш). Эрге-чагыргалаорга күткүткен, АКШ-та буюп чыдып алган антисоветчи эмигрант чолуктар бүжар чөнгээлериниг болган хулиганиавшкыларының аргазы-биле ужуражымышкынны үзериин оралдашканнар.

Конференциянга чедип келген авторитеттиг политиктиг ажылдакчыларны, хөрегситкеннерин, шериг айтырыгларының специалистерин, АКШ-тың хөйнити организацияларының удурукчуларын администрациининың орта туруш чок чоруу улуг эгидирбээн. Ак бажының ёзу бармыдаалаан «тайбыгга ынак» медеглелдериниң үнези кандыг болурун ол база катап көргүскен.

ДУРЖУЛГА КЫЛЫРЫНГА АЖЫГЛААР «ТООЛАЙЛАР»

ВАШИНГТОН. (СЭТА). 1946 чылда Бикини атоллазының девискээринге атомнуг чепсекти шыгган турар үеде АКШ-тың 42 муң шериг албанныгларын Пентагон дуржулга кыдырырга хереглээр «тоолайлар кылдыр» ажыглаан. Бикинидеге радиоактивтиг халдавырга таварышкан америк солдаттарны таныылдаар болуктүң баштыңы турган калган полковник Стафорд Уорренниң төлээлекчилер палатазының дайын хоочуннарының херектериниң талазы-биле комиссиязынга киргеи документилериндеи ол дугайны билдиннип келген.

Уорренниң бижилгелериндеи билдиннип турары болза, радиоактивтиг халдавырның чазылдырышкынга киржип турар кижилерге айылдыының дугайында специалистерниң сагындырын Пентагонның командылалы чүгле турамык байдалбиле тоовааи эвес. харын шериг албанныгларны атмосферага-даа, далай дүмүгедаа кылган ядролуг чазылдырышкыннарының эң чоогунга ожегерээн тургузуп турганнар. Шериг ведомествозунуң кем-буруулуг алыс сорулгазы болза, радиацияның хоралыг факторларының кижиниң организминге дожжин шинчилээри, база ол ышкаш чазылдырышкын мурнунда болгаш оон соонда кижилериниң ажыы-чадын аналиэээри болуп турган. 1946 чылдың июльда атомнуг чепсектиң суг аданга кылган чазылдырышкынының үезинде муң-муң америк шериг албанныглар чазылдырышкын кылган черден ырак эвеске чоруп турган корабльдер кырынга камгалал хеп чок чорааннар. Уорренниң документизиниң хереглеп турарын ёзугаар алырга, судноларның бирээзиниң кырынга ёзулуг-ла «радиоактивтиг кудуушкун» болган.

Комиссията дыннап турда, моол мурнунда демдегдеттингени болза, 1946 чылдан 1962 чылга чедир ниитизи-биле 250 муң америк шериг албанныглар Пентагонның чорудуп турган ядролуг чазылдырышкыннарының хо-

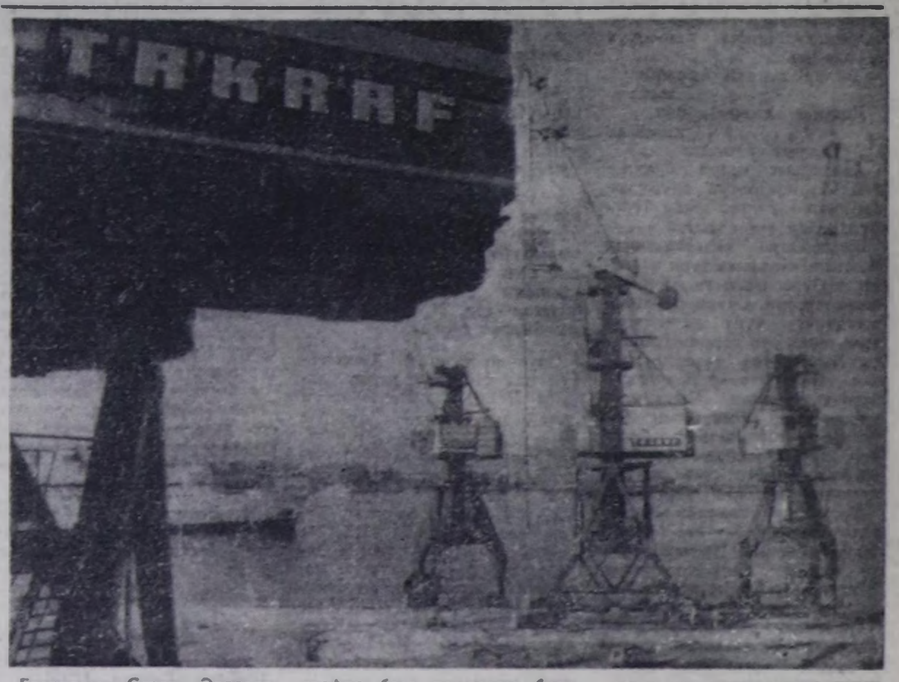

Грецияның Совет Эвилелиниле болгаш социалистиг демократтыжылгазының өске-даа күрүелери-биле экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылгазы хүн келген тудум-на хөгжүп, бижыгып турар. Греция ол чурттардан бодунуң национал үлетпүрүүге чугула херектиг демир кезер станоктарны, чүък машиналарын, садыг судноларын, типография база нос-таавы будүрүлгелериниң дериглерин болгаш өске-даа хөй-хөй чүүлдерин ап турар. Сөөлгү үеде энергетика, геология, химаты тудут, бойдус камгалалы дээш черелиг чугула адырларга харылзаа база калбарган. Совет Эвилелиниге, ГДР-же, Венгрияже болгаш өске-даа чурттарже грек экспортка бокситтер, цитрустар, үзүм, маслина, олива үзү, чимис чулуу, хевиссавзын аргыглыг постер болгаш өске-даа бараанныг кирер.

ЧУРУКТА: Эберсвальдеден (ГДР) экелген «Такраф» деп фирма аттыг краннар Кэпт ортулукта грек Ираклион портта.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

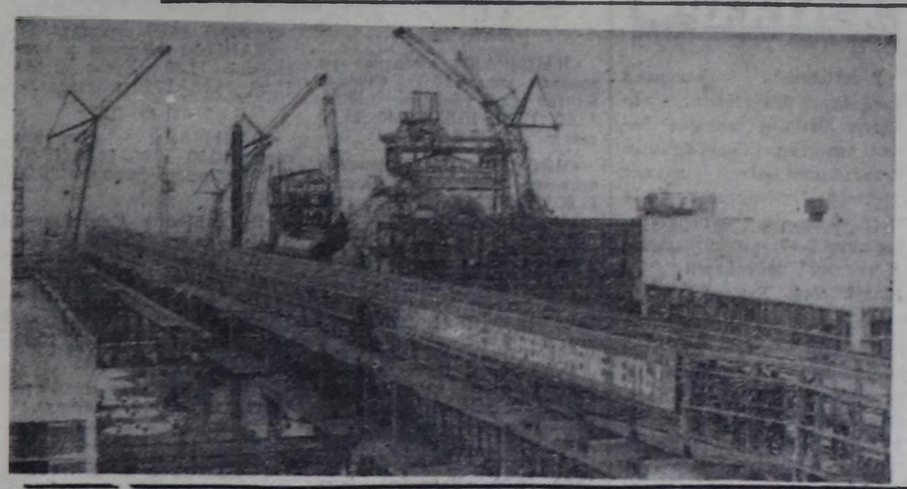

ЧУРУКТА: Узбек ССР-ниң Фергана областында Новококанд химия комбинадының тудуунда. Ол комбинат — минералдыг чемишчидилгелерни будүрүп үндүрериниң талазы-биле бистиң чүртүвүста эң күчүлүглериниң бирээзи болур. Ам мында күгүрлүг кислотаны будүрүп үндүрериниң талазы-биле тургузугну эптеп тургузары тооступ турар. Оон күчүзү — чылда 500 муң тонна. Бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде — үш ай эрте күүседир дээш тудугжулар улам күжениишкиниг ажылдап турарлар. Ол комбинаттың бирги эзлүүзүнүң тудуун бо чурукта көргүскен.

Ш. АЛИМОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СИБИРЬ ЧЕРДЕ

ДООЗУЛГАН

Дудинкада газ мөөнүзөр машинаны чаартып кылыры доозулган. Бензинге болгаш дизель оттулар чүүлүнге бүгү конденсатты ол ам болбаазырадып болур. Кызыккы Соңгу чүкте газ чыдар Мессояхскиниң болгаш Мурнуу-Соленинниң газы аңаа мөөнелип келир.

Машинаны техника талазыбиле мичаар эде дерээни элээн каш он-он муң тонна кыварчаар материалдарны чылдынна ырактан сөөртүр чоруктан Таймыр автономнуг округту болгаш Норильск үлетпүр районун хостаан.

Р. ГАЛЛЯМОВ.

Дудинка.

ХАРЫЛЗАШКАКТАРНЫҢ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЗЫ

Үстүү Енисейден мяш сөөртүүнге ол кады ажылдажылга болуунуң үре-түнелин берип турар. Хемчилерниң харылзашкак бүзүрелдиг өөрү мяш белеткелчилери болу берген.

Бии-Хемнеп улуг сал бадырар «Ангара» дээр теплоход рейсче график ёзугаар үнүпкен. Ол үжаралар болгаш саарыглар таварты барык үш чүс километр орукту эртер.

Мяш белеткелчилериниң болгаш суднолар экипажтарының аразында кады ажылдажылга дугайында керээ ёзугаар салдаашкыннар харылзашкактар бригадаларын тургускап. Буксир бүрүзүнде салчылар авеноэун быжыглаал, оларның күш-ажылының толевири чогуур черге чеже мяш чедиргенинден хамааражыр.

Г. КОКУХИН.

Кызыл.

БУРУНГУ СИБИРЬНИҢ ҮНҮЖҮ

ССРЭ-ниң Эртеммер академиязының Сибирь салбырының төп ботаниктиг садында Сибирьниң бурунгу үнүш аймаа катап тургуступ-гап.

Миллион-миллион чылдар мурнунда амгы ине бүрүлүг мяштыг тайга орнунга калбак бүрүлүг арга-мяш нотаарарып турган. Оон хемертен соон көзээ, олар өлүп калган. Чүгле Кондома хемниң девискээринге хаттан ыжык черге липалыг горбак арыг артып калган. Улуг эвес участоктан ботаникчилер бурунгунуң 30 хире үнүжүн тып алганнар. Ол ховар үнүштерни ботаниктиг сад кылдыр катап тургузарынга эртемденнерге барык ийи он чыл негеттинген.

В. ЕЛЬМАКОВ.

Новосибирск.

БҮДҮРҮП ЭГЕЛЕЙ БЕРГЕН

Обь хемниң чоогунда Асиновск районнуң суурларында арболит конструкциялардан кылган бажыннар туттунган. Томск области бир-ле дугаар арболит кылыглар заводу ажылдап эгелээн.

Чаа материалдан — чиик бетонның бир янзымыдан тудар бажыннарны төлевилээр мурнунда «Томсксельпроект» институттуң архитекторлары оон шынарын ыяк шинчилеп көргеннер. Арболиттен будүп-бүдүн суурларны туткулаан Карелияның, Мурманск, Архангельск областарның тудугжуларынга база чорааннар.

Амгы беш чылда Обь хемниң чоогунга чаа материалдардан болгаш конструкциялардан элээн каш суурларны тудары көрдүнгеи. Көдээ бажын-тудугнуң үш комбинадыныг материалдарны будүрүп эгелей берген.

А. РУССКИЙ.

Томск.

«АЛТАЙНЫҢ БУРУНГУ КУЛЬТУРАЗЫ»

Ындыг аттыг делгелге Барнаулда ажыттынган. Ону Алтайның чурт-шинчилел музейиниң 160 чыл оюнта тураскаатткан. ССРЭ-ниң Эртеммер академиязының Сибирь салбырының төөгү, филология болгаш философия институдуның эртемденнериниң дузазы-биле ук музейниң ажылдакчылары ону тургускан. Экспозицияда археологтуг тывыштарны болгаш этнографтыг материалдарны делгээн.

Алтайга кижилериниң баштайгы турлаг-суурлардан тывылган куш-ажылдың чепсек-херекселдери улуг сонуургалды хайыктырып турар. Шаанда эртемденнер олар 40—45 муң чылдар мурнунда турган кылдыр саналаннар. Ынчалзажок сөөлгү үеде Уланенка хемниң эриндеэн тывылган тывыштарны болгаш шинчилелдерни алгаш көөрге, хонаш-турлаглар миллион чылдар мурнунда тургулаан болуп турар.

В. ПАВЛОВ.
(СЭТА-ның корр.)

Барнаул.

КИРГИЗИЯЖЕ АЪТТАНЫПКАН

Республиканың хөгжүм-шин театрының чогаадымчы болуу Кыргыс ССР-ге барып гастрольдаар. Совет Тываның 40 чыл болур оюнуң бүдүүшүнде аксы-дууна эвилелдешкен республикага барып, оюн көргүзери харымсалгалыг хүлээлге дээрзин театрның артыстери ханызы-биле билип, адаа эки белеткеңгенинер-даа. Совет Тываның юбилейин таварыштыр Москвага эртер Тываның культура хүннеринге белеткелдиң база бир үе-чадазы ол болуру чугаажок.

Бо чылдың июнь 1-де Кыргыс ССР-ниң найыысылалы Фрунзе хоорайда Киргизияның Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг күрүшенин үлегерлиг шин театрынга бистиң артистерниң улуг концерти-биле гастроль көргүзүглер эгелээр. Ук концертте С. Токаның «Тоңгур-оолга», В. Кок-оолдуң «Хайыраан бот», Н. Гогольдуң «Ревизор», Э. Лабиштиң «Терезин шляпка», У. Гаджибековтуң «Аршин мал-алан» деп шилилериниң үзүндүлер кирип турар. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артистери Кара-кыс, Максим Мунзуктар, ол шыкаш Х. Конгар, Е. Кенденбиль, Р. Серен-оол, Л. Солун-оол, Д. Барыннаа дээш еске-даа артистер концертке киржир. Концерттиң программазында хөөмей, сыгыт, хомус талазы-биле солун күүселелер бар. Аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Дмитрий Очур, Кайгал-оол Ховалыг олар база аян тукар.

Киргизияга барып ойнаар шилерни база таарыштыр шилип тургускан. Тыва шин чогаалының үндезилекчилериниң бирээзи В. Кок-оолдуң сураглыг «Хайыраан боду», Н. Гогольдуң «Кадайланмышкы» деп шилери, Э. Лабиштин «Терезин шляпка», М. Тикомаевтың «Ынакшаанналарның ам-тынынга четтиргени» деп шилерни кыргыс көрүкчүлерге барыылгадыр. Кыргыс уруглар-га база сонуургаар үүлдер бар. Е. Тановның «Илбилиг согунун», С. Михалковтуң «Үш хаванагын» оларга көргүзер.

Бистиң артистеринис Фрунзе хоорайга июнь тоска чедир оюн көргүзер. «Кадайланмышкы» болгаш «Терезин шляпка» деп ийи шин-биле ийи бөлүк республиканың Нарын, Иссык-Куль областарынга бир ай дургузунда ойнаар.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТАРДА: В. Кок-оолдуң «Хайыраан бот» деп шинзинден көргүзүг база Н. Гогольдуң «Кадайланмышкы» деп шинзинден үзүндү.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ЛЕРМОНТОВТУҢ ЧОГААЛЫНДА СУУР

М. Лермонтовтуң «Исмаил-Бей» деп тоожузу Заюково деп кабардин суурга литература-чурт-шинчилел музейин тургузарынга идиг болган.

Бурушгу булуңнуң төөгүзүнче, бөгүнгү аас-кежиктиг чаартылгаларынче аян-чоруук кылырынче:

Даглар хүнүң чырыын доскан...
Даштыг хемнин эриин каастаан

Арга-арыг аразында
Аалдарлыг солун булуң—

деп, Лермонтовтуң одуругларының келген, корген кижи бүрүзүн чалап тургапзыг.

Заюковонуң үндезилекчизи Измаил-Бей князь түрк походтарга Суворовтуң эң чоок кижизи турган. Суурнуң намдарында чүү чүве эң онзагай эвес дээш, түе чернин башкызы Н. Жиляев сураглаттырган. Өөренирчилер башкызын дораап деткээп. Чыгынган материалдар башкының бижыкыта сынмастаан. Бодуңуң хүүге шыгжамыры-биле ол чаа бажын туткаш, оон келиинге музейни тургускап.

Даглыг чернин түрлүг оруктарынын бирээзи Заюково болуу берген. Призельбрусье-ге чораан аян-чоруккулар Жиляевтин бажыңынга албан киперя чанчылчаан. Киевтен. Тбилисиден. Орёлдан келген авчылар боттарының чавай кузөлүлеринерин аңаа артты-рып каапкан.

Бурунгу, эрги шагның эдилелдерин оон көрүп болур: хөө-кара паштар, ыяш савалар, кулузундан аргаан хевистер, маадыр Измаил-Бей үезинде-ле турган кидис «чабашкилер». Ылаңгыя вапиональ алфавиттиң майыктары авлчыларга эң солун болуп турар. Революция мурнунда Кабардин-Балкарияның чоннары бижик чок чораап, бижик-демдек-биле харылзажырының аргаларын суур бүрүзүнге тып чогаадыр чорваап.

— Оң майыктарны суурга кавказ тураскаал үүлдер, херек номнарны боттары шилип ап, номчуп турар. Олар номга кончуг камнаглар, номнарны хумагалап, чогуур ой-шаанда экжеп турарлар. Чартык үүе чыл мурнунда Надежда Константиновна Крупская мынча деп бижээн: Сонгу Кавказтың үүе чурттакчызынга 14 ном онаажыр. Ам богунде үүлге Заюковода безин 7 библиотека, оларның сес дүтаары—Жиляевтин бүгү-эвилелдин үүлүде номнар чыылдазының көрүлдээнге шаптаглыг черни эдилээн.

М. Лермонтовтуң бижээнин аул болуунуң алдарлыг төөгүзүн бөгүнде удамчылаавышаан.

О. КАБАНОВ,
(СЭТА-ның корр.
Заюково,
Кабардин-Балкар АССР.

ЧҮРЕКТЕ ИДЕГЕЛ

Сөөлгү үеде бодумну хажыыдыдан бодап көөрүмге, биеэ бодум эвес, кайы-бир черден көжүп келген өг-бүлениң херээжен эзин ышкаш, өг-бүлениң иштики ажылынга чагырты берген-даа ышкаш көстүр-дүр мен. Өглевгенимниң соонда хой-пиитининг ажылынга киржилгем сулараанын билип-де тур мен. Ону эш-оорум билбээ-чеинеп эртиргеш, менээ амдыызында ындыг-дыр сеп, мындыг-дыр сеп деп сагындырыг-даа бербейн турлар. Азы өг-бүлелиг кижиниң чылдагаапнарын билип турары ол чүве ирги бе деп-даа бодаар-дыр мен. Өөреникчилер аразынга чоруурум аяжеш, оларның ада-иелери-биле харылзажырынга чайлыг үе тывылбайн баар апарган. Класска кылыр ажылдарны уагалы берген оореникчилерге айтышкын бээрге, боттарыл-ла кылып алыр апарганнар. Ынчалза-даа оларны хайгаарал чок каап болбас болдур ийин. Ынчангаш олар мээң чамдык ажылдарымны чингедип берип турарлар.

Бичии-ле хостуг үелер тыпты бээрге, бажыңымче далажыксаар, бир-ле кижи келген, азы бир-ле черже баар апаар. Хүп бүрүде-ле мээң кижимниң сагыш чованғыры денген, мени өг-бүлениң иштики аар-саар ажылдарындан хостап турар-дыр. Кижиге азырадыры чыргал эвес, хире шаам-биле база кылып чоруур кижи-дир мен. Ынчалза-даа Эртинеңиң аъш-чем кылыы билирп, опу тыптыпары менден ыракта-ла артык боор кижи-дир. Садыг шугумунга оон эртемге ынчаар өөреткени-даа ол боор чадавас.

Бот кыс чоруур шаамда, өг-бүлелиг болу берген хөрөжен эптеримниң эр кижиниң аайындан эртпейн чоруурун көрүп, кээрген-даа, харын кочулай варак, таан-даа херээженинң чоргаарал бар-ла ыйлаан, канчал бодун куду көрдүгенил дээш элдепсинген бодал-биле көрүп чораан мен. Ашаа дээрге ашаа-ла-дыр, кадайы дээрге кадайы-ла-дыр, мында кижи ылагжыр чүл? Өг-бүлениң ажыл-херээниң аар кезээн кылыры эр кижиниң хүлээлгези, а аъш-чем, хеп кылыры, кол чүве—уруг төрүп, ону азыраары херээжен кижиниң хүлээлгези, а ол дээрге бойдустуң чаналгазы-дыр. А эр кижиниң аайындан эртпес чорук куду бадыышкын болгаш эргинин артышкыны деп чүве ол-дур деп, бодап чордум. Ам келгеш, боозарымга ол бодалдарның үнүп келген чылдагааны кижиниң эр эжи деп чүл, оон ёзулуг сагыш-човаашкыны деп чүл дээрзин бодумнуң сагыш-сеткилимдең, изиг чүрээмдең амзай көрбээн, эмдик-дошкун чорданымның дулгээзинин турганында. Бо бүтүнү амыдыралдан боду көргеш билип алыр чүве-дир, эжиким.

— Доллга Оюновканы алдын сырга, эртине даштыг алдын билзектер, торгу, кииң улам каастаар деп бодаан мен, харын мыдыг эвес, оон чаяаттынган чаражын олар чажыра бээр чүве-дир оң — деп, мээң бодумнуң-на эштерим та адаарганы, та кочулааны ол өжегерээн мени маргыжып-даа болур мен. Удуургап, байыыргавайн-даа чоруур мен. Үгааныг болгаш ботка таарышкан эштигге кижи канчаар-даа чүрттап болгай-ла. Өскелериниң адаарганы, чажыртынган чагыг-сургааны кижиге айтышкын эвес. Бир эвес эпке хажагай сес эдип, кошкак бодал сөглевкен болзумза, оршээриниң дилеведим, эш. Ажыл-херээнге чедишкинин болгаш ал-бодунга мадыкшылды күзедим.

Долгар.

Экии, эргим Дарий!

Берге болгаш нарын күзээшкиннер талазы-биле чедишкиннериң дээш сеткилдиң ханызындан изиг байыр чедирип, кичээнгейлиг өөренимшаан, улуг чедишкиннерлиг болуруңну күзедим.

Сээн бүдүү элдээрткен ак сеткилдиң чемелиг сөстериңде бодалдарымны билип, хүлээп ап тур мен. Чүге дээрге сээн ол чемелээшкиннериңниң аңмыраядан бодум-на көрүп, билип эгелей бердим.

Бичии оглум Саша кылаштап эгелей берген. Ол чүгле менээ дөмей. Чаш төлүүн баштайгы кылажы не кижиге улуг өөрүшкү болгаш бозаныышкын болур боор чүве-дир. Ажыл-херээм чүгээр чоруп турар. Өрү класстарда башкылап тур мен. Башкылаар шактарым чогуур нормазынга четпес болганда, алыр акша база мурнуку чылдардан ыракта эвээш. Бо дагайында Эртине сес аразында ойнай-сыылдай сагындыргылаар болгаш оозун хоозун каткызы-биле чажырып каарын билип тур мен. Кажан танажын турувуста анаа чүгле чангыс менден ескө алдын-моңгун-даа, акша-хөреңги-даа херек чок, чоң эш-өөр мишкаш чурттаар деп аазап турган.

Сөөлгү үеде Эртине ажылының айы-биле дээр чүве бе, бажыңга-даа олурбастаан — план күүселдеэн, бараан саарылгазы кылырым ол дээш чоруп-ла каар. Каш-даа хонукта чиге бээр, ол келирде ыяап-ла эзирик келир, эккелген акша-даа арбын болгулаар. Удавайн чаа машина-даа садып эккелди. Мен аңаа-даа өөрүведим. Сагыжымда бир-ле анчыг чүве бар апарган. Ол-ла белеги-биле кээп турар акша-хөреңги меңи анчыгзындырып турар апарган. Чүвениң алыс ужуруу ыңыжылыр, көргүзүптер дээримге, мен хөөкүй оон кылып турар ажыл-херээнден билир чүвем бар эвес. Бир эвес билир-даа турган болзумза, ол бодунга хамаарышкан документилериң хыналда, истелге болу бээрин баш удур билгеш, саазын кырында ыяк кылып каан болур ужуруут. Бо чорук кезиинде бир-ле багай чүвеге экээри чадавас ышкаш сагындырар.

Чамдыкта бодумну долгандыр бодангылаар мен. Чалыы назыныңы эртип бар чыдары ол-ла чүве боор. Кыс назывдан эглип келбези-биле чарылгаш, кижи казайы, уруг үези болуп, оон улалыңнан херээжен болуп, каш ол чылдар эрткенде казай апаарын бодаарга, кудараачыт-даа. Кажан хөйүү номчуп, өөренип, кылыр ажылдарга четтикпейн чорда, мындыг бодалдар башкадаа кирбес турган.

Бир катап педсоветке чаа келген директор, моргаар, бедик кара каалай, мээң-биле чангыс-даа катап беседа, сагындырыг кылбайн тургаш, хой башкылар мурнупга меня башкылап турар эртемин эки билир-даа бол, бот-ыдепкей чок, чүгле кичээлдер эртиргеш, чаңа бээр деп, элээн дорамчылаа шинчилиг шугумчүлел кылган. Аңаа улаштыр чамдык чоок дээш эштерим безин артык чүктү немеп кагдылаар. Ынчалза-даа мындыңкымның бөлүн-даа огчугажы кулактарым бажыңга чылытпады. Хорадаарым, хомудаарым аажок болган. Хурал төнгеп соонда бажыңга келгеш, оглумну куспактап алгаш, ытпан-ла эгелээн мен. Чер-делегей кырында огчумдан өске меңээ чоок кижи чок болган. Сагыш-бодал эрээн шокар. Шынап-ла канчап барган кижи боор мен, менден эвээш-даа өөренген, менден хөй-даа ажы-төлүг, аарыг-аажы... үзүлбес амыдыралдыг эш-өөрүм бар-ла чүве-дир. Олар канчап хүлээп-ген ажыл-херээн суларактайн, кымдан-даа дорайтавайн чылып чоруурларын? Шынап-ла канчап барганым ол? Чоокта чаа-ла школага мурнакчы башкыларның бирээзи болуп, өөренчикчилериң ынак башкызы чордум. Олар ам-даа меңээ ажжок ынак, сеткилимни сергедип кээрлер. Мен бодумнаңа олардан чоорту ырап чоруурум ол ыйнаан. Ада-иелер суме дилеп, боттарының амыдыралынга келер-четпестерни чажырбайн турар. База-ла хууда өг-бүлемниң соңуургалы дээш, чон аразынга шоолуг кирбес апарган мен. Оон чылдагааннары кайдал? деп шугумчүлеңиң, улус кербес черге үргүлүү ыглап чоруур болу бердим.

(Уламчылыг).

А. АРАПЧОР.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт. 9.10 — «Будилъник. 9.40 — «Совет Эвилелинге барган боон тур мен!» 10.40 — «Кадыкшыл». 11.25 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 11.55 — «Көдээниң шагы». 12.55 — «Музыка киноскузу». 13.25 — Спортчу гимнастикага Европа чемпионады. 14.10 — «Аян-чоруккуларывыц клубу». 15.10 — Бөгүн — Химиктиң хүнү. ССРЭ-ниң нефть болбазырадыр болгаш нефть-химия үлеттүрүүнүң министри В. С. Федоров дамчыдылгага киржир. 15.40 — Химия үлетчүрүүнүң ажылдакчыларының чагыыг ёзугаар концерт. 16.30 — Уруглarга фильм: «Мушкетёры 4 «а». 17.10 — «Онза кичээнгей салыр чер». «Ол-ла чериниг шиитпирлээр» деп бөлүк дамчыдылгалардан. Пенза областың тартыг болгаш совет организацияларының ажылчы чоннарының чагаалары, саналдары болгаш хомудалдары-биле ажылының дүржүлгазының дугайында. Дамчыдылгага СЭКП ТК-ның кежигүүн, СЭКП Пенза обкомунуң бирги секретары Ф. М. Куликов киржир. 18.10 — Делегей панорамазы. 18.55 — Мультфильм. 19.05 — Футбол дугайында доңчулал. 19.35 — «Иглавас мен». Эдуардо де Филиппонуң телешизи. 21.00 — «Ye». 21.35 — Бүгүдээ музыка. 22.50—23.00 — Телемедээлер.

ИЯИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Концерт. 14.55 — «Кино көрүкчүзүнүң эдериңчээ». 15.40 — «Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 17.10 — Д. Скарлатти. Скрипкага болгаш органга бөш сонеттер. 18.05 — «Уруглarга аңчыгаштар дугайында». 18.35 — «Жан Кристоф». Хөй сериялыг уранчечен телефильмниң 3-ку сериязы. 19.30 — Бистиң корреспондентилеринис чугаалап тур. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — Баскетболга Европа чемпионазы. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң шилиичек командалары ойнаар. 21.00 — «Ye». 21.35—23.15 — «Николай Бауман». Уран-чечен фильм.

МАЙ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 9.55 — Балет артистериниң концерти. 10.35 — «Валерий Егудин». Документалдыг чаа фильм. 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Эртем-нептерелдиг фильм: «Катап тургустунган черлерде». 14.50 — «Билир болгаш кылып бил». Школачыларга эртем-таймылдыг дамчыдылга. 15.35 — Буратиноның делгелгези. 16.05 — «Бистиң сад». 16.35 — Баскетболгө Европа чемпионады. Голландия биле ССРЭ-ниң шилиндек командалары ужуражыр. 17.15 — Спортчу гимнастикага Европа чемпионады. 17.55 — Бүрят АССР-ниң тургустунганының 60 чылынга. Документалдыг фильм — «Бурятия. Республиканың бир хүнү». 18.45—19.00 — Чапсар. 19.00 — «Күш-ажылы хээш — ат-алдар». Белгородтуң «Энергомаш» заводунуң бригада хевирин организастаар талазы-биле ажылының дүржүлгазының дугайы. 19.25 — А. Арбузов — «Старомодная комедия». Фильм-шин. 21.00 — «Ye». 21.35 — Бүрят АССР-ниң тургустунганының 60 чылынга. Концерт. 23.10 — Бөгүн делегейде. 23.25—23.55 — Уран гимнастикага ССРЭ чемпионазы.

ИЯИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.30 — «Учитель музыки». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 13.45 — «Аас-кежиниң дугайында ийи рассказ». Документалдыг телефильм. 14.10 — Концерт. 15.00 — «Албан-дужаалга томуйлатканы». Телеочерк. 15.40 — Телемедээлер. 15.45—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

ТЫЗЫЛДАН

18.30 — «Өөредир база кижизидер». 18.50 — «Азия төвү». 19.20 — «СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга!» 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ye». 21.35 — 22.55 — «Загадка Кубачинского браслета». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези.

Тыванның ырак-узак районнарының чурттакчыларынга «Экран» системазын дамчыштыр теледамчыдылгалар хүнүн-не бирги программа-биле 14 шак 15 минутадан эгелээр.

КЫЗЫЛДЫҢ БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИ

1983-1984 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алыры чарлап турар.

1. ШКОЛА САЛБЫРЫ (8 класс дооскаңнарга). Эге класстар башкыларын болгаш улуг пионер вожатыйларын белеткеп турар. Өөренир хуусаазы — 3 чыл 10 ай.

2. ШКОЛА САЛБЫРЫ (10 класс дооскаңнарга). Эге класстар башкыларын болгаш узаткан хүн болүктериниң кижизидикчилерин белеткеп турар. Өөренир хуусаазы — 2 чыл 10 ай. Орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

3. ШКОЛА НАЗЫ ЧЕТПЭЭН УРУГЛАР АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИҢ САЛБЫРЫ. (10 класс дооскаңнарга). Уруглар салтарының кижизидикчилерин белеткеп турар. Өөренир хуусаазы — 1 чыл 10 ай. Орус дылга (диктант), ССРЭ төөгүзү (аас-биле) шылгалда дужаар.

4. ШКОЛА НАЗЫ ЧЕТПЭЭН УРУГЛАР АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИҢ САЛБЫРЫ. (8 класс дооскаңнарга). Уруглар салтарының кижизидикчилерин белеткеп турар. Өөренир хуусаазы — 3 чыл 4 ай. Орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

5. КҮШ-АЖЫЛ САЛБЫРЫ. (10 класс дооскаңнарга). Ортумак школаның 4-8 классчарынга күш-ажыл болгаш черчеңнер башкыларын белеткеп турар. Орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар. Өөренир хуусаазы — 1 чыл 10 ай.

Школа болгаш школа назы четпээн уруглар албан черлериниң салбырларынга кирер кижилерниң музыка дыңнаар аргазын хынаар. Школаны 4 болгаш 5 демдектиг дооскаңнарны киреринин шылгалдазы чокка (пландан 60 хуузун) хүлээп алыр.

Педучилищеге кирерде дараазында кижилер чиңгедип алыр эртелиг:

1. Мактал бижиктер азы аддып медаль-биле шаңнаткаңнар.

2. Совхозтардан, бүдүрүлгелерден, организациялардан доктаатынган чурум ёзугаар чоруткаңнар.

3. Өөренирп-биле шилип алганы мергежилиниг 2 чылдан эвээш эвес уе иштинде ажылдаанзар.

4. ССРЭ-ниң Чеңеектиг Күштериниг 2 чылдан эвээш эвес уе иштинде албан эртиргеш, курлавырже халашкан шериг албанныглар.

Педучилищеде бот-тывынгыр уран чүүл болгумнери, хөйүү ыры, вокалыг болгаш инструменталдыг ансамбль, танцы ансамбли, спорт секциялары ажыыдап турар.

Сургуулдарны иинти чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар. Эргежок чугула херек кижилерни общежитие-биле хандырар.

Өөренирпи күзээшнер директорнуң адынга биллирииңкинин дараазында документилерни кошкаш киирер: № 286 майыктың эмчи шыыгызагы, билииниң дугайында документ (боду-биле), 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук, күш-ажыл дептеривден үштө бижилге (калрлар киллизинден шыныктаан), өөренир дээш келгеннер төрүттүнгенинин дугайында керечилелдиг азы паспортту, шериг биледиг азы кинр бижээн керечилелдиг (келдиртикчилер) боттары көргүзер.

Документилер хүлээп алыры июнь 1-ден июль 31-ге (8 классты доосканнар) июнь 1-ден августуң 14-ке (10 классты доосканнар) чедир.

Киреринин шылгалдалары августуң 1-деп 20-ге чедир. Сургуулдар составынга кирер санаары августуң 21-деп 25-ке чедир.

Училищениң адресзи: Кызыл, Колхозная кудумчузу, № 56 бажың.

АГААР

Республикага өскерлиг каап турар булуттарлыг агаар болур. Чамдык черлерге бичии чаъстаар. Сонгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундага 9—14 метр. Агаарның температуразы дүне 2—7 градус чылыыр, а чамдык районнарга 0—5 градус соор. Хүндүс республикага 9—14 градус чылыыр.

Кызылга база-ла өскерлиг каап турар булуттарлыг агаар болур. Бичии чаъстаар. Сонгу-барыын үүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундага 9—14 метр. Дүне 2—4 градус, а хүндүс 12—14 градус чылыыр.

Кызылдың ДОСААФ техшколазы секретарь-машинакчылар курузунга немелде чылданы чарлап турар. Курска 8-10 класс билиглиг кижилерни хүлээп алыр. Өөредилге дээш 85 рубль төлээр. Өөренирпиниң хуусаазы 3 ай.

Школаның адресзи: Кызыл, Интернациональная, 49, тел. 2-25-28.

КИНО

МАЙ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Всадник на золотом коне» 10.00, «Чёрная мантия для убийцы» 11.20, 13.10, 17.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Медвежонок в космосе» 9.30, «4-я высота» 11.00, 12.50, 14.40, «Дочь комкрада» 16.30, 18.20, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «4:0 в пользу Точечки» 10.00, «Человек, который закрыл город» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Весенняя олимпиада или начальник хора» 11.00, «Берегите мужчин» 12.30, «Чужой» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тень волка» 16.00, 19.00, «Не хочу быть взрослым» 14.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Мартин и волшебник» 11.30, «Кусок хлеба» 13.20, 16.10, 19.00 шактарда.

МАЙ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Формула света» 10.00, 12.00, 14.00, 18.40, 21.00, «Предупреждение» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киносборник 9.30, «Разлет» 10.50, 12.30, 15.10, «Чёрная мантия для убийцы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Берегите мужчин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ты мне — я тебе» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакторлуң оралакчызы К. К. САТ.

СЭКП Кызыл хооркому, Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чери, Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, Тыва АССР-ниң Социал-хандырылга министерствозу 1929 чылдан бөөр СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы, республика (РСФСР) үжүр-дузалыг персоналлыг пенсионер

Степан Агбанович
САРЫГ-ООЛДУҢ

мөчээнин кажыыдал-биле дыннаттышаан, оон төрел-дөргүлериниг болгаш чоок кижилериниг хапы кажыыдалын илергейлеп тур.

Редакциянның адреви: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 9 Телефоннары: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң оралакчыларының 2-33-24, 2-23-54, карыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетөгү киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, көжээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорзарның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1034.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының керектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00791

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 125 (12215) | 1983 чылдың май 31, вторник | 1925 чыл үндезилеттингеи | Өртээ 3 коп

СОРУЛГА—БЕДИК ДҮЖҮТ

Терноволь областың ажыл-агыйларында мэл чемнерни бүдүрери тускай адыр болуп бар чыдар. Ында чаштырыышкыннар эгелээш, дүжүттү ажаап алырынга чедир бүгү ажылдарны күүседир ужурлуг тускай бригадаларны тургузуп турар.

Чижээ, Кременецк районнуң Совет Армия аттыг колхозта күзүн чаштырган рапсты кезээ, белеткээрни доозуткан. Оон хосталгач шөлдерге кукурузаны болгаш мал чемн свёкланы тарып турар. Культураларны эртемге үндезилеп шилиири, оларны ыяш солуштурары — гектар чер бүрүзүн ви-не ажыктыг кылдыр, эң хөй беримчелиг ажыглаар арганы берип турар.

Терновольдуң бүгү ажыл-агыйларында колхозтар баштаар черлериниң даргаларының болгаш совхозтар директорларының мал чемн бүдүрер ажылды ыңгылаар ораалакчыларын бадылап, томуйлаан. Тускай цехтерде болгаш бригадаларга шөлдерни, техниканы быжыглаан, оларга урезниперни, чемнинчидылгелерни тускайлаан, бот-орулга-чарылгалыг даалгаларны берген. Ажыл төлевирин соолгу түнелдеп — мал чемнерининг шынарындан болгаш хемчээлиндеп хамаарыштыр доктаадып тургускан.

Терноволь

Астрахань областың дыка хөй ажыл-агыйларында малды чайгы оларларже үндүргениниң соонда, саап алыр сүттүң хемчээли көвүдээн.

Бүгү сезон иштинде цехтер колдуунала чайгы лагерьлерге турар. Оларда саалда агрегаттарны тургускулаан, соодукчулар, суг дамчыдар хоолайларны кыдаан. Кадарчылар чүрттээр чаагайжыды кылган бажыңчыгаштарны туткан.

Областың малчыннарының социалистиг чарыжының тиилекчилери — Икрянинск районнуң «Большевик» колхозунуң фермаларының ажыл-ишчилери хонукта-ла внекпеи ортумаа-биле 13 кг сүттү саап ап турар.

Астрахань

(СЭТА).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕШКИ УЛДУҢ

«Пионерлерниң болгаш школачыларның чайгы дыштанылгазын организастаарын улам ыңай эжиидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын амыдыралга бөттандырбышаан, улус середилгезиниң органнары профсвилел организацияларыбиле кады харылзаалыг, бир чемниг ажыдап, өскенниилерниң чайгы дыштанылгазын болгаш ниитиге ажыктыг ажылын организастап келген.

Эртиен чылын пионер лагерьлеринге 11 муң ажыг школачы дыштанып, кадыкшылын быжыглаан, школаларның бедунга организастаан лагерьлерге 2200 уруглар хаара тутунган. Аныяк натуралистерниң республиканың станциязының баазазында чылдың-на ажыттынар лагерьге уруглар күзелдиң-биле дыштанган.

Үстүкү класстарның 14 муң ажыг өскенниизи 360 күш-ажылчы маттыжыышкынны тургузуп, Бүгү-эвилелдиң чайгы күш-ажылчы улдуңунга «Мээң күш-ажылым мээң республикамның күш-ажылынга киржип турар» деп ыйгыры-биле киришкен. Уруглар бүдүрүлгелерге болгаш совхозтарга ажыл-агый планнарын күүседиринге бөттуг дузаны көргүскен болгаш 1 млн. 400 муң рубль түңнүг ажыктыг ажылды кылганнар. Өскенниилерниң күжү-биле 6863 тонна сиген, 4220 тонна будук-бүрү мал чемниге белеткеттинген, 160 тонна кумуруза силозу салдынган, 72 муң ажыг хөй кыргыттынган болгаш 275 хавапны болгаш 156 тволайны өстүүп, күрүнеге сатнан.

Кичээлден дашкаар үеде ниитиге ажыктыг, бүдүрүкчүлүг күш-ажыл өскенниин аныяктарны күш-ажылга дадыктырып белеткээриниң чугула хевири апарган. 1982 чылдың декабрьда «Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле школаларның өскенниилер коллективтериниң сорулгалары» деп айтырыгга үстүкү класс өскенниилериниң республика сөёду эртиен. Школа коллективтери дурумунга шөлдерни ажыглап, аңаа практика эрттирер өскенниилериниң күжү-биле картофельдн, ямзы-бүрү негаа аймаан өстүрүп, ажаап алган дүжүттү школа столовайларынга дужаап, өскенниилерниң чеминге ажыглаары көрдүнген.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле школаларның сырый харылзажырының ажыктыг хевири — өскенниилериниң бүдүрүлге бригадалары. Республиканың школаларында 64 бүдүрүлге бригадазы ажылдап турар. Ында 7—10 класстарның 3800 өскенниизи хаара туттунган. 1905 га чер быжыглаттынган. Өскенниилериниң бүдүрүлге бригадаларының баазазында 4—6 класстарның 4100 өскенниизи практика эрттирип турар. Чылдан чылче эки коргузуглерлиг ажылдап турар бригадаларның саны хөй. Каа-Хемде Сарыг-Септиң № 2 школазының кожазында «Ленинчи орук» совхозтуң баазазында тургустунган бригадазы, Бай-Тайганың Бай-Тал, Улуг-Хемниң Бөлүң-Терек, Бии-Хемниң Туранның № 1 ортумаа школазының болгаш өске-даа школаларның бригадаларын аңаа хамаарыштырып болур.

Каа-Хемниң бүдүрүлге бригадаларында уран чүүлдүг болгаш өске-даа хевирлерниң болгумнери болгаш спорт секциялары доктаамал ажылдап турар. Олар сөлун концертбиле хову бригадаларынга, фермаларга аалдап чедип турарлар. «Ленинчи орук» совхозтуң директиязы Мерген хемниң бойдус-чурумалдыг эриинде бригаданың төвүн тудуп, дерип берген. Школа-биле совхозтуң харылзаалыг ажылының түңнелинде соолгу ийи чылда Сарыг-Септиң № 2 школазының 40 ажыг өскенниизи совхозта малчыннап, саанчылап, механизаторлап ажылдап артып калган.

Чыл санында-ла муң ажыг өскенниин школаларда тургустунган ыяш ажыл-агый бөлүктеринде киржип турар. Чоокта чаа республиканың Чырыдыышкын министерствозу ыяш ажыл-агый бөлүктериниң санын көвүдедир болгаш оларның баазазын экижидер дугайында хемчеглерни ажылдап кылгаш, бадылап хүлээп алган.

Кызыл хоорайның, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Бии-Хем болгаш өске-даа районнарның школаларында өскенниилериниң чайгы дыштанылгазы, ажыктыг болгаш бүдүрүкчүлүг күш-ажылының хевирлери тода планнаттынган болгаш белеткел ажыры чоруттунган. Кызыл хоорайның № 4 школазының дыштанылганың болгаш күш-ажылдың лагери Каа-Хемниң СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта каш чыл уламаштыр ажылдап турар. Олар негаа ажаап, кажаалар аштап, Ильинка суурнуң негаанчыдылгазынга болгаш чаагайжыдылгазынга киржип, өске-даа ажылдарны кылып келген.

Ам середилге чылы төнүп, школачыларның чайгы дыштанылгазын болгаш күш-ажылдың организастаар чорударының белеткел ажылдары двоступ турар. Дыштанылганың болгаш күш-ажылдың янзы-бүрү хевирлеринге 20 муң ажыг өскенниилер киржир. Бо чылдың июнь дөртте чайгы күш-ажылчы улдуңуң Бүгү-эвилел старты база эгелээр.

Өскенниилериниң чайгы дыштанылгазын болгаш практиктиг ажылдарны организастаарында четпестер, шиитпирлеттинизээн айтырыглар бар. Бирээде, үстүкү класстарның, ыяңгыя хоорай школаларының, бүгү өскенниилери аңаа киришпейн турар. Чамдык совхозтарда, бүдүрүлгелерде күш-ажылды организастааны кошкан, өскенниилерни чүгле ажыл кылдырар немелде күш кылдыр ажыглап, оон кижизидилгелиг талазынче чогуур сагыш салбайн баар. Ону чайладыры чугула.

Чайгы практиктиг ажылга киржип турар өскенниилерниң чурттаар черин, кадыкшылын, күш-ажылын хайгаарап көөрүнүң айтырыгларынче кичээнгейни салыры чугула. Бо айтырыгларны шиитпирлээрде күш-ажылдың хөөйлу-дүрүмнерин хажыдыышкын чок ажыглавышаан, улус середилгезиниң ажылдакчылары профзвилел болгаш кадык камгалалының органнары-биле кады ажылдаар ужурлуг.

Школачыларның чайгы дыштанылгазын, күш-ажылчы бешки улдуңун организастыг эрттиреринге оларның шефтери — бүдүрүлгелер болгаш ажыл-агыйлар улуг киржилгелиг болуру чугула. Уруглар ортузунга культура-массалыг ажылдарга хөй-ниитиниң, ыяңгыя комсомолчуларның, студент отрядтарның күжүн ажыглаар херек. Уруглардың чурттап турар черининг аайы-биле ажылче база онза кичээнгейни салып, бо ажылдың организастыг төвү школа дээрзин үзүп бөлбес.

40 Совет Тыванын чылынга уткуштур

КАРТОФЕЛЬ ОЛУРТУЛГАЗЫНДА

«Енисей» совхозтуң чер ажылдыгларының аразында Совет Тываның 40 чыл ооңга уткуштур социалистиг чарыш кылбарган.

Тараа культураларын тарып, чаштырарын май 25-ке чедир совхоз бүрүнү-биле доосхан. Ниитизи-биле тараа культураларын 2060 ажыг гектарда, оон иштинде кызыл-тасты 1711 гектарда, суданы 312, кырлыг-караны 70 гектарда тараан.

Картофель олуртуру болгаш мал чемнинн культураларын тарыры уламчылаан турар.

К-700-түн трактористери Виктор Придворов, Салчак Дакпай-оол чер чардырарынга, Геннадий Кынысов, Сүрүн-оол Салчак хөрзүн болбаазырадырынга хүн нормазын ажыр күүседип, эки ажылдап келгеннер.

Бай-Сөөттүң суггаттыг черлеринде картофель олуртурун Чат-оол Салчактың бот-орулга-чарылгалыг звеновзу чорудуп турар. Бо звемода Чат-оолдуң дуңмалары Василий, Сүрүн-оол, Ховажай Салчактар чер чардырып ажылдап турар. Алышкыларның бешкизи Микей-оол техника сентелгезинде.

ЧУРУКТАРДА: звено кежигүнү Сүрүн-оол Салчак; картофель олуртулгазы.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

КЫРГЫЛДАГА БЕЛЕТКЕЛ

Бо чылын Тес-Хем районнуң совхозтары 192 тонна дүктү күрүнеге дужаар планныг. Ол планның күүседирдө 68700 хой, 8400 өшкү кыргыыр ужурлуг. «Тес-Хем» совхоз чоокта чаа 8400 өшкүвү кыска үеде кыргаш, бир баштан-на 800 грамм дүктү ап, планын чүс хуу күүсеткен.

Ниитизи-биле совхозтарда хой кыргыыр тос пункт бар. Амгы үеде ажыл-агыйлар пунктуларның сентелгезин чорудуп турар. «О. Шынаа» совхозтуң № 1, 2, «Кызыгаар» совхозтуң № 1 хойжу бригадалары кыргылда пунктуларының сентелгезин дооскан.

Пунктуларга кыргылда графиктерин, төлевир расценкаларын болгаш көргүзүг материалдарын белеткеп турар. Бо талазы-биле белеткел ажылдары «О. Шынаа», «Кызыгаар» совхозтарда багай эвес. Кыргылданы организастыг эрттиреринге «Кызыгаар» совхозтуң баазазында 80 кыргыкчыны дүргеп арга-биле кыргыырынга белеткээр. Учётчиктерниң, дүк класстакчыларының база семинарын эрттирер. Пункт бүрүзүнге улусчу контроль поступларын тургускан.

Социалистиг чарыш — демнег ажылдың хөй-аът киирикчизи. Кыргыкчылар ортузунга социалистиг чарышты организастаар соруглуг-биле оон негелдеринде совхозтарда партком-нар бадылаан. Кыргыкчыларның ажылын хүн бүрүде түнеп, мурнакчыларны тодаратпакаш, шаннаг-мактаары негелдеряе чугула пунктулар болуп киргеп. Совхозтар шоодайлар, хендирлер, будуктар болгаш хой кыргыыр агрегаттарның артык кезектери-биле хандырткан. Электрилиг хачы-биле кыргыыр 450 кижиниң дамчыяын тургускан.

Эрткен юбилейлиг чылда районнуң дөрт ажыл-агыйы күрүнеге дүк садарының планын шуптузу күүсеткеп. Бо чылын грамм-даа дүк чидирбейн, кыргылдаяы организастыг эрттирип, күрүнеге шынарлыг дүктү дужаарын хой ажылының специалистери хүлээнген ажылдап турар. Көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглериниң саналп турары-биле алырга, хойдан-на ийи килограмм дүктү алыр болза, район планын чүс хуу күүседиптер аргазы бар. Ынчангаш хойжу бүрүзү Совет Тываның 40 чыл болур ооңга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турар.

Т. БАДАРЧИ,
райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эртелелиниң кол зоотехниги.

Күш-ажылчы медээлер

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕР

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи май айда 8100 тонна даг-дүгү бүдүрер планын айның башгайгы чартыында-ла күүседиккеп.

Баш бурунгаар саналакшынар ёзугаар алырга, комбинат ай төнчүзүнге чедир 3400 тонна даг-дүгүн немей бээр болгаш эртиен беш айларда планындан ажыр 4200 тонна продукциязын бүдүрер.

Эртиен чылдың бо үеэзибиле деңнээрге, комбинаттың коллективи 1700 тонна даг-дүгүн хөйнү бүдүрген. Түе-түе цехтерден мурнунда хожудангай ажылдыг коллективтерниң санында кирип турган бодүүн сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар пех мурнап турар. Бо цехтен Валентина Ипатованың, Сергей Кууларның, Надежда Васильеванның удурткалыг комсомолчу-аныяктар эдлерлери бедик көргүзүглерни чедип алган.

А. БЕГЗИЯ-ООЛ.

ШАЛЫПЧЫ ТУДУГЖУЛАР

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хем» совхозунда чаа кажаалыг Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу К. С. Довгакка удурткан тое кижи составтыг бригада тудуп эгелээ-де үр болбаан. Анаа төрүүр 500 хой турар. Тудугжулар чунар-башкынны, ишек кажаазын доозуткан.

Хой кажаазының ханазы доозугган. Ам сервизин кылып эгелээн. Оларның бүдүрген ажылының шынары эки.

Бригадада хоочун тудугжулар Василий Дундуй, Сергей Эремаа, Квадырооп Шойдан, аныяктар Олег Довгак, Аркадий Өпей-оол олар эки ажылдан, хүн үлүүн ажыр күүседип турарлар.

Тудугжу бригада бирги кварталдың планныг онаалдазын ажыр күүсеткеп. Олар «Күш-ажылдың хостуу» совхозка төрүүр 500 хой кирер кажаазы бүрүн тудуп дооскаш, хүлээткеп. Ону хуусазынан эрте тутканнар.

Бригада 150 муң рубльдиң тудуг-моптаж ажылын бо чылын кылыр соругалыг. Олар ол хүлээлгезин декабрь 25-те күүседирин дугурушканнар.

А. НАТПИТ-ООЛ.

◆ УКРАИНА

«Хостуг орук» колхозта Харьков областа бир-ле дугаар көдээ телетөвү ажыттынган. Ол ук черниң соолгу медээлер программазы-биле ажылдап эгелээн. Студия эртен эрте болгаш дүштеки чапсар үелериле ажылдаар. Ол телетөптү тургузарын ук мурнакчы ажыл-агыйда социал программа ёзугаар көргеп.

◆ БЕЛОРУССИЯ

«Зельвинка» колхозта сиген салганы белеткээр заводтуң тудуу доозулган. Амгы үеде сигенивени тарыырындан эгелээш, соолгу продукцияны белеткээринге чедир бүгү ажылдарны харылзап турар мыдыг чээрби ажыг бүдүрүлге черлери бар. Олар сезон иштинде области-ла кылып үндүрүп турар мал чемнерининг чартык кезиин — чээрби муң тонна хире чемнер будумелдерин кылып үндүрүп турар.

◆ КАЗАХСТАН

Республиканың чер ажылдыгларын бо чылын мал чемнирге ажыглаар кукурузага соолгу чылдарда эң делгем дээн шөлдерни тускайлаан. Соолгу областарның ажыл-агыйлары барык ийи чартык миллион гектар черде ону чаштырып турар. Шөлдерниң үштүң ийизиндеп ажыг черге иогаан массаның бедик дүжүдүн бээр «Днепровский-247» болгаш «Жеребковский-86» дээр эрте быжар хайнактар тарыыр.

◆ МОЛДАВИЯ

Республикада көдээ ажыл-агый культураларының тараан шөлдерни ажаан турарының талазы-биле хөй-ниити көрүздээн доозулган. Боттарының аразында чарыштыг ажыл-агыйларның болгаш районнарның шөлдерде кылдыган ажылдарның шынарын аразында хынажыр чорук чер ажылдыгларының мергежилиг бедиерилги чаагай чидиктыг болуу берген. Ол хыналданың үезинде үүштерин камгаларының, оларны суггаларының, организттиг болгаш минералдыг чемнерниң шынарларын ажыглаарынга, гербицидтерни төөрүнүң талазы-биле кылдыган ажылдарының шынарын хынап көргеп.

◆ КИРГИЗИЯ

Таяк-Шаяк даанга эрте-бурунгу болгаш эң-не таарымчалыг чурттаар черлерге эң-не таарымчалыг байдалдаавы тургузар. Токмактың кидис ойун, кылыр фабриказында чаа хевирим, чурттаар шөлүн барык ийи катап делгемчиткен өглерни кылып үндүрүп эгелээн. Оларны кадыр-берт орук-чаяктар, ырак-узак даг-даштыг черлерде мал-биле көжүп чоруур хой-жуларже, сарлыкчыларже чорудар. Ол черлерге доктаамал чурттаага тудугларын кылыры берге.

◆ ЭСТОНИЯ

Пярну районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының ажыл-агыйларынче албан черлериниң автобустары суурдан суурларга чедир үзүк-соксаал чок чоруп турган апарган. Фермаларда болгаш мастерскаяларда оларның чоруурунуң расписаниезин бижээн табличалар астыгган. Транспорт айтырыын шиитпирлээрин көдээ ажылчыларның дыка хөй шак-үезин камнап алырынга идегзиг боон турар. РАЙК-түң байдалдарынга акша-хөреңгини каттыштырыы, кооперастарының ажызында ажыл-агыйлар улуг эвес автобустаавы салып алыр арганы болган.

(СЭТА-ның корреспондентилериниң медээлеринден).

ХОЙЖУЛАРГА НОМ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бистиң республиканың малчыннары шалыпчы ажылдан турар. Малдың продуктулуун бедидер, оон уксаазын экижиделинде малчын, бригадир кижи бүрүүн малартемнерининг үндезинилерин эки билирп нететтинип турар. Ынчангаш Тываның ном үндүрер черн 1982 чылдың ийнги чартымында база 1983 чылдың бирги кварталында тыва дылга хойжуларга дараазында номнарны үндүрген.

Тываның көдээ ажыл-агыйының хоочун специалистери ветеринария эртемнинг кандидады П. Т. Кызыл-оол биле С. С. Сопам «Хойжуун өөредилге ному» деп аттыг номну үндүргеннер. Бо номда хой малдың тывылганының дугайында кыска төөгүзүн, анатомиязын болгаш физиологиязын (организмниң тургузуу болгаш ажыл чорудулгазы), хойнуң варыгларын болгаш ооң-биле демисежирин, хой малдың чемин болгаш ону белеткээрин, хой ажылында будүрүлге технологиязын бижээн, экономика дээш ооң-даа өске хой ажыларга хамаарышкан айтырыгларны делгерецгейн-биле тайылбырлап коргүскен.

«Дүк класстакчыларынга сүмелер» деп аттыг брошюрада (автору Х. Т. Чымба) 1976 чылдан 1981 чылга чедир республиканың совхозтарынга будүрген болгаш күрүнеге сатнан дүктүң шынарын анализтеп коргүскен болгаш дүктү класстаарының технологтуг негелдерин билдингир тайылбырлап бижээн.

Ол ышкаш «Хойжу тарын боозадырының инструкциязынга» немелдерни киирбишаан, оруузундан очуллурган.

Бо үеттүде айтыкан номнар бистиң республиканың совхозтарының малчыннарынга, бригадирлерге, дүк класстакчыларынга, техникосемепаторларга, ортумак звеноның специалистерине белек болур. Олар ажыктыг сүмелерни бо компардан алырлар.

О. КАРА-ООЛ.

Суггатчылар

50 чылдарда Жданов аттыг колхоз турда, бо шөлдерни суггарып, чаагай дүжүттү өстүрүп чораан Ховалыглар дээр алышкылар турганын эки билир мен. Бис ынчан эге класстарга бис. 1948 чылда суггатчылап эгелээн бо мурнакчы суггатчылар, ынчан бистиң бичежек школавыска кээп, бис-биле бо-ла ужуражыр чүве. Олар с у у р д а эң хүндүткелдиг коммунистер. Хоочун суггатчы Кызыл-оол Ымбаевич Монгуш, Данаын Маңзыр-оолович Ховалыг база Тас-оол Маңзыр-оолович Ховалыг дээр алышкылар биске чаагай дүжүттү өстүрүп алыры кайы хире чымыштыг, берге ажылыл дээрзин чугаалап, боттарының ажыл-ижи-биле таныштырар.

Ховалыгларның оон биче салгалы — «Күр болгаш күрүткен черлерин» шингээдип алганы дээш» деп медальдың эзилекчизи Сереэ Маңзыр-оолович Ховалыг. Ол ам «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш салбырында бир суггатчы звеноңу удуртуп турар. Ол база-ла хөй шаңнал-макталыг, бирги класстың суггатчызы.

Буга улуниз баразыны көзүлгеп суггатчылардың чоогунга чедип кел-ле, оларның бирээзин доозан-на танып кагдым. Ол Ховалыгларның салгалы — Кан-оол Данзывович Ховалыг болду. Болунуң удуртуп турар звенозунуң кежигүннери-биле «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш салбырының Сери-Баарында 20 гектар тарылга шөлүн суггарып дооэуп турганы ол.

Кан-оол Ховалыгның адазы Данзын Маңзыр-оолович Ховалыг ам 69 харлыг. 1948 чылдан эгелеп суггатчылаан, ол пенсияже үнгеш-даа, ол ажылынга хевээр турган. Хоочун суггатчы 30 ажыг чыл дургузунда чеже-чеже центнер чаагай дүжүттү өстүрбээн дээр.

Данзын Маңзыр-оолович 1965 чылда «Күр болгаш күрүккан черлерин шингээдип алганы дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Хүндүүт бижиктер, ортектиг белектер-биле чеже катап шаңнаткынын саналары берге. Оон оглу Кан-оол Данзывович Ховалыг бирги класстың суггатчызы, сал бырда 8 суггатчы звеноңун бирээзин удуртуп турары бо. Оон кады ажылдап турар эштери база-ла бирги класстың суггатчылары. Бирээзи колхоз үезиниң ат-сураглыг суггатчызы коммунист Кызыл-оол Чымбаевич Монгуштуң оглу Ким-оол Монгуш болду. Кан-оол биле Ким-оол чер суггарып ажылдаа-ла, ам кайызы-даа 18—19 чыл чедип турар, аргадуржулгалыг суггатчылар болу берген. А үшкүзү Өлзей-оол Онлар болду. Ол ийнги класстың мастери, ам 12 чыл дургузунда суггатчылап турар.

Ак-Даш салбыры ниитизи-биле 1070 гектар суггаттыг черлиг. Оон 168 гектары бо звенога онаажып турар. 20 гектар суггаттыг шөлдүң башгайы суггалын олар бис чораамывыс хүн доозар дей берген турдулар. Оон аңгыда 25 гектар кукуруза шөлүн база суггарар. Кылыр ажылдарыдаа хөй-ле!

— Бис апрель 15-те суггатты эгелей берген бис. Баштай арык, бугалар үнүн аштап-арыглап алгаш, оон соонда шөлүвүстү суггарып эгелей бердивис. Мен школа дооскаш-ла, хоочун суггатчы ачам Монгуш Кызыл-оолду эдерип, суггатчылап эгеледи м. Ачам менээ каяа кулак тыртарын, дөн черин, ыйгыл черин канчаар суггарарын айтып берип, эдертип алгаш, суггат ажылынга өөредип каан. Оон бээрже дыка үр үеким дургузунда суггатчылап ажылдап келдим — деп, Ким-оол Монгуш чугаалады.

Сери-Баары даштыг чер. Ынчангаш оон бедик дүжүттү өстүрүп алыры ыңдыг-ла белен эвес. Ынчангаш суггатчыларның шудургу ажылдаанының түнелинде эрткен чылын салбыр бир гектардан-на 16 центнер тараа культураларын ажаап алыр хүлээлгезин 17 центнер, 140 центнер кукурузажыктыг негаан массазын ажаар тургаш, 180 центнер чедирген.

Суггатчылар тараа шөлүн суггарып дооскаш, 3 звено-ла бир бригада кылдыр каттышкаш, сиген шөлдерин суггарып, мал чемн белеткээр чаңчылдыглар. Эрткен чылын олар салбырга 180 тонна сигенни белеткээн.

Суггатчыларны дүвүредип чоруур чаңгыс-ла чүве бар. Суггарган соонда чер шык турда-ла, тракторлар андарын кириптер ужурлуг. Ынчалзадаа келген трактордар үрелгеш туруп бээр, чок болза озалдап кээр. Черни андарып турарының шынары база багай. Бир эвес чер андарылгазын үешаанда кылыр болза, бедик дүжүттү ажаап алырының магадылалы улам быжыгар.

Күскү дүжүт ажаалдазының үези келир. Сери-Баарынга чаагай дүжүт сагланайны бээр.

М. КАЛДАР.

СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинден

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партиянның болгаш Совет күрүнезиниң көскү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакыыр Маадыры Аравд Янович Пельшенин 1983 чылдың май 29-та, 85 харлап бар чораан, аар аараан соонда мөчээнин ханы кажыдал-биле дыннадып тур.

СЭКП ТӨП ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ ССРЭ-НИҢ КОМИТЕДИ СОВЕДИНИҢ МИНИСТРЛЕР ПРЕЗИДИУМУ ЧӨВҮЛЕЛИ

Туранская районная библиотека
им. А. С. Пушкина

Бо хүнеерде чүс баш хойга онаалтыр 72 баш азы арткен чылдың бо үезинден 5 баш эвээш хураган алдынган. «Революцияның чалбыыжы» совхоз 93, «Тоора-Хем» 92, «Нарын» биле «Коммунизмниң херели» 90-90 баш хураганны доруктурган. «Хемчик» совхоз 51, «Ак-Туруг» биле «Улуг-Хая» 54-54 хураганны чүс башка онаалтыр алган.

Чүс баш ошкүге онаалтыр арткен чылын 58, бо чылын 59 баш анай алдынган. «Шамбалыг» совхоз 125 баш, «Күшакылдың хостуу» 88 баш, а «Чаа орук» 17, «Мурнакчы» 20 анайны чүс башка онаалтыр алган.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУУШКУНУ БОЛГАШ ӨӨРЕДИЛГЕ

Республиканың уксаажыдылга каттыжышкынының шугуму-биле республикага бодуун дүктүг тыва хойну өстүрер талазыбиле Эрзин районда «Нарын» совхозка ийи хүнүн семинарын апрельде эрткирген. Анаа Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тос-Хем, Эрзин районнарның селекционер-зоотехниктери киришкен.

Семинарны СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш ажыттакаш, районнуң ажыл-агыйларының ниити байдалын чугаалап берген. «Нарын» совхозтуң директору М. К. Дүгер база ажыл-агыйын чугаалаан. Ол ышкаш республиканың уксаажыдылга каттыжышкынының хой ажылының талазыбиле кол зоотехниги К. Т. Чаш «Бодуун дүктүг хойну бонитировкалаары», ол организациянын оралакчы зоотехниги Л. К. Шишова «Тыва АССР-ге хой ажылын хөгжүдериниң перспективазы болгаш утланылышкыны» деп темаларга лекцияларны номчаан.

Семинарның киржикчилери ол-ла совхозтуң кошкар малчыны Аймыр Куңгаанның коданынга барып, ында 290 ажыг кошкарларны, эрткен чылдың хураган малчыннары Иванчыт Чыпсыңның коданында 293, Шактар Сергейле 319 баш кыс тогду хойларны класстап бонитировкалаан. Ол ышкаш Кара-Даш деп кыштагда совхозтуң мурнакчы хойжузу Аракчаа Хумбунуң малының кажаазы болгаш кыштаанын байдалы-биле танышкан.

Олар Нарын суурнуң Культура бажыңынга чедип келгеш, арга-дуржулга солчуушкунуң кылган. Ону райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы Н. К. Бегзи башкарып эрткирген.

Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги К. Чүлдүм аңаа чүве чугаалаан:

— Районнуң ийи совхозунда 9 хойжу бригада бар. Районнуң агаар-бойдузунуң байдалы өске районнардан берге. Амгы үеде ол бригадалар төрүүр 100 хойга онаалтыр 60—70 хураганны камгалап алган.

Совхозтарда ниитизи-биле 90 муң шээр мал бар. Оларның иштинде төрүүсс 28 водан бар. 1976 чылдан бээр тыва уксаалыг хойну өстүрүп эгелээн. Мал кажаалармыңың ниити байдалы эки. Ындыгдаа болза төрээн хойлар-даа, чаш хураганнар-даа хатшуургандан камгаланыр серии чок. Малчын коданнарының аразы дыка чоок. Оон уламындан одар-белчиир кызыл. Ол чорук таарымча чок. ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхоз малчыннарны машина-биле чедир хандырбайн турар.

Кайы-даа ажыл-агыйла бот-орулга-чарылганы эрелгей чорудуп, малды деңгелевейн турары четпес деп чугаалаан.

— Бистиң Бай-Тайга районнуң девискээринге мурнунда чартык-нарын дүктүг хойну өстүрүп турган бис. Ам бодуун дүктүг тыва уксаалыг хойну өстүрүп эгелээн. Мал чеми чедишпес. Хойнуң ара салыр чоруу хей. Амгы үеде төрүүр 100 хойга онаалтыр 60—70 чедир хураганны камгалап алган. Хойлар-даа, кошкарлар-даа бисте класс айны-биле үстүнмээн, холушкак. «Кара-Хөл» совхоз тыва хойлуг. Өшкүде уксаажыдылга фермазын тургускан. Ооң уксазы эвээш. Бир баш ошкүден 1,4—1,6 кг дүктүг кыргын ап турар.

Сарлыктың баш-саны база өзүп турар. Малчыннар хей кезиинде оглерде чурттап турар. Чадаанаанның үлетшүр комбинадының кылган ог ыяшының шынары багай. Даттан кылган болгаш сыпыычал. Ынчангаш бис ону боттарывыска кыларын шантыпкээш, «Мурнакчы» совхозта кылып эгелей бердивис.

Районда мал чемининг базазы берге. Дүжүт эвээш, гектардан-на 5—6 центнерни алыр. Балгазындан саваң сөөртүп турдувус. «Күш» ажылдың хостуу» совхозтан люцерна үрезинге садын алган. Ол-ла совхозтан мал чемин база сөөртүп келген бис.

Ол ышкаш хойжу бригадаларны бот-орулга-чарылгаже кирип турар деп санаа турар. Ол үүле саазын кырында. Ону мөөн соңгаар эртемге үндезилеп шын организастаары чугула. Төрүүр 100 хойдан ап турар төлүвүс база эвээш — деп, Бай-Тайга районнуң уксаажыдылга таазы-биле селекционер-зоотехник П. К. Саая чугаалаан.

«Торгалыг» совхозтуң зоотехниги К. С. Ооржак бодунуң чугаазынга мынча дээн:

— Бистиң совхоз база хей малдыг. Малчыннарга чуртталга болгаш чүнар-бажың тударынче кичээнгейни сөөлгү үеде угландырган. Малчыннарны чөк системазынче киирген. Ол талазы-биле тускай экономисти тургускан. Кадыл-Бажында 24 коданны бот-орулга-чарылгалыг кылган. Малчыннарга-даа, чоланчыларга-даа, шалың төлээрде ону барымдаалап турар. Малчыннарның мал чемининг чарыгдалын база кол барымдаалаар.

Тес-Хем районда уксаажыдылга черинин даргазы К. Д. Дөрдүмүнүң чугаалааны болза, «Тес-Хем» совхозтуң У. Шыраа салбырында бодуун дүктүг хойну өстүрүп турар. Ында зоотехниктер чедишпес. Уксаажыдылга ажылынче зоотехниктер кичээнгейни кошкак салып турар.

«Нарын» совхозтуң кол зоотехниги Д. Б. Яндактың чугаалааны болза: бис 1970 чылдан эгелеп сараджа хойну өстүрүп тургаш, сөөлгү чылдарда тыва хой өстүрүп эгелээн бис. Ылаңгыя № 3 хойжу бригаданы тыва хой өстүрериниче утландырган. Бисте база зоотехник албанының кижилери четпес ажылдап турар. Тудуг-суур чедишпес. Чер ажылы базала ындыг. Чыл санында 430—500 тонна концентрат ап турган. Бо чылын ону күрүнелеп албаан бис. Мал чемининг базазы чедишпес. Сут сөөртүр машиналарның үрелири хей.

Райкүүскомнуң көдээ ажылагый эргелелиниң начальныгы Н. К. Бегзи семинарның түнелин үндүрүп турган. Чүве чугаалаан:

Ленин аттыг совхозтан өске ажыл-агыйлар орулгалыг ажылдаан. Ол орулгазың хей кезии хой ажылындан кирип турар.

Бо совхозтуң № 2 хойжу бригадазы (бригадири Саара Эрин), № 4 бригада (бригадири Борис Нүрзет), «Чаа орук» совхозтан № 4 бригада (бригадири Байыр-оол Севилбаа) төрүүр 100 хойга онаалтыр 90-дан өрү хураганнарны камгалап ап, эки төргүүлүглиг ажылдааннар.

«Нарын» совхозтуң специалистериниден бүдүүлгеге ажылдап турган, 6 кижи дээди эртемни бот-оределгебиле чедип алган.

«Мөрен» совхозта мурнакчы хойжу Оруе-оол Намдал чыл санында төрүүр 100 хойга онаалтыр 105-тен куду хураган ап корбээп. Үүле бодуунуң күжү-биле 40—60 тонна чедир сигенни кезип белеткеп алыр. Бо чылын 113 хураганны алган. Ол чыл санында хоюн февраль 10-дан эгелеп төрүткеш, чүгле 30 хонук иштинде төрүдүп доостурар.

Ажыл-агыйларга хой оолдашкыны үзамдыгарга хураган озулдезинге берге апаар. Оларның төрүттүнген айлары ацгы-аңгы болур. Ынчангаш кадарчыларга бяза берге.

Ол ышкаш чыл санында күрүвеге саткан дүктен 70—80 муң рубль штрафка совхозтар онаажып турар. Ынчангаш дүк класстаашкының шын организастап чорудары чугула.

Ацаа сос ап чүве чугаалаапнар ол районнуң, совхозтуң удуртукчуларынга өөрүп четтиргенин илергейлээн.

БОНИТИРОВКАЛААРЫНЫҢ ЧУРУМУ

1. Ниити айтыышкыннар

Хойларның уксаа болгаш ниити шынарын тодаргайлаар ажылды организастаары база чорудары дээш харымсалганы дараазында ажылдакчыларга даалдырны турар:

а) уксаажыдылга ажыл-агый каттыжышкыннарынга — уксаажыдылга кидистериниң начальныктеринге болгаш кол зоотехниктерге;

б) районнарга — районнарның уксаажыдылга каттыжышкыннарынга, уксаажыдылга бөлүүнү.. болгаш райкүүскомпарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң кол зоотехниктеринге;

в) совхозтарга — оларның директорларынга, кол болгаш селекция зоотехниктеринге.

Ажыл-агыйларда хойларны бонитировкалаарын (уксаа болгаш ниити шынарларын тодаргайлаар ажылды) хойлар бонитировкалаар талазы-биле тускай белеткелдиг зоотехник-бонитёрларга азы бонитировка талазы-биле практиктиг ажыл стажтыг зоотехниктерге үстүнде турар организациянын дужаалын ёзугаар дагзыр.

Бонитировканы эгелээр мурнунда зоотехник-бонитёр уксаажыдылганын бүгү демдеглелдерин шын кылганын хынаар болгаш зоотехниктиг үчётүүн медээлери-биле (кыргылза, эдержилге, мал оолдаашкынының, хураганнарны шилип ангылаанының дугайында отчёттар-биле, мал чемнерин белеткээр планнар, ведомостар болгаш өске-даа материалдар-биле) хандыр таныжып алыр ужурлуг.

Бонитировка доозулган соолунде акт тургузар болгаш бонитировка талазы-биле докладтыгган майык (№ 6-б майык) ёзугаар отчёттуу кылыр.

Шилип алынган продуктулуг таарыжыр утланыышкынының уксаалыг хойларын өстүрер талазы-биле хемчегларни ажылдап кылыр.

Бонитировканың түнелдерин адакты соолунде совхозтарның техниктиг чөвүлелдеринге болгаш райкүүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдеринин чөвүлелдеринге чугаалажып көөр болгаш дараазында чылда хой ажылынга уксаажыдылганы эжиндер талазы-биле ажылдап кылдынган хемчегларни бадылаар.

2. Малдың уксаазын шилип алыры

Хой малдың бонитировказын эгелээрде, тус черге таарыжыр уксаанны зоотехник кижи киизэнгейдиг өөренип көөр болгаш бодамчалыг шилип алыр ужурлуг.

Топ даараарынга таарыжыр кештиг, бүдүн чыл дургузунда озаралдырынга шыдамыккай, эът-дук угланыышкынныг хойларны өстүрүп болгаш болгаш чәртык бөдүүн дүктүг хой ажылынга уксаажыдылга ажылының кол сорулгазы болуп турар.

Таарыжыр кылдыр шилип алдынган хевирнин хойлары дараазында көргүзүүлерге дүүшкен турар ужурлуг: мага-бодуун тургузуу быжыг, шынырак, бажы кудүгүр эвес, хаайы колдуунда конзагар, эр хураганнары азы кошкарлары мыйыстыг болгаш мыйыс чок, хураганнар хойлар колдуунда мыйыс чок, хөрээ болгаш бел кежии делгем, кежи быжыг, даваннары дорт, дүүлгары быжыг, кудуруу узун эвес, а калбак, улуг, чагныг, дүгү ак, сарыгзымаар өңнүг, чөөк хевирлиг хоюг кезээ 80 хуу, төлүгүү чүс хойга онаалтыр 100—105 хураганнарны бээр шынарлыг болур.

3. Хойларны классгарга аңгылаары

Хойларның хей эът, дук, чаш төл бээр шынарларын тодарадыры, үнелеп көөрү, шилип алдынган уксаанын негелделерине дүгжүрүп бадыткаары бонитировканың кол сорулгазы болуп турар. Тус черинин агаар-бойдус байдалдарынга таарыжыры шилип алдынган уксаанын хойларынга кол шынар негелделерниң бирээзии болур.

Хойларнын продуктулуу, мага-бодуунуң быжыг тургузуу, уксаалыг шынары, тус черинин агаар-бойдус болгаш ажылагый байдалдарынга оларны улам ынай өстүрериниге таарыжыры класстарга аңгылаарының үндезини болур ужурлуг.

Уксаа шынарларындан болгаш продуктулуунуң деңгелинден хамааршыыр хойларны аралаштыр, таарыштыр азыраарын, ажаарын, чемгерерин боттандырарынга арганы класстарга аңгылаары берип турар. Уксаажыдылга болгаш ажыглал коданнарынга бөдүүн дүктүг хойларны бонитировкаларда, оларны үш аңгы класстарга хуваар.

Бирги класска шырак мага-боттуг, уксаазын улам ынай экижидеринге эң-не таарыжыр шынарлыглыг хойлар кирер. Ындыг хойларның дүгү дигыш, узун, өңү ак болгаш ак-сарыгзымаар, белеткел стандартының «А» болүүнге дүгжүр, даваннары дорт болгаш бижыг дүүлгалыг, колдуунда кара баштыг болур.

Мага-бот тургузуу ындыг кончуг шырак эвес, ничалзажок даштыкы хевир тургузуу багай эвес, дүгү ярай тәйыс, бедүүзүмээр болгаш ийиги, үшкү класстыы, кудуруу бичежек хойлар ийиги класска хамаарыжыр.

Мага-бодуунуң тургузуу кошкаксымаар, бичежек, эътгири ышкаш.

«А»— уксаага таарыжыр хойларның хевири дээн.

«Б»— эът угланыышкынныг, улуг, чаагай, ничалзажок дук продуктулуу ортумак чергениң хойлары.

«С»— дук продукт бээринче угланыышкынныг. Ындыг хойларның дириг деңзизин шилип алдынган хевирниң бетики негелделеринге дүгжүр болгаш дүгүнүң шынары дыка эки болур.

Дүктүн массазы (сырый, дыгыжы). Дүктүн ол шынарын хой дүгүн суйбап, дөзүн көрүп тургаш, тодаргайлаар. Ындыг шынарлыг «М» деп үжүк-биле демдеглеп айтыр.

«М»— ындыг дүктүн сырый, дыгыжы чогумчалыг, малдың шилип алдынган хевирниң негелделеринге дүгжүр.

«ММ»— дүктүн эң-не сырый, дыгыжын айтып турар.

«МТ»— тарамык дүктүг хойлар.

Дүктүн узунун «У» деп үжүк-биле айтыр. Дүктүн узунун сантиметр-биле хемчээр болгаш чөөктүг, хылзымаар кезектерин ангылап айтыр. Бо түнелдерни «У» деп үжүктүн соонга демдеглээр.

Белеткел стандартын ёзугаар дүктүн сортун ымнаар демдеглээр:

С1 — I класс;

С2 — II класс;

С3 — III класс.

Малдың шынарының ниити үнелээшкинин кылырда, оон улуг, чаагай азы ырбыска байдалын, даштыкы хевир-тургузуун, дүгүнүң деңзизин болгаш шынарын, мага-бодуунуң өзүлдезин үндезин кылдыр барымдаалаар. Ниити үнелээшкинин беш баллдыг система ёзугаар чорудар болгаш дараазында тиктер-биле демдеглеп айтыр:

«00000»— тергинин эки шынарлыг дук продуктулуг, деңзизи улуг, чаагайы четчир хойлар дээни ол.

«0000» — дук продуктулуг, даштыкы хевир-тургузуу таарымчалыг, шилип алдынган уксаага хамаарыштыр улуг, чаагайы четчир өкн шынарлыг хойлар.

«000»— дук болгаш ыт продуктулуг, чогумчалыг даштыкы хевир-тургузуглуг, чамдык четпестерлиг, ничалзажок түгээр хойлар дээни ол.

Тергинин эки болгаш эки шынарның, эки болгаш чүгээр шынарның аразында хойларны «+» болгаш «—» деп демдектер-биле немей демдеглеп база болур.

Шээр малды бонитировкаларының бо бүгү негелделерини совхоз, бригада бүргүзинге шынгыы сагыыры, ол ажылды бедик деңнелге боттандырары хой ажылын хөгжүдеринге, оон продуктулуун бедидеринге, баш санын өстүрериниге чугула ужур-дүзелиг болур.

К. ЧАШ.

Шүрүмнин уксаажыдылга каттыжышкынының кол зоотехниги.

4. Бонитировканы чорудары болгаш ону кылыр аргалары

Хойларны бонитировкалаарының ийи хевири бар — тус-тузунда база класстар айыбиле. Уксаалыг хойларны дус-тузунда бонитировкалаар, а чарыгдалга ажыглаарларын — класстап бонитировкалаар.

Уксаалыг хойларны тус-тузунда бонитировкалаарда, оларның эң чугула уксаз, а ол ышкаш продуктулуг шынарларын, даштыкы хевир болгаш мага-бот тургузуун барымдаалап, бонитировканың тускай аргазы-биле чорудар. Бо бүгү шынарларны шилип, үнелеп көргениниң түнелдерин тускай журналга демдеглээр болгаш уксаалыг хойларның тус-тузунда уксаа карточкаларына чаа демдеглелдерни немей киирер.

Совхозтарның боттарынга чарыгдаар азы дужаар хойларны үүле класстар айы-биле бонитировкалаар, а ындыг коданда төрүүр хойларның болгаш оларның хураганнарының тус-тузунда бонитировказын чорудары албан эвес.

Бөдүүн дүктүг хойларның тус-тузунда бонитировказының түнелдерин демдеглээрин чингедир, бөдүүн болдурар сорулга-биле кол үүлдерин демдеглээринин системазын — бонитировка аргазын доктаадып тургускан.

Хойларның уксаазын — уксаанын адының баштайгы үжүктери-биле демдеглеп айтыр. Чижээ, «ЧКТ»— чолдак улуг кудуруктуг тыва хой дээн

Аът, инек, хой, ошку, сарлык дээн чижектиг азырал малдардан үүле хой эң хой үнүштерни чемге ажыглап турар. Ол үнүштерниң чедеп ажыг хевирлерин оттаар. Кандыгдаа дириг амытан чашпан чивее, а хой ооң чымчак ногаан бажын бо-ла чий берген турар. Ынчангаш ол барыктыг болза, чем муңзавас. Ынча үнүштерни оттаар болгаш, хой аажок далдаачал, одарда бар оттарының үүле экизин шилип чиир.

Хойнуң эриннери аажок шимченгир болганындан кандыг-даа сырый үнүштерини аразындан, өскелеринге дегбейн, үүле турааван оъдун чулуп чиир. Аът, инек болгаш өске-даа малдар оттап каапкан черден хой тодуп алыр, а хой оттаан черден өске малдар от тыппайн баар.

КОШКАРЛАРНЫ ЧЕМГЕРЕРИ БОЛГАШ АЖААРЫ

Бүдүрүкчү кошкарларны чемгерери болгаш аңгы-аңгы мал чемнерин оларга планнаары шагиин үезинден болгаш оларга онаап турар хойларының сантүүнүден хамааржыр. Оларга ийи үе турар: эдержилге үези болгаш аваа үе. Аваа үеде кошкарларны чемгерери оларның азырал байдалындан (кышкы үеде бе, одарладын турар үе бе), дириг деңзизиндеи болгаш назы-харындан хамааржыр. А эдержилге үезинде оларга онаалдадан (хүнде каш катап, кайы хире үе бээри) хамааржыр.

Эдержилгеге ажыглавайн турар үеде (аваа үе) бүдүрүкчүлерни чемгерерининг кол сорулгазы болза, оларның ниити байдалын чогуур деңгелге тургузары болур.

Чемгерилге үренин шынарынга 20—40 хонгаш салдарлыг болуп эгелээрин барымдаалаза чогуур. Ынчангаш эдержилге эгелээрининг мурнунда 1—1,5 ай бурунгаар кошкарларны чемин эдержилге үезиндеги рационче киирер. Кошкарлар эдержилге үезинде чем чивеспеп арып кээр болганда, оларны эдержилгеге чедир семис болгаш ортумактан өрү деңгелдиг кылдыр азыраар херек. Үнелиг чемнерни камнаг болгаш ажыктыг кылдыр чарыгдаарда, кошкарларны чемгеррде чем нормазын, рационну тургузар.

Чаазаана уксаажылга бүдүүлгезинде үре бээр 70—115 кг дириг деңзиллиг кошкарларның хонукта чемгерилге рационну.

Мал чемнери	Хемчээли	Бээр нормазы
1. Шынаа сигени (меде)	кг	2,5
2. Кукуруза силозу	кг	1,5
3. Кызыл-тас шишкинзизи	кг	0,2
4. Сула	кг	0,8
5. Тырткан сүт	литр	2
6. Дагаа чуургазы	кезек	2
7. Дүс	чимир	шаа-биле
8. Сут	ижер	шаа-биле

Бүдүрүкчүлерниң чем рационуның үндезини — бөдүүн чем: кыжын ногаан, эки шынарлыг сигең, чайын — ногаан чер оъду. Бо чемнерден бүдүрүкчүлер чүгле белоктуг болгаш углеводтуг чүүлдерни алыр эвес, харын витаминнерни, а ол ышкаш кошкарларның эдержилгего туралыын бедидер минералдыг чүүлдерни болгаш микроэлементилерни база алыр. Сигенниң болгаш ногаан оттуң шынары эки болган тудумна, кошкарларга концентраттыг чемниң, ол ышкаш витаминнериниң болгаш минералдыг чемнериниң, микроэлементилериниң херээ бичелеп бар чыдар.

Аргалыг-ла болза бүдүрүкчү малдарга меде сигенни белеткеп бергени дээре. Меде сигени концентраттыг чемнер чокта ону солуп болур.

Хоолулуг чемнер бүдүрүкчүлерниң чем чимир хөөнүн экижидер. Ынчангаш оларның рационунга силосту, морковьту киирери чугула. Ол ышкаш рационга малдай алган белоктуг чүүлдерни: хан азы эът-сөөк далганын, балык далганын, тырткан сүттү, балык үнүн киирери ап чугула.

Малды одарладып турар үеде сигенни, хоолулуг чемнерни одарларның ногаан, чаш оъду-биле солуур. Оларның ногаан оъду арай чедишпес болза бүдүрүкчүлерге рацион ёзугаар чаа кескен ногаан сигенни немей бээр.

Бүдүрүкчүлерни хүнде үш катап доктаамал ол-ла үезинде чемгерип турар херек. Оларны тоттуур чемгерген соонда 2—3 шак эрткенде эдержилгеге киирер.

Кошкарларны частан эгелээш орай күске чедир, немелде концентраттыг бербишаан, эки одарларга кадарар. Кошкарларны кадарарынга бедик черлерни ажыглаар. Кышкы үеде кошкарларны кажаалар чамынга үндүрүп агаарладыр болгаш ол-ла черинге чемгерер.

Кошкарларны тургузу азыраар ужурга таваржы бергенде, оларны азыраар кажааларның адаа үргүлчү кургаг, арыг болгаш чырык болур.

Уксаалыг кошкарларны 2—3 дөрбелчин метр хемчээлдиг, тускай өрээлдерге тургузар. Оларны ниити өрээлдерге тургуспас. Үүге дээрге олар аваа тургаш, бот-боттарының кырынче халчып чанчыгып каар болгаш бот-боттарынга дыш бербес.

Бүдүрүкчүлерниң өрээлдерин арыг-силиг тургузар болгаш дөжээн үргүлчү солуп турар. Оларның адаанда чадыы ыяап-ла үргүлчү кургаг болур ужурлуг. Ындыг эргежок чугула негелделерни долузу-биле хандырган соонда, олардан шынарлыг продукцияны алыр болгаш мал бажы өстүрериниң бедик көргүзүглерин чезип алыр ужурлуг бис.

К. САРЫГЛАР,
Барыын-Хемчик райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң зоотехник-инспектору.

Москвада «Овцеводство» павильоннуң тускай комиссязы эрткен чылын ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының Бүгү-эвилел делгелгезинге киришкен дөртен алды кошкарның продуктулуг шынарын хынаан. Оларның он бири чылдың чемпионнары кылдыр үнелеттинген.

Нарын дүктүг кошкарлардан Алтай крайда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг уксаажыдылга заводунуң алтай уксаалыг кошкары чемпион болган. Ол кошкар узуну 10,5 сантиметр, чингези 64 шынарлыг 16,5 килограмм дүктү берген. Ук кошкарның деңзизи 128 килограмм болган.

Мурнуу-казах меринос уксаанның кошкары база чемпион болган. Ооң узуну 11 сантиметр, чингези 64 шынарлыг дүгүнүң деңзизи 15,7 килограмм четкен. Джамбул областа Меркенниң уксаажыдылга заводунуң ол кошкары 124 килограммны баскан.

Чартык-нарын дүктүг хойлардан чемпион атты эът-кир-дүктүг сомгу кавказ уксаанның кошкарынга тывысскан. Ону Ставрополь крайның «Восток» уксаажыдылга заводунга өстүргеп. 128 килограмм деңзилиг ол кошкар 16,5 сантиметр узун, чингези 50 шынарлыг 12,8 килограмм дүктү берген.

Аът, инек, хой, ошку, сарлык дээн чижектиг азырал малдардан үүле хой эң хой үнүштерни чемге ажыглап турар. Ол үнүштерниң чедеп ажыг хевирлерин оттаар. Кандыгдаа дириг амытан чашпан чивее, а хой ооң чымчак ногаан бажын бо-ла чий берген турар. Ынчангаш ол барыктыг болза, чем муңзавас. Ынча үнүштерни оттаар болгаш, хой аажок далдаачал, одарда бар оттарының үүле экизин шилип чиир.

Хойнуң эриннери аажок шимченгир болганындан кандыг-даа сырый үнүштерини аразындан, өскелеринге дегбейн, үүле турааван оъдун чулуп чиир. Аът, инек болгаш өске-даа малдар оттап каапкан черден хой тодуп алыр, а хой оттаан черден өске малдар от тыппайн баар.

Арвид Янович ПЕЛЬШЕ

1983 чылдың май 29-да, чурталгазының 85-ки чылында, аар ааранының соопда, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Арвид Янович Пельше мөчээн. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң коскү ажылдакчызы, чалбыыштыг интернационалчы, ленинчи большевиктерниң алдарлыг бөлүүнүң хоочуп төлээлекчилериниң бирээзи амыдыралыпдан чарылган.

Арвид Янович Пельше 1899 чылдың февраль 7-де Грөнвальд можута (амгы Латви ССР-ниң Баус району) тараачыл ог-бүлеге төрүттүнген. 1914 чылда Арвид Янович Ригага политехниктиг курстарга киргеи. Ында ол удаваанда коммунистиг ажыт организация-биле харылаа туткан. 1915 чылда А. Я. Пельше Коммунистиг партияның хүрээлеңиге киргеи. Ол үеден бээр ооң бүгү ажыл-чорудулгазы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының демисели болгаш төөгүлүг ажыл-херектери-биле тудуш холбашкан.

Делегейниң бирги дайынывың чылдарында Арвид Янович Пельше Риганың болгаш Витебскиниң мастерскаяларында ажылдап, Харьковка паровоз тудуунуң заводунга фрезеровщиктеп, Петроградка штамповщиктеп, Архангельск портунга чүдүрүкчүлеп ажылдап чораан болгаш бергеи-на черинге партия комитеттериниң даалгазы-биле революстуг агитацияны база пропаганданы чорудуп турган. 1917 чылдың февраль революциязының соопда А. Я. Пельше ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Петроград Соведининиң депутадыга сонгуткан. 1917 чылдың июль—августа ол Архангельск партия организациязындан делегат боолу Коммунистиг партияның VI съезданың ажылынга киришкеи.

Арвид Янович Пельше Октябрьның социалистиг Улуг революциязын белеткээринге болгаш чорударынга идепкейлиг киришкеи. 1918 чылда ол Москвага ВЧК-ның (Бүгү-россияның Онза комиссиязының) ажылдакчызы турган. 1919 чылда ол Кызыл Шериге киргеи болгаш ооң хүрээлеңинге он чыл болган, тамааты дайынның фронтуларынга Рига чоогунга болгаш Украинага тулчуушкуннарга киришкеи, а ооң соопда шеригнин политорганнарынга ажылдап чораан. 1929 чылдан 1931 чылга чедир А. Я. Пельше Кызыл профессуранын институдунга өөренип турган болгаш ооң-биле чергелештир Москваның чамдык дээди өөредилге черлеринге башкылап турган.

1933 чылдан 1937 чылга чедир Арвид Янович Пельше Казах ССР-ниң Магаджан болгаш Черноөртүш совхозтарының политилдистериниң начальнигинге, а ооң соопда Москвага Совхозтарның Улус комиссариадынга ажылдап турган. 1937 чылда А. Я. Пельшени башкы ажылынче шилчиткен болгаш аңаа марксизм-ленинизм кафедразының доценттиг атты тывыскан.

1941 чылдың эгезинде Арвид Янович Пельше Латвияның Компартиязының ТК-зының пропаганда болгаш агитация талазы-биле секретарынга сонгуткан. Ада-чүртүн Улуг дайынының үезинде ол пропаганда ажылы-биле чергелештир партия болгаш совет ажылдакчыларны белеткээринге киржип чораан. 1959 чылдың ноябрьда А. Я. Пельше Латвияның Компартиязының бирги секретарынга сонгуткан. Ооң удуртулгазы-биле партия организациязы республиканың экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Латви ССР-ниң Эртемнер академиязын бээр А. Я. Пельше ооң корреспондентке-жигүү.

Арвид Янович Пельше Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XX, XXII—XXVI съездилериниң делегады боолу чораан. Партияның XXII—XXVI съездилериге ол СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге сонгудуп келгеи. 1952 чылдан бээр А. Я. Пельше — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү болгаш ол-ла үеден — СЭКП ТК-ниң Партийжи контроль комитединиң даргазы. Ол ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң 2—10-гу чыыштарының депутадынга, а ол мыкаш РСФСР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Латви ССР-ниң Дээди Соведининиң депутадынга сонгудуп келгеи.

А. Я. Пельше партия болгаш күрүне ажыл-чорудулгазының албан-дужаалдарынга бодунуң бүгү күжүн, байлак дуржулгазын болгаш биилиин марксизм-ленинизмниң ондур улуг идеалдарынга кызыгаар чок бараан болуушкунга бараалгадып чораан. Партия түргузуушкунунуң теориязының болгаш практиказының хөгжүлдезинге, партийжи контрольду организастаарынга болгаш боттандырарынга, партия болгаш күрүне чүрүмүн быжыглаарынга салымышкынын ол киргеп. Аңы-дуңмаалышкы коммунистиг болгаш ажылчын партиялар-биле харылааларны хөгжүдер талазы-биле СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазынга А. Я. Пельше идепкейлиг киришкеи.

Арвид Янович Пельше ажык үүредилге база чаагай сеткилдиг кижи чораан. Ол бодүүн болгаш топтуг, кижилерге кичээнгейлиг база сагыш човангыр чаңы-биле обязаланып турган. Ол партияның болгаш чоннуң ханы хүндүткелия чаалап алган.

Төрээн чүрттүң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш Арвид Янович Пельшеге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты ийи катап тывыскан, ол Ленин орденинбиле чеди удаа. Октябрь Революциязы орден-биле болгаш хөй-хөй медальдар-биле шаңналткан.

Бодунуң бүгү амыдыралын коммунистиг тургузуушкунун улуг херээнге бараалгаткан, Коммунистиг партияның шынчы оглу Арвид Янович Пельше дугайында чырык тураскаал совет кижилериң чүректеринге мөңгеде артар.

Ю. В. Андропов, Г. А. Алиев, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, И. В. Капитонов, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков, Г. Ф. Сизов, Е. К. Лигачев, Б. И. Стукалин, К. М. Боголюбов, И. С. Густов, Г. С. Павлов, А. Э. Восс, А. М. Школьников, А. А. Епишев, С. А. Шалаев, В. М. Мишин, Ю. Рубен, П. Я. Страутманис, А. К. Малмейстер, В. К. Круминьш.

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

• СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаатканы болза:

1. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында ПКК-ның даргазы Арвид Янович Пельшени ооңнукшударып организастаар чазак комиссиязын эштер В. В. Гришин — даргазы, М. С. Горбачёв, Б. Н. Пономарёв, И. В. Капитонов, А. Э. Восс, И. С. Густов олар составтыг кылдыр тургузар.

2. А. Я. Пельшени Кызыл шолге, Кремльдиң хаваазының чанынга орнукшудар.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРО КЕЖИГҮНҮ, СЭКП ТК-НЫҢ ЧАНЫНДА ПКК-НЫҢ ДАРГАЗЫ А. Я. ПЕЛЬШЕНИ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧАЗАК КОМИССИЯЗЫНДАН

Чазак комиссиязының дыннаглыг болза, мөчээн А. Я. Пельше-биле чарлырының ёзулалын кылыры-биле Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынче киреп май 31-де 11-ден 18 шайга чедир ажыттынган.

Арвид Янович Пельшениң аарыынаң болгаш мөчээнииң чылдагаанының дугайында МЕДИЦИНА ТҮННЕЛИ

1899 чылда төрүттүнген А. Я. Пельше өкпе рагындан чарып чораан. Аарыгның байдалы өкпениң ателектазы-биле болгаш өкпе-түрек чедир ажылдавастаарының болуушкуннарының күштелгепи-биле нарыйдаан.

1983 чылдың май 29-та 5 шак 55 минутада түректиң туруунаныңдан ол мөчээн.

Патологоатомикүү шинчилел үезинде диагноз бүрүү-биле бадыткаттынган.

ССРЭ-ниң кадык камгалал министерствозунуң чанында Дөртку кол эргелелдиң начальнигы ССРЭ ЭА-зының болгаш ССРЭ-ниң МЭА-зының академиги, профессор Е. И. Чазов; ССРЭ-ниң МЭА-зының академиги, профессор Н. Н. Малиновский; эртемниң алдарлыг ажылдакчызы, профессор В. Г. Попов; ССРЭ-ниң МЭА-зының корреспондент-кежигүнү, профессор А. Г. Чучалин; ССРЭ-ниң МЭА-зының корреспондент-кежигүнү, профессор М. И. Перельман; медицина эртемиҢиниң доктору И. В. Мартынов; эмнеп турган эмчи А. Я. Заварзина; паталог-анатомия салбырының эргелекчизи Г. Д. Левицкая.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

КУРОРТТАР КӨВҮДЕП ТУРАР

ПРАГА. Чехословакияның улузу санаторий-курорт эмнелгезиниң күрүне четкизин тургусканыңдан бээр 35 чыл болганы демдеглеп турар. Улусчу эрге-чагырганың тилээзиниң соопда чүрттүң ат-сураглыг кадыкшымдыга черлериниң ээлери—ажылчы чонларның калбак массалары апарган..

ЧССР-ниң курорт баазазы эрткен чылдар иштинде соксаал чокка калбартынып база сайзыраң келген. Эм-таң шынарлыг аржаан сутларга үнделээш элээн каш санаторий комплекслерин, он-он кадыкшымдыга курорттарын тудуп тургускулаан. Санаторийлерде оруннарының саны 1948 чылдаазы-биле дөмээргеге, барык үш катаң көвүдээн, дыка хөй курорттарның бүдүн чылда соксаал чокка ажылдаарыңче шилчээнииниң түнелиниде дыштаныкчылар саны база өскеи. Чылдың-на Чехословакияның курорттарынга чартык миллион хире кижи дыштанып болгаш он-он муң кижи оларга эмбулаторлуг эмнээшкинин эртип турар.

Сөөлгү чылдарда республиканың санаторийлериниң хөй кезии эң болбаазырагай дериг-херекселдер-биле дериттингеи болгаш оларда ажылдап турар эмчилер коллективтери дыка хөй аар-берге аарыгларны эжыттырынын дээштир аргаларын шинчилеп тыпкан. Ылаңгыяда иштики органнарның аарыгларын, диабетти, чүрек-дамыр болгаш кеш аарыгларын эмнээр талазы-биле улуг чедиишкин челип алдыңган.

Чехословак курорттарының дөрттүн үжүнүң дыштанакчылары продуктулуг — ажыл-ишчи ваңы-харның кижилери боолу турар. Ынчангаш санатор-курорт эмнээшкинин экономика талазы-биле чугула рольлүү боолу, оларның ажылдаар аргаларын күштелдирериңе болгаш үргүлчүлээриңге идегий кылык турар.

ЧССР-ниң Карловы Вары, Марианске-Лазне, Пьештяни болгаш еске-даа курорттары чүрттүң кызыгаарлыдыңдан мыракда черлерде алдаржаан.

Чылдың-на оларга дыштанып, колдуунда-ла социалистиг чүрттардан, 50 муң ажыг аалчылар дыштанып барып турар.

ЧАА АГААР ОРУУ

СОФИЯ. Болгар «Балкан» авиакомпаниязы чаа агаар оруун ажыктаан. «ТУ-134» самолёт неделя санында-ла бир катаң Бургастан Ленинградка чедир, оон дедир ужудуушкуну кылып, 2 шак 55 минута иштинде 2750 км девискээрни эртип турар.

Амгы үеде чаартынганының болгаш эде тутканының түнелиниде Бургастың аэропорту Болгарияда эң үзэрелериниң бирээзи апарган болгаш үш совет хоорай — Москва, Киев болгаш Ленинград-биле харылажып турар болу берген.

СТУДЕНТИЛЕР — УЛУС АЖЫЛ-АГЫЯЫНГА

БУХАРЕСТ. Брашово университединге 50 мгвт. күчүлүг хат-биле ажылдаар электри станциязын төлевилеп кылган, түдүп тургускан. Ол асинхронныг генератор-биле дериттингеи болгаш хаттың дүргеии секундада 4-тен 6 метр чедир болза-да, ажылдаар аргалыг. Станцияны чогаадып тургузар дүүн башкыларының болгаш студентилериниң хөй кижилиг коллективи ажылдаан.

Амгы үеде Румыниянын дээди өөредилге черлериниде студентилериниң 2100 ажыг эртем шинчилелдери санаттынып турар. Оларда 73 муң студентилер ажылдап турар. Ооң аңгыда 3000 шинчилел болгаш төлевилел кылдыңның каттышкан коллективтери база бар. Сөөлгү үйи чылда олар 25 муң ажыг темаларны ажылдап кылган. Оларың ол ажылдарының барык үштүн ййи кезии практиканга ажыглаар кылдыр сүмелеттингеи.

«ЭРТЕМНИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!»

ГАВАНА. Кубаның Эртемнер академиязының дээди чөвүлелиниң чыл санында болур чөвүдел хуралы аңаа «Эртеминиң чедиишкиннерин — амыдыралга!»— деп кыйгырыгның алдабиле боолу эрткеи. Бо чылын амгы үениң эртем-билиглериниң талазы-биле 135 муң ажылдарны конкурска киргеиниң ооң киржикчилери демдеглээн. Эртемнер академиязының шкиналдарын болгаш дипломнарын-даа тывыскан үидезин ажылдарның авторларының праэмида үүле арыг эртеминиң төлээлекчилери эвес, харын база врактың-специалистер база бар.

Чаа лауреаттарның ажылдарының бедик деңнелиниң ол чөвүдел хуралга демдеглээн. Ол чорук эртем-техниктиг базаларны үргүлүү калбартып, үидезин чурттакчы кадрларны белеткээриниң дугайында салгып салымнакшынын ачызы боолу турар. Бо хүннерде чуртта 30 муң ажыг дипломнуг специалистерниң үштүн бирээзи шинчилел ажылдарында киржип турарлар.

ЧАА ХЕВИРНИҢ КЫЛЫГЛАРЫ

БУДАПЕШТ. Бо чылын венгр ишшина тудуушкуунуң бир үүс ажыг бүдүүлгелерин кылыгларның хевир-тургузуун болбаазырадырының программазында киржип эгелээн. Ооң сорулгазы — амгы үениң негелдезинге дүүшкеп, улус ажылагыйының калбаа-биле хереглеттинер, дыштыкыга-даа херек ыңдыр продукциянны кылып үндүрери боолу турар. Чүгле бо чылын безин машина кылыр бүдүүлгелериниң хаалгаларындан кылыгларының 2500 ажыг чаа хевирлери үвер. Ол программаны боттандырар дээш бүдүү-бүдүү бүдүүлге черлерин чаартып, амгы үениң болбаазыраңгай технологиязын ажыглап эгелеп турар.

Адырның эң улуг бүдүүлгелериниң бирээзи — венгр судно болгаш кран кылыр заводта бо хүннерде улуг ажылдар кылыңның турар. Совет инженерлериниң болгаш техниктериниң дорт киржилгези-биле ында кылып турар чаартылгалар ында бүдүрер кылыгларның хемчээли барык 60 хуу чедир чаартыр арганы боор.

АНЫЯКТАРЫҢ ДАЙЫНЧЫ АВАНГАРДЫ

Эрте-бурунгу Камбучиядан ааныяк чурт деп ядап турары таварыгга эвес. Чүс-чүс чылдар дургузунда турун келгеи цивилизациялыг болгаш иудыгуралыг кижилериниң кайгамчык черинде чалмы, шапкын амыдырал хайынгы чыдар. Камбучий улус болуунуң төөгүзүнүң чаа арнаварын бижип турар. Чаа инитилел тургузукчуларының бирги одуругунда аныяктар чоруп олурар. Ооң дайынчы авангарды — Камбучияның улустуң революстуг Яштелги (КУРЭ) чоокта чаа түргүстүнген болза-даа, улам активчи рольдуг болуп турар, хой качыгдалыг чурттуң солдарын болгаш кыстарын ол организация партияның ажылдан кылгоны. Улус ажыл-агыйын катаң тургузарының планын күүседиргиниң мобилизастап турар.

Белен эвес айтырыгларны шиитпирлээр үшүрге чурт таварыгга турар. Америка шериг болуктериниң Индий Кытатка агрессиязының болгаш кем-буруулуг полготчу сүлчээниң барык-ла дөрт чыл дургузунда калчаарап келгениниң уржуктары кандыгыл деп чүве ам биилиниң турар. Полготчу эзээргеи чорук чүгле чурттуң экономиказын хоозураткан эвес, харын национың эртем-биликг талазы-биле күчүзүнге коргунчуг согуушкунну таварыштырган.

Революция тиилээн соопда Камбучияның улусчу революстуг партиязы аныяктардан карак салбайн барган. Улус өөредилгезиниң системазы эң ыяска дуусканы иштинде катаң тургустуган, кежээки өөредилге черлери ажыттынгылаан, аныяк салгалдың кижилериниң арказында улуг таймлыбыр болгаш кижизидилге ажылы чоруттуунуп турар. Ол ажыл чогуур түңнелдерни берип турар.

Амгы үеде Камбучия Улус Республиканың амыдыралының бүгү адырларында аныяктар эң шалыпчы киржилгелиг болуп турарлар. Республиканың чепсектиг күштеринче эки турачылар өөредилгезиниң дугайында Таиландының денисээринден Камбучияже халдаашкыннарны кылып турар полготчуларны чылча шивер дээш кирип турар. Оолдар болгаш кыстар бижик биилеп чорукту узуткаар талазы-биле каникулга, заводтарга болгаш фабрикаларга, ындыг тургузарынга кирилип, кежээ ажыл-агыйны кодургенге таарачыл кооператорларга дузалажып турарлар.

Камбучияның улусчу революстуг аныяктарының авиалелин тургускандан бээр чүгле ийи ай эрткеи болзажок, ооң комитеттери пайысызалга болгаш республиканың ескедаа улут-улуг хоорайларында хөделиг эгелей бергеннер. КУРЭ-ниң эге организациялары хамыктың мурнунда үлегүр бүдүүлгелериле, шериг кежектеринде — моделеддег, белеткеттингеи аныяктар хөй черлерде — тургустуунуп турар. Келээде база ажыл калбарып турар.

Чехословакия сөөлгү үжен чылдың иштинде Совет Эвилелинге 2000 ажыг «Шкода» дээр локомотивтерни чорудуп берген. Ол машиналарның конструкциязы шимчээшкининиң ажыл чок болуруун хандырар болгаш электри энергизынга дыка камналгалыг.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң демир-орук шугумнарынга тертиин таарымчалыын чүрек кырында бадыткаан 62-Е дээр электровоз.

ЧТИ-СЭТА-ның фотозу.

АФРИКАНЫҢ МУРНУУ ЧҮГҮ: ЧААРТЫЛГА ЧАЙЛАШ ЧОК

Май 25-тен 31-ге чедир бүгү делегейге Африканың мурнуу чүгүнүң улустарының демисели-биле эп-сеткил каттыштырарының неделязы боолу эрткеи. Ол девискээриниң улустарының тускайлаң аныяк күрүнелерни камгалаар дээш база сөөк-язы ылгаар колониалдыг мөлүүделге удур демиселге чедиишкиниг боолу турары чигзиниг турбас, шинчалаалаа ында Барыын чүктүң холгаарлаашкыны кажаалгызындан-даа калбарган, Мурнуу-Африка Республиканың агрессия үүлгедиишкиннери күштелгеи.

Ол диптиң мурнуу чүгүнге сөөлгү болуушкуннар аңаартеидтиг системазының божанналжының дугайын черектелеп турар. Мурнуу-Африка Республиканың чүрттакчыларының бүгү бөлүктери, оларның-биле казы ак-даа кештиглер, сөөк-язы ылгаар чорук-биле демиселге калбаа-биле киржип турарының, ажылчын шимчээшкининиң кажаалгызындан-даа артык кодургенииниң дугайын ол фактылар чугаалап турар. Мурнуу-Африка Республиканың хамаатының эргелер болгаш хостаалга дээш улустуң боо-чепсектиг демисели дыка күштелгеи.

Африка диптиң мурнуу чүгүнде байдалдың ийиги чүгүлә хевири — мурнуу-африканчы сөөк-язы ылгакчыларының ужелеттиргеи боттарының чүрттүнга хамаарышпас чорукту тыпсыры дээш намибия улустуң демисели-ниң кажаалгызындан-даа артык кылыр калбарганы болур. АКШ болгаш ооң НАТО-да эвилелчилэри ол чүртка хамаарышпас чорукту тыпсырынга шаптыктаар дээш бүгү чүгүлерни кылып турар.

Намибияга хамаарышпас Барыын чүктүң сөөлгү кыларойлуг самалы — Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсырының болгаш Анголадан куба интернационалчыларны үнүгүрериниң дугайында Рейганның администрациязының кылганы база расисчилерниң детпээни ол ийи шуут аңы айтырыгларны «холбаарының» идеязы боолу турар.

Африка диптиң мурнуу чүгүнүң демисежин турар улустарының талазында хамаарышпас африкан чүрттар, социалистиг дем каттыштырылгалыг күрүнелери, бүгү делегейниң демократтыг хей-ниитизи турлуп турар.

В. МАТЯШ.
В. КОРОЧАНЦЕВ.
Ю. ПЕВНЕВ.

Буруу-капиталисмде

ЧУРТТАКЧЫЛАРЫ ДЕЗИП ҮНГЕН ХООРАЙ

Эрткен чазын америк Таймс-Бич хоорайга (Миссури штады) хөлзээшиннииг-ле болган. Олумнуг айыыл дыргежеп ол черден бой-сагыш боле хаара тудуп, оон 2,5 муң бүгү чүрттакчызы баш углаан черлерже дезипкеп. Бойдуг камгалалының төлазы-биле агентствозунуң специалистериниң санаапы-биле алырга, калыкшылга, амы-тынга айыылдыг, чогуур деннелинден чүс катаң хой, диоксин-биле Таймс-Бич хоорайның девискээриниң кавыынга сугларының хөрлүүг, кудумчулар болгаш шөлдер хоранналтынган. Вьетнам дайынынга америк шериг күштериниң ажыглап турганы хоран «эй эжент оранж» будүмелдиң кол составы диоксин турган.

Ол будүмел Таймс-Бичиниң кудумчуларынга канчап бар апарганыл? Химия заводун тургускаанының соопда бо бичежек хоорай бөгүнгү байдалга таварыштыкан. Чыглы бергеи артынчыларлан дүргеи алырлың алыры-биле заводчун ээзи бир кижини хөлезилеп алган. Диоксин холуксаалыг нефтепродуктуларны кудумчуларга, мал озарларынга ажык соөртүп, олүм-чидимниң хайын демгизи тарадыкан.

Хамык болуушкун 70 чылларның эгезинде болган. Таймс-Бич хоранналтынган. Ынчалза-даа кандыг-даа хемчеглер эрткеи чылдың декабрь айга чедир алдынмаан. Диоксин-биле хоранналтышкынның деннелин санап көргеи. Хоорайга айыыл дыргелгенин ынчан тодаратка. Чурттакчыларны дүргеи кожүреринин дугайында ынчан шиитпир үндүргеи.

Миссури штаттың картазынлан Таймс-Бич хоорай дүжер, ынчалза-даа Американың хоорайларынга болгаш суурларынга хоран артынчылары моон мурнундагызы дег шиитпирлеттинмейн арткан. «Ньюсуик» журналдың бижип турары-биле алырга, диоксин-биле хоранналтышкынның таварылгалары Миссури штаттың 21, Иллинойстин — 2 пунктуларынга болган.

Айыылдың чылдагаанынары ангы-ангы. Оон кол чылдагааны — химия будүүлгелериниң хоран артынчылары. Чыл санында-ла 35 миллион хоран будүмелдерни америк химия үлетпүрүнүн улуг-биче будүүлгелери черже, агаарже ундүрүп турар.

Хоран будүмелдерни чок кылырының дыка хөй ажыктыг аргалары бар. Ынчалза-даа олча-ажык сүргеи хоренгитеннер акша-хоренгизиня чарыгдаарын харамнанып, артынчыларны черже төп турар. АКШ-тың 50 муң бок төгер шөлдери, 180 муң онгарлары, хөлдери болгаш суг шыгжамырлары хоран будүмелдерби-ле долдуган.

Суг хөрзүнүнүн хоранналтышкынны улуг айыылды болдуруп турар. Химиктиг хоран-биле түс чернин сугларының оо-хоран апарганы дээш Калифорниядағы Лос-Пасеос еруунун чурттакчылары «Фейрчайлд камера энд инструмент корпорейшн» фирмага буруу хүлээдирин негээн. Оо-хоранналган сугну ажыглааныңың үржүүнээн кижилер аарып, саатту хераженнер хүлүү үргүларны божуп турар таварылгалар улашкап турун берген. Сугларының бакшыраанындан, аңы авае апарганындан Массачусетс штатта Вуберн хоорайның чурттакчылары эпидемияга таварышкан, хөй-хөй чаш кичилер өлген. Химиктиг будумелдер-биле хоранналганыңдан ниитиниң ажыглалынга турган чамдык сугларны Нью-Йоркта, Дью-Джерсиде, өскелээ черлерде каггаи.

Ындыг-даа болза хоран артынчыларны корпорациялар кайы-хамаан чокка төгер чоруун уламчылавышаан. Транспортка, артынчылар соөртүрүнге үнер чарыгдалдарын эвээжедир дээш канализзация системаларынче, бок төгер черлерже хоран артынчыларны дүне, оор ёзу-биле төп турар.

Бойдуг камгалалының агентствозунуң бүгү карак кызышкыны тургустуган байдалды өскертип шыдавааи. Оон калында амгы америк эрге-чагырга агентствозунуң бюджединиң 48 хуузун кезип кадпкан. Корпорацияларның ажылын контрольдаарынга ол чорук багай салдарлыг болган. Ол-ла «Ньюсуик» журналдың бижээни болза, Каттышкан Штаттарның кайыызаа булунунга Таймс-Бич хоорайга таварышкан айыыл болуу берип болур.

А. НЕЧАЕВ.
(СЭТА).

МЕГЕЛЕТКЕННЕР

Афган революциязы шүүлдээр, Пакистанның девискээриниден АДР-ге удур боо-чепсектиг интервенциязы агартыр дээш барыын чүктүң пропагандистери километр-километр телетайп лепталарын, тонна-тонна типограф будүктарын чарыгдап турар. Антиафган кампанияга кол черин «афган дезинчилерниң айтырыгларын» деп чүгаа эзлеп турар. Барыын чүктүң парлалгазының үргүлчү бижин турары, барыын чүктең акша болгаш боо-чепсек алыр дээш контрреволюциянын чогаадып база хөөредип турары ол «айтырыг» хей чүве болуп турарын фактылар бадыткаан. Барыын чүк күүдөлерни, бирги эзлегеде, АКШ ташкүүрүлүг байдалды Мурнуу-Барыын Азияга тургузар дээш кужениишкининиң үндүрүп келгеи.

Делиде АДР-ниң элчин черинден чаа афган паспорттарны хавырык, кадыг күш-ажылга чанчыккан тараачын холдарның тудуп турарын көрдүвүс. Документилериниң эзлери — Афганистандан 1981 чылда үнеген Абдул болгаш Назир алышкылар. Олар даштыкыже чүге үнүп келгеннерил? Бир катаң бистиң суурувуска, боо-чепсектиг дээрбечилер көстүп келген, — деп, Абдул чугаалаан. — Контрреволюсчу пропагандага алыспазын үдүүлегиглерге мулла Лал Мухаммед кыйгырган. Ол дээш суурнун чурттакчыларының каравага олар оны араатанзыг ёзу-биле өлүрүп каан. Пакистанче чорувас болдунарза ат кылыр бис — деп, суурнун чурттакчыларынга кыжанган. Эт-севинисти, бажыңывысты, мал-маганывысты ааапкаш, төрээн черивистен ыраак, чажыт көкпалап, өг-бүлелеривис-биле Пакистанче чоруур ужурга таварышкан бис. Оон соонза билгенивис болза, тус черниң байлары-биле ол дээрбечилер бистиң эт-севивисти, мал-маганывысты үдежип алган болган. Пакистанга барывыларга, ажыл мунчок, амыдырал магалыг — деп, турганнаа, ол меге болган.

Пропагандага болгаш дээрбечилерге мегелеткеи Абдул болгаш Назирниң, өскелериннээ өг-бүлелери аар-берге чоруктуу эрткеи.

— Кашмирде Азадта (Джамму болгаш Кашмир деп индий штаттардаа Пакистанның эжелеп алган черлерни (Корр. тайылбыры.)) «дескеннер лагеринге» иворивиске, бистиң өг-бүлелеривисти ангылап каапкан. Акым-биле меним тускай лагерьге хоруглаан алгаш, холга боо-чепсек берип каан. Афганистанче катаң чорувар, чазакка удур демисежиннер. Казайларывыларны, уругларывыларны өске лагерьге тударбис, оон башка дезе бээр болгай силер дээн. Бистиң дазагаларывысты күүседир болзунарза, өг-бүлеңерге ужуграштырар бис. Болуунун талазынче кижилерни дээрбечилер ыяпаар киирип ап турган. Ынангыяда бо талазы-биле Лаванг болгаш Сали тергинден турган — деп, Назир чугаалаан.

— Холга боо-чепсек-биле чурттун хостаалгазынга удур демисежиннеден ойталаанна-рым олар истеп-сүрүп турган. Оларның өг-бүлелерин аш-чүткә, кызагдалга таварыштырганнаан. Долу бүгүрел-биле чугаалап болур мен, «дескеннерге лагерьнинө» туттуруккуларны чурттуңче дорааи чанарын кончок күзеп турарлар. Ынчалза-даа оон хостаалып үнери дыка берге — деп, Абдул беседага улашкаи.

Өг-бүлелери-биле кады Абдул болгаш Назир Индияже дезиптер аргалыг болган. Контрреволюциянның кара херектерни олар карап-биле көргеи. Кем-херек бүүдүгениннинге кижи бүрүзүн контрреволюция чыгаа турар.

Делиде АДР-ниң элчин черинге Абдул болгаш Назир чедип келгеи. Олар ам Афганистанче, төрээн суурунче чанарынга бедеткеннин турарлар.

— Чаңын келгеш, хамык шыкпы чугаалаар бис — деп, олар чугаалап турарлар.

Ч. БОХОНЬКО.
СЭТА-ның корр.

КАЯА ӨӨРЕНИРИЛ?

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ

Хүндүскү, кежээки болгаш бот-ооредилгелиг салбырның 1 курузунга студентилер хүлээп ап турар.

Автотранспорт факультединге. Чедип алыр мергежилиг — «автомобильдер болгаш автоажыл-агый».

Тудуг факультединге. Чедип алыр мергежилиг — «Үлетпүр болгаш хамаатты тудуу».

Ооредилгенин кежээки салбырынга дараазында мергежилдерге: «автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы», «үлетпүр болгаш хамаатты тудуу».

Ооредилгенин бот-ооредилгелиг хевиринге дараазында мергежилдерге: «автомобильдер болгаш автоажыл-агыйы», «үлетпүр болгаш хамаатты тудуу».

Биллиришкиннээр киреринин, киреринин экзаменнерин дужаарының хүүсаалары:

хүндүскү салбырларга киреринг күзээнериниң билдиришкиннерин июнь 20-деп июль 31-ге чедир хүлээп алыр, киреринин экзаменнерин август 1-деп 20-ге чедир дужаар, август 20—25 хүнеринде кирер саналар.

Кежээки салбырга ооренирин күзээнериниң билдиришкиннерин июнь 20-деп август 31-ге чедир хүлээп алыр, «автомобиль болгаш автоажыл-агый» мергежилинге киреринин экзаменнерин ийи хүүсаалга чорулар: августуң 1-деп 10-га чедир болгаш сентябрь 1-деп 10-га чедир. «Үлетпүр болгаш хамаатты тудуу» мергежилге киреринин экзаменнерэ сентябрь 1-деп 10-га чедир болуп.

Институтка киреринг күзээнер дараазында эртемнерге киреринин экзаменнерин дужаарлар: физикага (аас-биле), математикага (аас-биле), СССР-ниң тоогузунге (аас-биле);

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле);

«География» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), математикага (аас-биле), СССР-ниң тоогузунге (аас-биле);

Билдиришкиннерни май 30-га чедир дараазында документилерни ыяап-ла капсырлаштырганы-биле хүлээп ап турар: билиниң дугайында документ (болу), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы (№ 286), ажылдап турар черинден характеристика, 3х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни чорудар адреси: Кызыл, Ленин кудумчузу, 36. Пединститут, бот-ооредилге салбыры. Телефон № 2-20-36.

Чогуур факультетке шилип алган мергежилин ёзугаар хүлээп алыр дугайында биллиришкиннии институттуң ректорунуң адынга, сөөлгү ажылдап турган черинден характеристика-рекомендацииняы профбилел организациязының удурукчузунуң бадыткааны-биле, ниити билиг школаларының ооренikчилери директорунуң, класс удуртукчузунуң, комсомол организациязының шынзытканы-биле, (ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халажып келген шериг албанныларга шериг кезектериниң рекомендациязын киирери албан эвес), ортумак эртем дугайында документиниң болу-биле, ортумак ооредилге черлерини доосканнар — дипломуя (демдектери-биле кады), 6 санныг 3×4 хемчээлдиг бөрт чок чуруктар, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге-биле, медицина шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар) киирер.

Паспортту, шериг биледин болу ап чоруур. **Документилерниг биллиришкиннии дараазында адресче чорудар:** 667001, Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4.

КЫЗЫЛДЫҢ БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИ

1983-1984 ооредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

1. **ШКОЛА САЛБЫРЫ** (8 класс доосканнарга). Эге класстар башкыларын болгаш удуг пионер вожатыйларын белеткеп турар. Ооренир хуусаазы — 3 чыл 4 ай. Орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

2. **ШКОЛА САЛБЫРЫ** (10 класс доосканнарга). Эге класстар башкыларын болгаш узаткан хүн болүктериниң кажызындакчыларын белеткеп турар. Ооренир хуусаазы — 2 чыл 10 ай. Орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

3. **ШКОЛА НАЗЫ ЧЕТПЭЭН УРУГЛАР АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИҢ САЛБЫРЫ.** (10 класс доосканнарга). Уруглар садтарының кижизидикчилерин белеткеп турар. Ооренир хуусаазы — 1 чыл 10 ай. Орус дылга (диктант), ССРЭ тоогузунге (аас-биле) шылгалда дужаар.

4. **ШКОЛА НАЗЫ ЧЕТПЭЭН УРУГЛАР АЛБАН ЧЕРЛЕРИНИҢ САЛБЫРЫ.** (8 класс доосканнарга). Уруглар садтарының кижизидикчилерин белеткеп турар. Ооренир хуусаазы — 3 чыл 4 ай. Орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

5. **КҮШ-АЖЫЛ САЛБЫРЫ.** (10 класс доосканнарга). Ортумак школаның 4-8 класстарынга күш-ажыл болгаш черчение башкыларын белеткээр. Орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар. Ооренир хуусаазы — 1 чыл 10 ай.

Школа болгаш школа назы четпээн уруглар албан черлериниң салбырларынга кирер кижилериниң музыка дыңнаар артаазын хынаар. Школаны 4 болгаш 5 демдектиг доосканнарны киреринин шылгалдазы чокка (пландан 60 хуузун) хүлээп алыр.

Педучилищеге кирерде дараазында кижилер чингелде алыр эргелиг:

1. Мактал бижиктер азы алдын медаль-биле шаңнатканнар.
2. Совхоэтардан, будүрүлгелердеп, организациялардан доктааттынган чурум ёзугаар чорутканнар.
3. Ооренири-биле шилип алганы мергежилинге 2 чылдан эвээш эвес уе иштинде ажылдаанар.
4. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес уе иштинде албан эртиргеш, халашкан шериг албанныглар.

Документилерни Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң дамчыштыр чорудар. Адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунуң № 30 бажың, телефоннар №№ 2-41-44, 2-22-50.

Алтай болгаш Бурят кодээ ажыл-агый институттары хүнүскү салбырларга кирер күзелдиг кижилерге белеткелдин киргеп ооренир курузунга хүлээп алышкынын чарлап турар.

Ооренирииң хуусаазы — 2 ай курска май 15-тен июль 15-ке, чангыс ай курска — июль 1-деп август 1-ге чедир.

Ооренирин дээш акшаны шилчидер адреси: **Барнаул хоорай, Курбанк эргелеги, № 140004 агар сан.**

Кызылдың үлетпүр бараанчарының садыының магазинниринге ажылдавышаан, ооренир садыгжыларны болгаш кассирлерни база чалап турар. Кызыл хоорайда чурттап турар, ортумак билиглиг кижилерня хүлээп алыр.

Айда 54 рубль стипендияны албыштаап, 6 ай иштинде ооренир.

Ооредилгени дооскан соонда оларны Кызылдың үлетпүр бараанчарының магазинниринге ажылдадып чорудар.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕЗИ: Октябрьская кудумчу, 29, Кадрлар киллизи. Телефон № 2-42-49.

1—2 класстың хоорайлар аразынга рейс кылыр чолаачыларны, хүндүс болгаш дүнеки-даа үелерде автобустар септээр слесарьларны, автоэлектриктерни, слесарь-жестянщиктерни, мотористерни, агрегатчыларны, кол механиктиң киллизиниң слесарьларын, үзеңмекчы-бызаанчыны, будүрүлге черинің арыглакчыларын, контролёрларны, абонемент талонарын пептередир кондукторларны, сумка кассазының кассирни, кассеталар үштүр кондукторларны, табельщиктни, секретарь-машинакчыны, автобус билеттерин пептередир агентинни ажылдаарыбыле чалап турар.

Айтырыг тургузар адреси: Кызыл, Дружба кудумчузу, 55. ПАТБ, кадрлар киллизи, хүндүс болгаш дүнеки-даа үелерде автобустар септээр слесарьларны, автоэлектриктерни, слесарь-жестянщиктерни, мотористерни, агрегатчыларны, кол механиктиң киллизиниң слесарьларын, үзеңмекчы-бызаанчыны, будүрүлге черинің арыглакчыларын, контролёрларны, абонемент талонарын пептередир кондукторларны, сумка кассазының кассирни, кассеталар үштүр кондукторларны, табельщиктни, секретарь-машинакчыны, автобус билеттерин пептередир агентинни ажылдаарыбыле чалап турар.

Айтырыг тургузар адреси: Кызыл, Дружба кудумчузу, 55. ПАТБ, кадрлар киллизи, хүндүс болгаш дүнеки-даа үелерде автобустар септээр слесарьларны, автоэлектриктерни, слесарь-жестянщиктерни, мотористерни, агрегатчыларны, кол механиктиң киллизиниң слесарьларын, үзеңмекчы-бызаанчыны, будүрүлге черинің арыглакчыларын, контролёрларны, абонемент талонарын пептередир кондукторларны, сумка кассазының кассирни, кассеталар үштүр кондукторларны, табельщиктни, секретарь-машинакчыны, автобус билеттерин пептередир агентинни ажылдаарыбыле чалап турар.

КҮРҮНЕНИҢ КЫЗЫЛДА ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

Кызылда күрүненин педагогика институдунуң заочное салбыры дараазында мергежилдер тапазы-биле 1-ги курска студентилер хүлээп алырын чарлап турар.

1. Математика.
2. Орус дыл.
3. Педагогика болгаш эге ооредилгенин методиказы.
4. Биология.
5. География.

Киреринин шылгалдаларын 1983 чылдың июнь 1-деп июнь 11-ге чедир дараазында эртемнерге дужаар:

«Математика» мергежилге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ тоогузунге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге ооредилгенин методиказы» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ тоогузунге (аас-биле);

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле);

«География» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ тоогузунге (аас-биле);

Билдиришкиннерни май 30-га чедир дараазында документилерни ыяап-ла капсырлаштырганы-биле хүлээп ап турар: билиниң дугайында документ (болу), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы (№ 286), ажылдап турар черинден характеристика, 3х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни чорудар адреси: Кызыл, Ленин кудумчузу, 36. Пединститут, бот-ооредилге салбыры. Телефон № 2-20-36.

ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУ

1983-1984 ооредилге чылында хүндүскү болгаш бот-ооредилге салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

Очпос салбырга ооренирииң хуусаалары мергежилдер айны-биле мындыг:

агропомия, зоотехния, ветеринария (10 класс доосканнарга) — 2 чыл 6 ай.

ветеринария (8 класс доосканнарга) — 3 чыл 6 ай;

кодээ ажыл-агыйны механизастаары (8 класс доосканнарга) — 3 чыл 10 ай;

кодээ ажыл-агый будүрүлгелериниң бухгалтер үчёду (8 класс доосканнарга) — 2 чыл 10 ай.

Бот-ооредилге салбырга ооренирииң хуусаалары мергежилдер айны-биле мындыг.

агропомия болгаш зоотехния (8 класс доосканнарга) — 4 чыл 6 ай;

агропомия болгаш зоотехния (10 класс доосканнарга) — 2 чыл 6 ай;

кодээ ажыл-агый будүрүлгелериниң бухгалтер үчёду (8 класс доосканнарга) — 3 чыл 9 ай.

кодээ ажыл-агый будүрүлгелериниң бухгалтер үчёду (10 класс доосканнарга) — 1 чыл 10 ай;

кодээ ажыл-агыйны механизастаары (10 класс доосканнарга) — 2 чыл 11 ай.

кодээ ажыл-агыйны механизастаары (8 класс доосканнарга) — 4 чыл 11 ай.

Техникумга ооренирин күзээн болгаш будүрүлгеден адырлыг кирген кижилерни 30 харга чедир, бот-ооредилге салбырынга — назы-харын барымдаа чокка хүлээп алыр.

Техникумга кирерде чингелделер алыр эргелиг кижилер: ниити билиг школазын дооскаш, мактал бижиктер (хуудустар) азы алдын болгаш мөнгүн медальдар-биле шаңнатканнар, а ол ышкаш профтехучилищени доозарда шылгаранган дипломну алганнар: ортумак түскай ооредилге черлериниң совхозтарының болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунуң түскай чоруткан кижилери: ооренири-биле шилип алганы мергежилинге болгаш анаа домей ажылдарга 2 чылдан эвээш эвес уе иштинде практиктиг ажылдаан кижилер, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес уе иштинде албан эртиргеш, халашкан шериг албанныглар.

8 классты дооскап соонда ооренип кирер дээш кижилер орус дылга (диктант), математикага (аас-биле), 10 классты доосканнар — литературага (чогаадыг), математикага (аас-биле), ыпчаарга зоотехния, агропомия, ветеринария салбырларынга 10 классты дооскан кижилер — литературага (чогаадыг), химияга (аас-биле) киреринин шылгалдазын дужаар.

8 болгаш 10 класстарны дооскапының дугайында документиге 4 болгаш 5 демдектиглиг кижилерни очпое салбырга бүгү мергежилдерге, а ол ышкаш заочное салбырга — агропомия болгаш зоотехния салбырларынга киреринин шылгалдалары чокка хүлээп алыр.

Техникумга ооренирииң дугайында биллиришкиннии чангыс ай хевир-биле мооң адаанда документилерни кошкаш киирер:

сес чыл школазың дооскапының болгаш ортумак билигнин дугайында документ;

286 майыктың эмчи шынзылгазы;

күш-ажыл дептеринден ушта бижилге;

ажылдап турар черинден шынзылго:

будүрүлге характеристиказы (бот-ооредилге салбырга кирип турарларга база хамааржыр).

борт чокка тыртырган 3х4 см. хемчээлдиг 6 фото-чурук.

Ооредилге черинге келгепле ооренирин күзээн кижилер паспортту азы торуттунгенининң дугайында шынзылганы, шериг биледин (курлавырда шериг албанныглар), кинр бижиткен шынзыдылганы (келдирер назылыг кижилер) боттары көргүзер.

Бот-ооредилге салбырга биллиришкиннии июнь 1-деп декабрь 20-ге чедир хүлээп алыр.

Киреринин шылгалдалары 1983 чылдың августуң 1-деп 20-ге чедир, октябрь 17-деп 19-ка чедир, декабрь 12-деп 14-ке чедир болур.

Кодээ ажыл-агыйның будүрүлгезинин бухгалтер үчёдунга ооренирлерни кинр санаары сентябрь 25-теп 30-ге чедир, зоотехния, агропомия, кодээ ажыл-агыйны механизастаарының салбырларынга — 1983 чылдың декабрь 25-теп 31-ге чедир.

Очное салбырга кинр санатканнарны ниити чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар. Үндезин национальдың кижилери ог-бүлезинин материалдыг байдалынын дугайында шынзылга барда, күрүненин долу хандырылгазы-биле ооренир.

Тываның кодээ ажыл-агый техникумунуң очное болгаш заочное салбырларынга киреря-биле биллиришкии киирген кижилерни белеткел курузунга хүлээп алырын база чарлап турар. Анаа хүлээп алышкын 1983 чылдың июнь 1-деп июль 1-го чедир болур. Курска 8-10 класстарны доосканнарны болгаш ол-ла класстарда ооренип турарларны, совхозтарда болгаш оларның албан черлеринде школа дооскап соонда ажылдап турар кижилерни хүлээп алыр.

Курсту дооскапының соонда дыңнакчыларның дужаар шылгалдалары техникумга ооренип кирер эргелиг боор.

Белеткел курузунга хүлээп алырының дугайында биллиришкиннии техникумнуң директорунга кирер болгаш анаа ооренир дээш 20 рубльди төлээнининң шынзылга квитанциязын кожар. Ооренирииң хелезизин Кызыл хоорайның кандыг-даа почта салбырында 12055 санажылга счёдунга шилчидер.

Документилерни Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 5 бажыңда хүлээп ап турар. Айтырыг тургузар дээш №№ 2-36-04, 2-55-93, 1-43-08 телефоннардан айтырып ап болур.

КЫЗЫЛДЫҢ УРАН ҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1983 чыддасургуулдар хүлээп алырын чарлап турар. Аныяк солдар, кыстарны училищенин культура-чырыдыышкын ажылдарының салбырынга «Клуб ажылдарының режиссёру» деп мергежилге ооренирин чарлап турар. Ооренириннин хуусаазы 3 чыл. 10 классты дооскап болгаш культура албан черлеринде ажылдап турар аныяктарны ол салбырга хүлээп алыр. Училищеге киреринг күзээн кижилер мергежилинин айны-биле шылгалзаны дужаар: шулуктерни номчуур, беседа кылыр, проза чугаалаар, орус дылга болгаш литературага (чогаал бажыңы), ССРЭ тоогузунге (аас-биле) шылгалда дужаар.

Директорнуң азынга дараазында документилерни кошкан биллиришкиннии киирер: 286 майыктың эмчи шынзылгазы, билининиң дугайында документ (болу), 3х4 см. хемчээлдиг фото-чурук, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, культура киллизиндеп чоруткан бижик.

Документилерни 1983 чылдың июнь 9-ка чедир хүлээп алыр.

Киреринин шылгалдалары 1983 чылдың июнь 10-дан эгелээр.

Училищенин адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, № 2 бажың, Кызылдың уран чүүл училищези, № 38 кабинет.

БЕЛЕТКЕЛ КУРСТАРЫ

Тываның кодээ ажыл-агый техникумуу кирип алгаш ооренир болгаш бот-ооредилге-биле ооренир салбырларның белеткел курстарынга дыңнакчыларны 1983 чылдың июнь 1-деп июль 1-ге чедир хүлээп алырын чарлап тур. 8—10 класстарны дооскаш, совхозтарга болгаш кодээ ажыл-агый организарынга ажылдап турганнарны база 8—10 класстар дооскап ооренikчилерни хүлээп алыр.

Курстарны дооскан соонда дыңнакчылар экзаменнер дужаарлар, ол экзаменнер ук техникумга киреринин экзаменнери ол болур.

Белеткел курстарынга хүлээп алыр дугайында биллиришкиннии директорунуң адынга киирер, ол биллиришкинге ооредилге ортээ 20 рубльди хоорайның кайы-даа харылзаа салбырында 12055 дугаарлыг санажылга санынче шилчиткен дугайында квитанцияны кошкаш турар.

Документилер киирер адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 5, телефоннарының №№ 2-36-04, 2-55-93, 2-43-09.

ЧАРЛААЛДАР

Аян-чоруктарның болгаш экскурсияларның Кызылда бюрозу туристээр путёвкаларны садып алырын саналдап тур:

Москва хоорайже май 30-деп июнь 9-ка чедир, ортээ 330 рубль. «Измайлово» туркомплексе барып турар.

Сочи хоорайже май 30-деп эгелеп 20 хонук, путёвканың ортээ 384 рубль.

Волгоград хоорайже июнь 10-дан 20-ге чедир, путёвканың ортээ 252 рубль.

Баар, кээрининг орук ортээ, аъш-чемнең, чурттаар черинең хелезинең, экскурсиялаашкын төлевири путёвка ортээнде кирип турар.

Айтырып, харылзажыр чери: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1. «Монгулек» гостиницазы, кабинет № 100, телефон № 2-51-76.

ФИЛАРМОНИЯ

Тываның күрфилармониязга кол бухгалтер, кассир, секретарь-машинакчы (ажыл стажтыг болза улам эки), кол администратор хереглеттинип турар.

Күрүне филармониязынга ажылдаары-биле:

чолаачыларны,

филармония бажыңызга ажылчынны,

электриктн,

вахтёрларны,

аштакчыларны,

кассирни,

тудугжу-ажылчыннарны,

автомеханиктн болгаш кол бухгалтерни чалап турар.

Тыва күрүне филармониязынга ажылдаары-биле концерт башкарып чорудуп шыдаар, чечен чугаа номчуур артист, бас-гитарага ойнаар (инструменталист) артист дүрген хереглеттинип турар.

Филармонияның турар чери: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, № 58, кадрлар киллизи. Телефон 2-46-02, 2-49-40.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын углаңышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр. Дүне агаарның температуразы 2—7, хүндүс 15—20 градус чылыыр.

Кызылга чуга булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 3—5, хүндүс 15—17 градус чылыыр.

Кызылдың үлетпүр бараанчарының садыы чайгы үеде бичиилеп, үүрмектеп садар бараанар садары-биле долу эвес ажыл хүнү-биле ажылдаар пенсионерлерни чалап турар.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл, Октябрьская кудумчу, 29, телефон № 2-42-49, кадрлар киллизи, ажыл шагының үезинде.

ТЫВА ПРОФОБЛЧӨВҮЛЕЛГЕ

айда-ла 192 рубль шалыңныг инженер-тудугжу, машинакчы хереглеттинип турар.

Ол ышкаш пионер лагерьларинге ажылдаары-биле бухгалтерлер база херек.

АДРЕС: Кызыл, Кочетов кудумчузунда № 30 бажың.

Будүрүлгелериниң, организациялардың болгаш албан черлеринин удуртукчуларының кичээнгейинге!

Бүгү-эвилелдиң болгаш республиканың социалистиг чарыжының тиилекчилерин мактап, шаңнаары-биле РСФСР-ниң Садыг министерствозунуң 1981 чылдың март 26-дагы № 304 доктаалында чөпшээрээнин ёзугаар дараазында ассортиментиниң бараанчары-биле четчелээн турасказал белеткерин тыпсын болурун будүрүлгелериниң, организациялардың болгаш албан черлеринин удуртукчуларынга Кызылдың үлетпүр бараанчарының садыы сагындырып турар:

1. Холдуң, стол кырының болгаш ханаңы-даа шактары.
2. Фотоаппараттар.
3. Электрофониар.
4. Радиоприемниктер.
5. Электробритвалар.
6. Электропылесостар.
7. Хрусталь вазалар.
8. Фарфордан болгаш керамикадан кылган ниту-бүрү кылыглар.
9. Бөдүүн металлдардан кылган ювелир кылыглары.
10. Запонкалар.
11. Хөм болгаш хөм солукчуларындан кылган портфельдер.
12. Торгу аржылдар.
13. Хол майгыннары, духилер.
14. Суй-белек-сувенирлер.

Үстүнде айытгынган бараанчарны шилчидиишкин-биле садып ап болур.

Үлетпүр садының магазиннери:

1. «Саян» универсалыг.
2. № 12 электри бараанчарының магазини.
3. № 13 магазин.
4. № 14 «Аялга» магазин.

Кызылдың үлетпүр бараанчарының садыы белектерни четчелээр талазы-биле чагыгларыны хүлээп ап турар.

Белектер садып алырының дугайында сумелерни № 2-16-25 телефон дамчыштыр план киллизинден ап болур силер.

Кызылдың үлетпүр садының магазиннеринге ажылдаары-биле садыгжыларны, кассирлерни, кладовщиктерни чалап турар. Оларга бараан сварарының планы күүсеттингенде ажыл төлевириниң 40 хуузу шаанал акшаны бээр болгаш чыл төмерге-ле 13-кү шадыныы база тыпсыр.

Ол ышкаш Кызылдың үлетпүр бараанчарының садыы будүрүлге черинге ажылдавышаан, ооренир садыгжыларны болгаш кассирлерни чалап турар. Кызылда чурттап, кинр бижиттингеп кижилерни хүлээп алыр.

Ооренирииң хуусаазы 6 ай болгаш айда-ла 54 рубль стипендия бээр.

Ооредилге доозулгаан соонда Кызылдың үлетпүр бараанчарының садыының шугумунче ажылдадып чорудар.

Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорайның Октябрьская кудумчузунуң № 29 бажың, кадр киллизи, телефон № 2-42-49.

«Тыва тудуг» трестиң 48 дугаар тудуг эргелели организацияларга болгаш чурттакчы чонга дараазында тудуг материалдарын үндүр садып турар: сонга шилиннің кескиндилерин, соңгалар кастактарын болгаш эжиктерни, шойлан шуткаан херим кезектерни, слюданы, картофель крахмалын, орунчарны болгаш шуглак-дожекти, дуб болгаш өске-даа дилиг материалдарын, ракушечниктерни болгаш туфтарны, бажың чугайлаар мелди, аяк-савапы, ээт тыртар электрилиг машиналарны, авторезиналарны.

Трестиң адреси: Кызыл, Складская кудумчузу, 1А, телефон № 2-28-33.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

МАЙ 31-ДЕ

«НАЯЫРАЛ»: «Формула света» 10.00, 12.00, 14.00, 18.40, 21.00, «Предупреждение» 16.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киносборник 9.30, «Разбег» 10.50, 12.30, 17.10, «Чёрная мантия для убийцы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Четыре мушкетёра» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дочь конокрада» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Не покидай меня, Амира» 18.30, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Человек, который закрыл город» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 31-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Хоглуг чарыштар». 9.40 — А. Арбузов — «Старомодная комедия». Фильм-шин. 11.15 — «Документалдыг телефильм». 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмпер: «Хабаровск». «Камгалалдыг миялдер». 15.25 — Чырыдыышкын эпохазының Европа уран чүүлү. У. Хогарт. Англи чуруучу-сатириктиң амыдыралының болгаш ажылының дугайы. 16.25 — «Шыдыраа школазы». Чагаалаарга харылар. 16.55 — Бистиң корреспондентилериивис чугаалары. 17.25 — Концерт. 17.50 — Баскетболга Европа чемпионады. Эр кижилер. ССРЭ-биле ЧССР-ниң шилиндек командалары ойнаар. 18.30 — «Алыяктар адрестери. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Кижи болгаш хоойлу. 19.35 — «Улустуң аялгалары». 19.50 — «Найли свой дом». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 21.00 — «Ye». 21.35 — «Өңдүктериниң арыпары». 22.20 — Концерт. 22.50 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЯЯГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. Ооредилгенин 2-ги чылы. 12.30 — Уругларга фильм. «У заставы «Красные камни». 13.40 — Концерт. 14.10 — Мультфильм. 14.30 — Телеочерк — «Гуля Королёванын бедии». 14.50 — Концерт. 15.40 — Телемедээлер. 15.45 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 Концерт. 19.05 — Киножурнал. 19.15 — «Тыва дугайында сёс». Концерт. 19.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Капитализминиң социал ыглалдары». 1-ги дамчыдылга. 21.00 — «Ye». 21.35—22.55 — «Гранитные острова». Уран-чечен телефильм.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1034.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер-чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС — 00171.